



มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Buriram Buddhist College

# รายงาน การประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๑

Proceedings

“การวิจัยทางพระพุทธศาสนาเพื่อพัฒนาความหลากหลายทางวัฒนธรรมในอีสานใต้”

The Research on the Buddhism for Development of Cultural Diversity in Sount Isan



๒๐ มีนาคม ๒๕๖๐



สถาบันเจ้าภาพร่วม Co-Hosts



## รายงานการประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๑

เรื่อง “การวิจัยทางพระพุทธศาสนาเพื่อพัฒนาความหลากหลายด้านวัฒนธรรมในอีสานใต้”

The Research on Buddhism for Development of Diversity of Culture in South Isan

---

ที่ปรึกษา :	พระเทพปริยัตยาจารย์, ดร. พระราชวรมณี, ดร. พระราชปริยัติกวี, ศ.ดร. พระสุนทรธรรมเมธี, ดร. พระศรีปริยัติธาดา พระมงคลสุตกิจ พระครูศรีปัญญาวิกรม, ดร. ดร.บุญถึง ประเมินมงคลกุล ดร.พีระพงษ์ มาลา อาจารย์รังสีทิ วิทกเหิน	เจ้าคณะจังหวัดบุรีรัมย์ รองอธิการบดีฝ่ายบริหาร รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ รองเจ้าคณะจังหวัดบุรีรัมย์ ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ รองผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ฝ่ายบริหาร รองผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ฝ่ายวิชาการ ที่ปรึกษาผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ด้านบริหาร รักษาการผู้อำนวยการสำนักงานวิทยาลัย ผู้อำนวยการสำนักวิชาการ
-------------	---	--

บรรณาธิการ : รศ.ดร.เอกฉันท จารุเมธีชน

ผู้ช่วยบรรณาธิการ : ดร.บรรพต แคไธสง

กองบรรณาธิการ :	พระครูศรีปัญญาวิกรม, ดร. พระมหาพจน์ สุวโจ, ดร. พระครูสุนทรวิโรจน์จิต, ดร. รศ.วิเชียร ชาบุตรบุญชริก ดร.สงวน หล้าโพนทัน ดร.ชยาภรณ์ สุขประเสริฐ นายมงคล สอนไธสง นางสาวศศิธร เกลี่ยกระโทก	พระครูวินัยธรอำนาจ พลปญโญ, ดร. พระมหาภักขวิชัย เขมทัสสี, ดร. ดร.บรรพต แคไธสง ดร.วรเวช ศิริประเสริฐศรี ดร.สิรภพ สนวนตง นางสาวอรุณรัตน์ แก้วอรสาน
-----------------	--	--

ศิลปะและรูปเล่ม : นายมงคล สอนไธสง      นางสาวอรุณรัตน์ แก้วอรสาน

พิมพ์เมื่อ : มีนาคม ๒๕๖๐

จำนวนพิมพ์ : ๕๐๐ เล่ม

ISBN : BN-60-144412

จัดพิมพ์เนื่องในงาน : การประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๑

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ ประจำปี ๒๕๖๐  
วันที่ ๒๐ มีนาคม ๒๕๖๐

พิมพ์ที่ : บริษัท ไอพรินทร์ แอนด์ เทคโนโลยี (ไทยแลนด์) จำกัด

๔๓๓/๘-๙ ถ.จिरะ ต.ในเมือง จ.บุรีรัมย์ ๓๑๐๐๐

## คำนำ

ตามที่มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ ได้จัดการประชุมวิชาการระดับชาติ เรื่อง “การวิจัยทางพระพุทธศาสนาเพื่อพัฒนาความหลากหลายทางด้านวัฒนธรรมในอีสานใต้” ระหว่างวันที่ ๒๐ มีนาคม ๒๕๖๐ ไปแล้วนั้น เป็นการจัดกิจกรรมทางวิชาการที่ได้รับความร่วมมือจากทุกภาคส่วน โดยเฉพาะผู้ทรงคุณวุฒิภายนอกและนักวิชาการจากต่างสถาบัน การจัดกิจกรรมครั้งนี้มีเป้าหมายในการขยายขอบฟ้าวิชาการในทางพระพุทธศาสนา เพื่อสอดคล้องรองรับปรัชญาและปณิธานของมหาวิทยาลัย

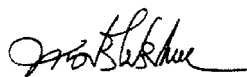
วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ได้จัดให้มีการประชุมวิชาการระดับชาติขึ้นเป็นครั้งที่ ๑ เพื่อให้คณาจารย์ นิสิต นักศึกษา ในสถาบันเครือข่ายได้เสนอความก้าวหน้าทางวิชาการในรูปของบทความวิจัยและบทความวิชาการภายใต้กรอบแนวคิดและชื่อเรื่องของการประชุมดังกล่าวข้างต้นขึ้น เพื่อส่งเสริมการศึกษาค้นคว้าวิจัย เผยแพร่ ผลงานทางวิชาการให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ รวมทั้งเป็นการเสนอผลงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษาด้วย

ด้วยความสำคัญดังกล่าว มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ จึงจัดประชุมวิชาการที่มีรายงานการประชุม (Proceeding) ขึ้น เพื่อเป็นพื้นฐานทางวิชาการให้แก่ นิสิต นักศึกษา และให้เป็นไปตามเกณฑ์มาตรฐานหลักสูตรระดับบัณฑิตศึกษาของสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ เพื่อเผยแพร่ผลงานวิจัยของนิสิตระดับบัณฑิตศึกษา และเป็นเวทีให้กับนิสิตได้นำเสนอผลงานวิจัยสู่สาธารณชน รวมถึงเป็นการสนับสนุนให้เกิดการพัฒนาคุณภาพให้เกิดการพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานวิทยานิพนธ์ให้สอดคล้องกับเกณฑ์มาตรฐานหลักสูตรระดับอุดมศึกษาของสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา (สกอ.) กระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งถือเป็นกลไกที่สำคัญในการพัฒนาและขับเคลื่อนมหาวิทยาลัยไปสู่การเป็นมหาวิทยาลัยที่มีคุณภาพตามเกณฑ์มาตรฐานสากล

ในการจัดประชุมวิชาการครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์สำคัญคือ เพื่อเผยแพร่ผลงานวิจัยวิทยานิพนธ์ของนิสิตระดับบัณฑิตศึกษาจากสถาบันอุดมศึกษา ทั้งของรัฐและเอกชนสู่สาธารณชน เพื่อเป็นเวทีให้คณาจารย์ นักวิจัยและนิสิตได้นำเสนอผลงานวิจัยสู่สาธารณชน เพื่อเสริมสร้างบรรยากาศการวิจัย และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ผลงานวิจัยระหว่าง นิสิตสาขาวิชาต่าง ๆ ระหว่างมหาวิทยาลัย และองค์กรเครือข่ายต่าง ๆ เพื่อพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานวิทยานิพนธ์สู่การวิจัยที่สามารถใช้ประโยชน์ได้ต่อชุมชน สังคมและประเทศต่อไป และเพื่อสนองต่อเกณฑ์การสำเร็จการศึกษา ตามเกณฑ์มาตรฐานหลักสูตรระดับอุดมศึกษาของสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ หวังว่าการจัดประชุมวิชาการระดับชาติครั้งนี้ จะเป็นแรงกระตุ้นให้คณาจารย์ นักวิชาการ นักวิจัย และนิสิต นักศึกษา ได้ตื่นตัวและเห็นคุณค่าของการนำองค์ความรู้ที่ได้ศึกษาค้นคว้าเสนอต่อสาธารณะ เพื่อประโยชน์ในการจัดการความรู้สู่สังคมต่อไป

ขอขอบคุณบุคลากรของมหาวิทยาลัยทุกภาคส่วนที่ได้เสียสละ ทุ่มเท ดำเนินการจัดงานภาควิชาการครั้งนี้ สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ขอขอบคุณสถาบันเครือข่ายอุดมศึกษาที่ให้ความร่วมมือการจัดประชุมครั้งนี้



(พระศรีปริยัติธาดา)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์

ประธานกรรมการดำเนินงานการจัดประชุมวิชาการระดับชาติ  
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์

## ถ้อยแถลง

วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้จัดประชุมทางวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๑ ภายใต้หัวข้อ “การวิจัยทางพระพุทธศาสนาเพื่อพัฒนาความหลากหลายทางวัฒนธรรมในอีสานใต้” วันที่ ๒๐ มีนาคม ๒๕๖๐ โดยมีจุดประสงค์หลักคือ เพื่อเป็นเวทีนำเสนอผลงานทางวิชาการของคณาจารย์ และ นิสิตระดับบัณฑิตศึกษา ซึ่งถือเป็นการเชื่อมโยงพันธกิจด้านการผลิตบัณฑิต การวิจัย และการบริการวิชาการ แก่สังคมอีกโสดหนึ่งด้วย

เป็นที่น่ายินดีที่ว่า แม้จะเป็นครั้งแรก แต่ก็มีคณาจารย์ นิสิตจากสถาบันต่าง ๆ ทั้งภายใน และภายนอก ส่งบทความเข้าร่วมนำเสนอในการประชุมทางวิชาการครั้งนี้จำนวนทั้งสิ้น ๒๕๐ บทความ ซึ่งเท่ากับเป็นการให้เกียรติแก่วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์อีกโสดหนึ่งด้วย ทำให้วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์เองต้องตระหนัก และให้ความสำคัญกับ มาตรฐานทางวิชาการ และพยายามกลั่นกรองบทความทุกบทความเพื่อให้สามารถตีพิมพ์เผยแพร่ได้ตามระยะเวลาที่กำหนด

อย่างไรก็ตาม จากภาพรวมของบทความซึ่งมีหลากหลาย ผู้นำเสนอมีหลายระดับ ทำให้คุณภาพของ บทความก็มีหลายระดับตามไปด้วย คณะผู้จัดทำได้แบ่งกลุ่มบทความออกเป็น ๓ กลุ่ม กลุ่มแรก เป็นบทความ ที่ผ่านการประเมินในระดับดีมาก มีการแก้ไขเล็กน้อย กลุ่มที่สอง เป็นบทความที่ผ่านการประเมินระดับดี แต่ก็ จำเป็นต้องปรับแก้ไขตามข้อเสนอแนะ และกลุ่มที่สาม เป็นบทความที่มีข้อสังเกตจากคณะกรรมการประเมินค่อนข้างมาก และต้องได้รับการแก้ไขตามข้อเสนอแนะ จึงจะสามารถตีพิมพ์ได้ ทำให้ระยะเวลาในการตีพิมพ์บทความ ต้องแบ่งออกเป็น ๒ ระยะ โดยระยะแรกจะเลือกบทความกลุ่มแรก และกลุ่มที่สองบางส่วนตีพิมพ์ไปก่อน ส่วน กลุ่มที่สามเมื่อได้รับการแก้ไขปรับปรุงตามข้อเสนอแนะจากเจ้าของบทความแล้ว ก็จะทยอยตีพิมพ์เผยแพร่ตาม อีกครั้ง

อนึ่ง แม้คณะกรรมการจะพยายามทำงานจนเต็มความสามารถแล้วก็ตาม แต่ด้วยข้อจำกัดหลายๆ ประการ ก็อาจยังทำให้มีข้อบกพร่องอยู่บ้าง ซึ่งข้อบกพร่องเหล่านี้ คณะทำงานขอน้อมรับ และจะขอยกยอด เป็นข้อเสนอแนะเพื่อการปรับปรุงในโอกาสต่อไป

ท้ายที่สุดขออนุโมทนาคณะกรรมการทุกท่าน ที่ได้ร่วมแรง ร่วมใจ ท่วมเททำงานในครั้งนี้ หวังว่า ประสบการณ์คราวครั้งนี้ จะทำให้พวกเราเข้มแข็งในโอกาสต่อไป



(พระครูศรีปัญญาวิกรม, ดร.)

รองผู้อำนวยการฝ่ายวิชาการ

ประธานคณะกรรมการจัดทำเอกสารทางวิชาการ

## ถ้อยแถลง

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ เป็นมหาวิทยาลัยแห่งคณะสงฆ์ไทย ดำเนินงานการจัดการศึกษาตามแนวพระราชปณิธานของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ องค์พระผู้ทรงสถาปนามหาวิทยาลัยที่มีพระราชประสงค์ให้มหาวิทยาลัยเป็นแหล่งการศึกษาพระไตรปิฎกและวิชาการชั้นสูงสำหรับพระภิกษุสามเณร และคฤหัสถ์ โดยมีแนวทางในการจัดการศึกษาคือ การศึกษาพระพุทธศาสนาบูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่ เพื่อพัฒนาจิตใจและสังคม

การศึกษาหลักธรรมคำสอนของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าให้เข้าใจและเข้าถึงพร้อมทั้งนำศาสตร์สมัยใหม่มายืนยันรับรองความเป็นมณีรัตนแห่งพุทธธรรม แล้วเผยแพร่ต่อสังคมในรูปแบบการจัดการความรู้สู่สาธารณะ เป็นภารกิจต้องรับผิดชอบและสร้างสรรค์ของมหาวิทยาลัย โดยการกิจอันสำคัญนี้มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยในส่วนกลางได้ดำเนินการและถือปฏิบัติอย่างดียิ่ง ครบถ้วน เพื่อแบ่งเบาภารกิจนี้ วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์จึงดำริและดำเนินการจัดการประชุมวิชาการระดับชาติขึ้น

การจัดประชุมวิชาการครั้งนี้ ได้ดำเนินการตามเกณฑ์ที่สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา (สกอ.) และสำนักงานรับรองมาตรฐานและประกันคุณภาพการศึกษา (สมศ.) ได้ให้แนวทางไว้ว่า “การเผยแพร่ผลงานวิจัยในการประชุมวิชาการระดับชาติหมายถึงการนำเสนอบทความวิจัยในที่ประชุมวิชาการและบทความฉบับสมบูรณ์ (Full Paper) ได้รับการตีพิมพ์ในรายงานสืบเนื่องจากการประชุมวิชาการ (Proceeding) ที่มีกองบรรณาธิการจัดทำรายงานหรือคณะกรรมการจัดประชุม ประกอบด้วยศาสตราจารย์หรือผู้ทรงคุณวุฒิตระดับปริญญาเอกหรือผู้ทรงคุณวุฒิที่มีผลงานเป็นที่ยอมรับในสาขาวิชานั้น ๆ นอกสถาบันเจ้าภาพอย่างน้อยร้อยละ ๒๕ และต้องมีผลงานจากสถาบันภายนอกอย่างน้อยร้อยละ ๒๕” นอกจากนี้ มหาวิทยาลัยยังได้รับความร่วมมือจากสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย และเครือข่ายสถาบันอุดมศึกษาในภูมิภาคอีสานใต้เป็นเจ้าภาพด้วย

การจัดประชุมครั้งนี้ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มีความสอดคล้องกับยุทธศาสตร์และกลยุทธ์ของมหาวิทยาลัยคือ ยุทธศาสตร์ที่ ๑ ว่าด้วยการผลิตบัณฑิตและพัฒนาการจัดการเรียนการสอนที่มีคุณภาพมาตรฐาน ยุทธศาสตร์ที่ ๒ ว่าด้วยการส่งเสริมการวิจัยและพัฒนาองค์ความรู้เพื่อเพิ่มศักยภาพการวิจัยทางพระพุทธศาสนาในระดับชาติ กลยุทธ์ที่ ๗ ว่าด้วยการส่งเสริมให้มีการเผยแพร่ผลงานวิจัยในระดับชาติและระดับนานาชาติ ตัวย่อของคณะกรรมการการอุดมศึกษาองค์ประกอบที่ ๒ ว่าด้วยการวิจัย นอกจากนี้การจัดการประชุมครั้งนี้มีความสอดคล้องกับการประกันคุณภาพการศึกษาในด้านการเรียนการสอน การวิจัย การประกันคุณภาพการศึกษา การบริหารวิชาการ และการจัดการความรู้

ในนามคณะผู้จัดทำเอกสารรายงานการประชุมทางวิชาการครั้งนี้ ขอกราบขอบพระคุณ พระเดชพระคุณพระพรหมบัณฑิต, ศ.ดร. อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยที่มีต่อวิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์

ดุจบิดาผู้ห่วงใยลูก ๆ ทุกคนตลอดมา ขอกราบขอบพระคุณพระราชมารดา, ดร. รองอธิการบดีฝ่ายบริหาร ที่เป็นศูนย์รวมพลังสามัคคีของชาวมหาจุฬาฯ ตลอดมา ขอขอบพระคุณพระราชาปริยัติกวี, ศ.ดร. รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ ที่เมตตาติดตามการจัดงาน รวมทั้งให้คำชี้แนะ วิธีการดำเนินงานที่ทรงคุณค่ายิ่ง ขอขอบพระคุณอาจารย์พระมหาสมปурณ์ วุฒิกโร, ดร. คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย ที่ให้การสนับสนุนงานระดับบัณฑิตศึกษาของวิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ด้วยเมตตาเสมอ ขอขอบคุณรองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุยะพรหม รองอธิการบดีฝ่ายกิจการงานทั่วไป ผู้เป็นดุจคลังข้อมูลทุกเรื่อง คอยชี้แนะการทำงานที่เป็นระบบและมีประสิทธิภาพยิ่งเสมอมา

ขอขอบพระคุณท่านผู้บริหาร คณาจารย์ และบุคลากรทุกภาคส่วนของมหาวิทยาลัยทั้งส่วนกลางและที่วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ที่เมตตาส่งเสริมสนับสนุนการจัดงานครั้งนี้ ทั้งด้านกำลังความคิด กำลังกายและกำลังทรัพย์ ทั้งหมดนี้คือพลังให้การขับเคลื่อนงานวิชาการเดินหน้าต่อไปด้วยความมั่นคงยั่งยืน



(รองศาสตราจารย์ ดร.เอกฉันท จารุเมธีชน)

รักษาการผู้อำนวยการบัณฑิตศึกษา

ที่ปรึกษาผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ ด้านวิชาการ

## สารบัญ

เรื่อง	หน้า
การเยียวยาและพัฒนาจิตใจมนุษย์ตามหลักพุทธจิตวิทยา พระศรีปริยัติธาดา, ทิพย์ ชันแก้ว, เอกชัย พัฒนะสิงห์	๑
ก้นโถงคาร: สัญลักษณ์แห่งจิตวิญญาณของบรรพชนชาวพุทธเขมรสุรินทร์ พระมหาธนรัฐ ฐฎฐเมโธ, ดร.	๑๑
การแก้ไขปัญหามุสาวาทของนักการเมืองตามแนวพระพุทธศาสนาเถรวาท ร้อยตำรวจตรี บุญล้วน ครานประโคน	๒๗
การประยุกต์ใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของประชาชนตำบลหนองสาหร่าย อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี เนตรชนก จำนงกุล	๓๔
การประยุกต์หลักธรรมที่ส่งเสริมการแพทย์แผนไทย นายณัฐพล อุ้นแก้ว	๔๔
การพัฒนาทรัพยากรบุคคลตามหลักปุคคัลญญตา : กรณีศึกษาวัดชายคลอง อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง พระอธิการประสิทธิ์ ปสนนจิตโต	๕๐
การพัฒนาศักยภาพมนุษย์ยุคโลกาภิวัตน์ด้วยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ดร. สุทัศน์ ประทุมแก้ว	๕๖
การพัฒนาหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน : กรณีศึกษาบ้านกุดไผ่ อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ ผศ.ดร. สุนทร ปัญญาพงษ์	๖๙
การมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง ในพื้นที่บ้านน้ำทรัพย์ หมู่ที่ ๙ ตำบลแก่งกระจาน อำเภอแก่งกระจาน จังหวัดเพชรบุรี ธนนนท์ คำเกลี้ยง	๘๑



## สารบัญ

เรื่อง	หน้า
การศึกษาความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมและประเพณีของพุทธศาสนิกชนชาวภูยในประเทศไทย และสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ผศ. บรรจง โสดาดี	๙๘
การศึกษาเชิงวิเคราะห์การบรรลุนิยามของพระอัญญาโกณฑัญญเถระ กับพระมหาปาชาบดีโคตรมีเถรี ณัฐทิพย์ ตนุพันธ์	๑๐๙
การศึกษาแนวทางการนำอิทธิบาท ๔ มาใช้กับการเล่นกีฬาเทกบอล นายนะโม สุขปราณี	๑๒๐
การศึกษาประเพณีปะอ็อกเป็ยเค แบ้านขนาดมอญ อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์ ภัทระ อินทรกำแหง, ลัดดาวัลย์ สีพาศัย	๑๒๘
การศึกษาเปรียบเทียบแนวความคิดเรื่องอหิงสาในปรัชญาเซนกับเมตตาในพุทธปรัชญาเถรวาท พระมหาสิทธิพร ชวนปญโญ (จงวงค์)	๑๔๓
วิเคราะห์สุนทรียศาสตร์ที่ปรากฏในองค์พระพุทธรูปชินราชจังหวัดพิษณุโลก ภูวเดช สิ้นทับศาล	๑๕๒
การศึกษาวิถีปฏิบัติกรรมฐานแบบกำหนด “รูป-นาม” ตามแนวอาจารย์แนบ มหานีรานนท์ พระณรงค์ สิริปญโญ	๑๖๓
การศึกษาหลักธรรมของพระเจ้าจักรพรรดิในพุทธศาสนาเถรวาท นายนิติเวท ทานประสิทธิ์	๑๗๓
การสร้างเกณฑ์มาตรการดำเนินชีวิตของชุมชนในสังคมไทยตามหลักศีล ๕ ดร. พิชิต บุรีมาตร, ดร. พรเศรษฐิ วุฒิปญญาอิสกุล, นางไพวรรณ บุรีมาตร	๑๘๑
อิทธิพลของความเชื่อพญานาคที่มีต่อพิธีกรรมของชาวอำเภอพนมพิสัย จังหวัดหนองคาย พระครูปริยัติธรรมวารารณ (สมพร พลดาหาญ)	๑๙๓



## สารบัญ

เรื่อง	หน้า
ความรักในพระพุทธศาสนา โฆษิต คุ่มท้าว, ธนันต์ชัย พัฒนะสิงห์, สุทธิวิทย์ วัลย์รัต	๑๙๘
ความสัมพันธ์ระหว่างความเข้าใจเกี่ยวกับหลักสันโดษกับพฤติกรรมกาปฏิบัติ ตามหลักสันโดษของประชาชน อำเภอทุ่งใหญ่ จังหวัดนครศรีธรรมราช พระปลัดเทพฤทธิ์ ผลญาโณ	๒๑๐
ศึกษาเปรียบเทียบคัมภีร์พุทธจริตกับคัมภีร์ปฐมสมโพธิ อภิวัฒน์ชัย พุทธจร	๒๑๘
คุณค่าและภูมิปัญญาประเพณีบุญกลางบ้านกลุ่มชาติพันธุ์ลาวเวียง อำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี นายวศิน โต้ะสิงห์	๒๒๗
จิตวิญญาณความเป็นพุทธของหมอมะมีวดในวัฒนธรรมการดูแลสุขภาพ ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยเขมรในจังหวัดสุรินทร์ ดร. ทักษิณาร์ ไกรราช	๒๔๑
ศึกษาวิเคราะห์คุณค่าแนวคำสอนเรื่องธัมมิกสังคมนิยมของท่านพุทธทาสภิกขุ พระชวลิต อุตตโม (สุวรรณจันทร์)	๒๕๕
บทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์โบราณวัตถุ : กรณีศึกษาวัดศรีชมภูองค์ตั้ง ตำบลน้ำโมง อำเภอท่าบ่อ จังหวัดหนองคาย นายอนันต์ คติยะจันทร์	๒๖๙
ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการทำบุญของพุทธศาสนิกชน อำเภอถ้ำพรรณรา จังหวัดนครศรีธรรมราช พระครูสุวรรณคูหาพิทักษ์	๒๗๙
พุทธวิธีการละโมหะในพระพุทธศาสนาเถรวาท พระอธิการทองดาว ตนฺติปาโล (พิมนนท์)	๒๘๖

## สารบัญ

เรื่อง	หน้า
พุทธวิธีการให้คำปรึกษาที่ปรากฏในพระไตรปิฎก ธรรมาจารย์ พัฒนะสิงห์, วันวิสาข์ ทิมมานพ, สงวน หล้าโพพนัน	๒๙๔
พระพุทธศาสนากับค่านิยมหลักของคนไทย ๑๒ ประการ มนูญ สอนโพนงาม	๓๑๑
ภูมิปัญญาท้องถิ่นการตีคลีไฟในสังคมไทย: กรณีศึกษาบ้านหนองเขื่อง ตำบลกุดตุ้ม อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ ผศ.ดร.สุนทร ปัญญาพงษ์, ดร.อัญชลี ชัยศรี, อ.วิมลศิลป์ ประจักษ์ภูมิ, อ.วิทย์ชัย ชำชัยภูมิ, อ.กัญญาวีร์ แก้วน้อย	๓๒๒
การศึกษาวิเคราะห์พระธรรมวินัยในฐานะเป็นฐานของมารยาทไทย ปัญญา นามสง่า	๓๓๔
ระดับจริยธรรมทางการบริหารงานของผู้นำชุมชน ในเขตเทศบาลตำบลโนนเจริญ อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์ สากุล พรหมสถิต, คมขำ สินธุ์รัตน์, ธนพัฒน์ จงมีสุข, รชต อุบลเลิศ และภัทรพล ทศมาศ	๓๔๕
รูปแบบการจัดการสัปปายะในสำนักปฏิบัติธรรมภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย พระลิขิต ทิพนนปญโญ, เมืองจันทร์	๓๕๔
วิเคราะห์ความสอดคล้องของพฤติกรรมกับการบรรลุนิยามของพระองค์คุณ พระภราดร สีลสัโร (ทองคำ)	๓๖๕
วิเคราะห์คุณค่าแห่งหลักพุทธธรรมในบุญข้าวประดับดิน พระพรชัย กตปุญโญ (บัวจุม)	๓๗๔
วิเคราะห์พุทธวิธีการแก้ปัญหาให้กับผู้หญิงของภิกษุ พระกนกศักดิ์ กิตติธโร (แดงชาติ)	๓๘๖

## สารบัญ

เรื่อง	หน้า
วิเคราะห์วิธีปฏิบัติกรรมฐานของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดบุรีรัมย์ แห่งที่ ๕๔ วัดป่าสระขวัญ ตำบลสระแก้ว อำเภอหนองหงส์ จังหวัดบุรีรัมย์ พระปลัดไกรสร ธีรวีโส (นุชนาถ)	๓๙๕
วิธีการเจริญธัมมานุปัสสนาเพื่อพัฒนาชีวิต รังสีทิ วิหกเห็น, พีระพงษ์ มาลา, สิริภพ สวนดง	๔๐๖
ศึกษาการใช้บาตรในพระพุทธศาสนาเถรวาท วีรพล พิชนาหะรี	๔๒๓
ศึกษาการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของพระสังฆาธิการ ในเขตตำบลค่ายบกหวาน อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย พระครูปฐมศิริกิจ	๔๓๒
ศึกษาการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชน ตำบลไทยสามัคคี อำเภอหนองหงส์ จังหวัดบุรีรัมย์ พระมหาไผ่ นามวงศ์	๔๔๒
ศึกษาเชิงวิเคราะห์หลักพุทธธรรมเพื่อพัฒนาสมาชิกของสถาบันครอบครัว ในจังหวัดสงขลา โชติมณีนรัตน์ จำปาทอง (ธम्मโชติยา)	๔๕๑
ศึกษาทัศนะของพระพุทธเจ้าที่ทรงมีต่ออภัยกตปัญญา พระสมุห์ประยูร สุธมโม (บัวพันธ์)	๔๖๒
ศึกษาเนกขัมมะที่มีผลต่อการบรรลุนิพพาน พระประยงค์ สุวณฺโณ (คล้ายสุบรรณ)	๔๗๒
ศึกษาแนวทางประยุกต์ใช้กัณฑ์ทานในสังคมไทยปัจจุบัน พระสมุห์สมพร รตนวีสี (ดาทอง)	๔๘๑
ศึกษาเปรียบเทียบการอธิบายปฏิจลสมุปปาทในพระไตรปิฎกกับพระเถรอาจารย์ พระครูวิบูลย์โพธิวัตร	๔๘๙

## สารบัญ

เรื่อง	หน้า
ศึกษาผ้าบังสุกุลในการส่งเสริมวิถีชีวิตของพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา พระอนุสรณ์ อธิปญโญ (รินกลิ่น)	๔๙๔
ศึกษาภาวะผู้นำตามหลักสัปปริสธรรมของเยาวชน ในอำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี พระธีรเมศวร์ มหาสกลโก	๕๐๑
การศึกษาวิเคราะห์เกณฑ์ตัดสินความดีความชั่วในคัมภีร์พระพุทธศาสนา พระประสิทธิ์เวท กตปุญโญ (เกษรบัว)	๕๑๐
ศึกษาวิเคราะห์โทษจากการล่วงละเมิดสิกขาบทเสขียวัตร พระสุขเกษม กิตติธโร (เมืองสันเทียะ)	๕๑๘
การศึกษาวิเคราะห์สุนทรียศาสตร์ในทำเต็นบอลเล่ต์ นางสาวประไพรัตน์ กุลศักดิ์นันท์	๕๒๖
ศึกษาวิเคราะห์หลักพุทธธรรมกับการแก้ปัญหาอบายมุข ๖ นายสมศักดิ์ แป้นประโคน	๕๓๕
ภาคผนวก	๕๔๔
คำสั่งวิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่ ๑/๒๕๖๐	๕๔๕
คำสั่งวิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่ ๓๘/๒๕๖๐	๕๕๗

## การเยียวยาและพัฒนาจิตใจมนุษย์ตามหลักพุทธจิตวิทยา

พระศรีปริยัติธาดา\*

ทิพย์ ชันแก้ว, เอกชัย พัฒนะสิงห์\*\*

### บทคัดย่อ

ในสภาพการณ์ของสังคมที่มีความรู้เป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลาและเป็นสิ่งจำเป็นของการเรียนรู้ เพื่อสร้างความก้าวหน้าให้กับหน้าที่การงานและชีวิต มนุษย์ จัดเป็นทรัพยากรที่มีค่ามากในองค์กร องค์กรจะเจริญหรือพัฒนาได้นั้นขึ้นอยู่กับคุณภาพของคนที่เป็นองค์ประกอบขององค์กรนั้น ๆ การที่องค์กรจะพัฒนาได้นั้นจำเป็นต้องเริ่มต้นจากการพัฒนาคนเป็นอันดับแรก ผู้บริหารที่จะพัฒนาองค์กรให้เจริญก้าวหน้า จะต้องมีความเข้าใจบุคลากรที่มีอยู่ภายในองค์กรว่าเขาเหล่านั้นมีความต้องการอะไร ซึ่งสิ่งเหล่านี้ถือได้ว่าเป็นกระบวนการสำคัญในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ที่ผู้บริหารจำเป็นต้องมี ประกอบกับความเจริญก้าวหน้าด้านเทคโนโลยีในปัจจุบัน เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้มีการแข่งขันทางการค้าและการลงทุน จะเห็นได้ว่าสถาบันอุดมศึกษาต่าง ๆ ใช้กลยุทธ์ทางด้านเทคโนโลยีมาแข่งขันกัน จึงมีความจำเป็นต้องเตรียมบุคลากร ให้มีความพร้อมที่จะปรับตัวให้ทันต่อความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยี การศึกษาจึงเป็นกลยุทธ์ที่สำคัญในการพัฒนาคน

จิตวิทยาเป็นศาสตร์ที่มุ่งศึกษาถึงพฤติกรรมและกระบวนการทางจิตของมนุษย์โดยมีจุดมุ่งหมาย เพื่อทำความเข้าใจ อธิบาย ทำนาย และควบคุมหรือเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของมนุษย์ วิลเฮล์ม วุนด์ เมื่อปี ๑๘๗๙ ณ เมืองไลป์ซิป ประเทศเยอรมนี เป็นจุดกำเนิดของศาสตร์ทางจิตวิทยาอย่างเป็นทางการ จึงทำให้การศึกษาศาสตร์ทางจิตวิทยาโดยทั่วไปมีรากฐานอยู่บนแนวคิดจิตวิทยาตะวันตกตลอดมา เช่นเดียวกับกับการศึกษาจิตวิทยาในประเทศไทยก็ล้วนยึดแนวคิดจิตวิทยาตะวันตกเป็นฐานในการศึกษาแทบทั้งสิ้นจิตวิทยาตะวันตกนั้นเป็นชื่อเรียกกลุ่มแนวคิดทางจิตวิทยาที่มีต้นกำเนิดมาจากกลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในซีกโลกตะวันตกที่มีความสนใจและมีความพยายามที่จะแสวงหาความรู้ในเรื่องเกี่ยวกับจิตใจและพฤติกรรมของมนุษย์ โดยที่แนวคิดจิตวิทยาตะวันตกนั้นจะมีการแบ่งย่อยออกเป็นกลุ่มทฤษฎีต่างๆซึ่งแต่ละกลุ่มทฤษฎีต่างก็มีความเห็นหรือจุดเน้นที่อธิบายเรื่องของจิตใจและพฤติกรรมที่แตกต่างกันเช่นกลุ่มจิตวิเคราะห์ (Psychoanalysis) ของซิกมุนด์ ฟรอยด์เชื่อว่าจิตไร้สำนึก (Unconscious Mind) เป็นตัวกำหนดพฤติกรรมของมนุษย์ ส่วนกลุ่มพฤติกรรมนิยม (Behaviorism) เชื่อว่าการที่จะเข้าใจมนุษย์ได้ต้องศึกษาพฤติกรรมภายนอกที่สังเกตเห็นได้เท่านั้น โดยไม่ยอมรับการศึกษาเรื่องภายในจิตใจเลย

จิตวิทยาแนวพุทธหรือพุทธจิตวิทยานับว่าเป็นแนวคิดที่น่าแก่นของพุทธธรรม อันได้แก่ อริยสัจสี่ ปฏิจจสมุปบาท และไตรลักษณ์ มาประยุกต์และผสมผสานกับกระบวนการทางจิตวิทยา โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อช่วยเยียวยาและยกระดับคุณภาพจิตใจของมนุษย์ พุทธธรรมถือเป็นบรมสัจจะ หรือความจริงอันประเสริฐเกี่ยวกับโลกและชีวิตที่ชี้ให้เห็นถึงรากเหง้าของความทุกข์ที่บีบคั้นจิตใจมนุษย์ซึ่งปรากฏอยู่อย่างซ่อนเร้น เห็นได้ยาก แต่ส่งผล

\* ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์

\*\* อาจารย์ประจำคณะครุศาสตร์ วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์

กระจายอยู่ในทุกๆ มิติของชีวิตไม่ว่าจะเป็นชีวิตส่วนตัว การงานอาชีพ สัมพันธภาพระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ และกับสิ่งแวดล้อมทั้งหมด พร้อมทั้งได้เสนอวิธีแห่งการชำระชีวิตและจิตใจให้พ้นจากความทุกข์ทั้งปวง ซึ่งความพิเศษและความลึกซึ้งของการเห็นความจริงแห่งทุกข์และการชำระความทุกข์ คือ ปัญญาอันบริสุทธิ์ที่พระพุทธเจ้าทรงค้นพบ และนำมาสั่งสอนเพื่อประโยชน์สุขของมวลมนุษยชาติ

**คำสำคัญ:** การเยียวยา, การพัฒนา, จิตใจ, จิตวิทยาแนะแนว

## ABSTRACT

Three precepts in Buddhism is to abstain from misconduct which act or way of living by oneself does not encroach other lovers including misconduct in carnality, do not act out mind of the lover of oneself and must be concrete in a lover too, can be control emotion in sex as peace mean happiness to occur peace the road lead to happiness from outer factor is had sound from enlightened one such as friendship guild from who is a good man consist of wisdom virtue to do duty help teaching to other have right view and accordance words for guiding to clever easy and must be practice to be able using thought as right by oneself inner factor such as proper attention is consider as nicely purify mind can put the mind put the act to the world and good life will be more happy

Three precepts way to peace in Thai society in the level of oneself is limited control oneself in sexual does not passionate in form, sound, smell, test, and touch have grad in lover with three precept who has this virtue will have happy in life. It is not problem to family and society. The revel of family must have honest to each other and stick to 5 insurances namely the first is neither side must not make cruel violent into mind of each other by set the mind with kindness have love wish well pity sympathetic other one in state of living together. The second is neither side must not have a hand quickly selfish make suspicion to wonder of each other. The third is neither side must not hurry to received set up oneself of the balance of sexual have the detached satisfactory only one lover by think out of his/her. The fourth is neither side must not be lie to each other in order to make trust to lover. The fifth is neither side must not make case of preoccupation Obsession lose mindfulness by using of drug case lead the mind to martial must use based on principle control oneself by mindfulness clear comprehension to insurance of careless. The revel of society is follow oneself according to the Threefold learning namely precept meditation and wisdom

**Keywords:** Curing, Development, Mind, Buddhist Psychology.

## บทนำ

ในสภาพการณ์ของสังคมที่มีความรู้เป็นเรื่อง que เปลี่ยนแปลงตลอดเวลาและเป็นสิ่งจำเป็นของการเรียนรู้ เพื่อสร้างความก้าวหน้าให้กับหน้าที่การงานและชีวิต มนุษย์จัดเป็นทรัพยากรที่มีค่ามากในองค์กร องค์กรจะเจริญหรือพัฒนาได้นั้นขึ้นอยู่กับคุณภาพของคนที่เป็นองค์ประกอบขององค์กรนั้น ๆ การที่องค์กรจะพัฒนาได้นั้นจำเป็นต้องเริ่มต้นจากการพัฒนาคนเป็นอันดับแรก ผู้บริหารที่จะพัฒนาองค์กรให้เจริญก้าวหน้า จะต้องมีความเข้าใจบุคลากรที่มีอยู่ภายในองค์กรว่าเขาเหล่านั้นมีความต้องการอะไร ซึ่งสิ่งเหล่านี้ถือได้ว่าเป็นกระบวนการสำคัญในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ที่ผู้บริหารจำเป็นต้องมี ประกอบกับความเจริญก้าวหน้าด้านเทคโนโลยีในปัจจุบัน เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้มีการแข่งขันทางด้านการค้าและการลงทุน จะเห็นได้ว่าสถาบันอุดมศึกษาต่าง ๆ ใช้กลยุทธ์ทางด้านเทคโนโลยีมาแข่งขันกัน จึงมีความจำเป็นต้องเตรียมบุคลากร ให้มีความพร้อมที่จะปรับตัวให้ทันต่อความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยี การศึกษาจึงเป็นกลยุทธ์ที่สำคัญในการพัฒนาคน

จิตวิทยาเป็นศาสตร์ที่มุ่งศึกษาถึงพฤติกรรมและกระบวนการทางจิตของมนุษย์โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อทำความเข้าใจ อธิบาย ทำนาย และควบคุมหรือเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของมนุษย์ วิลเฮล์ม วุนด์ เมื่อปี ๑๘๗๙ ณ เมืองไลป์ซิป ประเทศเยอรมนี เป็นจุดกำเนิดของศาสตร์ทางจิตวิทยาอย่างเป็นทางการจึงทำให้การศึกษาศาสตร์ทางจิตวิทยาโดยทั่วไปมีรากฐานอยู่บนแนวคิดจิตวิทยาตะวันตกตลอดมาเช่นเดียวกันกับการศึกษาวิชาจิตวิทยาในประเทศไทยก็ล้วนยึดแนวคิดจิตวิทยาตะวันตกเป็นฐานในการศึกษาแทบทั้งสิ้นจิตวิทยาตะวันตกนั้นเป็นชื่อเรียกกลุ่มแนวคิดทางจิตวิทยาที่มีต้นกำเนิดมาจากกลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในซีกโลกตะวันตกที่มีความสนใจและมีความพยายามที่จะแสวงหาความรู้ในเรื่องเกี่ยวกับจิตใจและพฤติกรรมของมนุษย์ โดยที่แนวคิดจิตวิทยาตะวันตกนั้น จะมีการแบ่งย่อยออกเป็นกลุ่มทฤษฎีต่างๆ ซึ่งแต่ละกลุ่มทฤษฎีต่างก็มีความเห็นหรือจุดเน้นที่อธิบายเรื่องของจิตใจและพฤติกรรมที่แตกต่างกันเช่นกลุ่มจิตวิเคราะห์ (Psychoanalysis) ของซิกมุนด์ ฟรอยด์เชื่อว่าจิตไร้สำนึก (Unconscious Mind) เป็นตัวกำหนดพฤติกรรมของมนุษย์ ส่วนกลุ่มพฤติกรรมนิยม (Behaviorism) เชื่อว่าการที่จะเข้าใจมนุษย์ได้ต้องศึกษาพฤติกรรมภายนอกที่สังเกตเห็นได้เท่านั้น โดยไม่ยอมรับการศึกษาเรื่องภายในจิตใจเลย และแม้ว่าจิตวิทยาตะวันตกจะได้รับการยอมรับว่ามีวิธีการแสวงหาความรู้ในเรื่องจิตใจและพฤติกรรมมนุษย์อย่างเป็นทางการในแนวทางเดียวกับวิทยาศาสตร์ แต่อย่างไรก็ตาม ปรากฏการณ์ที่มีมักจะเกิดขึ้นกับแนวคิดจิตวิทยาตะวันตก ก็คือการที่กลุ่มแนวคิดหนึ่งไม่เห็นด้วยหรือมีข้อโต้แย้งกับอีกแนวคิดหนึ่งและเสนอแนวคิดของกลุ่มตนขึ้นมา เช่น กลุ่มปัญญานิยม (Cognitivism) มองว่าแนวคิดของกลุ่มพฤติกรรมนิยมนั้นเป็นแนวคิดที่แคบเกินไป โดยเห็นว่าในความเป็นจริงแล้วมนุษย์มีปัญหา มีความคิด และมีความรู้สึก ซึ่งปัจจัยภายในจิตใจเหล่านี้ต่างหากที่น่าจะมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของมนุษย์มากกว่าปัจจัยภายนอกแต่เพียงอย่างเดียว

จึงกล่าวได้ว่าแนวคิดจิตวิทยาตะวันตกนั้นมีลักษณะของการศึกษาพฤติกรรมและจิตใจของมนุษย์แบบแยกส่วนกัน กล่าวคือ แต่ละกลุ่มแนวคิดมักมีความโน้มเอียงในการศึกษาเรื่องของจิตใจและพฤติกรรมมนุษย์โดยมุ่งเฉพาะเจาะจงไปในทางใดทางหนึ่ง โดยละเลยการพิจารณาสาเหตุหรือปัจจัยอื่นๆ อย่างรอบด้าน ซึ่งการแสวงหาความรู้ด้วยวิธีการเช่นนี้ก็มีความน่าสนใจและมีประโยชน์อยู่ไม่น้อยในแง่ของการนำไปอธิบายหรือทำความเข้าใจจิตใจและพฤติกรรมของมนุษย์ในประเด็นเฉพาะเรื่อง แต่ไม่อาจทำให้ผู้ศึกษาสามารถเข้าใจพฤติกรรมของมนุษย์ได้อย่างชัดเจนเพียงพอ ในเวลาเดียวกันด้วยเหตุผลและความสำคัญดังที่กล่าวมาผู้เขียนจึงเห็นว่าจิตวิทยาแนวพุทธน่าจะเป็ นองค์ความรู้ที่สำคัญและมีคุณค่าอีกทางหนึ่งในการที่จะช่วยขยายองค์ความรู้



ของศาสตร์จิตวิทยาในประเทศไทยให้ลุ่มลึกและกว้างขวางมากยิ่งขึ้น โดยในบทความนี้จะมุ่งแสดงให้เห็นว่าจะสามารถนำจิตวิทยาแนวพุทธ หรืออีกนัยหนึ่งก็คือจะสามารถนำแก่นคำสอนของพุทธธรรมไปใช้ในกระบวนการทางจิตวิทยาเพื่อช่วยเยียวยาและพัฒนาจิตใจของมนุษย์ได้อย่างไร

### กระบวนการทางจิตวิทยา

จากปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นกับแนวคิดจิตวิทยาตะวันตก จึงเป็นที่น่าสังเกตว่าแม้ว่าแนวคิดจิตวิทยาตะวันตกจะวางรากฐานอยู่บนการศึกษาที่เป็นวิทยาศาสตร์ แต่ยังไม่มีความคิดใดทางจิตวิทยาตะวันตกที่ได้รับการยอมรับว่าสามารถอธิบายเรื่องของจิตใจมนุษย์ได้อย่างละเอียดลึกซึ้ง และเป็นความจริงสูงสุดที่ไม่อาจโต้แย้งได้

ด้วยเหตุนี้ เพื่อที่จะสามารถเข้าใจถึงสภาวะทางจิตและพฤติกรรมของมนุษย์อันเป็นสภาวะที่ละเอียดอ่อนและลึกซึ้งได้นั้น จึงน่าจะหันมาใช้วิธีการศึกษาจิตใจและพฤติกรรมของมนุษย์แบบองค์รวม ซึ่งเป็นการศึกษาที่มองเรื่องจิตใจและพฤติกรรมของมนุษย์ว่ามีใช้เกิดมาจากสาเหตุใดสาเหตุหนึ่งเพียงสาเหตุเดียว แต่มองในแง่ที่ว่าสิ่งต่างๆ ที่เกิดขึ้นทั้งหมดเป็นไปในลักษณะที่มีความสัมพันธ์กัน และมีผลกระทบซึ่งกันและกัน

### กระบวนการทางพุทธธรรม

แหล่งความรู้อันยิ่งใหญ่ที่ได้บันทึกข้อค้นพบเกี่ยวกับธรรมชาติของมนุษย์แบบองค์รวมพร้อมทั้งรวบรวมคำอธิบายเกี่ยวกับธรรมชาติของสภาวะทางจิตและพฤติกรรมของมนุษย์ไว้อย่างลึกซึ้งและกว้างขวางอันเป็นธรรมที่พระพุทธเจ้าได้ทรงอาศัยความวิริยอุตสาหะอย่างยิ่งยวดจนได้ค้นพบความจริงสูงสุดเกี่ยวกับกฎของธรรมชาติและความเป็นไปตามกฎของธรรมชาติซึ่งในแต่ละหลักธรรมคำสอนมุ่งอธิบายถึงกระบวนการต่างๆ ของชีวิตและจิตใจมนุษย์อย่างละเอียด โดยมีคำอธิบายถึงสาเหตุ และวิธีการในการแก้ไขปัญหาสภาพจิตใจของมนุษย์ไว้อย่างชัดเจน โดยผู้ศึกษาสามารถประจักษ์ชัดถึงความเป็นจริงตามหลักพุทธธรรมได้ด้วยตนเอง นั่นก็คือ พระพุทธศาสนามีได้เป็นเพียงแต่หลักการหรือทฤษฎีเท่านั้น แต่ยังมีวางรากฐานอยู่กับการปฏิบัติที่สามารถก่อให้เกิดผลที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงและยกระดับทางด้านจิตใจของบุคคลได้ในหลากหลายมิติ หรืออีกนัยหนึ่งกล่าวได้ว่าพุทธศาสนามีหลักการและวิธีการเดียวกันกับวิทยาศาสตร์ กล่าวคือ มีวิธีการศึกษาที่มีระบบระเบียบ โดยมุ่งศึกษาเพื่อให้ค้นพบเรื่องธรรมชาติและกฎของธรรมชาติเช่นเดียวกับวิทยาศาสตร์แต่มีจุดต่างตรงที่วิทยาศาสตร์มุ่งเน้นการศึกษาเรื่องธรรมชาติภายนอกตัวมนุษย์ แต่พระพุทธศาสนานำการศึกษาเรื่องธรรมชาติภายในตัวมนุษย์ หรือธรรมชาติของจิตใจมนุษย์ โดยมีคำอธิบายที่มีเหตุผลที่สามารถพิสูจน์ซ้ำและประจักษ์ชัดถึงผลลัพธ์ที่เป็นความจริงแท้ที่เห็นผลได้โดยไม่จำกัดกาล ซึ่งต่างจากทฤษฎีทางวิทยาศาสตร์ที่อาจจะแปรเปลี่ยนไปได้ หากมีหลักฐานหรือข้อค้นพบใหม่ๆ ที่มีความน่าเชื่อถือและแตกต่างจากเดิม

ในปัจจุบันนี้ หลักธรรมคำสอนในทางพุทธศาสนาที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสรู้นั้น จะมีหลักต่างๆ มากมาย จนอาจจะมียุคหนึ่งคนรู้สึกว่ายากที่จะเข้าใจและนำไปปฏิบัติได้ ดังที่ท่านพุทธทาสภิกขุ (๒๕๒๙ : ๕) กล่าวว่า “เรื่องที่ตรัสรู้อันนี้ยาก เท่ากับไข่มุกในป่า แต่เรื่องจำเป็นที่ควรรู้ ควรนำมาสอนและนำมาปฏิบัติมันเท่ากับไข่มุกในมือเดียว” นั่นก็คือ โดยเนื้อแท้แล้วใจความสำคัญทั้งหมดของพุทธธรรมนั้นมีหลักสำคัญอยู่ที่การมุ่งพิจารณาถึงสาเหตุของทุกข์และวิถีทางในการดับทุกข์ และใจความสำคัญนั้นก็เป็นหลักที่มีเหตุผลที่ทุกคนสามารถขัดเกลาตนเองให้เห็นแจ้งได้ หรืออีกนัยหนึ่งก็คือพุทธศาสนานำการศึกษาเรื่องเกี่ยวกับปัญหาภายในจิตใจของมนุษย์ทุกคนที่ยังไม่รู้ทุกข์ ซึ่งท่านพุทธทาสภิกขุ (๒๕๒๙ : ๙-๑๐) เรียกปัญหาทางจิตใจของมนุษย์ว่าโรคทางวิญญาน

(Spiritual Disease) อันเป็นโรคที่เกิดจากการเห็นผิด ซึ่งการเห็นผิดเป็นเหตุให้เกิดผิด ผุดผิดและทำผิด แล้วก็เกิดโรคตรงที่คิดผิด ผุดผิด ทำผิดซึ่งโรคทางวิญญาณนี้เป็นโรคที่เป็นกันทุกคน ต่างจากโรคทางกาย (Physical Disease) และโรคทางจิต (Mental Disease) ที่เป็นเฉพาะในบางคน และในบางเวลา และโดยเหตุที่คนทุกคนเป็นโรคทางวิญญาณ ทุกคนจึงต้องรักษาเยียวยาในทางวิญญาณโดยใช้ธรรมะหรือพุทธศาสนากำมือเดียวที่จะต้องเข้าถึงให้ได้ พระธรรมปิฎก (๒๕๓๙: ๒๔-๒๕) เห็นว่าสาเหตุที่จิตวิญญากับพระพุทธศาสนาบรรจบกันกลายเป็นจิตวิทยาแนวพุทธ (Buddhist Psychology) อันเป็นแนวคิดที่นำแก่นคำสอนของพุทธศาสนาที่ว่าด้วยเรื่องทุกข์และวิถีทางในการเข้าถึงความดับทุกข์นั้นมาประยุกต์ใช้ในกระบวนการทางจิตวิทยานั้น เป็นผลสืบเนื่องจากความเปลี่ยนแปลงของสภาพชีวิตและสังคม พร้อมทั้งปัญหาที่เกิดขึ้นในชีวิตและสังคมมนุษย์ในยุคพัฒนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งความเจริญในยุคอุตสาหกรรมนั้นได้ทำให้คนมีความพรั่งพร้อมด้วยวัตถุมากขึ้น แต่ปรากฏว่าชีวิตของมนุษย์ที่พรั่งพร้อมด้วยวัตถุกลับทำให้มีปัญหามากขึ้นในด้านจิตใจ เช่น ความเครียด ความวิตกกังวลความรู้สึกแปลกแยก ความว่าเหวเดียวดาย ความรู้สึกว่างเปล่า ไร้ความหมาย มีความกดดันและบีบคั้นซึ่งในทางพุทธศาสนารวมเรียกว่า “ทุกข์” ความเป็นไปเช่นนี้เป็นจุดหนึ่งที่มากระตุ้นให้วงการจิตวิทยาขยายความสนใจจากความเจ็บป่วยทางจิตของคนไข้ในคลินิก ออกมาสู่ปัญหาจิตใจของคนทั่วไป หรือที่เรียกว่าขยายความสนใจจากบุคคลที่ป่วย (Sick Person) มาสู่คนที่เรียกกันว่าเป็นคนปกติ (So-called Normal Person) นอกจากนี้ ในการมองปัญหาของมนุษย์ พระพุทธศาสนาไม่ได้มองแบบแยกส่วน แต่มองเรื่องจิตใจของมนุษย์และปัญหาในจิตใจของมนุษย์นั้นว่าสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของมนุษย์ทั้งหมด คือ การดำเนินชีวิตทุกด้านและพฤติกรรมทุกอย่าง ฉะนั้น พระพุทธศาสนาจึงมองจิตวิทยาในแง่ของการแก้ไขปัญหาและการพัฒนามนุษย์ (พระธรรมปิฎก, ๒๕๓๙: ๑๒) จึงกล่าวได้ว่าพระพุทธศาสนานั้นมีระบบจิตวิทยาที่มีความสมบูรณ์ในตัวเองจิตวิทยาแนวพุทธจึงช่วยขยายความคิดความเข้าใจ และขยายจุดหมายของการบำบัดทางจิตวิทยาตะวันตกให้กว้างออกไป โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ผู้ศึกษาเข้าใจถึงความเป็นไปของกระแสของโลกและชีวิตอย่างถูกต้องตามความเป็นจริง เพื่อนำไปใช้ในการทำความเข้าใจและแก้ไขสภาพจิตใจที่เป็นทุกข์ซึ่งเมื่อสภาพจิตใจได้รับการเยียวยา ก็ส่งผลให้คุณภาพของจิตใจได้รับการขัดเกลาและพัฒนาขึ้นในเวลาเดียวกัน

## การเยียวยาทางพุทธจิตวิทยา

จิตวิทยาแนวพุทธหรือพุทธจิตวิทยานับว่าเป็นแนวคิดที่นำแก่นของพุทธธรรม อันได้แก่ อริยสัจสี่ ปฏิจจสมุปปาท และไตรลักษณ์ มาประยุกต์และผสมผสานกับกระบวนการทางจิตวิทยา โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อช่วยเยียวยาและยกระดับคุณภาพจิตใจของมนุษย์ พุทธธรรมถือเป็นบรมสัจจะ หรือความจริงอันประเสริฐเกี่ยวกับโลกและชีวิตที่ชี้ให้เห็นถึงรากเหง้าของความทุกข์ที่บีบคั้นจิตใจมนุษย์ซึ่งปรากฏอยู่อย่างซ่อนเร้น เห็นได้ยาก แต่ส่งผลกระทบกระจายอยู่ในทุกๆ มิติของชีวิตไม่ว่าจะเป็นชีวิตส่วนตัว การงานอาชีพ สัมพันธภาพระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ และกับสิ่งแวดล้อมทั้งหมด พร้อมทั้งได้เสนอวิธีแห่งการชำระชีวิตและจิตใจให้พ้นจากความทุกข์ทั้งปวง ซึ่งความพิเศษและความลึกซึ้งของการเห็นความจริงแห่งทุกข์และการชำระความทุกข์ คือ ปัญญาอันบริสุทธิ์ที่พระพุทธเจ้าทรงค้นพบ และนำมาสั่งสอนเพื่อประโยชน์สุขของมวลมนุษยชาติมาเป็นเวลากว่า ๒๕๐๐ ปี ที่ผ่านมา และจากระยะเวลาอันยาวนานจนถึงในปัจจุบันนี้ พุทธธรรมได้รับการยอมรับแล้วว่าเป็น อกาลิก คือ เป็นธรรมที่ให้ผลได้ไม่จำกัดกาลยังประโยชน์ต่อบุคคลทุกเพศ ทุกวัย และทุกระดับชั้น พุทธธรรมจึงมีคุณค่าสำหรับมนุษยชาติโดยถ้วนหน้าตามระดับสติปัญญาของบุคคล จิตวิทยาแนวพุทธ จึงเป็นการศึกษาธรรมชาติของจิตใจมนุษย์จากหลักพุทธธรรมอันเป็นแหล่งรวบรวมความรู้ การวิเคราะห์จิตใจของมนุษย์ไว้อย่างละเอียด โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้บุคคล

สามารถจัดการกับชีวิตที่ดำเนินอยู่ในแต่ละวันในโลกใบนี้ได้

สาระสำคัญของจิตวิทยาแนวพุทธจึงอยู่ที่การเสนอถึงหลักการตามธรรมชาติของกระบวนการเกิดและดับทุกข์ พร้อมทั้งนำเสนอถึงวิธีการปฏิบัติหรือวิถีดำเนินชีวิตให้บรรลุถึงการดับทุกข์หรือปัญหาในจิตใจที่เกิดขึ้นให้หมดสิ้นไป โดยผู้ศึกษาสามารถนำความรู้ความเข้าใจที่ได้ศึกษาเหล่านี้ไปขัดเกลาจิตใจตนเองให้สามารถมองเห็นและเข้าใจอย่างแจ่มแจ้งถึงความจริงตามหลักพุทธธรรม จนกระทั่งสามารถนำความรู้ความเข้าใจดังกล่าวที่เกิดขึ้นในตนไปเป็นกัลยาณมิตร เพื่อให้ความช่วยเหลือทางด้านจิตใจแก่ผู้อื่นต่อไป หลักธรรมที่เป็นหัวใจสำคัญที่จะทำให้มนุษย์เข้าใจถึงสาเหตุของความทุกข์และประจักษ์แจ้งถึงแนวทางในการดับทุกข์ ก็คือ “อริยสัจ ๔” อันเป็นหลักธรรมสำคัญที่ครอบคลุมคำสอนทั้งหมดในพุทธศาสนาและเป็นหลักธรรมที่เป็นแก่น สำคัญของแนวคิดจิตวิทยาแนวพุทธ เนื่องจากเป็นหลักธรรมที่มุ่งผลในทางปฏิบัติ สามารถใช้แก้ไขปัญหาในชีวิตมีความลึกซึ้งและมีหลักธรรมอื่นๆ ซ้อนซ้อนและผสมผสานรวมกันอยู่ในหลักธรรมนี้ความเข้าใจอย่างแจ่มแจ้งในหลักอริยสัจ ๔ จะช่วยนำพาผู้ที่ศึกษาเข้าใจถึงกระบวนการแห่งความทุกข์ที่เกิดขึ้นในชีวิตและจิตใจตั้งแต่จุดเริ่มต้นไปจนถึงจุดสิ้นสุดของความทุกข์อย่างละเอียดและลึกซึ้ง ซึ่งความเข้าใจเช่นนี้จะช่วยเปลี่ยนแปลงวิธีการมองโลก อันจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงความคิดและการกระทำของบุคคลทั้งภายในจิตใจของตนเองและในสัมพันธภาพที่มีต่อผู้อื่นและต่อสรรพสิ่งรอบตัว พระธรรมปิฎก (๒๕๔๖: ๙๒๐) ได้กล่าวถึงคุณค่าที่เด่นของอริยสัจไว้ว่า นอกจากเป็นคำสอนที่ครอบคลุมหลักธรรมทั้งหมดในพระพุทธศาสนา ทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติแล้ว ยังมีคุณค่าเด่นที่น่าสังเกตอีกหลายประการ ซึ่งพอสรุปได้ดังนี้

๑. เป็นวิธีการแห่งปัญญา ซึ่งดำเนินการแก้ไขปัญหาตามระบบแห่งเหตุผล เป็นระบบวิธีแบบอย่างซึ่งวิธีการแก้ปัญหาใดๆ ก็ตามที่จะมีคุณค่าและสมเหตุสมผลจะต้องดำเนินไปในแนวเดียวกันเช่นนี้
๒. เป็นการแก้ปัญหาและจัดการกับชีวิตของตนด้วยปัญญาของมนุษย์เอง โดยนำเอาหลักความจริงที่มีอยู่ตามธรรมชาติมาใช้ประโยชน์ ไม่ต้องอ้างอำนาจดลบันดาลของสิ่งที่เหนือธรรมชาติ หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ใดๆ
๓. เป็นความจริงที่เกี่ยวข้องกับชีวิตของคนทุกคน ไม่ว่าจะมนุษย์จะไปเกี่ยวข้องกับสิ่งซึ่งที่อยู่ห่างไกลตัวมากมายเพียงใดก็ตาม แต่ถ้าเขายังจะต้องใช้ชีวิตอย่างมีคุณค่าและสัมพันธ์กับสิ่งภายนอกด้วยดี เขาจะต้องเกี่ยวข้องและใช้ประโยชน์จากหลักความจริงนี้ตลอดไป
๔. เป็นหลักความจริงกลางๆ ที่ติดเนื่องอยู่กับชีวิต หรือเป็นเรื่องของชีวิตแท้ๆ ไม่ว่าจะมนุษย์จะสร้างสรรค์ศิลปะวิทยาการ หรือดำเนินการใดๆ ขึ้นมาเพื่อแก้ปัญหาและพัฒนาความเป็นอยู่ของตนและไม่ว่าศิลปะวิทยาการหรือกิจการต่างๆ นั้นจะเจริญขึ้น เสื่อมลง หรือสูญสลายไป หรือเกิดมีใหม่มาแทน อย่างไรก็ตาม หลักความจริงที่เรียกว่าอริยสัจนี้ก็จะคงยืนียง งามและใช้เป็นประโยชน์ได้ตลอดทุกกาล

### การพัฒนาจิตใจตามหลักพุทธจิตวิทยา

สิ่งสำคัญอย่างหนึ่งเกี่ยวกับอริยสัจ คือ การรู้และทำหน้าที่ต่ออริยสัจแต่ละข้อให้ถูกต้อง เพื่อจะได้เกิดความเข้าใจและนำไปปฏิบัติได้อย่างถูกต้องดังต่อไปนี้

๑. ทุกข์ คำว่าทุกข์ในพุทธธรรมแบ่งความทุกข์เป็น ๓ ลักษณะ คือ
  - ๑.๑ ทุกข์ที่เป็นความรู้สึกรู้สึกทุกข์ คือ ความทุกข์กายทุกข์ใจ เจ็บปวด โศกเศร้า เป็นต้น
  - ๑.๒ ทุกข์เนื่องด้วยความผันแปร คือความสุขที่กลายเป็นความทุกข์ เมื่อมีความสุขกับบางอย่าง พอนึกว่าสุขนั้นจะต้องสิ้นสุดลง จิตใจเป็นทุกข์ด้วยความกังวลและหวั่นไหวและพอสุขนั้นจืดจางหรือหายไปหรือ

ผ่านพ้นไปแล้ว ก็หวนระลึกถึงด้วยความโหยหาอาลัย ซึ่งยิ่งสุขมากขึ้นเท่าใดก็จะกลับกลายเป็นทุกข์ที่รุนแรงมากขึ้นเท่านั้น

๑.๓ ทุกข์ตามสภาพสังขาร คือ สภาวะของร่างกายที่มีความเปลี่ยนแปลง มีการเสื่อมลง และดับไป จึงเป็นสภาพที่พร้อมจะก่อให้เกิดทุกข์แก่ผู้ที่ไม่รู้เท่าทันและเข้าไปฝืนกระแสด้วยความยึดมั่นถือมั่นสิ่งทีบุคคลมีหน้าที่ต้องปฏิบัติในอริยสังข์ข้อที่ ๑ คือ การยอมรับความจริงเกี่ยวกับทุกข์ตามที่มีมันเป็นอยู่ เพื่อที่จะได้รู้จักทุกข์ หรือรู้จักปัญหาของตนเองตามที่มีมันเป็นจริง ด้วยการยอมรับรู้และเผชิญหน้าทำความเข้าใจกับทุกข์ ซึ่งถือว่าเป็นจุดเริ่มต้นในการพิจารณาแก้ปัญหาต่อไป

๒. สมุทัย คือ เหตุแห่งทุกข์ หรือสาเหตุของปัญหา กล่าวคือ เมื่อกำหนดรู้แล้วว่าทุกข์หรือปัญหาของตนคืออะไร สิ่งที่จะต้องกระทำต่อไปคือการหาเหตุแห่งความทุกข์และละเหตุเหล่านั้นเสีย

๓. นิโรธ คือ ความดับทุกข์ หรือภาวะหมดปัญหา เป็นภาวะที่สุขสงบ ไม่เป็นทุกข์ ไม่บีบคั้น ไม่ปั่นป่วนวุ่นวาย เป็นสภาวะของจิตใจที่สงบอันเป็นผลมาจากเข้าใจอย่างแจ่มแจ้งถึงต้นเหตุแห่งทุกข์ที่เกิดขึ้นในวงจรปฏิจจสมุปบาท และดับที่เหตุแห่งทุกข์นั้นๆ ด้วยความมีสติระลึกรู้ในขณะ

๔. มรรค คือ วิธีการที่นำไปสู่ความดับทุกข์หรือข้อปฏิบัติเพื่อกำจัดสาเหตุแห่งปัญหา กล่าวคือเมื่อรู้ทั้งปัญหา ทั้งสาเหตุแห่งปัญหา ทั้งจุดหมายที่เป็นภาวะหมดสิ้นปัญหา ก็ถึงเวลาที่จะต้องลงมือปฏิบัติ ซึ่งการที่พระพุทธเจ้าจัดนิโรธไว้ก่อนมรรคก็เนื่องด้วยเหตุผลให้ผู้พึงเห็นคุณค่าหรือประโยชน์ของสิ่งที่เป็นจุดหมายก่อนจนเกิดความสนใจ มีกำลังใจ และยินดีที่จะเรียนรู้วิธีปฏิบัติและลงมือปฏิบัติต่อไป

## หลักปฏิจจสมุปบาท

หน้าที่ของบุคคลที่จะต้องกระทำต่ออริยสังข์ ๔ คือ ทุกข์ เป็นสิ่งที่ควรกำหนดรู้ สมุทัยเป็นสิ่งที่ควรละหรือกำจัด นิโรธ เป็นสิ่งที่ควรทำให้แจ้งหรือควรบรรลุ และมรรค เป็นสิ่งที่ควรดำเนินการหรือปฏิบัติ (พระธรรมปิฎก, ๒๕๔๖: ๙๐๔-๙๐๕) จากที่กล่าวมาข้างต้น ได้แสดงให้เห็นถึงค่านิยมและสิ่งทีบุคคลมีหน้าที่จะต้องปฏิบัติในอริยสังข์แต่ละข้อ ต่อจากนี้จะได้ขยายความให้เห็นถึงสาเหตุทีก่อให้เกิดปัญหาในจิตใจของมนุษย์ซึ่งอยู่ในอริยสังข์ข้อที่ ๒ คือสมุทัย และวิธีปฏิบัติเพื่อกำจัดสาเหตุแห่งปัญหา ซึ่งอยู่ในอริยสังข์ข้อที่ ๔ คือ มรรค ดังต่อไปนี้

ปฏิจจสมุปบาท: เหตุแห่งทุกข์โดยส่วนใหญ่แล้วเมื่อมองหาสาเหตุแห่งทุกข์มนุษย์มักมองออกไปหาที่ซัดทอดภายนอก หรือมองให้ไกลจากความรับผิดชอบของตนเท่าที่จะเป็นไปได้และเมื่อจะแก้ไขทุกข์ มนุษย์ก็ชอบมองออกไปข้างนอก หาที่ปกป้องคุ้มครองให้ตนพ้นภาระ หรือช่วยทำการแก้ไขทุกข์แทนให้ อันเป็นการหลีกเลี่ยงความจริง หรือปิดตาไม่มองทุกข์ ด้วยวิธีการเช่นนี้มนุษย์จะไม่สามารถแก้ปัญหาหรือขจัดทุกข์ได้อย่างแท้จริงคำว่า “ปฏิจจ” หมายถึง “อาศัย” คำว่า “สมุปบาท” หมายถึง “เกิดขึ้นพร้อม” แปลความได้ว่า สิ่งทีอาศัยซึ่งกันและกันแล้วเกิดขึ้นพร้อม (พุทธทาสภิกขุ, ๒๕๔๐: ๔) ซึ่งตัวบททีแสดงหลักปฏิจจสมุปบาทนั้นแบ่งได้เป็น ๒ ประเภทคือ หลักทั่วไปทีแสดงโดยไม่ระบุรายละเอียด และ หลักประยุกต์หรือหลักแจ้งหัวข้อทีแสดงโดยการขยายความให้เห็นรายละเอียด ดังจะกล่าวต่อไปนี้ (พระธรรมปิฎก, ๒๕๔๖: ๘๑-๘๒)

๑. หลักทั่วไป หรือที่เรียกว่า อิทัปปัจจยตา เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมีเพราะสิ่งนี้เกิดขึ้น สิ่งนี้จึงเกิดขึ้นเมื่อสิ่งนี้ไม่มี สิ่งนี้จึงไม่มีเพราะสิ่งนี้ดับไป สิ่งนี้ก็ดับ (ด้วย)

๒. หลักประยุกต์ หรือหลักแจ้งหัวข้อเพราะอวิชชาเป็นปัจจัย จึงมีสังขารเพราะสังขารเป็นปัจจัย จึงมีวิญญาณเพราะวิญญาณเป็นปัจจัย จึงมีนามรูป เพราะนามรูปเป็นปัจจัย จึงมีสฬายตนะ เพราะสฬายตนะ

เป็นปัจจัย จึงมีผัสสะเพราะผัสสะเป็นปัจจัย จึงมีเวทนา เพราะเวทนาเป็นปัจจัย จึงมีตัณหา เพราะตัณหาเป็นปัจจัย จึงมีอุปาทาน เพราะอุปาทานเป็นปัจจัย จึงมีภพ เพราะภพเป็นปัจจัย จึงมีชาติ เพราะชาติเป็นปัจจัย จึงมีชรามรณะ ความโศก ความคร่ำครวญ ทุกข์โทมนัส ความคับแค้นใจจึงมีพร้อมความเกิดขึ้นแห่งกองทุกข์ทั้งปวงนี้ จึงมีได้ ด้วยประการฉะนี้

อธิบายความตามวงจรปฏิจลสมุปบาทได้ดังนี้

อวิชชา (Ignorance, Lack of Knowledge) คือ ความไม่รู้เท่าทันตามสภาวะความเป็นจริงของชีวิตและของสรรพสิ่งทั้งหลาย เช่น หลงผิดคิดว่ามีตัวตน ก็ย่อมมีความอยากเพื่อตัวตนสังขาร (Volitional Activities) คือ ความคิดปรุงแต่งที่เกิดขึ้นเนื่องจากความไม่รู้ ไม่เข้าใจในเหตุปัจจัยที่เป็นจริง (อวิชชา) จึงคิดปรุงแต่งไปตามความเชื่อทางสังคมบ้าง วัฒนธรรมบ้าง หรือตามแนวทางที่สอดคล้องกับความเข้าใจตามปัญญาของตนในขณะนั้นๆ วิญญาณ (Consciousness) คือ อารมณ์ที่เกิดขึ้นในใจในขณะนั้นๆ ตลอดจนสภาพของจิตใจในขณะนั้นๆ อันเป็นผลเนื่องมาจากความคิดที่ปรุงแต่งขึ้นมา นามรูป (Animated Organism) คือ ภาวะของร่างกายและจิตใจทุกส่วนที่อยู่ในสภาพที่สอดคล้องและปฏิบัติหน้าที่เพื่อตอบสนองในแนวทางของวิญญาณที่เกิดขึ้นตามความคิดปรุงแต่งนั้น ส่วนต่างๆ ของร่างกายและจิตใจจะเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพของจิตในขณะนั้นๆ

สฬายตนะ (The Six Sense-based) คือ อายตนะ ๖ อันได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กายและใจ การที่นามรูปจะทำหน้าที่ต่อไปได้ก็ต้องอาศัยอายตนะที่ปฏิบัติหน้าที่สอดคล้องกับสภาวะการณนั้นๆ อายตนะเกี่ยวข้องกับกรณนั้นๆ จึงตื่นตัวถูกเร่งเร้าให้ทำงาน เช่น เมื่อคิดโกรธ เกลียด หุกเห่งไปที่เสียงที่ไม่ชอบใจ หรือเมื่อคิดถึงรูปร่างผู้หญิงตาก็จ้องไปที่รูปผู้หญิงที่ฝันใฝ่ อายตนะจึงถูกเร้าทั้งทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ผัสสะ (Contact) คือ การรับรู้อารมณ์ต่างๆ อันเป็นผลเนื่องมาจากอายตนะหรือช่องทางในการถูกเร้าให้ทำหน้าที่เวทนา (Feeling) คือ ความรู้สึกที่เรียกว่า การเสวยอารมณ์ ก็เกิดขึ้นในภาวะใดภาวะหนึ่ง คือ สุข สบาย หรือทุกข์ ไม่สบาย เจ็บปวดหรือเฉยๆ จากวิญญาณถึงเวทนานี้ เป็นช่วงที่รับผลกระทบมาจากสังขาร (ความคิดปรุงแต่ง) ซึ่งจะสร้างเหตุต่อไป ตัณหา (Craving) คือ ความอยาก โดยเมื่อแยกให้ชัดมีอาการ ๓ อย่าง

๑. กามตัณหา (Craving for Sense-Pleasure) คือ ความอยากอันเกิดจากความต้องการสนองความต้องการทางประสาททั้ง ๕ คือ รูป รสกลิ่น เสียง สัมผัส หรือความพึงพอใจรักใคร่ หรือความอยากอย่างนั้นอย่างนี้ เพื่อสนองต่อร่างกาย

๒. ภวตัณหา (Craving for Self-existence) คือ ความอยากมี อยากได้ อยากเป็น เมื่อไม่มีเมื่อไม่ได้ เมื่อไม่เป็นเช่นที่ปรารถนา ความทุกข์ก็เกิด

๓. วิภวตัณหา (Craving for Non-existence) คือ ความอยากที่จะไม่มี ไม่ได้ ไม่เป็น ในสิ่งที่ตนไม่พึงใจ เช่น ความอยากที่จะไม่แก่ ความอยากที่จะไม่เจ็บ ความอยากที่จะไม่ตาย ความอยากที่จะไม่ให้สิ่งต่างๆ ที่เคยมีที่เคยเป็นที่ตนพึงใจรักใคร่เปลี่ยนแปลงไป

อุปาทาน (Attachment, Clinging) คือ ความยึดมั่นถือมั่นในเวทนาที่ชอบหรือไม่ชอบ จนเกิดทำที่หรือให้คุณค่าต่อสิ่งต่างๆ ในแนวทางที่สนองตัณหาของตน กล่าวคือ เมื่ออยากได้สิ่งใด ก็เกาะเกี่ยวยึดมั่นอย่างเหนียวแน่น นั่นคือยิ่งอยากได้มากเท่าใดก็ยิ่งยึดมั่นแรงขึ้นเท่านั้น ส่วนในกรณีที่ประสบกับทุกข์เวทนา ก็อยากไปให้พ้นจากสิ่งนั้นก็มีความยึดมั่นชิงชังต่อสิ่งนั้นอย่างรุนแรงพร้อมกับที่มีความยึดมั่นในสิ่งอื่นที่จะดิ้นรนไปหา

รุนแรงขึ้นในอัตราที่เท่าๆ กัน นั่นก็คือ เกิดความยึดมั่นในสิ่งที่มาตอบสนองความต้องการต่างๆ ที่จะทำให้ตนสมดังที่ใจปรารถนา

ภพ (Process of Becoming) คือ พฤติกรรมทั้งหมดที่แสดงออก เพื่อสนองตัณหาและอุปาทานนั้น กล่าวคือ เมื่อยึดมั่นถือมั่นในสิ่งใดแล้ว จึงคิดมุ่งหมายหรือมีเจตจำนงให้เป็นอย่างนั้นๆ หรือเมื่อต้องการหลีกเลี่ยงความเป็นอย่างนั้นๆ ก็แสวงหาวิธีการต่างๆ เพื่อไม่ให้ต้องเผชิญกับสิ่งนั้นๆ โดยที่ความคิดและการกระทำทั้งหมด ถูกผลักดันให้ดำเนินไปในทิศทางที่อุปาทานกำหนดยึดถือไว้แล้วจึงแสดงออกซึ่งพฤติกรรมต่างๆ โดยสอดคล้องกับอุปาทานนั้น

ชาติ (Birth) การเกิดความตระหนักถึงความมีตัวตนว่ามี “ตัวเรา” เช่น ตัวเราที่เป็นคนแก่ ตัวเราที่เป็นผู้มีศักดิ์ศรี ตัวเราที่เป็นคนไม่มีเกียรติ ตัวเราที่เป็นคนไม่มีคุณค่า ฯลฯ ชรามรณะ (Decay and Death) เมื่อมีตัวตนเกิดขึ้น ก็อยากจะเป็นอย่างที่ต้องการและปรารถนาให้ดำรงอยู่ตลอดไป แต่เมื่อตัวตนเกิดมีขึ้นได้ ตัวตนก็ย่อมเกิดความเสื่อมความพรั่ง ความขาด หรือการจากพราก การสูญสลายจากภาวะชีวิตอันนั้น ความรู้สึกว่าตัวตน ถูกคุกคามด้วยการเสื่อมสูญ หรือการพลัดพรากจากการได้กรรม หรือจากภาวะชีวิตนั้นๆ จึงก่อให้เกิดความโศก ความคร่ำครวญ ทุกข์โศกเศร้า ความคับแค้นใจ และทุกขเวทนาต่างๆ เมื่อไม่รู้ไม่เข้าใจในกระแสเหตุปัจจัยของความจริง อาการเหล่านี้ก็จะวนเวียนเป็นวัฏวนอยู่เช่นนั้นปรากฏการณ์ของปฏิจจสมุปบาทนั้นอาจจะเกิดขึ้นวูบหนึ่งแล้วก็สลายหายไป แต่บางเรื่องวงจรปฏิจจสมุปบาทอาจจะเรื้อรังอยู่เป็นเวลาแรมเดือนหรือแรมปี ขึ้นอยู่กับระดับของความยึดมั่นถือมั่นของบุคคลที่มีต่อสิ่งนั้นๆ ว่ามากน้อยเพียงใด ซึ่งทุกข์ในปฏิจจสมุปบาทนั้นเป็นทุกข์เนื่องมาจากความอยากที่จะให้ทุกอย่างเป็นไปตามใจปรารถนาของตนด้วยแรงแห่งความยึดมั่นถือมั่นเกี่ยวกับตัวตน แต่ถ้าไม่เกิดจากความยึดมั่นถือมั่น เช่น ขาวนาคาน่าอยู่กลางแดดจ้า บ่นว่า “ร้อนเหลือเกิน” โดยยังไม่ได้เกิดความยึดถือถือเป็นความทุกข์ตามธรรมดา ยังไม่ใช่ความทุกข์ในปฏิจจสมุปบาท แต่หากขาวนาคารู้สึกน้อยเนื้อต่ำใจว่าทำไมตนต้องมาเป็นขาวนาคเลยต้องมาตากแดดร้อนแบบนี้ อย่างนี้จึงจะถือว่าเป็นทุกข์ในวงจรปฏิจจสมุปบาท

## สรุป

การไม่เข้าใจในหลักพุทธธรรมดังกล่าวอาจทำให้ปัญหาหรือความทุกข์ขยายวงกว้างออกไปมากขึ้นทั้งในรูปเดิม และในรูปของปัญหาใหม่ๆ ที่เพิ่มขึ้นมา หรือระบายทุกข์นั้นออกไป เป็นความทุกข์หรือความเดือดร้อนแก่ผู้อื่นและแก่สังคม ซึ่งการที่มนุษย์จะสามารถพัฒนาจิตใจให้จงกามหรือยกระดับจิตใจของตนเองไม่ให้จมอยู่กับปัญหาหรือความทุกข์ได้นั้นพุทธธรรมชี้ว่ามนุษย์จะต้องศึกษาเพื่อให้รู้จักทุกข์หรือปัญหาของตนเองมีใช่เพื่อเป็นทุกข์ แต่เพื่อเป็นจุดเริ่มต้นที่จะดับทุกข์เพราะถ้าดับทุกข์แก้ปัญหาลแล้ว หรือได้สร้างความสามารถในการดับทุกข์แก้ปัญหาลไว้พร้อมแล้ว ชีวิตก็จะปลอดโปร่งโล่งเบา พบสุขที่แท้จริง (พระธรรมปิฎก, ๒๕๔๖: ๙๐๖) ปฏิจจสมุปบาท เป็นหลักธรรมที่มุ่งให้มนุษย์ได้เห็นถึงต้นเหตุของความทุกข์ที่แท้จริงที่เกิดขึ้นภายในตัวมนุษย์ โดยแสดงให้เห็นว่าทุกข์เกิดขึ้นมาอย่างไร และจะดับลงไปอย่างไรโดยละเอียด รวมทั้งแสดงให้เห็นว่าการที่ทุกข์จะเกิดขึ้นและดับไปนั้น มีลักษณะเป็นเรื่องของธรรมชาติที่เกี่ยวข้องกันอยู่หลายๆ ชั้น และอาศัยกันแล้วทำให้ความทุกข์เกิดขึ้นหรือทำให้ความทุกข์ดับไป ซึ่งท่านพุทธทาสภิกขุ (๒๕๔๐: ๙) กล่าวว่า ปฏิจจสมุปบาทเป็นหลักธรรมที่แสดงให้รู้เรื่องความทุกข์ที่เกิดขึ้นแบบสายฟ้าแลบในจิตใจของคนเป็นประจำวัน เพราะสิ่งที่เรียกว่าปฏิจจสมุปบาทนั้นมีอยู่ในคนเราแทบจะตลอดเวลา

### บรรณานุกรม

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎก ฉบับภาษาไทย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

พุทธทาสภิกขุ. ตามรอยพระอรหันต์. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา, ๒๕๔๙.

..... . ปฏิจจสุมปบาทจากพระโษษฐ์. พิมพ์ครั้งที่ ๘. สุราษฎร์ธานี: ธรรมทานมูลนิธิ ไชยา, ๒๕๕๕.

..... . ธรรมิกสังคมนิยม : Dhammic Socialism. กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ, ๒๕๔๙



**กันโตงदार: สัญลักษณ์แห่งจิตวิญญาณของบรรพชนชาวพุทธเขมรสุรินทร์**  
**Kantongdar: A Spiritual Sign of the Buddhist Khmerean**  
**Ancestors in Surin**

พระมหาธนรัฐ วรรณเมโท, ดร.\*

**บทคัดย่อ**

วัตถุประสงค์ของบทความฉบับนี้คือเพื่อศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวไทยพุทธเชื้อสายเขมรในจังหวัดสุรินทร์ในเรื่องประเพณีการทำบุญอุทิศในช่วงเทศกาลบุญสารทเดือน ๑๐ หรือ “บุญแซนโถงตา” โดยเฉพาะ “กันโตงदार” ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของการประกอบพิธีทำบุญอุทิศ “ทักษิณานุประทาน” กับการบูรณาการองค์ความรู้หลักในพระพุทธศาสนาคือพระไตรปิฎกและศาสตร์สมัยใหม่ มาเป็นฐานแห่งการศึกษาวิเคราะห์ โดย “นัยแห่งคุณค่าของกันโตงदार” นี้ ผู้เขียนได้วิเคราะห์ถึงคุณค่าที่แฝงอยู่ในสื่อเชิงสัญลักษณ์นี้ โดยสรุปได้ทั้งหมด ๑๐ ประการคือ (๑) สัญลักษณ์แห่งความกตัญญูตเวที (๒) สัญลักษณ์แห่งความสามัคคีในเครือญาติ (๓) สัญลักษณ์แห่งประเพณีระหว่างคนเป็นกับคนตาย (๔) สัญลักษณ์แห่งกรรมบันดาล (๕) สัญลักษณ์แห่งการแบ่งปัน (๖) สัญลักษณ์แห่งความอุดมสมบูรณ์ (๗) สัญลักษณ์การจัดระเบียบสังคมตามนัยแห่งพระพุทธศาสนา (๘) สัญลักษณ์แห่งบุญมหาสังฆทาน (๙) สัญลักษณ์แห่งการสื่อสารเชิงวัฒนธรรมในสังคมพุทธ (๑๐) สัญลักษณ์แห่งจิตวิญญาณบรรพชน ดังนั้นแล้ว กันโตงदारจึงเป็นสัญลักษณ์ที่หล่อหลอมพลังศรัทธาและจิตวิญญาณของบรรพชนและเป็นอุบายหล่อหลอมด้วยสื่อด้านมิติแห่งจิตวิญญาณ และพัฒนาเป็นมรดกทางวัฒนธรรม (Cultural heritage) ของชาวพุทธเขมรสุรินทร์ในที่สุด

**คำสำคัญ:** ประเพณีสารท, กันโตงदार, อุทิศกุศล, จิตวิญญาณ, บรรพชน, ชาวเขมรสุรินทร์

**Abstract**

The objective of this article is to study the local wisdom of Thai Buddhist Khmer in Surin province, particularly in the offerings dedicated to the deceased's ceremony during the tenth month Sath festival (Saen Don Tar) of Surin Province. Especially, “Kantongdar” is known as the sign of the offerings dedicated to the deceased's ceremony (Dakkhinaupdana) through integration between the main Buddhist knowledge, known as the Tipitaka, and modern sciences which would be the sources of analytical study. An Author has been analyzing the value of Kantongdar's meaning into 10 meanings in which concealed in this sign and to be summarized

\*อาจารย์ประจำหลักสูตร พุทธศาสนมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์ E-mail: Thanaratbhante@gmail.com

as followed; (1) a sign of gratitude (2) a sign of unity in the relationship (3) a sign of tradition between the living and the dead (4) a sign of Kamma and rebirth (5) a sign of generosity (6) a sign of fruitfulness (7) a sign social organization in Buddhism (8) a sign of offering dedicated to the Sangha's ceremony (Mahasanghadana) (๙) a sign of the Buddhist cultural communication, and (10) a sign of spiritual ancestors. Therefore, Kantogndar is known as the sign of integration between the power of faith and the spiritual ancestors. It is a strategy blended by sight in spiritual dimension and developed into cultural heritage of Buddhist Khmer Surin eventually.

**Keywords:** Sath Festival, Kantogndar, Dedication, Spiritual Sign, Ancestors, Khmer Surin

## ๑. บทนำ

พระพุทธศาสนามีหลักคำสอน ๒ ระดับ คือ ระดับพื้นฐาน เรียกว่าโลกิยะ (Worldly) หรืออาจจะเรียกว่าพระพุทธศาสนาแบบชาวบ้าน ซึ่งเหมาะสมแก่พุทธศาสนิกชนที่ยังต้องประกอบสัมมาชีพ เลี้ยงตัวและครอบครัว และระดับสูงสุดอันเป็นอุดมคติจัดเป็นขั้นปรมัตถ์ เรียกว่าโลกุตระ (Ultimate Reality) ดังนั้น หลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนานั้น จึงเป็นแนวทางในการปฏิบัติเพื่อให้เกิดความปกติสุข ความเจริญทั้งในระดับบุคคล ครอบครัว สังคม และประเทศชาติ ทั้งนี้ ศาสนิกผู้นำคำสอนของพระพุทธองค์ไปเผยแผ่ โดยหน้าที่หลักก็คือ พระสงฆ์ ผู้มีหน้าที่เป็นพระธรรมทูต (Buddhist Missionary) ต้องออกไปเผยแผ่หลักธรรมของพระพุทธศาสนา ดังเช่นปฐมพุทธดำรัสที่พระพุทธองค์ได้ส่งพระอรหันตสาวกชุดแรกออกไปประกาศพระศาสนาว่า “ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงเที่ยวจาริกไป เพื่อประโยชน์และความสุข แก่ชนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูล และความสุขแก่ทวยหาและมนุษย์ทั้งหลาย”<sup>๑</sup> เมื่อมีการก่อเหตุ ก็ย่อมสร้างให้เกิดผล พระพุทธศาสนาได้แผ่ขยายออกจากมาตุภูมิคือประเทศอินเดียและแผ่ขยายมาสู่ดินแดนสุวรรณภูมิในพุทธศตวรรษที่ ๓ ในยุคพระเจ้าอโศกมหาราช<sup>๒</sup> ทำให้ประเทศไทย และประเทศเพื่อนบ้าน อันประกอบไปด้วยพม่า, กัมพูชา และลาว ได้นับถือและยกย่องให้พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ และยังคงมีพุทธศาสนิกชนให้การเคารพศรัทธาเลื่อมใส มาจนถึงปัจจุบัน และสืบเนื่องจากพระพุทธศาสนาได้แผ่ขยายไปตามแต่ละภูมิภาคของแต่ละประเทศ ซึ่งมีความหลากหลายด้านเชื้อชาติ และวัฒนธรรม ตามแบบอัตลักษณ์เฉพาะถิ่นของตนเอง ก่อให้เกิดมีวัฒนธรรมและประเพณีอันดีงามที่มีพระพุทธศาสนาเป็นฐานหลักแห่งศรัทธา จังหวัดสุรินทร์เป็นจังหวัดที่ตั้งอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนใต้ของประเทศไทย ซึ่งมีกลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่ที่หลากหลาย อาทิเช่น กลุ่มเขมร, กลุ่มส่วย, กลุ่มลาว, ซึ่งกลุ่มชาติพันธุ์เหล่านี้ ประชากรโดยส่วนมาก มีการนับถือพระพุทธศาสนาแบบเถรวาท และมีประเพณีวัฒนธรรมเฉพาะถิ่น ในประเด็นนี้ ผู้เขียนมุ่งนำเสนอเฉพาะกลุ่มเขมรที่อาศัยอยู่ในจังหวัดสุรินทร์ ซึ่ง “กลุ่มเขมรนี้ เป็นกลุ่มชนพื้นเมืองที่สำคัญกลุ่มหนึ่งในบริเวณภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง หรืออีสานใต้ของประเทศไทยและเป็นกลุ่มที่มีบทบาทเด่นชัด ในการควบคุมอิทธิพลทางการเมืองของดินแดนอีสานระหว่างพุทธศตวรรษที่ ๑๒-๑๘”<sup>๓</sup> และกลุ่มชาวพุทธเขมรสุรินทร์นี้ ก็มีประเพณีที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา ที่เด่นชัดและแตกต่างจากกลุ่มลาว และ

<sup>๑</sup> วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๔/๔๐.

<sup>๒</sup> K.L.Hazra, History of Theravada Buddhism in South-South-East Asia, (New Delhi: Mushiram Monoharlal, ๑๙๖๘), p.๔๐.

<sup>๓</sup> รัชช ปุณโณทก. ความความเชื่อพื้นบ้านอันสัมพันธ์กับชีวิตในสังคมอีสาน, วัฒนธรรมพื้นฐาน, คติความเชื่อ, (ม.ป.ท. ๒๕๒๘) หน้า ๑๗-๑๘

กลุ่มส่วย ในบางประเพณี นั่นคือ ประเพณีแซนโฎนตา หรือการทำบุญสารทเดือน ๑๐ ซึ่งมีความโดดเด่นและมีอัตลักษณ์เฉพาะถิ่น ซึ่งแสดงถึงการเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีอารยธรรมเป็นของตนเอง โดยเฉพาะการจัดทำ “กันโตงตาร” สื่อสัญลักษณ์ในประเพณีแซนโฎนตา ดังนั้น ในบทความฉบับนี้ผู้เขียนประสงค์นำเสนอคุณค่าของ “กันโตงตาร” สิ่งที่เป็นสื่อสัญลักษณ์แห่งจิตวิญญาณทางวัฒนธรรมของชาวพุทธเขมรสุรินทร์ในแง่มุมต่างๆ ที่ได้กลายเป็นอุบายหล่อหลอมให้ชาวพุทธเขมรสุรินทร์ได้อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข โดยใช้หลักการบูรณาการร่วมกับพุทธธรรมและศาสตร์สมัยใหม่ ทั้งนี้เพื่อให้อนุชนได้ตระหนักรู้และเห็นคุณค่าในการอนุรักษ์และสืบสานต่อไป

## ๒. ใครคือ ชาวเขมรสุรินทร์ในประเทศไทย ?

มีนักวิชาการหลายท่านได้แสดงทัศนะเอาไว้ อาทิเช่น ธวัช ปุณโณทกได้กล่าวว่า “กลุ่มเขมรเป็นกลุ่มชนพื้นเมืองที่สำคัญกลุ่มหนึ่งในบริเวณภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนใต้ของประเทศไทยและเป็นกลุ่มที่มีบทบาทเด่นชัด ในการควบคุมอิทธิพลทางการเมืองของดินแดนอีสานระหว่างพุทธศตวรรษที่ ๑๒-๑๘”<sup>๔</sup> และ พิระศักดิ์ วรรณศรี<sup>๕</sup> ได้ให้แนวคิดไว้ว่า “ชาวสุรินทร์ส่วนใหญ่เป็นชุมชนที่พูดภาษาเขมร มีขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรม ที่คล้ายคลึงกับชาวเขมรในประเทศกัมพูชาประชาธิปไตย ภาษาที่ใช้เป็นภาษาในตระกูลมอญเขมร ชาวบ้านนับถือพระพุทธศาสนา นิกายเถรวาท (Theravada Buddhism) มีความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งเหนือธรรมชาติ ผสมกับหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา มีวัดเป็นศูนย์กลางในการประกอบพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา ในด้านขนบธรรมเนียมประเพณีเกี่ยวกับ การเกิดนั้นจะต้องมีการอยู่ไฟแบบชาวบ้าน การโกนจุก การบวช การแต่งงาน ต้องมีการเซ่นไหว้ผีบรรพบุรุษด้วย งานศพ นิยมนำไปฝังไว้ระยะหนึ่งก่อน ปีกัดมาจึงนำขึ้นมาเผา โดยสรุปแล้วชาวบ้านจะนับถือผี ๓ ประเภท คือ ผีประจำหมู่บ้าน ผีเฝ้าบ้าน และผีบรรพบุรุษ เมื่อชาวบ้านจะประกอบพิธีกรรมใดๆ ก็จะต้องบอกกล่าวให้ผีเหล่านี้ได้รับรู้ ซึ่งมีความสอดคล้องกับแนวความคิดของ ธวัช ปุณโณทก ที่กล่าวไว้อีกประเด็นหนึ่งว่า “ชาวเขมรสุรินทร์นั้น คือ ประชากรอีสานที่ใช้ภาษาเขมร มีจารีตประเพณีของกลุ่มชนเด่นชัด ในเรื่องของการแต่งกาย เครื่องดนตรี การรับประทานข้าวเจ้า ซึ่งต่างๆ ไปจากกลุ่มวัฒนธรรมไทย ลาว หมู่บ้านชาวไทยเขมรมีการนับถือศาสนาพุทธ และถือเป็นสถาบันสำคัญของหมู่บ้าน มีความเชื่อเรื่องบรรพบุรุษ มีการเซ่นไหว้ผีบรรพบุรุษในวันสารทเดือน ๑๐ เรียกว่า แซนโฎนตา”<sup>๖</sup>

## ๓. อันว่า กันโตงตาร คืออะไร ?

คำว่า “กันโตง” หรือ “กระทง” ตามนัยแห่งพิธีกรรมนี้ คือ กระทงใบตองที่เย็บด้วยก้านมะพร้าวหรือไม้ซี่เล็ก ๆ มีลักษณะเย็บเป็นสี่มุม ขนาด ๑๐ x ๑๐ ซม. หรือแล้วแต่ขนาดของภาชนะที่ใส่รอง มีลักษณะคล้ายกระทง สำหรับห่อหรือใส่ข้าว กับข้าว ของหวาน หรือผลไม้ต่างๆ และมีกรวยที่ทำจากใบตองครอบ มีขนาดเท่ากับขนาดของกระทง วางครอบเอาไว้ด้านบนกระทง และมีรูปปักไว้บนกรวยสำหรับจุดในขณะพระสงฆ์ประกอบพิธีสวดทำบุญอุทิศหรือ “ตาร” บางท้องที่ได้มีการนำดอกไม้เรียกว่าดอกบายเบ็ดทม่าปักประดับไว้ด้านบนข้างๆ รูป ๑ ดอกกับดอกไม้ ๑ ช่อบนยอดกรวย อีกด้วย ส่วนคำว่า “ตาร” คือ การสวดแผ่อาณิสสบุญกุศลไปให้ดวงวิญญาณบรรพบุรุษที่กำลังจะได้รับการปลดปล่อยให้มายังโลกมนุษย์”

<sup>๔</sup> เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๗-๑๘

<sup>๕</sup> พิระศักดิ์ วรรณศรี, โครงสร้างอำนาจชุมชนชาวไทยที่พูดภาษาเขมรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: กรณีศึกษา ตำบลพรหมเทพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์, วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, ๒๕๓๐, หน้า ๓๗.

<sup>๖</sup> ธวัช ปุณโณทก, อ้างแล้ว. หน้า ๓๕๒-๓๕๒.

ดังนั้นคำว่า “กัณฑ์โงศดาร” หรือ “กระทงดาร” คือ กระทงใบตองที่บรรจุบายเบ็ณฑ์ หรือบายบัดตระโบล ซึ่งเป็นการใช้ข้าวใหม่ซึ่งเพิ่งออกรวงเป็นน้ามน นำมาต้มแล้วผสมด้วยนม ถั่ว งา น้ำตาล น้ำใบเตย เพื่อให้มีสีเขียว สวยงามและมีกลิ่นหอม เมื่อข้าวสุกแล้วก็ปั้นเป็นก้อนใส่พานเป็นรูปทรงกรวย คล้ายทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ ตรงกลาง ใส่อาหารคาวหวาน หมาก พลู บุหรี่ และใส่เงินตามต้องการ

#### ๔. ประเพณีแห่นางตาน: สารทชาวพุทธเขมรสุรินทร์

##### ก. ประเพณีแห่นางตาน คืออะไร ?

คำว่า “แห่นางตาน” เป็นภาษาท้องถิ่นเขมร ‘แซน’ แปลว่า เช่นไร ส่วนคำว่า ‘นางตาน’ มีคำอยู่สองคำ คือ ‘นาง’ หมายถึง โคตรเหง้าตระกูล ส่วนคำว่า ‘ตาน’ หมายถึง บรรพบุรุษทั้งหลายทั้งปวง (ที่ล่วงลับไปแล้ว) พระธรรมโมลี (ทองอยู่ ญาณวิสุทโธ, ดร.) ที่ปรึกษาเจ้าคณะภาค ๑๑ เจ้าอาวาสวัดศาลาลอย (พระอารามหลวง) จังหวัดสุรินทร์ ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับพิธีกรรมแห่นางตานในชุมชนชาวเขมรว่า “วัตถุสิ่งของ เรียกว่า ‘สแนน’ กิริยาที่ทำ เรียกว่า ‘แซน’ เช่น จุดธูป จุดเทียน ร้องเรียก อัญเชิญ เท้าที่จะจำชื่อได้ ให้ลงมาเสวยมาบริโภคอาหารหรือสิ่งของเหล่านั้น อาหาร หรือสิ่งของทั้งหมด เรียกว่า สแนน”

##### ข.อะไร คือ ต้นธารแห่งความเชื่อประเพณีแห่นางตานของชาวเขมรสุรินทร์ ?

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์นักปราชญ์ท้องถิ่นทั้งฝ่ายบรรพชิต มีพระครูพิศาลธรรมโกศล (सानนท์ สปลโย) ที่ปรึกษาเจ้าคณะอำเภอปราสาท วัดปราสาทวาริศรีกฤษณ์ ตัวแทนพระมหาเถระ ผู้รัตตัญญู และฝ่ายฆราวาสตัวแทนผู้สูงอายุจากบ้านโคกพลู เมื่อวันที่ ๔, ๗ ตุลาคม ๒๕๕๔ ตามลำดับ พระอธิการช่วง ฐิตโสภโณ ได้สรุปทัศนะแห่งต้นธารแห่งความเชื่อของประเพณีแห่นางตานของชาวไทยเชื้อสายเขมรสุรินทร์ ว่า

คนเขมรชาวสุรินทร์ตั้งแต่โบราณกาลมีความเชื่อว่า วันแห่นางตานนี้หากลูกหลาน คนใดไม่ทำบุญไปให้ไม่จัดสำหรับเช่นไร หรือไม่ไปร่วมพิธีกรรม โดยไม่มีเหตุผลอันควร ผู้บรรพบุรุษอาจไม่พอใจ และอาจจะโยนไปเป็นเหตุให้ ทำมาหากินไม่ราบรื่น เพราะถูกเปรตที่เป็นญาติสาปแช่ง จิตใจเกิดความกังวลไม่เป็นสุข ด้วยความเชื่อที่ฝังใจของชาวเขมรสุรินทร์อย่างนี้ ชาวเขมรสุรินทร์ทุกคนจึงพยายามไปร่วม หรือไม่ก็จัดเครื่องเช่นไรที่บ้านของตน ถึงจะมีภารกิจมากมายอย่างไร เมื่อวันนั้นมาถึงจะต้องไปร่วมมีส่วนร่วมให้ได้ แล้วความเป็นสิริมงคลจึงจะเกิดขึ้นแก่ตน และครอบครัวมีความเจริญรุ่งเรืองในหน้าที่การงาน นอกจากนี้ยังเป็นพิธีกรรมที่ก่อให้เกิดการประสานสัมพันธ์อันแน่นแฟ้นของญาติ

ที่เป็นทั้งพี่น้องร่วมสายโลหิตทำให้เห็นบทบาทและหน้าที่ของพิธีกรรม ที่เกิดจากความเชื่อเกี่ยวกับผู้บรรพบุรุษว่า เป็นพิธีกรรมที่สร้างขึ้นเพื่อจุดมุ่งหมาย ที่สนองความต้องการ และเป็นเครื่องมือในการควบคุมความประพฤติของคนในสังคม เพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติอีกด้วย

<sup>๑</sup> อัญญาจค์ ชมดี บก. ๑๐๐ เรื่อง เมืองสุรินทร์, อุบลราชธานี: โรงพิมพ์ธรรมออฟเซ็ท, ๒๕๕๑, หน้า ๑๒๓.

### (ค) ช่วงกำหนดการพิธีแซนโฎนตา

อัชฎาภรณ์ ชมดี ได้กล่าวไว้ว่า “พิธีสารทเดือนสิบของชาวไทยเชื้อสายเขมรในจังหวัดสุรินทร์ เป็นงานที่สำคัญและยิ่งใหญ่ ซึ่งจัดเป็นประจำทุกปี เชื่อกันว่าเป็นงานประเพณีที่มีการทำบุญและมีความรื่นเริงด้วย เป็นการทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้พ่อแม่ปู่ย่าตายายที่ล่วงลับไปแล้ว ช่วงนี้ที่ขมผลการเกษตรกำลังให้ผลในช่วงนี้จึงเป็นโอกาสที่ลูกหลานต้องทำบุญ ซึ่งในปัจจุบันจังหวัดสุรินทร์ได้มีการประกวดกระเซอโฎนตา (กระจาตสำหรับใส่เครื่องเซ่นไหว้บูชาผีบรรพบุรุษ) มีการจัดงานฉลองอย่างสนุกสนานกันมาก จึงเป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลาย ประเพณีสารทเดือนสิบของจังหวัดสุรินทร์ มีลักษณะการจัดพิธีกรรมต่างๆ ซึ่งเมื่อแบ่งประเภทการจัดพิธีกรรมตามช่วงของระยะเวลาแล้วมี ๒ ประเภท ดังนี้

**ช่วงที่ ๑ เบนต์ตุง (สารทเล็ก)** คำว่า เบนต์ ในที่นี้คือชื่อเรียกเทศกาลงาน “เบนต์ตุง” ซึ่งเป็นคำภาษาเขมร แปลว่า สารทเล็ก การเซ่นไหว้ผีบรรพบุรุษครั้งแรกกระทำในวันนี้ บรรดาญาติพี่น้องของแต่ละครอบครัวและชาวบ้านคนอื่นๆ ต้องไปทำบุญถวายภัตตาหารพระทุกๆ วันมิได้ขาดโดยมีคำศัพท์ที่เรียกเทศกาลงานบุญช่วงนี้ว่า เทศกาลบุญ การเบนต์ บุญถือศีล หรือจะเรียกว่า เทศกาลบุญ หรือบุญเลี้ยงพระก็ได้ เหตุที่ต้องเรียกอย่างนี้ เพราะตลอดช่วงเวลาของสารทเล็กนี้ ชาวบ้านต้องหมั่นไปทำบุญเลี้ยงพระที่วัดทุกวัน และต้องรักษาศีล ๕ ให้ครบถ้วน ซึ่งกินเวลารวมตลอดเทศกาลนานถึง ๑๕ วัน เบนต์ตุง แปลว่า บินต์เล็ก คือบุญนี้ เขาเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า เบนต์มาจากศัพท์ภาษาบาลีว่า บินทะ แปลว่า ก้อนข้าว

**ช่วงที่ ๒ เบนต์ทม (สารทใหญ่)** มีช่วงระยะเวลาการทำบุญให้ผีบรรพบุรุษตลอด ๗ วัน เริ่มมีการประกอบพิธีตามวัดต่าง ๆ เพื่อทำบุญอุทิศไปให้ผีบรรพบุรุษ (เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า พิธีสวดตาร” ซึ่งจะเริ่มตั้งแต่วันแรม ๙ ค่ำ ถึงวันแรม ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๐ พิธีสารทที่สำคัญจะประกอบพิธีในวันแรม ๑๔ ค่ำ ช่วงนี้จะมีพิธีเซ่นไหว้ตลอดวัน แต่การรวมญาติเพื่อเซ่นไหว้ จะประกอบพิธีในเวลาประมาณ ๑๖.๐๐-๑๘.๐๐ น. เป็นต้นไป จนถึงรุ่งเช้า ซึ่งประเพณีสารทนี้มีระยะเวลายาวนานถึง ๑๕ วัน”<sup>๑๐</sup>

การจัดประเภทของพิธีสารทเดือนสิบนี้ จัดตามระยะเวลาของการจัดงานแต่ละช่วงแต่ละตอน ซึ่งผู้เขียนเห็นว่า การประกอบพิธีสารทนั้น เป็นการประกอบพิธีตามระยะเวลา โดยแต่ละขั้นตอนนี้ มีพิธีกรรมที่ไม่เหมือนกัน จึงเหมาะแก่การแบ่งประเภทเพื่อชื่อพิธีกรรมต่างๆ ตามระยะเวลาแต่ละช่วงนั่นเอง

### (ข) เป้าประสงค์ของพิธีแซนโฎนตา

พิธีสารทเป็นกิจกรรมอันเนื่องด้วยพระพุทธศาสนา ที่พุทธศาสนิกชนชาวไทยเชื้อสายเขมร ในจังหวัดสุรินทร์ ทุกคนไม่เลือกเพศและวัย สามารถปฏิบัติได้และอำนวย

<sup>๑๐</sup> อ้างแล้ว, หน้า ๑๒๑.

ประโยชน์ให้แก่บุคคลได้ในชีวิตประจำวัน และเป็นพิธีกรรมที่ชาวไทยเชื้อสายเขมร โดยส่วนมากมีความรู้สึกรู้ว่าเป็นเรื่องใกล้ตัว และสามารถประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ ไม่ใช่เรื่องที่ห่างไกล และไร้คุณค่า กระทั่งไม่สามารถปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้ ดังนั้นแล้ว เป้าประสงค์ของพิธีแหวนตาของชาวไทยเชื้อสายเขมร ในจังหวัดสุรินทร์นี้ พระครูพิศาลธรรมโกศล ที่ปรึกษาเจ้าคณะอำเภอปราสาท เจ้าอาวาสวัดปราสาททวารี อำเภอปราสาท ตัวแทนพระมหากษัตริย์ ผู้รั้งตัญญูและปราชญ์ท้องถิ่นชาวเขมรสุรินทร์ ได้แสดงทัศนะว่าจุดมุ่งหมายหรือเป้าประสงค์ของพิธีแหวนตา โดยประมวลได้ ๗ ประการ คือ

๑) เพื่อแสดงความกตัญญูตเวที แก่ผู้มีอุปการะหรือญาติผู้ล่วงลับไปแล้วก็สามารถทำได้ โดยถวายทักษิณาทานอุทิศส่วนบุญไปให้

๒) เพื่ออุทิศส่วนบุญให้กับเปรต เพราะภูมิของสัตว์ผู้ต้องเสวยผลกรรมที่เคยกระทำไว้ เมื่อครั้งเป็นมนุษย์เป็นภูมิที่ไร้อาชีพร ชาติอาหาร คอยรับส่วนบุญที่เขาอุทิศให้ อย่างเดียวเท่านั้น

๓) เพื่อการแสดงความรัก ผู้มีอุปการะหรือญาติผู้ล่วงลับไป ด้วยการร้องไห้ เศร้าโศก คร่ำครวญนั้น มิได้เกิดประโยชน์แต่อย่างใด เพราะไม่สามารถจะเรียกร้องให้ท่านเหล่านั้นกลับฟื้นคืนชีพได้ แต่ทักษิณาทานที่บุคคลถวายในพระสงฆ์ท่านนั้น ย่อมสำเร็จประโยชน์แก่ญาติผู้ล่วงลับไปแล้ว

๔) เพื่อเป็นกุศโลบาย พิธีสารทนี้ใช้เป็นกุศโลบายเพื่อสั่งสอนให้บุคคล มีจิตใจเสียสละบริจาคทาน เพื่อประโยชน์ส่วนรวม และเพื่อสั่งสมบุญ ไว้ในภายหน้า

๕) เพื่อเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ ของชาวไทยเชื้อสายเขมรโดยอาศัยบรรพบุรุษร่วมกันก่อให้เกิดความรักความสามัคคี ในครอบครัวหวังศาคณาญาติและชุมชน

๖) เพื่อส่งเสริมความเป็นสิริมงคล ตามหลักมงคลสูตรในพระพุทธศาสนา คือ การส่งเสริมให้เลี้ยงดูบิดามารดา เมื่อบิดามารดาล่วงลับไป ลูกหลานก็สมควรที่จะแสดงความกตัญญูตเวทีด้วยการทำบุญอุทิศส่วนบุญไปให้

และ ๗) เพื่อเป็นบรรทัดฐานทางสังคม ให้คนในสังคมได้แสดงออกถึงความกตัญญูตเวทีต่อผู้มีพระคุณทั้งหลาย อาทิ พ่อแม่ บรรพบุรุษผู้ก่อกำเนิดชีวิตลูกหลาน แล้วเลี้ยงดูอุ้มชูจนสามารถเลี้ยงดูตนเองได้ และแสดงความเคารพต่อผู้มีพระคุณต่อตนเอง<sup>๑๑</sup>

(ง) ประโยชน์ของประเพณีแหวนตาชาวไทยเชื้อสายเขมรในจังหวัดสุรินทร์ พระอธิการช่วง ฐิตโสภโณ ได้ประมวลสาระสำคัญของประเพณีสารทไว้ ๕ อย่าง คือ

<sup>๑๑</sup> พระอธิการช่วง ฐิตโสภโณ (ตั้งอยู่), “ศึกษาคติทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในประเพณีสารทเดือนสิบ (แหวนตา) ของจังหวัดสุรินทร์”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔) หน้า ๘๖-๘๗

(๑) ได้รับรู้ประสบการณ์จากบรรพบุรุษที่ถ่ายทอด ความรู้ ความเข้าใจใน ประเพณีท้องถิ่นของตนเอง ซึ่งควรแก่การอนุรักษ์ไว้ แม้พิธีกรรมบางอย่างจะหมดไปแล้ว ก็ตาม แต่ก็นับว่าเป็นมรดกสำคัญที่ตกทอดมาถึงยุคนี้

(๒) ได้ทราบถึงเหตุผลที่บรรพบุรุษได้ปฏิบัติและสืบทอดกันมาหลายชั่วอายุ คนและทราบจุดมุ่งหมายของประเพณีที่แท้จริง ซึ่งควรที่จะตัดแปลงแก้ไขให้เหมาะสม กับยุคสมัยดีกว่าจะทอดทิ้งให้เสื่อมหายไป เพราะว่าเจตนา เป้าหมายและประโยชน์ก็ เห็นได้ว่ามีข้อดีอยู่มากมาย

(๓) มีโอกาสได้บริจาคทาน สมาทานศีล ภาวนา และได้ฟังพระธรรมเทศนา จากพระสงฆ์ และได้รับความรัก ความผูกพัน สามัคคีสมานฉันท์กันในหมู่บ้านเพื่อน บ้านด้วยกัน

(๔) ได้ปลูกฝังเมตตาธรรมต่อบุคคลทั่วไป และช่วยให้ทราบถึงกิจกรรม ความ เป็นมาที่มีการสืบเนื่องตลอดมา ซึ่งเป็นเอกลักษณ์และมีความสำคัญต่อครอบครัว ชุมชน สังคม

(๕) มีโอกาสแสดงความกตัญญูตเวทีแก่บุพการี ญาติพี่น้องผู้ล่วงลับไปแล้ว สะท้อนให้เห็นถึงอิทธิพลของพุทธศาสนาที่มีต่อสังคมไทย และชี้ให้เห็นว่าชาวจังหวัด สุรินทร์ให้ความสำคัญในการบำรุงพุทธศาสนา ด้วยประเพณีที่งดงาม เพื่อใช้ในพิธีกรรม ทางศาสนาตั้งแต่โบราณกาล<sup>๑๒</sup>

### (จ) ประเพณีตีงาม อันเนื่องด้วยพิธีแซนโฎนตา

ในระหว่างวันเวลาการประกอบพิธีแซนโฎนตาของชาวเขมรสุรินทร์ นี้ ก็จะมีพิธี ของชาวเขมรสุรินทร์ที่เชื่อมโยงกับพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา และความสัมพันธ์ฉันท์ เครือญาติ ดังที่ อัชฎางค์ ชมดีได้ระบุเอาไว้จำนวน ๒ พิธีด้วยกันคือ

๑) พิธีกันชง หรือ กันสงฆ์ ในภาษาไทย (“กัน” แปลว่า ถือ, ปฏิบัติ ส่วน “ชง” คือ พระสงฆ์, กัน ชง หรือ กันสงฆ์ หมายถึง การปรนนิบัติวัดถากต่อพระสงฆ์) โดยมีระยะเวลาเริ่มตั้งแต่วันแรม ๑ ค่ำเดือน ๑๐ ไปจนถึงวันแรม ๑๔ ค่ำ เดือน ๑๐ โดยชาวบ้านจะ จัดเวรกันเป็นเจ้าภาพทำบุญที่วัดทุกวัน บ้านที่เป็นเวรจะต้องรับผิดชอบภาระต่างๆ ในวัด ดูแลปรนนิบัติพระเณร และเป็นเจ้าภาพทำบุญประจำวัน เนื่องจากจะมีชาวบ้านมาถวาย ภัตตาหารเช้าและเพลทุกวัน ส่วนตอนกลางคืนก็มีพิธีสวดมนต์และเทศน์ ปัจจัยที่ได้รับ จากการทำบุญประจำวัน ผู้ที่เป็นเวรหรือเจ้าภาพประจำวันก็จะรวบรวมถวายพระสงฆ์ หลังจากเทศน์จบแล้ว ในช่วงเวลา “กันชง” นี้ พระสงฆ์จะไม่ได้ออกบิณฑบาต ชาวบ้าน จะมาทำบุญโดยทำอาหารถวายพระสงฆ์ที่วัด เพราะช่วงเวลาดังกล่าวยังอยู่ในช่วงเช้า

<sup>๑๒</sup> เรื่องเดียวกัน หน้า ๑๐๙-๑๑๐.



พรรษาและเป็นฤดูฝน ซึ่งในระยะนี้เมืองสุรินทร์ เป็นช่วงฤดูฝน โดยจะมีฝนตกชุกมาก อาจ จะตกทั้งวันทั้งคืน หรือตกในช่วงเช้าซึ่งเป็นเวลาที่พระสงฆ์ออกบิณฑบาต พระคงลำบาก ซึ่งพอถึงวันพระ คือ ในวันแรม ๘ ค่ำ เดือน ๑๐ ก็จะทำพิธี “ฉลองสงฆ์” กันครั้งหนึ่ง

๒) ประเพณีจูงโขนตาโดยบรรดาลูกหลานและญาติพี่น้องที่ไปทำมาหากินอยู่ แคนไกลก็จะทยอยกันจูงโขนตา นั่นคือพากันกลับบ้านมาไหว้พ่อแม่ปู่ย่าตายาย และ ญาติผู้ใหญ่ที่เคารพนับถือ โดยจะเอามะพร้าว ข้าวสารเหนียว ขนมมมเนยต่างๆ มามอบ ให้ท่าน (พร้อมทั้งมอบเงินจำนวนหนึ่งด้วย) เพื่อให้ท่านได้ใช้ทำบุญในวันแซนโขนตา หาก พ่อแม่ ปู่ย่าตายายหาชีวิตไม่แล้ว ก็จะไปกราบไหว้ญาติผู้ใหญ่ที่ยังมีชีวิตอยู่หรือที่ เคารพนับถือ โดยมอบข้าวของเงินทองดังกล่าวให้ท่านไว้ทำบุญในวันแซนโขนตา หรือ หากไม่สามารถทำได้ ก็จะนำสิ่งของเหล่านี้ไปถวายพระที่วัดแทน ซึ่งก็เหมือนกับการได้ ทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้ญาติผู้ใหญ่ที่ล่วงลับไปแล้วเช่นกัน<sup>๑๓</sup>

อนึ่ง ในจังหวัดสุรินทร์นอกจากชาวไทยเชื้อสายเขมรแล้ว ยังมีชาวไทยกวยหรือกวย และชาวไทยเชื้อ สายลาวที่มีประเพณีงานบุญเดือน ๑๐ หรืองานสารทเหมือนกับชาวไทยเชื้อสายเขมร ซึ่งตรงกับวันขึ้น ๑๔ ค่ำ เดือน ๑๐ ของทุกปี

## ๕. กันโตรงดาร์ : สัญลักษณ์แห่งคุณค่าตามนัยพระพุทธศาสนา

### (๑) กันโตรงดาร์คือสัญลักษณ์แห่งความกตัญญูตเวท

ชาวพุทธเขมรสุรินทร์มีคติความเชื่อว่า ในพิธีวันแซนโขนตา แรม ๑๔ ค่ำ เดือน ๑๐ ของทุกปี ถ้าลูก หลานชาวพุทธเขมรสุรินทร์ คนใดไม่ได้จัดทำหรือไม่มาร่วมพิธี โดยไม่มีเหตุผลอันสมควรบรรพบุรุษอาจไม่พอใจ อาจจะเป็นสาเหตุเชื่อมโยงส่งผลให้ทำมาหากินไม่ราบรื่น จิตใจเกิดความกังวลไม่เป็นสุข ด้วยความเชื่ออย่างนี้ทุก คนจึงพยายามไปร่วมพิธี หรือไม่ก็จัดเครื่องเซ่นไหว้ที่บ้านของตน จากนั้นนัยแห่งการแสดงออกนี้เองจึงกลายมาเป็น สื่อเชิงสัญลักษณ์ กลุ่มชนชาวพุทธเขมรสุรินทร์ได้ยึดเอาคติเรื่องความกตัญญูตเวท ในทางพระพุทธศาสนาที่สอน ว่า “ความกตัญญูตเวทเป็นเครื่องหมายของคนดี”<sup>๑๔</sup> นำมาเป็นอุบายหล่อหลอมคนในสังคมให้รู้จักแสดงความ กตัญญูตเวทต่อบุพการีชน ทั้งผู้ยังมีชีวิตอยู่และผู้ล่วงลับไปแล้ว ซึ่งเป็นบุญแห่งทักษิณานุประทาน และเป็นไป ตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่สอนเรื่องหน้าที่ของบุตรธิดาที่พึงปฏิบัติต่อพ่อแม่คือ “เมื่อท่านล่วงลับไป แล้ว ทำบุญอุทิศให้ท่าน”<sup>๑๕</sup> บุญแซนโขนตา ซึ่งมีกันโตรงดาร์เป็นสื่อสัญลักษณ์ ว่ามีการทำบุญอุทิศไปให้บรรพชน นี้ จึงเป็นสัญลักษณ์แห่ง “การแสดงความกตัญญูตเวทตามคติทางพระพุทธศาสนา ซึ่งได้แก่ความกตัญญูตเวทที่ ต่อบุคคล ผู้มีความดี หรือมีอุปการะต่อตนเป็นส่วนหนึ่ง หรือต่อบุคคลผู้ได้บำเพ็ญคุณประโยชน์ หรือมีคุณความดี เกื้อกูลแก่ส่วนรวมอีกส่วนหนึ่ง”<sup>๑๖</sup> ซึ่งชาวพุทธเขมรสุรินทร์ได้ยึดถือและปฏิบัติเป็นประจำทุกปีอย่างต่อเนื่องด้วย ดีเสมอมา

<sup>๑๓</sup> อัญญาจค์ ชมดี. อ่างแล้ว. หน้า ๑๒๒-๑๓๓.

<sup>๑๔</sup> อ.ปณจก. (ไทย) ๒๒/๔๒/๖๖-๖๗

<sup>๑๕</sup> ที.ปา.(บาลี) ๑๑/๑๙๙/๒๐๒.

<sup>๑๖</sup> พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ ราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๒.

## (๒) กันโตงตารคือสัญลักษณ์แห่งความสามัคคีในเครือญาติ

มารค ตามไท กล่าวว่า “ความสามัคคี หมายถึง ศักยภาพของสังคมที่จะทำบางอย่างร่วมกันในบางสถานการณ์ที่เกิดขึ้น”<sup>๑๗</sup> กล่าวคือ “ความสามัคคี อาจจะไม่ใช้สิ่งที่ปรากฏทุกวินาทีในสังคม แต่จะดำรงอยู่ในลักษณะ “ของแฝง” ซึ่งของแฝงในมิตินี้หมายถึง “ศักยภาพ” ด้วยเหตุนี้ “สามัคคีจะเกิดขึ้น หรือแสดงตนออกมาได้ เมื่อคนในสังคมต้องการความร่วมมือเพื่อจะทำอะไรบางอย่าง หรือเพื่อปกป้องอะไรบางอย่าง ซึ่งเป็นสิ่งที่คนในสังคมมองว่า “มีคุณค่า” (Value) และเมื่อใดคุณค่าดังกล่าวมีแนวโน้มจะถูกทำลาย เมื่อนั้นความสามัคคีก็จะถูกเรียกขึ้นมาเพื่อทำหน้าที่ในการปกป้อง”<sup>๑๘</sup> ตามในนัยแห่งพระพุทธศาสนานั้น ได้ให้คุณค่าและความสำคัญของความสามัคคีว่า “ความสามัคคีของคนในสังคมเป็นเหตุนำมาซึ่งสันติสุข”<sup>๑๙</sup> และได้อธิบายคุณค่าของความเป็นญาติว่า “ความสนิทสนมคือญาติที่ดี”<sup>๒๐</sup> ซึ่งมีความสอดคล้องกับการปฏิบัติของชาวพุทธเขมรสุรินทร์ ในช่วงการประกอบพิธีสารทเดือน ๑๐ โดยบรรดาญาติพี่น้องในสายโลหิต ก็ได้มีโอกาสในการกลับไปเยี่ยมพ่อแม่ ปู่ ย่า ตา ยาย ซึ่งเมื่อไปเยี่ยมแล้ว ก็จะมีการมอบเครื่องอุปโภคบริโภค ตามกำลังของตน แต่ญาติผู้ใหญ่อาทิเช่น เสื้อผ้า ผ้าไหม เป็นต้น แล้วญาติผู้ใหญ่ก็จะให้พรแก่ลูกหลาน เพื่อความเป็นสิริมงคล ซึ่งประเพณีดังกล่าวเรียกว่า “ประเพณีการจุนจวนตา” ประเพณีอันดีงามนี้เองจัดเป็นวัฒนธรรม “ซึ่งวัฒนธรรมก็จัดเป็นวินัยอย่างหนึ่ง เพราะเป็นแบบแผนของสังคม และเป็นเครื่องฝึกพฤติกรรมคน เป็นไปในรูปแบบอย่างใดอย่างหนึ่งเฉพาะตัวตลอดจนเป็นเอกลักษณ์”<sup>๒๑</sup> ซึ่งเอกลักษณ์นี้ได้ก่อให้เกิดความรักสามัคคีระหว่างเครือญาติ เกิดความเสียสละ เพราะเรื่องเช่นไฉนนั้น ทุกคนมีส่วนหามา และมีโอกาสได้ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน อันเป็นอุบายในการสงเคราะห์ญาติอย่างหนึ่ง และพระพุทธองค์ตรัสว่า “การสงเคราะห์ญาติเป็นมงคล”<sup>๒๒</sup> อีกด้วย ดังนั้นความสามัคคีในหมู่ญาติจึงเป็น “วิถีชีวิต หรือที่ฝรั่งเรียกว่า life-style อันเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม”<sup>๒๓</sup> อันเป็นเอกลักษณ์แห่งความสามัคคีในเครือญาติของชาวพุทธเขมรในจังหวัดสุรินทร์

## (๓) กันโตงตารคือสัญลักษณ์แห่งประเพณีระหว่างคนเป็นกับคนตาย

ในแง่คติชนวิทยา ศิริพร ณ กลาง ได้ให้ทัศนะว่า “ในสังคมประเพณี (Traditional Societies) ไม่ว่าจะระดับชนเผ่าที่เป็นสังคมขนาดเล็ก ประกอบด้วยครอบครัว ๒๐-๓๐ ครอบครัว...หรือสังคมขนาดใหญ่ เช่น สังคมหมู่บ้านในสังคมเกษตรกรรม...ล้วนแต่ให้ความสำคัญกับการประกอบพิธีกรรม จึงจะพบว่าในสังคมประเพณีจะมีพิธีกรรมในระยะหัวเลี้ยวหัวต่อของชีวิต พิธีกรรมอันเนื่องด้วยการผลิต พิธีกรรมบูชาอำนาจเหนือธรรมชาติ และพิธีกรรมตามปฏิทินในแต่ละเดือน”<sup>๒๔</sup> และได้ให้คำตอบที่ชัดเจนว่า เพราะเหตุใดพิธีกรรมจึงมีความสำคัญใน

<sup>๑๗</sup> มารค ตามไท. “ความสามัคคี”, ใน สันติวิถี: ยุทธศาสตร์ชาติเพื่อความมั่นคง, สถาบันยุทธศาสตร์ สำนักงานสภาความมั่นคงแห่งชาติ (รวบรวม), หน้า ๖๓-๖๔.

<sup>๑๘</sup> พระมหาพรหมชา รมมหาโส (นิตฺยญฺยกร) พุทธสันติวิถี การบูรณาการหลักการและเครื่องมือการจัดการความขัดแย้ง. (กรุงเทพฯ: บริษัท ๒๑ เซ็นจูรี่ จำกัด, ๒๕๕๔), หน้า ๑๒๙-๑๓๐.

<sup>๑๙</sup> พ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๙๔/๙๓

<sup>๒๐</sup> พ.ธ. (ไทย) ๒๕/๒๐๔/๙๖.

<sup>๒๑</sup> พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). การพัฒนาที่ยั่งยืน. พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพฯ: มูลนิธิโกลบอลริทอง, ๒๕๔๗), หน้า ๑๙๙.

<sup>๒๒</sup> พ.ธ. (บาลี) ๒๕/๕/๓, พ.ธ. (ไทย) ๒๕/๗/๗

<sup>๒๓</sup> พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). การพัฒนาที่ยั่งยืน. หน้าเดียวกัน

<sup>๒๔</sup> ศิริพร ณ กลาง. ทฤษฎีคติชนวิทยา วิธีวิทยาในการวิเคราะห์ตำนาน-นิทานพื้นบ้าน. พิมพ์ครั้งที่ ๓ (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๗), หน้า ๓๖๔.

สังคมประเพณี กล่าวคือ “ในสังคมประเพณี (Traditional Societies) นั้นได้มองว่า พิธีกรรมมีหน้าที่ตอบสนองความต้องการของมนุษย์ถึง ๒ ด้าน คือ ทั้งทางด้านสังคมและทางด้านจิตใจ”<sup>๒๕</sup> ดังนั้น เมื่อมองโดยรวมภาพแล้ว การประกอบพิธีแซนโฎนตา ในเดือน ๑๐ ของชาวพุทธเขมรสุรินทร์นี้ ซึ่งได้กำหนดให้มีการทำบุญอุทิศ (บุญदार) เพื่ออุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้กับเปตชน หรือผู้ล่วงลับไปแล้ว สิ่งนี้จัดได้ว่าเป็นการแสดงออกถึงความกตัญญูตักเวทิต่อบุพการีชน ตามนัยแห่งพระพุทธศาสนา ซึ่งพิธีดังกล่าวเรียกว่า “บุพเปตพลี”<sup>๒๖</sup> (Offerings dedicated to the deceased) อันเป็นหนึ่งในห้าพลี และเป็นพิธีกรรมที่ตอบสนองทางด้านจิตใจของชาวพุทธเขมรสุรินทร์ โดยภาพรวมได้อย่างดียิ่ง

#### (๔) กันโถงदारคือสัญลักษณ์แห่งกรรมบันดาล

คำว่า กรรม (Volitional action) ถ้าแปลตามศัพท์ คือ “การงานหรือการกระทำ แต่ในทางธรรมต้องจำกัดความจำเพาะลงไป คือ การกระทำที่ประกอบด้วยเจตนาหรือการกระทำที่เป็นไปด้วยความตั้งใจ ถ้าเป็นการกระทำที่ไม่มีเจตนา ก็ไม่เรียกว่ากรรม ในความหมายทางธรรม”<sup>๒๗</sup> ในคติความเชื่อเรื่องกรรมในโบราณศาสตร์อาจารย์จำนงค์ ทองประเสริฐ ได้ให้ทัศนะว่า “ความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษนั้น เชื่อกันว่าเมื่อตายไปแล้ววิญญาณจะตกนรกหรือขึ้นสวรรค์ขึ้นอยู่กับผลกรรมที่กระทำไว้ในขณะที่มีชีวิตอยู่ ในยุคของพวกอารยันนั้นมีความเชื่อว่าการสร้างสรรคจักวาลและการให้กำเนิดมนุษย์นั้น เป็นผลที่เกิดจากการเช่นสรวงแต่ดั้งเดิม นั่นคือเป็นผลลัพธ์ที่เกิดจากการสังเวตตนเอง”<sup>๒๘</sup> ซึ่งมีความสอดคล้องกับข้อสรุปจากการทำวิจัยของพระอธิการช่วง ฐิตโสภโณ ที่สรุปไว้ว่า

คติความเชื่อเรื่องกรรมและการเกิดใหม่ ที่ปรากฏในพิธีสารทเดือนสิบของชาวจังหวัดสุรินทร์ ซึ่งสอดคล้องด้วยลักษณะของความเชื่อที่ผสมผสานกันระหว่างความเชื่อเดิมของชาวบ้านกับคติความเชื่อของพระพุทธศาสนาสืบทอดกันมาตามลำดับ จึงก่อเกิดประเพณีและพิธีกรรม ซึ่งได้รับอิทธิพลจากความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องจิตวิญญาณว่า หลังจากตายไปแล้ว เชื่อว่าผู้ทำกรรมใดไว้ย่อมได้รับผลกรรมนั้น ทำดีได้ขึ้นสวรรค์ ทำชั่วตกนรกเป็นเปรต ต้องทนทุกข์ทรมาน เพราะผลแห่งบาปกรรมที่ทำไว้นั่นเอง และในภูมิแห่งเปรตพวกเขาสามารถดำรงชีพอยู่ด้วยการอาศัยส่วนบุญจากการอุปัชฌาย์ของญาติพี่น้องหรือผู้อื่นเท่านั้นหากไม่มีใครอุทิศไปให้ก็ไม่ได้รับบุญ ซึ่งผลการวิจัยที่พบนั้นมีความสอดคล้องกับคติความเชื่อเรื่องกรรมในทางพระพุทธศาสนา<sup>๒๙</sup>

<sup>๒๕</sup> อ่างแล้ว

<sup>๒๖</sup> อง.ปณจก. (บาลี). ๒๒/๔๑/๔๘. พลี ๕ (๑). ญาติพลี (๒). อดีตพลี (๓) บุพเปตพลี (๔) ราชพลี และ (๕) เทวดาพลี

<sup>๒๗</sup> พระเทพเวที (ป.อ.ปยุตโต), กรรมตามนัยแห่งพระพุทธศาสนา, พิมพ์เฉพาะบท ครั้งที่ ๑ (กรุงเทพฯ: อมรินทร์ พริ้นติ้ง กรุ๊ป จำกัด, ๒๕๓๑), หน้า ๑๕.

<sup>๒๘</sup> จำนง ทองประเสริฐ, ป่อเกิดลัทธิประเพณีอินเดียเล่ม ๑, พิมพ์ครั้งที่ ๒ (กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๐, หน้า ๘.

<sup>๒๙</sup> พระอธิการช่วง ฐิตโสภโณ (ตั้งอยู่), อ่างแล้ว, หน้า ๑๕๑.

### (๕) กันโตงตารคือสัญลักษณ์แห่งการแบ่งปัน

ในช่วงวันแรม ๑๔ ค่ำ เดือน ๑๐ ชาวพุทธเขมรสุรินทร์มีความเชื่อว่า “เป็นวันที่บรรพบุรุษที่ล่วงลับแล้วเดินทางมาถึงโลกมนุษย์ ชาวไทยเชื้อสายเขมรทุกคนจะจัดเตรียมตั้งเครื่องเซ่นไหว้ที่บ้าน โดยจัดใส่กันจื่อเบนเพื่อญาติฯ ใช้สำหรับเซ่นไหว้บรรพบุรุษ การทำพิธีแซนโฌนตาโดยผู้อาวุโสก็จะเรียกถามหาลูกหลาน ญาติพี่น้องว่ามาพร้อมหน้ากันหรือยัง และให้มารวมกัน แล้วจะเริ่มเซ่นไหว้โดยจุดธูปเทียน ยกขันทำไหว้และต่างก็พูดเรียกดวงวิญญาณบรรพบุรุษให้มารับเครื่องเซ่นไหว้ แล้วรินน้ำให้ล้างมือ และรินเครื่องดื่ม เช่น เหล้า น้ำอวดลม ฯลฯ ชี้ออกให้รู้ว่ามิเครื่องเซ่นไหว้อะไรบ้าง เสมือนการมารายงานตัวต่อบรรพบุรุษว่าได้มารอดอนรับแล้ว ในพิธีเซ่นไหว้ใช้เวลาประมาณ ๒๐-๓๐ นาที เมื่อทำพิธีเสร็จแล้วลูกหลานญาติพี่น้องก็จะนำอาหารเครื่องเซ่นไหว้ต่างๆ มารับประทานร่วมกันเป็นการสร้างความสัมพันธ์ในหมู่ลูกหลาน ญาติมิตร เพราะหนึ่งปี มีครั้งเดียว ลูกหลานที่ไปอยู่หมู่บ้านอื่นหรือต่างจังหวัดจะได้รู้จักคุ้นเคยกัน”<sup>๓๐</sup> ซึ่งเป็นสื่อสัญลักษณ์แห่งความ “จาเคะ”<sup>๓๑</sup> คือ การแบ่งปัน ความเสียสละ ความมีน้ำใจ สามารถเสียสละความสุขสำราญความพอใจส่วนตนเพื่อคนอื่น...ตลอดจนมีจิตใจเอื้อเฟื้อแผ่ต่อญาติมิตรสหาย ไม่ใจแคบ

### (๖) กันโตงตารคือสัญลักษณ์แห่งความอุดมสมบูรณ์

ชาวไทยเชื้อสายเขมรในจังหวัดสุรินทร์ เมื่อถึงวันประเพณีงานบุญเดือน ๑๐ หรืองานสารท ก็จะมีการทำบุญบูชา รำลึก และอุทิศอาหาร ข้าวของเครื่องใช้แก่บรรพบุรุษ ปู่ย่า ตายาย หรือบุพการีผู้ล่วงลับไปแล้ว เช่นเดียวกันกับกลุ่มคนไทยอื่นๆ แต่จะแตกต่างกันในขั้นตอนพิธีกรรม ในวันแรม ๑๔ ค่ำ เดือน ๑๐ ของทุกปีนั้น ชาวไทยเชื้อสายเขมรสุรินทร์ เชื่อว่าวิญญาณของบรรพบุรุษจะกลับมาเยี่ยมลูกหลาน หรือญาติพี่น้องที่ยังมีชีวิตอยู่ สมาชิกในครอบครัวที่อาศัยอยู่ที่อื่นหรือที่แยกครอบครัวจะกลับมาเยี่ยมบ้าน ลูกสาวหรือลูกสะใภ้จะต้องเตรียมของฝาก ภาษาเขมรท้องถิ่นสุรินทร์เรียกว่า “กันจื่อเบน” (กระแอมสำหรับจัดเตรียมเครื่องเซ่นไหว้) เช่น เสื้อผ้าเครื่องใช้มาส่งครอบครัวใหญ่ และจะช่วยกันจัดเตรียมเครื่องเซ่นไหว้ เช่น อาหาร เครื่องดื่ม ขนม ผลไม้ เสื้อผ้าเครื่องใช้ เพื่อใช้ในการเซ่นไหว้บรรพบุรุษของครอบครัว<sup>๓๒</sup> และมี “ประเพณีจุนโฌนตา โดยบรรดาลูกหลานและญาติพี่น้องที่ไปทำมาหากินอยู่แดนไกลก็จะทยอยกันจุนโฌนตา นั่นคือพากันกลับบ้านมาไหว้พ่อแม่ ปู่ย่าตายาย และญาติผู้ใหญ่ที่เคารพนับถือ โดยจะเอามะพร้าว ข้าวสารเหนียว ขนมมมเนยต่างๆ มามอบให้ท่าน (พร้อมทั้งมอบเงินจำนวนหนึ่งด้วย) เพื่อให้ท่านได้ใช้ทำบุญในวันแซนบุญโฌนตา หากพ่อแม่ ปู่ย่าตายายหาชีวิตไม่แล้ว ก็จะไปกราบไหว้ญาติผู้ใหญ่ที่ยังมีชีวิตอยู่หรือที่เคารพนับถือ โดยมอบข้าวของเงินทองดังกล่าวให้ท่านไว้ทำบุญในวันแซนโฌนตา หรือหากไม่สามารถทำได้ ก็จะไปนำสิ่งของเหล่านี้ไปถวายพระที่วัดแทน ซึ่งก็เหมือนกับการได้ทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้ญาติผู้ใหญ่ที่ล่วงลับไปแล้วเช่นกัน”<sup>๓๓</sup> จากประเด็นแห่งการจัดเตรียมกระแอมโฌนตา หรือ กันจื่อเบน ซึ่งเป็นประเพณีสำหรับผู้ตายไปแล้ว และประเพณีการจุนโฌนตาซึ่งเป็นประเพณีสำหรับคนเป็น ผู้ยังมีชีวิตอยู่ ทั้งสองอย่างนี้จึงกลายเป็นการแสดงออกเชิงสัญลักษณ์ให้มวลสมาชิกที่อาศัยอยู่ในสังคม

<sup>๓๐</sup> พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ สุรินทร์, ใจแซนโฌนตา (สารทชาวไทยเชื้อสายเขมร, [ออนไลน์] แหล่งที่มา: <http://www.finearts.go.th/surinmuseum/parameters/km/item> [๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐])

<sup>๓๑</sup> ส.ส. (บาลี) ๑๕/๘๕๕/๓๑๖.: หลักขราวาสธรรม ๔ คือ (๑) สัจจะ ผิกตณ, (๒) ทมะ ผิกตณ, (๓) ขันติ อดทน, และ (๔) จาคะ เสียสละ

<sup>๓๒</sup> พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ สุรินทร์, อ้างแล้ว

<sup>๓๓</sup> อัจฉราภรณ์ ขมดี, อ้างแล้ว, หน้า ๑๒๒-๑๒๓.

เดียวกันได้รับรู้ถึงความอุดมสมบูรณ์ของข้าวปลา อาหาร ในปีนั้นๆ และเป็นดัชนีชี้วัดความรุ่งเรืองด้านเศรษฐกิจของประเทศชาติโดยรวมอีกด้วย ดังนั้นแล้ว “สตรีผู้เป็นสะใภ้ ผู้ต้องการความสุขจากการครองเรือนและต้องการให้ครอบครัวมีความสุข ไม่มีปัญหาขัดแย้งภายในบ้าน จึงควรเอาใจใส่ รับผิดชอบงานที่ทำอยู่ให้เรียบร้อยให้การทำงานนั้นลุล่วงสำเร็จไปได้ด้วยดี” <sup>๓๔</sup>

### (๗) ก้นโตงदारคือสัญลักษณ์การจัดระเบียบสังคมตามนัยแห่งพระพุทธศาสนา

ในความคิดเรื่องการจัดระเบียบสังคมตามนัยแห่งพระพุทธศาสนา มีปรากฏในสังคาลสูตร <sup>๓๕</sup> ซึ่งทวิศักดิ์ ทองทิพย์ ได้สรุปความเห็นไว้ว่า “แนวคิดเรื่องการจัดระเบียบสังคมโดยกล่าวถึงสังคมแบบโครงสร้าง หน้าที่ เน้นการปฏิบัติหน้าที่ของบุคคลกลุ่ม ต่างๆ ตามหลักทศ ๖ และการจัดระเบียบภายในตัวบุคคลได้แก่การเว้นจากบาปกรรม ๑๔ ประการ ทั้งสองประการนี้เรียกรวมกันว่าเป็นอริยะวินัยซึ่งถือเป็นเครื่องมือในการจัดระเบียบสังคม” <sup>๓๖</sup> สาระสำคัญของสังคาลสูตรนี้ สุชีพ ปุญญาณาภ ได้กล่าวถึงว่า “ชาวยุโรปเลื่อมใสกันมาก เพราะเชื่อว่าสามารถแก้ปัญหาสังคมได้ โดยเสนอหลักทศ ๖ อันแสดงว่าบุคคลทุกประเภทในสังคม ควรปฏิบัติต่อกันในทางที่ดีงาม ไม่มีการกดขี่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งลงไป” <sup>๓๗</sup> ดังนั้นแล้ว สาระสำคัญจากพีธีแซน โจนดาของชาวพุทธเชมรสุรินทร์ ซึ่งมีก้นโตงदारเป็นสื่อเชิงสัญลักษณ์แห่งการแสดงออกนี้ สามารถจัดเป็นการปฏิบัติตามหน้าที่ตามโครงสร้างของสังคม โดยเฉพาะการปฏิบัติตามหน้าที่ตามหลักแห่งทศ ๖ ในสังคาลสูตรนี้ สามารถจัดเป็นตัวดัชนีชี้วัดให้เห็นว่า ประเพณีดังกล่าวนี้เป็นเครื่องมือทางสังคม (Social Tools) ของชาวพุทธเชมรสุรินทร์ ที่เป็นเครื่องมือสำคัญในการจัดระเบียบสังคมตามนัยแห่งพระพุทธศาสนา(Social Organization in Buddhism) นั่นเอง

### (๘) ก้นโตงदारคือสัญลักษณ์แห่งบุญมหาสังฆทาน

ดังที่กล่าวมาแล้วในเบื้องต้นว่า ประเพณีอันดีงามอันเกี่ยวข้องกับโดยตรงกับพระพุทธศาสนาคือ ประเพณี ก้นสงฆ์ ซึ่งเป็นช่วงโอกาสอันดีที่ชาวพุทธเชมรสุรินทร์ ได้วางเว้นจากการทำนาในฤดูฝน เพื่อรอเก็บเกี่ยวผลผลิตในฤดูถัดไป ได้มีโอกาสในการทำบุญถวายการอุปถัมภ์พระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาอันเป็นการทำบุญตามกาล ซึ่งนอกเหนือจากพิธีก้นสงฆ์แล้วตลอด ๑๕ วันดังกล่าวแล้วยังมีพิธีกรรมที่สำคัญในช่วงเย็นของวันแรม ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๐ ชาวพุทธเชมรสุรินทร์ “มีการเตรียมเครื่องเช่นไห้ เปลี่ยนเสื้อผ้าใหม่ซึ่งได้จัดเตรียมไว้แล้ว พร้อมบอกให้วิญญาณบรรพบุรุษไปที่วัดเพื่อฟังพระเจริญพระพุทธรูป จากนั้นพระสงฆ์จะทำพิธีมอบเครื่องเช่นไห้แก่บรรพบุรุษ แล้วกลับมาบ้านเตรียมปูที่นอนและเครื่องใช้สำหรับให้บรรพบุรุษ เชื่อว่าบรรพบุรุษจะค้างที่บ้านในคืนนี้ ก่อนสว่างก็จะทำเรือกากกล้วย ใส่เงินกระดาษ ขนม อาหาร เครื่องดื่ม ผลไม้ และเสื้อผ้าของใช้ขนาดเล็ก จุดธูปเทียนแล้วลอยไปในแม่น้ำ หรือบ่อในบริเวณบ้านเพื่อเป็นการส่งวิญญาณบรรพบุรุษกลับสู่ยมโลกก่อนสว่าง หากไม่ทำเรือส่งท่านก็จะกลับไปยมโลกไม่ได้ และจะติดค้างอยู่ในโลกมนุษย์กระทั่งถึงวันแชนโฆนดาอีกรอบนับเป็นการสร้าง

<sup>๓๔</sup> พระครูวาทีวรวัฒน์ “การประยุกต์ใช้โอวาท ๑๐ ในการเสริมสร้างครอบครัวสันติสุข” ในวารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร, ปีที่ ๒

ฉบับที่ ๑ มกราคม-มิถุนายน ๒๕๕๗, พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส รองศาสตราจารย์ ดร.บรรณฉัตร (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๕๗): หน้า ๔๕.

<sup>๓๕</sup> ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๕๒-๒๗๔/๑๙๙-๒๑๘.

<sup>๓๖</sup> ทวิศักดิ์ ทองทิพย์ และคณะ. การศึกษารูปแบบการจัดระเบียบสังคมตามแนวพุทธศาสตร์, รายงานการวิจัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖, หน้า ๙๗-๙๘.

<sup>๓๗</sup> สุชีพ ปุญญาณาภ, พระไตรปิฎกฉบับประชาชน, พิมพ์ครั้งที่ ๙ , (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๒๘), หน้า ๓๖๓.

บาปและความ ทุกข์แก่วิญญานบรรพบุรุษ”<sup>๓๘</sup> และในวันแรม ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๐ เจ้าครูชาวไทยเชื้อสายเขมรทุกครอบครัวก็จะนำเครื่องเช่นไหว้ไปวัดอีก เพื่อทำบุญอุทิศแก่ผีไม่มีญาติ ซึ่งจัดเป็นบุญมหาสังฆทาน อันมีผลานิสงส์มากตามคติความเชื่อของพระพุทธศาสนา “ดังที่พระพุทธเจ้าได้ทรงตรัสสรรเสริญสังฆทานว่าเลิศ มีผลมากที่สุด ดังพุทธพจน์ว่า ‘เราไม่กล่าวหาว่า ปาฏิบุคลิกทานมีผลมากกว่าของที่ให้แก่สงฆ์ไม่ว่าโดยปริยายใดๆ’ และได้ตรัสชักชวนให้ให้สังฆทาน”<sup>๓๙</sup>

### (๙) ก้นโตนงการคือสัญลักษณ์แห่งการสื่อสารเชิงวัฒนธรรมในสังคมพุทธ

มนุษย์เป็นสัตว์สังคม (Social Being) มีการดำรงชีวิตอยู่โดยอาศัยปัจจัย ๔ ในการดำรงชีวิตอันประกอบด้วย อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค ซึ่งเป็นความต้องการทางกายภาพของมนุษย์ ซึ่งนอกเหนือจากความต้องการทางกายภาพแล้ว “การดำรงชีพของมนุษย์จะอาศัยเพียงแค่การดำรงชีพตามสัญชาตญาณ คงยังไม่เพียงพอต่อการดำรงชีพในสังคม ซึ่งปฏิเสธไม่ได้ว่ามนุษย์ต้องการเครือข่ายสังคม (Social Network) ในการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข พึ่งพาอาศัย ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน แลกเปลี่ยนข่าวสารอย่างสร้างสรรค์ เพื่อพัฒนาตนเองและสังคม”<sup>๔๐</sup> ดังนั้นแล้ว “ตราบใดที่มนุษย์จำเป็นต้องอยู่ร่วมกันในสังคม การติดต่อสื่อสารย่อมมีความจำเป็นอย่างแน่นอน ทั้งนี้เพื่อสร้างความเป็นระเบียบในการอยู่ร่วมกัน สร้างความเข้าใจ ให้ความช่วยเหลือ และสร้างความสามัคคีหรือมิตรภาพที่ดีต่อกัน”<sup>๔๑</sup> ซึ่งตามนัยสัญลักษณ์แห่งการสื่อสารนี้ ชาวพุทธเขมรสุรินทร์ ได้คิดประดิษฐ์เครื่องมือในการสื่อสารทางสังคม (Social Communication) โดยอาศัยพระพุทธศาสนาเป็นแกนพื้นฐานของอุดมคติในการดำเนินชีวิต มากลายเป็นการสื่อสารทางวัฒนธรรม (Cultural Communication) นั่นคือ ก้นโตนงการในพิธีแซนโฎนตาตัวเอง เพราะก้นโตนงการนี้เป็น สื่อประเภทอวัจนภาษา “ชนิดวัตถุภาษา (Objectics) ซึ่งเกิดจากการเลือกใช้อวัจนภาษาที่เลือกวัตถุมาใช้เพื่อแสดงความหมายบางประการให้ปรากฏ”<sup>๔๒</sup> ซึ่งตราบใดที่ชาวพุทธเขมรสุรินทร์ ยังคงรักษา สืบสานประเพณีการแซนโฎนตานี้อยู่ ตราบนั้นการสื่อสารเชิงวัฒนธรรมในสังคมพุทธ (Cultural Buddhist Communication) ย่อมมี และสันติสุข (Peace) ในสังคมก็ย่อมมีเมื่อนั้น และก็เป็นอุปายหล่อหลอมจากสื่อด้านจิตวิญญาณ กลายเป็นมรดกทางวัฒนธรรม (Cultural heritage) ของชาวพุทธเขมรสุรินทร์ในที่สุด

### (๑๐) ก้นโตนงการคือสัญลักษณ์แห่งจิตวิญญาณบรรพชน

คัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท ได้บันทึกคติความเชื่อเรื่อง “บุพเพตปัสส” คือการทำบุญอุทิศให้ผู้ล่วงลับ ดังมีปรากฏใน ขานุสโสณีสสูตร, ตีโรกขทสุตฺต, เรื่องเปรตที่เคยเป็นมารดาพระสารีบุตร เป็นต้น ซึ่งสอดคล้องกับช่วงเทศกาลการทำบุญสารทเดือน ๑๐ ของชาวพุทธเขมรสุรินทร์ ก็มีการประกอบพิธีตามวัดต่างๆ เพื่อทำบุญอุทิศให้ผู้บรรพบุรุษ ซึ่งเรียกตามศัพท์ท้องถิ่นภาษาเขมรสุรินทร์ อีกอย่างว่า “พิธีสวดตาร” อนึ่ง ในพิธีสวดตารนี้ สิ่งของที่เป็นเครื่องสักการะที่ขาดเสียไม่ได้เลยก็คือ “ก้นโตนงการ” ซึ่งมีลักษณะดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น การจัดพิธี

<sup>๓๘</sup> พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ สุรินทร์, อ้างแล้ว

<sup>๓๙</sup> ม.อ. (บาลี) ๑๔/๗๑๐-๓/๔๕๙-๔๖๑; อ่างโน มงคล. (บาลี) ๒/๑๖; อง.ฉก. (บาลี) ๒๒/๓๓๐/๔๓๙.

<sup>๔๐</sup> พิชญพร ประครองใจ, หลักนิเทศศาสตร์. (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๘). หน้า ๓๑.

<sup>๔๑</sup> เรื่องเดียวกัน

<sup>๔๒</sup> สุจริต เห็นชอบ และคณะ, การใช้ภาษาไทย. พิมพ์ครั้งที่ ๖ (นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๑). หน้า ๔๑.

ทำบุญทิศหรือบุญदारนี้ จะจัดแบบเล็กๆ ในระดับครอบครัวหรือแบบใหญ่โตในระดับจังหวัดนั้นก็สามารทำได้ แต่ที่ซึ่งขาดเสียไม่ได้เลยก็คือ “กันโตงตาร” เครื่องสักการะสำหรับประกอบพิธีนั่นเอง โดยในขณะการประกอบพิธีทำบุญदार เมื่อพระสงฆ์สวดมนต์ถึงบทติโรกษทสูตร ทายกผู้นำประกอบพิธี ก็จะเริ่มกรวดน้ำลงไปทีถาดที่ใส่กันโตงตาร พร้อมกับกล่าวคำแผ่อุทิศบุญกุศลให้กับบรรพชน ผู้วายชนม์ว่า “อิท โน ญาตีนิ โหตุ สุขิตา โหนตุ ญาตโย” แล้วก็กล่าวคำอุทิศด้วยภาษาเขมรท้องถิ่นตามความเชื่อของแต่ละบุคคล ดังนั้นแล้ว กันโตงตารจึงเป็นสื่อสัญลักษณ์ที่หล่อหลอมพลังศรัทธาและจิตวิญญาณของบรรพชน ซึ่งชาวพุทธเขมรสุรินทร์มีคติความเชื่อ ว่าบรรพชนผู้ล่วงลับไปแล้ว เมื่อได้รับส่วนบุญที่ลูกหลานอุทิศไปให้ก็จะอนุโมทนาส่วนบุญ และให้พรแก่บรรดาญาติ ลูก หลาน ให้มีความสุข มีความเจริญรุ่งเรืองในหน้าที่การงาน

## ๖. บทสรุป

ดังนั้น ประเพณีการทำบุญอุทิศแด่บรรพชนที่เนื่องด้วยเทศกาลบุญสารทเดือน ๑๐ หรือ “บุญแซนโฆนตา” ซึ่งเป็นประเพณีชาวไทยพุทธ เชื้อสายเขมรในจังหวัดสุรินทร์ โดยเฉพาะ “กันโตงตาร” ซึ่งเป็นสื่อเชิงสัญลักษณ์ของการประกอบพิธีทำบุญอุทิศ “ทักษิณานุปทาน” หรือที่เรียกว่าในภาษาถิ่นว่า “พิธีทำบุญदार” นอกจากเป็นส่วนหนึ่งของศาสนาพิธีแล้ว เรายังสามารถวิเคราะห์ถึงคุณค่าที่แท้จริงอันแฝงอยู่ในกันโตงตาร ทั้งนี้โดยอาศัยการบูรณาการองค์ความรู้ระหว่างเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวพุทธเขมรสุรินทร์ กับองค์ความรู้หลักในพระพุทธศาสนา คือพระไตรปิฎกและศาสตร์สมัยใหม่ มาเป็นฐานการศึกษาวิเคราะห์ โดยเป้าประสงค์คือเพื่อเป็นเสาหลักของฐานความคิดให้กับผู้อ่านได้มองเห็นคุณค่าความสัมพันธ์กันระหว่างพระพุทธศาสนาและภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่เป็นอัตลักษณ์เฉพาะถิ่นของชาวพุทธเขมรสุรินทร์ ดังนั้น โดย “นัยแห่งคุณค่าของกันโตงตาร” นี้ ผู้เขียนได้วิเคราะห์ถึงคุณค่าที่แฝงอยู่ในสัญลักษณ์นี้เอาไว้โดยสรุปทั้งหมด ๑๐ ประการด้วยกันคือ (๑) สัญลักษณ์แห่งความกตัญญูกตเวทิต (๒) สัญลักษณ์แห่งความสามัคคีในเครือญาติ (๓) สัญลักษณ์แห่งประเพณีระหว่างคนเป็นกับคนตาย (๔) สัญลักษณ์แห่งกรรมบันดาล (๕) สัญลักษณ์แห่งการแบ่งปัน (๕) สัญลักษณ์แห่งความอุดมสมบูรณ์ (๗) สัญลักษณ์การจัดระเบียบสังคมตามนัยแห่งพระพุทธศาสนา (๘) สัญลักษณ์แห่งบุญมหาสังฆทาน (๙) สัญลักษณ์แห่งการสื่อสารเชิงวัฒนธรรมในสังคมพุทธ (๑๐) สัญลักษณ์แห่งจิตวิญญาณบรรพชน ดังนั้นแล้ว กันโตงตารจึงเป็นสื่อเชิงสัญลักษณ์ที่หล่อหลอมพลังศรัทธาและจิตวิญญาณของบรรพชน ของชาวพุทธเขมรสุรินทร์ ซึ่งแฝงด้วยคตินิยม และคุณค่าที่อนุชนคนรุ่นหลังพึงตระหนักรู้และเห็นคุณค่าในการอนุรักษ์และสืบสาน และก็เป็นอุปายหล่อหลอมจากสื่อด้านจิตวิญญาณ กลายเป็นมรดกทางวัฒนธรรม (Cultural heritage) ของชาวพุทธเขมรสุรินทร์ในที่สุด



## บรรณานุกรม

- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลี, ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๐๐.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.
- จำนงค์ ทองประเสริฐ. บ่อเกิดลัทธิประเพณีอินเดียเล่ม ๑. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๐.
- ธวัช ปุณโณทก. ความเชื่อพื้นบ้านอันสัมพันธ์กับชีวิตในสังคมอีสาน, วัฒนธรรมพื้นฐาน, คติความเชื่อ. กรุงเทพฯ: ม.ป.ท., ๒๕๒๘.
- พระครูวาทีวรวังน. “การประยุกต์ใช้โอวาท ๑๐ ในการเสริมสร้างครอบครัวสันติสุข” ในวารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร, ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๑ มกราคม-มิถุนายน ๒๕๕๗, พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส รองศาสตราจารย์ ดร.บรรณาธิการ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๕๗).
- พระเทพเวที (ป.อ.ปยุตโต). กรรมตามนัยแห่งพระพุทธศาสนา. พิมพ์เฉพาะบท ครั้งที่ ๑. กรุงเทพฯ: อมรินทร์ พรินต์ติ้ง กรุ๊ป จำกัด, ๒๕๓๑.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). การพัฒนาที่ยั่งยืน. พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, กรุงเทพฯ: มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๔๙.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์. พิมพ์ครั้งที่ ๑๒. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.
- พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิตินุญชากร). พุทธสันติวิธี การบูรณาการหลักการและเครื่องมือการจัดการความขัดแย้ง. กรุงเทพฯ: บริษัท ๒๑ เซ็นจูรี่ จำกัด, ๒๕๕๔.
- พระอธิการช่วง วุฒิสภโณ (ตั้งอยู่). “ศึกษาคติทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในประเพณีสารทเดือนสิบ (แซนโถงตา) ของจังหวัดสุรินทร์”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.
- พิชญพร ประครองใจ. หลักนิเทศศาสตร์. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๘.
- พีระศักดิ์ วรรณดี. โครงสร้างอำนาจชุมชนชาวไทยที่พูดภาษาเขมรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: กรณีศึกษาตำบลพรหมเทพ อำเภอนาทม จังหวัดสุรินทร์. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, ๒๕๓๐.
- มารค ตามไท. “ความสามัคคี”, ใน สันติวิธี: ยุทธศาสตร์ชาติเพื่อความมั่นคง, สถาบันยุทธศาสตร์สำนักงานสภาความมั่นคงแห่งชาติ (รวบรวม).
- ทวีศักดิ์ ทองทิพย์ และคณะ. การศึกษารูปแบบการจัดระเบียบสังคมตามแนวพุทธศาสตร์, รายงานการวิจัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.
- สุจริต เห็นชอบ และคณะ. การใช้ภาษาไทย. พิมพ์ครั้งที่ ๖ นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๔๑.
- สุชีพ ปุณฺณานุกาภ. พระไตรปิฎกฉบับประชาชน. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๒๘.



ศิริพร ณ ถลาง. **ทฤษฎีคติชนวิทยา วิธีวิทยาในการวิเคราะห์ตำนาน-นิทานพื้นบ้าน**. พิมพ์ครั้งที่ ๓

กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๗.

อัษฎางค์ ชมดี บก. **๑๐๐ เรื่อง เมืองสุรินทร์**, อุบลราชธานี: โรงพิมพ์ธรรมออฟเซ็ท, ๒๕๕๑.

K.L.Hazra, **History of Theravada Buddhism in South-South-East Asia**, New Delhi: Mushiram

Monoharlal, ๑๙๖๘.

พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ สุรินทร์, **ไฉนโขงตา (สารทชาวไทยเชื้อสายเขมร, [ออนไลน์] แหล่งที่มา:**

<http://www.finearts.go.th/surinmuseum/parameters/km/item> [๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐]

## การแก้ไขปัญหาสุสาวาทของนักการเมืองตามแนวพระพุทธศาสนาเถรวาท A SOLUTION OF PROBLEM OF MUSAVADA (FALSE SPEECH) OF THAI POLITICIAN ACCORDING TO THERAVADA BUDDHISM

ร้อยตำรวจตรี บุญล้วน ครานประโคน\*  
พระสุนทรธรรมเมธี, ดร., ดร.พีรพงษ์ มาลา\*\*

### บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์นี้มีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษามุสาวาทตามนัยพระพุทธศาสนาเถรวาท ๒) เพื่อศึกษานักการเมืองไทยกับมุสาวาท ๓) เพื่อศึกษาหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับการแก้ไขปัญหาสุสาวาทของนักการเมืองไทย

### ผลการวิจัยพบว่า

๑. มุสาวาท หมายถึง การกระทำที่จงใจให้คลาดเคลื่อนจากความจริง กล่าวรับแล้วปฏิเสธ กล่าวปฏิเสธแล้วรับ เอาเรื่องอื่นกลบเกลื่อนเรื่องอื่น กล่าวเท็จทั้ง ๆ ที่รู้อยู่ พุทธนัยหมายไว้แล้ว ทำให้คลาดเคลื่อนจงใจพูดให้คลาดเคลื่อนจากความเป็นจริง ได้แก่การพูดของอนารยชนหรืออนริยโฆหาร ๘ ประการคือ ๑) ไม่เห็น พูดว่า ข้าพเจ้าเห็น ๒) ไม่ได้ยิน พูดว่า ข้าพเจ้าได้ยิน ๓) ไม่ทราบ พูดว่า ข้าพเจ้าทราบ ๔) ไม่รู้ พูดว่า ข้าพเจ้ารู้ ๕) เห็น พูดว่า ข้าพเจ้าไม่เห็น ๖) ได้ยิน พูดว่า ข้าพเจ้าไม่ได้ยิน ๗) ทราบ พูดว่า ข้าพเจ้าไม่ทราบ ๘) รู้ พูดว่า ข้าพเจ้าไม่รู้

๒. นักการเมืองไทย เกี่ยวข้องกับมุสาวาท ดังนี้ ๑) ความมั่นคงของชาติ ๒) กลุ่มผลประโยชน์ ๓) ความคิดทางธุรกิจและการบริหาร ๔) ความคิดอำนาจทางการเมือง ๕) แนวความคิดทางด้านจริยธรรม

๓. หลักธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับการแก้ไขปัญหาสุสาวาทของนักการเมืองไทยประกอบด้วย

๓.๑ สัจจะ หมายถึง ความจริงใจการรักษาความสัตย์การพูดจริงทำจริงแสดงออกได้ ๕ วิธีคือ

๑) ความจริงใจหรือสัจจะต่อตนเองหมายถึงการซื่อสัตย์ต่อตนเองมีศีลธรรมประจำใจมีความละเอียดใจเกรงกลัวต่อการกระทำความชั่วแต่มีความมุ่งมั่นที่จะทำความดี ๒) ความจริงใจต่อบุคคลอื่นหมายถึงมีความซื่อตรงจริงใจประพฤติดี ปฏิบัติดีอย่างตรงไปตรงมาต่อบุคคลอื่นที่เราเกี่ยวข้องกับ สแสดงออกด้วยการไม่คดโกงเบียดบังผลประโยชน์ของผู้อื่นไม่กลับกลอกเหลวไหล ๓) ความจริงใจต่อหน้าที่การงานหมายถึงการปฏิบัติหน้าที่การงานด้วยความรับผิดชอบทำงานของตนด้วยความซื่อสัตย์ไม่แสวงหาผลประโยชน์ให้แก่ตนเองและพวกพ้องหรือผิดทำนองคลองธรรม ๔) ความจริงใจหรือมีสัจจะวาจาหมายถึงการรักษาคำพูดคำมั่นสัญญาเมื่อรับปากว่าจะทำอะไร

\* นิสิตปริญญาโท วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

\*\* ประธานกรรมการและอาจารย์ที่ปรึกษา

แล้ว จะพยายามกระทำตามที่รับปากไว้ให้ได้ปากกับใจตรงกันไม่พูดปดหรือกล่าวร้ายผู้อื่นและ ๕) ความจริงใจต่อประเทศชาติหมายถึงการเคารพยึดมั่นในกฎระเบียบ บังคับของชาติมีความจงรักภักดีต่อชาติคอยป้องกันภัยที่จะมีต่อประเทศและไม่กระทำการใด ๆ อันจะเป็นการบ่อนทำลายหรือทำให้ประเทศชาติต้องเสื่อมเสียชื่อเสียง

๓.๒ การอยู่ในถิ่นที่เหมาะสม มีลักษณะสมบูรณ์ ๕ ประการ ผู้ปฏิบัติพึงศึกษาดังต่อไปนี้ คือ ๑) ถิ่นที่อยู่ที่เป็นศูนย์กลาง หมายถึงถิ่นที่รวมระเบียบ แบบแผน ลัทธิประเพณี ศีลธรรม วัฒนธรรมและที่เป็นรวมของประชาชนในถิ่นและต่างถิ่นจากทิศทั้ง ๔ เจ้าถิ่นจึงต้องเร่งรัดพัฒนา ๒) ถิ่นที่มีการอาชีพสะดวก หมายถึงถิ่นที่ทำเลท่ามาหาเลี้ยงชีพได้ง่าย ช่วยให้ผู้อยู่คิดตั้งเนื้อตั้งตัวเองได้ ไม่มุ่งต่อการค้าจนของคนอื่นถ่ายเดียว ๓) ถิ่นที่มีการศึกษาสะดวก หมายถึงถิ่นที่มีระบบการศึกษา เปิดโอกาสให้ผู้อยู่ศึกษาได้ง่าย ๔) ถิ่นที่มีศาสนาประกาศศีลธรรม หมายถึง ถิ่นที่มีศาสนาสอนให้ละโทษ สอนให้อบรมคุณความดี และสอนให้ชำระจิตใจให้บริสุทธิ์ สะอาด อันเป็นหลักประพฤติปฏิบัติชอบของมวลชนและ ๕) ถิ่นที่มีคนทรงศีลทรงธรรมทรงวิชาคุณมาก หมายถึง ถิ่นที่มีนักปฏิบัติทางศีลทางธรรมมาก มีใจสูง เป็นระเบียบเรียบร้อย มุ่งให้เป็นคุณประโยชน์แก่ตนและเพื่อนมนุษย์ มีการปฏิบัติตามเหตุผล มีสติปัญญาแนบไปด้วยการทำการพูด การคิด มีศีลธรรมประจำใจตน

**คำสำคัญ :** พระพุทธศาสนาเถรวาท, นักการเมือง, มุสอวาท

## Abstract

The objectives of the thesis are 1) to study false speech (Musavada) in Theravada Buddhism 2) to study Thai politicians and false speech (Musavada) and 3) to study principles in Thravada Buddhism for solving false speech of Thai politicians.

The results of research are as follows;

1) False speech (Musavada) means one who acts deliberately needing for being incorrect from the truth. One who accepts but refuses. But who refuses but accepts. One who conceals one story to other. One who intended speaks false. One who gets appointment but conceals. One who intended speaks to make concealing from the truth. It is said that this speech belongs to uncivilized people. Improper speech consists of 8 categories; 1) one who never seen but say one had seen, 2) one who never heard but say one had heard, 3) one who did not know but say one knew, 4) one who never understand but says one understood, 5) one who saw but says one did not see, 6) one who heard but says one did not hear, 7) one who knows but says one did not know and 8) one who knows but says one did not know.

2) Thai politicians involve with false speech (Musavada) as follows; 1) the national strength, 2) interest group, 3) business and administration idea, 4) politic power and 5) ethics idea.

3) Buddhist principle and solutions of false speech and Thai politicians consists as follows;

3.1) the truth (Sacca) means to intend for observing the truth in 5 ways; 1) being honest for oneself means to be morality, be afraid for bad action and intend to do good, 2) being honest for the others means to be sincere or to treat the others by no cheating, non-appropriating the other's benefit and non-swindling, 3) being honest for occupation means to be trusty responsibility for own work, do not find the benefit for own and friends and do not practice wrong way, 4) being right speech means to be keep one's word as one promise, one will follow one's word, do not tell lie and abuse the other and 5) being trust for nation means follows the rules and regulation, to be royal for nation, to protect any harm for nation which will destroy the nation.

3.2) to stay in proper country composes of 5 ways; 1) the suitable country means the country combines with regulation, custom, tradition, morality and culture which belongs to own and the others from 4 directions and it should be hurry to develop, 2) suitable work means the country can find easy work, it can help people running business without only support the others, 3) suitable education means the country provide education for all, 4) religious propagation means the country permits any religion to propagate their doctrines to teach people in good way and purify their mind and 5) the country of religious leaders means the country be plentiful of religious leaders who are high spiritual condition, teach for the benefit and happiness of people and be prototype as the Virtuous.

**Keywords:** Theravada Buddhism, Politician, false Speech

## ๑. บทนำ

จากสภาพความเป็นจริงของสังคมไทยในปัจจุบัน จะเห็นได้ว่า โดยทฤษฎีแล้ว สำหรับการปกครองระบอบประชาธิปไตย นักการเมือง คือผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการบริหารประเทศชาติ บ้านเมือง แต่โดยความเป็นจริงแล้วปรากฏว่า นักการเมืองไทยทั้งระดับท้องถิ่นและระดับชาติ บางคน ยังขาดความรับผิดชอบ ไร้ซึ่งจริยธรรม และไม่สามารถตอบสนองความต้องการของประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศได้อย่างทั่วถึง กล่าวคือ ไม่สามารถทำให้เป็นไปตามความหมายของการเมืองที่ว่า การเมืองเป็นกระบวนการการจัดสรรแบ่งปันทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดให้กับทุกคนในสังคมได้อย่างเท่าเทียมและเป็นธรรม สาเหตุที่ไม่สามารถดำเนินการได้ตามที่กล่าวข้างต้น ได้ก็ด้วยสาเหตุหลายประการ แต่ที่เห็นได้ชัดเจนและไม่อาจปฏิเสธได้ก็คือ การที่นักการเมืองมองว่าการเมืองเป็นเรื่องของผลประโยชน์และการกอบโกย ในเมื่อนักการเมืองในฐานะตัวแทนของประชาชน ไม่ได้ทำหน้าที่เป็นตัวแทนที่จะทำหน้าที่เป็นปากเป็นเสียงและปกป้องผลประโยชน์ของประชาชน แต่กลับทำตรงกันข้ามกับสิ่งที่ประชาชนคาดหวัง คือ การเข้าไปกอบโกยแสวงหาผลประโยชน์ให้กับตนเอง ครอบครัวและพวกพ้อง และสร้างผลประโยชน์ของประเทศเป็นลำดับสุดท้าย กระทั่งในที่สุด ประเทศชาติล่มจมเสียหาย

โดยข้อเท็จจริงแล้ว ความผูกพันตามสัญญา (ด้วยวาจา) จะสัมฤทธิ์ผลหรือไม่ย่อมขึ้นอยู่กับปัจจัยหรือตัวแปร ๒ ประการคือ

๑. ผู้แทนที่ได้รับมอบหมายจากประชาชนมีสัจจะวาจาหรือมีคุณธรรม จริยธรรมมากน้อยเพียงใด เพราะการทำสัญญากับประชาชนเป็นเพียงสัญญาด้วยวาจา จึงไม่มีข้อผูกมัดที่จะฟ้องร้องกันได้ ดังนั้น จึงขึ้นอยู่กับความสำนึกที่ตนได้ทำลงไป (Accountability) ว่ามีมากน้อยเพียงใด เพียงแค่ใช้คำว่า รับผิดชอบ (Responsibility) สำหรับนักการเมืองจึงไม่เพียงพอ

๒. ประชาชนผู้มีสิทธิเลือกตั้งว่า มีความตระหนักทางการเมืองมากน้อยเพียงใด ในประเทศที่เจริญแล้ว ตัวอย่างเช่น ยุโรป อเมริกา ประชาชนมีสำนึกทางการเมืองสูงมาก ดังนั้น ประชาชนของเขาจึงสามารถควบคุมพฤติกรรมของนักการเมืองในทางลบได้

แต่ในประเทศที่กำลังพัฒนาดังเช่นประเทศไทย ประชาชนส่วนใหญ่จะไม่ค่อยให้ความสนใจกับทางการเมือง การเลือกตั้งจึงเป็นเพียงหน้าที่ที่ถูกขอร้องจากรัฐให้ไปใช้สิทธิเลือกตั้ง เมื่อเลือกตั้งแล้วก็หมายถึงการสิ้นสุดของการใช้สิทธิ แล้วต่างฝ่ายต่างก็ไปทำหน้าที่ของตน ชาวบ้านก็ไปทำนา ทำสวน หรือตามอาชีพที่ตนปฏิบัติอยู่ ส่วนนักการเมือง เมื่อคิดว่าตนได้รับความไว้วางใจจากประชาชนแล้ว ก็จะไปทำหน้าที่ทางการเมืองตามอำเภอใจ เพราะถือว่า ประชาชนให้ความไว้วางใจตนแล้ว ดังนั้น จะทำอะไรก็ได้ จึงเป็นเหตุให้ถูกมองว่า นักการเมืองไทยจำนวนไม่น้อยที่ขาดคุณธรรม ขาดจริยธรรม ขาดความรับผิดชอบต่อการเมืองอย่างแท้จริง

ด้วยเหตุผลดังกล่าวข้างต้นนี้ ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาประเด็นปัญหาเรื่องการแก้ไขปัญหามุสาวาทของนักการเมืองไทยตามแนวพระพุทธศาสนาเถรวาท เพื่อให้ทราบถึงวัตถุประสงค์ของการวิจัยทั้ง ๓ ข้อ คือ เพื่อศึกษามุสาวาทตามนัยพระพุทธศาสนาเถรวาทว่าเป็นอย่างไร เพื่อศึกษานักการเมืองไทยกับมุสาวาทว่าเกี่ยวข้องกันอย่างไร และเพื่อศึกษาหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับการแก้ไขปัญหามุสาวาทของนักการเมือง ว่าจะมีหลักธรรมใดสามารถนำมาใช้ในการแก้ไขปัญหานี้ได้และอย่างไร

## ๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๒.๑ เพื่อศึกษามุสาวาทตามนัยพระพุทธศาสนาเถรวาท

๒.๒ เพื่อศึกษานักการเมืองไทยกับมุสาวาท

๒.๓ เพื่อศึกษาหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับการแก้ไขปัญหามุสาวาทของนักการเมืองไทย

## ๓. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การแก้ไขปัญหามุสาวาทของนักการเมืองไทยตามแนวพระพุทธศาสนาเถรวาท” เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้วิธีรวบรวมและศึกษาข้อมูล จากคัมภีร์ ตำรา เอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยมีวิธีดำเนินการวิจัยตามลำดับ ดังนี้

๑) ขั้นศึกษาเอกสาร โดยผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลในคัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาไทย ซึ่งเป็นคัมภีร์สูงสุดทางพระพุทธศาสนา คัมภีร์อรรถกถา วิทยานิพนธ์ เอกสารอ้างอิงที่เป็นตำรา และเอกสารที่เกี่ยวกับมุสาวาท เพื่อจัดลำดับความสำคัญก่อน-หลัง

๒) ขั้นเก็บรวบรวมข้อมูล อาทิ คัมภีร์พระไตรปิฎก คัมภีร์อรรถกถา วิทยานิพนธ์ หนังสือ สื่อออนไลน์ และสื่ออื่น ๆ

๓) ขั้นวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยนำข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎก คัมภีร์อรรถกถา วิทยานิพนธ์ หนังสือ สื่อออนไลน์และสื่ออื่น ๆ มาวิเคราะห์และเรียบเรียง โดยข้อมูลเชิงเชิงคุณภาพนี้ ใช้วิธีพรรณนาวิเคราะห์ โดย

มุ่งตอบประเด็นให้ตรงตามวัตถุประสงค์

๔) ขึ้นเขียนรายงานการวิจัย ผู้วิจัยใช้วิธีบรรยาย เรียบเรียงเป็นความเรียงตามเนื้อหาที่รวบรวม จัดระเบียบมา โดยใช้วัตถุประสงค์เป็นหลักในการเรียบเรียง

#### ๔. สรุปผลการวิจัย

##### ๑. มุสวาทของนักการเมืองกับความมั่นคงของชาติ

ความมั่นคงของชาติในสังคมเสรีประชาธิปไตย หมายถึงสถานะที่ประชาชนทั่วโลกมีเสรีภาพที่จะกำหนดชะตาชีวิตของตนเองได้โดยไม่ต้องถูกบงการจากใครและมีสิทธิที่จะเลือกรัฐบาลที่พวกเขาต้องการได้อย่างเสรี การที่จะได้มาและรักษาไว้ซึ่งความมั่นคงของชาติได้นั้น ขึ้นอยู่กับความมั่นคงทั้ง ๔ ด้าน

๑) ความมั่นคงทางสังคม มนุษย์เป็นสัตว์สังคม การที่มนุษย์อยู่รวมกันเป็นสังคมได้นั้น จำเป็นต้องมีสิ่งใดสิ่งหนึ่งเป็นที่ยึดเหนี่ยว เพื่อให้สังคมเกิดความมั่นคง ไม่แตกแยกล่มสลาย เช่น ปลูกฝังให้มีความเชื่อในเรื่องของเชื้อชาติ ศาสนา ประเพณี วัฒนธรรม อุดมการณ์หรือลัทธิการเมืองเดียวกัน แม้จะรู้ว่าเรื่องนั้นไม่จริง เป็นเรื่องที่ตั้งขึ้นก็ตาม แต่ผู้นำทางสังคม ก็ต้องปลูกฝังให้มีความเชื่ออย่างนั้นขึ้นมาเพื่อให้สังคมมีความสงบสุขต่อไป

๒) ความมั่นคงทางเศรษฐกิจ เศรษฐกิจมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับเรื่องปากท้องและชีวิตความเป็นอยู่ของทุกคน หากเศรษฐกิจมั่นคงก็จะทำให้ทุกคนมีชีวิตที่ดี มีความสุขสบาย การที่จะทำให้เศรษฐกิจเกิดความมั่นคงได้นั้น นอกจากจะขึ้นอยู่กับนโยบาย การเงิน การคลัง การธนาคารและมาตรการอื่น ๆ ของรัฐบาลแล้ว การละเมิดศีลข้อมุสวาท ก็เป็นสิ่งจำเป็นและทำได้ หากการพูดความจริงนั้น ทำให้เงินลงทุนทั้งในและต่างประเทศไม่เชื่อถือ ไม่กล้านำเงินมาลงทุน ทำให้ประชาชนอดอยากยากจน เกิดปัญหาอาชญากรรม โจรผู้ร้าย

๓) ความมั่นคงทางการเมืองและการปกครอง ความมั่นคงทางการเมืองและการปกครองทั้งภายในและภายนอกประเทศ ต่างมีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกับผู้ปกครอง ผู้ถูกปกครองและระบบการปกครองหรือลัทธิทางการเมือง

๔) ความมั่นคงทางการทหาร ความมั่นคงทางการทหารหรือกองทัพเป็นความเข้มแข็งของกำลังพลและแสนยานุภาพของกองทัพ ทำให้กำลังพลอยู่ในระเบียบวินัย มีอุดมการณ์แนวความคิดในการปฏิบัติงานเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มีอาวุธยุทธโปกรณ์ที่ทันสมัย มีขวัญและกำลังใจ ยุทธศาสตร์ วิธีเอาชนะศัตรูภายนอกและรักษาความสงบภายใน นอกจากยุทธปัจจัยดังกล่าวแล้ว การละเมิดศีลข้อมุสวาทเพื่อให้ได้มาและรักษาไว้ซึ่งความมั่นคงทางทหาร เช่นการโกหก หลอกลวงข้าศึกในยามสงคราม

๒. แนวคิดเกี่ยวกับกลุ่มผลประโยชน์ แบ่งออกเป็นกลุ่ม ๒ กลุ่มใหญ่ คือ กลุ่มผลักดันจริง และกลุ่มผลักดันแฝง

๒.๑. กลุ่มผลักดันจริง หมายถึงกลุ่มผลประโยชน์ที่ได้ก่อตั้งขึ้นมาและสามารถจัดองค์การของกลุ่มได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยไม่คำนึงว่ากลุ่มจะมีขนาดใหญ่หรือขนาดเล็ก กลุ่มนั้นก็จะมีอำนาจ มีพลังบีบบังคับทางการเมือง เรียกกันว่า เป็นกลุ่มอิทธิพล

๒.๒. กลุ่มผลักดันแฝง คำว่ากลุ่มผลักดันแฝง เป็นกลุ่มลักษณะกลุ่มองค์การ ชมรม ที่มีได้จัดอยู่ในลักษณะของกลุ่มผลักดันจริง เป็นองค์การที่จัดตั้งขึ้นเพื่อจุดประสงค์ในการบริการด้านต่าง ๆ แก่ประชาชนทั่วไป เช่น กลุ่มนักวิชาการ กลุ่มนักธุรกิจที่ได้มีจุดประสงค์ที่จะบีบบังคับทางการเมือง เพื่อผลประโยชน์ของ

ตนเอง แต่กระทำไปเพื่อผลประโยชน์ของผู้อื่น

วิเคราะห์สาเหตุมูลสาเหตุของนักการเมืองไทย มีแนวความคิดปัจจัยที่เกี่ยวข้อง โดยขอกกล่าวถึง ๔ ประเด็นด้วยกันคือ

๑. แนวความคิดทางธุรกิจและการบริหาร เป็นที่ทราบกันโดยทั่วไปว่านักการเมืองที่สังกัดพรรคใดก็ตาม ย่อมมีที่มาภูมิหลังที่แตกต่างกัน

๒. แนวความคิดอำนาจทางการเมือง การมีอำนาจทางการเมืองจึงต้องมาพร้อมกับการมีทุนทรัพย์ควบคู่ไปด้วย จะขาดสิ่งใดสิ่งหนึ่งไม่ได้เพราะถ้าขาดแล้วการเข้าสู่การเมืองและการทำงานทางการเมืองจะไม่ประสบผลสำเร็จตามที่ตั้งเป้าหมายไว้

๓. แนวความคิดทางผลประโยชน์ เป็นเรื่องจริงอีกประการหนึ่งในสังคมการเมืองไทยในเรื่องของผลประโยชน์ ไม่ว่าจะเป็ผลประโยชน์ในเรื่องส่วนตัว หรือผลประโยชน์ส่วนรวมในระดับพรรคพวก ครอบครัหรือระดับประเทศก็ตาม ต้องมีส่วนเข้ามาเกี่ยวข้องไม่มากก็น้อย

๔. แนวความคิดทางด้านจริยธรรม จริยธรรมในตัวบุคคลของนักการเมืองและในรูปของพรรคการเมืองก็คงต้องมีในระดับบรรทัดฐานที่สูงกว่าคนธรรมดาทั่วไป

กล่าวโดยสรุป สาเหตุให้เกิดมูลสาเหตุของนักการเมืองไทยนั้น เกิดจากแนวความคิดทางธุรกิจและการบริหาร เกิดจากแนวความคิดอำนาจทางการเมือง เกิดจากแนวคิดทางผลประโยชน์และเกิดจากแนวคิดทางด้านจริยธรรม

๓. หลักธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับการแก้ไขปัญหาสาเหตุของนักการเมืองไทย

๓.๑ สัจจะ หมายถึง ความจริงใจ การรักษาความสัตย์ การพูดจริงทำจริง แสดงออกได้ ๕ วิธีคือ

๑) ความจริงใจหรือสัจจะต่อตนเอง หมายถึง การซื่อสัตย์ต่อตนเอง มีศีลธรรมประจำใจ มีความละเอียดใจ เกรงกลัวต่อการกระทำชั่ว แต่มีความมุ่งมั่นที่จะทำความดี

๒) ความจริงใจต่อบุคคลอื่น หมายถึง มีความซื่อตรงจริงใจประพฤติปฏิบัติตัวอย่างตรงไปตรงมาต่อบุคคลอื่นที่เราเกี่ยวข้องกับ เช่น บิดา มารดา ผู้มีพระคุณ ครู อาจารย์ เพื่อน

๓) ความจริงใจต่อหน้าที่การงาน หมายถึง การปฏิบัติหน้าที่การงานด้วยความรับผิดชอบต่องานของตนด้วยความซื่อสัตย์ ไม่แสวงหาผลประโยชน์ให้แก่ตนเองและพวกพ้องหรือผิดทำนองคลองธรรม ตั้งใจทำงานให้สำเร็จด้วยความระมัดระวัง

๔) ความจริงใจหรือมีสัจจะวาจา หมายถึง การรักษาคำพูด คำมั่นสัญญา เมื่อรับปากว่าจะทำอะไรแล้ว จะพยายามกระทำตามที่รับปากไว้ให้ได้ ปากกับใจตรงกัน ไม่พูดปดหรือกล่าวร้ายผู้อื่น

## ๕. ข้อเสนอแนะ

การศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษางานวิจัย เรื่อง “การแก้ไขปัญหาสาเหตุของนักการเมืองตามแนวพระพุทธศาสนาเถรวาท” ได้พบข้อที่นำศึกษาอีกหลายประการที่ผู้ศึกษาเห็นว่าน่าจะมีการศึกษาค้นคว้าวิจัยเพิ่มเติมเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมและประเทศชาติต่อไป ประเด็นที่ควรศึกษานั้นมีดังต่อไปนี้

๕.๑ ข้อเสนอแนะในเชิงปฏิบัติการ

๑.๑) ควรให้มีสถานฝึกอบรมคุณธรรม จริยธรรม ศาสนธรรมให้กับผู้ที่มาทำหน้าที่ทางการเมือง และสอนเรื่องประชาธิปไตยให้นักการเมืองเห็นแก่ประโยชน์ประเทศชาติมากกว่าประโยชน์ของตนเอง

๑.๒) สร้างความตระหนักให้นักการเมืองตอบสนองความต้องการพื้นฐานของประชาชนที่ด้อยโอกาสมากที่สุด

๕.๒ ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

๒.๑) พฤติกรรมการใช้วาจาของเด็กนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖

๒.๒) ควรศึกษามุสาวาทในด้านอื่น ๆ อีก เช่น ด้านเศรษฐศาสตร์ ด้านส่งเสริมคุณภาพชีวิต ด้านกรรม ด้านบุคคล เป็นต้น เพื่อจะได้นำมาใช้ในส่วนที่เป็นการเฉพาะเรื่องได้และให้มีความน่าสนใจเพิ่มมากขึ้น

### บรรณานุกรม

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย**. ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุราทโช). ป.๖.๙ ราชบัณฑิต. **พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ชุดคำจำกัด**.

พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพฯ: สถาบันบันลือธรรม, ๒๕๔๘

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**, กรุงเทพฯ: ธนรัชการพิมพ์, ๒๕๕๓

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช (เจริญ สุวฑฺฒโน). **ปัญญาในพระพุทธศาสนา**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. นครปฐม: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยราชภัฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐



การประยุกต์ใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของประชาชน

ตำบลหนองสาหร่าย อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี

THE APPLICATION OF THE PHILOSOPHY OF SUFFICIENCY ECONOMY  
FOR DEVELOPMENT BY PEOPLE IN NONGSARAI SUB-DISTRICT,  
PHANOMTHUAN DISTRICT, KANCHANABURI PROVINCE

เนตรชนก จ้านงกุล \*

ดร.วินิพพล มหาอาษา., รศ.ดร.สมบุรณ์ ศิริสรรรหิรัญ, ผศ.ดร.สมศักดิ์ อมรสิริพงศ์ \*\*

### บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการประยุกต์ใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของประชาชน ตำบลหนองสาหร่าย อ.พนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี และเพื่อนำเสนอแนวทางการพัฒนาการประยุกต์ใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของประชาชน ตำบลหนองสาหร่าย อ.พนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี การวิจัยครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณโดยใช้แบบสอบถามเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง ที่อาศัยในตำบลหนองสาหร่าย ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง มีอายุระหว่าง ๔๑-๕๐ ปี มีการศึกษาในระดับประถมศึกษา ประกอบอาชีพเกษตรกร มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนอยู่ระหว่าง ๑๐,๐๐๑-๑๕,๐๐๐ บาท กลุ่มตัวอย่างมีการประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในการดำรงชีวิตและการทำงานด้านความพอประมาณ ด้านความมีเหตุผลด้านการมีภูมิคุ้มกัน ด้านเงื่อนไขความรู้และด้านเงื่อนไขคุณธรรมอยู่ในระดับมากที่สุด เปรียบเทียบปัจจัยส่วนบุคคลกับการประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในการดำรงชีวิตและการทำงาน พบว่า เพศ อายุ ระดับการศึกษาที่แตกต่างกันมีผลต่อการประยุกต์ใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการดำรงชีวิตและการทำงานแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

**คำสำคัญ:** หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง, การประยุกต์ใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง, การพัฒนาเพื่อความยั่งยืน, ตำบลหนองสาหร่าย

\* นักศึกษาปริญญาโท มหาวิทยาลัยมหิดล

\*\* อาจารย์ที่ปรึกษา

## Abstract

The objectives of this research were to study the practice of the principle of sufficiency economy and to suggest means for the development of the practice in Nongsarai sub-district in Phanomthuan district. A quantitative data was gathered by from the participants residing in the area survey using questionnaires. The demographic data, revealed that most subjects were female with the age of 41-50 years old and possess of elementary education. They were agriculturalists with an average monthly income of 10,001-15,000 Baht. The sample had population put the principle into practice both in their daily life and working, in the aspects of moderation, reasonableness, risk management along with the conditions of knowledge and virtue at the level of 'the most'. When considering the individual factors in the practice of the principle, the differences of gender, age, and educational level significant affected the practice of the concept at a statistical level of 0.05.

**Keyword:** Sufficiency Economy Philosophy Principle, Practice of Sufficiency Economy Philosophy Principle, Sustainable Development, Nongsarai sub-district

## ๑. บทนำ

ในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา การเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องของเศรษฐกิจโลก ได้นำไปสู่การถดถอยทางเศรษฐกิจของประเทศไทยในปี พ.ศ. ๒๕๔๐ วิกฤติทางเศรษฐกิจดังกล่าวทำให้ประชาชนต้องเผชิญกับความฝืดเคือง และความยากลำบาก (กชกร ชำนาญกิตติชัย และคณะ, ๒๕๕๔: ๔) และแสดงให้เห็นว่า แนวทางการพัฒนาประเทศที่ผ่านมายังไม่สามารถทำให้ประเทศไทยบรรลุความเติบโตอย่างยั่งยืนทางเศรษฐกิจได้ เพราะในช่วงเวลาดังกล่าว ประเทศไทยได้เกิดการขาดเสถียรภาพทางเศรษฐกิจอย่างรุนแรง พร้อมทั้งเกิดการชะงักงันของการขยายตัวทางเศรษฐกิจ ในขณะที่ความยากจนและความไม่เท่าเทียมกันสูงมีเพิ่มขึ้น (ปิยะพร พูลเพิ่ม, ๒๕๕๑: ๗) อย่างไรก็ตามภายใต้ภาวะวิกฤติทางเศรษฐกิจดังกล่าวได้มีการน้อมนำพระราชดำริ “หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” มาใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติจนทำให้ประชาชนสามารถ นำพาชีวิตให้ผ่านพ้นภาวะวิกฤติดังกล่าวได้ (วิวรรณ มลมีศรีเอี่ยม, ๒๕๕๒: ๑๒)

เมื่อเกิดวิกฤตเศรษฐกิจขึ้นในปี ๒๕๔๐ คนไทยทั้งประเทศได้รับผลกระทบกันทั่วหน้า ในช่วงนี้ชุมชนท้องถิ่นได้รับความสนใจในฐานะเป็นภาคส่วนที่ดูดซับผลกระทบอันรุนแรงจากวิกฤตเศรษฐกิจได้ในระดับหนึ่ง ขณะเดียวกันก็เกิดการเปลี่ยนแปลงสำคัญทางการเมืองอีกอย่างหนึ่ง คือ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ให้ความสำคัญกับความเป็นอิสระในการจัดการตนเองของท้องถิ่นมากที่สุดเท่าที่เคยมีมา พร้อมกันนั้นแนวคิดเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงให้ไว้ได้รับความสนใจในฐานะเป็น “ยา” ขนานหนึ่ง ที่เชื่อว่าจะช่วยบรรเทาผลกระทบจากวิกฤตเศรษฐกิจได้ แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงซึ่งเน้นหลักสำคัญ ๓ ประการ คือ ความพอประมาณ การมีภูมิคุ้มกันที่เหมาะสมและความมีเหตุผล ได้รับการบรรจุเป็นหลักปรัชญาสำคัญของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ตั้งแต่ฉบับที่ ๘ เป็นต้นมา

หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เป็นหลักปรัชญาที่ชี้แนวทางในการดำรงชีวิตอยู่ และการปฏิบัติตนที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระราชทานพระบรมราโชวาทแด่ นิสิตมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เมื่อวันที่ ๑๘ กรกฎาคม พ.ศ.๒๕๑๗ โดยทรงเน้นว่า การพัฒนาประเทศ ต้องเน้นการสร้างพื้นฐาน คือ ความพอมีพอกิน พอใช้ ของประชาชนส่วนใหญ่ในเบื้องต้นก่อน โดยใช้วิธีการ และอุปกรณ์ที่ประหยัด และถูกต้องตามวิชาการ (คณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ, สำนักงาน, ๒๕๕๐: ๑๒) หลังจากนั้นพระองค์ได้ทรงมีพระราชดำรัสเกี่ยวกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงอีกครั้ง เนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา เมื่อวันพุธที่ ๔ ธันวาคม ๒๕๑๗ ณ ศาลาดุสิตาลัย โดยทรงเน้นเรื่อง “ความพอมีพอกิน” จึงเป็นที่มาของคำว่าเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งได้ถูกนำมาเป็นวิสัยทัศน์ในการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๙ (สมัยภรณ์ ศรีสมัย, ๒๕๕๑: ๒)

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาที่ชี้ถึงแนวการดำรงอยู่ และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกกระดับ ตั้งแต่ระดับปัจเจกบุคคล ครอบครัว ชุมชน ซึ่งเป็นหน่วยย่อยที่รวมกันเป็นประเทศ ซึ่งสอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาตามพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระราชทานไว้ว่า (ปิยะพร พูลเพิ่ม, ๒๕๕๑: ๑๔)

“การพัฒนาต้องเป็นไปตามขั้น ตอน ตามลำดับความจำเป็นและประหยัด พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงใช้คำว่า “ระเบิดจากข้างใน” นั่นคือทำให้ชุมชนหมู่บ้านมีความเข้มแข็งก่อน แล้วจึงค่อยออกสู่สังคมภายนอก” ดังนั้นรัฐบาลจึงมีนโยบายในการเผยแพร่ และส่งเสริมให้ประชาชนตั้งแต่ระดับครัวเรือน และชุมชนได้นำหลักปรัชญาดังกล่าวไปปฏิบัติ เพื่อให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง อันจะส่งผลให้สังคมโดยรวมมีความสุข รัฐบาลไทยได้ให้ความสำคัญกับการนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการบริหารประเทศ โดยได้อัญเชิญหลัก “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” มาเป็นปรัชญานำทางการพัฒนาและบริหารประเทศ พร้อมกับการขยายตัวของชุมชน ทำให้ชุมชนท้องถิ่นหลายชุมชนได้มีกระบวนการจัดการตนเอง โดยนำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการพัฒนาชุมชนหรือเป็นธรรมนูญของชุมชน ทำให้ประชาชนในชุมชนได้ศึกษาเรียนรู้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกันอย่างทั่วถึง

ตำบลหนองสาหร่าย อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรีแต่เดิมเคยประสบปัญหาต่าง ๆ เช่น เกษตรกรเป็นหนี้ เงินไหลออกจากชุมชน การใช้ปุ๋ยเคมีเร่งการเจริญเติบโตของข้าว ทำให้พื้นดินมีปัญหาคือ ดินเปรี้ยว ต่อมา ชาวบ้านจึงก่อตั้งสถาบันการเงินขึ้น เมื่อวันที่ ๑๒ สิงหาคม พ.ศ.๒๕๔๙ โดยนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ และมีจุดมุ่งหมายให้เป็นแหล่งทุนของชุมชนมาตรฐานระดับชาติ ชาวบ้านร่วมกันออม พร้อมจัดสวัสดิการ ยึดมั่นหลักคุณธรรมนำการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม (ธนาคารความดีตำบลห้วยม, ๒๕๕๕) มาเป็นแนวทางใช้ในการดำเนินชีวิตสำหรับประชาชนและนำมาใช้ในการพัฒนาชุมชนจนประสบความสำเร็จ ทำให้แก้ปัญหาต่าง ๆ ได้สำเร็จ แนวทางหนึ่ง คือ ชุมชนหนองสาหร่ายได้กำหนดคุณธรรมศาสตร์ชุมชนอยู่ดีมีสุข หรือ “ธรรมนูญชุมชน” ซึ่งได้กำหนดความดีด้านต่าง ๆ ไว้พร้อมด้วยตัวชี้วัดที่ผู้ประเมินสามารถจะบอกได้ว่า ความดีที่แต่ละคนทำนั้นเป็นความดีจริงหรือไม่ ตอนแรกชุมชนได้กำหนดความดีที่พึงประสงค์ไว้ ๙ ด้าน แต่ปัจจุบันขยายเป็น ๒๓ ด้าน มีตัวชี้วัดรวม ๖๔ ตัวชี้วัด ตลอดจนใช้เกณฑ์ประเมิน ๖ ด้าน ๑๒ ตัวชี้วัด ของกระทรวงมหาดไทย ดังนี้ ๑. ด้านการลดรายจ่าย ได้แก่ ครัวเรือนทำสวนครัวและครัวเรือนปลอดอบายมุข ๒. ด้านการเพิ่มรายได้ ได้แก่ ครัวเรือนมีอาชีพเสริมและครัวเรือนใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม ๓. ด้านการประหยัด ได้แก่ ครัวเรือนมีการออมทรัพย์และชุมชนมีกลุ่มออมทรัพย์ฯ ๔. ด้านการเรียนรู้ ได้แก่ ชุมชนมีการสืบทอดและใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นและครัวเรือนมีการเรียน

รู้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในชีวิตประจำวัน ๕.ด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน ได้แก่ชุมชนใช้วิถีปฏิบัติอย่างยั่งยืนในการประกอบอาชีพและชุมชนปลูกต้นไม้ให้ร่มรื่นเป็นหมู่บ้านอยู่มาประยุกต์ใช้ (กรมการพัฒนาชุมชน, ๒๕๕๔) และเพื่อจูงใจให้คนตั้งใจทำความดี ชุมชนได้กำหนดให้มีการ “สะสมความดี” ที่แต่ละคนทำไว้ใน “ธนาคารความดี” และเมื่อสะสมได้ครบตามเกณฑ์กำหนดแล้ว ความดีเหล่านั้นสามารถเอาไปใช้ประโยชน์ในการกู้ยืมเงินจากสถาบันการเงินชุมชนได้ ทำให้สามารถแก้ปัญหาการกู้หนี้ยืมสินได้ ประชาชนในเขตเทศบาลหนองสาหร่ายมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น และเป็นชุมชนที่ได้รับรางวัล หมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง อยู่เย็น เป็นสุข ระดับประเทศ ในปีพ.ศ. ๒๕๕๙ ประกอบกับได้รับรางวัลการเป็นศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ เฉลิมพระเกียรติ ๘๔ พรรษา อีกทั้งยังเป็นศูนย์เรียนรู้โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ระดับอำเภอ ดีเด่นระดับเขต (ศูนย์คุณธรรม, ๒๕๕๙ )

จากความสำเร็จในการประยุกต์ใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในการแก้ปัญหาชุมชน ผู้วิจัยจึงมีความสนใจท้าววิจัยเรื่อง “การประยุกต์ใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของตำบลหนองสาหร่าย อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี” ทั้งนี้เพื่อทำการศึกษาและวิเคราะห์ปัจจัยที่ช่วยส่งเสริมให้เกิดความสำเร็จดังกล่าว และ นำผลการวิจัยไปใช้เป็นประโยชน์แก่ชุมชนที่ต้องการน้อมนำแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้พัฒนาชุมชนให้ประสบความสำเร็จต่อไป

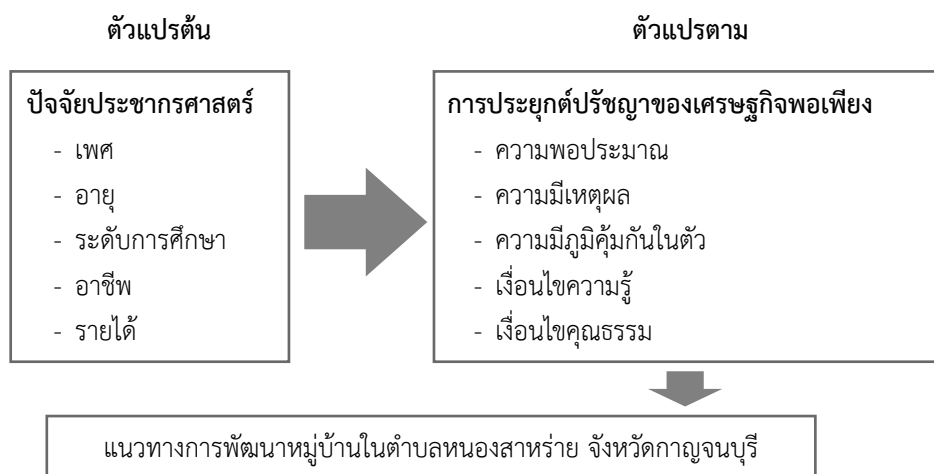
## ๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๒.๑ เพื่อศึกษาการประยุกต์ใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ตำบลหนองสาหร่าย อ.พนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี

เพื่อเปรียบเทียบการประยุกต์ใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงตามปัจจัยส่วนบุคคลของประชาชน ตำบลหนองสาหร่าย อ.พนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี

## ๓. วิธีดำเนินการวิจัย

### ๓.๑ กรอบแนวคิดในการวิจัย



ภาพที่ ๑ กรอบแนวคิดการวิจัย

๓.๒ ระเบียบวิธีวิจัย การวิจัยครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณ

๓.๓ กลุ่มตัวอย่าง กลุ่มตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้ คือ ประชาชนที่มีที่พักอาศัยในเขตเทศบาลตำบลหนองสาหร่ายซึ่งเลือกกลุ่มแบบบังเอิญ (Accidental Sampling) จำนวน ๓๘๐ คน ซึ่งคำนวณจากสูตรของ ทาโรยามาเน่ (Yamane, 1967) จากจำนวนประชากรในพื้นที่ทั้งหมด ๓,๔๗๗ คน

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย การวิจัยครั้งนี้ใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการวิจัย ซึ่งประกอบด้วย ๒ ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ ๑ ปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา รายได้และอาชีพ เป็นคำถามแบบตัวเลือกตอบหลายตัวเลือก (Multiple – Choice) แต่ให้เลือกตอบได้เพียงตัวเลือกเดียว

ส่วนที่ ๒ คำถามเกี่ยวกับการประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในการดำรงชีวิตและการทำงาน ประกอบด้วยคำถามที่ประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในการดำรงชีวิตและการทำงานด้านความพอประมาณ ด้านความมีเหตุผล ด้านการมีภูมิคุ้มกันที่ดี ด้านเงื่อนไขความรู้ และด้านเงื่อนไขคุณธรรม

#### ๓.๓.๑ เกณฑ์ประเมินคำถาม

ข้อคำถามในส่วนที่ ๒ เป็นมาตรประเมินค่าแบบ ลิเคิร์ต (Likert Scale) ๕ ระดับ ดังนี้

ประยุกต์ใช้ในระดับมากที่สุด	เท่ากับ ๕ คะแนน
ประยุกต์ใช้ในระดับมาก	เท่ากับ ๔ คะแนน
ประยุกต์ใช้ในระดับปานกลาง	เท่ากับ ๓ คะแนน
ประยุกต์ใช้ในระดับน้อย	เท่ากับ ๒ คะแนน
ประยุกต์ใช้ในระดับน้อยที่สุด	เท่ากับ ๑ คะแนน

#### ๓.๓.๒ เกณฑ์ในการแปลความหมายค่าเฉลี่ย

สำหรับเกณฑ์ในการแปลความหมายของค่าเฉลี่ยนั้นคำนวณได้ดังนี้

ตารางที่ ๑. ระดับคะแนนและความหมาย (ธานินทร์ ศิลป์จารุ, ๒๕๕๓ : ๗๕)

ระดับคะแนน	ช่วงคะแนน	ระดับความสำคัญ
๕	๔.๕๐ - ๕.๐๐	ประยุกต์ใช้ในระดับมากที่สุด
๔	๓.๕๐ - ๔.๔๙	ประยุกต์ใช้ในระดับมาก
๓	๒.๕๐ - ๓.๔๙	ประยุกต์ใช้ในระดับปานกลาง
๒	๑.๕๐ - ๒.๔๙	ประยุกต์ใช้ในระดับน้อย
๑	๑.๐๐ - ๑.๔๙	ประยุกต์ใช้ในระดับน้อยที่สุด

#### ๓.๓.๓ การทดสอบเครื่องมือ

ผู้วิจัยนำแบบสอบถามไปทดสอบกับประชากรในกลุ่มที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างที่มีลักษณะใกล้เคียงกับกลุ่มตัวอย่างที่ทำการศึกษา จำนวน ๓๐ คน จากนั้น จึงนำมาหาค่าเชื่อมั่นรวมทั้งฉบับ โดยวิธีหาค่า สัมประสิทธิ์อัลฟาครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficient) โดยใช้เกณฑ์ ๐.๘๐ ขึ้นไป (สิน พันธุ์พินิจ, ๒๕๕๑) พบว่า

ค่าความเชื่อมั่นภาพรวม  $\alpha = .๘๗๕$  สามารถผลสรุปว่าแบบสอบถามเชื่อถือได้

### ๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง โดยแจกแบบสอบถามแก่กลุ่มตัวอย่าง และสามารถเก็บแบบสอบถามฉบับสมบูรณ์คืนมาได้ ๓๘๐ ฉบับ คิดเป็น ๑๐๐ เปอร์เซ็นต์

### ๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

๑. สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ การแจกแจงความถี่และค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

๒. สถิติเชิงอนุมาน ใช้ในการวิเคราะห์เพื่อเปรียบเทียบความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนบุคคลกับการประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในการดำรงชีวิตและการทำงานที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ ๐.๐๕ ได้แก่ Independent Samples t-Test และ One Way ANOVA

## ๔.ผลการวิจัย

๔.๑ ผลการวิเคราะห์ปัจจัยส่วนบุคคลของกลุ่มตัวอย่าง พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง ร้อยละ ๕๗.๕ มีอายุระหว่าง ๔๑-๕๐ ปีร้อยละ ๓๕.๓ มีการศึกษาในระดับประถมศึกษาร้อยละ ๖๑.๗ ประกอบอาชีพเกษตรกรร้อยละ ๔๖. มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนอยู่ระหว่าง ๑๐,๐๐๑ - ๑๕,๐๐๐ บาท ร้อยละ ๓๔.๗

๔.๒ ผลการวิเคราะห์การประยุกต์ใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการดำรงชีวิตและการทำงาน ดังแสดงผลในตารางที่ ๒

ตารางที่ ๒ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานการประยุกต์ใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการดำรงชีวิตและการทำงาน

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง	$\bar{X}$	S.D.	ระดับการประยุกต์ใช้
ความพอประมาณ	๔.๕๒	๐.๔๙๒	มากที่สุด
ความมีเหตุผล	๔.๔๗	๐.๕๔๕	มาก
การมีภูมิคุ้มกันที่ดี	๔.๔๙	๐.๕๔๓	มาก
เงื่อนไขความรู้	๔.๔๘	๐.๕๕๑	มาก
เงื่อนไขคุณธรรม	๔.๕๗	๐.๔๗๗	มากที่สุด
รวม	๔.๕๐	๐.๔๖๘	มากที่สุด

จากตารางที่ ๒ พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นต่อการประยุกต์ใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการดำรงชีวิตและการทำงานในภาพรวมอยู่ในระดับประยุกต์ใช้มากที่สุด ( $\bar{X} = ๔.๕๐$ ) และเมื่อพิจารณาในรายด้าน พบว่า ด้านเงื่อนไขคุณธรรม กลุ่มตัวอย่างประยุกต์ใช้มากที่สุด มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ( $\bar{X} = ๔.๕๗$ ) รองลงมา ด้านความพอประมาณ กลุ่มตัวอย่างประยุกต์ใช้มากที่สุด ( $\bar{X} = ๔.๕๒$ ) และด้านความมีเหตุผล กลุ่มตัวอย่างประยุกต์ใช้มากที่สุด มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด ( $\bar{X} = ๔.๔๗$ )

๔.๓ ผลการเปรียบเทียบการประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในการดำรงชีวิตและการทำงาน  
จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

ตารางที่ ๓. ค่าสถิติเปรียบเทียบการประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในการดำรงชีวิตและการทำงาน  
จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง	ปัจจัยส่วนบุคคล	ผลการเปรียบเทียบ
ความพอประมาณ	เพศ	แตกต่างกัน
	อายุ	แตกต่างกัน
	ระดับการศึกษา	แตกต่างกัน
	อาชีพ	แตกต่างกัน
	รายได้	แตกต่างกัน
ความมีเหตุผล	เพศ	แตกต่างกัน
	อายุ	แตกต่างกัน
	ระดับการศึกษา	แตกต่างกัน
	อาชีพ	แตกต่างกัน
	รายได้	แตกต่างกัน
การมีภูมิคุ้มกัน	เพศ	ไม่แตกต่างกัน
	อายุ	แตกต่างกัน
	ระดับการศึกษา	แตกต่างกัน
	อาชีพ	แตกต่างกัน
	รายได้	แตกต่างกัน
เงื่อนไขความรู้	เพศ	แตกต่างกัน
	อายุ	แตกต่างกัน
	ระดับการศึกษา	แตกต่างกัน
	อาชีพ	แตกต่างกัน
	รายได้	แตกต่างกัน

จากตารางที่ ๓ ผลการเปรียบเทียบการประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในการดำรงชีวิตและ  
การทำงานจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ เพศ ซึ่งใช้สถิติ Independent Sample t-test ในการทดสอบ  
ความแตกต่างระหว่างค่าเฉลี่ยของประชากร ๒ กลุ่ม โดยทำการทดสอบที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ ๐.๐๕ และ  
อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ รายได้ ซึ่งใช้สถิติ One-way ANOVA ในการทดสอบความแตกต่างระหว่างค่าเฉลี่ย  
ของประชากร ๓ กลุ่ม โดยทำการทดสอบที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ ๐.๐๕ พบว่า กลุ่มตัวอย่างที่มีเพศแตกต่าง

กันมีการประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในการดำรงชีวิตและการทำงานโดยรวมและรายด้าน ได้แก่ ความพอประมาณ ความมีเหตุผล ด้านเงื่อนไขความรู้ ด้านเงื่อนไขคุณธรรม แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

กลุ่มตัวอย่างที่มีอายุแตกต่างกันมีการประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในการดำรงชีวิตและการทำงานโดยรวมและรายด้าน ได้แก่ ความพอประมาณ ความมีเหตุผล การมีภูมิคุ้มกัน ด้านเงื่อนไขความรู้ ด้านเงื่อนไขคุณธรรม แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

กลุ่มตัวอย่างที่มีระดับการศึกษาแตกต่างกันมีการประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในการดำรงชีวิตและการทำงานโดยรวมและรายด้าน ได้แก่ ความพอประมาณ ความมีเหตุผล การมีภูมิคุ้มกัน ด้านเงื่อนไขความรู้ ด้านเงื่อนไขคุณธรรม แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

กลุ่มตัวอย่างที่มีอาชีพแตกต่างกันมีการประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในการดำรงชีวิตและการทำงานโดยรวมและรายด้าน ได้แก่ ความพอประมาณ ความมีเหตุผล การมีภูมิคุ้มกัน ด้านเงื่อนไขความรู้ ด้านเงื่อนไขคุณธรรม ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

กลุ่มตัวอย่างที่มีรายได้แตกต่างกันมีการประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในการดำรงชีวิตและการทำงานโดยรวมและรายด้าน ได้แก่ ความพอประมาณ ความมีเหตุผล การมีภูมิคุ้มกัน ด้านเงื่อนไขความรู้ ด้านเงื่อนไขคุณธรรม ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

## ๕. อภิปรายผลการวิจัย

ผู้วิจัยนำเสนอการอภิปรายผล ตามวัตถุประสงค์การวิจัยได้ดังนี้ต่อไป

๕.๑ เพื่อศึกษาการประยุกต์ใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของประชาชน ตำบลหนองสาหร่าย อ.พนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี

จากผลการวิจัยที่พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นต่อการประเมินการประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในการดำรงชีวิตและการทำงานในภาพรวมอยู่ในระดับเห็นด้วยมากที่สุดและด้านเงื่อนไขคุณธรรมมีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด ผลการวิจัยดังกล่าวสอดคล้องกับงานวิจัยของอรรพล อุทุมพร (๒๕๕๒: บทคัดย่อ) เรื่องการนำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงไปปฏิบัติในองค์การบริหารส่วนตำบลหาวแก้ว อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งพบว่า ผู้นำชุมชนทุกคนรู้จักและรับทราบข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงจากสื่อโทรทัศน์ วิทยุ เสียงตามสายของหมู่บ้าน สื่อสิ่งพิมพ์ ได้แก่ หนังสือพิมพ์ เอกสารสิ่งพิมพ์ของทางราชการ และจากอินเทอร์เน็ต และเข้าใจเกี่ยวกับการประยุกต์ใช้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในระดับบุคคลและครอบครัว นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ ธีรนนท์ ไชยแป้น (๒๕๕๑: บทคัดย่อ) เรื่องความคิดเห็นของประชาชนอำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรีต่อแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ที่พบว่า ประชาชนในเขตอำเภอสวนผึ้งมีความเห็นด้วยกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในระดับมาก และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของภัทรานิชรุ้ พิทักษ์สกุลกิตยา, (๒๕๕๑: บทคัดย่อ) เรื่องความคิดเห็นของข้าราชการตำรวจในสังกัดกองกำกับการตำรวจตระเวนชายแดนที่ ๑๓ ที่มีต่อแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ที่พบว่า ข้าราชการตำรวจในสังกัดกองกำกับการตำรวจตระเวนชายแดนที่ ๑๓ เห็นด้วยอย่างมากต่อแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง

๕.๒ เพื่อเปรียบเทียบการประยุกต์ใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงตามปัจจัยส่วนบุคคลของประชาชน ตำบลหนองสาหร่าย อ.พนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี



จากผลการวิจัยที่พบว่า เมื่อเปรียบเทียบการประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในการดำรงชีวิตและการทำงานจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพและรายได้พบว่า ปัจจัยส่วนบุคคลที่แตกต่างกันได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษามีผลต่อการประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในการดำรงชีวิตและการทำงาน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ อาภาพร ภควัตชัย (๒๕๕๓:บทคัดย่อ) เรื่องการศึกษาการพึ่งตนเองตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของครัวเรือนในชุมชนสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งพบว่า การพึ่งตนเองตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ของครัวเรือนในชุมชนสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ตามตัวแปรปัจจัยพื้นฐานของครัวเรือน ได้แก่ ระดับการศึกษา แต่ไม่สอดคล้องกับงานวิจัยของ ธัญนันท์ ไชยแป้น (๒๕๕๑:บทคัดย่อ) เรื่องความคิดเห็นของประชาชนอำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี ต่อแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ที่พบผลการทดสอบสมมติฐานว่า เพศ อายุ อาชีพ รายได้และระดับการศึกษาไม่มีความสัมพันธ์กับความคิดเห็นต่อแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง นอกจากนี้ ยังไม่สอดคล้องกับงานวิจัยของภัทรานิษฐ์ พิทักษ์สกุลกิตยา, (๒๕๕๑:บทคัดย่อ) เรื่องความคิดเห็นของข้าราชการตำรวจในสังกัดกองกำกับการตำรวจตระเวนชายแดนที่ ๑๓ ที่มีต่อแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ที่พบว่า ตำรวจตระเวนชายแดนที่มีอายุ รายได้ ระดับการศึกษา ประเภทงานที่รับผิดชอบต่างกันมีความคิด เห็นต่อแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ทั้งนี้เป็นเพราะว่า ชาวบ้านในตำบลหนองสาหร่ายต่างเป็นชาวบ้านที่มีความใกล้ชิดกันและมีผู้นำชุมชนซึ่งเป็นที่เคารพยำเกรงของชาวบ้านในตำบลหนองสาหร่ายในทุกเพศ ทุกอายุ ทุกระดับการศึกษา ทุกอาชีพ และยังแสดงให้เห็นว่า ประชาชนในทุกกลุ่มมีความสนใจที่จะร่วมประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงด้วย

## ๖. ข้อเสนอแนะ

### ๖.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

จากผลการวิจัยที่พบว่าซึ่งพบว่า การส่งเสริมการพัฒนาความรู้ ความเข้าใจและส่งเสริมการนำหลักนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตของประชาชนในตำบลหนองสาหร่าย อ.พนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี ด้วยการจัดตั้งศูนย์เรียนรู้ขึ้นในตำบล นับว่าเป็นจุดเริ่มต้นที่ดีของการส่งเสริมการพัฒนาความรู้ ความเข้าใจในหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง อย่างไรก็ตาม เพื่อให้เกิดผลในเชิงนโยบายอย่างชัดเจน ผู้วิจัยขอเสนอแนะเชิงนโยบาย เพื่อให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องนำไปกำหนดเป็นกรอบนโยบาย ดังนี้

๑) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องอาจจัดทำเป็นนโยบายสามละ สามเพิ่ม ได้แก่ ละการพนัน ละเหล้า ละบุหรี่ยี่สามเพิ่ม ได้แก่ เพิ่มการประกอบอาชีพเสริม เพิ่มการเก็บออม และเพิ่มการทำมาหากิน(อยู่ในรูปแบบของธนาคารความดี)

๒) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรสนับสนุนการดำเนินการสร้างขีดความสามารถของชุมชนด้วยการสนับสนุนงบประมาณ สนับสนุนการสร้างเครือข่ายในระหว่างหมู่บ้าน ตลอดจนในระหว่างตำบลในจังหวัดกาญจนบุรี เพื่อให้เกิดการขยายผลและส่งเสริมการนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างเต็มที่

### ๖.๒ ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

๑) ควรศึกษาความรู้ความเข้าใจและการประยุกต์ใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในการดำเนินชีวิตของประชาชนในตำบลหนองสาหร่าย อ.พนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี ทุกระดับ

๒) การศึกษาถึงปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ใน การดำเนินชีวิตของผู้นำชุมชนและประชาชนด้วย

### บรรณานุกรม

- กรมการพัฒนาชุมชน.(๒๕๕๔). **แผนยุทธศาสตร์กรมการพัฒนาชุมชน พ.ศ. ๒๕๕๕-๒๕๕๙**. กรุงเทพฯ: กรมพัฒนาชุมชน.
- ชัยภรณ์ ศรีสมัย.(๒๕๕๑). การมีส่วนร่วมของผู้นำชุมชนในการขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง จังหวัดยะลา. **วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาสังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนา. บัณฑิต วิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา.**
- ธนาคารความดีตำบลวังม. (๒๕๕๕). **ข้อมูลธนาคารความดี**. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก <http://www.gnb.huangom.net/index.php/home.html> (วันที่ค้นข้อมูล: ๑๔ พฤศจิกายน.๒๕๕๙).
- ธำนิษฐ์ ศิลป์จารุ. (๒๕๕๓). **การวิจัยและวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติด้วย SPSS ครอบคลุมทุกเวอร์ชัน**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพฯ: บิสซิเนสอาร์แอนด์ดี.
- ภัทรานิษฐ์ พิทักษ์สกุลกิตยา. (๒๕๕๑). **ความคิดเห็นของข้าราชการตำรวจในสังกัดกองกำกับการตำรวจตระเวนชายแดนที่ ๑๓ ที่มีต่อแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง.ปัญหาพิเศษปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขารัฐศาสตร์. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.**
- วิวรรธน์ มลมีศรีเยี่ยม. (๒๕๕๒). **พฤติกรรมตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงของประชาชน ตำบลลุดสูงเหล็ก อำเภอมือง จังหวัดบุรีรัมย์. วิทยานิพนธ์ปริญญาบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต สาขาการจัดการทั่วไป บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์.**
- ศูนย์คุณธรรม (องค์การมหาชน). (๒๕๕๙). **“ทุนความดี”กับการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน**. กรุงเทพฯ: ศูนย์คุณธรรม (องค์การมหาชน).
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ. (๒๕๕๐). **เศรษฐกิจพอเพียงคืออะไร**. กรุงเทพฯ: สำนักนายกรัฐมนตรี
- สิน พันธุ์พินิจ. (๒๕๕๑). **เทคนิคการวิจัยทางสังคมศาสตร์.พิมพ์ครั้งที่ ๓**. กรุงเทพฯ: วิทยพัฒน์
- อรรถพล อุทุมพร. (๒๕๕๒). **การนำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงไปปฏิบัติในองค์การบริหารส่วนตำบลหารแก้ว อำเภอดง จังหวัดเชียงใหม่. การศึกษาค้นคว้าแบบอิสระปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการเมืองและการปกครอง. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.**
- อาภาพร ภควัดชัย (๒๕๕๓). **การศึกษาการพึ่งตนเองตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของครัวเรือนในชุมชนสามจังหวัดชายแดนภาคใต้. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพัฒนาสังคม โครงการสหวิทยาการระดับบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.**
- Yamane,Taro. (1967). **An Introductory Analysis**. New York: Harper & row.

การประยุกต์หลักธรรมที่ส่งเสริมการแพทย์แผนไทย  
APPLICATION OF THE PRINCIPLES PROMOTE TRADITIONAL  
MEDICINE OF THAILAND

นายณัฐพล อุ่นแก้ว \*

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นการวิจัยเอกสารซึ่งมีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ (๑) เพื่อศึกษากำเนิดและ พัฒนาการของแพทย์แผนไทย (๒) เพื่อศึกษาหลักธรรมที่ส่งเสริมของแพทย์แผนไทย (๓) เพื่อศึกษาวิเคราะห์ หลักธรรมที่ส่งเสริมการบำบัดผู้ป่วยเพื่อนำมาประยุกต์ใช้ในแพทย์แผนไทย ผลการศึกษาพบว่า

การประยุกต์หลักธรรมเพื่อส่งเสริมแผนแพทย์ไทยเพื่อให้เกิดคุณธรรม จริยธรรมของแพทย์ที่ดี ที่ควร ปฏิบัติให้เหมาะสมต่อคนไข้ การประยุกต์หลักธรรมนั้นส่งผลต่อการดำเนินชีวิตโดยชอบ มีอาชีพสุจริต เว้นจาก ความทุจริต ไม่ก่อความเดือดร้อนแก่ตนเองและบุคคลอื่น ซึ่งชีวิตตามหลักอนามยอยู่ในหลักธรรมของศาสนาที่ สอนให้คนทำความดี มีศีลธรรม รวมถึงการทำชีวิตให้อยู่ในธรรมชาติชอบ โดยการสร้างสิ่งแวดล้อม การสร้าง บรรยากาศที่ดีให้กับสังคม

ด้วยวิธี การรักษาเพื่อบำบัดเยียวยาให้หายขาดได้ จึงเป็นที่มาว่า ผู้ป่วยที่แสวงหาโอกาสในการรักษา โรคได้เข้าไปรับการรักษาอย่างต่อเนื่อง เมื่อพิจารณาแล้วจะเห็นว่า “หมอนวดแผนไทย” ก็คือ บุคคลที่เป็นแพทย์ พื้นบ้านในบรรดาผู้รักษาบำบัดโรค การนวดเพื่อรักษาโรค ของไทยมี ๒ แบบ คือ การนวดแบบราชสำนักและการ นวดแบบเขลยศักดิ์ (แบบทั่วไป) ซึ่งเป็นการเรียนการสอน หรือถ่ายทอดสืบต่อกันมาทั้งในสถาบันการศึกษา และ ภายนอกสถาบัน สถานศึกษาการนวดแบบเดิม ของไทยแห่งแรก คือวัดพระเชตุพนฯ (วัดโพธิ์) ปัจจุบัน ได้เพิ่ม ขึ้นอีกหลายแห่ง เช่น วัดสามพระยา วัดปรินายก เป็นต้น

ข้อปฏิบัติตนขั้นพื้นฐานทางพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นหลักควบคุมความประพฤติ ทางกายและวาจา ให้ตั้งมั่นอยู่ในความดีงามมีความปกติสุขไม่เบียดเบียนกันใน สังคมโดยเฉพาะคนที่เป็นหมอนวดอาชีพจะต้องยึด ศีลห้าเป็นที่ตั้ง นอกจากนี้หมอนวดยังได้ให้ข้อมูลที่มัทศนะต่อศีลว่าศีลมีความสำคัญในการ ดำเนินชีวิตเป็นธรรม พื้นฐานในการดำเนินชีวิตเป็นสิ่งที่มีมนุษย์ทุกคนจะต้องมี ต้องรักษาไว้เพราะหลักของศีลธรรมเป็นเครื่องมือเป็น หลักในการพัฒนาตนสู่ความ มีสุขภาพที่ดีศีลห้าในพระพุทธศาสนาเมื่อเมื่อใครก็ตามยึดถือปฏิบัติแล้ว ย่อมนำ ตนเองครอบครัวและสังคมไปสู่ความมีสุขภาพที่ดี ถือเป็นหลักที่ควรปฏิบัติกับผู้ป่วยเพื่อให้ผู้ป่วยเกิดความสุขแต่ อย่่างไรก็ดีเป้าหมายสูงสุดของทุกวิถีก็คือ เพื่อให้ผู้ป่วยได้ประโยชน์สูงสุดจากการดูแลของแพทย์

**คำสำคัญ :** การประยุกต์หลักธรรม, การแพทย์แผนไทย

\* นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

## Abstracts

This thesis The research paper, which has 3 objectives: (1) to study the origin and development of traditional medicine in Thailand (2) study the principles that promote the medicine Thailand (3) to analyze the principles that promote healing for patients to take. applications in medicine Thailand. The study indicated that

Application of principles to promote Thailand to plan medical ethics. The ethics of a good doctor The patient should be treated accordingly. Application of products that principle affect lifestyle like. A profession of faith Abstinence from fraud Do not cause trouble for themselves and others. Fontana, who lives in Mysore core philosophy of religion that teaches people to be good to make a moral life is like in nature. By creating an environment Creating a good atmosphere to society.

The remedy for healing to cure. So that Patients who seek treatment have the opportunity to receive ongoing treatment. When determined to see that "Doctor Massage Thailand" is a person who is in folk medicine to cure the disease. The therapeutic massage of Thailand are two types of court and massage unregistered (generic), which is taught. Or continue to broadcast in both institutions. And family Traditional Massage School Thailand's first Is the Wat (temple) currently has more temples of Wat Sam Phraya and Wat Parinayok so on.

The practice of Buddhism, which is the basic principle of Probation. Physical and verbal decency to stand in a normal life without hurting each other. Society, especially people who must hold a professional masseuse at the Five Precepts. The chiropractor also provides a view of the precepts that the precepts are important. Life is fairly basic lifestyle is something that every human being has to be. Because of the need to maintain an essentially moral in their development and progress. Healthy Five Precepts in Buddhism itself on whoever was upheld. Will bring their families and society to be healthy. Is that the patient should follow to keep patients happy, however, the ultimate goal of every creed is. So that patients get the most out of a doctor's care.

**Keywords:** Application of principles, Thai traditional medicine

### ๑. ความเป็นมาของปัญหาการวิจัย

มนุษย์เราเกิดมาในโลกนี้ต้องพบกับปัญหามากมาย ในการอยู่ร่วมกันไม่ว่าจะเป็นครอบครัวหรือสังคมต่าง ๆ เมื่ออยู่ด้วยกันต้องมีระเบียบวินัย มีกฎหมายเพื่อนำมาใช้เป็นข้อบังคับเพื่อให้อยู่ด้วยกันอย่างมีความสุข ความสามัคคีกัน ปัญหามากมายที่ปรากฏขึ้นทุกวัน เกิดจากความเห็นแก่ตัว ความโลภ ความโกรธและความหลง ในหลักความเป็นจริงของมนุษย์ถือว่าเป็นธรรมชาติที่เกิดขึ้นมาพร้อม ๆ กับสรรพสิ่งทั้งหลาย เมื่อเกิดขึ้นมา ตั้งอยู่

และดับไปเป็นกฎของธรรมชาติเช่นนั้น ทั้งนี้และทั้งนั้นมนุษย์ต้องดำรงอยู่ได้ตามอายุ กาลเวลาของแต่ละคนไม่มีมนุษย์คนใดที่จะอยู่ได้ตลอดชั่วนิรันดร์ หมุนเวียนเปลี่ยนไป เกิด แก่ เจ็บและตายไปในที่สุด แต่ในขณะที่เดียวกันแต่ละคนเมื่อดำเนินชีวิตอยู่ต้องทำหน้าที่ของความมนุษย์ให้สมบูรณ์ นั่นคือหลักธรรมในการดำเนินชีวิต พ่อ แม่ ก็ทำหน้าที่ของตนเองไป พระสงฆ์ หรือนักการเมือง ทุกคนก็ปฏิบัติหน้าที่ให้เป็นไปตามแต่บทบาท ทั้งนี้และทั้งนั้นต้องตั้งอยู่ในกฎเกณฑ์ที่มนุษย์หรือสังคมกำหนดไว้เพื่อให้อยู่ด้วยกันอย่างสงบสุข จะได้ไม่เกิดปัญหาต่าง ๆ ขึ้นมา

พระพุทธศาสนาถือว่าความเจ็บป่วยเป็นปัญหาสำคัญของมนุษย์ เช่นเดียวกับปัญหาเรื่องความเกิดความแก่ ความเจ็บและความตาย เพราะความเจ็บป่วยนั้นเป็นกระบวนการทางธรรมชาติอย่างหนึ่งของทุกชีวิต ดำเนินไปตามกฎของธรรมชาติ ซึ่งใครๆ ก็ไม่อาจปฏิเสธได้ แม้แต่พระพุทธเจ้าผู้เป็นศาสดาเอกในโลก ทรงพ้นจากทุกข์ทั้งปวง พระองค์ก็ทรงประชวรทางพระวรกายและดับขันธปรินิพพานเช่นกัน เรื่องนี้เป็นปกติธรรมดา ดังที่พระองค์ตรัสว่า “เรามีความแก่เป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความแก่ไปได้ เรามีความเจ็บเป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความเจ็บไปได้ เรามีความตายเป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความตายไปได้” <sup>๔๓</sup>

พระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงโรค ๒ อย่างคือ โรคทางกายและโรคทางใจ ดังพุทธพจน์ที่ตรัสไว้ว่า “ภิกษุทั้งหลาย โรค ๒ อย่างนี้คือ ๑ โรคทางกาย ๒ โรคทางใจ สัตว์ผู้อ้างว่า ตนเองไม่มีโรคทางกายตลอดระยะเวลา ๑ ปีบ้าง ๒ ปีบ้าง ๓ ปีบ้าง ๔ ปีบ้าง ๕ ปีบ้าง ๑๐ ปีบ้าง ๒๐ ปีบ้าง ๓๐ ปีบ้าง ๔๐ ปีบ้าง ๕๐ ปีบ้าง ๑๐๐ ปีบ้าง พอยังมีอยู่ แต่สัตว์ผู้จะกล่าวว่า ตนเองไม่มีโรคทางใจตลอดระยะเวลาแม้แต่ครู่เดียวหาได้ยาก ยกเว้นท่านผู้หมดกิเลสแล้ว” <sup>๔๔</sup>

มนุษย์จึงพยายามที่จะแสวงหาวิธีการที่จะเอาชนะความเจ็บป่วยด้วยรูปแบบอันหลากหลายแตกต่างกันก็เพื่อความมุ่งหวังจะให้ตัวเองปลอดภัยจากการเจ็บป่วยที่เป็นปรากฏการณ์ทางธรรมชาติหรือวิกฤตการณ์ของชีวิตที่เกิดขึ้นมาในลักษณะที่แตกต่างกันส่วนมากจะใช้วิธีการทางธรรมชาติ เพราะมนุษย์อยู่กับธรรมชาติ เมื่อมีการเจ็บไข้ขึ้นมาก็ต้องอาศัยธรรมชาติบำบัด คือ ยาสมุนไพรที่หาได้ตามธรรมชาติ คนสมัยโบราณได้ใช้ยาสมุนไพรเป็นยารักษาอาการของโรคต่าง ๆ ที่เกิดการเจ็บป่วยขึ้นมา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การเอายาสมุนไพรมาใช้รักษาโรคที่เกิดขึ้นในแต่ละบุคคล ไม่ว่าจะเป็ยารับประทาน ยาทา ยาพอกภายนอก ดูเหมือนว่ายาสมุนไพรช่วยได้เสมอ หากรู้จักเอายาสมุนไพรที่เหมาะสมถูกกับโรคมมาใช้ <sup>๔๕</sup>

การแพทย์แผนไทยหรือที่ดั้งเดิมเราเรียกว่า หมอแผนโบราณ หรือหมอจับเส้น หรือหมอนวดนั้นจัดอยู่ในวงการการแพทย์แผนไทยมีความเป็นมาที่ยาวนาน เป็นที่พึ่งของประชาชนซึ่งจัดว่าเป็นภูมิปัญญาของคนทั้งชาติ ผู้ประกอบวิชาชีพด้านการแพทย์แผนไทยนั้นต้องเป็นที่ยอมรับและเป็นผู้ที่มีใบประกอบวิชาชีพด้านการแพทย์แผนไทยโดยตรง เช่นประเภทเวชกรรมไทย ประเภทการนวดไทย เกษัชกรรมไทยและการผดุงครรภ์ ต้องมีหลักธรรมในการประกอบอาชีพเพื่อบริการประชาชน เวลาไม่สบาย ปวดเมื่อย ก็พยายามช่วยเหลือตนเองด้วยการใช้มือ อาจ ทุบ นวด เค้น คลึง หรือด้วยรูปแบบอื่น ๆ ซึ่งเป็นเรื่องธรรมชาติของมนุษย์ทั่วโลกไม่ว่าจะเผ่าพันธุ์

<sup>๔๓</sup> อจ. ปณจก. (ไทย) ๒๒/๕๗/๙๙-๑๐๐.

<sup>๔๔</sup> อจ.จตุกก (ไทย) ๒๑/๑๕๗/๒๑๗.

<sup>๔๕</sup> รัฐิณณ บริพันธ์, สมุนไพรหญิงชายของชะลอความชราแก้ปัญหาอาการผิดปกติ, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์หอสมุดกลาง, ๒๕๐๙), หน้า ๑๔-๑๕.

ใดหรืออยู่ถิ่นไหน แต่สิ่งที่แตกต่างกันคือศาสตร์และศิลป์ของการนวด หรือการให้การบำบัดรักษา ก็จะแตกต่างกันออกไป อย่างกรณีการแพทย์แผนไทย ก็มีหลักการเฉพาะในสมัยพ่อขุนรามคำแหงเมื่อถึงสมัยกรุงศรีอยุธยา ในรัชสมัยของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช การแพทย์แผนไทยรุ่งเรืองมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการนวดไทย จนมีปรากฏในทำเนียบศักดิ์นาข้าราชการฝ่ายทหารและพลเรือน ที่ตราขึ้นในปี พ.ศ. ๑๙๙๘ โปรดให้แต่งตั้งกรมหมอนวด ให้บรรดาศักดิ์เป็นปลัดฝ่ายขวา มีศักดินา ๓๐๐ ไร่ ฝ่ายซ้ายมีศักดินา ๔๐๐ ไร่ หลักฐานจากจดหมายเหตุราชทูตลาลูแบร์ ประเทศฝรั่งเศส ในบันทึกเรื่องหมอนวดในแผ่นดินสยาม มีความว่า..."ในกรุงสยามนั้น ถ้ามีใครป่วยไข้ลง ก็จะมีคนทำเส้นสายยัด โดยผู้ชำนาญทางนี้ ขึ้นไปบนร่างกายคนไข้แล้วใช้เท้าเหยียบ"...ในสมัยรัตนโกสินทร์ การแพทย์แผนไทยได้สืบทอดมาจากสมัยอยุธยา แต่เอกสารและวิชาความรู้บางส่วนสูญหายไป ในภาวะสงคราม ทั้งยังถูกจับเป็นเชลยส่วนหนึ่ง เหลือหมอมะตามหัวเมืองอยู่เป็นจำนวนมาก พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ทรงโปรดให้ระดมปั้นรูป ฤๅษีคัตตน ๘๐ ท่า และจารึกสรรพวิชาการนวดไทย ลงบนแผ่นหินอ่อน ๖๐ ภาพ แสดงถึงจุดนวดอย่างละเอียด ประดับบนผนังศาลาราย และบนเสา ภายในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ต่อมาใน พ.ศ. ๒๓๙๗ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว หลักฐานการแบ่งส่วนราชการ ยังมีกรมหมอนวดเช่นเดียวกับสมัยอยุธยา และทรงโปรดให้หมอยา หมอนวด ถวายการรักษาความเจ็บป่วยยามทรงพระประชวร

ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้ตระหนักถึงความสำคัญเกี่ยวกับจุดกำเนิดและพัฒนาการด้านการแพทย์แผนไทย โดยเน้นการนำหลักธรรมในการส่งเสริมด้านการแพทย์แผนไทย สำหรับผู้ที่ทำหน้าที่เป็นหมอมแพทย์แผนไทย ต้องการนำหลักธรรมมาส่งเสริมการบำบัดผู้ป่วยเพื่อมาประยุกต์ใช้กับการแพทย์แผนไทย ด้วยการปฏิบัติกับคนป่วยอย่างมีคุณค่า และคนป่วยต้องมีหลักธรรมด้วย จะเป็นการนวดไทยก็ดี จะเป็นการปรุยกาก็ดีหรือเป็นหมอเวชกรรมก็ดี ถ้าหากว่าผู้ปฏิบัติหน้าที่เป็นหมอมแพทย์แผนไทยไม่มีหลักธรรมที่อยู่ในใจแล้วก็จะก่อให้เกิดปัญหาต่าง ตามมา ทำให้ผู้รับบริการเป็นทุกข์ได้ การปฏิบัติหน้าที่ของหมอมแพทย์แผนไทยนั้นเป็นวิถีทางเลือกหนึ่งของผู้มารับการบริการจะมีความสุขในขณะที่มารับบริการ ผู้ให้บริการบำบัดผู้ป่วยต้องมีสติสัมปชัญญะอย่างสมบูรณ์แบบ ให้กับประชาชน เช่นผู้มีอาการปวดหลัง ปวดศีรษะ ปวดแขน ปวดข้อเท้า หรือปวดต้นคอ ปวดหัวไหล่ ฯลฯ เป็นต้น

เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดในการทำวิจัยเกี่ยวกับการส่งเสริมหลักธรรมในการบำบัดผู้ป่วยเพื่อมาประยุกต์ใช้ในแพทย์แผนไทย และสามารถนำไปใช้ได้กับชุมชน ครอบคลุม ทั่วประเทศ

## ๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษากำเนิดและพัฒนาการของแพทย์แผนไทย
๒. เพื่อศึกษาหลักธรรมที่ส่งเสริมของแพทย์แผนไทย
๓. เพื่อศึกษาวิเคราะห์หลักธรรมที่ส่งเสริมการบำบัดผู้ป่วยเพื่อนำมาประยุกต์ใช้ ในแพทย์แผนไทย

## ๓. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยค้นคว้าทางเอกสารซึ่งมีลำดับ

๑. ข้อมูลชั้นปฐมภูมิ ค้นคว้าข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาดชา

ลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๓๙

๒. ข้อมูลชั้นทุติยภูมิ อรรถกถา และคัมภีร์ต่างๆ ในพระพุทธศาสนาเถรวาทที่เกี่ยวข้อง ได้ศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากตำรา เอกสาร บทความ ข้อมูลทางออนไลน์ และงานวิจัยต่างๆ
๓. รวบรวมข้อมูลแล้วนำมาเรียบเรียงย่อความ จากข้อมูลที่น่าเชื่อถือได้ คือ ข้อมูลชั้น ปฐมภูมิ และข้อมูลชั้นทุติยภูมิ
๔. นำเสนอผลงานวิจัยและข้อเสนอแนะที่ได้จากการศึกษาวิจัย

#### ๔. สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาการประยุกต์หลักธรรมที่ส่งเสริมการแพทย์แผนไทย สรุปได้ดังนี้ การประยุกต์หลักธรรมเพื่อส่งเสริมแผนแพทย์ไทยเพื่อให้เกิดคุณธรรม จริยธรรมของแพทย์ที่ดี ที่ควรปฏิบัติให้เหมาะสมต่อคนไข้ การประยุกต์หลักธรรมนั้นส่งผลต่อการดำเนินชีวิตโดยชอบ มีอาชีพสุจริต เว้นจากความทุจริต ไม่ก่อความเดือดร้อนแก่ตนเองและบุคคลอื่น ซึ่งชีวิตานามย่อมอยู่ในหลักธรรมของศาสนาที่สอนให้คนหาความดี มีศีลธรรม รวมถึงการหาชีวิตให้อยู่ในธรรมชาติชอบ โดยการสร้างสิ่งแวดล้อม การสร้างบรรยากาศที่ดีให้กับสังคมด้วยวิถี การรักษาเพื่อบำบัดเยียวยาให้หายขาดได้ จึงเป็นที่มาว่า ผู้ป่วยที่แสวงหาโอกาสในการรักษาโรคได้เข้าไปรับการรักษาอย่างต่อเนื่อง เมื่อพิจารณาแล้วจะเห็นว่า “หมอนวดแผนไทย” ก็คือ บุคคลที่เป็นแพทย์พื้นบ้านในบรรดาผู้รักษาบำบัดโรค การนวดเพื่อรักษาโรค ของไทยมี ๒ แบบ คือ การนวดแบบราชสำนักและการนวดแบบเชลยศักดิ์ (แบบทั่วไป) ซึ่งเป็นการเรียนการสอน หรือถ่ายทอดสืบต่อกันมาทั้งในสถาบันการศึกษา และภายในครอบครัว สถานศึกษานวดแบบเดิม ของไทยแห่งแรก คือวัดพระเชตุพนฯ (วัดโพธิ์) ปัจจุบัน ได้เพิ่มขึ้นอีกหลายแห่ง เช่น วัดสามพระยา วัดปรินายก เป็นต้น

ข้อปฏิบัติตนขั้นพื้นฐานทางพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นหลักควบคุมความประพฤติ ทางกายและวาจา ให้ตั้งมั่นอยู่ในความดีงามมีความปกติสุขไม่เบียดเบียนกัน ใน สังคมโดยเฉพาะคนที่หมอนวดอาชีพจะต้องยึดศีลห้าเป็นที่ตั้ง นอกจากนี้หมอนวดยังได้ให้ข้อมูลที่มีทัศนคติว่า ศีลมีความสำคัญในการ ดำเนินชีวิตเป็นธรรม พื้นฐานในการดำเนินชีวิตเป็นสิ่งที่มีมนุษย์ทุกคนจะต้องมี ต้องรักษาไว้เพราะหลักของศีลธรรมเป็นเครื่องมือเป็นหลักในการพัฒนาตนสู่ความ มีสุขภาพที่ดีศีลห้าในพระพุทธศาสนา นี้เองเมื่อใครก็ตามยึดถือปฏิบัติแล้ว ย่อมนำตนเองครอบครัวและสังคมไปสู่ความมีสุขภาพที่ดี ถือเป็นหลักที่ควรปฏิบัติกับผู้ป่วยเพื่อให้ผู้ป่วยเกิดความสุขแต่อย่างไรก็ดีเป้าหมายสูงสุดของทุกวิถีก็คือ เพื่อให้ผู้ป่วยได้ประโยชน์สูงสุดจากการดูแลของแพทย์

#### ๕. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

จากการศึกษาวิจัยผู้วิจัยเห็นว่า ควรการเรียนการสอนปรัชญาการแพทย์แผนไทยและปรัชญาตะวันตกในทุกระดับการศึกษาในประเทศไทย เพื่อกระตุ้นให้คนไทยในทุกระดับการศึกษารู้จักคิด รู้จักพัฒนาความคิด ให้มีแนวคิดใหม่ที่ทันสมัยและเป็นประโยชน์ต่อสังคมและตนเองให้มากขึ้นเรื่อยๆ

ข้อเสนอแนะเพื่อทำการศึกษาวิจัยต่อไป เมื่อผู้วิจัยได้ศึกษาวิจัยเรื่องนี้แล้ว เห็นว่าควรจะมีวิจัยต่อไปในประเด็นต่อไปนี้

๑. ควรศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการแพทย์แผนไทยกับปรัชญาตะวันออก-ตะวันตก
๒. ควรศึกษาแนวคิดทางปรัชญาในปรัชญาการแพทย์แผนไทยกับปรัชญาตะวันออก - ตะวันตก
๓. ควรศึกษาเกี่ยวกับวิวัฒนาการของแนวคิดทางปรัชญาในปรัชญาการแพทย์แผนไทยกับปรัชญาตะวันตก เริ่มจากโลกยุคเริ่มต้นเป็นต้นมา

## บรรณานุกรม

- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.
- กรมพยาบาล. แพทย์ศาสตร์สงเคราะห์ เป็นเล่มทองของผู้ที่เป็นหมอและพ่อบ้านแม่เรือนที่จะรักษาครอบครัว เล่ม ๑ ภาค ๑ (มปท, ๒๔๓๘).
- สถาบันการแพทย์แผนไทย กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก กระทรวงสาธารณสุข. **คู่มือประชาชนในการดูแลสุขภาพด้วยการแพทย์แผนไทย.** สำนักงานกิจการโรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึกในพระบรมราชูปถัมภ์, กรุงเทพฯ: ๒๕๔๗.
- พระราชวิสุทธิกวี. การพัฒนาจิต. สภาการศึกษาหม่อมกุฎราชวิทยาลัย มหาวิทยาลัยพุทธศาสนา, กรุงเทพฯ: ๒๕๓๖.
- จรรยา เศรษฐบุตร. ศาสนากับการแพทย์. สังคมศาสตร์การแพทย์, ๒๕๒๐.
- จรัล เกรินพงษ์. ประวัติการแพทย์สมัยกรุงรัตนโกสินทร์. กรุงเทพฯ: คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล, ๒๕๒๕.
- ชลอ อุทกภาชน์. **ไสยศาสตร์กับการแพทย์แผนโบราณ.** หมอไทย ยาไทย. โครงการเผยแพร่เอกลักษณ์ไทย กระทรวงศึกษาธิการ, พระนคร: โรงพิมพ์สำนักนายกรัฐมนตรี้, ๒๕๑๒.
- ซัชชัย คุ่มทวีพร. **จริยศาสตร์: ทฤษฎีและการวิเคราะห์ปัญหาจริยธรรม.** กรุงเทพฯ: บริษัทเคล็ดไทย, ๒๕๔๐.
- ชาย โปธิสิตา. **ประวัติศาสตร์การแพทย์แผนโบราณในประเทศไทย.** กรุงเทพฯ: สังคมศาสตร์การแพทย์, ๒๕๒๐.
- ฐิติญาณ บริพันธ์. **สมุนไพรหญิงชายวัยทองชะลอความชราแก้ปัญหาอาการผิดปกติ.** กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์หอสมุดกลาง, ๒๕๐๙.



การพัฒนาทรัพยากรบุคคลตามหลักปุคคัลัญญาตา : กรณีศึกษาวัดชยาวคคลอง  
อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง

Human Resource Development accordance with the Puggalannuta:  
A Case Study of Chayklong Temple, Mueng District, Phatthalung Province

พระอธิการประสิทธิ์ ปสนนจิตโต \*

พระครูโฆสิตวัณนานุกูล, ดร. \*\*

พระครูวิรัตน์ธรรมโชติ,ดร. \*\*\*

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษาการพัฒนาทรัพยากรบุคคลตามหลักปุคคัลัญญาตา กรณีศึกษาวัดชยาวคคลอง อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง ๒) เพื่อเปรียบเทียบการพัฒนาทรัพยากรบุคคลตามหลักปุคคัลัญญาตา กรณีศึกษาวัดชยาวคคลอง อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง จำแนกตาม เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ และรายได้ และ ๓) เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาทรัพยากรบุคคลตามหลักปุคคัลัญญาตา กรณีศึกษาวัดชยาวคคลอง อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง ประชากรที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ประชาชนที่เข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาทรัพยากรบุคคลของวัด จำนวน ๑,๕๐๐ คน กำหนดขนาดตัวอย่าง โดยใช้ตารางสำเร็จรูปของเคร์ชชีและมอร์แกน ได้ขนาดกลุ่มตัวอย่าง ๓๐๖ คน โดยวิธีการสุ่มแบบอย่างง่าย เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น สถิติที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ค่าร้อยละ, ค่าเฉลี่ย, ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่าสถิติทดสอบที และค่าสถิติทดสอบเอฟ

ผลการวิจัยพบว่า:

๑) การพัฒนาทรัพยากรบุคคลตามหลักปุคคัลัญญาตา กรณีศึกษาวัดชยาวคคลอง อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ด้านการฟังคำสอน มีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมา คือ ด้านการปฏิบัติตามคำสอน ส่วนด้านการเผยแพร่คำสอน มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด

๒) ประชาชนวัดชยาวคคลอง อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง ที่มีเพศ อายุ และระดับการศึกษาต่างกัน มีการพัฒนาทรัพยากรบุคคลตามหลักปุคคัลัญญาตา แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ส่วนประชาชนที่มี อาชีพและรายได้ ต่างกัน มีการพัฒนาทรัพยากรบุคคล ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

๓) แนวทางการพัฒนาทรัพยากรบุคคลตามหลักปุคคัลัญญาตา โดยให้ความสำคัญกับการแสวงหาบัณฑิต โดยเฉพาะภูมิปัญญาท้องถิ่นมีส่วนร่วมช่วยในการพัฒนาทรัพยากรบุคคล และรณรงค์ให้มีการปฏิบัติตามภูมิปัญญา และเผยแพร่ข้อคิด คำสอนของภูมิปัญญาท้องถิ่น

คำสำคัญ : การพัฒนาทรัพยากรบุคคล, หลักปุคคัลัญญาตา

\* นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช

\* อาจารย์ที่ปรึกษา

## Abstract

The purposes of this research were to 1) examine human resource development regarding Puggalannuta, a case study of Chayklong Temple, AmphurMueng, Phatthalung, 2) compare human resource development regarding Puggalannuta, a case study of Chayklong Temple, AmphurMueng, Phatthalung, divided by gender, age, educational level, occupation, and income, and 3) investigate guidelines of human resource development regarding Puggalannuta, a case study of Chayklong Temple, AmphurMueng, Phatthalung. The population of this research were 1,500 people who participated in the personnel development activity of the temple. A sample size formula of Krejcie and Morgan was applied to determine 306 samples using simple random sampling. The data were gathered utilizing questionnaires constructed by the researcher. Then they were analyzed applying some statistics such as percentage, mean, standard deviation, t-test, and F-test.

The findings were represented as follows:

1) The overall human resource development regarding Puggalannuta, a case study of Chayklong Temple, AmphurMueng, Phatthalung was at high level. When considering each aspect, the mean of listening to teachings was at the highest level, followed by following the teachings, and the propagation of teachings, respectively.

2) The differences in gender, age, and educational level of people in Chayklong Temple, AmphurMueng, Phatthalung affected the human resource development regarding Puggalannuta with a statistical significance level of .05. Nevertheless, the differences in occupation and income of people in Chayklong Temple, AmphurMueng, Phatthalung had no effect on the human resource development regarding Puggalannuta with a statistical significance level of .05.

3) The guidelines of human resource development regarding Puggalannuta emphasized pundit acquisition, especially local wisdom. They were helpful to improve the human resource development, promote the compliance of wisdom, and propagate the teachings and local wisdom.

**Keywords:** human resource development, Puggalannuta

## บทนำ

พระพุทธเจ้าทรงใช้พระธรรมวินัยเป็นเครื่องมือในการฝึกอบรมพระภิกษุสงฆ์ทั้งหลาย และบุคลากรของพระพุทธศาสนาซึ่งมีความประพฤติ อหิงสา อภัย ความรู้ ความสามารถ และคุณธรรมที่ต่างกัน ให้ปฏิบัติตามคำสอนของพระองค์ด้วยความเต็มใจ สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุขและความเจริญงอกงาม

ปัจจุบัน พระภิกษุสงฆ์ในประเทศไทย เมื่อบวชแล้ว บางส่วนมุ่งพัฒนาตนตามพระธรรมวินัย แต่ บางส่วนมุ่งพัฒนาในทางวัตถุ นิยมสร้างศาสนวัตถุที่ใหญ่โต สวยงาม วิจิตรพิศดารและใช้ทรัพย์สินเป็นจำนวนมาก ไม่พยายามชวนชาวศึกษาล่าเรียนพระธรรมวินัย เพื่อฝึกอบรมตนเอง ไม่ชอบให้ใครมาแนะนำพร่ำสอนหรือว่ากล่าวตักเตือน เมื่อถูกตักเตือนก็โกรธ กล่าวกระทำผิดอย่างเปิดเผยโดยขาดความเกรงกลัวหรือละอายใจต่อผู้อื่น ไม่เคารพยำเกรงผู้ใหญ่ ประพฤติตนเยี่ยงฆราวาสวิสัย มีกิริยามารยาทหยาบคาย ไม่สำรวมวาจาและนุ่งห่มให้เรียบร้อย ยืนหรือเดินฉันภัตตาคาร เป็นต้น สมดังพระพุทธดำรัสที่ทรงตรัสไว้ว่า “ในอนาคต หมู่ภิกษุจักไม่เจริญ กายไม่เจริญศีลไม่เจริญจิตไม่เจริญปัญญา”<sup>๓๘</sup> ปัญหาเหล่านี้ล้วนเกิดจากการไม่พัฒนาตนเอง หรือพัฒนาในทางที่ไม่ถูกต้อง เพื่อให้มีความรู้ความสามารถ และเกี่ยวข้องกับปฏิสัมพันธ์กับบุคคลทั้งหลายได้อย่างถูกต้องเหมาะสม เป็นสิ่งที่น่าสนใจศึกษาเป็นอย่างยิ่งว่า พระพุทธเจ้ามีคำสอนที่เป็นกระบวนการพัฒนาทรัพยากรบุคคลอย่างไร จึงเป็นเหตุให้ได้ทรัพยากรบุคคล อย่างพระภิกษุสงฆ์ที่มีคุณภาพ สามารถเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้มีความเจริญรุ่งเรืองได้อย่างรวดเร็ว และมีความมุ่งมั่น, คงยาวนานมากกว่า ๒,๕๐๐ ปี เป็นเครื่องประกันได้ว่า พระพุทธองค์ทรงมีกระบวนการพัฒนาพระภิกษุสงฆ์ที่ดีได้อย่างแน่นอน ธรรมประการหนึ่งที่ผู้วิจัยเห็นว่าเป็นกระบวนการพัฒนาทรัพยากรบุคคลให้มีความรู้ และสามารถปฏิสัมพันธ์กับบุคคลทั้งหลายได้เป็นอย่างดี คือ ปุคคลัตถุญตา เป็นธรรมข้อหนึ่งแห่งหลักสัปปุริสธรรม ๗ ประการ ซึ่งมีปรากฏใน อัมมัญญสูตร สูตรที่ว่าด้วยอัมมัญญบุคคล คือ บุคคลผู้รู้ธรรม โดยพระสูตรนี้แสดงถึงกระบวนการพัฒนาภูมิปัญญาของพระภิกษุสงฆ์ให้มีความรู้ความเข้าใจ ด้วยวิธีการพิจารณาอุพุดติกรรมของบุคคลทั้งหลาย แล้วแยกแยะออกเป็น ๗ ขั้นตอน เพื่อประเมินพฤติกรรม อหยาตยความรู้ ความสามารถ และคุณธรรม อันเป็นประโยชน์แก่การเกี่ยวข้องกับบุคคลอื่นได้อย่างถูกต้องเหมาะสม ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาการพัฒนาทรัพยากรบุคคลตามหลักปุคคลัตถุญตา กรณีศึกษาวัดสระเกศ อำเภอทุ่งใหญ่ จังหวัดนครศรีธรรมราช เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาทรัพยากรบุคคลตามหลักปุคคลัตถุญตา อันจะเป็นแนวทางในการพัฒนาบุคลากรทางพระพุทธศาสนาต่อไป

## วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑) เพื่อศึกษาการพัฒนาทรัพยากรบุคคลตามหลักปุคคลัตถุญตา กรณีศึกษาวัดชายคลอง อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง
- ๒) เพื่อเปรียบเทียบการพัฒนาทรัพยากรบุคคลตามหลักปุคคลัตถุญตา กรณีศึกษาวัดชายคลอง อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง จำแนกตาม เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ และรายได้
- ๓) เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาทรัพยากรบุคคลตามหลักปุคคลัตถุญตา กรณีศึกษาวัดชายคลอง อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง

## ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตในการศึกษาไว้ ๔ ด้าน ดังนี้

### ขอบเขตด้านประชากร

ประชากรที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ประชาชนที่เข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาทรัพยากรบุคคลของวัด ชายคลอง อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง จำนวน ๑,๕๐๐ คน

<sup>๓๘</sup> อัง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๗๙/๑๔๔-๑๔๖.

### ขอบเขตด้านเนื้อหา

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตตามเนื้อหาทางการพัฒนาทรัพยากรบุคคลตามหลักปุคคลัญญูตา กรณีศึกษาวัดชายคลอง อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง ได้แก่ ๑) การแสวงหาบัณฑิต ๒) การฟังคำสอน ๓) การเจียไสโตฟังคำสอน ๔) การจำคำสอน ๕) การพิจารณาคำสอน ๖) การปฏิบัติตามคำสอน ๗) การเผยแผ่คำสอน

### ขอบเขตด้านพื้นที่

ผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่ศึกษาวิจัย ได้แก่ วัดชายคลอง อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง

### ขอบเขตด้านตัวแปร

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดตัวแปรในการวิจัยไว้ ดังนี้

๑) ตัวแปรต้น ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ และรายได้ ของประชาชนวัดชายคลอง อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง

๒) ตัวแปรตาม ได้แก่ การพัฒนาทรัพยากรบุคคลตามหลักปุคคลัญญูตา กรณีศึกษาวัดชายคลอง อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง ใน ๗ ด้าน ได้แก่ ๑) การแสวงหาบัณฑิต ๒) การฟังคำสอน ๓) การเจียไสโตฟังคำสอน ๔) การจำคำสอน ๕) การพิจารณาคำสอน ๖) การปฏิบัติตามคำสอน ๗) การเผยแผ่คำสอน

### ระยะดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาวิจัยตั้งแต่เดือน กันยายน พ.ศ. ๒๕๕๘ ถึงเดือน กันยายน พ.ศ. ๒๕๕๙

### วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยใช้วิธีการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ซึ่งเป็น รูปแบบการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) โดยผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอน ดังนี้

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ประชาชนที่เข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาทรัพยากรบุคคลของวัด ชายคลอง อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง จำนวน ๑,๕๐๐ คน กำหนดขนาดตัวอย่าง โดยใช้ตารางสำเร็จรูปของเคริชซีและมอร์แกน ได้ขนาดกลุ่มตัวอย่าง ๓๐๖ คน โดยวิธีการสุ่มแบบอย่างง่าย เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น สถิติที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ค่าร้อยละ, ค่าเฉลี่ย, ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่าสถิติทดสอบที และค่าสถิติทดสอบเอฟ

### ผลการศึกษา

๑) การพัฒนาทรัพยากรบุคคลตามหลักปุคคลัญญูตา กรณีศึกษาวัดชายคลอง อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ด้านการฟังคำสอน มีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมา คือ ด้านการปฏิบัติตามคำสอน ส่วนด้านการเผยแผ่คำสอน มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ซึ่งการพัฒนาทรัพยากรบุคคลตามหลักปุคคลัญญูตา ในทุกด้านอยู่ในระดับมาก ทำให้ได้บุคลากรที่มีความพร้อมในการช่วยงานพระศาสนา เป็นการพัฒนาคนที่เหมาะสม สอดคล้องกับแนวคิดของ พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต), (๒๕๔๕ : ๒๕-๒๙) ที่กล่าวว่า รู้จักบุคคล คือ รู้จักบุคคลที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะคนที่มาร่วมงาน ร่วมไปด้วยกัน และคนที่เราไปให้บริการตามความแตกต่างเฉพาะตัว เพื่อปฏิบัติต่อเขาได้ถูกต้อง เหมาะสม และได้ผล ตลอดจนสามารถให้บริการให้ความช่วยเหลือได้ตรงตามความต้องการ รู้ว่าจะใช้วิธีสัมพันธ์ พุดจา แนะนำ ตีชม หรือจะให้เขายอมรับได้อย่างไร โดยเฉพาะในการใช้คน ซึ่งต้องรู้ว่าคนไหนเป็นอย่างไร มีความถนัด อหยาศัย ความสามารถอย่างไร เพื่อใช้คนให้เหมาะสม

กับงาน นอกจากนั้นก็รู้ประโยชน์ที่เขาพึงได้ เพราะว่าเป็นการทำงานนั้น ไม่ใช่ว่าจะเอาเขามาเป็นเพียงเครื่องมือทำงานให้ แต่จะต้องให้คนที่ทำงานทุกคนได้ประโยชน์ ได้พัฒนาตัวเอง ผู้นำควรรู้ว่าเขาควรจะได้ประโยชน์อะไร เพื่อความเจริญของงานแห่งชีวิตที่แท้จริงของเขาด้วย

๒) ประชาชนวัดชายคลอง อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง ที่มีเพศ อายุ และระดับการศึกษาต่างกัน มีการพัฒนาทรัพยากรบุคคลตามหลักบุคคลัญญาตา แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ซึ่งทั้งนี้เป็นเพราะความแตกต่างทางเพศ มีความแตกต่างทางอุปนิสัย ในการอบรมขัดเกลาที่แตกต่างกัน ประกอบกับความศรัทธา ผู้หญิงจะมีความศรัทธาสูงกว่าผู้ชาย ทำให้ง่ายต่อการอบรมสั่งสอน พัฒนา และผู้ที่มีอายุน้อย ฝึกได้ง่ายกว่าผู้ที่มีอายุมาก ส่วนประชาชนที่มี อาชีพและรายได้ ต่างกัน มีการพัฒนาทรัพยากรบุคคล ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ซึ่งทั้งนี้เพราะกลุ่มอาชีพและรายได้ของประชาชนที่เข้ารับการฝึกอบรมพัฒนาทรัพยากรนั้น มีอาชีพและรายได้ไม่แตกต่างกันมากนัก จึงไม่พบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญ สอดคล้องกับผลการศึกษาของ พระชนันต์ ชยानนโท (ประเสริฐศิลป์) (๒๕๕๔) ซึ่งศึกษาการบริหารงานของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยตามหลักสัปปุริสธรรม ๗ พบว่า การเปรียบเทียบการบริหารงานของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยตามหลักสัปปุริสธรรม ๗ พบว่า บุคลากรที่มีสถานภาพต่างกัน มีความคิดเห็นโดยรวมไม่แตกต่างกัน ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ ส่วนบุคลากรที่มีอายุ วุฒิการศึกษา ตำแหน่ง และประสบการณ์การทำงานต่างกัน มีความคิดเห็นโดยรวมแตกต่างกัน

๓) แนวทางการพัฒนาทรัพยากรบุคคลตามหลักบุคคลัญญาตา โดยให้ความสำคัญกับการแสวงหาบัณฑิต โดยเฉพาะภูมิปัญญาท้องถิ่นมีส่วนช่วยในการพัฒนาทรัพยากรบุคคล และธรรมะก็ให้มีการปฏิบัติตามภูมิปัญญา และเผยแผ่ข้อคิด คำสอนของภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งจะเห็นว่าประชาชนให้ความสำคัญกับภูมิปัญญาท้องถิ่น และปราชญ์ชาวบ้าน ในการช่วยถ่ายทอดองค์ความรู้ สอดคล้องกับผลการศึกษาของ พระชนันต์ ชยานนโท (ประเสริฐศิลป์) (๒๕๕๔) ซึ่งศึกษาการบริหารงานของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยตามหลักสัปปุริสธรรม ๗ ที่พบว่า ด้านปรีชาญาณ การจัดกิจกรรมต่าง ๆ ควรให้บุคลากรได้มีส่วนร่วมมากที่สุด เพื่อเป็นการพัฒนาทักษะ และเพิ่มขีดความสามารถในการทำงาน พร้อมทั้งจะเรียนรู้องค์กรรมมากขึ้น และด้านบุคคลัญญาตา จัดให้มีการประชุมในหน่วยงานบ่อย ๆ เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน และนำแนวคิดต่าง ๆ ทยอยพัฒนาองค์กรต่อไป

## ข้อเสนอแนะ

### ๑. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

จากการวิจัยเรื่อง การพัฒนาทรัพยากรบุคคลตามหลักบุคคลัญญาตา กรณีศึกษาวัดชายคลอง อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย ดังนี้

๑) ในการพัฒนาทรัพยากรบุคคลตามหลักบุคคลัญญาตา ควรมีการพัฒนาบุคคลต้นแบบ เพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับบุคคลในการศึกษาเรียนรู้ และเป็นตัวอย่างให้ปฏิบัติตาม

๒) จากผลการวิจัยพบว่า ประชาชนให้ความสำคัญกับภูมิปัญญาท้องถิ่น ในการถ่ายทอดองค์ความรู้ ให้ประชาชนได้พัฒนาตามแนวทางของภูมิปัญญาท้องถิ่น ฉะนั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จะต้องมีการรวบรวมภูมิปัญญาท้องถิ่น และพัฒนาให้มีทักษะในการถ่ายทอดความรู้ เพื่อพัฒนาบุคลากรในชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

๓) ควรมีการรวบรวมองค์ความรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่น ในรูปแบบการจัดการเรียนรู้ เพื่อจะนำความรู้นี้มาใช้ในการเรียนรู้และพัฒนาทรัพยากรบุคคลให้เหมาะสมกับท้องถิ่น

## ๒. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย

๑. ควรมีการศึกษา เรื่อง การพัฒนาบุคคลตามหลักไตรสิกขา เพื่อเติม เพื่อให้ได้แง่มุมที่ครอบคลุมมากยิ่งขึ้น

๒. ควรมีการศึกษา เรื่อง การศึกษาการพัฒนาทรัพยากรบุคคลตามหลักปุคคลิณุตตาด้วย กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการ เพื่อให้เห็นพัฒนาการของการพัฒนาได้อย่างแท้จริง

## เอกสารอ้างอิง

### ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ:

โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถาแปล ชุด ๙๑ เล่ม. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗.

### ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

พุทธทาสภิกขุ. ธรรมมานุกรมธรรมโฆษณ์ ฉบับประมวลธรรม เล่ม ๓, เรียบเรียงโดย นายพินิจ รักทองหล่อ.

กรุงเทพฯ: ธรรมทานมูลนิธิ, พ.ศ.๒๕๔๐

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย. พิมพ์ครั้งที่ ๓๘. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์

ผลิธัมม ในเครือบริษัทสำนักพิมพ์เพ็ทแอนด์โฮมจำกัด, ๒๕๕๖.

พระชนันต์ ชยानนุโท (ประเสริฐศิลป์) (๒๕๕๔) การบริหารงานของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ตามหลักสี่ปรัศธรรม ๗, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

พระธรรมปิฎก (ประยูรค์ ปยุตฺโต), ภาวะผู้นำ. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา, ๒๕๔๕.

## การพัฒนาศักยภาพมนุษย์ยุคโลกาภิวัตน์ด้วยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

### Development of the Human Potentiality in Globalized Age

#### by the Buddhist Doctrine

ดร.สุทัศน์ ประทุมแก้ว\*

#### บทคัดย่อ

จากการศึกษาเรื่อง “การพัฒนาศักยภาพมนุษย์ยุคโลกาภิวัตน์ด้วยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา” เพื่อมุ่งศึกษาหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา และเพื่อเป็นหลักคำสอนที่เน้นการพัฒนามนุษย์ในด้านความประพฤติที่ครบถ้วนบริบูรณ์ โดยมีเนื้อหาสาระครอบคลุมความประพฤติของมนุษย์ที่ปรากฏทาง กาย วาจา ใจ ไม่ว่าจะเป็นความประพฤติระดับต้น ที่เกี่ยวกับการดำรงชีวิตของตนด้วยดี มีการเกื้อกูลแก่กันและกัน ช่วยกันรักษาระบบสังคมที่ตนมีส่วนร่วมในการที่จะให้เกิดประโยชน์เกื้อกูลแก่การดำเนินชีวิตที่ติงตามของสังคม **ความประพฤติระดับกลาง** ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาปรับปรุงคุณภาพทางจิตใจให้มีคุณภาพ มีความตั้งมั่น ไม่หวั่นไหว มีความกล้าหาญ และพร้อมที่จะเผชิญกับความเป็นจริงของชีวิต และโลก และระบบ **ความประพฤติระดับสูง** ซึ่งต้องใช้ความรู้ ความเข้าใจ คือ ตัวปัญญา โดยใช้ปัญญา พินิจพิจารณาองค์ให้รู้จัก และมีความเข้าใจ ความเป็นจริงของชีวิต แล้วพยายามวางแผนการปฏิบัติหรือจัดระบบให้เหมาะสมในการดำเนินชีวิตของตนและสังคม เพื่อสร้างสรรค์คุณภาพชีวิต และสังคมให้ดำเนินไปสู่จุดหมายของชีวิตที่ติงตามอย่างแท้จริงเนื่องจากสังคมในปัจจุบันนี้ขาดศีลธรรม การบริหารงานก็เป็นที่ไปด้วยการเอาใจเอาเปรียบ สังคมจึงเกิดความวุ่นวายอยู่ไม่เป็นสุขแก่งแย่งชิงดีชิงเด่นกัน เมื่อเป็นเช่นนี้มนุษย์ในสังคมจึงควรนำหลักพุทธจริยธรรมมาปรับใช้ในการดำเนินชีวิตให้ดีขึ้นอยู่ด้วยกันอย่างเป็นสุขสืบไป

**คำสำคัญ:** การพัฒนา, ศักยภาพ, มนุษย์, ยุคโลกาภิวัตน์, หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

#### ABSTRACT

From the study of “Development of the Human Potentiality in Globalized Age by the Buddhist Doctrine”. The study aims to study Buddhist teachings emphasize on the development of human beings so that they will become fully perfect in terms of behaviors, both physical, verbal and mental, in all the primary, intermediate and advanced levels. In the primary level, the training process encompasses living a personal life in the right way, mutual help, observing the rules and regulations of the society for the benefit of the society as a whole. The intermediate level of training includes the mind development to enhance

\* อาจารย์ประจำบัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

its quality, strength and power to the extent that it is well-prepared and courageous enough to encounter with problems of life or the world. The advanced level deals with the training method where the wisdom is brought into use for comprehending and realizing the truth of life so that the life quality will be increased and the social system will be properly planned, and the ultimate goal of life, glorious and splendid, will be achieved.

At present, It seems that the world is in the state of immorality and prejudice, as a result of which the chaos and anarchy have arisen. Thus, it is recommended that the Buddhist teachings should be brought into practice for the sake of better life and symbiotic existence of mankind.

**Keywords:** Development, potentiality, human, globalization, Buddhist principles

## บทนำ

หลักธรรมทางพระพุทธศาสนานั้น นอกจากจะเป็นหลักของการดำเนินชีวิตแล้ว ยังเป็นการน้อมนำเอาหลักธรรมนั้นนำมาประยุกต์ใช้เพื่อการแก้ปัญหาเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองให้ได้อย่างสันติในยุคแห่งการเอา รัดเอาเปรียบของมนุษย์ในยุคโลกาภิวัตน์ นอกจากนี้หลักคำสอนของพระพุทธศาสนายังได้ครอบคลุมถึงบทบาทหน้าที่ของมนุษย์ทั้งในด้านการรับรู้การพูดการฟังการเปิดรับการสื่อสารการคิดและความเชื่อซึ่งบทบาทตามแนวพระพุทธศาสนาสามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ทั้งทางสังคมยุคปัจจุบันจัดเป็นบทบาทที่ก่อให้เกิดประสิทธิภาพในการติดต่อกับบุคคลอื่นและส่งเสริมให้เกิดจริยธรรมในการสื่อสารทางสังคม พุทธศาสนาจึงมีอิทธิพลแทรกซึมอยู่ในวิถีชีวิตของคนไทย และสังคมไทยในทุกๆด้านเป็นฐานหรือรากเหง้าที่มาแห่งวัฒนธรรม ความเชื่อ ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรมภาษา วรรณกรรม ศิลปกรรม ตลอดจนการเมืองการปกครอง ตลอดจนระยะเวลาหลายปีที่ผ่านมา ได้ทำให้เกิดปรากฏการณ์การเข้ามามีส่วนร่วมทางสังคมและมีอิทธิพลต่อสังคมเป็นอย่างมากซึ่งบทบาทและหน้าที่ที่ผ่านมาได้กลายเป็นตัวแปรหนึ่งของการเปลี่ยนผ่าน ที่สามารถนำพาสถานการณ์บ้านเมืองให้ก้าวไปสู่การเปลี่ยนแปลงต่างๆ ได้ไม่ว่าจะเป็นทำให้ปัญหาของสังคมคลี่คลายลงหรือก่อปัญหาให้ขยายตัวทวีความรุนแรงเพิ่มขึ้น จนกลายเป็นวิกฤตความขัดแย้งทางสังคม และบางสถานการณ์ก็ได้พัฒนาไปสู่ความรุนแรงในที่สุดดังตัวอย่าง วิกฤตความขัดแย้งทางสังคมเมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๔-๒๕๕๓ ที่เกิดขึ้น<sup>๑๗</sup> ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นวิกฤตการณ์ทางสังคมที่แตกต่างจากวิกฤตการณ์ทางสังคมหรือบ้านเมืองในอดีตโดยวิกฤตการณ์ในอดีตที่ผ่านมาพบว่าเป็นความขัดแย้งระหว่างประชาชนนิสิตนักศึกษากับฝ่ายทหารและรัฐแม้แต่ในปัจจุบันนี้ก็ยังมีรัฐบาลทหารเข้ามามีอำนาจในการบริหารประเทศ ซึ่งบางทีคนคิดอาจมองว่าเป็นเรื่องดีที่มีทหารเข้ามาควบคุมอำนาจด้วยการรัฐประหารโดยมิได้มาจากเสียงของประชาชน ที่ปรากฏเช่นนี้ อาจมองอีกนัยหนึ่งว่า ความขัดแย้งระหว่างประชาชนนิสิตนักศึกษากับฝ่ายทหารและรัฐส่วนใหญ่แล้วอาจเป็นไปได้โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อต่อต้านระบบเผด็จการของรัฐบาล

<sup>๑๗</sup> พระมหาพรชชา ธมฺมาหาโส (นิธิบุญยากร), **พุทธสันติวิธี: การบูรณาการหลักการและเครื่องมือจัดการความขัดแย้ง**, (กรุงเทพฯ: บริษัท ๒๑ เซ็นจูรี จำกัด, ๒๕๕๔), หน้า ๒๓-๒๔.



ทหาร และต้องการรัฐธรรมนูญที่เป็นประชาธิปไตย การดำรงตนอยู่ในสังคมนั้นบุคคลหนึ่งจะต้องมีบทบาทหน้าที่ที่หลายๆ อย่างถ้าขาดหลักการปฏิบัติในการทำบทบาทหน้าที่เหล่านั้นแล้วก็จะเกิดความสับสนในบทบาทหน้าที่เหล่านั้นได้พระพุทธองค์จึงได้บัญญัติข้อปฏิบัติในการปฏิบัติตนตามบทบาทหน้าที่ในทางสังคม ซึ่งในที่นี้จะกล่าวเพียงบทบาทหน้าที่ของพ่อแม่ บทบาทหน้าที่ของครูอาจารย์ บทบาทหน้าที่ของพระสงฆ์ และบทบาทหน้าที่ของผู้ปกครองเท่านั้นเพื่อให้เห็นเป็นไปในทิศทางเดียวกัน โดยการใช้เกณฑ์ในการตัดสินเดียวกันนั้นคือ การใช้หลักคำสอนทางพระพุทธศาสนามาเป็นเกณฑ์ควบคุมการพิจารณา

### เกณฑ์การตัดสินด้วยหลักพุทธธรรม

เกณฑ์การตัดสินด้วยหลักพุทธธรรมอาจกล่าวถึงปัญหาที่ว่า การกระทำที่มีคุณค่าทางจริยธรรมที่ว่า การกระทำที่เรียกว่า ดี ถูก ผิดหรือควร ไม่ควร เป็นอย่างไร และมีอะไรเป็นเกณฑ์ในการตัดสินในการกระทำนั้นว่า ดี ถูกผิด หรือควร ไม่ควร หลักจริยธรรมในระบอบธรรมนั้นเป็นที่ทราบกันดีอยู่แล้วว่ามี ๒ นัย กล่าวคือ (๑) สัจธรรม และ (๒) ศีลธรรม สัจธรรมเป็นอันติมสัจจะกล่าวคือ เป็นความจริงสูงสุดอันเป็นฐานรองรับหลักศีลธรรม และหลักจริยธรรมหรือการกระทำอันมีค่าทางพุทธธรรมที่ดำเนินไปถึงเพื่อเข้าถึงเป้าหมายอันเป็นอันติมสัจจะนั้น เป็นสิ่งที่มีอยู่เอง มีอยู่อย่างเที่ยงแท้ และสามารถดำรงอยู่ได้โดยธรรมดากล้ามนุษย์ไม่มีเป้าหมายในการกระทำ ก็ไม่สามารถกล่าวได้ว่า การกระทำใดถูก หรือผิดเพราะฉะนั้น เกณฑ์ในการตัดสินค่าจริยธรรมว่า สิ่งนี้ถูก ผิด ควร ไม่ควรจึงต้องอาศัยเป้าหมายเป็นแนว ในขั้นนี้ การศึกษาวิเคราะห์ปัญหาที่ว่ามาตรการวัดและตัดสินคุณค่าทางจริยธรรมเหล่านี้ ในทางพุทธธรรมคืออะไรและมีอะไรบ้าง นี่เป็นปัญหาที่จะต้องศึกษาในกระบวนการต่อไป

ในพระพุทธศาสนาว่าการกระทำของมนุษย์ไว้ ๓ ทาง นั่นก็คือทางกาย เรียกว่า กายกรรม ทางวาจา เรียกว่า วาจกรรม และทางใจ เรียกว่า มโนกรรมการกระทำจะดีหรือชั่วอยู่ที่ ๓ ทางนี้ ถ้าการกระทำนั้นเป็นฝ่ายดีทางกาย ทางวาจาและทางใจ เรียกว่า กายสุจริต วาจาสุจริตและมโนสุจริต กรรมฝ่ายดีนี้ เรียกว่ากุศลกรรม แต่ในทางตรงกันข้าม ถ้าเป็นการกระทำในฝ่ายชั่วทางทวารทั้ง ๓ นี้ เรียกว่ากายทุจจริต วาจาทุจจริต และมโนทุจจริต กรรมฝ่ายชั่วทั้ง ๓ นี้เรียกว่า อกุศลกรรมส่วนปัญหาที่ว่า การกระทำของมนุษย์นั้น จะดีหรือชั่ว ใช้อะไรเป็นเกณฑ์วัดเป็นปัญหาที่จะต้องพิจารณากันต่อไป ตามแนวพุทธธรรมนั้นให้ถือเจตนาเป็นเกณฑ์ในการตัดสินว่า การกระทำใดดี หรือชั่ว ถูกหรือผิดเพราะการกระทำทั้งหมดของมนุษย์มีเจตนาเป็นตัวคอยขังเพราะฉะนั้นเจตนาจึงเป็นตัวแท้ของกรรม ดังพุทธพจน์ที่ว่า "...เรากล่าวเจตนาว่าเป็นตัวกรรม บุคคลคิดแล้ว จึงกระทำการด้วยกาย วาจา ใจ"<sup>๕๘</sup>

เค.เอ็น. ชยติลเลเก ได้ให้ทัศนะในปัญหานี้ว่าพระพุทธศาสนาถือว่า การกระทำที่ถูกต้องและผิดนั้นจะต้องเป็นการกระทำที่เป็นไปอย่างเสรี แต่เป็นเสรีภาพที่เกี่ยวข้องหรือสัมพันธ์กับกฎของเหตุผลตามทัศนะของพระพุทธศาสนามีเงื่อนไขที่สำคัญอีกประการหนึ่งที่ทำให้การกระทำที่ถูกแตกต่างจากการกระทำที่ผิดนั้นคือแรงจูงใจและความตั้งใจหรือเจตนาที่บุคคลมีต่อการกระทำ<sup>๕๙</sup>

<sup>๕๘</sup> อจ.ฉก.ก. (ไทย) ๒๒/๖๓/๕๓๗.

<sup>๕๙</sup> เค.เอ็น. ชยติลเลเก, *จริยศาสตร์แนวพุทธ*, แปลโดย สุชานัน พอลอยชุม, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗), หน้า ๓๖.



การเจริญเติบโตจนครบกำหนดคลอดออกมาส่วนผู้เป็นบิดาในฐานะผู้ให้กำเนิดบุตรร่วมกับมารดาเมื่อตอนที่มารดาตั้งครรภ์ฝ่ายบิดาก็เป็นผู้ที่มีความสำคัญในการดูแลมารดาตลอดจนรับภาระต่างๆ แทนมารดาด้วยจึงนับได้ว่าบิดามารดาที่มีความสำคัญต่อบุตรตั้งแต่ยังไม่คลอดต่อเมื่อบุตรคลอดออกมาแล้วหน้าที่ของบิดาและมารดาที่พึงปฏิบัติต่อบุตรก็ยังคงมีต่อไปเนื่องด้วยสมาชิกของครอบครัวประกอบด้วยบิดามารดาและบุตรพ่อแม่จึงนับว่าเป็นบุคคลสำคัญในครอบครัว

หลังจากที่ได้กล่าวถึงสภาพของปัญหาด้านสถาบันครอบครัวในสังคมยุคแห่งการเปลี่ยนแปลงในทุกๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคมมนุษย์ และด้านทางการเมืองแล้วโดยเฉพาะปัญหาครอบครัวที่เกิดจากบิดามารดาจึงมีบทบาทและหน้าที่น้อยลงในการรับผิดชอบเลี้ยงดูเด็กซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดปัญหาหลายอย่างตามมาในสังคมในสถาบันครอบครัวกล่าวได้ว่าพ่อแม่เป็นผู้มีบทบาทสำคัญที่สุดสำหรับเด็กโดยเฉพาะการที่พ่อแม่ผู้ปกครองมีทัศนคติที่ดีก็จะเป็นแบบอย่างทางการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมที่ดีสำหรับเด็กทั้งนี้เพราะมูลฐานพฤติกรรมของเด็กจะได้รับการถ่ายทอดมาจากบิดาและมารดา<sup>๕๒</sup>

ด้วยความสำคัญของบิดาและมารดาดังกล่าวมานี้แสดงให้เห็นว่าโดยภาพรวมสถาบันครอบครัวมีความสำคัญต่อการอบรมเลี้ยงดูเด็กแม้ว่าสภาพสังคมจะเปลี่ยนแปลงไปมากน้อยเพียงใดก็ตาม การประยุกต์หลักการพัฒนาเด็กในด้านที่เกี่ยวกับสถาบันครอบครัวหมายความถึงบทบาทและหน้าที่ของพ่อแม่ในการเลี้ยงดูเด็ก และกล่าวถึงบทบาทหน้าที่ของบิดามารดาพึงปฏิบัติต่อบุตรนั้น หลักธรรมที่ว่าด้วยเรื่องของทศ ๖<sup>๕๓</sup> ก็เป็นหลักธรรมที่สำคัญที่พ่อแม่ควรนำมาปกครองบุตรที่ตนรักอันได้แก่ทศเบื้องต้น (ปรัตถิมทศ) คือการประพฤติปฏิบัติต่อกันระหว่างบิดามารดากับบุตรธิดาหลักทศ ๖ ผู้เขียนจะไม่ขอกกล่าวถึงทศทั้ง ๖ ข้อ จะขอกกล่าวถึงเฉพาะทศเบื้องต้น (ปรัตถิมทศ) ที่ว่าด้วยข้อปฏิบัติหน้าที่ของพ่อแม่ที่พึงปฏิบัติต่อบุตรเท่านั้นพระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงบทบาทและหน้าที่ของบิดาและมารดาไว้<sup>๕๔</sup> ซึ่งจะแยกวิเคราะห์แต่ละประเด็นตามลำดับต่อไปนี้

#### (๑) ห้ามปรามมิให้ประพฤติชั่ว (มีความเมตตา)

ห้ามปรามมิให้ประพฤติชั่วหมายถึงป้องกันกีดกันเพราะการประพฤติชั่วทางกายทางวาจาและทางใจ เป็นอกุศลกรรมที่บุคคลพึงต้องเว้นเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดความเดือดร้อนเสียหายทั้งแก่ตนเองและผู้อื่นบิดาและมารดาจะต้องแนะนำสั่งสอนบุตรของตนให้รู้จักละจากความชั่วร้ายทั้งหลายที่นำความเสื่อมมาสู่ชีวิตในทุกๆ ด้านทั้งทางกายวาจาและใจตลอดจนเหตุปัจจัยที่ทำให้เกิดความประพฤติชั่วเช่นการคบคนไม่ดีการอาศัยอยู่ในสภาพแวดล้อมที่เป็นโทษการดำรงชีวิตด้วยความประมาทความเกียจคร้าน<sup>๕๕</sup> แนวทางแห่งความประพฤติชั่วที่บิดาและมารดาพึงห้ามปรามมิให้บุตรกระทำชั่วคืออกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ ได้แก่ (๑) การฆ่าและเบียดเบียนชีวิตผู้อื่น (๒) การละเมิดช่วงชิงทรัพย์สินของผู้อื่น (๓) ประพฤติผิดในกาม (๔) การพูดเท็จ (๕) การพูดส่อเสียด (๖) การพูดคำหยาบ (๗) การพูดเพ้อเจ้อ (๘) มีความโลภอยากได้สิ่งของของผู้อื่น (๙) การอาฆาตพยาบาทปองร้ายผู้อื่น (๑๐) และการมีความเห็นผิด<sup>๕๖</sup>

<sup>๕๒</sup> พระพรหมมิ่งคลาจารย์ (ปัญญานันทะภิกขุ), รักรู้ให้ถูกทาง, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๙), หน้า ๓๔

<sup>๕๓</sup> ที่.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๖/๒๑๒.

<sup>๕๔</sup> ที่.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๗/๒๑๒-๒๑๓.

<sup>๕๕</sup> ที่.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๗/๒๑๒.

<sup>๕๖</sup> ที่.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๖๐/๔๓๑.

เนื่องจากบิดามารดามีประสบการณ์มากกว่าและย่อมรู้สิ่งที่ควรไม่ควรสิ่งที่พึงปฏิบัติและไม่พึงปฏิบัติ ท่านจึงมีหน้าที่แนะนำบอกทางให้บุตรของตนละเว้นจากความชั่วต่างๆ ได้และการห้ามปรามมิให้ประพฤติชั่วควร เริ่มตั้งแต่บุตรยังเล็กๆ โดยการบอกและแนะนำในสิ่งที่เป็นกุศลกรรมที่กระทำแล้วก่อให้เกิดประโยชน์และความสุขแก่ชีวิต

## (๒) อบรมสั่งสอนให้ประพฤติดี (มีความกรุณา)

อบรมสั่งสอนให้ประพฤติดี<sup>๕๗</sup> คือการปลูกฝังในทางที่ดีให้บุตรประพฤติตนอยู่ในศีลธรรมพ่อแม่ต้องเลี้ยงดูกลมเกลียวทางด้านจิตใจเพราะใจเป็นตัวควบคุมการกระทำของคนการอบรมสั่งสอนให้ประพฤติดีก็คือการอบรมใจของบุตรให้ดีขึ้นเองทั้งนี้เพราะการอบรมสั่งสอนให้บุตรเป็นคนดีด้วยการประพฤติในสิ่งที่ดีงามและเป็นประโยชน์นั้นผู้ที่เป็นบิดาและมารดาต้องการบุตรที่เป็นคนดีทางพระพุทธศาสนาเรียกว่าสัปปุรุษหรือสัตบุรุษ<sup>๕๘</sup> บุตรที่เป็นสัตบุรุษย่อมประพฤติในสิ่งที่เป็นคนดีก่อให้เกิดความสุขความเจริญแก่บุคคลในครอบครัวและสังคมอย่างมากมายการอบรมสั่งสอนให้บุตรตั้งอยู่ในความดีได้แก่การให้ดำรงตนอยู่ในกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการอันเป็นความดีที่ต้องปฏิบัติขึ้นพื้นฐานดังนี้คือ (๑) เว้นจากการฆ่าและเบียดเบียนชีวิตผู้อื่น (๒) เว้นจากการละเมิดช่วงชิงทรัพย์สินของผู้อื่น (๓) เว้นจากการประพฤติผิดในกาม (๔) เว้นจากการพูดเท็จ (๕) เว้นจากการพูดส่อเสียด (๖) เว้นจากการพูดคำหยาบ (๗) เว้นจากการพูดเพ้อเจ้อ (๘) ไม่มีความโลภอยากได้สิ่งของของผู้อื่น (๙) เว้นจากการอาฆาตพยาบาทปองร้ายผู้อื่น (๑๐) และการมีความเห็นถูกต้องเป็นสัมมาทิฐิ<sup>๕๙</sup>

บิดามารดาจะต้องปลูกฝังให้บุตรมีจิตสำนึกทางด้านคุณธรรมและมีฉันทะในการทำความดีและพัฒนาให้มีความดียิ่งขึ้นไปเพราะความดีเป็นสิ่งที่ไม่ควรสันโดษไม่สันโดษในกุศลธรรมพระพุทธองค์ทรงเปรียบเทียบความเจริญรุ่งเรืองของชีวิตเหมือนกับต้นไม้เพราะต้นไม้ที่จะเติบโตสมบูรณ์ได้ดีเจ้าของจะต้องดูแลกำจัดวัชพืชและไม้อื่นๆ ที่เป็นตัวแย่งอาหารและบำรุงด้วยปุ๋ยและน้ำอย่างถูกวิธีจึงจะเจริญงอกงามขึ้นตอนในการพัฒนาตนตามหลักพระพุทธศาสนาจะต้องละทิ้งสิ่งที่เป็นบาปอกุศลและในขณะเดียวกันก็ต้องสร้างกุศลกรรมให้เกิดขึ้นด้วยหน้าที่ของบิดามารดาประการหนึ่งนั้นคือต้องให้การอบรมสั่งสอนบุตรให้ตั้งตนอยู่ในความดีงามตามหลักของพระพุทธศาสนาคือการเว้นจากการกระทำความชั่วทั้งปวงการทำกุศลให้ถึงพร้อมและการทำจิตของตนให้ผ่องใส<sup>๖๐</sup>

## (๓) ส่งเสริมให้ศึกษาเล่าเรียน (มีมัทธา คือ พลอยยินดี)

บิดามารดาส่งเสริมให้บุตรมีการศึกษา นี่คือน้ำทิพย์ของบิดามารดา ๆ ชื่อว่าเป็นครูคนแรกของบุตร เพราะสอนให้บุตรได้รู้จักเรียนรู้สิ่งต่างๆ มากมายก่อนใครคนอื่นอีกนัยหนึ่งท่านเรียกว่าเป็นผู้แสดงโลกนี้แก่บุตร เพราะบุตรได้พบกับบิดาและมารดาก่อนใครอื่นบิดาและมารดาจึงเป็นตัวแทนของชายหญิงทั้งโลกที่บุตรได้เรียนรู้ทุกทั้งพฤติกรรมที่บิดาและมารดาได้แสดงให้บุตรเห็นเป็นการปลูกฝังพฤติกรรมดังกล่าวแก่บุตรทั้งทางตรงและทางอ้อม<sup>๖๑</sup> นอกจากบิดามารดาจะสอนให้บุตรของตนได้เรียนรู้ในสิ่งต่างๆ รอบตัวแล้วหน้าที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือส่งเสริมให้เขาได้รับการศึกษาสามารถนำความรู้ที่นำมาประกอบอาชีพเพื่อเลี้ยงตัวและครอบครัวต่อไปได้ในอนาคตด้วยเหตุนี้บิดามารดาจึงควรที่จะส่งเสริมเรื่องการศึกษาล่าเรียนเพื่อให้บุตรเติบโตมาพอมีความรู้

<sup>๕๗</sup> ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๗/๒๑๒.

<sup>๕๘</sup> อ.อ.อ.อ. (ไทย) ๒๓/๓๘/๒๕๗.

<sup>๕๙</sup> ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๖๐/๔๓๑-๔๓๒.

<sup>๖๐</sup> ช.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๘๗/๙๐.

<sup>๖๑</sup> ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๗/๒๑๒.

ความสามารถที่จะเลี้ยงชีพของตนต่อไปได้ เป็นการแสดงความยินดีกับสิ่งที่บุตรของตนประสบความสำเร็จในชั้นปลายชีวิต<sup>๖๒</sup>

#### (๔) เป็นฐานะให้บุตรเมื่อจะมีคู่ครอง (มีอุเบกขา)

เป็นฐานะให้บุตรเมื่อบุตรต้องการมีคู่ครองเมื่อบุตรเติบโตเป็นผู้ใหญ่สมควรที่จะมีครอบครัวแล้วบิดามารดาต้องรับภาระหน้าที่ในการเอาใจใส่ดูแลด้านการมีครอบครัวของบุตรเริ่มต้นจากการให้คำปรึกษาแนะนำในการเลือกคู่ครองโดยให้คำปรึกษาในฐานะที่บิดามารดาเคยมีประสบการณ์ผ่านเรื่องนี้มาก่อนยอมให้คำปรึกษาที่ดีและมีประโยชน์ต่อบุตรได้ในที่นี้รวมทั้งการจัดการตามประเพณีที่มีมาเช่นการสู่ขอการหมั้นหมายตลอดจนการสมรสบิดามารดามีหน้าที่ในการช่วยเหลือทรัพย์สินด้านเงินทองอันเป็นค่าธรรมเนียมในการแต่งงานในที่นี้หมายถึงค่าสินสอดทองหมั้นค่าใช้จ่ายในการจัดงานแต่งงาน เป็นต้น<sup>๖๓</sup> หากเกิดการผิดพลาดทางการดำเนินชีวิตของบุตรแล้ว บิดามารดาก็จะเป็นกำลังสำคัญในการให้กำลังใจ ไม่ซ้ำเติม คือปล่อยชีวิตให้เป็นอิสระ เพื่อเป็นการเรียนชีวิตที่บุตรควรจะได้รับ และเห็นสิ่งที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน เพื่อป้องกันอนาคตที่จะเกิดขึ้นตามมานั่นเอง

สรุปได้ว่า การปฏิบัติต่อกันระหว่างบิดามารดากับบุตรธิดาหรือบทบาทและหน้าที่ของพ่อแม่ที่พึงปฏิบัติต่อบุตรนั้น พระพุทธศาสนามีหลักการที่วางไว้อย่างชัดเจนและสามารถนำมาใช้ได้ในปัจจุบัน ทิศเบื้องหน้าในหลักธรรมที่ว่าด้วยทิศ ๖ นั้นเป็นการกล่าวถึงหน้าที่ของมารดาบิดาที่มีต่อบุตรการที่เด็กเข้าใจความหมายของพ่อแม่เป็นเพียงผู้ให้กำเนิดนั้นถือเป็นความหมายในระดับต่ำแต่ถ้าเป็นความหมายทางสังคมที่สูงขึ้นมากแล้วคือพ่อแม่เป็นผู้รับผิดชอบต่อบุตรสูงขึ้นไปถึงขั้นอุดมคติพ่อแม่คือพระอรหันต์ประจำเรือนหรือพระพรหมผู้เสกสรรทุกสิ่งทุกอย่างให้กับบุตร คือความมี เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา นี่คือคุณธรรมของพ่อแม่ที่พึงมีต่อบุตรนอกจากพ่อแม่ที่ต้องปฏิบัติต่อบุตรแล้ว ครู อาจารย์ก็มีส่วนสำคัญในการปฏิบัติศิษย์เช่นกันดังรายละเอียดที่ได้กล่าวต่อไปนี้

#### พุทธธรรมกับบทบาทและหน้าที่ของแม่พิมพ์ที่พึงปฏิบัติต่อศิษย์

องค์ประกอบที่สองที่จะพัฒนาเด็กคือสถาบันการศึกษาในที่นี้ก็คือบทบาทและหน้าที่ของครูและอาจารย์ผู้สอน บทบาทของครูที่สำคัญมีความตอนหนึ่งว่า

อันความเจริญก้าวหน้าของโลกทุกด้านเป็นผลงานของครูทั้งนั้นโลกจะขาดครูเสียไม่ได้ครูต้องมีอยู่และต้องรับช่วงต่อไปให้มากขึ้นบรรดาความรู้ทั้งหมดอยู่ที่ครูถ้าหากขาดครูเสียแล้วความรู้ของโลกจักหายไปโลกจะเต็มไปด้วยความโง่ความหลงไม่เข้าใจตามความเป็นจริง<sup>๖๔</sup>

จากความสำคัญดังกล่าวนำมาซึ่งการศึกษาบทบาทของครูที่ดีเพื่อการพัฒนาเด็กเนื่องจากในปัจจุบันสภาพแวดล้อมทางสถาบันการศึกษามีบทบาทหน้าที่คล้ายกับสถาบันครอบครัวส่วนหนึ่งเนื่องด้วยเด็กและเยาวชนยังคงต้องใช้ชีวิตในการศึกษาหาความรู้อยู่ในโรงเรียนหากเด็กและเยาวชนไม่ได้รับการเอาใจใส่ในด้านการศึกษอบรมบ่มนิสัยอย่างดีพอย่อมจะมีผลต่อการสร้างปัญหาทางพฤติกรรมของเด็กได้ในอนาคตซึ่งนักวิชาการเชื่อว่าพฤติกรรมและการกระทำผิดของเด็กและเยาวชนส่วนหนึ่งเป็นผลที่ได้มาจากพฤติกรรมด้าน

<sup>๖๒</sup> พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), ความสุขของครอบครัวคือสันติสุขของสังคม, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพฯ: มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๓), หน้า ๑๔-๑๕.

<sup>๖๓</sup> ที.ป.า. (ไทย) ๑๑/๒๖๗/๒๑๒.

<sup>๖๔</sup> พระธรรมโกศาจารย์ (ปัญญานันทะภิกขุ), วาทธรรมปัญญานันทะ, (กรุงเทพฯ: ธรรมสภา, ๒๕๓๘), หน้า ๑๒๐.

ลบทที่ได้รับมาจากโรงเรียน<sup>๖๕</sup> ครูและอาจารย์นอกจากจะมีบทบาทด้านการอบรมสั่งสอนให้เด็กมีความรู้ทางด้านการอ่าน การเขียน การคิด และการใช้ทักษะต่างๆ แล้วการที่ครูได้ชื่อว่าเป็นแม่พิมพ์จึงชี้ให้เห็นบทบาทสำคัญอันเป็นต้นแบบที่ดีซึ่งเด็กผู้เป็นอนาคตของชาติจะประพฤติและปฏิบัติตามในเรื่องของคุณธรรมและจริยธรรมที่ครูมอบให้เพราะปัจจุบันสังคมการศึกษาเปลี่ยนจากวัดมาเป็นสถาบันการศึกษาที่มีกระทรวงศึกษาธิการเป็นผู้รับผิดชอบทั้งนี้สถาบันการศึกษาคือครูและอาจารย์<sup>๖๖</sup> นอกจากการทำหน้าที่ให้ความรู้ทางด้านวิชาการแล้วยังมีความจำเป็นที่จะต้องทำหน้าที่ในการอบรมปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมให้เด็กมีขึ้นในตัวเด็กอีกด้วยครูอาจารย์พึงอนุเคราะห์ศิษย์ตามหลักการดังนี้ (๑) แนะนำฝึกอบรมให้ศิษย์เป็นคนดี (๒) สอนให้ศิษย์เข้าใจอย่างแจ่มแจ้ง (๓) สอนศิลปวิทยาให้สิ้นเชิง (๔) ส่งเสริมยกย่องความดีงามให้ปรากฏ (๕) สร้างเครื่องคุ้มภัยให้สารทิศคือสอนฝึกศิษย์ให้ใช้วิชาเลี้ยงชีพได้จริงและรู้จักดำรงตนได้ด้วยดี<sup>๖๗</sup> ที่กล่าวมาข้างต้นคือทักขณทศ (ทศเบื้องขวา) กล่าวถึงครูอาจารย์ย่อมจะอนุเคราะห์ศิษย์ทั้งหลายด้วยประการต่างๆ ดังกล่าวนี้นี้

อย่างไรก็ตามการปฏิบัติต่อกันระหว่างครูอาจารย์กับลูกศิษย์เป็นอีกนัยหนึ่งของการพัฒนาเด็กที่มีอาจจะหลีกเลี่ยงได้บุคคลที่จะเป็นครูได้นั้นไม่ใช่เป็นผู้ที่รับจ้างสอนหนังสือเป็นอาชีพหรือใช้สติปัญญาเป็นสินค้าขายความรู้เพื่อเอาเงินมาเลี้ยงชีวิตครูอาจารย์ต้องเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณ แต่ในปัจจุบันมักจะมีครูอาจารย์ในฐานะเป็นลูกจ้างสอนหนังสือให้แก่เด็กเนื่องจากปัจจุบันนี้มีการเปิดโรงเรียนกวดวิชากันมากมายที่ปรากฏให้เห็นซึ่งเป็นจุดด้อยของการใช้วิชาความรู้ไปในทางผลประโยชน์มากกว่าการสอนศิษย์ให้รักคุณธรรม จึงหาทำให้ศิษย์บางคนไม่เกิดความเคารพบูชาครูอาจารย์อย่างเป็นปુชนียบุคคลซึ่งต่างจากโบราณกาลที่มองครูบาอาจารย์เป็นปุชนียบุคคลผู้ที่ศิษย์ต้องให้ความเคารพนับถือคำกล่าวที่ยกมาเป็นการชี้ให้เห็นว่าบุคคลที่จะมาเป็นครูอาจรรย์นั้นต้องมีความเข้าใจในอาชีพครูให้ถูกต้องเป็นครูด้วยจิตวิญญาณพร้อมที่จะเสียสละประโยชน์และความสุขส่วนตัวเพื่อมอบความรู้ความรักและคอยให้คำปรึกษาแนะนำแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นแก่ลูกศิษย์ด้วยใจจริง

### พุทธธรรมกับบทบาทและหน้าที่ของพระสงฆ์ที่พึงปฏิบัติต่อสังคม

พระสงฆ์เป็นบุคลากรที่สำคัญของสังคมและทำหน้าที่ในการสืบอายุพระพุทธศาสนาให้ดำรงอยู่จนถึงปัจจุบันแล้วยังทำหน้าที่ของมนุษย์ในฐานะที่อยู่อาศัยในสังคมและได้ทำหน้าที่ในการสงเคราะห์ช่วยเหลือสังคมในด้านต่างๆ ซึ่งปัจจุบันพระสงฆ์ต้องปรับและเพิ่มบทบาทให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทั้งด้านเศรษฐกิจสังคมและการเมืองด้วยเพราะพระสงฆ์เป็นบุคลากรของสังคมพระสงฆ์ย่อมได้รับผลกระทบทั้งทางตรงและทางอ้อมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้จึงต้องปรับบทบาทและหน้าที่ของตนเองเพื่อให้สอดคล้องและยอมรับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเพื่อการดำรงอยู่ของศาสนาให้อยู่คู่กับสังคมไทยตลอดไปและเพื่อช่วยเหลือสังคมด้วยอันมีใช้เฉพาะการสงเคราะห์ด้านจิตใจเท่านั้นจำเป็นต้องทำหน้าที่อื่นๆ เพิ่มเติมจากที่มีอยู่ซึ่งไม่ขัดกับพระธรรมวินัยเพราะว่ารูปใดไม่ได้พัฒนาทำการช่วยเหลือประชาชนหมู่บ้านและสังคมแล้วพระสงฆ์นั้นก็ชื่อว่าบกพร่องไม่ได้ทำหน้าที่ของตนอย่างสมบูรณ์ซึ่งถือว่าพระสงฆ์ทุกรูปต้องมีหน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติต่อสังคมที่อาศัยแม้แต่ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจ

<sup>๖๕</sup> โสภากปิลมันน์, บุคลิกภาพและพัฒนาการ: แนวโน้มสู่พฤติกรรมปกติและการมีพฤติกรรมเบี่ยงเบนของเด็กและเยาวชน, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์โอ. เอส. พรินต์ติ้งเฮาส์, ๒๕๓๖), หน้า ๑๓๙.

<sup>๖๖</sup> พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), ธรรมบุญชีวิต, พิมพ์ครั้งที่ ๓๖, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๘), หน้า ๕.

<sup>๖๗</sup> ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๗/๒๑๓.



และสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๘ ต้องการให้พระสงฆ์มีบทบาทมากขึ้นในฐานะเป็นผู้นำทางศาสนาในการช่วยพัฒนาสังคมโดยพัฒนาคนให้มีคุณธรรมและจริยธรรมมากขึ้นอันเป็นหน้าที่หลักของพระสงฆ์และถือว่าพระสงฆ์เป็นบุคคลที่ประชาชนให้การยอมรับในการสอนโดยเฉพาะการนำหลักธรรมคำสอนทางศาสนาเพื่อสั่งสอนให้แก่เด็กและประชาชนเพราะถือว่าพระสงฆ์เป็นบุคลากรที่สำคัญของสังคม<sup>๖๘</sup>

ดังนั้นในแง่ของการพัฒนาเด็กในส่วนที่เป็นบทบาทหน้าที่ของพระสงฆ์จะต้องมีบทบาทและโครงการที่ชัดเจนในการจัดตั้งโครงการต่างๆ ขึ้นมาเช่นโครงการอบรมพระธรรมทายาทโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้พระภิกษุที่ได้ผ่านการอบรมจากโครงการนี้แล้วสามารถนำหลักธรรมนั้นไปอบรมสั่งสอนประชาชนทั้งนี้รวมถึงเด็กและเยาวชนในสังคมด้วย

การฝึกฝนอบรมพระสงฆ์ให้มีความพร้อมในการปฏิบัติหน้าที่ต่างๆ ในสังคมทั้งหน้าที่ตามพระธรรมวินัยและหน้าที่ทางสังคมควบคู่กันไปในฐานะบุคคลของสังคมเช่นเดียวกับพระสงฆ์ที่พึงปฏิบัติต่อสังคมเพื่อผลิตพระสงฆ์รุ่นใหม่ที่ต้องการทำงานเพื่อพระพุทธศาสนาและช่วยเหลือสังคมและช่วยเป็นกำลังให้พระพุทธศาสนาด้วยโดยมีวัตถุประสงค์ ๕ ประการคือ (๑) เพื่อศึกษาพระพุทธศาสนาให้เข้าใจแจ่มแจ้ง (๒) เพื่อนำหลักธรรมคำสอนนั้นมาปฏิบัติจนเกิดผล (๓) เพื่อเผยแผ่หลักธรรมที่ศึกษาและปฏิบัติอย่างถูกต้องแก่ชาวโลก (๔) เพื่อสงเคราะห์และอนุเคราะห์ชาวโลกให้พ้นจากทุกข์ (๕) เพื่ออบรมพระภิกษุให้เป็นธรรมทายาทที่สมบูรณ์พระสงฆ์ที่เข้ามาอบรมเป็นพระธรรมทายาทจึงมีคุณสมบัติและความรู้ในทางพระพุทธศาสนาพอสมควรและเคยผ่านการทำงานมาบ้างแล้วเพื่อเป็นพื้นฐานในการเรียนรู้ได้อย่างเข้าใจและสามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติงานได้และเป็นการเพิ่มทักษะในด้านต่างๆ ในการทำงานให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นตลอดจนได้เรียนรู้ถึงกลวิธีการทำงานในรูปแบบต่างๆ จากวิทยากรที่เป็นพระสงฆ์และฆราวาสที่มีประสบการณ์การทำงานจึงเพิ่มความมั่นใจและความพร้อมในการทำงานเพื่อสังคมอย่างแท้จริงซึ่งเป็นบทบาทและหน้าที่ของพระสงฆ์โดยตรงที่จะต้องปฏิบัติต่อสังคม

ในแง่บทบาทของพระสงฆ์ต่อการพัฒนาปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมให้แก่เด็กนั้นจะเห็นได้ว่าควรพยายามที่จะพัฒนาบุคลากรภายในให้มีประสิทธิภาพก่อนเป็นสำคัญเพื่อให้เกิดความพร้อมที่จะออกไปทำงานได้จริงการฝึกอบรมพระธรรมทายาทนี้เป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นว่าบทบาทของพระสงฆ์ในการที่จะมีส่วนร่วมในการพัฒนาเยาวชนของชาติให้ดำรงตนอยู่ในหนทางที่ตรงจากประเด็นดังกล่าวนี้สอดคล้องกับงานวิจัยเรื่อง “ความคาดหวังของพุทธศาสนิกชนต่อบทบาทของพระสงฆ์ในสังคมปัจจุบัน” พบว่าความคาดหวังหลักของพุทธศาสนิกชนต่อพระสงฆ์ในสังคมไทยปัจจุบันคือในด้านการศึกษานั้นมีความคาดหวังให้พระสงฆ์ชี้แนะให้เยาวชนเข้าใจชีวิตมากยิ่งขึ้น<sup>๖๙</sup>

เพราะฉะนั้นในสถานการณ์ปัจจุบันซึ่งมีสภาวะแวดล้อมมีอิทธิพลต่อการยั่วยุอารมณ์ของเด็กให้ถลำไปสู่การกระทำชั่วได้ง่ายขึ้นสถาบันสงฆ์จัดได้ว่าเป็นอีกองค์กรหนึ่งที่เหมาะสมที่จะเข้ามามีบทบาทในการอบรมพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมให้กับเด็กแต่ทั้งนี้การอบรมที่ก่อให้เกิดประสิทธิภาพที่ดีได้นั้นองค์ประกอบสำคัญประการแรกคือผู้ทำการอบรมในที่นี้คือพระสงฆ์จำต้องมีความรู้ความเข้าใจอย่างท่องแท้ในหลักของพุทธศาสนาพร้อมทั้งยังต้อง

<sup>๖๘</sup> สมบูรณ์สุขสำราญ, การพัฒนาตามแนวพุทธ: กรณีศึกษาพระสงฆ์นักพัฒนา, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์บริษัทพิมพ์สวย, ๒๕๓๐), หน้า ๒๔.

<sup>๖๙</sup> พระมหาพนม เนียวกุล, “ความคาดหวังของพุทธศาสนิกชนต่อบทบาทของพระสงฆ์ในสังคมปัจจุบัน”, วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๖, หน้า ๗๐.

ประเพณีปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่เด็กและเยาวชนด้วยการประยุกต์หลักการพัฒนาเด็กด้วย ผู้ศึกษาเห็นว่า การพัฒนาเด็กโดยการผลิตบุคคลากรนั้นคือพระธรรมทายาทที่มีคุณภาพออกไปพัฒนาและให้การอบรมเด็กตามสถาบันการศึกษาทั้งนี้สอดคล้องและสามารถนำมาปรับใช้ได้คือปัจจุบันควรมีการจัดตั้งองค์กรขึ้นมาเพื่อพัฒนาศักยภาพของพระภิกษุทั้งในด้านของภาคปฏิบัติคือการอบรมเทคนิคการสอนและภาคทฤษฎีทางหลักพุทธธรรมเมื่อจบโครงการมีความรู้ความสามารถความเชี่ยวชาญพระภิกษุสามารถปฏิบัติงานได้จริงย่อมมีประโยชน์ให้เกิดขึ้นแก่เด็กและเยาวชนไทยเมื่อปฏิบัติได้ตามนี้เชื่อมั่นว่าคุณภาพของเด็กและเยาวชนในด้านคุณธรรมและจริยธรรมย่อมดีขึ้น

ในสังคมมีคนอยู่ ๒ ประเภทคือคนดีและคนไม่ดีหรือคนที่จริงใจและไม่จริงใจในสังคมบางคนก็คบทั้งคนดีและคนไม่ดีหรือคบแต่คนดีก็มีซึ่งบางทีแล้วแต่เวลาและโอกาสในทางพระพุทธศาสนาการคบกันเป็นมิตรก็เช่นกันซึ่งขึ้นอยู่กับว่าคุณคนจะมีโอกาสพบเจอคนประเภทใดมากกว่ากันและมีความรู้ความสามารถในการเลือกคนแบบใดมาเป็นมิตรในทางพระพุทธศาสนาได้กล่าวเรื่องมิตรไว้ ๒ ประเภทใหญ่ๆคือมิตรแท้และมิตรเทียม

๑. มิตรแท้บาลีใช้คำว่าสหมิตรคือมิตรที่บุคคลผู้คบหาสมาคมด้วยทำให้เกิดความเจริญแบ่งออกได้เป็น ๔ ประเภท<sup>๗๐</sup> ด้วยกันคือ (๑) มิตรมีอุปการะ (อุปการมิตร) (๒) มิตรร่วมทุกข์ร่วมสุข (สมานสุขทุกขมิตร) (๓) มิตรแนะนำประโยชน์ (อติถักขาโยมิตร) (๔) มิตรมีความรักใคร่ (อนุกัมปกมิตร)<sup>๗๑</sup>

๒. มิตรเทียมคือมิตรที่ไม่มีความจริงใจภาษาบาลีใช้คำว่ามิตรปฏิรูปสามารถจำแนกแยกย่อยออกได้เป็น ๔ ประเภท<sup>๗๒</sup> คือ (๑) คนที่ถือเอาประโยชน์จากผู้อื่นฝ่ายเดียว (อัญญทัตถุระ) (๒) คนดีแต่พูด (วสีปรมะ) (๓) คนที่ชอบพูดประจบ (อนุปปิยาณัม) (๔) คนที่ชักนำเพื่อนในทางที่เสื่อม (อปายสหาย)<sup>๗๓</sup>

กล่าวได้ว่า มิตรแท้คือมิตรที่มีความจริงใจมาคบหาสมาคมใครคบก็มีโอกาสพัฒนาตนและผู้อื่นรวมทั้งสังคมให้มีความเจริญส่วนมิตรเทียมเป็นมิตรที่ไม่น่าคบหาสมาคมไม่มีความจริงใจใครคบเข้าก็มีแต่จะนำความเสื่อมเสียมาสู่ทั้งตนเองและผู้อื่นหรือสังคมก็พลอยที่จะเสื่อมและเกิดปัญหาตามมาด้วย

กล่าวได้ว่าการกล่าวถึงบทบาทและหน้าที่ของสถาบันต่างๆในสังคมอันได้แก่บทบาทของสถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา สถาบันพระพุทธศาสนาตลอดจนการเลือกคบมิตร(เพื่อน)ของเด็กย่อมส่งผลโดยตรงในการพัฒนาต่างๆ ของเด็กและเยาวชนไทยฉะนั้นทุกสถาบันที่กล่าวมาในเบื้องต้น จำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้ทำหน้าที่หลักในสถาบันต่าง ๆ ควรมีหลักธรรมทางพระพุทธศาสนานำมาประยุกต์ใช้เพื่อพัฒนามนุษย์ยุคโลกาภิวัตน์หรือคนในสังคมปัจจุบันอยู่กันอย่างสันติสุขเกิดความขัดแย้งทางความคิดน้อยที่สุด ดังนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้เขียนจะต้องกล่าวถึงบทบาทและความสำคัญของสถาบันดังกล่าวข้างต้นเนื่องจากเป็นสภาวะแวดล้อมที่อยู่ใกล้ตัวเด็กและส่งผลกระทบต่อเด็กโดยตรง สัมกับคำกล่าวที่ว่า “เด็กวันนี้ คือผู้ใหญ่ในวันหน้า” สถาบันต่างๆ จึงต้องมีส่วนร่วมในการพัฒนามนุษย์กลุ่มนี้ให้เป็นคนดีของสังคมสืบไปในอนาคต

หากกล่าวถึงผู้ปกครองหรือผู้บังคับบัญชาทุกสถาบันที่มีบทบาทหน้าที่ในการบริหารครอบครัวก็ดี บริหารสถานศึกษาก็ดี หรือบริหารคณะสงฆ์ก็ตาม ตลอดทั้งผู้บริหารประเทศ จำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้บริหารทุกสถาบันควรสร้างมนุษยทุกคนให้เกิดความรักความสามัคคี ประองตองกัน ตั้งมั่นในหลักธรรมทั้งในส่วนของความยุติธรรม

<sup>๗๐</sup> ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๐/๒๐๙.

<sup>๗๑</sup> ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๑-๒๖๔/๒๑๐-๒๑๑.

<sup>๗๒</sup> ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๑/๒๑๐.

<sup>๗๓</sup> ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๕๕-๒๕๘/๒๐๗-๒๐๙.



คือความเที่ยงธรรม นิติธรรม คือ ระเบียบแบบแผนหลักการปกครองตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงาม ไม่ประพฤติให้คลาดเคลื่อนจนเกิดความเสียหายไป เพราะหลักธรรมเหล่านี้จะเป็นบาทฐานนำไปสู่การแก้ปัญหาของสังคมในอนาคต

### การแก้ปัญหาสังคมยุคโลกาภิวัตน์ด้วยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

ปัญหาหรือความทุกข์ที่เกิดขึ้นแก่มนุษย์โดยทั่วไปมักเกิดขึ้นมาจากความทะยานอยาก หรือความพอใจอยากได้จนเกินประมาณ คืออยากได้ในกามคุณเพื่อสนองความต้องการทางประสาทสัมผัสทั้ง ๕ ความอยากที่จะมีอยู่คงอยู่ตลอดไป และความอยากที่จะพ้นจากสภาพที่ไม่พึงปรารถนายากทำลายหรือดับสูญ รวมความแล้วได้แก่ตัณหา ๓ คือ กามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหา<sup>๗๔</sup> วิธีการแก้ปัญหาต่าง ๆ นั้นต้องรู้ถึงสาเหตุของปัญหาและแก้ไขตามสาเหตุอย่างถูกต้องและวิธีการแก้ปัญหาที่ดีที่สุด คือ การแก้ปัญหาตามหลักอริยสัจอันเป็นพื้นฐานเพื่อให้สามารถแก้ปัญหาต่างๆ ได้อย่างถูกต้องเพราะในชีวิตประจำวันของมนุษย์เรานั้นต้องมีการตัดสินใจอยู่ตลอดเวลาจำเป็นต้องมีการเผชิญกับปัญหาต่างๆ และต้องตัดสินใจเสมอ นี่ก็เป็นหลักธรรมที่ทำให้ผู้เข้าถึงสามารถเป็นผู้ประเสริฐได้หลักสัปปริสธรรม เป็นหลักธรรมหนึ่งที่สามารถแก้ปัญหของสังคมให้อยู่เย็นเป็นสุขได้ประกอบด้วย (๑) อัมมัญญาตา ความเป็นผู้รู้จักธรรม หมายถึง รู้หลักความจริงรู้หลักการ รู้หลักเกณฑ์ รู้กฎธรรมชาตแห่งสรรพสิ่ง หรือรู้เหตุรู้หลักการที่จะทำให้เกิดผล เช่น รู้ว่าอะไรเป็นเหตุให้ทำชั่ว อะไรเป็นหลักเกณฑ์แห่งความดี เป็นต้น (๒) อัตถัญญาตา ความเป็นผู้รู้จักอรรถ หมายถึง รู้ความหมาย รู้จุดมุ่งหมายหรือจุดประสงค์ที่เกิดขึ้นจากการกระทำนั้นๆ เช่นรู้หลักธรรมหรือภาชิตนั้นๆ มีความหมายอย่างไร มีความมุ่งหมายอะไรเมื่อปฏิบัติตามแล้วจะเกิดผลดีหรือผลเสียอย่างไร เป็นต้น (๓) อตตัญญาตา ความเป็นผู้รู้จักตน คือรู้จักตนเองโดยฐานะ ภาวะ เพศ วยความรู้ ความสามารถ และคุณธรรมอื่นๆ มีศรัทธา ศีล สุตตะ จาคะ ปัญญา เป็นต้นแล้วประพฤติตนให้เหมาะสมแก่ภาวะของตน และเมื่อรู้ว่า บกพร่องในเรื่องใดก็ปรับปรุงแก้ไขให้ดีขึ้น (๔) มัตตัญญาตา ความเป็นผู้รู้จักประมาณ คือ รู้จักความพอดี ความพอเหมาะสมควร ในการดำรงชีวิตเช่น การรู้จักประมาณในบริโภคอาหาร การรู้จักประมาณในการใช้จ่ายทรัพย์ที่หามาได้รู้จักประมาณในการทำงาน เป็นต้น (๕) กาลัญญาตา ความเป็นผู้รู้จักกาล คือรู้จักเวลาว่า เวลาไหนควร ไม่ควรทำอะไร การงานใดจะต้องใช้เวลาเท่าไร แล้วทำให้ตรงต่อเวลา ให้เป็นเวลา (๖) ปุริสัญญาตา ความเป็นผู้รู้จักบริษัท คือรู้จักชุมชนและสังคมรู้จักิริยาที่จะพึงประพฤติ แล้วประพฤติตนให้เหมาะสมต่อชุมชนและสังคมนั้นๆ (๗) ปุคคัลปอริรัญญาตา ความเป็นผู้รู้จักเลือกคบบุคคล คือรู้จักบุคคลที่ยิ่งหย่อนกว่ากัน รู้ความแตกต่างแห่งบุคคลนั้นๆ ว่า ใคร ผู้ใด มีอริยาศัย หรือไม่ดี มีค่านิยมอย่างไร เป็นต้น<sup>๗๕</sup>

<sup>๗๔</sup> ที.ป. (ไทย) ๑๑/๓๐๕/๒๖๓. ตูรายละเอียดใน พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ, หน้า ๔๙๒.

<sup>๗๕</sup> ที.ป. (ไทย) ๑๑/๓๓๐/๓๓๓. ตูรายละเอียดใน พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), ธรรมบุญชีวิต, หน้า ๑๘-๑๙.

## บทสรุป

พุทธธรรมกับบทบาทและหน้าที่ของสังคมในยุคโลกาภิวัตน์ จากหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาที่ว่าด้วยบทบาทและหน้าที่ทางสังคม ดังที่กล่าวมา ล้วนเป็นหลักการที่ล้าลึกที่สร้างสรรค์ให้บทบาทหน้าที่ต่างๆ มีประสิทธิภาพหลักคำสอนว่าด้วยบทบาทและหน้าที่ของพุทธองค์ยังครอบคลุมถึงหลักจรรยาบรรณ และจริยธรรมหากสังคมไทยได้นำหลักจริยธรรมการปฏิบัติหน้าที่ตามแนวพุทธศาสนานี้มาใช้พัฒนาสังคมก็ช่วยให้บุคคลมีความสุขมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันและเป็นหลักการที่ช่วยให้สังคมทุกระดับทั้งในระดับปัจเจกบุคคลระดับครอบครัว ชุมชน ประเทศชาติหรือแม้กระทั่งในระดับสากล คือ สังคมโลกทั้งหมดคงไว้ซึ่งสันติสุข ปราศจากอคติ ความแตกแยก ความขัดแย้งได้อย่างแท้จริงอีกด้วย

ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมปัจจุบันนี้ เช่น ปัญหาเศรษฐกิจ ปัญหาสังคม ปัญหาการเมืองในปัจจุบันนี้ ก็เกิดจากฝีมือของคนเห็นแก่ตัว โดยไม่มองถึงความเดือดร้อนของคนอื่น เห็นความเดือดร้อนของคนอื่นเป็นเรื่องไกลตัว แต่ถ้าคนเราแก้ปัญหาตรงจุดนี้ได้ มองว่ามนุษย์เท่าเทียมกัน และคนเหล่านี้ไม่เอาเปรียบกัน มีจิตสำนึกดี เชื่อว่าปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมคงจะหายไป เพราะฉะนั้นคนที่เอาเปรียบคนอื่นหรือเห็นแก่ตัว ควรจะมองปัญหาสังคม และเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมนี้เสีย แล้วปัญหาต่าง ๆ ก็จะไม่ตามมา จะแก้ไขปัญหาง่าย และตรงจุดเพียงแค่มองจิตสำนึก รู้จักคำว่า "หน้าที่ และมีวินัย" ปัญหาต่าง ๆ ก็คงไม่เป็นแบบทุกวันนี้ และคงไม่ฝังรากจนเติบโตจนยากแก่การแก้ไข แต่ถ้าคิดจะแก้ไขก็คงไม่สายถ้าคิดจะทำ กระแสความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม และอิทธิพลของโลกาภิวัตน์ ก่อให้เกิดผลกระทบต่อชุมชนและบุคคลในสังคม ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา อารมณ์ และค่านิยม ควรที่ทุกฝ่ายทั้งอำนาจจักรและศาสนจักรต้องประสานร่วมมือกันป้องกัน แก้ไขปัญหาในระบบสังคม ค่านิยม อุดมการณ์ รวมทั้งคุณธรรม จริยธรรม และร่วมกันปลูกจิตสำนึกบุคคลในสังคมให้มีความรับผิดชอบต่อสังคมส่วนรวมมากขึ้น

การแก้ปัญหาอย่างเป็นระบบ สิ่งที่สำคัญที่สุดคือการนำเอาหลักธรรมทางศาสนามาประยุกต์เข้ากับ การดำรงชีวิตของมนุษย์ในยุคปัจจุบัน ควบคู่กับการสร้างคุณภาพชีวิตเยาวชนผู้เป็นประชากรใหม่ของสังคมในยุคต่อไป โดยสถาบันครอบครัวมีอิทธิพลต่อเยาวชนเป็นอย่างยิ่ง เพราะเป็นสถาบันแรกที่ทำให้การอบรมทางด้าน จิตใจ ให้ความรัก ความอบอุ่น เอาใจใส่ดูแล ทะนุถนอม ปกครองดูแลอย่างถูกต้องแล้วก็จะสามารถให้เยาวชน เป็นบุคคลที่มีคุณภาพและคุณธรรมได้อย่างแน่นอน อีกทั้งยังช่วยลดปัญหาให้กับสังคม ส่งผลให้สังคมมีความสุข เพราะเยาวชนในวันนี้ก็คือผู้นำและพัฒนาสังคมประเทศชาติในวันข้างหน้าสืบต่อไป

## บรรณานุกรม

### ๑. ภาษาไทย :

#### ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.

กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

#### ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

##### (๑) หนังสือทั่วไป

เค.เอ็น.ชยติลเลเก. **จริยศาสตร์แนวพุทธ**. แปลโดย สุขชวน์ พลอยชุม. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพฯ:

โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗.

พระธรรมโกศาจารย์ (ปัญญานันทภิกขุ). **วาทะธรรมปัญญาฉันท์**. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา, ๒๕๓๘.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). **ความสุขของครอบครัวคือสันติสุขของสังคม**. พิมพ์ครั้งที่ ๔, กรุงเทพฯ:

มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๓.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). **ธรรมบุญชีวิต**. พิมพ์ครั้งที่ ๓๖. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมิก จำกัด,

๒๕๔๘.

พระพรหมมังคลาจารย์ (ปัญญานันท ภิกขุ). **รักลูกให้ถูกทาง**. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา, ๒๕๔๙.

พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิตฺยนิยกร). **พุทธสันติวิธี: การบูรณาการหลักการและเครื่องมือจัดการ**

**ความขัดแย้ง**. กรุงเทพฯ: บริษัท ๒๑ เซ็นจูรี จำกัด, ๒๕๕๔.

โสภา ซปีลมันน์. **บุคลิกภาพและพัฒนาการ: แนวโน้มสู่พฤติกรรมปกติและการมีพฤติกรรมเบี่ยงเบนของเด็ก**

**และเยาวชน**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์โอ. เอส. พรินต์ติ้งเฮาส์, ๒๕๓๖.

สมบูรณ์ สุขสำราญ. **การพัฒนาตามแนวพุทธ: กรณีศึกษาพระสงฆ์นักพัฒนา**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ บริษัท

พิมพ์สวย, ๒๕๓๐.

รัชนีกร เศรษฐ. **สังคมวิทยาชนบท**. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๘.

พระมหาพนม เนี้ยวกุล. “ความคาดหวังของพุทธศาสนิกชนต่อบทบาทของพระสงฆ์ในสังคมปัจจุบัน”.

**วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต.บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,**

๒๕๔๖.

การพัฒนาหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน:  
กรณีศึกษาบ้านกุดโง้ง อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ  
Developing Cultural Tourism Village by Participation  
of Community: Case Study of Ban Kut Ngong,  
Muang District, Chaiyaphum Province

ผศ.ดร.สุนทร ปัญญาพงษ์, ดร.อัญชลี ชัยศรี, อ.คันสนีย์ แอมประชา,  
ดร.พนารัตน์ เดชกุลทอง, ดร.กรรณวิษณ์ ช่วยอุปการ.\*

### บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษาสภาพทั่วไปและวิเคราะห์สภาพแวดล้อมของหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมบ้านกุดโง้ง ๒) เพื่อศึกษาความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวต่อการจัดการสภาพแวดล้อมชุมชนในการพัฒนาหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ๓) เพื่อหาแนวทางที่เหมาะสมในการพัฒนาหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยผสมผสาน ประชากรที่ทำการศึกษาคือชาวบ้านกุดโง้ง อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ การวิจัยเชิงปริมาณกลุ่มตัวอย่างที่ใช้คือตัวแทนนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาเที่ยวชมใบเสมาบ้านกุดโง้ง จำนวน ๓๘๐ คน ใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบบังเอิญ (Accidental Sampling) เครื่องมือที่ใช้คือแบบสอบถามความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลคือ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ส่วนการวิจัยเชิงคุณภาพกลุ่มตัวอย่างคือบุคคลสำคัญของชุมชน (Key informant) ได้แก่ ผู้นำชุมชน ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้ทรงคุณวุฒิ คณะกรรมการหมู่บ้าน กลุ่มชาวบ้าน

### ผลการวิจัยพบว่า

๑. สภาพทั่วไปของชุมชนบ้านกุดโง้งมีความอุดมสมบูรณ์ ภายในหมู่บ้านมีคุณลักษณะเป็นเกาะคดโค้ง มากจึงเรียกว่าบ้านกุดโง้ง สันนิษฐานว่าดินแดนแห่งนี้เป็นที่อยู่อาศัยของชนชาติลาวมาก่อน จากหลักฐานใบเสมาหินที่มีขนาดใหญ่มีอยู่เป็นจำนวนมากภายในหมู่บ้าน บ้านกุดโง้งเป็นหมู่บ้านที่ต่างจากหมู่บ้านอื่น ๆ เนื่องจากมีลำห้วยล้อมรอบหมู่บ้าน ในปี พ.ศ. ๒๕๔๒ ชาวบ้านอพยพจากบ้านฝื่อ ตำบลกุดตุ้ม อำเภอเมืองชัยภูมิ มาตั้งถิ่นฐานจนเจริญรุ่งเรืองมาถึงปัจจุบัน ส่วนการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมของหมู่บ้าน พบว่า จุดเด่นของหมู่บ้านคือ มีทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ มีวัฒนธรรมสืบทอดกันมานาน มีใบเสมาหินศิลปะสมัยทวารวดีเป็นศูนย์กลางของชุมชน เป็นหมู่บ้านต้นแบบ จุดอ่อนของหมู่บ้านคือมีรายได้น้อยและมีค่านิยมการใช้จ่ายฟุ่มเฟือย โอกาสของชุมชนคือ นโยบายรัฐส่งเสริมการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ส่วนอุปสรรคคือขาดแคลนงบประมาณและหน่วยงานให้การสนับสนุนการพัฒนาหมู่บ้าน

\* อาจารย์มหาวิทยาลัยราชภัฏชัยภูมิ

๒. ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวต่อการจัดการสภาพแวดล้อมชุมชนในการพัฒนาหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมบ้านกุดโจ่ง พบว่า นักท่องเที่ยวมีความพึงพอใจที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือด้านอธยาศัยไมตรีของคนในชุมชน มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ( $\bar{X} = ๔.๓๘$ ) รองลงมาคือด้านสวัสดิการและความปลอดภัย มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ( $\bar{X} = ๔.๐๖$ ) ด้านการนำเที่ยวและความน่าสนใจของชุมชน มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ( $\bar{X} = ๓.๗๖$ ) ด้านสาธารณูปโภคและสิ่งอำนวยความสะดวก มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ( $\bar{X} = ๓.๖๘$ ) ด้านการเดินทางมาท่องเที่ยว มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง ( $\bar{X} = ๓.๕๕$ ) และด้านร้านอาหาร-เครื่องดื่มและของที่ระลึก มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง ( $\bar{X} = ๓.๓๙$ )

๓. ส่วนแนวทางที่เหมาะสมสำหรับการพัฒนาหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม พบว่า ควรจัดหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมให้เกิดความพร้อมมากขึ้น ได้แก่ พื้นที่จำหน่ายสินค้าหรือผลิตภัณฑ์ในชุมชน พัฒนาอาคารสถานที่ให้เหมาะสม การจัดพื้นที่แหล่งเรียนรู้และศูนย์บริการนักท่องเที่ยว เพิ่มเส้นทางท่องเที่ยวทั้งทางบกและทางน้ำ การพัฒนาคนในชุมชนให้มีศักยภาพและมีความพร้อมสำหรับบริการนักท่องเที่ยว

**คำสำคัญ:** การพัฒนาหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม, การมีส่วนร่วมของชุมชน

## Abstract

This research has the following objectives: 1) to study overall condition and analyze natural environment of Kut Ngong cultural village tourism 2) to study tourist satisfaction toward environmental management in development of the cultural village tourism 3) to explore practical approach in development of cultural village tourism with community participation. This research applied a mixed-method approach. The research population was the locals of Kut Ngong village, Muang district, Chaiyaphum province. On the part of quantitative approach, the samples used were 380 representatives of tourists who visited boundary stones at Kut Ngong village and were selected through accidental sampling technique. To gather quantitative data, tourist satisfaction was measured using questionnaire and the data were statistically analyzed with descriptive statistics including the percentage, the mean and the standard deviation. With regard to qualitative approach, the data were collected from in depth interview with key informants who were significant figures of the communities including community leaders, local intellectuals, advisory committees, committees of the villages, groups of villagers.

The findings could be summarized as follows:

1. Revealed that Kut Ngong village possessed abundant natural resources and the name Kut Ngong was derived from its natural structure of tightly curving meander bends within the village. Based on empirical evidences of a number of boundary stones, it was hypothesized that this area was once occupied by Laos people. Kut Ngong village differed from other villages because it was surrounded by flowing stream of water; also it was located on plain

land which was suitable for agriculture. In terms of history, a group of people from Ban Pue village, Kut Tum sub-district, Muang Chaiyaphum district immigrated into the area in 2442 B.E. and prosperously developed the land. The analysis on the village's environmental condition indicated that the strengths of the village involved abundant natural resources, enduring culture, and the boundary stones of Tawaraeadee era which were vital to the community. On the other hand, the weaknesses of the village included unemployment of the locals after harvesting season, value on extravagant lifestyle, and non-participation in strong occupational group. The improving prospect for the community was to become a cultural village model for sustainable development; however, scarcity of budget and shortage of supporting agencies were the obstacles for the village's development.

2. The study on tourist satisfaction toward environmental management in development of Kut Ngong cultural village tourism revealed that tourist satisfaction on hospitality of the villagers was not only at high level ( $\bar{X} = 4.38$ ) but also received highest mean score. Other aspects of tourist satisfaction which were also at high level included welfare and safety ( $\bar{X} = 4.06$ ), tour guide and attractiveness of the community ( $\bar{X} = 3.76$ ) and infrastructure and supporting facilities ( $\bar{X} = 3.68$ ). However, tourist satisfaction on excursion ( $\bar{X} = 3.55$ ) and restaurant and souvenir shop ( $\bar{X} = 3.35$ ) were at medium level.

3. A practical approach toward development of cultural village tourism is to enhance the village's readiness by allocating store area for local products, properly renovating building construction, organizing space for learning sources and tourist service center and increasing more land and water tourism routes as well as the locals' potential and readiness to provide services to the tourists.

**Keywords:** Developing Cultural Tourism Village, Participation of Community

## ๑. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย ได้กล่าวถึงข้อมูลขององค์การท่องเที่ยวโลก (World Tourism Organization: WTO) ซึ่งได้คาดการณ์ทิศทางการเติบโตของการท่องเที่ยวโลกในระยะยาวตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๔๕-๒๕๖๓ ว่า จะมีการเติบโตของนักท่องเที่ยวทั่วโลก เฉลี่ยประมาณร้อยละ ๔.๑ ต่อปี โดยในปี พ.ศ. ๒๕๕๓ จะมีนักท่องเที่ยวทั่วโลกจำนวน ๑ พันล้านคน และในปี พ.ศ. ๒๕๖๓ จะมีจำนวน ๑.๖ พันล้านคน นอกจากนี้ ในส่วนของสถานการณ์ท่องเที่ยวโลกในระดับภูมิภาค มีการคาดการณ์อีกด้วยว่า การท่องเที่ยวในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก จะเลื่อนจากอันดับ ๓ ในปัจจุบัน (ซึ่งรองจากยุโรปและสหรัฐอเมริกา) มาอยู่ในอันดับ ๒ ของโลกในปี พ.ศ. ๒๕๖๓ โดยอัตราการขยายตัวของนักท่องเที่ยวในภูมิภาคนี้เฉลี่ยร้อยละ ๖.๘ ต่อปี และจะมีนักท่องเที่ยว ๓๘๘ ล้านคนในปี พ.ศ. ๒๕๖๓ โดยทั้งนี้ World Travel & Tourism Council (WTTC) คาดการณ์ว่าในช่วงปี พ.ศ. ๒๕๔๓-๒๕๕๓ จำนวนนักท่องเที่ยวต่างชาติของไทยจะเพิ่มขึ้นร้อยละ ๗.๕ ต่อปี (สถาบันวิจัยเพื่อการ

พัฒนาประเทศไทย, ๒๕๔๔) จะเห็นได้ว่าในช่วงระยะเวลาที่ผ่านมา อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวของประเทศไทยมีการขยายตัวอย่างต่อเนื่อง เป็นผลให้เกิดรายได้หมุนเวียนเข้ามาในประเทศไทยเป็นจำนวนมาก ดังนั้น การท่องเที่ยวจึงเป็นอุตสาหกรรมที่มีบทบาทสำคัญยิ่งต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม แต่ในขณะเดียวกันผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการเจริญเติบโตของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ทำให้สภาพแวดล้อมโดยทั่วไปในแหล่งท่องเที่ยวเสื่อมโทรมลง การเปิดโอกาสให้ชุมชนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในกิจการด้านการท่องเที่ยวจะช่วยให้ประชาชนท้องถิ่นตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยวซึ่งจะเป็นการส่งเสริมเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ระบบนิเวศ และวัฒนธรรมของท้องถิ่นให้สามารถคงอยู่ได้อย่างสมบูรณ์ เพื่อใช้เป็นทรัพยากรพื้นฐานของการท่องเที่ยวที่มีศักยภาพ

การพัฒนาการท่องเที่ยวจึงจำเป็นต้องได้รับการส่งเสริมการมีส่วนร่วมจากคนชุมชน เพราะหากไม่ได้รับความร่วมมือจากคนในชุมชนย่อมเกิดขึ้นไม่ได้ เนื่องจากทุกคนมีส่วนในการสร้างวัฒนธรรมที่นักท่องเที่ยวสนใจขึ้นมา คนในชุมชนย่อมมีความรู้ความเข้าใจทั้งมิติทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีอยู่ในชุมชน ได้ดีกว่าเจ้าหน้าที่ของรัฐหรือบุคคลภายนอก สามารถจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวที่มีความเป็นไปได้และสอดคล้องกับวิถีชีวิตชุมชนได้ดีกว่า สามารถประสานงานและดึงกลุ่มคนที่เหมาะสมเข้ามาทำงานได้ดีกว่า ดังนั้น การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโดยเครือข่ายวัฒนธรรมและชุมชน จะช่วยแก้ปัญหาการเข้ามาหาผลประโยชน์จากแหล่งท่องเที่ยวในท้องถิ่น ชุมชนได้มีส่วนในการวางแผนทางการพัฒนาและบริหารจัดการท่องเที่ยวในทุกขั้นตอน ตั้งแต่กำหนดทิศทางรูปแบบและกิจกรรมในการพัฒนาเป็นหมู่บ้านเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน ทั้งนี้เพื่อให้เชื่อมโยงกับวิถีชีวิตที่เป็นอยู่จริง รวมทั้งไม่ทำลายวัฒนธรรมและความสัมพันธ์ทางสังคมภายในชุมชนอีกด้วย

จังหวัดชัยภูมิ เป็นจังหวัดในเขตพื้นที่ภาคอีสานที่มีความสำคัญของประเทศไทย เพราะมีแหล่งท่องเที่ยวทางโบราณสถานและโบราณวัตถุ ศาสนสถานต่าง ๆ มากมาย ยกตัวอย่างเช่น ไบเสมาบ้านกุดโง้ง พระธาตุหนองสามหมื่น ปราสาทคู้ ศาลาพันห้อง รวมจำนวนทั้งสิ้นกว่า ๕๖ แห่ง ซึ่งเป็นแหล่งศิลปวัฒนธรรมที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวค่าแก่การอนุรักษ์ รวมทั้งมีแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติสำคัญมากมาย ได้แก่ เขื่อนลำปะทาว อุทยานแห่งชาติน้ำตกตาดโตน อุทยานแห่งชาติป่าหินงาม อุทยานแห่งชาติไทรทอง อุทยานแห่งชาติภูแลนคา อุทยานแห่งชาติทุ่งกระมัง ทุ่งดอกเจียว น้ำตกผาเอียง อ่างเก็บน้ำห้วยลำปะทาว ผาเก็ง แหล่งท่องเที่ยวดังกล่าวเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เดินทางมาท่องเที่ยวเป็นจำนวนมาก และเพิ่มขึ้นทุกปี ด้วย (สุนทร ปัญญาพงษ์, ๒๕๕๓)

สำหรับสถานการณ์ท่องเที่ยวในจังหวัดชัยภูมิเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๔๗ มีจำนวนผู้มาท่องเที่ยวเพิ่มขึ้นร้อยละ ๑๗.๕๔ เมื่อเทียบกับปี พ.ศ. ๒๕๔๖ มีผู้เยี่ยมเยือนรวมทั้งสิ้น ๖๕๒,๓๐๖ คน จำแนกเป็น นักท่องเที่ยว ๓๐๔,๒๓๙ คน และนักท่องเที่ยว ๓๔๘,๐๖๗ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๖.๖๔ และร้อยละ ๕๓.๓๖ ตามลำดับ โดยคิดเป็นนักท่องเที่ยวชาวไทย ๖๕๑,๖๔๓ คน และนักท่องเที่ยวต่างประเทศ ๖๖๓ คน คิดเป็นร้อยละ ๙๙.๙๐ และร้อยละ ๐.๑๐ ตามลำดับ เมื่อพิจารณาโดยภาพรวมในปี พ.ศ. ๒๕๔๗ จังหวัดชัยภูมิได้รับรายได้จากการท่องเที่ยวรวมเป็นเงินทั้งสิ้น ๔๙๑.๙๗ ล้านบาท (การท่องเที่ยวจังหวัดชัยภูมิ, ๒๕๔๗)

เมื่อพิจารณาจากแหล่งท่องเที่ยวจำนวนมากดังกล่าว คณะผู้วิจัยเห็นว่าจังหวัดชัยภูมิมียุทธศาสตร์ที่เพียงพอในการส่งเสริมให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาด้านการท่องเที่ยว สอดคล้องกับยุทธศาสตร์จังหวัดที่มีแผนการพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยว โดยเฉพาะความสำคัญของการนำทุนทางวัฒนธรรมมาสร้างคุณค่า



ทางสังคมและการเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจในชุมชน ดังนั้น คณะผู้วิจัยจึงพิจารณาเลือกบ้านกุดโง้งเป็นพื้นที่ศึกษาวิจัยเพราะเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่มีประชาชนเข้าไปใช้บริการเป็นจำนวนมาก ขณะเดียวกันหมู่บ้านแห่งนี้มีโบสถ์มหาจินตหราศิลปทวารวดีอายุราวพุทธศตวรรษที่ ๑๒-๑๕ ที่พบเป็นจำนวนมากในบริเวณรอบ ๆ หมู่บ้านซึ่งได้ถูกนำมารวบรวมไว้ในอาคารอย่างเป็นระเบียบ ส่วนมากมีลักษณะเป็นแผ่นใหญ่ ด้านหน้าจำหลักลายและบางแผ่นมีจารึกอยู่ที่ด้านหลังด้วย ลวดลายที่ปรากฏเป็นเรื่องราวทางพุทธศาสนา เล่าเรื่องชาดกตอนต่าง ๆ หรือเป็นภาพรูปเคารพ เช่น ภาพพระโพธิสัตว์ประทับยืนบนดอกบัว ภาพพระพุทธเจ้าประทับนั่งบนบัลลังก์ใต้ต้นโพธิ์ นับเป็นกลุ่มโบสถ์ที่สวยงามแห่งหนึ่งในอีสาน

การพบโบสถ์ที่บ้านกุดโง้งพบกระจายอยู่ทั่วไปบริเวณรอบหมู่บ้าน แต่เดิมโบสถ์เหล่านี้จะจอมอยู่ในดินมีเฉพาะส่วนยอดโผล่ขึ้นมาให้เห็นไม่เป็นที่สนใจของคนทั่วไป ยกเว้นโบสถ์ภาพชาดกที่ไม่ได้ฝังมดินเหมือนโบสถ์อื่น ๆ แต่ปักอยู่กลางแจ้งที่ขอบเนินดินเตี้ยๆ ขนาดเล็ก ๒ เนิน (ปัจจุบันบริเวณนี้เป็นพื้นที่ทำนา) อยู่ห่างจากหมู่บ้านไม่กี่กิโลเมตร เนินดินแรกพบว่ามีกรปักโบสถ์เป็นรูปวงกลมล้อมรอบเนินดิน โดยปักเสมาเป็นคูมีอยู่ ๕ จุด ส่วนเนินดินที่ ๒ ซึ่งอยู่ห่างจากเนินดินแรกไปทางตะวันตกเล็กน้อยมีลักษณะและทิศทางการปักเหมือนกับเนินดินแรก เนินดินทั้งสองนี้มีขนาดเล็กและไม่พบเศษอิฐหรือซากศาสนสถานในบริเวณดังกล่าวเลย จึงสันนิษฐานว่าโบสถ์ภาพชาดกที่ปักอยู่รอบเนินดินนี้คงใช้ปักเป็นเครื่องหมายแสดงถึงลานที่ศักดิ์สิทธิ์มากกว่าที่จะใช้เป็นเสมารอบอุโบสถ แต่ช่วงเวลาต่อมาอาจได้มีการใช้เสมานี้เป็นสิ่งที่เคารพนับถือในหมู่บ้านด้วย เพราะโบสถ์ที่เป็นรูปพระพุทธรูปนั่งแสดงธรรมที่พบกลางเนินดินแรกนั้น ได้มีร่องรอยของการปิดทองอันแสดงถึงการใช้เป็นที่กราบไหว้บูชาทำนองเดียวกับพระพุทธรูปโบสถ์ที่พบโดยทั่วไปเป็นแบบแผ่นหินมีทั้งแบบเรียบๆ ที่ไม่มีการสลักภาพใดๆ และแบบที่มีการแกะสลักลวดลายต่าง ๆ ประดับลงไปซึ่งมีหลายแบบ โบสถ์ที่พบเหล่านี้ส่วนหนึ่งชาวบ้านได้นำมาเก็บรวบรวมไว้ที่วัดศรีปฐมคงคา บ้านกุดโง้ง เนื่องจากมีผู้ลักลอบเข้ามาขุดแล้วนำออกไปขาย ต่อมาสำนักงานโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ ๙ ได้จัดสร้างอาคารถาวรเพื่อจัดแสดงและเก็บรักษาโบสถ์เหล่านี้ไว้ภายในบริเวณวัดศรีปฐมคงคาบ้านกุดโง้ง (วุฒิ ธงศักดิ์ และคณะ, ๒๕๕๘)

จากข้อมูลดังกล่าวทำให้เห็นว่า ปัจจุบันชาวบ้านกุดโง้งได้เล็งเห็นความสำคัญจากการที่นักท่องเที่ยวเป็นจำนวนมากใช้เป็นแหล่งศึกษาหาความรู้ และเรียนรู้จากโบราณสถานซึ่งถือเป็นเอกลักษณ์และมรดกสำคัญของชาติ โดยชาวบ้านในชุมชนได้จัดกิจกรรมการท่องเที่ยวในวันสำคัญต่าง ๆ และมีการผลิตสินค้าภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ผลิตใช้เองในชุมชนออกมาวางขายให้กับนักท่องเที่ยว ซึ่งนับว่าเป็นการต่อยอดทุนทางสังคมและวัฒนธรรมให้เกิดคุณค่าทั้งทางสังคมและมูลค่าทางเศรษฐกิจอย่างเป็นรูปธรรม ทั้งนี้สะท้อนให้เห็นถึงเนื้องานทางวัฒนธรรมอันสมควรที่จะได้รับการพัฒนาให้เป็นหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ดังนั้น หากชุมชนได้มีการวางแผนแนวทางการพัฒนาและประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวให้ทั่วถึง นอกจากจะส่งเสริมการท่องเที่ยวแล้ว ยังช่วยให้ประชาชนในพื้นที่สร้างอาชีพและรายได้เพิ่มขึ้นอีกด้วย

ดังนั้น เพื่อรองรับการขยายตัวทางการท่องเที่ยวอันเป็นการสร้างข้อได้เปรียบ และเป็นปัจจัยในการดึงดูดนักท่องเที่ยว คณะผู้วิจัยจึงสนใจในประเด็นศึกษา “การพัฒนาหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโดยมีส่วนร่วมของชุมชน: กรณีศึกษาบ้านกุดโง้ง อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ” ทั้งนี้เพื่อนำข้อมูลที่ได้รับจากผลการวิจัยไปปรับใช้ในการพัฒนาด้านการท่องเที่ยวให้เติบโตมากยิ่งขึ้น ซึ่งจะเป็นการส่งเสริมการสร้างงาน การเพิ่มรายได้ และส่งผลดีต่อการพัฒนาอุตสาหกรรมท่องเที่ยวของประเทศ เมื่อพิจารณาสภาพความเป็นจริงของการพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวในอดีตที่ผ่านมา พบว่า ขาดการมีส่วนร่วมจากภาคประชาชนซึ่งเป็นเจ้าของ



พื้นที่เข้ามามีส่วนร่วมอย่างแท้จริง เพราะการที่นโยบายของรัฐมุ่งเน้นความเจริญเติบโตด้านเศรษฐกิจ ไม่ได้ให้ความสำคัญกับภาคสังคมที่เป็นคนคิดและตัดสินใจในกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชน ก่อให้เกิดความไม่มีประสิทธิภาพในการบริหารทรัพยากรต่าง ๆ เสมอโถมอย่างรวดเร็ว ขณะเดียวกันประชาชนขาดความตระหนักในความเป็นเจ้าของ เกิดความหวาดระแวงและแสวงหาผลประโยชน์ให้ได้มากที่สุด ดังนั้น การที่จะพัฒนาหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมให้ได้ผลอย่างมีประสิทธิภาพ รัฐจำเป็นต้องกระจายอำนาจลงสู่ท้องถิ่นให้ประชาชนซึ่งก่อตั้งในรูปของกลุ่มหรือองค์กรชุมชนมีส่วนร่วมและมีจิตสำนึกในการเป็นเจ้าของทรัพยากรในชุมชน เป็นส่วนสำคัญในการสร้างความเข้มแข็งแก่ชุมชนอย่างยั่งยืน การวิจัยครั้งนี้จะช่วยให้ชุมชนได้มีโอกาสนำเสนอปัญหาและความต้องการของชุมชนในการพัฒนาหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยผ่านกระบวนการศึกษาวิเคราะห์ทางสังคมศาสตร์ อันจะเป็นการเผยแพร่ให้หน่วยงานและสาธารณชนได้รับทราบ พร้อมทั้งเสนอแนะแนวทางการวางแผนพัฒนาหรือแก้ไขปัญหาที่เป็นอุปสรรคต่อการท่องเที่ยวในมิติทางวัฒนธรรมให้กับหน่วยงานภาครัฐต่อไป

## ๒. วัตถุประสงค์

- ๒.๑ เพื่อศึกษาสภาพทั่วไปและวิเคราะห์สภาพแวดล้อมของหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมบ้านกุดไทรงาม
- ๒.๒ เพื่อศึกษาความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวต่อการจัดการสภาพแวดล้อมชุมชนในการพัฒนาหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม
- ๒.๓ เพื่อหาแนวทางที่เหมาะสมสำหรับการพัฒนาการจัดการหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนในอนาคต

## ๓. ระเบียบวิธีวิจัย

ในการดำเนินการวิจัยเรื่อง “การพัฒนาหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน : กรณีศึกษาบ้านกุดไทรงาม อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ” คณะผู้วิจัยได้ออกแบบการวิจัยไว้ดังนี้

๑) การวิจัยเชิงปริมาณ ประชากรที่ทำการศึกษาคั้งนี้คือ นักท่องเที่ยวที่เดินทางมาท่องเที่ยวหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมบ้านกุดไทรงาม ตำบลบึงคล้า อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ การคำนวณขนาดของกลุ่มตัวอย่างโดยไม่ทราบจำนวนประชากร ใช้สูตรการคำนวณของ บุญชม ศรีสะอาด, ๒๕๓๘) จำนวน ๓๘๐ คน การสุ่มตัวอย่างแบบบังเอิญ (Convenience Sampling) ทั้งนี้เพื่อจะได้นำข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้มาวิเคราะห์และนำมากำหนดเป็นแนวทางในพัฒนาการจัดการหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมต่อไป

$$\text{สูตร} \quad n = \frac{P(1-P)Z^2}{e^1}$$

กำหนดให้ n = ขนาดของกลุ่มตัวอย่าง

P = สัดส่วนของประชากรที่ผู้วิจัยจะสุ่ม

Z = ระดับความมั่นใจที่ผู้วิจัยกำหนดไว้

Z มีค่าเท่ากับ ๑.๙๖% ที่ระดับความเชื่อมั่น ๙๕% (ระดับ .๐๕)

E = สัดส่วนของความคลาดเคลื่อนที่ยอมให้เกิดขึ้น

๒) การวิจัยเชิงคุณภาพ ประชากรที่ทำการศึกษาคั้งนี้คือ ชาวบ้านกุดโง้ง อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ ส่วนกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการทำการศึกษาคั้งนี้คือ บุคคลสำคัญของชุมชน (Key informant) เช่น ผู้นำชุมชน ผู้ทรงคุณวุฒิ คณะกรรมการหมู่บ้าน และผู้นำกลุ่มชาวบ้าน เป็นต้น

#### ๔. สรุปผลการศึกษา

##### ๑. สภาพทั่วไปและวิเคราะห์สภาพแวดล้อมของหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมบ้านกุดโง้ง

เมื่อประมาณปีพุทธศักราช ๒๔๔๒ มีคนกลุ่มหนึ่งซึ่งมีพื้นเพอยู่ที่บ้านผือ ตำบลกุดตุ้ม อำเภอเมืองมาก จึงเรียกว่าบ้านกุดโง้ง ได้มาทำไร่ทำนาทำสวนบริเวณบ้านกุดโง้งในปัจจุบันใกล้ๆหมู่บ้านมีกุดอยู่แห่งหนึ่งมีลักษณะคดโค้งมาก จึงเรียกว่าบ้านกุดโง้ง ตามลักษณะกุดที่พบมีต้นไม้ขึ้นเต็มไปหมดไม้เหล่านั้นชาวบ้านเรียกทั่วไปว่าต้นไคร้ นอกจากนี้ยังมีผักตบชวาและผักที่กินได้อีกหลายชนิดขึ้นบริเวณนั้นโดยมีประวัติของหมู่บ้าน ดังนี้ แรกเริ่มเดิมทีดินแดนเหล่านี้เคยเป็นที่อยู่อาศัยของชนชาติลาวมาก่อนเพราะมีหลักฐานหลายอย่างปรากฏให้เห็น คือ ใบเสมาหินขนาดใหญ่จำนวนมาก เศษอิฐ เศษกระเบื้องและคูคลองล้อมรอบหมู่บ้าน ซึ่งในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์เป็นราชธานีนั้นเกิดสงครามอยู่หลายครั้ง จึงมีการกวาดต้อนผู้คนไปเป็นเชลยของตนเอง โดยเฉพาะคนในภาคอีสานที่พูดภาษาลาว เพราะว่าจะอยู่ในช่วงสร้างบ้านแปลงเมือง จึงทำให้ชุมชนแห่งนี้กลายเป็นหมู่บ้านร้าง อพยพหนีภัยสงคราม ในสมัยต่อมาได้มีกลุ่มแรกอพยพมาอยู่ ได้แก่ นายจันทร์ นายหลอด นางเทศ นายตา นางอินทร์ นายหน่อ นางสี นายขุนลาด นางบุญมา ซึ่งมีพื้นเพเดิมอยู่บ้านผือ ตำบลกุดตุ้ม อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ ต่อมาจึงได้มีคนอพยพมาอยู่เพิ่มมากขึ้นเนื่องจากสภาพพื้นที่ มีความอุดมสมบูรณ์ ห้วยหนอง คลอง บึง บ้านกุดโง้ง มีลักษณะเป็นเกาะ มีลำห้วยล้อมรอบด้านทิศเหนือ ทิศตะวันออก เป็นลำห้วยปะทาว ทิศใต้เป็นลำห้วยกรอก ทิศตะวันออกเป็นลำห้วยหลัว สภาพพื้นที่มีลักษณะราบลุ่ม เหมาะแก่การเพาะปลูก

ส่วนสภาพแวดล้อมของหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมบ้านกุดโง้ง ชุมชนได้วิเคราะห์สภาพแวดล้อมบริบทชุมชน โดยแบ่งเป็นปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก ประกอบด้วย

##### ก. ปัจจัยภายในชุมชน แบ่งออกเป็นจุดแข็งหรือจุดเด่น และจุดอ่อน ได้แก่

๑. จุดแข็งหรือจุดเด่น ประกอบด้วย (๑) มีทรัพยากรธรรมชาติที่สมบูรณ์ (๒) มีวัฒนธรรมสืบทอดกันมานาน (๓) มีใบเสมาศิลปะสมัยทวารวดีประจำหมู่บ้าน (๔) มีภูมิปัญญาท้องถิ่นเนื่องจากประชาชนในหมู่บ้านมีความรู้ มีประสบการณ์ในการประกอบอาชีพ (๕) อยู่ใกล้แหล่งชุมชนที่เจริญ การคมนาคมที่สะดวก (๖) มีความสามัคคีและเสียสละ (๗) มีผู้นำที่มีความสามารถและมีประสบการณ์ในการพัฒนาหมู่บ้าน (๘) มีผู้นำที่มีความสามารถและมีประสบการณ์ในการพัฒนาหมู่บ้าน (๙) เป็นหมู่บ้านต้นแบบในการพัฒนาหมู่บ้านอย่างยั่งยืน

๒. จุดอ่อน ประกอบด้วย (๑) ประชาชนมีรายได้ไม่พอกำกับชีวิตประจำวัน (๒) ประชาชนไม่มีการร่วมกลุ่มในการประกอบอาชีพเสริมสร้างรายได้ (๓) ค่านิยมการใช้จ่ายในชีวิตประจำวันฟุ้ง (๔) การร่วมกลุ่มอาชีพไม่เข้มแข็ง

##### ข. ปัจจัยภายนอกชุมชน แบ่งออกเป็นโอกาสและอุปสรรคหรือภัยคุกคาม ได้แก่

๓. โอกาส ประกอบด้วย (๑) (๒) นโยบายของรัฐส่งเสริมการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน (๓) ขอบประมาณสนับสนุนจากหน่วยงานของทางราชการในการต่อยอดกลุ่มอาชีพ

๔. ปัญหาหรืออุปสรรค ประกอบด้วย (๑) ได้รับการจัดสรรงบประมาณไม่เพียงพอต่อการพัฒนาหมู่บ้าน (๒) ประชาชนมีนิสัยฟุ่มเฟือย (๓) เรียบแบบค่านิยมผิดๆ

๒. ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวต่อการจัดการสภาพแวดล้อมชุมชนในการพัฒนาหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม แบ่งรายละเอียดข้อมูลสรุปได้ดังนี้

๒.๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

๑) เพศของผู้ตอบแบบสอบถาม ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศชาย คิดเป็นร้อยละ ๕๐.๙๐ รองลงมาคือเพศหญิงคิดเป็นร้อยละ ๔๙.๑๐

๒) อายุของผู้ตอบแบบสอบถาม ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่อยู่ระหว่าง ๑๕-๓๐ ปี คิดเป็นร้อยละ ๒๖.๔๐ รองลงมาคืออายุระหว่าง ๔๖-๖๐ ปี คิดเป็นร้อยละ ๒๖.๔๐ อายุระหว่าง ๓๑-๔๕ ปี คิดเป็นร้อยละ ๒๐.๘๐ และน้อยที่สุดคืออายุระหว่าง ๖๑-๗๕ ปี คิดเป็นร้อยละ ๑๓.๒๐ ตามลำดับ

๓) ระดับการศึกษาของผู้ตอบแบบสอบถาม ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษา คิดเป็นร้อยละ ๓๙.๖๐ รองลงมาคือจบการศึกษาระดับปริญญาตรี คิดเป็นร้อยละ ๓๐.๒๐ จบการศึกษาระดับประถมศึกษา คิดเป็นร้อยละ ๑๓.๒๐ จบการศึกษาระดับสูงกว่าปริญญาตรี คิดเป็นร้อยละ ๑๑.๓๐ และน้อยที่สุดคือจบการศึกษาระดับ อนุปริญญา/อาชีวศึกษา คิดเป็นร้อยละ ๕.๗๐ ตามลำดับ

๔) อาชีพของผู้ตอบแบบสอบถาม ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเป็นนักเรียน/นักศึกษา คิดเป็นร้อยละ ๓๕.๘๐ รองลงมาคือประกอบอาชีพธุรกิจส่วนตัว/ค้าขาย คิดเป็นร้อยละ ๒๐.๘๐ ประกอบอาชีพรับราชการ/รัฐวิสาหกิจ คิดเป็นร้อยละ ๑๘.๙๐ ประกอบอาชีพแม่บ้าน คิดเป็นร้อยละ ๑๑.๓๐ ประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไป/กรรมกร คิดเป็นร้อยละ ๕.๗๐ ประกอบอาชีพแม่บ้าน คิดเป็นร้อยละ ๕.๗๐ และน้อยที่สุดคือประกอบอาชีพเกษียณอายุราชการ คิดเป็นร้อยละ ๑.๙๐ ตามลำดับ

๕) ภูมิลำเนาของผู้ตอบแบบสอบถาม ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในจังหวัดชัยภูมิ คิดเป็นร้อยละ ๕๖.๖๐ รองลงมาคืออาศัยอยู่ในจังหวัดขอนแก่น คิดเป็นร้อยละ ๑๓.๒ อาศัยอยู่ในจังหวัดเชียงใหม่คิดเป็นร้อยละ ๗.๕๐ อาศัยอยู่ในจังหวัดภูเก็ต คิดเป็นร้อยละ ๕.๗ อาศัยอยู่ในจังหวัดหนองบัวลำภู เพชรบุรีและจังหวัดนครราชสีมาในอัตราที่เท่ากัน คิดเป็นร้อยละ ๓.๘ และน้อยที่สุดคืออาศัยอยู่ในจังหวัดพังงา สุมทราปรการและประเทศกัมพูชา ในอัตราที่เท่ากันคิดเป็นร้อยละ ๑.๙๐ ตามลำดับ

๖) ประสบการณ์การเดินทางมาท่องเที่ยว ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ยังไม่เคยเดินทางมาเที่ยวที่หมู่บ้านวัฒนธรรมกุดโง้ง คิดเป็นร้อยละ ๕๒.๘๐ รองลงมาคือเคยเดินทางมาท่องเที่ยวที่หมู่บ้านวัฒนธรรมกุดโง้ง คิดเป็นร้อยละ ๔๗.๒๐

๗) จำนวนวันที่ผู้ตอบแบบสอบถามใช้ในการเดินทางมาท่องเที่ยวในจังหวัดชัยภูมิ ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ใช้เวลาท่องเที่ยวในจังหวัดชัยภูมิ จำนวน ๑-๓ วัน คิดเป็นร้อยละ ๘๖.๘ รองลงมาคือใช้เวลาท่องเที่ยวมากกว่า ๑ สัปดาห์ คิดเป็นร้อยละ ๗.๕ และน้อยที่สุดคือใช้เวลาท่องเที่ยวจำนวน ๔-๖ วัน คิดเป็นร้อยละ ๕.๗๐

๘) แหล่งข้อมูลที่ผู้ตอบแบบสอบถามรู้จักแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมกุดโง้ง ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ ได้รับข้อมูลมาจากสำนักงานท่องเที่ยวจังหวัดชัยภูมิ คิดเป็นร้อยละ ๓๗.๗ รองลงมาคือได้รับข้อมูลมาจากเพื่อนหรือญาติ คิดเป็นร้อยละ ๓๒.๑ และน้อยที่สุดคือได้รับข้อมูลมาจากบุคคลอื่น ๆ คิดเป็นร้อยละ ๓๐.๒๐

๙) ผู้ตอบแบบสอบถามเดินทางมาจากที่ที่ใดก่อนจะเดินทางมาท่องเที่ยวหมู่บ้านวัฒนธรรมกุดโง้ง ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เดินทางมาจากอนุสาวรีย์เจ้าพ่อพระยาแล คิดเป็นร้อยละ ๓๐.๒

รองลงมาคือเดินทางมาจากน้ำตกตาดโตน คิดเป็นร้อยละ ๒๔.๕ เดินทางมาจากบ้าน คิดเป็นร้อยละ ๑๘.๙ เดินทางมาจากทุ่งดอกกระเจียว คิดเป็นร้อยละ ๑๑.๓ เดินทางมาจากมอหินขาวและปราสาทคูชัยภูมิ ในจำนวนที่เท่า ๆ กัน คิดเป็นร้อยละ ๕.๗ และน้อยที่สุดคือเดินทางมาจากเขื่อนลำปะทาว คิดเป็นร้อยละ ๓.๘๐ ตามลำดับ

๑๐) การวางแผนจะไปเที่ยวที่ใดหลังจากเที่ยวหมู่บ้านวัฒนธรรมกุดโง้ง ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่วางแผนจะไปเที่ยวที่อนุสาวรีย์เจ้าพ่อพระยาแล คิดเป็นร้อยละ ๓๐.๒๐ รองลงมาวางแผนเดินทางกลับบ้าน คิดเป็นร้อยละ ๑๘.๙๐ วางแผนเดินทางไปทุ่งดอกกระเจียว คิดเป็นร้อยละ ๑๗.๐๐ วางแผนเดินทางไปน้ำตกตาดโตน คิดเป็นร้อยละ ๑๑.๓๐ วางแผนเดินทางไปมอหินขาวคิดเป็นร้อยละ ๙.๔๐ วางแผนเดินทางไปปราสาทคูชัยภูมิ คิดเป็นร้อยละ ๗.๕๐ และน้อยที่สุดคือวางแผนจะเดินทางไปเขื่อนลำปะทาว คิดเป็นร้อยละ ๕.๗๐ ตามลำดับ

๒.๒ ระดับความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวต่อการจัดการสภาพแวดล้อมชุมชนในการพัฒนา

หมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมบ้านกุดโง้ง ตำบลบึงคล้า อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ นักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้ามาท่องเที่ยวหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมบ้านกุดโง้ง โดยภาพรวมส่วนใหญ่พึงพอใจต่อการจัดการสภาพแวดล้อมของชุมชนในระดับมาก โดยพึงพอใจมากที่สุดคือด้านอรรถาธิบายไม้ตรีของคนในชุมชนท้องถิ่น รองลงมาคือด้านสวัสดิการและความปลอดภัย และน้อยที่สุดคือด้านร้านอาหารเครื่องดื่มและของที่ระลึก เมื่อพิจารณาการจัดการท่องเที่ยวในแต่ละด้านสรุปได้ดังนี้

๑) ด้านการเดินทางมาท่องเที่ยวบ้านกุดโง้งโดยรวม มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๕๕ มีความพึงพอใจอยู่ในระดับปานกลาง โดยมีความพึงพอใจรายด้านมากที่สุดคือสภาพภูมิทัศน์ และน้อยที่สุดคือด้านค่าใช้จ่ายในการเดินทางเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว

๒) ด้านสาธารณูปโภคและสิ่งอำนวยความสะดวกโดยรวม มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๖๘ มีความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก โดยมีความพึงพอใจรายด้านมากที่สุดคือสถานที่จอดรถมีความปลอดภัย และน้อยที่สุดคือสภาพการใช้งานของเครื่องสุขภัณฑ์ห้องน้ำ-ห้องสุขาในพื้นที่แห่งท่องเที่ยว

๓) ด้านร้านอาหาร เครื่องดื่มและของที่ระลึก โดยภาพรวมมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๓๙ มีความพึงพอใจอยู่ในระดับปานกลาง โดยมีความพึงพอใจรายด้านมากที่สุดคือราคาอาหาร เครื่องดื่มและของที่ระลึก และน้อยที่สุดคือร้านค้าที่ขายอาหาร เครื่องดื่มและของที่ระลึกมีความเพียงพอต่อความต้องการ

๔) ด้านการนำเที่ยวและความน่าสนใจของชุมชนบ้านกุดโง้ง โดยภาพรวมมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๗๖ มีความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก โดยมีความพึงพอใจรายด้านมากที่สุดคือวัฒนธรรมและวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชนบ้านกุดโง้ง และน้อยที่สุดคือสินค้าที่ระลึกของชาวบ้านในชุมชน

๕) ด้านสวัสดิการและความปลอดภัย โดยภาพรวมมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๖ มีความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก โดยมีความพึงพอใจรายด้านมากที่สุดคือความปลอดภัยจากธรรมชาติที่ดำรงอยู่ และน้อยที่สุดคือความปลอดภัยจากโจรผู้ร้ายในชุมชน

๖) ด้านอรรถาธิบายไม้ตรีของคนในชุมชน โดยภาพรวมมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๓๘ มีความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก โดยมีความพึงพอใจรายด้านมากที่สุดคือชาวบ้านพูดจาสุภาพเรียบร้อยและมีความมิตรมาก และน้อยที่สุดคือชาวบ้านมีความรู้และความสามารถให้ข้อมูลแก่นักท่องเที่ยวได้เป็นอย่างดี

๓. แนวทางที่เหมาะสมสำหรับการพัฒนาการจัดการหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนในอนาคต

สำหรับแนวทางที่เหมาะสมสำหรับการพัฒนาหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมบ้านกุดโง้งโดยอาศัยการมีส่วนร่วมของชุมชน ประกอบด้วย

๑) การสร้างเส้นทางทางการท่องเที่ยว ได้แก่ (๑) แหล่งท่องเที่ยวบ้านกุดโง้งในอนาคตควรจัดเส้นทางท่องเที่ยวที่เหมาะสมประกอบด้วยเส้นทางท่องเที่ยวทั้งทางบกและทางน้ำ เนื่องจากในอนาคตชุมชนต้องมีการบริหารจัดการที่ครอบคลุมทั้งสองเส้นทาง สำหรับพื้นที่เป้าหมายที่มีใบเสมาเรียงรายอย่างสวยงาม ประกอบด้วย ใบเสมาบ้านอาจารย์เสนาะ ใบเสมาที่นาตาบ ใบเสมาของยายใบ ใบเสมาบ้านแม่หลิน ใบเสมาตาวิเศษ ใบเสมาแม่อัมพร ใบเสมาตาทอน ใบเสมายายปาน การเที่ยวชมสะพานวังปลา และใบเสมาที่เกาะกลางบ้าน เป็นต้น (๒) การทำแผนที่ชุมชน (community mapping) เพื่อศึกษาเส้นทางแหล่งท่องเที่ยวของชุมชนได้สะดวกขึ้น ประกอบด้วย สถานที่สำคัญ ๆ ของชุมชน พื้นที่สาธารณะประโยชน์ สะพานวังปลา เกาะกลางหมู่บ้าน เป็นต้น

๒) การพัฒนาอาคารสถานที่ให้พร้อม ได้แก่ (๑) ควรมีการปรับปรุงอาคารสถานที่ให้เหมาะสมสำหรับการบริการนักท่องเที่ยว เนื่องจากปัจจุบันมีเพียงอาคารเก็บพิพิธภัณฑิใบเสมา ในอนาคตควรพัฒนาด้านอาคารและสถานที่สำหรับบริการนักท่องเที่ยว ประกอบด้วย อาคารที่คลุมใบเสมาทั้งหมด ห้องแสดงศิลปะและวัฒนธรรม ประเพณีของชุมชน รวมทั้งการปรับปรุงห้องน้ำสำหรับผู้มาใช้บริการการท่องเที่ยว (๒) ควรจัดพื้นที่แหล่งเรียนรู้เพื่อการท่องเที่ยวของชุมชน ชาวบ้านนิยมเรียกว่าแนวคิดแบบ “หลุมขุด” หมายถึง แหล่งเรียนรู้ที่นักท่องเที่ยวเมื่อเข้ามาภายในชุมชนต้องผ่านการเรียนรู้ตั้งแต่บริเวณประปาหมู่บ้านซึ่งเป็นสะพานวังปลา จนถึงแหล่งเรียนรู้ที่จัดนิทรรศการในแต่ละพื้นที่ที่มีใบเสมาในชุมชน (๓) ควรจัดหาพื้นที่สำหรับจำหน่ายสินค้าหรือผลิตภัณฑ์ในชุมชน เนื่องจากที่ผ่านมาชุมชนมีผลผลิตทางการเกษตร ผลิตภัณฑ์ในครัวเรือน และผลิตภัณฑ์ของชุมชน สามารถนำมาจำหน่ายเป็นสินค้าที่ระลึกไว้บริการแก่นักท่องเที่ยว

๓) การพัฒนาด้านศักยภาพความพร้อมของคนในชุมชน ได้แก่ (๑) การพัฒนาคนในชุมชนให้มีศักยภาพและความพร้อมสำหรับบริการนักท่องเที่ยว กล่าวคือเมื่อบ้านกุดโง้งเปิดหมู่บ้านแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้พร้อมทั้งผู้นำชุมชน ประชาชนชาวบ้าน คณะกรรมการหมู่บ้าน เยาวชน พร้อมทั้งลูกหลานบ้านกุดโง้งทุกคน (๒) การบริหารจัดการภายในแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ได้แก่ การมีมัคคุเทศก์รุ่นเยาว์เอาไว้บริการและให้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับวิถีชีวิตและมิติทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น ชาวบ้านมีอริยาศัยไมตรีที่ดีต่อผู้มาเยี่ยมจนกลายเป็นเสน่ห์ที่ให้นักท่องเที่ยวจากพื้นที่ต่าง ๆ ให้ความสนใจและให้ความสำคัญในการเข้ามาท่องเที่ยวในพื้นที่

๔) การพัฒนาด้านการบริหารจัดการเชิงพื้นที่ ได้แก่ (๑) การจัดทำเขตพื้นที่ท่องเที่ยว (Zoning) โดยแยกพื้นที่ที่มีความชัดเจน เนื่องจากใบเสมาตั้งอยู่ภายในบริเวณวัด จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องกำหนดพื้นที่ไม่ให้กระทบทางวัฒนธรรม เช่น เขตพุทธาวาส เขตสังฆาวาส เขตโบราณสถาน เขตสำหรับเลี้ยงปลา เป็นต้น การกำหนดพื้นที่หรือเขตพื้นที่ภายในบริเวณแหล่งท่องเที่ยวช่วยส่งผลให้แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมบ้านกุดโง้งได้ชื่อว่าเป็นหมู่บ้านที่ไม่กระทบแหล่งโบราณคดี เนื่องจากได้ผ่านคณะกรรมการดูแลใบเสมาเป็นอย่างดี (๒) การจัดตั้งศูนย์บริการนักท่องเที่ยว ในอนาคตหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมบ้านกุดโง้ง ควรให้บริการด้านการท่องเที่ยวอย่างครบวงจรและมีจุดบริการประชาสัมพันธ์แก่นักท่องเที่ยว เนื่องจากแหล่งท่องเที่ยวใบเสมาบ้านกุดโง้งเป็นโบราณสถานทางสถาปัตยกรรมในมิติทางศาสนา นักท่องเที่ยวควรมีความรู้ความเข้าใจพื้นฐานหลักการทางศาสนาและมิติทางวัฒนธรรมของชุมชน เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้เล็งเห็นความสำคัญและเป็นนักท่องเที่ยวที่คุณภาพ

๕) การสร้างสรรค์การแสดงและความเป็นอัตลักษณ์ของท้องถิ่น ได้แก่ (๑) ควรจัดการแสดงเพื่อเล่าเรื่องราวความเป็นมาของใบเสมาผ่านชุดการแสดงที่สะท้อนให้เห็นประวัติศาสตร์และอัตลักษณ์ของท้องถิ่น

เป็นการ ประชาสัมพันธ์ให้นักท่องเที่ยวและบุคคลทั่วไปได้รับรู้และตระหนักถึงความสำคัญของโบสถ์เป็นการ สร้างแรงจูงใจให้คนที่เดินทางมาท่องเที่ยว ส่งผลให้นักท่องเที่ยวและบุคคลที่สนใจได้รับทราบข้อมูลผ่านการ ถ่ายทอดเรื่องราวจากการแสดงดังกล่าวได้ง่ายขึ้น ได้แก่ ศิลปะการแต่งกาย การฟ้อนรำ ทำนอง ท่วงทำนองการแสดง ที่เกี่ยวโบสถ์ทั้งหมด (๒) ควรจัดสร้างผลิตภัณฑ์ที่เป็นอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมชุมชนมาเป็นจุดขาย เนื่องจาก เรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับโบสถ์มีฐานคิด ความรู้ และวิถีวัฒนธรรมที่หลากหลาย เป็นต้นว่า ลวดลายของโบสถ์ สัญลักษณ์ของโบสถ์แต่ละแผ่นหรือแท่งหิน เป็นต้น นำมาใช้ประโยชน์เพื่อส่งเสริมและอนุรักษ์วัฒนธรรมของ ชุมชน โดยนำมาสร้าง จัดพิมพ์ จำหน่ายเป็นของที่ระลึกได้ เพราะโบสถ์มีภาพที่สวยงามและชัดเจนอยู่แล้ว เหลือเฉพาะแต่คนที่สนใจเข้ามาดำเนินการ

## ๕. ข้อเสนอแนะ

### ๕.๑ ข้อเสนอแนะสำหรับการพัฒนา

๑. ความสำคัญของโบสถ์บ้านกุดโง้งคือเป็นศูนย์รวมจิตใจของชุมชนและผู้มีจิตวิญญาณในการ อนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่น จำเป็นอย่างยิ่งที่ลูกหลานทุกคนในชุมชนควรให้ความสำคัญและตระหนักใน การรักษาไว้ซึ่งอัตลักษณ์และวิถีวัฒนธรรมของท้องถิ่น

๒. โบสถ์บ้านกุดโง้งเป็นสัญลักษณ์หนึ่งของคนชัยภูมิ หน่วยงานและองค์กรที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ ในจังหวัดชัยภูมิ ควรให้ความร่วมมือและสนับสนุนงบประมาณ การประสานงาน การแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อร่วม กันสร้างความเข้มแข็งและกระตุ้นให้คนชัยภูมิได้มีส่วนร่วมในการท่องเที่ยวตามมิติทางวัฒนธรรมของชุมชน

๓. การพัฒนาอาคารสถานที่และสิ่งปลูกสร้างภายในพื้นที่ควรมีการศึกษามิติทางประวัติศาสตร์ และความเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมของชุมชน โดยให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในปฏิบัติการของชุมชน

๔. การจัดเก็บโบสถ์ที่ปรากฏในบริเวณหมู่บ้านกุดโง้งควรจัดการอย่างเป็นระบบที่ชัดเจน สอดคล้องกับความต้องการของคนในชุมชน

### ๕.๒ ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาคั้งต่อไป

๑. ควรมีการถอดบทเรียนคุณค่าโบสถ์กับการตีความของคนในชุมชน ทั้งในมิติประวัติศาสตร์ ความเชื่อ พิธีกรรม และวิถีชีวิตที่สะท้อนให้เห็นอัตลักษณ์ของชุมชนในอดีตจนถึงปัจจุบัน

๒. ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบชุมชนหรือเครือข่ายทางวัฒนธรรมกับการจัดการท่องเที่ยวโบสถ์ หรือแหล่งโบราณสถานอื่น เพื่อนำมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ความเหมือนและความต่างในการจัดการมรดกทาง วัฒนธรรม

## บรรณานุกรม

- การท่องเที่ยวจังหวัดชัยภูมิ. เอกสารรายงานผลการดำเนินงานประจำปี. องค์การบริหารส่วนจังหวัดชัยภูมิ. จังหวัดชัยภูมิ, ๒๕๔๗.
- บุญชม ศรีสะอาด. วิธีการทางสถิติสำหรับการวิจัย. กรุงเทพฯ: สุวีริยาสาส์น, ๒๕๓๘.
- วุฒิ ธงศักดิ์ แกลดณะ. โครงการการศึกษาคุณค่าไบโसेมาเพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ด้านคุณธรรมสำหรับชาวบ้านบ้านกุดโจ่งตำบลบึงคล้า อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๕๘.
- สุนทร ปัญญาพงษ์. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการลุ่มน้ำด้านการท่องเที่ยว: กรณีศึกษาลุ่มน้ำลำปะทาว จังหวัดชัยภูมิ. วารสารวิจัยเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่. ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๖ กรกฎาคม – สิงหาคม ๒๕๕๓.
- สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, ๒๕๔๔. รายงานฉบับสมบูรณ์โครงการศึกษาเพื่อจัดทำแผนปฏิบัติการพัฒนาอุตสาหกรรมท่องเที่ยวแห่งชาติ ในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๙.



การมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง ในพื้นที่บ้านน้ำทรัพย์  
หมู่ที่ ๙ ตำบลแก่งกระจาน อำเภอแก่งกระจาน จังหวัดเพชรบุรี

PARTICIPATION IN EFFICIENCY ECONOMY IN BANNAMSUB VILLAGE, M.9,  
KAENG KRACHAN SUB-DISTRICT, KAENG KRACHAN DISTRICT, PHETCHABURI  
PROVINCE

ธนนทร์ คำเกลี้ยง \*, รัฐศิรินทร์ วังกานนท์ \*\*,  
สมบุญ ศรีสรวิทย์ \*\*, วุฒิสพร ญัฐจโรจน์ \*\*

บทคัดย่อ

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ ๒ ประการ คือ ๑. เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงในพื้นที่บ้านน้ำทรัพย์ หมู่ที่ ๙ ตำบลแก่งกระจาน อำเภอแก่งกระจาน จังหวัดเพชรบุรี ๒. เพื่อศึกษาการพัฒนาที่ยั่งยืนในบ้านน้ำทรัพย์ หมู่ที่ ๙ ตำบลแก่งกระจาน อำเภอแก่งกระจาน จังหวัดเพชรบุรี การศึกษาวิจัยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อตอบวัตถุประสงค์การวิจัย โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน และประชาชนบ้านน้ำทรัพย์ จำนวน ๒๐ ท่าน เพื่อรับทราบการมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงและการพัฒนาที่ยั่งยืน การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพผู้วิจัยได้ใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา (Descriptive analysis)

ผลการวิจัยมีข้อค้นพบดังนี้ ๑. การมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงในพื้นที่บ้านน้ำทรัพย์ หมู่ที่ ๙ ตำบลแก่งกระจาน อำเภอแก่งกระจาน จังหวัดเพชรบุรี มีรูปแบบการดำเนินการ ๔ รูปแบบ คือ การรับรู้ข่าวสาร (Public Information) การปรึกษาหารือ (Public Consultation) การประชุมรับฟังความคิดเห็น (Public Meeting) และการร่วมในการตัดสินใจ (Decision Making) โดยเริ่มนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๔๐ ผ่านกระบวนการส่งชาวบ้านในชุมชนไปศึกษาดูงานและส่งต่อให้คนในชุมชน โดยศึกษาจากวิธีการของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เป็นต้นแบบในการดำเนินการตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง (๑) การรับรู้ข่าวสาร (Public Information) ประชาชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะได้รับทราบถึงรายละเอียดของโครงการที่จะดำเนินการรวมทั้งผลกระทบที่คาดว่าจะเกิดขึ้น ทั้งก่อนที่จะมีการตัดสินใจดำเนินโครงการ โดยได้รับแจ้งจากผู้ใหญ่บ้าน และผู้อำนวยการ กศน. แก่งกระจาน (๒) รูปแบบการปรึกษาหารือ (Public Consultation) เป็นการหารือระหว่างผู้ดำเนินการโครงการกับประชาชนผู้มีส่วนได้ส่วนเสียของโครงการ ผ่านการสอบถามความคิดเห็นและให้/ตรวจสอบข้อมูลเพิ่มเติมเพื่อให้เกิดความเข้าใจในโครงการและกิจกรรมมากขึ้นระหว่างการดำเนินการ

\* นักศึกษาหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชานโยบายสาธารณะและการจัดการภาครัฐ คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

\*\* อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ อาจารย์ประจำคณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล



ภายใต้การสนับสนุนของผู้ใหญ่บ้าน และผู้อำนวยการ กศน. (๓) รูปแบบการประชุมรับฟังความคิดเห็น (Public Meeting) เพื่อให้ผู้เกี่ยวข้องับโครงการ/กิจกรรมในทุกภาคส่วน ได้ทำความเข้าใจ และค้นหาเหตุผลในการดำเนินโครงการ/กิจกรรมในพื้นที่นั้นๆ แบ่งออกเป็นหลาย ๓ รูปแบบ ดังนี้ รูปแบบที่ ๑ การประชุมระดับชุมชน (Community Meeting) จัดขึ้นในชุมชนที่ได้รับผลกระทบจากโครงการ โดยเจ้าของโครงการหรือกิจกรรมจะต้องส่งตัวแทนเข้าร่วม เพื่ออธิบายถึงลักษณะโครงการ ผลกระทบที่คาดว่าจะเกิดขึ้น ร และตอบข้อซักถามของชุมชน รูปแบบที่ ๒ การประชุมรับฟังความคิดเห็นเชิงวิชาการ (Technical Hearing) สำหรับโครงการที่มีข้อโต้แย้ง จำเป็นจะต้องเชิญผู้เชี่ยวชาญเฉพาะสาขาจากภายนอกมาให้ความรู้และให้ความเห็นต่อโครงการ รูปแบบที่ ๓ ประชาพิจารณ์ (Public Hearing) เป็นเวทีในการเสนอข้อมูลอย่างเปิดเผยทั้งฝ่ายเจ้าของโครงการและฝ่ายผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากโครงการ ซึ่งจะต้องมีองค์ประกอบของผู้เข้าร่วมที่เป็นที่ยอมรับ มีหลักเกณฑ์ประเด็นในการพิจารณาที่ชัดเจน และแจ้งให้ทุกฝ่ายทราบทั่วกัน (๔) รูปแบบการร่วมในการตัดสินใจ (Decision Making) โดยสมาชิกในหมู่บ้านจะเข้าร่วมการประชุมหมู่บ้านเดือนละ ๑ ครั้ง ซึ่งที่ประชุมจะประกอบด้วยผู้นำหมู่บ้าน ผู้นำกลุ่มอาชีพ และชาวบ้าน เข้าร่วมรับฟังผู้นำที่ได้รับการคัดเลือกจากกลุ่มอาชีพมาเสนอโครงการภายใต้แนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ประชาคมชาวบ้านจะมีบทบาทในการพิจารณา สอบถามให้ความคิดเห็น ร่วมกันตัดสินใจในการดำเนินการ รวมถึงออกแบบแนวทางในการดำเนินการโครงการนั้น หลังจากประชุมเสร็จสิ้น ผู้นำกลุ่มอาชีพจะนำผลจากการประชุมไปสื่อสารประชาสัมพันธ์สมาชิกภายในกลุ่มของตนเองได้รับทราบและดำเนินการต่อไป

๒. การพัฒนาที่ยั่งยืนในบ้านน้ำทรัพย์ หมู่ที่ ๙ ตำบลแก่งกระจาน อำเภอแก่งกระจาน จังหวัดเพชรบุรี มีองค์ประกอบพื้นฐานการพัฒนาที่ยั่งยืนที่สำคัญ ๓ องค์ประกอบ ประกอบด้วย องค์ประกอบทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ซึ่งมีส่วนสำคัญในการเชื่อมโยงผลการดำเนินการตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ทำให้คุณภาพชีวิตของคนในชุมชนดีขึ้น สุขภาพร่างกายแข็งแรง มีอาชีพเพิ่มมากขึ้น สามารถสร้างรายได้เฉลี่ยต่อเดือนดีขึ้น และรู้จักการทำบัญชีรายรับ-รายจ่ายทำให้รู้จักออมเงิน ลดภาระหนี้ในระบบ เนื่องจากมีโครงการสหกรณ์ออมทรัพย์ มีความร่วมมือร่วมใจกันมากขึ้น เกิดความสามัคคีที่เหนียวแน่น ไม่มีสารเสพติดเข้ามาในชุมชนจากการเข้าร่วมแสดงโชว์จึงทำให้เด็ก ๆ ไม่มั่วสุมยาเสพติด ไม่มีโจรผู้ร้ายเพราะทุกคนมีรายได้ คนไม่อพยพออกนอกชุมชนเนื่องจากมีรายได้ภายในชุมชน สภาพดินไม่เสื่อม ป่าก็ไม่ถูกทำลายเพราะคนชุมชนช่วยกันดูแลและช่วยกันปลูกป่า สร้างระบบนิเวศที่แข็งแรง มีการพัฒนาหมู่บ้านโดยการปลูกป่าและถางหญ้า มีความเจริญของบ้านเรือน และถนนภายในชุมชน ยังสามารถคงวัฒนธรรมดั้งเดิมไว้ ดังนั้น การพัฒนาในอดีตที่ผ่านมาจะให้ความสำคัญกับคนรุ่นปัจจุบัน เหตุการณ์เฉพาะหน้า รวมถึงพิจารณาที่ประสิทธิภาพของผลลัพธ์ และความเป็นธรรมที่จะเกิดขึ้น แต่จากการเรียกร้องในชุมชนบ้านน้ำทรัพย์มีความต้องการให้การพัฒนานั้นคำนึงถึงความอยู่รอด ปากท้องและกินคืออยู่ดีของคนในอนาคต การมีชีวิตที่ดีที่สัมพันธ์กันและไม่ทำลายธรรมชาติ จึงเป็นเหตุให้การทำโครงการใดๆ นั้นจึงต้องคำนึงถึงเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ที่มีส่วนสำคัญในการผลักดันโครงการตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงให้เกิดขึ้นอย่างยั่งยืน

**คำสำคัญ:** เศรษฐกิจพอเพียง, การมีส่วนร่วม, การพัฒนาที่ยั่งยืน

## Abstract

This research aimed to study 1) the participation in the driving of sufficiency economy and 2) the sustainable development in Bannamsub Village, M. 9, Kaeng Krachan sub-district, Kaeng Krachan district, Phetchaburi province. Qualitative method was employed to respond to the research objectives. In-depth interview was manipulated with the village headman, assistant to the village headman, and villagers of Bannamsub Village; with the total of 20 people for data collection. The collected data was analyzed by using descriptive statistics.

The results revealed that 1) regarding with the participation in the driving of sufficiency economy in the village, there were 4 types of procedure; a) Public information- villagers and involved organization had been informed about the project details and its impact before the decision was made from the village headman and the director of Kaeng Krachan office of non-formal and informal education b) Public consultation- the discussion between the project operator and all stakeholders about the pros and cons of the project by inquiring opinion and inspection of the additional information for mutual understanding with the support from the village headman and the director of Kaeng Krachan office of non-formal and informal education c) Public meeting- for investigate the rationale of the project and activity in the area; the meeting are divided into 3 types: Community meeting- this was done in the community that has impact from the project, the representative of the project or the activity has to explain about the project and impact that may occur and answer the questions from the community. Technical hearing- for the project that has been argued, special expert must be invited to clarify and elaborate the opinion towards the project. Public hearing- where all the data is presented both from the project owner and all stakeholders and this must comprise of the acceptable participants and criteria for consideration d) Decision making- the villagers were holding a monthly meeting where the village headman, career leaders, and villagers are participated and the representative of each career group are to present information, ideas and opinions about their project under the concept sufficiency economy. Here the community plays role in considering, decision making, problem-solving, suggesting the procedure of the presented projects, then the presenter takes the suggestions to inform members of their group.

2) For sustainable development in Bannamsub Village, M. 9, Kaeng Krachan sub-district, Kaeng Krachan district, Phetchaburi province, there are economic, social, and environmental aspects as the basis of sufficiency economy development which lead to the better life quality of the community members, more earning, and physical development of infrastructure inside the community, the maintaining or original culture.

While development in the past gave priorities to the current generation of people, the future problem, and the fairness, while the case of Bannamsub Village is calling for survival, food, and living condition of the next generation people, the good relationship not only among themselves but also with the environment. Thus, each project needs to be considered about the economics, society, and the environment which are the important factors in sustainably driving sufficiency economy project.

**Keywords:** Sufficiency Economics, Participation, Sustainable Development.

## บทนำ

ในช่วงทศวรรษที่ ๒๕๒๐ ประเทศไทยเผชิญปัญหาทางเศรษฐกิจทั้งปัญหาที่เกิดจากปัจจัยภายนอกและปัญหาสถาบันการเงิน ตลอดจนปัญหาการดำเนินนโยบายการคลังในช่วงกลางทศวรรษ แต่อัตราการเจริญเติบโตของประเทศในช่วงดังกล่าวก็อยู่ในระดับที่น่าพอใจ (ประมาณร้อยละ ๖ ต่อปี) โครงสร้างการผลิตของประเทศค่อย ๆ เปลี่ยนจากประเทศเกษตรกรรมมาเป็นประเทศอุตสาหกรรมอัตราการเจริญเติบโตของไทยสูงขึ้นอย่างมากในช่วงต้นทศวรรษที่ ๒๕๓๐ โดยมีอัตราการเจริญเติบโตเกินกว่าร้อยละสิบต่อปี ปรากฏการณ์ดังกล่าวสอดคล้องกับการเจริญเติบโตของประเทศในเอเชียตะวันออกซึ่ง ธนาคารโลกเรียกว่า “มหัศจรรย์แห่งเอเชียตะวันออก (East Asia Miracle)” (World Bank, ๑๙๙๓) (เฉลิมพงษ์ คงเจริญ, ๒๕๕๓)

ในช่วงที่ประเทศไทยประสบกับภาวะวิกฤติเศรษฐกิจในปี พ.ศ. ๒๕๔๐ นับเป็นบทเรียนสำคัญที่ทำให้ประชาชนเข้าใจถึงผลจากการพัฒนาที่ไม่คำนึงถึงระดับความเหมาะสมกับศักยภาพของประเทศพึ่งพิงความรู้เงินลงทุนจากภายนอกประเทศเป็นหลักโดยไม่ได้สร้างความมั่นคงและเข้มแข็งหรือสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีภายในประเทศให้สามารถพร้อมรับความเสี่ยงจากความผันผวนของปัจจัยภายในและภายนอกจนเกิดวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจครั้งใหญ่ส่งผลกระทบต่อสังคมไทยรัฐบาลตระหนักถึงความสำคัญในการแก้ไขปัญหาดังกล่าวให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนในสังคมไทยอย่างเป็นระบบด้วยการกำหนดนโยบายด้านการศึกษาโดยนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นแนวทางในการพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการศึกษาทุกระดับใช้คุณธรรมเป็นพื้นฐานของกระบวนการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงความร่วมมือระหว่างสถาบันการศึกษาสถาบันครอบครัวชุมชนสถาบันศาสนาให้มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาเพื่อให้ผู้เรียนเกิดทักษะความรู้และเจตคติที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างสมดุลและยั่งยืน (ณัฐพงศ์ ทองภักดี และวิศาล บุปผเวส, ๒๕๔๐ หน้า ๔-๖)

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (กรมการพัฒนาชุมชน, ๒๕๔๙: ๑) เป็นแนวทางการดำเนินชีวิตและวิถีปฏิบัติที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริสั่งชี้แนะแก่พสกนิกรชาวไทยมานานกว่า ๔๑ ปี ดังจะเห็นได้ว่าปรากฏความหมายเป็นเจินัยเป็นครั้งแรกในพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในปี พ.ศ. ๒๕๑๗ ที่พระองค์ได้ทรงเน้นย้ำแนวทางการพัฒนาบนหลักแนวคิดที่พึ่งตนเองเพื่อให้เกิดความพอมีกินพอใช้ของคนส่วนใหญ่โดยใช้หลักความพอประมาณการคำนึงถึงการมีเหตุผลการสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีในตัวเองและทรงเตือนสติประชาชนคนไทยไม่ให้ประมาทตระหนักถึงการพัฒนาอย่างเป็นขั้นเป็นตอนที่ถูกต้องตามหลักวิชาและการมีคุณธรรมเป็นกรอบในการปฏิบัติและการดำรงชีวิต

ดังนั้น เศรษฐกิจพอเพียงจึงเป็นปรัชญา สำหรับเป็นแนวทางการปฏิบัติตนไม่ว่าจะอยู่ใน กิจกรรม อาชีพใด โดยมีเป้าหมายสุดท้ายคือการมีชีวิตที่เจริญเติบโตในหน้าที่การงาน และมีความสมดุลรอบด้านอย่าง ยั่งยืนในระยะยาว จากการค้นคว้าพบว่า “ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” สามารถนำไปบูรณาการเข้ากับวิถีชีวิต แบบไทยได้อย่างสอดคล้อง และเหมาะสม โดยใช้กรอบคิด ๓ ห่วง ๒ เงื่อนไข คือความมีเหตุผล ซึ่งจะทำได้ ข้อมูลในการตัดสินใจที่เพียงพอ การมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว คือ การเลือกทำอะไรอย่างไม่มีเสี่ยง ที่มีจากความมีเหตุมี ผล อีกทั้งยังมีหลากหลายวิธีให้เลือกทำได้ และความพอประมาณ คือการเลือกวิธีการที่จะทำนำไปสู่ความสำเร็จ อย่างยั่งยืน จากทางเลือกหลายๆทางได้อย่างเหมาะสมถูกต้องกับตัวเราในขณะนั้นมากที่สุด เมื่อนำทางเลือกมา ปฏิบัติจะพบว่า ในการทำงานทุกๆชิ้นจำเป็นต้องมีความรู้ และคุณธรรมมาประกอบจึงทำให้เกิดผลสำเร็จของงาน ตามต้องการอย่างยั่งยืน จึงกล่าวได้ว่า “ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” จึงเป็นปรัชญาที่เหมาะสมในการวิเคราะห์ แนวทางในการดำรงชีวิต

**บ้านน้ำทรัพย์** หมู่ ๙ ตำบลแก่งกระจาน อำเภอแก่งกระจาน จังหวัดเพชรบุรี อดีตเคยเป็นหมู่บ้าน อาสาพัฒนาและป้องกันตนเอง หรือ อพป. ปัจจุบันกลับกลายเป็น ศูนย์เรียนรู้ชุมชน และศูนย์ฝึกอาชีพ ที่ถือเป็น ลำดับต้น ๆ ของประเทศ เป็นหมู่บ้านที่ได้ชื่อว่า มีจุดเด่นเรื่องความพอเพียง ชาวบ้านมีความรักใคร่สามัคคี ช่วย เหลือซึ่งกันและกัน มีความเอื้ออาทรและร่วมกันทำกิจกรรมของชุมชนอย่างพร้อมเพรียง เรียกว่า เป็นหมู่บ้าน ต้นแบบการดำเนินชีวิตตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของจังหวัดเพชรบุรี

จากการศึกษาข้อมูลความสำเร็จของ**บ้านน้ำทรัพย์** ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีการสนับสนุนโครงการเศรษฐกิจ พอเพียง ตามแนวนโยบายของรัฐบาล และเป็นชุมชนหนึ่งที่น้อมนำเอาปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาปรับใช้ใน การพัฒนาชุมชน ผู้วิจัยจึงเลือกเป็นกลุ่มเป้าหมายสำคัญที่จะศึกษาถึงความสำเร็จในการแปลงหลักเศรษฐกิจพอ เพียงให้เป็นรูปธรรมที่ชัดเจน และเหมาะสมในการปฏิบัติและการปลูกจิตสำนึกที่ดีให้เกิดขึ้นโดยศึกษาการมีส่วน ร่วมในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง ในพื้นที่บ้านน้ำทรัพย์ หมู่ที่ ๙ ตำบลแก่งกระจาน อำเภอแก่งกระจาน จังหวัดเพชรบุรี

## วัตถุประสงค์ในการวิจัย

การศึกษาวិจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง ในพื้นที่บ้านน้ำทรัพย์ หมู่ที่ ๙ ตำบลแก่งกระจาน อำเภอแก่งกระจาน จังหวัดเพชรบุรี มีวัตถุประสงค์ในการวิจัย ดังนี้

๑.๓.๑ เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงในพื้นที่บ้านน้ำทรัพย์ หมู่ที่ ๙ ตำบลแก่งกระจาน อำเภอแก่งกระจาน จังหวัดเพชรบุรี

๑.๓.๒ เพื่อศึกษาการพัฒนาที่ยั่งยืนในบ้านน้ำทรัพย์ หมู่ที่ ๙ ตำบลแก่งกระจาน อำเภอแก่งกระจาน จังหวัดเพชรบุรี

## ปัญหาการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง ในพื้นที่บ้านน้ำทรัพย์ หมู่ที่ ๙ ตำบลแก่งกระจาน อำเภอแก่งกระจาน จังหวัดเพชรบุรี มีปัญหาในการวิจัย ดังนี้

๑.๒.๑ ประชาชนบ้านน้ำทรัพย์ หมู่ที่ ๙ ตำบลแก่งกระจาน อำเภอแก่งกระจาน จังหวัดเพชรบุรี มีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง ตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงอย่างไร

๑.๒.๒ บ้านน้ำทรัพย์ หมู่ที่ ๙ ตำบลแก่งกระจาน อำเภอแก่งกระจาน จังหวัดเพชรบุรี มีการพัฒนาที่ยั่งยืนจนสามารถรับการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายในอย่างไร

### นิยามศัพท์เฉพาะ

๑. การปฏิบัติตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง การปฏิบัติตามแนวคิด ๕ ด้าน ได้แก่

๑.๑ ด้านจิตใจ ประชาชนในบ้านน้ำทรัพย์มีจิตใจเข้มแข็ง ฝึกตนเองได้ มีจิตสำนึกที่ดี เอื้ออาทร ประนีประนอม และนึกถึงประโยชน์ส่วนรวมเป็นหลัก

๑.๒ ด้านสังคม ประชาชนในบ้านน้ำทรัพย์มีความเมตตาเอื้ออาทร ช่วยเหลือกันและกันไม่ใช่ต่างคนต่างอยู่ มุ่งให้เกิดความสามัคคีร่วมมือกัน เพื่อให้ทุกคนอยู่ร่วมกันได้โดยปราศจากการเบียดเบียน การเอาเปรียบ การเอารัดเอาเปรียบกัน การมุ่งร้ายทำลายกัน

๑.๓ ด้านเศรษฐกิจ ประชาชนในบ้านน้ำทรัพย์มีเศรษฐกิจแบบพออยู่พอกิน มีความขยันหมั่นเพียร ประกอบสัมมาอาชีพเพื่อให้ตนเองได้ให้พ้นจากความยากจน สามารถพึ่งตนเองได้ มีครอบครัวที่อบอุ่นและเป็นสุข

๑.๔ ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ประชาชนในบ้านน้ำทรัพย์มีการใช้และจัดการอย่างฉลาด การเพิ่มมูลค่าคือส่งเสริมให้มีการนำเอาศักยภาพของผู้คนในท้องถิ่น สามารถเสาะแสวงหาทรัพยากรธรรมชาติหรือวัตถุดิบในท้องถิ่นที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด การประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น

๑.๕ ด้านเทคโนโลยี ประชาชนในบ้านน้ำทรัพย์มีการศึกษาทดลองทดสอบ เพื่อให้ได้มาซึ่งเทคโนโลยีใหม่ๆ ที่สอดคล้องกับสภาพภูมิประเทศและนำไปใช้ปฏิบัติได้อย่างเหมาะสม

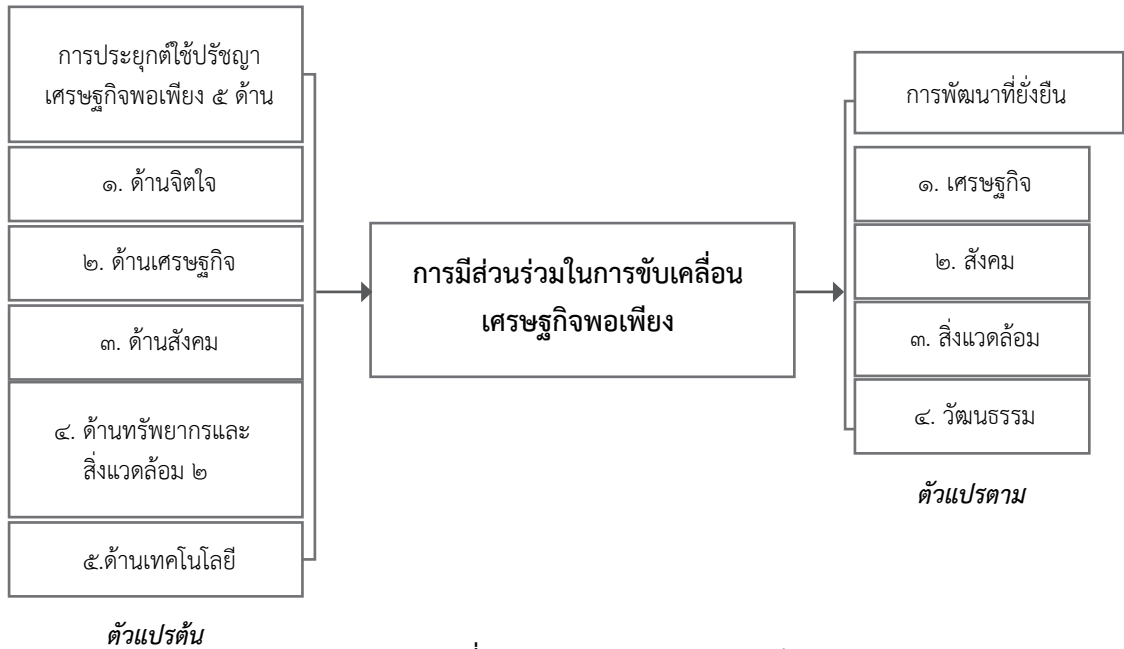
๒. การขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง การผลักดันหรือต้นแนวคิด ๔ ด้านตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของประชาชนในบ้านน้ำทรัพย์

๓. การมีส่วนร่วม หมายถึง การเข้าร่วมอย่างแข็งขันของประชาชนในบ้านน้ำทรัพย์ในขั้นตอนต่าง ๆ ของการดำเนินกิจกรรมเศรษฐกิจพอเพียง

๔. การพัฒนาที่ยั่งยืน หมายถึง ประชาชนในบ้านน้ำทรัพย์มีการพัฒนาที่ก่อให้เกิดความสมดุลหรือมีปฏิสัมพันธ์ที่เกื้อกูลกันในระหว่างด้านเศรษฐกิจสังคมทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมและเทคโนโลยี อันจะเป็นองค์ประกอบที่จะรวมกันหรือองค์รวมในการทำให้ชีวิตมนุษย์สามารถอยู่ดีมีสุขได้ ทั้งสำหรับคนในรุ่นปัจจุบันและคนรุ่นอนาคต

### กรอบแนวคิดการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง ในพื้นที่บ้านน้ำทรัพย์ หมู่ที่ ๙ ตำบลแก่งกระจาน อำเภอแก่งกระจาน จังหวัดเพชรบุรี จากการศึกษาเอกสาร แนวคิด และทฤษฎีต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยได้นำมาเป็นแนวทางและแนวคิดในการกำหนดกรอบการวิจัยได้ ดังนี้



แผนภาพที่ ๑.๑ แสดงกรอบแนวคิดการวิจัย

### วิธีดำเนินการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้เป็นแบบสัมภาษณ์ที่ผู้วิจัยดำเนินการสร้างจากการศึกษาแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยต่างๆที่เกี่ยวข้องกับการนำแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินชีวิตของประชาชนและแบบสัมภาษณ์นี้ได้ผ่านการตรวจสอบและรับรองจาก Institutional Review Board (IRB) เรียบร้อยแล้ว โดยแบบสัมภาษณ์มีโครงสร้างคำถามครอบคลุมประเด็นเนื้อหาการมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง โดยแบ่งออกเป็น ๔ ส่วน ส่วนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไป ส่วนที่ ๒ การเริ่มนำแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาปรับใช้ในชุมชน ส่วนที่ ๓ การมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงมาปรับใช้ในชุมชนและส่วนที่ ๔ ผลการนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาปรับใช้ในชุมชนที่ทำให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน

### การสร้างและตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ โดยนำแบบสัมภาษณ์ไปให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือด้านความเที่ยงตรงเชิงโครงสร้างและเนื้อหา จำนวน ๓ ท่าน ได้แก่ อาจารย์ที่ปรึกษา ๑ ท่าน และผู้ทรงคุณวุฒิ ๒ ท่าน เพื่อตรวจสอบความถูกต้องของเนื้อหา และปรับปรุงแก้ไขก่อนนำไปใช้

### การเก็บรวบรวมข้อมูล

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยทำการเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวแทนประชาชนบ้านน้ำทรัพย์ หมู่ ๔ ตำบลแก้งกระเจาน อำเภอแก้งกระเจาน จังหวัดเพชรบุรี เก็บข้อมูล ใช้แบบสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) ตามประชากรและกลุ่มตัวอย่าง จากนั้นนำข้อมูล (-ระบุจำนวนประชากรและกลุ่มตัวอย่าง, -ระบุวิธีสุ่มกลุ่มตัวอย่าง) ที่ได้จากการสัมภาษณ์มาสรุปและตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลโดยใช้การตรวจสอบสามเส้า

(triangulation) (อรุณี อ่อนสวัสดิ์ ๒๕๕๑. หน้า ๒๘๒) ก่อนจะนำไปวิเคราะห์ข้อมูล และสรุปสังเคราะห์ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยมีวิธีการตรวจสอบ ๔ วิธีดังนี้

๑. วิธีตรวจสอบด้านข้อมูล (data triangulation) เป็นการพิสูจน์ว่าข้อมูลที่ผู้วิจัยได้มาจากแหล่งหรือกลุ่มตัวอย่างที่ได้มานั้นมีความถูกต้องไม่ โดยแหล่งที่จะพิจารณาในการตรวจสอบได้แก่

- แบ่งเวลา ถ้าเก็บข้อมูลเวลาต่างกัน จะได้ข้อมูลที่เหมือนกันหรือไม่
- แหล่งสถานที่ ถ้าเก็บข้อมูลต่างสถานที่กัน จะได้ข้อมูลเหมือนกันหรือไม่
- แหล่งบุคคล ถ้าบุคคลที่ให้ข้อมูลเปลี่ยนไป ข้อมูลที่ได้จะเหมือนเดิมหรือไม่

๒. การตรวจสอบด้านผู้วิจัย (investigator triangulation) คือ ตรวจสอบว่า ผู้วิจัยแต่ละคนจะได้ข้อมูลแตกต่างกันอย่างไร โดยเปลี่ยนตัวผู้สังเกต แทนที่จะใช้ผู้วิจัยคนเดียวกับสังเกตโดยตลอด ในกรณีที่ไม่มีแนวโน้มคุณภาพของผู้รวบรวมข้อมูลภาคสนาม ควรเปลี่ยนให้มีผู้วิจัยหลายคน

๓. การตรวจสอบข้อมูลสามเส้าด้านวิธีการ เป็นการพิสูจน์ว่าหากใช้วิธีการเก็บข้อมูลวิธีที่ต่างกันจะได้ข้อมูลเหมือนกันหรือไม่

### การวิเคราะห์ข้อมูลและนำเสนอข้อมูล

ข้อมูลเชิงคุณภาพซึ่งเป็นข้อมูลที่ได้รับจากการสัมภาษณ์ นำมาวิเคราะห์ดังนี้

๑. วิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงในพื้นที่บ้านน้ำทรัพย์ หมู่ที่ ๙ ตำบลแก่งกระเจาน อำเภอแก่งกระเจาน จังหวัดเพชรบุรี เช่น แผ่นพับเผยแพร่ข้อมูลโครงการของบ้านน้ำทรัพย์ เว็บไซต์การแนะนำโครงการของบ้านน้ำทรัพย์

๒. วิเคราะห์ข้อมูลภาคสนาม ในการบันทึกเสียง บันทึกข้อมูลตามโครงสร้างคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์ สรุปบันทึกข้อมูลประเด็นสำคัญๆ ฟังเสียงบันทึก ศึกษาภาพนิ่ง นำมาตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลในการจดบันทึกให้สอดคล้องตามประเด็นคำถาม

๓. วิเคราะห์ข้อมูลจากผลสรุปจากเอกสาร และสรุปจากแบบโครงสร้างคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์ มารวมสรุปก่อนนำไปเขียนรายงานเชิงพรรณนา

๔. นำเสนอข้อมูลโดยการพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive analysis) ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย และการนำเสนอผลการศึกษาวิจัยในรูปของตารางรูปภาพประกอบเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการเก็บข้อมูลภาคสนาม

### อภิปรายผลการวิจัย (Discussion)

วัตถุประสงค์ที่ ๑ เพื่อแสดงผลการวิจัยด้วยการอภิปรายผลโดยศึกษาการมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงในพื้นที่บ้านน้ำทรัพย์ หมู่ที่ ๙ ตำบลแก่งกระเจาน อำเภอแก่งกระเจาน จังหวัดเพชรบุรี

ชุมชนบ้านน้ำทรัพย์เริ่มนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๔๐ จากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว(๒๕๑๗) ทรงมีพระราชกระแสรับสั่งแก่ผู้เข้าเฝ้าถวายพระพรชัยมงคลเนื่องในวันเฉลิมพระชนมพรรษา พ.ศ. ๒๕๑๗ คนอื่นจะว่าอย่างไรช่างเขาจะว่าเมืองไทยล้ำสมัยว่าเมืองไทยเขยว่าเมืองไทยไม่มีสิ่งใหม่แต่เราอยู่อย่างพอมือพอกินและขอให้ทุกคนมีความปรารถนาที่จะให้เมืองไทยพอมือพอกินมีความสงบช่วย



กันรักษาส่วนร่วมให้อยู่ที่พอสมควรขออย่าพอควรพออยู่พอกินมีความสงบไม่ให้นักอื่นมาแย่งคุณสมบัตินี้ไปจากเรา ได้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว (๒๕๔๐) ทรงมีพระราชกระแสรับสั่งแก่ผู้เข้าเฝ้าถวายพระพรชัยมงคลเนื่องในวันเฉลิมพระชนมพรรษา พ.ศ. ๒๕๔๐ ถ้าสามารถจะเปลี่ยนให้กลับเป็นเศรษฐกิจพอเพียงไม่ต้องทั้งหมดแม้จะไม่ถึงครึ่งอาจจะเศษหนึ่งส่วนสี่ก็สามารถที่จะอยู่ได้การแก้ไขจะต้องใช้เวลาไม่ใช่ง่ายๆโดยมากคนใจร้อนเพราะเดือดร้อนแต่ถ้าทำตั้งแต่เดี๋ยวนี้อาจจะสามารถที่จะแก้ไขได้ และตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๙ (พ.ศ. ๒๕๔๕-๒๕๔๙) และฉบับที่ ๑๐ (พ.ศ. ๒๕๕๐-๒๕๕๔) ที่เผยแพร่โดยสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) อันเนื่องมาจากการเกิดจากคนในชุมชนบ้านน้ำทรัพย์ประสบปัญหาต่าง ๆ มากมาย เช่น ภาวะเศรษฐกิจไม่ดี ไม่มีการทำบัญชีรายรับรายจ่าย คนในชุมชนมีรายได้น้อย ไม่มีไร่เป็นของตนเอง ทำการเกษตรที่ไม่ก่อผลกำไรจึงก่อหนี้สินภาระผูกพัน ทำการเพาะปลูกพืชเชิงเดี่ยวจึงสิ้นเปลืองงบประมาณไปกับค่าปุ๋ย ค่าสารเคมีในการเพาะปลูก สอดคล้องกับพระราชดำริสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริสเนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษาในวันที่ ๒๓ ธันวาคม ๒๕๔๒ ทรงกล่าวไว้ว่าการใช้ปุ๋ยเคมีโดยไม่คำนึงถึงต้นทุนต่อสุขภาพไม่คำนึงถึงผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติในระยะยาวเป็นความไม่พอเพียงเพราะสุดท้ายแล้วความมีเหตุมีผลในทางกลับกันการที่จะเลิกใช้สารเคมีเลือกใช้สารอินทรีย์เพียงอย่างเดียวโดยไม่มีความรู้ความเข้าใจเหตุผลว่าประโยชน์เป็นอย่างไรต้นทุนเปลี่ยนแปลงอย่างไรอาจมีการใช้ที่ไม่เหมาะสมไม่ยั่งยืนได้หากมีการวิเคราะห์ตามหลักปรัชญาอาจจะพบว่าสามารถใช้ปุ๋ยทั้งสองแบบในสัดส่วนที่เหมาะสมได้ อีกทั้งคนในชุมชนอยู่กันแบบต่างคนต่างอยู่มีใจผู้ร้ายคอยปล้นชาวบ้าน อันเนื่องจากปัญหาทางเศรษฐกิจการปลูกกล้วยขายปลายนาเพราะมองว่าไม่ผิดกฎหมาย มียาเสพติด (ยาบ้า) ระบาดขาดความสามัคคี ทะเลาะเบาะแว้งกันมาก เกิดภัยธรรมชาติแห้งแล้งมาก การคมนาคมไม่สะดวก เข้าสู่ยุคข้าวยากหมากแพง เกิดไฟป่าบ่อยเนื่องจากคนลักลอบตัดไม้ คนชุมชนนิยมปลูกพืชเชิงเดี่ยว ดินแข็งปลูกต้นไม้ไม่งาม ไม่มีไส้เดือนในดิน ไม่มีแหล่งน้ำในการทำไร่ เลี้ยงสัตว์ไม่ค่อยดี มีความเชื่อโบราณในการสูบกัญชาปกป้องโรคไข้ป่า

หลังจากความยากลำบากที่เกิดกับประชาชนบ้านน้ำทรัพย์จึงทำให้ผู้ใหญ่บ้านมุ่งหาวิธีการที่จะทำให้ชาวบ้านเกิดความกินดีอยู่ดี จึงได้เริ่มนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาเผยแพร่สู่ชุมชนชุมชนบ้านน้ำทรัพย์ ซึ่งท่านได้มีความคิดที่สอดคล้องกับ จรรยาพร ธรรมินทร์ (๒๕๕๒) ที่กล่าวว่าปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไม่ได้พูดถึงวิธีการพัฒนาเศรษฐกิจแต่พูดถึงกรอบคิดในการตัดสินใจเพื่อให้การพัฒนาเกิดประโยชน์ที่สุดต่อทุกคนท่านจึงได้ส่งคนในชุมชนไปดูงานแล้วจึงกลับมาเผยแพร่ให้กับคนในชุมชน โดยใช้บุคคลต้นแบบ ผ่านกระบวนการสร้างแรงจูงใจเกี่ยวกับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และให้ความรู้ด้วยการสาธิตวิธีการนำไปใช้ และทำงานร่วมกับหน่วยงานต่าง ๆ ให้คนในชุมชนได้รับฟังจากการประชุมหมู่บ้านประจำทุกเดือน ๆ ละ ๑ ครั้งโดยความรู้ที่ให้สอดคล้องกับกรอบแนวคิดที่คณะกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง (๒๕๔๙) ได้เผยแพร่กรอบแนวคิดของสามองค์ประกอบหลักอันได้แก่ ความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการมีภูมิคุ้มกันที่ดี และใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของคนชุมชนตรงกับทฤษฎีของ จินตวีร์ เกษมสุข (๒๕๕๔) กล่าวคือ การสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมจำเป็นต้องใช้วิธีการสื่อสารในรูปแบบต่างๆ ที่เหมาะสมในการนำพาข่าวสารจากหน่วยงานภาครัฐบาลหรือเอกชนไปสู่ประชาชนผู้เป็นเป้าหมาย สิ่งสำคัญในการกระตุ้นและสร้างแรงจูงใจให้ประชาชนหรือชุมชนได้รับความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับข้อมูลที่ต้องการสื่อสารนั้น ต้องอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน เพราะถือว่าเป็นส่วนช่วยให้กระบวนการติดต่อสื่อสารสัมพันธ์หรือแลกเปลี่ยนข่าวสารระหว่างสมาชิกในสังคมเป็นไปได้โดยสะดวกขึ้น กล่าวคือ ประชาชนมีส่วนร่วมในกระบวนการร่วมคิด ร่วมทำร่วมพัฒนาชุมชน ให้มีความเข้มแข็งเพื่อเป็นพลังขับเคลื่อน



เคลื่อนสู่การแก้ไขปัญหาของสังคมและประเทศชาติได้ โดยการให้สิทธิ์กับผู้มาร่วมประชุมในการของบประมาณ เป็นกลุ่ม ในระยะแรกของการนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาปรับใช้ในชุมชนนั้น คนในชุมชนส่วนใหญ่ให้การยอมรับเป็นอย่างดีเนื่องจากการถูกสร้างแรงจูงใจโดยพระนามของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และความเชื่อมั่นในตัวของผู้ใหญ่บ้าน อีกทั้งผลของการปฏิบัติตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงออกมาดี จึงทำให้คนในชุมชนให้ความสนใจมากมายและเดินทางแนวทางปฏิบัติตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยผ่านโครงการที่กลุ่มตัวอย่างได้ดำเนินการตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมากมาย เช่น ปลูกผักปลอดสารพิษ ปลูกผักสวนครัวรั้วกินได้ ปลูกผลไม้ เช่น กัลยพันธ์ต่าง ๆ การทำปุ๋ยชีวภาพ เลี้ยงสัตว์ เกษตรผสมผสาน บัญชีรายรับรายจ่าย สหกรณ์ออมทรัพย์ ปลูกป่าเฉลิมพระเกียรติ ปลูกหญ้า ธนาคารข้าว วิสาหกิจชุมชน โฮมสเตย์ OTOP ชุดสระเพื่อใช้ในการปลูกผักและเลี้ยงสัตว์ ช่วยพัฒนาชุมชนโดยการทำความชุมชน ดูแลสร้างทีมม้าในการดูแลป่า สร้างบ้านอนุบาลปลา เป็นต้น ซึ่งสอดคล้องกับพระราชดำริพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริเนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษาในวันที่ ๒๓ ธันวาคม ๒๕๕๒ ความพอเพียง คือ การทำเองในลักษณะที่เล็กหรือเล็กเล็ก การติดต่อการค้ากับภายนอก ทั้งในระดับชุมชนในองค์กรหรือระดับประเทศตามแต่กรณีการทำอะไรเองมีส่วนดีที่ทำให้ควบคุมการทำงานหรือการดำรงชีวิตของเราได้แต่กิจกรรมดังกล่าวข้างต้นที่เน้นการกระทำเองก็มีโอกาสที่จะสร้างความไม่พอเพียงได้เช่นกัน เพราะหากทำสุดโต่งไป คือทำเองหมดโดยขาดความถนัดทำให้มีต้นทุนที่สูงก็จะทำให้การพัฒนาไม่สมดุลและยั่งยืนได้ อีกทั้งคนในชุมชนยังมีโอกาสหรือส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นหรือเสนอโครงการตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในที่ประชุม ที่หมู่บ้านจะมีการประชุมกันเป็นประจำทุกเดือน ๆ ละ ๑ ครั้ง เพื่อช่วยกันคิดและสร้างสรรค์ในชุมชนได้มีความสุขกันอย่างถ้วนหน้า โดยแบ่งเป็นกลุ่มในการนำเสนอ เช่น โครงการให้ผู้สูงอายุได้เดิน โครงการสนามฟุตบอลตำบลยาเสพติด โครงการวงดนตรีเพื่อหารายได้ รวมทั้งโครงการทั้งหมดที่กล่าวมาข้างต้น ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ กุลวดี ล้อมทอง และ วีระ ภัทรานนท์ (๒๕๕๐, ๖๑-๖๕) ที่พบว่า ผู้ให้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงด้วยการได้ยินได้เห็นและได้อ่านผ่านการรับรู้จากสื่อที่เป็นบุคคลและสื่อมวลชนโดยเฉพาะการรับรู้จากผู้บริหารระดับสูงและจากวารสารของสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์เป็นส่วนใหญ่ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญมีความเข้าใจในองค์ประกอบหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นอย่างดี สามารถแยกความแตกต่างขององค์ประกอบหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยสามารถอธิบายพร้อมยกตัวอย่างประกอบได้อย่างชัดเจน

### วัตถุประสงค์ที่ ๒ เพื่อศึกษาการพัฒนาที่ยั่งยืนในบ้านน้ำทรัพย์ หมู่ที่ ๙ ตำบลแก่งกระจาน อำเภอแก่งกระจาน จังหวัดเพชรบุรี

การพัฒนาที่ยั่งยืนของชุมชนบ้านน้ำทรัพย์ หมู่ที่ ๙ ตำบลแก่งกระจาน อำเภอแก่งกระจาน จังหวัดเพชรบุรี ประกอบด้วย ๓ มิติ คือ

- ๑) มิติทางเศรษฐกิจ การทำให้เกิดดุลยภาพของการพัฒนา
- ๒) มิติทางสังคม จะต้องรวมหมายถึง วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น
- ๓) มิติทางทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

โดยผลการดำเนินโครงการตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในการพัฒนาที่ยั่งยืน ดังนี้

มิติด้านเศรษฐกิจ ประชาชนมีชีวิตดีขึ้นจากการสามารถสร้างรายได้เฉลี่ยต่อเดือนดีขึ้นโดยเฉลี่ย

จากเดิม ๒๐,๐๐๐ บาท/เดือน เพิ่มเป็น ๑๐๐,๐๐๐/เดือน และประชาชนรู้จักการทำบัญชี-รายรับรายจ่ายทำให้รู้จักออมเงิน ลดภาระหนี้ในระบบ เนื่องจากมีโครงการสหกรณ์ออมทรัพย์ สอดคล้องกับพระราชดำริสพระราชบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริเนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษาในวันที่ ๒๓ ธันวาคม ๒๕๔๒ ทรงกล่าวไว้ว่าความเป็นหนี้ โดยทั่วไปแสดงความไม่พอค้ำระหว่างรายจ่ายและรายรับแต่ในหลายกรณีการกู้เงินมีความจำเป็นปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสามารถให้แนวทางได้ว่าความเป็นหนี้เป็นความไม่พอเพียงหรือไม่ โดยหากขนาดของหนี้เกินความพอประมาณขาดการวางแผนพิจารณาระยะยาวในขนาดของการกู้และความสามารถในการใช้คืนกู้มาในวัตถุประสงค์ที่ไม่มีเหตุผลเช่นการพนันการบริโภคนิยมขาดการคำนึงถึงการสร้างภูมิคุ้มกันจากความเสียหายที่ทำให้ไม่สามารถชำระเงินกู้คืนได้ลักษณะเช่นนี้แสดงการเป็นหนี้ที่มีความไม่พอเพียงมีโอกาสที่จะเกิดปัญหาได้

มิติด้านสังคม เกิดความร่วมมือร่วมใจกันมากขึ้น เกิดความสามัคคีที่เหนียวแน่น ไม่มีสารเสพติดเข้ามาในชุมชนจากการเข้ามาร่วมแสดงโชว์จึงทำให้เด็ก ๆ ไม่มีวามสุมาเสพติด ไม่มีโจรผู้ร้ายเพราะทุกคนมีรายได้ คนไม่พอพออกนอกชุมชนเนื่องจากมีรายได้ภายในชุมชน มีการเพิ่มปริมาณรถโดยสารในชุมชนเพื่อความสะดวกในการคมนาคม คนในชุมชนส่วนใหญ่มีรถทุกครอบครัว ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีเศรษฐศาสตร์นีโอคลาสสิก (Neo-Classic Theory) นักคิดตามทฤษฎีภาวะทันสมัยมองว่าการเปลี่ยนแปลงอย่างลึกซึ้งซึ่งในทางสังคมต้องดำเนินร่วมไปกับและ มีส่วนสนับสนุนต่อแง่ความคิดความรู้ทางด้านการเมืองและเศรษฐกิจซึ่งจะมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความเป็นเมืองมีย้ายถิ่นจากเขตชนบทสู่เมืองพร้อมด้วยการเปลี่ยนแปลงอาชีพตามสภาพความเป็นอยู่ในเมืองทำให้ลักษณะโครงสร้างของครอบครัวเปลี่ยนไปนอกจากนี้แนวโน้มต่างๆที่เกี่ยวกับระดับรายได้การศึกษาและโอกาสทางสังคมเพื่อมิให้เกิดความเหลื่อมล้ำทางสังคมตลอดจนจะสามารถทำให้สมาชิกในสังคมสามารถที่จะแสดงบทบาทของตนเองให้เหมาะสมที่สุด

อีกทั้งยังสามารถคงวัฒนธรรมดั้งเดิมไว้ และมีเพียงการแต่งกายที่เปลี่ยนแปลงไปตามสมัย ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ**พระธรรมปิฎก** (ป.อ. ปยุตโต, ๒๕๕๑) ได้อธิบายการพัฒนาอย่างยั่งยืนว่า “การพัฒนาอย่างยั่งยืนมีลักษณะที่เป็นบูรณาการ (Integrated) คือทำให้เกิดเป็นองค์รวม (Holistic) หมายความว่า องค์ประกอบทั้งหลายที่เกี่ยวข้องจะต้องมาประสานกันครบองค์และมีลักษณะอีกอย่างหนึ่งคือ มีดุลยภาพ (Balance) หรือพูดอีกนัยหนึ่ง คือการทำให้กิจกรรมของมนุษย์สอดคล้องกับกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ” และสอดคล้องกับงานวิจัยของ **กุลวดี ส้อมทอง และ วิระ ภัทรานนท์** (๒๕๕๐, ๖๑-๖๕) ที่พบว่าการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตของตนเองครอบครัวและการทำงานพบว่าการประยุกต์ใช้กับตนเองและการประยุกต์ใช้กับครอบครัวคือสามารถจัดสรรรายได้ให้เพียงพอกับค่าใช้จ่ายและยังมีเหลือเก็บออมมีการใช้เหตุผลเพื่อแก้ไขสถานการณ์ต่างๆ เน้นเรื่องความประหยัดและคุ้มค่ามีการเตรียมความพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงเสริมสร้างความรู้ควบคู่เทคโนโลยีที่ทันสมัยและเน้นเรื่องความซื่อสัตย์การประยุกต์ใช้กับการทำงานคือสามารถทำงานได้ทันต่อเวลามีการใช้เหตุผลเพื่อแก้ไขสถานการณ์ต่างๆ เน้นเรื่องความจำเป็นและคุ้มค่ามีการเตรียมพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงเสริมสร้างความรู้ควบคู่เทคโนโลยีที่ทันสมัยและเน้นเรื่องความโปร่งใสตรวจสอบได้

มิติด้านสิ่งแวดล้อม ปลูกสิ่งใดก็ขึ้นดี เนื่องจากสภาพดินไม่เสื่อม ป่าก็ไม่ถูกทำลายเพราะคนชุมชนช่วยกันดูแลและช่วยกันปลูกป่า สร้างระบบนิเวศที่แข็งแรง มีการพัฒนาหมู่บ้านโดยการปลูกป่าและถางหญ้า เดือนละ ๑ ครั้ง มีความเจริญของบ้านเรือน และถนนภายในชุมชน สอดคล้องกับ **เกื้อ วงศ์บุญสิน** (๒๕๓๘) กล่าวว่า การพัฒนาแบบยั่งยืนทางด้านนิเวศประกอบด้วย

๑) เสถียรภาพระบบนิเวศคนในสังคมจะต้องตระหนักและเห็นคุณค่าของสิ่งแวดล้อมโดยเฉพาะการจัดระบบนิเวศให้มีความสมดุลกับความต้องการของคนในสังคมรวมทั้งสภาพของทรัพยากรและระบบนิเวศที่มีอยู่การสร้างเสถียรภาพระบบนิเวศสามารถทำได้โดยใช้นโยบายสิ่งแวดล้อมแบบป้องกันล่วงหน้า (Preventive environmental policy) การบูรณะฟื้นฟู (Restoration of renewal) เป็นการช่วยเหลือและจัดการทรัพยากรการผลิตและสิ่งแวดล้อมที่ได้รับความเสียหายให้มีสภาพเหมือนเดิมหรือเทียบเท่าของเดิมในการบูรณะฟื้นฟูต้องคำนึงถึงสมดุลธรรมชาติของทรัพยากรอื่นด้วยเพราะการเพิ่มทรัพยากรอย่างหนึ่งอาจมีผลเสียต่อทรัพยากรอย่างอื่นได้และการเพิ่มประสิทธิภาพการใช้งานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมบางประเภทที่มีคุณสมบัติที่สามารถตัดแปลงโดยใช้เทคโนโลยีสามารถใช้ประโยชน์ได้หลายอย่างเช่นการนำสิ่งอื่นมาใช้ทดแทนทรัพยากรบางอย่างที่มีขีดจำกัดและหมดเปลืองไปเนื่องจากบูรณะหรือมีราคาแพงควรรหาทรัพยากรที่สามารถนำมาใช้ทดแทนได้ (ราตรีภารา, ๒๕๔๐ : ๑๕ - ๑๖)

๒) ขีดจำกัดการพัฒนาแบบยั่งยืนของระบบนิเวศบางครั้งก็มีขีดจำกัดในการนำมาพัฒนาโดยเฉพาะการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในจำนวนจำกัดจำเป็นที่จะต้องใช้อย่างประหยัดและมีความเหมาะสมที่จำเป็นมาใช้

๓) ความหลากหลายทางด้านชีวภาพ วิธีวิทยาของการพัฒนาแบบยั่งยืนทางด้านนี้จะต้องเน้นกระบวนการที่น่าลักษณะทางด้านนิเวศวิทยาผสมผสานเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อคนในสังคมที่นำมาใช้จากการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนที่มีเป้าหมายที่จะพัฒนาไปในทิศทางเดียวกันร่วมคิดร่วมทำไปด้วยกัน รวมทั้งมีผู้นำชุมชนที่เข้มแข็งมองบวก คิดบวก จึงทำให้ชุมชนบ้านน้ำทรัพย์เป็นชุมชนตัวอย่างเป็นหมู่บ้านเฉลิมพระเกียรติและได้รับรางวัลแห่งเกียรติยศมากมาย ทำให้เห็นว่ากรมมีส่วนร่วมของคนในชุมชนที่สร้างจากความศรัทธาให้ความร่วมมือ ร่วมคิด หานทางแก้ไขปัญหาของชุมชน ด้วยความพยายามและอาศัยความอดทนของคนในชุมชน ที่สำคัญ คือ แกนนำในชุมชน โดยมีเจตนาอย่างแน่วแน่ที่จะทำให้ชุมชนท้องถิ่นของตนก้าวหน้าด้วยความรู้ ความสามารถของคนในชุมชน จึงทำให้ประสบผลสำเร็จได้

## ข้อเสนอแนะ (Implications)

### ๑. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ชุมชน - ผู้นำชุมชนกระตุ้นคนในชุมชนให้เข้าใจผลดีของการดำเนินการตามนโยบายเศรษฐกิจพอเพียงให้อย่างทั่วถึง และสามารถปฏิบัติได้อย่างถูกต้อง เพื่อให้เห็นถึงผลของการปฏิบัติที่เป็นรูปธรรม

ภาครัฐ - ภาครัฐต้องให้ความสำคัญและผลักดันให้หน่วยงานภายใต้การกำกับดูแลนำแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการปฏิบัติงานอย่างจริงจังและต่อเนื่อง เพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่องและมีความสมดุลในทุกมิติไม่ว่าจะเป็นด้านการเมือง ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคมและวัฒนธรรม รวมทั้งด้านสิ่งแวดล้อม อีกทั้งควรมีการจัดตั้งองค์กรหรือหน่วยงานที่ดำเนินการเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงโดยตรง โดยการเชื่อมโยงบุคคลหรือหน่วยงานที่รับผิดชอบเกี่ยวกับกิจกรรมเศรษฐกิจพอเพียงที่มีอยู่ และวิเคราะห์โครงการต่างที่มีอยู่ว่าประสบผลสำเร็จและล้มเหลว เพื่อเป็นต้นแบบแห่งการเรียนรู้

### ๒. ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

ชุมชน - ผู้นำชุมชนลงพื้นที่อบรมสัมมนาประชาชนในชุมชน เพื่อกระตุ้นคนในชุมชนให้เข้าใจผลดีของการดำเนินการตามนโยบายเศรษฐกิจพอเพียงให้อย่างทั่วถึง และสามารถปฏิบัติตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงได้ เพื่อให้เห็นถึงผลของการปฏิบัติที่เป็นรูปธรรม

ชุมชน - จัดกลุ่มที่เลี้ยงในการลงให้คำแนะนำแนวปฏิบัติที่ถูกต้อง เพื่อให้คนในชุมชนปฏิบัติได้ถูกต้อง และให้ได้มาถึงผลผลิตที่ดี จนถึงกระบวนการสุดท้ายคือการจำหน่ายเพื่อให้ได้มาซึ่งอาชีพที่ยั่งยืน

ภาครัฐ - หน่วยงานภาครัฐควรส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับหลักการเงื่อนไข และแนวปฏิบัติตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงให้แก่ชุมชน และสังคมมากขึ้น เพื่อปลูกจิตสำนึกให้ยึดทางสายกลาง สร้างความพอเพียงพอดีและพอใจที่สมเหตุสมผลให้เหมาะสมกับฐานะ และภาครัฐควรส่งเสริมและเผยแพร่ตัวอย่างการนำแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ไปใช้ในการดำเนินชีวิตที่ประสบผลสำเร็จ เพื่อกระตุ้นให้ได้นำแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อตนเอง ครอบครัว สังคม และประเทศชาติต่อไป

### ๓. ข้อเสนอแนะสำหรับการทำวิจัยครั้งต่อไป (Recommendation for future study)

ศึกษาแนวทางการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงของผู้นำชุมชนเพื่อจะได้นำผลการวิจัยมาเป็นแนวทางในการปรับปรุงกระบวนการหรือขั้นตอนในการขับเคลื่อนให้ตรงตามความต้องการของผู้รับแนวทางไปปฏิบัติมากที่สุด

## เอกสารอ้างอิง

- กรมการพัฒนาชุมชน. **ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง**. ราชบัณฑิตยสถาน ๒๕๒๔: ๒๐๗, ๒๕๔๙.
- กำธน ไชยานนท์. **ความรู้และความตระหนักที่มีต่อการดำเนินชีวิตบนพื้นฐานแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของเกษตรกรผู้ร่วมโครงการแปลงสินทรัพย์เป็นทุนในเขตปฏิรูปที่ดิน อำเภोजุน จังหวัดพะเยา**.  
วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. (สังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนา) เชียงราย, มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย, ๒๕๔๘.
- กุลวดี ล้อมทอง และ วีระ ภัทรานนท์. **การนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต  
ศึกษาระดับบุคลากรสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์**. ภาคนิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตร  
มหาบัณฑิต, สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๕๑.
- คณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง. **การประยุกต์ใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง**. กรุงเทพฯ: ๒๕๔๙.
- จรรยาพร ธรณินทร์. **ทำดีถวายพ่อ ชีวิตพอเพียง: สำนักกิจการพิเศษ สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ**.  
โรงพิมพ์อักษรไทย (น.ส.พ. ฟ้ามืองไทย), ๒๕๕๒.
- จินตวีร์ เกษมสุข. **การสื่อสารกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,  
๒๕๕๔.
- ใจทิพย์ อุโพพานิช. **การนำแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในการดำเนินชีวิตของข้าราชการสำนักปลัด  
กระทรวงกลาโหม**. รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมหาวิทยาลัย  
ราชภัฏสวนสุนันทา, ๒๕๕๗.
- เฉลิมพงษ์ คงเจริญ. **ระบบเศรษฐกิจไทยก่อนวิกฤตการณ์การเงิน พ.ศ. ๒๕๔๐: บทนำ**. เอกสารวิชาการ  
หมายเลข ๗๑๓ โครงการเมธีวิจัยอาวุโส สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๕๓.
- ชานนท์หันสวาสดี. **ความคิดเห็นของข้าราชการเรือนจำจังหวัดนนทบุรีต่อการนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง  
มาสู่การปฏิบัติ**. ภาคนิพนธ์คณะพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์,  
๒๕๕๐.
- ณัฐพงษ์ ทองภักดีและวิศาล บุปผเวส. **ประเทศไทยในทศวรรษหน้า: วิสัยทัศน์ของ NIDA แนวคิดการพัฒนา  
เศรษฐกิจ**. เอกสารประกอบการสัมมนาทางวิชาการเนื่องในวาระครบรอบ ๓๐ ปีแห่งการสถาปนา  
สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๔๐.
- เดช กาญจนางกูร. **การวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจ**. เชียงใหม่: คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๗.
- ถวิลวดี บุรีกุล. **การมีส่วนร่วม : แนวคิด ทฤษฎีและกระบวนการ**, เอกสารประกอบการศึกษาดูงานของ  
คณะกรรมการธิการการพัฒนากองการเมืองและการมีส่วนร่วมของประชาชน วุฒิสภา. กรุงเทพฯ:  
สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๕๑.
- ทศมนพร พุทธิจันทรา. **ความคิดเห็นในการดำเนินชีวิตตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง:กรณีศึกษาข้าราชการ  
จังหวัดราชบุรี**. กรุงเทพฯ: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๔๗.
- ทัศนีย์ ม่วงจินดา. **การนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในการดำเนินชีวิตของข้าราชการกรมทหารราบ  
ที่ ๑๑ รักษาพระองค์**. ภาคนิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา,  
๒๕๕๒.

นพพร เมื่อนันต์กุล. การนำเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในการดำเนินชีวิต: กรณีศึกษา เกษตรลูกค้า ธ.ก.ส.

อำเภอเวียงชัยบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์. **ภาคนิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต** สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๔๙.

นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์. **คู่มือปฏิบัติการเศรษฐกิจพอเพียงในชุมชนเพื่อยกระดับรายได้ครัวเรือน**. กรุงเทพฯ:

สำนักส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน กรมการพัฒนาชุมชน, ๒๕๔๙.

ปนัดดา ดวงแก้ว. การนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในการดำเนินชีวิตของข้าราชการสังกัดกองการ

กระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์ กรมการทหารสื่อสาร. **ภาคนิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต** มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา, ๒๕๕๓.

คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์

๒๑ เซ็นจูรี, ๒๕๕๐.

ปราณี พันธุมสินชัย. การรับฟังความคิดเห็นของประชาชน: ในสิ่งแวดล้อม ๓๖ ประชาชนต้องมีส่วนร่วม

**ในการจัดการสิ่งแวดล้อม**. เอกสารประกอบการสัมมนาการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและ

สิ่งแวดล้อมของประเทศไทย ครั้งที่ ๔ สมฤดี นิโครวัฒน์ยิ่งยงและคณะ. (บรรณาธิการ) กรุงเทพฯ:

องค์กรพัฒนาเอกชนร่วมจัดการสัมมนาสิ่งแวดล้อม, ๒๕๓๖.

ปรียานุช ธรรมปิยา. **การขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงด้านการศึกษา (พ.ศ. ๒๕๔๙ - พ.ศ. ๒๕๕๗)**.

กรุงเทพฯ: บริษัท ศูนย์การพิมพ์เพชรรุ่ง จำกัด, ๒๕๕๗.

ปวัน มีนรักษเรืองเดช. การประยุกต์แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงไปปฏิบัติของประชาชนที่เข้าร่วมโครงการชีวิต

พอเพียงตามแนวพระราชดำริ. **ภาคนิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต** สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๔๙.

พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต). **การพัฒนาที่ยั่งยืน Sustainable development**. กรุงเทพฯ:

มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๕๑.

พระพรหมคุณาภรณ์. (ป.อ. ปยุตโต). **การพัฒนาที่ยั่งยืน**. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๔๙.

พิพัฒน์ ยอดพฤติการณ์. **เศรษฐกิจพอเพียงหมายถึงอะไร**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ: สถาบันไทยพัฒนา, ๒๕๕๐.

มนูญ มุกข์ประดิษฐ์. การศึกษาวิเคราะห์ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำริกับหลักธรรม

ในพระพุทธศาสนา. **วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต** สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัย

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.

วลัยพรรณ จันทร์หอม. การนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินชีวิตของครูโรงเรียนกาญจนา

นุเคราะห์ จังหวัดกาญจนบุรี. **ภาคนิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต** มหาวิทยาลัยราชภัฏ

สวนสุนันทา, ๒๕๕๓.

วาสัญญ์ มณีโชติ. การนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตของ นายทหารชั้นประทวน

สังกัดกองพันทหารช่างที่ ๙. **ภาคนิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต**, มหาวิทยาลัยราชภัฏ

สวนสุนันทา, ๒๕๕๒.

วิษณุศารณณ์ วีระพันธ์. การดำเนินชีวิตตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง: อำเภอแสวงหา จังหวัดอ่างทอง.

**วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต** สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๕๐.

- สมศักดิ์ ตรงงาม. การนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในการดำเนินชีวิตของประชาชนใน อำเภอลาดหลุมแก้ว จังหวัดปทุมธานี. **ภาคนิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต**, มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา, ๒๕๕๓.
- สัญญา สัญญาวิวัฒน์. **ทฤษฎีและกลยุทธ์การพัฒนาสังคม**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๓.
- สายน้ำผึ้ง รัตนงาม. ความคิดเห็นในการดำเนินชีวิตตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง กรณีศึกษาสมาชิกเสถียรธรรมสถาน. **ภาคนิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**, สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์. ๒๕๕๗.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. **สังขธรรมแห่งแนวพระราชดำริสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน**. กรุงเทพฯ, ๒๕๕๖.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. **แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑-๓. วันที่สิบคืน**. ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๕๘
- สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. **เอกสารประกอบการประชุมคณะทำงานกำกับการดำเนินงานสำหรับการประชุมสหประชาชาติว่าด้วยการพัฒนาที่ยั่งยืน ค.ศ.๒๐๑๒ (Rio+๒๐): ด้านสารัตถะ ครั้งที่ ๑/๒๕๕๔** ๒๐ กันยายน ๒๕๕๔ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, ๒๕๕๔.
- สิริพร รัตนกำเนิด. ความคิดเห็นของข้าราชการสำนักพัฒนาสังคม กรุงเทพมหานคร ต่อการนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในการดำเนินชีวิต. **ภาคนิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**, สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๕๐.
- สุรางค์พิมล สายโรจน์. การประยุกต์ใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการดำรงชีวิตของประชาชน: กรณีศึกษาชุมชนสหชุมชน โครงการเขตสายไหม กรุงเทพฯ. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**, มหาวิทยาลัยรังสิต, ๒๕๕๑.
- หลักเศรษฐกิจพอเพียง ๑ ปีรัฐบาลปูฐานสู่ยั่งยืน** (๒๕๔๙, ตุลาคม ๘) ข่าวสดหน้า ๘ .
- อรุณี อ่อนสวัสดิ์. **ระเบียบวิธีวิจัย**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. ภาควิชาการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนครสวรรค์, ๒๕๕๑.
- อัจฉรา ราชแก้ว. **การทำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปปรับใช้ในการดำเนินชีวิตของพนักงานขับรถโดยสารประจำทาง จังหวัดปทุมธานี**. ภาคนิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิตสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, (๒๕๕๐).
- อัจฉรา วรณใจยะเขียว. การประยุกต์ใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเชียงราย เขต ๓: กรณีศึกษาโรงเรียนบ้านสันกอง อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**, มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง, ๒๕๕๐.
- อุดมพร อมรธรรม. **ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงพระเจ้าอยู่หัว**. กรุงเทพฯ: แสงดาวการพิมพ์, ๒๕๔๙.
- เอื้องทิพย์ เกตุกราย. การประยุกต์ใช้เศรษฐกิจพอเพียงในชีวิตประจำวันของประชาชนตำบลคลองพระอุดมอำเภอปากเกร็ดจังหวัดนนทบุรี. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**, สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๕๑.



Cohen, J.M. and Uphoff, N. Rural. **Development Participation: Concept and Measure for Project Design Implementation and Evaluation**. New York: Cornell University, 1977.  
Kenwood A.G. and Loughheed A. L. **The Growth of the International Economy 1820-2000**. London : Routledge, 1999.

### ข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์

การขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง, (ระบบออนไลน์). <http://www.eto.ku.ac.th/s-e/build-th.html>. (สืบค้นเมื่อ ๑๐ มีนาคม ๒๕๕๙)

โครงการจัดทำฐานข้อมูลเกี่ยวกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง, (ระบบออนไลน์). <http://www.sedb.org>. (สืบค้นเมื่อ ๑๐ มีนาคม ๒๕๕๙)

โครงการพระราชดำริ, (ระบบออนไลน์). <http://www.kamphaengphet.go.th/kmp.html>. (สืบค้นเมื่อ ๒๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙)

บ้านน้ำทรัพย์ หมู่ที่๕ ตำบลแก่งกระจาน อำเภอแก่งกระจาน จังหวัดเพชรบุรี(ระบบออนไลน์). [http://www.neric-club.com/webboard\\_detail.php?qid=328](http://www.neric-club.com/webboard_detail.php?qid=328). (สืบค้นเมื่อ ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙)

วารสารศึกษาศาสตร์ ปีที่ ๑๙ ฉบับที่ ๓ เดือนมิถุนายน ๒๕๕๑-กันยายน ๒๕๕๑, (ระบบออนไลน์). <https://www.tci-thaijo.org/index.php/edubuu/article/viewFile/18648/16414>. (สืบค้นเมื่อ ๒๐ มีนาคม ๒๕๕๙)

สปพันธ์ ชิดานนท์. เศรษฐกิจพอเพียง: หนทางสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน, (๒๕๕๙). (ระบบออนไลน์). [http://services.dpt.go.th/dpt\\_kmcenter/index.php?option=com\\_content&task=view&id=12&Itemid=1](http://services.dpt.go.th/dpt_kmcenter/index.php?option=com_content&task=view&id=12&Itemid=1). (สืบค้นเมื่อ ๒๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙)

เศรษฐกิจพอเพียง, (ระบบออนไลน์). [http://www.rta.mi.th/21610u/Data/Data\\_pro/Popeaing/1.htm](http://www.rta.mi.th/21610u/Data/Data_pro/Popeaing/1.htm). (สืบค้นเมื่อ ๑๐ มีนาคม ๒๕๕๙)

ศูนย์ศึกษาการพัฒนาอ่าวคุ้งกระเบนอันเนื่องมาจากพระราชดำริ, (ระบบออนไลน์).[http://www.fisheries.go.th/cf-kung\\_krbaen/kkb5.html](http://www.fisheries.go.th/cf-kung_krbaen/kkb5.html). (สืบค้นเมื่อ ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙)

องค์การบริหารส่วนตำบลแสนตอ อ.ชาณุวรลักษบุรี จ.กำแพงเพชร, (ระบบออนไลน์). <http://www.santo-kp.go.th/social.php>. (สืบค้นเมื่อ ๑๐ มีนาคม ๒๕๕๙)



การศึกษาความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมและประเพณีของพุทธศาสนิกชนชาวกูย  
ในประเทศไทยและสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว  
A Study of Relation of Culture and Ritual between Kuy Buddhist  
in Thailand and Loa People's Democratic Republic

ผศ.บรรจง โสดาดี \*

พระอธิการวิยง กิตติวัฒนโณ,ดร.\*

พระมหาเจริญสุข คุณวีโร \*\*

**บทคัดย่อ**

การวิจัยเรื่อง “การศึกษาความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมและประเพณีของพุทธศาสนิกชนชาวกูยในประเทศไทยและประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวัฒนธรรมและประเพณีพุทธศาสนิกชนชาวกูยในประเทศไทยและสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมและประเพณีของพุทธศาสนิกชนชาวกูยในประเทศไทยกับประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยเก็บข้อมูลภาคสนามจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลชาวกูยในประเทศไทยและลาว นำมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ ตีความ อธิบายเชิงพรรณนาความ

**ผลการศึกษาพบว่า**

พุทธศาสนิกชนชาวกูยไทย มีระเบียบแบบแผนด้านโครงสร้างทางกายภาพ ความเป็นอยู่ทันสมัย สะดวกสบายแบบกึ่งเมืองกึ่งชนบท จิตใจรักความสงบ สันติ ไม่เบียดเบียน มีภูมิปัญญาด้านคชศาสตร์ รอบรู้ ทักษะสมัยใหม่ มีการประยุกต์พิธีกรรมผสมปนเปกันระหว่างหลักความเชื่อผี-พราหมณ์-พุทธ เช่น พิธีแซน ยะจือฮี แซนโฌนตา บายศรีสู่ขวัญ ลอยกระทง สงกรานต์ บุญเข้าพรรษา บุญออกพรรษา เป็นต้น โดยได้ปรับปรุงแบบ พิธีการ เนื้อหาสาระดั้งเดิมตามยุคสมัย ประเพณีทำบุญบางอย่างเริ่มเสื่อมคลายไป เช่น บุญเข้ากรรม บุญคูณลาน บุญข้าวจี บุญผะเหวด เป็นต้น

พุทธศาสนิกชนชาวกูยประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ความเป็นอยู่แบบเรียบง่ายใกล้ชิดธรรมชาติ เป็นชุมชนชนบท นับถือกันแบบเครือญาติ จิตใจรักสงบ เป็นมิตร เกื้อกูล มีภูมิปัญญาแบบชาวบ้าน มีพิธีกรรมและความเชื่อถือปนเปกันระหว่างผี-พราหมณ์-พุทธ มีฮีตปฏิบัติต่อผีและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เข้มงวดจริงจัง เช่น พิธีบูชาเลี้ยงหลักบ้าน การต้อนรับแขก บายศรีสู่ขวัญ สงกรานต์ เป็นต้น วัฒนธรรมประเพณีพุทธยึดถือฮีต ๑๒ ตามแบบระเบียบแบบที่มีมาแต่โบราณกาล เช่น บุญเข้าพรรษา บุญข้าวประดับดิน บุญข้าวสาก บุญเข้ากรรม บุญคูณลาน บุญข้าวจี บุญผะเหวด เป็นต้น

\* อาจารย์ประจำสาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์

\* อาจารย์ประจำสาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์

\*\* อาจารย์ประจำสาขาวิชาสังคมศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์

ความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมและประเพณีของพุทธศาสนิกชนชาวกูยในประเทศไทยกับประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ในด้านชีวิตความเป็นอยู่ประจำวัน ส่วนใหญ่มีเนื้อหาตรงกัน ส่วนที่แตกต่าง คือ ในประเทศไทย มีโครงสร้างกายภาพเป็นระเบียบแบบแผน สังคมชนบทกึ่งเมืองบนพื้นฐานเศรษฐกิจทุนนิยม ปกครองแบบประชาธิปไตย ส่วนในสปป. ลาว อยู่อย่างเรียบง่ายใกล้ชิดธรรมชาติบนพื้นฐานวัฒนธรรมประเพณี ปกครองแบบคอมมิวนิสต์ ในด้านจิตใจลักษณะเด่นตรงกัน คือ มีอุปนิสัยรักสงบ ซื่อสัตย์ เที่ยงธรรม เป็นมิตร ชอบผจญภัย รักและภูมิใจในวัฒนธรรมดั้งเดิม ในด้านภูมิปัญญา ชาวกูยไทยมีความรู้ทางด้านคชศาสตร์ ครอบรู้ทฤษฎีสัมยใหม่ ในขณะที่ชาวกูยลาวมีพื้นความรู้แบบภูมิปัญญาชาวบ้าน พุทธศาสนิกชนชาวกูยไทยและลาว มีความเคารพต่อผี ประยุกต์ความเชื่อผี-พราหมณ์-พุทธ เข้าไว้ในฮีต ๑๒ เช่น พิธีแห่นายจู้ฮี บายศรีสู่ขวัญ สงกรานต์ บุญเข้าพรรษา บุญออกพรรษา บุญกฐิน เป็นต้น วัฒนธรรมประเพณีบางอย่างในกลุ่มชาวกูยไทยยังถือปฏิบัติสม่ำเสมอ บางประการจัดจางเลือนรางไป ส่วนกลุ่มชาวกูยลาว ยังคงรักษารูปแบบพิธีกรรมตามฮีต ๑๒ ที่มีมาแต่โบราณกาลอย่างมั่นคง

**คำสำคัญ:** ความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมและประเพณี, พุทธศาสนิกชนชาวกูยในประเทศไทย, พุทธศาสนิกชนชาวกูยในประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

## Abstract

The objectives of this research were to study the cultures and traditions of Guy Buddhists in Thailand and Lao People's Democratic Republic and the Cultural and Traditional Relationship of Guy Buddhists in Thailand and Lao People's Democratic Republic. It was the qualitative research. The data was obtained from informants by interview of Thai and Laotian samples. The obtained data was analyzed, synthesized, interpreted, and explained in form of descriptive presentation.

The results were found as follows:

The Thai Guy Buddhists had got the convention of physical structure, semi-urban and rural life styles, peace minds, wisdom of elephant dealing science, and knowledge of new theory. They integrated the principles of spiritualism - Brahman - Buddhism in various ceremonies such as Sanyaju, San Donta, Baci Su Kwan, Loy Krathong, Songkran, Merit Making within the Buddhist lent, and Merit Making after the Buddhist lent. The patterns and ritual of the mentioned ceremonies were adjusted according to the situations. Some of the merit making ceremonies were diminished such as merit making for the Buddhist monks' Vipassana meditation (Merit Making in the First Lunar Month), merit making on the occasion of harvesting festival (Merit Making in the Second Lunar Month), merit making by offering grilled sticky rice to the Buddhist monks (Merit Making in the Third Lunar Month),

and merit making on the Vessantara Jataka (Merit Making in the Fourth Lunar Month).

The Laotian Guy Buddhists had got simple life style with the nature, rural community, kinship relation, and friendliness and peace loving. They integrated the principles of spiritualism - Brahman – Buddhism in ways of lives. They strictly practiced in tradition such as Guardian Angels Worship, the guest welcoming, Baci Su Kwan, and Songkran. They preserved and practiced according to the twelve cultures and traditions such as Merit Making within the Buddhist lent, merit making for the dead persons (Merit Making in the Ninth Lunar Month), merit making by taking a lot (Merit Making in the Tenth Lunar Month), merit making for the Buddhist monks' Vipassana meditation (Merit Making in the First Lunar Month), merit making on the occasion of harvesting festival (Merit Making in the Second Lunar Month), merit making by offering grilled sticky rice to the Buddhist monks (Merit Making in the Third Lunar Month), and merit making on the Vessantara Jataka (Merit Making in the Fourth Lunar Month).

The Cultural and Traditional Relationship of Guy Buddhists in Thailand and Lao People's Democratic Republic, in the aspect of daily way of life, was mostly the same in content, but different in the convention of physical structure, semi-urban and rural life styles, capitalist economy, and democratic ruling for Thailand; simple life style with the nature based on cultures and traditions, communist ruling, and friendliness and peace loving for Lao People's Democratic Republic. In the aspect of wisdom, the Thai Guy had got the knowledge of elephant dealing science and the new theory, while the Laotian Guy had got the local wisdom. Both Thai and Laotian Guy Buddhists worshiped the ghosts and integrated the principles of spiritualism - Brahman – Buddhism in twelve traditions such as Sanyaju, Baci Su Kwan, Songkran, Merit Making within the Buddhist lent, and Merit Making after the Buddhist lent, and Kathin. Many of the cultures and traditions of the Thai Guy Buddhists had been inherited and practiced, but some diminished. But the Laotian Guy Buddhists had strictly been preserved the twelve traditions.

**Keywords:** The relation of culture and tradition, Guy Buddhists in Thailand, Guy Buddhists in Lao People's Democratic Republic

## ๑. บทนำ

ชาวภูยเป็นกลุ่มชนแรกๆ ที่อพยพเคลื่อนย้ายเข้ามาอาศัยอยู่ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ แล้วกระจายอยู่ทั่วไปในบริเวณประเทศ สปป.ลาว กัมพูชา และประเทศไทย และมีวัฒนธรรมประเพณีที่เป็นอัตลักษณ์เฉพาะเป็นของตนเอง ก่อนที่จะรับเอาวัฒนธรรมอินเดียที่แพร่ขยายเข้ามาภายหลัง จากระยะเวลาที่ยาวนานเป็นพันปี ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ สังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์

ปัจจัยดังกล่าวส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนด้านความเป็นอยู่ วัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิตของกลุ่มชนชาวภูยก้อยู่ตลอดเวลา โดยเฉพาะหลังการรับเอาวัฒนธรรมจากอินเดีย เกิดการผสมผสานปนเปทางลัทธิความเชื่อ ศาสนาอย่างสนิทแนบแน่นแยกกันไม่ออก ระหว่างผี-พราหมณ์-พุทธ กลายเป็นรากฐานทางวัฒนธรรมของชาวเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ตั้งที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน อย่างไรก็ตาม เมื่อชาวภูยก้อยู่ถูกทำให้กลายเป็นพุทธศาสนิกชนที่สำคัญกลุ่มหนึ่ง บนความหลากหลายทางวัฒนธรรมของชาติพันธุ์ บรรพบุรุษชาวภูยก้อยู่ได้ประยุกต์นวัตกรรมที่ดึงมาทั้งหลายเข้าเป็นคุณค่าต่อการดำรงชีวิตกลุ่มชนตนเองอย่างแยบยล ทำให้เกิดเอกลักษณ์ชาติพันธุ์กุ่มที่โดดเด่น บนกระแสแห่งโลกยุคใหม่ ท่ามกลางความผันแปรทางการเมือง-เศรษฐกิจ-สังคม เป็นที่น่าสนใจว่าเมื่อพุทธศาสนิกชนชาวภูยก้อยู่ถูกแบ่งออกให้อยู่กันคนละประเทศ ชาวพุทธภูยก้อยู่ยังคงรักษาวัฒนธรรมประเพณีดั้งเดิมทั้งหลายของตนเองไว้ได้อย่างไร ระเบียบแบบแผนในการดำเนินชีวิตต่าง ๆ ยังเป็นแกนกลางเชื่อมโยงชาวภูยก้อยู่ให้มีความสัมพันธ์กันได้หรือไม่อย่างไร เป็นประเด็นที่กลุ่มผู้วิจัยจะแสวงหาคำตอบกันต่อไป

## ๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๒.๑ เพื่อศึกษาวัฒนธรรมและประเพณีของพุทธศาสนิกชนชาวภูยก้อยู่ในประเทศไทย

๒.๒ เพื่อศึกษาวัฒนธรรมและประเพณีของพุทธศาสนิกชนชาวภูยก้อยู่ในประเทศสาธารณรัฐ

ประชาธิปไตยประชาชนลาว

๒.๓ เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมและประเพณีของพุทธศาสนิกชนชาวภูยก้อยู่

ประเทศไทยกับประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

## ๓. ขอบเขตของการวิจัย

ในด้านเนื้อหาต้องการทราบประเพณีพิธีกรรมของพุทธศาสนิกชนชาวภูยก้อยู่ในประเทศไทยและ สปป.ลาว ตลอดถึงความสัมพันธ์ของวัฒนธรรมประเพณีของพุทธศาสนิกชนชาวภูยก้อยู่ทั้งสองประเทศ ขอบเขตด้านพื้นที่ พื้นที่ศึกษาในประเทศไทย ๓ จังหวัด ได้แก่ จังหวัดอุบลราชธานี จังหวัดศรีสะเกษ จังหวัดสุรินทร์ ส่วนในประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว จำนวน ๓ แขวง ได้แก่ แขวงอัตตะปือ แขวงสาละวัน และแขวงจำปาสัก แบ่งเป็นจังหวัดหรือแขวงละ ๒ หมู่บ้าน รวมทั้งสิ้น ๑๒ หมู่บ้าน ขอบเขตด้านประชากร กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักจำนวนทั้งหมด ๔๐ รูป/คน โดยแบ่งเป็น ๔ กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มนักวิชาการ จำนวน ๔ รูป/คน กลุ่มพระสงฆ์ จำนวน ๑๒ รูป กลุ่มผู้นำชุมชน จำนวน ๑๒ คน และกลุ่มปราชญ์ชุมชน จำนวน ๑๒ รูป/คน โดยสองกลุ่มหลังนี้คัดเลือกจากตัวแทนจังหวัดหรือแขวงทั้ง ๖ คือ จังหวัดอุบลราชธานี จังหวัดศรีสะเกษ จังหวัดสุรินทร์ แขวงสาละวัน แขวงจำปาสัก และแขวงอัตตะปือ เพื่อให้ได้ข้อมูลรอบด้าน เห็นความสอดคล้องและความแตกต่างทั้งในด้านวัฒนธรรม ประเพณี ความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนา ตลอดจนถึงแนวโน้มและทิศทางแห่งพัฒนาการของพุทธศาสนิกชนชาวภูยก้อยู่ในประเทศไทยและประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ขอบเขตด้านเวลา ทำการศึกษาในปีงบประมาณ ๒๕๕๗

#### ๔. วิธีดำเนินการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยเรื่องนี้ เป็นกาวิจัยแบบเชิงคุณภาพ มีวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้ เก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร ๑) ศึกษาเชิงเอกสาร (Documentary Study) ทำการศึกษาและรวบรวมข้อมูล จากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้อง ทั้งหนังสือ รายงานการวิจัย รายงานการประชุม ภาพถ่าย เอกสารแสดงความสัมพันธ์ที่แสดงให้เห็นถึงประวัติความเป็นมา วัฒนธรรม ความสัมพันธ์ และประเพณีทางพระพุทธศาสนา ทั้งของประเทศไทยและประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ๒) การศึกษาภาคสนามจากการสังเกต โดยใช้วิธีวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) ประเภทสำรวจชุมชน (Community Surveys) โดยที่คณะผู้วิจัยลงสังเกตชุมชนในพื้นที่ที่ทำการศึกษารวมทั้งสองประเทศ คือ ประเทศไทยและ สปป.ลาว ๓) สัมภาษณ์ภาคสนามโดยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) จากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักโดยการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Selection) ๔) กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มนักวิชาการ กลุ่มพระสงฆ์ กลุ่มผู้นำชุมชน และกลุ่มปราชญ์ชุมชน ๕) รวบรวม จัดชุด ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล แล้วนำไปวิเคราะห์สังเคราะห์อธิบายตีความ ด้วยกระบวนการทางเหตุผล ๕) เขียนสรุปรายงานผลการวิจัย

#### ๕. ผลการศึกษา

จากการศึกษาวิจัยความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมและประเพณีของพุทธศาสนิกชนชาวกูยในประเทศไทยและประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เพื่อต้องการทราบว่า วัฒนธรรมและประเพณีพุทธศาสนิกชนชาวกูยในประเทศไทยและสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวเป็นอย่างไร ประเด็นสำคัญความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมและประเพณีของพุทธศาสนิกชนชาวกูยในประเทศไทยกับประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว มีเนื้อหา วิธีการ เหมือนกันหรือต่างกันอย่างไร ในการค้นคว้าแสวงหาคำตอบ คณะผู้วิจัยได้นำเอามาตรฐานวัฒนธรรมพุทธ ซึ่งได้แก่ความเจริญงอกงามด้านวัตถุ สังคม จิตใจ และปัญญา มาเป็นกรอบวิเคราะห์ สังเคราะห์ชุดข้อมูลภาคสนาม ที่จัดเป็นกลุ่มวัฒนธรรมและประเพณีที่มีพื้นฐานจากความเชื่อเกี่ยวกับผี พราหมณ์ และพุทธ แต่การลงไปเก็บข้อมูลใน สปป.ลาว พบปัญหาอุปสรรคอยู่บ้าง เนื่องจากระบบการปกครองระบอบคอมมิวนิสต์ ที่ไม่เอื้อต่อการเข้าถึงแหล่งข้อมูลโดยง่าย ตลอดถึงเส้นทางคมนาคมของพื้นที่ภาคสนามทุรกันดารพอสมควร ข้อมูลบางส่วนจึงอาศัยจากสื่ออิเล็กทรอนิกส์ ในที่สุดก็พบคำตอบว่าชาวกูยซึ่งเป็นกลุ่มชนชั้นต้นที่เคลื่อนย้ายอพยพเข้ามาอยู่ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ก่อนที่กลุ่มชนอื่นๆ จะเคลื่อนย้ายเข้ามา และก่อนที่อารยธรรมอินเดียจะแพร่ขยายเข้ามา โดยที่กลุ่มชาติพันธุ์เหล่านี้มีความเชื่อถือดั้งเดิมในเรื่องของผี เมื่อวัฒนธรรมจากอินเดีย คือ ศาสนาพราหมณ์นิกายไศวะ-วิษณุและศาสนาพุทธนิกายเถรวาท-มหายานแพร่เข้ามามีอิทธิพลเหนือดินแดนแถบนี้ จึงเกิดการผสมปนเปกันระหว่างคติความเชื่อผี-พราหมณ์-พุทธ ซึ่งต่อมากลายเป็นลักษณะเฉพาะทางศาสนาของชุมชนเขี้ยวอากเนย์ ซึ่งปฏิเสธไม่ได้ว่าส่วนหนึ่งมาจากการคัดสรรกลั่นกรองโดยชาวกูย ข้อค้นพบต่างๆ มีดังต่อไปนี้

ผลการศึกษาวัฒนธรรมและประเพณีของพุทธศาสนิกชนชาวกูยในประเทศไทย

จากการศึกษาวัฒนธรรมและประเพณีของพุทธศาสนิกชนชาวกูยในประเทศไทย ได้ข้อสรุปดังต่อไปนี้ (๑) วัฒนธรรมและประเพณีเกี่ยวกับความเป็นอยู่ในชีวิตประจำวัน ความเจริญงอกงามด้านวัตถุ ได้แก่ ด้านอาหารการกิน ด้านการแต่งกาย ด้านที่อยู่อาศัยสิ่งปลูกสร้าง และด้านศิลปะ กล่าวถึงความเป็น

วัฒนธรรมในแต่ละด้านได้ว่า ด้านอาหารการกิน มีความเป็นอยู่อย่างเรียบง่ายตามรูปแบบชีวิตชาวชนบทไทยทั่วไป มีความทันสมัยสะดวกสบายบนพื้นฐานเศรษฐกิจทุนนิยม ด้านการแต่งกาย พบว่าชาวพุทธยุคจะเอาใจใส่พิถีพิถันในการแต่งกาย โดยเฉพาะมีชุดเสื้อผ้าสวมใส่ในงานพิธีสายงามสะกดตาเป็นเอกลักษณ์ ฝีมือการผลิตละเอียดประณีต และมีราคาสูง ด้านที่อยู่อาศัยสิ่งปลูกสร้าง บ้านเรือนของชุมชนชาวกูยในปัจจุบันจะแตกต่างจากอดีต คือ ส่วนใหญ่มีการออกแบบวางโครงสร้างกว้างขวางรูปแบบร่วมสมัย แต่ก็มีบางชุมชน เช่น ชาวกูยบุรี บ้านท่าลั้ง อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดอุบลราชธานี ที่จัดสภาพบ้านเรือนมีต้นเค็ดดั้งเดิมเป็นเอกลักษณ์ สะอาด มีแอ่งน้ำไว้หน้าบ้านสำหรับต้อนรับคนเดินทางผ่านไปมา ให้ความรู้สึกอบอุ่นและน่าอยู่ ด้านศิลปะ ส่วนใหญ่มักแสดงออกทางด้านคีตกรรม และนาฏกรรม ปฏิสัมพันธ์ทางสังคมเป็นแบบกึ่งเมืองกึ่งชนบท ส่วนใหญ่อยู่บนพื้นฐานเศรษฐกิจทุนนิยม มีความสะดวกสบาย ความสูงส่งทางจิตใจเริ่มขาดความเชื่อมั่นต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ตลอดถึงวัฒนธรรมประเพณีบางประการจิตใจจางลง นับตั้งแต่กระบวนทัศน์แบบวัตถุนิยมเจริญเพิ่มทวีคูณขึ้น ในด้านความละเอียดลึกซึ้งแห่งภูมิปัญญาของพุทธศาสนิกชนชาวกูยไทย นอกจากจะมีความรอบรู้ทฤษฎีสมัยใหม่ รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง มีความรู้ด้านอักษรศาสตร์ การประดิษฐ์คิดค้นต่างๆ แล้ว ยังคงรักษาวิชาความรู้ทางด้านคชศาสตร์ วิธีรักษาการเจ็บป่วยด้วยดนตรี ตลอดถึงข้อปฏิบัติต่างๆ ที่เป็นอัตตลักษณ์ เป็นระเบียบแบบแผน และมีการปรับประยุกต์ให้สมสมัย (๒) วัฒนธรรมและประเพณีที่มีพื้นฐานจากความเชื่อเกี่ยวกับผี ชาวเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีความเชื่อเกี่ยวกับผีมาแต่บรรพกาลก่อนวัฒนธรรมอื่นจะเข้ามามีอิทธิพล ดังสุจิตต์ วงษ์เทศ ให้ทัศนะว่า “ผาแต้ม...ทั้งหมดของแหล่งภาพเขียนสี เป็นสถานที่ทำพิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์ในศาสนาผี ...ของชุมชนนานาชาติพันธุ์อยู่บริเวณที่ราบริมสองฝั่งโขง ซึ่งนับเป็นบรรพชนคนอุษาคเนย์และคนไทย”<sup>๑๘</sup> และข้อมูลว่า “...ทางทุ่งกุลาร้องไห้ มีระบบความเชื่อ คือ ศาสนาผี นับถือสัตว์ศักดิ์สิทธิ์...มีพิธีทำศพ ใช้แคนเป่าเป็นเสียงสื่อสารกับอำนาจเหนือธรรมชาติ ยกย่องผู้หญิงเป็นหัวหน้าพิธีกรรมทางศาสนา...และเป็นหัวหน้าเผ่าพันธุ์ มีระเบียบแบบแผนการปกครองเป็นระเบียบแล้ว”<sup>๑๙</sup> ในส่วนของชุมชนภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทยและสปป.ลาว ได้มีการประมวลรวบรวมความเชื่อและข้อปฏิบัติทางศาสนาทุกอย่างเข้าไว้ใน “ฮิต ๑๒” ดังนั้น ฮิต ๑๒ จึงเป็นศูนย์รวมวัฒนธรรมประเพณีที่ผสมผสานปนเปกันระหว่างคติความเชื่อเรื่องผี-พราหมณ์-พุทธ กล่าวเฉพาะวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับผีโดยตรง พุทธศาสนิกชนชาวกูยมีการปฏิบัติต่อผีบรรพบุรุษอย่างสม่ำเสมอ ผีที่ชาวกูยให้ความเคารพเชื่อถือสามารถจำแนกได้ ๒ ประเภท คือ ๑) ยะจู๋ยี (ผีเหล็ก ผีวีรบุรุษ) เป็นผีปกป้องคุ้มครองหมู่บ้าน ชุมชน ให้อยู่เย็นเป็นสุขและมีความอุดมสมบูรณ์ เช่น ผีฟ้า ผีแกน ผีปูด้า เป็นต้น ยะจู๋ยีมี ๒ ลักษณะใหญ่ คือ ๑) เป็นแบบที่มีความรู้สึกนึกคิดเหมือนมนุษย์ทั่วไป มักอาศัยในศาลที่ใกล้ต้นไม้ใหญ่ เสวยเครื่องเซ่นที่เป็นของคาว เช่น หมากพลู บุหรี่ เหล้าขาว ไก่ต้ม ใส่ชุดแบบชาวบ้านทั่วไป บางครั้งก็จะสิงอยู่ในสัตว์ศักดิ์สิทธิ์ มีตะกรวด เป็นต้น ๒) แบบเทพอาวรักษ์ มักอาศัยในศาลที่อยู่ตามปราสาทเก่า จะเสวยเครื่องเซ่นที่เป็นของหวาน น้ำหวาน ใส่ชุดเจ้า เป็นต้น ศาลทั้งสองลักษณะบางชุมชนก็มีหลายแห่งบางชุมชนก็มีแห่งเดียว ซึ่งการเซ่นเป็นไปตามปฏิทินเวลา ส่วนใหญ่กำหนดในช่วง เดือน ๓ และเดือน ๖ แต่ก็ มีบางชุมชนที่กำหนดช่วงเวลาที่ย่างออกไป เช่น ชาวบ้านท่าลั้งที่จังหวัดอุบลราชธานี กำหนดเลี้ยงปูตาช่วง

<sup>๑๘</sup> สุจิตต์ วงษ์เทศ : ผาแต้ม ในศาสนาผี ชุมชนนานาชาติพันธุ์หลายพันปีมาแล้ว, <<http://www.matichon.co.th/news/๒๕๕๒๑๑>> (เผยแพร่เมื่อ ๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙)

<sup>๑๙</sup> สุจิตต์ วงษ์เทศ, อุบลราชธานีมาจากไหน, หน้า ๔๙.

เดือนเจียงกับเดือนห้า เป็นต้น การประกอบพิธีกรรมสอดคล้องสัมพันธ์กัน โดยมีเต่าจ๋าเป็นผู้นำในการประกอบพิธี เครื่องเช่นมีส่วนประกอบคล้ายกัน อาจแตกต่างกันบ้างในรายละเอียดปลีกย่อยอื่นๆ ประเพณีพิธีกรรมเกี่ยวกับผี มเหสัก เช่น พิธีแซนยะจู๊ พิธีกรรมเกี่ยวกับตะก๊อด เป็นต้น ๒) ยะจู๊คุง (ผีบ้าน ผีเรือน) หมายถึง ผีบรรพบุรุษที่ ล่วงลับไปแล้ว เช่น ผีปู่-ย่า ตา-ยาย พ่อ-แม่ ที่คอยคุ้มครองลูกหลานอยู่ตลอดเวลา ดังนั้นจะทำอะไรจึงต้องรำลึก ถึงอยู่เสมอ พิธีกรรมเกี่ยวกับยะจู๊คุงถ้าในวิถีชีวิตประจำวันก็เป็นเพียงการบอกกล่าวให้ทราบ เช่น การตี่มกิน ในแต่ละวัน แยกไทไปมาหาสู่ ความเจ็บไข้ได้ป่วยเล็กๆ น้อยๆ การทะเลาะกันของคนในครอบครัว เป็นต้น แต่ หากเป็นการเช่นสรวงระดับสายตระกูล หรือกลุ่มสายอาชีพ จะมีการกำหนดเวลาปฏิทินชัดเจนและประกอบ ในรูปแบบพิธีกรรม เช่น พิธีเซาะห์พาแทน พิธีแซนปะกำ พิธีแกลมอ พิธีโบล พิธีแซนโฌนตา เป็นต้น จะเห็นว่า วัฒนธรรมประเพณีวิถีชีวิตของชาวกูย ล้วนแต่มีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กับผีแทบทั้งสิ้น แต่ในปัจจุบันความเชื่อ บางประการเริ่มจืดจางเลือนรางไป เช่น พิธีกรรมเกี่ยวกับตะก๊อด พิธีแซนปะกำ พิธีแกลมอ พิธีโบล เป็นต้น (๓) วัฒนธรรมประเพณีที่มีพื้นฐานจากศาสนาพราหมณ์ การแพร่ขยายของวัฒนธรรมอินเดียเข้ามายังเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยเฉพาะในพื้นที่ประเทศไทยตั้งแต่สมัยพุนัน ทวารวดี ศรีวิชัย สุโขทัย อโยธยา และรัตนโกสินทร์ ในรูปแบบของศาสนาพุทธและศาสนาพราหมณ์ โดยการค้าขายบ้าง สมณทูตบ้าง ซึ่งได้นำเอาความเจริญต่างๆ เช่น ด้านการเมืองการปกครอง ภาษา วัฒนธรรม เป็นต้น การแพร่ขยายของศาสนาพราหมณ์ในช่วงอาณาจักร ต่าง มีอิทธิพลต่อราชสำนักกลุ่มชนชั้นสูงต่อมาผสมผสานกับศาสนาพุทธและฝึกกลมกลืนเป็นเนื้อเดียวกัน กลายเป็นรากฐานทางวัฒนธรรมของชุมชนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ แม้ทางวิชาการหรือกระบวนการทางศาสนา จะพยายามแบ่งแยกให้เห็นความแตกต่าง เพื่อโคดเคี้ยวความเชื่ออื่นที่ไม่เกี่ยวข้องออกไปให้มีความอิสระจาก กัน แต่ก็ไม่เป็นผลดังที่ปรากฏเชิงประจักษ์โดยทั่วไปในสังคมไทยว่ามีความเชื่อในเรื่องผี พราหมณ์ พุทธ ปนๆ กันอยู่อย่างสนิทแนบแน่น ดังนั้นกลุ่มชาติพันธุ์กูย เขมร ลาว ชุมชนในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย จึง หลอมรวมเอาวัฒนธรรมประเพณีดั้งเดิมที่มีรากฐานจากศาสนาผี ศาสนาพราหมณ์ ศาสนาพุทธ มาเป็นวัฒนธรรม ชุมชนของตนเช่นเดียวกับกลุ่มชนอื่นๆ ของประเทศไทยเช่น ประเพณีบายศรีสู่ขวัญ ประเพณีลอยกระทง และ ประเพณีสงกรานต์ ยังถือปฏิบัติโดยทั่วไป แต่ส่วนใหญ่มักได้รับการประยุกต์จนรูปแบบ พิธีการ ตลอดถึงสาระ ดั้งเดิมหดหายไป (๔) วัฒนธรรมและประเพณีที่มีพื้นฐานจากศาสนาพุทธ มีการปฏิบัติอย่างเข้มข้นในบุญพิธีช่วง เข้าพรรษา เช่น บุญเข้าพรรษา บุญข้าวประดับดิน บุญข้าวสาก แต่ประเพณีการทำบุญในช่วงนอกพรรษา บาง อย่างเริ่มเสื่อมคลายไป เช่น บุญเข้ากรรม บุญคุณลาน บุญข้าวจี่ บุญผะเหวด เป็นต้น ที่ถือปฏิบัติอย่างเข้มแข็ง คือบุญกฐิน วัฒนธรรมประเพณีบุญ ๑๒ เดือน ที่เรียกว่า ฮีต ๑๒ ก่อให้เกิดความเจริญงอกงามต่อพุทธศาสนิกชน ชาวกูยไทย ๔ ประการ ประการแรก สร้างความมีระเบียบแบบแผนทางวัตถุ ด้านอาหารการกิน ด้านที่อยู่อาศัย สิ่งปลูกสร้าง ด้านการแต่งกาย และด้านศิลปะ ประการที่สอง สร้างบรรทัดฐานทางสังคม เช่น การปกครอง เศรษฐกิจ ความสัมพันธ์ทางสังคม เป็นต้น ประการที่สาม ปลูกฝังความดีงามความสูงส่งทางจิตใจ เช่น อุบาสัย คุณธรรม จริยธรรม (สุภาพจิต สมรรถภาพจิต และคุณภาพจิต) เป็นต้น ประการสุดท้าย สร้างความละเอียด ลึกซึ้งแห่งภูมิปัญญา เช่น วิทยาการ ภาษา การประดิษฐ์คิดค้น เป็นต้น



## ผลศึกษาวัฒนธรรมและประเพณีของพุทธศาสนิกชนชาวกูยในประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

ผลจากศึกษาวัฒนธรรมและประเพณีของพุทธศาสนิกชนชาวกูยในประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ได้ข้อสรุปดังนี้ (๑) ด้านวัฒนธรรมและประเพณีเกี่ยวกับความเป็นอยู่ในชีวิตประจำวัน ความเจริญงอกงามด้านวัตถุ ได้แก่ อาหารการกิน ที่อยู่อาศัย สิ่งปลูกสร้าง การแต่งกาย และศิลปะ สรุปได้ว่ามีความเป็นอยู่แบบเรียบง่ายใกล้ชิดกับธรรมชาติ พึ่งพาเศรษฐกิจทุนนิยม แต่ยังขาดความทันสมัยอยู่มาก บางแห่งทຸກกันดาร มีระเบียบแบบแผนในการแต่งกาย ศิลปะและวัฒนธรรมของกลุ่มชนมีความใกล้ชิดกับกลุ่มชนคนไทยในภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคเหนือ วัฒนธรรมทางสังคม เป็นความเจริญงอกงามทางด้านการอยู่ร่วมกันของสังคม ปฏิสัมพันธ์ทางสังคมเป็นแบบชุมชนชนบท นับถือกันแบบเครือญาติ มีระบบการปกครองแบบคอมมิวนิสต์ ซึ่งมีความเด็ดขาดและสร้างความเป็นระเบียบเรียบร้อยได้ดี แต่มีจุดอ่อนในการกระตุ้นความเจริญทางด้านเศรษฐกิจ ที่มีลักษณะกึ่งแบบเห็ดอยู่เห็ดกินกับการเห็ดซื้อเห็ดขาย ความสูงส่งทางจิตใจมีความหนักแน่นมั่นคง ซื่อตรง อุดหนุน เข้มแข็ง เคารพสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มีมาแต่โบราณกาล และความละเอียดถี่ถ้วนแห่งภูมิปัญญา เป็นลักษณะภูมิปัญญาแบบชาวบ้านทั่วไป (๒) วัฒนธรรมและประเพณีที่มีพื้นฐานจากความเชื่อเกี่ยวกับผี พบว่าชุมชนชาวกูยส่วนใหญ่จะประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับผีผีเสื้อกิ้งก่า ประเพณีพิธีกรรมในเดือน ๓ ประกอบพิธีเลี้ยงผี มีความสัมพันธ์การประกอบอาชีพในการ “ถางไร่” เพื่อปลูกพืชผัก ส่วนเดือน ๖ ประกอบพิธีเลี้ยงผีอีกครั้งก่อนลงปักดำทำนา “ใส่ข้าว” จึงเรียกว่า “ถางไร่ ใส่ข้าว” มีการปฏิบัติอย่างเอาใจใส่และใหญ่โต เช่น พิธีเลี้ยงหลักบ้านของชาวกูยแขวงจำปาสัก พิธีฆ่าควายบูชาหลักบ้านของชาวสาละวัน เป็นต้น ส่วนการแสดงออกเกี่ยวกับผีบรรพบุรุษหรือผีบ้านนั้น มีการปฏิบัติอย่างเข้มข้นจริงจัง เช่น พิธีกรรมการต้อนรับแขกต้องบอกกล่าวผีเจ้าบ้านให้รับทราบของชาวย่าเหิน แขวงสาละวัน เป็นต้น (๓) วัฒนธรรมประเพณีที่มีพื้นฐานจากศาสนาพราหมณ์ ใน สปป.ลาว มีนาคิตความเชื่อที่รากฐานจากศาสนาพราหมณ์ฮินดูมาประเพณีปฏิบัติหลายประการ เช่น ประเพณีบายศรีสู่ขวัญ ประเพณีสงกรานต์ เป็นต้น ดังนั้นชาวกูยใน สปป.ลาวก็คงยึดถือและปฏิบัติต่อวัฒนธรรมประเพณีดังกล่าวเช่นเดียวกับชาวลาวกลุ่มอื่นๆ โดยเฉพาะยังคงรูปแบบพิธีกรรมดั้งเดิมเอาไว้ ต่างกับในประเทศไทยที่มีการประยุกต์ไปมากแล้ว (๔) วัฒนธรรมและประเพณีที่มีพื้นฐานจากศาสนาพุทธ มีการปฏิบัติตามหลักฮีต ๑๒ คอง ๑๔ อย่างเข้มข้น ตามปฏิทินบุญทั้งในช่วงเช้าพรรษาและนอกพรรษา เช่น บุญเช้าพรรษา บุญข้าวประดับดิน บุญข้าวสาก บุญเข้ากรรม บุญคูณลาน บุญข้าวจี บุญพะเวด เป็นต้น บุญประเพณีต่างๆ ของพุทธศาสนิกชนชาวกูยลาว นอกจากจะรักษาฮีตคองดั้งเดิมที่ดั้งเดิมไว้ได้อย่างเหนียวแน่นแล้ว ยังเป็นการได้พบปะญาติพี่น้องที่อยู่ห่างไกลได้กลับมาพบปะ ผูกพัน ได้บุญร่วมกัน ทำให้จิตเบิกบานมีความสุข

## ผลการศึกษาความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมและประเพณีของพุทธศาสนิกชนชาวกูยในประเทศไทยกับประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

การศึกษาความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมและประเพณีของพุทธศาสนิกชนชาวกูยในประเทศไทยกับประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ได้ข้อสรุปดังนี้ (๑) ความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมและประเพณีของพุทธศาสนิกชนชาวกูยในประเทศไทยกับประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ในด้านวัฒนธรรมและประเพณีเกี่ยวกับความเป็นอยู่ในชีวิตประจำวัน ในด้านวัตถุ เช่น ด้านอาหารการกิน สิ่งปลูกสร้างที่อยู่อาศัย การแต่งกาย และศิลปะ เป็นต้น ในประเทศไทยส่วนใหญ่มีความเป็นระเบียบแบบแผน



ส่วนในสปป.ลาว เป็นลักษณะอยู่อย่างเรียบง่ายบนพื้นฐานวัฒนธรรมแบบดั้งเดิม โกลัศจรรย์ชาติในด้านปฏิสัมพันธ์ทางสังคม เช่น ระเบียบแบบแผนการปกครอง เศรษฐกิจ ความสัมพันธ์ของคนในชุมชน เป็นต้น ในไทยมีการปกครองแบบประชาธิปไตย ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม มีความสัมพันธ์กันแบบสังคมชนบทกึ่งเมือง ส่วนสปป.ลาวปกครองแบบคอมมิวนิสต์ เศรษฐกิจกึ่งทุนนิยม ความสัมพันธ์ทางสังคมเป็นแบบเครือญาติ ในด้านจิตใจ เช่น มีอุปนิสัยรักสงบ ซื่อสัตย์ เที่ยงธรรม เป็นมิตร ชอบผจญภัย รักและภูมิใจในวัฒนธรรมดั้งเดิมของตนเอง มีคุณธรรม จริยธรรม เป็นต้น ถือเป็นคุณลักษณะร่วมของพุทธศาสนิกชนชาวไทยและสปป.ลาว และในด้านภูมิปัญญา เช่น วิชาความรู้ การคิดค้น เป็นต้น พุทธศาสนิกชนในไทยมีวิชาความรู้ทางด้านคชศาสตร์ รู้วิธีการรักษาการเจ็บป่วยด้วยดนตรี มีความรอบรู้ทฤษฎีสมัยใหม่ รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง มีความรู้ด้านอักษรศาสตร์ การประดิษฐ์คิดค้นต่างๆ ในขณะที่ สปป.ลาวมีพื้นความรู้ในลักษณะภูมิปัญญาแบบชาวบ้าน (๒) วัฒนธรรมและประเพณีที่มีพื้นฐานจากความเชื่อเกี่ยวกับผี พุทธศาสนิกชนชาวกูยไทยและสปป.ลาวมีความเชื่อถือและเคารพต่อผีบรรพบุรุษและผีแม่เหล็ก ตลอดถึงการปฏิบัติต่อผีอย่างมีระเบียบแบบแผน ซึ่งกลุ่มชาวกูยลาวยังมีความเชื่อมั่นจริง ส่วนชาวกูยไทยบางประการเริ่มจิตจางเลือนรางไป (๓) ส่วนประเพณีที่มีพื้นฐานจากศาสนาพราหมณ์ เช่น ประเพณีบายศรีสู่ขวัญ ลอยกระทง สงกรานต์ เป็นต้น พุทธศาสนิกชนทั้งสองประเทศยังถือปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอ ต่างแต่เพียงว่าในสปป.ลาว ยังคงรักษารูปแบบพิธีกรรมดั้งเดิมได้มากกว่า สำหรับวันลอยกระทงนั้นถือคนละคติและคนละวันกัน (๔) วัฒนธรรมและประเพณีที่มีพื้นฐานจากศาสนาพุทธ ยึดถือตามปฏิทินบุญ ๑๒ เดือนเป็นหลักเรียกว่า ฮีต ๑๒ เช่น บุญเข้าพรรษา บุญข้าวประดับดิน บุญข้าวสาก บุญเข้ากรรม บุญคุณลาน เป็นต้น พุทธศาสนิกชนชาวกูยไทยและสปป.ลาวถือปฏิบัติในลักษณะเดียวกัน เพียงแต่บุญประเพณีบางอย่างในประเทศไทยเริ่มหมดความสำคัญและหายไป ในขณะที่ สปป.ลาวยังถือปฏิบัติอยู่ เช่น บุญผะเหวด บุญข้าวจี เป็นต้น

## ๖. อภิปรายผล

พุทธศาสนิกชนชาวกูยไทย โครงสร้างทางกายภาพ มีระเบียบแบบแผนเป็นเอกลักษณ์ อย่างเช่น ชุมชนชาวกูยบรูบ้านท่าลั้ง อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี นอกจากจะออกแบบอาคารบ้านเรือน รั้วบ้าน ถนน ให้มีความเป็นระเบียบแบบแผนสวยงามและสะอาดแล้ว ยังมีป้ายนิเทศกลางหมู่บ้าน ที่สะท้อนปรัชญาชีวิตของชาวกูย ตลอดถึงการวางแผนน้ำสำหรับต้อนรับแขกคนที่หน้าบ้านแต่ละหลังคาเรือน ให้ความรู้สึกอบอุ่น เป็นมิตร และมีเสน่ห์ต่อผู้พบเห็น ซึ่งลักษณะดังกล่าวเป็นเอกลักษณ์ของสังคมไทยสมัยโบราณ แต่จากการรุกรานทางวัฒนธรรมสมัยใหม่ ที่นำเอาทันสมัยมาเปลี่ยนแปลงความเป็นอยู่ให้สะดวกสบาย ความงดงามดังกล่าวนี้เริ่มหดหายไปจากชีวิตชุมชนชาวภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย เมื่อประมาณสามสิบสี่สิบปีมานี้เอง จึงต้องเฝ้าสังเกตต่อไปว่าชุมชนชาวกูยบรูจะยังคงรักษาสืบทอดความดั้งเดิมของกลุ่มชนตนเอง ที่มีจิตใจรักความสงบสันติ ไม่เบียดเบียน ได้ยาวนานเพียงใดในท่ามกลางกระแสแห่งทุนนิยม เอกลักษณ์สำคัญประการหนึ่งของชุมชนชาวกูยคือการเป็นผู้มีภูมิปัญญาด้านคชศาสตร์ สามารถนำสัตว์ใหญ่คือช้างมาใช้งานสร้างอารยธรรมให้กับกลุ่มชนในภูมิภาคนี้ ไม่ว่าจะเป็นสิ่งปลูกสร้างใหญ่โต แท๊กซี่ชนถ่ายสินค้า ผักช้างเพื่อการสงคราม เป็นต้น ล้วนออกมาจากฝีมือของชุมชนชาวกูยแทบทั้งสิ้น แต่ในปัจจุบันวัฒนธรรมแห่งภูมิปัญญาด้านนี้กำลังประสบปัญหาเช่นเดียวกับวัฒนธรรมด้านอื่นๆ อันเนื่องมาจาก ปัจจัยพื้นฐานการดำรงชีวิตของช้างคือป่าหายไป เทคโนโลยีที่ล้ำสมัย ตลอดถึงการสืบทอดองค์ความรู้จากรุ่นสู่รุ่น

ของผู้ที่มีความเชี่ยวชาญชำนาญ เกี่ยวกับช้าง ซึ่งผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทุกระดับช่วยกันหาทางออกกันไป สำหรับวัฒนธรรมประเพณีพื้นฐานอื่นๆ เกี่ยวกับความเป็นพุทธศาสนิกชนชาวกูย ก็ได้รับผลกระทบเช่นเดียวกับชุมชนอื่นๆ ในประเทศ คือ ความถดถอยจากคติความเชื่อดั้งเดิมไม่ว่าจะเป็นคติความเชื่อที่มีรากฐานจากผี พราหมณ์ หรือพุทธศาสนาก็ตาม แต่ก็เป็นที่น่าสังเกตว่าบางชุมชนยังมีความรักชาวัฒนธรรมดั้งเดิมของตนเองอย่างเข้มแข็ง อย่างเช่นชุมชนชาวบ้านตะเคียน อำเภอสำโรงทาบ จังหวัดสุรินทร์ ที่อนุรักษ์สืบสานประเพณีสงกรานต์ได้อย่างมีสาระ สนุกสนาน สร้างความสมัครสมานสามัคคีให้กับคนในชุมชนได้อย่างเหนียวแน่น นับเป็นกรณีตัวอย่างแห่งประเพณีสงกรานต์ที่มีคุณค่าของสังคมไทย ซึ่งวัฒนธรรมของชุมชนดังกล่าวนี้ น่าจะได้รับการสนับสนุนและคุ้มครองเป็นพิเศษจากภาครัฐ

พุทธศาสนิกชนชาวกูยประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ความเป็นอยู่อย่างเรียบง่ายใกล้ชิดธรรมชาติของชุมชนชนบท การนับถือกันแบบเครือญาติ การยึดถือฮีต-คองอย่างเคร่งครัดนับเป็นภูมิคุ้มกันทางวัฒนธรรมที่สำคัญของพุทธศาสนิกชนชาวกูยลาว รวมถึงระบบการเมืองที่เป็นปราการป้องกันการไหลบ่าของระบบทุนนิยม ไม่ให้ทะลักเข้ามาทำลายความดั้งเดิมเหมือนได้อย่างเสรี แม้ว่าพุทธศาสนิกชนใน สปป.ลาว จะมีจิตใจรักสงบ เป็นมิตร เกื้อกูล มีภูมิปัญญาแบบชาวบ้าน วัฒนาอารามเป็นของชาวบ้าน แต่ในอีกมิติหนึ่งการที่ความเจริญเติบโตเข้าทางด้านเศรษฐกิจ ส่งผลให้วัฒนาอารามใน สปป.ลาว มีพัฒนาการทางด้านโครงสร้างกายภาพค่อนข้างต่ำ ดูเหมือนจะมีเพียงวัดในเมืองใหญ่ เท่านั้นที่มีศาสนวัตถุมั่นคง ส่วนวัดที่อยู่ชุมชนรอบนอกออกไปมีความเศร้าหมองไม่มองใสเท่าที่ควร สิ่งสาธารณูปการภายในอารามทรุดโทรมขาดการเอาใจใส่ดูแล กล่าวเฉพาะพุทธศาสนิกชนชาวกูย มีพิธีกรรมและความเชื่อถือปนเปกันระหว่างผี-พราหมณ์-พุทธ คือมีฮีตปฏิบัติต่อผีและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เข้มงวดจริงจัง วัฒนธรรมประเพณีพุทธยึดถือฮีต ๑๒ ตามแบบระเบียบแผนที่มีมาแต่โบราณกาล เช่น พิธีบูชาเลี้ยงหลักบ้าน การต้อนรับแขกบายศรีสู่ขวัญ สงกรานต์ บุญเข้าพรรษา บุญข้าวประดับดิน บุญข้าวสาก บุญเข้ากรรม บุญคูณลาน บุญข้าวจี บุญพะเวด เป็นต้น ความเชื่อถือและการปฏิบัติในพิธีดังกล่าว นอกจากสะท้อนความเข้มข้นแห่งวัฒนธรรมประเพณีแล้ว ยังเป็นประเพณีบุญที่ถือเป็นแบบอย่างที่มีชีวิตชีวา และความเป็นดั้งเดิมแห่งวิถีชุมชนของชาวอุษาคเนย์อีกด้วย

ความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมและประเพณีของพุทธศาสนิกชนชาวกูยในประเทศไทยกับประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว รากฐานวัฒนธรรมที่มาจากความเชื่อเกี่ยวกับผี ถือเป็นรากเหง้าของพุทธศาสนิกชนทั้งสองประเทศ ซึ่งคงมีความขลังและศักดิ์สิทธิ์ มีความเคารพต่อผี สามารถส่งผลดีร้ายต่อชีวิต ดังนั้นชาวพุทธกูยจึงไม่ประมาทในเรื่องเกี่ยวกับผี เพียงแต่ในประเทศไทยอาจลดความเข้มข้นลงกว่าบ้างเล็กน้อย สำหรับความเชื่อเกี่ยวประเพณีที่มาจากพื้นฐานศาสนาพราหมณ์ เช่น บายศรีสู่ขวัญ สงกรานต์ ลอยกระทง เป็นต้น ยังมีการปฏิบัติ อย่างต่อเนื่องไม่ขาดสาย จะแตกต่างกันบ้างก็เพียงเรื่องปลีกย่อยของช่วงเวลาเท่านั้น ส่วนเนื้อหาสาระเป็นเนื้อเดียวกันไม่มีความแตกต่าง ส่วนวัฒนธรรมประเพณีที่มีรากฐานจากพุทธศาสนา งานบุญพิธีสิบสองเดือนจัดเป็นแกนหลัก เช่น บุญเข้าพรรษา บุญออกพรรษา บุญกฐิน เป็นต้น วัดคือแกนกลางในการประกอบพิธี มีเพียงการเลี้ยงผีปู่ตาเท่านั้นที่คนในชุมชนนำไปปฏิบัติหรือประกอบพิธีนอกวัด ส่วนใหญ่แล้วประกอบพิธีกรรมภายในวัด มีพระสงฆ์ และมรรคทายก เป็นผู้นำในพิธีการ ในชีวิตความเป็นอยู่ประจำวัน ที่แตกต่างกัน คือ ในสปป.ลาว อยู่อย่างเรียบง่ายใกล้ชิดธรรมชาติ บนพื้นฐานวัฒนธรรมประเพณี ปกครองแบบคอมมิวนิสต์ สำหรับชาวพุทธกูยในประเทศไทยส่วนใหญ่แม้จะเป็นชุมชนชนบท แต่โครงสร้างกายภาพเป็นระเบียบแบบแผน ความเป็นอยู่สะอาดทุกสบาย ปกครองแบบ

ประชากรปไตย รอบรู้ทฤษฎีสัมยใหม่ และสืบต่อความรู้ทางด้านคชศาสตร์ได้อย่างมั่นคง ประเด็นที่น่าสนใจคือ พุทธศาสนิกชนชาวไทยและลาว มีการประยุกต์ความเชื่อผี-พราหมณ์-พุทธ เข้าไว้ในฮีต ๑๒ จนกลายเป็นวัฒนธรรมประเพณีได้อย่างกลมกลืน และมีการปฏิบัติสม่ำเสมอ แม้ว่าบางประการจัดจางเลือนรางไปในกลุ่มชาวพุทธชาวไทย แต่สำหรับกลุ่มชาวพุทธกวยลาว ยังคงรักษารูปแบบพิธีกรรมตามฮีต ๑๒ ที่มีมาแต่โบราณกาลอย่างมั่นคง

### บรรณานุกรม

- มหาจุฬาลงกรณวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.
- มหามกุฏราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถา แปล ชุด ๙๑ เล่ม. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔.
- สุวัฒน์ จันทรจำนง. นพ. ปรัชญาและศาสนา. กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ, ๒๕๔๐.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). หลักแม่บทของการพัฒนาตน. พิมพ์ครั้งที่ ๑๕. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.
- พระยาอนูมานราชชน. เรื่องของชาติไทย. กรุงเทพฯ: นนทชัย, ๒๕๑๓.
- พระสิริมงคลจารย์. จักกวาทปี. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ: สำนักหอสมุดแห่งชาติกรมศิลปากร, ๒๕๔๘.
- ลำจุล ฮวบเจริญ. เกร็ดพงศาวดารล้านนา. กรุงเทพมหานคร : The Knowledge Center, ๒๕๕๐.
- สุภัทรดิศ ดิศสกุล. หม่อมเจ้า. ประวัติศาสตร์ศิลปะในประเทศไทยใกล้เคียง. กรุงเทพฯ: มติชน, ๒๕๔๕.
- อุทัย เทพสิทธา. เมืองลาวพี่น้องฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง. กรุงเทพฯ: สหสยามพัฒนาจำกัด, ๒๕๑๑.
- สุจิตต์ วงษ์เทศ : ผาแต้ม ในศาสนาผี ชุมทางนานาชาติพันธุ์หลายพันปีมาแล้ว,  
<<http://www.matichon.co.th/news/๒๕๕๒๑>>(เผยแพร่เมื่อ ๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙)
- สุจิตต์ วงษ์เทศ, อุบลราชธานีมาจากไหน, กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แม่คำผาง, ๒๕๕๕.

การศึกษาเชิงวิเคราะห์การบรรลุนิพพานของพระอัญญาโกณฑัญญะ  
กับพระมหาปชาบดีโคตมีเถรี

An Analytical Study of the Annakondhanna Thera  
and Mahapajapati Theri.

ณัฐทิพย์ ตนุพันธ์ \*  
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ ดังนี้ ๑) เพื่อศึกษาแนวคิดและหลักธรรมที่นำไปสู่การบรรลุนิพพาน ๒) เพื่อศึกษาประวัติและการบรรลุนิพพานของพระอัญญาโกณฑัญญะและพระมหาปชาบดีโคตมีเถรี ๓) เพื่อวิเคราะห์เปรียบเทียบการบรรลุนิพพานตามหลักธรรมของพระอัญญาโกณฑัญญะและพระมหาปชาบดีโคตมีเถรี การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสาร หรือการวิจัยเชิงเอกสาร (documentary research) โดยการทบทวนแนวคิด หลักการ และวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการบรรลุนิพพาน

ผลการวิจัยพบว่า :

๑) แนวคิดและหลักธรรมที่นำไปสู่การบรรลุนิพพาน ผู้วิจัยมีความเห็นว่าการบรรลุนิพพานจะบังเกิดขึ้นไม่ได้เลย ถ้าหากไม่มีองค์ความรู้ในหลักธรรม ซึ่งเป็นองค์ธรรมแห่งการตรัสรู้ เป็นไปเพื่อความพ้นทุกข์ เพื่อความหลุดพ้น เป็นไปเพื่อดับกิเลส ออกจากกองทุกข์และต้องเป็นผู้ที่มีใจเป็นหนึ่ง มีใจเป็นใหญ่ มีใจเป็นประธาน มีจิตที่ตั้งมั่น เหนือสิ่งอื่นใด

๒) ประวัติและการบรรลุนิพพานของพระอัญญาโกณฑัญญะและพระมหาปชาบดีโคตมีเถรี

ประวัติและการบรรลุนิพพานของพระอัญญาโกณฑัญญะ เดิมชื่อ โกณฑัญญะ เป็นบุตรของพราหมณ์มหาศาลในหมู่บ้านโทณวัตต ใกล้เมืองกบิลพัสดุ์ ท่านเป็นผู้มีความเชี่ยวชาญในการทำนายลักษณะ เป็นปัจฉิมภวิสัทว์เพียงคนเดียว ทำนายว่าเจ้าชายสิทธัตถะจะทรงออกบวชแล้วได้เป็นพระพุทธเจ้าแน่นอนหลังจากท่านได้สดับฟังเทศนาธรรม ชื่อธรรมจักรกัปปัตนสูตร ได้บรรลุขึ้น พระโสดาบัน ต่อมาได้สดับฟัง “อนัตตลักขณสูตร” ด้วยความมีสติ ปัญญา และสมาธิ สามารถไตร่ตรองธรรมที่พระสัมมาสัมพุทธทรงแสดงเกี่ยวกับรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ว่าเป็นอนัตตา มีความแปรเปลี่ยนไปเป็นธรรมดา ไม่ควรที่จะเห็นโดยสำคัญด้วย ตัณหา มานะ ทิฏฐิว่า นั้นเป็นของเรา นั้นเป็นเรา นั้นเป็นตัวตนของเราครั้นแสดงจบแล้วท่านโกณฑัญญะบรรลุเป็นพระอรหันต์ ประวัติและการบรรลุนิพพานของพระมหาปชาบดีโคตมีเถรีท่านเป็นพระมาตุจฉาของ พระสัมมาสัมพุทธเจ้า การสั่งสมบุญบารมีสอดคล้องกับหลักธรรมโพธิปักขิยธรรม ๓๗ ประการ ประกอบด้วย หลักธรรม ๖ หมวดย่อยคือ สติปัฏฐาน ๔ สัมมัปปธาน ๔ อิทธิบาท ๔ อินทรีย์ ๕ พละ ๕ โพชฌงค์ ๗ ถือเป็นหลักธรรมพื้นฐานที่พระมหาปชาบดีโคตมีเถรีปฏิบัติ ก่อนบรรลุนิพพาน ๔ ระดับ หลังจากพระนางทูลขออุปสมบทเป็นภิกษุณีถึง ๓ ครั้ง จนได้รับ

\* นิสิตปริญญาโท สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช

การอนุญาต ก่อนที่พระมหาปชาบดีโคตมีจะบรรลุประชาตธรรม ท่านบรรลุประชาตธรรมในระดับพระโสดาบันตั้งแต่ก่อนที่จะบวชเป็นภิกษุณี เมื่อท่านได้ฟังพระคาถาบทหนึ่งจากพระพุทธเจ้า ทำให้ท่านเข้าใจในเรื่องของสังขารนั้นไม่เที่ยง มันตั้งอยู่และดับไป เมื่อได้ฟังธรรมก็เกิดความรู้สึกไม่เกิดความลึกลับสงสัย โดยได้ใช้สติปัญญาในการพิจารณาในสิ่งที่พระพุทธเจ้าทรงอธิบายทำให้พระมหาปชาบดีโคตมีบรรลุประชาตธรรมได้ตั้งแต่นั้นมาไม่ได้บรรพชาเป็นพระภิกษุณีเมื่อพิจารณาแล้วเห็นว่าตมหาราคะ กิเลส นั้นเป็นสิ่งที่ทำให้ไม่พ้นทุกข์ เมื่อท่านเข้าใจก็ทำให้กามาราคะและปฏิฆะ สิ่งที่มากระทบความรู้สึกต่าง ๆ ที่ทำให้เกิดความพอใจ ไม่พอใจ ความปรารถนาต่าง ๆ เบบางลงไปทำให้ท่านบรรลุประชาตธรรมระดับพระสกทาคามี และเมื่อฟังต่อไปก็ทำให้ละได้ซึ่ง กิเลส ราคะ และสิ่งที่มากระทบกับจิตใจ สามารถวางเฉยได้ท่านจึงบรรลุประชาตธรรมระดับพระอนาคามี เมื่อได้ฟังข้อธรรมจนครบแล้วนั้น จึงทำให้ท่านไม่ยึดติดอยู่กับราคะ กิเลสทั้งหลายแล้วนั้น และให้ท่านไม่ถือว่าตนเองเป็นใครโดยให้เป็นคนที่เลี้ยงดูได้ง่าย เมื่อท่านเกิดความเข้าใจอย่างถ่องแท้ ไม่ฟังชานไปกับเรื่องใด และพิจารณาทุกอย่างด้วยหลักทางธรรมชาติ มิได้เชื่ออย่างไม่พิจารณาด้วยปัญญา จึงทำให้พระมหาปชาบดีโคตมีบรรลุประชาตธรรมระดับพระอรหันต์

๓) การเปรียบเทียบการบรรลุประชาตธรรมของพระอัญญาโกณฑัญญะและพระมหาปชาบดีโคตมีเถรี หลังจากท่านทั้งสองบรรลุประชาตธรรม เพียรพยายามประพฤติปฏิบัติ (อิทธิบาท ๔) เพียรสั่งสมบุญบารมี (อินทรีย์ ๕) ขณะบรรลุประชาตธรรม พระอัญญาโกณฑัญญะ ฟังธรรมจกกับปวัตตสูตร (ไม่ยึดติดกับความต้องการและความอยากที่เกินพอดี) ฟังธรรมอรรถกถาปิณฑก (เข้าใจว่าการทรมานตนที่ทำอยู่หลายปีเป็นการเกินพอดี ไม่ใช่ทางพ้นทุกข์) พระพุทธเจ้าชี้แนะวิธีปฏิบัติแบบมัชฌิมาปฏิปทา (มรรค ๘) ขณะกำลังฟังสามารถละสังโยชน์ ๓ : สักกายทิฎฐิ, วิจิกิจฉา, สีลัพพตปรามาส พระมหาปชาบดีเถรีฟังธรรมเข้าใจว่าสังขารไม่เที่ยง (กฎไตรลักษณ์) เข้าใจว่าไม่ควรยึดติดในสังขารไม่เกิดความลึกลับสงสัยขึ้นสกทาคามี พระอัญญาโกณฑัญญะบวชเป็นพระภิกษุณีฟังธรรมจากพระพุทธเจ้า เรื่องอนัตตลักขณสูตรฟังด้วย สติ สมาธิ ปัญญา พิจารณาไตร่ตรอง ชั้น ๕ ว่าไม่เที่ยง (เห็นกฎไตรลักษณ์) การยึดติดความอยากต่างๆ เบบางลง พระมหาปชาบดีเถรีบวชเป็นพระภิกษุณีฟังธรรมและพิจารณาไตร่ตรองว่าความอยากมี อยากได้ อยากเป็น ไม่ใช่ทางแห่งการพ้นทุกข์ ทำให้หวาดตมหาร วิวาทตมหาร เบบางลงการบรรลุประชาตธรรมชั้นอนาคามี ฟังธรรมต่อไปทำให้ไม่ยึดติดกับการมีความสุขในการปฏิบัติธรรม เมื่อฟังธรรมและพิจารณาธรรมขั้นต่อไป ทำให้ลดได้ซึ่งกิเลส ราคะ และสิ่งที่มากระทบใจทำให้เกิดการวางเฉยบรรลุประชาตธรรม

**คำสำคัญ:** การบรรลุประชาตธรรม, พระอัญญาโกณฑัญญะ, พระมหาปชาบดีโคตมี

### Abstract

The objectives of this qualitative Research were to (1) study concept and Dhammic principle leading to the Aññā-kondañña Thera's and Mahāpajāpatī Gotamī Therī's attainment, to (2) study their attainment and to (3) analyze and compare their attainment according to their dhammic principle. This is a documentary research and analytical study on the realization of the Aññā-kondañña Thera's and Mahapajāpatī Gotamī Therī in a comparative way by reviewing concept, principle and literatures related to procedures in attainment.

Findings were as follows:

(1) With regard to concept and dhammic principles, the realization cannot be attained without the body of knowledge in dhammic principles which are qualities contributing to enlightenment, for liberation from suffering, for cessation of defilements and one's mind must be in one-pointedness and steady state.

(2) Pertaining to Aññāṅkondañña Thera's and Mahāpajāpatī Gotamī Therī's biography and their attainment, Kondañña was the former of Aññāṅkondañña Thera. He was the son of the rich Brahmin in Donavatthu village near Kapilavatthu city. He was an expert in prediction of physical characteristics and he was only Brahmin who definitely predicted the prince Siddhattha's religious life and the prince would become self-enlightened as the Lord Buddha. He became an ascetic after the Siddhattha ascetic and became a Sotāpanna (one who reaches the first stream) after listening to the first sermon 'Dhammacakkappavattana Sutta' and later he attained an Arahatship after listening to Anattalakkhana Sutta. With his intelligence and concentration, he could reflect on the Buddha's teaching about form, sensation, perception, mental function and consciousness as non-self, changeable and that should not be regarded as 'that's mine', 'that's I' and that's myself.

With regard to Mahāpajāpatī Gotamī Ther's life history, she was the Buddha's aunt who accumulated perfections corresponding to 37 Bodhipakkhiyadhamma (Qualities contributing to enlightenment) consisting of 6 sub-heading dhamma; Satipatthāna (Foundations of mindfulness), Sammappadhāna (Effort), Iddhipāda (Basis for success), Indriya (Controlling faculty), Bala (Power), Bhojjhanga (Enlightenment factors and Atthangika-magga (the Noble Eightfold Path) which were fundamental basis dhammic principles followed by her prior to attaining an four stages of enlightenment. After being allowed to be ordained as a nun, in fact, she reached the stream or Sotāpatiphala before becoming a nun. She listened to a verse from the Buddha and because of the verse she comprehended the impermanent state of conditioned things which temporally exist and perish. After ordination, she contemplated carefully and came to realize that craving, lust and defilement obstruct one to liberate from suffering. On account of her comprehension, her sensual lust and aversion that cause satisfaction and dissatisfaction and desires decrease and she was able to reach the Sakadagami stage (Once-Returning). Next, she was able to reach Anagāmi stage (Non-Returning) by which her mind was detached by defilements, lust and affects. After all dhamma topics here completely listened, her mind was no more detached with lust and passion with ego and attachment, Mahājāpatī Gotamī Therī truly realized and consider all things naturally and wisely and ultimately attained the Arahatship, the final stage of enlightenment.

## (3) Comparison of the two disciples' attainment:

After both disciples reached the Sotāpattiphala stage, both tried to follow and practiced with 4 Iddhipāda, accumulated perfection with 5 Indriya. While attaining Sotapanna, Aññākaṇḍiṇī Thera listened to Dhammacakkapavattana Sutta (detaching excessive desire) and realized that Attakimathanuyoga (extreme austerity practice) was not way to free from suffering. He was guided with the Middle Path (Majjhimapatipadā- the Noble Eightfold Path. He could abandon three saññojana (shackle), sakkāyaditthi (belief in a soul or self), vicikicchā (doubt), and silabbataparāmāsa (misapprehension of virtue and duty). While listening, Mahajāpatī Gotamī Therī comprehended the law of three signata and did not attach to conditional things without any doubt about Sakadaḡāmiphala stage. Aññākaṇḍiṇī Thera listened to the Anattalakkhana Sutta from the Buddha with awareness, concentration and wisdom and realized the law of Tilakhana (three signs) with less attachment and desire. Mahajāpatā Gotamī Therī, after becoming a nun, critically and carefully contemplated that desire to have, to be, to long for is not the way for cessation of suffering. At this stage, her Bhavatanhā (craving for existence) and Vibhavatanhā (craving for non-existence) became less. At the level of Anagāmphala, she did not attach to happiness from dhamma practice and next when she contemplated the next dhamma, she was able to reduce defilement and lust and all disturbs and as a result she was in the equanimity state and attained the Arahatsip.

**Keywords:** Enlightenment, Aññākaṇḍiṇī Thera, Mahajāpatī Gotamī Therī

## ๑. บทนำ

พระพุทธศาสนามีหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาที่สืบทอดมาจนถึงทุกวันนี้เพราะหลักธรรมคำสอนได้ถูกรวบรวมไว้ในคัมภีร์ที่มีชื่อว่า พระไตรปิฎก เป็นหลักธรรมคำสอนที่เป็นไปเพื่อความดับทุกข์ความพ้นทุกข์หรือความหลุดพ้นจากกิเลสทั้งหลายได้แก่ โสภะ โทสะและโมหะ เป็นต้น มนุษย์สามารถปฏิบัติเพื่อการบรรลุธรรมสูงสุดอันไม่ต้องกลับมาเวียนว่ายตายเกิดในวัฏสงสารอีกต่อไป<sup>๘๑</sup>

หลักธรรม คือ หลักคำสอนของพระพุทธเจ้าที่นำมาใช้ปฏิบัติมีอยู่อย่างมากมายถึง ๘๔,๐๐๐ พระธรรมขันธ์ ทั้งนี้เพื่อให้เหมาะสมแก่อุปนิสัยใจคอจรตฐานะหรือระดับสติปัญญาของผู้ปฏิบัติ ซึ่งหลักธรรมแต่ละข้อสามารถเชื่อมโยงกันได้อย่างดีหลักธรรมที่เรียกว่า โปธิปักขิยธรรม๓๗ ประการ คือ สติปัฏฐาน ๔ สัมมัชฌาน ๔ อธิวิบาท ๔ อินทริย ๕ พละ ๕ โพชฌงค์ ๗ และ มรรค ๘ เป็นธรรมที่มีความสำคัญมากเพราะเป็นเครื่องมืออันเป็นเหตุแห่งการตัดกิเลสแล้วก้าวสู่การบรรลุมรรคผลนิพพานด้วยปัญญาเพื่อการดับทุกข์ที่แท้จริง

การบรรลุธรรม จะเกิดขึ้นได้จำเป็นต้องมีกระบวนการของการศึกษาในตัวบุคคลเริ่มต้นและดำเนินไปได้โดยอาศัยเหตุปัจจัยหลายประการ เช่น สภาพแวดล้อมอิทธิพลจากภายนอกซึ่งเป็นแรงผลักดันหรือเป็น

<sup>๘๑</sup> พระพรหมคุณากรณ์ (ปอ.ปยุตโต). **พุทธธรรมฉบับปรับปรุงขยาย**. ฉบับคอมพิวเตอร์ ครั้งที่ ๘ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗. หน้า ๖๑๑.



ปัจจัยก่อตัวถ้าได้รับการถ่ายทอด คำแนะนำ การชักจูงเกิดการเรียนรู้จากแหล่งความรู้ใดๆ เกิดองค์ความรู้ มีแนวความคิดที่ถูกต้องรู้จักการเลือกสรร รู้จักการสังเกตภูมิสัมพันธที่ดี ทั้งทางสังคมโลกและมีมุมมองในการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง

เป็นผู้ที่มีสัมมาทิฐิอันเป็นหนทางที่ถูกต้อง อยู่ในอริยมรรคมีองค์แปด ประการหนึ่ง  
สรุป แหล่งเบื้องต้นของการศึกษาเรียกว่า ปัจจัยแห่งสัมมาทิฐิมิ ๒ อย่าง<sup>๕๒</sup> ปัจจัยให้เกิดสัมมาทิฐิมิ ๒ ประการ คือ

๑. ปรัตตโฆสะ<sup>๕๓</sup> การได้สดับจากบุคคลอื่น (ปรัตตโฆสะในที่นี้หมายถึง การฟังธรรมเป็นที่สบายเหมาะสมแก่ตน เช่น พระสารีบุตรเถระได้ฟังธรรมจากพระอัสสชิเถระว่า ‘ธรรมเหล่าใดเกิดแต่เหตุ...’) แปลว่า เสียงจากผู้อื่นหรือเสียงบอกจากผู้อื่น ได้แก่การรับถ่ายทอดหรืออิทธิพลจากสิ่งแวดล้อมทางสังคม เช่น พ่อแม่ ครู อาจารย์ เพื่อนที่คบหาหนังสือสื่อมวลชนและวัฒนธรรมซึ่งให้ข่าวสารที่ถูกต้องสั่งสอน อบรม แนะนำ ชักจูงไปในทางที่ดีงาม

๒. โยนิโสมนสิการ หมายถึง การทำไว้ในใจโดยถูกอุบาย โดยถูกทางกล่าวคือ การนึก การน้อมนึก การผูกใจ การใส่ใจ การทำไว้ในใจในสิ่งที่ไม่เที่ยงว่าไม่เที่ยง ในสิ่งที่เป็นทุกข์ว่าเป็นทุกข์ ในสิ่งที่เป็นอนัตตาว่าเป็นอนัตตาหรือโดยสัจจानุโลมิกญาณ

จากการทบทวนวรรณกรรมที่ผ่านมา ยังไม่มีการศึกษาวิเคราะห์เปรียบเทียบการบรรลุดุธรรมของพุทธสาวกและพุทธสาวิกาในสมัยพุทธกาล ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาการบรรลุดุธรรมของ พุทธสาวกและพุทธสาวิกา คือ พระอัญญาโกณฑัญญเถระและพระมหาปชาบดีโคตมีเถรี เนื่องจาก ทั้งสองท่านเป็นปฐมพระภิกษุและปฐมพระภิกษุณีผู้บรรลุดุธรรม โดยศึกษาประวัติความเป็นมาวิเคราะห์หลักธรรมและวิธีการนำไปสู่การบรรลุดุธรรมซึ่งจะทำให้ทราบแนวทางในการปฏิบัติเพื่อการบรรลุดุธรรมของพุทธสาวก-พุทธสาวิกาต่อไป

## ๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาแนวคิดและหลักธรรมที่นำไปสู่การบรรลุดุธรรม
๒. เพื่อศึกษาประวัติและการบรรลุดุธรรมของพระอัญญาโกณฑัญญเถระและพระมหาปชาบดีโคตมีเถรี
๓. เพื่อวิเคราะห์เปรียบเทียบการบรรลุดุธรรมตามหลักธรรมของพระอัญญาโกณฑัญญเถระและพระมหาปชาบดีโคตมีเถรี

## ๓. วิธีการดำเนินการวิจัย

“การศึกษาเชิงวิเคราะห์การบรรลุดุธรรมของพระอัญญาโกณฑัญญเถระกับพระมหาปชาบดีโคตมีเถรี” ในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) ซึ่งผู้วิจัยดำเนินการศึกษาตามขั้นตอนดังนี้

๑. ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อกำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัยจากแหล่งข้อมูลต่างๆ ดังนี้

๑.๑ เอกสารชั้นปฐมภูมิ ได้แก่ พระไตรปิฎกและอรรถกถา

<sup>๕๒</sup> ม.นุ. (ไทย) ๑๒/๔๕๒/๔๙๑.

<sup>๕๓</sup> ม.นุ. (ไทย) ๑๒/๑๕-๑๗/๑๘.



๑.๒ เอกสารชั้นทุติยภูมิ ได้แก่ งานวิจัย วิทยานิพนธ์ เอกสาร และสิ่งพิมพ์ทางวิชาการที่เกี่ยวข้อง

๒. ค้นคว้า รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับหลักการและแนวคิดเกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ชีวประวัติของพระอัญญาโกณฑัญญะกับพระมหาปชาบดีโคตมีเถรีความสัมพันธ์กับพระพุทธเจ้า และบทบาทของพระอัญญาโกณฑัญญะกับพระมหาปชาบดีโคตมีเถรีในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาจากพระไตรปิฎก อรรถกถา และตำราทางพระพุทธศาสนาอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

๓. ศึกษาข้อมูล ถอดความ และวิเคราะห์เนื้อหาตามกรอบแนวคิดในการวิจัยที่กำหนดดังนี้

๓.๑ ชีวประวัติของพระอัญญาโกณฑัญญะกับพระมหาปชาบดีโคตมีเถรี

๓.๒ ความสัมพันธ์ของพระอัญญาโกณฑัญญะและพระมหาปชาบดีโคตมีเถรี ที่มีต่อพระพุทธเจ้า

๓.๓ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระอัญญาโกณฑัญญะกับพระมหาปชาบดีโคตมีเถรี

๔. เรียบเรียงข้อมูลและนำเสนอผลการวิจัยเป็นข้อความเชิงพรรณนา

#### ๔. ผลการวิจัย

##### ๑. แนวคิดและหลักธรรมที่นำไปสู่การบรรลุธรรมของพระอัญญาโกณฑัญญะกับพระมหาปชาบดีโคตมีเถรี

ผู้วิจัยมีแนวคิดเกี่ยวกับหลักธรรมที่นำไปสู่การบรรลุธรรมของพระอัญญาโกณฑัญญะกับพระมหาปชาบดีโคตมีเถรี ดังนี้

การบรรลุธรรมจักเกิดขึ้นกับผู้ปฏิบัติธรรมได้ ผู้ปฏิบัติธรรมต้องเป็นผู้ที่มีอวัยวะสมบูรณ์ทั้งกายและใจ มีอวัยวะครบ ๓๒ ประการ มีความศรัทธา มีจิตแห่งเป็นผู้ให้ ได้สั่งสมทานบารมี ซึ่งอยู่ในฐานบารมี ๑๐ ทศ ส้ารวมในอายตนะ มีความเพียรแห่งตน คือ เพียรระวังไม่ให้บาปเกิดขึ้นในตน เพียรละบาปที่เกิดขึ้นแล้ว เพียรสร้างกุศลให้เกิดขึ้นในตน และเพียรรักษากุศลที่เกิดขึ้นและไม่ให้เสื่อมไป ซึ่งหลักธรรมนี้อยู่ในหัวข้อสัมมปธาน ๔ ผู้ที่จะบรรลุธรรมได้นั้นต้องน้อมนำหลักธรรมแห่ง อิทธิบาท ๔ โพชฌงค์ ๗ ซึ่งเป็นหลักธรรมในโพธิปักขิยธรรม ๓๗ มาปฏิบัติในตนด้วยความโยนิโสมนสิการและต้องเป็นสมณเพศจึงสามารถที่จะบรรลุธรรมจนถึงขั้นพระอรหันต์ซึ่งนิมิตได้

การบรรลุธรรมจะบังเกิดขึ้นไม่ได้เลย ถ้าหากไม่มีองค์ความรู้ในหลักธรรม ซึ่งเป็นองค์ธรรมแห่งการตรัสรู้ เป็นไปเพื่อความพ้นทุกข์ เพื่อความหลุดพ้น เป็นไปเพื่อดับกิเลส ออกจากกองทุกข์และต้องเป็นผู้ที่มีใจเป็นหนึ่ง มีใจเป็นใหญ่ มีใจเป็นประธาน มีจิตที่ตั้งมั่น เหนือสิ่งอื่นใด

##### ๒ ประวัติและการบรรลุธรรมของพระอัญญาโกณฑัญญะและพระมหาปชาบดี โคตมีเถรี

การที่ท่านได้ฟังธรรมในเรื่อง ธรรมจักกัปปวัตตนสูตร ซึ่งพระพุทธองค์ทรงดำหนิหนทางปฏิบัติอันไร้ประโยชน์ ๒ ทาง ที่บรรพชิตไม่ควรเสพ ทางแรก คือ กามสุขัลลิกานุโยค ทำให้เข้าใจได้ว่าการที่จะพ้นทุกข์ได้นั้นผู้นั้นต้องไม่ยึดติดอยู่กับความต้องการ และความอยากที่เกินพอ พระอัญญาโกณฑัญญะ จึงลดอัตตาของตนเองลงได้ เมื่อได้ฟังทางที่สอง คือ อตตกิลมณานุโยค ทำให้เกิดความเข้าใจได้ว่าสิ่งที่ตนเองกระทำอยู่นั้น เช่น การทรมานตนเองอย่างเกินพอดี ไม่ใช่หนทางที่จะพ้นทุกข์ไปได้ แต่กลับจะสร้างความทุกข์ทรมานให้กับตนเองทั้งทางร่างกายและจิตใจของเองมียิ่งขึ้น พระอัญญาโกณฑัญญะเมื่อได้ฟังดังนั้น ทำให้เกิดปัญญาในการคิดพิจารณาถึงสิ่งนั้น ขณะเดียวกันนั้นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงตรัสชี้แนะวิธีปฏิบัติแบบ “มัชฌิมาปฏิปทา” คือ การปฏิบัติ

แบบทางสายกลาง ทำให้ท่านมีดวงตาเห็นธรรม คือ การเข้าใจหลักธรรมคำสอนอย่างแจ่มแจ้ง ทำให้ละสังโยชน์ ๓ เบื้องต่ำ ลงได้คือ สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา สีลพทปรามาส

สักกายทิฏฐิ หมายถึง มีความเห็นว่าร่างกายนี้เป็นของเรา มีความยึดมั่นถือมั่นถือตัวตน พระอัญญาโกณฑัญญะได้พิจารณาว่า สิ่งที่เป็นรูปกายของตนนั้น ไม่ใช่ตัวไม่ใช่ตนอย่างแท้จริง ทำให้ไม่ยึดติดอยู่กับการทรมานร่างกาย ไม่ยึดติดอยู่กับความเป็นพราหมณ์

วิจิกิจฉา หมายถึง มีความสงสัยในคุณของพระรัตนตรัย คือ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ พระอัญญาโกณฑัญญะ มีความเชื่อที่มั่นคงว่าเจ้าชายสิทธัตถะนั้นต้องเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นศาสดาเอกของโลก อย่างแน่นอนดูได้จากาทที่พระอัญญาโกณฑัญญะตามไปศึกษากับพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเมื่อครั้งที่พระองค์ออกผนวช และเมื่อพระสัมมาสัมพุทธแสดงธรรมให้ฟังก็ละความลังเลสงสัย ไม่แนใจลงได้

สีลพทปรามาส หมายถึง ความถือมั่นศีลพรต โดยสักว่าทำตามๆ กันไปอย่างมมาย เห็นว่าจะบริสุทธิ์หลุดพ้นได้เพียงด้วยศีลและวัตร หรือนำศีลและวัตรไปใช้เพื่อเหตุผลอื่น ไม่ใช่เพื่อเป็นปัจจัยแก่การสิ้นกิเลส เช่น การถือศีลเพื่อเอาไว้มไว้ค่าคนอื่น การถือศีลเพราะอยากได้ลาภสักการะ เป็นต้น ซึ่งรวมถึงความเชื่อถือในพิธีกรรมที่มมายด้วย

พระอัญญาโกณฑัญญะได้เห็นแล้วว่า การทรมานตนเองนั้น มันเป็นการสร้างทุกข์ให้เกิดแก่ตนเองมากกว่า จึงทำให้เปลี่ยนไปหาเส้นทางอื่นในการที่จะทำให้หลุดพ้นได้โดยการพิจารณาด้วยสติปัญญา ไม่ได้เชื่อตามๆ กันมาเท่านั้น

เมื่อพระอัญญาโกณฑัญญะ ดวงตาเห็นธรรมแล้ว ได้ขอบวชเป็นพระภิกษุรูปแรกในพระพุทธศาสนา ซึ่งการบวชทำให้ท่านมีโอกาสดูศึกษาและปฏิบัติอย่างจริงจัง หลังจากนั้นก็ศึกษา พระธรรมกับพระสัมมาสัมพุทธเจ้าและได้สดับฟังพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมเทศนาในเรื่อง อนันตลักขณสูตร

พระอัญญาโกณฑัญญะได้สดับฟังธรรมครั้งถัดมา ทำให้ท่านเกิดปัญญาเนื่องจากท่านได้บรรลุขั้นพระโสดาบันแล้ว ดังนั้นการฟังธรรมครั้งต่อมาจึงฟังด้วยความมีสติ ปัญญา และสมาธิ ทำให้ท่านสามารถไตร่ตรองธรรมที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมเกี่ยวกับรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ว่าเป็นอนัตตา มีข้อตาดำตัวตน ซึ่งรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรเปลี่ยนไปเป็นธรรมดา ไม่ควรที่จะเห็นโดยสำคัญด้วย ตัณหา มานะ ทิฏฐิว่า นั่นเป็นของเรา นั่นเป็นเรา นั่นเป็นตัวตนของเรา

พระอัญญาโกณฑัญญะฟังธรรมนั้นแล้ว ทำให้ท่านเห็นว่า การยึดติดอยู่กับตัวตนนั้นเป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้อง และเป็นทุกข์นั้น ก็ทำให้ความยึดติดความอยากต่างๆ เบาบางลงทำให้ท่านบรรลุธรรมในระดับพระสกทาคามี เมื่อฟังธรรมต่อไปก็ทำให้ท่านไม่ยึดติดอยู่กับการมีความสุขในการได้ปฏิบัติธรรมทำให้ท่านบรรลุธรรมในระดับพระอนาคามี และเมื่อฟังจนจบพระอัญญาโกณฑัญญะ ก็ได้รู้ว่าการยึดความสุขในการทำมานั้นเป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้อง การหลงเพลินกับอารมณ์ที่เป็นสุขในการเข้ามานั้นไม่ถูกต้อง การไม่สำคัญตนเองว่าเป็นผู้ที่เหนือกว่าผู้อื่น และเข้าใจถึงหลักของธรรมชาติที่แท้จริง จึงทำให้พระอัญญาโกณฑัญญะได้บรรลุเป็นพระอริยะพร้อมกับพระภิกษุปัญจวัคคีย์ทั้ง ๔ พร้อมกัน

### ประวัติและการบรรลุธรรมของพระพระมหาปชาบดีโคตมีเถรี

ก่อนที่พระมหาปชาบดีโคตมีจะบรรลุธรรมนั้น ท่านส่งสมบุญบารมีมาในอดีตชาติก่อนเช่นเดียวกับพระอัญญาโกณฑัญญะเช่นเดียวกัน โดยถวายมหาทานแด่พระพุทธเจ้าปทุมุตระและภิกษุสงฆ์ตลอด ๗ วัน และ

ตั้งจิตของให้ได้เป็นพระมาตัจฉาของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าซึ่งการสั่งสมบุญบารมีดังกล่าวสอดคล้องกับหลักกรรม โภธิปักขียธรรม ๓๗ ประการ ประกอบด้วย หลักกรรม ๖ หมวดย่อยคือ สติปัฏฐาน ๔ สัมมัปปธาน ๔ อธิธิบาท ๔ อินทรีย์ ๕ พละ ๕ โพชฌงค์ ๗ ถือเป็นหลักกรรมพื้นฐานที่พระมหาปชาชาติโคตมิเถรีปฏิบัติ ก่อนบรรลุธรรม ๔ ระดับ

### ๓ การวิเคราะห์เปรียบเทียบการบรรลุธรรมตามหลักกรรมของพระอัญญาโกณฑัญญะและพระมหาปชาชาติโคตมิเถรี มีดังนี้

กระบวนการบรรลุธรรมของพระอัญญาโกณฑัญญะและพระมหาปชาชาติเถรีท่านทั้งสอง การบรรลุโสดาบัน ท่านทั้งสองมีความศรัทธาและถวายมहाทานแก่พระพุทธเจ้าและพระสาวกติดต่อกัน ๗ วัน (สัมมัปปธาน) กอปรด้วยความเพียรพยายามในการประพฤติปฏิบัติ (อธิธิบาท ๔) เพียรสั่งสมบุญบารมี (อินทรีย์ ๕) บำเพ็ญด้วยการ ทรมานร่างกายเป็นเวลาหลายปี (พระอัญญาโกณฑัญญะ) เพียรพยายามปฏิบัติให้พันทุกข์ (อธิธิบาท ๔) เพียรสั่งสมบุญบารมี (อินทรีย์ ๕) ขณะบรรลุโสดาบัน พระอัญญาโกณฑัญญะ ฟังธรรมจกักปัวัตนสูตร (ไม่ยึดติดกับความต้องการและความอยากที่เกินพอดี) ฟังธรรมอตตกิลมถานุโยค (เข้าใจว่าการทรมานตนที่ทำอยู่หลายปีเป็นการเกินพอดี ไม่ใช่ทางพันทุกข์) พระพุทธเจ้าชี้แนะวิธีปฏิบัติแบบมัชฌิมาปฏิปทา (มรรค ๘) ขณะกำลังฟังสามารถละสังโยชน์ ๓ : สักกายทิฏฐิ, วิจิกิจฉา, สีลัพพตปรามาส พระมหาปชาชาติเถรีฟังธรรมเข้าใจว่าสังขารไม่เที่ยง (กฏไตรลักษณ์) เข้าใจว่าไม่ควรยึดติดในสังขาร ไม่เกิดความลึกลับสงสัย ขึ้นสภิกาคามี พระอัญญาโกณฑัญญะบวชเป็นพระภิกษุ ฟังธรรมจากพระพุทธเจ้า เรื่องอนัตตลักขณสูตร ฟังด้วย สติ สมาธิ ปัญญา พิจารณาไตรตรอง ชั้น ๕ ว่าไม่เที่ยง (เห็นกฏไตรลักษณ์) การยึดติดความอยากต่างๆ เบบางลง พระมหาปชาชาติเถรีบวชเป็นพระภิกษุณีฟังธรรมและพิจารณาไตรตรองว่าความอยากมี อยากได้ อยากเป็น ไม่ใช่ทางแห่งการพันทุกข์ ทำให้หวาดค้นหา วิหวาดค้นหาเบบางลง การบรรลุธรรมชั้นอนาคามี ฟังธรรมต่อไปทำให้ไม่ยึดติดกับการมีความสุขในการปฏิบัติธรรม เมื่อฟังธรรมและพิจารณาธรรมขั้นต่อไป ทำให้ลดได้ซึ่งกิเลส รากะ และสิ่งทีมากกระทบใจทำให้เกิดการวางเฉย การบรรลุพระอรหันต์ เข้าใจว่าการหลงเพลินกับอารมณ์สุขในฌานไม่ถูก (ไม่ติดสุขในฌาน) ไม่สำคัญตนว่าเหนือกว่าผู้อื่น พิจารณาธรรม ๘ ข้อ ไม่สำคัญตนว่าตัวเองเป็นใคร

## ๕. ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาวิเคราะห์เรื่อง “แนวคิดและหลักพุทธธรรมที่นำไปสู่การบรรลุธรรมของพระอัญญาโกณฑัญญะและพระมหาปชาชาติโคตมิ” ผู้วิจัยได้ศึกษาถึงกระบวนการปฏิบัติที่สัมพันธ์กับการบรรลุธรรมของพระอัญญาโกณฑัญญะและพระโคตมิเถรี ซึ่งผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะต่างๆ ดังนี้

### ๑. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

จากการศึกษาวิจัย เรื่อง “การศึกษาบทบาทของพระอัญญาโกณฑัญญะในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา” ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย ดังนี้

(๑) ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการสร้าง “องค์ปัญญา” เพื่อนำไปสู่การบรรลุธรรมของพระอัญญาโกณฑัญญะและพระโคตมิเถรี

(๑.๑) ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับแนวคิดที่ว่า พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งอิสรภาพด้วยการสร้าง “องค์ปัญญา”

(๑.๒) ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการอยู่ในโลกอย่างไม่มีความสุข ด้วยความเข้าใจที่ว่า “ทุกข์ทั้งปวงล้วนเกิดจากการยึดถือ”

(๑.๓) ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการ “การแก้ต้นเหตุของทุกข์ทั้งปวง” ด้วยการ “หมดการยึดถือ”

(๑.๔) ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการอยู่กับความทุกข์อย่างรู้เท่าทัน เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์อันสูงสุดแห่งพระพุทธศาสนา คือ “นิพพาน”

(๒) ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการปฏิบัติเพื่อเข้าถึงมรรคผลขั้นสูงเป็นพระอรหันต์

(๒.๑) ไม่หลงเพลินกับอารมณ์สุขในฌานว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้อง

(๒.๒) ไม่ติดสุขในฌาน

(๒.๓) ไม่สำคัญตนว่าเหนือกว่าผู้อื่น

(๓) ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการปฏิบัติเพื่อการบรรลุธรรมที่สามารถนำไปใช้ ประโยชน์ได้

(๓.๑) การบรรลุธรรมไม่ใช่เรื่องง่าย ๆ ต้องอาศัยกำลังใจที่เด็ดเดี่ยวและเข้มแข็งในการปฏิบัติ

(๓.๒) ขณะที่กำลังปฏิบัติแม้จะมีอุปสรรคมาขวางกั้น ขวางกั้น ต้องอดทนไม่ห่อถอย

(๓.๓) ต้องมีความมุ่งมั่นและตั้งใจจริงเพื่อที่จะมุ่งไปยังเป้าหมายที่สุด แห่งธรรม

(๓.๔) ต้องมีความปรารถนาอย่างแรงกล้าที่จะสร้างบารมีโดยเอาชีวิตเป็น เดิมพัน

(๓.๕) ขอให้ทุกท่านอย่าได้ประมาท หมั่นปฏิบัติธรรมทำจิตใจให้บริสุทธิ์ ผ่องใสให้เข้าถึง

นิพพาน

### ข้อเสนอแนะที่ได้จากการทำวิจัย

การที่บุคคลจะบรรลุธรรมได้จะต้องประกอบด้วยปัจจัยหลายประการ ได้แก่

(๑) การสั่งสมบุญบารมีมาแต่อดีต

(๒) การแสวงหาความรู้เพิ่มเติมในช่วงชีวิตปัจจุบันเพื่อให้เกิดความเข้าใจในหลักธรรม

(๓) การประพฤติปฏิบัติเพื่อให้ได้เข้าใกล้การบรรลุธรรมหรือการบรรลุธรรม

(๔) การมีกัลยาณมิตรที่ดีที่จะคอยชี้แนะแนวทางเพื่อก่อให้เกิดการสร้างบุญบารมีและส่งผลให้

บรรลุธรรมต่อไป

(๕) ข้อเสนอแนะสำหรับผู้ที่ต้องการปฏิบัติเพื่อการบรรลุธรรม มีข้อควรปฏิบัติที่ต้องกระทำไปพร้อมๆ กันหลายประการ ดังนี้

(๕.๑) ศึกษาหาความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักธรรมที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ประกาศไว้ อย่างถ่องแท้

(๕.๒) ลงมือปฏิบัติพร้อมกับศึกษาหาความรู้

(๕.๓) จากการศึกษาวิจัย ผู้วิจัยขอเสนอแนะว่า หลักธรรม “โพธิปักขิย ธรรม ๓๗” เป็นหลักธรรมที่สามารถทำให้ผู้ที่ศึกษาและปฏิบัติสามารถบรรลุธรรมในระดับพระอรหันต์ได้

(๕.๓.๑) ศึกษาองค์ความรู้/พร้อมกับการปฏิบัติ เช่น การปฏิบัติสมถะและวิปัสสนา

- การปฏิบัติกรรมฐานเพื่อให้เกิดฌาน

- การปฏิบัติวิปัสสนาเพื่อให้เกิดญาณ

- ปฏิบัติด้วยความเพียรและประจําสม่ำเสมอ

- แนวทางการปฏิบัติ ตรงกับจริตของผู้ปฏิบัติแต่ละบุคคล

## ผลงานวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ลำดับการที่จะบรรลุธรรมได้ ดังนี้

## แผนภาพที่ ๕.๑ แสดงลำดับการบรรลุธรรม



งานวิจัยในครั้งนี้ ได้ลำดับขั้นตอนที่จะบรรลุธรรม ซึ่งเกิดจากขั้นตอนต่างๆ ดังนี้

๑. ขั้นตอนการเรียนรู้ หรือ ที่เรียกว่า “ปริยัติ” หลังจากที่ได้ปฏิบัติได้เข้าสู่ ขั้นตอนของการเรียนรู้แล้ว ผู้ปฏิบัติจะมีองค์ความรู้เกิดขึ้น

๒. ขั้นตอนมาเมื่อผู้ปฏิบัติมี “องค์ความรู้” เกิดขึ้นจากการเข้าสู่การเรียนรู้ ผู้ปฏิบัติก็เข้ามาสู่ในขั้นตอนของการปฏิบัติ โดยที่เมื่อผู้ปฏิบัติได้ปฏิบัติแล้ว เมื่อเกิดภาวะใดๆที่เกิดขึ้นขณะที่ปฏิบัติ ผู้ปฏิบัติควรนำเอาสภาวะที่เกิดขึ้นนั้นๆ มาวิเคราะห์ วิจัย ไตร่ตรอง ตามหลักกรรมแห่งองค์ความรู้นั้นๆ เช่น สภาวะแห่งทุกข์นั้น ก็ไม่เพียง ทุกอย่างเกิดขึ้นและย่อมดับไปเป็นธรรมดา หากผู้ปฏิบัติเข้าใจในหลักกรรมและเข้าใจในสภาวะธรรมที่เกิดขึ้นกับผู้ปฏิบัติ ผู้ปฏิบัติก็จะสามารถผ่านพ้นจากขั้นตอนของการปฏิบัตินั้นๆ ไปได้ด้วยความเข้าใจ และจะเกิดปัสสัทธิ เกิดปิติ เกิดความตั้งมั่น เกิดสมาธิ เกิดองค์ปัญญา และสามารถวางทุกอย่างลงได้ ไม่ยึดติดสิ่งนั้นๆ วางลงด้วยใจที่เป็นอุเบกขา เบา สบาย

๓. เมื่อผู้ปฏิบัติสามารถผ่านพ้นและเข้าใจในองค์ธรรมและสามารถเข้าใจสภาวะธรรมที่เกิดกับตนเอง ขณะที่ปฏิบัติ และหลังการปฏิบัติแล้ว ผู้ปฏิบัติจะเกิดผลแห่งความเป็น “วิมุตติ” คือ ความหลุดพ้นในชั่วขณะนั้น และสามารถเข้าสู่ “พระนิพพาน” ได้ในที่สุด

ผู้วิจัยเสริมข้อเสนอแนะในสิ่งที่จะช่วยส่งเสริมเพื่อที่จะทำให้ผู้ปฏิบัติจะสำเร็จหรือสามารถที่จะบรรลุธรรมได้เร็วหรือช้าขึ้น ยังมีเรื่องของ “การสั่งสมบุญบารมีมาแต่เก่าก่อนด้วย” ซึ่งจะส่งผลให้การบรรลุธรรมนั้นได้เร็วหรือช้าในชาติภพปัจจุบัน ส่วนในชาติปัจจุบันนั้นได้สั่งสมบุญบารมีให้มากขึ้นเพื่อเพิ่มพูนกับในอดีต รวมทั้งการมีกัลยาณมิตรที่ดีจะส่งเสริมในการบรรลุธรรมด้วยส่วนหนึ่ง และถึงแม้ในชาติปัจจุบันผู้ปฏิบัติยังไม่สามารถบรรลุธรรมได้ ต้องการตั้งจิตอธิฐานไว้เสมอว่า “นิพพานปัจจุโย โหตุ” ขอให้ได้บรรลุธรรมในชาติปัจจุบันหรือในชาติต่อไป

ผู้วิจัยเสนอแนวความคิดเกี่ยวกับความต่างในเรื่องเพศ ระหว่างเพศชายกับเพศหญิงของความเป็นมนุษย์ปุถุชนคนธรรมดา ผู้วิจัยขอเปรียบเทียบความต่างของเพศเสมือนภาชนะที่ใส่น้ำ อาทิเช่น เพศชายเปรียบให้เป็นที่ตั้งขวดน้ำ เพศหญิงเปรียบให้เป็นที่ตั้งแก้วน้ำ และสภาวะจิตของทั้งเพศชายและเพศหญิงเปรียบให้เป็นที่ตั้งน้ำที่ใสลงไป ในภาชนะทั้งสอง เมื่อเราบรรจุน้ำลงในขวด รูปร่างของน้ำก็จะเป็นไปตามรูปร่างของภาชนะที่บรรจุ เมื่อบรรจุน้ำลงไป ในแก้ว รูปร่างของน้ำก็จะออกมาเป็นรูปร่างแก้วน้ำ ถ้าเราบรรจุน้ำดื่มที่ใสสะอาดลงไป ในภาชนะทั้งสอง คุณสมบัติของน้ำในภาชนะทั้งสองก็มีคุณสมบัติเดียวกัน คือ น้ำสะอาด บริสุทธิ์ แต่ถ้า น้ำที่ถูกบรรจุมีความต่างกัน เช่น น้ำที่บรรจุในขวดเป็นน้ำบริสุทธิ์ สะอาด ดื่มได้ แต่น้ำที่บรรจุลงในแก้ว เป็นน้ำที่ขุ่น มีตะกอน มีสิ่งสกปรกเจือปน ไม่สามารถดื่มได้ คุณสมบัติของน้ำที่บรรจุในภาชนะทั้งสองจะมีความแตกต่างกันทั้งด้านรูปร่างสัณฐาน และคุณสมบัติของน้ำที่อยู่ในภาชนะนั้นๆ ฉะนั้นใครก็ตามที่ ในมุมมองของการบรรลุธรรม ผู้วิจัยมีความคิดว่า ทั้งเพศชายและเพศหญิงก็เปรียบเสมือนภาชนะที่ใส่น้ำ การเรียนรู้ หลักธรรมคำสอน การปฏิบัติ รวมทั้งโอกาส บริบทต่างๆ ของผู้ปฏิบัติ เปรียบเสมือนน้ำที่ถูกบรรจุลงไป ดังนั้น ผลแห่งการปฏิบัติหรือปฏิเวธของผู้ปฏิบัติแต่ละคน จะเป็นเช่นไรก็ขึ้นอยู่กับความเพียรพยายามและคุณธรรมภายในจิตใจ

## เอกสารอ้างอิง

- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, มหาวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลี. ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปี ๒๕๐๐. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.
- \_\_\_\_\_. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.
- \_\_\_\_\_. อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.
- กัจจายนเถระ. คัมภีร์ปทรวปัสติธิแปลและอธิบาย. แปลอธิบายโดยกลุ่มนิรุกติศาสตร์. กรุงเทพฯ: อุษาการพิมพ์, ๒๕๓๖.
- พุทธทาสภิกขุ. หลักพระพุทธศาสนา อบรมผู้จะรับแต่งตั้งเป็นตุลาการ ชุดที่ ๒ ประจำปี ๒๕๐๐. พระนคร:ธรรมทานมูลนิธิไชยา, ๒๕๑๑.
- พระคันถรจนาจารย์เถระ. สัมภารวิบาก. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพฯ: ส.ธรรมภักดี, ๒๕๕๒.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์. พิมพ์ครั้งที่ ๑๔. กรุงเทพฯ:ธรรมสภา, ๒๕๕๔.
- \_\_\_\_\_. พุทธธรรมฉบับปรับขยาย. ฉบับคอมพิวเตอร์ ครั้งที่ ๘ (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: กรุงเทพมหานคร), ๒๕๕๗.
- \_\_\_\_\_. กรณียธรรมกาย. พิมพ์ครั้งที่ ๑๗. กรุงเทพฯ: ธรรมสารจำกัด ๒๕๔๒.
- พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต). พุทธธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๒.
- พระราชพรหมยาน กับพระเล็ก สุธมมปญโญ. วิธีทำให้ถึงอรหัตต์ สั้นที่สุด ง่ายที่สุด. คัดจากหนังสือคำสอนหลวงพ่อดำทำซุง. อุทัยธานี: ณ บ้านอนุสาวรีย์, เดือนมกราคม ๒๕๔๗.
- ยุค ศรีอาริยะ. วิธีธรรม: ภูมิปัญญาบูรณาการ. กรุงเทพฯ: อมรินทร์ บุ๊ค เซ็นเตอร์, ๒๕๔๒.
- หลวงเทพดรญาณุศิษย์. ธาตุப்புที่ปกกา. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

## การศึกษาแนวทางการนำอิทธิบาท ๔ มาใช้กับการเล่นกีฬากอล์ฟ A STUDY OF GUIDELINES FOUR PATHS (IDDHIPĀDA) AND PLAYING GOLF

นายนะโม สุขปราณี \*

### บทคัดย่อ

การศึกษาแนวทางการนำอิทธิบาท ๔ มาใช้กับการเล่นกีฬากอล์ฟ ความมุ่งหมายของการวิจัยมี ๓ ประการ คือ (๑) เพื่อศึกษาวิธีการเล่นกีฬากอล์ฟ (๒) เพื่อศึกษาหลักอิทธิบาท ๔ ในพระพุทธศาสนาเถรวาท (๓) เพื่อประยุกต์การนำหลักอิทธิบาท ๔ ไปใช้ในการเล่นกีฬากอล์ฟ ผลการศึกษาพบว่า

กอล์ฟ คือกีฬาหรือเกมประเภทบอลชนิดหนึ่ง ซึ่งผู้เล่นใช้ไม้หลายชนิดตีลูกบอลให้ลงหลุม จากกฎของกอล์ฟ ระบุว่า "กีฬากอล์ฟประกอบด้วยการเล่นลูกไดลูกหนึ่งด้วยไม้กอล์ฟจากแท่นตั้งที่ไปลงหลุมโดยการสโตรคหนึ่งครั้งหรือหลายครั้งต่อเนื่องกันตามกฎข้อบังคับ กอล์ฟเป็นหนึ่งในกีฬาประเภทบอลเพียงไม่กี่ชนิดที่ไม่มีอาณาเขตการเล่นที่แน่นอน ต้นกำเนิดของกอล์ฟนั้นยังเป็นที่ถกเถียงกันอยู่ ระหว่างเนเธอร์แลนด์ สกอตแลนด์ และจีน โดยมีการเล่นกอล์ฟมาแล้วอย่างน้อยห้าศตวรรษในหมู่เกาะ บริเตน

หลักอิทธิบาท ๔ ในพระพุทธศาสนาเถรวาท หลักอิทธิบาท ๔ มีชื่อธรรม ๔ ข้อ ประกอบด้วยฉันทะ คือความพอใจ วิริยะ คือ ความเพียร จิตตะ คือ ความคิดมุ่งไป อุทิศตัว อุทิศใจให้แก่สิ่งที่ทำ ความมีใจจดจ่อ และวิมังสา คือ การใช้ปัญญาในการไตร่ตรองพิจารณา ลักษณะของอิทธิบาท ๔ เป็นคุณธรรมที่มีความสัมพันธ์และมีผลต่อกัน กล่าวคือ มีความพอใจนำไปสู่ความเพียร และทุ่มเทในการทำ ตลอดจนมีปัญญาในการแก้ไขปรับปรุงงานนั้น ประโยชน์ของอิทธิบาท ๔ ประกอบไปด้วย (๑) ประโยชน์ของฉันทะคือเป็นข้าศึกกับความเบื่อหน่าย ทำให้ไม่เบื่องานไม่ท้อแท้ (๒) ประโยชน์ของวิริยะคือกำจัดความเกียจคร้านทำให้งานต่อเนื่องถ้าขาดวิริยะจะเป็นคนอ่อนแอหนีที่ยากไปหาแต่ที่ง่ายทำอะไรไม่สำเร็จ (๓) ประโยชน์ของจิตตะคือทำให้ทราบความเป็นไปของงานอยู่เสมอเมื่อมีปัญหาสามารถแก้ไขเหตุการณ์ได้ทันทั่วทั้ง (๔) ประโยชน์ของวิมังสาคือช่วยให้ทำงานไม่ผิดพลาดและทำให้มองเห็นลู่ทางที่จะทำงานให้ได้ผลดี

วิธีการประยุกต์หลักอิทธิบาท ๔ มาใช้ในการเล่นกอล์ฟ หลักฉันทะ ความพอใจ รักใคร่ในสิ่งนั้น เมื่อเราเล่นกอล์ฟ เราควรพอใจในเพราะความพอใจจะทำให้เรามีกำลังใจรักและไม่เบื่อหน่ายในการเล่น หลักวิริยะ ความเพียร ความเพียรในที่นี้หมายถึง ความเพียรในการรู้จักสังเกตข้อบกพร่องของตนเอง หากเราคิดว่าเราทำไม่ค่อยดีพยายามอย่าท้อให้กำลังใจตนเองพัฒนาอยู่เรื่อย ๆ และควรมีความเพียรรักษามาตรฐานฝีมือตนเองไม่ให้ตกต่ำไปกว่ามาตรฐานที่ตนเองมีอยู่ จิตตะ การมีจิตฝึกใฝ่ในสิ่งนั้น ผู้เล่นกีฬาเมื่อมาถึงจุดนี้ควรมีจิตที่ฝึกใฝ่ในการฝึกฝน หากเรารักกีฬากอล์ฟอย่างแท้จริงเราก็ควรฝึกฝนซ้อมอยู่เสมอ วิมังสา หมั่นพิจารณาเหตุผลในสิ่งนั้น ผู้เล่นควรหาข้อผิดพลาดในการเล่นกอล์ฟ หาจุดเด่น จุดด้อยทั้งการเล่นและสภาพสิ่งแวดล้อม วิเคราะห์ถึง

\* นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิตสาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาเขตนครราชสีมา



อิทธิพลด้านต่าง ๆ ที่มีผลต่อการเล่นกอล์ฟ หากเราสามารถนำหลักอิทธิบาท ๔ มาประยุกต์ได้เช่นนี้ก็จะเป็  
นแนวทางการพัฒนาการเล่นกอล์ฟอีกมิติหนึ่งซึ่งจะทำให้ผู้เล่นสามารถประสบความสำเร็จได้

**คำสำคัญ:** อิทธิบาท ๔, การเล่นกีฬากอล์ฟ

## Abstracts

The study used four baht bringing prosperity to play golf. The aim of the research are three reasons: (1) to learn how to play golf (2) to study the influence of Buddhism THB 4(3) to four baht to influence mainstream adoption application used to play golf. The study indicated that

Golf is a sport or a game of bingo. The player uses a different type of wood to hit a ball into the hole. The rules of golf state that "golf consists of playing a ball with a club from the teeing ground into the hole by a stroke once or several times in succession regulations. Golf is a sport a few species that are not playing a certain territory. The origin of golf is still being argued. The Netherlands, Scotland and China has played golf for at least five centuries in Britain.

THB 4 major influence on Theravada Buddhism has four major achievement baht fair consists of four joint proxy is satisfied is persistence, perseverance Chittagong idea is focused, dedicated, devoted to the mind what to do. Immersion and the scrutiny is the use of intelligence in the contemplative. The appearance of prosperity 4 baht a moral relationship and affect each other is satisfied leads to perseverance. And dedication in making It is wise to revise it. The benefits of guilds THB 4 consists of (1) the benefits of proxy is an enemy of boredom, not tired, not discouraged, (2) the benefits of persistence is to get rid of laziness makes continuous lack of persistence is a weakness that debt. hard to find, but easy to do without success (3) the benefits of Chittagong was made aware of the possibility of a job is always a problem to resolve incidents in a timely manner (4) of the scrutiny is to allow work without error and makes to see opportunities to work for a good result.

Application of the method used to influence Baht four major golf proxy satisfied loved it. When we play golf, we should be happy because we're happy to do the feelings of love and not get tired of playing the persistence, perseverance, perseverance in this means. Perseverance in knowing that their own shortcomings. If we think we made a good effort to encourage not discourage their development over time and should have attained the standard treatment craft their own harshest downturn than the standard self-contained Chittagong to concentrate on spiritual things. At this point, the sport should have the mental discipline to



concentrate. If we truly love golf, we should practice session is always persistent scrutiny, the reason for it. Players should find errors in the game of golf for players of all strengths and weaknesses and the environment. Analyze the influence of different aspects that affect the game of golf. If we can bring the richness THB 4 applications as this will guide the development of golf, another dimension, which allows players to succeed.

**Keywords:** Four Iddhipada, Playing Golf

## ๑. ความเป็นมาของปัญหาการวิจัย

อิทธิบาท ๔ เป็นหลักธรรมสำคัญหลักธรรมหนึ่งในพระพุทธศาสนา ซึ่งสามารถนำพาผู้ปฏิบัติไปสู่ความสำเร็จในทุกๆ กิจกรรมของมนุษยชาติ ทุกๆ ชาติ ทุกๆ ศาสนา หรือทุกๆ กลุ่มความเชื่อ โดยไม่เป็นปัญหาหรืออุปสรรคต่อการปฏิบัติทางศาสนาหรือความเชื่อของชนชาตินั้นๆ แต่อย่างใด คำว่า อิทธิบาท แปลว่า บาทฐานแห่งความสำเร็จ หมายถึง สิ่งซึ่งมีคุณธรรม เครื่องให้ลุถึงความสำเร็จตามที่ตนประสงค์ ผู้หวังความสำเร็จในสิ่งใด ต้องทำตนให้สมบูรณ์ ด้วยสิ่งที่เรียกว่า อิทธิบาท ซึ่งจำแนกไว้เป็น ๔ คือ ฉันทะ ความพอใจรักใคร่ในสิ่งนั้น, วิริยะ ความพากเพียรในสิ่งนั้น, จิตตะ ความเอาใจใส่ฝึกฝนในสิ่งนั้น, วิมังสา ความหมั่นสอดส่องในเหตุผลของสิ่งนั้น<sup>๘๕</sup>

อิทธิบาท ๔ ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎกหลายแห่ง เช่น พระไตรปิฎกเล่มที่ ๓๕ พระอภิธรรมปิฎกเล่มที่ ๒ วิภังคปกรณ์ หัวข้อที่ ๕๐๗ - ๕๐๘, พระไตรปิฎก เล่มที่ ๑๙ พระสุตตันตปิฎก เล่มที่ ๑๑ สังยุตตนิกายมหาราวรรค เป็นต้น

เนื้อความโดยย่อของอิทธิบาท ๔ ที่ปรากฏในพระไตรปิฎก บางตอน เช่น ธรรม ๔ อย่างนี้ ย่อมเนื่องกัน แต่ละอย่างๆ มีหน้าที่เฉพาะของตน **ฉันทะ** คือ ความพอใจ ในฐานะเป็นสิ่งที่ ตนถือว่า ดีที่สุด ที่มนุษย์เราควรจะได้ ข้อนี้ เป็นกำลังใจ อันแรก ที่ทำให้เกิด คุณธรรม ข้อต่อไป ทุกข้อ **วิริยะ** คือความพากเพียร หมายถึง การกระทำที่ติดต่อกัน ไม่ขาดตอน เป็นระยะยาว จนประสบ ความสำเร็จ คำนี้ มีความหมายของ ความกล้าหาญ เจืออยู่ด้วย ส่วนหนึ่ง **จิตตะ** หมายถึงความไม่ทอดทิ้ง สิ่งนั้น ไปจากความรู้สึก ของตัว ทำสิ่งซึ่งเป็น วัตถุประสงค์ นั้นให้เด่นชัด อยู่ในใจเสมอ คำนี้ รวมความหมาย ของคำว่า สมาธิ อยู่ด้วยอย่างเต็มที่ **วิมังสา** หมายถึงความสอดส่องใน เหตุและผล แห่งความสำเร็จ เกี่ยวกับเรื่องนั้นๆ ให้ลึกซึ้งยิ่งๆ ขึ้นไปตลอดเวลา คำนี้ รวมความหมาย ของคำว่า ปัญญา ไว้ยิ่งๆเต็มที่<sup>๘๖</sup>

ความสำคัญกอล์ฟ (Golf) คือ กีฬาหรือเกมประเภทบอลชนิดหนึ่ง ซึ่งผู้เล่นใช้ไม้หลายชนิดตีลูกบอลให้หลุม จากกฎของกอล์ฟ ระบุว่า "กีฬาหรือเกมประเภทบอลชนิดหนึ่งด้วยไม้กอล์ฟจากแหล่งตั้งที่ไปลงหลุมโดยการสโตรคหนึ่งครั้งหรือหลายครั้งต่อเนื่องกันตามกฎข้อบังคับ" กอล์ฟเป็นหนึ่งในกีฬาประเภทบอล

<sup>๘๕</sup> พระธรรมปิฎก, (ป.อ. ปยุตโต), **พุทธธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๘, ฉบับปรับปรุงและขยายความ, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๘๔๒.

<sup>๘๖</sup> พระพรหมคุณาภรณ์, (ป.อ. ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์**, ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ รวมเล่ม ๓ ภาค ครั้งที่ ๑๕, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จันทร์เพ็ญ, ๒๕๕๐), หน้า ๑๖๐ - ๑๓๑.

เพียงไม่กี่ชนิดที่ไม่มีอาณาเขตการเล่นที่แน่นอน (สนามกอล์ฟแต่ละแห่งสามารถมีรูปร่างและขนาดต่างกัน) กีฬากอล์ฟมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องและได้รับความนิยมไปทั่วโลก ทำให้มีจำนวนนักกอล์ฟสมัครเล่นล้านคนทั่วโลก สนามกอล์ฟก็มีการก่อสร้างเพิ่มมากขึ้นเป็นจำนวนมากเพื่อที่จะตอบสนองความต้องการของนักกอล์ฟ และอาชีพนักกอล์ฟอาชีพซึ่งสามารถทำรายได้และชื่อเสียงให้กับตัวของนักกอล์ฟเอง จนเป็นเป้าหมายให้กับนักกอล์ฟรุ่นใหม่ๆ จำนวนมาก ที่พยายามขึ้นไปยืนอยู่ ณ จุดนั้นให้ได้ อีกทั้งอุตสาหกรรมของกีฬากอล์ฟก็เติบโตอย่างรวดเร็ว มีเม็ดเงินมหาศาลที่หมุนเวียนอยู่ในโลกของกีฬากอล์ฟ อีกทั้งกีฬากอล์ฟเป็นกีฬาที่มีความท้าทายสูง ทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ

ความเป็นมาของกีฬากอล์ฟ มีการกล่าวถึงกีฬากอล์ฟในวันที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๑๘๔๐ เป็นครั้งแรกในเนเธอร์แลนด์ในเมืองที่ชื่อว่า Loenen aan de Vech โดยชาวดัตช์เล่นเกมด้วยไม้และลูกบอลหนึ่ง โดยผู้ที่ตีลูกบอลในเป้าหมายที่อยู่ห่างออกไปหลายร้อยเมตรด้วยจำนวนครั้งการตีน้อยที่สุด เป็นผู้ชนะ ชาวสกอตแลนด์ถือว่ากีฬากอล์ฟเป็นการคิดค้นของสกอตแลนด์ โดยเชื่อว่ามีการกล่าวถึงในกฎหมายสองฉบับในพุทธศตวรรษที่ ๒๐ ซึ่งมีการห้ามเล่นกีฬาที่เรียกว่า "gowf" อย่างไรก็ตาม นักวิชาการเชื่อว่าเป็นการกล่าวถึงกีฬาซึ่งมีลักษณะเป็นกีฬาประเภททีมบนสนาม โกล์เคียงกับฮอกกีมากกว่า โดยกล่าวว่ากีฬาที่ใช้ไม้กอล์ฟตีลูกบอลให้ลงหลุมนั้นมีการเล่นในพุทธศตวรรษที่ ๒๒ ในเนเธอร์แลนด์มากกว่าสกอตแลนด์ สนามกอล์ฟที่เก่าแก่ที่สุดที่มีการเล่นอย่างต่อเนื่องคือสนามกอล์ฟใน Musselburgh ในสกอตแลนด์ โดยมีหลักฐานว่ามีการเล่นกีฬากอล์ฟที่สนามแห่งนี้ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๒๑๕ แม้ว่าจะมีการกล่าวกันว่าสมเด็จพระราชินีแมรีแห่งสกอตแลนด์ทรงเล่นกอล์ฟที่สนามแห่งนี้ในปี พ.ศ. ๒๑๑๐

กีฬากอล์ฟเป็นกีฬาที่นิยมเล่นมากในโซนทวีปยุโรปเช่น ประเทศสวีเดน ฝรั่งเศส สเปน และเยอรมัน ในทวีปอเมริกาเช่น ประเทศสหรัฐอเมริกาและอัฟริกาใต้ และทวีปเอเชีย ก็นิยมในบรูไน ไทย มาเลเซีย อินโดนีเซีย ญี่ปุ่น เกาหลี และจีน ดังจะเห็นได้ว่ามีการจัดการแข่งขันกีฬากอล์ฟระดับอาซิพระหว่างทีมของอเมริกาและยุโรป ส่วนในเอเชียนั้นก็จะมีนักกีฬากอล์ฟจากประเทศเกาหลี จีน ญี่ปุ่น อินโดนีเซียและไทยได้สิทธิเข้าร่วมในการแข่งขัน ประเทศไทยเองนั้นก็ได้มีการจัดการแข่งขันกอล์ฟเอเชียนทัวร์อยู่บ่อยครั้ง และการจัดแข่งขันของสมาคมกอล์ฟอาชีพแห่งประเทศไทยตลอดทั้งปี

อิทธิบาท ๔ เป็นหลักธรรมสำคัญที่นำไปสู่ความสำเร็จในการประกอบกิจการงานทุกๆประเภทของมนุษยชาติ และสามารถนำไปใช้ได้กับการกีฬาทุกประเภทเช่นกัน ฉะนั้นผู้วิจัยซึ่งมีความสนใจในกีฬาประเภทกอล์ฟและเป็นนักกีฬากอล์ฟ เพื่อเป็นแนวทางการเล่นกอล์ฟให้ประสบความสำเร็จต่อไป

## ๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาวิธีการเล่นกีฬากอล์ฟ
๒. เพื่อศึกษาหลักอิทธิบาท ๔ ในพระพุทธศาสนาเถรวาท
๓. เพื่อประยุกต์การนำหลักอิทธิบาท ๔ ไปใช้ในการเล่นกีฬากอล์ฟ

## ๓. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยค้นคว้าทางเอกสารซึ่งมีลำดับ

๑. ข้อมูลชั้นปฐมภูมิ ค้นคว้าข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๓๙

๒. ข้อมูลชั้นทุติยภูมิ อรรถกถา และคัมภีร์ต่างๆ ในพระพุทธศาสนาเถรวาทที่เกี่ยวข้อง ได้ศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากตำรา เอกสาร บทความ ข้อมูลทางออนไลน์ และงานวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการเล่นกีฬา กอล์ฟ

๓. รวบรวมข้อมูลแล้วนำมาเรียบเรียงย่อความ จากข้อมูลที่น่าเชื่อถือได้ คือ ข้อมูลชั้น ปฐมภูมิ และข้อมูลชั้นทุติยภูมิ

๔. นำเสนอผลงานวิจัยและข้อเสนอแนะที่ได้จากการศึกษาวิจัย

#### ๔. สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาแนวทางการนำอิทธิบาท ๔ มาใช้กับการเล่นกีฬา กอล์ฟ สรุปได้ดังนี้ กอล์ฟ คือกีฬาหรือเกมประเภทบอลชนิดหนึ่ง ซึ่งผู้เล่นใช้ไม้หลายชนิดตีลูกบอลให้ลงหลุม จากกฎของกอล์ฟ ระบุว่า "กีฬากอล์ฟประกอบด้วยการเล่นลูกโตลูกหนึ่งด้วยไม้กอล์ฟจากแท่นตั้งที่ไปลงหลุมโดยการ สโตรคหนึ่งครั้งหรือหลายครั้ง ต่อเนื่องกันตามกฎข้อบังคับ กอล์ฟเป็นหนึ่งในกีฬาประเภทบอลเพียงไม่กี่ชนิดที่ไม่มีอาณาเขตการเล่นที่แน่นอน ต้นกำเนิดของกอล์ฟนั้นยังเป็นที่ถกเถียงกันอยู่ ระหว่างเนเธอร์แลนด์ สกอตแลนด์ และจีน โดยมีการเล่นกอล์ฟมาแล้วอย่างน้อยห้าศตวรรษในหมู่เกาะบริเตน กอล์ฟในรูปแบบปัจจุบันได้มีการเล่นในสกอตแลนด์ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๒๑๕

หลักอิทธิบาท ๔ เป็นเรื่องราวที่เกิดขึ้นในขณะที่พระพุทธองค์ทรงแสดงแก่พระอานนท์ซึ่งให้เห็นว่าถ้าพระองค์เจริญอิทธิบาทแล้วจะมีพระชนมายุยืนนอกรวมมาในมหาปริณิพพานสูตร ตามหลักการและแนวคิดเกี่ยวกับอิทธิบาท ๔ ในสุดตันตปิฎกมัชฌิมนิคาयมัชฌิมปิณฑาสก ใ้ว่า สวากทั้งหลายของเรา ผู้ปฏิบัติตามเจริญอิทธิบาท ๔ ประการ สวากของเราเป็นอันมากจึงได้บรรลุที่สุดแห่งอภิญญาและ อภิญญาบารมีอยู่ ความหมายของหลักอิทธิบาท ๔ เป็นหลักธรรมที่ทำให้ประสบความสำเร็จเป็นบันไดแห่งความสุขและความสำเร็จ หลักอิทธิบาท ๔ ที่ปรากฏในพระไตรปิฎก หมายถึง หลักธรรมที่ปฏิบัติเพื่อเอาชนะปัญหา และอุปสรรคต่างๆ เป็นหนทางนำไปสู่ความสำเร็จแห่งผลที่มีขันธ์ ๕ ข้อ ประกอบด้วยฉันทะ คือความพอใจ วิริยะ คือ ความเพียร จิตตะ คือ ความคิดมุ่งไป อุทิศตัว อุทิศใจให้แก่สิ่งที่ทำ ความมีใจจดจ่อ และวิมังสา คือ การใช้ปัญญาในการไตร่ตรองพิจารณา ลักษณะของอิทธิบาท ๔ เป็นคุณธรรมที่มีความสัมพันธ์และมีผลต่อกัน กล่าวคือ มีความพอใจนำไปสู่ความเพียร และทุ่มเทในการทำ ตลอดจนมีปัญหาในการแก้ไขปรับปรุงงานนั้น อิทธิบาท ๔ มีองค์ประกอบ ๔ ประการ คือ ฉันทะ (ความพอใจรักใคร่ในสิ่งนั้น) วิริยะ (ความเพียรประกอบสิ่งนั้น) จิตตะ (ความเอาใจฝักใฝ่) วิมังสา (การหมั่นตรองพิจารณาเหตุผล) ความสำคัญของอิทธิบาท ๔ คือ ฉันทะ และวิริยะ เป็นหลักปฏิบัติที่ช่วยให้บุคคลมีความรักในงานและมีความพากเพียร บากบั่น เพิ่มความสามารถในการเผชิญปัญหาและอุปสรรคในการทำงานได้เป็นอย่างดีโดยมีจิตตะ และวิมังสาเป็นหลักปฏิบัติที่ช่วยให้ผู้ปฏิบัติงานเอาใจใส่ในงานและตรวจสอบการทำงานอย่างต่อเนื่องจึงทำให้งานสำเร็จอย่างมีประสิทธิภาพ ประโยชน์ของอิทธิบาท ๔ ประกอบไปด้วย (๑) ประโยชน์ของฉันทะ คือเป็นข้าศึกกับความเบื่อหน่ายทำให้ไม่เบื่องาน ไม่ท้อแท้ (๒) ประโยชน์ของวิริยะ คือกำจัดความเกียจคร้านทำให้งานต่อเนื่องถ้าขาดวิริยะ จะเป็นคนอ่อนแอหนีที่ยากไปหาแต่ที่ง่ายทำอะไรไม่สำเร็จ (๓) ประโยชน์ของจิตตะ คือทำให้ทราบความเป็นไปของงานอยู่เสมอ เมื่อมีปัญหาสามารถแก้ไขเหตุการณ์ได้ทันท่วงที (๔) ประโยชน์ของวิมังสา คือ ช่วยให้ทำงานไม่ผิดพลาดและทำให้มองเห็นลู่ทางที่จะทำงานให้ได้ผลดี อิทธิบาท ๔ นอกจากจะเป็นคุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จในงานที่ทำแล้ว อิทธิบาทยังเป็นอายุวัฒนธรรมคือ

ธรรมเป็นเหตุให้คนมีอายุยืนยาวอีกด้วย ดังที่มีพุทธศาสน์รับรองไว้ในมหาปริณิพพานสูตรว่า “ยสส กสสจฺจ อานนทจตฺตารโ อธิธิปาทา” เป็นต้น แปลความว่า “อานนทฺ อธิธิปาท ๔ บุคคลใดเจริญ ทำให้มาก ทำให้เป็นดุจยานทำให้เป็นพื้นฐานตั้งไว้ อบรม เริ่มไว้ดีแล้ว บุคคลนั้นเมื่อปรารถนาก็พึงดำรงชีวิตอยู่ตลอดกัปหรือเกินกว่ากัป” พระอรุณภิกษุอธิบายว่า การเจริญอธิธิปาทาทำให้คนมีชีวิตอยู่ตลอดอายุกับ หมายถึงมีชีวิตอยู่ได้จนครบเกณฑ์อายุขัยประมาณได้ ๑๐๐ ปีหรือมากกว่านั้น

การนำหลักอธิธิปาท ๔ มาประยุกต์ใช้ในท่าการยืน (Stance and Posture) ท่ายืนโดยการนำหลักอธิธิปาท ๔ มาประยุกต์ได้ดังนี้ ท่ายืนกล่าวได้ว่าเป็นท่าแรกในการเริ่มเล่นกอล์ฟ หลักอธิธิปาท ๔ เป็นหลักสำคัญที่จะมาประยุกต์ใช้ได้อย่างเห็นได้ชัดเจน วิธีการประยุกต์เมื่อผู้เล่นอยู่ในสนามกอล์ฟแล้ว เบื้องต้นควรมีหลักฉันทะคือความพอใจ เป็นขั้นตอนปรับความรู้สึก การที่มีจิตใจดีทำให้เราสร้างความมั่นใจในการเล่นกอล์ฟ คือพอใจในเรื่องสนาม หรือผู้ต่อสู้ปัญหาอาจจะไม่ถูกใจบางอย่าง ฉะนั้น ฉันทะจึงเป็นหลักในการปรับจิตใจให้สบายเวลาเล่นจริงจะได้ไม่กดดันตนเอง ให้เราคิดว่า ถึงผลงานหรือแต้มจะออกมาอย่างไร เราก็จะพอใจและยอมรับในสิ่งที่เกิดขึ้น วิริยะ คือความเพียร ท่ายืนเวลาเราลงสนามจริงการยืนจำเป็นที่จะต้องขยับเพื่อให้เกิดความสมดุล เมื่อเกิดความสมดุลการตีลูกกอล์ฟก็จะไปสู่เป้าหมายที่ชัดเจน หากยืนไม่ดีโอกาสที่ลูกกอล์ฟจะหลวมก็เป็นไปได้ยาก เราจึงควรมีวิริยะความเพียรปรับท่ายืนอยู่เสมอไม่ย่อท้อต่อความลำบาก จิตตะ คือการเอาใจฝักใฝ่ในสิ่งที่เรากระทำอยู่ ขณะที่กำลังเข้าสู่ท่ายืนจิตใจเป็นเรื่องสำคัญมาก ขณะยืนนั้นจิตใจไม่ควรซัดซ่านคิดเรื่องอื่น การที่มีจิตใจที่ตั้งมั่นจะส่งผลต่อการยืนคือจะทำให้เรายืนนิ่งและได้องศามากยิ่งขึ้น สุดท้ายคือวิมังสา คือการหมั่นตรិตรองพิจารณาท่ายืน เป็นกระบวนการตรวจสอบครั้งสุดท้ายว่า ท่ายืนถูกหรือไม่และพร้อมที่จะไปสู่ท่าอื่นหรือยัง หากเรามีการตรวจสอบว่าพร้อมแล้วก็จะทำให้เรามีความมั่นใจมากยิ่งขึ้น โอกาสที่จะยืนผิดพลาดนั้นก็จะเป็นไปได้ยาก

การนำหลักอธิธิปาท ๔ มาประยุกต์ใช้ในการลากไม้ (Takeaway) การลากไม้เป็นจังหวะที่ต่อเนื่องส่งมาจากท่ายืน การลากไม้หากลากได้ฉากอย่างราบเรียบ ไม่กระชากก็จะทำให้การตีลูกกอล์ฟมีเป้าหมายที่ใกล้เคียงชัดเจน ฉันทะคือความพอใจ ท่าลากไม้เป็นท่าที่ส่งต่อมาจากท่ายืน เราควรทำความเข้าใจในสถานการณ์จริงเราอาจจะยืนดีหรือไม่ดีก็ได้ ควรมีความพอใจในขณะลากไม้เพียงแค่ว่า ทำให้ดีที่สุดในท่าที่จะทำได้ผลจะออกมาอย่างไรก็ตามถือว่าเราทำดีที่สุดแล้ว วิริยะความเพียร การลากไม้จะทำได้โดยไม่มีอาการเหนื่อยไม่ได้ การลากไม้จำเป็นที่จะต้องใช้แรงมากดังนั้นต้องมีความเพียรพยายาม มีความเพียรทั้งก่อนแข่งขัน ขณะเล่น จิตตะ เอาใจฝักใฝ่ในสิ่งนั้น การลากไม้เมื่อเราลากแล้วสายตาจะต้องจ้องจดจ่ออยู่กับลูกกอล์ฟ เพื่อเล็งและจะได้ตีลูกกอล์ฟให้ได้ศูนย์กลาง จังหวะนี้จิตใจจะต้องตั้งมั่นให้มากที่สุด เพราะหากตีไม่ถูกลูกกอล์ฟหรือตีไม่ได้ศูนย์กลางก็จะทำให้โอกาสที่กอล์ฟเข้าหลุมก็เป็นไปได้ยาก วิมังสาในช่วงลากไม้ก่อนจะตีควรพิจารณาเล็งให้ดีๆ แล้วค่อยตีลูกกอล์ฟ แต่จุดการลากไม้ที่เราจะมัวแต่พิจารณาซ้ำก็ไม่ได้ ฉะนั้นต้องลากไม้แบบพอดีตัดสินใจให้แน่นแล้วค่อยตีไปสู่เป้าหมาย

การนำหลักอธิธิปาท ๔ มาประยุกต์ใช้ในท่าครึ่งวงสวิง (Half Swing) การประยุกต์ อธิธิปาท ๔ มาใช้กับท่าครึ่งวงสวิง (Half Swing) ท่าครึ่งวงสวิงเป็นท่าต่อเนื่องจากท่าลากไม้ระดับก็จะเพิ่มขึ้นมาอีกนิดหน่อย ท่าครึ่งวงสวิง หลักอธิธิปาทที่สำคัญคือหลักจิตตะ มาถึงขั้นตอนนี้แล้วจิตใจจะต้องนิ่งอย่างเดียวเพราะถ้าผิดพลาดตอนนี้แล้วก็ไม่สามารถไปแก้ไขอะไรได้เลย ฉะนั้นท่าครึ่งวงสวิงจึงจำเป็นจะใช้ความจดจ่อมากยิ่งขึ้นเป็นกรณีพิเศษเพราะจะต้องใช้พลังกำลังมาก การนำหลักอธิธิปาท ๔ มาประยุกต์ใช้ในท่า Cocking &

Hinging การประยุกต์ใช้อธิบาท ๔ ขั้นตอนการทำ Cocking & Hinging ขั้นตอนนี้เป็นการหักข้อมือเพื่อจะขึ้นตำแหน่ง Top Swing ขั้นตอนนี้การหักข้อมือเป็นเรื่องสำคัญ ควรนำหลักอิธิบาท ๔ มาใช้เพื่อเสริมสร้างเพื่อให้ขั้นตอน Cocking & Hinging มีความสมบูรณ์ หลักฉันทะคือความพอใจ ผู้เล่นควรพอใจขณะที่อยู่ในท่า Cocking & Hinging ไม่ควรเสียอารมณ์ไม่ว่าจะเกิดอะไรขึ้น วิริยะคือความเพียรท่า Cocking & Hinging จำเป็นต้องมีความเพียร โดยเฉพาะจะต้องมีความเพียรทั้งก่อนลงสนามคือฝึกซ้อมและขณะอยู่ในสนามไม่ย่อท้อต่อ ผู้ต่อสู้ ไม่ย่อท้อต่อสภาพสิ่งแวดล้อมข้าง ๆ การหักข้อมือท่า Cocking & Hinging จำเป็นที่จะต้องซ้อมหักข้อมือเรื่อย ๆ ต้องใช้ความเพียรฝึกฝนจนเกิดความชำนาญ หลักจิตตะ คือเอาใจฝึกฝึในสิ่งนั้น จิตตะเป็นหลักการสำคัญในการใช้ท่านี้ จิตใจควรไม่คิดฟุ้งซ่าน ให้กำหนดจิตหรือความรู้สึกไปอยู่ที่ข้อมือ ส่งความรู้สึกลงไปเพื่อที่จะได้สร้างความมั่นใจให้เต็มที่ การหักข้อมือต้องอาศัยความแม่นยำ ต้องอาศัยความรวดเร็วด้วยประการหนึ่งซึ่งต้องประคับประคองความตั้งมั่นแห่งจิตให้ดี วิมังสา หมั่นตรึงตรองพิจารณาในสิ่งนั้น ผู้เล่นกอล์ฟในท่า Cocking & Hinging ต้องสังเกตตนเองว่า ก่อนซ้อมและเมื่อลงสนามจริงแล้วผลของการเล่นกอล์ฟเป็นอย่างไร ควรมีการประเมินเพื่อให้ได้เป็นข้อมูลไว้เพื่อการปรับปรุงการเล่นกอล์ฟครั้งต่อไป การพิจารณาไตร่ตรอง ควรพิจารณาทั้งก่อนเล่นและขณะเล่นว่า มีอุปสรรคตรงจุดไหน แล้วพยายามแก้ไขสถานการณ์เฉพาะหน้าให้ได้ ซึ่งจะทำให้การเล่นท่านี้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

การนำหลักอิธิบาท ๔ มาประยุกต์ใช้ในท่าจุดสูงสุดของวงสวิง (Top Swing) การประยุกต์หลักอิธิบาท ๔ มาใช้ในท่า Top Swing เป็นที่ทราบกันแล้วว่าส่วนมากนักกอล์ฟที่ประสบความสำเร็จและมีฝีมือการตีกอล์ฟที่ดี จะทำท่า Top Swing ได้เป็นอย่างดี ฉะนั้นท่า Top Swing จึงมีความสำคัญมาก ขั้นตอน Top Swing สามารถนำหลักฉันทะความพอใจ รักใคร่ในสิ่งที่ตนเองชอบมาใช้ได้กล่าวคือ ผู้เล่นควรพอใจในขณะที่เล่นท่านี้ ควรพอใจและทำใจในการมาถึงจุดนี้ให้ได้ เพราะจุดนี้เป็นจุดสูงสุดเมื่อมาถึงจุดนี้เราจะไม่สามารถแก้ไขอะไรได้เลยหากขณะเล่นมีการผิดพลาดทางเทคนิคก็ควรพอใจ แล้วตั้งใจสู้ใหม่อีกครั้ง เพราะการตีกอล์ฟแต่ละครั้งหากเรามีการทำใจ ใจไม่หยุดหงิดพอใจแล้วลองเล่นใหม่ก็จะทำให้เราสามารถกลับมาทำคะแนนที่ดี และสามารถชนะผู้ต่อสู้ได้ หลักจิตตะ ความฝึกฝึตั้งมั่นแห่งจิต ในขณะที่เล่นท่า Top Swing ต้องทำจิตใจให้ตั้งมั่นพยายามส่งกำลังจิตไปให้มาก เพราะท่านี้ใช้กำลังเยอะมากที่สุด การส่งจิตที่ตั้งมั่นไปในขณะเล่นจะทำให้เรามีกำลังและสามารถส่งพลังการส่งถ่ายพลังงานทั้งหมดเข้าสู่การปะทะลูกได้ หลักวิมังสา เป็นหลักตรึงตรองพิจารณา หากผู้เล่นกีฬากอล์ฟ อยากประสบความสำเร็จต้องหมั่นซ้อมพิจารณาในท่านี้ให้มาก ๆ เพราะเป็นจุดที่สำคัญ ปัญหาการเล่นท่า Top Swing ของแต่ละคนจะไม่เหมือนกันหากนำข้อมูล นำสิ่งที่ตนเองผิดพลาดในขณะที่เล่นกอล์ฟมาปรับปรุงอยู่เรื่อย ๆ ก็จะทำให้การเล่นมีประสิทธิภาพโอกาสเป็นมืออาชีพก็สามารถประสบความสำเร็จได้ การนำหลักอิธิบาท ๔ มาประยุกต์ใช้ในท่าจบสวิง (Finish)

วิธีการประยุกต์หลักอิธิบาท ๔ มาใช้ในท่าจบสวิง (Finish) ท่านี้เป็นท่าสุดท้ายในการที่จะลุ้นเป้าหมาย ท่านี้จะต้องยืนด้วยความมั่นคง สายตาหันไปทางเป้าหมาย หลักฉันทะ ความพอใจ รักใคร่ในสิ่งนั้น เมื่อเราเล่นกอล์ฟมาอยู่ในท่านี้ ความคิดทุกอย่างจะมารวมอยู่ในท่านี้ทั้งหมดเพราะถือว่าเป็นท่าสุดท้ายในการทำภารกิจ เราควรพอใจในท่าสุดท้ายเพราะความพอใจจะทำให้เรามีกำลังรู้สึกรักและไม่เบื่อหน่ายในการเล่น การเล่นกีฬากอล์ฟหากรู้สึกเบื่อหน่ายไม่พอใจจุดจบของท่านี้ ก็จะทำให้การพัฒนาการเล่นเป็นไปได้ยากเพราะจะมองขัดแย้งกับตนเอง หากเรามีความพอใจมองในแง่บวกพอใจทุกครั้งเมื่อจบท่านี้ก็จะทำให้เรามีความสุขกับการเล่นกอล์ฟเป็นโอกาสที่เราจะพัฒนาฝีมือต่อไป หลักวิริยะ ความเพียร เมื่อมาถึงท่านี้ให้ผู้เล่นมีความเพียร ความ

เพียงในที่นี่หมายถึง ความเพียงในการรู้จักสังเกตข้อบกพร่องของตนเอง หากเราคิดว่า ทำจบสวิง (Finish) เราทำไม่ค่อยดีพยายามอย่าทำให้อีกกำลังใจตนเองพัฒนาอยู่เรื่อย ๆ และควรมีความเพียงรักษามาตรฐานฝีมือตนเองไม่ให้ตกต่ำไปกว่ามาตรฐานที่ตนเองมีอยู่ จิตตะ การมีจิตฝึกฝนในสิ่งนั้น ผู้เล่นกีฬาเมื่อมาถึงจุดนี้ควรมีจิตที่ฝึกฝนในการฝึกฝน หากเรารักกีฬาอย่างแท้จริงเราก็ควรฝึกฝนซ้อมอยู่เสมอ วิมังสา หมั่นพิจารณาเหตุผลในสิ่งนั้น ผู้เล่นเมื่อมาถึงทำนี่ถือว่าเป็นโอกาสที่เราจะได้ทบทวนการเล่นทั้งหมด โอกาสนี้เป็นโอกาสที่เราควรระวังสังเกต หาข้อผิดพลาดในการเล่นกอล์ฟ ไม่ว่าจะป็นวงสวิงหรือความผิดพลาดของหน้าไม้ตลอดจนความพร้อมของร่างกาย หากจุดเด่น จุดด้อยทั้งการเล่นและสภาพสิ่งแวดล้อม วิเคราะห์ถึงอิทธิพลด้านต่าง ๆ ที่มีผลต่อการเล่นกอล์ฟ หากเราสามารถนำหลักอิทธิบาท ๔ มาประยุกต์ได้เช่นนี้ก็จะป็นแนวทางการพัฒนาการเล่นกอล์ฟอีกมิติหนึ่งซึ่งจะทำให้ผู้เล่นสามารถประสบความสำเร็จได้

#### ๕. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

##### ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยต่อไป

- ๑) ควรมีวิจัยเชิงทดลองเรื่อง การเล่นกอล์ฟกับการประยุกต์หลักอิทธิบาท ๔
- ๒) ควรศึกษาวิจัย การใช้อิทธิบาท ๔ กับการทำงานทั้งในองค์กรภาครัฐ และเอกชน

#### บรรณานุกรม

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ:

โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ปิ่น มุกข์นงค์. แนวสอนธรรมะตามหลักสูตรนักเรียนธรรมตรี. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

..... มงคลชีวิตภาค ๒. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

ประภาศรี สีหะอำไพ. พื้นฐานการศึกษาทางศาสนาและจริยธรรม. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,

๒๕๔๐.

ประสาร ทิพย์ธารา. พัฒนาการและการปรับตัวของวัยรุ่น. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

ประสานมิตร, ๒๕๒๗.

ประสิทธิ์ สุวรรณมิตร. การประเมินโครงการการแก้ปัญหาการขาดเรียน ออกกลางคันเพราะอ่านหนังสือไม่ได้

ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ โรงเรียนด่านมะขามเตี้ยวิทยาคม. กรุงเทพฯ: อัมรินทร์การพิมพ์,

๒๕๕๐.

ปริญญ์ จงวัฒนา. พุทธธรรมเพื่อกัลยาณมิตร. กรุงเทพฯ: บจก. ศิลป์สยามบรรณภัณฑ์และการพิมพ์,

๒๕๕๐.

พุทธธรรมปิฎก. (ป.อ. ปยุตโต). พุทธธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๘. ฉบับปรับปรุงและขยายความ. กรุงเทพฯ:

โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

พระพรหมคุณาภรณ์. (ป.อ. ปยุตโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์. ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ รวมเล่ม ๓ ภาค

ครั้งที่ ๑๕. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จันทร์เพ็ญ, ๒๕๕๐.

## การศึกษาประเพณีปะอ็อกเปรี๊ยะแค บ้านขนาดมอญ อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์

## The Study Traditional Pa Oua Pakar in Kanadmon District

## Sangkha Subdistrict, Surin Province.

ภัทระ อินทรกำแหง  
ลัดดาวัลย์ สีพาศัย  
มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์

## บทคัดย่อ

ผลการวิจัยพบว่า ประเพณีปะอ็อกเปรี๊ยะแค กำหนดการจัดพิธีกรรมจัดขึ้นในวันเพ็ญเดือน ๑๒ ของทุกปี (ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๒) ซึ่งตรงกับประเพณีลอยกระทง และอยู่ในช่วงก่อนเข้าสู่ฤดูกาลการเพาะปลูกในปีต่อไป ชาวชุมชนบ้านขนาดมอญเป็นชุมชนเกษตรกรรมมาตั้งแต่บรรพบุรุษ จึงมีพิธีกรรมทำนายฟ้าฝนเพื่อให้สามารถเตรียมรับมือและวางแผนการเพาะปลูกให้เหมาะสมกับผลการทำนาย และมีกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา ประเพณีชีวิตและกิจกรรมนันทนาการ การทำบุญตักบาตรอุทิศส่วนกุศลแก่บรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว ซึ่งประเพณีพิธีกรรมปะอ็อกเปรี๊ยะแคเป็นการสร้างความสัมพันธ์อันดีต่อบุคคล สังคม ชุมชน ส่งผลต่อวิถีการดำเนินชีวิตของชาวบ้านในด้านการยึดมั่นในศีลธรรม การร่วมแรงร่วมใจในการทำบุญและสร้างความสามัคคีในชุมชน

แนวทางการอนุรักษ์ ฟื้นฟู ประเพณีปะอ็อกเปรี๊ยะแค โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน การปลูกจิตสำนึกปลูกฝังค่านิยมของผู้คนในชุมชน การฟื้นฟูและพัฒนากิจกรรมต่าง ๆ ที่ยังปฏิบัติหรือที่เลือนหายไปแล้วให้ดีขึ้น การปรับปรุงแหล่งท่องเที่ยวและจุดสนใจในบริเวณใกล้เคียงกัน และการจำหน่ายผลิตภัณฑ์สินค้าที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชน ส่วนแนวทางการเผยแพร่ นั้น ควรมีการประชาสัมพันธ์เผยแพร่กิจกรรมของชุมชน มีการเตรียมความพร้อมของคณะทำงาน การเตรียมกิจกรรม ตลอดจนการให้ความร่วมมือร่วมใจของประชาชนในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: พิธีกรรม, ปะอ็อกเปรี๊ยะแค

## ABSTRACT

The research found that Traditional Art Oxford tight caps Schedule ceremony held on 12<sup>th</sup> lunar month every year (the 15<sup>th</sup> lunar month 12), which corresponds to Loy. In the pre-season and into the next year's crop. The community is home to the Mon-sized farming community from their ancestors. The predicted rain rituals to prepare and plan the cultivation



according to the prediction. And activities related to Buddhism. Tradition and recreation The merit charity dedicated to fathers who have passed away. This ritual art tradition Oxford tight caps creates a social community relations affect the lifestyle of residents in adhering to the moral. The efforts in philanthropy and unity in the community. Guidelines for the Conservation traditional art OG tight caps. The involvement of the community. To raise awareness Values of the people in the community. Reconstruction and development activities to practice or dissolved, the better. And improving tourist attractions in the vicinity. And sales of products that are unique to the community. The guidelines published There should be a public relations activities of the community. The preparation of the working group. Preparation activities As well as the cooperation of citizens to undertake activities to promote sustainable tourism.

**Keywords:** Ritual, Pa Oua Pakar

## บทนำ

จังหวัดสุรินทร์ เป็นจังหวัดหนึ่งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง หรืออีสานใต้ เป็นจังหวัดที่มีประวัติศาสตร์ความเป็นมาอันยาวนานจังหวัดหนึ่ง แต่ไม่ปรากฏหลักฐานที่แน่นอนว่ามีประวัติศาสตร์ความเป็นมาอย่างไร อาศัยเพียงข้อสันนิษฐานของนักประวัติศาสตร์ นักโบราณคดี ตลอดจนคำบอกเล่าของผู้สูงอายุที่เล่าต่อๆ กันมา โดยเชื่อกันว่าเมืองสุรินทร์ถูกสร้างขึ้นเมื่อประมาณ ๒,๐๐๐ ปีล่วงมาแล้ว ในสมัยที่พวกขอมมีอำนาจอยู่ในบริเวณนี้ เมื่อขอมเสื่อมอำนาจลงเมืองสุรินทร์ได้ถูกทิ้งร้างจนกลายเป็นป่าดงอยู่นาน จนกระทั่งปี พุทธศักราช ๒๓๐๖ จึงปรากฏหลักฐานว่าหลวงสุรินทร์ภักดี (เซียงปุม) ซึ่งเดิมเป็นหัวหน้าหมู่บ้านเมืองที่ ได้ขอให้เจ้าเมืองพิมายกราบบังคมทูลขอพระกรุณาโปรดเกล้าฯ จากพระเจ้าอยู่หัวพระที่นั่งสุริยอภินิหาร ย้ายหมู่บ้านจากบ้านเมืองที่ มาตั้งอยู่บริเวณบ้านคูประทาย บริเวณซึ่งเป็นที่ตั้งเมืองสุรินทร์ในปัจจุบันนี้ เนื่องจากเห็นว่า เป็นบริเวณที่มีชัยภูมิเหมาะสม มีกำแพงค่ายคูล้อมรอบ ๒ ชั้น มีน้ำอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การประกอบอาชีพและอยู่อาศัย ต่อมาหลวงสุรินทร์ภักดีได้กระทำความดีความชอบเป็นที่โปรดปราน จึงได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ยกบ้านคูประทายเป็น “เมืองประทายสมันต์” และเลื่อนบรรดาศักดิ์หลวงสุรินทร์ภักดี เป็นพระสุรินทร์ภักดีศรีณรงค์จางวาง ให้เป็นเจ้าเมืองปกครองในปีพุทธศักราช ๒๓๒๙ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เปลี่ยนชื่อเมืองประทายสมันต์ เป็นเมืองสุรินทร์ ตามสร้อยบรรดาศักดิ์ของเจ้าเมือง

จังหวัดสุรินทร์อยู่ห่างจากกรุงเทพฯ โดยทางรถยนต์ประมาณ ๔๕๗ กิโลเมตร และโดยทางรถไฟประมาณ ๔๒๐ กิโลเมตร มีพื้นที่ทั้งสิ้นประมาณ ๘,๑๒๔ ตารางกิโลเมตร ทิศตะวันตกติดต่อกับ จังหวัดศรีสะเกษ ทิศตะวันออกติดต่อกับจังหวัดบุรีรัมย์ ทิศเหนือติดต่อกับจังหวัดร้อยเอ็ดและมหาสารคาม และทิศใต้ติดต่อกับราชอาณาจักรกัมพูชา โดยมีแนวเทือกเขาพนมดงรักคั่น จังหวัดสุรินทร์มีชื่อเสียงด้านการเลี้ยงช้าง การทอผ้าไหมของหมู่บ้านท่าสว่างและมีปราสาทขอมหลายแห่ง มีผู้คนหลายเผ่าและภาษา เช่น ลาว กูย เขมร ชาวจังหวัดสุรินทร์ มีวิถีชีวิตอยู่บนพื้นฐานของประเพณี อันเป็นวัฒนธรรมดั้งเดิมของแต่ละชาติพันธุ์ที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม มีประเพณี พิธีกรรมที่ยึดถือปฏิบัติกันมาจนถึงปัจจุบันเช่น ประเพณีแซนโฎนตา บูชา

บรรพบุรุษ (สารทเขมร) ประเพณีบวชนาคข้าง ประเพณีแข่งเรือ ประเพณีบุญบั้งไฟ ประเพณีขึ้นเขาพนมสวาย พิธีแห่นมมะม่วง ประเพณีที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา เช่น ประเพณีกวนข้าวทิพย์ลอยฟ้า ประเพณีที่ได้มีการฟื้นฟู และจัดประจำปี เช่น ประเพณีสืบสานตำนานปราสาทภูมิโพน งานสืบสานตำนานปราสาทหยาเยงา ประเพณี เทศกาลไหว้เจ้าพ่อตาตาน เป็นต้น นอกจากนี้ประเพณีวัฒนธรรมที่ได้กล่าวมาข้างต้น ยังคงมีวัฒนธรรมประจำ ปีอีกวัฒนธรรมหนึ่ง ที่เป็นประเพณีและวัฒนธรรมที่สำคัญ ซึ่งยังไม่ได้มีการศึกษารวบรวมข้อมูลอย่างเป็นรูป ธรรม นั่นก็คือ ประเพณีปะอ็อกเปรี๊ยะแค หรือพิธีไหว้พระจันทร์ สำหรับในประเทศไทยก็เป็นที่ยึดถือกันอยู่ แล้วว่าคนไทยเชื้อสายจีนและเวียดนาม ก็มีพิธีไหว้พระจันทร์ กันเป็นประจำทุกปี แต่ไม่ค่อยจะมีใครได้ยืนยันว่ามี พิธีกรรมที่เกี่ยวกับการไหว้พระจันทร์ของคนไทยเชื้อสายเขมร กันเท่าใดนัก ทั้งๆ ความเชื่อเหล่านี้ ก็มีมาหลาย ชั่วอายุคนแล้วแต่กลับห่างหายจากชุมชนไปอย่างน่าเสียดาย นั่นอาจจะเป็นเพราะว่าอิทธิพลของวัฒนธรรมสมัย ใหม่ จากต่างแดน ได้เข้ามาเบียดพื้นที่ของวัฒนธรรมชุมชนจนตกขอบ หรือ อาจจะเป็นด้วยเหตุที่วิถีชีวิตของคน ในท้องถิ่นแปรเปลี่ยนไป จากที่เคยมีความเชื่อในเรื่องดินฟ้าอากาศ เกี่ยวกับโหราศาสตร์ หรือ มีความเคารพต่อ ธรรมชาติ ต่างก็หันไปให้ความสำคัญ กับวัฒนธรรมที่มากับกระแสโลกาภิวัตน์ ที่ขาดความเชื่อถือในกฎเกณฑ์ แห่งธรรมชาติ มีแต่การแข่งขันด้วยเทคโนโลยี จนกระทั่งหลงลืมเรื่องราวดีๆ ของชุมชนไป พิธีกรรมความเชื่อใน การบูชาพระจันทร์ของชาวเขมร หรือปะอ็อกเปรี๊ยะแค นับได้ว่าเป็นปรัชญาที่สอนให้คนในชุมชนได้รู้จักความรัก ความสามัคคี มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ รู้จักการแบ่งปัน รู้จักประมาณตน มีเหตุมีผล รู้จักสร้างภูมิคุ้มกันให้ตนเอง ด้วยความไม่ประมาท ซึ่งล้วนแต่เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตที่จะนำไปสู่วิถีการพึ่งตนเองแบบพอเพียง และ ความเป็นศิริมงคลของพี่น้องชาวไทยเขมรในพื้นที่จังหวัดสุรินทร์มานาน

ปัจจุบันนี้ ในจังหวัดสุรินทร์ ยังมีการสืบทอดประเพณีเหล่านี้ในชุมชนโบราณบางหมู่บ้านเท่านั้น ซึ่งมี อยู่ไม่มากนัก โดยมีชุมชนที่ยังอนุรักษ์ประเพณีพิธีกรรมนี้อย่างเหนียวแน่นและได้ปฏิบัติสืบเนื่องกันมาถึงปัจจุบัน คือ ชุมชนบ้านขนาดมอญ อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์ แม้ว่าบางชุมชนในอดีตก็ได้เคยถือปฏิบัติกันมา แต่ก็ไม่มี ข้อมูลที่ชัดเจนนักและไม่สามารถบอกถึงเหตุผลในการกระทำได้เพราะแต่ละชุมชนต่างละทิ้งพิธีกรรมนี้ไปนาน กว่า ๔๐-๕๐ ปีแล้วเป็นอย่างน้อย ซึ่งเพิ่งเริ่มจะมีการฟื้นฟูสืบทอดประเพณี และพิธีกรรมของชุมชน กลับคืนมา เพียงไม่นานมานี้ ซึ่งมีวัตถุประสงค์ก็เพียงแค่อยากสืบทอดประเพณีและพิธีกรรมแห่งความงดงามเอาไว้เท่านั้นเอง และด้วยเหตุที่ละทิ้งไปนานทำให้การสืบสานทั้งรูปแบบ ความเชื่อ ขั้นตอนพิธีกรรมที่ผิดแผกและรวบรัดไปจาก เดิมอยู่มาก บางชุมชนอาจจะทิ้งสาระสำคัญหรือเจตนารมณ์ดั้งเดิมไปให้ความสำคัญเฉพาะประเพณีลอยกระทง ซึ่งจัดขึ้นในวันเดียวกัน ทำให้ประเพณีปะอ็อกเปรี๊ยะแค่นั้นเป็นเพียงส่วนประกอบอย่างหนึ่ง ของงานลอยกระทง เท่านั้น จากเหตุผลดังกล่าวคณะผู้วิจัยจึงมีความประสงค์ที่จะศึกษาประเพณีปะอ็อกเปรี๊ยะแค เพื่ออนุรักษ์ ฟื้นฟู เผยแพร่และส่งเสริมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมชุมชนของจังหวัดสุรินทร์ต่อไป

## วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของประเพณีปะอ็อกเปรี๊ยะแคของชุมชนบ้านขนาดมอญ อำเภอสังขะจังหวัดสุรินทร์
๒. เพื่อศึกษาแนวทางการอนุรักษ์และเผยแพร่ประเพณีปะอ็อกเปรี๊ยะแคของชุมชนบ้านขนาดมอญ อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว

## ขอบเขตของการวิจัย

### ๑. ขอบเขตเนื้อหา

ผู้วิจัยได้แบ่งเนื้อหาสาระให้สอดคล้องกับความมุ่งหมายของการวิจัย ได้แก่ความเป็นมาของประเพณีปะอ็อกเป็รียะแค และแนวทางในการส่งเสริม อนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี การมีส่วนร่วมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดสุรินทร์

### ๒. ขอบเขตระยะเวลา

ตั้งแต่เดือนตุลาคม ๒๕๕๗ ถึงเดือน กันยายน ๒๕๕๘

### ๓. ขอบเขตพื้นที่

ผู้วิจัยได้เลือกพื้นที่ในการศึกษาแบบเจาะจง ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยคือ บ้านขนาดมอญ ตำบลตาตุม

### ๔. กลุ่มเป้าหมาย

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดกลุ่มผู้ให้ข้อมูลแบบเจาะจงโดยผู้ให้ข้อมูลแบ่งเป็น ๓ กลุ่ม รวมจำนวน ๓๐ คนดังนี้

๑. กลุ่มผู้รู้ (Key Informants) เป็นกลุ่มผู้ให้ข้อมูลในแนวเชิงลึกเกี่ยวกับประเพณี ความเชื่อ และพิธีกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับประเพณีปะอ็อกเป็รียะแค จำนวน ๕ คน ประกอบด้วย ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้รู้ภาครัฐ และเอกชน

๒. กลุ่มผู้ปฏิบัติ (Casual Informants) เป็นผู้ทำหน้าที่สืบสานประเพณีปะอ็อกเป็รียะแค จำนวน ๕ คน ประกอบด้วย ผู้ใหญ่บ้าน หัวหน้ากลุ่มแม่บ้าน หัวหน้ากลุ่มพ่อบ้าน ผู้นำทางศาสนา อดีตผู้นำชุมชนและคณะกรรมการชุมชน

๓. กลุ่มทั่วไป (General Informants) ได้แก่ประชาชนทั่วไปในชุมชนบ้านขนาดมอญ นักศึกษา นักท่องเที่ยว จำนวน ๒๐ คน

## วิธีดำเนินการวิจัย

### ๑. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้วิจัยโดยการเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งเป็นเอกสารและการออกภาคสนาม ซึ่งได้ใช้เครื่องมือดังนี้

๑.๑ แบบสำรวจเบื้องต้น หรือแบบสัมภาษณ์ที่มีโครงสร้าง (Structured Interview) เพื่อใช้สัมภาษณ์ประชาชนที่อยู่ในพื้นที่บ้านขนาดมอญ อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์ ประกอบด้วย ๒ ตอน (ทรงคุณ จันทจร. ๒๕๔๙: ๒๘ - ๓๐) คือ

ตอนที่ ๑ ด้านข้อมูลส่วนตัว เพศ สถานภาพ วุฒิการศึกษา อาชีพหลัก รายได้ต่อเดือน เป็นต้น

ตอนที่ ๒ เป็นคำถามเกี่ยวกับการส่งเสริมอนุรักษ์ฟื้นฟู และเผยแพร่ประเพณีปะอ็อกเป็รียะแค เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านขนาดมอญ อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์ในด้านประเพณี ความเชื่อ เป็นต้น

๑.๒ แบบสังเกต เป็นแบบสังเกตที่ใช้กับกลุ่มประชากรที่อยู่ในชุมชนบ้านขนาดมอญ ซึ่งเป็นการสังเกตโดยทั่วไปในชุมชน วิธีชีวิตความเป็นอยู่ โดยแบ่งเป็นแบบสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation)

และแบบสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participant Observation)

๑.๓ แบบสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In depth Interview) เป็นแบบสัมภาษณ์ที่ไม่มีโครงสร้าง เพื่อใช้สัมภาษณ์กลุ่มผู้รู้ที่มีประเด็นคำถามเกี่ยวกับประวัติและความเป็นมาของประเพณีปะอ็อกเป็รียะแซของชุมชนที่มีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิต ความเป็นมา คติความเชื่อ ประเพณีวัฒนธรรม การส่งเสริม อนุรักษ์ฟื้นฟู เผยแพร่ ประเพณีของชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

๑.๔ การสนทนากลุ่ม (Focused Group) ใช้กับกลุ่มชาวบ้านในชุมชนได้แก่ผู้มาร่วมงาน คือกลุ่มผู้ปฏิบัติและกลุ่มผู้มาท่องเที่ยว ตลอดจนเจ้าหน้าที่ของรัฐ เพื่อศึกษาประเด็นการอนุรักษ์ฟื้นฟู เผยแพร่และส่งเสริมการท่องเที่ยว

## ๒. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยใช้วิธีเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

๒.๑ การเก็บข้อมูลรวบรวมจากเอกสาร เป็นการศึกษาเอกสารที่มีการบันทึกเอาไว้หรือที่มีการศึกษาทั้งประเด็นที่เกี่ยวข้องตามความมุ่งหมายข้อที่ ๑ โดยได้ทำการศึกษาค้นคว้าจากหนังสือที่ระลึก เอกสารจากสำนักวิทยบริการ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม จากอินเทอร์เน็ต และเอกสารจากหน่วยงานราชการ เป็นต้น

๒.๒ การเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม ใช้เทคนิคเก็บข้อมูลเชิงลึก การสัมภาษณ์ที่มีโครงสร้าง และไม่มีโครงสร้าง การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม การสนทนากลุ่ม นอกจากนี้ผู้วิจัยได้เข้าร่วมกิจกรรมในประเพณีพิธีกรรมปะอ็อกเป็รียะแซตั้งแต่การเริ่มเตรียมงานไปจนถึงเสร็จสิ้นพิธี

## ๓. การจัดการข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูล

คณะผู้วิจัยได้จัดการข้อมูลตามความมุ่งหมายของการวิจัย และกรอบแนวคิดของการวิจัยการจัดการกระทำข้อมูล คณะผู้วิจัยจัดการข้อมูลในเชิงพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) ตามขั้นตอนดังนี้

๓.๑ สรุปรวบรวมข้อมูลจากเครื่องมือแต่ละกลุ่ม

๓.๒ นำข้อมูลที่ได้มาเรียบเรียงตามความมุ่งหมายของการศึกษาเชิงพรรณนาหลังจากที่มีการจัดการกระทำข้อมูลเรียบร้อยแล้ว คณะผู้วิจัยได้นำข้อมูลมาตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้าด้านข้อมูล (Data Triangulation) แล้วจึงนำข้อมูลวิเคราะห์ในเชิงคุณภาพ การตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) เพื่อเป็นการตรวจสอบพิสูจน์ความถูกต้อง ความเที่ยงตรงของข้อมูล ซึ่งจะมีการตรวจสอบ ๔ ด้าน คือ ด้านข้อมูล ด้านผู้ศึกษาวิจัย ด้านทฤษฎีและด้านการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยมีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

๓.๒.๑ ด้านข้อมูล (Data Triangulation) คือ การตรวจสอบข้อมูลด้านสถานที่ด้านเวลา และด้านบุคคล เพื่อตรวจสอบว่า ข้อมูลจากต่างที่กันจะเหมือนกันหรือไม่ด้านบุคคล ถ้าผู้ให้ข้อมูลเปลี่ยนไปข้อมูลจะเหมือนหรือแตกต่างกันและด้านเวลา ถ้าข้อมูลต่างเวลากันจะเหมือนหรือแตกต่างกันหรือไม่

๓.๒.๒ ด้านผู้วิจัย (Investigator Triangulation) คือ การตรวจสอบว่าผู้วิจัยแต่ละคนจะได้ข้อมูลต่างกันอย่างไ้ โดยเปลี่ยนตัวผู้เก็บข้อมูล และเป็นข้อมูลเรื่องเดียวกัน

๓.๒.๓ ด้านทฤษฎี (Theory Triangulation) คือ การตรวจสอบว่า ถ้าผู้วิจัยใช้แนวคิดทฤษฎีที่ต่างกันจากเดิมจะทำให้การตีความหมายข้อมูลแตกต่างกันมากน้อยเพียงใด

๓.๒.๔ ด้านวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล (Methodological Triangulation) คือการใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลต่างกันในกรเก็บข้อมูลเรื่องเดียวกัน เช่น ใช้วิธีการสังเกตคู่กับการสัมภาษณ์ (สุภางค์ จันทวานิช.

๓.๓ นำข้อมูลมาตรวจสอบความสมบูรณ์ความถูกต้องของข้อมูล และนำข้อมูลมาจัดหมวดหมู่ให้เรียบร้อย เพื่อง่ายต่อการวิเคราะห์ข้อมูล

#### ๔. การนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิจัยเรื่องนี้ คณะผู้วิจัยได้นำเสนอผลของการวิเคราะห์ข้อมูล โดยนำข้อมูลมาเรียบเรียงผลการศึกษา ตามความมุ่งหมายของการวิจัยที่กำหนดไว้ในเชิงพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

#### ผลการวิจัย

ความเป็นมาของประเพณีปะอ็อกเปรี๊ยะแคของชุมชนบ้านขนาดมอญ อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์ ปะอ็อกเปรี๊ยะแค นั้นเป็นคำภาษาเขมร คำว่า ปะอ็อก หรือ ปังออก ตรงกับภาษาไทยว่า ป้อน เป็นคำกริยา ได้แก่ การใส่ของเข้าไปในปาก เช่น การป้อนข้าวลูก หมายถึงให้อาหารลูกที่ยังช่วยตัวเองไม่ได้ หรือที่เราพูดว่า “ข้าวป้อน” นั้นเอง ส่วนคำว่า เปรี๊ยะแค เป็นคำนาม แปลว่า พระจันทร์ เปรี๊ยะ คือ พระ แคะ คือพระจันทร์ ที่เราออกเสียงว่า พระ เขมรออกเสียงว่าเปรี๊ยะ เช่น พระพุทธ เขมรพูดว่า เปรี๊ยะพุทฺธ หรือ พระพุทธองค์เขมรว่า เปรี๊ยะพุทฺธองค์ พระอรหันต์ เขมรว่า เปรี๊ยะอรหันต์ เป็นต้น และเมื่อเอาคำดังกล่าวมาผสมกันว่า ปะอ็อกเปรี๊ยะแค หรือ ปังออกเปรี๊ยะแค จึงแปลว่า ป้อนข้าวพระจันทร์ หรือป้อนข้าวดวงจันทร์ เป็นประเพณีดีคำบรรพอย่างหนึ่งที่สืบทอดกันมาของชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ไทยเขมรบริเวณพื้นที่พนมดงรักในราชอาณาจักรกัมพูชา และประเทศไทย ได้แก่ จังหวัดสุรินทร์และศรีสะเกษ โดยประเพณีดังกล่าวยังคงดำรงและได้ปฏิบัติสืบทอดเป็นประจำทุกปีจนถึงปัจจุบันคือชุมชนบ้านขนาดมอญ อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์

คติความเชื่อในประเพณีพิธีกรรมปะอ็อกเปรี๊ยะแคของบ้านขนาดมอญ พบว่า ชาวบ้านขนาดมอญ มีสภาพการดำเนินวิถีชีวิตที่ต้องพึ่งพาสิ่งแวดล้อม อาศัยป่าไม้และธรรมชาติในการดำรงชีวิต โดยการทำเกษตรกรรมเป็นหลัก ได้แก่ ทำนา ทำสวน ทำไร่ เพาะปลูก เลี้ยงสัตว์ บางปีสภาพดินฟ้าอากาศไม่เอื้ออำนวยต่อการเพาะปลูก เกิดภัยธรรมชาติน้ำท่วม หรือแห้งแล้งจึงทำให้ต้องการให้สิ่งเหนือธรรมชาติกลับที่มีอำนาจช่วยเหลือโดยการเสี่ยงทายบอกกล่าวให้ชาวบ้านได้รู้ล่วงหน้าเพื่อจะได้เตรียมวางแผนการเพาะปลูกได้อย่างเหมาะสม เป็นเหตุให้เกิดความเชื่อเรื่องผีसाง เทวดาอารักษ์ จึงมีการบูชาอ่อนวอนสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหล่านี้ได้ช่วยเหลือบอกกล่าวผ่านพิธีกรรมการทำนายฝน เพื่อให้ผู้คนในชุมชนได้ใช้สติรอบคอบในการเพาะปลูกและ ใช้ทรัพยากรน้ำที่มีอยู่อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด ดังนั้นชาวบ้านขนาดมอญจึงมีพิธีกรรมปะอ็อกเปรี๊ยะแค ซึ่งเป็นการเสริมสร้างขวัญและกำลังใจก่อนการลงมือเพาะปลูกที่ผลทางการเกษตรในฤดูกาลที่จะมาถึงและ เป็นการขอให้พืชผลทางการเกษตรอุดมสมบูรณ์ดังปรารถนา แม้จะเป็นสิ่งที่มองไม่เห็นแต่ก็เชื่อว่าเป็นสิ่งที่ดำรงอยู่จริง

องค์ประกอบของพิธีกรรมในงานประเพณีปะอ็อกเปรี๊ยะแค

ประเพณีปะอ็อกเปรี๊ยะแคนี้ ชุมชนบ้านขนาดมอญกำหนดการจัดขึ้นในวันเพ็ญเดือน ๑๒ ของทุกปี (ขึ้น ๑๕ ค่ำเดือน ๑๒) ซึ่งตรงกับประเพณีลอยกระทง โดยพิธีการตามแบบโบราณดั้งเดิมนั้นมีสิ่งที่จะต้องเตรียมใช้ในการประกอบพิธีดังนี้

อุปกรณ์ที่จะต้องเตรียมใช้ในการประกอบพิธี แบบดั้งเดิมคือ

๑. ชายหนุ่ม ๔ คน

๒. สาววัยรุ่น ๔ คน

๓. ครกซ้อมข้าวหรือครกตำข้าว ๒ ลูก
๔. สากไม้ซ้อมข้าว ๑ อัน (ยาวประมาณ ๑ วาเศษ ๆ )
๕. เทียนขี้ผึ้งแท้ ๑๒ เล่ม (ขนาดเท่ากัน)
๖. ข้าวเม่า ๒ จาน
๗. มะพร้าวอ่อน ๒ ลูก
๘. กล้วยสุก ๘ ลูก
๙. ใบตองกล้วย ๒ ก้าน
๑๐. ซ้อน ๒ คัน

ส่วนอุปกรณ์ที่มีการปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับปัจจุบันคือ

๑. เสอไม้ไผ่
๒. เทียนขี้ผึ้งแท้ ๑๒ เล่ม (ขนาดเท่ากัน)
๓. ข้าวเม่า
๔. กล้วยสุก
๕. ใบตองกล้วย
๖. หมาก
๗. พลุ
๘. บุหรี่

นอกจากนี้ได้รับเปลี่ยนผู้ประกอบพิธีกรรมเป็นผู้ชายอาวุโสของหมู่บ้านเป็นผู้นำประกอบพิธีกรรม แทนชายหนุ่ม สาววัยรุ่น

ขั้นตอนการประกอบพิธีกรรมในอดีต

ในอดีตการประกอบพิธีกรรมจะเริ่มเวลา ๒๔.๐๐ น. กรรมการหรือทายก เอาครก สาก และอื่นๆ ที่เตรียมไว้ไปตั้งสนามกลางแจ้ง ตั้งครกลูกหนึ่งทางทิศเหนือ อีกลูกหนึ่งทางทิศใต้ระยะห่างกันประมาณ ๑ เมตรเศษๆ เอาสากซ้อมข้าววางพาดที่ปากครก เอาเทียนขี้ผึ้งแท้ (ขนาดใหญ่-ยาวเท่ากัน) ๘ เล่ม ติดกับสากซ้อมข้าว ตั้งชั้นขึ้น เอาใบตองกล้วย ๒ ก้าน วางกับพื้นใต้สากระหว่างครกทั้งสอง (เพื่อรองรับน้ำตาเทียนซึ่งจะหยดลง) จัดหนุ่มสาว ๘ คนออกมาเป็น ๒ คู่ เพื่อให้จับสากทางทิศเหนือ และอีก ๒ คู่ ให้จับสากด้านทิศใต้ ใช้ชายหญิงและคู่เอาซ้อนตักข้าวเม่าในจานป้อนกันและกัน (ชายป้อนหญิง หญิงป้อนชาย) ป้อนข้าวเม่าเสร็จแล้วป้อนกล้วยสุก แล้วตีม้ามะพร้าวตาม จากนั้นดูพระจันทร์บนท้องฟ้าที่เริ่มเคลื่อนใกล้จะตรงศีรษะ พิธีกรหรืออาจารย์ทายก ประจำวัด สวดชุมนุมเทวดา (สัคเค กาเม จะ รูเปฯ) เพื่อให้เกิดความศักดิ์สิทธิ์ยิ่งขึ้นและเมื่อมองท้องฟ้าเห็นพระจันทร์อยู่ตรงศีรษะ ให้จุดเทียนชนวน ๘ เล่ม ยื่นให้หนุ่มสาวทั้ง ๘ คน ให้หนุ่มสาวเอาเทียนชนวน จุดเทียนขี้ผึ้งที่ติดสากไว้แล้วนั้นพร้อมๆ กัน เมื่อเห็นว่าเทียนทุกเล่มติดไฟแล้วให้หนุ่มสาวจับสากหมุนเวียนขวา ขึ้น-ลง ซ้ายๆ เทียนแต่ละเล่มจะลุกไหม้ ขณะที่หมุนสากลงเทียนก็หมด (น้ำตาเทียน) ลงในใบตองกล้วย ให้หมุนไปเรื่อยๆ จนกว่าเทียนจะลุกไหม้หมด

เทียนที่ติดสากซ้อมข้าว ๘ เล่มนั้น เป็นเครื่องหมายของเดือนที่ฝนตก ๘ เดือน เริ่มนับตั้งแต่เดือน ๕ (ปีใหม่โบราณ) ถึงเดือน ๑๒ โดยนับจากทิศใต้เป็นเล่มที่ ๑ (เดือน ๕) ๖, ๗, ๘, ๙, ๑๐, ๑๑ และ ๑๒ ตามลำดับที่ต้องนับจากทิศใต้ เพราะฤดูฝน ลมมรสุมจะพัดจากใต้ไปเหนือ

ขณะที่เริ่มหมูนซากขึ้นลงอยู่นี้ พระภิกษุสามเณร ต้องสวดชัยมงคลคาถาขยันโต สวดไปจนกว่าเทียนจะลุกไหม้หมด หรือหยุดหมูนซาก ต่อด้วย ภาวะตุ สัพพะมังคะลังฯ

ข้อสังเกตในการเสี่ยงทายฟ้าฝน ให้สังเกตว่า เทียนเล่มไหนไฟลุกไหม้แรงหรือค่อย (มากหรือน้อย) เล่มไหนลมพัดแรงหรือค่อย หรือเล่มไหนไม่มีลมพัดเลย ซึ่งแต่ละเล่มจะแตกต่างกัน ถ้าเล่มที่ ๑ (เดือน ๕) เทียนติดไฟลุกไหม้แรง แสดงว่าเดือน ๕ ต้องมีฝนตกหนัก ถ้าเล่มที่ ๒ เทียนไหม้แรงและมีลมพัดแรง แสดงว่าเดือน ๖ จะมีทั้งฝนทั้งลม ถ้าสังเกตเห็นเทียนเล่มไหนไฟลุกไหม้ไม่แรง แสดงว่าเดือนนั้นจะแล้งหรือฝนตกน้อย ที่ทำมาการเสี่ยงทายไม่ค่อยผิดพลาดนัก เป็นประเพณีที่เสี่ยงทายฟ้า ฝนแต่ละปี ส่วนน้ำตาเทียนที่หยดลงบนใบตองกล้วย ถือว่าเป็นของดี บางคนเอาไปทำพิธีขี้ผึ้งเส้น (นวดเส้น) ผสมน้ำมันจันทน์ทาที่ปาก ทาหน้า เป็นเส้นที่เมตตามหานิยม และเมื่อพิธีเสี่ยงทายฟ้าฝนจบลงแล้ว พระภิกษุสามเณรก็จะให้พร ยะธา สัพพะฯ แล้วเดินทางกลับ

ขั้นตอนการประกอบพิธีกรรมในปัจจุบัน

๑. ก่อนถึงวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๒ วัดได้ใช้เครื่องขยายเสียงประกาศให้ทราบล่วงหน้าประมาณ ๒-๓ วัน เพื่อเป็นการเชิญชวนชาวบ้านให้เตรียมความพร้อมในการเข้าร่วมพิธีกรรม ซึ่งชาวบ้านจะเข้าใจและจดจำได้อยู่แล้ว แต่การประกาศจะทำให้ชาวบ้านตื่นตัวมากขึ้นนั่นเอง

๒. ชุมชนและวัดจัดเตรียมสถานที่ประกอบพิธีกรรม เช่น ปิดกวาดสนามบริเวณวัดทั่วไป ทำความสะอาดประดับศาลาการเปรียญ ปูเสื่อสาด อาสนะ ตั้งโต๊ะหมู่บูชาให้เรียบร้อย ติดตั้ง เครื่องขยายเสียง ระบบไฟฟ้าและอื่นๆ ไว้ให้พร้อม

๓. ชาวบ้านในชุมชนจะออกไปซื้อข้าวเม่าที่ตลาด ซึ่งเดิมนั้นจะเกี่ยวข้าวที่ออกรวงเพื่อนำมาทำเป็นข้าวเม่าที่นาของตน ใครที่ข้าวยังไม่ออกรวงพอทำเป็นข้าวเม่าได้ จะขอหรือยืมจากนาพี่น้องหรือคนอื่น หรือจะซื้อจากคนอื่น เพราะต้องได้ข้าวเม่าไปวัด

๔. เวลาประมาณ ๒๐.๐๐ น. วัดเปิดเครื่องขยายเสียงประกาศ และประชาสัมพันธ์สลับกับเปิดเพลงลูกทุ่งหมอลำเพื่อให้ชาวบ้านทราบว่าได้เตรียมความพร้อมเรียบร้อยแล้ว ซึ่งในอดีตนั้นเมื่อถึงเวลากำหนด เด็กและหนุ่มสาวจะพากันออกไปวัด เล่นสบบ้าง เล่นวงเวียนบ้าง เล่นวงร่ำวงกันบ้าง หรือเล่นซึกเย่อก็กมีแต่ปัจจุบันมีเพียงการลอยกระทงเท่านั้น หลังจากรับประทานอาหารเย็นเสร็จ ชาวบ้านจะคั่วข้าวเม่า คั่วเสร็จแล้วก็จะซ้อมหรือตำข้าวเม่าใส่จานหรือกะละมังเอาไว้ นอกจากมีข้าวเม่าแล้ว บางคนมีกล้วยหริ่งก็นำมาด้วย กรรมการหรือมัคทายกวัดต้องเตรียมอุปกรณ์ที่จะประกอบพิธีไว้ให้พร้อม ตั้งบาตร ๑๓ ลูกไว้ในที่ใส่บาตรโดยใบที่ ๑๓ เป็นบาตรใส่ปัจจัยสำหรับถวายพระ และหากกะละมังใหญ่ๆ ไว้ที่ตั้งบาตรนี้ด้วย เวลาชาวบ้านใส่บาตรข้าวเม่าเต็มบาตรจะได้ถ่ายออกสะดวก

๕. เวลาประมาณ ๒๒.๐๐ น. ให้กรรมการหรือทายก นำเสาไม้ไผ่และอื่นๆ ที่เตรียมไว้ไปตั้งสนามกลางแจ้ง ซึ่งมีบริเวณพอที่คนจะดูได้มากๆ วางลำไม้ไผ่ไว้บนเสาทั้งสอง เอาเทียนขี้ผึ้งแท่งขนาดใหญ่-ยาวเท่ากัน ๑๒ เล่ม ติดกับลำไม้ไผ่ ตั้งชันขึ้น เอาใบตองกล้วย ๒ ก้าน วางกับพื้นใต้ลำไม้ไผ่เพื่อรองรับน้ำตาเทียนซึ่งจะหยดลง

ดูพระจันทร์บนท้องฟ้าว่าใกล้จะตรงศีรษะแล้วหรือยัง ถ้าใกล้ศีรษะแล้ว พิธีกรหรืออาจารย์ทายกประจำวัด สวดชุมนุมเทวดา (สักเค กามะ จะ รูปะฯ) เพื่อให้เกิดความศักดิ์สิทธิ์ยิ่งขึ้น

จากนั้นเมื่อมองท้องฟ้าเห็นพระจันทร์อยู่ตรงศีรษะ ให้จุดเทียนชนวน และจุดเทียนขี้ผึ้งที่ติดลำไม้ไผ่ไว้แล้วนั้นพร้อมๆ กัน เมื่อเห็นว่าเทียนทุกเล่มติดไฟแล้วดาพรหมและลูกศิษย์ก็จะจับลำไม้ไผ่หมุนเวียนขวา



ขึ้น-ลง ซ้ำๆ เทียนแต่ละเล่มจะลุกไหม้ ขณะที่หมუნสากลงเทียนก็หมด น้ำตาเทียนหยดลงในใบตองกล้วย ให้หมუნไปเรื่อยๆ จนกว่าเทียนจะลุกไหม้หมด

๖. ตาพรหมกับลูกศิษย์บางคนก็ว่ายายโสธรร สองผิวเมีย ซึ่งตาพรหม ก็หมายถึง พระพรหมผู้สร้างโลก และสรรพสัตว์ตามคติศาสนาพราหมณ์ ที่เชื่อกันว่า พระพรหม จะลงมาดูแลปกป้องชาวโลกทุกปี เพื่อไม่ให้สรรพสิ่งที่ทรงสร้างถูกทำลาย ตาพรหม ในพิธี จึงเป็นตัวสมมุติแทนองค์พระพรหมผู้เป็นเจ้าของ ที่จะลงมาร่วมในพิธีให้พระจันทร์ ทุกๆ วันเพ็ญเดือน ๑๒ ของแต่ละปี เป็นอารยธรรมที่ได้รับจากอินเดีย เข้าสู่ราชสำนักขอมโบราณก่อนจะแพร่หลายมาถึงภูมิภาคนี้ จะเป็นผู้นำในการประกอบพิธี

สำหรับคาถาบทสวดในการบูชาพระจันทร์นั้นฉบับภาษาท้องถิ่นขแมร์ (เขมร) ล้วนกล่าวว่า “โอม ปิมๆ เปียมๆ เปรียะฮจันทรโหรา, เปรียะฮจันทรโหรี, เปรียะฮอังกังวง-เมียน, -ปนลือ พลือถลา, จบะฮ ตูเตียงแดนเตี้ย อุด้อม บอระโบริ เดิว โดยวิเมียนเมียะฮ” ต่อด้วย ทุดิยัมปี.....และทุดิยัมปี.....ตามลำดับ

ฉบับภาษาไทย-เขมรว่า “โอม ปิมๆ เปียม พระจันทร์โหรา พระจันทร์โหรี พระองค์คงชัด รตราดภิรมย์ พระจันทร์อุดมไปด้วยวิมานมาส” ต่อด้วย ทุดิยัมปี .....และทุดิยัมปี.....ตามลำดับ

การบูชาพระจันทร์ เสร็จสิ้นตาพรหมก็จะหมუნราวไม้ไฟให้เทียนที่กำลังติดไฟซึ่งปลายลงดินจาก นั้นผู้ช่วยของตาพรหม ก็จะยกใบตองกล้วยที่มีน้ำตาเทียนขึ้นมาทำนาย โดยถือเอาต้นใบเป็นต้นปี กลางใบเป็นกลางปี และปลายใบเป็นปลายปี หยดเทียนหนาในตำแหน่งใด ก็เชื่อว่าฝนจะตกชุกในเดือนนั้นส่วนน้ำตาเทียนชายหนุ่มทั้งหลายจะแบ่งกันไปเก็บไว้เป็นสิริมงคล โดยเชื่อกันว่าให้คุณด้านเมตตามหานิยม

ทำนายเสร็จ ตาพรหมและลูกศิษย์ จะได้รับการถวายข้าวเฒ่า ๑ ชั้น กล้วย ๑ หวี คนละ ๑ ชุด ตาพรหมจะอวยพรให้ทุกคนอยู่เย็นเป็นสุข ประสบโชคลาภ ทำมาหากินได้อุดมสมบูรณ์ พร้อมทั้งกำชับให้ทุกคนเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เลี้ยงดูกันให้ดี มีความรักสมัครสมานสามัคคี มีความเห็นอกเห็นใจกัน เตรียมตัวเตรียมใจพร้อมรับสถานการณ์ของดินฟ้าอากาศในแต่ละเดือน จะได้ไม่เกิดความอดอยากยากจน พร้อมกับบอกลาแล้วก็เดินจากไป

๗. ฝ่ายคณะพระสงฆ์จะบรรยายธรรมต่ออีกสักครู่เมื่อสมควรแก่เวลาแล้วก็ถวายปัจจัยไทยทาน มักทยอยจัดบาตรเข้าเฝ้าพร้อมกับกล้วย มะพร้าว น้ำตาล น้ำผึ้ง ขึ้นกุฎิแบ่งส่วนหนึ่งไว้เลี้ยงดูกันในหมู่ผู้ไปร่วมในพิธี ที่ยังคงนั่งรอกกันอย่างเป็นระเบียบ ช่วงนี้มักทายก และผู้ใหญ่จะช่วยกันแจกจ่ายข้าวเฒ่า และกล้วยน้ำว่าสุกให้กินกันอย่างถ้วนหน้า โดยให้ผู้ร่วมในพิธีนั่งเงยหน้าหันเข้าหาพระจันทร์ คนแจกก็จะร้องบอกให้เงยหน้าอ้าปาก แล้วก็เอาข้าวเฒ่ากรอกเข้าปาก ไม่ว่าจะเด็ก หรือผู้ใหญ่ โดยสตรีที่กำลังตั้งครรภ์ จะได้รับส่วนแบ่งเพิ่มอีก ๑ ส่วน สำหรับอีก ๑ ชีวิตที่อยู่ในท้อง การกระทำนี้เองที่เรียกว่า “ปะอ็อกเปรี๊ยะแค” ซึ่งแปลได้ตรงตัวคือ ปะอ็อกแปลว่ากรอก หรือ ป้อน เปรี๊ยะ แปลว่า พระ แค แปลว่า ดวงจันทร์ หรือ พระจันทร์ ปะอ็อกเปรี๊ยะแค จึงแปลว่า กรอกพระจันทร์ หรือ ป้อนพระจันทร์ และมีความเชื่อกันว่า ข้าวเฒ่าที่กรอกเข้าปากนี้ เป็นเหมือนอาหารทิพย์ ที่ใครได้กินจะมีความเป็นสิริมงคล แคล้วคลาดจากสิ่งเลวร้าย

๘. เมื่อพิธีเสียงทนายฟ้าฝนจบลงแล้ว พระภิกษุสามเณรก็จะให้พร ยะถา สัพพทา เจ้าอาวาสรดน้ำมนต์ในศีลให้พร ชาวบ้านก็จะแล้วเดินทางกลับบ้านเรือนตนเอง

แนวทางการส่งเสริม อนุรักษ์และเผยแพร่ประเพณีปะอ็อกเปรี๊ยะแคของชุมชนบ้านขนาดมอญ อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์

## ๑. แนวทางการส่งเสริมอนุรักษ์ประเพณีเพื่อการท่องเที่ยว

การส่งเสริมอนุรักษ์ประเพณีปะอ็อกเปรี๊ยะแค คือ การปรับปรุง รื้อฟื้นรักษาพิธีกรรมและกิจกรรมดั้งเดิมต่าง ๆ ที่เป็นส่วนประกอบของประเพณีปะอ็อกเปรี๊ยะแคให้กลับคืนมาปฏิบัติในส่วนที่ลบเลือนไปแล้ว และปรับปรุงประเพณีที่ยังคงอยู่ให้เพิ่มความหลากหลาย มีความน่าสนใจเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวหรือผู้เข้าร่วมงาน โดยมีแนวทางการส่งเสริมอนุรักษ์ ดังนี้

๑.๑ การปลูกจิตสำนึก ปลูกฝังค่านิยมในท้องถิ่นให้เกิดความตระหนักถึงความสำคัญ และคุณค่าของประเพณีปะอ็อกเปรี๊ยะแคที่มีต่อศาสนา ชุมชนและครอบครัว ได้แก่

๑.๑.๑ คุณค่าต่อพุทธศาสนา โดยกิจกรรมที่ปฏิบัติในประเพณีปะอ็อกเปรี๊ยะแคที่เกี่ยวกับศาสนาและความเชื่อนั้นถือเป็นการให้ความเคารพบูชาในพุทธศาสนาที่ได้เป็นที่ยึดเหนี่ยวชีวิต จิตใจและพุทธศาสนายังเป็นศูนย์รวมจิตใจของคนในชุมชนให้ดำเนินชีวิตอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสงบสุข สังคม ชุมชนจะดำรงอยู่ไม่ได้หากไม่มีศาสนาเป็นแนวทางประพฤติปฏิบัติในวิถีชีวิต อันเป็นกรอบควบคุมพฤติกรรมและการแสดงออกของคนในสังคม ที่จะต้องปฏิบัติต่อเพื่อนร่วมสังคมเพื่อความสงบสุขของชีวิต ครอบครัวและสังคม

๑.๑.๒ คุณค่าต่อชุมชน สังคม พิธีกรรมและกิจกรรมต่าง ๆ ในประเพณีปะอ็อกเปรี๊ยะแค นั้น ทำให้ผู้คนในชุมชนได้มีกิจกรรมร่วมกัน ได้พบปะแลกเปลี่ยนความคิดเห็น สอบถามทุกข์สุขกันและกัน ก่อให้เกิดความสัมพันธ์อันดี เกิดความรักความสามัคคีในชุมชน และนำไปสู่การสืบทอดวัฒนธรรมประเพณีของชุมชนให้ยืนยาวต่อไป

๑.๑.๓ คุณค่าต่อบุคคลและครอบครัว ปะอ็อกเปรี๊ยะแค นั้นอาจกล่าวได้ว่าเป็นการรวมญาติอีกประเพณีหนึ่งซึ่งลูกหลาน ญาติพี่น้องที่อยู่หมู่บ้านใกล้เคียงกัน หรือต่างถิ่นจะได้มาพบปะกัน มาทำบุญร่วมกัน ได้กราบไหว้แสดงความเคารพต่อพ่อแม่ ญาติผู้ใหญ่ ตลอดจนการแสดงความเคารพต่อบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้วด้วยการทำบุญรดน้ำ หรือทำบุญอุทิศส่วนกุศล และนอกจากนี้ทำให้ลูกหลานได้รู้จักกันยิ่งขึ้นเป็นการช่วยลดปัญหาการทะเลาะวิวาทของวัยรุ่นต่างถิ่นซึ่งเมื่อสอบถึงปู่ย่าตายายแล้วล้วนแต่เป็นเครือญาติกันนั่นเอง เป็นต้น

๑.๒ การฟื้นฟูอนุรักษ์พิธีกรรมและกิจกรรมต่าง ๆ ที่ปฏิบัติอยู่ในปัจจุบันและที่เคยมีในอดีตให้กลับมาปฏิบัติอีกครั้ง หรือปรับปรุงให้ดีขึ้นเพื่อให้เกิดความหลากหลาย ดึงดูดความสนใจแก่นักท่องเที่ยวและคนในชุมชนให้เข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้นและร่วมกิจกรรมได้อย่างเต็มที่ โดยในส่วนของกิจกรรมนันทนาการใช้การแสดงพื้นบ้าน การละเล่นพื้นบ้าน การแสดงสาธิต ขบวนแห่ และการประกวดแข่งขันต่าง ๆ จะเป็นส่วนกิจกรรมที่ช่วยเพิ่มความยิ่งใหญ่หลากหลายแก่งานประเพณีปะอ็อกเปรี๊ยะแค

๑.๓ การปรับปรุงจุดท่องเที่ยวและจุดน่าสนใจในพื้นที่บริเวณหมู่บ้านหรือใกล้เคียง จะเป็นการเพิ่มสถานที่ท่องเที่ยวให้มีความหลากหลายยิ่งขึ้น เช่น วัดที่มีธรรมชาติสวยงามมีสิ่งน่าสนใจ พระพุทธรูปเก่าแก่ โบสถ์ ศาลารูปทรงโบราณ ป่าธรรมชาติ ลำธาร น้ำตก วัดป่าที่มีการอนุรักษ์พรรณไม้ สัตว์ป่า หรือจุดท่องเที่ยวทางการเกษตร เป็นต้น

๑.๔ การขายผลิตภัณฑ์สินค้าพื้นบ้าน สินค้าพื้นบ้านของชาวบ้านในชุมชนท้องถิ่น จัดว่าเป็นสินค้าที่มีเสน่ห์ดึงดูดใจของนักท่องเที่ยวเป็นอย่างยิ่ง เพราะผู้ที่มาท่องเที่ยวพอใจที่จะได้ซื้อหาของกิน ของใช้เพื่อนำกลับไปเป็นของฝากหรือของขวัญแก่ญาติพี่น้อง หรือเพื่อนร่วมงาน เพื่อนบ้าน หรือเป็นสิ่งที่ตนเองต้องการใช้เอง นอกจากนั้นนักท่องเที่ยวยังพอใจที่จะได้ดูได้ชมแหล่งผลิตสินค้าต่าง ๆ เพื่อเพิ่มพูนความรู้ประสบการณ์

เช่น การเยี่ยมชมการผลิตผ้าไหม การผลิตสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์

## ๒. แนวทางการเผยแพร่ประเพณีปะอ็อกเปรี๊ยะแคเพื่อการท่องเที่ยว

๒.๑ การประชาสัมพันธ์ เผยแพร่กิจกรรมรายละเอียดต่าง ๆ ของประเพณีเป็นเรื่องจำเป็นที่จะนำการท่องเที่ยวสู่ชุมชน การประชาสัมพันธ์อาจใช้สื่อต่าง ๆ เช่น จัดทำแผ่นพับแนะนำพื้นที่และกิจกรรมต่าง ๆ ในงานวันประเพณีปะอ็อกเปรี๊ยะแค การเผยแพร่ทางวิทยุกระจายเสียงชุมชน การเผยแพร่ทางโทรทัศน์ ทางอินเทอร์เน็ต การติดป้ายโฆษณาตามสถานที่หรือชุมชนในอำเภอต่าง ๆ โดยรอบ

๒.๒ การจัดเตรียมความพร้อมขององค์ประกอบในการดำเนินงาน คือ การจัดเตรียมบุคลากร จัดเตรียมสถานที่ และจัดเตรียมกิจกรรม

๒.๒.๑ การจัดเตรียมบุคลากร โดยแต่งตั้งคณะทำงานที่จะปฏิบัติหน้าที่เป็นหัวหน้าและฝ่ายปฏิบัติการที่มีตำแหน่งทางปกครอง ดำเนินการวางแผน จัดวางตัวบุคคลผู้รับผิดชอบในกิจกรรม พิธีกรรมต่าง ๆ ชักชวนทำความเข้าใจภารกิจที่ได้รับมอบหมาย รวมถึงการจัดหางบประมาณในการใช้จ่ายในกิจกรรมให้เพียงพอ

๒.๒.๒ การจัดเตรียมสถานที่ โดยมีการจัดเตรียมสถานที่ในแต่ละกิจกรรม จัดบริการความสะดวกในการเดินทางเข้าหมู่บ้านหรือสถานที่จัดกิจกรรม จัดเตรียมที่จอดรถให้เพียงพอและปลอดภัย จัดเตรียมห้องน้ำเพื่อให้บริการที่เพียงพอ สะอาดและถูกสุขลักษณะ

๒.๒.๓ การจัดเตรียมกิจกรรม โดยต้องมีการจัดเตรียมขั้นตอนลำดับพิธีการต่าง ๆ รวมทั้งพิธีกรรมตามลำดับก่อนหลังเพื่อความสะดวกในการปฏิบัติจริง

๒.๓ ความร่วมมือร่วมใจของชุมชน ชาวบ้านในชุมชนสามารถร่วมมือร่วมใจประกอบกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างความเด่นเป็นอัตลักษณ์ ความหลากหลายแก่งานประเพณีปะอ็อกเปรี๊ยะแคได้ด้วยการมีอัตยาศัยไมตรีอันดีต่อผู้มาเยี่ยมเยือนหรือนักท่องเที่ยวที่เข้ามาในหมู่บ้าน มีการทักทายสนทนาปราศรัยด้วยความเป็นมิตร มีความร่วมแรงร่วมใจสรรหาหรือผลิตสินค้าภูมิปัญญาท้องถิ่นออกจำหน่าย รักษาสภาพบ้านเรือนบริเวณถนนให้สะอาดปราศจากขยะมูลฝอยสิ่งปฏิกูล และพร้อมใจกันแต่งกายด้วยชุดเสื้อผ้าพื้นบ้านทั้งผู้หญิง ผู้ชาย และเด็ก ซึ่งเมื่อทุกคนพร้อมใจกันแต่งกายแล้วก็จะดูมีสีสันสวยงามน่าดูน่าชมเป็นอย่างยิ่ง

## สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

พิธีปะอ็อกเปรี๊ยะจัดเป็นประเพณีที่ถือว่า เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ควรได้รับการยกย่องสรรเสริญ และสืบทอดอนุรักษ์ไว้กล่าวคือ

๑. ประเพณีปะอ็อกเปรี๊ยะแค เป็นประเพณีของชาวไทย-เขมรที่อาศัยอยู่ในจังหวัดสุรินทร์และจังหวัดต่างๆ ในเขตอีสานใต้ พบว่าปัจจุบันประเพณีดังกล่าวได้มีผู้รู้จักน้อยลงเหลือเพียงบางหมู่บ้านเท่านั้นที่ยังคงรักษาไว้แต่ลักษณะพิธีกรรม ประเพณีก็ได้มีการปรับปรุงให้เหมาะสมกับยุคสมัยมากขึ้น ซึ่งประเพณีนี้จะสืบทอดภูมิปัญญาของท้องถิ่นที่ผูกพันกับธรรมชาติผสมผสานกับความเชื่อ ความศรัทธาในพุทธศาสนา โดยประเพณีปะอ็อกเปรี๊ยะแคนี้ได้ตกผลึกเป็นประเพณีที่มีอิทธิพลต่อชีวิตความเป็นอยู่ของคนในท้องถิ่นที่เป็นชุมชนเกษตรกรรม ซึ่งต้องอาศัยน้ำในการเพาะปลูก น้ำจึงเปรียบดั่งชีวิตของคนในชุมชนหากไม่มีน้ำฝนจากธรรมชาติประทานให้มาชีวิตย่อมดำรงอยู่ไม่ได้นอกจากนี้ยังแสดงให้เห็นถึงความสามัคคีเห็นอกเห็นใจเกิดความเกื้อหนุนกันในชุมชน สอดคล้องกับความคิดเกี่ยวกับจักรวาล ซึ่งเป็นความคิดทางสังคมพื้นฐาน ๕ สายของมนุษย โดยอิมเมรี โบการ์ตัส

เป็นความคิดที่เกี่ยวข้องกับลักษณะของสากล จักรวาล และความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับจักรวาล มนุษย์ยุคโบราณสนใจในศาสนา ในจิตและวิญญาณ มีความคิดความเชื่อในเรื่องเทพเจ้า ภูต ผี เทวดา ลัทธิศาสนาต่างๆ เช่น ลัทธิเทพเจ้าองค์เดียว (monotheism) ลัทธิเทพเจ้าหลายองค์ (polytheism) การปกครองโดยสงฆ์ (monotheism) สิ่งเหล่านี้ทำให้มนุษย์เกิดความกลัวและความหวัง อุดมการณ์และการบูชา นอกจากนี้ประเพณีปะอ็อกเปรี๊ยะแค ยังสอดคล้องตามคตินิยมพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับการให้ทาน หมายความว่า ชาวบ้านส่วนมาก มีอาชีพทำไร่ทำนาหรือเกษตรกร เช่นเดียวกับศากยตระกูลของพระพุทธเจ้า เมื่อได้ผลิตผลจากการทำไร่ทำนา ก็จะนำไปถวายพระภิกษุ สามเณร (ให้ทาน) เพื่อต้องการบุญกุศล เช่น ผลไม้ที่ออกใหม่ ก่อนที่ตนเองหรือครอบครัวจะรับประทาน จะต้องเอาไปทำบุญก่อน จึงจะเป็นสิริมงคล ในการทำนาก็เช่นกัน คนโบราณทำบุญให้ทานเกี่ยวกับข้าวหลายครั้ง เริ่มตั้งแต่พอข้าวออกรวงเป็นน้ามน เขาก็จะไปเอารวงข้าวมาทำเป็นข้าวมธุปายาสทำบุญครั้งหนึ่ง พอข้าวแก่พอจะเป็นข้าวเม่า ก็จะทำข้าวเม่าไปถวายพระภิกษุสามเณร ครั้งหนึ่งจะลงมือเกี่ยวข้าวก็ทำบุญครั้งหนึ่ง ขนข้าวเข้าลานก็ทำบุญครั้งหนึ่ง เวลานวดข้าวก็ทำบุญครั้งหนึ่ง จนกระทั่งขนข้าวขึ้นฉางก็ทำอีกครึ่งหนึ่ง ประเพณีปะอ็อกเปรี๊ยะแค เป็นการรักษาไว้ซึ่งประเพณีมรดกอันล้ำค่าของบรรพบุรุษ เป็นการทำบุญตามคตินิยมทางพระพุทธศาสนาพระภิกษุสามเณรที่วัดก็ได้ฉันข้าวเม่าและยังเป็นการเตือนสติเกษตรกรไม่ให้ประมาทในการประกอบอาชีพด้วยประการหนึ่งสาระสำคัญ เป็นการเสริมสร้างสิริมงคลแก่ชีวิต และเสี่ยงทายว่าเดือนไหนจะมีฝน เดือนไหนจะแล้ง เพื่อให้ชาวบ้านได้เตรียมตัวรับสถานการณ์ได้โดยไม่ต้องรอนในวันข้างหน้า ส่วนข้าวเม่าที่พากันนำมาตักบาตร เมื่อเสร็จพิธีแล้วก็จะคลุกรวมกัน แล้วแบ่งปันกันกิน และสอดคล้องกับแนวทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่ของ เรดคลิฟ บราวด์ (Redcliffe Brown) ที่อธิบายว่า พิธีกรรม ความเชื่อและเทพนิยายต่าง ๆ เป็นส่วนหนึ่งของระบบศาสนา ซึ่งมีหน้าที่เสริมสร้างความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคนในสังคม พิธีกรรมช่วยเสริมสร้างอารมณ์ร่วมและช่วยควบคุมความประพฤติของสมาชิกในสังคมให้อยู่ในกรอบของจารีตประเพณี พิธีกรรมมีหน้าที่หลักในการช่วยบำรุงรักษาความสามัคคีกลมเกลียวระหว่างสมาชิกสังคม (ยศ สันตสมบัติ. ๒๕๓๗: ๒๙) สอดคล้องกับงานวิจัยของรุ่งทิพย์ กล้าหาญ (๒๕๓๙: ๑) ได้ทำการศึกษาการขัดเกลาทางสังคมด้านความเชื่อโดยผ่านพิธีกรรมชุมชน พบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติซึ่งเน้นการปฏิบัติตามธรรมชาติโดยมีความตระหนักถึงคุณค่าและการธำรงรักษา และสอดคล้องกับงานวิจัยของอิศราพร จันทร์ทอง (๒๕๓๗: ๕) เรื่องความสัมพันธ์ของพิธีชนอาหะกับสภาพสังคมและวัฒนธรรมของชาวกูย พบว่า พิธีเช่นสังเวทของชาวกูยทุกขั้นตอน เน้นให้เห็นถึงวิถีชีวิต ความเชื่อถือแนบแน่นเป็นหนึ่งเดียวกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ความมุ่งหวังในการประกอบพิธีกรรมก็เพื่อมั่นใจในการทำมาหากิน ซึ่งเป็นความต้องการพื้นฐาน เพื่อความอยู่รอดของชุมชน

๒. แนวทางการส่งเสริม อนุรักษ์และเผยแพร่ประเพณีปะอ็อกเปรี๊ยะแคของชุมชนบ้านขนาดมอญ อำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดสุรินทร์เพื่อการท่องเที่ยว

ประเพณีปะอ็อกเปรี๊ยะแคเป็นการอนุรักษ์ พื้นฟูและเผยแพร่วัฒนธรรมประเพณีของชุมชน และส่งเสริมการท่องเที่ยวในชุมชน มีแนวทางปฏิบัติเพื่อส่งเสริมความสำเร็จในการท่องเที่ยวชุมชน มีแนวทางการประชาสัมพันธ์เผยแพร่กิจกรรมต่าง ๆ ในงานประเพณีให้แก่คนภายนอกชุมชนได้รับทราบ และภายในชุมชนเองก็จะต้องมีการเตรียมความพร้อมที่จะรองรับการท่องเที่ยวโดยการบริหารจัดการที่ดีของประชาชนในชุมชน ผู้เป็นเจ้าของสถานที่เจ้าของมรดกทางวัฒนธรรม ประเพณีและสิ่งแวดล้อมที่จะเอื้อและเป็นปัจจัยเสริมต่อการท่องเที่ยวชุมชน จะต้องมีการเตรียมความพร้อมในส่วนองค์ประกอบของประเพณีวัฒนธรรมและกิจกรรมเสริมให้สามารถเรียกร้อง ดึงดูดความสนใจแก่บุคคลภายนอก หรือนักท่องเที่ยวเพราะการท่องเที่ยวลักษณะเช่นนี้

เป็นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรม ที่ผู้สนใจเข้ามาท่องเที่ยวที่นั่น มีความสนใจที่จะมาศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับประสบการณ์ แสวงหาความแปลกใหม่ศึกษาความแตกต่างด้านวัฒนธรรม และสัมผัสธรรมชาติ รวมถึงการสืบค้นเสาะหาประวัติศาสตร์ของท้องถิ่นในแต่ละพื้นที่ ซึ่งการได้บันทึกเก็บข้อมูลในการท่องเที่ยวได้กลายเป็นความรู้เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ ภูมิสังคมและวัฒนธรรมที่สำคัญได้ และในการดำเนินกิจกรรมประเพณีของชุมชนจะไม่สามารถประสบผลสำเร็จได้เลยหากชาวบ้านในชุมชนไม่ให้ความร่วมมือ ดังนั้นเพื่อความสำเร็จในเป้าหมายชาวบ้านในชุมชนจึงต้องตระหนักและให้ความร่วมมือร่วมใจรับผิดชอบต่อภาระหน้าที่ของตนเอง ซึ่งสอดคล้องกับแนวทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่ของ เรดคลิฟ บราวน์ (Redcliffe Brown) ที่ให้แนวคิดที่ว่าสังคมเปรียบเสมือนอวัยวะส่วนต่าง ๆ ของร่างกายจะต้องมีการทำงานที่สอดประสานสัมพันธ์กัน

ทุกส่วนชีวิตจึงจะดำรงอยู่ได้เช่นเดียวกับระบบสังคมซึ่งมีระบบครอบครัว เศรษฐกิจ ศาสนา การเมืองที่ทุกคนมีหน้าที่รับผิดชอบจึงจะทำให้สังคมดำรงอยู่ได้อย่างสงบ นอกจากนี้ข้อค้นพบจากการศึกษายังพบว่ากิจกรรมพื้นบ้านหลายอย่างในประเพณีปะอ็อกเปรี๊ยะแคได้ค่อยๆ เลือนหายและยกเลิกไปเหลือเพียงการจัดกิจกรรมลอยกระทง จึงควรมีความร่วมมือในชุมชนและการสนับสนุนจากองค์กรทั้งภาครัฐและเอกชนในการรื้อฟื้นขึ้นมาใหม่อันเป็นการอนุรักษ์วัฒนธรรมอันทรงคุณค่าของชุมชนไว้สืบไป สอดคล้องกับแนวคิดการมีส่วนร่วมของ สัมพันธ์ เตชะอธิก (๒๕๓๑: ๖๓) ที่กล่าวว่าสิ่งสำคัญในกระบวนการพัฒนาต้องให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการพัฒนา ตั้งแต่เริ่มคิด เริ่มวางแผน ร่วมทำ ร่วมแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ร่วมในการตัดสินใจ ร่วมดำเนินการโดยคำนึงถึงผลประโยชน์และการใช้ทรัพยากรท้องถิ่นเน้นการพึ่งตนเองเป็นหลักมากกว่าการพึ่งพาจากภายนอก สอดคล้องกับแนวคิดทฤษฎีการมีส่วนร่วมของ อลาสเทียร์ (Alastair, ๑๙๘๒: ๑๘) ซึ่งกล่าวว่า การที่คนเข้ามามีส่วนร่วมกันจะต้องมีความสนใจ มีเป้าหมายร่วมกันทั้งในทางเศรษฐศาสตร์ สังคมและการเมือง โดยเริ่มต้นด้วยการปรึกษาหารือร่วมกันคิดตัดสินใจ ชี้ชัดปัญหา จัดลำดับความสำคัญ หาวิธีแก้ปัญหา ลงมือปฏิบัติและประเมินผลการดำเนินงาน และสอดคล้องกับผลงานวิจัยของมานิตย์ มณีธรรม (๒๕๔๔: ๘๙ - ๙๖) ที่ได้วิจัยการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในหมู่บ้านชาวเขาตามโครงการเงินกู้ OCEF บ้านจะคือ ตำบลห้วยชมพู อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย ผลการวิจัยพบว่า ลักษณะทางกายภาพของชุมชนเอื้อต่อการส่งเสริมการท่องเที่ยว คือ มีภูมิประเทศ มีประเพณีพิธีกรรม และภูมิปัญญาดั้งเดิมที่เป็นเสน่ห์ต่อการท่องเที่ยว แต่มีจุดบกพร่องที่ควรจะมีการปรับปรุงคือการแก้ปัญหาในชุมชนโดยควรจะมีการกระตุ้นให้คนในชุมชนหันกลับมาอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรมดั้งเดิม เช่น การเล่นดนตรี การเต้นรำ การแต่งกาย พัฒนาคุณภาพสิ่งแวดล้อมและสถานที่ตลอดจนการจัดให้มีสินค้าเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว ทำให้ประชาชนในชุมชนได้มีรายได้มีส่วนร่วมรับผลประโยชน์จากงาน หากโครงการหรือกิจกรรมทุกอย่างดำเนินไปด้วยความราบรื่น ย่อมจะก่อให้เกิดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในสถานที่นั้น ๆ สอดคล้องกับแนวคิดของ ประเวศ วะสี (๒๕๓๙: ๔๕) ที่กล่าวว่า การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน คือการพัฒนาการท่องเที่ยวให้มีลักษณะของการถ่ายทอดวัฒนธรรมให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้วัฒนธรรมที่ดี และเข้าใจคุณค่าอันสูงส่งของวัฒนธรรมนั้น จะเป็นสิ่งก่อให้เกิดประโยชน์แก่ทุกฝ่าย ทำให้คนไทยมีความรู้มากขึ้น ทำให้คุณภาพการพัฒนาเกิดขึ้น สอดคล้องกับงานวิจัยของ ไกลสิทธิ์ สิทธิโชค (๒๕๔๗: ๖๑) ได้วิจัยการเสริมสร้างศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมอำเภอ ผลการวิจัยพบว่า ชุมชนค้นพบรูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่สอดคล้องและเหมาะสมกับวิถีชีวิตและประเพณี ได้รูปแบบการบริหารจัดการ จัดสรรรายได้อย่างเป็นธรรม รวมทั้งมีแผนปฏิทินการท่องเที่ยว มีการบริหารจัดการในรูปของคณะกรรมการ เกิดการประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ทั้งภาครัฐและเอกชน และสถาบันการศึกษา เพื่อเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ตามรูปแบบที่ชุมชนกำหนด ทำให้เกิดจุดเด่นเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนและเสริมสร้างรายได้ เศรษฐกิจชุมชนและชาติโดยองค์รวม

## ข้อเสนอแนะ

### ๑. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

งานวิจัยเรื่อง การศึกษาพิธีกรรมปะอ็อกเปรี๊ยะแค บ้านขนาดมอญ อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์ มีข้อค้นพบที่เป็นประโยชน์ต่อหน่วยงาน องค์กรทั้งภาครัฐและเอกชนที่จะสามารถนำไปประยุกต์ใช้ให้เป็นประโยชน์ได้ดังนี้

๑.๑ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ควรนำผลการศึกษาไปประยุกต์ใช้กับการพัฒนาวัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่น พัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมในส่วนพื้นที่ที่รับผิดชอบ

๑.๒ ชุมชน ผู้นำชุมชนและชาวบ้านที่มีแนวความคิดในการจัดการหมู่บ้านให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางนิเวศวัฒนธรรมควรจะได้นำข้อคิดและข้อค้นพบไปปรับปรุงพัฒนาชุมชนให้สามารถรองรับการท่องเที่ยวชุมชนได้อย่างเหมาะสม

๑.๓ สถานศึกษาในชุมชน ควรตระหนักถึงความสำคัญของศิลปวัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่น และนำความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้ในการจัดการเรียนการสอนในสถานศึกษาเพื่อเป็นการส่งเสริม อนุรักษ์ เผยแพร่ และสืบทอดไว้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่มีคุณค่าของท้องถิ่น

๑.๔ หน่วยงานจัดการท่องเที่ยวในท้องถิ่น ควรมีการสำรวจและอนุรักษ์ พื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ และสถานที่ผลิตสินค้าชุมชนให้เกิดประโยชน์ในด้านการท่องเที่ยวและประวัติศาสตร์ท้องถิ่น

### ๒. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

๒.๑ ควรศึกษาเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ชุมชนทุกหมู่บ้านในตำบล และเก็บรวบรวมไว้เป็นข้อมูลอย่างเป็นระบบในระดับตำบล ระดับหมู่บ้าน และควรจะนำเข้าสู่สถานศึกษาเพื่อเยาวชนของหมู่บ้านจะได้เรียนรู้และถึงการสืบค้นด้วยวิธีการทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของชุมชนตนเอง

๒.๒ ควรศึกษารายละเอียดของคติความเชื่อ ประเพณี พิธีกรรมที่มีบทบาทต่อชุมชนท้องถิ่น ในมิติทางด้านอื่น ๆ เช่น ด้านเศรษฐกิจ สังคม การศึกษาและวัฒนธรรม เป็นต้น

๒.๓ ควรมีการบูรณาการวิจัยและพัฒนาศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นในระดับหมู่บ้านเพื่อสร้างความตระหนักถึงคุณค่าความสำคัญทางประวัติศาสตร์และมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชน

## เอกสารอ้างอิง

ไกรสิทธิ์ สิริโชค. (๒๕๔๗). การเสริมสร้างศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอำเภอ ระยะเวลาที่ ๒.

วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ทรงคุณ จันทจร. (๒๕๔๙). การวิจัยเชิงคุณภาพขั้นสูง. กอสินธุ์: ประสานการพิมพ์.

ประเวศ วะสี. (๒๕๓๙). วัฒนธรรมกับการพัฒนา. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.

มานิตย์ มณีธรรม. (๒๕๔๔). แนวทางการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในหมู่บ้านชาวเขาตามโครงการ

เงินกู้ OCEF : กรณีศึกษาบ้านจะคือ ตำบลห้วยชมพู อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น.

ยศ สันตสมบัติ. (๒๕๔๐). มนุษย์กับวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

รุ่งทิพย์ กล้าหาญ. (๒๕๓๙). การขัดเกลาทางสังคมด้านความเชื่อโดยผ่านพิธีกรรมในชุมชนชนบท.

วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

อิสราพร จันทร์ทอง. (๒๕๓๗). บทบาทหน้าที่ของพิธีแก้มือของชาวภูยบ้านสำโรงทาบ อำเภอสำโรง

ทาบ จังหวัดสุรินทร์. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัย

ศิลปากร.

สัมพันธ์ เตชะอริก. (๒๕๓๑). สรุปรายงานการสังเคราะห์ความเข้มแข็งของประชาคมตำบล กรณีศึกษา:

ตำบลหนองแจ้งใหญ่ อำเภอบัวใหญ่ จังหวัดนครราชสีมา. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหา

บัณฑิต. ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

White, Alastair T. (1982). *Why Community Participation: A Discussion of the Argument to Community Participation: Current Issue on Lesson Learned*. London: United Nations Children's Fund.



การศึกษาเปรียบเทียบแนวความคิด  
เรื่องอหิงสาในปรัชญาเซนกับเมตตาในพุทธปรัชญาเถรวาท  
A Comparative study of Ahimsa in Jain philosophy  
and Metta in the Theravada Buddhist philosophy

พระมหาสิทธิพร ขวนปญโญ (จองวงค์) \*

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีจุดมุ่งหมายที่จะศึกษาเปรียบเทียบแนวความคิดเรื่องอหิงสาในปรัชญาเซนกับเมตตาในพุทธปรัชญาเถรวาท ซึ่งมีวัตถุประสงค์การวิจัย ๓ ประการ คือ (๑) เพื่อศึกษาอหิงสาในปรัชญาเซน (๒) เพื่อศึกษาเมตตาในพุทธปรัชญาเถรวาท (๓) เพื่อเปรียบเทียบอหิงสาในปรัชญาเซนกับเมตตาในพุทธปรัชญาเถรวาท

ผลการศึกษาพบว่า อหิงสาในปรัชญาเซน หมายถึง การงดเว้นจากการประทุษร้ายสิ่งมีชีวิตแม้ในรูปที่เล็กที่สุด ทั้งที่สามารถมองเห็นได้หรือมองไม่เห็นโดยการกระทำ การพูด และการคิด แบ่งออกเป็น ๓ ประเภทคือ การไม่เบียดเบียนทางกายกรรม การไม่เบียดเบียนทางวจีกรรม การไม่เบียดเบียนทางมนโกรรม หลักการอหิงสาเป็นบรมธรรมและมีอนุพุด ๕ เป็นเกณฑ์ตัดสินทางจริยธรรมขั้นพื้นฐาน ผู้นับถือศาสนาเซนจะมีแนวทางการปฏิบัติที่แตกต่างกันไปตามสถานะของบุคคลการไม่เบียดเบียนกันเป็นสิ่งสำคัญให้ทุกคนอยู่ในสังคมร่วมกันอย่างมีความสุข ไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน มีความรัก ความปรารถนาดีต่อกัน การได้บรรลุไควล์ หรือ การถึงโมกษะอันเป็นจุดหมายอันประเสริฐและสูงสุดของชีวิตมีความสุขอันหาที่สุดมิได้อย่างสัพพัญญูเป็นนินรันดร และไม่มี การเสื่อมสลาย เป็นอิสระจากพันธนาการของการเกิด แก่ เจ็บ และตาย เป็นวิญญูณที่สมบูรณ์ มีความสุขที่สงบยิ่ง

เมตตาในพุทธปรัชญาเถรวาท พบว่า เมตตาในพุทธปรัชญาเถรวาท หมายถึง ความรักใคร่ความปรารถนาจะให้บุคคลอื่นและสัตว์ทั้งหลายเป็นสุขถ้วนหน้า ไม่ทำลายล้าง ไม่จองเวรซึ่งกันและกัน เป็นลักษณะที่เต็มไปด้วยไมตรี มุ่งความสุขความเจริญ อย่างที่ท่านเรียกว่า เมตตาวชิกรรม เมตตาวชิกรรม และเมตตา มโนกรรม มุ่งความเป็นไปแห่งประโยชน์เกื้อกูลแก่สัตว์ทั้งหลายเป็นลักษณะซึ่งความเป็นไปดังกล่าวนี้ครอบคลุมพฤติกรรมทางกาย ทางวาจา และทางใจ เมตตาเริ่มที่จิตภายในก่อนโดยอาศัยการฝึก อบรม หรือฝึกฝนให้เกิดเป็นคุณธรรมประจำจิตใจก่อนแล้วจึงแสดงออกมาในรูปของพฤติกรรมภายนอกอันได้แก่ทางกาย และวาจา เป็นหลัก ธรรมพื้นฐานของธรรมอื่น ๆ ที่จะเกิดขึ้น เป็นคุณธรรมที่เป็นพื้นฐานภายในจิตใจ ผู้เจริญเมตตาในระดับสูงสามารถเข้าสู่ความเป็นพระอริยระดับสูงทำให้รู้ชัดสิ่งทั้งหลายว่าเป็นทุกข์ ไม่เที่ยง มีความดับเป็นธรรมดา แล้วบำเพ็ญสมณะวิปัสสนา ทำอัสวะให้สิ้นไป ย่อมบรรลุถึงนิพพานในที่สุด

การศึกษาเปรียบเทียบแนวความคิดเรื่องอหิงสาในปรัชญาเซนกับเมตตาในพุทธปรัชญาเถรวาท เป็นการเปรียบเทียบความเหมือนและความต่างของแนวความคิดเรื่องอหิงสาในปรัชญาเซนและเมตตาในพุทธ

\* นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ปรัชญาเถรวาท ส่วนประเด็นอื่นๆเช่น ประเภทของอหิงสาในปรัชญาเซนและเมตตาในพุทธปรัชญาเถรวาท หลักการอหิงสาของเซนและเมตตาในพุทธปรัชญาเถรวาท วิธีการปฏิบัติของอหิงสาในปรัชญาเซนและเมตตาในพุทธปรัชญาเถรวาท ตลอดจนเป้าหมายของอหิงสาในปรัชญาเซนและเมตตาในพุทธปรัชญาเถรวาท ก็แสดงหลักการไว้คล้ายๆกันแต่จากการที่เซนมีทรรศนะเรื่องชีวิตแตกต่างจากพระพุทศศาสนาทำให้รายละเอียดเกี่ยวข้องกับข้อวัตรปฏิบัติมีความเหมือนและความแตกต่างกันบ้าง เมตตาในพุทธปรัชญาเถรวาทแม้จะมีหลักการไม่เบียดเบียนเหมือนกัน แต่ก็ต้องประกอบไปด้วยปัญญาและดำเนินการด้วยทางสายกลางแต่ปรัชญาเซนยกย่องการปฏิบัติแบบอัตตกลิมถานุโยค แต่หลักการใหญ่ๆ แล้วยังมีความสอดคล้องกันอยู่

**คำสำคัญ:** อหิงสา, ปรัชญาเซน, เมตตา, พุทธปรัชญาเถรวาท

### Abstract

This research consisted of three objectives. They were to (1) Study principles of A-himsâ in Jain. (2) Study principles of the compassion in Theravada Buddhism. (3) Comparative study of A-himsâ in Jain and mettâ in Theravada Buddhism.

The results were follows:

The principles of A-himsâ in Jain philosophy were found (1) A-himsâ meaning abstaining from hurting even the tiniest live things, no matter it was visible or invisible because these things consisted of souls and it was the way of treating every living thing in earth, water, wind, fire. Non-Violence was unchanged rule. (2) A-himsâ were classified into three categories includes Body, speech and mind. (3) A-himsâ was considered as the heart or core of all most important teaching in Jain. (4) The way to practice was superb because abstinence from hurting even the tiniest live things, no matter it was visible or invisible. (5) The Jain ultimate goal was Kai-Vine that means the thing was before all things and behind all things.

The concept of Metta in Theravada Buddhist philosophy were found Metta meaning Sharing kindness feelings with parity for all living things. (2) Metta were classified into three category include Body, speech and mind and three level classified, basic, medium and high level (3) Metta was kindness to all human animal that will help the world in peace. (4) Metta were practice by grow the kindness feeling in mind and sharing to another. (5) Metta goal in Theravada Buddhist philosophy were maintain peace in the community. Keep the people stay together in peace with having responsibility and respect to other no limitation in sex, age, occupation, religion

The comparative of A-himsâ in Jain philosophy and Metta in Theravada Buddhist philosophy were found. There were same thing and difference thing in Jain's A-himsâ the practice way were to superb and tortured mind. Metta in Theravada Buddhist has the difference. The way to practice were "the middle way" no tension no laziness progresses with mindfulness

(Sti). But in principles were Similar too many.

**Keywords:** A-himsâ, Jain philosophy, Metta, Theravada Buddhist philosophy

## ๑. บทนำ

เมื่อสองพันห้าร้อยพรรษากาลที่ล่วงมาบรรดาอารยประเทศเก่าแก่โบราณซึ่งมีอยู่เพียงไม่กี่ประเทศในโลกล้วนได้แสดงให้เห็นถึงความเจริญรุ่งเรืองแห่งวัฒนธรรมของสมัยโบราณด้วยกันทั้งสิ้นเหล่านักศึกษาและนักคิดที่สำคัญ ทั้งหลายก็คือตัวแทนแห่งวัฒนธรรมดังกล่าวในประเทศกรีซมีนักปรัชญาเมธีชื่อธาเลส เฮราคลิตุสส่วนประเทศอินเดียมีพระพุทธเจ้าซึ่งเป็นผู้ให้กำเนิดพระพุทธศาสนาและศาสดามหาวีระนักบวชในศาสนา เช่น หากดูจากเงื่อนไขของกาลเวลาอาจถือได้ว่าบุคคลเหล่านี้เป็นบุคคลร่วมสมัยคือถือกำเนิดมาในยุคเดียวกันธาเลสเกิดประมาณ ๘๑ ก่อนพุทธศักราช<sup>๘๗</sup> พระพุทธเจ้าประสูติเมื่อ ๘๐ ปี ก่อนพุทธศักราช ส่วนมหาวีระเกิดก่อนพระพุทธเจ้า ๑๐ ปีพิจารณาจากคำสอนกันว่ามีแนวคำสอนที่คล้ายคลึงกันหรือเข้ากันได้หลายอย่างโดยเฉพาะในประเด็นอันเป็นที่มาของงานวิจัยครั้งนี้นั้นคือแนวคำสอนเรื่องอหิงสากับเมตตาถือเป็นแก่นคำสอนหลักของเซนที่โยงไปสู่หลักคำสอนอื่นๆ ด้วย

ที่น่าสนใจยิ่งไปกว่านั้นคือคำสอนของศาสดามหาวีระมีความคล้ายคลึงกันหลายเรื่องกับคำสอนทางพระพุทธศาสนาไม่ว่าจะเป็นความเชื่อในเรื่องกรรม สังสารวัฏ โมกษะ นิรวาณ เชื่อว่าไม่มีพระเจ้าผู้สร้าง การคัดค้านพิธีกรรมและความเชื่อในคัมภีร์พระเวทของพราหมณ์รวมไปถึงหลักคำสอนเรื่องอหิงสาคือการไม่เบียดเบียนผู้อื่น หลักอหิงสาคือเป็นหัวใจหรือเป็นแก่นแท้ของคำสอนของเซน<sup>๘๘</sup> บนพื้นฐานของหลักการนี้มุ่งสอนให้มีความรักต่อชีวิตทั้งปวงสอนไม่ให้เบียดเบียนหรือหาความเดือดร้อนให้แก่ชีวิตใดๆ ไม่ว่าจะโดยความคิดคำพูดหรือการกระทำทั้งด้วยตนเองหรือใช้ให้คนอื่นทำรวมไปถึงการยินยอมให้ผู้อื่นกระทำการเช่นนั้น<sup>๘๙</sup> หลักคำสอนเรื่องอหิงสนี้ได้ถูกนำไปประมวลอยู่ในพรต ๕ ประการ<sup>๙๐</sup> เป็นข้อวัตรปฏิบัติทางศาสนาที่สำคัญทั้งฝ่ายนักบวชและฝ่ายคฤหัสถ์สำหรับนักบวชจะเรียกข้อวัตรนี้ว่ามหาพรตส่วนคฤหัสถ์จะเรียกว่าอนุพรตซึ่งจะถือปฏิบัติเหมือนกันต่างก็แต่เพียงในส่วนของนักบวชจะถือเคร่งกว่าคฤหัสถ์หลักการเรื่องความไม่เบียดเบียนนี้ได้รับการเน้นย้ำทั้งในส่วนของวิถีชีวิตของพระสงฆ์สาวกและคฤหัสถ์ผ่านหลักการที่ว่าความไม่เบียดเบียนกันนั้นเป็นความสุขในโลก<sup>๙๑</sup>

ในพุทธปรัชญาเถรวาทเมื่อกล่าวถึงคุณธรรมที่มีลักษณะเดียวกับที่กล่าวข้างต้นเราก็นึกถึงคำว่า “เมตตา” ซึ่งแปลกันโดยทั่วไปว่าความรักความปรารถนาดีต่อกันเมตตาเป็นคุณธรรมที่อยู่ภายในจิตซึ่งจะแสดงออกมาในรูปแบบของพฤติกรรมต่างๆ พฤติกรรมที่แสดงออกอันนี้ได้ชื่อว่า “ผู้มีเมตตา” จึงมีมากมายไม่สามารถระบุเป็นอย่างใดอย่างหนึ่งได้ เป็นการเฉพาะและบางครั้งอาจจะขัดแย้งกับภาพที่ปรากฏ เช่น แม่ตีลูก อาจารย์ตำหนิลูกศิษย์ของตน เป็นต้น เมตตาเป็นรากฐานทางจริยธรรมที่จะก่อให้เกิดพฤติกรรมที่ดีงามอื่นๆ ขึ้น

<sup>๘๗</sup> พระราชวรมณี (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), *ปรัชญากรีกบ่อเกิดภูมิปัญญาตะวันตก*, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ศยาม, ๒๕๓๓), หน้า ๓๕.

<sup>๘๘</sup> ShriJayatilal S. Sanghvi. A Treatise On Jainism. สือออนไลน์ [๒๐ มี.ค. ๒๕๕๘] <http://www.sacred-texts.com/jai/treatise.txt>. (Ahimsa Paramo Dharma=อหิงสาเป็นบรมธรรม).

<sup>๘๙</sup> Pravin K. Shah. Twelve Vows Of Layperson. <http://www.sacred-texts.com/jai/12vows.txt>. (เข้าถึงเมื่อวันที่ ๑๕ พฤศจิกายน, ๒๕๕๗).

<sup>๙๐</sup> พรต ๕ ประการได้แก่อหิงสา, สัตยะ, อสเตยยะ, พรหมจรรย์และอปรีคหะ.

<sup>๙๑</sup> วิ.ม. (ไทย) ๔/๕/๙.

ในสังคมเช่นพระพุทธเจ้าทรงมีเมตตาต้องการให้เวไนยสัตว์ทั้งหลายพ้นจากทุกข์จึงตัดสินพระทัยแสดงธรรมและทรงใช้เวลาตลอดระยะเวลา ๔๕ พรรษา นับแต่ตรัสรู้กระทั่งปรินิพพาน ในการจาริกเที่ยวโปรดเวไนยสัตว์ทั้งหลาย พ่อแม่มีเมตตาต่อบุตรธิดาของตนจึงมุ่งทำงานสร้างเนื้อสร้างตัวอย่างไม่เห็นแก่เหน็ดเหนื่อยแม้จะลำบากเพียงใดก็ตามครูอาจารย์มีเมตตาต่อเหล่าสานุศิษย์จึงมุ่งถ่ายทอดวิชาความรู้ให้แม้บางครั้งจะต้องเหน็ดเหนื่อยยุ่งยากใจก็ยอมอดยอมทนมุ่งทำงานเพื่อให้ศิษย์ของตนได้รับความรู้สามารถพึ่งพาอาศัยตนเองในภายภาคหน้าต่อไปได้เหล่านี้ล้วนเป็นพฤติกรรมที่เกิดขึ้นโดยมีเมตตาเป็นพื้นฐานทั้งสิ้น<sup>๑๒</sup>

ในปรัชญาเซนอหิงสาคือการงดเว้นจากการประทุษร้ายชีวิต<sup>๑๓</sup> สิ่งมีชีวิตแม้อยู่ในรูปที่เล็กที่สุด ที่สามารถมองเห็นได้หรือมองไม่เห็นเพราะว่าสิ่งเหล่านั้นล้วนมีชีวิต<sup>๑๔</sup> หลักอหิงสาในปรัชญาเซนและเมตตาในพุทธปรัชญาเถรวาท ให้ความหมายคล้ายๆ กันคือความไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน ไม่ว่าจะเป็นทางกาย วาจา หรือทางใจ เมื่อพิจารณาจากหลักการใหญ่ๆ ดังกล่าวจากข้างต้นทำให้ดูเหมือนว่าจะเป็นอย่างเดียวกัน อย่างไรก็ตามผู้วิจัยคิดว่ามีความจำเป็นต้องศึกษา และพิจารณารายละเอียดทั้งในแง่ความหมายหมาย สารัตถะ ความสัมพันธ์ระหว่างหลักคำสอนอื่นๆ แนวทางการปฏิบัติตลอดจนผลที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติตามหลักอหิงสากับเมตตาในพุทธปรัชญาเถรวาท ตลอดถึงผลที่เกิดขึ้นมีความกว้างแคบแตกต่างกันหรือไม่อย่างไร และเพื่อความเข้าใจถูกต้องของหลักอหิงสาและหลักเมตตา

ดังนั้นจากความเป็นมาและความสำคัญดังกล่าวผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาเปรียบเทียบเรื่องอหิงสาในปรัชญาเซนกับเมตตาในพุทธปรัชญาเถรวาท โดยมีประเด็นสำคัญเพื่อศึกษาแนวความคิดเรื่องอหิงสาในปรัชญาเซน และแนวความคิดเรื่องเมตตาในพุทธปรัชญาเถรวาท ศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดเรื่องอหิงสาในปรัชญาเซน เมตตาในพุทธปรัชญาเถรวาท จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งในการนำมาวิเคราะห์แยกแยะให้มองเห็นความแตกต่างกันได้อย่างชัดเจน เพื่อเป็นประโยชน์ต่อตำราวิชาการสืบไป

## ๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่องอหิงสาในปรัชญาเซน
๒. เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่องเมตตาในพุทธปรัชญาเถรวาท
๓. เพื่อศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดเรื่องอหิงสาในปรัชญาเซนกับเมตตาในพุทธปรัชญาเถรวาท

## ๓. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้ เป็นแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมีวิธีการดำเนินการวิจัยคือ ใช้การวิจัยจากเอกสาร (Documentary Research)

<sup>๑๒</sup> พระมหาบุญเรือน ปวงกโร, การศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเรื่องเมตตาในพุทธปรัชญาเถรวาท, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒).

<sup>๑๓</sup> See shri jayatilals. A Treatise on jainism. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา <http://www.sacred-texts.com/jai/treatise.txt> [๒๙ ส.ค. ๒๕๕๘].

<sup>๑๔</sup> พระชุตติวงศ์ สุนตจิตโต, การศึกษาเปรียบเทียบหลักอหิงสาในพุทธปรัชญาเถรวาทกับปรัชญาเซน. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖).

๑. **ขอบเขตด้านเนื้อหา** มุ่งศึกษาตามกรอบวัตถุประสงค์ของการวิจัยศึกษาแนวความคิดเรื่องอหิงสาในปรัชญาเซน และ แนวความคิดเรื่องเมตตาในพุทธปรัชญาเถรวาท เพื่อศึกษาเปรียบเทียบแนวความคิดเรื่องอหิงสาในปรัชญาเซนกับเมตตาในพุทธปรัชญาเถรวาท

๒. **ขอบเขตด้านข้อมูล**

ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Sources) ได้แก่ พระไตรปิฎกภาษาไทย และภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๓๙

ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Sources) ได้แก่ ตำราบ่อเกิดลัทธิประเพณีอินเดีย ของจำนงค์ ทองประเสริฐ อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา ปกรณ์วิเศษ ข้อมูลเว็บไซต์ ตำราวิชาการ พุทธปรัชญาและปรัชญาเซน วิทยานิพนธ์เอกสารหรือตำราทางวิชาการอื่นๆ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยนี้

๓. วิเคราะห์ ข้อมูลทั้งหมดตามกรอบวัตถุประสงค์

๔. เรียบเรียง และสรุปผลการวิจัยพร้อมเสนอแนะ

๕. เสนอผลการวิจัยโดยวิธีวิพากษ์และพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

๔. **ผลการศึกษา**

จากการศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดเรื่องอหิงสาในปรัชญาเซนกับเมตตาในพุทธปรัชญาเถรวาท สรุปได้ดังนี้

๑. **แนวคิดเรื่องอหิงสาในปรัชญาเซน** ผลการศึกษาพบว่าหลักอหิงสาในปรัชญาเซน หมายถึง การงดเว้นจากการประทุษร้ายสิ่งมีชีวิตแม้ในรูปที่เล็กที่สุด ทั้งที่สามารถมองเห็นได้หรือมองไม่เห็นเพราะเห็นว่าสิ่งทั้งหลายเหล่านี้มีวิญญาณทั้งสิ้น ไม่ว่าจะโดยการกระทำ การพูด และความคิด ต่อชีวิตที่อยู่ในพืช ดิน น้ำ ลม ไฟ ฯลฯ เป็นต้น แบ่งออกเป็น ๓ ประเภทคือ การไม่เบียดเบียนทางกายกรรม การไม่เบียดเบียนทางวาจากรรม การไม่เบียดเบียนทางมโนกรรม ความไม่เบียดเบียนเป็นกฏวินัยที่เปลี่ยนแปร อหิงสาก็เป็นหัวใจ หรือเป็นแก่นแท้เป็นคำสอนที่สำคัญที่สุดในบรรดาคำสอนทั้งหมด หลักการอหิงสาเป็นบรมธรรมและมีอนุพรต ๕ เป็นเกณฑ์ตัดสินทางจริยธรรมขั้นพื้นฐาน และหลักการพื้นฐานทางจริยธรรมทั้ง ๕ ข้อ ผู้ที่นับถือศาสนาเซนจะมีแนวทางการปฏิบัติที่แตกต่างกันไปตามสถานะของบุคคลการไม่เบียดเบียนกันเป็นสิ่งสำคัญให้ทุกคนอยู่ในสังคมร่วมกันอย่างมีความสุข ไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน มีความรัก ความปรารถนาดีต่อกัน การได้บรรลุไถ่ภัย หรือการถึงโมกษะอันเป็นจุดหมายอันประเสริฐและสูงสุดของชีวิตมีความสุขอันหาที่สุดมิได้อย่างสัพพัญญูเป็นนิรันดร์ และไม่มีการเสื่อมสลาย เป็นอิสระจากพันธนาการของการเกิด แก่ เจ็บ และตาย เป็นวิญญาณที่สมบูรณ์ มีความสุขที่สงบยิ่ง

๒. **แนวคิดเรื่องเมตตาในพุทธเถรวาท** เมตตาในพุทธปรัชญาเถรวาท หมายถึง ความรักใคร่ ความปรารถนาจะให้บุคคลอื่นและสัตว์ทั้งหลายเป็นสุขถ้วนหน้า ปราศจากเวรภัย ปราศจากทุกข์โศก ไม่มีอคติ ไม่ทำลายล้าง ไม่จองเวรซึ่งกันและกัน เป็นลักษณะที่เต็มไปด้วยเมตตา มุ่งความสุขความเจริญ อย่างที่ท่านเรียกว่าเมตตากายกรรม เมตตาวาจากรรม และเมตตามโนกรรม มุ่งความเป็นไปแห่งประโยชน์เกื้อกูลแก่สัตว์ทั้งหลายเป็นลักษณะซึ่งความเป็นไปดังกล่าวนี้ครอบคลุมพฤติกรรมทางกาย ทางวาจา และทางใจ เมตตาเริ่มที่จิตภายในก่อน โดยอาศัยการฝึก อบรม หรือฝึกฝนให้เกิดเป็นคุณธรรมประจำจิตใจก่อนแล้วจึงแสดงออกมาในรูปของพฤติกรรมภายนอกอันได้แก่ทางกาย และวาจา ย่อมนำมาซึ่งความสงบสุข ทุกคนสามารถอยู่ร่วมกันด้วยความไม่พยายา

เบียดเบียนซึ่งกันและกันการอยู่ร่วมกันในสังคมด้วยความรัก ความปรารถนาดีต่อกัน รู้จักเห็นอกเห็นใจกัน ให้ผู้อื่น สัตว์อื่น ให้สรรพสัตว์อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขทั่วหน้ากัน เป็นหลักธรรมพื้นฐานของธรรมอื่น ๆ ที่จะเกิดขึ้น เป็นคุณธรรมที่เป็นพื้นฐานภายในจิตใจ ผู้ที่เจริญเมตตาในระดับสูงสามารถเข้าสู่ความเป็นพระอริยระดับสูงทำให้รู้ชัดสิ่งทั้งหลายว่าเป็นทุกข์ ไม่เที่ยง มีความดับเป็นธรรมดา แล้วบำเพ็ญสมณะวิปัสสนา ทำอาสวะให้สิ้นไป ย่อมบรรลุถึงนิพพานในที่สุด

**๓. เปรียบเทียบแนวคิดเรื่องอหิงสาในปรัชญาเซนกับเมตตาในพุทธปรัชญาเถรวาท** ผลการศึกษา การเปรียบเทียบประเภทอหิงสาในปรัชญาเซนกับเมตตาในพุทธปรัชญาเถรวาท ในครั้งนี้เป็นการศึกษาความเหมือนและความแตกต่างกันของปรัชญาทั้ง ๒ สำนักภายใต้กรอบของการศึกษา ๕ ประการ คือ (๑) ความหมายของอหิงสากับเมตตา (๒) ประเภทของอหิงสากับเมตตา (๓) หลักการของอหิงสากับเมตตา (๔) วิธีการของอหิงสากับเมตตา (๕) เป้าหมายของอหิงสากับเมตตา ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

๑) การเปรียบเทียบความหมายของอหิงสาในปรัชญาเซนกับเมตตาในพุทธปรัชญา เถรวาท โดยความหมายแล้วอหิงสาในปรัชญาเซนกับเมตตาในพุทธปรัชญาเถรวาทมีความหมายเหมือนกัน คือ ความไม่เบียดเบียนต่อมนุษย์และสัตว์ทั้งหลายตลอดทั้งสรรพสิ่งทั้ง อหิงสาทางกาย อหิงสาทางวาจา และอหิงสาทางใจแตกต่างกันที่การใช้ภาษา ศัพท์ ที่ใช้เรียกกัน เช่นเรียกกิริยาความไม่เบียดเบียนกันว่า อหิงสา พุทธปรัชญาเรียกว่า เมตตา ในแง่ของมุมมองเกี่ยวกับสิ่งมีชีวิตเซนมีทรรศนะแตกต่างจากพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะในส่วน ของชีวะที่มีอยู่ในชีวิตที่มีอินทรีย์เดียว มุมมองของพระพุทธศาสนาไม่ได้ระบุถึงชีวะในระดับนั้นและก็ไม่ได้มอง ว่าหากล่วงละเมิดสิ่งเหล่านั้นแล้วจะเป็นการเบียดเบียนชีวิต

๒) การเปรียบเทียบประเภทของอหิงสาในปรัชญาเซนกับเมตตาในพุทธปรัชญาเถรวาท จำแนก ประเภทของอหิงสาไว้ ๓ ประการ กล่าวคือ อหิงสาทางกาย วาจา และใจ ซึ่งเหมือนกันและสอดคล้องกันกับ เมตตาในพุทธปรัชญาเถรวาทคือ เมตตากายกรรม เมตตาวาจกรรม และเมตตาเมโนกรรม แตกต่างกันในเมตตาใน พุทธปรัชญา จัดระดับเมตตาไว้อีก ๓ ระดับคือ เมตตาระดับพื้นฐาน เมตตาระดับกลาง และเมตตาระดับสูง และ ปรัชญาเซนมีทัศนะเรื่องชีวะ ประเภทอหิงสาทางกาย ถือว่า การดื่มน้ำดิบก็เป็นการเบียดเบียนชีวะทางกาย ขณะที่เมตตาในพุทธปรัชญาถือเจตนาเป็นสำคัญ ในส่วนเมตตาวาจกรรมในพุทธปรัชญาเน้นแต่เพียงพฤติกรรมทางวาจา เป็นเหตุให้บุคคลอื่น สัตว์อื่น ได้รับความเดือดร้อนอย่างใดอย่างหนึ่ง แต่อหิงสาทางวาจาถือเคร่งไปถึงขั้นว่า แม้ กระทั่งวาจาก็เป็นเหตุทำให้ชีวะที่อยู่ในอากาศได้รับความเดือดร้อนไปด้วย ในส่วนของอหิงสาทางใจไม่มีความเห็น สอดคล้องกับเมตตาเมโนกรรมของพุทธปรัชญาเถรวาทที่มุ่งกำจัดกิเลสภายในจิตเพราะ พุทธศาสนาถือว่ากิเลสที่อยู่ภายในเป็นต้นเหตุสำคัญที่ปรุงแต่งจิตให้เป็นไปต่างยาวนาน โดยเฉพาะผลักดันให้เกิดการเบียดเบียนกันทั้งทาง กาย และทางวาจา เช่นได้ให้ความสำคัญถึงความคุ้มครองจิตโดยมีวัตถุประสงค์ ๒ ประการ คือ ป้องกันความชั่วร้ายไม่ให้เกิดขึ้น และเพื่อยังความดีงามทั้งปวงให้เกิดขึ้น

๓) เปรียบเทียบหลักการของอหิงสาในปรัชญาเซนและเมตตาในพุทธปรัชญาเถรวาทมีความ เหมือนกัน คือ ทุกคนจะต้องมีความรักไม่ทำร้ายกัน ไม่ประทุษร้ายต่อสิ่งมีชีวิต มีความรักมุ่งประโยชน์เกื้อกูลแก่ สรรพสัตว์ ต่างกันที่ปรัชญาเซน ถือ อหิงสา เป็นคำสอนที่สำคัญที่สุดในบรรดาคำสอนทั้งหมด และจัดเป็นบรม ธรรม เป็นเหมือนมงกุฎ ปฏิบัติในหลักอหิงสากฎหมาย โยค ทั้งยังเป็นส่วนหนึ่งของมรรคที่จะนำไปโมกษะ

๔) เปรียบเทียบวิธีการปฏิบัติของอหิงสาในปรัชญาเซนกับเมตตาในพุทธปรัชญาเถรวาท มี แนวทางปฏิบัติที่ต่างกัน อหิงสาของเซนนั้นเน้นการไม่เบียดเบียน ถือหลักอหิงสาปฏิบัติอย่างอุกฤษฏ์ มีหลัก คำสอนใกล้เคียงกับเมตตาในพุทธศาสนาหลายประการ เพียงแต่พุทธศาสนานั้นมีวิธีปฏิบัติในแนวทางสายกลาง

หลักอหิงสาในปรัชญาเซนนั้นถือแนวทางปฏิบัติอย่างอุกฤษฏ์ คือการงดเว้นจากการประทุษร้ายสิ่งมีชีวิตแม้อยู่ในรูปที่เล็กที่สุด ทั้งที่สามารถมองเห็นได้ หรือมองไม่เห็น

๕) เปรียบเทียบเป้าหมายของอหิงสาในปรัชญาเซนกับเมตตาในพุทธปรัชญาเถรวาทเป้าหมายอหิงสาในปรัชญาเซนมีความเหมือนกันกับเมตตาในปรัชญาเถรวาท ๓ ระดับ คือ ในระดับเบื้องต้น รู้จักถ้อยทีถ้อยอาศัย ปฏิบัติต่อกันด้วยความรัก รู้จักเห็นอกเห็นใจกัน ในระดับกลางเมื่อถือปฏิบัติอย่างต่อเนื่องถึงขั้นชำนาญแล้วสามารถไปเกิดในสวรรค์ ๖ ชั้น หรือเกิดเป็นมนุษย์ในตระกูลดี และในระดับสูง สามารถขจัดกิเลสเครื่องพัวพันนาการได้ ย่อมเข้าถึงจุดสูงสุด

พิจารณาในแง่ผลเสียของอหิงสาและเมตตา พบว่าไม่ค่อยกล่าวถึงมากนักอาจเรียกว่าแทบไม่มีเลย ส่วนใหญ่จะกล่าวถึงก็เฉพาะส่วนที่เป็นคุณหรืออานิสงส์ หากกล่าวถึงบ้างก็เฉพาะในประเด็นการใช้เมตตาที่ขาดปัญญาทำให้เปิดโอกาสแก่อกุศลกรรมอย่างอื่นเข้ามาทำหน้าที่แทนหรือเข้ามาขัดขวางให้เป็นอย่างอื่นไป

## ๕. สรุป

สรุปได้ว่าแล้วอหิงสาของปรัชญาเซนกับเมตตาในพุทธปรัชญาเถรวาทคือหลักการทางจริยธรรมขั้นพื้นฐาน มีหลายประเด็นที่มีความสอดคล้องกันเมื่อศึกษาลงไปรายละเอียดแล้วจะมีบางประเด็นที่แตกต่างกันบ้าง ก็ถือว่าเป็นเรื่องปกติธรรมดา หลักอหิงสาของปรัชญาเซนและเมตตาในในปรัชญาเถรวาท คำสอนลักษณะคล้ายคลึงกันแม้จะมีบางประเด็นแตกต่างกันบ้าง แต่ก็สะท้อนให้เห็นว่าบนพื้นฐานของการอยู่ร่วมกันในสังคมนั้น ความรัก ความเข้าใจ ความเห็นอกเห็นใจกัน รู้จักเอาใจเขามาใส่ใจเราถือว่าเป็นสิ่งจำเป็นและขาดเสียมิได้ ความหมายและลักษณะทั่วไปเกี่ยวกับเมตตาในองค์ธรรมต่าง ๆ นั้นทำให้ทราบถึงความหมายว่าเป็นความรักแท้ที่บริสุทธิ์ปราศจากอคติ ความลำเอียง เป็นความรักที่ต้องการให้ไม่ต้องการเอา ไม่เหมือนความรักที่เจือด้วยตัณหาราคะเรียกว่าความรักที่ต้องการเอาเป็นความรักที่เห็นแก่ตัวเป็นความรักที่ต้องพัฒนาไปสู่ความรักที่เป็นเมตตาที่แท้จริง เป็นเครื่องปฏิบัติทางกายวาจาและทางใจ เป็นธรรมที่เสริมสร้างความสามัคคีทำให้ครอบครัว สังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข มีความรัก มีความระลึกถึงกันและกัน หลักการอหิงสาในส่วนปรัชญาเซนมี อนุพรต ๕ หรือ ปฏิญญา ๕ หลักการทั้ง ๕ นี้ ของปรัชญาเซนประกอบด้วย การไม่ใช้ความรุนแรง การยึดมั่นในสัจจะไม่ลัทธิทรัพยากร ไม่ประพฤตผิดในทางเพศ และไม่ครอบครอง ปรัชญาเซนยึดถือหลักการกระทำเป็นสิ่งสำคัญ ส่วนประเด็นอื่นๆทั้งประเภท ความหมายเป้าหมาย ของอหิงสาของเซนและเมตตาของพุทธปรัชญาเถรวาทก็แสดงหลักการไว้คล้ายๆกัน แต่จากการที่เซนมีทรรศนะเรื่องชีวิตแตกต่างจากพระพุทธศาสนา ทำให้รายละเอียดเกี่ยวกับข้อวัตรปฏิบัติมีความเหมือนและความแตกต่างกันบ้าง แต่ปรัชญาเซนยก่องการปฏิบัติแบบอัตตภิณฑานุโยค (แบบสุตโต่ง) เมตตาในพุทธปรัชญามีการไม่เบียดเบียนกันด้วยกาย วาจาและใจ มีเมตตากฎาต่อกัน ดำเนินทางสายกลาง แต่หลักการใหญ่ๆยังมีความสอดคล้องกัน

แนวคิดเรื่องเมตตาในพุทธปรัชญาเถรวาท ตามความหมายของเมตตา คือในระดับต้นเป็นการเอื้อเฟื้อซึ่งกันและกันไม่ทำลาย ไม่เบียดเบียนกัน ยังคนทั้งหลายให้อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข และสร้างสันติภาพให้เกิดขึ้นแก่ชาวโลก ระดับกลาง เมตตาเป็นคุณธรรมที่ช่วยพัฒนาจิตใจให้สะอาดบริสุทธิ์ ลดกิเลส ลดปัญหา ขจัดความทุกข์ให้เบาบาง ในระดับสูง เมตตาเป็นคุณธรรมที่ยังบุคคลให้หมดตัวตน หมดกิเลส หมดปัญหา ไม่มีอาสวะ เมตตานั้นเกิดขึ้นได้ ๓ ทาง คือ ทางกาย ทางวาจา และทางใจ เมตตาที่มีกิเลสครอบงำ หรือเมตตาที่ปราศจากปัญญา ย่อมเป็นสาเหตุให้เกิดโทษได้ ถ้าบุคคลเจริญเมตตาอย่างต่อเนื่องก็ย่อมได้รับอานิสงส์หรือคุณประโยชน์หาประมาณมิได้บุคคลย่อมได้รับอานิสงส์หรือคุณประโยชน์จากการเจริญเมตตา ๒ ลักษณะ คือ (๑) ในขณะที่ยังมีชีวิตอยู่



## (๒) หลังจากตายไปแล้ว

วิเคราะห์หว่าอหิงสาของปรัชญาเซนกับเมตตาในพุทธปรัชญาเถรวาทเป็นสิ่งเดียวกันหรือไม่ ตามความหมายของอหิงสาและเมตตา อหิงสามีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับหลักเมตตาในพุทธปรัชญาเถรวาท เพราะมีปัจจัยที่สืบเนื่องทั้งสองมีความต้องการให้ผู้อื่นอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ไม่เบียดเบียนกันทั้งในหน้าที่สิทธิเสรีภาพ เป็นต้น และที่สำคัญจะต้องมีความรัก เมตตา ไม่ประทุษร้ายต่อกัน จึงเห็นได้ว่าลักษณะอหิงสาและเมตตา เป็นเสมือนอันหนึ่งอันเดียวกัน คือ ทุกคนจะต้องมีความรัก ความอดทน ความกล้าหาญ ความบริสุทธิ์ ความจริงใจ ต่อกันทั้งต่อหน้าและลับหลัง ปัจจัยที่ทำให้เกิดความไม่เบียดเบียนต้องมีความเมตตา และประเภทของเมตตา คือความไม่เบียดเบียนหรือประทุษร้ายกัน เพราะความสำคัญของอหิงสาและเมตตาก็มีเป้าหมายเดียวกัน คือ อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขทั้งผู้มีอำนาจก็มีเมตตาและไม่เบียดเบียนหรือข่มเหง รังแก ผู้ที่มีกำลังน้อยกว่า และสร้างสรรค์สังคมโดยรวมให้เป็นสุข

## ๖. ข้อเสนอแนะ

### ๑. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

การศึกษาเปรียบเทียบแนวความคิดเรื่องอหิงสาในปรัชญาเซนกับเมตตาในพุทธปรัชญาเถรวาทจะเป็นเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับหลักอหิงสาและเมตตาว่าทั้งสองมีความสอดคล้องและใกล้เคียงกันมากสามารถนำไปใช้ได้ทุกสถานการณ์ ทุกเวลา ตามความเข้าใจการแสดงออกทางอหิงสาด้วยการไม่เบียดเบียนกัน ไม่ทำร้ายกัน ทั้งสองฝ่ายก็จะอยู่ด้วยกันอย่างมีความสุข เมตตาในพุทธปรัชญาเถรวาทก็เช่นกันหากทุกคนมีความรัก ความอนุเคราะห์ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน สังคมก็จะอยู่ด้วยกันอย่างสงบสุข หลักอหิงสาในปรัชญาเซน คือ การงดเว้นจากการประทุษร้ายสิ่งมีชีวิตแม้อยู่ในรูปที่เล็กที่สุด ทั้งที่สามารถมองเห็นได้ หรือมองไม่เห็น เพราะว่า สิ่งทั้งหลายเหล่านี้มีวิญญาณทั้งสิ้นและเป็นวิถีแห่งการปฏิบัติต่อทุกสรรพสิ่งในทุกข์ บริบทของชีวิต ไม่ว่าจะโดยการกระทำ การพูด และการคิด และอหิงสาเป็นหลักธรรมสำคัญเป็นบรมธรรม เป็นแก่นแท้ เป็นคำสอนที่สำคัญที่สุดในบรรดาคำสอนทั้งหมด มี ๓ ประเภท คือ การไม่เบียดเบียนทางกาย การไม่เบียดเบียนทางวาจา และการไม่เบียดเบียนทางใจ ซึ่งมีเกณฑ์ตัดสินคือ เจตนา และมีหลักธรรมที่เกื้อกูลต่ออหิงสาได้แก่ ทया ความรัก, การรู้จักเอาใจเขาใส่ใจเราและเมตตา ซึ่งมีการประยุกต์ในแง่ ยติ, ธรรม, เพื่อการดำเนินชีวิตและสังคม ตลอดจนที่อนุรักษ์สิ่งแวดล้อมแนวคิดเรื่องเมตตาในพุทธปรัชญาเถรวาท ตามความหมายของเมตตา คือในระดับต้นเป็นการเอื้อเฟื้อซึ่งกันและกันไม่ทำลาย ไม่เบียดเบียนกัน ยังคงทั้งหลายให้อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข และสร้างสันติภาพให้เกิดขึ้นแก่ชาวโลกระดับกลาง เมตตาเป็นคุณธรรมที่ช่วยพัฒนาจิตใจให้สะอาดบริสุทธิ์ลดกิเลส ลดปัญหา ขจัดความทุกข์ให้เบาบาง ในระดับสูง เมตตาเป็นคุณธรรมที่ยังบุคคลให้หมดตัวตน หมดกิเลส หมดปัญหา ไม่มีอาสวะ เมตตานั่น เกิดขึ้นได้ ๓ ทาง คือ ทางกาย ทางวาจา และทางใจ เมตตาที่มีกิเลสครอบงำ หรือเมตตาที่ปราศจากปัญญา ย่อมเป็นสาเหตุให้เกิดโทษได้ถ้าบุคคลเจริญเมตตาอย่างต่อเนื่องก็ย่อมได้รับอานิสงส์หรือคุณประโยชน์ประมาณมิได้บุคคลย่อมได้รับอานิสงส์หรือคุณประโยชน์จากการเจริญเมตตา ๒ ลักษณะ คือ (๑) ในขณะที่ยังมีชีวิตอยู่ (๒) หลังจากตายไปแล้ว

### ๒. ข้อเสนอแนะนํางานวิจัยครั้งต่อไป

- ๑) ควรศึกษาวิเคราะห์เชิงลึกอหิงสาของปรัชญาเซนกับการใช้ให้เกิดประโยชน์ในสังคมไทย
- ๒) ควรศึกษาเมตตาของพุทธปรัชญาเทียบกับหลักหลักอนุพรตของเซน
- ๓) ศึกษาพัฒนาการอหิงสาธรรมในพระพุทธานุศาสนนา และเพื่อศึกษาพัฒนาการและการประยุกต์

ใช้อหิงสาธรรมขององค์กรพุทธศาสนิกสัมพันธ์เพื่อสันติภาพ

## บรรณานุกรม

### ๑. ภาษาบาลี-ภาษาไทย :

#### ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๐๐. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

\_\_\_\_\_. พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙..

#### ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

##### (๑) หนังสือ:

พระราชวรมุนี (ประยูร ธมมจิตโต). **ปรัชญากรีก บ่อเกิดภูมิปัญญาตะวันตก**. พิมพ์ครั้งที่ ๗, กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สยาม, ๒๕๔๐.

พระญาณวโรดม. **ศาสนาต่าง ๆ**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). **พุทธธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๒๐, กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

ฟื้น ดอกบัว. **ศาสนาเปรียบเทียบ**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์บูรพสาส์น (๑๙๙๑) จำกัด, ๒๕๔๙.

จ่านงค์ ทองประเสริฐ. **ปรัชญาตะวันตกสมัยใหม่**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แพรวพิทยา, ๒๕๑๔.

เสฐียร พันธงชัย. **ศาสนาเปรียบเทียบ**. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๓.

สุนทร ณ รังษี. **พุทธปรัชญาจากพระไตรปิฎก**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

อดิศักดิ์ ทองบุญ. **ปรัชญาอินเดีย**. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน จัดพิมพ์, ๒๕๓๒.

Hermann Jacobi, (tr.). *Gaina Sutras. Vol.I,II. The Sacred Books of the East*. Oxford :The Clarendon Press, 1988

Shri Jayatilal S. Sanghvi. **A Treatise On Jainism**. สื่อบนออนไลน์ [๒๐ มี.ค.๒๕๕๘] <http://www.sacred-texts.com/jai/treatise.txt>. (Ahimsa Paramo Dharma=อหิงสาเป็นบรมธรรม).

Shri jayatilals. **A Treatise on Jainism**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา<http://www.sacred-texts.com/jai/treatise.txt> [๒๙ ส.ค. ๒๕๕๘].

Pravin K. Shah. **Twelve Vows Of Layperson**. <http://www.sacred-texts.com/jai/12vows.txt>. (เข้าถึงเมื่อวันที่ ๑๕ พฤศจิกายน, ๒๕๕๗).

##### (๒) วิทยานิพนธ์:

พระมหาบุญเรือน ปถกโร, การศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเรื่องเมตตาในพุทธปรัชญาเถรวาท, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒).

พระชุตีพงศ์ สนต์จิตโต, การศึกษาเปรียบเทียบหลักอหิงสาในพุทธปรัชญาเถรวาทกับปรัชญาเซน, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖).

## วิเคราะห์สุนทรียศาสตร์ที่ปรากฏในองค์พระพุทธรูปชินราชจังหวัดพิษณุโลก

## The Analytical of Aesthetics in Phrabuddhachinnaraj

## Statue in Phitsanulok Province

ภูวเดช สิ้นทับศาล\*

## บทคัดย่อ

บทความวิจัยเรื่อง วิเคราะห์สุนทรียศาสตร์ที่ปรากฏในพระพุทธรูปชินราช จังหวัดพิษณุโลก มีวัตถุประสงค์การวิจัยเพื่อศึกษาแนวคิดทฤษฎีสุนทรียศาสตร์ในปรัชญาตะวันตกและตะวันออก เพื่อศึกษาคุณค่าหลักธรรมที่ปรากฏในองค์พระพุทธรูปชินราช และเพื่อวิเคราะห์สุนทรียศาสตร์ที่ปรากฏในพระพุทธรูปชินราช

ผลการวิจัยพบว่า

สุนทรียศาสตร์เป็นศาสตร์ที่ว่าเรื่องของความงาม ความน่าสนใจ คุณค่าของความงามทั้งทางด้านวัตถุและจิตใจ และด้านค่านิยมของมนุษย์ สุนทรียศาสตร์แบบตะวันตกได้สร้างมาตรฐานแนวคิดของความงามทางด้านศิลปะ วจิตรศิลป์ และประยุกต์ศิลป์ ซึ่งนักปรัชญาตะวันตกกล่าวถึงเรื่องของความงามเป็นความรู้สึกทางการรับรู้มีความเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กับวัตถุแห่งความงามทั้งในทางธรรมชาติและสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นโดยมนุษย์ไม่ว่าจะเป็นจิตรกรรมประติมากรรมดนตรีวรรณกรรมและแนวคิดทฤษฎีที่จะนำไปสู่การตัดสินถึงคุณค่าของความงามในเชิงสุนทรียศาสตร์นั้นผู้ตัดสินต้องมีประสบการณ์สุนทรีย์และนำมาวิเคราะห์พิจารณาโดยอาศัยสุนทรียเจตคติทัศนคติทางศิลปะและอาศัยทัศนคติของการวิจารณ์นักปรัชญาตะวันออกมองว่าสุนทรียศาสตร์และศิลปะเป็นสิ่งเดียวกันเป็นสิ่งที่โปรดปรานทางใจในทางโลกียะและยังเป็นสิ่งที่หล่อเลี้ยงทางจิตวิญญาณ

คุณค่าด้านสุนทรียศาสตร์ที่ปรากฏในพระพุทธรูปชินราช เกิดจากการเคารพบูชาชื่นชมยินดี มีความสุขที่ได้เห็นพระพุทธรูปชินราช และอยู่บนฐานของปัญญาความรู้ความเข้าใจ ความมีเหตุผลไม่มงาย สุนทรียศาสตร์ที่ปรากฏในองค์พระพุทธรูปชินราชสามารถมองได้เป็น ๒ มิติ คือมิติทางโลก และมิติทางธรรม ความงามขององค์พระพุทธรูปชินราชในแง่มิติทางโลก หากมองด้วยสายตาแล้วความงามขององค์พระพุทธรูปชินราชนั้น สิ่งที่ปรากฏประจักษ์ต่อสายตาคือศิลปะในทางโลก ความอ่อนช้อย ลวดลายและสีสันทัน มุ่งไปทางอารมณ์ในการรับรู้ในมิติทางโลก ส่วนความงามขององค์พระพุทธรูปชินราชในมิติทางธรรม มีลักษณะทรงคุณค่า ก่อให้เกิดความปิติสุขความศรัทธา ความเป็นประโยชน์ และความดีที่เป็นกุศล รวมทั้งคุณธรรมศีลธรรมของพุทธศาสนิกชนที่เข้าไปสักการะบูชาสามารถสัมผัสได้โดยการรับรู้ คุณค่าความงามได้ในมิติทางธรรมและสุนทรียศาสตร์ที่ปรากฏในองค์พระพุทธรูปชินราชประกอบด้วย ความงาม (กัลยาณะ) อนุภัมปายะ (อนุเคราะห์) อัถละ (ประโยชน์) หิตะ (เกื้อกูล) สุขะ (ความสุข) วิมุตติ (ความหลุดพ้น) ซึ่งทัศนคติทางพระพุทธรูปศาสนาผู้ที่สามารถเข้าถึงความงามได้อย่างแจ่มแจ้งต้องประกอบด้วย อธิศีลสิกขา อธิจิตสิกขา และอธิปัญญาสิกขาได้อย่างชัดเจน

คำสำคัญ: สุนทรียศาสตร์, พระพุทธรูปชินราช, การศึกษาวิเคราะห์

\*อาจารย์/เลขานุการประจำหลักสูตรสาขาวิชาปรัชญา คณะพุทธศาสตร์ วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

## ABSTRACT

The objective of this thesis is to the Analytical study of Aesthetics in concept of Western Philosophy and Eastern Philosophy, to study of the Value of Principle Dhamma in Phrabuddhachinnaraj Statue and to of Aesthetics in Phrabuddhachinnaraj Statue in Phitsanulok Province. This was the documentary research.

The research results lead to the following findings :

Aesthetics a science about the Aesthetics, or the philosophy of art, is the study of beauty and taste. It is about interpreting works of art and art movements or theories. The philosopher has built the idea of the arts, fine arts, and the applied art. The western philosopher says about in concept beauty of emotion or feeling [Sense perception]. It's that connect with the nature material and the thing built by human. It's that thing will be painting sculpture music literary work [writing]and the theory of idea for judge value of Aesthetics. That person must have an experience Aesthetic and then analyses consider by aesthetic attitude visionary arts and a review of thinking models. East philosopher thinks so the aesthetic and the arts it's same thing for the thing favorite things of mundane states and the support moisten mental.

As for the physical beauty, Phrabuddhachinnarat suggests that it is the Interactions between physical features of an object and a person's lusts or attachment, which makes an individual perceive the beauty of the something in a manner different from others. People without lusts or attachment will not perceive physical beauty. Thus, Phrabuddhachinnarat suggests that beauty is spiritual and never exists. It is just what human beings illustrate. Since beauty or aestheticism does not exist, it has no value. It is, thus, not 'useful' for human beings in the sense Buddhism because Buddhism suggests that existing things are useful. So that the beauty of Phrabuddhachinnarat composes beauty [khallany] assistance [Anukhampaya] benefit advantage [Attha] support [Hitha] happiness [Sukha] and aspects of liberation [Vimutti]. Paradigm in Theravada Buddhism suggests that beauty or aestheticism is comprised of two dimensions, which are physical beauty and spiritual beauty. The spiritual beauty is caused from the beauty composes training in higher morality, training in higher mentality and the training in higher wisdom.

**Keywords:** Aesthetics, Phrabuddhachinnaraj, Analytical Study

## ๑. บทนำ

สุนทรียศาสตร์ เป็นศาสตร์ที่ว่าด้วยความซาบซึ้ง ในคุณค่าของความงาม มีประโยชน์ต่ออารมณ์ ความรู้สึกภายในของความเป็นมนุษย์เป็นการศึกษาเพื่อสร้างรสนิยม (Taste) ในการพิจารณา และเลือกเสพ แต่สิ่งที่ดีที่งามตลอดจนสามารถตัดสินคุณค่าของความงามได้ในระดับหนึ่ง การเรียนรู้สุนทรียศาสตร์ไม่ใช่การศึกษาที่ทำให้ผู้ศึกษาเป็นศิลปิน แต่ศึกษาในประเด็นทางปรัชญาหรือทฤษฎี อาศัยการวิพากษ์วิจารณ์ ด้านเหตุผล ในปัญหา ทางสุนทรียศาสตร์ เช่น อะไรคือสิ่งสวยงาม เราตัดสินได้อย่างไรว่าอะไรงาม เป็นต้น<sup>๑๑</sup> ผู้ที่มิใช่สุนทรียศาสตร์อาจไม่ใช่ผู้สร้างสรรค์งานศิลปะ ไม่ใช่ศิลปิน แต่เป็นผู้มองเห็น และรู้คุณค่าของศิลปะ ส่วนผู้ที่ เป็นศิลปินเอง ถ้าไม่มีอารมณ์สุนทรีย์ หรือไม่มีความรู้ด้านสุนทรียศาสตร์แล้วอาจไม่สามารถสร้างสรรค์ ศิลปะ ที่ดีเด่นได้ แต่หากศิลปินมีความรู้และความเข้าใจในสุนทรียศาสตร์ก็จะช่วยส่งเสริม การสร้างสรรค์ศิลปะได้ไม่ มากก็น้อยเพราะสุนทรียศาสตร์ เป็นเรื่องการสอน การปลูกฝังให้คนมีความคิดเกี่ยวกับความงามที่มนุษย์ทุก ชาติทุกภาษาได้แสวงหา และใช้เป็นเครื่องมือในการสร้างสรรค์ศิลปะและสร้างให้เกิดรสนิยม ชมชื่นในความงาม มาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์และมีการพัฒนามาตลอดจนถึงยุคปัจจุบัน นอกจากนั้นสุนทรียศาสตร์ยังเป็นฐาน ความรู้ของการวิเคราะห์วิจารณ์งานศิลปะด้วย จึงอาจกล่าวได้ว่าสุนทรียศาสตร์เปรียบเสมือนมารดาของศิลปะ และศิลปินไม่อาจเป็นศิลปินที่ดีหรือนักวิจารณ์ศิลปะที่ดีได้ ถ้าละเลยสุนทรียศาสตร์<sup>๑๒</sup> หรือแม้แต่ผู้เสพศิลปะ ทั่วไปถ้าสนใจทฤษฎีสุนทรียศาสตร์ก็จะช่วยให้เข้าใจศิลปะได้ดียิ่งขึ้น คุณค่าความงามด้านสุนทรียศาสตร์ที่ปรากฏ ในองค์พระพุทธรูปนั้น ถือว่าเป็นประเด็นที่น่าสนใจในการศึกษาเพราะคุณค่าความงามของพระพุทธรูปนั้น เป็นความงามที่สามารถจะหวนเหนี่ยวนำจิตใจมนุษย์แม้ไม่เคยนับถือพระพุทธรูปศาสนาเลยก็ทำให้เกิดเพลินในการ ชมพระลักษณะของพระองค์จะเห็นได้ว่า การมองเห็นคุณค่าทางความงามขององค์พระพุทธรูปนั้น ย่อมแตกต่างกันไปตามประสบการณ์และรสนิยมของผู้ได้สัมผัส ซึ่งจะใช้มาตรฐานความงามของตนเองเป็นเกณฑ์ตัดสิน ส่วน งานวิจัยนี้จะขอแนะนำเสนอความงามขององค์พระพุทธรูปตามเกณฑ์มาตรฐานในการกำหนดคุณค่าความงาม ทางศิลปะ ซึ่งประกอบด้วยมูลฐานทางศิลปะ (Elements of Art) และหลักการทางศิลปะ (Principles of Art) เป็นเกณฑ์ตัดสินคุณค่าความงาม ซึ่งเป็นความงามที่รับรู้ด้วยประสาทสัมผัสเกิดความรู้สึกปีติยินดี อิ่มเอมใจ พอใจ และชื่นชมในพุทธลักษณะขององค์พระพุทธรูป

แม้ว่ามิติและมุมมองดั้งเดิมของพระพุทธรูปศาสนา ได้ปฏิเสธต่อสิ่งที่ผลิตเพลินอันเกิดจากความงาม และความสุนทรีย์ของโลก ซึ่งถือว่านอกจากจะไม่ใช่อันเป็นสาระต่อสัจจะเบื้องต้น (Basic truth)<sup>๑๓</sup> กับชีวิต แล้วยังเป็นสิ่งที่ลวงให้หลงไปตามความรู้สึกในขณะสัมผัส สิ่งดังกล่าวทั้งหมดควรหลีกเลี่ยงไปสู่มิติสัจธรรม นำชีวิตอันเป็นวิธีการหลุดพ้นทุกข์ได้ ด้วยขอบเขตของศิลปะบริสุทธิ์ เป็นตัวกำกับซึ่งเป็นมิติธรรมดาในมุมมองดั้งเดิม ของความเป็นศาสนา (Being Religion) แนวคิดนี้ว่าด้วยปรมาตม์แต่หากวิเคราะห์แนวคิดที่ว่าด้วยศาสนา สู่นวนคิด ของปรัชญาก็สามารถที่จะมีเหตุผลรองรับ พร้อมกับการนำมาพิสูจน์ เพื่อสัมผัสกับความจริงได้ทุกแง่มุมในเชิง ปฏิบัติ ดังนั้น ในแก่นแท้ของพระพุทธรูปศาสนาจึงไม่ได้หมายความว่าถึงเฉพาะจิต และสิ่งที่มากระทบเท่านั้น แต่ยังมี ตัวเชื่อมอันสำคัญระหว่างมุมมองของความ เป็นจริงทางโลก หรือปรัชญา กับความเป็นจริงทางธรรมหรือศาสนานั้นคือหลักจริยธรรม (Ethical Principles) สูงสุดของมนุษย์เป็นความหมายในเชิงคุณค่าที่มีต่อตนเองและผู้อื่น

<sup>๑๑</sup> จรูญ โกมรรัตนานนท์, สุนทรียศาสตร์: ปัญหาเบื้องต้นในปรัชญาศิลปะและความงาม, (ปฐมธานี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรังสิต, ๒๕๕๑), หน้า ๑๕.

รวมทั้งสรรพสัตว์ ซึ่งมีความลึกซึ้งทางด้านความคิดยิ่งกว่าจะนำความหมายแบบใดแบบหนึ่งมาเปรียบเทียบได้ซึ่งเป็นมุมมองของสุนทรียศาสตร์แบบมนุษยนิยม และเป็นสุนทรียศาสตร์อันเกี่ยวเนื่องด้วยจริยธรรมและอารมณ์ ดังนั้น คณะผู้วิจัยจึงต้องการที่จะศึกษาแนวคิดทฤษฎีสุนทรียศาสตร์ตะวันตกและตะวันออกคุณค่าหลักธรรมที่ปรากฏในพระพุทธชินราชและวิเคราะห์สุนทรียศาสตร์ที่ปรากฏในพระพุทธชินราชจังหวัดพิษณุโลก เพื่อประโยชน์ในการศึกษาทางวิชาการต่อไป

## ๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การศึกษาวិเคราะห์สุนทรียศาสตร์ที่ปรากฏในพระพุทธชินราช จังหวัดพิษณุโลก ครั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดวัตถุประสงค์ไว้ ดังนี้

- ๒.๑ เพื่อศึกษาแนวคิดทฤษฎีสุนทรียศาสตร์ในปรัชญาตะวันตกและตะวันออก
- ๒.๒ เพื่อศึกษาคุณค่าหลักธรรมที่ปรากฏในพระพุทธชินราช
- ๒.๓ เพื่อวิเคราะห์สุนทรียศาสตร์ที่ปรากฏในพระพุทธชินราช

## ๓. ขอบเขตการวิจัย

การศึกษาวิเคราะห์สุนทรียศาสตร์ที่ปรากฏในพระพุทธชินราช จังหวัดพิษณุโลก ครั้งนี้เป็นการศึกษาวิจัยคุณภาพโดยมุ่งเน้นค้นคว้าวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้องโดยมีขอบเขตของโครงการวิจัยมุ่งศึกษาถึงประเด็น ดังนี้

- ๓.๑ ศึกษาความเป็นมาและทฤษฎีสุนทรียศาสตร์ของนักคิดนักปรัชญาตะวันตกที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับหลักทฤษฎีสุนทรียศาสตร์ จากเอกสาร ตำราทางวิชาการ และรายงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- ๓.๒ ศึกษาคุณค่าหลักธรรมที่ปรากฏในพระพุทธชินราช โดยเน้นเอกสารหลัก คือ พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙ และเอกสารตำราทางวิชาการ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- ๓.๓ ศึกษาวิเคราะห์สุนทรียศาสตร์ที่ปรากฏในพระพุทธชินราช และวิเคราะห์หลักธรรมที่ปรากฏในพระพุทธชินราชโดยเน้นเอกสารหลัก คือ พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙ และเอกสารตำราทางวิชาการ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

## ๔. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง สุนทรียศาสตร์ที่ปรากฏในพระพุทธชินราช จังหวัดพิษณุโลก นี้เป็นการศึกษาวิจัยเอกสาร (Documentary Investigation) เชิงวิเคราะห์ (Analytical Study Research) เกี่ยวกับทฤษฎี และแนวคิดเกี่ยวกับสุนทรียศาสตร์ตะวันตก และสุนทรียศาสตร์ในพุทธปรัชญา โดย ค้นคว้าจากคัมภีร์ทั้งพระไตรปิฎกและเอกสารวิชาการงานวิจัยอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง ดังมีขั้นตอนดังต่อไปนี้

- ๔.๑ ศึกษาข้อมูลเอกสาร ที่เกี่ยวกับสุนทรียศาสตร์ทั้งทางตะวันตก และโดยเฉพาะอย่างยิ่ง สุนทรียศาสตร์ในพุทธปรัชญา จากแหล่งข้อมูลต่างๆ โดยการสังเกตวิเคราะห์ จด บันทึกข้อมูล และเก็บเป็นฐานข้อมูลที่สามารถนำมาใช้ได้อย่างรวดเร็ว

๔.๒ รวบรวมตำรา เอกสารทางวิชาการ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ทั้งในภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ

๔.๓ วิเคราะห์ข้อมูลสุนทรียศาสตร์ที่ปรากฏในพระพุทธรชินราชและวิเคราะห์คุณค่าหลักธรรมที่ปรากฏในพระพุทธรราช

๔.๔ สรุปผลที่ได้จากการวิจัย พร้อมข้อเสนอแนะประเด็นที่มีประโยชน์ต่อการศึกษา ต่อไป

## ๕. ผลการวิจัย

การศึกษาวิเคราะห์สุนทรียศาสตร์ที่ปรากฏในพระพุทธรชินราช จังหวัดพิษณุโลก ครั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาแนวคิดทฤษฎีสุนทรียศาสตร์ตะวันตกตะวันออก เพื่อศึกษาคุณค่าหลักธรรมที่ปรากฏในองค์พระพุทธรชินราชและเพื่อวิเคราะห์สุนทรียศาสตร์ที่ปรากฏในพระพุทธรชินราช ผลการศึกษาพบว่า

สุนทรียศาสตร์เป็นศาสตร์ที่ว่าด้วยความงามซึ่งอาจเป็นความงามในธรรมชาติหรือความงามในผลงานทางศิลปะก็ได้ ผลงานในทางศิลปะแท้จริงเป็นสิ่งที่มีความงามอยู่ด้วย มนุษย์เรารู้สึกทึ่งหรือชื่นชมต่อผลงานทางศิลปะ เช่น รูปปั้น รูปแกะสลัก ภาพวาด ผลงานทางสถาปัตยกรรม บทประพันธ์ เสียงดนตรี<sup>๑๐๐</sup> สิ่งเหล่านี้เป็นผลงานของมนุษย์ที่มีความงามหรือความน่าทึ่ง สิ่งที่มนุษย์ผลิตขึ้นมาโดยมีจุดประสงค์ให้มีความงามเรียกว่าศิลปะความงามจึงมีอยู่ในศิลปะแต่ในธรรมชาติซึ่งไม่ใช่ฝีมือการสร้างของมนุษย์อาจมีความงามและความน่าทึ่งได้เหมือนกัน เช่น รู้สึกเป็นสุขเมื่อได้ชมน้ำตก ธรรมชาติของสัตว์ ทิวทัศน์ป่าเขา เป็นต้น สุนทรียศาสตร์ทำหน้าที่ในส่วนของคุณค่าของมนุษย์ที่ว่าด้วยเรื่องความงาม สิ่งทั้งามทั้งในศิลปะและในธรรมชาติรวมทั้งรสนิยม โดยศึกษาถึงบ่อเกิดของความงามคุณค่าทางความงาม และมาตรฐานทางคุณค่าในการตัดสินเกี่ยวกับศิลปะ มนุษย์ทุกคนไม่ว่าจะเป็นผู้ที่มีการศึกษาสูงหรือประชาชนธรรมดา ก็จำเป็นต้องมีการพัฒนาค่านิยมทางความรู้สึกต่อความงามที่ตนสนใจให้สอดคล้องกับสิ่งที่สังคมที่อาศัยยึดถือปฏิบัติความรู้สึกต่อความงามจึงเป็นสิ่งที่มนุษย์ทุกคนขาดไม่ได้ トラบที่มีชีวิตจิตใจอยู่มนุษย์ย่อมต้องการความเพลิดเพลิน อยากรู้อยากเห็นในสิ่งที่สวยงามเพื่อจรรโลงจิตใจ<sup>๑๐๑</sup>

สุนทรียศาสตร์ (Aesthetics) เป็นเนื้อหาว่าด้วยการศึกษาเรื่องมาตรฐานของความงามในเชิงทฤษฎีอันเกี่ยวกับประสบการณ์ทางสุนทรียภาพ กฎเกณฑ์ทางศิลปะ สุนทรียศาสตร์นับว่าเป็นแขนงหนึ่งของปรัชญาในส่วนที่เกี่ยวข้องกับ การแสวงหาคคุณค่า (Axiology) ในสมัยก่อนวิชานี้เป็นที่รู้จักกันในรูปของวิชา "ทฤษฎีแห่งความงาม (Theory of Beauty) หรือปรัชญาแห่งรสนิยม (Philosophy of taste) คำว่า "สุนทรียศาสตร์" มาจากศัพท์ภาษาบาลีว่า "สุนทรียะ" แปลว่าดี งาม สุนทรียศาสตร์จึงมีความหมายตามรากศัพท์ว่าวิชาที่ว่าด้วยความงาม ในความหมายของคำเดียวกันนี้ นักปราชญ์ชาวเยอรมันชื่อ เอสเธติกซ์ เบิร์มการ์เทน (Aesthetics Baumgarten) (๑๗๑๘ - ๑๗๖๒) ได้เลือกคำในภาษากรีกมาใช้คำว่า Aesthetics ซึ่งหมายถึงการรับรู้ตามความรู้สึก (Sense Perception) เป็นวิชาเกี่ยวกับเรื่องทฤษฎีแห่งความงามตรงกับคำในภาษาอังกฤษว่า Aesthetics<sup>๑๐๒</sup> ส่วนในภาษาไทยใช้คำว่าสุนทรียศาสตร์หรือวิชาศิลปะทั่วไป ดังนั้นจึงถือว่าศิลปะเป็นส่วนหนึ่งของสุนทรียศาสตร์หรือเมื่อกล่าวถึงสุนทรียศาสตร์เมื่อใดก็มักจะเกี่ยวข้องกับงานศิลปะนั่นเอง สุนทรียศาสตร์จึงเป็นศาสตร์แขนงหนึ่ง

<sup>๑๐๐</sup> วิจารณ์ ตั้งเจริญ, *สุนทรียศาสตร์เพื่อชีวิต*. พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สันติศิริการพิมพ์, ๒๕๔๖), หน้า ๑๘.

<sup>๑๐๑</sup> พระมหารังสรรค์ กิตติปัญญา (ใจหาย), "การศึกษาสุนทรียศาสตร์ในพุทธปรัชญาเถรวาท", *วิทยานิพนธ์พุทธศาสนมหาบัณฑิต*, (สาขาวิชาปรัชญา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

<sup>๑๐๒</sup> ปรีเปรม อยู่สันติกุล, "สุนทรียทัศน์ของเฮอริมานน์เฮสเส". *ปรัชญาศิลปะศาสตร์มหาบัณฑิต*, (คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ สาขาวิชาปรัชญา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่), ๒๕๔๖.



ที่มนุษย์ต้องเรียนรู้เช่นเดียวกับศาสตร์ต่างๆ ทั้งทางตรงและทางอ้อมในส่วนของ การรับรู้โดยตรงก็คือ จัดให้มีการศึกษาเล่าเรียนอย่างเป็นระบบในสถาบันการศึกษาในระบบสากล โดยอาศัยศิลปะเป็นเครื่องมือทำหน้าที่สื่อสารทางอารมณ์ของความงามต่อมนุษย์ด้วยกัน ส่วนในทางอ้อมก็เกิดจากการได้สัมผัสความงามทั้งที่เป็นความงามของธรรมชาติที่พบอยู่เป็นประจำและการได้รับรู้จากสิ่งที่มนุษย์ได้กระทำไว้ให้สังคมได้ชื่นชมในรูปแบบต่าง ๆ เช่น กิจกรรมของมนุษย์เกี่ยวกับความสนุกสนานโดยตรง และความงามที่แฝงอยู่ในรูปแบบของงานเกี่ยวกับความเชื่อถือด้านศาสนา ประเพณีวัฒนธรรม ความงามเป็นทั้งจิตวิสัยและวัตถุวิสัย คือขึ้นอยู่กับจิตและขึ้นอยู่กับวัตถุประกอบกัน มิใช่อาศัยจิตหรืออาศัยวัตถุอย่างใดอย่างหนึ่งเท่านั้น แต่มีอยู่ทั้งในสิ่งแวดล้อมและในจิตของมนุษย์เราซึ่งได้แก่การที่จิตกระทำปฏิกริยาต่อสิ่งแวดล้อม เนื้อหาของสุนทรียศาสตร์นั้นว่าด้วยความคิดรวบยอดเรื่องความงาม การที่จะนิยามว่าความงามคืออะไรนั้นก็ยังไม่เป็นที่ยุติ และเรื่องนี้ก็นับว่าเป็นปัญหาสำคัญอย่างหนึ่งแต่ปัญหาที่ว่าความงามคืออะไรนั้นนักศิลปะทั่วไปไม่ค่อยให้ความสนใจเท่าไรนัก แต่เขาจะพยายามทุ่มเททุกอย่างเพื่อสร้างความงามขึ้นด้วยศิลปะของเขา ซึ่งความสนใจดังกล่าวนี้ถือว่าเป็นสัญชาตญาณของศิลปะ<sup>๑๐๓</sup>

จุดมุ่งหมายของสุนทรียศาสตร์ก็คือความพยายามยกระดับของการสร้างสรรค์และความสนใจในศิลปะซึ่งเป็นไปตามสัญชาตญาณนั้นให้เป็นพฤติกรรมที่เต็มไปด้วยปัญญา ทั้งนี้ก็เพื่อให้เข้าใจถึงหลักการขั้นมูลฐานของพฤติกรรมเกี่ยวกับศิลปะ ดังนั้น สุนทรียศาสตร์จึงเริ่มเรื่องด้วยการพิจารณาเรื่องการสร้างสรรค์ศิลปะและความสนใจในศิลปะ คำตอบจากปัญหานี้ก็ได้จากการพยายามค้นหาความหมายของความงามนั่นเอง ความหมายของความงามก็เป็นเรื่องเกี่ยวกับการรับรู้ของมนุษย์จากประเด็นนี้จะเห็นได้ว่าหน้าที่ของนักสุนทรียศาสตร์ก็คือการค้นหาความหมายของความงามนั่นเอง แต่ก็ได้หมายความว่าหน้าที่ของนักสุนทรียศาสตร์จะจำกัดอยู่แค่การค้นหาความหมายของศิลปะเท่านั้น แต่ยังรวมไปถึงความงามของธรรมชาติด้วย ซึ่งสุนทรียศาสตร์แบบตะวันตกได้กล่าวถึงทฤษฎีหลักนั้นคือทฤษฎีแบบของเพลโต (Plato) เป็นทฤษฎีที่เพลโตเป็นผู้ให้กำเนิดในเบื้องต้น และสานต่อปรับปรุงโดยอริสโตเติล (Aristotle) ซึ่งเป็นทฤษฎีที่มีความเก่าแก่ที่สุดโดยถือว่า สิ่งที่มีคุณค่าทางสุนทรีย์มากที่สุดคือ สิ่งที่เลียนแบบได้เหมือนที่สุด ซึ่งแบบดังกล่าวนี้ อยู่ในโลกแห่งแบบโดยทฤษฎีแบบของเพลโตนี้มีลักษณะการอธิบายในทฤษฎีมโนคติ แบบมโนคติเป็นสิ่งที่สมบูรณ์ที่สุด ซึ่งความงามและความดีเป็นอันเดียวกัน สำหรับเพลโต ศิลปะย่อมมีค่าสูง เพราะเข้าถึงโลกแห่งความจริง มีค่าน้อยหรือด้วยค่าเพราะสร้างภาพลวงตา และเข้าไม่ถึงความจริง โลกภายนอกที่ศิลปะเลียนแบบสำหรับอริสโตเติล เป็นสิ่งที่เข้าถึงด้วยความคิด<sup>๑๐๓</sup>

แนวคิดทฤษฎีสุนทรียศาสตร์ปรัชญาตะวันออกมองว่า สุนทรียศาสตร์และศิลปะไม่มีส่วนใดแยกออกจากกันได้ถือว่าเป็นสิ่งเดียวกันทั้งนี้เพราะสุนทรียศาสตร์และศิลปะนอกจากจะเป็นสิ่งที่โปรดปรานทางใจในทางโลกียะแล้ว ยังเป็นสิ่งที่หล่อเลี้ยงทางจิตวิญญาณ (Spiritual needed) ซึ่งโดยปกติปรัชญาตะวันออกจะยึดถือสุนทรียะด้านอารมณ์ความรู้สึกอันเกิดจากสุนทรียะเชิงจินตนาการ เช่น บทกวีจะสื่อสาระทางความคิด ต่อบรรดาการสร้างสรรค์งานศิลปะประเพณี ศิลปะดนตรี ศิลปะการแสดง และตลอดจนทัศนศิลป์ต่างก็มีสาระทางอุดมคติด้วยความงามเป็นมุมมองเดียวกันพระพุทธศาสนากล่าวถึงความงามไว้ ๒ ด้าน คือ

๑) ความงามทางธรรม คือความงาม ซึ่งมีลักษณะสำคัญ ของความจริงและกล่าวถึงในด้าน คุณค่าของธรรมมากกว่าที่จะมุ่งไปถึงลักษณะทางอารมณ์หรือความรู้สึก พระพุทธศาสนาถือว่า ธรรม มีความงาม ใน

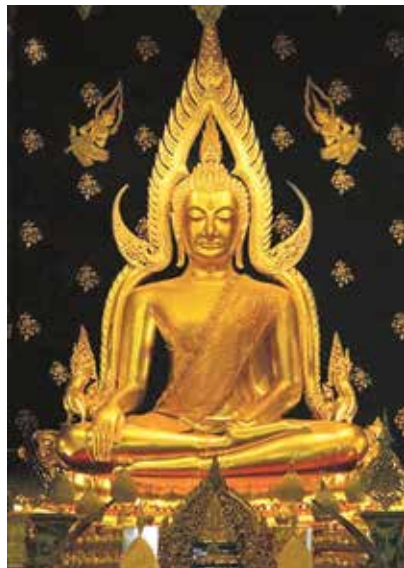
<sup>๑๐๓</sup> จรูญ โภทรรัตนานนท์, สุนทรียศาสตร์: ปัญหาเบื้องต้นในปรัชญาศิลปะและความงาม, หน้า ๒๖-๒๗.

<sup>๑๐๔</sup> เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๒.

กระบวนการทุกขั้นตอนของธรรม ซึ่งคือความงามของหลักการของธรรม ความงามของวิธีการปฏิบัติและความงามที่เกิดจากผลของการปฏิบัติธรรมแต่บางครั้งอาจจะกล่าวถึงคุณภาพของธรรมที่แสดงออกทางพฤติกรรมของคนซึ่งถือความประพฤติเป็นความงามทางธรรมประการหนึ่งถ้ามีความประพฤติดีไม่มีธรรมอันเลวและอาจกล่าวถึงความงามของธรรมในภาพรวมที่ไม่มีแยกประเด็นโดยเน้นคุณค่าธรรมที่สำคัญต่อชีวิต คือการอนุเคราะห์ ความมีประโยชน์ความเกื้อกูล และความสุข ในประเด็นของความงาม พุทธศาสนาถือว่าธรรม (ความจริง) เป็นหนึ่งความงามของธรรม คือคุณค่าในด้านต่างๆ และในระดับต่างๆ ความจริงเป็นที่มาของความงามและความดี ความงามเป็นลักษณะของความดี ความดีเป็นเป้าหมายของความจริง ความงามทางธรรมเป็น ปณีย์หรือปวิสัย (objective) ซึ่งความงามชนิดนี้เกิดขึ้นจากคุณสมบัติของบุคคลหรือวัตถุ

๒) ความงามทางโลก คือความงามที่เกิดจากกิเลสของมนุษย์ที่มีต่อวัตถุซึ่งแต่ละคนรู้สึกแตกต่างกัน ไปไม่ตรงกัน ทางพุทธศาสนาถือว่าไม่มีแก่นสารเป็นความไม่จริงและไม่มีประโยชน์ความงามทางโลกแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ ความงามของคนและความงามของธรรมชาติความงามทางโลกจึงเป็นความงามที่เกิดจากการปรุงแต่งจิตใจไม่ใช่ความงามที่เกิดจากตัววัตถุเองแต่วัตถุมีคุณสมบัติบางอย่างที่ทำให้คนเกิดกิเลส

แนวคิดเกี่ยวกับความงามในพระพุทธศาสนาถือว่าเป็นคุณค่าของร่างกายอย่างหนึ่งเหมือนกัน ดังที่พระพุทธองค์ตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลายการที่สุขโสมนัสเกิดขึ้นเพราะอาศัยความงาม ความเปล่งปลั่ง นี้ชื่อว่าเป็นคุณแห่งรูปทั้งหลาย” <sup>๑๐๕</sup> นอกจากนี้ยังมีความงาม ๕ อย่าง คือ (๑) มีผิวพรรณงาม (๒) มีเนื้องาม (มีมือ เท้า และริมฝีปากแดงงาม) (๓) มีเล็บงาม (๔) มีฟันงาม (๕) มีวัยงาม (แม้จะมีอายุ ๑๒๐ ปี ก็ยังงดงามเหมือนหญิงสาวอายุ ๑๖ ปี) ซึ่งถือว่าเป็นความงามทางร่างกายหรืองามภายนอก พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่มีหลักธรรมในการปฏิบัติเพื่อให้เกิดความงาม ซึ่งจัดเป็นความงามภายในที่มีคุณค่า เป็นความงามของจิตใจที่ผ่านการพัฒนาตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นความรู้ที่พระพุทธองค์ทรงค้นพบ ดังนั้นแนวคิดเรื่องความงามจึงมาจากการมีธรรมในใจ หรือมีความงามภายในแล้วจึงมีความงามภายนอก แต่ขณะที่ปัจจุบัน พบว่าเรามีการให้คุณค่าของความงามเบี่ยงเบนไปจากความเป็นจริงของชีวิต คือ การให้คุณค่าของความงามที่เปลือยนอก คือด้านร่างกายตามค่านิยมของคนในสังคม นั้น ซึ่งเป็นความงามที่เคลือบด้วยกิเลสตัณหาของความเห็นของผู้ที่ให้คุณค่าของความงามผ่านร่างกายนั้น เป็นการปกปิดความจริงที่อาจจะอัปลักษณ์ ประกอบด้วยความเห็นแก่ตัว เห็นประโยชน์ส่วนตนเป็นใหญ่ มีความหลงงมงาย ไม่มีความจริงใจ สำหรับหลักธรรมที่ทำให้งามตามหลักคำสอนในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท ได้แก่ อปปมาทะ ขันติ โสรัจจะ ไตรสิกขา พรหมวิหาร ๔ สังคหวัตถุ ๔ เบญจศีล เบญจธรรม กัลยาณมิตร <sup>๑๐๖</sup>



ภาพพระพุทธรูปชินราช  
วัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดพิษณุโลก <sup>๑๐๗</sup>

<sup>๑๐๕</sup> ดุรายละเอียดใน, ม.ม. (ไทย) ๑๒/๑๗๑/๑๗๒.

<sup>๑๐๖</sup> ดุรายละเอียดใน, พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **พุทธธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘)

<sup>๑๐๗</sup> เครดิตรูปภาพประกอบเว็บไซต์ **ชมรมพระเครื่องเมืองพิษณุโลก**, <https://www.facebook.com/groups/1507200152923070/?fref=ts>.

คุณค่าหลักธรรมที่ปรากฏในพระพุทธชินราช คุณค่าหลักธรรมเป็นเรื่องเกี่ยวกับการปฏิบัติเพื่อประโยชน์ซึ่งมีความจำเป็นต้องทำความเข้าใจกว่า อะไรคือประโยชน์ ประโยชน์มีกี่ระดับมีลักษณะอย่างไร แต่โดยสาระสำคัญแล้ว การปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนทุกประการถือว่าเป็นสิ่งมีประโยชน์ทั้งสิ้น โดยเฉพาะในหลักการดำเนินชีวิตนั้น หากจะกล่าวโดยสรุปก็ได้แก่ การดำเนินชีวิตตามทางสายกลางหรือมัชฌิมาปฏิปทา ซึ่งเป็นลักษณะของการดำเนินชีวิตที่มีเป้าหมายแน่ชัดเป็นทางที่ต้องดำเนินด้วยปัญญา จึงเริ่มต้นด้วยสัมมาทิฐิ คือเริ่มด้วยความเข้าใจปัญหาของตนและรู้จุดหมายที่จะเดินไป โดยมีความรู้และความมีเหตุผลเป็นแนวทางแห่งการรู้เข้าใจ ยอมรับและกล้าเผชิญกับความจริง กล้าที่จะจัดการกับชีวิตของตนเองโดยตนเอง โดยไม่ต้องคอยหวังพึ่งอำนาจศักดิ์สิทธิ์หรือฤทธาณาพละบันดาลจากภายนอก ทำที่แห่งความมั่นใจเช่นนี้แหละคือลักษณะอย่างหนึ่งของความเป็นทางสายกลาง เกณฑ์สำคัญในการตัดสินคุณค่าในการปฏิบัติต่างๆ จึงอาจนำเอาหลักธรรมมาเป็นเครื่องตัดสินได้ ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าในการบูชาพระพุทธ ชินราชก็อาจถือเกณฑ์นี้เป็นเกณฑ์สำคัญได้ และสอดคล้องกับที่ผู้ทรงคุณวุฒิบางท่านได้แสดงทัศนะไว้ว่า การบูชาพระพุทธชินราชหรือพระพุทธรูปทั่วไปต้องเป็นลักษณะทางสายกลาง ไม่สุดโต่งด้านใดด้านหนึ่งเกินไป และอยู่บนฐานของปัญญาความรู้ความเข้าใจ ความมีเหตุผลไม่มั่งงายหรือกระทำกันในลักษณะที่ถือปฏิบัติตามๆ กันมาอย่างขาดเหตุผลนอกจากหลักทางสายกลางแล้ว พระพุทธศาสนายังมีหลักธรรมที่เกี่ยวกับคุณค่าซึ่งสามารถนำมาเป็นเกณฑ์ในการตัดสินพฤติกรรมทางจริยธรรมได้อีกมากมายหลายหลักการ โดยที่แต่ละหลักการล้วนมีความเกี่ยวข้องและไม่ขัดแย้งกัน แต่อาจจะมีความที่แตกต่างกันเท่านั้นซึ่งเมื่อว่าโดยเป้าหมายแล้ว ก็ล้วนมุ่งสู่ประโยชน์สูงสุด คือ ความพ้นทุกข์อันเป็นเป้าหมายเดียวกันกับทางสายกลาง

คุณค่าและหลักธรรมก่อให้เกิดความสุขที่มนุษย์แสวงหา ความสุขที่เกิดจากการใช้ปัญญา ความรู้สึกจินตนาการ และจากสำนักทางศีลธรรม ซึ่งมีค่าสูงกว่าความสุขที่ได้จากประสาทสัมผัส มนุษย์กับสัตว์มีความสุขร่วมกันอยู่อย่างหนึ่งคือสุขทางกาย ส่วนความสุขทางใจที่เกิดจากการใช้ปัญญานั้น มีได้เฉพาะในมนุษย์เท่านั้น เป็นความสุขที่หาได้ง่ายกว่า ถูกกว่าและคงทนกว่าเมื่อได้บูชาพระพุทธรูปตามวิธีการที่เหมาะสมแล้ว ความสุขในลักษณะนี้ย่อมเกิดขึ้น ซึ่งถือว่าเป็นจุดหมายที่เป็นคุณค่าแท้ของการบูชาพระพุทธชินราช และยังเป็นการปฏิบัติที่สามารถก่อให้เกิดประโยชน์หรือคุณค่าต่อผู้อื่นได้ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม เช่น การบูชาด้วยการปฏิบัติธรรมในหลักการปฏิบัติธรรมหลายประการ ก็มุ่งเพื่อให้มีความรัก ความเมตตาต่อผู้อื่น เช่น ในกุศลกรรมบถดังกล่าวแล้ว การไม่ฆ่า การไม่เบียดเบียนชีวิตสัตว์ทั้งหลาย เท่ากับเป็นการให้ความปลอดภัยในชีวิต การไม่ลักทรัพย์ เท่ากับเป็นการให้ความปลอดภัยในทรัพย์สิน การไม่ประพฤตินิยาม เท่ากับเป็นการให้เกียรติผู้อื่น เคารพในศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์และไม่ทำลายครอบครัวเขา หรือแม้แต่การเว้นวจีทุจริต ๔ ประการก็เป็นเรื่องของการสร้างความรู้สึกที่ดี เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่นได้โดยตรง ส่วนคุณค่าโดยอ้อม อย่างเช่น การแสดงความเคารพต่อพระพุทธชินราชด้วยการกราบ การไหว้หรืออามิสบูชา ย่อมเป็นการสร้างแบบอย่างที่ดีให้ลูกหลานสามารถเรียนรู้และปฏิบัติตามได้เป็นการบ่มเพาะนิสัยที่ดีงามให้ผู้อื่นไปในตัว

วิเคราะห์สุนทรียศาสตร์ที่ปรากฏในองค์พระพุทธชินราชสามารถมองได้เป็น ๒ มิติ คือมิติทางโลกและมิติทางธรรม ความงามขององค์พระพุทธชินราชในแง่มิติทางโลก หากมองด้วยสายตาแล้วความงามขององค์พระพุทธชินราชนั้น เมื่อถูกมองโดยสายตาของผู้เยี่ยมชม หรือนักท่องเที่ยวโดยทั่วไปนั้น สิ่งที่ปรากฏประจักษ์ต่อสายตา คือ ศิลป์ในทางโลก ความอ่อนช้อย ลวดลายและสีสัน มุ่งไปทางอารมณ์ในการรับรู้ในมิติทางโลก ซึ่งในทางพระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงความงามของสิ่งเหล่านี้ไว้ด้วยเช่นกัน แม้จะมีไม่มากนัก แต่ก็พอที่จะทำให้เห็นได้ว่า

พระพุทธศาสนามองสิ่งเหล่านี้ ในแง่ของความงามอย่างไรบ้างความงามขององค์พระพุทธชินราชในมิติทางธรรม มีความหมายต่างออกไปจากมิติทางโลก ไม่ใช่มุ่งแต่เพื่อตอบสนองอารมณ์ในการรับรู้เพียงอย่างเดียว แต่หมายถึง ลักษณะทางคุณค่า ความเป็นประโยชน์ ความดีที่เป็นกุศล รวมทั้งเชิงคุณธรรมจริยธรรม อันมีความหมายอันลึกซึ้ง วิจิตรพิสดารอย่างมาก ทุกองค์ประกอบ ล้วนปรากฏไว้ซึ่งความหมายทั้งเปิดเผยและเป็นนัยแอบแฝงให้ได้ พิจารณา โดยมีหลักทางพุทธศาสนาที่เป็นสิ่งอธิบายนัยสำคัญเหล่านี้โดยถ่ายทอดออกมาในรูปแบบแห่งความเป็น พุทธศิลป์ ความงามโดยความจริงอย่างในพระพุทธศาสนาที่เรียกว่า ความงาม (กัลยาณะ) นั่นคือคำว่า อนุภัมปะ (อนุเคราะห์) อุตตะ (ประโยชน์) หิตะ (เกื้อกูล) สุขะ (ความสุข) วิมุตติ (ความหลุดพ้น) รสะ (รส) ซึ่งคำว่า “รส” นั้นบางครั้งก็ใช้อย่างครบชุด หรือทุกระดับของธรรมในพระพุทธศาสนา คือ อัตถรส ัมมรส วิมุตติรส แสงหาและ สัมผัสโดยการรับรู้ สิ่งเหล่านี้ได้ในมิติทางธรรม ดังพระพุทธพจน์ที่ว่า “พระสุคตทรงแสดงธรรม งามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด ทรงประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถ พร้อมทั้งพยัญชนะ บริสุทธิ์บริบูรณ์สิ้นเชิง” ซึ่งเป็นความงามอย่างที่สุดในพระพุทธศาสนา ที่อธิบายในมิติทางพุทธศาสนาว่าด้วยเรื่องของอภิศิลสิกขา อภิจิตสิกขา และอภิปัญญาสิกขาได้อย่างชัดเจน ความงามของธรรมความนัยดังกล่าวมา จึงมิใช่งามเฉพาะส่วนใด ส่วนหนึ่ง หรือตอนใดตอนหนึ่ง แต่งามครบถ้วนทุกส่วนครบทุกความหมายในองค์ประกอบทางพุทธศิลป์

## ๖. อภิปรัชญาผล

พระพุทธชินราชเป็นคำไวพจน์ที่แสดงถึงความหมายของการยกย่องพระสัมมาสัมพุทธเจ้าว่าทรงเป็น พระราชาผู้ชนะ เป็นคำยกย่องที่ผู้คนในสมัยนั้นใช้เรียกชื่อพระพุทธรูปองค์อื่นโดยทั่วไป ซึ่งจากการศึกษาข้อมูล ทางประวัติศาสตร์พบว่ามีชื่อเรียกของพระพุทธชินราชเป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัย เป็นปางแห่งสัญลักษณ์ของ การตรัสรู้ ขณะกิเลสมารทั้งหลายทั้งปวงมารวิชัย (มาระวิชัย) หรือ ชนะมาร หรือ สะดุ้งมาร เป็นพระพุทธรูปปาง หนึ่ง อยู่ใน พระอิริยาบถนั่งขัดสมาธิ พระหัตถ์ซ้ายวางขวามือขวา พระหัตถ์ขวาวางคว่ำลงที่พระชานู นิ้ว พระหัตถ์ชี้ลงที่พื้นธรณีในคราวที่พระองค์ทรงเอาชนะมารได้ เป็นปางแห่งพุทธสุนทรียศาสตร์โดยท่วงกระบวน ฉลองพระองค์และ ฉัพพัณรังสีที่แผ่สร้อยออกจากพระวรกาย ซึ่งมีที่มานำไปสู่แนวคิดทางสุนทรียภาพโดยการ จำลองฉัพพัณรังสีประดุจเป็นขุมเรือนแก้วที่งดงามอ่อนช้อย พุทธลักษณะขององค์พระพุทธชินราช เป็นพระพุทธ รูปประทับนั่งขัดสมาธิราบ พระหัตถ์ขวาแสดงปางมารวิชัย พระหัตถ์ซ้ายวางอยู่บนกึ่งกลางพระเพลขา พระกร ของพระพุทธชินราชมีลักษณะเรียวยาวตั้งแต่ข้อพระหัตถ์จนถึงนิ้วพระหัตถ์มีความยาวเสมอกัน เมื่อพิจารณาใน ระยะใกล้แล้วจะพบความเหลี่ยมล้ำกันเล็กน้อย หากแต่มองในระยะไกลจะไม่สามารถสังเกตเห็นได้ และที่สำคัญ พระพุทธรูปปางมารวิชัยเป็นปางที่มีอยู่ทุกยุคสมัย และเป็นปางต้นๆ ของปางอื่นมาแต่สมัยโบราณ เนื่องจากปาง นี้มีความสำคัญอย่างยิ่งเป็นจุดเชื่อมต่อของการตรัสรู้ จึงมีความสำคัญเช่นเดียวกันกับปางสมาธิ

องค์พระพุทธชินราชพระประธานในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร พิษณุโลก เป็น พระพุทธรูปในปางมารวิชัย และส่วนใหญ่ในพระอุโบสถหรือโบสถ์ตามวัดโดยทั่วไป มักจะเป็นเพียงสองปางคือ ปางมารวิชัยหรือไม้ก่ปางสมาธิซึ่งมีน้ำหนักความสำคัญพอกัน นอกจากสองปางดังกล่าวข้างต้นแล้ว องค์พระพุทธ รูปปางต่างๆ ทั่วไปยังมีคุณค่าทางพุทธศิลป์และมีความงามในมิติทางสุนทรียศาสตร์ เป็นการสร้างเพื่อเป็นที่ยึด เหนี่ยวจิตใจของพุทธศาสนิกชนตอบสนองความต้องการทางจิตวิญญาณแสดงถึงความเจริญรุ่งเรืองทางพระพุทธ ศาสนา รวมไปถึงความละเอียดอ่อนทางศิลปะและความลุ่มลึกของปรัชญาที่แฝงมาให้พุทธศิลป์ผ่านความสุนทรีย์ ภาพสะท้อนสู่จุดมุ่งหมายของผู้สร้างไว้อย่างลึกซึ้ง จากการศึกษาวิเคราะห์สุนทรียศาสตร์ที่ปรากฏในองค์พระพุทธ ชินราชจังหวัดพิษณุโลก ได้ข้อสรุปดังนี้

๑. ได้มีการประมวลเอาแก่นความคิดหลักของพุทธปรัชญาและปรัชญาทางตะวันตกใช้เป็นแนวทางประยุกต์สร้างเป็นกรอบแนวคิดที่เกี่ยวกับสุนทรียศาสตร์ ทำให้สามารถวิเคราะห์โครงสร้างทางความคิดด้านสุนทรียศาสตร์เชิงศีลธรรมขึ้นเพื่อนำเสนอต่อวงวิชาการศาสนาศิลปะและวัฒนธรรมสังคม

๒. ได้นำเอาโครงสร้างทางความคิดด้านพุทธสุนทรียศาสตร์เชิงศีลธรรมที่ประกอบขึ้นตามหลักธรรมทางพุทธศาสนาวិเคราะห์พุทธศิลป์ที่ปรากฏในองค์หลวงพ่อพระพุทธรชินราชทำให้มองเห็นพุทธสุนทรียศาสตร์ในแต่ละด้านที่ปรากฏในองค์พระพุทธรชินราช

๓. คุณค่าหลักธรรมที่ปรากฏผ่านมุมมองสุนทรียศาสตร์ในองค์พระพุทธรชินราช พุทธศาสนิกชนสามารถนำไปใช้ประพฤติปฏิบัติได้โดยทั่วไปในสังคมปัจจุบัน

## ๗. ข้อเสนอแนะ

จากการทำวิจัยเรื่อง การศึกษาวิเคราะห์สุนทรียศาสตร์ที่ปรากฏในพระพุทธรชินราชจังหวัดพิษณุโลก ผู้วิจัยเห็นว่าพุทธสุนทรียศาสตร์ในมุมมองด้านคุณค่าหลักธรรม ยังขาดการจัดระเบียบตามแบบแผนเหมือนการศึกษาสุนทรียศาสตร์ทางตะวันตกซึ่งโดยความเป็นจริงแล้วพุทธสุนทรียศาสตร์ในมุมมองพุทธปรัชญาเป็นสิ่งที่ละเอียดอ่อนและท้าทายต่อการศึกษาตีความค้นคว้าและการวิจัยโดยละเอียดเพื่อตีแผ่ความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะซึ่งถือว่าเป็นเสน่ห์และยังมีความเป็นศาสตร์และศิลป์เพื่อการศึกษาต่อไป

### ๗.๑ ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

ในการศึกษาเพื่อการวิจัยในโอกาสต่อไปนั้นเห็นว่าควรศึกษางานด้านพุทธศิลป์หรือความงามตามแนวทางของพุทธสุนทรียศาสตร์อย่างกว้างขวางและเน้นย้ำชัดในความเป็นพุทธศิลป์โดยอาศัยมุมมองด้านคุณค่าหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาวិเคราะห์ในแหล่งโบราณสถานที่สำคัญในจังหวัดพิษณุโลก รวมทั้งงานพุทธศิลป์ตามโบสถ์วิหารศาลารายหรือภาพวาดหรือแม้แต่ศิลปกรรมอื่นๆ ไม่ว่าจะเป็นงานปั้นหรือสถาปัตยกรรมที่สื่อให้เห็นถึงความเป็นพุทธศิลป์อย่างชัดเจนยิ่งขึ้นไปเช่น

๑) การศึกษาวิเคราะห์พุทธศิลป์เชิงสุนทรียศาสตร์ที่ปรากฏในภาพจิตรกรรมฝาผนัง พระอุโบสถวัดราชบูรณะ จังหวัดพิษณุโลก

๒) พุทธสุนทรียศาสตร์ : ศึกษาคุณค่าหลักธรรมพุทธศิลป์ที่ปรากฏในองค์พระพุทธรชินราช

๓) กระบวนการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม : ศึกษาคุณค่าทางพุทธศิลป์เชิงสุนทรียศาสตร์ในโบราณสถานจังหวัดพิษณุโลก

## ๘. กิตติกรรมประกาศ

คณะผู้วิจัย ขอขอบพระคุณผู้มีส่วนร่วมในการดำเนินการวิจัยจนสำเร็จลุล่วงไปด้วยดีประกอบไปด้วย และผู้ทรงคุณวุฒิที่หลักสูตรสาขาวิชาปรัชญา ได้เชิญมาวิภาษณ์รายงานวิจัยประกอบด้วย (๑) พระครูสิริรัตนานู วัดร.ร.ศ.ร. (๒) รองศาสตราจารย์ ดร. บุญ นิลเกษ (๓) รองศาสตราจารย์สุทธิชัย ยังสุข (๔) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ณัฏฐ์ ศรีดี ที่ได้คำแนะนำปรับปรุงแก้ไข ขอขอบคุณวิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่สนับสนุนงบประมาณการวิจัย ขอขอบคุณคณะที่มงานอาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาวิชาปรัชญา ผู้ช่วยวิจัยทุกท่านที่ร่วมมือร่วมใจกันทำงานวิจัยนี้จนประสบความสำเร็จ ขอขอบคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ประพัฒน์ ศรีกุลกิจ อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช ที่ให้คำปรึกษาแนะนำ

ทำให้งานวิจัยสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ขอขอบพระคุณผู้ทรงคุณวุฒิที่อยู่เบื้องหลังความสำเร็จทุกท่านที่ไม่ได้เอ่ยนามที่ให้คำปรึกษาอันเป็นประโยชน์ในการวิจัยนี้หากคุณความดีที่จะเกิดขึ้นจากการวิจัยนี้ ขอยกให้เป็นปฏิการะคุณแก่ทุกท่านที่กล่าวมาตลอดทั้งสถาบันการศึกษา หน่วยงานราชการ องค์กร คณะบุคคล และส่วนบุคคลต่างๆ ไว้ ณ ที่นี้

## บรรณานุกรม

### ๑. ภาษาไทย :

#### ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

#### ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

##### (๑) หนังสือ:

กำจร สุนพงษ์ศรี. สุนทรียศาสตร์. พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๖.

จรรยา โกมูทรัตนาภรณ์, สุนทรียศาสตร์, นนทบุรี: เอสอาร์พรีนติ้งแมสโปรดักส์, ๒๕๓๙.

บุญมีแท่นแก้ว. พุทธปรัชญาเถรวาท, กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๕.

ประเสริฐ ศีลรัตน์, สุนทรียทางทัศนศิลป์. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๒.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), พุทธธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๘, กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

วนิดา ข้าเขียว. สุนทรียศาสตร์. กรุงเทพฯ: พรานนกการพิมพ์ ๒๕๔๓.

วิรุณ ตั้งเจริญ ศ.ดร., สุนทรียศาสตร์เพื่อชีวิต. พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สันติศิริการพิมพ์, ๒๕๔๖.

สุเชาว์น พลอยชุม, สุนทรียศาสตร์ปัญหาและทฤษฎีเกี่ยวกับความงามศิลปะ. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

##### (๒) วิทยานิพนธ์:

จรรยา โกมูทรัตนาภรณ์, “สุนทรียศาสตร์: ปัญหาเบื้องต้นในปรัชญาศิลปะและความงาม”, ภาควิชามนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยรังสิต, ๒๕๓๙.

ปรีเปรม อยู่สันติกุล, “สุนทรียทัศน์ของเฮอริมานน์เฮสเส”. ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, คณะมนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์ สาขาวิชาปรัชญา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๖.



## การศึกษาวิธีปฏิบัติกรรมฐานแบบกำหนด “รูป – นาม”

ตามแนวอาจารย์แนบ มหานีรานนท์

A Study of the meditation by the specification of “Rūpa – Nāma”  
according to Ājarn Nab Mahāneeranon

พระณรงค์ สิริปญโญ\*

พระครูพิพิธจารุธรรม, ดร., ผศ.ดร.ประพัฒน์ ศรีกุลกิจ\*\*

### บทคัดย่อ

การศึกษาวิธีปฏิบัติกรรมฐานแบบกำหนด “รูป-นาม” ตามแนวอาจารย์แนบ มหานีรานนท์ มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ ๑) เพื่อศึกษาเพื่อศึกษาหลัก “รูป-นาม” ที่ปรากฏในพระพุทธศาสนาเถรวาท ๒) เพื่อศึกษาวิธีการปฏิบัติกรรมฐานแบบกำหนด “รูป-นาม” ตามแนวอาจารย์แนบ มหานีรานนท์ ๓) เพื่อศึกษาการประยุกต์ใช้วิธีปฏิบัติกรรมฐานแบบกำหนด “รูป-นาม” ตามแนวอาจารย์แนบ มหานีรานนท์ ของวัดสันติวัน อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก โดยการศึกษาข้อมูลจากคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท คือ พระไตรปิฎก อรรถกถา และฎีกา รวมทั้งข้อมูลจากเอกสารวิชาการที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาวิจัยพบว่า “รูป-นาม” ที่ปรากฏในพระพุทธศาสนาเถรวาทนั้น คือ สภาวธรรมทั้งหลาย ทั้งภายในและภายนอกซึ่งเป็นสภาวธรรมที่มีอยู่จริงโดยความเป็นปรมาัตถ์ ทั้งรูปธรรมและนามธรรมเป็นสภาวธรรมที่มีความเกิดขึ้นในเบื้องต้นและแตกดับไปในที่สุด โดยสิ่งทั้งหลายที่ปรากฏเกิดขึ้นนั้นเป็นเพียงกระแสแห่งการรวมตัวกันของสภาวธรรมที่เรียกว่าขันธ์ ๕ ซึ่งเป็นการรวมกันของ รูปขันธ์ เวทนาขันธ์ สัญญาขันธ์ สังขารขันธ์ วิญญาณขันธ์ ที่เป็นไปตามเหตุปัจจัย และสมมติเรียกสิ่งที่เกิดขึ้นจากเหตุปัจจัยดังกล่าวว่า เป็น สัตว์บุคคล ผู้หญิง ผู้ชาย เป็นต้น ซึ่งขันธ์ ๕ นั้น เมื่อก้าวโดยความเป็นปรมาัตถธรรม คือ “รูป-นาม” เท่านั้น ดังนั้น รูปธรรมนามธรรมจึงเป็นหลักปรมาัตถธรรมที่สำคัญของการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานซึ่งถือว่าเป็นอารมณ์ของวิปัสสนา

หากพิจารณาสภาวธรรมที่เป็น “รูป-นาม” ในระดับปรมาัตถ์จะพบว่า “รูปธรรม” หมายถึงสภาวะของสภาวธรรมที่มีความแตกดับไป มีการสลายแปรปรวนเป็นลักษณะ มีการแยกออกจากกันได้เป็นกิจ มีความเป็นอภัยกตธรรมหรือมีความไม่รู้อารมณ์เป็นอาการปรากฏในปัญญาของบัณฑิตทั้งหลายและมีวิญญาณเป็นเหตุใกล้ ส่วน “นามธรรม” ในทางพระพุทธศาสนานั้น หมายถึงสภาวะของจิตมีการน้อมเข้าไปสู่อารมณ์เป็นลักษณะ มีการประกอบกับวิญญาณ และประกอบกันเองโดยอาการที่เป็นเอกุปบาทตา เป็นต้น เป็นกิจ มีการไม่แยกกันกับจิต เป็นอาการปรากฏในปัญญาของบัณฑิตทั้งหลาย และมีวิญญาณเป็น เหตุใกล้

\* นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช พิษณุโลก

\*\* อาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย



การปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาที่ปรากฏตามคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท คือ การปฏิบัติเพื่อให้เกิดปัญญาแจ่มใสในสภาวะของรูปธรรมนามธรรมตามความเป็นจริง ซึ่งอารมณ์ในการปฏิบัติวิปัสสนานั้นต้องมีอารมณ์กรรมฐาน คือ วิปัสสนากัมมีย์ ๖ หรือรูปนาม และวิธีการปฏิบัติวิปัสสนาก็คือการเจริญสติปัฏฐาน โดยเป็นการพิจารณาเห็นกายในกาย การพิจารณาเห็นเวทนาในเวทนา การพิจารณาเห็นจิตในจิต และการพิจารณาเห็นธรรมในธรรม ซึ่งการกำหนดรู้ในฐานทั้ง ๔ นี้เป็นการกำหนดวิปัสสนาตามหลักสติปัฏฐาน

วิธีการปฏิบัติกรรมฐานแบบกำหนด “รูป-นาม” ตามแนวอาจารย์แนบ มหานีรานนท์ เป็นหลักการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาตามหลักสติปัฏฐาน ๔ คือ การกำหนดรู้ “รูป - นาม” ตามฐานทั้ง ๖ ที่ผัสสะเข้ามากระทบทางทวาร ๖ อันได้แก่ ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกายและทางใจ ในการปฏิบัติจึงใช้ทวารทั้ง ๖ เป็นฐานในการเจริญสติ ด้วยการกำหนดรู้ ระลึกรู้ในผัสสะของ “รูป - นาม” ที่เกิดขึ้น ในขณะที่ปัจจุบันที่เรียกว่า อารมณ์ปัจจุบัน เมื่อผู้ปฏิบัติมีสติกำหนดรู้ในอารมณ์ปัจจุบันได้ต่อเนื่องอย่างเท่าทันโดยละเอียดสมบูรณ์ทุกการเคลื่อนไหวของอริยาบถเหล่านั้นแล้ว ย่อมส่งผลให้การทำงานของสติสัมปชัญญะ ในการพิจารณารูปและนามปรากฏชัดตามลำดับของวิปัสสนาญาณ ซึ่งจะทำให้ผู้ปฏิบัติเห็นสภาวะที่เกิดขึ้น ของรูปนามตามสภาพความเป็นจริง และเห็นรูปนามนั้นตกอยู่ในอำนาจของ ไตรลักษณ์มีความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา มีความเกิดขึ้น ตั้งอยู่และเสื่อมสิ้นไปในที่สุด

วัดสันติวัน เป็นวัดที่เผยแพร่หลักปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามแนวสติปัฏฐาน ๔ ที่มีผู้นำหลักการปฏิบัติในหมวดอริยาบถและหมวดสัมปชัญญะมาเป็นวิธีการปฏิบัติด้วยการกำหนด “รูป-นาม” โดยประยุกต์ให้เข้ากับวิถีการทั้ง ๑๕ ข้อ ของอาจารย์แนบ มหานีรานนท์ เพื่อสะดวกแก่ผู้ที่เริ่มปฏิบัติใหม่จะตามพิจารณาเข้าถึงเหตุผลตามความจริงได้ และเพื่อนำหลักการปฏิบัติดังกล่าวมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต และน้อมนำเข้าสู่โลกุตตรธรรมตามลำดับจนถึงการบรรลุมรรคผลนิพพาน

**คำสำคัญ:** วิธีปฏิบัติกรรมฐานแบบกำหนด “รูป - นาม”, อาจารย์แนบ มหานีรานนท์

## Abstract

A study of meditation by the specification of “Rūpa – Nāma (corporeality – abstract)” according to Ājarn Nab Mahāneeranon consists of three objects: - 1) to study the core of “Rūpa – Nāma” being in Theravada Buddhism 2) to study the method of meditation in the specification “Rūpa – Nāma” according to Ājarn Nab Mahāneeranon 3) to study the application of meditation in the specification “Rūpa – Nāma” according to Wat Santiwan Muang District, Phitsanuloke Province. It studies the data of Buddhist text called ‘Tipitaka,’ commentary, petition including concerned academic papers.

It is the found that “Rūpa – Nāma” being in Theravada Buddhism is states of all things both inside and outside existing in the state of ultimate both Rūpa – Nāma. It arises and decays finally. All thing arises, those are merely combination of the five aggregates (Panca

khantha), namely: - Rupa–corporeality, Vedanā–feeling, Saññā–perception, mental formation, Vinnanā–consciousness. Those are line with Hetu-Paccaya –root conducts and supposed ‘animal, person, woman, man etc.’ The Five Aggregates as ultimate truth is Rpa – Nāma’ only. So, corporeality and abstract are the main ultimate truth of meditation as the object of vipassanā–insight meditation.

If we contemplate the state of all thing as “Rūpa – Nāma” in the level of ultimate found that “Rpadhamma” meaning the condition of Dhamma by decay, switching off, separation. It is the middle or unknowable object, appearing in the wisdom of sages closed consciousness. The Namadhamma (abstract) in Buddhism means the condition of mind tending the object. It relates with consciousness and self-combination by the single happening etc. It is in-separable. It is the appearance in wisdom of sages and closed consciousness.

Insight meditation the text of Theravada Buddhism is the practice for happening of clear wisdom in Rūpa – Nāma as really is. The object of insight meditation has to be the 6 bases of insight or Rūpa – Nāma and the insight meditation is the development in foundation of mindfulness from contemplation of corporeality in corporeality, of felling in felling, of mind in mind, of Dhamma in Dhamma specifying as the four foundation of mindfulness.

The method of meditation in the specification of “Rūpa – Nāma” according to Ājarn Nab Mahāneeranon is meditation in the 4 foundations of mindfulness specifying “Rūpa – Nāma” in 6 bases touched by 6 door or channels i.e. eye – door, ear – door, nose – door, tongue – door, body – door, and mind – door. The 6 door are used as the foundation of mindfulness by knowledge and mindfulness of “Rūpa – Nāma” arising in the present called the present temper. One who continually specifies to know in the present temper. His meditation temper is respectively clear in the contemplation of Rūpa – Nāma as it really is. And he sees Rūpa – Nāma as the three characteristics i.e. impermanent, suffering and non-self in happening, standing and passing away.

Wat Santiwan is an area in the propagation of insight meditation as the four foundation of mindfulness following movement and clear comprehension in the specification of Rūpa – Nāma applied in 15 methods in meditation of Ājarn Nab Mahāneeranon for facility of new beginner reaching root conduct as it really is. As mentioned above, it is took main meditation for application in daily life into the development of qualified life tending to super mundane states until “Nibbāna” (the Unconditioned State).

**Keywords:** meditation by the specification of “Rūpa – Nāma”, Ājarn Nab Mahāneeranon

## ๑. บทนำ

ในยามที่กระแสสังคม ค่านิยมและวัฒนธรรม รวมถึงสภาพแวดล้อมทั้งทางธรรมชาติและทางสังคมของชาวโลกเปลี่ยนไปจากสมัยพุทธกาลอย่างมากมานั้น เป็นปัญหาว่าการปฏิบัติธรรมแบบใดจึงจะเหมาะสมกับชาวโลกในยุคโลกาภิวัตน์ แน่แน่นอนว่าการปฏิบัติธรรมและการบรรลุธรรมในทางพระพุทธศาสนาไม่ขึ้นอยู่กับกาลเวลา แต่เนื่องจากโลกได้เปลี่ยนไปทั้งด้านธรรมชาติและสังคม จึงทำให้บริบทของการปฏิบัติธรรมในพระพุทธศาสนาต้องพลอยเปลี่ยนไปด้วย หรือแม้แต่ในชีวิตประจำวันโอกาสที่จะปฏิบัติธรรมก็นับเป็นเรื่องยากสำหรับผู้คนที่สนใจเนื่องจากสภาพแวดล้อมต่างๆ ไม่เอื้ออำนวย<sup>๑๐๘</sup> แต่ในขณะที่เดียวกัน การมีทางออกด้วยการเจริญวิปัสสนากัมมัฏฐานด้วยการใช้ปัญญาได้โดยโดยไม่ต้องมีการปฏิบัติเต็มรูปแบบย่อมสามารถช่วยทำให้การดำเนินชีวิตนั้นเป็นไปอย่างเข้าใจโลกและความจริงของชีวิตมากขึ้น โดยเฉพาะระบบการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน แบบกำหนด “รูป – นาม” ที่เป็นการเอาสติปัญญาเข้าไปตามดูตามสังเกต เข้าไปจดจ่อ เข้าไปใส่ใจ ต่อสภาวะลักษณะที่ปรากฏในขณะนั้นๆ ต่อความแปรปรวนเปลี่ยนแปลงและความเป็นไปต่าง ๆ ทั้งการเกิดขึ้น ตั้งอยู่ เสื่อมและดับไป ของรูปนามหรือของร่างกายของจิตใจ หรือของรูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ โดยมุ่งให้เกิดความรู้ความเข้าใจ ซึ่งจะช่วยให้สามารถเห็นสภาวะ ของสรรพสิ่งตามความเป็นจริงและรู้แจ้งแทงตลอดในปรมาตถสัจจคือ พระนิพพานในที่สุด<sup>๑๐๙</sup>

ในประเทศไทยมีแนวการสอนปฏิบัติกรรมฐานหลากหลายวิธี ซึ่งมีทั้งสมถกรรมฐาน และวิปัสสนากรรมฐาน ซึ่งแนวทางการปฏิบัติธรรมในปัจจุบันมีสำนักปฏิบัติธรรมจำนวนมากใช้แนวสติปัญญา ๔ เพราะเชื่อมั่นว่าเป็นแนวทางที่ถูกต้องเพื่อบรรลุนิพพานได้ และการศึกษาวิธีปฏิบัติกรรมฐานแบบกำหนด “รูป – นาม” จึงนับเป็นทางเลือกหนึ่งสำหรับผู้สนใจ ซึ่งเป็นรูปแบบการเข้าถึงธรรมโดยตรงที่แสดงให้เห็นว่าท่ามกลางความวุ่นวายสับสนของโลกปัจจุบันโอกาสในการบรรลุธรรมก็ยังเปิดให้กับผู้คนในทุกสถานภาพ นั่นก็คือ การอาศัยวิธีการเจริญวิปัสสนากัมมัฏฐานแบบไม่ต้องอาศัยกำลังสมาธิขั้นสูง เนื่องจากเป็นวิธีการที่ต้องการเข้าใจในหลักการความเป็นไปของโลกและชีวิตตามหลักกฎไตรลักษณ์ ซึ่งเป็นแนวทางหรือกระบวนการใช้ปัญญา ที่สามารถฝึกได้โดยเอาสติเข้าไปตั้งกำกับจิตตามช่องทวารทั้ง ๖ เมื่อปฏิบัติได้ผลแก่กล้าแล้วจะสามารถตัดแดนเชื่อมต่ออายตนะทั้ง ๖ คู่กันไม่ให้ติดต่อกันได้ โดยจะเห็นตามความเป็นจริงว่า เมื่อตากระทบรูปเห็นสักแต่ว่าเป็นแค่รูป ไม่ใช่ตัว ไม่ใช่ตน บุคคล เรา เขา ไม่ทำให้ความรู้สึกนึกคิดปรุงแต่งให้เกิดความพอใจหรือไม่พอใจเกิดขึ้น รูปจะดับลงอยู่ตรงนั่นเอง ไม่ไหลเข้ามาสู่ภายในจิตได้อกุศลกรรมทั้งหลายจะไม่ตามเข้ามาเป็นการใช้ปัญญาพิจารณาถึงกฎไตรลักษณ์ที่เป็นการฝึกจิตตนเองไม่ให้ประมาท ยอมรับความจริง เพื่อใช้เป็นหลักการในการแก้ไขปัญหาต่างๆ และใช้เป็นฐานในการทำวิปัสสนากัมมัฏฐานอย่างเข้มแข็งเพื่อบรรลุมรรคผลต่อไป

การปฏิบัติกรรมฐานแบบกำหนด “รูป-นาม” ตามแนวอาจารย์แนบ มหานิรานนท์ นั้น จึงเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับการเจริญวิปัสสนากัมมัฏฐานที่สอดคล้องกับสถานการณ์และสภาพแวดล้อม ของคนในยุคร่วมสมัยที่ว่า ผู้ปฏิบัติสามารถเจริญวิปัสสนากัมมัฏฐานโดยพิจารณาไตรลักษณ์โดยตรงซึ่งเป็นสิ่งที่ทำได้ คือ ฝึกการใช้ปัญญาโดยตรงด้วยการตามดู ตามรู้ ตามกำหนดในลักษณะอาการต่างๆ ที่กำลังปรากฏขึ้นตามความเป็นจริงทั้งกายและ

<sup>๑๐๘</sup> วิปัสสนากัมมัฏฐานกับแนวทางการปฏิบัติ แบบ “สุกขวิปัสสนา” ในยุคร่วมสมัย, (ออนไลน์), แหล่งที่มา: <https://jaojook.wordpress.com/2015/03/14/>. (สืบค้นเมื่อ ๒๖ ต.ค. ๒๕๕๙)

<sup>๑๐๙</sup> วรเดช ปัญจรงค์, การเจริญสติด้วยวิปัสสนากรรมฐานในแนวสติปัญญา ๔, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙), หน้า ๙.

ใจว่าลักษณะอาการที่เกิดขึ้นนั้นมีลักษณะอาการปรากฏอย่างไร ด้วยการทำความแยกแยะ (โยนิโสมนสิการ) ให้ดีถึงอาการเหล่านั้น แต่ผู้ปฏิบัติยังมีความไม่เข้าใจเกี่ยวกับหลักปฏิบัติมากนัก จึงเป็นสิ่งจำเป็นที่จะต้องมีความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องในหลักการและเหตุผลของการกำหนดรู้ในอาการต่างๆ ที่เกิดขึ้นรวมทั้งการรู้สภาวะการเกิดดับของ “รูป – นาม” ให้ถูกต้องมิฉะนั้นก็จะปฏิบัติไปอย่างผิด ๆ เพราะอาจจะเกิดความ หลงผิดได้ เช่น ในขณะนั้นผู้ปฏิบัติกำลังยืน ก็รู้ซัดว่ากำลังยืน (ยืนเป็นรูป รู้ว่ายืนเป็นนาม) แต่ส่วนมากแล้วผู้ปฏิบัติมักนึกเอาเอง คิดเอาเอง แล้วเข้าใจว่า การนึกเอา คิดเอา นั้นเป็นความรู้สึกตัว เมื่อเป็นเช่นนี้ปัญญาที่เกิดขึ้นไม่ได้ เมื่อปัญญาเกิดขึ้นไม่ได้ก็ไม่เรียกว่า วิปัสสนาภาวนา กล่าวคือ การปฏิบัติต้องมีตัวกรรมฐาน คือ กาย เวทนา จิต ธรรม<sup>๑๑๐</sup> หรือรูปกับนาม ซึ่งเป็นตัวถูกเพ่ง และตัวเพ่ง คือ อาตาปี สัมปชาโน สติมา<sup>๑๑๑</sup> และมีความรู้สึกตัวในการพิจารณา รูปธรรมนามธรรม ที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน ดังนั้น ความรู้สึกตัวในขณะปฏิบัติมีมากเท่าไร ก็ได้อารมณ์ปัจจุบันมากขึ้นเท่านั้น ด้วยเหตุนี้ การฝึกสติให้มีความคมกล้าด้วยการระลึกความรู้สึกตัวอยู่ในขณะปัจจุบันจึงเป็นหัวใจสำคัญของวิธีการปฏิบัติกรรมฐานแบบกำหนด “รูป – นาม”

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาหลักการและวิธีการปฏิบัติกรรมฐานแบบกำหนด “รูป – นาม” ตามแนวอาจารย์แนบ มหานิรานนท์ ว่ามีหลักการและวิธีการรวมทั้งขั้นตอนในการปฏิบัติอย่างไร และเพื่อศึกษาการประยุกต์ใช้วิธีการปฏิบัติกรรมฐานแบบกำหนด “รูป – นาม” ตามแนวอาจารย์แนบ มหานิรานนท์ ของวัดสันติวัน ซึ่งเป็นวิธีการปฏิบัติที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน ว่ามีความเหมือนความแตกต่างหรือมีความสอดคล้องกันมากน้อยเพียงไร กับหลักการปฏิบัติในพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นสิ่งที่น่าสนใจเป็นอย่างยิ่งกับการหาคำตอบของประเด็นปัญหาดังกล่าว

## ๒. วัตถุประสงค์ในการวิจัย

- ๑.๒.๑ เพื่อศึกษาหลัก “รูป – นาม” ที่ปรากฏในพระพุทธศาสนาเถรวาท
- ๑.๒.๒ เพื่อศึกษาวิธีการปฏิบัติกรรมฐานแบบกำหนด “รูป – นาม” ตามแนวอาจารย์แนบ มหานิรานนท์
- ๑.๒.๓ เพื่อศึกษาการประยุกต์ใช้วิธีปฏิบัติกรรมฐานแบบกำหนด “รูป – นาม” ตามแนวอาจารย์แนบ มหานิรานนท์ ของวัดสันติวัน อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก

## ๓. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้รูปแบบการวิจัยเชิงเอกสาร (Document Research) โดยมีขั้นตอนในการวิจัยซึ่งเริ่มต้นด้วยการศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับหลักปฏิบัติกรรมฐานแบบกำหนด “รูป – นาม” ในพระไตรปิฎก รวมทั้งเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยนำผลการศึกษาที่ได้จากการค้นคว้าเกี่ยวกับหลักการกำหนด “รูป – นาม” ที่ปรากฏในพระพุทธศาสนานั้น นำมาใช้เพื่อศึกษาถึงวิธีการปฏิบัติกรรมฐานแบบกำหนด “รูป – นาม” ตามแนวอาจารย์แนบ มหานิรานนท์ และได้ศึกษาถึงการประยุกต์ใช้วิธีการปฏิบัติกรรมฐานแบบกำหนด “รูป – นาม” ตามแนวอาจารย์แนบ มหานิรานนท์ ของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดพิษณุโลก แห่งที่ ๑ วัดสันติวัน อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก โดยเครื่องมือวิจัยเป็นแบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) โดยมีจุดมุ่งหมาย

๑๑๐ ม.ม.อ. (ไทย) ๑/๑๐/๓๖๔.

๑๑๑ ม.ม.อ. (ไทย) ๑/๑๐/๓๗๐.

เพื่อใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับการประยุกต์ใช้วิถีปฏิบัติกรรมฐานแบบกำหนด “รูป – นาม” ตามแนวอาจารย์แนบ มหานีรานนท์ ของวัดสันติวัน เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับวิธีการปฏิบัติและผลของการปฏิบัติที่เกิดขึ้น ใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) บุคคลผู้ให้ข้อมูลสำคัญ โดยการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยดำเนินการศึกษาและนำเสนอรายละเอียดดังนี้

ขั้นตอนที่ ๑ การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยแบ่งการเก็บข้อมูลออกเป็น ๒ ส่วน ได้แก่

๑) เก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร คือ พระไตรปิฎก, วิทยานิพนธ์, เอกสารวิชาการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย

๒) เก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ พระครูสันติจันทคุณ (หลวงพ่อบุญมี จันทูปโม) เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดพิษณุโลก แห่งที่ ๑ พระวิปัสสนาจารย์พร้อมทั้งกลุ่มแม่ชีผู้ปฏิบัติธรรม ณ วัดสันติวัน: เลขที่ ๒๘๙/๒ หมู่ ๓ ตำบลบึงพระ อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก

ขั้นตอนที่ ๒ การสรุปวิเคราะห์ เมื่อรวบรวมข้อมูลจากเอกสารต่างๆ และรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์บุคคลผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อนำมาวิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย นำเสนอผลการวิจัยโดยวิธีพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) สรุปและเขียนรายงานการวิจัยรวมทั้งข้อเสนอแนะ

ขั้นตอนที่ ๓ ศึกษาผลการประยุกต์ใช้หลักปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานแบบกำหนด “รูป – นาม” ของวัดสันติวัน จากผลการสัมภาษณ์เกี่ยวกับหลักการประยุกต์ใช้การกำหนด “รูป – นาม” เพื่อนำมาใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตตามหลักวิปัสสนากัมมัฏฐาน พบว่า ผู้ปฏิบัติวิปัสสนานั้น มีความศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาอย่างแรงกล้า จนกระทั่งสามารถอุทิศทั้งร่างกายชีวิตของตนเองและเวลาส่วนใหญ่ไปกับการปฏิบัติวิปัสสนา เพื่อให้ตนเองได้รู้แจ้งเห็นจริง โดยอาศัยครูบาอาจารย์ผู้ให้กรรมฐาน ข้อธรรมะปฏิบัติหรือหลักการที่ถูกจัดตน ทั้งนี้เพื่อทำจิตของตนให้ฉลาด รู้เท่าทันในเรื่อง ทุกข์หรือปัญหาที่เกิดขึ้น รู้สาเหตุของทุกข์หรือปัญหา รู้นิโรธความดับทุกข์หรือการแก้ไขปัญหา และรู้วิธีการหรือหนทางดับทุกข์ คือ รู้มรรคมืองค์ ๘

#### ๔. สรุปผลการวิจัย

##### ๑. หลัก “รูป – นาม” ที่ปรากฏในพระพุทธศาสนาเถรวาท

จากการศึกษาพบว่า “รูป” เมื่อกล่าวโดยสภาวะของรูปที่เป็นปรมาณูซึ่งมีความละเอียดเล็กมาก โดยเป็นองค์ประกอบทางร่างกายที่มีการเจริญเติบโตมาจากกลลละ คือการปฏิสนธิเซลล์ อาศัยการเจริญเติบโตมาด้วยสารอาหารที่รวมตัวกันเป็นกลุ่มก้อนของอวัยวะน้อยใหญ่ ที่ประกอบด้วยธาตุทั้ง ๔ คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ ซึ่งในทางพระพุทธศาสนาได้มีการจำแนกประเภทของรูปในระดับปรมาณู โดยรูปดังกล่าวมีจำนวนทั้งหมด ๒๘ รูป คือ มหาภูตรูป ๔ ที่ได้ชื่อว่า มหาภูตรูป เพราะรูปธรรมทั้ง ๔ รูปนี้ เป็นรูปที่เป็นใหญ่ เป็นประธาน เป็นที่อาศัยแก่รูปอื่นๆ ทั้งหมดถ้าไม่มีมหาภูตรูปรองรับก็เกิดขึ้นไม่ได้ มหาภูตรูปนั้นมีอยู่ทั่วไปในโลกธาตุ ทั้งปวง มหาภูตรูป เป็นรูปใหญ่โตปรากฏชัด และเป็นรูปที่มีอยู่โดยสภาวะ เพราะเป็นรูปที่มีอยู่ในวัตถุสิ่งของทั้งสิ้น รูปทั้งหลายล้วนประกอบขึ้นจากรูปเหล่านี้ซึ่งมีลักษณะเฉพาะตนเด่นชัด ซึ่งเมื่อแยกละเอียดลงไปอีกในด้านรูปธรรมหรือร่างกายที่ประกอบด้วยธาตุต่างๆ ที่มาประชุมกันเข้าก็จะพบว่า ในมหาภูตรูปทั้ง ๔ นั้นยังมีรูปอีกประเภทหนึ่งที่เรียกว่า อุปาทายรูป ๒๔ ซึ่งเป็นรูปอาศัย ซึ่งเป็นการอธิบายที่สังเคราะห์ลงในขั้น ๕ ในส่วนรูปขั้นที่ แสดงให้เห็นว่าชีวิตมนุษย์ไม่ได้อยู่นิ่งเฉย ไม่ใช่ของตาย ชีวิตต้องเคลื่อนไหว และองค์ประกอบทั้งหลายสัมพันธ์นั้นล้วนเป็นเหตุปัจจัยแก่กันที่เราเรียกว่า สังขารธรรม ขณะเดียวกันก็แยกแต่ละอย่างนั้นออกไป

ให้ชัดอีกว่า ตัวคนจริงๆ นั้นไม่มีอะไรมันเป็นเพียงปรากฏการณ์หรือ สภาวะที่เนื่องมาจากการรวมตัวของธาตุทั้ง ๖ หรือ ชั้นทั้ง ๕ นั้นเองหลายเหล่านี้ก็คือร่างกายที่ประกอบมาจากธาตุ แต่การประกอบกันเป็นกายมนุษย์ซึ่งมีความซับซ้อนของร่างกายมนุษย์ที่แตกต่างจากสิ่งอื่นๆ นี้ก็เนื่องมาจากสภาพจิตใจ นับเป็นอีกส่วนหนึ่งที่เราพึงทำความเข้าใจก็คือ จิตหรือนามธรรม

“นาม” คือส่วนที่เป็นทางด้านจิตใจคือ วิญญาณธาตุ เป็นธาตุรู้ ไม่มีรูปร่าง ไม่อยู่ในอิทธิพลของสถานที่และกาลเวลา จิตมีอยู่โดยสภาพของมัน ซึ่งนามธรรมนี้ได้แก่นามจิตกับนามเจตสิก ซึ่งในแต่ละอย่างก็แยกย่อยออกไปอีกเป็น เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณจากนั้นเวทนามก็แยกย่อยออกไปเป็นเวทนา ๓ หรือเวทนา ๕ หรือเวทนา ๖ สัญญาก็แยกย่อยออกไป เป็นสัญญา ๖ เป็นเจตสิก ๕๐ และวิญญาณก็แยกออกไปเป็น ๖ เป็น ๘๙ หรือเป็น ๑๒๑ เป็นต้น นามธรรมนี้จะอยู่ในประสาททุกส่วนในร่างกาย โดยจิตจะอยู่ในช่องว่างซึ่งมีอยู่ในทุกส่วนไม่ว่าที่ตา หู จมูก ลิ้น กาย หรืออวัยวะน้อยใหญ่ใดๆ ในร่างกายนี้ก็มีจิตแทรกซึมอยู่ มีหน้าที่คอยรับรู้การกระทบและกระบวนการต่างๆ พันทีที่เราเปิดประสาทส่วนใดส่วนหนึ่งรับสิ่งเร้า จะมีการกระทบรับรู้เกิดขึ้น ตัวอย่าง เช่น เวลาเปิดตารับแสง แสงมากระทบประสาทตาจิตมารู้แสงที่ตา วิญญาณที่รับรู้การรับแสงที่ประสาทจักขุ เรียกว่า (จักขุวิญญาณ) กระบวนการรับรู้แต่ละครั้งนี้เรียกว่า (ผัสสะ) ธรรมชาติของจิตเป็นสภาพธรรมที่รู้สิ่งใดสิ่งหนึ่งโดยจิตแต่ละดวงต้องมีสิ่งที่จิตกำลังรับรู้ เรียกว่าอารมณ์

เมื่อก้าวโดยสรุป “รูป” ในทางพระพุทธศาสนา หมายถึงสภาวะของสภาพธรรมที่มีความแตกต่างกันไปมีการสลายแปรปรวน เป็นลักษณะ มีการแยกออกจากกันได้ เป็นกิจ มีความเป็นอภัยกตธรรมหรือมีความไม่รู้อารมณ์ เป็นอาการปรากฏในปัญญาของบัณฑิตทั้งหลายและมีวิญญาณ เป็นเหตุใกล้ ส่วน “นาม” ในทางพระพุทธศาสนา หมายถึง สภาวะของจิตมีการน้อมเข้าไปสู่อารมณ์ เป็นลักษณะ มีการประกอบกับวิญญาณและประกอบกันเองโดยอาการที่เป็นเอกุปปาตะเป็นต้น เป็นกิจ มีการไม่แยกกันกับจิต เป็นอาการปรากฏในปัญญาของบัณฑิตทั้งหลาย และมีวิญญาณ เป็นเหตุใกล้ ในชั้นทั้ง ๕ รูปชั้นนี้เป็นรูป เวทนาชั้น สัญญาชั้น สังขารชั้น และวิญญาณชั้นเป็นนาม ซึ่งจัดเป็นอารมณ์ในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา ตามหมวดหมวดอริยาบถบรรพและหมวดสัมปชัญญะบรรพนั้น อาการที่ปรากฏทางกายทั้งหมด เช่น ยืน เดิน นั่ง นอน อาการคู้ เขยียด แล เหลียวเป็นต้นจัดเป็นรูป สภาวะที่เข้าไปรับรู้อาการยืน เดิน นั่ง นอน คู้ เขยียด แล เหลียวนั้นๆ เรียกว่านามทั้งรูปและนามนี้ ล้วนตั้งอยู่ในไตรลักษณ์ คือ ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ไม่มีตัวตน

## ๒. วิธีการปฏิบัติกรรมฐานแบบกำหนด “รูป – นาม” ตามแนวอาจารย์แนบ มหานิรานนท์

วิธีการปฏิบัติกรรมฐานในพระพุทธศาสนา วิปัสสนากรรมฐานเป็นหลักการปฏิบัติซึ่งให้เกิดปัญญาและหลุดพ้นจากอุปกิเลสทั้งปวง เป็นแนวทางปฏิบัติที่พระพุทธองค์ทรงตรัสว่าเป็นเลิศในบรรดาวิธีการปฏิบัติ โดยเฉพาะวิปัสสนากรรมฐาน ประกอบด้วยวิปัสสนาภูมิ หรือ อารมณ์กรรมฐาน ๖ หมวด คือ ชั้น ๕ อายตนะ ๑๒ ธาตุ ๑๘ อินทรีย์ ๒๒ อริยสัจ ๔ และปฏิจางสมุปปาต ๑๒ นอกจากนี้ ยังมีแนวทางการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามแนวสมถยานิก คือ สำหรับผู้ที่มีความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับเรื่องนี้ คือรู้สภาวะของรูปนาม เหตุปัจจัยของรูปนาม และรู้สภาวะของพระไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง และอนัตตา ส่วนวิปัสสนากรรมฐานตามแนววิปัสสนายานิก บางครั้งเรียกว่าสุทวิปัสสนายานิกกรรมฐาน เป็นการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานล้วนๆ โดยการกำหนดรู้นามรูปที่เกิดขึ้นตามทวารทั้ง ๖ ที่มีการกระทบ (ผัสสะ) กับสิ่งแวดล้อมภายนอก การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามแนวนี้ มีองค์ประกอบสำคัญ ๓ อย่าง คือ ตาเป็นรูป ซึ่งเป็นที่เกิดของจักขุวิญญาณ คือการเห็น รูปหรือคลื่นแสงก็เป็นรูป และจักขุวิญญาณคือการเห็นเป็นนาม แต่อย่างไรก็ตามวิธีปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานแบบกำหนด

“รูป – นาม” ก็ยังต้องดำเนินไปตามหลักปฏิบัติในสติปัฏฐาน ๔ ซึ่งเป็นหลักปฏิบัติที่นิยมกันมากที่สุดในขณะนี้ เพราะเป็นหนทางเอกที่จะทำให้ผู้ปฏิบัติได้เข้าถึงซึ่งความบริสุทธิ์ เพื่อความดับสูญแห่งทุกข์ และโทมนัส เพื่อบรรลุธรรมที่ถูกต้อง เพื่อให้แจ้งซึ่งพระนิพพาน

สติปัฏฐานมี ๔ อย่าง คือ

๑. กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน เป็นการกำหนดรู้กายรูป ซึ่งแบ่งเป็น ๑) การกำหนดรู้ลมหายใจเข้าออก ๒) การกำหนดรู้อิริยาบถ ๓) กำหนดรู้ด้วยสัมผัสบัญญัติ ๔ ๔) กำหนดรู้ด้วยการพิจารณากายโดยความเป็นของปฏิกุศล ๕) กำหนดรู้ด้วยการพิจารณากายโดยความเป็นธาตุ ๔ ๖) กำหนดรู้ด้วยปาฐา ๙ อย่าง เพื่อให้เห็นว่ากายนี้สักแต่ว่าเป็นกายเท่านั้น ไม่ใช่สัตว์ บุคคล ตัวตน เราเขา

๒. เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน เป็นการกำหนดรู้เวทนา ที่เป็นทั้งสุข ทั้งทุกข์ และทั้งไม่สุขไม่ทุกข์

๓. จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน เป็นการกำหนดรู้จิตที่ปรุงแต่งและปราศจากการปรุงแต่งด้วยวาระคะ โทสะ โมหะ ความหดหู่ จิตฟุ้งซ่าน จิตเป็นมหัคคตะ จิตเป็นสมาธิ และจิตที่หลุดพ้นแล้ว

๔. อัมมานานุปัสสนาสติปัฏฐาน เป็นการกำหนดรู้ธรรมที่เป็น นิ वर्ณธรรม อุปาทานขันธ์ आयตนะ โพฆณงค์ธรรม เป็นต้น

จากหลักการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาตามหลักของสติปัฏฐานสูตรในกายานุปัสสนาสติปัฏฐานเฉพาะในหมวดอิริยาบถบรรพสัมปชัญญะบรรพนั้น พบว่า การกำหนดรูปรูปนาม ก็เพื่อฝึกให้มีสติสัมปชัญญะคอยกำหนดรู้ในการเคลื่อนไหวของอิริยาบถใหญ่และอิริยาบถย่อยต่างๆ เช่น ยืน เดิน นั่ง นอน และการก้าว ในการถอย ในการแล ในการเหลียว ในการกิน ในการดื่ม เป็นต้น การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน จึงเป็นอุปายที่ทำให้เรื่องปัญญาเป็นการสอนให้บุคคล ใช้ปัญญา สติและความเพียรพยายามเพ่งพินิจดูสิ่งที่ เรียกว่า ขันธ์ ๕ หรือไม่ว่าตนจะอยู่ในอิริยาบถใดๆ ก็ให้พิจารณาและทำความเข้าใจด้วยเสมอ เมื่อผู้ปฏิบัติมีสติกำหนดรู้ได้ละเอียดสมบูรณ์ การทำงานของสติในการพิจารณาส่วนที่เป็นการเคลื่อนไหว คือ รูป และส่วนที่รับรู้การเคลื่อนไหวคือ นามหรือจิต ที่ทำให้เกิดการเคลื่อนไหวในอิริยาบถต่างๆ นั้น จะทำให้ผู้ปฏิบัติสามารถรู้เท่าทันสภาวะของรูปนามนั้นๆ ซึ่งการพิจารณานี้ จะทำให้ผู้ปฏิบัติเห็นสภาวะที่เกิดขึ้นของรูปและนามตามความเป็นจริง ผู้ปฏิบัติมีปัญญาย่อมเห็นประโยชน์เห็นโทษของการเคลื่อนไหวอิริยาบถต่างๆ มีปัญญาเห็นเห็นไตรลักษณ์ว่ารูปและนามที่ตามรู้ในปัจจุบันขณะนั้น ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ไม่ใช่ตัวตน ละความยึดมั่นในร่างกาย ตัวตน บุคคล เราเขา จิตขึ้นสู่อารมณ์ของวิปัสสนาญาณ และสามารถจะบรรลุมรรคผล นิพพานได้

จากการศึกษาพบว่า การปฏิบัติกรรมฐานแบบกำหนด “รูป – นาม” ของอาจารย์แนบ มหานีรานนท์ เป็นแนวทางการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามแนววิปัสสนา ยานิก บางครั้งเรียกว่าสุทธิวิปัสสนายานิกกรรมฐาน ที่เป็นการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานล้วนๆ โดยการกำหนดรู้นามรูปที่เกิดขึ้นตามทวารทั้ง ๖ ที่มีการกระทบ (ผัสสะ) กับสิ่งแวดล้อมภายนอก การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามแนวนั้น มีองค์ประกอบสำคัญ ๓ อย่าง คือ ตา เป็นรูป ซึ่งเป็นที่เกิดของจักขุวิญญาณ คือการเห็น รูปหรือคลื่นแสงก็เป็นรูป และจักขุวิญญาณคือการเห็นเป็นนาม ดังนั้น ความรู้ทั่วพร้อม รู้รอบคอบ รู้ตัวเสมอ จะทำให้เกิดการกำหนดรู้ที่ถูกต้องสมบูรณ์และหลักในหมวดสัมปชัญญะบรรพในสติปัฏฐานสูตรนั้น ก็คือหลักการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา ซึ่งเป็นการฝึกให้มีสติ สัมปชัญญะ ในการกำหนดรู้ในอิริยาบถทุกๆ อิริยาบถ มีการก้าวไป ถอยกลับ การแล การเหลียว การเหยียด การคู้ การนุ่งห่ม การฉัน การดื่ม การถ่าย เป็นต้น



๓. เพื่อศึกษาการประยุกต์ใช้วิถีปฏิบัติกรรมฐาน ตามแนวอาจารย์แนบ มหานีรานนท์ ของวัดสันติวัน อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก

จากการศึกษาพบว่า สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดพิษณุโลกแห่งที่ ๑ วัดสันติวัน ได้ยึดแนวทางและรูปแบบการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานแบบกำหนด “รูป – นาม” ตามแนวทางการปฏิบัติของอาจารย์ แนบ มหานีรานนท์ มาประยุกต์ใช้โดยให้ความสำคัญในการปฏิบัติตามหลักสติปัฏฐาน ๔ คือ การกำหนดรู้รูปกับนามเป็นหลัก และนำเอาหลักปฏิบัติในหมวดอิริยาบถบรรพมาเป็นแนวทางหลักในการสอน ควบคู่กับการปฏิบัติในสัมปชัญญะบรรพหรืออิริยาบถย่อย โดยมีแนวทางในการปฏิบัติดังนี้

๑. กิจเบื้องต้นการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานในวัดสันติวันแห่งนี้ได้ยึดถือปฏิบัติตามหลักที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา เป็นเครื่องมือสำคัญในการทำจิตให้บริสุทธิ์ ด้วยการถือเอาพระรัตนตรัยและศีลอันเป็นพื้นฐานของการปฏิบัติ ส่วนหลักการและแนวทางในการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานนั้นก็ยึดถือแนวทางของอาจารย์แนบ มหานีรานนท์ มาเป็นแนวทางในกาปฏิบัติ โดยการนำมาประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติเพื่อให้เกิดปัญญา รู้เห็นความเป็นจริงของธรรมชาติ เช่น ชั้น ๕ ธาตุ ๑๘ อินทรีย์ ๒๒ อริยสัจ ๔ โดยการใช้สติสัมปชัญญะตามรู้อิริยาบถทุกอาการเคลื่อนไหว และให้ความสำคัญการปฏิบัติตามหลักสติปัฏฐานสูตร คือการกำหนดรู้รูปกับนาม

๒. วิธีการปฏิบัติในอิริยาบถบรรพ คือ การกำหนดรู้ ระลึกรู้ในอาการของอิริยาบถต่างๆ ที่กำลังเกิดขึ้นในขณะที่ปัจจุบันด้วยสติสัมปชัญญะ วิริยะ และโยนิโสมนสิการ โดยไม่บังคับ แต่ดูแลกำหนดรู้ซึ่งพฤติกรรมนั้น ๆ ตามอิริยาบถทั้ง ๔ “ให้ดู ให้รู้ แต่อย่าหลง”

๓. วิธีการปฏิบัติในสัมปชัญญะบรรพ คือ การกำหนดอิริยาบถย่อย มีวิธีการปฏิบัติ คือขณะก้าวไปข้างหน้า ขณะเหยียดซ้ายและแลขวา ขณะคู้เข้าและเหยียดออก ขณะจับสิ่งของต่าง ๆ ขณะบริโภคอาหาร ต้ม เคี้ยว ลิ้ม ขณะถ่ายอุจจาระ ปัสสาวะ ขณะเดิน ยืน นั่ง หลับ (จะหลับ) ตื่น นิ่ง ทำทุกอย่างให้กำหนดรู้อยู่เสมอ เพราะอาการของรูปนามนั้นสามารถรับรู้ได้ตลอดเวลาในขณะที่การปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา เพียงแต่ว่าสภาวะธรรมไหนจะปรากฏชัดกว่ากันแค่นั้นเอง การกำหนดสภาวะลักษณะของรูปนามสามารถพบได้ตลอดในขณะที่ปฏิบัติธรรมและชัดเจนอีกด้วย

๔. ผู้ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานสามารถนำหลักการปฏิบัติไปใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้นทำให้จิตใจสะอาดบริสุทธิ์ จิตใจเยือกเย็น มีสติ สมาธิมากขึ้น สามารถปรับปรุงพฤติกรรมที่ไม่ดีของตนเองได้ มีสมาธิในการดำเนินชีวิต มีความอ่อนน้อมมากขึ้น เข้าใจรู้คุณค่าของชีวิตของตนเองและผู้อื่น รู้จักวางเฉยต่อเรื่องที่มารบกวนจิตใจและใช้สติปัญญาพิจารณาในเรื่องนั้น ตั้งตนอยู่ในความไม่ประมาท เมื่อเกิดปัญหาใช้สติปัญญาพิจารณาในการแก้ไขปัญหาไม่ใช่อารมณ์ในการตัดสินใจ

นอกจากวิธีปฏิบัติดังได้กล่าวมา ยังมีวิธีปฏิบัติประจำวัน ซึ่งเรียกกันว่าวัตรปฏิบัติ โดยมีกฎระเบียบปฏิบัติสำหรับพระสงฆ์ และฆราวาส ซึ่งหลักวัตรปฏิบัติเหล่านี้ล้วนแล้วแต่เป็นกุศโลบายนำไปสู่วิธีปฏิบัติเพื่อทำจิตให้สงบสันติภายใน และสามารถประยุกต์ใช้กับการดำเนินชีวิตได้คือทำให้จิตใจสะอาดบริสุทธิ์ จิตใจเยือกเย็น มีสติ เป็นสมาธิมากขึ้น สามารถควบคุมพฤติกรรมของตนเองได้

## ๕.๒ ข้อเสนอแนะ

### ๑. ข้อเสนอแนะในการนำข้อมูลไปใช้

ในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ เป็นการศึกษาการวิธีปฏิบัติกรรมฐานแบบกำหนด “รูป – นาม” ตามแนวอาจารย์

แบบ มหานีรานนท์ ตามหลักการปฏิบัติวิปัสสนาในสติปัฏฐานสูตร ซึ่งยังมิได้ครอบคลุมในประเด็นวิธีการนำหลักกำหนด “รูป – นาม” ไปใช้ในกรรมฐานกองอื่นๆ ในฐานะเป็นที่ตั้งแห่งการฝึกสติสัมปชัญญะ ดังนั้น ผู้ที่ต้องการศึกษาหลักการกำหนด “รูป – นาม” โดยละเอียดจึงควรที่จะศึกษาในประเด็นนี้ต่อไป

## ๒. ข้อเสนอแนะในการทำวิทยานิพนธ์ครั้งต่อไป

หากมีการศึกษาในเรื่องเดียวกันนี้ ผู้ที่จะศึกษาควรศึกษาในประเด็นดังต่อไปนี้

- ก) ศึกษาวิธีการกำหนดรูปนามกับหลักไตรลักษณ์ในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา
- ข) ศึกษาวิธีในการปฏิบัติวิปัสสนาในหมวดอื่นๆ ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการกำหนดรูปนาม

## บรรณานุกรม

วิปัสสนากัมมัฏฐานกับแนวทางการปฏิบัติ แบบ “สุขขวิปัสสก” ในยุคร่วมสมัย, (ออนไลน์), แหล่งที่มา:

<https://jaojook.wordpress.com/2015/03/14/>. (สืบค้นเมื่อ ๒๖ ต.ค.๒๕๕๙)

วรเดช ปัญจรังคะ, การเจริญสติด้วยวิปัสสนากรรมฐานในแนวสติปัฏฐาน ๔, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๙.

## การศึกษาหลักธรรมของพระเจ้าจักรพรรดิในพุทธศาสนาเถรวาท A STUDY OF DHAMMA OF EMPEROR IN THERAVADA BUDDHISM

นายนิติเวท ทานประสิทธิ์ \*

### บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์นี้มีวัตถุประสงค์ของการวิจัย ๓ ประการ คือ (๑) เพื่อศึกษาพระเจ้าจักรพรรดิในพุทธศาสนาเถรวาท (๒) เพื่อศึกษาหลักธรรมของพระเจ้าจักรพรรดิใน พุทธศาสนาเถรวาท (๓) เพื่อประยุกต์หลักธรรมของพระเจ้าจักรพรรดิใช้ในการบริหารองค์การ ผลการศึกษา พบว่า

พระเจ้าจักรพรรดิในพระพุทธศาสนา ประกอบไปด้วย ๕ ประการ คือ (๑) ความหมายและความสำคัญของพระเจ้าจักรพรรดิ กล่าวคือ จักรพรรดิผู้ปกครองทวีปทั้ง ๔ เป็นผู้รักษาศิล เป็นธรรมราชา ปกครองด้วยทศพิธราชธรรม ไม่เบียดเบียนผู้อื่น (๒) ประวัติความเป็นมาและการกำเนิดพระเจ้าจักรพรรดิ พระเจ้าจักรพรรดิทุกพระองค์ จะทรงอุบัติขึ้นในชมพูทวีปเท่านั้น ในช่วงที่อายุขัยของชาวชมพูทวีปยืนยาวมาก โดยเฉพาะเมื่อมนุษย์มีอายุขัย ๘๐,๐๐๐ ปี ขึ้นไปจะเป็นช่วงที่มีพระเจ้าจักรพรรดิมาอุบัติมาก (๓) ความแตกต่างระหว่าง พระเจ้าจักรพรรดิกับเจ้าผู้ครองแผ่นดินทั่วไป พระองค์ไม่ได้เป็นเพียงราชาปกครองเมืองใดเมืองหนึ่ง แต่พระองค์มีอำนาจเหนือทวีปใหญ่ทั้งสี่ และทวีปน้อยสองพัน พระองค์ทรงมีฤทธิ์อำนาจเหนือทวีปทั้งหลาย ไม่ใช่ด้วยกำลัง แต่ด้วยคุณความดี พระองค์ทรงปกครองด้วยธรรม ทรงแสดงธรรมให้อาณาประชาราษฎร์ (๔) องค์ประกอบของพระเจ้าจักรพรรดิในพระพุทธศาสนา ประกอบไปด้วยคุณธรรม มีแก้ว ๗ ประการ และเป็นที่ยอมรับของอาณาประชาราษฎร์ในทวีปทั้ง ๔

หลักธรรมของพระเจ้าจักรพรรดิ ได้แก่ หลักธรรมาธิปไตย อคติ ๔ ศีล ๕ ทศพิธราชธรรม จักรวรรดิวัตร ราชสังคหัตถ์ อปทานิยธรรม พรหมวิหาร อิทธิบาท สัมปยุตธรรม หลักการทูต พระเจ้าจักรพรรดิผู้ทรงธรรม เป็นธรรมราชาในโลกนี้ ทรงอาศัยธรรมเท่านั้น สักการะธรรม เคารพธรรม นอบน้อมธรรม เชิดชูธรรม ยกย่องธรรม มีธรรมเป็นใหญ่ ทรงจัดการรักษา ป้องกัน และคุ้มครองชนภายในโดยธรรม

ประยุกต์หลักธรรมของพระเจ้าจักรพรรดิใช้ในการบริหารองค์การ ใช้ธรรมะเป็นเครื่องมือในการปกครองประชาชนให้อยู่เย็นเป็นสุข ยังคนอื่นให้พึงพอใจโดยธรรม ยึดความถูกต้องเป็นธรรมเป็นหลักในการปกครอง สามารถเป็นนักปกครองที่เข้าใจถึงปัญหาของผู้ใต้ปกครองหรือบุคคลทั่วไป และมีวิธีการแก้ปัญหาเหล่านั้น ด้วยความถูกต้อง และตั้งอยู่ในธรรม ทำให้ประชาชนส่วนมากมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น เศรษฐกิจ สังคมในประเทศที่ตนปกครองนั้นพัฒนาไปได้อย่างรวดเร็ว ทุกคนมีความสุข ประเทศชาติมั่นคง เพราะเกิดจากการที่ผู้ปกครองตั้งอยู่ในจักรวรรดิวัตร ไม่ว่องคึกนั้นจะมีบุคคลจำนวนมากหรือน้อยก็ตามตลอดจนการบริหารงานบุคคล การ

\* นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิตสาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาเขตนครราชสีมา

บริหารงานด้านงบประมาณ และด้านอื่นๆ ก็สามารถพัฒนาองค์กรของตนให้เจริญก้าวหน้ามีประสิทธิภาพ และประสิทธิผล อันเป็นหัวใจสำคัญที่ทำให้องค์กรประสบผลสำเร็จในทุกด้านสืบไป

**คำสำคัญ:** หลักธรรมของพระเจ้าจักรพรรดิ, อธิปไตย, ความยุติธรรม

## Abstracts

In this thesis, there are three main objectives: (1) to study of the emperor in Theravada Buddhism (2) to study of the emperor's virtue in Theravada Buddhism (3) to apply the emperor's virtue into administration, the study found.

The emperor in Buddhism consists of five reasons: (1) the meaning and significance of the divine emperor is the emperor who ruled the whole continent is four precepts as Kings Dominion with Virtues. Not hurting others (2) the history and origins of the emperor. His Imperial It will only occur in the Indian subcontinent. During the lifespan of the Indian subcontinent longer. Especially when men have a life expectancy of 80,000 years is the emergence of an emperor (3) the difference between emperor and ruler of the land in general. He is not a king ruling a particular city. He has power over all four major continents, and at least two continents. He has power over all continents, not by force just by Virtue. He ruled with justice preach to citizens (4) component of the Emperor in Buddhism consists seven virtues and equipped with seven diamond and is acceptable to citizens on four continents.

The principles of emperor's virtue includes Dhammatipatai, Four Prejudice, Five Precepts, Ten Virtues of King, Emperor's Observances, Rajasangahavatthu, Aparihaniyadhamma, Four Sublimes of Mind, Four Paths of Accomplishment, Sappurisadhamma, the Principle of Diplomacy. The Kings of this world lived only fair homage, respect, humility fair is a great honor to uphold justice. He managed to maintain and protect the internal protected by the fair.

Application of the Emperor's virtue in organization management. Using religion as a tool to rule the people to peace. He manages others to receive satisfaction by fairly justified and based on accurate, fair, for the ruler of country. He can be a leader who understands the problem of people or the public, and he have the method to solve those problems with accuracy, he located in a fair and make most people better living in their socio-economic development to the region quickly. Everyone is happy, nation is stable which originate by leader who is in the Emperor's conduct. Whether the enterprise will have many guests or less, as well as personnel management, administrative, budgetary and other aspects, they can develop their organizations to progress effectively. And it is the key to corporate success in the future.

**Keywords:** Emperor's Virtue, Sovereignty, Justice

## ๑. ความเป็นมาของปัญหาการวิจัย

ความยิ่งใหญ่ของมนุษย์ตามตำนานของชาวพุทธโบราณ มีทั้งหมด ๔ รูปแบบด้วยกัน เรียกว่าภูปรารถบุคคล<sup>๑๑๓</sup> หมายถึง ผู้มีคุณวิเศษ คู่ควรแก่การสร้างสถูปไว้ให้มหาชนเคารพบูชาและรำลึกถึง ซึ่งการเคารพบูชาและการรำลึกถึงนั้น จัดว่าเป็นการปฏิบัติดี เป็นความดีที่มีผลยิ่ง แก่ตัวผู้เคารพบูชาและรำลึกถึง ภูปรารถบุคคลทั้ง ๔ รูปแบบนี้ได้แก่ (๑) พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า (๒) พระปัจเจกพุทธเจ้า (๓) พระอรหันตสาวกของพระพุทธเจ้า และ (๔) พระเจ้าจักรพรรดิมีดังนี้เป็นต้น ในทางพระพุทธศาสนาได้กล่าวถึง คุณธรรมของพระเจ้าจักรพรรดิ ในคำสอนทางพุทธศาสนาเถรวาท เรียกว่า จักรวรรดิวัตร แต่ในไตรภูมิพระร่วงกำหนดว่า พระเจ้าจักรพรรดิ คือผู้ถ่ายทอดศีล ๕ และทศพิธราชธรรม ให้ราชาและมนุษย์ทั้งหลายตลอด ๔ ทวีป เหมือนกับที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นผู้ถ่ายทอดอริยมรรค มืองค์ ๘ และโพธิปักขิยธรรม ธรรมเพื่อปัญญาแห่งการหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งหลาย แก่ชาวโลกนั่นเอง

พระเจ้าจักรพรรดิจึงมีความเกี่ยวข้องกับการบริหารการปกครอง เพราะการบริหาร หมายถึง การใช้ศาสตร์และศิลป์นำเอาทรัพยากรบริหาร เช่น คน เงิน วัสดุสิ่งของ และการจัดการ มาประกอบการตามกระบวนการบริหารให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพ<sup>๑๑๔</sup> การประสานความพยายามของมนุษย์ (อย่างน้อย ๒ คน) และทรัพยากรต่าง ๆ เพื่อทำให้เกิดผลตามต้องการ<sup>๑๑๕</sup> ระบบที่ประกอบไปด้วยกระบวนการในการนำทรัพยากรทางการบริหารทั้งทางวัตถุและคนมาดำเนินการเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ ที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล<sup>๑๑๖</sup> การจัดการทรัพยากรที่มีอยู่ให้มีประสิทธิภาพมากที่สุดเพื่อตอบสนองความต้องการของบุคคล องค์กร หรือประเทศ หรือการจัดการเพื่อผลกำไรของทุกคนในองค์การ<sup>๑๑๗</sup> การบริหารและจัดการมีแนวคิดมาจากธรรมชาติของมนุษย์ที่เป็นสัตว์สังคมซึ่งจะต้องอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม โดยจะต้องมีผู้นำกลุ่ม และมีแนวทางหรือวิธีการควบคุมดูแลกันภายในกลุ่มเพื่อให้เกิดความสุขและความสงบเรียบร้อยซึ่งอาจเรียกว่า ผู้บริหารและการบริหารตามลำดับ ที่ได้มีกลุ่มที่นั้นย่อมมี การบริหาร

ฉะนั้นการบริหารและการจัดการของผู้ปกครองรัฐ หรือของพระเจ้าจักรพรรดิ ตามแนวทางพระพุทธศาสนาล้วนประกอบไปด้วยธรรมะ คือหลักธรรมของพระเจ้าจักรพรรดิ อันเรียกว่า “ธรรมราชา” ได้แก่ ทศพิธราชธรรม ธรรมาธิปไตย จักรวรรดิวัตรหรือจริยวัตร ๑๐ ประการที่พระเจ้าแผ่นดินทรงประพฤติเป็นหลักธรรมประจำพระองค์ หรือเป็นคุณธรรมประจำตนของผู้ปกครองบ้านเมือง ให้มีความเป็นไปโดยธรรมและยังประโยชน์สุขให้เกิดแก่ประชาชนจนเกิดความชื่นชม ยินดี ซึ่งความจริงแล้วไม่ได้จำเพาะเจาะจงสำหรับพระเจ้าแผ่นดินหรือผู้ปกครองแผ่นดินเท่านั้น บุคคลธรรมดาที่เป็นผู้บริหารระดับสูงในทุกองค์กรก็พึงใช้หลักธรรมเหล่านี้<sup>๑๑๘</sup> คุณธรรมของพระเจ้าจักรพรรดิ ในคำสอนทางพุทธศาสนาเถรวาท เรียกว่า จักรวรรดิวัตร การบริหารในพระพุทธศาสนาเริ่มมีขึ้นเป็นรูปธรรม สองเดือนนับจากวันที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้ นั่นคือ ในวันอาสาฬหบูชา เมื่อพระพุทธเจ้า

๑๑๓ พรหมคุณากรณ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๑๒๒.

๑๑๔ สมพงษ์ เกษมสิน, การบริหาร, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เกษมสุวรรณ, ๒๕๑๔), หน้า ๑๓ - ๑๔.

๑๑๕ อนันต์ เกตุวงศ์, การบริหารการพัฒนา (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๓), หน้า ๒๗.

๑๑๖ ไพบุลย์ ช่างเรียน, วัฒนธรรมการบริหาร, (กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๓๒), หน้า ๑๗.

๑๑๗ บุญทัน ดอกไธสง, การจัดการองค์การ, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗), หน้า ๑.

๑๑๘ ชุ.ชา. (ไทย) ๒๘/๒๔๐/๘๖.

ทรงแสดงพระธรรมเทศนาเป็นครั้งแรกแก่พระปัญญาภิบาล ซึ่งทำให้เกิดพระสังฆรัตนะขึ้น เมื่อมีพระสังฆรัตนะเป็นสมาชิกใหม่เกิดขึ้นในพระพุทธศาสนาอย่างนี้ พระพุทธเจ้าก็ต้องบริหารคณะสงฆ์เหมือนกัน หลักการบริหารที่ปรากฏในพระพุทธศาสนาได้มีให้เป็นแบบอย่างได้ประพุดปฏิบัติสืบต่อกันมาโดยตลอด

ปัญหาสังคมเรื่องการปกครองในปัจจุบันนั้น เป็นเรื่องที่ทุกหน่วยงานควรให้ความสำคัญ การบริหารปกครองท้องถิ่นของตนเอง และประชาชนจะเป็นผู้ได้รับประโยชน์สูงสุดจากทรัพยากรธรรมชาติและผลผลิตจากการลงแรงงานและแรงสมองของเขาเองซึ่งจะทำให้ประชาชนมีความสุข มีเสรีภาพ ความเสมอภาคและภราดรภาพ และชุมชนและท้องถิ่นจะได้รับการพัฒนาอย่างทั่วถึง มีความเจริญก้าวหน้าและยั่งยืน แต่สภาพของสังคมไทย มิได้เป็นเช่นนี้ กลับมีสภาพตรงกันข้าม ย่อมแสดงว่า หลักการสำคัญของการปกครองท้องถิ่น ไม่ได้ถูกนำมาใช้ ซึ่งก็คือประชาชนไม่ได้ปกครองตนเอง มีคนบางกลุ่ม มาใช้อำนาจปกครองประชาชน และชิงผลประโยชน์สูงสุดจากทรัพยากรธรรมชาติและผลผลิตจากการลงทุนลงแรงทั้งสมองและร่างกายของประชาชนไปเป็นของเขา ทำให้มีอำนาจ ยศถาบรรดาศักดิ์ ร่ำรวย ฯลฯ ขณะที่ประชาชนยากจน และชุมชนท้องถิ่นไม่ได้รับการพัฒนาอย่างทั่วถึง มีการเจริญเติบโตอย่างไม่สม่ำเสมอ และมีช่องว่างของสังคมสูง คือ เติบโตเฉพาะเมือง ขณะที่ชนบทล้าหลังและลดความสำคัญลงภาคอุตสาหกรรมและบริการขยายตัวใหญ่และเข้มแข็ง แต่ภาคเกษตรกรรมอ่อนแอและเสียเปรียบ ทำให้คนรวยยิ่งรวยขึ้น และคนจนยิ่งจนลงลักษณะเช่นนี้ ทำให้สังคมไทยมีสภาพเศรษฐกิจทรุด สังคมมีปัญหา การพัฒนาไม่ยั่งยืน ดังที่กล่าวมานั้นเป็นปัญหาของผู้ที่มีอำนาจในการปกครอง เมื่อใดผู้ที่มีอำนาจในการปกครองมีคุณธรรมสำหรับการปกครองแล้ว ประชาชนก็อยู่ดีมีสุข ปัญหาเหล่านี้จึงเป็นปัญหาที่มีอยู่ในองค์กรและสังคมปัจจุบัน <sup>๑๑๙</sup>

ด้วยเหตุผลดังกล่าวข้างต้น จึงต้องมีการศึกษาหลักธรรมของพระเจ้าจักรพรรดิเพื่อเป็นแนวทางแก้ไข จึงมีนัยที่ผู้ศึกษาคควรจะทราบให้ชัดเจน ทำความเข้าใจให้ถ่องแท้ และสามารถวิเคราะห์เปรียบเทียบองค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษาดังกล่าว ประกอบแนวทางในการตัดสินใจ นำไปประยุกต์ใช้กับการพัฒนาชีวิต สังคม และการบริหารองค์การ โดยกำหนดรูปแบบการพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมของตนเองและสังคมให้เกิดความเข้มแข็งยั่งยืน

## ๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาพระเจ้าจักรพรรดิในพระพุทธศาสนาเถรวาท
๒. เพื่อศึกษาหลักธรรมของพระเจ้าจักรพรรดิในพระพุทธศาสนาเถรวาท
๓. เพื่อศึกษาการประยุกต์หลักธรรมของพระเจ้าจักรพรรดิเพื่อการบริหารองค์การ

## ๓. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยค้นคว้าทางเอกสารซึ่งมีลำดับ

๑. ข้อมูลชั้นปฐมภูมิ ค้นคว้าข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๓๙

<sup>๑๑๙</sup> การเมืองภาคประชาชน, การเมืองภาคประชาชน: แนวคิดและแนวทางในการแก้ไขปัญหาการปกครองท้องถิ่น, [Online]. Available.

URL:<http://www.2516.org/news/new1/006.htm> สืบค้นเมื่อ ๑๐ สิงหาคม ๒๕๕๔.

๒. ข้อมูลชั้นทุติยภูมิ อรรถกถา และคัมภีร์ต่างๆ ในพระพุทธศาสนาเถรวาทที่เกี่ยวข้อง ได้ศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากตำรา เอกสาร บทความ ข้อมูลทางออนไลน์ และงานวิจัยต่างๆ
๓. รวบรวมข้อมูลแล้วนำมาเรียบเรียงย่อความ จากข้อมูลที่น่าเชื่อถือได้ คือ ข้อมูลชั้น ปฐมภูมิ และข้อมูลชั้นทุติยภูมิ
๔. นำเสนอผลงานวิจัยและข้อเสนอแนะที่ได้จากการศึกษาวิจัย

#### ๔. สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาหลักธรรมของพระเจ้าจักรพรรดิในพุทธศาสนาเถรวาท สรุปได้ดังนี้ในพระพุทธศาสนา กล่าวว่ “พระมหากษัตริย์” หมายถึง “นักรบผู้ยิ่งใหญ่” โดยถือตามความหมายที่ใช้กันอยู่ทั่วไปพระเจ้าแผ่นดิน ในภาษาสันสกฤตคำว่า กษัตริย์ หมายถึงผู้ป้องกันหรือนักรบมีคำเรียกพระมหากษัตริย์หลายคำเช่น พระราชา หรือราชัน หมายถึง ผู้ซบถน้อมจิตใจของผู้อื่นไว้ด้วยธรรม พระจักรพรรดิ หมายถึง ผู้ปกครองที่ปวงชนพึงใจและเป็นผู้มีคุณธรรม แต่กล่าวในแง่ของการปกครอง ก็มีความหมายที่เหมือนกัน คือ เป็นผู้ปกครองเหมือนกัน ซึ่งในแง่ของความแตกต่างคือด้านบุญบารมี สามารถกล่าวได้ว่า กษัตริย์นั้นเป็นนักรบ นักบริหารบ้านเมือง เป็นผู้ปกครองก็ปกครองอยู่ในเขตหรือรัฐฯ หรืออาณาเขตประเทศที่จำกัดเท่านั้น

ส่วนพระเจ้าจักรพรรดิเป็นผู้ปกครองที่สามารถขยายอาณาเขตที่กว้างขวางครอบคลุมทวีปทั้ง ๔ มีมหาสมบัติ ๗ ประการ เป็นต้น ที่เกิดขึ้นด้วยคุณธรรมของพระเจ้าจักรพรรดิ ดังนี้ เป็นต้น ผู้ปกครอง หรือจักรพรรดิ ตามหลักพระพุทธศาสนาเกิดขึ้นมาจาก การขาดศีลธรรมมนุษย์ จึงจำเป็นที่จะต้องมืองค์การเพื่อเข้ามาบริหารจัดการเพื่อให้เกิดความยุติธรรมอันจะนำไปสู่สันติสุขในสังคมหามมดี จึงเกิดขึ้น หน้าที่การปกครองบ้านเมืองของพระเจ้าจักรพรรดิ จะต้องมีคุณธรรม คือ มีศีลธรรม ป้องกันดูแลบ้านเมืองแผ่นดิน และสิ่งใดเป็นอกุศลลงวันเสียสิ่งใดเป็นอกุศลลงถ้อมันประพฤติปฏิบัติเมื่อคุณธรรมของพระราชาเกิดขึ้นย่อมได้รับสมบัติ ๗ ประการ จักรแก้ว ช้างแก้ว ม้าแก้ว แก้วมณี นางแก้ว ฤดูหบดีแก้ว ปริณายกแก้ว ดังนี้ เป็นต้น

การเมืองการปกครอง ตามทัศนะของพระพุทธศาสนาว่าเป็นการปกครองเพื่อการศึกษา การปกครอง และความสงบเรียบร้อยที่เกิดจากการปกครอง เป็นการปกครองดูแลแผ่นดินที่เป็นอาณาเขตรัฐของตน รวมถึงการดูแลและบำบัดทุกข์บำรุงสุขให้แก่ประชาราษฎร์ที่อาศัยอยู่ในแผ่นดิน โดยบริบทแห่งการเมืองการปกครองในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ประกอบด้วยบริบทต่างๆ คือ เมื่อผู้ปกครองดี มีศีลธรรม เข้าใจระบบการปกครองของผู้ใต้การปกครอง การปกครองจะสมบูรณ์ ผู้ใต้ปกครองต้องมีศีลธรรม จริยธรรมต่อระเบียบกฎเกณฑ์ของการบริหารบ้านเมืองด้วย เมื่อเป็นธรรมทั้งผู้ปกครองและผู้ถูกปกครอง การปกครองก็จะดีและพัฒนาไปสู่ความสงบสุขได้ แต่อย่างไรก็ดี การปกครองตามหลักพระพุทธศาสนา มีระบบการปกครอง ๓ ประการ คือ “อิตตธาธิปไตย” คือการปกครองที่ใช้อำนาจของตนเอง (คนเดียว) เป็นเครื่องตัดสินกล่าวคืออำนาจการปกครองระบบนี้ จะต้องนำความมาสู่ประชาชนก็คือประโยชน์แก่มวลมนุษยชาติโลกาธิปไตย คือ การปกครองที่ใช้อำนาจสูงสุดขึ้นอยู่กับความเห็นของคนส่วนใหญ่และธรรมาธิปไตยคือ การปกครองที่ยึดถือธรรมหรือความถูกต้องเป็นใหญ่การตัดสินใจทุกอย่างขึ้นอยู่กับความถูกต้อง เป็นใหญ่ ดังนั้น ผู้ปกครองในทางพระพุทธศาสนา หรือผู้เป็นใหญ่ มี กษัตริย์ พระราชา พระจักรพรรดิ ต้องมีคุณลักษณะของผู้ปกครอง คือ เป็นผู้ทรงธรรม มีความยุติธรรม มีความรอบรู้รอบรู้ทั้งในเรื่องการบริหารงาน เป็นต้น อย่างไรก็ตามการปกครองต้องมีหลักธรรมที่ใช้ในการปกครองหรือการบริงานให้เป็นไปในแนวทางที่ถูกต้อง มีหลักธรรมในการปกครองตามหลักพระพุทธศาสนา คือ การประพฤติ



ตามหลักทศพิธราชธรรม จักรวรรดิวัตร ราชสังคหวัตถุ อปทานิยธรรม อคติ พรหมวิหาร อิทธิบาท สปัปฺริสธรรม หลักการทูต ดังนี้ เป็นต้น เพื่อให้การปกครองนั้นมีความสันติยุติธรรมได้ในที่สุด

การบริหาร เป็นศิลปะแห่งการทำงานให้สำเร็จเป็นกระบวนการทำงานการดำเนินงาน เพื่อให้เกิดการทำงานให้มีประสิทธิภาพในการทำงาน และการทำงานหรือกระบวนการทำงานต้องมีหลักดำเนินงานให้เป็นขั้นตอน โดยมีบุคคล ตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไปประสานงานร่วมมือกัน การบริหารงานต้องนำสติปัญญาบริหารงานได้อย่างเหมาะสมกับองค์กรนั้นเพื่อให้สำเร็จบรรลุตามเป้าหมายที่วางไว้ หรือวัตถุประสงค์ที่องค์กรได้กำหนดไว้ และเพื่อความเจริญขององค์กรได้ในที่สุด การบริหารนั้นสามารถแบ่งออกเป็นหลายกลุ่ม เช่น การบริหารงานบุคคล การบริหารงานด้านงบประมาณ เป็นต้น อย่างไรก็ตาม

การประยุกต์หลักธรรมในการบริหารงานด้านบุคคล กล่าวคือ การบริหารบุคคลหรือบุคลากรองค์กรนั้นๆ ให้มีประสิทธิภาพในการทำงานของพนักงาน ของบุคลากรขององค์กรให้มีความรู้ทักษะ ความสามารถในการปฏิบัติงานตามหลัก ทศพิธราชธรรม อปทานิยธรรม สปัปฺริสธรรม พรหมวิหาร อคติ จักรพรรดิ และ หลักการทูต

การประยุกต์หลักธรรมของพระเจ้าจักรพรรดิในการบริหารองค์กรด้านงบประมาณ เป็นกระบวนการควบคุมการใช้จ่ายงบประมาณให้เป็นไปตามแผนงานและอนุมัติงบประมาณ เป็นต้น เพื่อให้การใช้จ่ายงบประมาณเป็นไปอย่างเหมาะสมมีประสิทธิภาพและประหยัดไม่มีการรั่วไหลโดยใช้กระบวนการบริหารงบประมาณในรูปแบบต่างๆ เป็นต้น การบริหารงานในด้านนี้เพื่อให้ผู้ปฏิบัติงาน เกิดความซื่อสัตย์สุจริตธรรม มีคุณธรรมให้เกิดการทำงานให้เกิดคุณค่าสูงสุด โดยใช้หลักประยุกต์ตามหลักธรรม คือ ความซื่อสัตย์สุจริต สังคหวัตถุ และอคติในการทำงาน การใช้จ่ายงบประมาณ ให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ขององค์กร

การประยุกต์หลักธรรมในการบริหารองค์กรด้านอุปกรณ์ เป็นกระบวนการทำงานในด้านสิ่งประดิษฐ์ชนิดต่างๆที่ใช้ในการสนับสนุนกระบวนการผลิตหรืออุปกรณ์ต่างๆ ในกระบวนการบริหารงานนั้น ผู้บริหารงานดูแลในด้านนี้จะต้องเป็นผู้มีคุณสมบัติความรู้ความสามารถและประสบการณ์สามารถรู้จักอุปกรณ์นั้นได้เป็นอย่างดี เพื่อให้มีอำนาจและสิทธิประเมินอุปกรณ์ดีหรือไม่ดีอย่างไร จะต้องเป็นผู้ที่มีความรู้และประสบการณ์ที่เหมาะสมทำหน้าที่ตามบทบาทที่ถูกต้องในการให้บริการงานนั้นการกำหนดคุณสมบัติของพนักงานให้เหมาะสมกับการบริหารในองค์กร โดยใช้กระบวนการบริหารงาน ในทางพระพุทธศาสนาตามหลัก ราชสังคหวัตถุ อคติ อิทธิบาท และพรหมวิหาร เพื่อพัฒนาองค์กร ให้เกิดการทำงานขององค์กรเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

การประยุกต์หลักธรรมในการบริหารองค์กรด้านการจัดการองค์การเป็นการจัดกระบวนการทำงานในกระบวนการจัดรูปร่างโครงสร้างการแบ่งหน้าที่ตามความรับผิดชอบของตำแหน่งต่างๆเป็นการบริหารงานโดยการจัดรูปแบบของการทำงานให้มีระเบียบ และเป็นระบบเพื่อให้มีการประสานที่มีประสิทธิภาพ โดยแบ่งตามหลักเกณฑ์ต่างๆ กล่าวคือ การจัดรูปแบบของงาน โครงสร้างของงาน การแบ่งงาน และการกระจายอำนาจการกำหนดคุณสมบัติของพนักงานให้เหมาะสมกับการบริหารในองค์กร โดยใช้กระบวนการบริหารงาน ในทางพระพุทธศาสนาตามหลัก อิทธิบาท อปทานิยธรรม พรหมวิหาร และศีล ๕ เพื่อให้เกิดการทำงานขององค์กรเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ และมีความเจริญก้าวหน้าในที่สุด

## ๕. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

การศึกษาเรื่อง การศึกษาหลักธรรมของพระเจ้าจักรพรรดิในพุทธศาสนาเถรวาทสรุปผลการวิจัย ซึ่งผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

๑. การบริหารการปกครองในรูปแบบของการเมืองของโลกปัจจุบัน ขาดหลักเกณฑ์และกติกาสำคัญอันหนึ่ง คือการไม่เคารพซึ่งกันและกัน หนึ่งในนี้ คือการไม่ศึกษาการระ ทำให้ไม่ทราบประวัติความเป็นมา ความสำคัญ คุณลักษณะพิเศษของผู้ปกครองชั้นยอด คือพระเจ้าจักรพรรดิ รวมถึงความคล้ายและความแตกต่างระหว่างพระเจ้าจักรพรรดิและผู้นำหรือผู้ปกครองทั่วไป โดยเฉพาะคุณลักษณะพิเศษเฉพาะตนอันเป็นกายภาพและหลักมโนธรรมอันเรียกว่าธรรมาธิปไตย ที่เรียกว่า “ธรรมราชา” ซึ่งปัจจุบันเรียกว่า ธรรมรัฐ หรืออุดมรัฐเป็นต้น จึงควรที่จะร่วมมือมือกันอย่างจริงจังเพื่อแก้ไขและปรับปรุงพัฒนาทรัพยากรบุคคลของสังคมให้เป็นรูปธรรมด้านคุณธรรม

๒. ทรัพยากรบุคคลที่เป็นผู้ใหญ่สำคัญอย่างยิ่งที่จะต้องได้รับการแก้ไขเป็นอันดับแรก รองลงมาก็เด็กเยาวชน เป็นเป้าหมายที่จะต้องเสริมสร้างคุณธรรม เพื่อรองรับระบบธรรมรัฐในอนาคต ซึ่งเขาจะได้รับประโยชน์และเข้าใจเรื่องลักษณะการเมืองการปกครองในพระพุทธศาสนา ตามหลักอธิปไตย สามารถนำหลักธรรมต่างๆ มาประยุกต์ใช้ในการทำงานกับองค์กรต่างๆ รวมทั้งสามารถนำหลักธรรมที่เกิดขึ้นมาประยุกต์ใช้กับชีวิตประจำวันได้มากขึ้น และยังมีคติข้อคิดเตือนใจ และให้คุณค่าในด้านต่างๆ และคุณค่าด้านแง่คิดและคติชีวิตของผู้ปกครองและประชาชน

๓. สามารถที่จะนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุข รู้เท่าทันโลกและชีวิต และความดีงามในสังคมในที่สุด

### ๕.๒.๒ ข้อเสนอการวิจัยครั้งต่อไป

(๑) ผู้นำหรือผู้ปกครองควรมีการนำหลักธรรมต่างๆ ในพระพุทธศาสนา มาบริหารงานให้มีประสิทธิภาพลดปัญหาค่านิยมวิกฤตและคอร์รัปชันในสังคมให้เหลือน้อยที่สุดให้ได้

(๒) ควรศึกษาเรื่องประวัติชาติกและส่งเสริมคุณค่าด้านศีลธรรมเพื่อนำมาพัฒนาประเทศในด้านต่างๆ ให้เยาวชนมีคุณธรรมและรู้จักประชาธิปไตยได้อย่างถูกต้องตรงตามหลักพระพุทธศาสนา เปรียบเทียบข้อดีข้อเสียซึ่งส่งผลที่เป็นคุณและโทษระหว่างคตินิยมและวิถีชีวิตของสังคมทางตะวันออกและตะวันตกมาปรับใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด

### บรรณานุกรม

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ:

โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์. พิมพ์ครั้งที่ ๑๒. กรุงเทพฯ:

โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

สมพงษ์ เกษมสิน. การบริหาร. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เกษมสุวรรณ, ๒๕๑๔.

ไพบุลย์ ช่างเรียน. วัฒนธรรมการบริหาร. กรุงเทพฯ: อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๓๒.

บุญทัน ดอกไธสง. การจัดการ. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗.

อนันต์ เกตุวงศ์. การบริหารการพัฒนา. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๓.

## การสร้างเกณฑ์มาตรฐานการดำเนินชีวิตของชุมชนในสังคมไทยตามหลักศีล ๕ Making the Living Standard of Communities in Thai Society according to the Five Precepts

ดร.พิชิต ปุริมาตฺร, ดร.พรเศรษฐิ วุฒิปัญญาอิสกุล, นางไพบรรณ ปุริมาตฺร\*

### บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ ๑) เพื่อศึกษาการดำเนินชีวิตของชุมชนในสังคมไทยตามหลักศีล ๕ ๒) เพื่อวิเคราะห์เชิงยืนยันองค์ประกอบหลักศีล ๕ สำหรับสร้างเกณฑ์มาตรฐานการดำเนินชีวิตของชุมชนในสังคมไทยตามหลักศีล ๕ และ ๓) เพื่อสร้างเกณฑ์มาตรฐานการดำเนินชีวิตของชุมชนในสังคมไทยตามหลักศีล ๕ ระเบียบวิธีวิจัยเป็นการวิจัยแบบผสมผสานวิธีด้วยการวิจัยเชิงปริมาณและการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการวิจัยเชิงปริมาณเก็บข้อมูลด้วยแบบสอบถามกลุ่มจากประชากร จำนวน ๔๐๐ คน วิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติพรรณนาด้วยค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการวิเคราะห์องค์ประกอบ (Factor Analysis) วิจัยเชิงคุณภาพเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูล จำนวน ๒๔ รูป/คน ด้วยแบบสัมภาษณ์เชิงลึกที่มีโครงสร้าง

ผลการวิจัยพบว่า

๑. การดำเนินชีวิตของชุมชนในสังคมไทยตามหลักศีล ๕ มีวิถีชุมชนดำรงวัฒนธรรมของตนเองไว้ การเปลี่ยนแปลงตามวัฒนธรรมภายนอกน้อยเมื่อเทียบกับหมู่บ้านภายนอกที่ได้ดำเนินชีวิตตามหลักศีล ๕ ทั้งนี้เพราะความต้องการของสมาชิกชุมชนหมู่บ้านศีล ๕ อาศัยปัจจัยต่างๆเฉพาะจำเป็นต่อการดำรงชีวิตเท่าที่ตนเองจะสามารถหาได้ แนวทางดำเนินชีวิตมาจากการส่งต่อองค์ความรู้ การศึกษาของสมาชิกชุมชน เป็นองค์ความรู้ภายนอกชุมชนและองค์ความรู้ที่บรรพบุรุษในชุมชนสะสมไว้ การสื่อสารคมนาคม ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ การนำมาเปลี่ยนแปลงแบบค่อยเป็นค่อยไป การปรับเปลี่ยนการประดิษฐ์ในชุมชน

๒. วิเคราะห์เชิงยืนยันองค์ประกอบหลักศีล ๕ สำหรับสร้างเกณฑ์มาตรฐานการดำเนินชีวิตของชุมชนในสังคมไทยตามหลักศีล ๕ ผลการวิเคราะห์ยืนยันองค์ประกอบหลักศีล ๕ ปรากฏว่า โมเดลมีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์อยู่ในเกณฑ์ที่ดี ซึ่งพิจารณาจากค่าไค-สแควร์ มีค่าเท่ากับ ๓.๗๑ ค่าความน่าจะเป็นเท่ากับ ๐.๒๙ ที่องศาอิสระเท่ากับ ๓ น้ำหนักองค์ประกอบของมาตรฐานมีค่าเป็น + อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ ๐.๐๕ ทุกตัวมาตรฐานที่มีน้ำหนักองค์ประกอบมากที่สุด คือ ศีลข้อที่ ๑ กับศีลข้อที่ ๔ แสดงถึงพฤติกรรมกรรมมมีศีลและไม่มีศีลมิได้มีการเบียดเบียนผู้อื่น และผู้ตรงไปตรงมา รองลงมาคือ ศีลข้อที่ ๒ และต่ำสุดคือศีลข้อที่ ๕ เนื่องจากสังคมส่วนหนึ่งมองว่าการดื่มสุรา หรือดื่มของมึนเมา หากไม่เมาก็ถือว่าไม่ผิดศีล อีกทั้งการดื่มสุรายังมีผลต่อการบำรุงดูแลสุขภาพเป็นอายุวิฆณะ ผลค่าน้ำหนักอยู่ในระดับต่ำตามความคิดเห็นของผู้ปฏิบัติ

\* อาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา

๓. สร้างเกณฑ์มาตรฐานการดำเนินชีวิตของชุมชนในสังคมไทยตามหลักศีล ๕ จากการศึกษาวิถีชุมชน ดำรงวัฒนธรรมของตนเองไว้การเปลี่ยนแปลงตามวัฒนธรรมภายนอกน้อยเมื่อเทียบกับหมู่บ้านภายนอกที่มีได้ ดำเนินชีวิตตามหลักศีล ๕ ซึ่งมีเป้าหมายอยู่ ๓ ประการ ๑. ตนเองมีความสุข ๒. สังคมมีความสุข ๓. เศรษฐกิจ มั่นคงพึ่งตนเองได้

**คำสำคัญ:** เกณฑ์พื้นฐาน, มาตรการดำเนินชีวิต, ศีล ๕

## Abstract

The objective of this research were to 1) To study the lifestyle of the community in Thailand under the five precepts 2) Analysis confirmed the main elements for the benchmark five precepts the life of the community in Thailand, according to the five precepts. 3) to create a standard of life of the communities in Thailand under the five precepts. The research methodology combined with quantitative research and qualitative research. The quantitative data collection questionnaire among a population of 400 analyzed with descriptive statistics, by percentage, average, standard deviation, and element analysis (Factor Analysis). Qualitative Research colleges the datam from the datam-resource 24 persons with a structured interview.

### The findings could be summarized as follows:

1. lifestyle of people in community of Thailand is under the five precepts as their own culture as a lifestyle change as opposed to a culture outside the village nor the outside following the five precepts because the needs of the community, the village canon. The five factors in particular are essential to life as they can find. The lifestyle come from their ability to forward knowledge and the member's education which is the knowledge outside the community and ancestral knowledge accumulated in the community.

2. The analysis confirmed the five main precepts for creating a standard of life of the communities in Thailand under the five precepts five principal components analysis confirmed that the model is consistent with the empirical data are considered in good standing. This is based on chi - square is equal to the probability of 3.71 to 0.29 degrees of freedom equal to the weight of three elements: the value is significant at ๐.๐๕ level all standards. weighing the most is the one with the precepts No. 4 shows the behavior is unethical and is not canon. There are not hurting others And frankly, followed by the sacrament of the 2<sup>nd</sup> and the 5<sup>th</sup> lowest was baptized as a part of society that drinking alcohol, or drink alcohol if a drunk is not wrong. The alcohol also affects the maintenance of a healthy longevity. The result is low weight, according to a review of the practice.

3. The standard of living of communities in Thailand is under the five precepts. The education community as a way of their own culture into the culture outside the village, less than a third following the five precepts. The aims are three reasons: 1. they are happy 2. Economic 3. Social enjoyed stable self-reliant.

**Keywords:** Criteria; living Standard, five precepts

## ๑. บทนำ

ความขัดแย้งในสังคมไทยในอดีตมีมาเรื่อย ไม่ว่าจะเป็นความขัดแย้งระหว่างชนชั้นนำที่ยุติลงด้วยการเปลี่ยนแปลงการปกครองในวันที่ ๒๔ มิ.ย. ๒๔๗๕ หลังจากนั้นก็เกิดความขัดแย้งเชิงอุดมการณ์ระหว่างรัฐไทยกับพรรคคอมมิวนิสต์ แห่งประเทศไทยตั้งแต่ปี ๒๔๙๒-๒๕๒๕ ซึ่งสิ้นสุดลงด้วยนโยบายการให้อภัย ตามคำสั่งที่ ๖๖/๒๕๒๓ ต่อมาก็เป็นความขัดแย้งระหว่างรัฐบาลเผด็จการกับกระแสเรียกร้องประชาธิปไตยของประชาชน อันก่อให้เกิดเหตุการณ์ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ และพฤษภาทมิฬ ๒๕๓๕<sup>๑๐</sup> ความขัดแย้งที่ผ่านมาในประวัติศาสตร์ ยังไม่ได้มีความรุนแรงเท่าความขัดแย้งทางการเมืองยึดเยื้อ เรื่องนี้ในขณะนี้ ที่เริ่มต้นเมื่อปลายปี ๒๕๔๘ และพัฒนา มาเป็นความขัดแย้งระหว่าง กลุ่มความคิดเห็นทางการเมืองสองกลุ่มอยู่จนถึงทุกวันนี้ แนวทางการแก้ไขปัญหา ความขัดแย้ง การจัดการด้วยสันติวิธี ความขัดแย้งทางเพศมีความเกี่ยวข้องกับชีวิตของทุกคน จากปัญหาทาง เพศที่เกิดขึ้นนั้น มีสาเหตุส่วนใหญ่ที่สำคัญ ได้แก่ ขาดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องในเรื่องเพศ หรือได้รับความรู้ ในการแก้ปัญหาที่ไม่ถูกต้อง

ความขัดแย้ง ความสูญเสียเกิดจากการดื่มสุรา ยอดรวมการเกิดอุบัติเหตุสะสมตลอด ๕ วัน ตั้งแต่วันที่ ๒๙ ธันวาคม ๒๕๕๘ ถึงวันที่ ๒ มกราคม ๒๕๕๙ มียอดรวม ๒,๗๕๓ ครั้ง ผู้เสียชีวิตรวม ๒๙๒ ราย ผู้บาดเจ็บรวม ๒,๘๕๕ ราย สาเหตุหลักยังเป็นเมาสุรา ร้อยละ ๒๓.๐๘ ขับรถเร็วเกินกำหนด ร้อยละ ๑๕.๙๘ โดยรถจักรยานยนต์ ยังครองอันดับหนึ่งที่เกิดอุบัติเหตุ ร้อยละ ๘๓.๔๑ ขับรถเร็วเกินกำหนด ร้อยละ ๑๕.๙๘ โดยรถจักรยานยนต์ ยังครองอันดับหนึ่งที่เกิดอุบัติเหตุ ร้อยละ ๘๓.๔๑ รถปิกอัพ ร้อยละ ๗๒.๔๑ เกิดบนถนนกรมทางหลวงมากที่สุด ร้อยละ ๓๗.๓๕ โดยจังหวัดที่เกิดอุบัติเหตุสะสมสูงสุด ได้แก่ จังหวัดเชียงใหม่ ๑๐๘ ครั้ง จังหวัดที่มีผู้เสียชีวิตสะสมสูงสุด ได้แก่ จังหวัดนครราชสีมา ๑๒ ราย จังหวัดที่มีผู้บาดเจ็บสะสมสูงสุด ได้แก่ จังหวัดเชียงใหม่ ๑๐๘ คน ส่วนจังหวัดที่ไม่มีผู้เสียชีวิต มี ๗ จังหวัด คือ จังหวัดตรัง จังหวัดพังงา จังหวัดแพร่ จังหวัดระนอง จังหวัดสมุทรปราการ จังหวัดสิงห์บุรี และจังหวัดสุโขทัย<sup>๑๑</sup>

ผู้ที่ดื่มสุราเรื้อรังจะมีอายุเฉลี่ยสั้นลง ๑๐-๑๔ ปี แต่ถ้าดื่มตามกำหนดอายุเฉลี่ยจะยาวกว่าคนที่ไม่ได้ดื่ม โดยเฉพาะเมื่อเริ่มดื่มเมื่อมีปัจจัยเสี่ยงต่อโรคหัวใจ บางคนแนะนำให้ดื่มหลังอายุ ๖๐ปี ถ้าได้ดื่มเกินขนาดอาจจะทำให้เสียชีวิต หากคุณดื่มสุราเป็นประจำมากเกินไปอาจก่อให้เกิดผลเสียต่อสุขภาพ การลดความขัดแย้งใน

<sup>๑๐</sup> บวรศักดิ์ อุวรรณโณ, ความขัดแย้งในประเทศไทย: สาเหตุ ผลกระทบ และ ทางแก้, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.oknation.net> [๑๒ มีนาคม ๒๕๕๙].

<sup>๑๑</sup> ชาญเชาว์ ไชยานุกิจ, เติลนิวัตร ๗ วันอันตราย, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.dailynews.co.th/politics/370786> [๑๒ มีนาคม ๒๕๕๙].

สังคมไทย ลดผลกระทบในสังคมไทยที่เกิดจากการตีตรา มีการรณรงค์ตีตราเพื่อให้ชุมชนได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้กระบวนการ งดเหล้า และประสบการณ์งดเหล้าของคนต้นแบบในชุมชนที่ประสบความสำเร็จ และเปลี่ยนเป็นคนใหม่จากการเลิกเหล้า งดเหล้าครบสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ พรชช.สู้ออกพรรษา... ชุมชนคนสู้เหล้า ซึ่งได้ผลในระดับหนึ่ง และแก้ไขปัญหาได้เพียงบางส่วน ทั้งนี้เป็นสุราเป็นเพียงสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดความผิดปกติในสังคมไทย สาเหตุหลักที่ทำให้สังคมไทยผิดปกติไปจากการดำรงชีวิต ความสุข ความมั่งคั่งในทรัพย์สิน การพัฒนาสังคม มีสาเหตุมาจากประชาชนในชุมชนละเมิดศีล ๕ ศีล ๕ จึงเป็นตัวแปรต้นเหตุที่สำคัญต่อการดำเนินชีวิตที่สุขสงบหรือล่มสลายในชุมชน และความรู้ ความเข้าใจ การปฏิบัติ การประยุกต์ใช้หลักศีล ๕ ของชุมชนต่างกัน

การดำเนินชีวิตของบุคคล โดยที่ลักษณะของพฤติกรรมต่างๆ จะเป็นตัวบ่งบอกถึง รูปแบบการดำเนินชีวิต แต่ละแบบพฤติกรรมในการเข้าสังคม ในการบริโภค ในการหาความบันเทิง การพักผ่อนหย่อนใจใช้เวลาว่าง และการแต่งตัว ล้วนเป็นส่วนประกอบของรูปแบบการดำเนินชีวิต รูปแบบการดำเนินชีวิตจะถูกดำเนินเป็นอุปนิสัย เป็นวิธีประจำที่กระทำสิ่งต่างๆ ซึ่งดำเนินชีวิตไปตามกระแสของกิเลสหรือกระแสระบบทุนนิยมเสรี ที่ส่งเสริมสร้างกระแสบริโภคนิยม กระตุ้นให้เกิดความอยาก ความขัดแย้งและช่วงชิง นำไปสู่การละเมิดศีล ๕ ส่งผลให้สังคมไม่ปกติสุข และเมื่อกำหนดเกณฑ์มาตรฐานการดำเนินชีวิตของบุคคลในชุมชนจะช่วยให้ชุมชนวิเคราะห์ตนเองได้<sup>๑๒๒</sup>

ศีล ๕ คือการดำเนินชีวิต หลักความประพฤติ ที่ช่วยให้สังคมอยู่ร่วมกันอย่างปกติสุข ข้อประพฤติปฏิบัติ ศีลธรรม หรือกฎศีลธรรม จริยะ (หรือ จริยธรรม) อันประเสริฐ เรียกว่า พรหมจริยะ (พรหมจริยธรรม หรือ พรหมจรรย์) แปลว่า ความประพฤติอันประเสริฐ หรือ การดำเนินชีวิตอย่างประเสริฐ เป็นมนุษยสัมพันธ์ ดำเนินชีวิตอันดีงามตามอุดมคติเท่าที่มนุษย์จะพึงประพฤติและดำเนินไปถึงได้ นำไปสู่กระบวนการพัฒนาคนที่สมบูรณ์ตามมรรคมีองค์ ๘ หรือ ศีล สมาธิ ปัญญา และการรักษาศีล ๕ หากหมู่บ้านรักษาศีล ๕ ได้ทุกคน จะส่งผลให้สังคมเป็นสุข โดยเกณฑ์ความสำเร็จคิดเป็นร้อยละร้อย นำไปสู่ต้นแบบเพื่อประเมินหมู่บ้านการประเมินหมู่บ้านศีล ๕ อื่นๆ ที่สอดคล้องกับมาตรฐานการดำเนินชีวิตของชุมชน

หมู่บ้านรักษาศีล ๕ และโรงเรียนรักษาศีล ๕ ตามโครงการหมู่บ้านรักษาศีล ๕ จ.สระบุรี โดยสมเด็จพระมหาธีรราชเจ้ามิ่งมงคลจารย์ กล่าวว่า ศีล ๕ เป็นหลักประกันสังคมได้เป็นอย่างดี หากหมู่บ้านใดนำไปปฏิบัติได้จะเกิดความสงบสุข และจะส่งผลยังประเทศให้เกิดความสงบสุข ไม่ต้องทุกข์ เดือดร้อน การดำเนินการหมู่บ้านศีล ๕ นั้น มีการมอบป้ายประกาศอย่างเป็นทางการที่จังหวัดสระบุรีเป็นแห่งแรก และขณะนี้ในหลายจังหวัดเริ่มดำเนินการแล้ว เช่น ลพบุรี สระแก้ว แพร่ นครสวรรค์ ตาก อุทัยธานี อุตรดิตถ์ สุโขทัย ขณะเดียวกันคณะสงฆ์ในแต่ละจังหวัดควรนำไปปฏิบัติด้วย โดยเริ่มจากร้อยละ ๕๐ ของแต่ละหมู่บ้าน เพราะการดำเนินการโครงการนี้หากจังหวัดใดสามารถดำเนินการได้จนประสบความสำเร็จก็จะส่งผลให้เกิดความสงบสุขยังจังหวัดนั้น และสุดท้ายจะทำให้ประเทศไทยสงบสุขด้วย

เกณฑ์มาตรฐานการดำเนินชีวิตของคนในชุมชน อย่างน้อยต้องมีศีล ๕ มีธรรมจริยา พร้อม ทั้งกาย ทางวาจา และทางใจ โดยเกณฑ์มาตรฐานเบื้องต้นที่ได้ชื่อว่าเป็นคนมีศีลธรรม มีตัวชี้วัด คือ เว้นจากปาณาติบาต ละเว้นการฆ่าการสังหาร ไม่ประทุษร้ายต่อชีวิตและร่างกาย เว้นจากอกุศลนาทาน ละเว้นการลักขโมยเบียดบังแย่ง

<sup>๑๒๒</sup> พุทธทาสภิกขุ, ทาน ศีล ภาวนา, (กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ, ๒๕๓๙), หน้า ๔๑.



จึงไม่ประทุษร้ายต่อทรัพย์สิน เว้นจากการเมสุมิจฉาจาร ละเว้นการประพฤติผิดในกาม ไม่ประทุษร้ายต่อของรักของหวงแหน อันเป็นการทำลายเกียรติภูมิและจิตใจ ตลอดจนทำวงศ์ตระกูลของเขาให้สับสน และเว้นจากสุราเมรัย ไม่เสพเครื่องดองของมีนเมาสิ่งเสพติดอันเป็นเหตุให้เกิดความประมาทมัวเมา ก่อความเสียหายผิดพลาดเพราะขาดสติ เช่น ทำให้เกิดอุบัติเหตุ แม้อย่างน้อยก็เป็นผู้คุกคามต่อความรู้สึกมั่นคงปลอดภัยของผู้ร่วมสังคม

ซึ่งสอดคล้องกับนโยบายคณะกรรมการรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) ที่ต้องการสร้างความปรองดองสมานฉันท์ เพราะความไม่สงบของบ้านเมืองที่ผ่านมา ทั้งจากปัญหาด้านอาชญากรรม การกระทำผิดกฎหมาย การแตกแยกทางความคิด การทุจริตคอร์รัปชัน ล้วนเกิดจากการขาดสติ จิตสำนึก ศีลธรรม และคุณธรรม การกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำของชุมชนด้วยใช้ศีลเป็นเกณฑ์ เพื่อให้เกิดการสร้างเกณฑ์มาตรฐานการดำเนินชีวิตของคนในชุมชน

จากความสำคัญดังกล่าว คณะผู้วิจัย จึงสนใจที่จะศึกษาถึงการสร้างเกณฑ์มาตรฐานการดำเนินชีวิตของชุมชนในสังคมไทยตามหลัก ศีล ๕ โดยจะศึกษาการดำเนินชีวิตของชุมชนในสังคมไทยตามหลักศีล ๕ วิเคราะห์เชิงยืนยันองค์ประกอบหลักศีล ๕ สำหรับสร้างเกณฑ์มาตรฐานการดำเนินชีวิตของชุมชนในสังคมไทยตามหลักศีล ๕ และสร้างเกณฑ์มาตรฐานการดำเนินชีวิตของชุมชนในสังคมไทยตามหลัก ศีล ๕ ต่อไป

## ๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาการดำเนินชีวิตของชุมชนในสังคมไทยตามหลักศีล ๕

๒. เพื่อวิเคราะห์เชิงยืนยันองค์ประกอบหลักศีล ๕ สำหรับสร้างเกณฑ์มาตรฐานการดำเนินชีวิตของชุมชนในสังคมไทยตามหลักศีล ๕

๓. เพื่อสร้างเกณฑ์มาตรฐานการดำเนินชีวิตของชุมชนในสังคมไทยตามหลัก ศีล ๕

## ๓. วิธีดำเนินการวิจัย

### ๑. รูปแบบการวิจัย

ผู้วิจัยใช้วิธีการวิจัยด้วยแบบผสมวิธี (Mixed Methods Research) ตามลักษณะการศึกษารวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ ดังนี้

**วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ** การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Quantitative Research) ผู้วิจัยได้การวิจัยเอกสารและสัมภาษณ์เชิงลึกเพื่อพิจารณาถึงประเด็นของผู้การสร้างเกณฑ์มาตรฐานการดำเนินชีวิตของชุมชนในสังคมไทยตามหลักศีล ๕

**วิธีการวิจัยเชิงปริมาณ** ใช้การวิจัยแบบสำรวจ (survey research) โดยเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างในช่วงเวลาเดียว (cross-sectional design) และใช้ข้อมูลของตัวอย่างแต่ละคน (individual) เป็นหน่วยวิเคราะห์ (unit of analysis) โดยใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือ เก็บรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัย

### ๒. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง/ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

#### ๒.๑ ประชากร ได้แก่

๑. ประชากรที่ใช้ในงานวิจัยในครั้งนี้ประชาชนที่สมัครเข้าร่วมโครงการหมู่บ้าน ศีล ๕ จำนวน

๒๔๓,๕๘๕ คน ข้อมูล ณ วันที่ ๒ ตุลาคม ๒๕๕๘<sup>๑๒๓</sup>

๒. กลุ่มตัวอย่างประชาชนที่สมัครเข้าร่วมโครงการหมู่บ้านศีล ๕ ได้มาโดยได้มาโดยการกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างใช้ตารางหาโร ยามาเน่ (Yamane)<sup>๑๒๔</sup> จำนวน ๔๐๐ คน จาก ๔ หมู่บ้าน ๔ จังหวัด ๔ ภาค จังหวัดละ ๑๐๐ คน ใช้วิธีการสุ่มแบบง่าย (Simple random sampling)

### ๒.๒ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

๑. ตัวแทนฝ่ายฆราวาสระดับจังหวัด ได้แก่ ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนา จังหวัดลำพูน จังหวัดขอนแก่น จังหวัดลพบุรี และจังหวัดกระบี่ จำนวน ๔ คน

๒. ตัวแทนฝ่ายคณะสงฆ์ระดับจังหวัด ได้แก่ เจ้าคณะจังหวัด จังหวัดลำพูน จังหวัดขอนแก่น จังหวัดลพบุรี และจังหวัดกระบี่ จำนวน ๔ รูป

๓. ตัวแทนคณะกรรมการระดับอำเภอฝ่ายฆราวาส จังหวัดลำพูน จังหวัดขอนแก่น จังหวัดลพบุรี และจังหวัดกระบี่ จำนวน ๔ คน

๔. ตัวแทนคณะกรรมการระดับอำเภอฝ่ายคณะสงฆ์ จังหวัดลำพูน จังหวัดขอนแก่น จังหวัดลพบุรี และจังหวัดกระบี่ จำนวน ๔ รูป

๕. ตัวแทนองค์กรภาครัฐและเอกชน คณะสงฆ์ที่เข้าร่วมโครงการหมู่บ้านศีล ๕ จังหวัดลำพูน จังหวัดขอนแก่น จังหวัดลพบุรี และจังหวัดกระบี่ จำนวน ๘ รูป/คน

รวมทั้งสิ้น จำนวน ๒๔ รูป/คน

### ๓. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

๓.๑ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยจะใช้เครื่องมือสำรวจข้อมูลเชิงประจักษ์และสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง โดยใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และแบบสังเกต ซึ่งผู้วิจัยได้วิเคราะห์ประเด็นสำคัญของเนื้อหาการวิจัยและวิเคราะห์สาระสำคัญจากนิยามศัพท์เชิงปฏิบัติการแล้วได้ร่างแบบสัมภาษณ์เชิงลึก

๓.๒ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเชิงปริมาณ ผู้วิจัยจะใช้แบบสอบถามโดยการสร้างเครื่องมือผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

### ๔. การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลในเชิงคุณภาพมีขั้นตอนดังนี้

๑) ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) โดยการรวบรวมจากหนังสืออ้างอิงทางพระพุทธศาสนาต่างๆ จากพระไตรปิฎก (ภาษาบาลี) ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๐๐, พระไตรปิฎก (ภาษาไทย) ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถ

๒) ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) โดยการรวบรวมจากหนังสือ วารสารบทความงานวิจัยเกี่ยวกับหลักการ แนวคิด ทฤษฎี ตลอดจนข้อมูลทางสถิติที่รวบรวมโดยหน่วยงานราชการหรือสถาบันการศึกษาและแหล่งข้อมูลที่เป็นที่ยอมรับ

<sup>๑๒๔</sup> สุวีย์ ศิริโกคาภิรมย์, การวิจัยทางการศึกษา, (ลพบุรี: ฝ่ายเอกสารการพิมพ์สถาบันราชภัฏเทพสตรี, ๒๕๕๖), หน้า ๑๒๙-๑๓๐.

## ข้อมูลเชิงคุณภาพ

### การสัมภาษณ์ (Interview)

การวิจัยครั้งนี้ ใช้การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ (Informal interview) ดำเนินการสัมภาษณ์กลุ่ม  
ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

### ข้อมูลเชิงปริมาณ

ผู้วิจัยได้กำหนดกลุ่มประชากร

๑. ประชากรที่ใช้ในงานวิจัยในครั้งนี้ ประชาชนที่สมัครเข้าร่วมโครงการหมู่บ้าน ศิล ๕ จำนวน  
๒๔๓,๕๘๕ คน ข้อมูล ณ วันที่ ๒ ตุลาคม ๒๕๕๘<sup>๑๒๕</sup>

๒. กลุ่มตัวอย่างประชาชนที่สมัครเข้าร่วมโครงการหมู่บ้านศิลป ๕ จำนวน ๔๐๐ คน

ในงานวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยดำเนินการจัดเก็บข้อมูลในเชิงปริมาณตามขั้นตอนดังต่อไปนี้

๑) จัดเตรียมเครื่องมือตามจำนวนกลุ่มตัวอย่างโดยใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) ตรงตามจำนวน  
กลุ่มตัวอย่างที่ต้องการแจกแบบสอบถาม

๒) นำส่งหนังสือขออนุญาตและขอความร่วมมือถึงประชาชนที่สมัครเข้าร่วมโครงการหมู่บ้านศิลป ๕  
ที่เกี่ยวข้องเพื่อขอแจกแบบสอบถาม (Questionnaire) และดำเนินการแจกและรับกลับคืนด้วยตนเอง

๔) ตรวจสอบความสมบูรณ์ครบถ้วนของแบบสอบถาม (Questionnaire) ที่รับกลับมาแล้วนำไป  
วิเคราะห์ข้อมูล

## ๕. การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิจัย

### ๕.๑ การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูล แบ่งออกเป็น ๒ ส่วน คือ ๑. การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ และ  
๒. การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ ดังนี้

#### ๑) การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากเอกสาร  
การสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกต โดยใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลแบบแก่นสาระ<sup>๑๒๖</sup> อรรถาธิบายและพรรณนาความ  
วิเคราะห์ลักษณะปัญหาจากเอกสาร จากการสัมภาษณ์ และจากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องประกอบด้วย ๑) รวบรวม  
ข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง ๒) จัดลำดับข้อมูล ๓) จากการสัมภาษณ์ ๔) นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์เนื้อหาตาม  
ประเด็น ๕) สรุปผลการวิจัย

#### ๒) การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ

หลังจากได้รับแบบสอบถามแล้วผู้วิจัยจะได้นำข้อมูลที่ได้ทั้งหมดไปทำการตรวจสอบความถูกต้อง  
การลงรหัส และประมวลผลข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อทำการคำนวณค่าสถิติต่างๆ ที่ใช้ในการวิเคราะห์  
การนำเสนอและสรุปผลการวิจัย

<sup>๑๒๕</sup> โครงการหมู่บ้านรักษาศีล ๕, (ออนไลน์), แหล่งที่มา : <http://www.sila5.com>, สืบค้น วันที่ ๒ ตุลาคม ๒๕๕๘

<sup>๑๒๖</sup> ศิริพร จิรวัดณ์กุล, การวิจัยเชิงคุณภาพด้านวิทยาศาสตร์สุขภาพ, (กรุงเทพฯ: วิทยพัฒน์, ๒๕๕๒), หน้า ๑๐๖.

สถิติพรรณนา (Descriptive Statistics) สำหรับอธิบายลักษณะส่วนบุคคลของกลุ่มตัวอย่าง สถิติที่ใช้ คือ ค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) สำหรับข้อมูลพื้นฐานส่วนบุคคล ค่าเฉลี่ย (Mean) ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) และการวิเคราะห์องค์ประกอบ (Factor Analysis) สำหรับความคิดเห็นที่มีต่อการสร้างเกณฑ์มาตรฐานการดำเนินชีวิตของชุมชนในสังคมไทยตามหลักศีล ๕ ของกลุ่มตัวอย่างแต่ละหัวข้อคำถามในแบบสอบถาม

#### ๔. สรุปผลการวิจัย

##### ๑. การดำเนินชีวิตของชุมชนในสังคมไทยตามหลักศีล ๕

###### ๑) การดำเนินชีวิตของชุมชนตามวิถีพุทธวัฒนธรรม

การดำเนินชีวิตของชุมชนตามวิถีพุทธวัฒนธรรมของสังคมไทยย่อมมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา เพราะความต้องการของมนุษย์ไม่มีที่สิ้นสุด แต่การเปลี่ยนแปลงจะเร็วหรือช้าขึ้นขึ้นอยู่กับปัจจัยที่มากเกี่ยวข้อง เช่น ระดับการศึกษาของคนในสังคม การสื่อสารคมนาคม ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ การนำมาเปลี่ยนแปลง การค้นพบ การประดิษฐ์ การขัดแย้ง การแข่งขัน การเปลี่ยนแปลงทางสังคม ทั้งที่เป็นวัตถุประสงค์และไม่ใช้วัตถุประสงค์ ปัญหาที่ชุมชนประสบอยู่ ความต้องการจะปรับปรุงวิถีชีวิตของตนเองและครอบครัวให้มีสภาพดีขึ้นกว่าเดิม การรับเอาแบบอย่างความเป็นอยู่ในเรื่องอาหารการกิน การแต่งกาย การพักผ่อนหย่อนใจ ฯลฯ ส่งผลต่อการดำเนินชีวิตของชุมชนปรับเปลี่ยนตลอดเวลาให้เหมาะสมกับสังคมปัจจุบัน จึงทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม เช่น การแต่งกายตามยุคสมัยใหม่ และเด็กไทยนั้นได้รับอิทธิพลการแต่งตัวแบบเด็กญี่ปุ่นและเกาหลีนั้น ทำให้นั้นเกิดการเลียนแบบและพยายามทำตัวให้เหมือนเด็กญี่ปุ่นและเกาหลี เนื่องจากเกิดการเปรียบเทียบทางวัฒนธรรม และต้องการเป็นในแบบที่เชื่อว่าอยู่ในวัฒนธรรมที่มีชนชั้นที่สูงกว่า แต่ในความเป็นจริงแล้วการแต่งตัวของเด็กญี่ปุ่นและเกาหลีที่อยู่ในประเทศของตนแบบนั้นจริงๆ นั้นมีการแต่งตัวที่มีสไตล์การแต่งตัวที่หลายหลายมากกว่าที่เด็กไทยประเทศไทยบริโศคอยู่มาก การที่เด็กไทยรับสไตล์การแต่งตัวมานั้น ยังถือว่าน้อยอยู่ในตอนนี้ เป็นแค่เพียงการเลียนแบบเฉพาะบางส่วน

การดำเนินชีวิตของชุมชนตามวิถีพุทธวัฒนธรรมของสังคมไทย มองด้านวัตถุแล้วเหมือนกับชุมชนมีความเจริญรุ่งเรือง สมาชิกมีความสุข มีรายได้เพียงพอต่อรายจ่าย แต่ความเป็นจริงที่ซ่อนอยู่สมาชิกในชุมชนต้องดิ้นรนแสวงหาวัตถุไม่สิ้นสุด ความสุขเพียงเล็กน้อยแลกกับความทุกข์มากมายเท่าตัว รายรับไม่เพียงพอต่อรายจ่าย ความไม่เป็นชุมชนซ่อนอยู่ในชุมชน ความกลัว ความวาทะแวง ปัญหาเกิดต่อเนื่อง ชุมชนไม่สงบสุข

###### ๒) การดำเนินชีวิตของชุมชนตามหลักศีล ๕

การดำเนินชีวิตของชุมชนตามหลักศีล ๕ หมู่บ้านต้นแบบ มีวิถีชุมชนดำรงวัฒนธรรมของตนเองไว้การเปลี่ยนแปลงตามวัฒนธรรมภายนอกน้อยเมื่อเทียบกับหมู่บ้านภายนอกที่ได้ดำเนินชีวิตตามหลักศีล ๕ ทั้งนี้เพราะความต้องการของสมาชิกชุมชนหมู่บ้านศีล ๕ อาศัยปัจจัยต่างๆ เฉพาะจำเป็นต่อการดำรงชีวิตเท่าที่ตนเองจะสามารถหาได้ แนวทางดำเนินชีวิตมาจากการส่งต่อองค์ความรู้ การศึกษาของสมาชิกชุมชน เป็นองค์ความรู้ภายนอกชุมชนและองค์ความรู้ที่บรรพบุรุษในชุมชนสะสมไว้ การสื่อสารคมนาคม ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ การนำมาเปลี่ยนแปลงแบบค่อยเป็นค่อยไป

การปรับเปลี่ยนการประดิษฐ์ในชุมชน เช่น บ้าน วัด สถานที่สำคัญในชุมชน เป็นต้น มีการปรับเปลี่ยนปลูกสร้างอย่างซ้ำๆ ความขัดแย้ง การแข่งขัน การเปลี่ยนแปลงทางสังคม เน้นแก้ปัญหาที่ชุมชนประสบอยู่ ความต้องการจะปรับปรุงวิถีชีวิตของตนเองและครอบครัวให้มีสภาพดีขึ้นกว่าเดิม การรับเอาแบบอย่างความเป็นอยู่ในเรื่องอาหารการกิน การแต่งกาย การพักผ่อนหย่อนใจ ฯลฯ ส่งผลต่อการดำเนินชีวิตของชุมชนแบบพึ่งพาตนเอง พึ่งพาทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน พึ่งพาทรัพยากรภายนอกเท่าที่จำเป็น

การดำเนินชีวิตตามหลักศีล ๕ การสมาทานรักษาศีลอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต การเปล่งวาจารับศีลเมื่อเข้าร่วมกิจกรรมทางพุทธศาสนา ก่อนถวายอาหารพระสงฆ์ การเปล่งวาจารับศีลในวันพระ การสวดมนต์เข้าเฝ้าที่บ้าน ที่วัดในทุกวันจนกลายเป็นวัฒนธรรมชุมชน บางหมู่บ้านนัดสวดมนต์วันพระหรือวันอาทิตย์ การปฏิบัติธรรมในวันเป็นการปฏิบัติตามคำสอนของพระสงฆ์ งดอาหารปรุงด้วยเนื้อสัตว์ แต่บางหมู่บ้านยังคงบริโภคเนื้อสัตว์แต่ไม่เบียดเบียนชีวิตเพื่อนมนุษย์ งดเว้นการกระทำที่ละเมิดศีลถือเป็นการปฏิบัติธรรมตามวิถีชาวบ้าน สำหรับการปฏิบัติธรรมในรูปแบบการศีล ๘ การปฏิบัติกรรมฐานเน้นวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา การบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน เดินจงกรมเป็นเวลา ๑๕ นาที แล้วแผ่เมตตา ส่วนมากเป็นเด็กเยาวชนมาร่วม โดยเฉพาะระดับประถมศึกษา อนึ่งการดำเนินชีวิตตามหลักศีล ๕ การประยุกต์หลักศีล ๕ กับการดำเนินชีวิตประจำวัน อาศัยพระสงฆ์เป็นกลไกหลัก เป็นศูนย์กลางของกิจกรรมต่างๆ ชักชวนหน่วยงานราชการเข้ามาสนับสนุนโครงการภายในหมู่ ทั้งเกี่ยวข้องกับกิจกรรมของพระสงฆ์ กิจกรรมโครงการของหน่วยงานราชการ หมู่บ้านรักษาศีล ๕ คณะสงฆ์ ชาวบ้านความร่วมมือกับทางคณะสงฆ์และราชการ

## ๒. วิเคราะห์เชิงนิรนัยองค์ประกอบหลักศีล ๕ สำหรับสร้างเกณฑ์มาตรฐานการดำเนินชีวิตของชุมชนในสังคมไทยตามหลักศีล ๕

ผลการวิเคราะห์นิรนัยองค์ประกอบหลักศีล ๕ ปรากฏว่า โมเดลมีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์อยู่ในเกณฑ์ที่ดี ซึ่งพิจารณาจากค่าไค-สแควร์ มีค่าเท่ากับ ๓.๗๑ ค่าความน่าจะเป็นเท่ากับ ๐.๒๙ ที่องศาอิสระเท่ากับ ๓ น้ำหนักองค์ประกอบของมาตรฐานมีค่าเป็น + อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ ๐.๐๕ ทุกตัว มาตรฐานที่มีน้ำหนักองค์ประกอบมากที่สุด คือ ศีลข้อที่ ๑ กับศีลข้อที่ ๔ แสดงถึงพฤติกรรมการมีศีลและไม่มีศีล ไม่มีการเบียดเบียนผู้อื่น และผู้ตรงไปตรงมา รองลงมาคือ ศีลข้อที่ ๒ และต่ำสุดคือศีลข้อที่ ๕ เนื่องจากสังคมส่วนหนึ่งมองว่าการดื่มสุรา หรือดื่มของมึนเมา หากไม่เมาถือว่าไม่ผิดศีล อีกทั้งการดื่มสุรายังมีผลต่อการบำรุงดูแลสุขภาพเป็นอายุวัฒนะ ผลค่าน้ำหนักอยู่ในระดับต่ำตามความคิดเห็นของผู้ปฏิบัติ

รูปองค์ประกอบเชิงนิรนัยแสดงศีล ๕ มีองค์ประกอบอย่างน้อย ๕ ข้อ สอดคล้องกับหลักการทางพระพุทธศาสนา ศีลเป็นข้อปฏิบัติอย่างหนึ่งของพระพุทธศาสนา มุ่งหมายให้ผู้ปฏิบัติดำรงปกติในสังคมมนุษย์ ศีล ๕ เป็นพื้นฐานของมนุษย์ทุกคน พระพุทธศาสนาสอนให้ปฏิบัติเป็นนิจ ไม่ว่าใครจะอยู่ในเพศภาวะอย่างไรก็ตาม คือ เบญจศีล หรือศีล ๕ แม้ผู้ตอบจะมีอายุต่ำกว่า ๒๐ ก็ยืนยันองค์ประกอบศีลทั้ง ๕ ข้อ ได้แก่ ศีลข้อ ๑ ปาณาติปาตา เวรมณี ศีลข้อ ๒ อทินนาทานา เวรมณี ศีลข้อ ๓ กามสุมิจฉาจารา เวรมณี ศีลข้อ ๔ มุสาวาทา เวรมณี ศีลข้อ ๕ สุราเมรยมชชปมาทภูฏานา เวรมณี

การดำเนินชีวิตของชุมชนในสังคมไทยตามหลักศีล ๕ มีการปฏิบัติตามหลักศีลข้อ ๑ ปาณาติปาตา เวรมณี เว้นจากการฆ่าสัตว์ ศีลข้อ ๒ อทินนาทานา เวรมณี เว้นจากการลักทรัพย์ ศีลข้อ ๓ กามสุมิจฉาจารา เวรมณี เว้นจากการประพฤตินอกใจ ศีลข้อ ๔ มุสาวาทา เวรมณี เว้นจากการพูดเท็จ ศีลข้อ ๕ สุราเมรยมชชปมาทภูฏานา เวรมณี เว้นจากการดื่มน้ำเมา สิ่งเสพติด มีผลต่อการดำรงชีวิตชุมชนศีล ๕ ได้แก่ ๑. ผู้ปฏิบัติมี

ความสุข ๒. สังคมมีความสุข ๓. เศรษฐกิจมั่นคงพึ่งตนเองได้ ซึ่งสามารถนำมาสร้างเกณฑ์มาตรฐานการดำเนินชีวิตของชุมชนศีล ๕ ได้ ทั้งนี้เพราะการดำเนินชีวิตตามหลักศีล ๕ มีความสำคัญมาก ศีล ๕ เป็นธรรมะคุ้มครองผู้ปฏิบัติให้มีความสุข ส่งผลต่อการสร้างชุมชนให้มีสันติภาพ อยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน ไม่มีการเบียดเบียนทำให้ตนเองหรือผู้อื่นเดือดร้อนทั้งกายและใจ

### ๓. สร้างเกณฑ์มาตรฐานการดำเนินชีวิตของชุมชนในสังคมไทยตามหลัก ศีล ๕

#### สร้างเกณฑ์มาตรฐานการดำเนินชีวิตของชุมชนในสังคมไทยตามหลักศีล ๕

การสร้างเกณฑ์มาตรฐานการดำเนินชีวิตของชุมชนในสังคมไทยตามหลักศีล ๕ ผู้วิจัย ได้นำข้อมูลการดำเนินชีวิตของชุมชนตามหลักศีล ๕ หมู่บ้านต้นแบบ ได้แก่ บ้านพระพุทธรบาทห้วยต้ม ตำบล นาทราย อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน บ้านเสี้ยว ตำบลวังชัย อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น บ้านทุ่งท่าช้าง ตำบลทุ่งท่าช้าง อำเภอสระโบสถ์ จังหวัดลพบุรี บ้านลำทับ ตำบลลำทับ อำเภอลำทับ จังหวัดกระบี่ จากการศึกษาวิถีชุมชน ดำรงวัฒนธรรมของตนเองไว้การเปลี่ยนแปลงตามวัฒนธรรมภายนอกน้อยเมื่อเทียบกับหมู่บ้านภายนอกที่มีได้ดำเนินชีวิตตามหลักศีล ๕ ซึ่งมีเป้าหมายอยู่ ๓ ประการ ๑. ตนเองมีความสุข ๒. สังคมมีความสุข ๓. เศรษฐกิจมั่นคงพึ่งตนเองได้

#### องค์ประกอบเป้าหมายศีล ๕

องค์ประกอบเป้าหมายศีล ๕ เป็นเป้าหมายของการดำเนินชีวิตของสังคมไทยตามหลักศีล ๕ ซึ่งการดำเนินชีวิตตามหลักการของหมู่บ้านศีล ๕ สมาชิกในชุมชนต้องปฏิบัติตามหลักการของศีลทั้ง ๕ ให้ครบ มีองค์ประกอบดังนี้

ศีลข้อ ๑ ปาณาติบาตา เวรมณี (สิกขาบท สมาธิยามิ) เว้นจากการฆ่าสัตว์ตัดชีวิตทั้งปวง รวมถึงการทำร้ายสัตว์ หรือมนุษย์ด้วย

ศีลข้อ ๒ อทินนาทานา เวรมณี (สิกขาบท สมาธิยามิ) เว้นจากการลักทรัพย์ เอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้ รวมถึงการเบียดบัง ฉ้อราษฎร์บังหลวง เอาเปรียบคนอื่นด้วย

ศีลข้อ ๓ กามเมสุมิฉาจารา เวรมณี (สิกขาบท สมาธิยามิ) เว้นจากการประพฤติดูผิดในกามทั้งหลาย

ศีลข้อ ๔ มุสาวาทา เวรมณี (สิกขาบท สมาธิยามิ)

ศีลข้อ ๕ สุราเมรยมชขปมาทภูฏานา เวรมณี (สิกขาบท สมาธิยามิ) เว้นจากการดื่มน้ำเมา อันเป็นที่

ตั้งแห่งความประมาท

การปฏิบัติตามหลักการของศีลทั้ง ๕ ข้อ มีเป้าหมายให้ตนเองเป็นมนุษย์ มีความเป็นอยู่ด้วยความสุขอย่างต่อเนื่อง (ปกติ) สมาชิกในชุมชนทุกคนปฏิบัติตามหลักการของศีล ๕ สมาชิกทุกคนมีความสุข สังคมมีความสุข ต่อเนื่อง บุคคล สังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข มีความร่วมมือกระทำกิจกรรมทางเศรษฐกิจในสังคมร่วมกัน ส่งผลให้เศรษฐกิจชุมชนมีความมั่นคง พึ่งพาตนเองได้

#### เศรษฐกิจมั่นคงพึ่งตนเองได้

เศรษฐกิจมั่นคงพึ่งตนเองได้ เป็นเป้าหมายของการปฏิบัติตามหลักการของศีล ๕ โดยการดำเนินชีวิตของสมาชิกในชุมชนมีการปฏิบัติตามหลักการของศีล ๕ ได้ครบสมบูรณ์ และบางแห่งมีการปรับประยุกต์ตามบริบทของชุมชน แต่สภาพผลของการปฏิบัติส่งผลต่อเศรษฐกิจของชุมชน เกิดความมั่นคงสามารถพึ่งพาตนเองได้ทั้งในระดับครอบครัวและในระดับชุมชน ในระดับครอบครัวสมาชิกครอบครัวที่ปฏิบัติตามหลักการของศีล ๕ มีรายรับน้อย มีรายจ่ายน้อย มีเงินออมสามารถนำเงินออมไปเข้าร่วมกิจกรรมกับกลุ่มออมทรัพย์ การบริจาค

ทรัพย์สินเพื่อสาธารณประโยชน์ของชุมชน ระดับชุมชน สมาชิกในชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้ มีเงินออม เข้าร่วมกิจกรรมกลุ่มในชุมชน เช่น กลุ่มผลิตผลิตภัณฑ์ชุมชน กลุ่มออมทรัพย์ ธนาคารชุมชน เป็นต้น ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนกิจกรรมทางเศรษฐกิจภายในชุมชน พึ่งพาทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน การพึ่งพาทรัพยากรจากภายนอกมีน้อย ความมั่นคงทางเศรษฐกิจเป็นลักษณะของการแลกเปลี่ยนเพื่อให้ชีวิตดำรงอยู่ได้ เกิดวัฒนธรรมวิถีพุทธนำมาส่งเสริมกิจกรรมทางการท่องเที่ยว สร้างรายได้ทางเศรษฐกิจเข้าสู่ชุมชน ผลของการพึ่งพาตนเอง สร้างเศรษฐกิจชุมชนที่มั่นคงเป็นค่าเป้าหมายที่สะท้อนการปฏิบัติตามหลักการของศีล ๕ ได้ สามารถนำมากำหนดเกณฑ์เป้าหมายวัดความพึงพอใจต่อเศรษฐกิจชุมชน

### เกณฑ์มาตรฐานการดำเนินชีวิตของชุมชนในสังคมไทยตามหลักศีล ๕

การดำเนินชีวิตของชุมชนตามหลักศีล ๕					
การดำเนินชีวิตตามหลักศีล ๕ สมบูรณ์	← รูปแบบการดำเนินชีวิตของชุมชน ศีล ๕ →		การดำเนินชีวิตตามหลักศีล ๕ แบบปรับปรุงยุค		
การกำหนดเกณฑ์มาตรฐานการดำเนินชีวิตตามหลักศีล ๕					
เป้าหมายการดำเนินชีวิต	องค์ประกอบศีล ๕	ผลการปฏิบัติเฉพาะบุคคล	ผลการปฏิบัติภาพรวมสังคม	ผลสะท้อนทางเศรษฐกิจชุมชน	การกำหนดค่าเป้าหมาย
การประเมินผลการดำเนินชีวิตตามหลักศีล ๕					
เป้าหมายการดำเนินชีวิตทำได้/ทำไม่ได้	องค์ประกอบศีล ๕ ปฏิบัติครบ/ไม่ครบ	ผลการปฏิบัติเฉพาะบุคคล มีความสุข/ไม่มีความสุข	ผลการปฏิบัติภาพรวมสังคม มีความสุข/ไม่มีความสุข	ผลสะท้อนทางเศรษฐกิจชุมชนพอใจ/ไม่พอใจ	การกำหนดค่าเป้าหมาย ค่ามาก/ค่าน้อย
← ภาพสะท้อนชุมชนศีล ๕ →					
การดำเนินชีวิตของชุมชนในอดีต		การดำเนินชีวิตของชุมชนในปัจจุบัน		การดำเนินชีวิตของชุมชนในอนาคต	
เบียดเบียน	ไม่สงบสุข	เบียดเบียนน้อย	สงบสุข		
พึ่งพาตนเองน้อย	ความขัดแย้ง	พึ่งพาตนเอง	ความขัดแย้งน้อย		

## ๕. ข้อเสนอแนะ

### ๑. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

๑) รัฐบาลควรส่งเสริมให้ชุมชนมีการปฏิบัติตามหลักศีล ๕ การสนับสนุนชุมชนในรูปแบบต่าง ๆ ต่อยอดกิจกรรมที่ชุมชนได้ริเริ่มให้เกิดการปฏิบัติตามนโยบายหมู่บ้านศีล ๕ อย่างต่อเนื่อง

๒) หน่วยงานภาครัฐควรนำผลการปฏิบัติตามหลักการของศีล ๕ นำมาเป็นส่วนหนึ่งของนโยบายเชิงปฏิบัติการให้เกิดการส่งเสริมและสนับสนุนปัจจัยต่าง ๆ แก่ชุมชนให้เกิดการพัฒนาชุมชนหมู่บ้านศีล ๕ อย่างต่อเนื่อง



## ๒. ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

๑) หน่วยงานสาธารณสุข องค์การภาครัฐและเอกชน ควรจัดโครงการส่งเสริมต่อยอดโครงการหมู่บ้านศีล ๕ ในพื้นที่ให้มีการขยายโครงการที่หมู่บ้านศีล ๕ ริเริ่ม มีการปฏิบัติการที่เข้มแข็งนำไปสู่การประยุกต์ใช้ทางด้านสุขภาพ เศรษฐกิจ ความมั่นคงของชุมชนในมิติต่าง ๆ

๒) ชุมชนควรจัดทำโครงการที่เกี่ยวข้องกับหมู่บ้านศีล ๕ และเมื่อโครงการเข้มแข็งมีการจัดทำแผนปฏิบัติการเพื่อประสานไปยังหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้เกิดการสนับสนุนโครงการอย่างต่อเนื่อง

## ๓. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

๑) การศึกษาเส้นทางเพิ่มมูลค่าของเศรษฐกิจฐานรากหมู่บ้านศีล ๕ วัด โรงเรียน

๒) การศึกษานวัตกรรมหมู่บ้านศีล ๕ ความเชื่อมโยง ความสุข สังคม เศรษฐกิจ ของชุมชน

ต้นแบบ ๔.๐

## บรรณานุกรม

โครงการหมู่บ้านรักษาศีล ๕. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.sila5.com>, สืบค้น วันที่ ๒ ตุลาคม ๒๕๕๘  
ธีรยุทธ พึ่งเทียร. สถิติเบื้องต้นและการวิจัย. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สุทรไพศาล, ๒๕๔๕.

บวรศักดิ์ อูวรรณโณ. ความขัดแย้งในประเทศไทย: สาเหตุ ผลกระทบ และ ทางแก้. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา:  
<http://www.oknation.net> [๑๒ มีนาคม ๒๕๕๙].

ประกอบ กรรณสูตร. สถิติเพื่อการวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพฯ: ด่านสุทธาการพิมพ์,  
๒๕๕๒.

ชาญเชาว์ ไชยานุกิจ. เดลินิวส์ ๗ วันอันตราย. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.dynews.co.t> [๑๒ มีนาคม  
๒๕๕๙].

ศิริพร จิรวัดน์กุล. การวิจัยเชิงคุณภาพด้านวิทยาศาสตร์สุขภาพ. กรุงเทพฯ: วิทย์พัฒนา, ๒๕๕๒.

สุวรรีย์ ศิริโกคาภิรมย์. การวิจัยทางการศึกษา. ลพบุรี: ฝ่ายเอกสารการพิมพ์สถาบันราชภัฏเทพสตรี, ๒๕๕๖.

อิทธิพลของความเชื่อพญานาคที่มีต่อพิธีกรรมของชาวอำเภอพนพิสัย  
จังหวัดหนองคาย

The Influences of Naga Belief on Rituals Performed  
by Residents of Phonphisai District, Nongkhai Province

พระครูปริยัติธรรมวรารักษ์ (สมพร พลดาหาญ)\*

พระราชมงคลนาลงกรณ์, ดร.\*\*

ดร.อิทธิเทพ ผาธา\*\*\*

บทคัดย่อ

ในรายงานวิจัยฉบับนี้ ผู้วิจัยมุ่งที่จะศึกษาวิเคราะห์ความเชื่อพญานาคที่มีอิทธิพลต่อพิธีกรรมของชาวอำเภอพนพิสัย จังหวัดหนองคาย โดยผู้วิจัยกำหนดวัตถุประสงค์ไว้ ๓ ประการ คือ (๑) เพื่อศึกษาพญานาคที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา (๒) เพื่อการศึกษาความเชื่อพญานาคของชาวอำเภอพนพิสัยจังหวัดหนองคาย (๓) เพื่อศึกษาวิเคราะห์อิทธิพลความเชื่อพญานาคที่มีต่อพิธีกรรมของชาวอำเภอพนพิสัยจังหวัดหนองคาย ผู้วิจัยพบว่าพญานาคในคัมภีร์พระพุทธศาสนา เถรวาทมีกำเนิดมาจากการกระทำกรรม ๒ ประการ คือ (๑) กุศลกรรม และ (๒) อกุศลกรรม พระพุทธศาสนายืนยันว่า พญานาคเป็นสัตว์ที่มีอยู่จริงในสถานะที่เป็นสัตว์ประเภทหนึ่งที่มีกำเนิดในจักรวาลนี้ ชาวอำเภอพนพิสัยเชื่อว่าพญานาคมีอยู่จริง มีอิทธิพลต่อพิธีกรรมหลายประการ เช่น การบวงสรวงบูชาพญานาคในเทศกาลบั้งไฟพญานาค เป็นต้น

คำสำคัญ: ความเชื่อ, พญานาค, อิทธิพล, พิธีกรรม

Abstract

In this research paper, researcher seeks to analyze the influence of belief in Serpent (Naga) that affects rituals of Phonphisai District, Nongkhai Province. There are three research objectives namely: (1) The Serpent Appeared in the Buddhist Scriptures (2) To Study the belief of the Serpent of the Phonphisai District, Nong khai Province (3) To Analyze the Influence Beliefs of Naga on the Rituals of the Phonphisai District, Nong khai Province.

\* นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

\*\* ที่ปรึกษาวិทยานิพนธ์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

\*\*\* ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วังน้อย

The researcher found that Naga in the scripture of Theravada Buddhism originated from the two actions: (1) Good deeds, and (2) Bad deeds or sin. The serpent (Naga) is a existing creature as a kind of animal has its Origins in the Universe. The Phonphisai District Believe that the serpent (Naga) exists and influence several rituals like worship of the Serpent Naga Fir

**Keywords:** Belief, Naka, Influences, Rituals

## ๑. บทนำ

ในทางพระพุทธศาสนา คำว่า นาค โดยทั่วไปหมายถึง ภูเขาดใหญ่ที่แผ่พังพาน<sup>๑๒๗</sup> มีภพอยู่ใต้พื้นดิน เรียกว่านาคโลก<sup>๑๒๘</sup> พญานาคเป็นสัตว์ทิพย์มีฤทธิ์สามารถบันดาลให้เกิดสิ่งต่างๆ ตามที่ตนปรารถนา พระพุทธศาสนาเห็นว่าพญานาคมีกำเนิด ๔<sup>๑๒๙</sup> โดยนาคที่กำเนิดในแต่ละประเภทก็จะมีอำนาจและความละเอียดอ่อนในด้านภพภูมิหรือกำลังแห่งฤทธิ์แตกต่างกัน โดยพญานาคและนาคทั้งหลายจะอยู่ภายใต้การปกครองของท้าววิรูปักษ์ในฐานะที่เป็นหนึ่งในท้าวจตุโลกบาล<sup>๑๓๐</sup>

อำเภอโพธาราม จังหวัดหนองคาย ถือว่าเป็นอีกพื้นที่หนึ่งที่มีความสำคัญในฐานะที่เป็นพื้นที่ที่มีประวัติศาสตร์และความเกี่ยวข้องกับพญานาค เหตุเพราะอำเภอโพธารามนี้ถือว่าเป็นพื้นที่ที่เป็นต้นกำเนิดของเรื่องราวของพญานาคที่ลือลั่นไปทั่วโลก เพราะเป็นพื้นที่ที่เป็นต้นกำเนิดของตำนานเรื่องบั้งไฟพญานาคความเชื่อเรื่องพญานาคของชาวอำเภอโพธาราม จังหวัดหนองคายที่มีอิทธิพลต่อพิธีกรรมของชาวอำเภอโพธาราม จังหวัดหนองคาย มีความน่าสนใจและมีประเด็นที่จะต้องนำมาศึกษาในฐานะที่เป็นเรื่องที่มีความเกี่ยวข้องกับวิถีทางความเชื่อของคนของสองฝั่งโขงและเนื้อหาของพระพุทธศาสนา รวมถึงขนบธรรมเนียมประเพณีที่สำคัญของชาวอำเภอโพธาราม จังหวัดหนองคายอยู่หลายประการ เช่นการแห่ขบวนบูชาพญานาค การจัดพิธีกรรมการบูชาพญานาค หรือความเชื่อเรื่องการมอบตัวมอบตนเป็นลูกพญานาค เป็นต้นหรือความเชื่อเกี่ยวกับพญานาคก่อนยุคการเกิดขึ้นของบั้งไฟพญานาค เช่น พิธีกรรมการเลือกคู่ พิธีกรรมการปลุกเรือ่น พิธีกรรมการอัญเชิญพระอุปคุต เป็นต้น ซึ่งพิธีกรรมที่กล่าวมานั้นถือว่าเป็นพิธีกรรมที่เกิดมาจากความเชื่อเรื่องพญานาคแทบทั้งสิ้น

<sup>๑๒๗</sup> Monier – William, A Sanskrit – English Dictionary, (Delhi : Motilal Banarasidass, 1976), p. 532-533.

<sup>๑๒๘</sup> ในคัมภีร์ของพราหมณ์ที่อยู่ของนาคชื่อว่าเมืองโกควดี เป็นเมืองที่มีความสวยงามวิจิตรดั่งเมืองอมราวดีของพระอินทร์ ซึ่งเมืองบาดาลนั้นอยู่ใต้พื้นดินลงไปเป็นพันโยชน์ ส่วนในวรรณคดีบาลี นาคมีที่อยู่คือบาดาลเช่นเดียวกันแต่นอกจากบาดาลแล้วนาคยังอยู่ตามแม่น้ำ มีแม่น้ำยมนา เป็นต้น โดยเมืองบาดาลนั้นทรงชนะของพุทธก็คล้ายกับพราหมณ์แต่มีการอธิบายถึงเมืองของนาคไว้อย่างละเอียดว่าเมืองนาคนั้นเรียกกันว่าโกควดีบ้าง วาสนครบ้าง หิริญญวดีบ้าง ดู ยมโดย เเพงพงศา “ครุฑและนาคในวรรณคดีสันสกฤตและบาลี”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัย, (บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย), ๒๕๒๑, หน้า ๙๙. และหน้า ๑๒๗. มีอีกทัศนะหนึ่ง ที่เสนอว่านาคมีที่อยู่คือ ก.อมพลวก ข.แม่น้ำ หนองน้ำ สระน้ำ ทะเล มหาสมุทร เป็นต้น ค.ป่าไม้และต้นไม้ ง.ภูเขา จ.นาคโลกหรือนาคพิภพ ดู อรรถพิภพ บุญอากาศ “นาคในวรรณคดีสันสกฤตและบาลี” วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์มหาวิทยาลัย, (บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย), ๒๕๒๔, หน้า ๑๗ - ๒๔.

<sup>๑๒๙</sup> ส.ช. (ไทย) ๑๗/๓๔๓/๓๕๐.

<sup>๑๓๐</sup> ม.ม. (ไทย) ๑๒/๑๕๒/๑๕๑, ที.ป.อ. (ไทย) ๓/๒/๑๒๙.

## ๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- (๑) เพื่อศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับพญานาคที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา
- (๒) เพื่อศึกษาความเชื่อเรื่องพญานาคของประชาชนชาวอำเภอโพธิ์ชัยจังหวัดหนองคาย
- (๓) เพื่อวิเคราะห์ความเชื่อเรื่องพญานาคที่มีต่อพิธีกรรมของชาวอำเภอโพธิ์ชัย จังหวัดหนองคาย

## ๓. วิธีการดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง ความเชื่อพญานาคที่มีอิทธิพลต่อพิธีกรรมของชาวอำเภอโพธิ์ชัย จังหวัดหนองคาย นั้นเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ หรือเป็นงานวิจัยเอกสาร (Documentary Research) ที่จะต้องอาศัยค้นคว้าจากเอกสารเป็นหลัก ซึ่งมีวิธีการดำเนินการวิจัย คือ (๑) ศึกษาข้อมูลจากเอกสารคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา เถรวาท ทั้งจากพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา อุนฎีกา รวมถึงเอกสารทางวิชาการประเภทตำนาน พงศาวดาร และนิทานพื้นบ้านที่เกี่ยวข้องในประเด็นที่ต้องการศึกษา (๒) รวบรวมข้อมูลภาคสนามจากการสัมภาษณ์ผู้รู้ในพื้นที่อำเภอโพธิ์ชัย จังหวัดหนองคายเท่านั้น (๓) นำข้อมูลที่ได้มาศึกษาวิเคราะห์ความเชื่อในพญานาคที่มีอิทธิพลต่อความเชื่อและพิธีกรรมของชาวอำเภอโพธิ์ชัย จังหวัดหนองคายในประเด็นที่ได้กำหนดไว้ (๔) สรุป และนำเสนอข้อมูลที่ได้มา

## ๔. ผลการศึกษา

ความเชื่อพญานาคในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทพบว่าพระพุทธศาสนาได้ปรับเปลี่ยนแนวคิดเรื่องกำเนิดพญานาคใหม่จากเดิมที่เชื่อว่าถูกเทพเจ้าสร้างมาเป็นการเกิดโดยอำนาจของกรรม คือการกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา คือ (๑) เกิดจากกุศลกรรม คือ ความปรารถนาที่จะได้ครอบครองสมบัติแบบเดียวกับพญานาค (๒) เกิดจากการกระทำผิดพระวินัย (ต้องอาบัติ) แล้วไม่ได้แสดงคืน (อกุศลกรรม) (๓) เป็นการเกิดเป็นพญานาคหรือสูงจากอกุศลกรรม คือความพยายา ในกำเนิด ๔ ประเภทคือ (๑) อันตชะ ได้แก่ นาคที่เกิดจากฟองไข่ (๒) ชลาพุชะ ได้แก่ นาคที่เกิดในครรภ์ (๓) สังเสทชะ ได้แก่ นาคที่เกิดในไส้โคล (๔) โอบปาติกะ ได้แก่ นาคที่เกิดโดยการผุดเกิด เมื่อเกิดมาแล้วก็จะอยู่ภายใต้การปกครองของพญานาค ๔ ตระกูลคือ (๑) ตระกูลพญาวิรุฬหกษัตริย์ (๒) ตระกูลพญาเงราปะละ (๓) ตระกูลพญาจัญญาปุตตะ (๔) ตระกูลพญาภัณฑาโคตมกะ โดยมีท้าววิรุฬหกษัตริย์เป็นผู้นำ อนึ่ง พญานาคทั้งหลายนั้นจะมีที่อยู่ในสถานที่ต่างๆ ได้แก่ สระน้ำ แม่น้ำ และมหาสมุทร ป่าไม้ และต้นไม้ จอมปลวก บ่อน้ำ ภูเขา เป็นต้น โดยจะมีวิมานหรือเมืองอยู่ภายใต้พื้นดินบ้าง แม่น้ำบ้างโดยเมืองนั้นมีชื่อว่าทริภูวดิบบัง โภควดีบบัง วาสนครบบัง โดยเมืองนั้นจะอยู่ลึกจากพื้นหลายร้อยโยชน์ คือสำเร็จด้วยแก้วมณีสว่างไสวอยู่ตลอดเวลา มีอาหารที่เป็นทิพย์และมีทรัพย์สมบัติที่เกิดมาจากมณีสีแดงเรียกว่ามณีนาคราช ในด้านรูปร่างตามปกติของพญานาคจะมีหงอนรูปร่างใหญ่โต แต่หากขึ้นมาสู่โลกมนุษย์จะกลายเป็นงูหรือमाणพรูปงาม ตามปกติพญานาคจะมีอุบนิสัยที่มีโทษเป็นพื้นทำให้โกร่ง่าย เป็นเหตุให้ต้องรักษาอารมณ์ด้วยธรรมข้อหนึ่งคือความอดทน นอกจากนั้นพญานาคยังมีอุบนิสัยโดยรวมคือ รักความสะอาด รู้จักบุญคุณผู้อื่น ชอบสะสมสมบัติ ชอบอุปถัมภ์ผู้ปฏิบัติธรรม เป็นต้น ส่วนในด้านบทบาทจะพบว่าพญานาคมีบทบาทสำคัญก็คือการเป็นผู้ปกป้องคุ้มครองพระพุทธศาสนา และยังเป็นผู้ปฏิบัติธรรมเพื่อมุ่งหวังการได้ไปเกิดในภพภูมิที่ดีกว่า เป็นต้น

สำหรับความเชื่อของชาวพุทธในอำเภอโพธิ์ชัย จังหวัดหนองคายที่มีต่อพญานาคและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับพญานาคนั้นพบว่า (๑) ชาวอำเภอโพธิ์ชัยเชื่อว่าพญานาคมีอยู่จริงและเกิดมาจากกำเนิด ๔ ตาม

หลักคำสอนของพระพุทธศาสนา คือ ๑) อัมตชะ ได้แก่ นาคที่เกิดจากฟองไข่ (๒) ชลาพุชะ ได้แก่ นาคที่เกิดในครรภ์ (๓) สังเสทชะ ได้แก่ นาคที่เกิดในถ้ำโคล (๔) โอปปาติกะ ได้แก่ นาคที่เกิดโดยการผุดเกิด เมื่อเกิดมาแล้วก็จะอยู่ภายใต้การปกครองของพญานาค ๔ ตระกูลคือ (๑) ตระกูลพญาวิรูปักษ์ (๒) ตระกูลพญาเอราปถะ (๓) ตระกูลพญาจุฬายาบุตร (๔) ตระกูลพญา กัณหาโคตมกะ โดยมีท้าววิรูปักษ์เป็นผู้ปกครอง (๒) ความเชื่อเรื่องพญานาคของชาวอำเภอโพธิ์ชัยมีอิทธิพลต่อพิธีกรรมหลายประการ เช่น การบวงสรวงบูชาพญานาคในเทศกาลบั้งไฟพญานาค พิธีกรรมการอธิษฐานเป็นลูกพญานาค พิธีกรรมการไหลเรือไฟ เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีอิทธิพลต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับการดำรงชีวิต เช่น พิธีกรรมปลูกเรือน พิธีกรรมขึ้นบ้านใหม่ พิธีกรรมบุญกองหด (ฮอดสร้งน้ำ) พิธีบุญเข้ากรรม พิธีบายสีสู่ขวัญ เป็นต้น ซึ่งเป็นพิธีกรรมที่ทรงคุณค่า บังเกิดจากความเชื่อเกี่ยวกับพญานาคของชุมชนท้องถิ่น และยังคงสืบทอดต่อกันมาจนถึงยุคปัจจุบันนี้เช่นกัน

## ๕. บทสรุป

ชาวอำเภอโพธิ์ชัย จังหวัดหนองคาย ยังเป็นผู้ที่มีความเชื่อมั่นในเรื่องของความมีอยู่จริงของพญานาคหลายประการ รวมถึงปัจจัยที่ทำให้ชาวอำเภอโพธิ์ชัยมีความเชื่อเรื่องพญานาคนั้นก็มาจากอิทธิพลของพระพุทธศาสนาเถรวาทเป็นหลัก ซึ่งความเชื่อที่มีอิทธิพลต่อพิธีกรรมของชาวอำเภอโพธิ์ชัย จังหวัดหนองคายได้ก่อให้เกิดคุณค่าหลายประการ เช่น คุณค่าในการพัฒนาตนเอง คุณค่าในด้านการศึกษา คุณค่าในเรื่องของการประสบความสำเร็จในชีวิต รวมถึงคุณค่าต่อสังคม และด้านการสืบทอดประเพณีวัฒนธรรม เป็นต้น

## ๖. ข้อเสนอแนะ

ในประเด็นเกี่ยวกับการวิจัยในอนาคตผู้วิจัยเห็นว่ายังมีบางประเด็นที่เกี่ยวข้องกับพญานาคยังต้องศึกษาต่อไป ซึ่งประเด็นที่ผู้วิจัยเห็นสมควรที่จะต้องมีการศึกษากันไปมีดังต่อไปนี้ (๑) การนำไปศึกษาในประเด็น การศึกษาความเชื่อเรื่องพญานาคของชาวอำเภอโพธิ์ชัย จังหวัดหนองคายในฐานะที่เป็นนวัตกรรมทางวัฒนธรรมของชาวอีสาน โดยเฉพาะการมองถึงประเด็นการที่ความเชื่อเรื่องพญานาคนั้นได้เข้าไปมีบทบาทในการสร้างนวัตกรรมทางวัฒนธรรมประเพณีของชาวอีสานว่าแท้จริงแล้วจะเป็นอย่างไร

(๒) การนำไปศึกษาในประเด็น การศึกษาความเชื่อเรื่องพญานาคของชาวอำเภอโพธิ์ชัย จังหวัดหนองคายไปศึกษาวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบกับพญานาคในความเชื่อของชาวกัมพูชาในประเด็นที่เกี่ยวกับความเป็นมาและความสำคัญของนาคในอิทธิพลของศาสนาพราหมณ์กับนาคในอิทธิพลของศาสนาพุทธในดินแดนลุ่มน้ำโขงนั้นแตกต่างหรือเหมือนกันอย่างไร

## บรรณานุกรม

- มหาจุฬาลงกรณวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.
- มหามกุฏราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถา แปล ชุด ๙๑ เล่ม. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔.
- สุวัฒน์ จันทรวงศ์. นพ. ปรัชญาและศาสนา. กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ, ๒๕๔๐.
- นรเศรษฐ์ (นามแฝง). ญาณาคามีจริง ?. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ไพลิน, ๒๕๔๗.
- นรเศรษฐ์. ญาณาค เมืองลับแล. กรุงเทพฯ: ไพลิน, ๒๕๔๘.
- บุรพา ร่องรอยนาค. กรุงเทพฯ: เอส พี เอส พรินติ้ง จำกัด, ๒๕๔๖.
- บรรหาร ทินประบุตร. อิทธิปาฏิหาริย์ญาณาคปู่อือลือเจ้าวังบาดาลบึงโขงหลง. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แบงคอกบุ๊ก, ๒๕๕๔.
- ปรีชา พิณทอง. รวมวรรณคดีอีสาน เล่ม ๒. อุบลราชธานี: ศิริธรรม, ๒๕๒๗.
- พิฑูร มลิวัลย์. นิทานเรื่องขุนทิง. กรุงเทพฯ: กรมการศาสนา, ๒๕๑๑.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). หลัแม่บทของการพัฒนาตน. พิมพ์ครั้งที่ ๑๕. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.
- พระยาอนุนานราชธน. เรื่องของชาติไทย. กรุงเทพฯ: นนทชัย, ๒๕๑๓.
- พระสิริมงคลจารย์. จักกวาหที่ปนี. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ: สำนักหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร, ๒๕๔๘.
- ราช งามญ. ญาณาคบึงกาหมีจริง. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ปราชญ์, ๒๕๕๔.
- ลำจุล ฮวบเจริญ. เกิร์ตพงศาวดารล้านนา. กรุงเทพฯ: The Knowledge Center, ๒๕๕๐.
- ลอง ธารา (นามแฝง). คำชะโนดเมืองพญานาค. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ไพลิน, ๒๕๔๖.
- วินัย ทรัพย์พญา. พญานาค. กรุงเทพฯ: ไพลิน, ๒๕๔๘.
- สุภัทรดิศ ดิศสกุล. หม่อมเจ้า. ประวัติศาสตร์ศิลปะในประเทศไทยใกล้เคียง. กรุงเทพฯ: มติชน ๒๕๔๕.
- อุทัย เทพสิทธิธา. เมืองลาวพี่น้องฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง. กรุงเทพฯ: สหสยามพัฒนาจำกัด, ๒๕๑๑.

## ความรักในพระพุทธศาสนา

### Love in Buddhism

โมฆิต คุ่มท้าว, ธนนต์ชัย พัฒนะสิงห์, สุทธิวิทย์ วัลย์รัตน์ \*

#### บทคัดย่อ

ความรักขั้นพื้นฐานนั้นคนเรามากล้นให้ความสำคัญในแง่ของศีลธรรมในจิตใจของตนเอง ได้แก่ปรนเปรอความสุขให้ตนเองจนลืมไปว่าความสุขนั้นๆ ต้องขึ้นอยู่กับศีลธรรมด้วยความรักขั้นกลางนั้นครอบคลุมเป็นพื้นฐานที่สำคัญมาก ความอบอุ่น สายสัมพันธ์ของครอบครัวเปรียบเสมือนเกราะคุ้มกันภัย วัคซีนป้องกันโรค เป็นยาที่เหมาะสมกับโรคนั้นๆ เมื่อมีสิ่งที่ไม่ดีมากระทบ เราสามารถทนทานต่อสิ่งนั้นๆ อดทน อดกลั้นต่อสิ่งยั่วยั้งทั้งหลายไม่หลงไปกับตัณหาทั้งปวง เพื่อน (กัลยาณมิตร) เป็นส่วนหนึ่งที่สำคัญของชีวิต มีเพื่อนดีก็มักแนะนำสิ่งที่ดีๆ และช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เมื่อตกทุกข์ได้ยากก็ไม่ทิ้งกัน ส่วนความรักขั้นสูงสุดนั้นเป็นความรักที่มองว่าเป็นนามธรรมจับต้องไม่ได้ ดูเหมือนว่าจะเป็สิ่งที่สูงส่งเกินกว่าที่มนุษย์ธรรมดาจะทำได้แต่มีได้หมายความว่าไม่มีใครทำได้เลย ดังคำตรัสของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ตรัสเกี่ยวกับ“สุญญตา” และท่านพุทธทาสได้ตีความว่า “สุญญตา” นั้นมิได้แปลว่าไม่มีอะไรเลย พระพุทธศาสนามีคำสอนในเรื่องความรัก เป็นการพัฒนาในแบบที่มองความรักให้เป็นเพียงปรากฏการณ์เกิดขึ้นมาแล้วเปลี่ยนไปตามสภาพของเหตุปัจจัย ให้ใช้“เมตตา” เป็นเครื่องยืนยันความรัก ที่จัดเป็นไมตรี และก่อกำเนิดเป็นมิตรภาพ จนกลายเป็นความรักระหว่างกันและกันในฐานะเป็นสมาชิกใกล้ตัว ครอบครัว ชุมชน และสังคมองค์กรวม และต้องเป็นความรักที่เมตตา ไม่หวังได้ ไม่คิดเอา นอกจากนี้พระพุทธศาสนายังสอนให้มองความรักผ่านประโยชน์อันพึงได้ในฐานะมนุษย์ว่า เป็นสิ่งที่กระทำได้ไม่ว่าจะเป็นอย่างไรที่ไหน เมื่อไร แต่ในความเป็นจริงสิ่งที่เกิดขึ้นมีพัฒนาการและเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ความรักของชาวพุทธจึงต้องนึกถึงคนอื่น ถ้าเมื่อไหร่ก็ตามที่มนุษย์นึกถึงคนอื่นและปฏิบัติต่อคนอื่นด้วยความรักใส่ใจ มีเมตตา อดทนต่อสิ่งที่เป็นปรากฏการณ์รอบข้างสังคมก็จะสงบสุข มนุษย์ในสังคมก็จะสงบสุขอยู่กันด้วยสันติภาพและความใสใจ สำหรับหลักธรรมที่เกี่ยวกับความรักในพระพุทธศาสนาเถรวาท มีอยู่ ๓ ระดับ คือ หลักธรรมที่ใช้กับความรักตนเอง เป็นหลักธรรมที่ใช้กับบุคคลและเหมาะกับการงานทั่วๆ ไปเพื่อเป็นประโยชน์แก่บุคคลนั้นๆ พร้อมทั้งยังความเจริญมาให้ในปัจจุบัน ได้แก่ ศีล ๕ เบญจธรรม หลักธรรมที่ใช้กับความรักผู้อื่น เป็นหลักธรรมที่เหมาะสมกับความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลต่างๆ เช่น มารดาบิดากับบุตรธิดา สามีกับภรรยาหรือคู่รัก เพื่อนกับเพื่อน ครูอาจารย์กับศิษย์ ได้แก่ ทิฐิ ๖ หลักธรรมที่ใช้กับความรักแบบเมตตา สามารถพัฒนาเมตตาให้เป็นเมตตาอุปถัมภ์ เป็นหลักธรรมที่เป็นอุปถัมภ์ ๔ คือ ธรรมเครื่องอยู่อย่างประเสริฐและปฏิบัติต่อสรรพสัตว์ทั้งหลายโดยชอบไม่มีขอบเขต ได้แก่ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา

คำสำคัญ: ความรัก, พระพุทธศาสนา

\*คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์



## Abstract

Love fundamental that we often forget the importance in terms of morality in their minds. But happy to pamper himself to forget that happiness itself. Must be based on morality, love, intermediate, the family is very important basis warmth of family ties as a shield against. Vaccine A drug for the disease. When something bad impact. We can withstand anything that tolerated all temptations. Do not be carried away with passion all friends (goodwill) is an important part of life. There was always a good guide to what is good. And help each other When distress was not throwing well. The ultimate love is a love that is abstract. Visionary It seems to be something nobler than humanly possible, but it does not mean that no one would do it. The word of the Lord Buddha spoke about "Sunyata" and Buddhadasa Bhikkhu has interpreted "Sunyata" does not mean nothing. Buddhist teachings about love. An improvement in the look of love as a phenomenon caused by climate change and its causes. The "Mercy" is a testimony of love. The relations And formed a friendship It is the love between each other as a close family, and social issues. It is not love, compassion, hope has not thought this Buddhism also teaches love for the sake of the person as a human being. As things done, whether it is how, where and when, but in fact what is happening is developing and changing all the time. Reminds me of the Buddhist people. If Whenever people think of others and treat others with love, care, compassion with patience what a social phenomenon surrounding it is peaceful. Human society will peacefully live together in peace and care. For principles about love in Theravada Buddhism is the third principle is applied to self-love. A principle that applies to the individual and for the general. To benefit the person. The boom has come to the present, including five precepts dharma principles used to love others. The principles for relationships such as father, mother, son and daughter. Husband, wife or civil partner Friend to Friend Teachers with the students, including the six principles that are used with love and compassion. Develop compassion, kindness to upload the malicious spirits. A principle that is up to four ordinary contract is unfair the system is very good, and treat all beings with compassion, sympathetic joy and equanimity like no bounds.

**Keywords:** Love, Buddhist

## บทนำ

"ความรัก" เป็นคำที่ยากเกินกว่าที่เราจะให้คำนิยามได้ เพราะความรักนั้นทำให้เกิดแรงบันดาลใจ และเป็นพลังให้เกิดทั้งแง่ลบและแง่บวก ความรักเป็นพลังที่อยู่ภายในจิตใจของมนุษย์ สัตว์ ความรักยังมีบทบาทสำคัญในชีวิตมนุษย์เป็นอย่างมากจนมีผู้สร้าง ทัชมาฮาลสุสานหินอ่อนเป็นสถาปัตยกรรมแห่งความรักที่สวยงามที่สุดในโลก ถูกสร้างขึ้นโดย จักรพรรดิซาร์ ชานซีร์ เพื่อเป็นอนุสรณ์แห่งความรักที่พระองค์มีต่อ ออร์ซันท์ พานู เพคุม ธิดาของรัฐมนตรีที่เสียชีวิตลงเมื่อคลอดบุตรคนที่ ๑๔ ทำให้พระเจ้าจักรพรรดิซาห์โศกเศร้าถึงสองทศวรรษ<sup>๑๓๑</sup> จะเห็นได้ว่าการดำรงชีวิตอยู่ของมนุษย์ความรักนั้นมีพลังมากซึ่งจะแสดงออกมาได้ทั้งทางลบและทางบวก ในทางพระพุทธศาสนานั้นความรักกับพระพุทธศาสนาเป็นสิ่งที่แยกกันไม่ออกระหว่างพระพุทธศาสนากับพุทธศาสนิกชน ความรักในพระพุทธศาสนาเป็นความรักระดับสากล (Universal love) คือรักสรรพสัตว์ ทำเพื่อสังคมส่วนรวม ความรักในทางพระพุทธศาสนามีการอนุวัตตามความเป็นไปในสังคมมนุษย์ ซึ่งเป็นความรักแบบสากล (Universal love) คือ ความเมตตา ความปรารถนาดี ความเห็นอกเห็นใจเป็นความรักที่หวังดี ปรารถนาดีต่อบุคคลอื่นอย่างจริงใจ มองทุกคนเป็นเพื่อน และไม่ต้องการสิ่งตอบแทน<sup>๑๓๒</sup> ซึ่งเป็นความรักที่เสมอในสรรพสัตว์ทั้งหลาย ดังพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงตรัสว่า วรรณะทั้ง ๔ คือ กษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ ศูทร เมื่อออกบวชยอมทิ้งสกุลเดิมมาเป็นศากยบุตร (ตระกูลของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า) เปรียบเหมือนมหาสมุทรที่มีแม่น้ำสายเล็กๆ ไหลมารวมกัน เช่น คงคา ยมุนา อจิรวดี สรภู มหิ ไหลลงสู่มหาสมุทรทั้งสิ้น ดังนั้นไม่ว่าวรรณะใดเมื่อออกบวชมารวมกันย่อมเรียกว่า สมณะเชื้อสายศากยบุตร<sup>๑๓๓</sup> จากคำตรัสของพระสัมมาพุทธเจ้าดังกล่าวจะเห็นได้ว่าพระพุทธศาสนามีความรักให้กับทุกคน ไม่เลือกชนชั้นและมีความเสมอภาค นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับสังคมอีกด้วย

## บริบทของความรักในมิติทางโลก

### ๑. ความหมายของความรักในมิติทางโลก

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕ ให้ความหมายของคำว่า "รัก" ไว้เพียงสั้นๆ ว่า "ชอบอย่างผูกพัน พร้อมด้วยชื่นชมยินดี" ซึ่งมีความหมายพ้องกับคำต่างๆ ดังต่อไปนี้

๑. ชอบ แปลว่า พอใจเช่น ชอบอ่านหนังสือ ชอบเที่ยว ชอบผลไม้
๒. ชอบใจแปลว่า ถูกใจ ยินดี เช่น ยินดีเป็นที่ปรึกษา ยินดีอุปการะ
๓. ชอบพอ แปลว่า รักใคร่กัน ถูกอัธยาศัยกัน เช่น บุตรหลานในครอบครัวนี้รักกัน

๔. ชอบธรรม แปลว่า ถูกตามหลักธรรม ถูกตามนิตินัย เช่น สามิภรรยาในครอบครัวนี้ดำเนินชีวิตตามหลักธรรมในการครองเรือน<sup>๑๓๔</sup>

<sup>๑๓๑</sup> ญัฐมา ชันดีธรรมกุล, "การศึกษาความรักในพระพุทธศาสนา", วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๑.

<sup>๑๓๒</sup> พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), วาเลนใหม่สู่วาเลนธรรม, (กรุงเทพฯ: บริษัทสหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๘), หน้า ๑๕.

<sup>๑๓๓</sup> วิ.จ. (ไทย) ๗/๓๘๕/๒๘๓.

<sup>๑๓๔</sup> ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕, (กรุงเทพฯ: อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๒๕), หน้า ๖๙๓

พรณทิพย์ ศิริวรรณบุศย์ กล่าวว่า ความรักในแนวคิดของนักจิตวิทยา ก็คืออารมณ์ชนิดหนึ่งเหมือน อารมณ์โกรธ เศร้า หรือดีใจ ซึ่งเกิดขึ้นจากสิ่งเร้า หายไปได้ถ้าสิ่งเร้านั้นหายไปและอาจเกิดขึ้นใหม่ได้ถ้ามีสิ่งเร้า ที่ถูกใจ ฉะนั้นความรักนั้นจะเป็นนิรันดรหรือไม่ขึ้นอยู่กับว่าสิ่งเร้านั้นมีอิทธิพลต่อผู้ถูกเร้าแค่ไหน ความรักเกิด จากจุดศูนย์กลางที่ตนเอง แล้วจึงขยายไปสู่บุคคลอื่น เช่น พ่อ แม่ หรือเพื่อนรัก ของพ่อแม่กับลูกมักเป็นนิรันดร เพราะความเป็นพ่อแม่ลูกนั้นสืบต่อกันด้วยสายเลือด เป็นความสัมพันธ์ชนิดแน่นอนตายตัวแต่ความรักระหว่างคู่รัก หรือสามีภรรยา นั้นไม่แน่นอนตายตัว เมื่อรักใหม่ๆ สิ่งเร้ายังสดสวยงดงาม ความรักก็มีกำลังแรงเข้มข้น แต่นาน วันเข้าสภาพของสิ่งเร้าเปลี่ยนแปลง เช่น ภรรยาอ้วนมากขึ้น แก่ลง สามีผมร่วง ฟุงย่น ฉะนั้น ถ้าใครยึดรูปกาย เป็นสิ่งเร้าในความรัก ความรักนั้นก็สูญสิ้นไปเร็วแต่ถ้ายึดความดีหรือความประทับใจอย่างอื่น ความรักนั้นก็ จะอยู่ได้นานกว่า<sup>๑๓๔</sup>

ความรัก เป็นอารมณ์ชนิดหนึ่งของมนุษย์เกิดขึ้น พัฒนาเปลี่ยนแปลงได้จากความรักแบบหนึ่งไปเป็น ความรักอีกแบบหนึ่ง และหายไปได้ในที่สุด ภายใต้องค์ประกอบ คือ ความผูกพัน ความใกล้ชิด มิตรภาพ การ ยอมรับนับถือซึ่งกันและกัน และความยึดหยุ่น

## ๒. องค์ประกอบของความรักในมิติทางโลก

สเตอร์นเบิร์ก ได้เสนอทฤษฎีเกี่ยวกับความรักไว้ว่า ความรักเกิดขึ้นจากการผสมผสานของความรู้สึก ๓ แบบคือ ความเสนาหา (passion) ความใกล้ชิดสนิทสนม (intimate) ความผูกพัน (commitment) ความรู้สึก ทั้งสามแบบนี้จะเกิดขึ้นมากน้อย หรืออาจหายไปขึ้นกับระยะเวลาของสัมพันธ์ภาพและประสบการณ์ของ ความรักของแต่ละบุคคล กาลเวลาและสัดส่วนที่แตกต่างขององค์ประกอบทั้งสามของความรักก่อให้เกิดความรักในรูป แบบต่างๆ องค์ประกอบทั้ง ๓ มีปฏิสัมพันธ์กับการกระทำที่แสดงออกออกและสิ่งที่แสดงออกมานั้นแสดงออกได้ ถึง ๘ ประเภทของความรัก ดังต่อไปนี้

๑. ไร้รัก (nonlove) คือภาวะขาดส่วนประกอบทั้งสาม

๒. รักแบบเพื่อน (liking/friendship) เป็นความรักในแบบที่มีความใกล้ชิดสนิทสนม เป็นลักษณะ เฉพาะของสัมพันธ์ภาพแบบเพื่อน มีทั้งความรู้สึกแบบผูกพัน อบอุ่น และความใกล้ชิดสนิทสนมกับฝ่ายตรงกันข้ามโดยปราศจากความเสนาหาถือเป็นความรักที่ยั่งยืนที่สุด

๓. รักแบบลุ่มหลง (infatuated love) บ่อยครั้งที่เป็ความรักแบบรักแรกพบ ซึ่งยังไม่มีความใกล้ชิดสนิทสนม หรือความรู้สึกผูกพันใดๆ ที่จะนำพาไปสู่ความรักไม่ยาวนานความรู้สึกเช่นนี้จะหายไปเสนาหาเป็นสิ่งที่เพิ่มพูนหรือเรื่องให้เกิดความดึงดูดใจ ความแค้นต้องการความใกล้ชิด สัมผัส และเพศสัมพันธ์ถ้ามีแต่เสนาหา อย่างเดียว เป็นความรักที่ลุ่มหลงในรูป รส กลิ่น เสียงและสัมผัส

๔. รักแบบว่างเปล่า (empty love) ในบางครั้งความรักที่เคยแข็งแรงได้ล่มสลายลง คงเหลือไว้เพียงความผูกพันหรือพันธสัญญา (commitment) ส่วนความใกล้ชิดสนิทสนม (intimacy) และความเสนาหา (passion) ได้หายไปแล้ว เป็นธรรมดาของชีวิตสมรสที่บ่อยครั้งความเกี่ยวข้องได้เริ่มต้นจากรักแบบว่างเปล่า และค่อยๆ พัฒนาขึ้นทีละเล็กละน้อยตามกาลเวลาที่ผันแปรไป ความรักแบบว่างเปล่าอาจเป็นจุดเริ่มต้นของการ พัฒนาไปสู่ความรักแบบอื่นๆ หรือความรักที่เคยสมบูรณ์แบบอื่นๆ ได้ล่มสลายลงไปเหลือเพียงความรักแบบว่างเปล่า

<sup>๑๓๔</sup> พรณทิพย์ ศิริวรรณบุศย์, จิตวิทยาครอบครัว, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๓๖ - ๓๗.

๕. รักแบบเพื่อฝัน (romantic love) เป็นความรักที่ก่อปรี่ขึ้นจากอารมณ์ความรู้สึกที่มาจากความใกล้ชิดสนิทสนม (intimacy) และการสัมผัสทางกายด้วยปลุกเร้าความเส่นหา (passion) ปรารถนาอันแรงกล้า

๖. รักฉันทมิตรภาพ (companionate love) เป็นความใกล้ชิดสนิทสนมที่ปราศจากอารมณ์เส่นหา ถือเป็นความรักที่แข็งแกร่งมากกว่าความรักแบบเพื่อน (liking/friendship) เพราะมีส่วนประกอบของความผูกพัน (commitment) เข้ามาเกี่ยวข้อง ไม่มีความปรารถนาทางเพศหรือความใคร่แต่อย่างใด มักพบในชีวิตของคู่สมรสที่อยู่ด้วยกันมานานจนความรู้สึกแบบเส่นหาได้หายไปกลายเป็นความใกล้ชิดสนิทสนมและความผูกพันอย่างลึกซึ้งที่ยังคงหลงเหลืออยู่อย่างไม่มีจิตจาง เป็นความรักในอุดมคติของสมาชิกในครอบครัว และเป็นหลักการของความรักฉันทมิตรภาพ (companionate love) เช่นความรักระหว่างเพื่อนสนิทอันเป็นมิตรภาพที่แสนบริสุทธิ์และมั่นคง

๗. รักลงตา (fatuous love) เป็นความรักที่เกิดจากความผูกพันทางกาย (commitment) เป็นแรงผลักดันยิ่งใหญ่สู่อารมณ์เส่นหา (passion) ปราศจากซึ่งความมั่นคงยั่งยืน ไม่มีใกล้ชิดสนิทสนม (intimacy) มีความหึงหวง (jealousy)

๘. รักสมบูรณ์แบบ (consummate love) เป็นรูปแบบของความรักที่มีความสมบูรณ์มากที่สุดเป็นตัวแทนของความสัมพันธ์ในอุดมคติของมนุษย์ในบรรดาความรักทั้ง ๘ ชนิด ความรักแบบนี้จะเป็นหลักการหรือทฤษฎีแห่งความผูกพันของ “คู่รักที่สมบูรณ์แบบ” มีความสุข ความพอใจกับคู่รักของตน เป็นการยากที่จะดำรงไว้ซึ่งความรักที่สมบูรณ์แบบนี้เอาไว้ได้ความสำคัญของความรักแบบนี้อยู่ที่การแสดงออกที่เป็นการกระทำไม่ใช่คำพูดแม้ว่ารักอันยิ่งใหญ่ยังสามารถดับสูญได้ตั้งนั้นความรักสมบูรณ์แบบอาจไม่มีความจริงยั่งยืนมากนักเมื่อกาลเวลาได้พรากเอาความเส่นหา (passion) ให้เหือดหายไป ความรักสมบูรณ์แบบอาจเหลือไว้เพียงแต่ความรักฉันทมิตรภาพ (companionate love) ได้ในที่สุด<sup>๑๓๖</sup>

### ๓. ความผูกพันทางอารมณ์ในมิติทางโลก

ความผูกพันทางอารมณ์ (affective involvement) หมายถึงระดับความผูกพันห่วงใยที่สมาชิกแต่ละคนมีต่อกัน รวมทั้งการแสดงออกซึ่งความสนใจ และการเห็นคุณค่าของกันและกันความผูกพันทางอารมณ์มีหลายระดับ คือ

๑. ปราศจากความผูกพัน (lack of involvement) สมาชิกในครอบครัวไม่สนใจใยดีกันเลยการเป็นครอบครัวมีความหมายเพียงการมาอยู่ร่วมชายคาเดียวกันเท่านั้น

๒. ผูกพันแบบไม่มีความรู้สึก (involvement devoid of feelings) สมาชิกมีความสนใจต่อกันเพียงเล็กน้อย โดยปราศจากความลึกซึ้งทางอารมณ์และความห่วงใยด้วยน้ำใสใจจริง ความสนใจในความเป็นอยู่ของอีกฝ่ายหนึ่งแทบไม่มีเลย หรือถ้ามีก็เป็นไปเพราะความอยากรู้อยากเห็น อยากรู้อีกฝ่ายหนึ่ง หรือเป็นไปตามหน้าที่ เช่น ต้องแสดงความห่วงใยยามพี่น้องเจ็บป่วย เป็นต้น

๓. ผูกพันเพื่อตนเอง (narcissistic involvement) ความสนใจในอีกฝ่ายหนึ่งเป็นไปเพื่อตนเอง (egocentric) เพื่อเสริมสร้างคุณค่าให้ตนเอง ไม่ใช่ความสนใจที่มีต่ออีกฝ่ายหนึ่งอย่างจริงจัง

<sup>๑๓๖</sup> สเตอร์นเบิร์ก, อังโน สัตกร วงศ์สงคราม, “การศึกษาความรักของวัยรุ่น”, สารนิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาจิตวิทยาการแนะแนว, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๒), หน้า ๕๐.

๔. ผู้พินอย่างมีความเข้าอกเข้าใจ (empathic involvement) ความสนใจผู้พินมีต่ออีกฝ่ายหนึ่งอย่างแท้จริง โดยมีพื้นฐานอยู่บนความเข้าใจในความต้องการของอีกฝ่ายหนึ่ง ความผูกพันแบบนี้มีความเหมาะสมที่สุด เพราะจะตอบสนองความต้องการทางอารมณ์ของอีกฝ่ายหนึ่งได้อย่างเหมาะสม

๕. ผู้พินมากเกินไป (over involvement) ความผูกพันเป็นไปอย่างปกป้องหรือจู้จี้จ้านมากเกินไป จนอีกฝ่ายหนึ่งไม่มีความเป็นส่วนตัวหรือเป็นตัวของตัวเองอย่างเพียงพอ

๖. ผู้พินจนเหมือนเป็นบุคคลคนเดียวกัน (symbiotic Involvement) เป็นความผูกพันที่แน่นแฟ้น จนกระทั่งเหมือนกับทั้งคู่เป็นบุคคลเดียวกัน และขอบเขตส่วนตัวของแต่ละคน (personal boundary) นั้นไม่ชัดเจนหรือแทบไม่มีเลยความผูกพันจะแตกต่างกันไปในวงจะชีวิตแต่ละระยะ เช่น ในระยะที่ลูกยังเล็ก ความผูกพันยังแน่นแฟ้นระหว่างเด็กและพ่อแม่ เป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างยิ่งสำหรับความอยู่รอดของลูก แต่เมื่อลูกเข้าวัยรุ่น ลูกจะเริ่มสร้างความสัมพันธ์กับบุคคลอื่นนอกครอบครัวมากขึ้น ความผูกพันจะต้องลดความเข้มข้นลง เป็นต้น<sup>๑๓๗</sup>

## ความรักในพระพุทธศาสนา

### ๑. ความหมายของความรักในพระพุทธศาสนา

ความรักในพระพุทธศาสนา คือ สีนะหะ (เสนหา) สีนะหะคือ สีนะหา เป็นความรักฝ่ายอกุศล หรือความรักที่เป็นฝ่ายกิเลสเศร้าหมองแห่งจิตใจ จัดอยู่ในกิเลสกลุ่มโลภะ<sup>๑๓๘</sup> เป็นไวพจน์คำหนึ่งของตัณหาจัดเป็นตัณหาที่มีกำลังอ่อนเฉพาะอารมณ์ที่ผูกพัน คือมีความรัก ความเยื่อใยเฉพาะบุคคลที่เกี่ยวข้อง สนิทสนม ผู้พินเป็นญาติมิตร<sup>๑๓๙</sup> องค์ธรรมของเสนหาคือโลกเจตสิก

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต) ได้ให้ความหมายของความรัก คือ “เมตตา” หมายถึง “ความรัก” ความมีไมตรี ความปรารถนาดี ความอยากให้ผู้อื่นมีความสุข ประสบแต่สิ่งที่เป็นคุณประโยชน์ เป็นความรักที่บริสุทธิ์ที่มีต่อเพื่อนมนุษย์และสัตว์ทั้งหลายในฐานะที่เป็นเพื่อนร่วมโลก หรือเพื่อนร่วมทุกข์ร่วมสังสารวัฏ เป็นความรักแบบกลางๆ อย่างเผื่อแผ่ ทำให้ใจเปิดกว้างออกไปและมองใสเบิกบาน<sup>๑๔๐</sup> ความปรารถนาให้เขามีความสุข แผ่ไมตรีจิตคิดจะให้สัตว์ทั้งปวงมีสุขทั่วหน้า

“เมตตาอภัยบัญญัติ” ธรรมที่แผ่ไปแบบไม่มีประมาณ หมายถึง เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา ที่แผ่ไปในมนุษย์ และสัตว์ทั้งหลายไม่มีขอบเขต กว้างขวางสม่ำเสมอ<sup>๑๔๑</sup>

“เสนหา” ถูกให้ความหมายไว้ในพุทธธรรมว่า เสนหานั้นเป็นความรักฝ่ายอกุศลที่ตรงข้ามกับเมตตา เป็นไวพจน์คำหนึ่งของตัณหา คือความรักที่เจือตัณหาดังนั้นความรักแบบสินะหะจึงหมายถึง ความรักใคร่เยื่อใยเฉพาะบุคคล ความพอใจโปรดปรานส่วนตัว มุ่งแสพเสวยเวทนาและเกี่ยวกับการป้องกันรักษาตัวตน<sup>๑๔๒</sup>

<sup>๑๓๗</sup> เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๙ - ๖๐.

<sup>๑๓๘</sup> อภิ.สง. (ไทย) ๓๔/๑๐๖๕/๒๗๒-๒๗๓.

<sup>๑๓๙</sup> พุ.ชา.เอกก. (ไทย) ๒๗/๑๙/๓๒๔,

<sup>๑๔๐</sup> พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), **พุทธธรรม (ฉบับปรับปรุงและขยายความ)**, (กรุงเทพฯ: สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๕๒), หน้า ๕๐๗.

<sup>๑๔๑</sup> พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์**, (กรุงเทพฯ: เอส อาร์ ฟรินติง แมส โปรดัก จำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๕๓๔.

<sup>๑๔๒</sup> พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), **พุทธธรรม (ฉบับปรับปรุงและขยายความ)**, หน้า ๕๐๗.

ฉันทะ หมายถึงความพอใจ ความชอบใจ ความยินดี ความต้องการ ความรักใคร่ใฝ่ปรารถนาในสิ่งนั้น ๆ เป็นคำกลางๆ เป็นกุศลกี้ได้ เช่น อวิหิงสาฉันทะ เป็นอกุศลกี้ได้ เช่น กามฉันทะ<sup>๑๔๓</sup>

“เปมะ” เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “เคหสิตเปมะ” หมายถึง ความรักอันอาศัยเรือน ได้แก่ รักกันโดยฉันทะเป็นเนื้อถึงกัน เป็นญาติกัน เป็นคนร่วมเรือนเดียวกัน ความรักฉันทะพ่อแม่ลูกญาติพี่น้อง และสามีภรรยา เป็นความรักที่สูงส่งกว่าแบบสินะหะ ราคะ ตัณหาเพราะประกอบด้วย “คุณธรรม” หรือความรับผิดชอบต่างๆ เข้ามาควบคุมจึงมีอิทธิพลอยู่เหนือความใคร่<sup>๑๔๔</sup>

พระธรรมโกศาจารย์ (ธมฺมจิตฺโต) ได้กล่าวถึงความหมายของ “ความรัก” ว่าพระพุทธเจ้าเน้นให้เห็นว่า “เมตตา” เป็นคำสอนที่สำคัญ ผู้เจริญเมตตาแม้ชั่วเวลาลัดนิ้วมือเดียวจัดเป็นผู้อยู่ในญาณ ชื่อว่าทำตามคำสอนและปฏิบัติตามโอวาทของพระศาสดารวมไปถึงการไม่เบียดเบียนสัตว์ ธรรมชาติแวดล้อม<sup>๑๔๕</sup>

พระมหาสมจินต์ วันจันทร์ ได้กล่าวถึง “ความรัก” ไว้ในหนังสือ ฉันทะเข้าใจสรรพสิ่งเพราะฉันทะ เป็นความหมายเชิงบวกว่า “ความรัก” เป็นความดีในตัวเอง เป็นความรู้สึกเป็นอารมณ์ เป็นกิริยาของจิตมนุษย์ รักแท้เกิดขึ้นที่ใจ เพราะเป็นคุณสมบัติของจิต คือรักเป็นหนึ่งในเจตสิก ๕๒ (ฉันทเจตสิก) สาระของความรักมีหนึ่งเดียว คือ ฉันทะ ความพอใจซึ่งดังกล่าวนี้เป็นรูปแบบของความรัก<sup>๑๔๖</sup>

สรุปได้ว่าความรักในคัมภีร์พระพุทธศาสนามีหลายมุมมอง โดยสรุปได้ ดังนี้ ๑.เสนหา (สินะหะ) เป็นความรักที่เกิดจากตัณหา เป็นการสนองความต้องการของตนเองและแยกได้เป็นทวิภูมิตะเสนหา คือความรักที่เกิดจากการเห็นผิด ๒.เปมะ หมายถึง เป็นความรักแบบอกุศลที่เป็นความรักที่เป็นกลางๆ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “เคหสิตเปมะ” เป็นความรักที่เป็นความพอใจเกี่ยวเนื่องกัน เช่น พี่รักน้อง ๓.เมตตา เป็นความปรารถนาดี อนุเคราะห์เอื้อเฟื้อ เพื่อแผ่ความไม่ปองร้ายกันและกัน ๔.เมตตาอัปมัญญา เป็นความรักที่ไม่มีขอบเขต และไม่มีประมาณไม่จำกัด มีจิตแผ่ไปทั้งมนุษย์และสัตว์ ซึ่งความรักในทรรศนะของนักปราชญ์ในพระพุทธศาสนา ในแต่ละท่านมีการอธิบายที่ต่างกันไปบ้าง แต่นัยสำคัญไม่แตกต่างกัน เป็นสิ่งเชื่อมโยง และบอกถึงนัยสำคัญต่างๆ ที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาโดยแยกออกเป็นแต่ละบริบทให้เข้าใจได้ง่ายขึ้น

## ๒. ลำดับขั้นของความรัก

ความรัก อันได้แก่ คำว่า “เสนหา” เนื่องจากเป็นความเป็นอยู่ดีแห่งชีวิตผู้อื่น เพียงเพื่อเป็นเงื่อนไขสำหรับตนที่จะเสวยเสวยเวทนา ซึ่งจัดได้เป็นความรักตนเอง คำว่า “เปมะ” เป็นความรักแบบกลางๆ เป็นความรักที่อาศัยเรือน เช่น ความรักฉันทะ พ่อ แม่ ลูก ญาติพี่น้อง และสามีภรรยา เป็นต้น จึงจัดเป็นความรักผู้อื่น คำว่า “เมตตา” เป็นความรักที่ปรารถนาให้ผู้อื่นมีความสุข จัดเป็นความรักแบบเมตตา

ความรักในตนเองเป็นความชอบใจในบุคคลหรือสิ่งที่จะเอามาบำรุงบำเรอความสุขของเรา ชอบใจคนนั้นเพราะว่า จะมาสนองความต้องการช่วยบำรุงบำเรอ ทำให้เรามีความสุขได้อะไรที่จะทำให้เรามีความสุข เรา

<sup>๑๔๓</sup> พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๗๖.

<sup>๑๔๔</sup> พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๕๒.

<sup>๑๔๕</sup> The Most Ven.Prof. Dr. Pradarmakosajarn (Prayoon Dhammacitto), *Dhamma and Environmental Preservation*, The International Council of the United Nations Day of Vesak (Bangkok : Mahachulalongkorrajavidyalaya University, ๒๐๐๙), p.๓๙.

<sup>๑๔๖</sup> พระมหาสมจินต์ วันจันทร์, ฉันทะเข้าใจสรรพสิ่งเพราะฉันทะ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์กัลปพฤกษ์), ๒๕๔๘, หน้า ๑๑.

ชอบใจ เราต้องการมัน ต้องการเอาเพื่อตนเอง เมื่อทุกคนต่างคนต่างอยากได้ ความรักประเภทนี้ ก็จะนำมาซึ่งปัญหา คือการเบียดเบียนแย่งชิงซึ่งกันและกัน พร้อมด้วยความเห็นแก่ตัว<sup>๑๔๗</sup> สามารถแบ่งได้ ๓ ระดับ คือ

๑) ความรักตนเอง เป็นความรักที่เป็นพื้นฐานของชีวิตมนุษย์ เป็นความรักใคร่เพื่อความพอใจส่วนตัว จัดเป็นความรักที่อยู่บนพื้นฐานของเสน่ห์ คือความรักแบบลิเนหะนั่นเป็นความรักที่เจือด้วยตัณหา เป็นความรักที่มุ่งแสพเสวยเวทนาเพื่อตนเอง เป็นความรักที่เห็นแก่ตัว เบียดเบียนแย่งชิงกันและกัน กล่าวได้ว่ารักตนเอง ซึ่งจัดเป็นความรักแบบลิเนหะ เป็นความรักที่เจือด้วยตัณหา ประกอบไปด้วยคุณคือ ก่อให้เกิดความสุขแบบหยาบๆ เป็นความสุขชั้นต่ำของมนุษย์ที่เรียกว่าอัสสทาพะ และโทษคือ เป็นความรักที่มีความทุกข์เจืออยู่ และก่อให้เกิดอคติคือลำเอียงเพราะรักได้

๒) ความรักผู้อื่น เป็นความรักที่เป็นความปรารถนาดี ที่ให้บุคคล สรรพสัตว์เป็นสุข มีลักษณะที่ประพุดแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์เกื้อกูล น้อมนำเอาแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์แก่สัตว์ทั้งหลายเป็นกิจ สามารถปลดปล่อยความอาฆาตและระงับความพยาบาทได้ความรักผู้อื่นจัดอยู่ในความรักแบบเปมะ หมายถึงความรักที่เป็นความรู้สึกรู้สึก หรืออารมณ์รักที่เกิดขึ้นภายในใจ มีลักษณะที่ประกอบด้วยตัณหา แต่สูงส่งกว่าความรักตนเอง เพราะมีคุณธรรมหรือความรับผิดชอบต่างๆ เข้ามาควบคุมจึงมีอิทธิพลอยู่เหนือความใคร่ เรียกว่า “ความรักแท้” เป็นความรักความผูกพันของบุคคลที่อยู่ครองเรือน หรือเกี่ยวเนื่องกับบุคคลในครอบครัว เช่น มารดาบิดา สามีภรรยา บุตร ธิดา และญาติ พี่น้อง และบุคคลที่เราปฏิบัติสัมพันธ์ด้วย เช่น เพื่อน จึงเป็นความรักที่เกิดจากความพอใจ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “เคหสิตเปมะ” ความรักผู้อื่น (เปมะ) เป็นความรักที่ประกอบด้วยตัณหา แต่สูงส่งกว่าความรักตนเอง (เสน่ห์) เพราะมีคุณธรรมกำกับซึ่งมีอิทธิพลอยู่เหนือตัณหา เป็นความรักของบุคคลผู้ครองเรือน เช่นมารดาบิดา และบุตร สามีภรรยา และบุตร หรือบุคคลใกล้ชิด เช่นเพื่อน เป็นต้น เกิดจากเหตุปัจจัย ๒ ประการ คือ ด้วยการอยู่ร่วมกันในชาติปางก่อน และด้วยการเกื้อกูลกันในชาติปัจจุบัน สามารถแบ่งได้เป็น ๓ อย่างคือ ๑.ความรักระหว่างพ่อ แม่และลูก ๒.ความรักระหว่างสามีภรรยา ๓.ความรักระหว่างเพื่อน กล่าวได้ว่า รักผู้อื่น จัดเป็นความรักแบบเปมะ หรือเคหสิตเปมะ เกิดจากเหตุปัจจัย ๒ ประการคือ (๑) การได้อยู่ร่วมกันในชาติปางก่อน (๒) ด้วยการเกื้อกูลกันในชาติปัจจุบัน ประกอบไปด้วยคุณคือ เป็นความรักที่ตั้งอยู่บนรากฐานของคุณธรรม ย่อมก่อให้เกิดความโล่งโปร่งสบายภายในจิตใจ โทษก็คือเป็นความรักที่ยังตกอยู่ภายใต้กฎของไตรลักษณ์ ดังนั้นความไม่คงที่ ความเปลี่ยนแปลงย่อมก่อให้เกิดความทุกข์ ความรักชั้นกลางสามารถแบ่งได้เป็น ๓ ระดับ คือ (๑) ความรักระหว่างพ่อ แม่และลูก (๒) ความรักระหว่างสามีภรรยา (๓) ความรักระหว่างเพื่อน

๓) ความรักแบบเมตตา เป็นความรักที่ปรารถนาเกื้อกูลกัน ความอนุเคราะห์ ความไม่พยาบาท ความไม่ปองร้าย กุศลมูลคือโทสะในหมู่สัตว์<sup>๑๔๘</sup> จากที่กล่าวมาเมตตาจึงเป็นความปรารถนาให้ผู้อื่นมีความสุข เมตตา มีความหมายที่เป็นไปในทางความรัก ความเยื่อใย ความปรารถนาดี จึงสามารถแบ่งได้เป็น ๒ ประเภทคือ

๑. เมตตาอโทสะ หมายถึง ความใคร่ปรารถนาดี ไม่ยึดว่าเป็นมารดาบิดา บุตรสามีภรรยา พี่น้อง หรือเพื่อนฝูง แม้ต้องพลัดพรากจากกันก็ไม่ร้อนใจเพราะมีองค์ธรรมกำกับคืออโทสะเจตสิก จึงเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า เมตตาแท้

<sup>๑๔๗</sup> พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), จากสุขในบ้าน สู่ความเกษมศานต์ทั่วสังคม, (กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๔๑), หน้า ๖-๘.

<sup>๑๔๘</sup> ขุ.ม. (ไทย) ๒๙/๒๐๒/๕๙๐.



๒. ดัชนีค่าเปมะ หมายถึง เมตตาที่เจือด้วยความรักใคร่ ความปรารถนาดีโดยยึดถือความเป็นมารดา บิดา บุตรีธิดา สามีภรรยา พี่น้องหรือเพื่อนฝูงที่มีความผูกพันอันเป็นความใคร่ชื่นชมผูกพันไว้ด้วยอำนาจตัณหา เปมะ มิ่งองค์ธรรมคือ โลภเจตสิก จึงเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าเมตตาเทียม<sup>๑๔๔</sup> การแผ่เมตตาจิตที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงตรัสสอนนั้นเป็นการแผ่เมตตาไปอย่างไม่มีขอบเขต ไม่มีประมาณ ไม่เลือกกว่าเป็นใคร มาจากที่ใด ไม่เลือกชั้นวรรณะ เทวดา พระอินทร์ พระพรหม มนุษย์ หรือสัตว์ ส่วนเมตตาแบบอปปมัญญา คือมีเมตตาไปให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ แบบไม่มีประมาณ ไม่มีขอบเขต ไม่เลือกชั้นวรรณะ ไม่เลือกกว่าเป็นมนุษย์หรือสัตว์ แผ่ไปให้ทั้งเทวดา พระอินทร์ พระพรหม กล่าวได้ว่าความรักแบบเมตตา เป็นความรักที่สม่ำเสมอแบบไม่มีประมาณ ไม่มีจำกัดขอบเขต ไม่มีการแบ่งแยก เท่าเทียมกัน เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “เมตตาอปปมัญญา”

ผู้เขียนมองว่าความรัก ๓ ระดับนั้นในช่วงความรักขั้นพื้นฐานนั้นคนเรามากลิมให้ความสำคัญในแง่ของศีลธรรมในจิตใจของตนเอง ได้แก่ปรนเปรอความสุขให้ตนเองจนลืมไปว่าความสุขนั้นๆ ต้องขึ้นอยู่กับศีลธรรม ด้วยความรักขั้นกลางนั้นครอบครัวเป็นพื้นฐานที่สำคัญมาก ความอบอุ่น สายสัมพันธ์ของครอบครัวเปรียบเสมือนเกราะคุ้มกันภัย วัคซีนป้องกันโรค เป็นยาที่เหมาะสมกับโรคนั้นๆ เมื่อมีสิ่งที่ไม่ดีมากระทบ เราสามารถทนทานต่อสิ่งนั้นๆ อดทน อดกลั้นต่อสิ่งชั่วร้ายทั้งหลาย ไม่หลงไปกับตัณหาทั้งปวง เพื่อน (กัลยาณมิตร) เป็นส่วนหนึ่งที่สำคัญของชีวิต มีเพื่อนที่ดีก็มักแนะนำสิ่งที่ดีๆ และช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เมื่อตกทุกข์ได้ยากก็ไม่ทิ้งกัน ส่วนความรักขั้นสูงสุดนั้นเป็นความรักที่มองว่าเป็นนามธรรม จับต้องไม่ได้ ดูเหมือนว่าจะจะเป็นสิ่งที่สูงส่งเกินกว่าที่มนุษย์ธรรมดาจะทำได้แต่มิได้หมายความว่าไม่มีใครทำได้เลย ดังคำตรัสของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ตรัสเกี่ยวกับ“สุญญตา” และท่านพุทธทาสได้ตีความว่า “สุญญตา” นั้นมิได้แปลว่าไม่มีอะไรเลย พระพุทธศาสนามีคำสอนในเรื่องความรักเป็นการพัฒนาในแบบที่มองความรักให้เป็นเพียงปรากฏการณ์เกิดขึ้นมาแล้วเปลี่ยนไปตามสภาพของเหตุปัจจัย ให้ใช้“เมตตา” เป็นเครื่องยืนยันความรัก ที่จัดเป็นไมตรี และก่อกำเนิดเป็นมิตรภาพ จนกลายเป็นความรักกระหว่างกันและกันในฐานะเป็นสมาชิกใกล้ตัว ครอบครัว ชุมชน และสังคมโดยรวม และต้องเป็นความรักที่เมตตา ไม่หวังได้ ไม่คิดเอา นอกจากนี้พระพุทธศาสนายังสอนให้มองความรักผ่านประโยชน์อันพึงได้ในฐานะมนุษย์ว่า เป็นสิ่งที่กระทำได้ไม่ว่าจะเป็นอย่างไร ที่ไหน เมื่อไร แต่ในความเป็นจริงสิ่งที่เกิดขึ้นมีพัฒนาการและเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ความรักของชาวพุทธจึงต้องนึกถึงคนอื่น ถ้าเมื่อไหร่ก็ตามที่มนุษย์นึกถึงคนอื่นและปฏิบัติต่อคนอื่นด้วยความรักใส่ใจ มีเมตตา อดทนต่อสิ่งที่เป็นปรากฏการณ์รอบข้างสังคมก็จะสงบสุข มนุษย์ในสังคมก็จะสงบสุขอยู่กันด้วยสันติภาพและความใส่ใจ สำหรับหลักธรรมที่เกี่ยวกับความรักในพระพุทธศาสนาเถรวาท มีอยู่ ๓ ระดับ คือ (๑) หลักธรรมที่ใช้กับความรักตนเอง เป็นหลักธรรมที่ใช้กับบุคคลและเหมาะกับการงานต่างๆ ไปเพื่อเป็นประโยชน์แก่บุคคลนั้นๆ พร้อมทั้งยังความเจริญมาให้ในปัจจุบัน ได้แก่ ศีล ๕ เบญจธรรม(๒) หลักธรรมที่ใช้กับความรักผู้อื่น เป็นหลักธรรมที่เหมาะสมกับความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลต่างๆ เช่น มารดาบิดากับบุตรธิดา สามีกับภรรยาหรือคู่รัก เพื่อนกับเพื่อน ครูอาจารย์กับศิษย์ ได้แก่ สมทศ ๖ (๓) หลักธรรมที่ใช้กับความรักแบบเมตตา สามารถพัฒนาเมตตาให้เป็นเมตตาอปปมัญญา เป็นหลักธรรมที่เป็นอปปมัญญา ๔ คือ ธรรมเครื่องอยู่อย่างประเสริฐและปฏิบัติต่อสรรพสัตว์ทั้งหลายโดยชอบไม่มีขอบเขต ได้แก่ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา เปรียบ

<sup>๑๔๔</sup> วรรณสิทธิ์ ไชยยะเสรี (ผู้รวบรวม), คู่มือการศึกษาพระอภิธรรมมัตถสังคหะ ปริเฉทที่ ๙, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์พัฒนวิทย์การพิมพ์, ๒๕๓๓), หน้า ๑๒๙-๑๓๐.

## เทียบความรักในมิติทางโลกและมิติทางธรรม

ความรักในมิติทางโลกคือคืออารมณ์ชนิดหนึ่งเหมือนอารมณ์โกรธ เศร้า หรือดีใจ ซึ่งเกิดขึ้นจากสิ่งเร้า หายไปได้ถ้าสิ่งเร้าที่หายไปและอาจเกิดขึ้นใหม่ได้ถ้ามีสิ่งเร้าที่ถูกใจ ฉะนั้นความรักนั้นจะเป็นนิรันดรหรือไม่ขึ้นอยู่กับว่าสิ่งเร้าที่มีอิทธิพลต่อผู้ถูกเร้าแค่ไหน ความรักเกิดจากจุดศูนย์กลางที่ตนเอง แล้วจึงขยายไปสู่บุคคลอื่น เช่น พ่อ แม่ หรือเพื่อนรัก ของพ่อแม่กับลูกมักเป็นนิรันดร เพราะความเป็นพ่อแม่ลูกนั้นสืบต่อกันด้วยสายเลือดเป็นความสัมพันธ์ชนิดแน่นอนตายตัวแต่ความรักระหว่างคู่รักหรือสามีภรรยาไม่แน่นอนตายตัว เมื่อรักใหม่ๆ สิ่งเร้ายังสดสวยงดงาม ความรักก็มีกำลังแรงเข้มข้น แต่นานวันเข้าสภาพของสิ่งเร้าเปลี่ยนแปลง เช่น ภรรยาอ้วนมากขึ้น แก่ลง สามีผมร่วง พุงยื่น ฉะนั้น ถ้าใครยึดรูปกายเป็นสิ่งเร้าในความรัก ความรักนั้นก็สูญสิ้นไปเร็วแต่ถ้ายึดความดีหรือความประทับใจอย่างอื่น แต่ความรักพระพุทธศาสนามีหลายมุมมอง โดยสรุปได้ ดังนี้ ๑.เสนหา (สินะ) เป็นความรักที่เกิดจากตัณหา เป็นการสนองความต้องการของตนเองและแยกได้เป็นทวิภูมิต่างกัน คือความรักที่เกิดจากการเห็นผิด ๒.เปมะ หมายถึง เป็นความรักแบบอกุศลที่เป็นความรักที่เป็นกลางๆ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “เคหะสิตเปมะ” เป็นความรักที่เป็นความพอใจเกี่ยวเนื่องกัน เช่น พี่รักน้อง ๓.เมตตา เป็นความปรารถนาดีอนุเคราะห์ เอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ความไม่ปองร้ายกันและกัน ๔.เมตตาอัปมัณฺญา เป็นความรักที่ไม่มีขอบเขต และไม่มีประมาณไม่จำกัด มีจิตแผ่ไปทั้งมนุษย์และสัตว์

## สรุป

ความรัก เป็นอารมณ์ชนิดหนึ่งของมนุษย์เกิดขึ้น พัฒนาเปลี่ยนแปลงได้จากความรักแบบหนึ่งไปเป็นความรักอีกแบบหนึ่ง และหายไปได้ในที่สุด ภายใต้องค์ประกอบ คือ ความผูกพัน ความใกล้ชิด มิตรภาพ การยอมรับนับถือซึ่งกันและกัน และความยึดหยุ่นเกิดจากการสิ่งเร้าที่ถูกใจ ฉะนั้นความรักนั้นจะเป็นนิรันดรหรือไม่ขึ้นอยู่กับว่าสิ่งเร้าที่มีอิทธิพลต่อผู้ถูกเร้าแค่ไหน ความรักเกิดจากจุดศูนย์กลางที่ตนเอง แล้วจึงขยายไปสู่บุคคลอื่น เช่น พ่อ แม่ หรือเพื่อนรัก ของพ่อแม่กับลูกมักเป็นนิรันดร เพราะความเป็นพ่อแม่ลูกนั้นสืบต่อกันด้วยสายเลือดเป็นความสัมพันธ์ชนิดแน่นอนตายตัวแต่ความรักระหว่างคู่รักหรือสามีภรรยาไม่แน่นอนตายตัว เมื่อรักใหม่ๆ สิ่งเร้ายังสดสวยงดงาม ความรักก็มีกำลังแรงเข้มข้น แต่นานวันเข้าสภาพของสิ่งเร้าเปลี่ยนแปลง เช่น ภรรยาอ้วนมากขึ้น แก่ลง สามีผมร่วง พุงยื่น ฉะนั้น ถ้าใครยึดรูปกายเป็นสิ่งเร้าในความรัก ความรักนั้นก็สูญสิ้นไปเร็วแต่ถ้ายึดความดีหรือความประทับใจอย่างอื่น ความรักนั้นก็อยู่ได้นานกว่า ความรักในคัมภีร์พระพุทธศาสนามีหลายมุมมอง โดยสรุปได้ คือเสนหา (สินะ) เป็นความรักที่เกิดจากตัณหา เป็นการสนองความต้องการของตนเองและแยกได้เป็นทวิภูมิต่างกัน คือความรักที่เกิดจากการเห็นผิด เปมะ หมายถึง เป็นความรักแบบอกุศลที่เป็นความรักที่เป็นกลางๆ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “เคหะสิตเปมะ” เป็นความรักที่เป็นความพอใจเกี่ยวเนื่องกัน เช่น พี่รักน้อง เมตตา เป็นความปรารถนาดี อนุเคราะห์ เอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ความไม่ปองร้ายกันและกัน เมตตาอัปมัณฺญา เป็นความรักที่ไม่มีขอบเขต และไม่มีประมาณไม่จำกัด มีจิตแผ่ไปทั้งมนุษย์และสัตว์ ความรักมี ๓ ระดับนั้นในช่วงความรักขั้นพื้นฐานนั้นคนเรามักลืมให้ความสำคัญในแง่ของศีลธรรมในจิตใจของตนเอง ได้แต่ปรนเปรอความสุขให้ตนเองจนลืมไปว่าความสุขนั้นๆ ต้องขึ้นอยู่กับศีลธรรมด้วยความรักขั้นกลางนั้นครอบคลุมเป็นพื้นฐานที่สำคัญมาก ความอบอุ่น สายสัมพันธ์ของครอบครัวเปรียบเสมือนเกราะคุ้มกันภัย วัคซีนป้องกันโรค เป็นยาที่เหมาะสมกับโรคนั้นๆ เมื่อมีสิ่งที่ไม่ดีมากระทบ เราสามารถทนทานต่อสิ่งนั้นๆ อดทน อดกลั้นต่อสิ่งชั่วร้ายทั้งหลายไม่หลงไปกับตัณหาทั้งปวง เพื่อน (กัลยาณมิตร) เป็นส่วนหนึ่งที่สำคัญในชีวิต มีเพื่อนดีก็มักแนะนำสิ่งที่ดีๆ และ

ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เมื่อตกทุกข์ได้ยากก็ไม่ทิ้งกัน ส่วนความรักขั้นสูงสุดนั้นเป็นความรักที่มองว่าเป็นนามธรรม จับต้องไม่ได้ ดูเหมือนว่าจะจะเป็นสิ่งที่สูงส่งเกินกว่าที่มนุษย์ธรรมดาจะทำได้แต่มีได้หมายความว่าไม่มีใครทำได้เลย ดังคำตรัสของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ตรัสเกี่ยวกับ “สุญญตา” และท่านพุทธทาสได้ตีความว่า “สุญญตา” นั้นมิได้แปลว่าไม่มีอะไรเลย พระพุทธศาสนามีคำสอนในเรื่องความรัก เป็นการพัฒนาในแบบที่มองความรักให้เป็นเพียงปรากฏการณ์เกิดขึ้นมาแล้วเปลี่ยนไปตามสภาพของเหตุปัจจัย ให้ใช้ “เมตตา” เป็นเครื่องยืนยันความรัก ที่จัดเป็นไมตรี และก่อกำเนิดเป็นมิตรภาพ จนกลายเป็นความรักระหว่างกันและกันในฐานะเป็นสมาชิกใกล้ตัว ครอบครัว ชุมชน และสังคมโดยรวม และต้องเป็นความรักที่เมตตา ไม่หวังได้ ไม่คิดเอา นอกจากนี้พระพุทธศาสนายังสอนให้มองความรักผ่านประโยชน์อันพึงได้ในฐานะมนุษย์ว่า เป็นสิ่งที่กระทำได้ไม่ว่าจะเป็นอย่างไรที่ไหน เมื่อไร แต่ในความเป็นจริงสิ่งที่เกิดขึ้นมีพัฒนาการและเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ความรักของชาวพุทธจึงต้องนึกถึงคนอื่น ถ้าเมื่อไหร่ก็ตามที่มนุษย์นึกถึงคนอื่นและปฏิบัติต่อคนอื่นด้วยความรักใส่ใจ มีเมตตา อดทน ต่อสิ่งที่ปรากฏการณ์รอบข้างสังคมก็จะสงบสุข มนุษย์ในสังคมก็จะสงบสุขอยู่กันด้วยสันติภาพและความใส่ใจ สำหรับหลักธรรมที่เกี่ยวกับความรักในพระพุทธศาสนาเถรวาท มีอยู่ ๓ ระดับ คือ หลักธรรมที่ใช้กับความรักตนเอง เป็นหลักธรรมที่ใช้กับบุคคลและเหมาะกับการงานต่างๆ ไปเพื่อเป็นประโยชน์แก่บุคคลนั้นๆ พร้อมทั้งยังความเจริญมาให้ในปัจจุบัน ได้แก่ ศีล ๕ เบญจธรรม หลักธรรมที่ใช้กับความรักผู้อื่น เป็นหลักธรรมที่เหมาะสมกับความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลต่างๆ เช่น มารดาบิดากับบุตรธิดา สามีกับภรรยาหรือคู่รัก เพื่อนกับเพื่อน ครูอาจารย์กับศิษย์ ได้แก่ ทิศ ๖ หลักธรรมที่ใช้กับความรักแบบเมตตา สามารถพัฒนาเมตตาให้เป็นเมตตาอภิมัญญา เป็นหลักธรรมที่เป็นอภิมัญญา ๔ คือ ธรรมเครื่องอยู่อย่างประเสริฐและปฏิบัติต่อสรรพสัตว์ทั้งหลายโดยชอบไม่มีขอบเขต ได้แก่ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา

## เอกสารอ้างอิง

ณัฐมา ชันติธรรมกุล. “การศึกษาความรักในพระพุทธศาสนา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสนมหาบัณฑิต**.

บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

พรรณทิพย์ ศิริวรรณบุศย์. **จิตวิทยาครอบครัว**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). **จากสุขในบ้าน สู่ความเกษมศานต์ทั่วสังคม**. กรุงเทพฯ: สหธรรมิก, ๒๕๔๑.

\_\_\_\_\_ . **วาเลนไทน์สู่วาเลนธรรม**. กรุงเทพฯ: บริษัทสหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๘.

\_\_\_\_\_ . **พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์**. กรุงเทพฯ: เอส อาร์ พรินติ้ง แมส โปรดัก จำกัด, ๒๕๕๑.

\_\_\_\_\_ . **พุทธธรรม (ฉบับปรับปรุงและขยายความ)**. กรุงเทพฯ: สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๕๒.

พระมหาสมจินต์ วันจันทร์. **ฉันเข้าใจธรรมสิ่งเพราะฉันรัก**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์กัลปพฤกษ์, ๒๕๔๘.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕**. กรุงเทพฯ: อักษร เจริญทัศน์, ๒๕๒๕.

วรรณสิทธิ์ ไหวยะเสรี (ผู้รวบรวม). **คู่มือการศึกษาพระอภิธรรมมัตถสังคหะ ปริเฉทที่ ๙**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์พัฒนวิทย์การพิมพ์, ๒๕๓๓.

สัตถกร วงศ์สงคราม. “การศึกษาความรักของวัยรุ่น”. **สารนิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต**

**สาขาจิตวิทยาการแนะแนว**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๒.

The Most Ven.Prof. Dr. Pradarmakosajarn (Prayoon Dhammacitto). **Dhamma and Environmental Preservation**. The International Council of the United Nations Day of Vesak (Bangkok: Mahachulalongkornrajavidyalaya University, 2009).

ความสัมพันธ์ระหว่างความเข้าใจเกี่ยวกับหลักสันโดษกับพฤติกรรมการปฏิบัติ  
ตามหลักสันโดษ ของประชาชน อำเภอทุ่งใหญ่ จังหวัดนครศรีธรรมราช  
Relationship between Understandings about the Principle  
of Contentment and Behavior in the Practice of Contentment  
Principle of People in Tongyai District, Nakorn Sri Thammarat

พระปลัดเทพฤทธิ์ ผลญาโณ\*  
ดร.สิทธิโชค ปาณะศรี  
รศ.ดร.สีบพงษ์ ธรรมชาติ

### บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษาความเข้าใจเรื่องหลักสันโดษที่ปรากฏในพระพุทธศาสนา  
ของประชาชน อำเภอทุ่งใหญ่ จังหวัดนครศรีธรรมราช ๒) เพื่อศึกษาการปฏิบัติตามหลักสันโดษของประชาชน  
อำเภอทุ่งใหญ่ จังหวัดนครศรีธรรมราช และ ๓) เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความเข้าใจเกี่ยวกับหลักสันโดษ  
กับพฤติกรรมการปฏิบัติตามหลักสันโดษ ของประชาชน อำเภอทุ่งใหญ่ จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นการวิจัยเชิง  
ปริมาณ เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม จากประชาชน อำเภอทุ่งใหญ่ จังหวัดนครศรีธรรมราช จำนวน  
๓๘๒ คน วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และทดสอบค่าความสัมพันธ์

ผลการวิจัยพบว่า :

๑) ความเข้าใจเรื่องหลักสันโดษที่ปรากฏในพระพุทธศาสนา ของประชาชน อำเภอทุ่งใหญ่ จังหวัด  
นครศรีธรรมราช โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ร้อยละ ๕๙.๑๖ มีความเข้าใจมากเพียง ร้อยละ ๒๗.๔๙ มีความ  
เข้าใจน้อย ร้อยละ ๑๓.๓๕

๒) การปฏิบัติตามหลักสันโดษ ของประชาชน อำเภอทุ่งใหญ่ จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยรวมอยู่ใน  
ระดับมาก ( $\bar{X}$  = ๓.๗๕) เรียงตามลำดับจากมากไปหาน้อย ได้แก่ ด้านยถาพลสันโดษ ยินดีตามกำลัง ( $\bar{X}$  = ๓.๙๐)  
ด้านยถาสารูปสันโดษ ยินดีตามสมควร ( $\bar{X}$  = ๓.๗๗) และ ด้านยถาลาภสันโดษ ยินดีตามที่ได้ ( $\bar{X}$  = ๓.๕๙)

๓) สัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์  $\bar{X}$  ระหว่างความเข้าใจเกี่ยวกับหลักสันโดษกับพฤติกรรมการปฏิบัติตาม  
หลักสันโดษ ของประชาชน อำเภอทุ่งใหญ่ จังหวัดนครศรีธรรมราช อยู่ในระดับค่อนข้างต่ำ (.๐๓๘) เป็นไปใน  
ทิศทางที่เป็นบวก ซึ่งไม่มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

คำสำคัญ: สันโดษ, พฤติกรรมการปฏิบัติตามหลักสันโดษ

\* คณะพุทธศาสตร์ (สาขาพระพุทธศาสนา) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวิทยาเขตนครศรีธรรมราช

## ABSTRACT

The objectives of the study were (1) to study an understanding of the principle of contentment in Buddhism of People in AmphorTongyai, Nakorn Sri Thammarat, (2) to investigate the practice of the principle of contentment of people, and (3) to explore the relationship between understandings about the principle of contentment and Behavior in the practice of contentment.

This tool of quantitative research employed in the study was questionnaire distributed to 382 people in AmphorTongyai, Nakorn Sri Thammarat. Data analysis was carried out using descriptive statistics; the percentage, average, and standard deviation with statistical analysis to test coefficient. Findings were as follows;

1) Understanding about the contentment principle of people overall was in average level (59.1 percent), the level of high understanding was just 27.49 percent and least understanding was 13.35 percent.

2) The practice of the contentment principle of people overall was at the high level of 3.75 ranking from great to least in terms of Yathābalasantutthi (contented with one's strength) (3.90), 3.77 for yathāsārūppasantutthi (contented with appropriateness), and yathālabhasantutthi (contented with what one is given) (3.59).

3) The coefficient of correlation between the relationship between understandings about the principle of contentment and behavior in the practice of contentment of people was positively rather low (.039) with no statistically significant difference level.

**Keywords:** Contentment, Behavior in the Practice of Contentment Principle

## บทนำ

การพัฒนาสังคมจำเป็นต้องมีหลักสันโดษเป็นแนวทางพัฒนาแรกสุด เพราะความเพียรพยายามโดยที่ไม่มีสันโดษควบคุม เมื่อสังคมพัฒนาก้าวหน้าขึ้น ย่อมทำให้เกิดปัญหาการบริโภคที่เกินพอดี และก่อให้เกิดปัญหาต่างๆ ตามมา เช่น ปัญหาการแก่งแย่งชิงดีกัน ปัญหาการประจบเอาชีพุงจืดและมิฉฉาชีพ ปัญหาการคอร์ปชั่นของผู้มีอำนาจ ปัญหาการกักตุนสินค้า ซึ่งเกิดขึ้นจากอภิวัยโอกาสของพ่อค้ายักษ์ธุรกิจ ปัญหาการทำลายสภาพแวดล้อม โดยไม่คำนึงถึงผลกระทบต่อทางธรรมชาติ การกระทำเหล่านี้ล้วนเกิดขึ้นจากความโลภทั้งสิ้น ซึ่งเป็นฝักฝ่ายตรงข้ามกับความสันโดษ ทำให้สังคมไทยกลายเป็นสังคมบริโภคนิยม กล่าวได้ว่า สันโดษเป็นคุณธรรมอันประเสริฐเป็นไปเพื่อความเจริญสุข ทั้งแก่ตนเอง ครอบครัว ประเทศชาติ และสังคมโลกแต่ในปัจจุบัน ประชาชนคนไทยก็ยังมีความเข้าใจหลักสันโดษอย่างผิด ๆ และให้ความหมายคลาดเคลื่อนจากความหมายที่แท้จริงตาม

หลักการของพระพุทธศาสนา ทำให้คนไทยมีความคิดว่าความสันโดษ ก็คือ การอาศัยอยู่คนเดียวคนเดียว ไม่เกี่ยวข้องกับผู้อื่น ไม่ให้ความร่วมมือ ไม่ทำงาน และไม่แสวงหาความก้าวหน้าให้กับชีวิต เนื่องจากคนไทยส่วนใหญ่ยังเข้าใจหลักสันโดษว่าเป็น การไม่ทำอะไร หรือการพอใจอยู่คนเดียว ซึ่งการไม่ทำอะไรนั้น พระพุทธศาสนาเรียกว่า “โกสัชชะ” แปลว่า “เกียจคร้าน” ส่วนการพอใจอยู่คนเดียวนั้น เรียกว่า “ปริวิตตะ”

ดังนั้น แนวทางในการแก้ไข ก็คือ การสร้างความเข้าใจที่แท้จริงและถูกต้องแก่ประชาชน ดังที่ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) (๒๕๓๒ : ๑๕๔) ได้เปรียบเทียบวิเคราะห้ให้เห็นว่า ผู้สันโดษ คือ ผู้ที่รู้จักทำมาหาเลี้ยงชีพด้วยความเพียรและปัญญาเท่าที่เหมาะสมกับภาวะของตน และเป็นการชอบธรรม ไม่อยากได้ของผู้อื่น หรือของที่ไม่ชอบธรรม ไม่ทำการทุจริตเพราะปากท้องและผลประโยชน์ส่วนตัว เมื่อทำมาหาเลี้ยงชีพได้สิ่งของมา ก็ไม่ติด ไม่หมกมุ่นมัวเมา ไม่กลายเป็นทาสของสิ่งเหล่านั้น เมื่อไม่ได้ เมื่อพยายามจนสุดวิสัยแล้วไม่สำเร็จ ก็ไม่เดือดร้อนกระวนกระวาย ไม่ถูกความผิดหวังครอบงำ ไม่ถือเอาสิ่งที่ตนหาได้ สมบัติของตน หรือผลสำเร็จของตนมาเป็นเหตุยกตนข่มผู้อื่น หาความสุขได้จากสิ่งที่เป็นของตน หรือเป็นสิทธิของตน สามารถดำรงชีวิตที่มีความสุขได้ มีความภาคภูมิใจในผลสำเร็จที่เกิดจากเรี่ยวแรงกำลังงานของตน มีความอดทน สามารถรอคอยผลสำเร็จที่จะพึงเกิดขึ้นจากการกระทำของตน และมีความรักและภักดีในหน้าที่การงานของตน มุ่งหน้าปฏิบัติหน้าที่การงานให้ก้าวหน้าและบรรลุความสำเร็จ ส่วนบุคคลผู้ขาดสันโดษ คือ บุคคลที่ประพฤติดีเปรยเปรยผู้อื่นเพราะอยากได้ของผู้อื่น ประกอบอาชีพทุจริตเพราะอยากได้ หรือเล่นการพนันเสี่ยงโชค เพราะอยากได้ทางลัด ความฟุ้งเฟ้อฟุ่มเฟือย แต่ไม่ชอบทำการงาน ความทอดทิ้งละเลย ไม่เอาใจใส่หน้าที่การงาน ทุจริตต่อหน้าที่ ความเกียจคร้านเฉื่อยชา ความเดือดร้อนใจ กระวนกระวาย รุ่มร้อน หาความสุขไม่ได้ เพราะไม่รู้จักออม ไม่รู้จักพอ มีความไม่พอใจอยู่ตลอดเวลา

อีกประการหนึ่ง คือ การนำหลักสันโดษที่เข้าใจอย่างถูกต้องนั้นไปใช้ในดำเนินชีวิตประจำวันอย่างถูกต้อง ตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่ภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ ๙ ดังที่ได้ทรงมีพระราชดำรัสพระราชทานแก่คนไทยเมื่อวันที่ ๔ ธันวาคม ๒๕๔๐ ว่า “การเป็นเสือนั้นมันไม่สำคัญ สำคัญอยู่ที่เราพออยู่พอกิน และมีเศรษฐกิจการเป็นอยู่แบบพอมีพอกิน ... หมายความว่า อุ่มชูตัวเองได้ ให้มีพอเพียงกับตัวเอง” เพราะความรู้จักพอใจกับสิ่งที่ตนได้มาและพอใจกับสิ่งที่สมควรแก่ตน ไม่เบียดเบียน แก่งแย่งชิงดี อิจฉาริษยาให้ร้ายป้ายสี ฉ้อโกงกัน ก็จะทำให้ปัญหาต่างๆ ในสังคมลดน้อยถอยลง ไม่เช่นนั้นสังคมก็จะเสื่อมสูญ ดังพระพุทธดำรัส ตรัสถึงเหตุแห่งความเสื่อมสูญของพระสังฆธรรมคือพระพุทธศาสนาว่า เพราะภิกษุขาดหลักสันโดษ และเน้นย้ำว่า ความเป็นผู้สันโดษ ย่อมเป็นไปพร้อมเพื่อความตั้งมั่น เพื่อความไม่เลือนหาย เพื่อความไม่อันตรธานแห่งพระสังฆธรรมหรือพระพุทธศาสนา (อง.เอกก. (ไทย) ๒๐/๑๒๒/๒๔.) จะเห็นได้ว่า หลักสันโดษนั้นเป็นธรรมที่ทำให้สังคมไม่ว่าจะคณะสงฆ์หรือสังคมมนุษย์ดำรงอยู่ได้อย่างยั่งยืน

ดังนั้นผู้วิจัยจึงเห็นว่า ความสัมพันธ์ระหว่างความเข้าใจเกี่ยวกับหลักสันโดษกับพฤติกรรมการปฏิบัติตามหลักสันโดษ ของประชาชน ความจำเป็นในศึกษาและการทำความเข้าใจ ผู้วิจัยจึงได้เลือกเอาประชาชนในอำเภอทุ่งใหญ่ จังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม มีวิถีชีวิตที่ดำเนินอยู่ภายใต้เศรษฐกิจฐานที่ไม่เพียงพอดต่อการดำเนินชีวิต ทั้งนี้เพราะความไม่เข้าใจในหลักสันโดษ เพื่อจะนำผลการศึกษาไปใช้ในการพัฒนาประชาชนและชุมชนในพื้นที่บริการของวัดให้มีการใช้ชีวิตตามหลักสันโดษที่เหมาะสมต่อไป



## วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑) เพื่อศึกษาความเข้าใจเรื่องหลักสันโดษที่ปรากฏในพระพุทธศาสนาของประชาชน อำเภอบึงใหญ่ จังหวัดนครศรีธรรมราช
- ๒) เพื่อศึกษาการปฏิบัติตามหลักสันโดษของประชาชน อำเภอบึงใหญ่ จังหวัดนครศรีธรรมราช
- ๓) เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความเข้าใจเกี่ยวกับหลักสันโดษกับพฤติกรรมการปฏิบัติตามหลักสันโดษ ของประชาชน อำเภอบึงใหญ่ จังหวัดนครศรีธรรมราช

## ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตในการศึกษาไว้ ๔ ด้าน ดังนี้

### ๑. ขอบเขตด้านประชากร

ประชาชน อำเภอบึงใหญ่ จังหวัดนครศรีธรรมราช จำนวน ๗๓,๖๖๒ คน

### ๒. ขอบเขตด้านเนื้อหา

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตตามเนื้อหา ประกอบด้วย

ปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ คุณลักษณะส่วนบุคคลของประชาชน อำเภอบึงใหญ่ จังหวัดนครศรีธรรมราช ประกอบด้วย เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ และ รายได้

ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักสันโดษ ได้แก่ ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักสันโดษกับพฤติกรรมการปฏิบัติตามหลักสันโดษ ของประชาชน อำเภอบึงใหญ่ จังหวัดนครศรีธรรมราช

หลักสันโดษ ได้แก่ ความยินดีพอใจด้วยของของตน ความยินดีด้วยของที่มีอยู่ ความยินดีโดยสม่าเสมอ มี ๓ หลัก คือ

- ๑) ยถาลภสันโดษ ยินดีตามที่ได้
- ๒) ยถาพลสันโดษ ยินดีตามกำลัง และ
- ๓) ยถาสารูปสันโดษ ยินดีตามสมควร

### ๓. ขอบเขตด้านพื้นที่

ผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่ศึกษาวิจัย ได้แก่ อำเภอบึงใหญ่ จังหวัดนครศรีธรรมราช

### ๔. ขอบเขตด้านตัวแปร

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดตัวแปรในการวิจัยไว้ ดังนี้

๑) ตัวแปรต้น ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ และรายได้ ของประชาชนอำเภอบึงใหญ่ จังหวัดนครศรีธรรมราช

๒) ตัวแปรตาม ได้แก่ ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักสันโดษ ได้แก่ ความยินดีพอใจด้วยของของตน ความยินดีด้วยของที่มีอยู่ ความยินดีโดยสม่าเสมอ มี ๓ หลัก คือ ๑) ยถาลภสันโดษ ยินดีตามที่ได้ ๒) ยถาพลสันโดษ ยินดีตามกำลัง และ ๓) ยถาสารูปสันโดษ ยินดีตามสมควร

## ๕. ระยะดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาวิจัยตั้งแต่เดือน กันยายน พ.ศ. ๒๕๕๘ ถึงเดือน พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๕๙

### วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยใช้เป็นการศึกษาโดยใช้ระเบียบการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ได้แก่ ประชากร ได้แก่ ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ประชาชน อำเภอทุ่งใหญ่ จังหวัดนครศรีธรรมราช จำนวน ๗๓,๖๖๒ คน กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ผู้วิจัยกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างโดยใช้ตาราง Krejcie และ Morgan ที่ระดับความคลาดเคลื่อนไม่เกิน .๐๕ ได้กลุ่มตัวอย่างจำนวน ๓๘๒ คน โดยวิธีการสุ่มแบบอย่างง่าย (Simple Random Sampling) เครื่องมือที่ใช้ เป็นแบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม จากประชาชน อำเภอทุ่งใหญ่ จังหวัดนครศรีธรรมราช จำนวน ๓๘๒ คน วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และทดสอบค่าความสัมพันธ์

### ผลการศึกษา

การวิจัยเรื่อง ความสัมพันธ์ระหว่างความเข้าใจเกี่ยวกับหลักสันโดษกับพฤติกรรมการปฏิบัติตามหลักสันโดษ ของประชาชน อำเภอทุ่งใหญ่ จังหวัดนครศรีธรรมราช ผู้วิจัยได้นำผลที่พบจากการวิจัยมาอภิปรายเชื่อมโยงทฤษฎี แนวคิด และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในประเด็นดังต่อไปนี้

๑. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับความเข้าใจเรื่องหลักสันโดษที่ปรากฏในพระพุทธศาสนาของประชาชน อำเภอทุ่งใหญ่ จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง โดยมีความเข้าใจเรื่องหลักสันโดษ อยู่ในระดับมากแค่ ๒ ประเด็น ได้แก่ หลักสันโดษลดปัญหาการแย่งชิงทรัพยากรกันของคนในสังคม หลักสันโดษสามารถแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมได้ ส่วนประชาชนมีความเข้าใจ หลักสันโดษทำให้มนุษย์เกิดความพอใจในสิ่งที่ตนมี น้อยที่สุด โดยเมื่อพิจารณาจากคะแนน พบว่า มีความเข้าใจเกี่ยวกับหลักสันโดษ ส่วนใหญ่มีความเข้าใจปานกลาง มีคะแนน ๕ – ๗ คะแนน รองลงมา มีความเข้าใจมาก มีคะแนน ๘ – ๑๐ คะแนน และมีความเข้าใจเล็กน้อย มีคะแนน ๑ – ๔ คะแนน ซึ่งจะเห็นได้ว่า ประชาชนมีความเข้าใจเกี่ยวกับหลักสันโดษ ไม่ถ่องแท้ เข้าใจเพียงแคผิวเผิน ซึ่งจะทำให้การปฏิบัติตามหลักสันโดษมีความคลาดเคลื่อนไปด้วย ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ พระสาธิต จิตปญโญ (สิงห์โตทอง) (๒๕๕๔) ได้ทำการวิจัย เรื่อง การปฏิบัติตามหลักสันโดษของชาวบ้านบ้านหนองข่า ตำบลหนองเหียง อำเภอพนสนิมคม จังหวัดชลบุรี ผลการวิจัยพบว่า ชาวบ้านมีความเข้าใจมากเกี่ยวกับหลักสันโดษ ประมาณ ๖ ใน ๑๐ คน ส่วนอีก ๔ ใน ๑๐ คน มีความเข้าใจหลักสันโดษน้อย และมีความเข้าใจคลาดเคลื่อนเกี่ยวกับหลักสันโดษว่า หลักสันโดษคือการพัฒนาสังคมให้ก้าวหน้า และหลักสันโดษไม่สามารถแก้ไขปัญหาความยากจนได้ ซึ่งเป็นความเข้าใจในหลักสันโดษที่คลาดเคลื่อนจากความเป็นจริง เช่นเดียวกับผลงานวิจัยของ พระมหาจรัญ วิจารณ์เมธี (นิลาพันธ์) (๒๕๔๑) ได้ศึกษาเรื่องสันโดษในพระพุทธศาสนาเถรวาท โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะวิเคราะห์เชิงปรัชญาเรื่องสันโดษจากพระไตรปิฎก ซึ่งเป็นคัมภีร์บันทึกคำสอนของพระพุทธเจ้าในกรอบของเถรวาท เพื่อให้ทราบความหมายที่แท้จริงของสันโดษและวิธีที่จะนำหลักสันโดษไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันให้เกิดประโยชน์สูงสุด เพื่อขจัดกระแสความเข้าใจผิดในเรื่องสันโดษให้หมดไป เพราะมีผู้ที่เข้าใจในเรื่องของสันโดษผิดไปจากหลักความจริง โดยอ้างว่าสันโดษเป็นหลักธรรมที่ขัดต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ ทำให้ประชาชนไม่ยอมทำอะไรประเทศชาติไม่เจริญที่ควร ผลการศึกษาพบว่า ปัญหาของชีวิตมนุษย์ที่ไม่มีสันโดษใน

แง่เศรษฐกิจมีสาเหตุมาจากการสร้างระบบความคิดและการกระทำของมนุษย์เอง เพราะขาดความรู้ความเข้าใจเชิงอัตวิสัย คือ ชีวิต ร่างกาย และจิตใจของตน ที่เป็นตัวผลักดันให้การกระทำกิจกรรมเป็นปัญหาแก่นมนุษย์เอง หลักสันโดษเป็นหลักธรรมในพระพุทธศาสนาที่เน้นการแก้ปัญหาจากภายในมาสู่ภายนอกเหมือนกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนาทั่วไปปัญหาภายนอกหมายถึงปัญหาที่เกิดจากเศรษฐกิจ การเมืองสังคม เมื่อศึกษาหลักสันโดษให้เข้าใจอย่างถ่องแท้แล้ว นำมาประยุกต์ใช้กับชีวิตประจำวันจะช่วยให้การแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นแก่ตนเองได้ทั้งภายในและภายนอกอย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น

๒. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับการปฏิบัติตามหลักสันโดษ ของประชาชน อำเภอทุ่งใหญ่ จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า การปฏิบัติตามหลักสันโดษ ของประชาชน อำเภอทุ่งใหญ่ จังหวัดนครศรีธรรมราช ด้าน ยถาพลสันโดษ ยินดีตามกำลัง มีค่าเฉลี่ยสูงสุดอยู่ในระดับมาก รองลงมา คือ ด้านยถาสารูปสันโดษ ยินดีตามสมควร ส่วนด้าน ยถาลาภสันโดษ ยินดีตามที่ได้ มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ทั้งนี้อาจเนื่องจากความเข้าใจที่ไม่ถ่องแท้ ทำให้การปฏิบัติไม่เต็มที่มากนัก ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ สันติ อุนจะนำ (๒๕๔๘) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การนำหลักความสันโดษไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันของนักศึกษามหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมราช ปีการศึกษา ๒๕๔๘” จากสภาพปัญหาในปัจจุบันจะเห็นได้ว่า นักศึกษาของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมราชขาดการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา คือความสันโดษไปใช้ในชีวิตประจำวัน จึงเป็นเหตุจูงใจให้ทำเรื่องนี้โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาสาเหตุปัจจัยความสัมพันธ์และข้อเสนอแนะที่เกี่ยวกับการนำหลักธรรมไปใช้ของนักศึกษา และมีวิธีการวิจัยโดยใช้แบบสอบถามจากการสุ่มตัวอย่าง จำนวน ๑๘๖ คน ผลการวิจัยพบว่า นักศึกษามีความรู้เป็นส่วนมาก และหลักความสันโดษที่นักศึกษานำไปใช้ในชีวิตประจำวันมากที่สุดคือ ยถาสารูปสันโดษ รองลงมา คือ ยถาพลสันโดษ นอกจากนี้ยังพบว่า นักศึกษามีการนำหลักยถาลาภสันโดษมาใช้น้อยที่สุด อีกทั้งมีข้อเสนอแนะจากนักศึกษาว่า ควรพอใจในสิ่งที่ตนมีอยู่และรู้จักประหยัดอดออม เช่นเดียวกับ นฤมล แป้นอินทร์ (๒๕๕๖) ได้ทำวิจัยเรื่อง การศึกษาวิเคราะห์ความคิดเห็นตามหลักสันโดษของผู้บริหารสถานศึกษาโรงเรียน ที่ครูไม่ครบชั้น ผลการวิจัย พบว่า แนวทางการแก้ไขปัญหาคือการบริหารโรงเรียนที่ครูไม่ครบชั้นเรียนตามหลักสันโดษ มีดังนี้ ๑) การบริหารโรงเรียนตามหลักยถาลาภสันโดษ มีการวางแผน มีกระบวนการในการบริหารงาน โดยการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน มีการระดมทุนและงบประมาณจากหน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐ เอกชนและชุมชน เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการต่างๆ และเปิดโอกาสให้ทุกคนได้มีส่วนร่วมในการ แสดงความคิดเห็นต่อการพัฒนาองค์กร ๒) การบริหารโรงเรียนตามหลักยถาพลสันโดษ โดยศึกษา วิเคราะห์สภาพของโรงเรียนการวิเคราะห์และสังเคราะห์ปัจจัยต่างๆ ที่เกี่ยวกับสภาพแวดล้อม ภายนอกและภายในของโรงเรียน มีการวางแผนกระบวนการทำงานอย่างมีประสิทธิภาพและ ประสิทธิภาพโดยให้มีความสอดคล้องกับงบประมาณที่มีอยู่ และเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของบุคลากรในโรงเรียน ๓) การบริหารโรงเรียนตามหลักยถาสารูปสันโดษ มีการสร้างขวัญและกำลังใจ ให้กับผู้ร่วมงานโดยเฉพาะผู้ที่ทาประโยชน์และอุทิศเวลาให้แก่สถานศึกษา มีการระดมทรัพยากรที่ เหมาะสมมาใช้กับโรงเรียนโดยคำนึงบริบทและความพร้อมของโรงเรียนเป็นหลัก

๓. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับการปฏิบัติตามหลักสันโดษ ของประชาชน อำเภอทุ่งใหญ่ จังหวัดนครศรีธรรมราช จำแนกตามเพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ และรายได้ต่อเดือน พบว่า ประชาชนที่มีเพศอายุ ระดับการศึกษา อาชีพ และรายได้ต่อเดือน ต่างกัน มีการปฏิบัติตามหลักสันโดษ ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ซึ่งจะเห็นได้ว่า ทุกกลุ่มคน มีความเข้าใจในหลักสันโดษ ที่ไม่แตกต่างกัน ซึ่งส่งผลต่อการปฏิบัติ

ที่ไม่แตกต่างกัน ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ สมศักดิ์ บุญปู (๒๕๕๖) ได้ศึกษาวิจัย เรื่อง การศึกษาเจตคติที่มีต่อพฤติกรรมด้านความสันโดษของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒ ในเขตกรุงเทพมหานคร ผลการวิจัยพบว่า เจตคติที่มีต่อพฤติกรรมด้านความสันโดษของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒ ในเขตกรุงเทพมหานครจำแนกตามเพศ ระหว่างชายและหญิง โดยภาพรวม พบว่า มีความคิดเห็นไม่แตกต่างกัน ซึ่งไม่สอดคล้องกับสมมติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน ก็พบว่า ไม่แตกต่างกัน ๓. การวิเคราะห์เปรียบเทียบเจตคติที่มีต่อพฤติกรรมด้านความสันโดษของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒ ในเขตกรุงเทพมหานคร ที่มีเกรดเฉลี่ยรวมทุกวิชา ขนาดโรงเรียน อาชีพบิดา อาชีพมารดา และสถานภาพของบิดามารดา ต่างกันมีเจตคติที่มีต่อพฤติกรรมด้านความสันโดษไม่แตกต่างกัน เช่นเดียวกับผลการศึกษาของ ของพระสาธิต ฐิตบุญโญ (สิงห์โตทอง) (๒๕๕๔) ที่ทำการวิจัย เรื่อง การปฏิบัติตามหลักสันโดษของชาวบ้าน บ้านหนองข่า ตำบลหนองเหียง อำเภอนพนาค จังหวัดชลบุรี เปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างปัจจัยส่วนบุคคลกับพฤติกรรมการปฏิบัติตามหลักสันโดษ พบว่า ลักษณะส่วนบุคคลและครัวเรือน ประกอบด้วย เพศ อายุ จำนวนคนในครัวเรือนระดับการศึกษา สถานภาพสมรส อาชีพหลัก รายรับต่อเดือน ศาสนา และเศรษฐกิจในครัวเรือนที่ต่างกันมีการปฏิบัติตามหลักสันโดษแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

๔. ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างความเข้าใจเกี่ยวกับหลักสันโดษกับพฤติกรรมการปฏิบัติตามหลักสันโดษ ของประชาชน อำเภอบึงใหญ่ จังหวัดนครศรีธรรมราช ความสัมพันธ์ระหว่างความเข้าใจเกี่ยวกับหลักสันโดษ กับพฤติกรรมการปฏิบัติตามหลักสันโดษ ของประชาชน อำเภอบึงใหญ่ จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยรวมมีความสัมพันธ์กันในระดับค่อนข้างต่ำ เป็นไปในทิศทางบวก ไม่มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า สัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างความเข้าใจเกี่ยวกับหลักสันโดษกับพฤติกรรมการปฏิบัติตามหลักสันโดษ ของประชาชน อำเภอบึงใหญ่ จังหวัดนครศรีธรรมราช ทั้ง ๓ ด้าน ไม่มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ทุกค่า สอดคล้องกับผลการศึกษา ของพระสาธิต ฐิตบุญโญ (สิงห์โตทอง) (๒๕๕๔) ได้ทำการวิจัย เรื่อง การปฏิบัติตามหลักสันโดษของชาวบ้าน บ้านหนองข่า ตำบลหนองเหียง อำเภอนพนาค จังหวัดชลบุรี ผลการวิจัยพบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างความเข้าใจเกี่ยวกับหลักสันโดษกับพฤติกรรมการปฏิบัติตามหลักสันโดษ พบว่า กลุ่มชาวบ้านที่มีความเข้าใจหลักสันโดษน้อย มีแนวโน้มการปฏิบัติตามหลักสันโดษต่ำกว่าและกลุ่มที่มีความเข้าใจหลักสันโดษมาก ซึ่งมีการปฏิบัติตามหลักสันโดษสูงกว่าอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑ และ ๐.๐๕

## ข้อเสนอแนะ

### ๑. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

จากการวิจัยเรื่อง การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างความเข้าใจเกี่ยวกับหลักสันโดษกับพฤติกรรมการปฏิบัติตามหลักสันโดษ ของประชาชน อำเภอบึงใหญ่ จังหวัดนครศรีธรรมราช ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย ดังนี้

๑) จากการศึกษาพบว่า ประชาชนมีความเข้าใจเกี่ยวกับหลักสันโดษกับพฤติกรรมการปฏิบัติตามหลักสันโดษ น้อยมาก ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องจะต้องมีการให้การเรียนรู้ ในเรื่องหลักสันโดษใหม่ เพื่อความเข้าใจที่ถูกต้อง และจะเกิดประสิทธิภาพในการปฏิบัติตามหลักสันโดษ

๒) จากผลการวิจัยพบว่า ประชาชนมีการปฏิบัติตามหลักสันโดษต่ำ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องจะต้องมีการกระตุ้นให้ประชาชน เรียนรู้และปฏิบัติตามหลักสันโดษมากขึ้น เพื่อความมั่นคงของตนและครอบครัว

## ๒. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย

๑) ควรมีการศึกษา เรื่อง การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างความเข้าใจเกี่ยวกับหลักสันโดษกับพฤติกรรมกรรมการปฏิบัติตามหลักสันโดษ ของประชาชน อำเภอทุ่งใหญ่ จังหวัดนครศรีธรรมราช ด้วยวิธีการเชิงคุณภาพ โดยการสังเกตพฤติกรรมกรรมการปฏิบัติ และการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก เพื่อให้ได้ข้อเท็จจริงที่ลึกซึ้ง

๒) ควรมีการศึกษา เรื่อง หลักสันโดษในมิติต่างๆ นอกเหนือจากมิติทางด้านเศรษฐกิจให้มากขึ้น

๓) ควรมีการศึกษาการสร้างมาตรฐานวัดพฤติกรรมกรรมการปฏิบัติตามหลักสันโดษ ให้ได้มาตรฐานที่ได้มาตรฐาน และสามารถนำไปประเมินพฤติกรรมกรรมการปฏิบัติได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

## เอกสารอ้างอิง

นฤมล แป้นอินทร์. “การศึกษาวิเคราะห์ความคิดเห็นตามหลักสันโดษของผู้บริหารสถานศึกษา โรงเรียนที่ครูไม่ครบชั้น”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.

พระเทพเวที (ป.อ. ปยุตโต). **พุทธศาสนากับสังคมไทย**. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโกมลคีมทอง ๒๕๓๒.

พระมหาจรัญ วิจารณ์เมธี (นิลาพันธ์). “การศึกษาเชิงปรัชญาเรื่องสันโดษในพระพุทธศาสนาเถรวาท”.

วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑.

พระสาธิต ฐิตปัญโญ (สิงห์โตทอง). การปฏิบัติตามหลักสันโดษของชาวบ้าน บ้านหนองข่า ตำบลหนองเหียง อำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

สมศักดิ์ บุญปู. “การศึกษาเจตคติที่มีต่อพฤติกรรมด้านความสันโดษของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒ ในเขตกรุงเทพมหานคร. รายงานวิจัย. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.

สันติ อุณจะนำ. “การนำหลักความสันโดษไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันของนักศึกษามหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมมาศไกการาช ปีการศึกษา ๒๕๔๘”. รายงานการวิจัย. โครงการฝึกอบรมพัฒนานักวิจัยรุ่นที่ ๓ หลักสูตรที่ ๑ สถาบันวิจัยญาณสังวร มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

## ศึกษาเปรียบเทียบคัมภีร์พุทธจรีตกับคัมภีร์ปฐมสมโพธิ

อภิวัฒน์ชัย พุทธจร\*

### บทคัดย่อ

ความคล้ายคลึงกันของเนื้อหาในคัมภีร์พุทธจรีตและปฐมสมโพธิ ได้แก่ เรื่องการประสูติ การเสด็จออกผนวช การบำเพ็ญตบะ การแสดงปฐมเทศนา การดับขันธปรินิพพาน การจัดงานถวายพระเพลิงและการแบ่งพระบรมอัฐิของพระพุทธเจ้า รวมถึงหลักคำสอนหลักของพระพุทธองค์ก็มีความเหมือนกัน ส่วนบุคคลที่ปรากฏในคัมภีร์ทั้งสองก็มีบทบาทที่คล้ายคลึงกัน

ความแตกต่างกันของคัมภีร์พุทธจรีตและปฐมสมโพธิ ได้แก่ เรื่องการบรรลุลุทธิธรรมของพระพุทธองค์ และหลักธรรมพื้นฐานที่ใช้ในการประกาศพระศาสนา โดยในคัมภีร์พุทธจรีตใช้หลักไตรลักษณ์เป็นพื้นฐาน ส่วนคัมภีร์ปฐมสมโพธิใช้หลักอนุปฏิกิตตาเป็นพื้นฐาน นอกจากนี้บทบาทและหน้าที่ของพระอุทายีก็มีความแตกต่างกัน

**คำสำคัญ:** คัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา, พุทธจรีต, ปฐมสมโพธิ

### Abstract

Common subject matters in Buddhacarita canon and Pathamasombodhi canon was about birth, ordination, meditation, first sermon, Nirvana, funeral ceremony and distributing Buddha's relics including main teaching of Buddha. As for people mentioned in canon was also same.

Different matters in Buddhacarita canon and Pathamasombodhi canon was about acknowledging Dhamma of Buddha and basic Dhamma principle used in declaring religion. In Buddhacarita Canon, it was a basic as for Pathamasombodhi canon, it used gradual instruction principle. Beside this, role and duty of Phra Uthayee was also different.

**Keywords:** Buddhist scripture, Buddhacarita, Pathamasombodhi

\* อาจารย์ประจำหลักสูตร สาขาวิชารัฐศาสตรมหาวิทาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

## บทนำ

มนุษย์เกิดมามีความรู้สึกต่างๆ ทั้งความกลัว ความสุข ความทุกข์ ซึ่งสิ่งเหล่านี้เกิดในตัวมนุษย์เองแล้วแต่ว่าใครจะรับรู้สิ่งเหล่านี้มากน้อยเพียงใด ถ้าใครได้รับความสุขก็ถือว่าผู้นั้นได้สั่งสมบุญกุศลมาแล้วในปางก่อน จึงได้รับแต่สิ่งที่ดีๆ ในปัจจุบัน ส่วนความทุกข์นั้น ถ้าใครได้รับก็จะมีตัวบ่งชี้ว่า ผู้นั้นได้รับกรรมมาแต่ปางก่อน ซึ่งเป็นกรรมที่ไม่ดี เป็นอกุศลกรรมที่ตัวเองได้สั่งสมไว้ ส่วนความกลัวนั้น มนุษย์ได้รับผลในปัจจุบัน ไม่มีตัวชี้วัดว่าได้รับกรรมมาแต่ไหน และสั่งสมกรรมใดไว้แต่ไหนหลัง จึงได้รับความกลัวนั้น เมื่อมนุษย์เรามีความกลัว จึงเป็นเหตุให้มีการนำสิ่งต่างๆ มาเป็นตัวป้องกันสิ่งที่ตัวเองกลัว จึงได้หาที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของตัวเองไม่ให้เกิดความกลัว ถ้ามีความกลัวก็ให้มันน้อยที่สุดเท่าที่จะทำได้ เป็นเหตุให้มีการบูชาเกิดขึ้น และการบูชานั้นก็แล้วแต่ผู้ที่ได้รับการปลุกฝังจากผู้ที่เป็ผู้นำ ถ้าผู้นำชักจูงให้บูชาต้นไม้ เหล่าบวิวารก็ยอมบูชาต้นไม้ด้วยเช่นกัน ดังนั้นจึงเกิดการบูชากันขึ้น มีทั้งการบูชาภูเขา ต้นไม้ พระอาทิตย์ พระจันทร์ มีการบูชาไฟ วิทยุญาณ ดังนั้นเป็นต้น ซึ่งการบูชาเหล่านี้เป็นบ่อเกิดแห่งลัทธิต่างๆ ขึ้น คนที่มีความเชื่อความศรัทธาในลักษณะเดียวกันจะนับถือ บูชาเหมือนกัน ทั้งที่เป็นเทวนิยม และอเทวนิยม และมีการพัฒนาขึ้นจนเกิดเป็นศาสนาขึ้น และศาสนาแต่ละศาสนาก็มีบ่อเกิดที่แตกต่างกัน บางศาสนาก็เกิดจากสิ่งมหัศจรรย์ที่ปรากฏขึ้นมาตามธรรมชาติ บางศาสนาเกิดขึ้นมาจากความกลัว บางศาสนาเกิดขึ้นมาจากความทุกข์ แล้วแต่ว่าผู้ที่เป็นผู้นำของศาสนานั้นจะประสบมา

องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าของศาสนาพุทธ ซึ่งเป็นผู้ที่เห็นความทุกข์และความเปื้อนหนายใน ความแก่ ความเจ็บ และความตาย ของผู้ที่มาเวียนว่ายตายเกิดในวัฏฏสงสาร เป็นเหตุให้พระองค์ได้แสวงหา หลักธรรมเพื่อที่จะรอดพ้นจากการเวียนว่ายอยู่ในวัฏฏะแห่งนี้ ดังนั้น พระองค์ได้ค้นพบหลักธรรม ซึ่งเป็นความจริงอันประเสริฐ เป็นความจริงที่เกิดขึ้นแก่มนุษย์โลกทุกคน คือ หลักอริยสัจ ๔ ซึ่งเป็นหลักความจริงอันประเสริฐ เป็นความจริงที่ทำให้ผู้เข้าถึงกลายเป็นพระอริยะ อันประกอบไปด้วย

๑. ทุกข์ คือ ความทุกข์ สภาพที่ทนได้ยาก สภาวะที่บีบคั้น ขัดแย้ง บกพร่อง ขาดแก่นสารและความเที่ยงแท้

๒. ทุกขสมุทัย คือ เหตุเกิดแห่งทุกข์ สาเหตุให้ทุกข์เกิด ได้แก่ ตัณหา ๓ คือ กามตัณหา ภวตัณหา และวิภวตัณหา

๓. ทุกขนิโรธ คือ ความดับทุกข์ ได้แก่ ภาวะที่ตัณหาดับสิ้นแล้ว

๔. ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา คือ ปฏิปทาที่นำไปสู่ความดับแห่งทุกข์ ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ ได้แก่ อริยอัฐสังคิมรรค มีทั้งหมด ๘ ทาง <sup>๑๕๐</sup>

สิ่งเหล่านี้เป็นธรรมชาติที่ใครได้นำมาปฏิบัติก็จะเป็นหนทางที่จะเป็นผู้ที่ประเสริฐกว่าผู้ใดๆ ไม่ว่าจะ เป็นเทวดา มนุษย์ แม้กระทั่งพรหมที่ศาสนาพราหมณ์เห็นว่าเป็นผู้ที่ประเสริฐที่สุด เมื่อพระองค์ตรัสรู้แล้ว พระองค์ ได้มีความเมตตาต่อผู้ที่ถูกความทุกข์ในวัฏฏะให้รอดพ้นจากความทุกข์ จึงทรงแสดงธรรมที่พระองค์ได้เห็นเองและเป็นเหตุให้เกิดความสุขที่แท้จริง คือ พระนิพพาน ให้แก่ประชาชน และด้วยพระปัญญาคุณ ที่พระองค์นั้นสามารถ



ที่จะแสดงธรรมให้ถูกกับจริตของแต่ละบุคคล เพราะเหตุที่มนุษย์ทั้งหลายนั้นมีความรู้ มีสติปัญญาที่แตกต่างกัน การแสดงพระธรรมให้แก่ผู้ที่จะรับฟังในระดับเดียวกันไม่ได้ ด้วยพระปัญญาคุณนี้ พระองค์จึงได้แบบบุคคล ๔ จำพวก<sup>๑๕๑</sup> คือ อุกมภูติปัญญา ผู้อาจรู้ธรรมแต่พอท่านยกหัวข้อขึ้นแสดง ๑ วิจิตต์ปัญญา ผู้อาจรู้ธรรมต่อเมื่อท่านอธิบายความแห่งหัวข้อนั้น ๑ เนยยะผู้พอแนะนำได้ ๑ ปทปรมะ ผู้มีบพบเป็นอย่างยิ่ง ๑ ด้วยพระกรุณาพระองค์ จึงได้กล่าวสอนเหล่าชนที่พระองค์ได้แบ่งแยกนั้น ตามสมควรที่บุคคลใดจะรับพระธรรมนั้นๆ ได้ เป็นเหตุให้บุคคลเหล่านั้นพ้นจากความทุกข์ที่ต้องมาเวียนว่ายตาย เกิดในสังสารวัฏฏ์นี้ ดังนั้น พระองค์จึงได้รับการยกย่องจากบุคคลโดยทั่วไปว่า

“พระผู้มีพระภาค พระองค์นั้น เป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้เองโดยชอบ ถึงพร้อมด้วยวิชาและจรณะ เสด็จไปดีแล้ว ทรงรู้แจ้งโลก เป็นสารถีฝึกบุรุษที่ควรฝึกไม่มีผู้อื่นยิ่งกว่า เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นผู้เบิกบานแล้ว เป็นผู้จำแนกพระธรรม พระองค์ทรงทำโลกนี้พร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก ให้แจ้งชัดด้วยพระปัญญาอันยิ่งของพระองค์เองแล้ว ทรงสอนหมู่สัตว์พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ เทวดาและมนุษย์ให้รู้ตามทรงแสดงธรรมงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด ทรงประกาศพรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถพร้อมทั้งพยัญชนะ บริสุทธิ์ บริบูรณ์สิ้นเชิง”<sup>๑๕๒</sup>

พระพุทธองค์นั้นเป็นผู้ที่ควรได้รับการยกย่องอย่างที่กำลังมานี้ พุทธศาสนาทั้ง ๒ นิกาย คือ พุทธศาสนาเถรวาท และมหายาน ได้มีการประพันธ์ ชีวประวัติขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้มากมาย ซึ่งแล้วแต่จะมีการประพันธ์ไว้อย่างวิจิตรการตาเพียงใด อย่างมหายานได้ประพันธ์ถึงความงามของพระองค์ ว่าสตรีนางใดที่พบเห็นในความงามที่มีในพระองค์แล้ว บ้างคนถึงตัวสั่น ไม่สามารถที่จะควบคุมตัวเองได้ ซึ่งทางมหายานนั้น ได้มีการแต่งชีวประวัติของพระองค์ไว้เป็นจำนวนมาก ซึ่งแต่ละเล่มก็มีความวิจิตรแล้วแต่ว่า ผู้ใดต้องการที่จะให้พระองค์นั้น มีความพิสดารอย่างไรมากที่สุด แต่ความพิสดารนั้นได้ไม่ได้บิดเบือนหลักคำสอนในทางพุทธศาสนาเลย เช่นคัมภีร์พุทธจรีต ก็ได้พรรณนาถึงพระองค์และวงศ์สกุลของพระองค์ได้อย่างดี และคัมภีร์ปฐมสมโพธิได้พรรณนาถึงการเสด็จอุบัติของพระองค์ การแสวงความหลุดพ้นและการดับขันธปรินิพพานเป็นอย่างดี

คัมภีร์พุทธจรีต เป็นวรรณกรรมที่มีความสำคัญที่นำเอาเรื่องราวประวัติความเป็นมาขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามาที่เป็นฝ่ายของมหายาน ตั้งแต่พระองค์บังเกิดในโลกมนุษย์ การเสด็จออกผนวช การตรัสรู้ธรรม เสด็จดับขันธปรินิพพาน จนถึงแจกพระธาตุและคัมภีร์เล่มนี้ยังได้รับการยกย่องว่าเป็นคัมภีร์ที่มีคุณค่าควรที่จะนำไปเป็นแบบอย่างให้แก่สังคม และเรื่องราวในวรรณกรรมนี้ก็สามารที่จะมีการพิสูจน์ให้เห็นจริงถึงตัวบุคคลผู้ที่อยู่ในเรื่องราว เป็นบุคคลผู้ที่ควรยกย่อง เป็นผู้ที่ได้รับการนับถือเป็นอย่างมาก ทั้งในอดีตจนถึงปัจจุบัน จนได้รับการยกย่องว่าเป็นมหากาพย์ ประวัติศาสตร์หรือวรรณกรรมต่างๆ นั้น ถ้าไม่มีคุณค่าควรที่จะนำไปเป็นแบบอย่างแล้ว ก็ไม่สามารถที่จะได้รับความเป็นมหากาพย์ได้ ดังนั้น คัมภีร์พุทธจรีตนี้ จึงเป็นวรรณกรรมควรที่จะนำไปเป็นแบบอย่างที่ดี

<sup>๑๕๑</sup> พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพฯ: มูลนิธิธรรม, ๒๕๔๓),

หน้า ๑๕๕.

<sup>๑๕๒</sup> ที.สี. ๙ / ๑๗๙ / ๑๑๘.

คัมภีร์ปฐมสมโพธิเป็นวรรณคดีที่มีความสำคัญที่นำเอาเรื่องราวประวัติความเป็นมาขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามาที่เป็นฝ่ายของเถรวาท ตั้งแต่พระองค์ยังประทับอยู่บนสวรรค์ชั้นดุสิต การเสด็จอุบัติของพระองค์ การแสวงความหลุดพ้นและการดับขันธปรินิพพาน จนถึงแจกพระธาตุ และคัมภีร์เล่มนี้ยังได้รับการยกย่องว่าเป็นคัมภีร์ที่มีคุณค่าควรที่จะนำไปเป็นแบบอย่างให้แก่สังคม เป็นบุคคลผู้ที่ควรยกย่อง เป็นผู้ที่ได้รับการนับถือเป็นอย่างมาก ทั้งในอดีตจนถึงปัจจุบัน

เมื่อทั้ง ๒ นิกายได้มีการเรียบเรียงพุทธประวัติของพระองค์แล้ว ถึงแม้ว่าจะมีพระศาสดาพระองค์เดียวกันก็ตาม ทั้ง ๒ นิกายยอมให้ความสำคัญในประวัติของพระองค์ที่แตกต่างกัน ให้ความสำคัญจิตรพิสดารที่แตกต่างกัน จุดเน้นของนิกายก็มีความแตกต่างกัน หรือมีบางส่วนที่ได้มีการประพันธ์ที่คล้ายคลึงกัน

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงได้ศึกษาวิเคราะห์ คัมภีร์พุทธจรีตและคัมภีร์ปฐมสมโพธิ เพื่อให้ทราบถึงประวัติขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่เป็นฝ่ายมหายาน และเถรวาท ว่าคัมภีร์พุทธจรีตของฝ่ายมหายานนั้นได้ให้ความสำคัญแก่ประวัติของพระองค์อย่างไร และคัมภีร์ปฐมสมโพธิของฝ่ายเถรวาทให้ความสำคัญอย่างไร และรวมถึงการนำเอาคัมภีร์ทั้ง ๒ มาเปรียบเทียบถึงความคล้ายคลึงและความแตกต่างกันอย่างไร

## วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑.๒.๑ เพื่อศึกษาวิเคราะห์ลักษณะเนื้อหาของคัมภีร์พุทธจรีต
- ๑.๒.๒ เพื่อศึกษาวิเคราะห์ลักษณะเนื้อหาของคัมภีร์ปฐมสมโพธิ
- ๑.๒.๓ เพื่อศึกษาเปรียบเทียบความเหมือนและความแตกต่างของคัมภีร์พุทธจรีตและปฐมสมโพธิ

## วิธีดำเนินการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ เป็นการศึกษาเชิงเอกสาร (Documentary Research) มีขั้นตอนการดำเนินการวิจัยดังต่อไปนี้

- ๑.๔.๑ ศึกษาข้อมูลปฐมภูมิ คือ คัมภีร์พุทธจรีต และคัมภีร์ปฐมสมโพธิ รวมถึงเอกสารอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง
- ๑.๔.๒ วิเคราะห์ข้อมูล
- ๑.๔.๓ สรุปผลการศึกษา
- ๑.๔.๔ นำเสนอข้อมูล

## ผลการศึกษา พบว่า

พระพุทธศาสนาทั้งฝ่ายเถรวาทและมหายาน จักมีข้อปฏิบัติที่แตกต่างกัน ซึ่งฝ่ายเถรวาทจักเน้นที่พระวินัย ส่วนฝ่ายมหายานจักเน้นที่พระธรรมก็ตาม แต่ทั้งสองฝ่ายยังให้ความสำคัญเกี่ยวกับ พระชีวประวัติของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตามแนวคิดของปรัชญาทางศาสนาของฝ่ายตน ทั้งมีการทำให้ พระประวัติของพระพุทธรูปมีความพิสดารในด้านต่างๆ ทั้งการประสูติ ตรัสรู้และปรินิพพาน เพื่อที่จักให้ผู้ที่ได้อ่านได้ให้ความสำคัญและบังเกิดความเลื่อมใสศรัทธา โดยมีสาระสำคัญพอสรุปได้ดังนี้

### ๑. คัมภีร์พุทธจรีต

- พระองค์ประสูติมาสามารถเดินได้เจ็ดก้าว ได้ทอดพระเนตรไปในทิศทั้งสี่แล้วตรัสว่า “เราเกิดมาเพื่อประโยชน์แก่ชาวโลก นี่เป็นการเกิดในโลกครั้งสุดท้ายของเรา” และได้มีสายน้ำเย็นและน้ำอุ่นไหลลงมาจากท้องฟ้า

- พระองค์ประสูติได้ ๑๐ วันพระราชชาติได้มีการจัดเลี้ยงพราหมณ์ ได้มีการขนานพระนามของพระกุมาร ว่า สรวารณสิทธิ์ และพระมารดาก็ได้ทิวงคต

- พระกุมารอภิเษกสมรสกับพระนางยโสธราแล้ว ได้ประสูติพระโอรสและตั้งชื่อพระโอรสนั้นว่า ราหุล

- พระกุมารได้เกิดความสังเวช เพราะเห็น ไส้เดือน สัตว์เล็กสัตว์น้อยนอนตาย เพราะถูกไถตัด และได้ทอดพระเนตรเห็นชาวากำลังไถ และวัวที่กำลังทนทุกข์อยู่ในที่แจ้ง เห็นคนแก่ คนเจ็บ คนตาย และสมณะทรงสดับถึงความดับทุกข์และทรงเห็นความวิปาสของเหล่าสตรีทั้งหลาย

- พระกุมารเสด็จไปยังอาศรมของฤๅษีการวะ ซึ่งเป็นสถานที่ที่มีความมรเมียม ซึ่งมีฝูงกวางและนกอยู่ด้วยกันอย่างมีความสุข และได้ผนวชเป็นเพศบรรพชิตในที่นั้น

- พระองค์ได้บรรลุญาณดังนี้

๑. ทรงระลึกถึงการเกิดขึ้นในชาติก่อนได้

๒. พระองค์ทรงได้รับทิพยจักขุ ทรงทอดพระเนตรเห็นการจุติและการอุบัติของสัตว์โลกทั้งหลายที่ทำทั้งกรรมดีและไม่ดี

๓. พระมุนีทรงพิจารณาเห็นลำดับแห่งปัจจุสมุปบาท

๔. บรรลุพระสัพพัญญุตญาณอันไม่มีความเปลี่ยนแปลง

- พระพุทธองค์ทรงแสดงพระธัมมจักกัปปวัตตนสูตรเป็นเทศนาแรก แก่นักบวชทั้งหลาย และท่านเถาณทินยะได้ดวงตาเห็นธรรมและบวชเป็นภิกษุรูปแรกในพระพุทธศาสนา

- พระพุทธองค์ทรงเสด็จไปยังแม่น้ำไนรัยฆนา ได้มีพญามารมาอาราธนาให้พระองค์ทรงเข้าสู่นิรวาณ พระพุทธองค์เข้าสมาธิตามแบบโยคะ และทรงปลงพระชนมายุสังขาร ทำให้แผ่นดินไหว

- พระพุทธองค์ทรงตรัสสอนพระสาวกทั้งหลายก่อนที่จะเข้าสู่นิรวาณ พระสาวกทั้งหลายให้ปฏิบัติต่อพระปาราภิโมกษินฐานะเป็นอาจารย์และตรัสปัจฉิมโอวาทว่าด้วยความไม่ประมาท

- พระพุทธองค์ได้เข้าสู่ปฐมฌานไปจนถึงสมาบัติ ๙ จากนั้นจึงเข้าฌานย้อนกลับโดยปฏิโลมไปจนถึงปฐมฌาน ออกจากปฐมฌานแล้วเข้าฌานต่อไปอีกจนถึงจุดตถฌานครั้งออกจากจุดตถฌานจึงเข้าสู่มหาปรินิรวาณ

## ๒. คัมภีร์ปฐมสมโพธิ

พระองค์ประสูติได้ ๑๐ วันไม่สาละ อุทยานลุมพินีสวัน ระหว่างกรุงกบิลพัสดุ์ และกรุงเทวทหะ ตรงกับขึ้น ๑๕ ค่ำเดือน ๖ ก่อนพุทธศก ๘๐ ปี เสด็จดำเนิน ๗ ก้าว ทรงเหยียดอุทวิทิศ และทรงเปล่งวาจาว่า “เราเป็นยอดของโลก เราเป็นใหญ่ในโลก เราเป็นผู้ประเสริฐแห่งโลกความเกิดของเรานี้เป็นที่สุด บัดนี้ความเกิดอีกมิได้มี”

วันที่ ๕ พระเจ้าสุทโธทนะ ได้เชิญพราหมณ์มารับประทานอาหาร จำนวน ๑๐๘ คน ตั้งพระนามของพระโอรส ๒ พระนาม คือ

๑. พระกุมารมีพระรัศมีโอภาสออกจากพระวรกาย จึงมีพระนามว่า อังคีรสราชกุมาร

๒. พระโอรสต้องการประโยชน์ใดจักสำเร็จประโยชน์ทุกประการจึงขนานพระนามว่า สิทธัตถะ แปลว่า ผู้มีความต้องการสำเร็จหรือสำเร็จตามความต้องการ

- วันที่ ๗ พระนางสิริมหามายาทรงทิวงคต

ทรงอภิเษกสมรสกับพระนางยโสธราหรือพระนางพิมพา ทรงประสูติพระราชโอรส ๑ พระองค์ คือ พระราหุลกุมาร

พระองค์เสด็จออกผนวช เพราะทรงพบเห็น คนแก่ คนเจ็บ คนตาย บรรพชิตผู้สงบ ทรงเป็นห่วง

อนาคตของพระโอรสและสังสารสัตว์มนุษย์ทั้งหลายและทรงเห็นอิริยาบถของนางสนมที่กำลังนอนหลับไหลไม่ได้สติ

เจ้าชายสิทธัตถะทรงเสด็จผนวช โดยมีนายฉันทะและม้ากัณฐกะออกไปด้วย พระองค์ทรงผนวชที่ริมฝั่งแม่น้ำอโนมาณี โดยมีขฤิการพรหมนำเครื่องอัฐบริขารมาถวาย เมื่อผนวชพระองค์ทรงประทับที่อนุปิยัมภ์วัน แขวงมัลลชนบท

พระองค์ได้บรรลุญาณดังนี้

๑. ในปฐมยาม ทรงบรรลุรูปเพนิวาसानุสติญาณ ทรงระลึกชาติได้

๒. ในมัชฌิมยาม ทรงบรรลุจตุปปาตญาณ หรือทิพยจักขุญาณ ทรงรู้การเกิดและการดับของสัตว์

ทั้งหลาย

๓. ในปัจฉิมยาม ทรงบรรลุอัสวักขยญาณ คือ ทรงสิ้นอาสวะกิเลสทั้งหลาย คือตรัสรู้อรียสัจ ๔ โดยทรงพิจารณาปฏิจจนุปบาทและขั้น ๕ อันเป็นต้นทางการแห่งเข้าถึงซึ่งอรียสัจ ๔

- พระพุทธองค์ทรงแสดงพระธรรมจักกัปปวัตตนสูตรเป็นเทศนาแรก แก่ปัญจวัคคีย์ทั้งห้าฟัง และโกณฑัญญะพราหมณ์ได้ดวงตาเห็นธรรมและบวชเป็นภิกษุรูปแรกในพระพุทธศาสนา

มารจึงได้อาราธนาให้พระพุทธองค์ทรงเข้าสู่พระนิพพาน พระพุทธองค์จึงทรงรับคำอาราธนา นั้น พระพุทธองค์จึงทรงปลงอายุสังขาร ณ ปาวาลเจดีย์ เมืองเวสาลี ตรงกับวันมาฆบูชา

พระพุทธเจ้าตรัสแก่พระอานนที่ให้ภิกษุทั้งหลายมาประชุมกันและตรัสว่า ในกาลที่พระพุทธองค์ปรินิพพานพระธรรมวินัยทั้ง ๘๔,๐๐๐ พระธรรมขันธ์จักเป็นศาสดาแทนพระองค์ และตรัสปัจฉิมโอวาทแก่เหล่าภิกษุว่า สังขารมีความเสื่อมไปเป็นธรรมดา ภิกษุจงยังความไม่ประมาทให้ถึงพร้อม พระพุทธองค์ได้เข้าสู่ปฐมฌานไปจนถึงสมาบัติ ๙ จากนั้นจึงเข้าฌานย้อนกลับโดยปฏิโลมไปจนถึงปฐมฌาน ออกจากปฐมฌานแล้วเข้าฌานต่อไปอีกจนถึงจตุตถฌานครั้งออกจากจตุตถฌานจึงเข้าสู่มหาปรินิรวาณ

๓. คัมภีร์พุทธจรีตและปฐมสมโพธิพรรณนาไว้เหมือนกัน

- พระโพธิสัตว์เสด็จออกจากครุฑพระมารดาจะเสด็จออกง่ายและไม่ทรงเปื้อนอุสุจิใดๆ มีธารน้ำร้อนน้ำเย็นจะไหลจากอากาศมาสรองแก่พระโพธิสัตว์และพระมารดา ทรงประทับยืนด้วยพระบาท ผินพระพักตร์ไปทางทิศอุดร เสด็จดำเนิน ๗ ก้าว เมื่อฝูงเทวดากันฉัตรตาม ทรงเปลี่ยวดูทั่วทิศ และทรงเปลี่ยวจاءว่า “เราเป็นยอดของโลก เราเป็นใหญ่ในโลก เราเป็นผู้ประเสริฐแห่งโลกความเกิดของเรานี้เป็นที่สุด บัดนี้ความเกิดอีกมิได้มี”

- เจ้าชายสิทธัตถะทรงเสด็จผนวช โดยมีนายฉันทะและม้ากัณฐกะออกไปด้วย พระองค์ทรงผนวชที่ริมฝั่งแม่น้ำอโนมาณี โดยมีขฤิการพรหมนำเครื่องอัฐบริขารมาถวาย เมื่อผนวชพระองค์ทรงประทับที่อนุปิยัมภ์วัน แขวงมัลลชนบท

- พระพุทธองค์ทรงแสดงพระธรรมจักกัปปวัตตนสูตรเป็นเทศนาแรก โดยกล่าวถึงทางสายกลางและได้ตรัสถึงอรียสัจ ๔ ประการ โดยแสดงให้เห็นแก่นักบวชทั้งห้าฟัง และท่านเกาณดินยะหรือโกณฑัญญะได้ดวงตาเห็นธรรมและบวชเป็นภิกษุรูปแรกในพระพุทธศาสนา

- พระพุทธองค์ทรงสนานพระวรกายที่แม่น้ำหิรัณยวดี จากนั้นพระองค์ได้ตรัสสั่งให้พระอานนทะจัดเตรียมที่นิรวาสหรือปรินิพพานในระหว่างต้นสาละคู่ ตรัสปัจฉิมโอวาทแก่เหล่าภิกษุว่า สังขารมีความเสื่อมไปเป็นธรรมดา ภิกษุจงยังความไม่ประมาทให้ถึงพร้อม พระพุทธองค์ได้เข้าสู่ปฐมฌานไปจนถึงสมาบัติ ๙ จากนั้นจึงเข้าฌานย้อนกลับโดยปฏิโลมไปจนถึงปฐมฌาน ออกจากปฐมฌานแล้วเข้าฌานต่อไปอีกจนถึงจตุตถฌานครั้งออกจากจตุตถฌานจึงเข้าสู่มหาปรินิรวาณ

#### ๔. คัมภีร์พุทธจรีตและปฐมสมโพธิพรรณนาไว้แตกต่างกัน

- การตั้งชื่อของพระกุมารและการทิวงคตของพระมารดานั้น ในคัมภีร์พุทธจรีตได้กล่าวไว้ว่า หลังจาก  
ที่พระกุมารประสูติได้ ๑๐ วัน พระราชาได้มีการจัดเลี้ยงพราหมณ์ให้เกิดสิริมงคลในแก่พระกุมาร ซึ่งการเลี้ยง  
พราหมณ์ในครั้งนั้น ไม่ได้กล่าวถึงว่า ได้มีการขนานพระนามของพระกุมารหรือไม่ แต่มีกล่าวไว้ในภายหลังว่า ได้  
มีการขนานพระนามของพระกุมาร ว่า สรวารถสิทธิ์ เพราะประชาชนมีความสุข ไม่ผิดศีลธรรม และพระมารดา  
ก็ได้ทิวงคต

ส่วนคัมภีร์ปฐมสมโพธิ ได้กล่าวถึงการขนานพระนามและการทิวงคตของพระมารดานั้นเป็นคนละ  
วันกัน คือ หลังจากที่ได้พระกุมารประสูติได้ ๕ วัน พระเจ้าสุทโธทนะ ได้เชิญพราหมณ์มารับประทานอาหาร จำ  
นวน ๑๐๘ คน แล้วคัดเลือกพราหมณ์ ๘ คนที่มีความชำนาญในไตรเพทมากกว่าพราหมณ์ทั้งปวงทำนายลักษณะ  
มีพราหมณ์ ๗ คนแรก ทำนายลักษณะเช่นเดียวกับ อสิตดาบส มีเพียงโกณฑัญญพราหมณ์ ผู้ที่มีอายุน้อยที่สุด  
มั่นใจว่าพระราชาควรต้องออกบวชและตรัสรู้เป็นศาสดาเอกของโลก และได้มีการขนานพระนามของพระโอรส  
๒ พระนาม คือ อังคีรสราชกุมารและสิทธัตถกุมาร แต่โดยมากจักขานพระนามเพียงสิทธัตถกุมารเท่านั้น และใน  
วันที่ ๗ พระนางสิริมหามายาทรงทิวงคต

- สาเหตุแห่งการออกผนวช ในคัมภีร์พุทธจรีตกล่าวถึงสาเหตุแห่งการออกผนวชของพระกุมารมีดังนี้

๑. พระกุมารทรงเห็นเทวดาที่แปลงกายเป็นคนแก่จึงรับสั่งให้สารถึงลัทธิราชรถกับไปสู่ราชวัง

๒. ในเวลาต่อมา พระกุมารได้เสด็จประพาสอีกครั้ง และได้เห็นคนผู้มีโรคภัยมาปรากฏภายในพระ  
กุมารเห็น เพราะการเนรมิตของเทวดาตนเดิม

๓. พระองค์ได้เห็นคนตาย เพราะการเนรมิตของเทวดาตนเดิม

๔. พระกุมาร เมื่อเสด็จประพาสได้เห็นไส้เดือน สัตว์เล็กสัตว์น้อยนอนตาย เพราะถูกไถตัด และได้  
ทอดพระเนตรเห็นชวานากำลังไถ จึงบังเกิดความสงสารในชวานานั้นและวัวที่กำลังทนทุกข์อยู่ในที่แจ้ง

๕. พระกุมารได้ทรงเห็นสมณะผู้ที่มีความงามจริยาวัตรทุกประการ พระองค์จึงได้พิจารณาเห็นว่า สิ่ง  
นี้เป็นหนทางที่จะทำให้พระองค์นั้นไม่ต้องมีความแก่ ความเจ็บและความตาย

๖. เมื่อทรงเสด็จกลับสู่ราชวัง พระกุมารได้ทรงสดับเสียงของธิดาองค์หนึ่ง ได้กล่าวถึงความดับทุกข์  
ยิ่งเป็นเหตุทำให้พระกุมารคิดที่จะออกบวชให้เร็วที่สุด เพราะต้องการที่จะหลุดพ้นจาก ความแก่ ความเจ็บ และ  
ความตาย

๗. พระกุมารได้เห็นเหล่าสตรีทั้งหลายถึงความวิปัสสนา ซึ่งมีลักษณะต่างๆ ตามที่ตนได้เคยปฏิบัติเป็น  
ประจำ จึงได้บังเกิดความเบื่อหน่ายยิ่งขึ้น

ในคัมภีร์ปฐมสมโพธิได้กล่าวถึงสาเหตุแห่งการออกผนวชของพระกุมารมีดังนี้

๑. ทรงพบเห็น คนแก่ คนเจ็บ คนตาย ชวนให้สลดใจ

๒. ทรงพบบรรพชิตผู้สงบ ชวนให้พอพระทัยเลื่อมใส

๓. ทรงเป็นห่วงอนาคตของพระโอรสและสังสารสัตว์มนุษย์ทั้งหลาย

๔. ทรงเห็นอริยาบถของนางสนมที่กำลังนอนหลับไหลไม่ได้สติ โดยแสดงอาการอันไม่น่าเลื่อมใส จึง  
บังเกิดความเบื่อหน่าย

- เหตุการณ์ในวันตรัสรู้ คัมภีร์ปฐมสมโพธิได้กล่าวถึงเหตุการณ์ในวันตรัสรู้ไว้ดังนี้

๑. นางนันทพลาถูกเทวดาตลใจให้น้ำข้าวปายาสมาถวายพระพุทธองค์

๒. ทรงระลึกถึงการเกิดขึ้นในชาติก่อนได้ว่าพระองค์ได้เสวยพระชาติเป็นอะไร มีชื่ออย่างไร
  ๓. พระองค์ทรงได้รับทิพยจักขุขั้นสูงสุด ทรงทอดพระเนตรเห็นการจุติและการอุบัติของสัตว์โลกทั้งหลายที่ทำทั้งกรรมดีและไม่ดี
  ๔. พระมุนีทรงพิจารณาเห็นลำดับแห่งปฏิจสมุปบาท
  ๕. บรรลุพระสัพพัญญุตญาณอันไม่มีความเปลี่ยนแปลง
- ในคัมภีร์ปฐมสมโพธิได้กล่าวถึงเหตุการณ์ในวันตรัสรู้ไว้ว่า
๑. ในเวลากลางคือ พระพุทธองค์ทรงพระมหาสุบิน ๕ ประการ
  ๒. ตอนเช้า นางสุชาดา อดิคนายกภูมพีแห่งบ้านเสนานิคมนำข้าวมธุปายาส มาถวายที่ใต้ต้นโพธิ์ พระองค์เสวยเสด็จนำถาดทองไปรอยที่แม่น้ำเนรัญชรา แล้วเสด็จไปที่ต้นสาละ
  ๓. ตอนเย็น เสด็จอยู่ใต้ต้นโพธิ์ ระหว่างทางรับหย้าคา ๘ กำจากโสตลียะ คนหาหญ้าทรงบูชาที่ควงไม้มหาโพธิ์ แล้วเสด็จนั่งขัดสมาธิโดยอธิฐานว่า “หากอาตมายังไม่บรรลุพระสัมมาสัมโพธิญาณเพียงใดจักไม่เสด็จลุกจากที่นั่ง แม้พระมิ่งสาและพระโลหิตจักแห้งเหือดไป เหลือเพียงหนึ่งเส้นเอ็นและกระดูกก็ตาม”
  ๔. พระพุทธองค์ทรงปราบพญามารที่มาขัดขวางไม่ให้พระพุทธองค์ได้บรรลุอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ เพราะถ้าบรรลุแล้วพระพุทธองค์จักพ้นอำนาจของตน พระพุทธองค์ทรงชนะพญามารด้วยพระบารมี ๑๐ ทัศ ที่พระพุทธองค์ทรงบำเพ็ญมาแต่ชาติก่อน
  ๕. ทรงบรรลุมาน ๓ แล้วใช้สติปัญญาพิจารณาจนเกิดความรู้แจ้ง คือ
    - ๕.๑. ในปฐมยาม ทรงบรรลุปุพเพนิวาสานุสติญาณ ทรงระลึกชาติได้
    - ๕.๒. ในมัชฌิมยาม ทรงบรรลุจุตูปปาตญาณ หรือทิพยจักขุญาณ ทรงรู้การเกิดและการดับของสัตว์ทั้งหลาย
    - ๕.๓. ในปัจฉิมยาม ทรงบรรลุอาสวักขยญาณ คือ ทรงสิ้นอาสวะกิเลสทั้งหลาย คือตรัสรู้ อริยสัจ ๔ โดยทรงพิจารณาปฏิจสมุปบาทและขั้นที่ ๕
- การบรรลุพระสัมมาสัมโพธิญาณ ในคัมภีร์พุทธจริตกล่าวว่า พระพุทธเจ้าทรงบรรลุด้วยปฏิจสมุปบาท แต่ในคัมภีร์ปฐมสมโพธิกล่าวว่า พระพุทธเจ้าทรงบรรลุด้วยอริยสัจ ๔ ส่วนปฏิจสมุปบาทนั้น พระพุทธเจ้าได้พิจารณาหลังจากที่พระองค์ได้บรรลุโพธิญาณแล้ว
- หลักธรรมที่ทรงแสดงในการเผยแผ่ที่เหมือนกันคือ ในคัมภีร์พุทธจริตและปฐมสมโพธิใช้หลักธรรมกับผู้ที่มีอิทธิฤทธิ์มาก ส่วนที่มีความแตกต่าง คือ ในคัมภีร์พุทธจริตกล่าวว่า พระพุทธเจ้าทรงใช้หลักของไตรลักษณ์ คือความเป็นอนิจจัง ทุกขัง และอนัตตา โดยเน้นหนักที่ความทุกข์ ส่วนในคัมภีร์ปฐมสมโพธิจะใช้นุพพิกถา

### บรรณานุกรม

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๙. กรุงเทพฯ:

มูลนิธิธรรม, ๒๕๔๓.

สำเนียง เลื่อมใส. มหากาพย์พุทธจรีต พุทธประวัติฝ่ายมหายานจากกวีนิพนธ์สันสกฤต. กรุงเทพฯ:

โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

สมเด็จพระพรหมญาณสังขโมลี. ปฐมสมโพธิกถา ฉบับพิสดาร ๒๙ ปริจเฉท. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เลี้ยงเชียง,

๒๕๓๖.



คุณค่าและภูมิปัญญาประเพณีบุญกลางบ้านกลุ่มชาติพันธุ์ลาวเวียง  
อำเภอพนสนิมคม จังหวัดชลบุรี

Values and Wisdoms of the Boon Klang Baan Tradition of Lao-Vieng Ethnic  
Group in Phanat Nikhom District, Chonburi Province

นายวศิน โตะสิงห์ \*

ดร. ปิยศักดิ์ สีดา \*\*

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กชนิภา อุคมนตรี \*\*\*

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษาวิถีชีวิตกลุ่มชาติพันธุ์ลาวเวียง อำเภอพนสนิมคม จังหวัดชลบุรี ๒) เพื่อศึกษาคุณค่าและภูมิปัญญาประเพณีบุญกลางบ้านกลุ่มชาติพันธุ์ลาวเวียง อำเภอพนสนิมคม จังหวัดชลบุรี ๓) เพื่อศึกษาแนวทางการอนุรักษ์ประเพณีบุญกลางบ้านกลุ่มชาติพันธุ์ลาวเวียง อำเภอพนสนิมคม จังหวัดชลบุรี การศึกษาครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม การสังเกตแบบมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้นำชุมชนและประชาชนชาวบ้านที่มีเชื้อสายกลุ่มชาติพันธุ์ลาวเวียง โดยตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้าและใช้กระบวนการสนทนากลุ่ม (Focus Group)

ผลการวิจัยพบว่า

กลุ่มชาติพันธุ์ลาวเวียง มีถิ่นฐานเดิมอยู่ที่เวียงจันทน์ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวและมีการเคลื่อนย้ายประชากรมาตั้งถิ่นฐานยัง อำเภอพนสนิมคม จังหวัดชลบุรี เหตุผลในการเคลื่อนย้ายประชากรเพื่อหาทำเลที่เหมาะสมในการดำรงชีวิต และได้นำองค์ความรู้มาแพร่กระจายเพื่อการดำรงชีวิต เช่น การดำรงวิถีชีวิต ภูมิปัญญาท้องถิ่น วัฒนธรรม ประเพณี และวัฒนธรรมอันทรงคุณค่าคือ “ประเพณีบุญกลางบ้าน”

ประเพณีบุญกลางบ้านมีคุณค่าต่อการดำรงชีวิตของประชาชนหลายประการเช่น การแสดงถึงความเคารพและการอยู่ร่วมกันในสังคม การถ่ายทอดประเพณีและการดำเนินกิจกรรมในรูปแบบการแสดง การละเล่น การแข่งขัน การประกวด และการนำเสนอวิถีชีวิตในรูปแบบการจัดขบวนแห่ เช่น ขบวนแห่เครื่องจักสาน ขบวนเครื่องแต่งกายและจัดแสดงสินค้าชุมชน ประเพณีบุญกลางบ้านเป็นภูมิปัญญาในการดำรงชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวเวียงเพื่อให้เกิดความสามัคคีในชุมชนและการระลึกถึงดวงวิญญาณของบรรพบุรุษให้ช่วยปกปักรักษาให้ตนเองและครอบครัวอยู่เย็นเป็นสุข และช่วยให้สังคมมีการพัฒนาทั้งด้านสังคม เศรษฐกิจและการเมือง จึงจำเป็นต้องมีการศึกษาแนวทางการอนุรักษ์ประเพณีบุญกลางบ้าน ดังนี้

\* นักศึกษาปริญญาโท สาขาพุทธศาสตร์การพัฒนาศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์

\*\* อาจารย์ประจำคณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์

\*\*\* อาจารย์ประจำคณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์

แนวทางการอนุรักษ์ประเพณีบุญกลางบ้าน อำเภอพนสนิมคม จังหวัดชลบุรี ได้ดังนี้

๑) การปลูกฝังค่านิยม จากสถาบันครอบครัว โดยการเริ่มต้นจากพ่อแม่ ที่ควรปฏิบัติให้เป็นแบบอย่างที่ดี อบรมสั่งสอนลูกให้เป็นคนดีของสังคม การส่งเสริมให้เด็กนักเรียนมีส่วนร่วมในการร่วมประเพณีบุญกลางบ้าน หรือการจัดให้มีการแสดงในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การเต้นรำ การประกวดร้องเพลง การเดินขบวนพาเหรด การแข่งขันการจักสาน การแข่งขันกีฬา เป็นต้น ๒) การจัดการหลักสูตรท้องถิ่นเกี่ยวกับวัฒนธรรมประเพณีบุญกลางบ้านในสถานศึกษา เพื่อปลูกฝังและสั่งสมความรู้และส่งเสริมประเพณีบุญกลางบ้าน และความร่วมมือกับหน่วยงานราชการ ๓) การสนับสนุนกิจกรรมส่งเสริมวัฒนธรรมและประเพณีบุญกลางบ้าน เพื่อเป็นแรงดึงดูดการท่องเที่ยวโดยความร่วมมือกับการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ๔) การส่งเสริมประเพณีบุญกลางบ้านต้องมีการปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง พร้อมการพัฒนาและส่งเสริมด้านเศรษฐกิจ เช่น การจัดงานหรือการออกนิทรรศการเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์สินค้าของชุมชนและการแสดงพื้นบ้านต่าง ๆ ๕) การเสนอข่าวประชาสัมพันธ์ประเพณีบุญกลางบ้าน และประกาศเกียรติคุณบุคคลที่ประพฤติตนเป็นประโยชน์ต่อสังคม เช่น การประกาศเกียรติคุณครอบครัวดีเด่นที่มีส่วนร่วมในการประกอบประเพณีบุญกลางบ้าน และหน่วยงานที่มีส่วนร่วมในการประกอบประเพณีบุญกลางบ้านกลุ่มชาติพันธุ์ลาวเวียง อำเภอพนสนิมคม จังหวัดชลบุรี

**คำสำคัญ:** คุณค่าและภูมิปัญญา, ประเพณีบุญกลางบ้าน, กลุ่มชาติพันธุ์ลาวเวียง

## Abstract

The objectives of this qualitative research were: 1) to study ways of life of Lao-Vieng ethnic group in Phanat Nikhom district, Chonburi province; 2) to study values and wisdoms of the Boon Klang Baan tradition of Lao-Vieng ethnic group in Phanat Nikhom district, Chonburi province, Thailand; and 3) to study guidelines for a conservation of Boon Klang Baan tradition. Data were collected through non-participatory observations, participatory observations, and in-depth interviews with community leaders and local philosophers who are the Lao-Vieng ethnic people. The collected data were triangulated for its reliability. Further, a focused-group discussion also arranged for guidelines of a conservation of Boon Klang Baan tradition.

The study found that:

Originally, the Lao-Vieng ethnic group was settled at Vientiane in Lao PDR. After that, there was the immigration of Lao-Vieng ethnic people to settle at Phanat Nikhom district in Chonburi province, Thailand. The main reason of immigration was to find a suitable place for their living. According to the immigration, the Lao-Vieng's body of knowledge (e.g. ways of living, local wisdoms, traditions, and cultures) was also taken to apply for a daily living. One of the most valuable culture of Lao-Vieng is the Boon Klang Baan tradition.

The Boon Klang Baan tradition is valuable for a living of Lao-Vieng ethnic people in various ways. For example, it is the tradition representing the respect and coexistence of people in a society, the transmission of tradition and activities in forms of a show, a competition, or a contest, and the ways of life's presentation through a procession (e.g. a basketry procession and a traditional dressing procession) and a local trade show. The Boon Klang Bann tradition is the wisdom for a daily living of Lao-Vieng ethnic people that leads to a community's unity. It is also the tradition of commemoration of the ancestor's spirit for a protection of one family. Further, the Boon Klang Baan tradition also helps to increase a development in terms of society, economy, and politics. As a result, it is important to study about guidelines for a conservation of Boon Klang Baan tradition.

According to the study, guidelines for a conservation of Boon Klang Baan tradition are proposed as the followings.

(1) Family's values instilling – this could be able to start from parents by being a good model for children and teaching children to be a good one in society. Additionally, children should be supported to participate the Boon Klang Baan tradition or in other forms to present the ways of life of Lao-Vieng ethnic group (e.g. dancing, singing contest, parading, basketry competition, sport competition, and etc.). (2) Providing a local curriculum relating to Boon Klang Baan tradition – this should be done to instill, accumulate, and promote the knowledge about Boon Klang Baan tradition through academic institutes and a cooperation of government sectors. (3) Supporting activities that promote the Boon Klang Baan tradition–this should be performed to attract visitors under a cooperation with the Tourism Authority of Thailand. (4) Activitiesto promote the Boon Klang Baan tradition must be done continuously together with the economic development and promotion (e.g. a local trade show or a traditional performance). (5) The public relations about Boon Klang Bann and a ceremony to give a commemorative certificate to people who benefit a society should be provided. For example, a ceremony to give a commemorative certificate to a family or a government sector that participates the Boon Klang Baan tradition outstandingly.

**Keywords:** Values and wisdoms, Boon Klang Baan tradition, Lao-Vieng ethnic group.

## บทนำ

การตั้งถิ่นฐานของกลุ่มชาติพันธุ์ที่ไทยลาวตามประวัติศาสตร์คนกลุ่มแรกที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ตามหุบเขาเมื่อ ค.ศ. ๖๕๐ มีการอพยพลงมาตามลำแม่น้ำโขงจนถึงบริเวณประเทศไทยและสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ตอนปลายคริสต์ศตวรรษที่ ๑๔ ไทยมีอาณาจักรสามแห่ง คืออาณาจักรอยุธยาของไทย อาณาจักร

ล้านนาของลาวในภาคเหนือหรือเชียงใหม่และอาณาจักรล้านช้างของลาว ประชาชนที่อาศัยอยู่บริเวณริมแม่น้ำโขงจึงมีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ เช่น จีน ไทย ลาว เวียดนามและกัมพูชา ทำให้ภาษาและวัฒนธรรมที่ใช้จึงใกล้เคียงกัน ดังนั้นแม่น้ำโขงจึงเป็นแต่เพียงเส้นกั้นพรมแดนเท่านั้น แต่ไม่สามารถแบ่งแยก ศาสนา วัฒนธรรม ประเพณีออกจากชนชาติได้ (ศูนย์วิจัยและพัฒนาการทหาร. ๒๕๑๖ : ๓๘) กลุ่มชาติพันธุ์ในบริเวณลุ่มแม่น้ำโขง นอกจากมีการผสมผสานระหว่างไทยและลาวแล้วยังมีชนชาติจีนและเวียดนามอยู่จำนวนหนึ่ง และชาวจีนมักตั้งหลักแหล่งอยู่ทั่วภูมิภาคและควบคุมเศรษฐกิจไว้อย่างเหนียวแน่น ส่วนชาวเวียดนามได้เข้ามาตั้งถิ่นฐานในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวและประเทศกัมพูชา ส่วนหนึ่งเข้ามาในเมืองไทยประมาณ ๘๐,๐๐๐ คนในฐานะผู้ลี้ภัยทางการเมือง กลุ่มชาติพันธุ์ดังกล่าวประกอบอาชีพเกษตรกรรมหรือการทำงาน และเลี้ยงสัตว์เพื่อใช้งาน เช่น วัว ควาย สุกร เป็ดและไก่ เช่นเดียวกับกลุ่มชาติพันธุ์ลาวบางส่วนได้อพยพมาตั้งถิ่นฐาน ณ อำเภอพนสนิม จังหวัดชลบุรี และเรียกตัวเองว่า “ชาวลาวเวียง”

ชาวลาวเวียงเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่ถูกกวาดต้อนมาจากเมืองเวียงจันทน์ หลวงพระบาง และจำปาสัก ตั้งแต่สมัยธนบุรีถึงต้นสมัยรัตนโกสินทร์ หลังจากที่ฝ่ายสยามยกทัพไปตีเมืองเวียงจันทน์และหลวงพระบาง ครอบครองเขตลาวเวียงจันทน์ถูกกวาดต้อนเข้ามาไทย ในการตีเมืองเวียงจันทน์ครั้งที่ ๑ ปี พ.ศ. ๒๓๒๑ จากนั้นถูกกวาดต้อนเข้ามาอีกในการตีเมืองเวียงจันทน์ครั้งที่ ๒ ปี พ.ศ. ๒๓๓๕ และถูกกวาดต้อนเข้ามาเป็นครั้งที่ ๓ ปี พ.ศ. ๒๓๖๙ - ๒๓๗๑ แต่ในสงครามตีเมืองเวียงจันทน์ครั้งที่ ๓ เมื่อปี พ.ศ. ๒๓๖๙ - ๒๓๗๑ กองทัพสยามได้กวาดต้อนผู้คนทั้งหมดในเขตเมืองเวียงจันทน์เข้ามาฝั่งไทย จนเวียงจันทน์ถึงกับเป็นเมืองร้างผู้คนที่เข้ามาอยู่ในเมืองฉะเชิงเทรานั้น เป็นเพียงกล่าวเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวข้องกับเมืองฉะเชิงเทราเท่านั้น ในความเป็นจริง ชนชาติเพื่อนบ้านของเราเหล่านั้นมีที่ไปที่มาไป กระจายกันทั่วทุกภูมิภาค แต่ละภูมิภาค แต่ละท้องถิ่น ก็ล้วนมีความเป็นมาของการอพยพถิ่นฐานย้ายเข้ามาอยู่ของแต่ละชนชาติ แต่ละท้องถิ่นเองแต่โบราณกาลเนิ่นนานมา เมื่อเกิดศึกสงครามระหว่างอาณาจักร หากฝ่ายใดเพลี่ยงพล้ำแพ้สงคราม ก็เป็นธรรมเนียมศึกในการกวาดต้อนผู้คนในเมืองที่พ่ายสงครามไปเป็นเชลยศึกและตั้งถิ่นฐานในราชอาณาจักรนั้นเป็นการถาวร

การปรับตัวของชาวลาวเวียงส่งผลให้ความเป็นลาวเวียงเริ่มลดน้อยลงไปตามกาลเวลา โดยเฉพาะเมื่อรัฐสยามดำเนินนโยบายการสร้างชาติและชาตินิยมในสมัยจอมพล ป.พิบูลสงคราม ทำให้ “ความเป็นลาวเวียง” ได้ถูกผันแปรเป็น “ลาวเวียงแบบไทย” โดยชาวลาวเวียงแสดงความเป็นไทยมากขึ้น ชาวลาวเวียงได้ปรับตัวเพื่อสนองการพัฒนาทางเศรษฐกิจของสังคมและผันตัวเองจากการทำการเกษตรแบบยังชีพมาเป็นทำการเกษตรแบบการค้า โดยขยายพื้นที่ทางการเกษตรนอกหมู่บ้าน โดยเฉพาะทำนาข้าวเพื่อเพิ่มผลผลิตและเพิ่มรายได้ ชาวลาวเวียงส่งบุตรหลานเข้าศึกษาในระบบการศึกษาเป็นจำนวนมาก กลุ่มชาติพันธุ์ลาวเวียงมีการแสดงตัวตนและอัตลักษณ์ซึ่งความเป็นชาติพันธุ์ (วิมล จิโรจพันธ์และคณะ. ๒๕๔๘ : ๔๘-๔๙) ปี พ.ศ. ๒๕๓๓ ขบวนการเคลื่อนไหวของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ

กลุ่มชาติพันธุ์ลาวเวียง อำเภอพนสนิม เมื่อประมาณ พ.ศ. ๒๕๒๐ เกิดความเคลื่อนไหวของกลุ่มผู้รู้ในท้องถิ่นมีการบันทึกประวัติความเป็นมาของชาวลาวเวียงเป็นลายลักษณ์อักษรในความเป็นชาติพันธุ์ของตนเองหรือพื้นสำนักทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่นอย่างจริงจังและต่อเนื่อง จนเมื่อประมาณ พ.ศ.๒๕๓๗ กระแสท้องถิ่นนิยมลาวเวียงได้ถูกปลุกมาอีกอย่างรวดเร็วและรุนแรง โดยกลไกภายในของชุมชนที่เริ่มปรับเปลี่ยนกลายเป็นชนชั้นกลางมากขึ้น และได้รับความร่วมมือกันระหว่าง ชาวบ้าน พระสงฆ์ และผู้นำทั้งระดับท้องถิ่น เพื่อจัดงาน “สืบสานตำนานลาวเวียง” ขึ้นในปี พ.ศ.๒๕๓๘ รูปแบบในการจัดงาน พบว่ากิจกรรมภายในงานไม่ว่าจะ

เป็นการจัดรูปแบบของขบวนแห่กิจกรรมการแสดง บนเวที ส่วนของงานนิทรรศการ กิจกรรมสาธิต ล้วนตอบสนอง “ความเป็นลาวเวียงแบบสมัยใหม่” ซึ่งเป็นการประดิษฐ์กรรมทางวัฒนธรรมของชุมชนลาวเวียงพนัสนิคม การเคลื่อนย้ายประชากรของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวเวียง มีการเคลื่อนย้ายประชากรมากกว่า ๒๐ ปี และได้นำองค์ความรู้มาแพร่กระจายเพื่อการดำรงชีวิต เช่น การดำรงวิถีชีวิต ภูมิปัญญา วัฒนธรรม ประเพณี (งามพิศ สัตย์สงวน. ๒๕๔๕ : ๓๔-๓๕) และเมื่อเวลาเปลี่ยนแปลงไปภูมิปัญญาและวัฒนธรรมดังกล่าวถูกกลืนหรือเสื่อมสลาย บางอย่างได้หายไปจากวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวเวียง แต่อย่างไรก็ตามยังมีประเพณีที่มีคุณค่าต่อวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวเวียงยังปรากฏและสืบสานจนถึงปัจจุบัน คือ “ประเพณีบุญกลางบ้าน” ประเพณีดังกล่าวกลุ่มชาติพันธุ์ลาวเวียงได้ปฏิบัติเป็นประจำทุกปี เพื่อเป็นการรวมกลุ่มของญาติสนิท มิตรสหาย และสร้างความสามัคคี การประกอบประเพณีบุญกลางบ้านของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวเวียงจัดขึ้น ๒ รูปแบบคือ ๑) จัดส่วนตัวของแต่ละครัวเรือน และ ๒) จัดรวมกันที่วัดหรือศาลากลางหมู่บ้าน การจัดรูปแบบที่หนึ่ง เจ้าภาพหรือเจ้าของบ้านจะเตรียมอาหารเพื่อสำหรับการต้อนรับแขกที่มาโดยการเชื้อเชิญ เช่น ญาติพี่น้องวงศ์ตระกูล เพื่อนบ้านใกล้เคียง และอาหารที่ขาดไม่ได้คือ ขนมจีน โดยมีความเชื่อว่าการเลี้ยงต้อนรับแขกหรือเพื่อนบ้านด้วยขนมจีน จะทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างกันที่ยาวนาน ส่วนรูปแบบที่สอง เป็นการจัดการทำบุญร่วมกันเพื่อแสดงถึงความสามัคคีระหว่างชุมชน โดยการเตรียมอาหาร เครื่องบูชา บรรพบุรุษ และเตรียมเครื่องบูชาและถวายพระสงฆ์ โดยผู้นำชุมชนจะนิมนต์พระสงฆ์มาสวดเจริญพระพุทธมนต์เพื่อให้ประชาชนอยู่ดีมีสุขและรอดพ้นจากภัยอันตราย ในขณะเดียวกันประเพณีดังกล่าวจากที่เคยมีการปฏิบัติกันมาเป็นเวลานานได้เสื่อมสลายตามกาลเวลา

ประเพณีบุญกลางบ้านของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวเวียง อำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี เป็นประเพณีที่มีคุณค่าต่อวิถีชีวิตของประชาชน ปัจจุบันมีการปฏิบัติที่เปลี่ยนแปลงไปจากรูปแบบวัฒนธรรมเดิม และเยาวชนคนรุ่นใหม่ไม่เห็นคุณค่าและไม่ให้ความสำคัญต่อประเพณีบุญกลางบ้านโดยไม่ทราบประวัติความเป็นมาที่แท้จริงของประเพณีบุญกลางบ้าน แต่ก็ยังมีประชาชนกลุ่มอนุรักษ์เพื่อการฟื้นฟูเพื่อสืบทอดประเพณีบุญบ้านของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวเวียงจนถึงปัจจุบัน และหากไม่มีมาตรการหรือรูปแบบในการอนุรักษ์ประเพณีบุญกลางบ้าน อำเภอพนัสนิคมอาจต้องสูญเสียประเพณีที่ดงามในที่สุด จากเหตุผลดังกล่าวจึงเป็นที่มาในการศึกษาและภูมิปัญญาประเพณีบุญกลางบ้านของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวเวียง อำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี โดยมีวัตถุประสงค์ดังนี้

### วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาวิถีชีวิตกลุ่มชาติพันธุ์ลาวเวียง อำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี ประเทศไทย
๒. เพื่อศึกษาคุณค่าและภูมิปัญญาประเพณีบุญกลางบ้านกลุ่มชาติพันธุ์ลาวเวียง อำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี ประเทศไทย
๓. เพื่อศึกษาแนวทางการอนุรักษ์ประเพณีบุญกลางบ้าน กลุ่มชาติพันธุ์ลาวเวียง อำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี ประเทศไทย

### ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยแบ่งขอบเขตการวิจัยคุณค่าและภูมิปัญญาประเพณีบุญกลางบ้านกลุ่มชาติพันธุ์ลาวเวียง อำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี ประเทศไทย เป็น ๔ ด้าน คือ

## ขอบเขตด้านเนื้อหา

ศึกษาวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวเวียง อำเภอพนสนิมคม จังหวัดชลบุรี ได้แก่ ประวัติความเป็นมาและอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวเวียง เช่น ความเชื่อ ค่านิยม ประเพณีวัฒนธรรม ศิลปวัฒนธรรม และศึกษาคุณค่าและภูมิปัญญาประเพณีบุญกลางบ้านของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวเวียง เพื่อกำหนดแนวทางการอนุรักษ์ประเพณีบุญกลางบ้านกลุ่มชาติพันธุ์ลาวเวียง อำเภอพนสนิมคม จังหวัดชลบุรี

### ขอบเขตด้านประชากรและบุคคลที่ศึกษา

#### ๑. ประชากรที่ศึกษา

กลุ่มชาติพันธุ์ลาวเวียง อำเภอพนสนิมคม จังหวัดชลบุรี

#### ๒. บุคคลที่ศึกษา

บุคคลที่ศึกษาในการวิจัยครั้งนี้ คือ ผู้นำชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ลาวเวียงที่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับประเพณีบุญกลางบ้านอำเภอพนสนิมคม จังหวัดชลบุรี

๒.๑ อาจารย์สมดุล ทำเนาวิ อายุ ๗๗ ปี

๒.๒ พระมหาเสมอ โอภาโส อายุ ๘๐ ปี

๒.๓ นายประเสริฐ อิ่มสวัสดิ์ อายุ ๖๐ ปี

๒.๔ หลวงพ่อบุญถนอม อายุ ๗๓ ปี

๒.๕ นางประไพ วงมะณี อายุ ๗๕ ปี

### ขอบเขตด้านพื้นที่

อำเภอพนสนิมคม จังหวัดชลบุรี

### ขอบเขตด้านระยะเวลา

การศึกษาระหว่างเดือน กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๕๘ – ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๕๙

## ขั้นตอนการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่องคุณค่าและภูมิปัญญาประเพณีบุญกลางบ้าน กลุ่มชาติพันธุ์ลาวเวียง อำเภอพนสนิมคม จังหวัดชลบุรี ผู้วิจัยได้กำหนดขั้นตอนการวิจัยไว้ดังนี้

ขั้นตอนที่ ๑ การวางแผนร่วมกับคณะกรรมการที่ปรึกษา เพื่อหาแนวทางกำหนดหัวข้อที่ต้องการศึกษาวิจัย และกำหนดกลุ่มเป้าหมายในการเก็บข้อมูล

ขั้นตอนที่ ๒ ศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับ ประวัติความเป็นมาและวิถีชีวิตกลุ่มชาติพันธุ์ลาวเวียง ประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อ คุณค่าและภูมิปัญญาของประเพณีบุญกลางบ้านกลุ่มชาติพันธุ์ลาวเวียง แนวทางการอนุรักษ์ภูมิปัญญา

ขั้นตอนที่ ๓ เก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามเชิงคุณภาพโดยการสัมภาษณ์เชิงลึกกับปราชญ์ชุมชนที่มีเชื้อสายกลุ่มชาติพันธุ์ลาวเวียง ทั้งในประเทศไทยและจำนวน ๕ ท่าน คือ

๓.๑ อาจารย์สมดุล ทำเนาวิ อายุ ๗๗ ปี

๓.๒ พระมหาเสมอ โอภาโส อายุ ๘๐ ปี

๓.๓ นายประเสริฐ อิ่มสวัสดิ์ อายุ ๖๐ ปี

๓.๔ หลวงพ่อบุญถนอม อายุ ๗๓ ปี

๓.๕ นางประไพ วงมะณี อายุ ๗๕ ปี

ขั้นตอนที่ ๔ สรุปรายผลและวิเคราะห์แนวทางการอนุรักษ์ประเพณีบุญกลางบ้าน กลุ่มชาติพันธุ์ลาวเวียง อำเภอพนสนิมคม จังหวัดชลบุรี ด้วยการสนทนากลุ่ม (Focus Group) โดยเชิญผู้เชี่ยวชาญ ประชาชน ชาวบ้าน ผู้นำชุมชน ที่มีความรู้เกี่ยวกับคุณค่าและภูมิปัญญาของประเพณีบุญกลางบ้าน เพื่อสรุปและวิเคราะห์แนวทางการอนุรักษ์ประเพณีบุญกลางบ้าน อำเภอพนสนิมคม จังหวัดชลบุรี

ขั้นตอนที่ ๕ จัดพิมพ์รายงานวิทยานิพนธ์ฉบับสมบูรณ์

### ผลการวิจัยและอภิปรายผล

กลุ่มชาติพันธุ์ลาวเวียง มีการเคลื่อนย้ายประชากรมากกว่า ๒๐ ปี และการเคลื่อนย้ายประชากรดังกล่าวได้นำองค์ความรู้มาแพร่กระจายเพื่อการดำรงชีวิต เช่น การดำรงวิถีชีวิต ภูมิปัญญา วัฒนธรรม ประเพณี และเมื่อเวลาเปลี่ยนแปลงไปภูมิปัญญาและวัฒนธรรมดังกล่าวถูกกลืนหรือเสื่อมสลาย บ่งอย่างได้หายไปจากวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวเวียง แต่อย่างไรก็ตามยังมีประเพณีที่มีคุณค่าต่อวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวเวียงคือ “ประเพณีบุญกลางบ้าน” เป็นประเพณีของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวเวียงได้จัดขึ้นเป็นประจำทุกปี เพื่อเป็นการรวมกลุ่มของญาติสนิท มิตรสหาย และในการประกอบประเพณีดังกล่าวในอดีตของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวเวียงในอดีตได้จัดขึ้น ๒ รูปแบบคือ ๑) จัดส่วนตัวของแต่ละครัวเรือน และ ๒) จัดรวมกันที่วัดหรือศาลากลางหมู่บ้าน การจัดรูปแบบที่หนึ่ง เจ้าภาพหรือเจ้าของบ้านจะเตรียมอาหารเพื่อสำหรับการต้อนรับแขกที่มาโดยการเชื้อเชิญ เช่น ญาติพี่น้องวงศ์ตระกูล เพื่อนบ้านใกล้เคียง และอาหารที่ขาดไม่ได้คือ ขนมจีน โดยมีความเชื่อว่าการเลี้ยงต้อนรับแขกหรือเพื่อนบ้านด้วยขนมจีนจะทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างกันที่ยาวนาน ส่วนรูปแบบที่สอง เป็นการจัดการทำบุญร่วมกันเพื่อแสดงถึงความสามัคคีระหว่างชุมชน โดยการเตรียมอาหาร เครื่องบูชา บรรพบุรุษ และเตรียมเครื่องบูชาและถวายพระสงฆ์ โดยผู้นำชุมชนจะนิมนต์พระสงฆ์มาสวดเจริญพระพุทธมนต์เพื่อให้ประชาชนอยู่ดีมีสุข และรอดพ้นจากภัยอันตรายต่าง ๆ ในขณะเดียวกันประเพณีดังกล่าวจากที่เคยมีการปฏิบัติกันมาเป็นเวลานานได้เสื่อมสลายตามกาลเวลา กลุ่มชาติพันธุ์ลาวเวียงเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีภูมิปัญญาในการดำรงวิถีชีวิต และมีวัฒนธรรม ประเพณีที่คล้ายคลึงกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่น แต่เมื่อมีการเคลื่อนย้ายประชากรประกอบกับความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี วัฒนธรรมที่ปฏิบัติกันมาได้เสื่อมสลายและเปลี่ยนแปลงจากวัฒนธรรมเดิม อย่างไรก็ตาม กลุ่มชาติพันธุ์ลาวเวียงแม้ยังคงอนุรักษ์ประเพณีบุญกลางบ้านไว้จนถึงปัจจุบันของเป็นเวลา ๒๐๐ ปี และนอกจากนี้กลุ่มชาติพันธุ์ลาวเวียงมีประเพณี วัฒนธรรม ที่มีคุณค่า ทั้งที่เป็นประเพณีหรือฮีต ๑๒ ครอง ๑๔ ที่มีผลให้ชุมชนเกิดความสามัคคีและเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน (สมคุณ ทำเนาว์. ๓ พฤษภาคม ๒๕๕๙. สัมภาษณ์)

### ประเพณีกลุ่มชาติพันธุ์ลาวเวียง

ผู้ชายทุกคนของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวเวียงพอเริ่มเป็นหนุ่มจะถูกหัดทำงาน เช่น งานจักสาน จะต้องสาน กระบุง กะตา ครุ คานหาบ กระดัง กระเปียน ส่อน ไซ หวด กระตบ แอบ โตก ขันหมาก เลื่อยไม้ ถากไม้ โสภน คราดไถ ฟันเชือก ฟันคั่ว ให้เป็น ถ้างานเหล่านี้ไม่เป็น ผู้สาวบ่รักและหาเมียยาก ถ้าตกถูกตักเมียจะอับอายขายหน้าเขาจะตำหนิติโทษว่าเป็นคนบ่พอคน ผู้หญิงทุกคนพ่อแม่ต้องสอนให้มีความรู้ในการทำงานของแม่เรือน มีดักน้ำ ต่ำข้าว เย็บปักถักร้อย ต่ำหูก ปลูกหม่อนเลี้ยงไหม เป็นต้น ให้เป็นเสียแต่ในเวลาเป็นสาว ถ้าไม่เป็นการงานเหล่า



นี้หาผัวยาก ไม่มีชายใดต้องการ เวลาที่มีลูกมีผัวแล้วต้องไปซื้อหาภู่ยืมของคนอื่นมาใช้ทำให้ผัวอับอายขายหน้า กลุ่มชาติพันธุ์ลาวเวียงเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีความเชี่ยวชาญในการทอผ้าหรือที่เรียกว่าการตำหูก การตำหูกจะนิยมต่อกันได้จนเรือนซึ่งจะมีที่ประจำทุกครัวเรือน หญิงที่เริ่มแตกเนื้อสาวจะมาใช้กินเป็นที่ฝึกทอผ้า ทอเป็นผ้าฝ้าย ผ้าไหม ผ้าควบ ผ้าลั้ง ผ้าโสร่ง ทำเป็นลวดลายต่าง ๆ และบริเวณบ้านจะมีการทำสวนฝ้าย สวนหม่อน โดยเป็นหน้าที่ของผู้ชาย ส่วนการเลี้ยงหม่อน เลี้ยงฝ้ายเป็นหน้าที่ของผู้หญิง เมื่อถึงเทศกาลงานบุญจะมีการแต่งกายให้เหมาะสมกับประเพณีนั้น ๆ

วิถีชีวิตกลุ่มชาติพันธุ์ลาวเวียงมีความผูกพันกับประเพณีบุญกลางบ้าน เพื่อสร้างความสามัคคีร่วมกันนับว่าเป็นกุศโลบายของบรรพบุรุษที่ให้ประชาชนผู้นำท้องถิ่นส่วนราชการองค์กรต่าง ๆ ในชุมชนเกิดความสามัคคีร่วมกัน ทั้งที่เป็นการแสดงถึงวิถีชีวิต การแต่งกาย การละเล่น การแสดง และการดำรงชีวิตตามความเชื่อของชาวพุทธ โดยเน้นการทำบุญกับพระภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ และนอกจากจะเป็นการสร้างความสะดวกสบายให้กับตนเองแล้วยังเป็นรูปแบบการส่งเสริมเศรษฐกิจให้กับอำเภอพนสนิมคม ซึ่งเป็นที่รู้จักในการประยุกต์และการสืบทอดภูมิปัญญาการจักสานให้เป็นที่รู้จักของคนทั้งโลก

#### **พิธีกรรมบุญกลางบ้านกลุ่มชาติพันธุ์ลาวเวียง อำเภอพนสนิมคม จังหวัดชลบุรี**

พิธีกรรมในประเพณีบุญกลางบ้านกลุ่มชาติพันธุ์ลาวเวียง อำเภอพนสนิมคม จังหวัดชลบุรี มีความสำคัญต่อวิถีชีวิตของประชาชนเพื่อส่งเสริมให้เกิดความร่วมมือและสร้างความสามัคคี และเป็นเอกลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวเวียง และมีพิธีกรรมที่ศักดิ์สิทธิ์ตามความเชื่อของพระพุทธศาสนา

การจัดงานประเพณีในวันแรก ก่อนพิธีสวดมนต์เย็นเจ้าหน้าที่ฝ่ายพิธีกรรมทางศาสนาที่รับผิดชอบด้านพิธีสงฆ์ จะโยงสายสิญจน์ตามบ้านเรือนที่อยู่บริเวณรอบ ๆ ตลาดพนสนิมคมไปยังลานพิธีบุญกลางบ้าน สวนสาธารณะเทศบาลเมืองพนสนิมคม เพื่อให้ประชาชนอยู่เย็นเป็นสุขและปัดเป่าสิ่งชั่วร้าย บริเวณพิธีสงฆ์ตั้งปะรำปูพื้นชิงฝ้าม่านปูเสื่อจัดตั้งที่พระพุทธรูปใช้พระพุทธรูปสี่องค์ เป็นพระประธานในพิธีที่วางบาตรน้ำมนต์ ตั้งศาลเพียงตาโดยใช้ต้นเสา ๑ ต้นวางไม้พาดเป็นตัวที่เรียกว่าศาลเทวดาไว้สำหรับไหว้บรรพบุรุษหรือเจ้าที่โดยตั้งศาลเทวดาไว้นอกประรำพิธีสงฆ์ (พระมหาเสมอ โอภาโส. ๓ พฤษภาคม ๒๕๕๙. สัมภาษณ์)

เมื่อขบวนแห่ถึงบริเวณลานพิธีสวนสาธารณะเทศบาลเมืองพนสนิมคมพร้อมกับพิธีสงฆ์เสร็จสิ้นลง เวลา ๑๘.๐๐ น. รองผู้ว่าราชการจังหวัดชลบุรีประธานในพิธีกล่าวเปิดงานประเพณีบุญกลางบ้านอำเภอพนสนิมคมและเยี่ยมชมชิมอาหารพื้นบ้าน ชும்บ้านไทยชும்บ้านลาวและชும்บ้านจีนพร้อมทั้งร่วมผัดหมี่กระทะใหญ่ที่สุดในโลก ในตอนค่ำมีการจำลองวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชน ๓ ชนชาติดังนี้

ชนชาติไทยมีการจำลองวิถีชีวิตความเป็นอยู่และวัฒนธรรมของชนชาติไทยในด้านการละเล่นของเด็กไทย เช่นการแข่งขันมวยต่บจากการเล่นหมากเก็บ โรงเรียนเทศบาล ๓ รับผิดชอบในการจัดการแสดงชும்ไทย

ชนชาติลาวมีการจำลองวิถีชีวิตความเป็นอยู่และวัฒนธรรมของคนลาวจัดแสดงเครื่องมือเครื่องใช้ที่ใช้ในการดำรงชีวิตการแข่งขันกินหมี่แดงแกงลาวการแสดงหมอรำ ซึ่งโรงเรียนเทศบาล ๑ รับผิดชอบในการจัดการแสดงของชும்ลาว

ชนชาติจีนมีการจำลองวิถีชีวิตความเป็นอยู่และวัฒนธรรมของคนจีนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันการประกวดการแต่งกายจีนโรงเรียนเทศบาล ๒ รับผิดชอบในการจัดการแสดงในชும்จีน

ภายในงานมีการสาธิตการจักสานการ ประกวดการแต่งกายงาม มีการเดินแบบหัวตะกร้า-นุ่งผ้าไทยลาวจีน ชิมอาหารพื้นบ้าน ขนมพื้นบ้าน ตามหมู่บ้านต่าง ๆ และการทำกิจกรรมการทายโจ๊ก ซึ่งเป็นกิจกรรมของ

กลุ่มชาติพันธุ์ลาวเวียง เพื่อฝึกสมองและพัฒนาทักษะการคิด การชิงไหวพริบ และการจัดกิจกรรมจำลองวิถีชีวิตของชาวลาวเวียง ทำให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้วัฒนธรรมประเพณีและวิถีชีวิตความเป็นอยู่ และสามารถดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างเป็นปกติสุข

การจัดกิจกรรมในวันที่ ๒ เวลา ๐๗.๐๐ น. นิมนต์พระสงฆ์จำนวน ๙๙ รูป เจริญพระพุทธมนต์ทำบุญตักบาตร

การจัดกิจกรรมวันที่ ๓ ของประเพณีบุญกลางบ้าน มีการประกวดจักสาน การแข่งขันกีฬาพื้นบ้าน คือ ชกมวยตบจาก การแข่งขันเดินกะลา การแข่งขันเดินโลกถก การแข่งขันร้องเพลงไทยลูกทุ่งการแข่งขันกินหมี่แดง-แกงลาว แข่งขันหมากรุกจีน แข่งขันกินก๋วยเตี๋ยว ชงชาจีนวาดหน้าจันทนาการทายโฉกการประกวดตี-หมวยเมืองพระรถ การแข่งขันกินข้าวต้มกลางวัน ส่วนภาคค่ำของการจัดงานวันสุดท้าย มีการจัดงานไทยลาวเงินสัมพันธ์ โดยการให้ทั้ง ๓ ชาติคือ ไทยลาวจีนนำอาหารมานั่งรับประทานอาหารร่วมกันมีการแสดงรำวงย้อนยุคให้ทุกชุมชนร่วมรำกันบนเวที

ประเพณีบุญกลางบ้านเป็นพิธีกรรมที่มีคุณค่าต่อกลุ่มชาติพันธุ์ลาวเวียง อำเภอน้ำสนิคม จังหวัดชลบุรี โดยเริ่มต้นการประกอบพิธีกรรมจะเน้นความเชื่อทางพระพุทธศาสนา ทางคณะกรรมการได้เน้นเกี่ยวกับการทำบุญเพื่อให้สิ่งศักดิ์คุ้มครองบ้านเมืองให้ประชาชนอยู่เย็นเป็นสุข ในขณะเดียวกันพิธีกรรมบุญกลางบ้านยังเสริมสร้างความสามัคคีให้กับประชาชนในชุมชนโดยการประชุมหารือและการให้ทุกชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการประกอบประเพณีบุญกลางบ้าน รวมทั้งการให้เยาวชนเข้ามามีบทบาทในการแสดงกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อเป็นการปลูกฝังค่านิยมของประเพณีบุญกลางบ้านและสิ่งสำคัญของประเพณีบุญกลางบ้านอีกประการคือการจัดชบวนแห่เครื่องจักสานที่แสดงถึงเอกลักษณ์ของชุมชนและกลุ่มชาติพันธุ์ลาวเวียง เพื่อให้บุคคลทั่วไปและนักท่องเที่ยวรู้จักและอนุรักษ์ภูมิปัญญาดั้งเดิม (ประเสริฐ อิมสวัสดิ์. ๓ พฤษภาคม ๒๕๕๙. สัมภาษณ์)

คุณค่าของประเพณีบุญกลางบ้านกลุ่มชาติพันธุ์ลาวเวียง อำเภอน้ำสนิคม จังหวัดชลบุรี ประเพณีบุญกลางบ้านของชุมชนอำเภอน้ำสนิคมมีการปฏิบัติสืบต่อกันมาตั้งแต่โบราณ เพื่อให้กลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่อำเภอน้ำสนิคมและบริเวณใกล้เคียงมีความรักในความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์นั้น โดยเฉพาะกลุ่มชาติพันธุ์ลาวเวียงที่มีการย้ายถิ่นฐานจากเมืองเวียงจันทน์ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว มาตั้งถิ่นฐานในอำเภอน้ำสนิคมจังหวัดชลบุรี และประเด็นสำคัญประเพณีบุญกลางบ้านเป็นภูมิปัญญาในการคุณค่าทางใจให้กับประชาชน ดังจะได้กล่าวคือ

### คุณค่าทางด้านจิตใจ

ประเพณีบุญกลางบ้านของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวเวียงมีความสำคัญต่อวิถีชีวิตของประชาชนอย่างยิ่ง ทั้งที่เป็นผลที่เกิดกับตนเองและผลที่เกิดกับสังคม และผลที่เกิดขึ้นกับตนเองพบว่าการจัดงานประเพณีบุญกลางบ้านอำเภอน้ำสนิคม ทำให้ตนเองมีความสุขใจที่ได้เป็นส่วนหนึ่งของงานประเพณีบุญกลางบ้าน เกิดความสบายใจและมีความเชื่อมั่นในตนเอง โดยเฉพาะพิธีกรรมทางศาสนาที่ประชาชนได้ร่วมทำบุญกับคณะสงฆ์ใหญ่และเกิดความสุขของชุมชน ทั้งนี้จะส่งผลต่อการสร้างจิตใจที่ดีงามของประชาชนและผลที่เกิดขึ้นกับครอบครัวพบว่าการจัดงานประเพณีบุญกลางบ้าน อำเภอน้ำสนิคม จังหวัดชลบุรี ทำให้ครอบครัวแต่ละครอบครัวมีความสุขใจรักใคร่สามัคคีกัน เนื่องจากเป็นโอกาสที่ได้ร่วมกันประกอบพิธีกรรมทางศาสนาและร่วมกิจกรรมการแสดงต่าง ๆ

การจัดกิจกรรมประเพณีบุญกลางบ้าน อำเภอน้ำสนิคม จังหวัดชลบุรี ทำให้ชุมชนเกิดความสามัคคีกันในระหว่างกลุ่มคน ๓ ชาติ คือ ไทย ลาว จีน และมีความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมประเพณีบุญกลางบ้าน

อำเภอพนสนนิคม โดยได้รับความร่วมมือจากหลายหน่วยงานทั้งภาครัฐเอกชน รัฐวิสาหกิจ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สภาวัฒนธรรม รวมทั้งพระสงฆ์และเยาวชน ทั้งนี้เป็นการรักษาประเพณีของชาวพุทธโดยการทำบุญ ตักบาตรกับพระสงฆ์หมู่ใหญ่จำนวน ๙๙ รูป เพื่อเป็นการอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้กับผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว โดยมีความเชื่อว่าผลบุญและการผ่านพิธีการสะเดาะเคราะห์ดังกล่าวจะส่งผลให้ตนเองและครอบครัวพบแต่ความสุข ความเจริญทั้งในชาตินี้และชาติหน้า (หลวงพ่อบุญถนอม, ๓ พฤษภาคม ๒๕๕๙. สัมภาษณ์)

#### คุณค่าทางด้านสังคมและเศรษฐกิจวัฒนธรรม

การจัดงานประเพณีบุญกลางบ้าน อำเภอพนสนนิคม เป็นเครื่องมือช่วยสร้างสังคมและทำให้ตนเองมีสังคมที่กว้างขึ้น จากการได้พบปะพูดคุยกันระหว่างคนในชุมชนได้รู้ถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่วัฒนธรรมประเพณีของชนชาติไทย ลาว จีน อยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุขและแสดงความรักใคร่ห่วงใยสามัคคีกันในครอบครัวและการพูดคุยกันรู้จักกันมากขึ้นเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของคนในชุมชนให้เกิดความสามัคคีสร้างความเข้มแข็งให้กับคนในชุมชน

ประเพณีบุญกลางบ้าน อำเภอพนสนนิคม เป็นแนวทางการจัดกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมในการสืบสานวัฒนธรรมประเพณีบุญกลางบ้าน อำเภอพนสนนิคม และการจัดกิจกรรมของแต่ละชนชาติ โดยเฉพาะการจัดกิจกรรมการจำลองวิถีชีวิตความเป็นอยู่วัฒนธรรมประเพณีของแต่ละชนชาติตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้วัฒนธรรมทำให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมเยาวชนประชาชนได้รับความรู้ด้านวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวเวียงที่อาศัยอยู่ในอำเภอพนสนนิคมและสามารถดำรงชีวิตอยู่ในชุมชนได้อย่างมีความสุขรวมทั้งร่วมสืบสานอนุรักษ์ประเพณีบุญกลางบ้านอำเภอพนสนนิคมให้คงอยู่กับชุมชนอย่างยั่งยืน

คุณค่าที่ได้รับจากการเข้าร่วมงานประเพณีบุญกลางบ้าน อำเภอพนสนนิคม การเข้าร่วมการประกอบประเพณีบุญกลางบ้านส่งผลให้เกิดความสามัคคีในชุมชน และเป็นการสร้างความร่วมมือจากประชาชนและหน่วยงานราชการ โดยเฉพาะประชาชนจะเข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สืบสานประเพณี และกระจายงานไปยังชุมชนต่าง ๆ ทำให้เกิดความภูมิใจที่ได้เข้าร่วมประเพณี และมีความภาคภูมิใจที่ได้เป็นส่วนหนึ่งของงานบุญกลางบ้าน อำเภอพนสนนิคม หรือสร้างความผูกพันสมานฉันท์ในการร่วมอนุรักษ์สืบสานวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นและเผยแพร่วัฒนธรรมการจักสานของท้องถิ่นให้คงอยู่อย่างยั่งยืน ประกอบกับชุมชนมีเศรษฐกิจดีขึ้นรายได้เพิ่มขึ้น โดยชุมชนจะนำสินค้าในชุมชนออกจำหน่ายโดยเฉพาะจักสานที่มีชื่อเสียงและเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นของอำเภอพนสนนิคม ซึ่งเป็นโอกาสเสริมสร้างให้บุคคลในครอบครัวได้ร่วมทำบุญร่วมกันทำให้ครอบครัวอบอุ่นพร้อมกัน ร่วมกันแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ของผู้เข้าร่วมกิจกรรมในด้านวัฒนธรรมประเพณีวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวเวียง

#### ภูมิปัญญาประเพณีบุญกลางบ้านกลุ่มชาติพันธุ์ลาวเวียง อำเภอพนสนนิคม จังหวัดชลบุรี

ภูมิปัญญาการประกอบประเพณีบุญกลางบ้านกลุ่มชาติพันธุ์ลาวเวียง อำเภอพนสนนิคม จังหวัดชลบุรี เป็นกิจกรรมที่แฝงไว้ด้วยภูมิปัญญาในการดำรงชีวิตและการอยู่ร่วมกันในสังคม ทั้งนี้รวมถึงการส่งเสริมเศรษฐกิจของชุมชน หรือการส่งเสริมการประกอบอาชีพที่เป็นแนวทางการดำเนินชีวิตตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และนอกจากนั้นภูมิปัญญาประเพณีบุญกลางบ้านยังช่วยรณรงค์และอนุรักษ์วัฒนธรรมการแต่งกาย และการสื่อสารกิจกรรมการเล่นหรือการแสดงของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวเวียงในชุมชนแห่งหรือระหว่างการดำเนินกิจกรรมของประเพณีบุญกลางบ้าน

สรุปคุณค่าและภูมิปัญญาประเพณีบุญกลางบ้าน อำเภอพนสนิม เป็นประเพณีที่มีคุณค่าต่อการดำรงชีวิตของประชาชนที่อาศัยอยู่ในอำเภอพนสนิม ซึ่งสามารถสรุปเป็นรายชื่อดังนี้

๑. การนำเครื่องจักสานซึ่งเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการประกวด ขบวนแห่เครื่องจักสาน และอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีของท้องถิ่นทำให้ประชาชนในชุมชนเกิดความภาคภูมิใจในเอกลักษณ์วัฒนธรรมของท้องถิ่นให้คงอยู่

๒. ประชาชนส่วนใหญ่มีความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ปกป้องรักษาขับไล่สิ่งชั่วร้ายออกไปจากชุมชนและบ้านเรือนที่อยู่อาศัย เพื่อเป็นการสะเดาะเคราะห์และเป็นสิริมงคลแก่ตนเองและครอบครัว

๓. ชาวบ้านที่ร่วมขบวนแห่เกิดความภาคภูมิใจในเอกลักษณ์วัฒนธรรมท้องถิ่นและร่วมสืบสานงานประเพณีบุญกลางบ้าน อำเภอพนสนิม และเกิดความรักสามัคคีในหมู่ชุมชนและท้องถิ่นใกล้เคียง

๕. ทำให้ชุมชนเกิดรายได้จากการนำสินค้าในชุมชนออกจำหน่ายให้กับนักท่องเที่ยว

## อภิปรายผล

๑. การปลูกฝังค่านิยม จากสถาบันครอบครัว โดยการเริ่มต้นจากพ่อแม่ ที่ควรปฏิบัติให้เป็นแบบอย่างที่ดี อบรมสั่งสอนลูกให้เป็นคนดีของสังคม ประกอบกับการส่งเสริมให้เด็กนักเรียนมีส่วนร่วมในการแสดงออกอย่างเป็นรูปธรรม หรือการจัดให้มีการแสดงในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วม เช่น การเต้นรำ การประกวดร้องเพลง การเดินขบวนพาเหรด การแข่งขันการจักสาน การแข่งขันกีฬา เป็นต้น ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ (เอี่ยม ทองดี. ๒๕๔๒ : ๕-๖) ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นองค์ความรู้ และความสามารถของคนภายในท้องถิ่นนั้น ๆ ที่ได้คิดวิเคราะห์ พัฒนาความรู้ความสามารถ การใช้ความรู้ ความเชื่อ และพฤติกรรม มาผสมผสานเป็นองค์รวมหรือกิจกรรมทุกอย่างในวิถีชีวิตเพื่อเป็นการอำนวยความสะดวก การแก้ไขปัญหา การจัดการ การปรับตัว การเรียนรู้เพื่อความอยู่รอดของบุคคล ชุมชนและสังคม มีลักษณะเฉพาะหรือมีเอกลักษณ์ในตัวเอง มีการเปลี่ยนแปลงเพื่อการปรับสมดุลในพัฒนาการทางสังคมอย่างรอบด้านโดยมีฐานการคิดมาจากวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมซึ่งแต่ละท้องถิ่นก็จะภูมิปัญญาของตนที่มีความเหมาะสมกับบริบทของชุมชน พร้อมทั้งจะต้องมีการสืบสานถ่ายทอดอนุรักษ์ รักษาไว้ให้กับคนรุ่นต่อไป เพื่อให้เกิดคุณค่า (Value) ภายในและเกิดกระบวนการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคน ในชุมชน และการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา และสอดคล้องกับการวิจัยของ (งามนิจ กุลกัน. ๒๕๕๔ : บทคัดย่อ) เรื่อง การจัดการองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมท้องถิ่นของตำบลอ้อมเกร็ด อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี พบว่า ความเสี่ยงที่เกิดกับภูมิปัญญาท้องถิ่นมีสูงมาก ต้องมีการอนุรักษ์ถ่ายทอด ส่งเสริมวัฒนธรรม มีการสนับสนุนกลุ่มอาชีพและการจัดโครงการกิจกรรมต่างๆเป็นประจำทุกปี ได้แก่ ประเพณีวันขึ้นปีใหม่ ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีแห่เทียนพรรษา ประเพณีลอยกระทงโดยร่วมมือกับ โรงเรียน นำนักเรียนเข้าร่วมกิจกรรมเป็นประจำ และเพิ่มช่องทางในการประชาสัมพันธ์ ได้แก่ อินเทอร์เน็ต รถประกาศ ป้ายประกาศ หนังสือ จดหมาย ไปรษณีย์ ร่วมกับการพัฒนา ผลิตภัณฑ์ที่เสี่ยงกับการสูญหายให้กลับมาได้รับความนิยม มากกว่าสนับสนุนผลิตภัณฑ์ที่สร้างรายได้ดี

๒. การจัดวิชาที่เกี่ยวกับวัฒนธรรมประเพณีไว้เป็นหลักสูตรทุกระดับชั้น เพื่อเป็นการปลูกฝังและสั่งสมความรู้ประสบการณ์ตั้งแต่เด็ก สถานศึกษามีส่วนสำคัญอย่างยิ่งในการส่งเสริมประเพณีบุญกลางบ้าน โดยเริ่มจากการศึกษาตามระดับชั้นและให้ความร่วมมือกับหน่วยงานราชการหรือการปฏิบัติตามนโยบายของภาครัฐ โดยการมีส่วนร่วมกับคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ ดนัย ไชโยธา (๒๕๕๐ :

๙๒-๙๓) แบ่งได้ออกเป็น ๖ ประเภท ดังนี้

๑. ประเพณีเกี่ยวกับความเป็นอยู่ เช่น การแต่งกาย การแสดงความเคารพ เป็นต้น
๒. ประเพณีเกี่ยวกับชีวิต เช่น พิธีกรรมที่ทำให้ในการเกิด การแต่งงาน งานอุปสมบท งานศพ เป็นต้น
๓. ประเพณีเกี่ยวกับศาสนา เช่น การไหว้พระสวดมนต์ การทำบุญตักบาตร การทอดผ้าป่า การทอด

กฐิน การแห่เทียน การตักบาตรเทโว เป็นต้น

๔. ประเพณีเกี่ยวกับเทศกาล เช่น วันขึ้นปีใหม่ วันสงกรานต์ วันลอยกระทง เป็นต้น

๕. ประเพณีทางราชการ เช่น พระราชพิธีฉัตรมงคล พระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา พระราชพิธี  
พืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ วันจักรี เป็นต้น

๖. ประเพณีท้องถิ่น ในแต่ละท้องถิ่นย่อมมีประเพณีแตกต่างกันไปตามสภาพแวดล้อม เช่น ภาคเหนือ  
มีประเพณีรดน้ำคำหัว ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีประเพณีบุญบั้งไฟ ภาคใต้มีประเพณีชักพระ เป็นต้น และสอดคล้อง  
กับแนวคิดของ (นพดล พรมภณ. ๒๕๕๓ : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การคงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของฮีต  
สิบสองคองสิบสี่ กรณีศึกษา หมู่บ้านชำโสม จังหวัดปราจีนบุรี พบว่า ชุมชนที่สำนึกในคุณค่าของฮีต-คอง ส่งผล  
ให้เกิดความสามัคคีในชุมชน ความอบอุ่นในครอบครัวและความเป็นระเบียบในชุมชน โดยชุมชนเชื่อว่าฮีต-คอง  
สามารถดำรงอยู่ได้โดยมีความเชื่อในหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา ส่วนการเปลี่ยนแปลงของประเพณีมีสาเหตุ  
มาจากการไม่มีเวลาเข้าร่วมกิจกรรม การขาดผู้นำในการสืบสาน การรับเอาวัฒนธรรมต่างถิ่นเข้ามาเผยแพร่และ  
บทบาทของสมาชิกในครอบครัวที่เปลี่ยนไปตามยุคสมัย ดังนั้นการนำฮีต-คองมาเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหา  
สังคมจึงควรใช้ยุทธศาสตร์ ๓ ยุทธศาสตร์ คือ ยุทธศาสตร์ความสามัคคีปรองดอง ยุทธศาสตร์การอนุรักษ์พื้น  
ฮีต-คอง และยุทธศาสตร์การจัดการความรู้ในชุมชน

๓. การสนับสนุนกิจกรรมส่งเสริมวัฒนธรรมและประเพณีบุญกลางบ้าน เพื่อเป็นแรงดึงดูดการท่องเที่ยว  
เที่ยวทั้งชาวไทยและต่างประเทศให้เที่ยวชมประเพณีบุญกลางบ้าน ทั้งนี้เป็นความร่วมมือกับการท่องเที่ยวแห่ง  
ประเทศไทย โดยการให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมระหว่างฝ่ายกำหนดนโยบายและผู้ปฏิบัติ ซึ่งสอดคล้องกับ  
แนวคิดของ (เอกวิทย์ ณ ถลาง ๒๕๔๑ : ๒๑) ว่า ความรู้ความคิด ความเชื่อ ความสามารถ ความชัดเจนที่กลุ่ม  
ชนได้จากประสบการณ์ที่สัมผัสไว้ใน การปรับตัวและดำรงชีพในระบบนิเวศน์ หรือ สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ  
และสิ่งแวดล้อมทางสังคมวัฒนธรรมที่ได้มีพัฒนาการสืบสานกันมา ปรับตัวให้เข้ากับสภาวะต่างๆ ในพื้นที่ที่กลุ่ม  
ชนนั้น ตั้งหลัก แผลงอยู่ และได้แลกเปลี่ยนสังสรรค์ทางวัฒนธรรมกับกลุ่มชนอื่น จากพื้นที่สิ่งแวดล้อมอื่นที่ได้มี  
การติดต่อสัมพันธ์กันแล้วรับเอาหรือปรับเปลี่ยนนำมาสร้างประโยชน์หรือแก้ปัญหาได้โดยมีการพัฒนาภูมิปัญญา  
และสอดคล้องกับผลการวิจัยของ (นุทิศ เอี่ยมใส. ๒๕๕๕ : บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ทูทางศิลปวัฒนธรรม  
ประเพณีที่พัฒนาความเข้มแข็งในชุมชนบ้านสะเดียง ตำบลสะเดียง อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์ พบว่า การ  
สนับสนุนกิจกรรมส่งเสริมวัฒนธรรมเป็นทุนทางสังคมที่เสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ๔ มิติ ได้แก่ มิติด้าน  
กิจกรรมและความร่วมมือ มิติด้านความสมานฉันท์ทางสังคม การอยู่ร่วมกันในสังคม ความขัดแย้งและความ  
รุนแรง มิติด้านกลุ่มและเครือข่าย และมิติด้านอำนาจหน้าที่และกิจกรรมทางการเมือง

๔. การส่งเสริมประเพณีบุญกลางบ้านต้องมีการปฏิบัติอย่างต่อเนื่องเพื่อให้เกิดการพัฒนาและส่งเสริม  
เสริมด้านเศรษฐกิจ เช่น การจัดงานหรือการออกนิทรรศการเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์สินค้าของชุมชนหรือการนำเสนอ  
สินค้าเกี่ยวกับ OTOP หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ เพื่อส่งเสริมการแสดงผลงานบ้านต่าง ๆ ซึ่งสอดคล้องกับการให้  
ความสำคัญของ (ราชบัณฑิตยสถาน (๒๕๔๖: ๑๐๕๘) รูปแบบการดำรงชีวิตของคนและกลุ่มคนที่ได้พัฒนาขึ้น

มาจนเกิดความงามภายในตัวตนอย่างมีแบบแผน สัมผัส ตกผลึก ซึมซับ และถ่ายทอดต่อๆ กันมา จนแสดงออกให้เห็นในรูปแบบต่างๆ เช่น ความคิด ภาษา สิ่งประดิษฐ์ สัญลักษณ์ อาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม การรักษา การละเล่น ประเพณี ตำนาน เรื่องเล่า อาชีพ ค่านิยม ความเชื่อ รวมถึง ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับสิ่งแวดล้อม และสังคมต่อสังคม ฯลฯ และพร้อมสำหรับการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น ทั้งนี้เพื่อให้การดำรงชีพของคนเป็นไปอย่างมีความหมายของความเจริญ

๕. การเสนอข่าวประกาศเกียรติคุณบุคคลที่ประพฤติตนเป็นประโยชน์ต่อสังคม เพื่อเป็นตัวอย่างที่ดีแก่คนทั่วไป เช่น การประกาศเกียรติคุณครอบครัวดีเด่นที่มีส่วนร่วมในการประกอบประเพณีบุญกลางบ้าน และหน่วยงานที่มีส่วนร่วมในการประกอบประเพณีบุญกลางบ้านของอำเภอพนสนิมคม ซึ่งสอดคล้องกับ (นิธิ เอียวศรีวงศ์. ๒๕๓๖ : ๓) ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีความสำคัญต่อการดำรงชีพ ต่ออาชีพ และวิถีชีวิตของคนในชุมชน เพราะว่าการชุมชนท้องถิ่นจะต้องพึ่งพาภูมิปัญญาที่บรรพบุรุษได้สั่งสม และถ่ายทอดให้ถือปฏิบัติ ไม่ว่าจะป็น ข้าวของเครื่องใช้ การละเล่น สิ่งประดิษฐ์ การเข้าถึงศาสนา ฯลฯ ซึ่งมีความสำคัญทั้งในมิติทางเศรษฐศาสตร์ มิติทางด้านสังคม มิติทางด้านวัฒนธรรม เพื่อการพัฒนาตนเอง ชุมชน และประเทศชาติ

แนวทางการอนุรักษ์ประเพณีบุญกลางบ้านกลุ่มชาติพันธุ์ลาวเวียง อำเภอพนสนิมคม จังหวัดชลบุรี ผู้วิจัยได้สรุปประเด็นแนวทางการอนุรักษ์ประเพณีบุญกลางบ้าน อำเภอพนสนิมคม จังหวัดชลบุรี ได้ดังนี้ ประเพณีบุญกลางบ้านประเพณีวัฒนธรรมไทยกลุ่มชาติพันธุ์ลาวเวียง และเป็นสิ่งมีคุณค่าที่ควรธำรงรักษาไว้เป็นมรดกสืบไป จึงเป็นหน้าที่ขององค์กรหลักของประเทศและชุมชนอำเภอพนสนิมคมทุกคนที่ต้องส่งเสริมและธำรงรักษาไว้ ซึ่งมีแนวทางดังนี้

๑. การส่งเสริมวัฒนธรรมบุญกลางบ้านเพื่อการอนุรักษ์โดยประพฤติปฏิบัติวัฒนธรรมประเพณีดีงาม ทั้งศิลปะ วรรณกรรม ประเพณีต่าง ๆ คุณธรรม จริยธรรม ตามหลักศาสนา มารยาทไทย ศีลธรรมจรรยาต่าง ๆ เพื่อธำรงรักษาเอกลักษณ์ของชาติ และมีการถ่ายทอดสู่คนรุ่นต่อไปให้เป็นมรดกทางวัฒนธรรม

๒. การถ่ายทอด สืบสานทางวัฒนธรรมบุญกลางบ้าน โดยการเรียนรู้จากบรรพบุรุษ ครอบครัว ผู้ใหญ่ หรือบุคคลอื่น ซึ่งเป็นงานทางวัฒนธรรมประเพณีที่สั่งสมไว้และเห็นว่าเป็นสิ่งที่ตั้งมานำมาปฏิบัติ ถ่ายทอด อาจออกมาในรูปแบบกิจกรรมต่าง ๆ

๓. การปรับปรุงและเผยแพร่งานทางวัฒนธรรมบุญกลางบ้าน โดยสร้างความรู้ความเข้าใจโดยอาศัยสื่อต่าง ๆ โดยเน้นการส่งเสริมการทำกิจกรรมร่วมกันหรืออาจขอความร่วมมือจากศิลปินเพลงสร้างสรรค์เนื้อเพลง และร่วมร้องเพลงเกี่ยวกับวัฒนธรรมไทย

๔. รัฐบาลต้องสนับสนุนและส่งเสริมองค์กรที่เกี่ยวข้อง ในการรณรงค์เพื่อการอนุรักษ์อบรมให้ความรู้ เสนอข่าวประชาสัมพันธ์ ฟันฟู เผยแพร่วัฒนธรรมบุญกลางบ้าน เพื่อให้ชาวต่างชาติรู้จักการสืบทอดวัฒนธรรมต่อไป

## เอกสารอ้างอิง

- งามนิจ กุลกัน (๒๕๕๔). การจัดการองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมท้องถิ่นของตำบลอ้อมเกร็ด อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี. วิทยาลัยการปกครองท้องถิ่น มหาวิทยาลัยขอนแก่น
- दनัย ไชยโยธา. (๒๕๕๐). ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมไทย. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- นพดล พรามณ (๒๕๕๓). การคงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของฮีตสิบสองคองสิบสี่: กรณีศึกษา หมู่บ้านชำโสม จังหวัดปราจีนบุรี. ศูนย์บัณฑิตศึกษานานาชาติการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา.
- นิตี เอียวศรีวงศ์. (๒๕๓๖). ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการทรัพยากร. ม.ป.ท.: ม.ป.พ.
- นุทิศ เอี่ยมใส (๒๕๕๕). ทูทางศิลปวัฒนธรรมประเพณีกับการพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์. มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (๒๕๔๖). พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒. กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คพับลิเคชันส์.
- เอกวิทย์ ณ ถลาง. (๒๕๔๑). ภูมิปัญญาชาวบ้านสี่ภาค: วิถีชีวิตและกระบวนการเรียนรู้ของชาวไทย. นนทบุรี: มหาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- เอี่ยม ทองดี. (๒๕๔๒). ภาษาและวัฒนธรรมท้องถิ่น เอกสารประกอบการบรรยายวิชา วทพช ๕๑๑ สาขาวิชาพัฒนาชนบทศึกษา สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อการพัฒนาชนบท. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหิดล.



จิตวิญญาณความเป็นพุทธของหมอมะมีวด  
ในวัฒนธรรมการดูแลสุขภาพของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยเขมรในจังหวัดสุรินทร์  
Buddhism's Spirit of Mo Mamuat in Healthcare Culture  
of Thai-Khmer Ethnic Group in Surin Province, Thailand

ดร.ทักษิณาร์ ไกรราช\*

บทคัดย่อ

กลุ่มชาติพันธุ์ที่มีจำนวนมากที่สุดในอีสานใต้คือกลุ่มชาติพันธุ์ไทยเขมร ซึ่งมีความเข้มแข็งทางวัฒนธรรม หลายด้าน โดยเฉพาะการประกอบพิธีกรรมโหลมะมีวดซึ่งถือเป็นอัตลักษณ์สำคัญที่โดดเด่นของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยเขมรโดยมีการถ่ายทอดและรักษาให้คงอยู่ตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน กลุ่มชาติพันธุ์ไทยเขมรมีพัฒนาการรากฐานมาจากความเชื่อเรื่องผี แล้วผสมผสานกับศาสนาพราหมณ์ และศาสนาพุทธที่ตามเข้ามาในแต่ละมิติเวลา ด้วยความเชื่อที่ผสมผสานทำให้พิธีกรรมโหลมะมีวดซึ่งมีหมอมะมีวดทำหน้าที่เป็นสื่อกลางระหว่างมนุษย์กับเทพหรือสิ่งเหนือธรรมชาติเพื่อจุดมุ่งหมายในการบำบัดรักษาผู้ป่วยนั้นจึงมีกิจกรรมที่หลากหลายขั้นตอนตามความเชื่อต่างๆดังกล่าว ไม่ว่าจะเป็นพิธีการไหว้ครู การร่ายรำขับวิญญูณชั่วร้าย การเรียกขวัญผู้ป่วยให้กลับคืนเข้าร่างกาย และด้วยจิตวิญญาณความเป็นพุทธที่มีอยู่ในตัวหมอมะมีวดจึงมีการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้ามาสอดแทรกในพิธีกรรม อันได้แก่ กตัญญูกตเวทී บูชา ศีล ๕ บุญกิริยาวัตถุ ๓ และไตรลักษณ์ เพื่อสอนสั่งศิษย์ให้ถือปฏิบัติเพื่อความอยู่รอดปลอดภัยของชีวิตและเพื่อให้สงบสุขของชุมชน

คำสำคัญ: หมอมะมีวด, จิตวิญญาณ, วัฒนธรรมการดูแลสุขภาพ, กลุ่มชาติพันธุ์ไทยเขมร.

Abstract

The largest ethnic groups in Southern Isan is Thai-Khmer ethnic group. It has strong culture, especially Jol-mamuat ritual, which is a dominant identity of the Thai-Khmer ethnic group. They inherited the ritual from the past to the present. Thai-Khmer ethnic group had its roots from spiritualism, then followed by and mixed with Hinduism and Buddhism. The unified beliefs makes Jol-mamuat ritual, that Mo Mamuat serves as intermediary between man and God or the supernatural for treating patients, has many activities or steps by such beliefs, such as Wai Khru, dance to exorcise evil spirits, reassuring the patients by calling the "khwan" of patients back into their bodies, etc. Because the Mo Mamuat's spirit of Buddhism, a number

\* มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

of principles of Buddhist are included in the ritual, such as gratitude (Katanyu Katavedi), Puja, five precepts (Pancasilani), three meritorious deeds (Punna-kiriya-vatthu 3) and three marks of existence (Trilaksana), to teach disciples for their safe living and to keep the peace of the community.

**Keywords:** Mo Mamuat, spirit, healthcare culture, Thai-Khmer ethnic group

## ๑. บทนำ

คำว่า กลุ่มชาติพันธุ์ โดยทั่วไป หมายถึง กลุ่มคนที่มีจุดกำเนิดของบรรพบุรุษร่วมกัน มีขนบธรรมเนียม ประเพณีเดียวกันและภาษาเดียวกัน ตลอดจนมีความรู้สึกในเผ่าพันธุ์เดียวกัน สุวิไล เปรมศรีรัตน์<sup>๑๕๖</sup> อธิบายว่า กลุ่มชาติพันธุ์ ภาษาอังกฤษคือ ethnic groups หมายถึง กลุ่มคนที่มีบรรพบุรุษ ภาษา วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี หรือ แบบแผนการดำเนินชีวิตร่วมกัน และมีความรู้สึกในเผ่าพันธุ์เดียวกัน สอดรับกับ งามพิศ สัตย์สงวน (๒๕๔๕)<sup>๑๕๗</sup> ที่ให้ความหมายของกลุ่มชาติพันธุ์ว่า เป็นกลุ่มชนที่มีวัฒนธรรมย่อยร่วมกัน คือ มีค่านิยม ความคิด อุดมการณ์ ประเพณี พิธีกรรมทางศาสนา ระบบสัญลักษณ์และวัฒนธรรมด้านอื่นๆ ร่วมกัน

ประเทศไทย เป็นประเทศที่มีความหลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์ ไม่ว่าใดก็ตาม แต่สำหรับภาคอีสาน โดยเฉพาะอีสานใต้ กลุ่มชาติพันธุ์ที่มีมากที่สุดคือ กลุ่มชาติพันธุ์ไทยเขมร รองมาคือกลุ่มชาติพันธุ์ไทยลาว และกลุ่มชาติพันธุ์กูย ซึ่งหากนับความเข้มแข็งทางวัฒนธรรม พบว่ากลุ่มชาติพันธุ์ไทยเขมรมีความเข้มแข็งทางวัฒนธรรมมากที่สุด ไม่ว่าจะด้านความเชื่อ ด้านภาษา ด้านการแต่งกาย ด้านอาหารพื้นบ้าน ด้านประเพณี พิธีกรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งเหนือธรรมชาติ ในพิธีกรรมโงลมะมีวด ถือเป็นความเชื่อ และพิธีกรรมที่เป็นอัตลักษณ์ที่โดดเด่นของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยเขมรในอีสานใต้ที่มีการถ่ายทอดและรักษาให้คงอยู่จากอดีตมาจนถึงปัจจุบัน

## ๒. จักรวาลวิทยาและความเชื่อของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยเขมร

แนวคิดจักรวาลทัศน์ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยเขมรอธิบายมนุษย์และสรรพสิ่งทุกอย่างในจักรวาลมีความเกี่ยวโยงและสัมพันธ์กับเรื่องสุขภาพ ร่างกาย และความเจ็บป่วยของมนุษย์ โดยมีความเชื่อที่มีการผสมผสานระหว่างความเชื่อที่สำคัญอยู่ ๓ ระบบ ได้แก่ ความเชื่อเรื่องผีอันเป็นความเชื่อท้องถิ่นดั้งเดิมมาแต่อดีตกาลความเชื่อทางศาสนาพราหมณ์ และความเชื่อทางศาสนาพุทธ

จักรวาลวิทยาในพุทธศาสนาเป็นโลกทัศน์ที่เกี่ยวกับลักษณะธรรมชาติของโลกและจักรวาลที่เชื่อมโยงกับแนวคิดเรื่องกรรม สுகติ และทุกติ โดยพระพุทธรเจ้าทรงได้อธิบายให้เห็นถึงความรู้อันแจ่มแจ้งว่า เป็นความรู้ที่กล่าวถึงกำเนิดของสิ่งมีชีวิตและลักษณะตามธรรมชาติของสิ่งมีชีวิตนั้น ๆ เช่น มนุษย์และสัตว์ ขณะเดียวกับที่น้อย ผิวผัน<sup>๑๕๘</sup> ได้อธิบายถึง “ต้นปฐมกัปป์” ที่กล่าวถึงกำเนิดของสัตว์และมนุษย์ทั้งหลายว่า

<sup>๑๕๖</sup> สุวิไล เปรมศรีรัตน์. โครงการวิจัยภาษาและกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ในประเทศไทย. สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรม เพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๒, หน้า ๒๖๙.

<sup>๑๕๗</sup> งามพิศ สัตย์สงวน. หลักมานุษยวิทยาวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา, ๒๕๔๕, หน้า ๓๔-๓๖.

<sup>๑๕๘</sup> น้อย ผิวผัน. หนังสือปฐมกัปป์. กรุงเทพฯ: คลังนาวิทยา, ๒๕๔๕, หน้า ๕๑-๕๒.

“... ก่อนที่สัตว์โลกทั้งหลายจะเกิดขึ้นมาในต้นปฐมกัปก่อน ๆ ซึ่งไม่มีแม่มนุษย์ และสัตว์เดียรัจฉานใด ๆ เลย ตลอดจนเทวดา พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ก็ไม่มี มีแต่ ต้นไม้ ดอกไม้ หญ้าเล็ก ๆ เท่านั้น ต่อมาเมื่อต้นไม้ใหญ่แห่งหนึ่งเหี่ยวเน่าหมืนอยู่ใน ดิน จึงกลายเป็นหนอน และสัตว์เล็ก ๆ ขึ้นมา เช่น แมลงหี่ มด ปลวก เป็นต้น ครั้น นาน มาสัตว์เหล่านั้นจึงเกิดเป็นไข่ แล้วแตกออกมาเป็นสัตว์ตัวใหญ่ขึ้นมาอีก เช่น นก งู ปลา เต่า จระเข้ ครั้นนานมาจึงเกิดในครรภ์ คลอดออกมาเป็นสัตว์ตัวใหญ่ เช่น ลิง ค่าง ช้าง ม้า วัว ควาย แต่ไม่มีจิตวิญญาณเหมือนมนุษย์ จนหลายร้อยหลายพันชาติจึงกลายเป็น สัตว์ที่มีรูปร่างเหมือนมนุษย์ มีจิตวิญญาณ มีความรู้สึกนึกคิดขึ้น ...”

นอกจากนั้นยังได้กล่าวถึงปฐมกัปว่า ความรู้เรื่องจักรวาลวิทยาที่พระพุทธเจ้าทรงหยั่งรู้ได้ด้วย ทิพยจักขุญาณ คือ เรื่องภูมิต่าง ๆ มีการพรรณนาสภาพอันน่าสะพรึงกลัวในทุกคติภูมิหรืออบายภูมิ และมีการ พรรณนาสภาพอันน่ารื่นรมย์ในสุคติภูมิ ประเภทของภูมิที่ว่าด้วย นรก สวรรค์ มีอยู่ในจิตใจของมนุษย์

สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคอีสาน เล่มที่ ๘<sup>๑๕๙</sup> ที่กล่าวว่า “ปู่สังโฆสาอย่าสังโฆสี” ที่เป็นมนุษย์ คู่แรกเกิดจากการรวมตัวของชั้นธุ้ห่าเป็นร่างกายมนุษย์ เป็นผู้สร้างสรรค์สิ่งในโลก ไม่ว่าจะเป็นสัตว์ก็ดี พันธุ์พืชก็ ดี ปั้นเป็นรูปอะไรก็ได้เช่นนั้นเกิดขึ้น ต่อมาทั้งสองจึงตกลงปลงใจอยู่ด้วยกันเพื่อสร้างมนุษย์ชายหญิงเกิดขึ้นตาม มา ครั้นสร้างมนุษย์แล้ว จึงสร้างพระสุเมรุให้เป็นแกนกลางของจักรวาล หลังจากนั้นก็ให้พระอาทิตย์พระจันทร์ ส่องแสงและเดินรอบจักรวาล เกิดเป็น ๑๒ ราศี และ ๓ ฤดู ปู่สังโฆสาอย่าสังโฆสีได้สั่งสอนให้มนุษย์โลกตั้งตน อยู่ในศีล สร้างกุศลบำเพ็ญทาน เพื่อจะได้เกิดในสวรรค์ หากใครอยากไปเกิดในนรกอเวจีก็ให้สร้างเวรสร้างกรรม

ส่วนความเชื่อดั้งเดิมของชาวบ้านนั้น เกี่ยวกับผีโดยอธิบายว่ารอบ ๆ ตัวมนุษย์และธรรมชาติมีผีอยู่ ผีมีทั้งผีดีและผีร้าย โดยผีดีจะทำหน้าที่ปกป้องคุ้มครอง แต่จะลงโทษมนุษย์ได้หากว่ามนุษย์ทำให้ผีไม่พอใจ เช่นเดียวกับผีร้ายที่ทำร้ายมนุษย์ได้ รวมถึงการผสมผสานความเชื่อของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ที่มีรูปเคารพของ เทพเจ้า และรูปเคารพต่างๆ ตามเทวสถานต่างๆ ที่ปรากฏในพื้นที่อีสานใต้ ซึ่งเป็นความเชื่อในศาสนาพราหมณ์ ซึ่งมีการประกอบพิธีกรรม เช่น สรวงบูชา

จากจักรวาลทัศน์ในการมองร่างกายและมองโลกอยู่ภายใต้ความเชื่อทางศาสนาพุทธ ศาสนาพราหมณ์ และความเชื่อเรื่องผี พราหมณ์ และพุทธ<sup>๑๖๐</sup>

ทำให้ชาวบ้านอธิบายว่าร่างกายประกอบไปด้วย ๒ ส่วนคือ ตัวร่างกาย และจิตใจหรือขวัญ และ ร่างกายมีอำนาจเหนือธรรมชาติ ที่ส่งผลต่อความการอธิบายสมดุลงของสุขภาพและสาเหตุการเกิดโรค รวมทั้ง ข้อห้ามต่าง ๆ

ความเชื่อเกี่ยวกับจักรวาลวิทยาของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยเขมรมีการพัฒนาจากฐานมาจากความเชื่อ เรื่องผี ผสมผสานกับศาสนาพราหมณ์ และศาสนาพุทธ ด้วยวิถีชีวิตดั้งเดิมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยเขมรที่อาศัยอยู่ใน เขตป่าดงที่เป็นพื้นที่ที่อุดมสมบูรณ์มากด้วยทรัพยากรป่า การอาศัยอยู่ในป่าดงที่แวดล้อมด้วยป่าเขาลำเนาไพร

<sup>๑๕๙</sup> สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคอีสาน เล่มที่ ๘. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, ๒๕๔๒. หน้า ๒๖๘๗-๒๖๘๘.

<sup>๑๖๐</sup> ฉลาดชาย รมิตานนท์, ผีเจ้านาย, (กรุงเทพฯ: พายัพ ออฟเซท พรินท์, ๒๕๒๗), หน้า ๑๔๒.

พร้อมด้วยสิ่งสาลาสัตว์น้อยใหญ่ และสิ่งทีเเหนือธรรมชาติ เช่น เจ้าป่าเจ้าเขา นางไม้ ผีเจ้าที่ และอื่นๆ และเชื่อว่าศักดิ์สิทธิ์ที่สิ่งสถิตอยู่ทั่วทุกมุมโลกดังนั้นกลุ่มชาติพันธุ์ไทยเขมรจึงให้ความเคารพต่อสิ่งแวดลอม โดยเชื่อว่ามีอิทธิพลต่อชีวิตมนุษย์<sup>๑๖๑</sup> หากมีโกรธอาจทำให้ได้รับภทภัยอันตราย ความเชื่อเหล่านี้เป็นเหตุให้กลุ่มชาติพันธุ์ไทยเขมรจึงศึกษาเล่าเรียนวิชาคาถาเวทย์มนต์ มีของขลังต่างๆ รักษา เพื่อความอยู่รอดปลอดภัยของชีวิต และมองผีก็เสมือนคน มีความหิว ความอยาก จึงมีการประกอบพิธีกรรมบวงสรวงผีและสิ่งเเหนือธรรมชาติเป็นประจำทุกปี

ความเชื่อเกี่ยวกับจักรวาลวิทยาดังกล่าว ทำให้กลุ่มชาติพันธุ์ไทยเขมรเชื่อว่าร่างกายของมนุษย์ประกอบด้วย ๒ ส่วน คือ ส่วนร่างกายและส่วนจิตใจ ในส่วนของจิตใจหรือขวัญ ซึ่งทั้งสองส่วนมีความสัมพันธ์กัน โดยกลุ่มชาติพันธุ์ไทยเขมรส่วนใหญ่เชื่อว่าขวัญ ๑๙ ขวัญ อยู่ตามส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย ขวัญสำคัญที่สุดอยู่บนกระหม่อม เรียกว่า “ขวัญหัว” อีกทั้งมีความเชื่อว่าร่างกายมี “กรูกำเนิด” ซึ่งเป็นเทพที่ติดตัวมากับมนุษย์ตั้งแต่แรกเกิดโดยประทับอยู่บนศีรษะ ร่างกายจึงมิได้มีเพียงมนุษย์เป็นเจ้าของ แต่ร่างกายยังเป็นพื้นที่ยึดหรือที่ตั้งของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ที่มนุษย์จำเป็นต้องให้ความเคารพยำเกรง ความเชื่อดังกล่าวจึงทำให้กลุ่มชาติพันธุ์ไทยเขมรมีข้อปฏิบัติเกี่ยวกับศีรษะค่อนข้างเคร่งครัด จะรักษาและถนอมศีรษะยิ่งชีพ เชื่อว่าหากโดนจับเล่นศีรษะอาจจะทำให้เจ็บป่วย และมีอาการปวดศีรษะอย่างรุนแรงได้ กลุ่มชาติพันธุ์ไทยเขมรจึงให้ความสำคัญกับศีรษะและขวัญเป็นอย่างมาก อีกทั้งเชื่อว่าหากขวัญหายออกจากร่าง จะทำให้เจ็บป่วย หรือเสียชีวิตได้

นอกจากนี้กลุ่มชาติพันธุ์ไทยเขมรยังมีความเชื่อเรื่องคุณไสย ที่เรียกกันว่า อำเปอ รวมถึงยาสั่ง ความเชื่อดังกล่าวส่งผลให้กลุ่มชาติพันธุ์ไทยเขมรแต่ละคนมีของรักษาประจำตัว ไม่ว่าจะเป็นเครื่องรางของขลัง คาถาอาคม หรือเข้าไปเป็นบริวารของหมอแม่มวดซึ่งเชื่อว่าเป็นเสมือนตัวแทนของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ที่จะสามารถปกป้องรักษาความปลอดภัยให้กับชีวิตตนได้ อีกทั้งในกรณีที่มีผู้ป่วยที่โรงพยาบาลไม่สามารถรักษาให้หายได้ จะขอเข้ามารับบริการบำบัดโรคจากหมอแม่มวด ด้วยพิธีกรรมต่างๆ ตามกระบวนการบำบัดรักษาที่แก้ตามสาเหตุของการเจ็บป่วย ไม่ว่าจะเป็นการถอดถอนคุณไสย การสะเดาะเคราะห์ การเรียกขวัญ หรืออื่นๆ การสะเดาะเคราะห์ การถอดถอนคุณไสย แต่ด้วยความเป็นชาวพุทธของหมอแม่มวด ซึ่งเป็นผู้นำทางด้านความเชื่อเรื่องบุญ กรรมในชาตินี้ชาติหน้า และชีวิตหลังความตาย ตามคำสอนทางหลักพระพุทธศาสนา ในพิธีกรรมโลงแม่มวด หมอแม่มวดจึงนำคำสอนในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาสอดแทรกอธิบายให้ผู้ป่วย และผู้เข้าร่วมพิธีปฏิบัติตนเพื่อการสะสมคุณความดีเพื่อผลที่ดีทั้งในชาตินี้และชาติหน้า รวมถึงสอนให้ฝึกจิตใจสงบ

### ๓. ความเชื่อเกี่ยวกับสาเหตุการเจ็บป่วยของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยเขมร

กลุ่มชาติพันธุ์ไทยเขมรเชื่อว่าการเกิดการเจ็บป่วยเกิดจากหลายสาเหตุ ซึ่งสาเหตุใหญ่ ๆ มี ๒ ประการ คือ การเจ็บป่วยจากธรรมชาติและจากสิ่งเเหนือธรรมชาติ การเจ็บป่วยจากธรรมชาติ ได้แก่ การเจ็บป่วยตามอายุขัย การเจ็บป่วยจากเลือดลม การเจ็บป่วยจากความเครียด จากการพักผ่อนได้น้อย จากการได้รับเชื้อโรค เป็นต้น สำหรับการเจ็บป่วยจากสิ่งเเหนือธรรมชาติมีสาเหตุมาจาก ๓ ประการใหญ่ ๆ คือ ๑. การกระทำของผี ซึ่งมีทั้งผีดีและผีไม่ดี ผีไม่ดี ได้แก่ ผีปอบ ผีพราย ผีสัมภเวสี ที่มากระทำ ส่วนผีดีหรือที่กลุ่มชาติพันธุ์เรียกว่า เทพ

<sup>๑๖๑</sup> อัจฉรา ภาณุรัตน์. พิธีโลงแม่มวด: การรักษาโรคด้วยจิตวิญญาณของชาวไทยเขมร, มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ความเชื่อไทย - เขมร, ปีที่ ๒๑ ฉบับที่ ๒ กันยายน - ธันวาคม ๒๕๔๕, หน้า ๔๕ - ๔๘.

ซึ่งมักให้คุณ แต่จะกระทำต่อเมื่อบุคคลนั้นกระทำผิดจารีตประเพณี กระทำผิดต่อข้อห้ามของสังคัม ๒. เกิดจากขวัญออกจากร่างกาย เช่น ขณะหลับแล้วขวัญออกไปเที่ยวแล้วไม่กลับมา หรือขวัญหายจากการเสียใจ จากการตกใจ ๓. เกิดจากถูกของเข้า หรือเรียกว่า อำเปอ หรือ คุณไสย เช่น การใช้เวทมนต์คาถาเสกของมาทำร้าย จากการโกรธเคืองกันทำพิธีกรรมบางอย่างเพื่อให้ฝ่ายตรงกันข้ามเกิดการเจ็บป่วยขึ้น หรืออาจเพียงเพื่อการลองของคนที่ถูกขงนั้นจะเจ็บป่วยมีอาการคล้ายคนบ้า หรือการถูกยาสั่ง จนทำให้บุคคลที่โดนนั้นเสียชีวิต

ในกรณีที่ทราบสาเหตุว่าเกิดจากการกระทำของผี หมอมะมีวดจะทำหน้าที่อ่อนวอน ขอขมาต่อผีนั้นๆ ให้ยกโทษให้ผู้ป่วย หากเป็นการเจ็บป่วยจากคุณไสย หมอมะมีวดจะทำพิธีถอดถอนคุณไสยออกด้วยไข่มุก โดยก่อนสิ้นสุดพิธีหมอมะมีวดจะสอดแทรกคำสอนแก่ศิษย์ด้วยคำสอนตามหลักกรรมทางพุทธศาสนา

#### ๔. วาทกรรม “สุขภาพ” สากลกับของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยเขมร

นักวิชาการทางการแพทย์ที่มีชื่อเสียงในอดีตตั้งแต่ฮิโปเครติส (Hippocrates) พาราเซลลัส (Paracelsus) รูดอล์ฟ เวอร์ชอว์ (Rudolf Virchow) และกระทั่ง ซิกมันด์ ฟรอยด์ (Sigmund Freud) มองว่า “สุขภาพ และการเจ็บป่วยเกี่ยวข้องและเป็นส่วนหนึ่งของวิถีการดำรงชีพของมนุษย์” ดังนั้นในการศึกษาเกี่ยวกับการดูแลสุขภาพของ แต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ จำเป็นต้องทำความเข้าใจนิยามความหมายเกี่ยวกับ “สุขภาพ” การเจ็บป่วย” ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยเขมร เพื่อให้เข้าใจในวิถีคิดเกี่ยวกับสุขภาพของกลุ่มชาติพันธุ์ การให้คำจำกัดความ “สุขภาพ” และ “การเจ็บป่วย” นั้น ไม่ใช่เพียงเพื่อกำหนดแนวคิดทางปรัชญาเกี่ยวกับสุขภาพเท่านั้น แต่คำจำกัดความนี้มีความเกี่ยวข้องกับการดูแลสุขภาพตนเอง และการตัดสินใจในการรับบริการบำบัดรักษาจากแหล่งบริการต่างๆ เช่นเดียวกับแนวคิดเชิงทฤษฎีเกี่ยวกับพฤติกรรมดูแลสุขภาพมีพัฒนาการมาจนถึงแนวคิดที่สำคัญนักมานุษยวิทยาการแพทย์ที่สำคัญคนหนึ่ง คือ อาเธอร์ คลายน์แมน (Arthur Kleinman) ที่เน้นถึงวิธีการศึกษาแบบเชิงชาติพันธุ์วรรณา (ethnographic approach) หรือกระบวนการศึกษาที่เขาเรียกว่า medical ethnography นั่นก็คือ วิธีการศึกษาเพื่อให้เข้าใจว่าผู้อยู่ในสังคมหรือชุมชนที่เราศึกษานั้นคิดอย่างไรเกี่ยวกับเรื่องสุขภาพ ตั้งแต่เรื่องความเชื่อเกี่ยวกับความเจ็บป่วย การตัดสินใจเกี่ยวกับวิธีการที่จะตอบสนองต่อความเจ็บป่วยตลอดจนการคาดหวังและประเมินเกี่ยวกับความช่วยเหลือที่ได้รับ

คำว่า “สุขภาพ” ภาษาอังกฤษมาจากคำว่า “Health” ซึ่งมีความหมายในทางบวก หมายถึง

“สุขภาพดี” สำหรับภาษาไทยคำว่า “สุขภาพ” มาจากคำว่า สุข กับ ภาวะ หมายถึง ภาวะที่เป็นสุข หรือ well – being นั่นเอง ซึ่งองค์การอนามัยโลก (WHO) ได้นิยามไว้ในวรรคแรกของกฎบัตรว่า สุขภาพคือสภาพความเป็นอยู่ที่ดีทั้งทางร่างกาย จิตใจและทางสังคมอย่างพร้อมมูล มีใช้แต่เพียงการปราศจากโรค ปราศจากทุพพลภาพเท่านั้น แต่เป็นคนที่สามารถปรับตัวให้มีความสุขอยู่กับสังคมและสิ่งแวดล้อมที่กำลังเปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลา โดยไม่มีข้อขัดแย้งภายในจิตใจ มีสัมพันธภาพอันดีตามกับบุคคลอื่นและดำรงชีวิตอยู่ได้ด้วยความสะดวกอย่างมีความสุขสามารถที่จะเป็นมิตรและคบค้าสมาคม มีความสัมพันธ์กับคนอื่นในทางที่ดีได้ นั่นก็คือ การมีสุขภาพสังคมที่ดีตามมา ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๔๑ ที่ประชุมสมัชชาองค์การอนามัยโลก จึงเพิ่มคำว่า spiritual well – being หรือสุขภาพทางจิตวิญญาณเข้าไป ซึ่งคำว่า จิตวิญญาณ นี้ Schultz and Videbeck กล่าวไว้ว่า หมายถึงปฏิบัติการของความเป็นมนุษย์ในด้านศีลธรรมและจริยธรรม เป็นสัญลักษณ์ของพฤติกรรมที่ดีความเชื่อในคุณค่า ความรัก ความยำเกรงหรือการบูชา ซึ่งเป็นปรัชญาแห่งชีวิตของบุคคล เป็นแหล่งของความเข้มแข็ง การคำนึง ความมั่นคง เป็นการเจริญสติ เจริญสมาธิ จิตวิญญาณที่สูงก่อให้เกิดความสุขอันประณีต ต็มตำ ท่วมพัน

สุขทั่วทุกอณูของร่างกาย คล้ายสุขุทัย สุขที่ยากแก่การอธิบายนี้เรียกว่า ความสุขทางจิตวิญญาณ (spiritual happiness) หรือ สุขภาพทางจิตวิญญาณ นั่นเอง

อาจกล่าวได้ว่าคำว่า “สุขภาพ” ในความหมายขององค์การอนามัยโลกนั้น สุขภาพถูกนิยามในความหมายสุขภาวะ (well-being) เป็นเรื่องราวของชีวิตที่ดำเนินไปตามปกติธรรมดา เป็นสภาวะแห่งความสมบูรณ์ของร่างกายและจิตใจ สังคม และจิตวิญญาณ สุขภาพต้องประกอบไปด้วยองค์ประกอบเหล่านี้อย่างสอดคล้องกัน แต่ในความเป็นจริงความหมายของสุขภาพเป็นเพียงวาทกรรม ในการสร้างความหมายเพื่อสร้างความชอบธรรมให้กับตนเอง แต่ในปรากฏการณ์ทางปฏิบัติการแพทย์แผนปัจจุบันให้ความสำคัญกับการบำบัดรักษาทางกาย ตามแนวทางของทฤษฎีเชื้อโรค ด้วยการหาสาเหตุที่มาของโรค เพื่อการวินิจฉัยโรค นั่นก็คือการเน้นรักษาโรคมกกว่าการรักษาคนมาโดยตลอด

สำหรับคำนิยาม “สุขภาพ” ของกลุ่มชาติพันธุ์นั้น ปีเอเรต์ (Pierret) นักสังคมวิทยา ได้เขียนบทความ Constructing discourses about health and their social determinant<sup>๑๖๒</sup> ที่ได้จากวิจัยเชิงสำรวจเพื่อทำความเข้าใจความหมายของสุขภาพในทัศนะของกลุ่มชาติพันธุ์ว่า การศึกษาเกี่ยวกับความหมายของสุขภาพ ต้องใช้ทัศนะหรือมิติมุมมองที่กว้าง สุขภาพเป็นเรื่องสุขภาวะในชีวิตประจำวัน ที่ประกอบขึ้นด้วยความสัมพันธ์กับคนอื่น ๆ ในสังคมหรือกลุ่มเดียวกันได้ หรืออีกนัยหนึ่งกล่าวได้ว่า สุขภาพเป็นเรื่องของโครงสร้างสังคมใหญ่ ที่มีลักษณะเป็นเหตุการณ์ทางสังคมที่มีความซับซ้อน เชื่อมโยงสัมพันธ์กันทุกด้านและแปรผันไปในทุกมิติ มีการเลื่อนไหล หรือปรับเปลี่ยนตามบริบทด้านสถานที่ เวลา และเงื่อนไขทางสังคม-วัฒนธรรม เศรษฐกิจการเมือง เช่นเดียวกับการดูแลสุขภาพของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยเขมรมีมิติของเวลาในการพัฒนาความเชื่อจากอดีตมาจนปัจจุบันจนมีการผสมผสานความเชื่อและพิธีกรรมที่ประกอบด้วยผี พราหมณ์ และพุทธศาสนา

ดังนั้น คำว่า สุขภาพ ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยเขมร จึงเป็นสุขภาพดีของแต่ละบุคคลที่ผูกพันและเชื่อมโยงกับวิถีการดำเนินชีวิตในครอบครัว ชุมชน สังคม และสิ่งแวดล้อมอย่างแยกกันไม่ออก สุขภาพจึงเป็นบูรณาการที่สำคัญส่วนหนึ่งของคุณภาพชีวิตที่มีพื้นฐานอยู่บนแนวคิดในเรื่องดุลยภาพ ซึ่งเกิดจากความเชื่อมโยงขององค์ประกอบทั้งหมด สมดุลของสุขภาพเกิดขึ้นเมื่อ กาย จิต สังคม และจิตวิญญาณ มีความสัมพันธ์ต่อกัน

## ๕. หมอมะมีวด

เป็นที่ยอมรับกันของนักมานุษยวิทยาการแพทย์ในข้อเท็จจริงที่เป็นปรากฏการณ์สังคมทั่วโลกว่า ในสังคมหนึ่งๆ จะมีระบบการแพทย์มากกว่าหนึ่งระบบดำรงอยู่เสมอ ไม่ว่าสังคมนั้นจะเป็นสังคมสมัยใหม่ที่มีความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์หรือเทคโนโลยี หรือจะเป็นสังคมดั้งเดิมที่ห่างไกลจากความทันสมัยก็ตาม<sup>๑๖๓</sup> ที่เป็นเช่นนี้เพราะโดยความเป็นจริงแล้วไม่มีระบบการแพทย์ใดที่จะมีความสมบูรณ์แบบในตัวของมันเองในการที่จะตอบสนองต่อปัญหาที่เกิดจากความเจ็บป่วยได้อย่างบริบูรณ์ในทุกมิติอย่างเหมาะสมกับความแตกต่างหลากหลายของผู้คนที่มีอยู่ในสังคมได้ การแพทย์พหุลักษณะจึงเป็นปรากฏการณ์ธรรมดาที่เกิดขึ้นในทุกสังคมทั่วโลก

<sup>๑๖๒</sup> ฉลาดชาย รมิตานนท์. ผีเจ้านาย. เชียงใหม่: มิ่งเมือง, ๒๕๔๕.

<sup>๑๖๓</sup> โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์. คนมองคนบนความหลากหลายของวัฒนธรรมสุขภาพบนสำรวจแนวคิดทางมานุษยวิทยาการแพทย์. เอกสารประกอบการประชุมประจำปีทางมานุษยวิทยา เรื่อง คนมองคน นานาชีวิตในกระแสความเปลี่ยนแปลง วันที่ ๒๗-๒๙ มีนาคม ๒๕๔๕ ณ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).

แนวคิดการแพทย์พหุลักษณะ ของ Kleinman<sup>๑๖๔</sup> เป็นแนวคิดหลัก ระบบการแพทย์พหุลักษณะ (Pluralistic medical system) หรือ (medical pluralism) หรือพหุนิยมทางการแพทย์ หมายถึง ความหลากหลายของวัฒนธรรมสุขภาพที่ดำรงอยู่ในสังคมหนึ่งๆ นั้น โดย Kleinman<sup>๑๖๕</sup> นักมานุษยวิทยาชาวอเมริกัน อธิบายไว้ว่า ระบบวัฒนธรรมหนึ่งของสังคม ซึ่งประกอบด้วยระบบต่าง ๆ ๓ ระบบย่อยด้วยกัน ได้แก่ ๑. ระบบการดูแลสุขภาพของสามัญชน (Popular Health Sector) อันเป็นระบบที่ใหญ่ที่สุด ๒. ระบบการดูแลสุขภาพแบบตะวันตก (Professional Health Sector) และ ๓. ระบบการดูแลสุขภาพแบบพื้นบ้าน (Traditional Sector of care) ภายในระบบการดูแลสุขภาพของสามัญชนนี้ประกอบด้วยบุคคลและกลุ่มบุคคลต่าง ๆ ๔ ระดับ คือ ๑. ผู้ป่วย ๒. ครอบครัวผู้ป่วย ๓. เครือข่ายทางสังคมของผู้ป่วย (social network) ได้แก่ ญาติ เพื่อนบ้าน เพื่อนฝูงในที่ทำงาน ๔. ชุมชน เช่น ผู้นำชุมชน ซึ่งสองประเภทหลังเป็นการดูแลสุขภาพแบบพื้นบ้าน ที่เป็นวัฒนธรรมภายในสังคมแต่ดั้งเดิม เป็นการแพทย์แบบชาวบ้าน (popular) ที่ไม่มีลักษณะวิชาการชั้นสูง ดังเช่นการแพทย์แบบวิชาชีพหรือการแพทย์แบบตะวันตก ซึ่ง Kleinman อธิบายว่า ระบบการแพทย์ทั้งสามนี้ดำรงอยู่ร่วมกันอย่างผสมผสานลงตัวในแต่ละสังคม

ในวัฒนธรรมการดูแลสุขภาพของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยเขมรก็เช่นเดียวกัน ระบบการแพทย์แต่ละชุมชนหรือสังคมที่มีด้วยกันอย่างน้อย ๓ กลุ่มหลัก ได้แก่ การดูแลตนเองและสมาชิกในครอบครัวโดยใช้ภูมิปัญญาในการดูแลสุขภาพที่ถ่ายทอดกันอยู่ในระบบครอบครัวและเครือญาติ โดยเมื่อมีการเจ็บป่วย พ่อแม่ ปู่ย่าตายาย จะนำสมุนไพรมาทำการบำบัดรักษากันในเครือญาติของตน แต่หากเกินความสามารถจะไปขอรับบริการจากหมอพื้นบ้าน แต่หากประเมินว่าเป็นโรคเกี่ยวกับโรคของโรงพยาบาลก็จะไปรับบริการที่สถานบริการสาธารณสุข

โดยทั่วไปหมอพื้นบ้านสามารถจำแนกประเภทได้เป็น ๒ กลุ่มใหญ่ คือกลุ่มหมอรักษาทางกายบำบัดเป็นการรักษาที่ให้ความสำคัญกับการรักษาร่างกายโดยตรง ได้แก่ หมอนวด หมอจับเส้น หมอกระดูก หมอฮากไม้ อีกกลุ่มคือหมอรักษาทางจิตบำบัด ที่มีความเชื่อว่าการเจ็บป่วยส่วนใหญ่เกิดจากการกระทำของสิ่งเหนือธรรมชาติ หมอพื้นบ้านกลุ่มนี้ส่วนใหญ่จึงบำบัดรักษาด้วยพิธีกรรม ซึ่งก็คือหมอมะมีวด ที่ให้การบำบัดรักษาผู้ป่วยด้วยการหาสาเหตุของการเจ็บป่วย และทำพิธีไล่ลมมะมีวดแก้ไขตามสาเหตุของการเจ็บป่วย และท้ายสุดจะเรียกขวัญกลับสู่ร่างกาย อีกทั้งทำพิธี “เสียด” เพื่อดูดถอดถอนพิษที่ถูกกระทำจากอำนาจมืดที่มองไม่เห็นออกจากร่างกายในกรณีที่คุณไสย ด้วยความเชื่อที่เข้มแข็งและยังมีปรากฏการณ์การเจ็บป่วยที่เชื่อว่าเกิดจากสิ่งเหนือธรรมชาติเกิดขึ้นอยู่เป็นประจำ ส่งผลให้หมอมะมีวดยังคงได้รับความนิยมจากชาวกลุ่มชาติพันธุ์ไทยเขมรในอีสานใต้ในการเข้ารับการรักษาอย่างเนืองแน่น

## ๖. พิธีกรรมไล่ลมมะมีวด

พิธีกรรมไล่ลมมะมีวด เป็นพิธีกรรมของหมอมะมีวดกลุ่มชาติพันธุ์ไทยเขมรในอีสานใต้ ซึ่งคำว่า “ไล่” หมายถึง การเข้าทรง “มะมีวด” หมายถึง ตัวบุคคลที่สามารถสื่อกับวิญญาณต่าง ๆ ให้มาประทับทรงได้ สำหรับกรรมมะมีวด เป็นเทพที่มาสติกับคน สามารถทำให้บุคคลนั้นเข้าทรง พูดคุยกับเทพองค์อื่น ๆ จนสามารถทราบสาเหตุของการเจ็บป่วยและการประกอบพิธีกรรมแก้ไขสาเหตุของการเจ็บป่วย

<sup>๑๖๔</sup> Kleinman, Arthur. *Patient and Healer in the Context of Culture*. Berkeley: University of California Press, 1980.

<sup>๑๖๕</sup> อ้างแล้ว.



จากการศึกษาพบว่า พื้นที่ศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ไทยเขมรมีหมอมะมีวดอาศัยอยู่ทั่วไปในชุมชน โดยมีผู้ป่วยจากหมู่บ้านเดียวกันและพื้นที่ใกล้เคียงรวมถึงจังหวัดอื่นๆ ในอีสานใต้มารับบริการไม่ขาดสาย เป็นเสมือนเครือข่ายทางสังคมของหมอมะมีวดที่มีครอบครัวอยู่เกือบทุกพื้นที่ในอีสานใต้ ผู้ป่วยที่มารับบริการรักษาจากหมอมะมีวด ประมาณร้อยละ ๙๐ ส่วนใหญ่เคยไปรับบริการจากระบบการแพทย์แผนปัจจุบันมาก่อน แต่รักษาไม่หายส่วนใหญ่มักหาสาเหตุไม่ได้และมีอาการแปลกไปกว่าโรคปกติทั่วไป คล้ายลักษณะเกิดจากสิ่งเหนือธรรมชาติ ที่มนุษย์ทั่วไปไม่สามารถควบคุมอาการได้ เช่น มีอาการปวดศีรษะอย่างรุนแรง รับประทานยาตัวใดก็ไม่หายอยู่ เอกซเรย์หรือ CT Scan ก็ไม่พบความผิดปกติในสมอง หรืออยู่ๆ ก็มีอาการซึมเศร้า เพ้อเจ้อ พูดไม่รู้เรื่องอย่างฉับพลัน บางรายก็ยืนไม่ได้ เดินไม่ได้ นอนติดเตียงอย่างกะทันหันโดยไม่มีสาเหตุ เป็นต้น

พิธีกรรมมะมีวดของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยเขมร คือการประกอบพิธีกรรมบูชาเคารพกราบไหว้สิ่งเหนือธรรมชาติ ซึ่งอาจเป็นวิญญาณบรรพบุรุษ นางฟ้า เทพ เทวดา หรืออื่นๆ เป็นการบูชาตามแบบแผนที่ได้รับการถ่ายทอดต่อกันมา จากความเชื่อที่มีการผสมผสานระหว่างผี พราหมณ์ พุทธ ทำให้พิธีกรรมจึงมีการผสมผสานหลายกิจกรรม ได้แก่ การไหว้ครู เพื่อบูชาบรรพบุรุษ การรำถวาย การเซ่นไหว้ การขอขมา และการบำบัดรักษาผู้ป่วยโดยผ่านพิธีกรรม โดยผ่านดนตรี เครื่องหอม เพลง ดนตรี การขับกล่อม และบทสวด เป็นต้น

การประกอบพิธีกรรมโงลมะมีวด เพื่อให้ทราบถึงสาเหตุการเกิดโรคและแนวทางในการบำบัดรักษา ในกรณีที่เกิดจากคุณไสยหรือโดนของ หมอมะมีวดจะนำไปเฝ้าเสกคลึงกับตัวผู้ป่วยจากบนลงล่าง เรียกว่า “เส็ก” เป็นการดูดสิ่งเลวร้ายให้ออกจากร่างกายไปอยู่ในไข่ ส่วนขั้นตอนสุดท้ายของพิธีกรรม หมอมะมีวดจะทำพิธีเรียกขวัญ ชาวบ้านเรียกว่า เฮาบปลิง เป็นการทำพิธีเพื่อเรียก ให้ขวัญกลับมาอยู่กับเนื้อกับตัวผู้ป่วย กลุ่มชาติพันธุ์ไทยเขมรมีความเชื่อว่า ขวัญของคนมีลักษณะเหมือนดวงแก้ว ลักษณะกลมโตเท่ากำมือของผู้ป่วย ขณะทำพิธีหมอมะมีวดจะคร่ำครวญขอให้ขวัญกลับมา ผู้ร่วมพิธีต่างก็จะพากันร้องเรียกหาแก้วหรือขวัญช่วยหมอมะมีวดให้ขวัญผู้ป่วยกลับเข้าสู่ร่างผู้ป่วย ซึ่งจะใช้เวลาอย่างมากในการประกอบพิธีแต่ละครั้ง ส่วนใหญ่พิธีจะเริ่มประมาณหนึ่งทุ่มจนถึงตีหนึ่งตีสอง บางรายถึงรุ่งสว่าง

สามารถสรุปขั้นตอนในพิธีกรรมมะมีวด ดังนี้ หมอมะมีวดประกอบพิธีไหว้ครู ต่อมาประทับทรงร่าง หมอมะมีวดปิดเปลือกขี้ผึ้งออกจากร่างของผู้ป่วย โดยใช้ดาบฟันสิ่งชั่วร้าย เมื่อสิ่งชั่วร้ายออกจากร่างผู้ป่วย หมอมะมีวดทำพิธีปลอบขวัญ แล้วเรียกขวัญ ผูกแขน และเส็กขยาย โดยในช่วงผูกแขนนี้หมอมะมีวดจะนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนากล่าวสอนสั่งศิษย์และผู้เข้าร่วมพิธีอย่างใกล้ชิด ต่อจากนั้นหมอมะมีวดหมุนขันแล้วออกจากร่างไปเป็นอันเสร็จพิธี ซึ่งพิธีโงลมะมีวดใช้เวลาประกอบพิธีมากส่วนใหญ่เริ่มช่วงเย็นจนค่ำ บางพิธีจนถึงเช้า

อาจกล่าวได้ว่าพิธีโงลมะมีวดเป็นพิธีกรรมที่แฝงไว้ด้วยกุศโลบายในการตั้งสมาชิกครอบครัว เครือญาติ และเพื่อนบ้านในชุมชนมามีส่วนร่วมในการบำบัดรักษาผู้ป่วย เป็นการดูแลสุขภาพแบบองค์รวมที่ไม่เพียงให้ความสำคัญเฉพาะร่างกาย แต่รวมถึงความสำคัญของจิตใจ สังคม และจิตวิญญาณด้วย ในด้านจิตใจคือกำลังใจที่ได้จากสมาชิกครอบครัว เครือญาติ และเพื่อนบ้านในชุมชนที่มาร่วมให้กำลังใจ มาร่วมแรงจัดพิธีกรรม นำเงินทองของเครื่องใช้มาร่วมบริจาคช่วยเหลือประจุกคนในครอบครัวเดียวกัน ช่วยเหลือตั้งแต่การจัดสถานที่ ค่าหมอมะมีวดทำพิธี ค่าวงดนตรีกันตริမ် เครื่องไหว้ครูดนตรี อาหารเลี้ยงนักร้อง อุปกรณ์เครื่องประกอบพิธีกรรม เช่น บายศรี เครื่องอาหารคาวหวาน ค่าอาหารเลี้ยงแขกหรือทั้งสมาชิกของครอบครัว เครือญาติ เพื่อนบ้านในชุมชนที่มาร่วมงาน ค่าใช้จ่ายในการจัดพิธีแต่ละครั้งเป็นพันหรือเป็นหมื่น ดังนั้นจึงเป็นวัฒนธรรมอย่างหนึ่งที่กำหนดขึ้นอย่างไม่เป็นทางในชุมชน เป็นการดูแลสุขภาพคนในชุมชนด้วยจิตใจที่บริสุทธิ์ ด้วยจิตวิญญาณของการให้และเอื้อ

อาหาร และที่สำคัญคือการร่วมแรงร่วมใจโดยเครือข่ายทางสังคม เมื่อมีการจัดพิธีกรรมโงมมะมัวด แต่ละครัวเรือนจะไป “เล่น” ด้วย คำว่า “เล่น” นี้ กลุ่มชาติพันธุ์ไทยเขมรอธิบายว่าการนำข้าวของเครื่องใช้เงินทองไปช่วยบ้านที่จัดพิธีกรรม หากใครไปไม่ได้ก็ฝากคนอื่นไปให้ โดยมีความเชื่อว่าหากไม่ไปร่วมช่วยกัน อาจทำให้สมาชิกในครอบครัวจะได้รับเคราะห์กรรมหรือภัยอันตรายต่างๆ ซึ่งหากมีภัยใดเกิดขึ้นชาวบ้านจะกล่าวสมน้ำหน้า ซ้ำเติมว่า “นี่แหละเป็นเพราะมันไม่ไปเล่นช่วยคนอื่นเค้า”

จะเห็นได้ว่าความเจ็บป่วยกลุ่มชาติพันธุ์ไทยเขมร มิใช่เป็นเรื่องเฉพาะบุคคล แต่เป็นเรื่องของสมาชิกในครอบครัว เครือญาติ และ เครือข่ายทางสังคม ถือเป็นวัฒนธรรมการบำบัดรักษาแบบพื้นบ้านที่ร้อยรัดเรียงกันเป็นเสมือนห่วงโซ่สายใยแห่งความผูกพันในชุมชนหรือสังคมนั้นๆ สอดรับกับแนวคิดทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่นิยม (Structure and Functionalism) ของ Radcliffe-Brown<sup>๑๖๖</sup> และ Bronislaw Malinowski<sup>๑๖๗</sup> ที่ว่าภายในสังคมจะมีการทำหน้าที่ต่างๆ อย่างเป็นระบบเพื่อการดำรงอยู่ของแต่ละสังคมนั้นๆ โดยส่วนย่อยต่าง ๆ ภายในสังคมนั้นจะปฏิบัติงานทำหน้าที่ที่ต่อเนื่องประสานสัมพันธ์กัน เพื่อเป็นเครื่องมือในการตอบสนองความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ เพื่อมุ่งไปสู่ความหมายที่แท้จริงของความอยู่รอดจากการเจ็บป่วย

### ๗. วิถีปฏิบัติของหมอมะมัวด

กลุ่มชาติพันธุ์ไทยเขมรเชื่อว่าหมอมะมัวดคือตัวแทนของเทพที่ถือเป็นของสูง และเป็นผู้นำทางคุณความดี หมอมะมัวดจึงมีข้อปฏิบัติและข้อห้ามหรือตอที่ปฏิบัติอย่างเคร่งครัดสำหรับตนเองด้วยเช่นกัน ดังนี้

๑. ปฏิบัติในศีลห้าอย่างเคร่งครัด
๒. ขึ้นขันธุ์ ๕ ขันธุ์ ๘ ในทุกวันพระ ๑๕ คำ วันเข้าพรรษา และวันออกพรรษา โดยการกราบไหว้บอกกล่าวครูบาอาจารย์ ครูรักษาของตน
๓. ไม่ประกอบพิธีกรรมในวัน ๑๕ คำ คือ วันพระ ทั้งข้างขึ้นและข้างแรม อีกทั้งไม่ทำพิธีกรรมในบ้านที่มีงานศพ “ถือตัวไม่ได้ก็มองไม่เห็น ถ้าเราทำผิด ไม่ทำตามข้อห้าม ครูก็จะไม่อยู่กับเรา” นางสามารถกล่าว ๔. ไม่รับประทานเนื้อสัตว์ใหญ่ ซึ่งถือว่าเป็นผู้มีบุญคุณ โดยเฉพาะเนื้อควาย หนังกวาย อีกทั้งเชื่อว่าเป็นการป้องกันการถูกคุณไสยเข้าตัว นางสามารถอธิบายว่า “ต้องระวังหนังกวายเสกเข้าห้อง กินเนื้อควายไปจะโดนของเขาได้ เพราะเป็นพวกเดียวกับหนังกวาย หากกินเหมือนมีเนื้อชนิดของมันอยู่ในตัวเรา จะทำเสกหนังกวายเข้าตัวเราได้ง่าย” ๕. ไม่ลดรราวตากผ้า รวบันได หรือ ไม้ค้ำต่างๆ เช่น ไม้ค้ำต้นไม้ ไม้ค้ำสายไฟ ไม้ค้ำบ้าน หากฝ่าฝืนจะทำให้ตนเองปวดหัว หรือ อาจผิดครูได้ ถ้าผิดจำต้องตั้งขันธุ์ ๕ ขันธุ์ ๘ รูปเทียน ขอขมาบูชา โดยนางสามารถอธิบายว่า “องค์เทพอยู่กับเรา อยู่ในหัวเรา เราจึงต้องไม่ควรมดลดของสกปรก” ๖. จัดบ้านเรือนให้สะอาด โดยเฉพาะหิ้งบูชา นางสามารถอธิบายว่า “ที่ไหนไม่สะอาด เทพก็ไม่อยากอยู่ด้วย” “เวลาทำพิธีของนี้ถูกใจไหม ถ้าไม่ถูกใจก็ไม่เข้า” บ้านเรือนก็สกปรกไม่ได้ และ ๗. แต่งตัวสุภาพ เรียบร้อย สะอาด ไม่มีสีฉูดฉาด

<sup>๑๖๖</sup> Radcliffe-Brown, Alfred R. *Structure and Function in Primitive Society*. New York: The Free Press, 1952

<sup>๑๖๗</sup> Malinowski, Bronislaw. *The group and individual in functional analysis*. American Journal of Sociology, 44 : 938 – 64, 1939.

## ๘. คำสอนสังคิษย์ในพิธีกรรมมะมวด

นอกจากการเคร่งครัดในการปฏิบัติตนของหมอมะมวดแล้ว หมอมะมวดซึ่งเชื่อว่าได้รับสั่งสอนจากเทพซึ่งถือเป็นครูผู้ถ่ายทอดวิชาให้ยึดถือปฏิบัติในชีวิตประจำวัน รวมทั้งข้อห้ามหรือตอมนในการดำเนินชีวิตแล้ว หมอมะมวดยังทำหน้าที่สอนสังคิษย์ของตนให้ต้องปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัดด้วยเช่นกัน โดยหมอมะมวดสั่งสอนให้ศิษย์ปฏิบัติดังนี้

๑. กตัญญูทเวที่ต่อผู้มีคุณ อันได้แก่ บิดามารดา ปู่ย่าตายาย บรรพบุรุษ และครูผู้ให้วิชาความรู้ และต้องบูชาครูด้วยดอกไม้ธูปเทียนในที่ๆตนอาศัยอยู่ในวันสำคัญต่างๆ เช่นวันพระ วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา เป็นต้น รวมถึงการไปแสดงความขอบคุณคุณครูบาอาจารย์ด้วยการมาไหว้ครู ในวันไหว้ครูมะมวดในแต่ละปี ซึ่งจัดขึ้นทุกปี

๒. อ่อนน้อมมีสัมมาคารวะต่อบิดามารดา ปู่ย่าตายาย บรรพบุรุษ ครูบาอาจารย์ และผู้สูงอายุ พระสงฆ์ พระพุทธรูป และหิ้งบูชาครู โดยให้ถือสิ่งเหล่านี้เป็นของสูง ให้เชื่อและปฏิบัติตามในคำสอน

๓. ปฏิบัติตนอยู่ในศีลในธรรม ทำบุญทำทาน ใส่บาตร ไปฟังเทศน์ฟังธรรมที่วัด แม่เมตตาให้สรรพสัตว์ และสวดมนต์ก่อนนอนอย่างสม่ำเสมอ

๔. ปฏิบัติตนอยู่ในศีล ๕ ได้แก่ ปฏิบัติตามคำพูดที่ได้รับปากใคร หรือที่ได้ลั่นวาจาไว้ ไม่พูดโกหก ไม่พูดคำหยาบคาย ไม่พูดว่าบุคคลอื่น โดยเฉพาะกับบุพการีของตน ไม่เล่นซู้ ไม่นอกใจสามีหรือภรรยาตน ไม่ลักทรัพย์ ไม่เอาของผู้อื่นมาเป็นของตน ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน ไม่ดื่มสุรา เสพยาเสพติด ไม่เล่นการพนัน

๕. ดูแลบ้านเรือนให้สะอาด โดยเฉพาะที่หิ้งบูชา

๖. แต่งกายสะอาดสุภาพ ไม่โป๊ไม่เปลือย ที่อาจส่งผลร้ายจากเพศตรงข้ามได้

## ๙. จิตวิญญานความเป็นพุทธของหมอมะมวดกับคำสอนสังคิษย์ด้วยหลักธรรมทางพุทธศาสนา

ด้วยเหตุที่กลุ่มชาติพันธุ์ไทยเขมรมีความเชื่อเรื่องผีและสิ่งเหนือธรรมชาติมาแต่โบราณ ต่อมารับอิทธิพลมาจากศาสนาพราหมณ์ และกาลเวลาผ่านไปกลุ่มชาติพันธุ์ไทยเขมรรับการนับถือพระพุทธศาสนาที่เข้ามาร่วมอีกครั้ง ทำให้ปัจจุบันจึงมีการผสมผสานความเชื่อทั้งสามนี้อยู่ในพิธีกรรมต่างๆ โดยเฉพาะพิธีกรรมโงลมะมวด ดังนั้นนอกจากการปฏิบัติต่อผีและวิญญาณในทางพิธีกรรมแล้ว หมอมะมวดยังนำหลักธรรมทางพุทธศาสนามายึดหลักในการปฏิบัติตนพร้อมสอดแทรกคำสอนทางพระพุทธศาสนาเข้าไปในพิธีกรรมอีกด้วย

จากปรากฏการณ์ของการบำบัดรักษาของหมอมะมวดของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยเขมรในจังหวัดสุรินทร์ สามารถสรุปได้ว่า การปฏิบัติตนของหมอมะมวดเพื่อเป็นแบบอย่างกับศิษย์และคำสอนของหมอมะมวดที่พร่ำสอนศิษย์ยึดปฏิบัติตนนั้นมาจากตัวตนความเป็นพุทธของหมอมะมวด โดยนำคำสอนตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาสอดแทรกประยุกต์ใช้ให้อยู่วิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยเขมร ซึ่งสามารถหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏอยู่ในพิธีกรรม ได้ดังนี้

### ๑. ความกตัญญูทเวที่

ปรากฏการณ์สำคัญที่มีให้เห็นอย่างชัดเจนในพิธีโงลมะมวดคือ ความกตัญญูทเวที่ จะเห็นได้จากการอุทิศส่วนบุญให้แก่ผู้ตายที่ล่วงลับไปแล้วให้ได้รับส่วนบุญส่วนกุศล และเพื่อเป็นแสดงความเคารพต่อดวงวิญญาณบรรพบุรุษ ปู่ย่า ตายาย และญาติผู้ใหญ่ที่ล่วงลับไปแล้ว ด้วยการนำสำหรับเครื่องคาวหวาน หมากพลู

ขนม ข้าวต้ม บุหรี่ และอื่นๆ ให้แก่บรรพบุรุษ

นอกจากนี้หมอมะมีวัดมีวิถีปฏิบัติที่ต้องทำเป็นประจำคือการทำขันธุ์ ๕ หรือขันธุ์ ๘ บูชาครู ในทุกวันพระ ๑๕ คำ วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา และวันสำคัญต่างๆ ในทางพุทธศาสนา เพื่อกราบไหว้ครูบาอาจารย์ และครูรักษาของตน ซึ่งเป็นการแสดงถึงการระลึกถึงคุณครูบาอาจารย์ตลอดเวลา โดยไม่ลืมผู้มีพระคุณที่ประสิทธิประสาทวิชาให้ อีกทั้งหมอมะมีวัดไม่รับประทานสัตว์ใหญ่ โดยเฉพาะวัว ควาย ซึ่งถือเป็นสัตว์ที่มีบุญคุณ โภณาให้ได้รับประทานข้าวตลอดทั้งปี เป็นการแสดงความกตัญญูต่อผู้มีคุณ อีกทั้งหมอมะมีวัดส่งสอนศิษย์ให้มีสัมมาคารวะต่อผู้เป็น พ่อแม่ ครูบาอาจารย์ ผู้สูงอายุ พระสงฆ์ พระพุทธรูป รวมถึงหิ้งบูชาครู โดยให้ถือเป็นของสูง โดยให้เชื่อและปฏิบัติตามในคำสอน และให้รู้จักกตัญญูทเวที่ต่อผู้มีคุณ

สอดคล้องกับที่ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต)<sup>๑๖๘</sup> อธิบายว่า ความกตัญญูทเวที่เป็นความกตัญญูที่มีต่อบุคคล ผู้มีความดี หรือ อุประการต่อตนเป็นส่วนตัวอย่างหนึ่ง ความกตัญญูทเวที่ต่อบุคคล ผู้ได้บำเพ็ญคุณประโยชน์ หรือ มีความดีที่เกื้อกูลแก่ส่วนร่วมเช่นพระเจ้าปเสนทิโกศล ทรงแสดงความกตัญญูต่อพระพุทธเจ้า โดยฐานะที่ทรงประกาศธรรมยังหมู่ชนให้ตั้งอยู่ในกุศลกัลยาณธรรม เป็นต้น อย่างหนึ่ง

## ๒. บูชา

ความเชื่อที่ฝังรากลึกในสิ่งเหนือธรรมชาติที่เชื่อว่าหากไม่มีการเซ่นไหว้ บูชา อาจส่งผลร้ายต่อตนและครอบครัว ดังนั้นการประกอบพิธีกรรมโลลมะมีวัด จำต้องมีเครื่องไหว้ครูที่ครบครัน โดยเฉพาะบายศรีไหว้ครู ซึ่งถือเป็นสิ่งสำคัญที่ต้องมีเพื่อบูชาพระรัตนตรัยด้วย บูชาเทพเทวดาชั้นสูง โดยต้องกระทำอย่างเคร่งครัด ตามชั้นของเทพ เช่น หากเป็นเทพชั้นสูงซึ่งควรต้องเป็นบายศรี ๙ ชั้นขึ้นไป หากเป็นบายศรีที่มีชั้นต่ำกว่า เทพนั้นจะไม่พอใจและไม่มาเข้าทรงและช่วยบำบัดผู้ป่วยได้

การบูชาในพิธีกรรมโลลมะมีวัดเป็นการสักการะ เป็นการแสดงความเคารพนับถือ บูชา และนอบน้อมต่อสิ่งเหนือธรรมชาติที่เลื่อมใส รวมถึงการสวดขอร้องอ้อนวอน เพื่อการทำนายหรือพยากรณ์ เพื่อหวังขอการคุ้มครองบำบัดรักษาและความปลอดภัยของชีวิต สำหรับความเชื่อทางพระพุทธศาสนาในการบูชาที่ปรากฏในพิธีกรรมโลลมะมีวัดของกลุ่มชาติพันธุ์จังหวัดสุรินทร์คือ ๑) การบูชาพระสงฆ์ เพราะว่าพระสงฆ์เป็นสาวกของพระพุทธองค์ พระสงฆ์สามารถประกอบพิธีกรรมสังฆกรรมตามวินัยกำหนด ๒) การบูชาบิดามารดา ปู่ย่า ตายาย ผู้มีคุณแก่ลูกหลาน

## ๓. ศีล ๕

ศีล ๕ เป็นข้อปฏิบัติพื้นฐานเบื้องต้นของชาวพุทธ ซึ่งหมอมะมีวัดได้นำศีล ๕ มาเป็นคำสอนที่สอดแทรกอยู่พิธีกรรม โดยการสั่งสอนให้ศิษย์และผู้เข้าร่วมพิธีกรรมปฏิบัติตามดังนี้ ๑. ห้ามฆ่าสัตว์ ไม่ให้เบียดเบียนชีวิตสัตว์ และคนอื่นทั่วไป นั่นก็คือ ปาณาติปาบาต ๒. ห้ามลักทรัพย์ ไม่เอาของผู้อื่นมาเป็นของตน ไม่เบียดเบียนทรัพย์สมบัติหรือของของผู้อื่น ไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน นั่นก็คือ อทินนาทานา เวรมณี ๓. ห้ามประพฤติดิฉินกาม ไม่เล่นชู้ ไม่นอกใจสามีหรือภรรยาตน ไม่ผิดลูกผิดเมียใคร นั่นก็คือ กามเมสุ มิจฉาจารา เวรมณี ๔. ห้ามพูดปด ปฏิบัติตามคำพูดที่ได้รับปากใคร หรือที่ได้ลั่นวาจาไว้ ไม่พูดโกหก ไม่พูดคำหยาบคาย ไม่พูดด่าว่าบุคคลอื่น โดยเฉพาะกับบุพการีของตน นั่นก็คือ มุสาวาทา เวรมณี และ ๕. ห้ามดื่มสุราและเมรัย รวมถึงการเสพยาเสพติด อัน

<sup>๑๖๘</sup> พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) ,พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑). หน้า ๒.

ถือเป็นที่ตั้งของความประมาท นั่นก็คือ สุราเมรัยมีชขปมาทภูฏานา เวมณี อันเป็นหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา

นอกจากการสั่งสอนลูกศิษย์ให้ปฏิบัติตามคำสอนแล้ว หมอมะมีวัดยังยึดหลักธรรมศีล ๕ มาปฏิบัติตนอย่างเคร่งครัด หมอมะมีวัดจึงถือเป็นผู้นำทางคุณความดีในการปฏิบัติ โดยเฉพาะการปฏิบัติตนตามคำสัญญาที่ให้ไว้กับครูหมอมะมีวัดของตนในแต่ละเรื่องอย่างเคร่งครัด โดยเฉพาะช่วงเวลาในการประกอบพิธีกรรมคือห้ามประกอบพิธีกรรมในวัน ๑๕ คำ คือ วันพระ ทั้งข้างขึ้นและข้างแรม อีกทั้งไม่ทำพิธีกรรมในบ้านที่มีงานศพ

#### ๔. บุญกิริยาวัตถุ ๓

ปรากฏการณ์ที่เห็นเป็นที่ประจักษ์ของหมอมะมีวัดคือ บุญกิริยาวัตถุ ๓ ที่ประกอบด้วยทาน ศีล ภาวนา เห็นได้ชัดเจนจากการประกอบพิธีกรรมโจลมะมีวัด เครื่องญาติ และเพื่อนบ้านในชุมชนมาร่วมทำบุญด้วยเงินและข้าวของเครื่องใช้ให้กับบ้านเจ้าภาพงานที่มีคนเจ็บป่วย โดยกลุ่มชาติพันธุ์ไทยเขมรเชื่อว่า บุญสำเร็จด้วยการให้ทาน นั่นก็คือ ทานมัย ที่เน้นการให้ทานเพื่อสร้างผลบุญ รวมถึงการทำทาน ใส่บาตร แม่เมตตาให้สรรพสัตว์ นอกจากนี้การเริ่มพิธีกรรมโจลมะมีวัดผู้ร่วมพิธีกรรมจะมีการรักษาศีล ๕ โดยมีกรกล่าวสมาทานก่อน รวมถึงการถือศีลรักษาศีล ๕ ของหมอมะมีวัดและศิษย์ดั่งที่กล่าวมาข้างต้น นั่นก็คือ สิลมัย ซึ่งหมายถึง บุญสำเร็จด้วยการรักษาศีลหรือประพฤติดีมีระเบียบวินัย อีกทั้งการสวดมนต์ การไปฟังเทศน์ฟังธรรมที่วัด ก็คือ ภาวนามัย โดยเชื่อว่าบุญสำเร็จด้วยการการเจริญภาวนา ด้วยการคือ ผีอกบรมจิตใจ

ดั่งที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า บุญกิริยา ๓ นั้นมีความสัมพันธ์กับพิธีกรรมโจลมะมีวัดซึ่งประกอบด้วย ทาน ศีล ภาวนา

#### ๕. ไตรลักษณ์

สำหรับผู้ป่วยที่เจ็บป่วยรุนแรงหรืออยู่ในช่วงระยะสุดท้ายของโรค ไม่สามารถรักษาที่ได้ไม่หาย หมอมะมีวัดจะยังคงประกอบพิธีให้ตามขั้นตอนของพิธีกรรม และทำพิธีการเรียกขวัญเพื่อนำการให้กำลังใจพร้อมให้คำสอนเกี่ยวกับไตรลักษณ์ ที่เกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไป อันเป็นธรรมดาของสัตว์โลก ไม่มีใครฝืนความตายไปได้

หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะหลักไตรลักษณ์ เป็นหลักความจริงของธรรมชาติหรือเรียกว่าเป็นกฎความจริงของสิ่งมีชีวิตทุกสิ่งที่ไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ เป็นหลักธรรมชาติที่สอนให้ผู้ป่วยและญาติผู้ป่วยได้รับรู้ได้เข้าใจและยอมรับพร้อมตระหนักในความจริงของชีวิตที่ต้องเกิดขึ้นอย่างแน่นอนไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ เพื่อเตรียมใจรับการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นให้ได้ ทั้งก่อนเกิด ขณะเกิด และหลังเกิดเหตุการณ์ ซึ่งจะต้องฝึกจิตหรือการสร้างพลังใจให้กับตนเองเพื่อเตรียมรับกับความจริงที่เกิด

ตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนานั้น ไตรลักษณ์ หมายถึง ลักษณะที่เป็นสามัญทั่วไป ๓ ประการ คือ ความไม่เที่ยง ความเป็นทุกข์ ความมิใช่ตัวตน สังขารทั้งปวงไม่เที่ยง อนิจจตา หมายถึงลักษณะที่แสดงถึงความไม่เที่ยง ทุกขตา สังขารทั้งหลายเป็นทุกข์ เป็นของคงทนอยู่มิได้ มีสภาวะแห่งความบีบคั้นขัดแย้ง อนตตา ธรรมทั้งปวงเป็นอนัตตา ความเป็นของมิใช่ตัวตน <sup>๑๖๔</sup>

<sup>๑๖๔</sup> พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), **พุทธธรรม**, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๖๘.

## ๑๐. สรุป

ความเชื่อและพิธีกรรมโกลมะมีวัด เป็นความเชื่อที่ผสมผสานระหว่างผี พราหมณ์ พุทธ โดยเชื่อในเรื่องอำนาจเหนือธรรมชาติโดยผ่านพิธีกรรมโกลมะมีวัด เพื่อการหาสาเหตุความเจ็บป่วย เพื่อการรักษา และเพื่อการเสี่ยงทาย ตลอดถึงเพื่อการเช่นสรวงบูชาสิ่งเหนือธรรมชาติ แม้เป็นพิธีกรรมที่โน้มน้ำหนักไปทางสิ่งเหนือธรรมชาติ แต่ด้วยความเป็นชาวพุทธของหมอมะมีวัดของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยเขมรจึงตีความจึงแฝงด้วยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่นำมาใช้สอนศิษย์ให้นำไปปรับใช้ในวิถีชีวิต ซึ่งสรุปได้ว่าหลักธรรมที่ปรากฏและสอดแทรกอยู่ในพิธีกรรมนั้นก็คือ ๑. กตัญญูกตเวทิตี ๒. บูชา ๓. ศีลห้า ๔. บุญกิริยาวัตถุ และ ๕. ไตรลักษณ์ ที่ช่วยให้ชีวิตปลอดภัยและชุมชนสงบสุข

## บรรณานุกรม

- โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์. ความเชื่อและกระบวนการรักษาโรคพื้นบ้าน. ในชุมชนพัฒนา. (หน้า ๕๔-๕๖). กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป, ๒๕๓๐.
- โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์. ระบบการแพทย์พื้นบ้านในชนบท. ศูนย์ประสานงานการพัฒนาการแพทย์และเภสัชกรรมแผนไทย กองแผนงานสาธารณสุข กระทรวงสาธารณสุข, ๒๕๓๕.
- โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์. คนมองคนบนความหลากหลายของวัฒนธรรมสุขภาพบนสำรวจแนวคิดทางมานุษยวิทยาการแพทย์. เอกสารประกอบการประชุมประจำปีทางมานุษยวิทยา เรื่องคนมองคน นานาชีวิตในกระแสความเปลี่ยนแปลง วันที่ ๒๗-๒๙ มีนาคม ๒๕๔๕ ณ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).
- ขวัญ. ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคอีสาน เล่มที่ ๙. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, ๒๕๔๒. หน้า ๒๐๓๐-๒๐๓๒.
- งามพิศ สัตย์สงวน. หลักมานุษยวิทยาวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา, ๒๕๔๕, หน้า ๓๔-๓๖.
- ฉลาดชาย รมิตานนท์. ฝี่เจ้านาย. เชียงใหม่: มิ่งเมือง, ๒๕๔๕.
- ชาย โพธิสิตา. “ไสยศาสตร์กับการรักษาพยาบาล,” ใน ทฤษฎีและการศึกษาทางสังคมวิทยา มานุษยวิทยาการแพทย์. หน้า ๒๓-๓๔. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๙.
- น้อย ผิวผัน. หนังสือปฐมกัปปี. กรุงเทพฯ: คลังนาวิกวิทยา, ๒๕๔๕.
- บัวพันธ์ พรหมพักพิง. ทุนมนุษย์ ทุนสังคม และชุมชน: วิถีวิทยาใหม่ของการพัฒนา. ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๔๕.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). พุทธธรรม. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖, หน้า ๖๘.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑. หน้า ๒.
- สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคอีสาน เล่มที่ ๘. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, ๒๕๔๒. หน้า ๒๖๙๗-๒๖๙๘.

- สุริยา สมทศุปดี. **ทรงเจ้าเข้าผี: วาทกรรมของลัทธิและวิกฤตการณ์ของความทันสมัยในสังคมไทย**. นครราชสีมา: สำนักวิชาเทคโนโลยีสังคม, มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี, ๒๕๓๙.
- สุวิไล เปรมศรีรัตน์. **โครงการวิจัยภาษาและกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ในประเทศไทย**. สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๒, หน้า ๒๖๙.
- อัจฉรา ภาณุรัตน์. **พิธีโง่ละม้าย: การรักษาโรคด้วยจิตวิญญาณของชาวไทยเขมร**, มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ความเชื่อไทย – เขมร, ปีที่ ๒๑ ฉบับที่ ๒ กันยายน - ธันวาคม ๒๕๔๕, หน้า ๔๕ – ๔๘.
- Foster, M. George. **Medical Anthropology**. Health and Health care in The Third World. New York: John Wiler and Sons, 1990.
- Kleinman, Arthur. **Indigeneous System of Healing: Question for professional, popular and folk care**. Alternative Medical, 1984.
- Kleinman, Arthur. **Patient and Healer in the Context of Culture**. Berkeley: University of California Press, 1980.
- Malinowski, Bronislaw. **The group and individual in functional analysis**. American Journal of Sociology, 44 : 938 – 64, 1939.
- Radcliffe-Brown, Alfred R. **Structure and Function in Primitive Society**. New York: The Free Press, 1952



## ศึกษาวิเคราะห์คุณค่าแนวคำสอนเรื่องธัมมิกสังคมนิยมของท่านพุทธทาสภิกขุ An Analytical Study of the Value of Buddhadasa Bhikkhu's Dhammic Socialism.

พระชาลิต อุตตโม (สุวรรณจันทร์) \*

### บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ ศึกษาวิเคราะห์คุณค่าแนวคำสอนเรื่องธัมมิกสังคมนิยมของท่านพุทธทาสภิกขุ

#### ผลการวิจัยพบว่า

สังคมนิยมที่อันสูงสุดของหลวงพ่อบุทธทาส คือ การช่วยกันถอยหลังเข้าคลองอีกครั้งหนึ่ง เป็นการช่วยกัน หรืออนุเคราะห์ต่อกันให้เข้ามาตั้งอยู่ในความถูกต้องตามหลักศีลธรรม เข้ามาในศาสนา เข้ามาในปรมัตถธรรม ท่านพุทธทาสเห็นว่าทางรอดทางเดียว คือ การถอยหลังเข้าคลองเสียใหม่แล้วจึงค่อยเดินต่อไป นอกจากนี้ท่านพุทธทาสเห็นว่าสังคมนิยมที่ควรสังเคราะห์กันให้มีสัมมาทิฏฐิ คือ เห็นว่า “การเจียดส่วนเกินออกไปให้สังคม” ท่านพุทธทาสมองว่าศาสนากำลังจะหายไปจากโลก เพราะความเห็นแก่ตัว ดำเนินชีวิตโดยยึดตัวกูของกูเป็นหลัก เชื่อปรัชญามากกว่าศาสนา ให้คนที่ไม่มีธรรมมาแก้ปัญหาการไม่มีธรรม มีวิญญานพ่ายแพ้ต่อสิ่งยั่วยวน และการใช้สิ่งประดิษฐ์ หรือที่เรียกว่านวัตกรรมให้เกิดอันตรายแทนที่จะเกิดประโยชน์ ท่านยังเรียกว่าสังคมนิยมว่า คือ การจัดระบบที่ทำให้สังคมเป็นปกติหรือเป็นปกติสุขนั้นแหละจึงจะเรียกว่า สังคมนิยม

ธัมมิกสังคมนิยมของท่านพุทธทาสภิกขุ มีอิทธิพลต่อสังคมนิยมทำให้สังคมนิยมเป็นสังคมนิยมที่มีความเมตตาต่อกัน เป็นธรรมะที่ใช้อบรมข้าราชการ และประชาชน ให้ตั้งอยู่ในความเมตตา มีจิตสาธารณะ เป็นหลักการในการอยู่ร่วมกันของมนุษย์ในสังคม เป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาสันติภาพของโลก ส่วนด้านเศรษฐกิจธัมมิกสังคมนิยมของท่านพุทธทาส ได้กล่าวถึงหลักธรรมที่ใช้อธิบายระบบเศรษฐกิจพึ่งพาอาศัยกันและกัน สอนให้คนในสังคมดำเนินอาชีพแบบพอเพียง คุณค่าต่อการเมือง คุณค่าด้านการเมืองของท่านพุทธทาสพิจารณาได้ ๒ ส่วน คือ ในฐานะหลักการหรือคุณค่าด้านจิตใจ ท่านพุทธทาสเสนอว่าระบบการเมืองใดก็ตาม ถ้าหากประกอบด้วยธรรมแล้วถือว่าเป็นระบบการเมืองที่ถูกต้องท่านได้เสนอระบบการเมืองแบบ “ธัมมิกสังคมนิยม” เป็นระบบการเมืองในอุดมคติของท่านเราอาจนำความคิดของท่านในส่วนนี้ ไปเผยแพร่เพื่อเป็นรากฐานของความเชื่อหรืออุดมการณ์ทางการเมืองได้ ส่วนที่สอง ในด้านของระบบการปกครองที่ท่านพุทธทาสเห็นว่า การปกครองที่ผู้ปกครองใช้วิธีการปกครองแบบเผด็จการโดยมีธรรมกำกับ เป็นการปกครองที่ดีและได้ผลรวดเร็ว จะเห็นได้จากรูปแบบการปกครองของสงฆ์ของพระพุทธเจ้า ซึ่งใช้พระธรรมวินัยในการปกครองพุทธบริษัท ซึ่งก็มีลักษณะเป็นสังคมนิยมแบบเดียวกับแนวทางของท่านพุทธทาสภิกขุ

คำสำคัญ: คำสอน, พุทธทาสภิกขุ, ธัมมิกสังคมนิยม

\* นิสิตปริญญาโท สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย บัณฑิตวิทยาลัย

## Abstract

An Analytical Study of the Teachings Value on Dhammic Socialism of Buddhadasa Bhikkhu

The purpose of this research was to be an analytical study of the teachings value on Dhammic Socialism of Buddhadasa Bhikkhu.

The research findings revealed that:

The highest social welfare in the point of view of Buddhadasa Bhikkhu is to be back again in the past for starting up the right way and morality guided us to the ultimate goal in religion. Otherwise, Not only he supported and cheered up the social welfare to help each another on the right view, but also he blamed that the religion will be disappeared from our world because of selfishness, devoting himself primarily, philosophical rather than religious belief, bad ones on bad solutions, succumbing to temptation, and using the innovation to be more harmful than beneficial. Socialism on his view's point means a system that makes a social life happy and peaceful.

There are a lot of influences on Dhammic Socialism of Buddhadasa Bhikkhu such as: in the aspect of society-it prevails the peace on the social life and fulfills kindness and public mind to all beings, in the aspect of economy-the teachings were adapted in daily life and guided to the right track of self-sufficiency, and in the aspect of politics- Buddhadasa Bhikkhu proposed in two parts: 1) Mind value-he said that the good politics should be comprised of the religious teachings depends upon Dhammic Socialism and 2) Regime-the dictatorship with the religious teachings is a good regime in his eyesight. Obviously, the disciplines in the Buddha regime are used to be a pattern to guide us to the right way for the ultimate goal as Dhammic Socialism of Buddhadasa Bhikkhu.

**Keywords:** Doctrine, Buddhadasa Bhikkhu, Dhammic Socialism

### ๑. บทนำ

พุทธทาสภิกขุ ปรารภแห่งพุทธศาสนาเถรวาท แห่งยุครัตนโกสินทร์ผู้ก่อตั้ง สอนโมกขพลาราม ณ ถิ่นฐานบ้านเกิดของท่าน ที่อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี เป็นพระภิกษุรูปหนึ่งที่มีบทบาทสำคัญอย่างมากในการเผยแพร่หลักพุทธธรรมออกสู่สาธารณชนทั้งในและต่างประเทศ มีชาวต่างชาติมากมายข้ามน้ำข้ามทะเลมุ่งสู่ดินแดนปักษ์ใต้อันห่างไกลความเจริญ เพื่อมาศึกษาหลักพุทธธรรมกับท่านพุทธทาสภิกขุที่สวนโมกขพลารามแห่งนี้ ท่านพุทธทาสภิกขุมีปณิธานอย่างอย่างแรงกล้าที่จะเป็นทาสรับใช้พระพุทธองค์ ดังจะเห็นได้จากการที่ท่านได้เปลี่ยนนามของท่านเสียใหม่เป็น “พุทธทาส” เพื่อแสดงให้เห็นถึงอุดมคติอันสูงสุดในชีวิตของท่าน ดังปรากฏ

นามใหม่ของท่านพุทธทาสภิกขุในหนังสือตามรอยพระอรหันต์ว่า “พุทธสสาห์ นียยาเทมิ สรีรณชีวิตถณจิตฺต พุทธสสาหสมิ ทาโสว พุทฺโธ เม สามิกิสฺสโร-อิตติ พุทธทาโส ; ข้าพเจ้ามอบชีวิตและร่างกายนี้ ถวายแด่พระพุทธเจ้า ข้าพเจ้าเป็นทาสของพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าเป็นนายของข้าพเจ้า เพราะเหตุตั้งที่ว่ามานี้ ข้าพเจ้าจึงชื่อว่า “พุทธทาส” <sup>๑๗๑</sup> ท่านพุทธทาสภิกขุยังกล่าวอีกว่า “ชีวิตของข้าพเจ้า สละทุกอย่างๆ มุ่งหมายต่อความสุขนี้และประกาศ เผยแพร่ความสุขนี้เท่านั้น ไม่มีอะไรดีกว่านี้ ในบรรดามีอยู่ใน พุทธศาสนา” <sup>๑๗๒</sup> ความยิ่งใหญ่ของท่านในฐานะนักคิดนักปฏิบัติและนักปฏิรูปศาสนาจึงมีการประเมินฐานะของท่านเทียบเท่ากับนาครชนนักคิดผู้ยิ่งใหญ่ ชาวพุทธแห่งดินแดนภารตะ ท่านพุทธทาสภิกขุเป็นพระภิกษุที่เฝ้าและกล้าที่โต้แย้งกับนักปราชญ์ฝ่ายพุทธท่านอื่นๆ ที่ท่านเห็นว่ามีการอธิบายหลักพุทธธรรมผิดเพี้ยนไปจากบาลีเดิม ไม่เป็นไปตามพุทธประสงค์ ดังที่ท่านโต้แย้งพระพุทโธษาจารย์เกี่ยวกับการอธิบายเรื่องปฏิจจสมุปบาทแบบข้ามภพข้ามชาติ ซึ่งท่านบอกว่าไม่เป็นไปตามบาลีเดิม แต่การวิจารณ์ของท่านพุทธทาสภิกขุต่อพระพุทโธษาจารย์ ท่านก็มีเหตุผลที่ท่านทำไปอย่างนั้น เพราะท่านยึดบาลีเดิม ท่านกล่าวว่า

“การสอนปฏิจจสมุปบาทรอบเดียว กินเนื้อที่ ๓ ชาติ (ตามภาษาคน) นั้นเป็นที่เข้าใจตรงกันว่า ออกมาจากคัมภีร์วิสุทธิธรรมของพระพุทโธษาจารย์ โดยตรงบ้าง อย่างกำกวมบ้าง เพราะเท่าที่มีหลักฐานอันเป็นลายลักษณ์อักษรปรากฏอยู่ ไม่มีคัมภีร์ไหนเก่าเท่าคัมภีร์วิสุทธิธรรมที่อธิบายเช่นนี้ ดังนั้น การวิจารณ์ของข้าพเจ้าจึงมุ่งไปยังคัมภีร์นั้น หรือผู้ที่เชื่อกันว่าเป็นผู้แต่งคัมภีร์นั้น ดังปรากฏอยู่ที่หน้า (๘๕) แห่งหนังสือเล่มนี้ แต่เมื่อกล่าวให้ถูกต้องแล้ว การวิจารณ์ไม่ใช่วิจารณ์พระพุทโธษาจารย์ เพราะปฏิจจสมุปบาทนี้เป็นของพระพุทธศาสนาเป็นของพระพุทธเจ้า เราต้องช่วยกันไว้ศึกษา หรือปฏิบัติในลักษณะที่ถูกต้อง คือ มีประโยชน์ และเราไม่พอใจคำอธิบายผู้ใดที่เห็นว่าเขาอธิบายผิดไปจากความมุ่งหมายของพระพุทธเจ้า ดังนั้นคำวิจารณ์ไม่ใช่คำวิจารณ์อะไร เป็นเพียงการแสดงเหตุผลที่ขอให้ย้อนไปพิจารณาพระบาลีเดิมๆ อันเกี่ยวกับปฏิจจสมุปบาทนี้กันเสียใหม่ เพื่อทุกคนจะเป็นผู้รู้ได้เอง เห็นได้เองว่าเป็นอย่างไร โดยไม่ต้องเชื่อข้าพเจ้าหรือเชื่อใครให้ผิดหลักกาลามสูตร การทำอะไรลงไปตามที่ตรัสห้ามไว้ในกาลามสูตรทั้ง ๑๐ ข้อนั้นเป็นสิ่งที่ใช้ไม่ได้แน่ เราจะต้องใช้สิ่งที่ตรัสเรียกว่า “ยถาภูตสัมมปปัญญา” ดังที่ตรัสไว้เป็นเครื่องตัดสินปัญหา” <sup>๑๗๓</sup>

ดังนั้น ด้วยเหตุผลที่กล่าวมาแล้วข้างต้นผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาแนวคิดธัมมิกสังคมนิยมของท่านพุทธทาสภิกขุ ว่าท่านพุทธทาสภิกขุมีหลักการแนวคิด ตลอดจนอิทธิพลที่ส่งผลต่อแนวคิดของในเรื่องนี้ ผู้วิจัยเห็นว่าการศึกษานี้ของเรื่องนี้ของท่านจะทำให้เกิดประโยชน์ในเชิงวิชาการ เป็นการนำองค์ความรู้ที่อยู่ในพระไตรปิฎกโดยผ่านการตีความของท่านพุทธทาสภิกขุ เป็นการเปิดเผยอารยะธรรมทางความคิดของชาวตะวันออกต่อชาวโลกได้หันมาให้ความสนใจแรงสืบค้นคว้าภูมิปัญญาอันนี้ให้กว้างขวางต่อไป และไม่แน่วแนวคิดนี้อาจเป็นทางเลือกหนึ่งของสังคมที่จะนำพาสังคมประเทศชาติสู่ถึงจุดหมายที่ต้องการนั้นคือความสงบสุขของสังคมสืบไป

<sup>๑๗๑</sup> พุทธทาสภิกขุ, ตามรอยพระอรหันต์, (กรุงเทพฯ: ธรรมสภา, ๒๕๔๙), หน้า (คำปรารภ).

<sup>๑๗๒</sup> <http://www.buddhadasa.com/history/budprofile2.html> [เข้าถึง ๑๒ ตุลาคม ๒๕๕๗].

<sup>๑๗๓</sup> พุทธทาสภิกขุ, ปฏิจจสมุปบาทจากพระโอษฐ์, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (สุราษฎร์ธานี: ธรรมทานมูลนิธิ ไซยา, ๒๕๕๕), เล่มที่ ๔, หน้า ๔๑-๔๒

## ๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาประวัติและผลงานของท่านพุทธทาสภิกขุ
๒. เพื่อศึกษาวิเคราะห์แนวคำสอนเรื่องธัมมิกสังคัมของท่านพุทธทาสภิกขุ
๓. เพื่อวิเคราะห์คุณค่าของแนวคิดธัมมิกสังคัมนิยมของท่านพุทธทาสภิกขุที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม

## ๓. วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) โดยการศึกษาจากข้อมูลเอกสารต่างๆ (Documentary research) ทั้งปฐมภูมิและข้อมูลทุติยภูมิที่เกี่ยวกับแนวคิดธัมมิกสังคัมนิยมของท่านพุทธทาสภิกขุ วิเคราะห์ตีความเนื้อหาและบรรยายเชิงพรรณนาวิเคราะห์ โดยมีรายละเอียดการดำเนินการวิจัย ดังต่อไปนี้

### ๑) การรวบรวมเอกสารประกอบด้วย

(๑) เอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary source) ได้แก่ พระไตรปิฎกและอรรถกถา ชีวประวัติและผลงานของท่านพุทธทาสภิกขุ

(๒) เอกสารชั้นรอง (Secondary source) โดยเป็นการศึกษาข้อมูลจากเอกสารทางวิชาการต่างๆ เช่น หนังสือ วารสาร วิทยานิพนธ์ รายงานการวิจัย และเอกสารทางวิชาการอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

### ๒) การวิเคราะห์ข้อมูล

(๑) ศึกษา วิเคราะห์ ตีความข้อมูลที่รวบรวมไว้

(๒) เรียบเรียงและนำเสนอผลการวิจัย

## ๔. ผลการวิจัย

### ๑. สังคมอุดมคติในพระไตรปิฎก

#### ๑.๑ องค์ประกอบด้านสมาชิกในสังคม

ในจักรวาลดิสุตตรพระพุทธองค์ได้มีการกล่าวถึงความเจริญรุ่งเรือง และความเสื่อมถอยของสังคมมนุษย์ อันเกิดจากการดำเนินชีวิตของผู้คนในสังคมตั้งแต่ชนชั้นผู้ปกครองคือ จักรพรรดิ ผู้ถูกปกครองคือ ประชากรในรัฐ รวมทั้งรัฐอื่นที่อยู่บริเวณรอบข้างก็ตามที่ไม่ดำเนินชีวิตตามหลักศีลธรรม ที่ประกอบไปด้วย ศีล ๕ กุศลกรรมบถ ๑๐ และหลักธรรมที่ไม่เหมาะสมอื่นอีก ๘ ประการ

เนื้อหาในพระสูตรดังกล่าวย่อมแสดงให้เห็นว่า การใช้หลักธรรมดังกล่าวนี้เป็นแนวปฏิบัติที่สำคัญกับมนุษย์ทุกหมู่เหล่าในสังคม ถ้าประชาชนในรัฐชาติศีล ๕ ความเดือดร้อนจนเกิดขึ้นในทุกหย่อมหญ้า หรือเมื่อจักรพรรดิขาดหลักศีลธรรมดังกล่าว ก็จะไม่ได้รับความศรัทธาจากเหล่าประชาราษฎร์ความมั่นคงในตำแหน่งจักรพรรดิก็จะคลอนแคลนตามไปด้วย

#### ๑.๒ องค์ประกอบด้านการปกครอง

ในจักรวาลดิสุตตรพระพุทธองค์ได้ตรัสถึงการปกครอง ที่ผู้ปกครองจะต้องอำนวยความสะดวกให้แก่ประชาชนทุกฝ่ายให้ได้มากที่สุด ผู้ปกครองประกอบไปด้วยจริยวัตรที่มีแต่ความเมตตา มีหน้าที่ในการจัดการรักษาป้องกัน และคุ้มครองคนในรัฐ รวมถึงเหล่าสัตว์ต่างๆ อย่างเป็นธรรม รวมไปถึงการให้ความสำคัญแก่นักปราชญ์ บัณฑิตที่ประพฤติปฏิบัติชอบ ด้วยการเข้าหาสนทนารธรรมไม่ขาด ดังนั้นลักษณะบางประการที่กล่าวในพระสูตร การปกครองในจักรวาลดิสุตตร จึงสามารถอธิบายโดยแบ่งเป็นหัวข้อหลักๆ ได้ดังนี้<sup>๑๗๔</sup>

### ๑) รูปแบบการปกครอง

ในจักรวรรดิสุทฺธ พระพุทธองค์ได้ตรัสถึงการปกครองที่อำนวยการประโชยน์สุขให้แก่ทุกฝ่ายได้มากที่สุด คือ การปกครองแบบจักรวรรดิราชา หรือธรรมราชาธิปไตย ซึ่งหมายถึง การปกครองที่มีพระราชาหรือจักรพรรดิเป็นผู้ปกครองโดยธรรม ไม่ใช่ด้วยอำนาจความพึงพอใจของตนเอง แม้จะทรงมีอำนาจสูงสุดในการปกครอง แต่ก็มีคณะผู้ตรวจสอบการบริหารการปกครองของพระองค์อยู่ตลอดเวลา ไม่ได้ปล่อยให้พระเจ้าจักรพรรดิใช้อำนาจความพอใจของตนเอง

### ๒) หลักการปกครอง

ลักษณะการปกครองรัฐในพระสูตรนี้ปรากฏขึ้น โดยพระพุทธเจ้าใช้วิธีการแสดงผ่านเรื่องราวของพระเจ้าทัฬหะเนมิ ซึ่งได้ผนวชเป็นฤๅษีที่ตรัสสอนพระราชโอรสผู้สืบทอดความเป็น พระเจ้าจักรพรรดิต่อจากพระองค์ในขณะที่เข้าเฝ้า ถึงวิธีการปฏิบัติเมื่อจักรแก้วหายไป ซึ่งจักรแก้วในที่นี้ น่าจะหมายถึง ลักษณะปกครองที่เรียกว่า จักรวรรดิวัตร หรือหลักการปกครองโดยชอบธรรม และเมื่อวิเคราะห์จากข้อความข้างต้น จะพบว่าหลักการปกครองด้วยธรรมถือธรรม เป็นใหญ่ที่เรียกว่าจักรวรรดิวัตร ประกอบไปด้วยหลักปฏิบัติ ๑๒ ประการดังนี้

๑. การสงเคราะห์ชนภายใน และกองทัพ
๒. การสงเคราะห์กษัตริย์ หรือเจ้าเมืองขึ้นทั้งหลาย
๓. การสงเคราะห์เชื้อพระวงศ์ ผู้ตามเสด็จ ข้าราชการบริวาร
๔. การคุ้มครองพราหมณ์และคหบดีทั้งหลาย
๕. การคุ้มครองราษฎรและชาวเมืองทั้งหลาย
๖. การสงเคราะห์สมณพราหมณ์
๗. การคุ้มครองเนื้อและนกทั้งหลาย
๘. การห้ามปรามมิให้ประพฤติดุศีลธรรม
๙. การแจกจ่ายสงเคราะห์แก่ประชาชนผู้ยากไร้
๑๐. การเข้าไปหาและสอบถามปัญหาเกี่ยวกับสมณพราหมณ์ทั้งหลาย
๑๑. การเว้นกำหนดในกามอันผิดธรรม
๑๒. การเว้นจากความโลภอันแรงกล้า ในฐานะที่ไม่ควรได้

### ๓) หลักความยุติธรรมในรัฐ

ในจักรวรรดิสุทฺธ ไม่ได้มีการกล่าวถึง การสืบสวนในการตัดสินคดีความ สังเกตจากเมื่อมีประชากรผิด จักรพรรดิตัดสินความโดยไม่มีกระบวนการยุติธรรมเข้ามาเกี่ยวข้อง แคร่รับฟังความจากเหล่าเสนาที่ทำการตัดสินคดีความ โดยไม่มีการสืบเสาะหาหลักฐานและพยานอื่นๆ ไม่มีการกำหนดกฎหมายและการประกาศใช้ที่ชัดเจน แต่อาศัยศีลธรรมในการแก้ไขปัญหาสังคม

## ๒. ัมมิกสังคมนิยม ; ประชาธิปไตยแบบสังคมนิยม

### ๒.๑ สังคมสงเคราะห์อันสูงสุด คือ การช่วยกันถอยหลังเข้าคลองอีกครั้งหนึ่ง

คำว่า การช่วยกันถอยหลังเข้าคลอง คือ การช่วยกันหรืออนุเคราะห์ต่อกันให้เข้ามาตั้งอยู่ในความถูกต้องตามหลักศีลธรรม เข้ามาในศาสนา เข้ามาในปรมาตธรรม ท่านพุทธทาสเห็นว่าทางรอดทางเดียวคือการถอยหลังเข้าคลองเสียใหม่แล้วจึงค่อยเดินต่อไป ท่านพุทธทาสยกตัวอย่างเหมือนกับวงรีถนัดทางก็ต้องกลับมาแล้วเข้าสู่เส้นทางถูกต้อง เมื่อมองถึงเหตุที่ท่านพุทธทาสได้กล่าวถึง “ช่วยกันถอยหลังเข้าคลอง” เพราะที่ท่านมองสังคมว่า ประเด็นแรก ชาวพุทธ หรือชาวโลกตกเป็นทาสของลัทธิบริโภคนิยม หรือวัตถุนิยม ซึ่งท่านเห็นว่าวัตถุนิยมเป็นอุปสรรคขวางความสุข ขัดขวางการทำหน้าที่ที่ไม่ถูกต้อง ไม่ถูกต้องธรรม ทำให้เดินออกจากคลองกันเสียหมด ประเด็นที่สอง ในช่วงนั้นมีฝ่ายที่ไม่เห็นด้วยแนวคิดของท่านพุทธทาส และพยายามที่จะแสดงออกผ่านทางสัญลักษณ์ต่างๆ และประเด็นที่สาม สภาพการเมืองในขณะนั้นท่านมองว่าการเมืองหลงไหลเรื่องความเจริญในวัตถุมากเกินไป ไม่ละอายที่จะกอบโกยวัตถุ เป็นทาสของกิเลส ฝรั่งเศสมีพระเจ้าก็ละทิ้งพระเจ้า ฝ่ายตะวันตกก็ละทิ้งพระธรรม เจริญไปแต่การเกลียดศีลธรรม เกลียดศาสนา

เมื่อพิจารณาจากการบรรยายหัวข้อสังคมสงเคราะห์อันสูงสุด คือ การช่วยกันถอยหลังเข้าคลองอีกครั้งหนึ่ง มีคำสอนที่เป็นวลีโดดเด่นดังนี้

๑. หันหลังให้พระศาสนา หันหลังให้พระเป็นเจ้า หันหลังให้พระธรรม ถ้าจะดันต่อไปมันก็ลงเหว
๒. ปัญหาเรื่องยากจนมันก็เป็นเรื่องเดินผิดคลอง ไม่รู้หนังสือหนังสือหา ไม่รู้จักการอนามัย ที่ดี ที่เป็นปัญหาในโลกเวลานี้ล้วนแต่เกิดมาจากการเดินผิดคลอง
๓. เดียวนี้โลกกำลังเป็นบ้าปรัชญา โลกกำลังติดเฮโรอีนปรัชญา หลงไหลปรัชญาอย่างหลับลัทธิ
๔. ศาสนาเป็นเรื่องของการปฏิบัติ พอเป็นการคำนวณทาง Logic ทางปรัชญาก็ไกลจากการปฏิบัติ
๕. ศาสนาพุทธถือว่ามันไม่มีตัว มันเป็นของธรรมหรือของธรรมชาติ
๖. ถ้าเรามีการแก้ไขปัญหานี้สำเร็จ โลกนี้ก็เต็มไปด้วยสันติภาพ เพราะเราไม่มีตัวเราที่ยึดถือเป็นตัวกูของกู หัวข้อสูงสุดในการสังคมสงเคราะห์ เรียกว่า ให้ถอยหลังเข้าคลองกันเถิด
๗. เรากำลังอยู่ในสภาพที่เราจะต้องถอยหลังเข้าคลอง คือ ให้มันถอยถอย
๘. มนุษย์กำลังทำลายทรัพย์สินสมบัติที่เป็นทรัพยากรของธรรมชาติ สิ่งที่มีอยู่ในแผ่นดินถูกขุดขึ้นมาถูกลง มาทำเป็นเครื่องมือแล้วก็รบราฆ่าฟันกัน
๙. ถ้าเราใช้ตามธรรมชาติต้องการ มันจะเหลือใช้ไปได้อีกนาน
๑๐. พระเยซู ท่านแจกขนมปัง ๒-๓ ก้อน ปลา ๔-๕ ตัว แก่คนเป็นพันๆ มันก็ยังเหลือ ถ้ามนุษย์รู้จักใช้สิ่งที่เป็นประโยชน์เท่าที่จำเป็นแล้ว ทรัพยากรในโลกในธรรมชาตินี้จะมีเหลือ
๑๑. ถ้าผิดธรรมชาติก็เป็นการรบกวน เพราะฉะนั้นจงช่วยกันศึกษาว่าธรรมชาติเดิมที่เป็นอย่างไร
๑๒. เดียวนี้มนุษย์ไม่เป็นมนุษย์ เป็นกันแต่เพียงคน
๑๓. มนุษย์ที่มีอาหารกินจะมีประโยชน์อะไร ถ้ามีชีวิตอยู่เพื่อทนทุกข์ มันตายเสียดีกว่า
๑๔. พวกเราที่ต้องชวนช่วยแก้ปัญหาด้วยการสังคมสงเคราะห์อย่างนั้นอย่างนี้ แล้วก็คิดว่ามูลเหตุอันแท้จริงมันมาจากการที่มนุษย์ทั้งธรรมะ ทั้งศาสนา ทั้งพระทั้งเจ้า ทั้งอะไรต่างๆ ปัญหา มันก็เกิดขึ้น

### ๒.๒ สังคมสงเคราะห์ควรสงเคราะห์กันให้มีสัมมาทิฐิ

ท่านพุทธทาสกล่าวว่า “การเจียดออกให้เป็นส่วนเกิน” การทำเพื่อส่วนตัวเป็น “การเจียดผล

ประโยชน์ของสังคมมาเป็นส่วนตัว” การสงเคราะห์ให้มีสัมมาทิฐิ คำว่าสัมมาทิฐิ (ความเห็นชอบ) คำว่าความเห็นชอบในงานเขียนของท่านพุทธทาส ตามทัศนะของผู้เขียนเห็นว่ามีความหมายในสองประการ คือ ประการแรกเห็นชอบในทางธรรม เช่น สัมมาทิฐิ ที่กล่าวไว้ข้างต้น และประการที่สองเห็นชอบในศัพท์ภาษา ตามหลักนิรุกติศาสตร์ของคำว่า “สังคมนิยม” คือ ไม่ใช่หมายถึง คอมมิวนิสต์ที่ผู้เข้าร่วมขบวนการอาจจะถูกนำไปชั่งในตาราง ดังนั้นท่านพุทธทาสจึงมุ่งเน้นไปสู่ความหมายที่ว่า สังคมนิยม คือ การไม่เอาส่วนเกินของสังคม

การสงเคราะห์ให้มีสัมมาทิฐิ (ความเห็นชอบ) คือ การไม่เอาส่วนเกินของสังคม การเจียดส่วนเกินให้แก่สังคม เอาเท่าที่จำเป็น ในทุกศาสนามุ่งสอนให้คนเอาเฉพาะที่จำเป็น เช่น ในพระพุทธศาสนาพระพุทธเจ้าก็บัญญัติให้เอาเท่าที่จำเป็น เท่าที่พอเลี้ยงชีวิตได้ เช่น ห้ามพระภิกษุมีจีวรเกิน ๓ ผืน (ผ้านุ่ง, ผ้าห่ม, ผ้าสังฆาฏิ) ห้ามฉันอาหารที่เก็บไว้ค้างคืน ภิกษุให้ก่อกุฎีที่ไม่มีเจ้าของเป็นที่อยู่จำเพาะตนด้วยการขอเอาเองพึงทำได้ประมาณคือ ยาวไม่เกิน ๑๒ คืบ กว้างไม่เกิน ๗ คืบ ห้ามสะสมบาตรเกิน ๑ ลูก ซึ่งมนุษย์ในสมัยแรกก็เป็นเช่นนั้นคือไม่เอาส่วนเกิน มนุษย์สมัยแรกๆ ที่กล่าวไว้ในอัครคัมภีร์ว่า มนุษย์เมื่อรู้จักสร้างบ้านเรือนเพื่อปกปิดซ่อนเร้น หาข้าวสาลีมาตอนเช้าเพื่อเป็นอาหารเช้า หาดอนเที่ยงเพื่อเป็นอาหารเที่ยง สังคมปัจจุบันมนุษย์ถูกกิเลสครอบงำจนเดินออกจากคลองธรรม โคนมิถิลาทิฐิครอบงำ ไม่สงเคราะห์สังคมแต่หันมาสงเคราะห์ตนเองความขุมนุ่นวุ่นวายจึงมากขึ้นไปทั่วโลก เหตุเพราะมนุษย์สะสมส่วนเกินไว้ที่ตัวเองมาก เมื่อสะสมมากการขโมยก็ทวีคูณเหมือนดังที่กล่าวไว้ในอัครคัมภีร์

### ๒.๓ ในยุคปัจจุบันศาสนา หรือศีลธรรมกำลังหายไปจากโลก

คำว่าศาสนาท่านพุทธทาสเรียกว่า การปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาติที่ถูกต้อง หรือการเชื่อฟังพระเป็นเจ้า เพราะว่าคนที่เห็นแก่ตัวไม่เห็นแก่สังคม หากถามว่าเห็นแก่ตัวกับการเห็นแก่สังคมต่างกันอย่างไร การเห็นแก่ตัวไม่มีประโยชน์เพราะมีจำนวนน้อย ส่วนการเห็นแก่สังคมมีประโยชน์มากเพราะสังคมจำนวนมากเป็นล้าน เป็นสิบล้าน เป็นร้อยล้าน พันล้าน คำว่าศาสนาจะหายไปเพราะอะไร ในมุมมองของนักเศรษฐศาสตร์จะมองว่า เมื่อไม่อุปสงค์ก็ไม่มีอุปทาน สินค้าและบริการใดเมื่อไม่เป็นที่ต้องการของตลาดสินค้านั้นจะหายไป ในมุมมองสังคมศาสตร์ มองว่าหากสิ่งใดไม่สนองความต้องการสิ่งนั้นก็หายไป ในมุมมองของชีววิทยา อวัยวะใดที่ไม่ได้ประโยชน์หรือไม่ได้ใช้ประโยชน์อวัยวะนั้นจะหายไป เมื่อมองย้อนกลับมามองว่า ทำไมท่านพุทธทาสมองว่า ศาสนากำลังจะหายไปจากโลก ผู้เขียนจึงสรุปไว้เป็นประเด็นย่อยๆ ดังนี้

๑. ปัจจุบันคนเห็นแก่ตัวมาก ไม่เจียดส่วนเกินแก่สังคม
๒. มีการเรียนศาสนามากกว่ามีการปฏิบัติศาสนา
๓. ดำเนินชีวิตโดยยึดตัวกูของกูเป็นหลัก
๔. เชื่อปรัชญามากกว่าศาสนา
๕. ให้คนที่ไม่มีธรรมมากับปัญหาการไม่มีธรรม ย่อมแก้ไขปัญหาไม่ได้
๖. คนมีนิสัยเห็นแก่ตัว หรือเอาเปรียบผู้อื่น หรือรุกรานผู้อื่น อยู่ในสายเลือด อยู่ใน ดีเอ็นเอ
๗. วิญญาณพ่ายแพ้ต่อสิ่งยั่วชวน หรือ จิตวุ่น (ตรงข้ามกับจิตว่าง)
๘. มนุษย์เหยียบย่ำศาสนา เหยียบย่ำศีลธรรม เหยียบย่ำพระเจ้า
๙. การใช้สิ่งประดิษฐ์หรือที่เรียกว่านวัตกรรมให้เกิดอันตรายแทนที่จะเกิดประโยชน์

ที่กล่าวมานี้เป็นเหตุให้ศาสนา หรือศีลธรรมกำลังหายไปจากโลก ในคัมภีร์สารสังคะได้กล่าวถึงความเสื่อมของศาสนาไว้ว่า ๑. อธิคมอันตรธาน คือ ความเสื่อมสิ้นแห่งมรรคผลนิพพาน ๒. ปฏิบัติอันตรธาน



คือ ความสัมพันธ์แห่งการปฏิบัติ ๓. ปริยัตินันตรธาน คือ ความสัมพันธ์ของปริยัติ ๔. ลิงคินันตรธาน คือ ความสัมพันธ์แห่งเพศ คือ เมื่อยังทรงเพศอยู่ เพศก็ยังไม่เสื่อมสิ้น ๕. ธาตุนันตรธาน คือ ความสัมพันธ์แห่งธาตุ จากเหตุทั้ง ๕ ประการนี้ ท่านพุทธทาสจึงกล่าวไว้ตอนหนึ่งใน ธัมมิกสังคมนิยม ; ประชาธิปไตยแบบสังคมนิยม ในเชิงเปรียบเทียบว่า “พระพุทธเจ้าประสูติกลางวัน พระพุทธเจ้าตรัสรู้กลางวัน พระพุทธเจ้านั่งนอนสอนศาสนา กลางคืน พระพุทธเจ้านิพพานกลางวัน ท่านเป็นเอกกับธรรมชาติถึงขนาดนี้ แต่พวกลูกศิษย์นี้อยากจะอยู่บนวิมาน อยากจะตายบนวิมาน อยากจะมีอะไรๆ อย่างวิมาน

#### ๒.๔ สังคมนิยมตามหลักแห่งพระศาสนา

สิ่งที่เรียกว่าสังคมนิยม ก็คือ การจัดระบบที่ทำให้สังคมเป็นปกติ หรือเป็นปกติสุขนั้นแหละจึงจะเรียกว่าสังคมนิยม” สังคมนิยม (Socialist) ทศนของปรัชญาการเมือง คือ ระบบหนึ่งที่ยึดหลักการเปลี่ยนแปลงของอำนาจเป็นเครื่องกำหนด และจัดรูปแบบสังคมซึ่งจะทำได้ก็โดยรัฐเป็นผู้มีและใช้อำนาจสูงสุดเด็ดขาดในการวางแผนควบคุมดำเนินการทุกอย่างของสังคม โดยเริ่มตั้งแต่เศรษฐกิจเป็นพื้นฐานเพื่อให้เป็นไปตามแนวทางชีวิตใหม่ที่เชื่อว่าทุกคนเป็นเจ้าของทรัพย์สินและผลประโยชน์ร่วมกัน สังคมนิยม มีการแบ่งออกเป็น ๓ จำพวก คือ ๑. สังคมนิยมอุดมคติ (Utopian Socialism) เป็นลัทธิที่เน้นการสนับสนุนการมีกรรมสิทธิ์ร่วมของชุมชน ๒. สังคมนิยมมาร์กซิสม์ (Marxism Socialism) เป็นลัทธิ หรือแนวคิดที่เป็นสังคมนิยมวิทยาศาสตร์ (Scientific Socialism) นักคิดที่เป็นต้นแบบความคิดนี้ คือ คาร์ล มาร์กซ ๓. สังคมนิยมประชาธิปไตย (Democratic Socialism) เป็นลัทธิ หรือแนวคิดที่อยู่กึ่งกลางระหว่างสังคมนิยมอุดมคติ และสังคมนิยมมาร์กซิสม์ สังคมนิยมประชาธิปไตยมีพื้นฐานแนวความคิดแบบสังคมนิยม และมีวิธีการต่อสู้เพื่อให้บรรลุถึงเป้าหมายตามระบบและวิถีทางประชาธิปไตย สังคมนิยมทั้ง ๓ ประเภทที่กล่าวมาท่านพุทธทาสกล่าวว่าเป็น “สัจจาภินิวาส” ความคิดเห็นที่เชื่อว่าเป็นความจริง เฉพาะถิ่น เฉพาะกาล เฉพาะปัญหา ไม่ใช่ของธรรมดา ไม่อาจจะใช้ได้ตลอดกาล ทุกระบบล้วนมีส่วนดีทั้งสิ้น หากเป็นไปได้ประโยชน์ของคนส่วนมาก แต่ต่อมาคัน หรือสังคมละทิ้งพระเจ้า ละทิ้งพระธรรม ทิ้งศาสนา ความรุนแรงก็เกิดขึ้นจนกลายเป็นปัญหา ท่านพุทธทาสกล่าวว่า “การแยกธรรมะออกจากการเมือง การเมืองนั้นเป็นเรื่องสกปรก” สังคมนิยมตามหลักศาสนา คือ สังคมนิยมที่ประกอบด้วยธรรม หรือที่เรียกว่า “ธัมมิกสังคมนิยม” จิตวิญญาณของธัมมิกสังคมนิยม เช่น ทศพิชราชธรรม กุศลกรรมบถ ๑๐ โทษณงค์ ๗ เป็นต้น

#### ๒.๕ สังคมนิยมชนิดที่ช่วยโลกได้

สังคมนิยมที่เป็นอุดมคติของพุทธบริษัท เรามีอุดมคติสังคมนิยมอยู่แล้วโดยไม่รู้สีกตัวจะว่าอยู่ในระบบการปกครองของคณะสงฆ์ในครั้งพุทธกาลเรื่อยๆ มาอย่างนี้ก็ยังได้ หรือว่าจะมีอยู่แล้วในระบบธรรมะในพระพุทธานุศาสน์ ที่เป็นส่วนพระธรรม อย่างนี้ก็ได้อีก หรือจะดูว่าพระพุทธองค์ทรงประพจน์ต่อสัตว์โลกทั้งหลายอย่างไร ก็ยังเห็นได้ว่าเป็นระบบสังคมนิยมที่สูงที่สุด ธรรมะที่แท้จริง คือสังคมนิยม ซึ่งจะต้องอาศัยกัน ซึ่งตรงตามหลักอิทัปปัจจยตา ซึ่งเป็นกฎที่บันดาลให้เกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป ของธรรมชาติ ความรักความสามัคคี ความเมตตากรุณา จะเป็นสังคมนิยมที่เป็นที่พึ่งได้ ท่านพุทธทาสกล่าวว่า ธัมมิกสังคมนิยมเหมือนกับารจุดไฟบ้านรับไฟไป สร้างธัมมิกสังคมนิยม ป้องกันสังคมนิยมบ้าคลั่ง ธรรมชาติแท้ๆ มีลักษณะสังคมนิยม มีเจตนารมณ์ของสังคมนิยม เพราะมันไม่มีอะไรที่อยู่ได้ตามลำพังคนเดียว ตัวเดียว ส่วนเดียว ธาตุเดียว อนุเดียวไม่ได้มันต้องเป็นกลุ่มเป็นก้อนกันไปทั้งนั้น

#### ๒.๖ ค่าและความจำเป็นที่ต้องมีศีลธรรม

ค่า มีความหมาย ๒ ลักษณะ คือ ค่าที่มีลักษณะระดับโลกียะ เช่น คุณค่า ประโยชน์ ราคา ของสิ่งต่างๆ และค่าที่

มีลักษณะเป็นสภาวะธรรม เช่น กาย จิต ที่มีค่าคือมีศีล มี สมาธิ และปัญญา

ศีลนั้นมีหลายชนิดตั้งแต่ระดับชาวบ้าน ขมารวาส มีศีล ๕ ศีล ๘ ศีล ๑๐ ระดับบรรพชิต ศีล ๒๒๗ ศีล มีสภาวะ คือ ความปกติ และมีความหมายในลักษณะเลี้ยงชีพที่สุจริตด้วย ส่งผลให้ผู้ปฏิบัติถึงพร้อมด้วยความสุข โภคทรัพย์ ความบริสุทธิ์ ความหลุดพ้น ก็ด้วยอาศัยศีล

มนุษย์เราจะต้องมีศีลธรรม “ตามความใน อัมมิกสังคมนิยม” จึงจะอยู่กันเป็นผาสุก ถ้าเราไปหลงในค่าของวัตถุที่มันหลอกเราให้รักให้เกลียด เราไม่มีทางที่จะมีศีลธรรมที่ดีได้ เราจะไปหลงรักหลงเกลียด หลงบูชา สิ่งที่ไม่ควรจะบูชา แล้วก็เกลียดสิ่งที่ควรจะบูชาอย่างนี้เป็นต้น สังคมใดมีศีลธรรมมากสังคมนั้นก็เป็นสังคมที่มีปัญญา ทำกิจการอันใดก็ย่อมสำเร็จ ทำงานเลี้ยงชีพก็สำเร็จ ทำลายกิเลสให้หมดไปก็สำเร็จ ทำนิพพานให้แจ้งก็สำเร็จ เรียกได้ว่าศีลธรรม คือ รากฐานแห่งความสำเร็จ ดังนั้นสังคมจึงจำเป็นต้องมีศีลธรรม

## ๒.๗. การวิเคราะห์คุณค่าของอัมมิกสังคมนิยม

### ๗.๑ คุณค่าต่อสังคม

ถึงแม้ว่าสภาพทางสังคมในขณะที่ท่านพุทธทาสภิกขุ “อัมมิกสังคมนิยม” จะอยู่ในภาวะที่กำลังจู่จวนวาย มีปัญหาทางการเมืองระหว่างรัฐบาลกับผู้ต่อต้านที่เห็นต่างทางการเมือง ตอนนั้นบ้านเมืองกำลังขาด สิ่งที่เราเรียกว่า “ศีลธรรม” จนท่านสะท้อนออกมาเป็นวลีหนึ่งว่า “ศีลธรรมไม่กลับมา โลกจะวินาศ” ท่านพุทธทาสได้นำเสนอ แนวทางการแก้ปัญหาทางการเมืองของสังคมไทยในขณะนั้นด้วยแนวคิดทางการเมือง อัมมิกสังคมนิยม โดยท่าน เห็นว่าสามารถแก้ปัญหาสังคมได้อย่างรวดเร็วและยั่งยืน โดยท่านเห็นว่าที่จริงกิเลสของคนต่างหากที่เป็นต้นเหตุ ของปัญหา ท่านพุทธทาสได้สร้างเครื่องมือในการสอนธรรมแก่คนผ่านงานศิลปะและจิตรกรรม เช่น การสร้างโรง มหรรพทางวิญญาน โรงปั้นและภาพปั้นชุดพุทธประวัติ โรงเรียนหิน เสาร์ ๕ ต้น ฯลฯ ผู้วิจัยได้วิเคราะห์สรุป คุณค่าต่อสังคมดังนี้

#### ๑) อัมมิกสังคมนิยมในฐานะทำให้สังคมแห่งมัจฉาทิฐิกลายเป็นสังคมสัมมาทิฐิ

สัมมาทิฐิ แปลว่า ความเห็นที่ถูกต้อง คือสังคมที่ท่านพุทธทาสกำลังรณรงค์ อัมมิกสังคมนิยม เป็น สังคมที่มีปัญหาอย่างน่าเป็นห่วงสาเหตุมาจากคนกำลังเดินออกนอกคลองธรรม คือ มีความเห็นที่ตรงข้ามกับ หลักศาสนา จนมัจฉาทิฐิเข้าครอบงำ กลายเป็นสังคมมัจฉาทิฐิ จะเห็นได้ว่า อัมมิกสังคมนิยม กับสังคมสงเคราะห์ เป็นสิ่งเดียวกัน ในพระไตรปิฎกก็ได้กล่าวเกี่ยวกับการสงเคราะห์กัน ไว้ในทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค ในหลักสารณีย ธรรม การสงเคราะห์กันในพุทธศาสนาถือว่าเป็นพลังอย่างหนึ่ง เรียกว่า พละ ที่เรียกว่า สังคหพละ เพราะการ สงเคราะห์กันก่อให้เกิดความรักความสามัคคี ดังคำกล่าวที่ว่า สุขัง สังขัสสะ สามัคคี ความสามัคคีในหมู่คณะนำ สุขมาให้ ทั้งระดับปัจเจกชน และระดับสังคม หากสังคมสงเคราะห์กันสังคมก็เป็นสุข แม้ในมงคลสูตรก็ได้กล่าว ถึง การสงเคราะห์กันว่าเป็นมงคลอันประเสริฐ เช่น มาตาปิตุอุปลุฏฐานํ การสงเคราะห์พ่อแม่ ปุตุตตสงโ การ สงเคราะห์บุตร ทารุสสุ สงคโ ท สงเคราะห์ภรรยา ญาติกานณฺย สงคโ ท การสงเคราะห์ญาติ อัมมิกสังคมนิยม หรือสังคมสงเคราะห์นั้นจะมีคุณค่าต่อสังคมโดยเป็นรากฐานของสังคมแห่งความสงบสุข

#### ๒) อัมมิกสังคมนิยมในฐานะใช้อบรมข้าราชการ และประชาชน

ในคราวพูดให้โอวาทในการประชุมคณะกรรมการประสานงานส่วนภูมิภาค ภาค ๘ สภา สังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทย ในพระบรมชูปถัมภ์ และประชุมพุทธมามกาจารย์และผู้บริหารศูนย์ยุวพุทธ กะ ย.สส. จังหวัดสุราษฎร์ธานี เมื่อวันที่ ๑๑ พฤศจิกายน ๒๕๑๖ ท่านได้บรรยาย อัมมิกสังคมนิยม ในหัวข้อ ๑) สังคมสงเคราะห์อันสูงสุดคือ การช่วยกันถอยหลังเข้าคลองอีกครั้งหนึ่ง ๒) สังคมสงเคราะห์ควรสงเคราะห์กันให้

มีสัมมาทิฐิ ๓) ในยุคปัจจุบันศาสนาหรือศีลธรรมกำลังหายไปจากโลก ในคราวบรรยายแก่ผู้พิพากษา รุ่นที่ ๑๕ เมื่อ ๑๕ กันยายน พ.ศ. ๒๕๑๗ ในหัวข้อ สังคมนิยมตามหลักแห่งพระศาสนา หรือการบรรยายเกี่ยวกับธัมมิกสังคมนิยมในวันสำคัญทางศาสนาวิสาขบูชา มาฆบูชา

๓) ธัมมิกสังคมนิยมในฐานะหลักการอยู่ร่วมกันของมนุษย์ในสังคม

หลักการที่ว่าระบบการเมืองใดก็ตามจะเป็นระบบที่ถูกต้องได้ถ้าประกอบด้วยธรรม ในแง่ที่ท่านพุทธทาสได้เสนอให้ปัจเจกบุคคลมีธรรม และช่วยกันสร้างความถูกต้องให้แก่ส่วนรวม ความถูกต้องนี้แสดงออกโดยการสร้างระบบการศึกษาที่ดี ระบบการเมืองที่ดี เป็นต้น ความคิดของท่านพุทธทาสในส่วนนี้เป็นสิ่งที่มีคุณค่าอย่างมาก และสามารถนำหลักการนี้ไปใช้เป็นแนวทางปฏิบัติได้ เป็นหลักการของการอยู่ร่วมกันอย่างมีเมตตา กรุณาเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่มีความรักในเพื่อนมนุษย์

ในสังคมมีคน ๒ กลุ่ม คือ กลุ่มแรกเป็นคนยากจนคนพิการคนอะไรก็ตาม กลุ่มที่ ๒ คนมั่งมีวาสนา เมื่อดำเนินตามแนวทางธัมมิกสังคมนิยม ทั้งสองกลุ่มจะร่วมทำประโยชน์แก่สังคม ท่านพุทธทาสกล่าวว่า “...ถ้าเราจะมีระบบเศรษฐกิจที่ดี ไม่ให้สูญเสียไปเลยทั้งสองฝ่ายคนมั่งมีและคนยากจนแล้วมันก็ต้องบวกกันเข้า เกิดประโยชน์และก็เป็นกันเต็มที แล้วให้มีส่วนเหลือเพื่อทำประโยชน์แก่สังคม อาตมาเรียกเอาเองว่า ธัมมิกสังคมนิยม คือมันต้องเป็นระบบสังคมนิยม ต้องเอาสังคมเป็นใหญ่ เอาบุคคลเป็นใหญ่ไม่ได้ แล้วมันต้องประกอบไปด้วยความถูกต้องที่ทำให้มันอยู่กันได้ จึงต้องเรียกว่า ธัมมิกะ...” ดังนั้นผู้วิจัยจึงเรียกว่า “ระบบการอยู่ร่วมกันระหว่างนายทุนและกรรมาชีพ”

๔) ธัมมิกสังคมนิยมในฐานะช่วยให้สังคมอยู่รอด

ธัมมิกสังคมนิยม คือ สังคมนิยมที่ประกอบด้วยธรรมะ ธรรมะ หมายถึงปรากฏการณ์ทั้งหลาย กฎ ความจริง ที่มีอยู่ในสิ่งทั้งหลายทั้งปวง ก็เรียกว่า ธรรมะ หน้าที่ที่มนุษย์จะต้องปฏิบัติตามกฎเกณฑ์เหล่านั้น ก็เรียกว่า ธรรมะ โดยปกติคนในสมัยแรกเมื่อโลกกำเนิดขึ้น มีธรรมะ มีศีลธรรม อยู่กันอย่างผาสุกต่อมา เกิดธรรมะขึ้นในใจจึงเกิดความเสื่อมเรื่อยมาจากเสื่อมน้อยไปจนเสื่อมมาก ดังที่กล่าวไว้ในอัครคัมภีร์สุตตร จะเห็นได้ว่าสาเหตุแห่งความเสื่อมมาจากการขาดศีลธรรม หากสังคมประกอบด้วยธรรมแล้วความเสื่อมจะไม่มีเลยมีแต่ความเจริญฝ่ายเดียว แนวคิดธัมมิกสังคมนิยมจึงเป็นแนวคิดหนึ่งที่น่าคนให้เข้ามาสู่คลองธรรม สังคมก็จะสงบสุข มีแต่ความเจริญฝ่ายเดียว

๕) ธัมมิกสังคมนิยมในฐานะแก้ไขปัญหาสันติภาพของสังคม

การไม่เอาส่วนเกิน” ส่วนที่เกินก็คืนสู่ส่วนรวม หรือคืนสู่ธรรมชาติ ถ้าเรามองธรรมชาติในฐานะที่มีเจตนารมณ์คือความมีศีลธรรม มันก็มีเจตนาเพื่อสันติภาพ ; ศิลภาวะ หรือภาวะแห่งความปกติอันเป็นวัตถุประสงค์ของธรรมชาติ ถ้าผิดปกติไม่ใช่วัตถุประสงค์ของธรรมชาติ ดังนั้นหากมองว่าบุคคลในสังคมที่เป็นธัมมิกสังคมนิยมเป็นบุคคลที่ประกอบด้วยธรรม เป็นส่วนประกอบที่ดีที่สมบูรณ์ สำหรับจะสร้างโลกนี้ให้มีสันติภาพ ธัมมิกสังคมนิยมเป็นการแก้ไขปัญหาสันติภาพใน ๒ ระดับ คือ ๑. การแก้ไขปัญหาสันติภาพในระดับบุคคล และ ๒. การแก้ปัญหาในระดับสังคม การแก้ปัญหาในระดับสังคม “สังคมที่มีความถูกต้อง” ระบบการเป็นอยู่ การควบคุม การปกครองของบุคคลเหล่านั้น ที่มักจะเรียกรวมๆ กันว่า ระบบการเมือง ระบบเศรษฐกิจ เรียกว่าง่าย ๆ ก็ว่าที่จะเป็นผู้ปกครอง เป็นคณะผู้ปกครอง จะเรียกว่ารัฐบาล หรืออะไรก็ยังไม่หมด เพราะมันรวมหลายฝ่ายที่ร่วมกันทำหน้าที่ปกครองทุกๆ ระบบที่เป็นระบบการปกครอง ระบบการควบคุมมนุษย์จะต้องถูกต้องด้วย มนุษย์แต่ละคนจะต้องถูกต้อง ระบบการควบคุมการเป็นอยู่ของมนุษย์จะต้องถูกต้องด้วย

### ๓. คุณค่าต่อเศรษฐกิจ

ธัมมิกสังคมนิยมของท่านพุทธทาส ได้กล่าวถึงหลักธรรมที่ใช้อธิบายระบบเศรษฐกิจได้เป็นอย่างดีว่า "ตัวแท้จริงของธรรมชาตินั้นก็เป็นสังคมนิยม คือว่ามันไม่มีอะไรที่จะอยู่อย่างโดดเดี่ยวได้ มันต้องอาศัยกันและกัน ไม่มีแผ่นดิน ต้นไม้จะอยู่ได้อย่างไร ไม่มีต้นไม้ แผ่นดินจะอยู่ได้อย่างไร" ธัมมิกสังคมนิยมสอดคล้องกับวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ ซึ่งสอดคล้องกับหลักคิดเรื่องธรรมาภิบาลของระบบทุนนิยม วิทยาศาสตร์ใหม่มองโลกแตกต่างไปจากแนวคิดวิทยาศาสตร์ แนวคิดเศรษฐกิจการเมืองแบบดั้งเดิม แนวคิดใหม่มองว่า โลกอยู่ได้ด้วยสายใยแห่งสัมพันธ์ และพึ่งพาอาศัยกัน แบบน้ำพึ่งเรือเสือพึ่งป่า แตกต่างจากความคิดเก่าของสังคมนิยม นอกจากนี้ เศรษฐกิจในระบบสังคมนิยมตามแนวคิดท่านพุทธทาสช่วยแก้ปัญหาความขัดแย้งระหว่างนายทุนกับกรรมมาชีพ เพราะหากนายทุนไม่เอาส่วนเกิน ส่วนเกินนั้นก็จะมีเหลือมาสู่ส่วนรวมเมื่อกรรมกรและนายทุนไม่ขาดแคลนสังคมก็น่าอยู่ มีความสงบ สงครามก็ไม่เกิดขึ้น โลกก็จะมีแต่สันติสุข เศรษฐกิจตามแนวคิดท่านพุทธทาส ในธัมมิกสังคมนิยมเป็นเศรษฐกิจที่ประกอบด้วยความเอื้ออาทร อหิงสา (ความไม่เบียดเบียน) ตัวอย่างเศรษฐกิจที่ประกอบด้วยธรรม เช่น เศรษฐกิจพหุวิหาร เศรษฐกิจฆราวาสธรรม เศรษฐกิจจริยสัง ฯลฯ คำว่า เศรษฐกิจ อาจแปลว่า การงานที่ประเสริฐที่สุด กล่าวคือ การงานที่ทำแล้วสนุกในการทำงานนั้น ได้ผลมาแล้วกินเก็บแต่พอดี ส่วนเหลือก็ช่วยผู้อื่น ถ้าทำกันอย่างนี้แล้วในไม่ช้าที่โลกนี้ก็จะเป็นโลกศรีอารยเมตไตรย มีแต่ความรักความเมตตา เหลือไปไหนก็มีแต่คนที่จะช่วย ยื่นมือเข้ามาช่วยนั่นคือโลกของพระศรีอารยเมตไตรย ซึ่งเขาอุปมาว่ามีต้นกัลปพฤกษ์ ๔ มุมเมือง ใครต้องการอะไรก็ไปเอาที่นั่น เศรษฐกิจที่ประกอบด้วยธรรมยังดีกว่าต้นกัลปพฤกษ์เพราะไปทางไหนก็มีแต่คนยื่นมือเข้าช่วยอยู่รอบตัว

### ๔. คุณค่าต่อการเมือง

คุณค่าด้านการเมืองของท่านพุทธทาสพิจารณาได้ ๒ ส่วน คือ ในฐานะหลักการหรือคุณค่าด้านจิตใจ ท่านพุทธทาสเสนอว่าระบบการเมืองใดก็ตาม ถ้าหากประกอบด้วยธรรมแล้ว ถือว่าเป็นระบบการเมืองที่ถูกต้อง ท่านได้เสนอระบบการเมืองแบบ “ธัมมิกสังคมนิยม” เป็นระบบการเมืองในอุดมคติของท่านเราอาจนำความคิดของท่านในส่วนนี้ ไปเผยแพร่เพื่อเป็นรากฐานของความเชื่อหรืออุดมการณ์ทางการเมืองได้ ส่วนที่สอง ในด้านของระบบการปกครองที่ท่านพุทธทาสเห็นว่า การปกครองที่ผู้ปกครองใช้วิธีการปกครองแบบเผด็จการโดยมีธรรมกำกับ เป็นการปกครองที่ดีที่สุด ซึ่งด้านคุณค่าต่อการเมืองผู้วิจัยวิเคราะห์ออกเป็นประเด็นดังนี้

#### ๑) เป็นแนวทางปฏิบัติทางการเมืองของประเทศไทย

การนำเสนอให้มีการปกครองที่ผู้ปกครองมีธรรม ปกครองด้วยวิธีเผด็จการ ในส่วนนี้อาจจะมีปัญหาเมื่อนำมาประยุกต์ใช้ในทางปฏิบัติ เนื่องมาจากบริบททางสังคม และการเมืองไทยปัจจุบัน กระแสความคิดประชาธิปไตยทั้งในแง่ของระบบการเมือง และในแง่ของวิถีชีวิตประชาธิปไตย เป็นสิ่งที่ยอมรับกันเป็นการทั่วไป ดังนั้นในการที่ผู้ปกครองจะอ้างธรรมแล้วใช้วิธีเผด็จการปกครองนั้น ถึงแม้ว่าจะกระทำไปเพื่อประโยชน์แก่ชุมชนก็ตาม แต่ก็อาจจะมีปัญหาเรื่องความชอบธรรมโดยเฉพาะกระแสการเมืองของโลกปัจจุบัน ท่านพุทธทาสก็ได้เสนอให้ผู้ปกครองต้องใช้อำนาจเผด็จการตลอดเวลาและทุกสถานการณ์ แต่ให้ผู้ปกครองเลือกใช้ตามเหมาะสม และตามสถานการณ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ผู้ปกครองนั้นต้องเป็นผู้ที่มีธรรมด้วย ปัญหาที่เกิดขึ้นก็คือ เราจะแสวงหาผู้ปกครองที่มีธรรมได้อย่างไร และหากว่าแสวงหาได้แล้วในภายหน้าจะบิดพลิ้วหรือไม่ เราจะมีวิธีที่จะถอดถอนผู้ปกครองอย่างไร ซึ่งประเด็นเหล่านี้ท่านพุทธทาสมิได้ให้คำตอบไว้ ประเด็นเรื่องผู้ปกครองที่มีธรรมปกครองด้วย

วิธีเผด็จการจึงเป็นสิ่งที่ เป็น อุดมคติ ซึ่งยังมีอุปสรรคในการนำไปปฏิบัติอยู่มาก

๒) อัมมิกสังคมนิยมทำให้มีระบบการเมืองที่ถูกต้อง

การเมืองที่ถูกต้องคือ ระบบที่ทำให้อยู่กันอย่างผาสุก โดยไม่ต้องใช้ศาสตร์ โดยไม่ต้องใช้อำนาจ ไม่ต้องใช้อำนาจ อยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข นั่นคือระบบการเมืองที่เราต้องการในเวลานี้ แต่มันต้องประกอบไปด้วย ส่วนประกอบหลายๆ อย่าง เช่นว่า มันต้องมีรัฐบาล มีการบริหาร มีตุลาการ ที่ถูกต้อง ให้มีรัฐสภาประชาชน ที่ออกกฎหมายโดยถูกต้องสมควรแก่สถานการณ์จริงๆ แต่ถ้าคนโง่มาเป็นสมาชิก มันก็ทะเลาะกันไม่มีที่สิ้นสุด มันต้องเป็นคนมีธรรมะ มีศีลธรรม มาเป็นสมาชิกของรัฐสภาหรือสภาประชาชน แล้วจะต้องมีการควบคุมรัฐบาลอย่างถูกต้อง สภาต้องควบคุมรัฐบาลด้วยจิตใจที่เป็นธรรม ไม่ใช่คิดจะล้มรัฐบาลอยู่ตลอดเวลา เป็นพรรคการเมืองที่เห็นแก่พรรคมากกว่าเห็นแก่ประเทศชาติ ก็กลายเป็นว่าเอาพรรคให้เจริญก่อนประเทศชาติ ประเทศเลยยุ่งุ่นวาย

๓) เกิดทฤษฎีใหม่ทางการเมือง

ทฤษฎีการเมืองแบบ อัมมิกสังคมนิยม เกิดจากกระแสวัตถุนิยมและทุนนิยมสมัยนั้น กลายเป็นข้ออ้างของฝ่ายตรงข้ามที่จะนำระบบสังคมนิยมเข้ามาแก้ไข ท่านพุทธทาสเฝ้าติดตามสถานการณ์นี้ด้วยความเป็นห่วง เพราะกระแสดังกล่าวขัดกับปณิธาน ข้อ ๓ ที่ว่า จะต้องนำโลกออกจากวัตถุนิยม ในคราวนั้นนักศึกษาและปัญญาชนบางส่วน เข้าเป็นแนวร่วมกับคอมมิวนิสต์ แต่บางส่วนที่ไม่เห็นด้วยกับวิธีรุนแรง ได้หันมายึดแนวทางแบบพุทธทาส โดยเข้ามาเป็นศาสนศิษย์และร่วมกันต่อต้านคอมมิวนิสต์ ขณะเดียวกันนั้น ฝ่ายทุนนิยมที่เป็นชาติยักษ์ใหญ่อย่างอเมริกาได้ส่งซีไอเอ (หน่วยสืบราชการลับ) มาชวนท่านเข้าแนวร่วมต่อต้านคอมมิวนิสต์ แต่ท่านตอบว่ากลัวกิเลสมากกว่าคอมมิวนิสต์ เพื่อตอบโต้ฝ่ายต่างๆ เหล่านี้ ท่านจึงนำเสนอการเมืองในรูปแบบ อัมมิกสังคมนิยม โดยเริ่มจากสังคมนิยม ไปเปรียบเทียบกับธรรมชาติว่าธรรมชาติแท้ๆ มีลักษณะสังคมนิยม มีเจตนารมณ์ของสังคมนิยม เพราะมันไม่มีอะไรที่อยู่ได้ตามลำพังคนเดียว ตัวเดียว ส่วนเดียว ธาตุเดียว อนุเดียว โดยเปรียบเทียบกับดวงดาวในท้องฟ้าว่า ไม่รู้ว่ามีมากมายเท่าไร มันอยู่กันด้วยระบบสังคมนิยม จักวาลจึงอยู่รอดได้ จักวาลของเราเล็กๆ นี้ มีพระอาทิตย์เป็นแม่ มีดาวพระเคราะห์นั้นนี้รวมทั้งโลกนี้เป็นบริวาร มันก็อยู่กันอย่างระบบสังคมนิยม แต่มันไม่บ้าถึงกับชนกัน

อัมมิกสังคมนิยมแบบพุทธทาสต่างจากนี้ คือ

ก. เน้นระบบศีลธรรม มีธรรมคอยกำกับตลอดเวลา มีส่วนเกี่ยวข้องกับระบบเศรษฐกิจพอเพียงเล็กน้อย เพราะเชื่อว่าถ้าคนมีศีลธรรม ปัญหาเศรษฐกิจ จะแก้ได้เอง

ข. ยึดถืออุดมการณ์แบบโพธิสัตว์ เห็นแก่ประโยชน์ของผู้อื่นก่อนประโยชน์ตน

ค. เน้นเสรีภาพเช่นกัน แต่ไม่ใช่เสรีภาพทางชนชั้น หากเป็นเสรีภาพที่ปราศจากการตกอยู่ภายใต้กิเลส ง. ยึดถือเศรษฐกิจแบบพอเพียง เพื่อให้สอดคล้องกับธรรมชาติไม่บริโภคส่วนเกิน แต่ไม่ห้ามแสวงหาส่วนเกิน โดยถือหลักว่า ต้องนำส่วนเกินมาเป็นส่วนเฉลี่ยแบ่งปันให้แก่สังคม

จ. ใช้ระบบเผด็จการโดยธรรม ตามหลักทศพิธราชธรรม โดยปฏิเสธความรุนแรง การต่อสู้แบ่งแยกใดๆ

ทฤษฎีการเมืองแบบอัมมิกสังคมนิยม หากนำมาใช้ปฏิบัติในระบบการเมืองของไทยอย่างจริงจังการพัฒนาประเทศคงจะก้าวหน้าเป็นประเทศที่พัฒนาแล้ว อัมมิกสังคมนิยม สำหรับสังคมปัจจุบันนับว่าเป็นไปได้ยากในการนำไปปรับใช้ให้ได้ผลอย่างเป็นรูปธรรม สาเหตุเพราะว่า หลักการนี้ปัญหาอยู่ที่จะทำอย่างไรให้ได้ผู้

ปกครอง หรือผู้นำและคณะของผู้นำ เป็นบุคคลที่มีศีลธรรม และปัญญาควบคู่กันไป อันนี้เป็นสิ่งที่ยากยิ่งเพราะ บางครั้งหากมีปัญญามาก แต่เป็นผู้อธรรม หรือบางครั้งเป็นคนมีธรรมแต่ขาดปัญญา ก็ไปไม่ถึงฝั่ง ปัญหาอีกประการหนึ่งคือ คนในสังคมส่วนมากตกอยู่ภายใต้ธรรมครองใจ พอเลือกผู้แทนก็ได้พวกที่มีใจเป็นอธรรมเป็นผู้นำก็เป็นผู้นำมีอธรรมครองใจตั้งเป็นรัฐบาลก็เป็นรัฐบาลที่มีอธรรมครองใจ ในการแก้ไขปัญหาบ้านเมืองที่ไม่สำเร็จเพราะใช้คนที่มีอธรรมไปแก้ไขปัญหา เป็นที่น่าหวัระว่าผู้แทนบางคนไปนั่งทำหน้าที่ในสภากลับไม่ทำหน้าที่ที่ได้รับจากประชาชนที่เลือกตนเข้ามาในสภา บางคนทะเลาะกันออกโทรทัศน์ บางคนนั่งหลับในสภาไม่มีความละอาย ดังนั้นการนำทฤษฎีของท่านพุทธทาสไปประยุกต์ใช้ในสังคมวัตถุนิยม ก็จะมีอุปสรรคอยู่มาก โดยเฉพาะในสังคมที่มีกิน กาม เกียรติ อย่างบ้าคลั่ง ซึ่งหลายๆ สังคม ก็เป็นไปอย่างนั้น ถ้ามองถึงสาเหตุก็พบว่า ปัญหาอยู่ที่คนในระดับปัจเจกชนที่ไม่มีธรรมครองใจมาก่อน ทำให้เลือกผู้ปกครองที่ไม่มีธรรมครองใจมาเป็นผู้นำในที่สุด

## ๕. ข้อเสนอแนะ

### ๑. ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้

แม้ว่าในกระแสสังคมวัตถุนิยมประชาธิปไตยจะยากในการนำธัมมิกสังคมนิยมไปปฏิบัติให้ได้ผล แต่หากนำไปปฏิบัติได้แม้เพียงเล็กน้อยก็มีประโยชน์อย่างยิ่ง ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้ เพื่อเป็นอีกแนวทางหนึ่งสำหรับการแก้ไขปัญหา ดังต่อไปนี้

๑) ในระดับปัจเจกชนควรนำธัมมิกสังคมนิยม ไปใช้ในการทำลายกิเลสของตนเอง เพราะการแก้ไข ปัญหาไม่ว่าระดับเล็กหรือใหญ่ ต้องแก้ปัญหาก่อนตนเองก่อนไม่ใช่แก้ที่ผู้อื่น

๒) ในระดับครอบครัวควรนำธัมมิกสังคมนิยมปลูกฝังให้แก่เยาวชน คือ ฝึกให้มีธรรมตั้งแต่เล็กๆ โดยความร่วมมือระหว่างผู้ปกครองและโรงเรียน เช่น เน้นให้เด็กไม่เก็บส่วนเกิน

๓) ในระดับหน่วยงานควรนำแนวคิดธัมมิกสังคมนิยมไปใช้เป็นนโยบายในการทำงานของทุกส่วนงาน คือ การไม่เก็บส่วนเกิน เจียดส่วนเกินให้แก่ผู้อื่นหรือสังคม

๔) ในระดับสังคมควรมีโรงเรียน วิทยาลัย มหาวิทยาลัย ที่ผลิตนักการเมืองแบบธัมมิกสังคมนิยม โดยเฉพาะเพื่อให้มีนักการเมืองที่มีธรรมครองใจและมีปัญญา โดยอาจตั้งเป็นเงื่อนไขก่อนเข้าเป็นนักการเมืองหรือกฎหมายต้องผ่านสภานี้ก่อน

๕) รัฐบาลควรมีนโยบายด้านเศรษฐกิจแบบ การเจียดส่วนเหลือให้สังคม โดยรัฐบาลเป็นแบบอย่างในการริเริ่ม

๖) ในอดีตท่านพุทธทาสได้บรรยายแก่สภาสงเคราะห์และผู้พิพากษาออกนอกปฏิบัติงาน ปัจจุบัน ไม่มีการสืบทอดเจตนา ดังนั้นควรมีการสืบทอดเจตนาโดยการบรรยายตามมหาวิทยาลัยต่างๆ อีกครั้ง

๗) การพัฒนาการเมืองและประชาธิปไตยบนฐานแห่งธรรม จะเกิดผลที่ดีได้นั้นต้องนำหลักธรรม (ศีลธรรม) มาเป็นรากฐานของระบอบประชาธิปไตยนั่นคือ กลุ่มต่างๆ ในสังคมต้องตระหนัก และเห็นคุณค่าของหลักธรรมอย่างแท้จริง ซึ่งจะนำมาซึ่งความศรัทธา และส่งผลต่อการปฏิบัติตัวที่ถูกต้อง

๘) หลักธรรมเพื่อพัฒนาการเมืองและประชาธิปไตยต้องอาศัยการร่วมมือกันของทุกฝ่าย ดังนั้น การจะนำหลักธรรมมาใช้ในการพัฒนาการเมืองนั้นจำเป็นจะต้อง

๘.๑ ทำความเข้าใจหลักธรรมให้ถูกต้อง

๘.๒ นำหลักธรรมไปสู่การวางแผนและการปฏิบัติตนที่ถูกต้อง

## ๖. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

- ๑) ควบคู่การศึกษาเกี่ยวกับการนำหลักธัมมิกสังคมนิยมไปใช้ในการบริหารหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน
- ๒) ควบคู่การศึกษาเกี่ยวกับสังคมสงเคราะห์ในพระไตรปิฎก
- ๓) ศึกษาถึงการให้ความรู้เกี่ยวกับธัมมิกสังคมนิยมในสถาบันการศึกษาที่เกี่ยวกับการปกครอง การบริหาร ในหน่วยงานต่างๆ เช่น ภาครัฐ
- ๔) วิจัยเชิงทดลองเกี่ยวกับการนำหลักธัมมิกสังคมนิยมไปใช้ในการบริหารงาน

## เอกสารอ้างอิง

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎก ฉบับภาษาไทย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

พุทธทาสภิกขุ. ตามรอยพระอรหันต์. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา, ๒๕๔๙.

\_\_\_\_\_. ปฏิจจสุมปบาทจากพระโอษฐ์. พิมพ์ครั้งที่ ๘. สุราษฎร์ธานี : ธรรมทานมูลนิธิ ไชยา, ๒๕๕๕.

\_\_\_\_\_. ธัมมิกสังคมนิยม: Dhammic Socialism. กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ, ๒๕๔๙

พุทธทาสภิกขุ. คอม. [ออนไลน์], แหล่งที่มา :<http://www.buddhadasa.com/history/budprofile2.html>, [เข้าถึง ๑๒ ตุลาคม ๒๕๕๗].



บทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์โบราณวัตถุ: กรณีศึกษาวัดศรีชมภูองค์ตั้ง  
ตำบลน้ำโมง อำเภอบำเหน็จ จังหวัดหนองคาย

The Role of Buddhist Monk's in Conservation Artifacts: A Case Study of Wat  
Si Chomphu Ong Tue, Nam Mong, Tha Bo District, Nongkhai Province.

นายอนันต์ คติยะจันทร์, ศศ.ม., พระมหานิติรัฐพนธ์ จีรวทมนโน, ดร., Ph.D.  
พระครูสมุห์หัตถพร ปิยะมโณ, ดร., Ph.D., นายสมพงษ์ แสนคุณท้าว, กศ.ม.  
นายทองคำ สุวรรณไตร, กศ.ม.\*

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่อง “บทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์โบราณวัตถุ: กรณีศึกษาวัดศรีชมภูองค์ตั้ง ตำบลน้ำโมง อำเภอบำเหน็จ จังหวัดหนองคาย” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์โบราณวัตถุ เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของแหล่งโบราณวัตถุวัดศรีชมภูองค์ตั้ง ตำบลน้ำโมง อำเภอบำเหน็จ จังหวัดหนองคาย และเพื่อศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์โบราณวัตถุของวัดศรีชมภูองค์ตั้ง ตำบลน้ำโมงอำเภอบำเหน็จ จังหวัดหนองคาย การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และการวิจัยจากภาคสนาม (Field Work) เพื่อสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ พระสงฆ์ ไวยาวัจกรวัด ประชาชนชาวบ้าน และผู้นำชุมชนทั้งภายในชุมชนวัดศรีชมภูองค์ตั้งและชุมชนใกล้เคียงวัดศรีชมภูองค์ตั้ง จำนวน ๒๐ รูป/คน โดยนำข้อมูลที่ได้มาประกอบเนื้อหาทางานวิจัย

ผลการวิจัย พบว่า

บทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์โบราณวัตถุ จากการศึกษ พบว่า (๑) ด้านการดูแลรักษา พระสงฆ์มีบทบาทดังนี้ ๑. บทบาทด้านการเป็นผู้นำด้านการดูแลรักษา ๒. บทบาทด้านการชักชวนให้ประชาชนดูแลรักษา ๓. บทบาทด้านรวมศรัทธาของประชาชนในการดูแลรักษา ๔. บทบาทด้านกิจวัตรประจำของสงฆ์ (๒) ด้านการบูรณปฏิสังขรณ์ พระสงฆ์มีบทบาทดังนี้ ๑. บทบาทด้านเป็นผู้นำด้านจิตวิญญาณ ๒. บทบาทด้านระดมทุนในการบูรณปฏิสังขรณ์ ๓. บทบาทด้านการรณรงค์ให้เห็นถึงคุณค่า ๔. บทบาทด้านการจัดกิจกรรมในการบูรณปฏิสังขรณ์ (๓) ด้านการจัดเป็นแหล่งเรียนรู้ พระสงฆ์มีบทบาทดังนี้ ๑. บทบาทด้านการอบรมให้ความรู้ ๒. บทบาทด้านริเริ่มสร้างแหล่งเรียนรู้ ๓. บทบาทด้านรวบรวมโบราณวัตถุ ๔. บทบาทด้านสร้างจิตสำนึกด้านการอนุรักษ์ (๔) ด้านปัญหา อุปสรรค พบว่า พระสงฆ์และประชาชนไม่รู้จักคุณค่าของโบราณวัตถุ ขาดบุคลากรผู้มีความรู้ ขาดการสนับสนุนจากหน่วยงานราชการที่มีดูแลรักษา ข้อเสนอแนะ ควรมีหน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องเข้ามาอบรมให้ความรู้แก่ประชาชนและอบรมบุคลากรภายในวัดให้มีความรู้ด้วยการอนุรักษ์โบราณวัตถุโดยเฉพาะ

คำสำคัญ : พระสงฆ์, การอนุรักษ์, โบราณวัตถุ

\* อาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย.

## ABSTRACT

The Research “The Role of Buddhist Monk’s in Conservation Artifacts : A Case Study of Wat Si Chomphu Ong Tue, Nam Mong, Tha Bo District, Nongkhai Province.” to study the theory, the role of the clergy in the conservation of artifacts. To study the history of the ancient Wat Si Chomphu Ong Tue, Nam Mong, Tha Bo District, Nongkhai Province. And to study the role of the clergy in the conservation of the antiquities of Wat Si Chomphu Ong Tue, Nam Mong, Tha Bo District, Nongkhai Province. This research The Qualitative Research and research from the field (Field Work) for interviews, including monks, vicar scholars, and community leaders in Wat Si Chomphu Ong Tue and the neighboring community of Wat Si Chomphu Ong Tue overused the number ๒๐ persons, the information to be attributed content Research findings showed. The role of the clergy in the conservation of artifacts, the study found that: (1) medical care role. 1. The monks play leadership role in the field of maintenance 2. Maintenance 3. persuade the public role of faith of the public in attendance 4. the role of routine ecclesiastical (2) restoration role 1. The role of the monks as a spiritual leader 2. The role of funding for restoration 3. The role of the campaign to the value of the 4 events in the restoration (3) A place of learning monks have the following roles: 1. The Training Awareness initiatives roles 2. The role of the four antiquities 3. The role in creating awareness on conservation (4) the problems that the clergy and the people do not know the importance of antiquities. They lack knowledge person and lack of support from the government. It has maintained a suggestion that the agency should be involved in the training to educate the public and train personnel within the temple to educate especially the conservation of artifacts.

**Keywords:** Monks, Conservation, artifacts

### ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ความเป็นมาของประวัติศาสตร์ หรือวัฒนธรรมประเพณีของคนไทย ล้วนแล้วแต่อาศัยพระพุทธศาสนาเป็นรากฐาน การอยู่ร่วมกันของคนไทยส่วนมาก ก็ล้วนแต่นำเอาพระพุทธศาสนามาเป็นแหล่งรวมศรัทธาของชุมชนไว้ เพื่อให้เกิดความรัก ความสามัคคี และความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เมื่อพระพุทธศาสนาเข้าไปมีบทบาทในชุมชนนั้นๆ สิ่งที่ขาดไม่ได้ ก็คือ ตัวแทนของพระพุทธเจ้า ซึ่งหมายถึง พระพุทธรูปปฏิมา หรือ พระพุทธรูป ซึ่งส่วนมากเกิดขึ้นจากแรงศรัทธาของคนในชุมชนที่สร้าง เพื่อถวายเป็นพุทธบูชาให้แก่พระสัมมาสัมพุทธเจ้า หลังจากได้สร้างวัดถวายเพื่อให้เกิดเป็นโบราณสถาน โบราณวัตถุทางพระพุทธศาสนาสืบต่อไป

คุณค่าของหลักฐานทางประวัติศาสตร์ อาทิ เช่น โบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ ศิลปะสถาปัตยกรรม ฯลฯ ล้วนแต่มีความสำคัญต่อประวัติศาสตร์ของประเทศชาติเป็นอย่างมาก โดยถือเป็นทรัพยากรทางวัฒนธรรมประเภทหนึ่งที่มนุษย์ใช้สติปัญญาและความรู้ความสามารถสร้างขึ้น สิ่งเหล่านี้สามารถสะท้อนให้

เห็นถึง ขนบธรรมเนียม ประเพณี ความเป็นมาและการดำเนินชีวิตในช่วงเวลาแต่ละยุคสมัย ที่มีลักษณะเฉพาะทางกายภาพของผู้คนในแต่ละชุมชน สังคม ที่แตกต่างกันออกไป จึงก่อให้เกิดเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่ ต้องอนุรักษ์ไว้ ให้คงสภาพตามความเป็นอยู่เดิมให้มากที่สุด เพื่อเป็นประโยชน์ ให้กับชนรุ่นหลัง ได้ศึกษาค้นคว้า เรียนรู้ และนำไปถ่ายทอดให้กับคนรุ่นต่อๆ ไปได้<sup>๑๗๖</sup>

พระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๔ ใน มาตรา ๔ ให้ความหมายของโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุไว้ว่า “โบราณสถาน” หมายถึง อสังหาริมทรัพย์ซึ่ง โดยอายุหรือโดยลักษณะแห่งการก่อสร้างหรือโดยหลักฐานเกี่ยวกับประวัติของอสังหาริมทรัพย์นั้นเป็นประโยชน์ ทางศิลปะ ประวัติศาสตร์ หรือ โบราณคดี ทั้งนี้ ให้รวมถึงสถานที่ที่เป็นแหล่งโบราณคดีด้วย ส่วนคำว่า “โบราณ วัตถุ” หมายถึง สสังหาริมทรัพย์ที่เป็นของโบราณ ไม่ว่าจะเป็นสิ่งประดิษฐ์หรือเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ หรือ ที่เป็นส่วนหนึ่งส่วนใดของโบราณสถาน ซากมนุษย์หรือซากสัตว์ซึ่งโดยอายุหรือลักษณะแห่งการประดิษฐ์ หรือ โดยหลักฐานเกี่ยวกับประวัติของอสังหาริมทรัพย์นั้นเป็นประโยชน์ทางศิลปะ ประวัติศาสตร์ หรือโบราณคดี และ คำว่า “ศิลปวัตถุ” หมายถึง สิ่งที่ทำด้วยฝีมืออย่างประณีตและมีคุณค่าสูงในทางศิลปะ<sup>๑๗๗</sup> การอนุรักษ์โบราณ วัตถุ การดูแลรักษา การบูรณปฏิสังขรณ์ และการจัดเป็นแหล่งเรียนรู้โบราณวัตถุ ถือว่าเป็นหน้าที่หนึ่งของพระ สงฆ์ที่ต้องมีส่วนร่วม เพราะเป็นปัญหาหนึ่งของประเทศชาติ ประเทศไทยนั้นถือว่าโชคดีที่มีอดีตพระมหากษัตริย์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ ๙ ที่พระองค์ทรงห่วงใยในเรื่องโบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และ โบราณสถาน ในขณะเดียวกันพระองค์ก็ได้พระราชทานกระแสพระราชดำรัสให้เห็นถึงความสำคัญของทรัพยากร วัฒนธรรมประเภทโบราณสถานและโบราณวัตถุไว้ด้วย เพื่อให้ช่วยกันอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ให้คุ้มค่าไว้ถึง ๒ ครั้งด้วยกัน คือ

ครั้งที่แรกในโอกาสเสด็จพระราชดำเนิน เปิดพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เจ้าสามพระยา จังหวัด พระนครศรีอยุธยา เมื่อวันที่ ๒๖ ธันวาคม ๒๕๐๔ มีความดังนี้

“...โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และโบราณสถาน ทั้งหลายนั้น ล้วนเป็นของมีคุณค่าและจำเป็น แก่การ ศึกษาค้นคว้าในทางประวัติศาสตร์ ศิลปะ และโบราณคดี เป็นเครื่องแสดงความรุ่งเรืองของชาติไทย ที่มีมาแต่ใน อดีตกาล สมควรจะสงวนรักษาให้คงถาวร เป็นสมบัติส่วนรวมของชาติไว้ตลอดกาล มีผู้กล่าวว่าขณะนี้ไม่มีผู้ใส่ใจ และหาซื้อโบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ ส่งออกไปต่างประเทศกันมาก ถ้าต่อไปภายหน้า เราจะต้องไปศึกษา หรือ ชมโบราณวัตถุ ศิลปวัตถุของไทยเราเองในต่างประเทศ ก็คงเป็นเรื่องที่น่าเศร้า และน่าอับอายมาก เราจึงควรจะ ขวนขวายและช่วยกันหาทางรวบรวมโบราณวัตถุ และศิลปวัตถุของเรา แล้วจัดสร้างพิพิธภัณฑสถาน เก็บรักษา ไว้จะเป็นการดีที่สุด”

กระแสพระราชดำรัสครั้งที่ ๒ เป็นผลจากเหตุการณ์ระคายพระราชหฤทัยในโอกาสเสด็จประพาส อยุธยา เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๖ ซึ่ง ม.ล.ปิ่น มาลากุล รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการสมัยนั้น เขียนไว้ในวารสาร “จันทร์เกษม” ฉบับที่ ๕๔ ประจำเดือนกันยายน – ตุลาคม ๒๕๐๖ ว่า ...ได้ทอดพระเนตรเห็นอาคารสมัยใหม่ หลังหนึ่ง สร้างขึ้นบนที่ ซึ่งเคยเป็นซากโบราณสถาน พระองค์ทรงมีพระราชดำรัสว่า

<sup>๑๗๖</sup> วินัย หมั่นคิดธรรม, การศึกษาแนวทางการออกแบบและการบูรณะโบราณสถาน เพื่อนำกลับมาใช้ประโยชน์ใหม่ กรณีศึกษา: อาคารศิวะประไพ อาคารจุฬารัตนารมย์ อาคารอาหารทิพย์นิवास และอาคารเอื้อนอาชว แกมถวัลย์. (ทุนวิจัยมหาวิทยาลัย ราชภัฏสวนสุนันทา, กรุงเทพฯ: ๒๕๕๕), หน้า ๑.

<sup>๑๗๗</sup> กรมศิลปากร, พระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๔, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สมานพันธ์, ๒๕๔๘), หน้า ๑๐.

“...การสร้างอาคารสมัยนี้ คงจะเป็นเกียรติสำหรับผู้สร้างคนเดียว แต่เรื่องโบราณสถานนั้นเป็นเกียรติของชาติ อิฐเก่า ๆ แผ่นเดียวก็มีค่าควรจะช่วยกันรักษาไว้ ถ้าเราขาดสุโขทัย อยุธยา และกรุงเทพฯ แล้วประเทศไทยก็ไม่มีความหมาย” <sup>๑๗๘</sup>

จะเห็นได้ว่า พระองค์ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ที่ทรงมีพระหฤทัยใส่ใจต่อการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุเป็นอย่างมาก ตลอดระยะเวลาที่พระองค์ทรงครองราชย์ พระองค์ยังทรงได้ให้ความสำคัญต่อการอนุรักษ์โบราณวัตถุ และพระองค์ยังทรงสร้างวัตถุซึ่งเป็นตัวแทนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เช่น พระพุทธรูป ภปร. วัตบรมนิเวศวิหาร, พระสมเด็จจิตรลดา ที่พระองค์ทรงสร้างเอง และเหรียญพระมหาชง ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชประสงค์ให้สร้างพร้อมหนังสือ พระมหาชง ฉบับพระราชนิพนธ์ ถือได้ว่าทรงเป็นแบบอย่างในการอนุรักษ์โดยแท้

การคุ้มครอง ดูแลรักษา และอนุรักษ์โบราณสถานซึ่งมีทั้งหน่วยงานของรัฐและองค์กรภาคเอกชนเข้ามาเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน โดยอาศัยกฎหมายหลัก คือ พระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๔ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ และพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๓๕ และกฎหมายหรือกฎระเบียบอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อใช้บังคับในการคุ้มครอง ดูแลรักษา และอนุรักษ์โบราณสถาน <sup>๑๗๙</sup>

ดังนั้นจึงถือว่า พระสงฆ์จะต้องพยายามสร้างเครือข่ายประสานงานและเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างคณะสงฆ์ให้เป็นชุมชนหรือกลุ่มเพื่อที่จะทำให้สังคมหรือชุมชนรอบข้างยอมรับ จึงจะทำให้การสร้างชุมชนนั้นมีการเรียนรู้ องค์กรความรู้ ซึ่งเป็นบทบาทที่จะต้อง ขึ้นมาทางในการพัฒนาไม่ว่าจะเป็นด้านแนวความคิด และจำ สั่งสอน เป็นแบบอย่างที่ดี เป็นผู้นำทางด้านจิตวิญญาณ อันเป็นการชักนำแนวทางไปสู่การพัฒนาสังคม ชุมชนให้เกิดความเข้มแข็งทางด้านจิตใจ <sup>๑๘๐</sup>

วัดศรีชมภูองค์คือ บ้านน้ำโหม่นั้น มีห้วยโหม่ง ซึ่งเป็นแหล่งอารยธรรมเก่าบริเวณลุ่มน้ำโหม่ง (ห้วยโหม่ง) สายน้ำสำคัญสายหนึ่งไหลลงแม่น้ำโขงปากน้ำออกทางบ้านน้ำโหม่ง อำเภอบ้านบ่อ พบว่ามีแหล่งโบราณคดีที่สำคัญแห่งหนึ่งในภูมิภาคนี้มีชื่อเรียกว่า แหล่งโบราณคดีบ้านโคกคอน <sup>๑๘๑</sup> และมีพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ประจำวัดโดยมีประวัติการสร้างพระพุทธรูปที่เนื่องด้วยพระไชยเชษฐาธิราช กษัตริย์แห่งล้านช้าง ในฐานะที่คณะผู้วิจัยเป็นอาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ซึ่งเป็นมหาวิทยาลัยของคณะสงฆ์ไทย จึงมีความประสงค์จะศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์โบราณวัตถุ: กรณีศึกษาวัดศรีชมภูองค์คือ ตำบลน้ำโหม่ง อำเภอบ้านบ่อ จังหวัดหนองคาย” เพื่อใช้ในการเรียนการสอน เพื่อเพิ่มพูนความรู้ด้านการอนุรักษ์ให้เจริญก้าวหน้า และเพื่อจัดเก็บเอกสารทางประวัติศาสตร์ให้เป็นแหล่งศึกษาทางโบราณวัตถุต่อไปในภายหน้า

<sup>๑๗๘</sup> โครงการสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน โดยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, (มปป). กระแสพระราชดำรัส พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เล่มที่ ๑๖ เรื่องที่ ๓ การอนุรักษ์โบราณสถานและโบราณวัตถุ. (กรุงเทพฯ: ๒๕๕๐), หน้า ๖๓.

<sup>๑๗๙</sup> อภิชาติ อวจำปา, มาตราทางกฎหมายในการอนุรักษ์โบราณสถานของไทย, วิทยานิพนธ์ นิติศาสตรมหาบัณฑิต, (มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, กรุงเทพมหานคร, ๒๕๕๖), หน้า ๕.

<sup>๑๘๐</sup> อภิชัย พันธเสน, พัฒนาการทางประเทศไทย: สมัยและมรดกตอนที่ ๓ ความหวังทางออกและทางเลือกใหม่, (กรุงเทพฯ: มูลนิธิภูมิปัญญา, ๒๕๓๙), หน้า ๒๐๖.

<sup>๑๘๑</sup> วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดหนองคาย, (กรุงเทพฯ: กระทรวงมหาดไทย, กระทรวงศึกษาธิการ, กรมศิลปากร, ๒๕๔๒), หน้า ๒๔.

## วัตถุประสงค์

๑. เพื่อศึกษาแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์โบราณวัตถุ
๒. เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของแหล่งโบราณวัตถุวัดศรีชุมภูองค์ตั้ง ตำบลน้ำโมง อำเภอบำเพ็ญ จังหวัดหนองคาย
๓. เพื่อศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์โบราณวัตถุของวัดศรีชุมภูองค์ตั้ง ตำบลน้ำโมง อำเภอบำเพ็ญ จังหวัดหนองคาย

## วิธีดำเนินการวิจัย

**ตอนที่ ๑ การเก็บข้อมูล** การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และการวิจัยภาคสนาม (Field Work) เพื่อสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ พระสงฆ์ ไวยาวัจกรวัด ปรารักษ์ชาวบ้าน และผู้นำชุมชนทั้งภายในชุมชนวัดศรีชุมภูองค์ตั้งและชุมชนใกล้เคียงวัดศรีชุมภูองค์ตั้ง โดยนำข้อมูลที่ได้นำมาประกอบเนื้อหางานวิจัย คณะผู้วิจัยทำการเก็บข้อมูล โดยการลงพื้นที่ภายในชุมชนวัดศรีชุมภูองค์ตั้งและชุมชนใกล้เคียงวัดศรีชุมภูองค์ตั้ง ตำบลน้ำโมง อำเภอบำเพ็ญ จังหวัดหนองคาย โดยเป็นการวิจัยภาคสนาม พร้อมกับจะจัดการสนทนากลุ่มย่อยและรายบุคคลที่มีความรู้เกี่ยวกับโบราณวัตถุ และผู้มีส่วนสำคัญในการอนุรักษ์ ได้แก่ พระสงฆ์ ไวยาวัจกรวัด ปรารักษ์ชาวบ้าน และผู้นำชุมชนทั้งภายในชุมชนและชุมชนใกล้เคียง จำนวน ๒๐ รูป/คน โดยมีเนื้อหาที่จะศึกษาประกอบด้วย ๒ ประเด็น ได้แก่ ๑. ประเด็นด้านบทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์โบราณวัตถุ ตามแนวคำถามเรื่องบทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์โบราณวัตถุ ๔ ประการ คือ ๑) การดูแลรักษา ๒) การบูรณปฏิสังขรณ์ ๓) การจัดเป็นแหล่งเรียนรู้ ๔) ปัญหา อุปสรรคและแนวทางในการอนุรักษ์ ๒. ประเด็นด้านบริบททางสังคมต่อการอนุรักษ์โบราณวัตถุ ตามคำถามเรื่องบริบททางสังคม ๓ ประการ คือ ๑) ความยั่งยืนของชุมชน ๒) ความยั่งยืนของชุมชนใกล้เคียง ๓) ความยั่งยืนของแหล่งท่องเที่ยวชุมชน

**ตอนที่ ๒ การรวบรวมข้อมูล** ในการรวบรวมข้อมูลครั้งนี้ จะถือว่าคณะนักวิจัยเป็นผู้มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งในการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยทำการรวบรวมข้อมูลดังนี้ ๑. รวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นทุติยภูมิ ได้แก่ หนังสือ ตำราทางวิชาการ วิทยานิพนธ์ เอกสารสิ่งตีพิมพ์ ที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์โบราณวัตถุ วารสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ๒. รวบรวมข้อมูลเชิงประจักษ์กับการวิจัยภาคสนาม ซึ่งได้จากการสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมาย จำนวน ๒๐ รูป/คน คณะผู้วิจัยเก็บข้อมูล รวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ เจ้าอาวาส ไวยาวัจกรวัด นักวิชาการด้านพระพุทธศาสนา และปรารักษ์ท้องถิ่นที่มีความเชี่ยวชาญด้านโบราณวัตถุ

**ตอนที่ ๓ เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล** คณะผู้วิจัยได้สร้างเครื่องมือในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ กึ่งโครงสร้าง และเครื่องบันทึกเสียง

**ตอนที่ ๔ ชั้นวิเคราะห์ข้อมูล** คณะผู้วิจัยทำการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้ ๑. เรียบเรียงและจัดหมวดหมู่ข้อมูลที่เกี่ยวข้องทั้งจากด้านตำราเอกสาร งานวิจัย และข้อมูลจากการสัมภาษณ์ภาคสนาม ๒. วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้มาทั้งหมดนั้น ตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา ๓. นำเสนอผลการวิจัยโดยการพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive analysis) ๔. สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ

## สรุปผลการวิจัย

ผู้ให้การสัมภาษณ์ส่วนใหญ่เป็น เพศชาย จำนวน ๑๒ คน คิดเป็นร้อยละ ๖๐ เป็นบรรพชิต จำนวน ๗ รูป คิดเป็นร้อยละ ๓๕ และเป็นเพศหญิง จำนวน ๑ คน คิดเป็นร้อยละ ๕ ของผู้ให้การสัมภาษณ์ สรุปผลการ

ศึกษาดังนี้

**๑. บทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์โบราณวัตถุวัดศรีชมภูองค์ต่อผลการศึกษา พบว่า**

**๑.๑ ด้านการดูแลรักษา** บทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์โบราณวัตถุด้านการดูแลรักษา พระสงฆ์มีบทบาท (๑) บทบาทด้านการเป็นผู้นำด้านการดูแลรักษา (๒) บทบาทด้านการชักชวนให้ประชาชนดูแลรักษา (๓) บทบาทด้านรวมศรัทธาของประชาชนในการดูแลรักษา (๔) บทบาทด้านกิจวัตรประจำของสงฆ์

**๑.๒ ด้านการบูรณปฏิสังขรณ์** บทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์โบราณวัตถุด้านการบูรณปฏิสังขรณ์ พระสงฆ์มีบทบาทดังนี้ (๑) บทบาทด้านเป็นผู้นำด้านจิตวิญญาณ (๒) บทบาทด้านระดมทุนในการบูรณปฏิสังขรณ์ (๓) บทบาทด้านการรณรงค์ให้เห็นถึงคุณค่า (๔) บทบาทด้านการจัดกิจกรรมในการบูรณปฏิสังขรณ์

**๑.๓ ด้านการจัดเป็นแหล่งเรียนรู้** บทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์โบราณวัตถุด้านจัดเป็นแหล่งเรียนรู้ พระสงฆ์มีบทบาทดังนี้ (๑) บทบาทด้านการอบรมให้ความรู้ (๒) บทบาทด้านริเริ่มสร้างแหล่งเรียนรู้ (๓) บทบาทด้านรวบรวมโบราณวัตถุ (๔) บทบาทด้านสร้างจิตสำนึกด้านการอนุรักษ์

**๒. บริบททางสังคมต่อการอนุรักษ์โบราณวัตถุ**

**๒.๑ ด้านความยั่งยืนของชุมชนบริเวณวัดศรีชมภูองค์ต่อ** พบว่า ความยั่งยืนของชุมชนบริเวณวัดศรีชมภูองค์ต่อ สรุปได้ว่า ความยั่งยืนของชุมชนบริเวณวัดศรีชมภูองค์ต่อนั้น มีความยั่งยืนในระดับที่สูง เพราะมีทั้งการค้าขาย และพืชเศรษฐกิจ ที่ทุกครัวเรือนได้ยึดเอาเป็นอาชีพ และยังมีร้านค้าอยู่ภายในบริเวณวัด เพื่อต้อนรับนักท่องเที่ยวที่เดินทางมากราบนมัสการหลวงพ่พระเจ้าองค์ต่ออีกด้วย ดังนั้นชุมชนบริเวณวัดจึงมีความยาวนานต่อเนื่องจากอดีตจนถึงปัจจุบันนี้

**๒.๒ ด้านความยั่งยืนของชุมชนใกล้เคียงวัดศรีชมภูองค์ต่อ** พบว่า ความยั่งยืนของชุมชนใกล้เคียงวัดศรีชมภูองค์ต่อ สรุปได้ว่า ความยั่งยืนของชุมชนใกล้เคียงวัดศรีชมภูองค์ต่อ ก็ไม่ต่างกับชุมชนบ้านน้ำโฆง แต่หาแต่ชุมชนใกล้เคียงจะนิยมทำเกษตรกรรม ไม่ได้มีชุมชนการค้าเหมือนที่บ้านน้ำโฆง ซึ่งจัดบ้านให้กลายเป็นร้านค้า เพื่อต้อนรับนักท่องเที่ยว แต่จากระบบที่มีการปลูกพืชเศรษฐกิจเองก็ทำให้ชุมชนใกล้เคียงวัดศรีชมภูองค์ต่อก็มีความยั่งยืนมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

**๒.๓ ด้านความยั่งยืนของแหล่งท่องเที่ยวชุมชนพบว่า** ความยั่งยืนของแหล่งท่องเที่ยวชุมชน สรุปได้ว่า วัดศรีชมภูองค์ต่อ เป็นวัดที่ประดิษฐานหลวงพ่พระเจ้าองค์ต่อ เป็นวัดเก่าแต่มาตั้งแต่สมัยโบราณ และเป็นชุมชนมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๓ ความยั่งยืนของชุมชนเกิดจากตัวของชุมชนเองและเกิดจากเศรษฐกิจของชุมชนเองด้วย โดยพระสงฆ์เองก็เป็นผู้มีบทบาทในการพัฒนาวัดและชุมชนมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ทำให้วัดเกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง มีถาวรวัตถุเกิดขึ้นมากมาย ไม่ว่าจะเป็นวิหาร เจดีย์ ศาลาการเปรียญ พระอุโบสถ เป็นต้น ถือได้ว่าเป็นความมั่นคงของวัด

**อภิปรายผล**

**๑. ด้านการดูแลรักษา** พบว่า การดูแลรักษาโบราณวัตถุภายในวัดศรีชมภูองค์ต่อ พระสงฆ์เองเป็นแกนหลักในการเป็นผู้นำ และชักชวนให้ประชาชนที่อยู่บริเวณภายในวัด และบริเวณนอกวัดได้มีส่วนร่วมในการดูแลรักษา ไม่ว่าจะเป็นความสะอาดของบริเวณวัด สถานที่สำคัญภายในวัด กุฏิ วิหาร เจดีย์ ที่อยู่ในวัด พระสงฆ์ก็หมั่นดูแลเอาใจใส่อยู่ตลอดเวลา อีกทั้งเป็นผู้รวมศรัทธาของประชาชนในอันที่จะช่วยกันดูแลรักษาโบราณวัตถุให้คงอยู่อย่างยาวนาน สอดคล้องกับ สาลี แก้วตาพิพย์ ได้ทำการวิจัยเรื่อง “บทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์

สิ่งแวดล้อมทางโบราณสถาน โบราณวัตถุ ในจังหวัดนครศรีธรรมราช” ผลการวิจัยพบว่า พระสงฆ์มีบทบาทมากที่สุดในการดูแลทำความสะอาดโบราณสถานและโบราณวัตถุที่มีอยู่ในวัด และบทบาทที่พระสงฆ์ปฏิบัติน้อยที่สุดคือการประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับการป้องกันและการอนุรักษ์แก่นักท่องเที่ยว ส่วนปัญหาที่พบในการดำเนินบทบาทในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทางโบราณสถานและโบราณวัตถุของพระสงฆ์ คือ ขาดงบประมาณในการดำเนินการ รองลงคือปัญหาการติดต่อประสานงานกับเจ้าหน้าที่กรมศิลปากรในการดำเนินการบูรณปฏิสังขรณ์ และปัญหาด้านบุคลากรที่เชี่ยวชาญที่มีความรู้ รวมถึงขาดความร่วมมือจากทุกฝ่ายในการอนุรักษ์โบราณสถานและโบราณวัตถุ ส่วนข้อเสนอแนะที่พบคือ ต้องการให้กรมศิลปากรจัดสรรงบประมาณมาสนับสนุนรองลงมาก็คือ ต้องการให้การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทางโบราณสถานและโบราณวัตถุเป็นหน้าที่ร่วมกันของทุกฝ่าย ทั้งพระสงฆ์ ประชาชน ภาครัฐ และเอกชน <sup>๑๘๒</sup>

**๒. ด้านการบูรณปฏิสังขรณ์** พบว่า บทบาทของพระสงฆ์เองในการบูรณปฏิสังขรณ์นั้น ต่างก็ต้องอาศัยความช่วยเหลือของชาวบ้าน ชุมชน และประชาชนเป็นหลัก โดยพระสงฆ์เองไม่สามารถที่จะกระทำได้เพียงลำพัง ดังนั้น การให้ความรู้ การรณรงค์ให้เห็นคุณค่า การระดมทุนในการบูรณะ จึงเป็นหน้าที่ของพระสงฆ์ที่อาศัยอยู่ในวัด และเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณของชุมชนเป็นหลัก และการร่วมมือกันของคนในชุมชนเอง การบูรณะจึงประสบความสำเร็จ และเกิดความเจริญมั่นคงในการอนุรักษ์โบราณวัตถุอย่างต่อเนื่องต่อไป สอดคล้องกับ วีระเปล่งรัศมี ได้ทำการวิจัยเรื่อง “บทบาทของพระสงฆ์ต่อการอนุรักษ์โบราณสถานในจังหวัดเชียงราย” ผลการวิจัยพบว่า กิจกรรมที่พระสงฆ์มีบทบาทมากที่สุดในการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ คือ การให้ความร่วมมือต่อหน่วยงานที่ทำการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ โดยสนับสนุนบุคคล สถานที่ อาหาร ที่พัก รองลงมาได้แก่ การดำเนินการตรวจสอบความเสียหายของโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุในวัดเป็นประจำ ส่วนบทบาทที่กระทำน้อยที่สุดคือ การเข้าร่วมเป็นสมาชิกหรือกรรมการชมหรือกลุ่มเกี่ยวกับการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ <sup>๑๘๓</sup> และสอดคล้องกับ สำนักโบราณคดี กล่าวถึงบทบาทพระสงฆ์ในการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ ว่า ความสัมพันธ์ของพระสงฆ์ที่มีต่อหลักฐานทางโบราณคดีในแง่ของการช่วยซ่อมแซมบูรณศาสนวัตถุที่ชำรุดผุพังนั้น น่าจะมีสืบเนื่องมาโดยตลอดเพราะพระสงฆ์มักมีอุตุคงวัตรไปในที่ต่างๆ เสมอย่อมมีโอกาสพบเห็นบรรดาโบราณสถาน โบราณวัตถุ มากกว่าคนทั่วไป โบราณสถาน โบราณวัตถุ เหล่านั้น เป็นสิ่งที่สร้างขึ้นในพระพุทธศาสนา อาทิ วิหาร พระพุทธรูป ที่อยู่ในสภาพทรุดโทรม ประกอบกับความปรารถนาดี ไม่นิ่งดูตาย เพิกเฉย พระสงฆ์มักดำเนินการซ่อมแซมสิ่งนั้น ตามกำลังเท่าที่ตนสามารถกระทำได้ อาจใช้วิธีชักชวนชาวบ้านให้ร่วมบูรณปฏิสังขรณ์ศาสนวัตถุ นั้น ด้วยกิจดังกล่าวถือเป็นวัตรอันพึงปฏิบัติในหมู่พระสงฆ์ เพื่อซ่อมแซมสิ่งอันเป็นศาสนวัตถุ เสมือนการสืบต่ออายุพระพุทธศาสนา <sup>๑๘๔</sup>

<sup>๑๘๒</sup> สาสี แก้วทิพย์, “บทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทางโบราณสถานโบราณวัตถุในจังหวัดนครศรีธรรมราช”, *วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๕๐), บทคัดย่อ.

<sup>๑๘๓</sup> วีระ เปล่งรัศมี, “บทบาทของพระสงฆ์ต่อการอนุรักษ์โบราณสถานโบราณในจังหวัดเชียงราย”, *วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๕๓), บทคัดย่อ.

<sup>๑๘๔</sup> สำนักโบราณคดี กรมศิลปากร, *แนวทางการอนุรักษ์โบราณสถานสำหรับพระสงฆ์*, (กรุงเทพฯ: บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่งจำกัด, ๒๕๕๐), หน้า ๕๙.



๓. **ด้านการจัดเป็นแหล่งเรียนรู้** พบว่า การจัดแหล่งเรียนรู้เกี่ยวกับโบราณสถาน โบราณวัตถุ และสิ่งมรดกภายในวัดเป็นสิ่งที่พระสงฆ์เอง เป็นผู้มีความสำคัญยิ่ง โดยพระสงฆ์เองจะเป็นผู้ริเริ่มในการจัดแหล่งเรียนรู้และระดมทุนในการดำเนินการ แล้วบอกต่อให้แก่ประชาชนในการระดมทุนในการจัดแหล่งเรียนรู้ และที่สำคัญพระสงฆ์เองจะเป็นผู้รวบรวมโบราณวัตถุ และสิ่งของที่จะจัดแสดงเองทั้งสิ้น บทบาทในด้านนี้เองที่พระสงฆ์เป็นผู้นำของชุมชนได้เป็นอย่างดี อีกทั้งให้ความรู้ในด้านการอนุรักษ์โบราณวัตถุโดยทางอ้อมอีกด้วย สอดคล้องกับกรมศิลปากร ได้จัดทำ “คู่มือถวายความรู้แก่พระสังฆาธิการในการดูแลรักษามรดกทางศิลปวัฒนธรรม” ได้กล่าวถึงว่า บทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ ว่า พระสงฆ์สามารถนำวิทยาการความรู้ที่เป็นประโยชน์มาถ่ายทอดให้แก่ประชาชน โดยการศึกษาหาความรู้จากสื่อต่างๆ เช่น หนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ และนอกจากพระสงฆ์จะเป็นผู้เรียนรู้ถ่ายทอดมาโดยตรงแล้ว จะต้องเป็นผู้ประสานงานระหว่างเจ้าหน้าที่ของรัฐกับชาวบ้านให้ร่วมมือกันดำเนินกิจกรรมต่างๆ อันเป็นประโยชน์ต่อชุมชน เช่น สนับสนุนการดำเนินงานของโครงการ จัดตั้งอาสาสมัครท้องถิ่นในการดูแลรักษาโบราณสถาน โดยการจัดทำอาสาสมัคร อบรมสั่งสอนชาวบ้านให้เห็นคุณค่าของมรดกวัฒนธรรมของชาติ เช่น โบราณสถาน โบราณวัตถุ และขนบธรรมเนียมประเพณีไทย ชักชวนชาวบ้านให้ร่วมมือกันจัดกิจกรรมเพื่อการดูแลรักษาโบราณสถานในท้องถิ่นให้มั่นคงสวยงามทรงคุณค่าอยู่เสมอ เช่น การดูแลถาวรภาพความสะอาดโบราณสถานเป็นประจำ หรือส่งเสริมการจัดกิจกรรมประเพณีไทยที่ดีงามเนื่องในวันชกชตฤกษ์ต่างๆ งดการจัดกิจกรรมที่เป็นการส่งเสริมอบายมุขในทางตรงและทางอ้อม เป็นต้น<sup>๑๕๕</sup> และสอดคล้องกับ กิตติยา อุทวิ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ความเชื่อและคุณค่าของการสร้างพระพุทธรูปปฏิมาสาริดในล้านนา” ผลการวิจัยพบว่า การสร้างพระพุทธรูปปฏิมาในยุครุ่งเริ่มแรกนั้นได้ส่งอิทธิพลทั้งศรัทธาความเชื่อในพระพุทธรูปศาสนา วิถีชีวิตของคนในสมัยนั้น ตลอดจนศิลปวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณีต่างๆ ให้กับยุคต่อมา และเมื่อรับอิทธิพลแล้วก็เลือกสรรคัดเอาสิ่งที่ตนเองชอบมากขึ้นเรื่อยๆ จนเป็นที่ทยอยรับโดยทั่วไป และส่งอิทธิพลนั้นต่อไปให้กับพื้นที่ใกล้เคียงและยุคต่างๆ มา จนเข้าสู่ล้านนามาจนถึงปัจจุบัน เมื่อพระพุทธรูปเข้ามาประดิษฐานในผืนแผ่นดินล้านนา ก็ได้นำพาความเชื่อความศรัทธาและหลักธรรมคำสอนในพระพุทธรูปศาสนาผสมผสานกับความเชื่อและภูมิปัญญาแบบดั้งเดิมของท้องถิ่นการสร้างพระพุทธรูปปฏิมาในล้านนาเป็นผลของการยอมรับนับถือในพระพุทธรูปศาสนาและหลักความเชื่อความศรัทธาที่มีต่อพระพุทธรูป ก่อเกิดรูปแบบของพิธีกรรมเฉพาะถิ่นขึ้น และตอบสนองศรัทธาความเชื่อในอานิสงค์แห่งทานบารมี เพื่อเป็นที่พึ่งทางใจ และเป็นเกาะกำบังทางแห่งอกุศลมูลทั้งหลายและยังส่งอิทธิพลต่องานศิลปะในสาขาอื่นๆ อันประกอบด้วย งานจิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม นาฏกรรม และวรรณกรรม รวมทั้งมีการปฏิบัติบูชาและสักการบูชาของพุทธศาสนิกชน<sup>๑๕๖</sup>

๔. **ด้านปัญหาอุปสรรคและแนวทางในการอนุรักษ์** พบว่า การอนุรักษ์โบราณวัตถุ โบราณสถาน ต้องมีความช่วยเหลือจากทางราชการเข้ามาเกี่ยวข้องด้วยเสมอ โดยเฉพาะหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และต้องให้ความรู้ความเข้าใจแก่ประชาชน รวมทั้งตัวของพระสงฆ์เอง ก็ต้องมีความรู้ด้านการอนุรักษ์ และแนวทางในการอนุรักษ์ที่ถูกต้อง การอนุรักษ์จึงจะประสบความสำเร็จ และทำให้โบราณวัตถุ โบราณสถาน คงอยู่กับสังคมไทยได้อย่างถาวรต่อไป สอดคล้องกับ พระครูสังฆรักษ์ชุมพล โฆสวโร ได้ทำการวิจัยเรื่อง “บทบาทของพระสงฆ์

<sup>๑๕๕</sup> กรมศิลปากร, คู่มือถวายความรู้แก่พระสังฆาธิการในการดูแลรักษามรดกทางศิลปวัฒนธรรม, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สมภาพันธุ์, ๒๕๔๔), หน้า ๑๐๑.

<sup>๑๕๖</sup> กิตติยา อุทวิ, “ความเชื่อและคุณค่าของการสร้างพระพุทธรูปปฏิมาสาริดในล้านนา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสนศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐, หน้า ก.

ดำเนินงานสังคมสงเคราะห์ในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี” จากผลการวิจัยพบว่า พระสงฆ์มีบทบาทหน้าที่ที่ต้องกระทำตามสถานภาพความเป็นพระภิกษุ ซึ่งในปัจจุบันพบว่ามีความหลากหลาย อาทิ บทบาทในการพัฒนาชุมชนและสังคม บทบาทในสังคมปัจจุบัน บทบาทในการดูแลรักษาศาสนสมบัติอันเป็นโบราณวัตถุหรือโบราณสถาน เป็นต้น ซึ่งแต่ละบทบาทที่พระสงฆ์กระทำล้วนอยู่บนพื้นฐานการให้การสงเคราะห์แก่สัตว์โลกหรือเวไนยสัตว์ตามพระประสงค์ของพระพุทธเจ้าทั้งสิ้น<sup>๑๘๗</sup>

๕. **ด้านบริบททางสังคมต่อการอนุรักษ์โบราณวัตถุ** พบว่า วัดศรีชมภูองค์ตั้ง เป็นวัดที่ประดิษฐานหลวงพ่อบุญรอดองค์ตั้ง เป็นวัดเก่าแก่มาตั้งแต่สมัยโบราณ และเป็นชุมชนมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๓ ความยั่งยืนของชุมชนเกิดจากตัวของชุมชนเองและเกิดจากเศรษฐกิจของชุมชนเองด้วย โดยพระสงฆ์เองก็เป็นผู้มีบทบาทในการพัฒนาวัดและชุมชนมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ทำให้วัดเกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง มีถาวรวัตถุเกิดขึ้นมากมาย ไม่ว่าจะเป็นวิหาร เจดีย์ ศาลาการเปรียญ พระอุโบสถ เป็นต้น ถือได้ว่าเป็นความมั่นคงของวัด สอดคล้องกับ พระครูจิตรธรรมธัช, ผศ.(พิเศษ), ดร. ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ความเชื่อและพฤติกรรมของชาวพุทธไทยและลาวที่มีต่อหลวงพ่อบุญรอดองค์ตั้งในดินแดนสองฝั่งโขง” จากผลการศึกษาพฤติกรรมที่มีต่อพระพุทธรูป พบว่า โดยส่วนใหญ่พุทธศาสนิกชนมีพฤติกรรมที่ปฏิบัติต่อพระพุทธรูปด้วยการกราบไหว้บูชา การบริจาคปัจจัยในตู้บริจาค แต่ยังมีส่วนหนึ่งที่มีพฤติกรรมปฏิบัติในความเชื่อดั้งเดิม คือ การอ้อนวอนขอพร และมีความเชื่อในเรื่องชะตาชีวิตด้วยการเสี่ยงเซียมซี (เป็นคำทับศัพท์ภาษาจีนแต่จี้หมายถึง ไบ่ทำนายโชคชะตาที่ต้องเสี่ยงไม้ตีเสี่ยงทาย) สอดคล้องกับผลการสังเกต ซึ่งพบว่า ส่วนใหญ่เข้ามาเพื่อกราบไหว้บูชา<sup>๑๘๘</sup>

## ข้อเสนอแนะ

### ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

๑. ในการวิจัยครั้งต่อไป ควรศึกษาความคิดเห็นของประชาชนในการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ ภายในตำบลน้ำโมง อำเภอท่าบ่อ จังหวัดหนองคาย เพื่อให้ทราบความคิดเห็นของประชาชนในการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ ภายในตำบลน้ำโมง อำเภอท่าบ่อ จังหวัดหนองคาย และนำเสนอแนะจากประชาชนไปใช้ในการดูแลรักษาอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุต่อไป
๒. ในงานวิจัยครั้งต่อไป ควรศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ กับปัจจัยที่มีผลต่อการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ ภายในตำบลน้ำโมง อำเภอท่าบ่อ จังหวัดหนองคาย และนำผลการวิจัยไปพัฒนาระบบการอนุรักษ์ให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น
๓. ในงานวิจัยครั้งต่อไป ควรศึกษากระบวนการอนุรักษ์โบราณวัตถุ โบราณสถานภายในตำบลน้ำโมง อำเภอท่าบ่อ จังหวัดหนองคาย ของหน่วยงานราชการ ต่อไป

<sup>๑๘๗</sup> พระครูสังฆรักษ์ชุมพล โสสวโร, “บทบาทของพระสงฆ์ดำเนินงานสังคมสงเคราะห์ในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี”, วิทยานิพนธ์ **พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), บทคัดย่อ.

<sup>๑๘๘</sup> พระครูจิตรธรรมธัช, ผศ., ดร., “ความเชื่อและพฤติกรรมของชาวพุทธและลาวที่มีต่อหลวงพ่อบุญรอดองค์ตั้งในดินแดนสองฝั่งโขง”, ทุนวิจัยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย, ๒๕๕๘, บทคัดย่อ

## บรรณานุกรม

### (๑) หนังสือ :

- กรมศิลปากร. **คู่มือถวายเป็นความรู้แด่พระสังฆาธิการในการดูแลรักษามรดกทางศิลปวัฒนธรรม**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สมพันธ์, ๒๕๔๔.
- กรมศิลปากร. **พระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๔**. พิมพ์ครั้งที่ ๙. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สมพันธ์, ๒๕๔๘.
- โครงการสาธารณูปการไทยสำหรับเยาวชน โดยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, (มปป). **กระแสพระราชดำรัสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เล่มที่ ๑๖ เรื่องที่ ๓ การอนุรักษ์โบราณสถานและโบราณวัตถุ**. กรุงเทพฯ: ๒๕๕๐.
- วัฒนธรรม **พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดหนองคาย**. กรุงเทพฯ: กระทรวงมหาดไทย, กระทรวงศึกษาธิการ, กรมศิลปากร, ๒๕๔๒.
- สำนักโบราณ กรมศิลปากร. **แนวทางการอนุรักษ์โบราณสถานสำหรับพระสงฆ์**. กรุงเทพฯ: บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่งจำกัด, ๒๕๕๐.
- อภิชัย พันธเสน. **พัฒนาชนบทไทย: สมุทัยและมรดกตอนที่ ๓ ความหวังทางออกและทางเลือกใหม่**. กรุงเทพฯ: มูลนิธิภูมิปัญญา, ๒๕๓๙.

### (๒) วิทยานิพนธ์/วิจัย

- กิตติยา อุทวิ. “ความเชื่อและคุณค่าของการสร้างพระพุทธรูปในล้านนา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสนมหาบัณฑิต**, บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.
- พระครูสังฆรักษ์ชุมพล ไชยโร. “บทบาทของพระสงฆ์ด้านงานสังคมสงเคราะห์ในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสนมหาบัณฑิต**, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.
- พระครูจิตรธรรมธัช, ผศ., ดร.. “ความเชื่อและพฤติกรรมของชาวพุทธและลาวที่มีต่อหลวงพ่อบุญเรืองศักดิ์อินดินแดนสองฝั่งโขง”. **ทุนวิจัยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย**, ๒๕๕๘.
- วินัย หมั่นคติธรรม. “การศึกษาแนวทางการออกแบบและการบูรณะโบราณสถาน เพื่อนำกลับมาใช้ประโยชน์ใหม่ กรณีศึกษา: อาคารศศิพงศ์ประไพ อาคารจุฬารัตนาภรณ์ อาคารอาทิตย์นิवास และอาคารเอื้อนอาชว์แถมถวัลย์”. **ทุนวิจัยมหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา**, กรุงเทพมหานคร, ๒๕๕๕.
- วีระ เปล่งรัศมี. “บทบาทของพระสงฆ์ต่อการอนุรักษ์โบราณสถานโบราณในจังหวัดเชียงราย”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๓.
- สาส์ แก้วทิพย์. “บทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทางโบราณสถานโบราณวัตถุในจังหวัดนครศรีธรรมราช”. **วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต**, บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๕๐.
- อภิชาติ อวจำปา. **มาตรการทางกฎหมายในการอนุรักษ์โบราณสถานของไทย**. **วิทยานิพนธ์ นิติศาสตรมหาบัณฑิต**, มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์, กรุงเทพฯ: ๒๕๕๖.

ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการทำบุญของพุทธศาสนิกชน อำเภอถ้ำพรรณรา  
จังหวัดนครศรีธรรมราช

Factors Affecting Merit Making of Buddhists

in Thamphannara District, Nakhon Sri Thammarat Province

พระครูสุวรรณคณาพิทักษ์ \*

ดร.สิทธิโชค ปาณะศรี

รศ.ดร.สีบพงษ์ ธรรมชาติ

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษาพฤติกรรมการทำบุญของพุทธศาสนิกชน อำเภอถ้ำพรรณรา จังหวัดนครศรีธรรมราช ๒) เพื่อเปรียบเทียบพฤติกรรมการทำบุญของพุทธศาสนิกชน อำเภอถ้ำพรรณรา จังหวัดนครศรีธรรมราช จำแนกตามเพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ และรายได้ และ ๓) ศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการทำบุญของพุทธศาสนิกชน อำเภอถ้ำพรรณรา จังหวัดนครศรีธรรมราช ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ พุทธศาสนิกชน อำเภอถ้ำพรรณรา จังหวัดนครศรีธรรมราช จำนวน ๑,๔๒๐ คน กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างโดยใช้ตารางสำเร็จรูปของเคร์ชชีและมอร์แกน ได้ขนาดกลุ่มตัวอย่าง ๓๐๓ คน โดยวิธีการสุ่มแบบอย่างง่าย เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น สถิติที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ค่าร้อยละ, ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการวิจัยพบว่า :

๑) พฤติกรรมการทำบุญของพุทธศาสนิกชน อำเภอถ้ำพรรณรา จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยรวมอยู่ในระดับมาก ( $\bar{X} = ๔.๑๘$ ) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า พุทธศาสนิกชน อำเภอถ้ำพรรณรา จังหวัดนครศรีธรรมราช ทำบุญด้านการให้ทาน มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ( $\bar{X} = ๔.๒๖$ ) รองลงมา คือ ด้านการเจริญภาวนา ( $\bar{X} = ๔.๑๑$ ) ส่วนด้านการรักษาศีล มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ( $\bar{X} = ๓.๙๗$ )

๒) พุทธศาสนิกชน อำเภอถ้ำพรรณรา จังหวัดนครศรีธรรมราช ที่มีเพศ อายุ และรายได้ ต่างกัน มีพฤติกรรมการทำบุญแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ส่วนพุทธศาสนิกชน อำเภอถ้ำพรรณรา จังหวัดนครศรีธรรมราช ที่มีระดับการศึกษา และอาชีพ ต่างกัน มีพฤติกรรมการทำบุญไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

๓) ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการทำบุญของพุทธศาสนิกชน อำเภอถ้ำพรรณรา จังหวัดนครศรีธรรมราช ได้แก่ ความศรัทธาต่อพระสงฆ์ ความสะอาดร่มรื่นของวัด โอกาสที่มีความสำคัญ เช่น วันสำคัญทางศาสนา วันสำคัญของตนเองและครอบครัว ได้แก่ ครบรอบวันเกิด ทำบุญครบรอบวันเสียชีวิตของผู้มีพระคุณ เป็นต้น

คำสำคัญ : พฤติกรรมการทำบุญ, พุทธศาสนิกชน

\* คณะพุทธศาสตร์ (สาขาพระพุทธศาสนา) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช

## ABSTRACT

The purposes of this research were to 1) inspect merit making behavior of Buddhists in Thamphannara District, Nakhon Si Thammarat Province, 2) compare merit making behavior of Buddhists in Thamphannara District, Nakhon Si Thammarat Province divided by gender, age, educational level, occupation, and income, and 3) explore factors affecting merit making of Buddhists in Thamphannara District, Nakhon Si Thammarat Province. The population of this research were 1,420 buddhists in Thamphannara District, Nakhon Si Thammarat Province. A sample size formula of Krejcieand Morgan was applied to determine 303 samples using simple random sampling. The data were gathered utilizing questionnaires constructed by the researcher. Then they were analyzed applying some statistics such as percentage, mean, and standard deviation.

The research results were as follows :

1) The overall merit making behavior of Buddhists in Thamphannara District, Nakhon Si Thammarat Province was at high level ( $\bar{X}$ = 4.18).When considering each aspect, the mean of giving alms was at the highest level ( $\bar{X}$ = 4.26), followed by meditation ( $\bar{X}$ = 4.11), and observing precepts ( $\bar{X}$ = 3.97).

2) The differences in gender, age, and income of the Buddhist in Thamphannara District, Nakhon Si Thammarat Provincehad different merit making behavior with a statistical significance level of .05. However, thedifferences in educational level and occupation of the Buddhist in Thamphannara District, Nakhon Si Thammarat Province had no effect on themerit making behavior with a statistical significance level of .05.

3) There were various factors affecting the merit making behaviorof the Buddhist in Thamphannara District, Nakhon Si Thammarat Province; for instance, faith in monks, cleanliness of the temple, and significant occasions such as religious days, important days of Buddhists and their families (making merit on birthday or date of death of their benefactors).

**Keywords:** behavior of merit making, Buddhists

## บทนำ

การที่คนไทยมีจิตศรัทธาในการทำบุญจนส่งผลให้มูลค่าในการทำบุญในแต่ละปีมีมูลค่ามหาศาลดังปรากฏเป็นตัวเลขสถิติต่าง ๆ ที่ได้กล่าวมาข้างต้นนั้นอาจเนื่องมาจากสภาวะการณ์ในปัจจุบันที่ประเทศชาติกำลังประสบกับวิกฤตต่าง ๆ มากมายทั้งวิกฤตทางด้านเศรษฐกิจการเมืองตลอดจนวิกฤตทางภัยพิบัติที่เกิดขึ้นซึ่งเป็นปัญหาที่รุมเร้าจิตใจของคนในประเทศชาติส่งผลต่อสภาพจิตและสภาพร่างกายทำให้เกิดความทุกข์ส่งผลให้คน

ไทยซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาวพุทธต่างหันเข้าหาที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจกันมากขึ้นทำให้กระแสการทำบุญไหว้พระเพื่อสิ่งสมบุญและสะเดาะเคราะห์ได้รับความนิยมเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว<sup>๑๘๙</sup>

โดยศูนย์วิจัยกสิกรไทยที่ได้ประเมินการใช้จ่ายเพื่อร่วมกิจกรรมทำบุญไหว้พระในช่วงเทศกาลปีใหม่ของคนกรุงเทพฯในช่วงปลายปี พ.ศ. ๒๕๕๓ ที่ผ่านมาคิดเป็นมูลค่าประมาณ ๑,๘๐๐ ล้านบาท ซึ่งเพิ่มขึ้นจากปีที่ผ่านมาเกือบร้อยละ๑๐และมีแนวโน้มว่าคนหันมาทำบุญไหว้พระเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง<sup>๑๙๐</sup>

ในเรื่องของพระพุทธศาสนากับเยาวชนนั้นศูนย์วิจัยกรุงเทพโพลล์สถาบันวิจัยมหาวิทยาลัยกรุงเทพได้ดำเนินการสำรวจความคิดเห็นเรื่อง “วัดและศาสนาในสายตาเยาวชน” จากการสำรวจเยาวชนอายุ ๑๓-๒๕ ปี ในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑลในปี พ.ศ. ๒๕๕๑ พบว่าร้อยละ ๕๓.๒ เยาวชนมีความเห็นว่าหลักคำสอนของศาสนามีความสำคัญมากในการดำเนินชีวิตร้อยละ ๘๔.๑ เคยใช้หลักคำสอนของศาสนาแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น และร้อยละ ๙๓.๑ เห็นว่าวัดเป็นที่พึ่งทางใจได้ซึ่งจากข้อมูลข้างต้นอาจกล่าวได้ว่าในปัจจุบันเยาวชนโดยส่วนมากให้ความสำคัญในเรื่องของพระพุทธศาสนากันมากขึ้น

### วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาพฤติกรรมการทำบุญของพุทธศาสนิกชน อำเภอลำพูน จังหวัดนครศรีธรรมราช
๒. เพื่อเปรียบเทียบพฤติกรรมการทำบุญของพุทธศาสนิกชน อำเภอลำพูน จังหวัดนครศรีธรรมราช จำแนกตามเพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ และรายได้
๓. ศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการทำบุญของพุทธศาสนิกชน อำเภอลำพูน จังหวัดนครศรีธรรมราช

### ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตในการศึกษาไว้ ๔ ด้าน ดังนี้

#### ๑. ขอบเขตด้านประชากร

พุทธศาสนิกชน อำเภอลำพูน จังหวัดนครศรีธรรมราชจำนวน ๑,๔๒๐ คน

#### ๒. ขอบเขตด้านเนื้อหา

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตตามเนื้อหา ประกอบด้วย

ปัจจัยส่วนบุคคลได้แก่ คุณลักษณะส่วนบุคคลของพุทธศาสนิกชน อำเภอลำพูน จังหวัดนครศรีธรรมราช ประกอบด้วย เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ และ รายได้

ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการทำบุญ ได้แก่ ปัจจัยที่ช่วยส่งเสริมให้พุทธศาสนิกชน อำเภอลำพูน

<sup>๑๘๙</sup> ศูนย์วิจัยกสิกรไทย. ๒๕๔๗. คนไทยทำบุญ: เม็ดเงินสะพัด ๓,๓๐๐ ล้านบาท ... หลากธุรกิจรับทรัพย์. แหล่งที่มา: <http://www.kasikornresearch.com/TH/K-Econ%20Analysis/Pages/ViewSummary.aspx?docid=5131> (๑๒ ธันวาคม ๒๕๕๔)

<sup>๑๙๐</sup> ศูนย์วิจัยกสิกรไทย. ๒๕๕๓. คนกรุงเทพฯ ทำบุญปีใหม่ ๒๕๕๔ เพิ่มขึ้น: คาดเม็ดเงินสะพัดประมาณ ๑,๘๐๐ ล้านบาท (มองเศรษฐกิจฉบับที่ ๓๐๑๘). แหล่งที่มา: <http://www.kasikornresearch.com/TH/K-Econ%20Analysis/Pages/ViewSummary.aspx?docid=26281> (๑๒ ธันวาคม ๒๕๕๔)

จังหวัดนครศรีธรรมราช มีพฤติกรรมในการทำบุญทางพระพุทธศาสนาในรูปแบบต่างๆ ได้แก่ ด้านความเชื่อค่านิยมด้านเวลาด้านรายได้และด้านสถานที่

พฤติกรรมการทำบุญ ได้แก่ การกระทำหรือการแสดงออกในการทำบุญในทางพระพุทธศาสนาในรูปแบบต่างๆ ได้แก่ การให้ทาน การรักษาศีล และการเจริญภาวนา

### ๓. ขอบเขตด้านพื้นที่

ผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่ศึกษาวิจัย ได้แก่ อำเภอถ้ำพรรณรา จังหวัดนครศรีธรรมราช

### ๔. ขอบเขตด้านตัวแปร

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดตัวแปรในการวิจัยไว้ ดังนี้

๑) ตัวแปรต้น ได้แก่ คุณลักษณะส่วนบุคคลของพุทธศาสนิกชน อำเภอถ้ำพรรณรา จังหวัดนครศรีธรรมราช ประกอบด้วย เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ และ รายได้ และ

ปัจจัยที่ช่วยส่งเสริมให้พุทธศาสนิกชน อำเภอถ้ำพรรณรา จังหวัดนครศรีธรรมราชมีพฤติกรรมในการทำบุญทางพระพุทธศาสนาในรูปแบบต่างๆ ได้แก่ ด้านความเชื่อค่านิยมด้านเวลาด้านรายได้และด้านสถานที่

๒) ตัวแปรตาม ได้แก่ การกระทำหรือการแสดงออกในการทำบุญในทางพระพุทธศาสนาในรูปแบบต่างๆ ได้แก่ การให้ทาน การรักษาศีล และการเจริญภาวนา

### ๕. ระยะเวลาในการวิจัย

ผู้วิจัยจะทำการศึกษาวินิจฉัยตั้งแต่เดือน กันยายน พ.ศ. ๒๕๕๘ ถึงเดือน พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๕๙

## วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยใช้เป็นการศึกษาโดยใช้ระเบียบการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ได้แก่ ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ พุทธศาสนิกชน อำเภอถ้ำพรรณรา จังหวัดนครศรีธรรมราช จำนวน ๑,๔๒๐ คน กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ผู้วิจัยกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างโดยใช้ตาราง Krejcie และ Morgan ที่ระดับความคลาดเคลื่อนไม่เกิน .๐๕ ได้กลุ่มตัวอย่างจำนวน ๓๐๓ คนโดยวิธีการสุ่มแบบอย่างง่าย (Simple Random Sampling) เครื่องมือที่ใช้ เป็นแบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามจากพุทธศาสนิกชน อำเภอถ้ำพรรณรา จังหวัดนครศรีธรรมราช จำนวน ๓๐๓ คน วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน

## ผลการศึกษา

๑) พฤติกรรมการทำบุญของพุทธศาสนิกชน อำเภอถ้ำพรรณรา จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยรวมอยู่ในระดับมาก ( $\bar{X} = ๔.๑๘$ ) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า พุทธศาสนิกชน อำเภอถ้ำพรรณรา จังหวัดนครศรีธรรมราช ทำบุญด้านการให้ทาน ซึ่งเป็นกิจกรรมการทำบุญที่มีความสะดวกที่สุด และเป็นที่ยอดนิยมที่สุด สอดคล้องกับผลการวิจัยของ มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ( $\bar{X} = ๔.๒๖$ ) รองลงมา คือ ด้านการเจริญภาวนา ( $\bar{X} = ๔.๑๑$ ) ส่วนด้านการรักษาศีล มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ( $\bar{X} = ๓.๙๗$ ) สังกานต์ ศรีทองอ่อน ศึกษาเรื่อง “คำสอนเรื่องการสร้างบารมีของวัดพระธรรมกาย” จากการศึกษาวิจัยพบว่าวิธีสร้างบารมีของวัดได้สรุปเรื่องบารมี ๑๐ ทัศน์ในรูปหลักธรรมบุญกริยาวัตถุ ๓ คือ ทาน ศีล ภาวนา แต่เป็นการปฏิบัติบุญกริยาวัตถุ ๓ ในด้านบารมี คือ การทำอย่างต่อเนื่องจนกลายเป็นนิสัยกระทำอย่างยั้งยวดแบบเอาชีวิตเป็นเดิมพันตามแบบอย่างของพระโพธิสัตว์ที่ปรากฏในพระไตรปิฎกซึ่งเป็นการตีความ



นั้นมีเหตุผลตามหลักกรรมบุญกริยาวัตตอรุณรับ<sup>๑๙๑</sup>

๒) พุทธศาสนิกชน อำเภอถ้ำพรรณรา จังหวัดนครศรีธรรมราช ที่มีเพศ อายุ และรายได้ ต่างกัน มีพฤติกรรมการทำบุญแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ส่วนพุทธศาสนิกชน อำเภอถ้ำพรรณรา จังหวัดนครศรีธรรมราช ที่มีระดับการศึกษา และอาชีพ ต่างกัน มีพฤติกรรมการทำบุญไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ซึ่งผู้หญิงมีพฤติกรรมการทำบุญมากกว่าเพศชาย และผู้ที่มีอายุสูง จะมีการทำบุญมากกว่าผู้มีอายุต่ำ และผู้ที่มีรายได้สูง ก็มีการทำบุญมากกว่าผู้มีรายได้ต่ำ ทั้งนี้สอดคล้องกับผลการศึกษานโยบาย จิมาโน้ง ศึกษาเรื่อง พฤติกรรมการทำบุญของชาวพุทธในเขตอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ผลการศึกษาพบว่า ชาวพุทธในเขตอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ส่วนมากมีพฤติกรรมการทำบุญในระดับปานกลาง คิดเป็นร้อยละ ๗๑.๙ เมื่อพิจารณาเป็นราย พบว่า เรื่องการให้ทานกลุ่มตัวอย่างชาวพุทธส่วนมากร้อยละ ๖๑.๗ ให้ทานในระดับปานกลาง เรื่องการรักษาศีลส่วนมากร้อยละ ๔๒.๑ รักษาศีลในระดับมากและเรื่องการฝึกภาวนา ส่วนมากร้อยละ ๕๑.๕ ฝึกภาวนาในระดับน้อยจากการทดสอบหาปัจจัยที่มีอิทธิพลด้วยสถิติถดถอยพหุคูณพบว่า ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการทำบุญของชาวพุทธได้แก่ ค่านิยมเชิงศีลธรรม อายุ สถานภาพทางสังคม ค่านิยมเชิงบริโภค ทศนะต่อบาทพระสงฆ์ และแหล่งขัดเกลาทางสังคม ตัวแปรอิสระทั้งหมดร่วมกันอธิบายความผันแปรของพฤติกรรมการทำบุญของชาวพุทธได้ประมาณร้อยละ ๒๘<sup>๑๙๒</sup>

๓) ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการทำบุญของพุทธศาสนิกชน อำเภอถ้ำพรรณรา จังหวัดนครศรีธรรมราช ได้แก่ ความศรัทธาต่อพระสงฆ์ ความสะอาดร่มรื่นของวัด โอกาสที่มีความสำคัญ เช่น วันสำคัญทางศาสนา วันสำคัญของตนเองและครอบครัว ได้แก่ ครบรอบวันเกิด ทำบุญครบรอบวันเสียชีวิตของผู้มีพระคุณ เป็นต้น สอดคล้องกับผลการศึกษาของ อยุทธย์ อินทรประดิษฐ์ ศึกษาพฤติกรรมและปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการทำบุญ ตักบาตรของนักศึกษามหาวิทยาลัยเชียงใหม่มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาข้อมูลทั่วไปและพฤติกรรมตลอดจนปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของนักศึกษามหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ผลการศึกษาพฤติกรรมและปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการทำบุญตักบาตรของนักศึกษามหาวิทยาลัยเชียงใหม่พบว่านักศึกษามหาวิทยาลัยเชียงใหม่โดยส่วนใหญ่จะทำบุญตักบาตรในวันสำคัญทางศาสนาและนิยมตักบาตรด้วยอาหารคาวหวานและข้าวของเครื่องใช้ผู้ประกอบการขายของตักบาตรจึงควรมีการเตรียมสินค้าไว้รองรับจำนวนผู้ตักบาตรที่เพิ่มขึ้นในช่วงเวลาดังกล่าวและเตรียมสินค้าในชนิดที่เป็นที่ต้องการมากให้มีอยู่เพียงพอนอกจากผู้ผลกรวิจัยยังชี้ให้เห็นว่านักศึกษาที่ทำบุญตักบาตรส่วนใหญ่ศึกษาอยู่ในชั้นปีที่ ๑ และ ๒ ซึ่งยังถือเป็นช่วงเริ่มต้นของการศึกษาในมหาวิทยาลัยจึงควรมีการจัดกิจกรรมการรณรงค์โดยชมรมหรือองค์กรนักศึกษาที่มีส่วนเกี่ยวข้องให้นักศึกษามีสถานที่ทำบุญและฟังธรรมภายในมหาวิทยาลัยเพื่อปลูกฝังจริยธรรมและช่วยขัดเกลาจิตใจของนักศึกษา ก่อนในช่วงระหว่างที่ยังศึกษาเล่าเรียนได้เป็นอย่างดี<sup>๑๙๓</sup>

<sup>๑๙๑</sup> สงกานต์ ศรีทองอ่อน, “คำสอนเรื่องการสร้างบารมีของวัดพระธรรมกาย”, **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**

(บัณฑิตวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, พ.ศ. ๒๕๔๗), บทคัดย่อ.

<sup>๑๙๒</sup> บุญหนา จิมาโน้ง, พฤติกรรมการทำบุญของชาวพุทธในเขตอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น, **วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต** สาขาวิทยาการพัฒนาศาสตร์ (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น), ๒๕๔๕.

<sup>๑๙๓</sup> อยุทธย์ อินทรประดิษฐ์, การศึกษาพฤติกรรมและปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการทำบุญตักบาตรของนักศึกษามหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

รายงานการวิจัยกระบวนวิชา 351409 Research exercise in economics, คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

(คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๓) หน้า บทคัดย่อ.

## ข้อเสนอแนะ

### ๑. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

จากการวิจัยเรื่อง ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อทำบุญของพุทธศาสนิกชน อำเภอถ้ำพรรณรา จังหวัดนครศรีธรรมราชผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย ดังนี้

๑) จากการศึกษาพบว่า ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการทำบุญของพุทธศาสนิกชน นอกจากความศรัทธาส่วนบุคคลต่อพระสงฆ์ ยังมีปัจจัยเรื่องความสะอาดร่มรื่นของวัด ซึ่งเป็นปัจจัยส่งเสริมให้ประชาชนมาทำบุญ ฉะนั้นวัดต่างๆ จะต้องมีการจัดการเสนาสนะในวัดให้สะอาด ร่มรื่น เป็นรมณีสถาน เหมาะแก่การเข้ามาทำบุญและพักผ่อน

๒) จากผลการวิจัยพบว่า ประชาชนทำบุญในวันสำคัญทางศาสนา และวันกิจกรรมต่างๆ ทางวัด ควรจะมีการจัดกิจกรรมต่างๆ เพื่อกระตุ้นให้ประชาชนได้มาร่วมกิจกรรมและได้ร่วมทำบุญในวาระของกิจกรรมนั้นๆ

### ๒. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย

๑) ควรมีการศึกษา เรื่อง ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการทำบุญของพุทธศาสนิกชน อำเภอถ้ำพรรณรา จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยการวิเคราะห์เชิงสถิติทดสอบเพื่อความชัดเจน และควรมีการสัมภาษณ์เจาะลึกเพื่ออธิบายในรายละเอียด

๒) ควรมีการศึกษา ปัจจัยในทางจิตวิทยา หรือปัจจัยอื่นๆ เพื่อการค้นหาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการทำบุญของพุทธศาสนิกชน อำเภอถ้ำพรรณรา จังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งจะสามารถนำไปพัฒนาการบริหารจัดการวัดได้มากขึ้น

## เอกสารอ้างอิง

- บุญหนา จิमानัง. พฤติกรรมการทำบุญของชาวพุทธในเขตอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น. **วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต** สาขาวิทยาการพัฒนาศาสตร์, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๕๕.
- ศูนย์วิจัยกสิกรรมไทย. ๒๕๕๗. **คนไทยทำบุญ: เม็ดเงินสะพัด ๓,๓๐๐ ล้านบาท ... หลากธุรกิจรับทรัพย์.** 20Analysis/Pages/ViewSummary.aspx?docid=26281 (๑๒ ธันวาคม ๒๕๕๕) [asp?docid=5131](http://www.kasikornresearch.com/TH/K-Econ%20Analysis/Pages/ViewSummary.aspx?docid=5131) (๑๒ ธันวาคม ๒๕๕๕)
- ศูนย์วิจัยกสิกรรมไทย. ๒๕๕๓. **คนกรุงเทพฯทำบุญปีใหม่ ๒๕๕๔ เพิ่มขึ้น : คาดเม็ดเงินสะพัดประมาณ ๑,๘๐๐ ล้านบาท (มองเศรษฐกิจฉบับที่ ๓๐๑๘).** แหล่งที่มา: <http://www.kasikornresearch.com/TH/K-Econ%20Analysis/Pages/ViewSummary.aspx?docid=5131>
- สงกานต์ ศรีทองอ่อน, “คำสอนเรื่องการสร้างบารมีของวัดพระธรรมกาย”, **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, พ.ศ. ๒๕๕๗.** แหล่งที่มา: <http://www.kasikornresearch.com/TH/K-Econ%20Analysis/Pages/ViewSummary.aspx?docid=5131>
- อรรถชัย อินทรประดิษฐ์. การศึกษาพฤติกรรมและปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการทำบุญตักบาตรของนักศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. **รายงานการวิจัยกระบวนวิชา ๗๕๑๔๐๙ Research exercise in economics, คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๓.**

พุทธวิธีการละโมหะในพระพุทธศาสนาเถรวาท  
A STUDY OF BUDDHIST METHOD FOR RELIEVING  
OF DELUSION IN THERAVADA BUDDHISM

พระอธิการทองดาว ตนฺติปาโล (พิมพันธ์) \*

พระมหาพจน์ สุวโจ, ดร., ผศ.ดร.สรเชต วรคามวิชัย \*\*

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาพุทธวิธีการละโมหะในพระพุทธศาสนาเถรวาท โดยมีวัตถุประสงค์ ดังนี้ ๑) เพื่อศึกษาโมหะในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท ๒) เพื่อศึกษาหลักธรรมที่ส่งเสริมการละโมหะในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท และ ๓) เพื่อศึกษาวิเคราะห์พุทธวิธีการละโมหะในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท

ผลการวิจัยพบว่า

โมหะหมายถึงสภาวะที่ทำให้จิตให้เป็นนามธรรม แสดงให้เห็นภาพลักษณ์ของความหลง มีลักษณะโน้ม น้าวอารมณ์และวัตถุเข้ามาหาตน โมหะหรือความหลงเป็นมลทิน เป็นศัตรูภายในจิตใจ เป็นความกำหนัดแห่งจิต เป็นธรรมชาติที่หลอกลวง และเป็นเหตุแห่งทุกข์ โมหะที่เกิดกับจิตมี ๓ ระดับคือ ๑) ชั้นหยาบ หมายถึง กิเลสที่ แสดงอาการของความอยากอย่างรุนแรง ไม่สามารถควบคุมได้ ซึ่งเป็นสาเหตุของการกระทำทุจริต ทางกาย วาจา ๒) ชั้นกลาง หมายถึง กิเลสที่กลุ่มมจติใจทำให้เร่าร้อน และ ๓) ละเอียด หมายถึง อนุสัยกิเลสที่นอนเนื่องอยู่ ภายในจิตใจ

สาเหตุของโมหะนั้นมี ๒ ด้าน คือ ๑) ด้านปัจจัยภายใน มาจากสภาพจิตใจที่เศร้าหมอง เพราะโมหะ ความหลงและอวิชชาความไม่รู้ ซึ่งขาดโยนิโสมนสิการ และ ๒) ด้านปัจจัยภายนอก คือ อารมณ์ที่มากระทบและ ชาติกัลยาณมิตรผู้ให้คำแนะนำสั่งสอน

หลักธรรมที่ส่งเสริมการละโมหะ คือ ๑) ทาน เป็นหลักธรรมเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจกันและกันไว้ เป็น องค์ธรรมที่เป็นปฏิปักษ์ต่อความโลภ การละโมหะด้วยวิธีการให้ทาน คือการให้แก่ผู้รับที่ดี มีคุณธรรมโดยไม่ สนใจถึงชาติตระกูล หรือฐานะทางสังคม แต่ให้ยึดถือคุณธรรมในจิตใจ ๒) ศีล มีความสำคัญต่อชีวิตมนุษย์ เพราะ เป็นการละเว้นความชั่วเสริมสร้างความดีให้บริบูรณ์จนถึงความบริสุทธิ์หลุดพ้น ๓) ภาวนา หมายถึง การทำให้ เป็นให้มี การทำให้เพิ่มพูนขึ้น ทำให้กล้าแข็งขึ้น ๔) สติ หมายถึง ความระลึกได้ การระลึกรู้ด้วยการเข้าไปตั้งไว้ใน กอรูป เวทนา จิต และสภาวะธรรม ๕) สมภาติ หมายถึง สภาวะตั้งมั่นแน่วแน่ จิตที่เป็นสมภาติขั้นสมบูรณ์ บริสุทธิ์ ผ่องใส ไม่วุ่นไหว เหมาะแก่การนำไปใช้ได้ดี และ ๖) ปัญญา หมายถึง ความรู้ทั่ว ความรู้ชัด คือรู้ทั่วถึงความ จริง หรือรู้ตรงตามความเป็นจริง

\* นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

\*\* อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

พุทธวิธีการละโมหะ คือ การให้ทาน การรักษาศีล การภาวนา การมีสติ การมีสมาธิ และการมีปัญญา  
วิธีการให้ทาน เป็นละความตระหนี่ การรักษาศีล เป็นการเว้นจากการเบียดเบียน การมีสติ เป็นการระลึกรู้สึกอยู่เสมอ  
ในการพิจารณากาย วาจา และใจ การภาวนา เป็นการอบรมกาย วาจา และใจ การมีสมาธิ เป็นการทำความตั้งใจให้  
สงบ และการมีปัญญา เป็นการทำความตั้งใจให้แสงสว่างทางปัญญา

**คำสำคัญ:** พุทธวิธี, การละโมหะ, พระพุทธศาสนาเถรวาท

## ABSTRACT

This article entitled 'Buddhist Method on Relieving of Delusion on Theravada Buddhism' pertaining to these objectives; 1) to study delusion in Theravada Buddhism 2) to study Buddhist principle for relieving of delusion in Theravada Buddhism and 3) to analytical study of Buddhist method on relieving of delusion on Theravada Buddhism.

The results of research as follows;

Delusion means the condition can make our mind to be abstraction. It shows the image of misunderstanding and influential emotion and enchains material to ourselves. Delusion or misunderstanding is blemish, inner spiritual rival, desire of mind, delude nature and the case of suffering. Delusion in our mind can divide into 3 levels; 1) rough level means the defilement shows condition of strong-desire which cannot control and cause of misconduct such as bodily action and verbal action, 2) middle level means the defilement troubles our mind to be anxious, and 3) light level means ignorance in our mind.

The cause of delusion can find 2 ways; 1) outside condition: it comes from the condition of depressed - mind due to delusion and ignorance without critical reflection and 2) inner condition: outside emotion without advice of good friend.

The Buddhist principle for relieving delusion as follows; 1) Giving: the Buddhist Dhamma for trust each other which is opposite to the greed. To relieve from delusion is offer to good receiver who composes of good moral without considers clan or social status. Only respect in inner moral of such person. 2) Precept: This Buddhist principle is very important to mankind because of refraining for bad conduct and support good conduct till reach the final goal, Niravana. 3) Meditation: it means to create, to make it be, to complete and to make strength. 4) Mindfulness: it means to consider, to concentrate and to realize group of formation, compassion, mind and condition of Dhamma. 5) Concentration: it means the condition of strong-mind, mind-completeness, mind-purification, mind-strength, and suitable for using, and, 6) Understanding: it means complete wisdom, clearly wisdom, realized wisdom and natural wisdom.

The Buddhist method for relieving of delusion is giving, precept, mindfulness,

meditation and realization. Giving can loosen misery, observing precept can refrain for harming the other, to be mindfulness can always consider our bodily, verbal and mind action, to concentrate can train our body, word and mind, to meditate can make our mind calm and to be realization can make our mind illumination with wisdom.

**Keywords:** Buddhist Method, Relieving of Delusion, Theravada Buddhism.

## ๑. บทนำ

ในทางพระพุทธศาสนา รากเหง้าของความชั่วเป็นเหตุให้เกิดกิเลส มี ๓ ประการคือ โลก โทสะ โมหะ อกุศลธรรมที่เป็นอวิชชา คือ ความไม่รู้ ความหลง หรือความไม่รู้แจ้งจัดเป็นมูลฐานของสรรพกิเลสที่มีชื่อเรียกต่างๆ เช่น ความโลภ ความโกรธ และความหลง อาการของกิเลสเหล่านั้น ซึ่งล้วนแล้วแต่สืบเนื่องจากอวิชชาทั้งสิ้น แม้จะจำแนกความไม่รู้ออกไปมากเท่าไรก็ตาม ความไม่รู้เหล่านั้น อกุศลธรรมที่เป็นอุปสรรคหรือเป็นอันตรายต่อการคิดบรรเทาอกุศลจิต เพราะทั้งสามประการเป็นอกุศลมูล คือ รากเหง้าของความไม่ฉลาด หรือรากเหง้าหรือต้นตอของความชั่วทั้งปวง เมื่อกำเริบจะแสดงออกมาเป็นทุจริตทางกาย วาจา ใจ รวมเป็นเหตุเกิดกิเลส ๓ ประการ คือ ราคะ โทสะ โมหะ อันเป็นรากเหง้าหรือต้นตอของความชั่วทั้งปวง<sup>๑๙๙</sup>

ทาน ศีล ภาวนา สติ สมาธิ และปัญญา เป็นหลักธรรมที่สำคัญ เพราะผู้ปฏิบัติสามารถทำให้เห็นความจริง เป็นหลักธรรมที่กำจัดลดละความโลภ ความโกรธ และความหลง ซึ่งเป็นอกุศลธรรม เป็นองค์ธรรมที่เป็นปฏิปักษ์ต่อความโลภ โกรธ และหลง ข้อความปรากฏว่า ทานการให้ เป็นปฏิปักษ์ต่อความหลง<sup>๒๐๐</sup> ทานมีการให้เป็นลักษณะ มีการกำจัดความหลงในไทยธรรมเป็นรส<sup>๒๐๑</sup> จัดเป็นการทำบุญอย่างหนึ่งในบุญกิริยาวัตถุ ๓ อย่าง<sup>๒๐๒</sup> คือ ทาน ศีล และภาวนา นอกจากนี้ยังมีหลักสติ<sup>๒๐๓</sup> สมาธิ<sup>๒๐๔</sup> และ ปัญญา<sup>๒๐๕</sup> ซึ่งเป็นหลักธรรมที่ส่งเสริมการละโมหะ เพราะหลักธรรมเหล่านี้เป็นการละโมหะทั้งสิ้น และทำให้เกิดปัญญาแปลว่าความรู้ทั่วทั้งเหตุ และผล รู้เหตุถึงผล รู้ผลถึงเหตุ รู้ตามสัจจะความเป็นจริง<sup>๒๐๖</sup>

ปัจจุบันมนุษย์มักมองเห็นกิเลสที่เป็นราคะ โทสะกันมาก และมักแก้ปัญหาโทษะ โทสะกันโดยไม่ค่อยมองกิเลสตัวสำคัญอันติดอยู่ในดวงใจอันไม่รู้ตัว ซึ่งเรียกว่าเป็นกิเลสตัวร้ายมหันต์ คือ โมหะ เพราะ โมหะ เป็นอกุศลมูลตัวร้าย เป็นความหลงที่ฝังลึกอยู่ใต้กันบึ้งของหัวใจ ยากที่บุคคลหรือนักปฏิบัติทั้งหลายจะมองเห็นได้ โมหะเป็น

<sup>๑๙๙</sup> พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) ป.ธ. ๙ ราชบัณฑิต, *พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ ชุด คำวัด*, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สถานบันสันติธรรม, ๒๕๔๘), หน้า ๘๐๐.

<sup>๒๐๐</sup> ขุ.จริยา.อ. (ไทย). ๙/๓/๒๓๔.

<sup>๒๐๑</sup> ขุ.จริยา.อ. (ไทย). ๙/๓/๒๑๘.

<sup>๒๐๒</sup> ที.ปา. (ไทย). ๑๑/๓๐๕/๒๖๙.

<sup>๒๐๓</sup> ดูรายละเอียดใน ขุ.ม. (ไทย). ๒๙/๕๒/๑๗๙.

<sup>๒๐๔</sup> ดูรายละเอียดในอภิ.วิ. (ไทย). ๓๕/๒๒๐/๒๐๑.

<sup>๒๐๕</sup> ดูรายละเอียดในขุ.ม. (ไทย). ๒๙/๔๙/๔๑.

<sup>๒๐๖</sup> สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช (เจริญ สุวฑฺฒโน), *ปัญญาในพระพุทธศาสนา*, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (นครปฐม: โรงพิมพ์มหาภูมิราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๑.

ตัวกิเลสที่ละเอียดอ่อนอันฝังลึกอยู่ในใจของชนเมื่อใดความมืดบอดย่อมมีเมื่อนั้น ส่วนผู้ใดละโมหะได้ไม่ลุ่มหลง ในอารมณ์เป็นที่ตั้งแห่งความหลง เหมือนหยาดน้ำกลิ้งตกจากใบบัว ฉะนั้น พระพุทธเจ้าตรัสในอันตรามลสูตร ว่า “ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายที่ละโมหะความหลงได้ เราขอรับรองความเป็นอนาคามีของเธอทั้งหลาย โมหะใดเป็นเหตุให้สัตว์ผู้หลงไปสู่ทุกคติ ผู้มีปัญญาเห็นแจ้งย่อมละโมหะนั้นเพราะรู้ได้โดยชอบ เมื่อละได้แล้วจึงไม่ต้อง หวนกลับมาเกิดในโลกนี้อีกผู้ไม่รู้ซึ่งถึงโมหะ ยังกำหนดรู้โมหะไม่ได้ ยังไม่คลายใจในโมหะ ก็ยังไม่อาจสิ้นทุกข์ได้ ส่วนผู้ที่รู้ซึ่งถึงโมหะ กำหนดรู้โมหะได้ คลายความพอใจในโมหะได้ ละโมหะได้แล้วจึงอาจสิ้นทุกข์ได้”<sup>๒๐๗</sup>

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาเรื่องพุทธวิธีการละโมหะในพระพุทธศาสนา หลักธรรมที่ส่งเสริมการละโมหะในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท และพุทธวิธีการละโมหะในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทเพื่อเป็นแนวทาง แห่งการปฏิบัติตามหลักพระพุทธศาสนาต่อไป

## ๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๒.๑. เพื่อศึกษาโมหะในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท
- ๒.๒. เพื่อศึกษาหลักธรรมที่ส่งเสริมการละโมหะในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท
- ๒.๓. เพื่อศึกษาวิเคราะห์พุทธวิธีการละโมหะในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท

## ๓. ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Documentary Research) มุ่งศึกษาข้อมูลจากเอกสาร อ้างอิงในการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) โดยศึกษาโมหะในคัมภีร์พระพุทธ ศาสนาเถรวาท หลักธรรมที่ส่งเสริมการละโมหะในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท และวิเคราะห์พุทธวิธีการละ โมหะในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท โดยมีขอบเขตด้านการวิจัย ดังนี้

- ๓.๑ ขอบเขตด้านเอกสาร โดยใช้ข้อมูลจากพระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อรรถกถาและฎีกาเป็นหลักตลอดจนจากเอกสารและผลงานทางวรรณกรรมอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องเป็นหนังสือประกอบ
- ๓.๒ ขอบเขตด้านเนื้อหาวิจัย ศึกษาเฉพาะเรื่องพุทธวิธีการละโมหะในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท หลักธรรมที่ส่งเสริมการละโมหะในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท และการวิเคราะห์พุทธวิธีการละโมหะในคัมภีร์ พระพุทธศาสนาเถรวาท
- ๓.๓ ขอบเขตด้านเวลา เริ่มศึกษาและสิ้นสุดในปีการศึกษา ๒๕๕๙

## ๔. สรุปผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “พุทธวิธีการละโมหะในพระพุทธศาสนาเถรวาท” โดยมีวัตถุประสงค์ (๑) เพื่อ ศึกษาโมหะในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท (๒) เพื่อศึกษาหลักธรรมที่ส่งเสริมการละโมหะในคัมภีร์พระพุทธ ศาสนาเถรวาท และ (๓) เพื่อวิเคราะห์พุทธวิธีการละโมหะในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท โดยสามารถสรุป ผลการวิจัยได้ดังนี้

<sup>๒๐๗</sup> อจ. เอกก. (ไทย) ๒๐/๗๐/๒๙๖.



๔.๑ โมหะในพระพุทธศาสนาเถรวาท คือ ความหลง ความมืด ความไม่รู้ตามความเป็นจริง ไม่รู้ตรงตามสภาวะ โมหะจัดว่าเป็นรากเหง้าของอกุศลจิต ที่ประกอบไปด้วยความโลภ ความโกรธ และความหลง โมหะคือ อกุศลมูล ๓ คือ รากเหง้าของความชั่วทั้งปวงและกุศลมูล ๓ คือ รากเหง้าของความดีทั้งปวง<sup>๒๐๘</sup>

โหมะมีองค์ประกอบ ๒ ประการคือ (๑) ทรัพย์สินนั้นเป็นของคนอื่น (๒) มีจิตน้อมมาเพื่อเป็นของตน หรือเรียกว่า ปริยภูฐานกิเลสคือ กิเลสที่กลุ่มรุมจิตใจ ความหลงโลก<sup>๒๐๙</sup> ปัจจัยที่ทำให้เกิดโหมะ แบ่งเป็น ๒ ปัจจัย คือ ๑) ปัจจัยภายนอก คือ โหมะที่เกิดจากการเห็นรูป ได้ยินเสียง กลิ่น รส และสัมผัส และ ๒) ปัจจัยภายใน คือ โหมะที่เกิดขึ้นทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย และทางใจ

พฤติกรรมที่เกิดขึ้นต่อเนื่องที่มีความสัมพันธ์กันระหว่างโหมะอุปาทานอาการเกิดดับและเป็นไปร่วมกับจิต ประกอบด้วยต้นเหตุ ต้นเหตุซึ่งแบ่งออกเป็น ๓ ประเภท คือ ก) กามต้นเหตุ คือ ความทะยานอยากในกามคือรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ข) ภวต้นเหตุ คือ อาการที่จิตตั้งรบนทะเยอทะยานปรารถนาสถานะความเป็นต่าง ๆ ที่ตนรักใคร่ พอใจ ความอยากในภพ และ ค) วิภวต้นเหตุ คือ อาการที่จิตพอใจยินดีในสถานะความไม่เป็นอย่างต่าง ๆ ที่ตนเป็นอยู่โดยมองว่า สิ่งเหล่านั้นเป็นของที่ขาดสูญ โทษและประโยชน์ของโหมะ ๑) โทษของโหมะ จัดเป็นอกุศลมูล กรรมที่บุคคลผู้มีโหมะ ทางกาย วาจา และใจ หลงไม่รู้จริง โง่เขลา ไม่รู้ร้อยสัจ ๔<sup>๒๐๘</sup> ในอริยสัจ ๔ ทำให้เกิดประโยชน์ความรู้ในเรื่องชั้น ๕ อย่างละเอียดลึกซึ้งถึงขั้นดับทุกข์ได้ เป็นความรู้ประเภทรู้แจ้งแทงตลอด

#### ๔.๒ หลักธรรมที่ส่งเสริมการละโหมะในพระพุทธศาสนาเถรวาท

๑) หลักทานที่ส่งเสริม การละโหมะ เป็นหลักธรรมเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจกัน และกันไว้ ทานเป็นองค์ธรรมที่เป็นปฏิปักษ์ ต่อความโลภ ในคัมภีร์ต่าง ๆ มีปรากฏว่าทาน การให้ เป็นปฏิปักษ์ต่อความหลงทานมีการให้ เป็นลักษณะ มีการกำจัดความหลงในไทยธรรมเป็นรสจัดเป็นการทำบุญอย่างหนึ่งในบุญกิริยาวัตถุ ๓ อย่าง คือ บุญสำเร็จด้วยการให้ทาน ซึ่งหลักทานส่งเสริมการละโหมะ (๑) วิเคราะห์ความหมายของคำว่า ทานที่ส่งเสริมการละโหมะ ทาน หมายถึง การให้วัตถุที่ควรให้ ให้ความรู้ ให้อภัยแก่คนหรือสัตว์อื่น ทานด้วยวัตถุ การให้ การแบ่งปันสิ่งที่เป็นวัตถุและสิ่งที่ไม่ใช่วัตถุแก่สรรพสัตว์ เพื่ออนุเคราะห์ สงเคราะห์ ตอบแทนและบูชาคุณ ด้วยเจตนาอันบริสุทธิ์โดยไม่หวังสิ่งใดตอบแทนนั่นเอง รวมถึงการให้อภัยด้วย ทานจึงเป็นการละโหมะ เพราะเป็นการสงเคราะห์ อนุเคราะห์ (๒) ประเภทและขอบข่ายของทานที่ส่งเสริมละโหมะ พบว่า ประเภทของการทานมี ๒ ประเภท คือ อามิสทาน การให้สิ่งของเป็นทาน และธรรมทาน การให้ธรรมเป็นทาน อามิสทาน คือ การให้วัตถุสิ่งของ การให้ปัจจัย ๔ ได้แก่ เครื่องนุ่งห่ม อาหาร ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค และธรรมทาน คือ การให้คำแนะนำสั่งสอนให้รู้ตัวรู้ชั่ว หรือการแสดงธรรม และ (๓) ละโหมะด้วยวิธีการให้ทาน วิธีการให้ทานที่ดี คือ ให้แก่ผู้รับที่ดี มีคุณธรรมโดยไม่สนใจถึงชาติตระกูล หรือฐานะทางสังคม แต่ให้ยึดถือคุณธรรมใน จิตใจ เป็นผู้กำจัตราคะ โทสะ โหมะ ไม่ยึดมั่นถือมั่น

<sup>๒๐๘</sup> พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, (กรุงเทพฯ: ธนธัชการพิมพ์, ๒๕๕๓), หน้า ๓๒๖.

<sup>๒๐๙</sup> คุรยละเอียดใน ที.ม. (ไทย). ๑๐/๓๘๒/๓๑๖-๓๑๗.

๒) ศิลธรรมที่ส่งเสริมการละโมหะ ในพระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย ให้ความหมายไว้ว่า ศิล คือ เจตนาหลักเป็นศีล เจตสิกเป็นศีล ความสำรวมเป็น ศีล ความไม่ก้าวล่วงเป็นศีล แม้นในคัมภีร์วิสุทธิมรรค หมายถึง ธรรมทั้งหลายมีเจตนาเป็นต้น ของบุคคลผู้เว้นจากโทษมีปามาติบาตก็ดี ของบุคคลผู้บำเพ็ญวัตรปฏิบัติที่ดีเป็น ศิลบุคคลผู้งดเว้นจาก บาปธรรมต้องมีศีล โดยศีลแบ่งออกเป็น ๕ อย่าง คือ ปาติโมกข์สังวร ๑ สติสังวร ๑ ญาณสังวร ๑ ชั้นดีสังวร ๑ วิริยะสังวร ๑ สังวร ๕ อย่างนี้ เรียกว่า ศิลสังวร ศีลแบ่งออกเป็น ๒ อย่าง คือ (๑) อุกุศลศีล และ (๒) กุศลศีล คือ (๑) เว้นจากการปลงชีวิตสัตว์ที่มีชีวิต (๒) เว้นจากการถือเอาของที่เขามิได้ให้ (๓) เว้นจากการประพฤตินอกใจ (๔) เว้นจากการพูดเท็จ โกหก หลอกลวง และ (๕) เว้นจากของเมาคือสุราและเมรัย ประโยชน์ของศีล เป็นการระงับโทษทางกายและวาจา ศีลยังได้รับ สมบัติ คือ อายุ วรรณะ ความสุข และพลัง ๓) ความสำคัญของศีล มีความสำคัญต่อชีวิตมนุษย์ เพราะเป็นการละเว้นความชั่วเสริมสร้างความดีให้บริบูรณ์ จนถึงความบริสุทธิ์หลุดพ้น

๓) หลักภavanaที่ส่งเสริมการละโมหะ คือการทำให้เป็นให้มีอันไหนที่ไม่เป็นก็ทำให้เป็นขึ้นอันไหนที่ไม่มีก็ทำให้มีขึ้น การทำให้เพิ่มพูนขึ้น ทำให้กล้าแข็งขึ้น การฝึกอบรมแบ่งออกเป็น ๔ ประการ (๑) กายภavana (๒) ศิลภavana (๓) จิตภavana และ (๔) ปัญญาภavana

๔) หลักสติที่ส่งเสริมการละโมหะ สติหมายถึง ความระลึกได้ การระลึกรู้ การระลึกรู้ที่เข้าไป ตั้งไว้ในกองรูป เวทนา จิต และ สภาวะธรรม อีกนัยหนึ่ง การระลึกรู้อย่างมั่นคงในกองรูป เวทนา จิต และสภาวะธรรม สติ มีความหมาย ๓ ประการ คือ (๑) ที่ตั้งของสติ หมายถึง อารมณ์ของสติ ๔ ประเภท อันได้แก่ กองรูป เวทนา จิต และสภาวะธรรม (๒) สภาวะที่พึงตั้งไว้ด้วยสติ หมายถึง การล่วงความยินดีในร้าย (๓) สติที่เข้าไปตั้งไว้หรือ สติที่ตั้งไว้มั่น

๕) หลักธรรมสมาธิที่ส่งเสริมการละโมหะ สมาธิ มีลักษณะที่สำคัญ คือ (๑) แข็งแรง มีพลังมาก (๒) ราบเรียบ สงบขี้้ง (๓) ไสกระจ่าง มองเห็นอะไรๆ ได้ชัด เหมือนน้ำสงบนิ่ง และ (๔) นุ่มนวลควรแก่งาน หรือ เหมาะแก่การใช้งาน เพราะไม่เครียด ไม่กระด้าง ไม่วุ่น ไม่ขุ่นมัว ไม่สับสน ไม่เร่าร้อน ไม่กระวนกระวายจิตที่เป็นสมาธิขั้นสมบูรณ์ บริสุทธิ์ ผ่องใส โปร่งโล่งเกลี้ยงเกลา ปราศจากสิ่งมัวหมอง นุ่มนวล ควรแก่งาน และ ไม่วอกแวกไม่หวั่นไหวจึงเป็นจิตที่เหมาะสมแก่การนำไปใช้ได้ ประโยชน์ของสมาธิ เป็นความหลุดพ้นจากกิเลส และ กองทุกข์ทั้งปวงมีความเข้มแข็ง หนักแน่น มั่นคง สงบเยือกเย็น สุภาพ นิ่มนวล สดชื่น ผ่องใส กระฉับกระเฉง กระปรี้กระเปร่า และจิตใจผ่องคลาย

๖) หลักธรรมแห่งปัญญาที่ส่งเสริมการละโมหะ ปัญญา หมายถึง ความรู้ทั่ว ความรู้ชัด คือรู้ทั่วถึงความจริง หรือรู้ตรงตามความเป็นจริง ท่านอธิบายขยายความกันออกไปต่าง ๆ เช่นว่า รู้เหตุรู้ผล รู้ดีรู้ชั่ว รู้ถูก รู้ผิด รู้ควรรู้ไม่ควร รู้คุณรู้โทษ รู้ประโยชน์ไม่ใช่ว่าประโยชน์ รู้เท่าทันสังขาร รู้องค์ประกอบ รู้เหตุปัจจัย รู้ที่ไปที่มา รู้ความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งทั้งหลายรู้ตามความเป็นจริง รู้ถ่องแท้ รู้เข้าใจสภาวะ รู้คิด รู้พิจารณา รู้วินิจฉัย รู้วิธีที่จะจัดแจงจัดการหรือดำเนินการ

๔.๓ วิเคราะห์พุทธวิธีการละโมหะในพระพุทธศาสนาเถรวาท พระพุทธศาสนาเถรวาท ได้กล่าวถึงวิธีการละโมหะ ที่ปรากฏในพระไตรปิฎก พบว่าท่าน การให้เป็นปฏิบัติต่อความหลงทวนมีการให้เป็นลักษณะ มีการกำจัดความหลงในไทยธรรมเป็นรสศีล คือ องค์ธรรมที่เป็นเครื่องป้องกันพฤติกรรมทุจริตที่จะล่วงละเมิดทางกายวาจาเพราะความโลภ คนมีศีลไม่ถือเอา สิ่งของ ๆ ผู้อื่นแม้แต่เส้นหญ้า เป็นผู้ไม่โลภสันโดษ คือ ความไม่โลภในปัจจุบัน ๔ ยินดีด้วยของที่มีอยู่ขันธ์ ความอดกลั้นทำหน้าที่ข่มจิตไว้ หมายถึง กิริยาที่อดทนต่อ โลก โทสะ

โมหะ ปัญญาจำกัดกิเลสต่าง ๆ ได้ (กิเลสในที่นี้รวมถึงโลภ และ ความโกรธด้วย) ซึ่งการวิเคราะห์พุทธวิธีการละโมหะในคัมภีร์พระพุทธานุสสาสนา มีดังนี้

๑) พุทธวิธีการละโมหะโดยการให้ทาน คือการปราศจาก ราคะ และกำจัดโทสะ เจริญเมตตาจิตทั่วไป แก่สัตว์ทุกจำพวก ไม่ประมาททั้งเวลากลางวันและกลางคืน การให้ทานจะทำให้เกิดการละความโลภ ความโกรธ และความหลงได้

๒) วิธีการละโมหะโดยการรักษาศีล คือ ความสำรวมทางกาย วาจา เป็นการรักษากาย วาจาให้เรียบร้อย หรือการรักษาทตามปกติตามระเบียบวินัย เป็นข้อปฏิบัติในการเว้นจากความชั่ว การควบคุมตนให้ตั้งมั่นอยู่ในความไม่เบียดเบียน ศีล คือการควบคุม ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ให้อยู่ในร่องรอย

๓) วิธีการรักษาศีลเพื่อละโมหะ คือ เว้นจากการปลงชีวิตสัตว์ที่มีชีวิต เว้นจากการฆ่าการประทุษร้ายกัน เว้นจากการถือเอาของที่เขามิได้ให้ เว้นจากการประพฤตินอกใจในกาม เว้นจากการพูดเท็จ และ เว้นจากของมีนเมา

๔) วิธีการละโมหะ โดยการภาวนา เป็นการทำให้เป็นให้มี ฝึกอบรมคำว่า ฝึกอบรมโดยมีวิธีการปฏิบัติภาวนาแบ่งผลที่ปรากฏออกเป็น ๔ อย่าง คือ (๑) กายภาวนา (๒) ศีลภาวนา (๓) จิตภาวนา (๔) ปัญญาภาวนา

๕) พุทธวิธีการใช้สติเพื่อละโมหะ คือ เข้าไปตั้งไว้ สติระลึกรู้ที่เข้าไปตั้งไว้ในกองรูป เวทนา จิต และสภาวะธรรม วิธีการปฏิบัติเพื่อละโมหะ คือ ๑) กายานุปัสสนา การตั้งสติพิจารณาภายในกาย ๒) เวทนานุปัสสนา การรู้สีกอารมณ์ให้รู้เห็นตามความเป็นจริงว่าเป็นเพียงเวทนา ๓) จิตตานุปัสสนา (การตั้งสติกำหนดพิจารณาจิต

๖) พุทธวิธีการใช้สมาธิเพื่อละโมหะ คือ มีเมตตา มีปัญญา ละโลภ โกรธ หลงลงได้ การฝึกสมาธิเพื่อละโมหะ ต้องฝึกสมาธิเพื่อทำให้จิตใจผ่อนคลาย หายเครียด เกิดความสงบ หายกระวนกระวาย จิตที่เป็นสมาธิ แน่วแน้อยู่กับสิ่งที่กำลังกระทำ

๗) พุทธวิธีการใช้ปัญญาเพื่อละโมหะ คือ ปัญญาความรู้ทั่ว กิริยาที่รู้ชัด ความวิจย ความเลือกเฟ้น ความสอดส่องธรรม ความกำหนดหมาย ความเข้าไปกำหนดความเข้าไปกำหนดเฉพาะภาวะที่รู้ ภาวะที่ฉลาด ภาวะที่รู้ ละเอียดความรู้อย่างแจ่มแจ้ง ความคิดค้นความใคร่ครวญ

## ๕. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัย

### ๕.๑ ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

จากการศึกษาเรื่อง พุทธวิธีการละโมหะในพระพุทธานุสสาสนาเถรวาททำให้ทราบถึงความสำคัญพุทธวิธีการละโมหะในคัมภีร์พระพุทธานุสสาสนาเถรวาท จึงควรมีแนวทางในการที่จะนำอภัยทานในพระพุทธานุสสาสนาไปประยุกต์ใช้ในสังคมไทยปัจจุบัน ดังนี้

๑) โมหะในทางพระพุทธานุสสาสนา เป็นหลักอกุศลธรรม เป็นหลักธรรมฝ่ายชั่ว เพราะทำให้ปัญญาไม่เห็นตามความเป็นจริง และไม่มีแสงสว่างแจ้งภายในใจ ดังนั้น ควรเผยแพร่หลักธรรมฝ่ายชั่ว เพื่อชี้ให้เห็นถึงโทษ และเผยแพร่ธรรมฝ่ายดี เพื่อชี้ทางในการลดละโมหะ

๒) สังคมในปัจจุบัน มีความโลภ โกรธ และหลงมากยิ่งขึ้น ดังนั้นควรนำหลัก ทาน ศีล ภาวนา สมาธิ และปัญญาไปใช้ให้มีการลดละโมหะให้มากยิ่งขึ้นในพระพุทธานุสสาสนาไปประยุกต์ใช้ในสังคมไทยปัจจุบัน

๓) ควรมีการปลูกฝังจิตสำนึกให้คนในสังคมทุกระดับได้เข้าใจถึงความเป็นจริงในหลักธรรมที่ส่งเสริมการละโมหะ

## ๕.๒ ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยต่อไป

การศึกษาการวิเคราะห์พุทธวิธีการละโมหะในพระพุทธศาสนาเถรวาทนี้ยังเป็นสิ่งที่น่าสนใจอยู่อีกหลายประเด็นเพราะเป็นเรื่องของการละโมหะ ที่เกี่ยวข้องกับความเป็นอยู่หากประพฤติไปในทางที่ผิดไม่สอดคล้องกับความเป็นจริงของสังขธรรมแล้ว ผลก็คือความวิตติเสื่อมโทรมทั้งหลายย่อมจะติดตามมาเนื่องด้วยเหตุว่าสังขธรรมนั้นเป็นความจริงที่ไม่อาจมีสิ่งใดที่ต้านทานหรือแก้ไขเปลี่ยนแปลงให้เป็นตามความปรารถนาได้ ความจริงของความเสื่อมและความเจริญเป็นเรื่องที่เป็นไปธรรมดาของมนุษย์ ที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติหรือความเป็นธรรมดาของสังขธรรม ซึ่งเรื่องที่เราควรนำศึกษาพิจารณาต่อผู้วิจัยอยากที่จะเสนอแนะ เพื่อนำไปต่อยอดแก่ผู้ที่สนใจในการวิจัยครั้งต่อไป ซึ่งมีดังนี้

- ๑) ควรวิจัย ประโยชน์ของการละโมหะในพระพุทธศาสนาเถรวาท เพื่อนำไปประยุกต์กับสังคม
- ๒) ควรวิจัย หลักธรรมที่ส่งเสริมการละโมหะในพระพุทธศาสนาเถรวาท เพื่อนำไปประยุกต์กับสังคม
- ๓) ควรวิจัยหลักปัญญาที่ส่งเสริมการละโมหะในพระพุทธศาสนาเถรวาท เพื่อนำไปประยุกต์กับสังคม

## บรรณานุกรม

- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.
- พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) ป.ธ. ๙ ราชบัณฑิต. พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ ชุดคำวัด. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สถาบันบันลือธรรม, ๒๕๔๘.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์. กรุงเทพฯ: ธนธัชการพิมพ์, ๒๕๕๓.
- สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช (เจริญ สุวฑฺฒโน). ปัญญาในพระพุทธศาสนา. พิมพ์ครั้งที่ ๔. นครปฐม: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยราชภัฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

## พุทธวิธีการให้คำปรึกษาที่ปรากฏในพระไตรปิฎก

### Counseling Method of the Buddha According to the Tripitaka

ธนนัดชัย พัฒนะสิงห์, วันวิสาข์ ทิมมานพ,สงวน หล้าโพทนัน\*

#### บทคัดย่อ

การให้คำปรึกษาคือกระบวนการที่ช่วยเหลือให้ผู้มาขอรับคำปรึกษา สามารถตัดสินใจแก้ปัญหาด้วยตนเองอย่างมีขั้นตอนที่ชัดเจน โดยมีผู้ให้คำปรึกษาซึ่งผ่านการฝึกฝนอบรมเป็นอย่างดี ช่วยอำนวยความสะดวกในการตัดสินใจดังกล่าว ท่ามกลางบรรยากาศที่อบอุ่นเป็นกันเอง และมีความเข้าใจกับผู้มาขอรับคำปรึกษาอย่างแท้จริง ในขณะที่การให้คำปรึกษาตามแนวพุทธวิธี คือ กระบวนการช่วยเหลือผู้มีความทุกข์ มีปัญหา ด้วยวิธีการที่เรียกว่า การเทศนา หรือการแสดงธรรมอบรมสั่งสอนในทางพระพุทธศาสนา เทศนา คือ การแสดงธรรม วิธีแสดงธรรมของพระพุทธองค์เพื่อช่วยเหลือผู้ที่มีปัญหา หรือความทุกข์ ให้สามารถข้ามพ้นจากทุกข์ได้ด้วยมีพระองค์เป็นกัลยาณมิตร หลักสำคัญที่พระพุทธเจ้าทรงใช้ในการให้คำปรึกษา ที่เรียกว่า เทคนิคและลีลาการสอน มีอยู่ ๔ ประเภทคือ สันทัสสนา ชี้แจงให้ชัดเจน สมาทปนา การโน้มน้าวจิตใจให้ผู้ฟังอยากปฏิบัติตาม สมุตเตชนา ระวังให้อาจอหาญและ สัมปหังสนา ปลุกใจให้ผู้เรียนสดชื่นร่าเริง หลักการให้คำปรึกษาของพระพุทธเจ้าได้คือ ทรงให้คำปรึกษาแต่เรื่องที่เป็นจริง มีประโยชน์ มีความเข้าใจในสิ่งที่ทรงให้คำปรึกษาเป็นอย่างดี มีเมตตาจิตเป็นที่ตั้ง ไม่หวังผลตอบแทน พร้อมทั้งเป็นแบบอย่างที่ดีให้ผู้มาขอรับคำปรึกษา มีความเป็นกันเองเพื่อให้เกิดความสบายใจที่ได้พบเจอ ท้ายสุดทรงมีหลักการและวิธีการให้คำปรึกษาที่ดีเยี่ยม ทำให้ผู้มาขอรับคำปรึกษาสามารถจัดการกับความทุกข์ได้ด้วยตัวเองโดยมีพระองค์เป็นกัลยาณมิตร เริ่มต้นการให้คำปรึกษาด้วยการสร้างสัมพันธภาพระหว่างพระผู้มีพระภาค ซึ่งเป็นผู้ให้คำปรึกษากับผู้มาขอรับคำปรึกษาที่มีความทุกข์หรือปัญหา ให้เกิดความเบาใจก่อน จากนั้นจึงเข้าสู่ปัญหาที่เป็นความทุกข์ รูปแบบการให้คำปรึกษาเป็นลักษณะการถาม - ตอบ สนทนา ทำปัญหาหรือความทุกข์ให้เกิดความกระจ่าง ทำให้ผู้มาขอรับคำปรึกษาเกิดความแจ่มแจ้งในสิ่งที่ปัญหาหรือความทุกข์นั้นด้วยตนเอง หลังจากนั้นสรุปเรื่องราวทั้งหมดที่เป็นปัญหาหรือความทุกข์ที่เกิดขึ้นพร้อมแนะแนวทางเพื่อให้นำไปปฏิบัติ ทำให้ผู้มาขอรับคำปรึกษาเกิดความกระจ่างในทุกๆ ปัญหา และจัดการกับปัญหาและความทุกข์ได้ด้วยตนเอง จนกระทั่งบรรลุผล นิพพาน ในที่สุด

**คำสำคัญ:** พุทธวิธีการให้คำปรึกษา, พระไตรปิฎก

\* อาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์

## Abstract

The consultation process is helping to consult the person can decide to solve their own problems are obvious step. The counselor, who has been training very well, help facilitate such a decision in the suitable context and have an understanding with the consultation literally. While consulting Buddhist way is the process of helping those suffering problems with how the sermon or preaching discipline in religious preaching. The sermon is preaching of doctrine. The sermon technique of the Buddha for to help whom have problems or distress to be able to cross from suffering as Him is a true friend. The main focus of the Buddha in counseling techniques and style of teaching that has four types of Tuscany's fields. Let me be clear on the point for the field to convince the listener to follow a nery. Interview was arousing the students to enjoy the cheerful consultation of the Buddha. His mentor, but that is really useful to have an understanding of what made consultation with compassion as well as the non-return and set a good example for those consultations friendly and comfortable to meet. Finally, the principles and methods of consultation excellent. The Consultations can handle distress yourself with him a good friend. Initial consultation by creating a relationship between the people of the region. Who is consulting with its consultation with suffering or problems. To be relieved before a problem that is suffering. Patterns Consulting is a question - answer calls made to clarify issues or distress. The Consultations was obvious what the problem is or suffering on their own. After that summarize all the problems and all that happened with guidelines for implementation. The Consultations was exemplary in every issue and deal with their own problems and suffering. Until finally achieving ambitious nirvana

**Keywords:** Counseling Method of the Buddha, Tipitaka

## บทนำ

มนุษย์เกิดมาพร้อมปัญหา นับตั้งแต่เรื่องเล็กๆ ไปจนถึงเรื่องใหญ่ ๆ ดูเหมือนว่าปัญหานั้นจะเกิดขึ้นตลอดเวลา เมื่อเริ่มต้นจนกระทั่งหลับ ตั้งแต่เกิดจนกระทั่งวาระสุดท้ายแห่งชีวิต ถึงแม้เราจะยึดปรัชญาที่ว่ามนุษย์ทุกคนมีศักดิ์ศรี มีความสามารถ มีศักยภาพอยู่ในตัวของตนเองทุกคน แต่ในบางครั้งปัญหาเกิดขึ้นกับตนเอง โดยไม่สามารถจะหาทางแก้ปัญหานั้นได้ อาจเป็นเพราะมนุษย์ชอบใช้อารมณ์ให้มาดบังเหตุผล หรือในขณะนั้นจิตใจของเขาอ่อนแอ หมดพลังหรือมีอาการแปรปรวนของความเครียด ฉะนั้นจึงยังไม่สามารถที่จะแก้ปัญหานั้นได้ด้วยตนเอง ดังที่มีคำพังเพยว่า “ผงเข้าตา” หรือ “เส้นผมบังภูเขา” ซึ่งหมายถึงเมื่อเกิดปัญหาขึ้นแล้วมันจะมีวิธีแก้ไขที่ง่ายนิดเดียว แต่ก็ไม่สามารถจะแก้ไขได้ ฉะนั้นมนุษย์จึงจำเป็นต้องหันไปพึ่งผู้ที่จะช่วยให้ปัญหาบรรเทาลงได้ หรือช่วยแก้ปัญหานั้นให้หมดไปได้ ในพระพุทธศาสนากล่าวถึงความทุกข์ของมนุษย์เอาไว้ว่า เป็นสภาพที่ทนได้ยากสภาพที่จะคงทนอยู่ไม่ได้ เพราะถูกบีบคั้นด้วยความเกิดขึ้น และความแตกสลาย เนื่องจากสรรพสิ่งต้องเป็น

ไปตามเหตุปัจจัยที่ไม่ขึ้นต่อตัวมันเอง ความรู้สึกที่ไม่สบาย กล่าวคือ ทุกขเวทนา ได้แก่ ความไม่สบายกาย คือ ทุกข์กาย ความไม่สบายใจ คือ ทุกข์ใจ ซึ่งมนุษย์เรามีความทุกข์มาบิบบิ้นอยู่ตลอดเวลา ทำให้ต้องหาหนทางแก้ปัญหาความทุกข์ที่เกิดขึ้น เพื่อตนเองจะอยู่ได้อย่างมีความสุข โดยแบ่งวิธีการแก้ปัญหาความทุกข์ไว้ ๒ ด้าน คือ

๑. ความทุกข์ทางกาย เช่น ความเจ็บป่วย หรือโรคภัยต่าง ๆ เป็นต้น ความทุกข์ทางกายนี้ สามารถแก้ไขได้ด้วยวิธีทางการแพทย์

๒. ความทุกข์ทางใจ เช่น ความไม่สบายใจ คับแค้นใจ ขุ่นข้องใจ โศกเศร้าเสียใจ เป็นต้น

ความทุกข์ทางใจนี้ เมื่อเกิดขึ้นบุคคลมักจะพยายามแก้ด้วยตนเองก่อน หากแก้ปัญหาถูกจุดก็ทำให้ความทุกข์ หรือปัญหาบรรเทาลง และหมดไป หากไม่รู้วิธีในการแก้ปัญหาเพื่อบรรเทาความทุกข์ที่เกิดขึ้นกับตนเอง ก็อาจจะใช้กลไกป้องกันตนเอง (Defense Mechanism) ทำให้ตนเองสบายใจขึ้น กลไกที่เชื่อว่าสามารถป้องกันตนเองจากความทุกข์ได้มีหลายวิธี แต่กลไกเหล่านี้ไม่ได้แก้ที่ตัวปัญหาโดยตรง เช่น การเก็บกด (Repression) คือ การเก็บความรู้สึกทุกข์ไว้, การโยนบาป (Projection) คือ การโยนความผิดให้คนอื่น การอ้างเหตุผล (Rationalization) คือ การหาเหตุผลมาอ้าง หรือแก้ตัว การปฏิเสธ (Denial) คือ การบอกรับไม่ยอมรับความจริงการทดแทน (Displacement) คือ การแสดงออกต่อสิ่งอื่น เพื่อทดแทนสิ่งที่ทำให้ตนกังวลใจการแยกตัว (Isolation) คือ การใช้วิธีการแยกตัวออกมาจากสังคม เป็นต้น ดังนั้นในทางพระพุทธศาสนา มีวิธีการช่วยแก้ปัญหาความทุกข์ของคนอื่น โดยทำให้ผู้มีความทุกข์ได้ตระหนักถึงปัญหาของตนเอง ด้วยวิธีการที่ผู้มีความทุกข์ได้รู้จักความทุกข์ที่เกิดขึ้นกับตนเอง มีชีวิตอยู่อย่างรู้เท่าทันความทุกข์ รู้เหตุเกิดของความทุกข์ที่ว่ามาจากตัณหา และอุปาทาน ความอยาก ความต้องการ ความเห็นแก่ตัว เพราะความไม่รู้แล้วเข้าไปยึดติดอยู่ รู้การดับทุกข์ คือ การดับความอยากแห่งตัณหาที่เข้าไปยึดมั่น ทำให้เกิดความทุกข์ได้ และรู้หนทางที่ดำเนินสู่การดับความทุกข์ คือ การปฏิบัติตามทางสายกลาง เพื่อที่จะเข้าถึงการดับความทุกข์ ซึ่งเรียกว่า หลักร้อยสี่ ๔ ได้แก่ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ และมรรคที่ปรากฏชัดในคัมภีร์พระไตรปิฎก จุดมุ่งหมายที่สำคัญของการแก้ปัญหาทางพระพุทธศาสนา คือ การเข้าถึงนิโรธ คือ ความดับทุกข์ที่เกิดขึ้น ซึ่งจำแนกแบ่งเป็น ๒ ระดับ คือ ระดับโลกียะ อันเป็นการระงับปัญหาชั่วคราว และระดับโลกุตระ อันเป็นการแก้ปัญหาได้อย่างสิ้นเชิง ซึ่งเป็นขั้นสูงสุดในทางพระพุทธศาสนา โดยใช้กระบวนการของอริยมรรคแปดประการ กล่าวคือ การให้ผู้มีปัญหา มีความคิดเห็นถูกต้องจากมิงฉาภิภูติ เป็นสัมมาทิภูติเป็นเบื้องต้น และมีสัมมาสมาธิในที่สุด จัดเป็นกระบวนการแก้ปัญหาอย่างสมบูรณ์ เพราะเป็นการแก้ปัญหาที่เหตุแห่งปัญหา และยุติลงด้วยการพัฒนาทางจิตของผู้มีปัญหาให้บริสุทธิ์หมดจด คือการสิ้นทุกข์ไปในที่สุดนั่นเอง

## บริบทของการให้คำปรึกษา

### ๑. ความหมายของการให้คำปรึกษา

คำว่า การให้คำปรึกษา (Counseling) มาจากรากศัพท์ภาษาละตินว่า Consilium หมายถึง “กับด้วยกัน” ตามรูปศัพท์ การให้คำปรึกษา มีความหมายในตัวเองดังที่นักจิตวิทยาการให้คำปรึกษาทุกคนเข้าใจกัน<sup>๒๑๐</sup>

กู๊ด (Good) ได้ให้คำจำกัดความของคำว่า “การให้คำปรึกษา” ไว้ในปทานุกรมการศึกษาของเขาว่า การให้คำปรึกษา คือ กระบวนการให้ความช่วยเหลือต่อผู้ที่รับคำปรึกษา ในปัญหาด้านการศึกษา อาชีพ และ

<sup>๒๑๐</sup> พระมหาภิกขาร โชติปณฺโญ (ยุติพันธ์), “การศึกษาพุทธวิธีการให้คำปรึกษาในพระสูตรต้นปิฎก”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๑๐.



ปัญหาส่วนตัว ซึ่งมีกระบวนการในการเก็บวิเคราะห์ข้อมูล และการแสวงหาข้อมูลในการแก้ปัญหา ซึ่งผู้ที่จะทำหน้าที่ในการให้คำปรึกษานั้น จะต้องเป็นผู้มีความเชี่ยวชาญทางการให้ความช่วยเหลือ และมีความพยายามช่วยให้ผู้มีปัญหาสามารถตัดสินใจด้วยตนเอง<sup>๒๑๑</sup>

แพทเทอร์สัน (Patterson) ได้ให้คำนิยามของการให้คำปรึกษาไว้ว่า การให้คำปรึกษาเป็นกระบวนการที่ผู้ให้คำปรึกษาช่วยเหลือแก่ผู้รับคำปรึกษาให้เข้าใจ และยอมรับตนเองในด้านต่าง ๆ เช่น ความสนใจ ความถนัด ความสามารถ ตลอดจนให้ตระหนักถึงความต้องการของตนเอง และช่วยให้ผู้รับคำปรึกษาได้ดำเนินการตามจุดมุ่งหมายที่วางไว้ และสามารถพัฒนาตนเองจนถึงที่สุด<sup>๒๑๒</sup>

โรเจอร์ (Rogers) ได้กล่าวไว้ว่า การให้คำปรึกษา เป็นกระบวนการที่โครงสร้างของอัตตา ได้รับการผ่อนคลายในสภาพที่ปลอดภัยภายใต้บรรยากาศ และสัมพันธ์ภาพในคำปรึกษาและทำให้ประสบการณ์เดิมที่ผู้รับคำปรึกษาไม่สามารถเผชิญ หรือยอมรับได้ ได้ถูกนำมารับรู้ และผสมผสานกัน เป็นการรู้จักตนเองในแนวทางใหม่ที่ถูกต้อง<sup>๒๑๓</sup>

พระเทพเวที (ประยูรย์ ปยุตโต) ได้ให้ทัศนะไว้ว่า การให้คำปรึกษาเป็นการแนะนำที่จะให้บุคคลสามารถช่วยเหลือตนเองได้ โดยทั่วไปคนทั้งหลายยังพึ่งตนเองได้ไม่เต็มที่ หรือมีระดับการพึ่งตนเองที่ยังไม่สมบูรณ์ จึงต้องการผู้มาชี้แนะให้คำปรึกษา เมื่อช่วยตัวเองไม่ได้ก็ต้องมีผู้ช่วยให้พึ่งตนเองได้โดยใช้ภาษา และกิจกรรม เป็นต้นเข้ามาช่วย การช่วยคนให้ช่วยตนเองได้ เป็นหน้าที่ของการแนะนำการให้คำปรึกษา<sup>๒๑๔</sup>

สรุปได้ว่า การให้คำปรึกษาคือกระบวนการที่ช่วยเหลือให้ผู้มาขอรับคำปรึกษา สามารถตัดสินใจแก้ปัญหาด้วยตนเองอย่างมีขั้นตอนที่ชัดเจน โดยมีผู้ให้คำปรึกษาซึ่งผ่านการฝึกฝนอบรมเป็นอย่างดี ช่วยอำนวยความสะดวกในการตัดสินใจดังกล่าว ท่ามกลางบรรยากาศที่อบอุ่นเป็นกันเอง และมีความเข้าใจกับผู้มาขอรับคำปรึกษาอย่างแท้จริง

## ๒. การให้คำปรึกษาตามแนวพุทธวิธี

การให้คำปรึกษาตามแนวพุทธวิธี คือ กระบวนการช่วยเหลือผู้มีความทุกข์ มีปัญหา ด้วยวิธีการที่เรียกว่า การเทศนา หรือการแสดงธรรมอบรมสั่งสอนในทางพระพุทธศาสนา เทศนา คือ การแสดงธรรม การชี้แจงแสดงความ แบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ

๒.๑ บุคลาธิษฐานเทศนา เทศนามีบุคคลเป็นที่ตั้ง เทศนาอ้างธรรมแสดงโดยยกคนขึ้นอ้าง ยกคนเป็นหลักฐานในการอธิบาย

๒.๒ ธรรมาธิษฐานเทศนา เทศนามีธรรมเป็นที่ตั้ง เทศนาอ้างธรรมแสดงโดยยกหลักตัวสภาวะขึ้นอ้าง นอกจากนั้น เทศนา ยังหมายถึงการชี้แจงแสดงความรู้ การยกตัวอย่างคน หรือธรรมะมาอธิบาย เป็นการบ่งบอกถึงลักษณะ และวิธีการ (Methodology) ในการช่วยเหลือของกัลยาณมิตร ต่อผู้มีทุกข์ และมีปัญหา ด้วยการชี้แจงแสดงความรู้ การอธิบาย เพื่อให้ผู้มีทุกข์ และมีปัญหา สามารถดับทุกข์ของตนเองได้ ด้วยการปฏิบัติตามหนทางที่พระพุทธองค์ทรงแนะนำไว้ การเทศน์หรือเทศนา จึงหมายถึง การแสดงธรรม การชี้แจง

<sup>๒๑๑</sup> Good, C.V., *Dictionary of Education*, (New York : McGraw – Hill Book Company, 1985), p. 195.

<sup>๒๑๒</sup> Patterson, C H., *Theories of Counseling and Psychotherapy*, (2<sup>nd</sup> ed.). (New York : Harper & Row, Publisher, 1973), p. 187.

<sup>๒๑๓</sup> Rogers, Carl R., *Client – Centered therapy: Its Current Practice; Implications and Therapy*, (Boston : Houghton Mifflin Company, 1951). อ้างใน รศ.วัชร ทรัพย์มี, *ทฤษฎีและกระบวนการให้คำปรึกษา*, (กรุงเทพฯ: ภาควิชาจิตวิทยา คณะครุศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๓). หน้า ๓.

<sup>๒๑๔</sup> พระเทพเวที (ประยูรย์ ปยุตโต), *พุทธศาสตร์กับการแนะนำ*, (กรุงเทพฯ: กองทุนวัฒนธรรมเพื่อการศึกษา และปฏิบัติธรรม, ๒๕๓๔), หน้า ๘.

แสดงความ การแนะนำสั่งสอน การชี้ให้เห็น และการเสนอแนะแนวทาง วิธีการแสดงธรรมของพระพุทธองค์เพื่อช่วยเหลือผู้ที่มีปัญหา หรือความทุกข์ ให้สามารถข้ามพ้นจากทุกข์ได้ด้วยมีพระองค์เป็นกัลยาณมิตร ด้วยวิธีการของพระพุทธองค์

การให้คำปรึกษา นับเป็นศิลปะแห่งการช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ให้ค้นพบ รู้จัก เข้าใจ ยอมรับ และพัฒนาตนเอง เป็นการแสดงออกถึงความห่วงใย ความเอื้ออาทร ความเอาใจใส่ ความเมตตาปราณี การช่วยเหลือเกื้อกูลอย่างบริสุทธิ์ใจ การร่วมรับรู้ทุกข์ การเป็นที่ระบายนทุกข์ การช่วยเหลือให้มนุษย์สามารถช่วยตนเอง และพึ่งพาตนเองได้ การมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี รวมตลอดถึงการเป็นที่พึ่งทั้งทางด้านการงาน และทางด้านจิตใจซึ่งทั้งหมดได้รวมพร้อมอย่างสมบูรณ์ อยู่ในรูปแบบของศิลปะการให้คำปรึกษา <sup>๒๑๕</sup>

กระบวนการของการให้คำปรึกษา เกี่ยวข้องกับสิ่งที่สำคัญ ๓ ประการ เป็นอย่างน้อย คือ

๑. บุคคลที่มีความยุ่งยากลำบากใจ ได้แก่ ผู้รับคำปรึกษา
๒. บุคคลที่คอยให้ความช่วยเหลือแก่ผู้ที่มีความยุ่งยากใจ ได้แก่ ผู้ให้คำปรึกษา
๓. ปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้ให้คำปรึกษา กับผู้รับคำปรึกษา มีผลก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงบางสิ่งบางอย่างในตัวผู้รับคำปรึกษา

กระบวนการที่เกี่ยวข้องทั้ง ๓ ประการนี้ จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในตัวผู้รับคำปรึกษาได้มากหรือน้อยนั้น สิ่งที่สำคัญอยู่ที่ผู้ให้คำปรึกษาว่ามีทักษะและเทคนิคต่อการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้มาขอรับคำปรึกษา ซึ่งทักษะและเทคนิคดังกล่าวมีความสำคัญต่อกระบวนการมาก ในที่นี้จะได้นำเทคนิคและลีลาการสอนของพระพุทธเจ้ามาเป็นแบบอย่างเอาไว้

หลักสำคัญที่พระพุทธเจ้าทรงใช้ในการให้คำปรึกษา ที่เรียกว่า เทคนิคและลีลาการสอน มีอยู่ ๔ ประเภทคือ

๑. สันทสสนา ชี้แจงให้ชัดเจน เป็นขั้นตอนของการแจกแจงเรื่องที่สอน แสดงเหตุ และผลให้ชัดเจน ผู้ฟังเข้าใจอย่างแจ่มแจ้ง

๒. สมาทปนา การโน้มน้าวจิตใจให้ผู้ฟังอยากปฏิบัติตาม เป็นการบรรยายชี้ให้ผู้ฟังเห็นคุณค่า และความสำคัญของเรื่องที่สอน จนเกิดความอยากที่จะฝึกฝนเพื่อให้เกิดความชำนาญ

๓. สมุตเตชนา ระวังใจให้อาจหาญ แก่กล้ากล้าเป็นเทคนิคในการกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดความกระตือรือร้น มีกำลังใจที่จะเรียนรู้ กระทำให้สำเร็จ สู้งาน ไม่ย่อท้อ อุดหนุน ไม่กลัวลำบาก

๔. สัมปหังสนา ปลุกใจให้ผู้เรียนสดชื่นร่าเริง เป็นเทคนิคในการทำให้ผู้เรียนเกิดความชื่นบานโดยชี้ให้เห็นผลดี หรือประโยชน์ที่จะได้รับ และแนวทางที่จะนำไปสู่ความสำเร็จขั้นที่สูงขึ้นไป <sup>๒๑๖</sup>

หลักการดังกล่าวข้างต้น ถือเป็นสิ่งสำคัญของพุทธวิธีให้คำปรึกษาที่พระพุทธองค์ทรงใช้ เริ่มต้นด้วยการชี้แจงในเรื่องที่ทรงให้คำปรึกษา พร้อมกับโน้มน้าวจิตใจให้เห็นตามยินดีปฏิบัติด้วยความกระตือรือร้น มีเทคนิคต่าง ๆ ทำให้ผู้มาขอรับคำปรึกษาเกิดความสดชื่นร่าเริง มองเห็นถึงเป้าหมายของการรับคำปรึกษา และสุดท้ายก็สามารถแก้ความทุกข์ และปัญหาของตนเองได้

ในการให้คำปรึกษาทั่ว ๆ ไปนั้น เป้าหมายหลักก็คือ การช่วยเหลือให้ผู้ที่มาขอรับคำปรึกษา สามารถตัดสินใจได้ด้วยตนเอง เข้าใจ และยอมรับตนเองในด้านต่าง ๆ ตลอดจนตระหนักถึงความต้องการของตนเอง

<sup>๒๑๕</sup> พงษ์พันธ์ พงษ์โสภา, **ทฤษฎีและเทคนิคการให้คำปรึกษา**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: พัฒนาศึกษา, ๒๕๔๓), หน้า ๔.

<sup>๒๑๖</sup> พระเทพเวที (ประยูรย์ ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๒), หน้า ๑๕๘.

ดำเนินตามจุดมุ่งหมายที่วางไว้ และสามารถพัฒนาตนเองได้จนถึงที่สุด มีทัศนคติใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้น รู้จักการพึ่งตนเองได้อย่างสมบูรณ์

เป้าหมายการให้คำปรึกษาที่กล่าวมา จึงมีความสอดคล้องกับพุทธวิธีที่พระพุทธองค์ทรงมุ่งหวัง คือให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ ของผู้มารับคำปรึกษา ดังนี้

๑. ในด้านที่มีปัญหา สามารถเปลี่ยนจากความขឹងใจกังขาสงสัย ให้เป็นความกระจ่างแจ้ง เปลี่ยนจากความไม่รู้เป็นความรู้แจ้ง เปลี่ยนจากความมืดเป็นความสว่าง

๒. ในด้านสุขภาพจิต สามารถเปลี่ยนจากความหมักหมมสกปรก ไปสู่ความบริสุทธิ์ สะอาดโปร่งใส ไร้ความวิตกกังวลใจ

๓. ในด้านอารมณ์ สามารถที่จะเปลี่ยนจากความพล่านเหวี่ยงวุ่นสับสนไปสู่ความสงบสุขเยือกเย็นใจ

๔. ในด้านทัศนคติที่มีต่อโลกและชีวิต สามารถที่จะเปลี่ยนจากการยึดถือไปสู่การปล่อยวาง หมดความยึดติดด้วยอำนาจอุปาทาน เปลี่ยนจากมิจฉาทิฐิไปสู่สัมมาทิฐิที่ถูกต้องตามทำนองคลองธรรม

๕. ในด้านพฤติกรรม สามารถเปลี่ยนจากการกระทำชั่วทุจริต มาเป็นการทำดีที่เป็นไปในทางสร้างสรรค์ ตลอดถึงการเปลี่ยนแปลงในระดับสูงขึ้นไป หมายถึง การเปลี่ยนแปลงคุณธรรม และคุณภาพชีวิตให้สูงส่งขึ้น จากสภาพของปุถุชนเป็นอริยบุคคลที่สูงขึ้นไป <sup>๒๑๗</sup>

การแสดงธรรมของพระพุทธองค์ ในแต่ละครั้งนั้น พระองค์ทรงมีเป้าหมายที่ชัดเจนแน่นอนว่าต้องการที่จะให้เกิดผลในการเรียนรู้ หรือการเปลี่ยนแปลงพัฒนาบุคคลในด้านใด ส่วนมากผู้ที่ได้รับคำปรึกษา หรือฟังธรรมจากพระพุทธเจ้าแล้วมักจะได้บรรลุธรรมระดับใดระดับหนึ่ง เช่น โสดาบัน สกิทาคามี อนาคามี และอรหัตผล เป็นที่สุด คือ การดับกิเลสและความทุกข์ได้อย่างสิ้นเชิง นั่นคือการได้บรรลุถึงพระนิพพาน เป็นอุดมการณ์ที่ชาวพุทธปรารถนา เพราะเป็นสภาพที่ไร้ปัญหาอย่างถาวร

### พุทธวิธีการให้คำปรึกษาที่ปรากฏในพระไตรปิฎก

หลักเกี่ยวกับการให้คำปรึกษาของพระพุทธเจ้า เมื่อพิจารณาในส่วนต่าง ๆ โดยรวมสามารถสรุปลักษณะสำคัญซึ่งมีความสอดคล้องกันการสอนได้ดังนี้ คือ ๑) ทรงสอนสิ่งที่จริง และเป็นประโยชน์แก่ผู้ฟัง ๒) ทรงรู้เข้าใจสิ่งที่สอนอย่างถ่องแท้สมบูรณ์ ๓) ทรงสอนด้วยเมตตามุ่งประโยชน์แก่ผู้เข้ารับคำสอนเป็นที่ตั้ง ไม่หวังผลตอบแทน ๔) ทรงทำได้จริงอย่างที่สอน อันเป็นตัวอย่างที่ดี ๕) ทรงมีบุคลิกภาพโน้มน้าวจิตใจให้เข้าใจลึกซึ้งสนิทสนม และพึงพอใจได้ความสุข ๖) ทรงมีหลักการ และวิธีการสอน ที่ยอดเยี่ยม <sup>๒๑๘</sup>

หลักการให้คำปรึกษาของพระพุทธเจ้า คือ ทรงให้คำปรึกษาแต่เรื่องที่เป็นจริง มีประโยชน์ มีความเข้าใจในสิ่งที่ทรงให้คำปรึกษาเป็นอย่างดี มีเมตตาจิตเป็นที่ตั้ง ไม่หวังผลตอบแทน พร้อมทั้งเป็นแบบอย่างที่ดีให้ผู้มาขอรับคำปรึกษา มีความเป็นกันเองเพื่อให้เกิดความสบายใจที่ได้พบเจอ ท้ายสุดทรงมีหลักการและวิธีการให้คำปรึกษาที่ดีเยี่ยม ทำให้ผู้มาขอรับคำปรึกษาสามารถจัดการกับความทุกข์ได้ด้วยตัวเองโดยมีพระองค์เป็นกัลยาณมิตร ถือเป็นผลสรุปในการให้คำปรึกษาของพระองค์ในแต่ละครั้ง

<sup>๒๑๗</sup> แสง จันทร์งาม, *วิธีสอนของพระพุทธเจ้า*, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์บรรณาคาร, ๒๕๒๖), หน้า ๒๑.

<sup>๒๑๘</sup> พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), *พุทธวิธีการสอน*, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๒), หน้า ๓๑-๓๒.

ในเรื่องที่พระพุทธเจ้าทรงให้คำปรึกษานั้น มีลักษณะตรงกับเรื่องที่พระองค์ทรงสอนดังนี้ คือ

๑. ทรงสอนจากเรื่องง่าย ๆ หรือรู้เห็นเข้าใจอยู่แล้ว ไปสู่สิ่งที่เข้าใจยาก ตัวอย่างที่เห็นชัด คือ อริยสัจจ์ ซึ่งทรงเริ่มสอนจากความทุกข์ ความเดือดร้อน ปัญหาชีวิตที่คนมองเห็น และประสบอยู่โดยธรรมดา รู้เห็นประจักษ์กันอยู่ทุกคนแล้ว ต่อจากนั้นจึงสาวหาเหตุที่ยากลึกซึ้ง และทางแก้ไขต่อไป

๒. ทรงสอนอย่างมีลำดับขั้น และมีความต่อเนื่องกันเป็นสายลงไปอย่างที่เราเรียกว่าสอนเป็นอนุพุทธานุภาพ ตัวอย่างก็คือ อนุพุทธานุภาพ ไตรสิกขา พุทธโอวาท ๓ เป็นต้น

๓. ทรงสอน โดยใช้ประสบการณ์ตรง เช่น ทรงสอนพระนันทะที่คิดถึงคู่รักคนงาม ด้วยการทรงพาไปชมนางฟ้า นางอัปสรเทพธิดาให้เห็นกับตาเรื่องอาจารย์ทิศาปาโมกข์ให้หมอชีวภทตสอบตัวเองหรืออย่างที่ทำให้พระเพ็งดูความเปลี่ยนแปลงของดอกบัว เป็นต้น

๔. ทรงสอนตรงเรื่อง ตรงจุด ไม่วกวน หรือออกนอกเรื่อง

๕. ทรงสอนอย่างมีเหตุมีผล ตรงตามเห็นจริงได้

๖. ทรงสอนเท่าที่จำเป็น หรือมีความพอดีกับผู้เรียน มิใช่ทรงสอนเท่าที่ผู้สอนรู้แล้ว ผู้เรียนรับไม่ไหว หรือไม่เกิดประโยชน์เหมือนอย่างพระพุทธเจ้าเมื่อประทับอยู่ในป่าประดู่ลายใกล้เมืองโกสัมพี ได้ทรงหยิบใบไม้ประดู่ลายเล็กน้อยใส่กำพระหัตถ์ แล้วตรัสถามภิกษุทั้งหลายว่า ใบประดู่ลายในพระหัตถ์ กับใบป่าไหนจะมากกว่ากัน ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่าในป่ามากกว่า จึงตรัสว่าสิ่งที่พระองค์ตรัสรู้แต่มิได้ทรงสอนเหมือนใบประดู่ลายในป่า ส่วนที่ทรงสั่งสอนน้อยเหมือนใบประดู่ลายในพระหัตถ์ และตรัสแสดงเหตุผลในการที่ได้ทรงสอนทั้งหมดเท่าที่ตรัสรู้ไว้ เพราะสิ่งเหล่านั้นไม่เป็นประโยชน์ มิใช่หลักการดำเนินชีวิตอันประเสริฐ ไม่ช่วยให้เกิดความรู้อีกต้องนำไปสู่จุดหมาย คือนิพพานได้<sup>๒๑๙</sup>

๗. ทรงสอนสิ่งที่มีความหมาย และเป็นประโยชน์แก่ผู้เรียนเป็นสำคัญอย่างพุทธพจน์ที่ว่า พระองค์ทรงมีพระเมตตาหวังประโยชน์แก่สัตว์ทั้งหลาย จึงตรัสพระวาจาตามหลัก ๖ ประการ คือ

๗.๑ คำพูดที่ไม่จริง ไม่ถูกต้อง, ไม่เป็นประโยชน์, ไม่เป็นที่รักที่ชอบใจของผู้อื่น - ไม่ตรัส

๗.๒ คำพูดที่จริง ถูกต้อง, แต่ไม่เป็นประโยชน์, ไม่เป็นที่รักที่ชอบใจของผู้อื่น - ไม่ตรัส

๗.๓ คำพูดที่จริง ถูกต้อง, เป็นประโยชน์, ไม่เป็นที่รักที่ชอบใจของผู้อื่น - เลือกกาลตรัส

๗.๔ คำพูดที่ไม่จริง ไม่ถูกต้อง, ไม่เป็นประโยชน์, ถึงเป็นที่รักที่ชอบใจของผู้อื่น - ไม่ตรัส

๗.๕ คำพูดที่จริง ถูกต้อง, แต่ไม่เป็นประโยชน์, ถึงเป็นที่รักที่ชอบใจของผู้อื่น - ไม่ตรัส

๗.๖ คำพูดที่จริง ถูกต้อง, เป็นประโยชน์, เป็นที่รักที่ชอบใจของคนอื่น - เลือกกาลตรัส<sup>๒๒๐</sup>

ลักษณะของพระพุทธเจ้าในเรื่องนี้ คือ ทรงเป็นกาลวาที สัจจวาที ภูตวาที อัถถวาที ธรรมวาที วินัยวาทีในเรื่องที่พระองค์ทรงให้คำปรึกษานั้น มีความเป็นไปในลักษณะเดียวกับการสอน คือทรงให้คำปรึกษาจากเรื่องง่าย ๆ ไม่มีความสลับซับซ้อนอะไร สามารถเห็น และเข้าใจได้ไม่ยาก อย่างเช่น ทรงใช้หลักอริยสัจจ์ในการให้คำปรึกษา เริ่มต้นจากการเรื่องความทุกข์ที่มองเห็นได้ง่ายจากนั้นจึง แสดงถึงเรื่องสาเหตุที่ทำให้ทุกข์เกิดเป็นลำดับไป ทรงมีขั้นตอนที่ชัดเจนเพื่อเป็นการง่ายต่อการทำความเข้าใจ ทรงให้ผู้มารับคำปรึกษาได้พบกับสิ่งที่ตนเองได้ มีประสบการณ์มาก่อน ไม่มีความวกวนในเนื้อหาที่ทรงให้คำปรึกษา มีเหตุผลประกอบเมื่อพิจารณาตามจะเห็น

<sup>๒๑๙</sup> ส.ม. (ไทย) ๑๙/๑๗/๑๒.

<sup>๒๒๐</sup> ม.ม. (ไทย) ๑๓/ ๘๖/ ๘๗-๘๘.

ได้จริง พร้อมทั้งให้คำปรึกษาเฉพาะในสิ่งที่กำลังเกิดขึ้น และเป็นปัญหากับผู้มาขอรับคำปรึกษาเท่านั้น โดยทรงยึดผู้มาขอรับคำปรึกษาเป็นศูนย์กลางของการให้คำปรึกษา ทุกอย่างที่ทรงทำ และทุกคำที่พระองค์ทรงตรัสล้วนมีความหมายทั้งสิ้น

วิธีการเลือกบุคคลที่ทรงสอน เป็นการเลือกบุคคลที่ทรงให้คำปรึกษาที่มีความสอดคล้องกันดังนี้ คือ ทรงคำนึงความแตกต่างของบุคคลตามจริต ๖ เพื่อเป็นการง่ายต่อการให้คำปรึกษา มีการปรับเปลี่ยนวิธีการตลอด เพื่อให้มีความเหมาะสมกับผู้มาขอรับคำปรึกษา พร้อมทั้งมีทรงสำรวจความพร้อมของผู้มาขอรับการ ปรึกษา ตลอดเวลาที่ทรงให้คำปรึกษา ทรงเน้นให้ผู้รับคำปรึกษามีโอกาสลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง เพราะคำพูดอย่างเดียว ไม่สามารถทำให้เข้าใจได้ ส่งเสริมให้มีความอิสระทางความคิด สามารถโต้แย้งในสิ่งพระองค์ทรงให้คำปรึกษาได้ หากมีความสงสัย ให้เขาได้แสดงถึงศักยภาพภายในที่มีอยู่ออกมาอย่างเต็มที่ สุดท้ายไม่ทรงละเลยในการให้ความสำคัญในแต่ละบุคคลเป็นกรณีพิเศษ เพราะมีความแตกต่างในรายละเอียดแต่ละบุคคล ที่พระองค์ทรงทำอย่างนี้ ก็เพื่อผลอันสูงสุด คือ ทรงช่วยให้เขาได้ใช้ศักยภาพที่มีอยู่ในการแก้ปัญหา คือ ความทุกข์ของตนเองได้ด้วยกำลังแห่งตน

วิธีการให้คำปรึกษาของพระพุทธเจ้า ที่สอดคล้องกัน ดังนี้คือ ในการให้คำปรึกษาจะเป็นลักษณะของการพูดคุยสนทนา เป็นบรรยากาศผ่อนคลาย โดยเฉพาะผู้ที่ไม่รู้จักกันมาก่อน หรือไม่เคยพูดคุยมาก่อน วิธีการนี้เป็นการสร้างความคุ้นเคยระหว่างกัน สำหรับผู้ที่มีรู้จักมาก่อนแล้วจะใช้การบรรยายในเนื้อที่เป็นประเด็นปัญหา เปิดโอกาสในซักถามปัญหาได้ และพระองค์ก็มีวิธีการตอบปัญหา เช่น ตอบแบบตรงไปตรงมา ใช้การย้อนถามให้ชัดเจนในปัญหา ก่อนตอบ แยกตอบเป็นประเด็น ๆ ไป สุดท้ายทรงยับยั้งไม่ทรงตอบเพราะถึงตอบไปก็ไม่เกิดประโยชน์แก่ผู้ที่ถาม และเมื่อมีเหตุจำเป็นต้องวางกฎเกณฑ์ในการแก้ปัญหาพระองค์ก็ทรงใช้ เพื่อความเป็นระเบียบของหมู่คณะ โดยเฉพาะในส่วนของภิกษุสงฆ์ และภิกษุณีสงฆ์ ทั้งนี้ วิธีการสอนจะใช้กลวิธี และอุปมาประกอบการสอนในลักษณะต่าง ๆ กัน เช่น

๑. ยกอุทาหรณ์ และเล่านิทานประกอบ การยกตัวอย่างประกอบคำอธิบาย และการเล่านิทานประกอบการสอน ช่วยให้เข้าใจความได้ง่าย และชัดเจน ช่วยให้จำแม่นยำ เห็นจริง และเกิดความเพลิดเพลิน ทำให้การเรียนการสอนมีรสยิ่งขึ้น พระพุทธเจ้าทรงใช้อุทาหรณ์ และนิทานประกอบการสอนมากมายเพียงใด จะเห็นได้จากกรณีที่ในคัมภีร์ต่าง ๆ มีอุทาหรณ์ และนิทานปรากฏอยู่ทั่วไป เฉพาะคัมภีร์ชาดกอย่างเดียวก็มีนิทานชาดกถึง ๕๔๙ เรื่อง

๒. เปรียบเทียบด้วยข้ออุปมา คำอุปมาช่วยให้เรื่องที่ลึกซึ้งเข้าใจยากปรากฏความหมายเด่นชัดออกมา และเข้าใจง่ายขึ้น โดยเฉพาะมักใช้ในการอธิบายสิ่งที่เป็นนามธรรม เปรียบให้เห็นชัดด้วยสิ่งที่เป็นรูปธรรม หรือแม้เปรียบเรื่องที่เป็นรูปธรรม ด้วยข้ออุปมาแบบรูปธรรม ก็จะช่วยให้เกิดความหนักแน่นเข้าใจ เช่น “ภูเขาศิลาล้วนเป็นแห่งที่บิณฑบาต ย่อมไม่หวั่นไหวด้วยแรงลม ฉันทิ บันดิตทั้งหลาย ย่อมไม่หวั่นไหวเพราะคานินทา และสรรเสริญฉันทันนั้น” การใช้ข้ออุปมานี้ น่าจะเป็นกลวิธีประกอบการสอนที่พระพุทธเจ้าทรงใช้มากที่สุด มากกว่ากลวิธีอื่นใด

๓. การใช้วัสดุอุปกรณ์การสอนประกอบ มีตัวอย่างการที่พระพุทธเจ้าทรงใช้อุปกรณ์การสอนเหมือนกัน โดยทรงใช้เครื่องใช้ที่มีอยู่ในกรณีสอนผู้เรียนที่อายุน้อย ๆ ซึ่งเข้าใจจากวัตถุได้ง่ายกว่านามธรรม จึงปรากฏเรื่องที่พระองค์ทรงสอนสามเณรราหุลเมื่ออายุ ๗ ขวบว่าวันหนึ่งพระผู้มีพระภาคเสด็จมา ณ ที่อยู่ของสามเณรราหุล สามเณรมองเห็นแล้วก็ปูลาดอาสนะ และจัดน้ำล้างพระบาทไว้ พระผู้มีพระภาคล้างพระบาทแล้วทรงเหลือน้ำไว้ในภาชนะหนึ่ง เมื่อสามเณรถวายบังคมนั่งเรียบร้อยแล้ว พระองค์ได้ตรัสถามว่า “ราหุล เธอเห็นน้ำที่

เหลืออยู่น้อยหนึ่งในภาษาขณะนี้หรือไม่” สามเณรราหุลทูลว่า เห็น จึงตรัสว่า “คนที่พูดเท็จทั้งที่รู้ที่อยู่ ก็มีคุณธรรมของสมณะเหลืออยู่น้อยเหมือนอย่างนั้น” พระผู้มีพระภาคทรงคว้าภาชนะลง ตรัสถามว่า “เธอเห็นภาษาขณะนี้ว่าลงแล้วไหม” สามเณรราหุลทูลว่า เห็น จึงตรัสถามว่า “คนที่ไม่มีความละเอียดในการพูดเท็จทั้งที่รู้ที่อยู่ คุณธรรมของสมณะของเขาก็ชื่อว่าลงไปแล้ว เหมือนอย่างนั้น” แล้วทรงหงายภาชนะขึ้น ตรัสถามว่า “เธอเห็นภาษาขณะนี้ว่าลงแล้วไหม” สามเณรทูลว่า เห็น จึงตรัสว่า “คนที่ไม่มีความละเอียดในการพูดเท็จ ทั้งที่รู้ที่อยู่ คุณธรรมของสมณะของเขาก็ว่างเปล่า เหมือนอย่างนั้น” พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า “ราหุล แวนมีประโยชน์อย่างไร” สามเณรราหุลทูลตอบว่า “มีประโยชน์สำหรับส่องดู พระพุทธเจ้าข้า” พระผู้มีพระภาคทรงตรัสว่า “อันนั้นเหมือนกัน ราหุล บุคคลควรพิจารณาเสียก่อนจึงกระทำการกรรมด้วยกาย วาจา และใจ” <sup>๒๒๑</sup>

๔. การทำเป็นตัวอย่าง วิธีสอนที่ดีที่สุดอย่างหนึ่ง โดยเฉพาะในทางจริยธรรม คือ การทำเป็นตัวอย่าง ซึ่งเป็นการสอนแบบไม่ต้องกล่าวสอน เป็นทำนองการสาธิตให้ดู แต่ที่พระพุทธเจ้าทรงกระทำนั้น เป็นไปในรูปทรงเป็นผู้นำที่ดี การสอนโดยทำเป็นตัวอย่าง ก็คือ พระจริยวัตรอันดีงามที่เป็นอยู่โดยปกติตนเอง แต่ที่ทรงปฏิบัติเป็นเรื่องราวเฉพาะก็มี เช่นคราวหนึ่ง พระพุทธเจ้าพร้อมด้วยพระอานนท์ตามเสด็จ ขณะเสด็จไปตามเสนาสนะที่อยู่ของพระสงฆ์ ได้ทอดพระเนตรเห็นพระภิกษุรูปหนึ่งอาพาธเป็นโรคท้องร่วง นอนจมกองมูล และคูของตนไม่มีผู้พยาบาลดูแล จึงเสด็จเข้าไปหา จัดการทำความสะอาดให้นอนโดยเรียบร้อย เสร็จแล้วจึงทรงประชุมสงฆ์ ทรงสอบถามเรื่องนั้น และตรัสต่อนั้นว่า “ภิกษุทั้งหลายพวกเธอไม่มีมารดา ไม่มีบิดา ผู้ใดเล่าจะพยาบาลพวกเธอ ถ้าพวกเธอไม่พยาบาลกันเอง ใครเล่าจักพยาบาล ผู้ใดจะพึงอุปัฏฐากเรา ขอให้ผู้นั้นพยาบาลภิกษุอาพาธเถิด” <sup>๒๒๒</sup>

๕. การเล่นภาษา เล่นคำ และใช้คำในความหมายใหม่ การเล่นภาษา และเล่นคำ เป็นเรื่องของความสามารถในการใช้ภาษาผสมกับปฏิภาณ ข้อนี้เป็นการแสดงให้เห็นถึงพระปรีชาสามารถของพระพุทธเจ้าที่รอบไปทุกด้าน เมื่อผู้ใดทูลถามมาเป็นคำร้อยกรอง พระองค์ก็ทรงตอบเป็นคำร้อยกรองไปทันที ทำนองกลอนสด บางทีเขาทูลถามหรือกล่าวข้อความโดยใช้คำที่มีความหมายไปในทางไม่ตรงตาม พระองค์ก็ตรัสตอบไปด้วยคำพูดเดียวกันนั่นเอง แต่เป็นคำพูดในความหมายที่ต่างออกไปเป็นฝ่ายตรงตามบางครั้งมีผู้มาเฝ้าบริภาษพระองค์ ด้วยคำพูดต่าง ๆ ที่รุนแรงยิ่ง พระองค์ทรงยอมรับคำบริภาษเหล่านั้นทั้งหมด แล้วทรงแปลความหมายอธิบายเสียใหม่ให้เป็นเรื่องที่ตรงตาม เช่น กรณีของเวรณชพรหมณ์และสีหเสนาบติผู้รับแผนมาจากนิครนถนาฏบุตร เป็นต้น การสอนหลักธรรมทั่วไป พระองค์ก็ทรงรับเอาคำศัพท์ที่มีใช้อยู่แต่เดิม ในลัทธิศาสนาเก่ามาใช้ แต่ทรงกำหนดความหมายให้ใหม่ ซึ่งเป็นวิธีการช่วยให้ผู้ฟัง ผู้เรียนหันมาสนใจ และกำหนดคำสอนได้ง่าย เพียงแต่มาทำความเข้าใจเสียใหม่เท่านั้น และเป็นการช่วยให้มีการพิจารณาเปรียบเทียบไปในตัวด้วยว่าอย่างไร ถูก อย่างไม่ถูกอย่างไร จึงเห็นได้ว่า คำว่า พรหม พรหมณ์ อริยะ ยัญญะ ตบะ ไฟบูชายัญ ฯลฯ ซึ่งเป็นคำในลัทธิศาสนาเดิม ก็มีใช้ในพระพุทธศาสนาด้วยทั้งสิ้น แต่มีความหมายต่างออกไปเป็นอย่างใหม่

๖. อุบายเลือกคน และการปฏิบัติรายบุคคล เช่น ทรงเลือกสอนหัวหน้ากลุ่มก็จะได้ ลูกกลุ่มก็จะตามมาร่วมด้วย เมื่อตรัสรู้ใหม่ ๆ ได้เสด็จไปโปรดปัญจวัคคีย์ผู้ที่อยู่ใกล้ชิดพระองค์ เมื่อครั้งออกแสวงหาหนทางพ้นทุกข์ ข้อนี้พิจารณาได้ทั้งในแง่ที่ปัญจวัคคีย์เป็นผู้เฝ่ธรรม มีอุปนิสัยอยู่แล้วหรือในแง่ที่เป็นผู้เคยมีอุปการะกันมาในแง่ที่ว่า เป็นการสร้างความมั่นใจ ทำให้ผู้เคยเกี่ยวข้องหมดความคลางแคลงในพระองค์ ตัดปัญหาในการที่ท่านเหล่านี้ อาจไปสร้างความคลางแคลงใจขึ้นแก่ผู้อื่นต่อไปด้วย ครั้นเสร็จสั่งสอนปัญจวัคคีย์แล้ว ก็ได้โปรด

<sup>๒๒๑</sup> ม.ม. (ไทย) ๑๓/๑๒๕-๑๒๙.

<sup>๒๒๒</sup> วิ.ม. (ไทย) ๕/๑๖๖/๒๒๔.



สกุมากรพร้อมทั้งเศรษฐีผู้บิดา และญาติมิตร เมื่อจะเสด็จเข้าแคว้นมคธ พระองค์ก็เสด็จไปโปรดชฎิล ๓ พี่น้องพร้อมทั้งบริวารทั้งพัน เริ่มด้วยชฎิลคนพี่ใหญ่เสียก่อน แล้วนำชฎิลเหล่านี้ ผู้กลายเป็นสาวกแล้วเข้าสู่นครราชคฤห์ประกาศธรรม ณ พระนครนั้นได้ราชาเป็นสาวก เป็นอันว่าพอเริ่มต้นประกาศพระศาสนา ก็ได้ทั้งนักบวชผู้ใหญ่ เศรษฐี และราชา ซึ่งเป็นคนชั้นสูงสมัยนั้นเป็นสาวก เป็นการทำให้ทางเสด็จเผยแผ่ให้ปลอดภัยต่อไป

๗. การรู้จักหวั่น และโอกาส ผู้สอนต้องรู้จักใช้จังหวะ และโอกาสให้เป็นประโยชน์เมื่อยังไม่ถึงจังหวะไม่เป็นโอกาส เช่น ผู้เรียนยังไม่พร้อม ยังไม่เกิดปริปากะแห่งญาณหรืออินทรีย์ก็ต้องมีความอดทน ไม่ชิงหักหาญหรือตั้งต้นทำ แต่ก็ต้องตื่นตัวอยู่เสมอเมื่อถึงจังหวะหรือเป็นโอกาสก็ต้องมีความฉับไวที่จะจับมาใช้ให้เป็นประโยชน์ ไม่ปล่อยให้ผ่านไปเสียเปล่า แม้ในการเผยแผ่ศาสนาแก่คนส่วนใหญ่ พระพุทธเจ้าก็ทรงปฏิบัติตามจังหวะและโอกาสด้วย เช่น ในระยะแรกประกาศพระศาสนา ณ วันมาฆบูชาหลังตรัสรู้ ๑ ปี เมื่อประทับอยู่ ณ เวฬุวัน พระสงฆ์สาวกมาชุมนุมพร้อมกัน ณ ที่นั้น และเป็นโอกาสเหมาะ พระพุทธเจ้าก็ทรงแสดงโอวาทปาติโมกข์สำหรับเป็นหลักยึดถือร่วมกันของสงฆ์ ที่จะแยกย้ายกันไปบำเพ็ญศาสนกิจ

๘. ความยืดหยุ่นในการใช้วิธีการ ถ้าผู้สอน สอนอย่างไม่มีอัตรา ตัดค้นหา มานะ ทิฐิเสียให้น้อยที่สุดก็จะมุ่งไปยังผลสำเร็จในการเรียนรู้เป็นสำคัญ แต่จะใช้กลวิธีใดให้การสอนได้ผลดีที่สุดก็จะทำในทางนั้น ไม่กลัวว่าจะเสียเกียรติ ไม่กลัวจะถูกผู้สีกว่าแพ้ บางคราวเมื่อสมควรยอมก็ต้องยอมให้ผู้เรียนรู้สึกตัวว่าเขาเก่ง บางคราวสมควรข่มก็ข่ม บางคราวสมควรอ่อนอ่อนผ่อนตามก็ยอมตาม สมควรคล้อยก็คล้อย สมควรปลอดภัยก็ปลอดภัย มีพุทธพจน์ว่า “เราข่มฝึกคนด้วยวิธีละมุนละไมบ้าง ด้วยวิธีรุนแรงบ้าง ด้วยวิธีที่ทั้งอ่อนละมุนละไม และทั้งรุนแรงปนกันไปบ้าง”<sup>๒๒๓</sup> คนบางคนจะให้เขายอมได้ด้วยวิธีการที่ข่มให้เขา รู้สึกว่าตัวเขามีเกียรติ หรือเก่ง ได้สมใจก่อน ผู้สอนจับจุดได้ก็ใช้วิธีสนองความต้องการ แล้วดึงเข้าสู่ที่หมายได้ตามประสงค์ เช่น คราวที่เวรัญชพรพราหมณ์บริภาษพระพุทธเจ้า พระองค์ก็ทรงรับสมอ้างตามคำบริภาษนั้นให้สมใจพราหมณ์ แล้วจึงค่อยชี้แจงแก้ไข ให้เขาเลื่อมใส พระองค์ภายหลัง เมื่อเผชิญอาพวกยักษ์ผู้ดุร้าย พระองค์เสด็จเข้าไปในที่อยู่ของอาพวกะ อาพวกะสั่งพระองค์ให้เสด็จออกไป พระองค์ก็เสด็จออกตามสั่ง อาพวกะสั่งพระองค์ให้เสด็จเข้าไปอีก พระองค์ก็เสด็จเข้าอีก อาพวกะสั่งให้พระองค์เสด็จเข้าเสด็จออกอย่างนี้ ซึ่งพระองค์ก็ทรงปฏิบัติตามอย่างวางง่ายถึง ๓ วาระ ให้เขา รู้สึกสนใจในอำนาจของตนก่อน ต่อจากนั้นทรงเปลี่ยนกลวิธี และได้โปรดอาพวกะลงเป็นสาวกสำเร็จ

๙. การลงโทษ และให้รางวัล มีคำสรรเสริญพระพุทธคุณที่ยกมาแสดงข้างต้นแล้วว่า “พระผู้มีพระภาคทรงฝึกอบรมชุมชนได้ดีถึงเพียงนี้ โดยไม่ต้องใช้อำนาจ”<sup>๒๒๔</sup> ซึ่งแสดงว่า การใช้อำนาจลงโทษไม่ใช่วิธีการฝึกคนของพระพุทธเจ้า แม้ในการแสดงธรรมตามปกติ พระองค์ก็ทรงแสดงไปตามเนื้อหาธรรม ไม่กระทบกระทั่งใคร อย่างที่ว่า “ทรงแสดงธรรมในบริษัท ไม่ทรงยอบบริษัท ไม่ทรงรุกรานบริษัท ทรงชี้แจงให้บริษัทเห็นแจ้ง ให้สมาทานให้อาจหาญ ให้ร่าเริงด้วยธรรมิกถาและว่า “พึงรู้จักการยกยอ และการรุกราน ครั้นรู้แล้วไม่พึงยกยอ ไม่พึงรุกราน พึงแสดงแต่ธรรมเท่านั้น”<sup>๒๒๕</sup>

ข้อนี้ ติความไปได้ถึงว่า ไม่ใช่ทั้งวิธีลงโทษ และให้รางวัล แม้ว่าพระพุทธเจ้าจะทรงใช้การชมเชยกยอบ้าง ก็เป็นไปในรูปการยอมรับคุณความดีของผู้นั้น กล่าวชมโดยธรรมให้เขามั่นใจในการกระทำความดีของตน แต่ไม่ให้เกิดเป็นการเปรียบเทียบชมคนอื่นลง บางทีทรงชมเพื่อให้ถือเป็นตัวอย่าง หรือเพื่อแก้ความเข้าใจผิด ให้ตั้งทัศนคติที่ถูกต้อง เช่น ทรงชมพระนันทกะและตำหนิเดือนพระนันทกะ เป็นต้น

<sup>๒๒๓</sup> อ.จ. จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑๑๑/๒๗๖.

<sup>๒๒๔</sup> ม.ม. (ไทย) ๑๓/๕๖๕/๑๑๑.

<sup>๒๒๕</sup> ม.อ. (ไทย) ๑๔/๒๐๕/๖๕๘.



๑๐. กลวิธีแก้ปัญห เฉพาะหน้า ปัญหาเฉพาะหน้าที่เกิดขึ้นต่างครั้งต่างคราว ย่อมมีลักษณะแตกต่างกันไปไม่มีที่สิ้นสุด การแก้ปัญห เฉพาะหน้าย่อมอาศัยปฏิภาณ คือ ความสามารถในการประยุกต์หลักวิธีการ และกลวิธีต่าง ๆ มาใช้ให้เหมาะสม เป็นเรื่องเฉพาะครั้ง เฉพาะคราวไป อย่างไรก็ตาม การได้เห็นตัวอย่างการแก้ปัญห เช่นนี้ อาจช่วยให้เกิดความเข้าใจในแนวทางที่จะนำไปใช้ปฏิบัติได้บ้าง ในการประกาศพระศาสนา พระพุทธเจ้าได้ทรงประสบปัญหาเฉพาะหน้าอยู่ตลอดเวลา และทรงแก้ไขสำเร็จไปในรูปต่าง ๆ กัน ตัวอย่างเช่น พราหมณ์คนหนึ่งในเมืองราชคฤห์ ตนไม่ได้นับถือพระพุทธศาสนา แต่ภรรยาเป็นผู้มีศรัทธาในพระพุทธเจ้าอย่างแรงกล้า มักเปล่งอุทานว่า “นะโม ตัสสะ” คราวหนึ่งนางพราหมณ์ผู้ภรรยา ขณะนำอาหารมาให้สาม ก้าวพลาดลง จึงอุทานว่า “นะโม ตัสสะ” พราหมณ์สามีได้ยินก็ไม่พอใจ จึงว่า “นางตัวร้ายนี้ชอบพูดสรรเสริญแต่ความดีของพระหัวโล้นองค์นั้นอยู่เรื่อย เดี่ยวเถอะนั่งตัวดี ข้าจะไปปราบวาทะศาสดาของแก” นางพราหมณ์ตอบว่า “แน่ะ พ่อพราหมณ์ฉันมองไม่เห็นว่าจะมีใครในโลกไหน ๆ มาปราบวาทะของพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ เอาซิ พ่อพราหมณ์จะไปก็เอา ไปแล้วก็จะรู้เอง” ฝ่ายพราหมณ์ทั้งโกรธอยู่นั้น ก็ไปเฝ้าพระพุทธเจ้า เมื่อนั่งเรียบร้อยแล้ว ก็ทูลถามเป็นคำร้อยกรองว่า “ข้าตัวอะไรเสียได้ จึงจะนอนเป็นสุข ฯลฯ” พระพุทธเจ้าตรัสตอบว่า “ข้าความโกรธเสียได้ก็จะนอนเป็นสุข ฯลฯ” และทำให้พราหมณ์เลื่อมใสได้” ๒๒๖

จากเทคนิคการสอนทั้ง ๑๐ ประการข้างต้นที่ได้อธิบายมาแล้วนั้น สามารถนำมาสรุปเป็นเทคนิคการให้ปรึกษาของพระพุทธองค์ได้ดังนี้ คือ ทรงให้คำปรึกษาด้วยวิธีการยกอุทาหรณ์ ยกอุปมาอุปมัย ใช้เครื่องมืออุปกรณ์ช่วย ทรงทำให้ดูเป็นตัวอย่าง ใช้วิธีการเล่นคำ เล่นภาษา ทรงเลือกบุคคล ทรงใช้จังหวะโอกาสที่เหมาะสม มีความยืดหยุ่นในวิธีการ มีการให้รางวัล และลงโทษเมื่อจำเป็น พร้อมทั้งมีการแก้ปัญห เฉพาะหน้าเป็นอย่างดี มาประกอบเพื่อให้ถึงเป้าหมายที่วางไว้ คือ ให้ได้รู้ ได้เห็นแจ้ง ในปัญหาหรือสิ่งที่เป็นความทุกข์ของผู้มาขอรับคำปรึกษา และจัดการกับปัญหานั้นได้ด้วยตนเองอย่างสิ้นเชิง

### กระบวนการพุทธวิธีการให้คำปรึกษา

กระบวนการพุทธวิธีการให้คำปรึกษาของพระพุทธเจ้า ประกอบด้วย ๕ ขั้นตอน ดังนี้

ก) ก่อนการให้คำปรึกษา คือ รู้จักผู้มารับการให้คำปรึกษาล่วงหน้า

ข) ระหว่างการให้คำปรึกษา ๑) ทรงปรับภาวะผู้มารับคำปรึกษา ให้มีความพร้อมที่จะรับการให้คำปรึกษา ๒) ทรงให้คำปรึกษาที่มีเนื้อหาเหมาะสมกับผู้มารับการให้คำปรึกษา ๓) ทรงประเมินผลการให้คำปรึกษา

ค) หลังการให้คำปรึกษา คือ มีกิจกรรมภาคปฏิบัติให้ผู้เข้ารับการให้คำปรึกษา

พระพุทธวิธีที่ทรงให้คำปรึกษา และสัมฤทธิ์ผลเป็นอย่างดีมีกรณีตัวอย่างอยู่จำนวนมากตามที่ปรากฏในพระไตรปิฎก พระองค์ทรงใช้ให้คำปรึกษาแก่พุทธบริษัท ๔ และนักบวชนอกต่างศาสนา ที่ประสบกับปัญหาความทุกข์เข้ามาหาพระองค์ เพื่อให้ช่วยชี้ทางพ้นทุกข์ ซึ่งมีลักษณะความทุกข์แตกต่างกันออกไปในแต่ละบุคคล การให้คำปรึกษาที่พระพุทธเจ้าทรงใช้กับเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในแต่ละบุคคล ตามที่ปรากฏในพระไตรปิฎก ในส่วนพระสูตรต้นตปิฎกเป็นหลักมาประกอบเป็นตัวอย่าง เพื่อจะได้ศึกษาถึงวิธีการและเทคนิคการให้คำปรึกษาในอดีตกาลที่พระพุทธองค์ทรงใช้ ในแต่ละกรณีตัวอย่างบุคคลใดควรได้รับพุทธวิธีการให้คำปรึกษาด้วยเทคนิคและวิธีการอย่างไร เพื่อให้สามารถข้ามพ้นจากปัญหา และความทุกข์ได้ เทคนิค และวิธีการดังต่อไปนี้

## ๑. กระบวนการพุทธวิธีการให้คำปรึกษาแก่ปัญญาวัคคีย์ทั้ง ๕

พระผู้มีพระภาคทรงให้คำปรึกษาแก่พระปัญญาวัคคีย์ ผู้เคยอุปัฏฐากใกล้ชิด ด้วยวิธีการให้คำปรึกษา ซึ่งมีขั้นตอนเริ่มต้นการให้คำปรึกษา ด้วยการสร้างสัมพันธภาพ ระหว่างพระองค์กับพระปัญญาวัคคีย์ทั้งหลาย โดยพระองค์เสด็จเข้าไปหาท่านเหล่านั้นถึงที่อยู่ เมื่อประทับนั่งเรียบร้อยแล้ว จึงได้ตรัสถึงการได้บรรลุธรรมของพระองค์ให้พระปัญญาวัคคีย์ได้ฟัง แต่พระปัญญาวัคคีย์ไม่ยอมเชื่อ ซ้ำยังแสดงอาการไม่เคารพด้วยการคำพูด เมื่อเห็นดังนั้นพระองค์จึงตรัสเตือนสติว่า “ท่านทั้งหลายจำได้หรือไม่ว่า วาจาเช่นนี้เราเคยพูดกับท่านบ้างหรือไม่” พระปัญญาวัคคีย์ทบทวนถึงอดีตที่ผ่านมาจึงเปิดใจยอมรับ พร้อมตั้งใจรับฟังพระธรรมเทศนา การตรัสพระดำรัสดังกล่าวเป็นเทคนิคการกระตุ้นความรู้สึก ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางความคิด จากนั้นพระองค์จึงทรงพระธรรมเทศนา คือ อัมมจักกัปปวัตตนสูตร ซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวกับเรื่องใกล้ตัวที่พระปัญญาวัคคีย์<sup>๒๒๗</sup> สัมผัสอยู่ตลอดเวลา คือ ทางสุดโต่ง ๒ สาย ได้แก่ การปฏิบัติแบบทรมาณตนให้ลำบาก และการเสพความสุขตามความอยากทุกอย่าง ทรงแสดงให้เห็นว่ามีหนทางจะพ้นทุกข์ได้ แต่หนทางแห่งการพ้นทุกข์ คือการดำเนินตามมรรคมีองค์ ๘ ซึ่งเป็นทางสายกลาง พร้อมทั้งแสดงอริยสัจ ๔ จนกระทั่งโณทัญญะได้ดวงตาเห็นธรรม และอีก ๔ ท่านได้ดวงตาเห็นธรรมตามลำดับ สาเหตุที่พระองค์แสดงธรรมเกี่ยวกับทางสุดโต่งก่อน เพราะต้องการให้พระปัญญาวัคคีย์ได้ความเข้าใจว่า การที่พระองค์เลิกบำเพ็ญทุกริกิริยาเพราะอะไร หลังจากนั้นจึงทรงแนะนำหนทางที่ดีกว่าให้แก่พระปัญญาวัคคีย์ คือ ทางสายกลาง และอริยสัจ ๔ จนกระทั่งพระปัญญาวัคคีย์มีความเข้าใจอย่างเดียวกัน สุดท้าย พระองค์ทรงรอให้บรรดาพระปัญญาวัคคีย์มีความพร้อมของอินทรีย์ จึงแสดง “อนัตตลักขณสูตร” โดยใช้เทคนิคการตั้งคำถามให้ตอบ ซึ่งเป็นวิธีการให้เขาได้คิดตามเรื่องที่พระองค์ทรงแสดงอยู่ตลอดเวลา พร้อมทั้งทบทวนเรื่องราวต่าง ๆ ด้วยในที่สุดทั้งหมดได้หลุดพ้น จากการยึดมั่นถือมั่นในเบญจขันธ์ ปลอยวางได้ สาเหตุที่พระพุทธองค์ทรงแสดงเรื่องนี้ เพราะต้องการให้เขาได้ปลอยวางจากการยึดมั่นในความเป็นตัว เป็นตน เป็นเรา เป็นเขา ที่มีการยึดถือกันมาเป็นเวลาช้านาน และเป็นการเปลี่ยนความคิดเรื่องอัตตา ที่เป็นความเชื่อมาเป็นเวลาช้านานของท่านเหล่านั้น พระองค์ช่วยให้เขาได้ปลดปล่อยตัวของเขาเองให้มีความเป็นอิสระ และปลอยวางเสียได้ในการให้คำปรึกษาของพระองค์ ในกรณีตัวอย่างนี้ ได้มีการปรับเปลี่ยนตลอดเวลา เพื่อให้เหมาะสมกับบุคคลที่อยู่ตรงหน้าพระองค์ ด้วยวิธีการต่าง ๆ ตามอุปนิสัยของแต่ละบุคคลจนกระทั่งประสบผลสำเร็จในที่สุด

## ๒. กระบวนการพุทธวิธีการให้คำปรึกษาแก่พระยสະ

พระผู้มีพระภาคทรงให้คำปรึกษาแก่ยสกุลบุตร ผู้มีความเบื่อหน่ายในชีวิตของการครองเรือนด้วยวิธีการให้คำปรึกษา คือ พระผู้มีพระภาคทรงเริ่มต้นการให้คำปรึกษา ด้วยการสร้างสัมพันธภาพระหว่างพระผู้มีพระภาคกับยสกุลบุตรผู้ซึ่งกำลังเดินบ่นรำพึงว่า ที่นี้วุ่นวายหนอ ที่นี้ขัดข้องหนอ พระองค์จึงตรัสตอบรับว่า “ยสະ ที่นี้ไม่วุ่นวาย ที่นี้ไม่ขัดแย้ง เธอจงมานั่งลงในที่นี้ ตถาคตจะแสดงธรรมแก่เธอ” ทำให้ยสະเกิดความหวัง มีกำลังใจ จึงได้เดินเข้าไปหาพระองค์ การตรัสตอบรับของพระองค์ดังกล่าว ถือเป็นเทคนิคให้ผู้มาขอรับคำปรึกษาที่มีความหมดหวังในชีวิต ไม่มีเป้าหมายในชีวิต ได้มีความหวัง มีกำลังใจ เปิดใจพร้อมจะรับการให้คำปรึกษาจากพระองค์ ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีการให้คำปรึกษาแบบภวนิยม ที่มีแนวคิดว่าคนที่เกิดความทุกข์ ก็เพราะรู้สึกหมดหวังในชีวิตชีวิตไม่มีเป้าหมาย วิธีการแก้ไข คือทำให้เขามีความหวังและมีการให้รู้จักกำหนดเป้าหมายให้ตนเอง แล้วลงมือ

<sup>๒๒๗</sup> คุรยละเอียดใน วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๒-๒๔/๑๓-๒๔.

ปฏิบัติตาม เมื่อยสกุบุตรพร้อมที่จะฟังธรรม พระผู้มีพระภาคจึงได้เลือกหัวข้อธรรม ที่เหมาะแก่อุปนิสัยของยสกุบุตรมาแสดง คือ อนุพุพพิกา<sup>๒๒๘</sup> ซึ่งแสดงถึงหลักการให้ทาน รักษาศีล ความสุขที่เกิดจากการปฏิบัติตามสองข้อต้น ความทุกข์ที่เกิดจากกาม และผลดีของการออกบวช การแสดงธรรมในหัวข้อดังกล่าว เป็นการเตรียมจิตให้มีความพร้อมที่จะฟังธรรมในระดับยิ่งขึ้นไป ดุจผ้าที่ซักฟอกสะอาดแล้ว ควรรับน้ำย้อมต่าง ๆ ได้ด้วยดีลำดับต่อมาพระองค์จึงแสดงอริยสัจ ๔ ให้ยสกุบุตรได้สดับ จึงได้ดวงตาเห็นธรรม เมื่อมีโอกาสได้ฟังทบทวนอีกครั้งหนึ่ง ขณะที่พระองค์แสดงธรรมให้พ่อของตนฟัง ก็ได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์ในที่สุด และขอบรรพชาอุปสมบท ได้รับการบรรพชาอุปสมบทในพระพุทธศาสนา การให้คำปรึกษาในเรื่องดังกล่าวนี้ มีกระบวนการเป็นขั้นตอน เชื่อมโยงตั้งแต่การมีปฏิสัมพันธ์ ต่อด้วยทรงทำให้เขามีกำลังใจ มีความหวัง ค้นหาความทุกข์ของตนเอง พร้อมทั้งทรงบอกหนทางแห่งการดับทุกข์ให้ โดยที่ยสกุบุตรได้ติดตามพิจารณาด้วยจิตใจจดจ่อ ทบทวนติดตามเนื้อหาตลอดตั้งแต่ต้นจนกระทั่งถึงที่สุด ทำให้เห็นแจ้งด้วยตนเองในที่สุด

### ๓. กระบวนการพุทธวิธีการให้คำปรึกษาแก่ทายาทแห่งธรรม

พระผู้มีพระภาคทรงให้คำปรึกษาแก่ภิกษุทั้งหลาย เรื่องการให้เป็นทายาทธรรม อย่าเป็นอามิสทายาท ซึ่งมีขั้นตอนการในการให้คำปรึกษาคือ พระผู้มีพระภาคทรงเริ่มต้นการให้คำปรึกษา ด้วยการสร้างสัมพันธภาพระหว่างพระผู้มีพระภาคกับหมู่ภิกษุก่อน จากนั้นพระองค์จึงตรัสให้ภิกษุทั้งหลายเป็นธรรมทายาท<sup>๒๒๙</sup> อย่าเป็นอามิสทายาท เพราะพระองค์ทรงสรรเสริญธรรมทายาท พร้อมกับยกอุปมาเรื่องภิกษุสองรูปมาให้ฟัง เพื่อให้สติแก่ภิกษุทั้งหลายที่นั่นฟังอยู่ในที่นั้น ได้เข้าใจในสิ่งที่พระองค์ทรงแสดง ลักษณะของการให้คำปรึกษาดังกล่าวนี้เป็นลักษณะให้คำปรึกษาแบบบรรยาย ให้ภิกษุทั้งหลายได้ขบคิด เป็นการเตือนสติให้มีความมั่นคง ในหลักธรรมที่พระองค์ได้ทรงสั่งสอนเอาไว้ มีเทคนิคการยกอุปมามาแสดง เพื่อทำให้หมู่ภิกษุได้มองเห็นภาพ และเข้าใจในเนื้อหาได้อย่างง่ายยิ่งขึ้นผลจากการให้คำปรึกษาในครั้งนี้ ทำให้ผู้รับคำปรึกษาได้มีแนวทางในการปฏิบัติเพื่อการดำเนินชีวิตตามแนวทางที่ถูกตองดีงาม เป็นประโยชน์ทั้งในส่วนตัวตนเอง และส่วนรวม

### ๔. กระบวนการพุทธวิธีการให้คำปรึกษาแก่องคฺลิมาล

พระผู้มีพระภาคทรงให้คำปรึกษาแก่โจรองคฺลิมาลผู้วิ่งไล่ตามจะฆ่า ซึ่งทรงใช้วิธีการมีขั้นตอนดังนี้ พระผู้มีพระภาคทรงเริ่มต้นการให้คำปรึกษา ด้วยการสร้างสัมพันธภาพโดยพระองค์เสด็จไปโปรดโจรองคฺลิมาล ซึ่งกำลังแสวงหาชีวิตที่หนึ่งพัน ด้วยการปรากฏตัวให้โจรองคฺลิมาลเห็น เมื่อเขาเห็นพระองค์จึงคิดจะฆ่า ได้ถือดาบวิ่งไล่ แต่ไล่เท่าไรก็ไม่ทัน ทำให้เขาเกิดความแปลกใจ จึงตะโกนร้องว่า หยุดก่อนสมณะพระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า “เราหยุดแล้ว องคฺลิมาล ท่านต่างหากจงหยุด” องคฺลิมาล ได้ทูลถามว่า “สมณะ ท่านกำลังเดินไป ยังกล่าวว่าเราหยุดแล้ว ท่านต่างหากยังไม่หยุด ข้าพเจ้าขอถามเพื่อความนี้กับท่าน ท่านหยุดอย่างไร ข้าพเจ้าไม่หยุดอย่างไร” พระผู้มีพระภาคทรงทำให้เขาได้ขบคิดถ้อยคำที่ทรงตรัส ซึ่งมีความขัดแย้งกับการกระทำของพระองค์ที่ว่า “เราหยุดแล้ว ท่านต่างหากจงหยุด” ซึ่งในขณะนั้นองคฺลิมาลโจรเห็นพระผู้มีพระภาคยังเสด็จอยู่ทำให้เกิดความสงสัย พระผู้มีพระภาคทรงได้โอกาสตรัสแสดงธรรมให้องคฺลิมาลฟังว่า “องคฺลิมาลเราวางอาชญาในสรรพสัตว์ได้แล้ว จึงชื่อว่าหยุดแล้วตลอดกาล ส่วนท่านไม่สำรวมในสัตว์ทั้งหลาย เพราะฉะนั้น เราจึงชื่อว่าหยุดแล้ว ส่วนท่านลืชื่ออย่างไม่หยุด”<sup>๒๓๐</sup> องคฺลิมาลได้ฟังดังนั้น จึงกลับได้สติ โยนอาวุธทิ้ง และได้ขอบรรพชาอุปสมบทใน

<sup>๒๒๘</sup> ดูรายละเอียดใน วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๒-๒๔/๑๓-๒๔.

<sup>๒๒๙</sup> ดูรายละเอียดใน วิ.ม. (ไทย) ๔/๒๕-๒๘/๒๔-๒๗.

<sup>๒๓๐</sup> ดูรายละเอียดใน ม.ม. (ไทย) ๑๒/๒๙-๓๐/๒๗-๒๘.

ที่สุด บำเพ็ญเพียรจนกระทั่งบรรลุเป็นพระอรหันต์ การให้คำปรึกษาของพระองค์ในเรื่องดังกล่าว ทรงใช้เทคนิค การแสดงฤทธิ์ เพื่อเตรียมความพร้อมต่อผู้รับคำปรึกษา จากนั้นจึงใช้ถ้อยคำให้เกิดการฉกฉวย ให้สติมาอยู่กับขณะ ปัจจุบัน อยู่กับตนเอง พิจารณาถ้อยคำที่ได้รับฟัง จนเกิดความแจ่มแจ้งเห็นจริงในเนื้อความนั้นได้ละพฤติกรรมที่เคยทำมา เปลี่ยนแปลงตนเองได้ในที่สุด เมื่อมองเทียบเคียงกับทฤษฎีการให้คำปรึกษาแบบพฤติกรรมนิยม จึงได้เห็นถึงความสอดคล้องกับแนวคิดที่ว่า พฤติกรรมที่แสดงออกมา เป็นผลมาจากการเรียนรู้ที่ผิดพลาด การแก้ไข คือ ให้ข้อมูล และให้เรียนรู้ในสิ่งที่ถูกต้องก็สามารถทำให้เปลี่ยนแปลงในหนทางที่ถูกต้องได้

#### ๕. กระบวนการพุทธวิธีการให้คำปรึกษาแก่ภิกษุชาวเมืองโกสัมพี

พระผู้มีพระภาคทรงให้คำปรึกษาแก่ภิกษุชาวเมืองโกสัมพี ที่มีทะเลาะวิวาท ขัดใจกัน ซึ่งพระผู้มีพระภาคทรงใช้ขั้นตอน คือพระผู้มีพระภาคทรงเริ่มต้นการให้คำปรึกษา ด้วยการสร้างสัมพันธภาพระหว่างพระผู้มีพระภาคกับภิกษุเหล่านั้นโดยตรัสเรียกให้มาเข้าเฝ้า ทรงตรัสถามถึงเรื่องราวที่เกิดขึ้น ว่าเหตุที่เกิดขึ้นนั้นเนื่องมาจากสาเหตุใด ภิกษุทั้งหลาย ทูลถึงสาเหตุที่เกิดการทะเลาะขึ้นให้ทรงทราบแล้วพระผู้มีพระภาค ตรัสถามว่า เมื่อเกิดการทะเลาะกันแล้ว การแก้ปัญหาได้ใช้หลักเมตตาธรรมต่อกันหรือไม่ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า ไม่ได้ใช้หลักเมตตาธรรมต่อกัน ในการแก้ปัญหา<sup>๒๓๑</sup> เมื่อพระผู้มีพระภาคทรงทราบว่าภิกษุทั้ง ๒ ฝ่าย ไม่ได้ใช้หลักเมตตาธรรมในการแก้ปัญหา ทรงกล่าวตักเตือน ทรงแสดงสาราณียธรรม ๖ ประการ และให้ยึดหลักธรรมดังกล่าวในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ด้วยหลักสามัคคีธรรม การให้คำปรึกษาดังกล่าวนี้ เป็นลักษณะการให้คำปรึกษา เป็นลักษณะกลุ่มบุคคลที่มีปัญหาขัดแย้งกัน โดยมีพระผู้มีพระภาคเป็นผู้แนะแนวทางให้เกิดความสามัคคี ซึ่งได้ทรงชี้ให้เห็นถึงโทษของการทะเลาะ และประโยชน์ของความสามัคคีว่าเกิดผลดี และผลเสียอย่างไร ในที่สุดจึงสามารถช่วยคลี่คลายปัญหาดังกล่าวได้ด้วยดี วิธีการเทคนิคที่ทรงนำมาใช้ในการแก้ปัญหาเรื่องดังกล่าวมีทั้งการยกเรื่องที่เป็นอุทาหรณ์มาแสดง การลงโทษด้วยวิธีการตำหนิ เพื่อให้มองเห็นโทษของความไม่สามัคคี และทรงแสดงประโยชน์ของความสามัคคี จนกระทั่งช่วยทำให้ปัญหาต่างๆ ได้ผ่านพ้นไปด้วยดี

#### ๖. กระบวนการพุทธวิธีการให้คำปรึกษาแก่ภิกษุณี

พระพุทธองค์ได้ทรงให้ครุธรรม ๘ ประการแก่พระนางปชาบดีโคตมี<sup>๒๓๒</sup> เพราะเหตุที่ทรงทดสอบศรัทธาที่แน่วแน่ของพระนาง และทรงเห็นความเสมอภาคของบุรุษและสตรีในการบรรลุธรรม แต่ถึงกระนั้น พระผู้มีพระภาคก็ทรงวางหลักเกณฑ์ที่รัดกุม ในการอนุญาตให้บวชเป็นภิกษุณี เพราะสังคมในยุคนั้น การบวชของสตรีไม่เป็นที่นิยม สังคมไม่ยอมรับ เป็นการป้องกันคุ้มครองสตรี และเพื่อเป็นการกลั่นกรองสตรีที่จะมาขอบวชว่าต้องมีศรัทธาที่มั่นคงจึงสามารถบวชได้ วิธีการดังกล่าวนี้ ถือเป็นการให้คำปรึกษาที่มีต่อผู้รับคำปรึกษา ด้วยการใช้เทคนิคการวางกฎให้ปฏิบัติตาม เมื่อยินดีและยอมรับปฏิบัติตามผลที่ดีย่อมเกิดแก่ผู้ขอรับคำปรึกษา

#### ๗. กระบวนการพุทธวิธีการให้คำปรึกษาแก่นางปฏาจารา

พระผู้มีพระภาคทรงให้คำปรึกษาแก่พระนางปฏาจาราเถรี ผู้ซึ่งสิ้นหวังในชีวิต หมดสิ้นทุกอย่างทั้งสามี ลูก พ่อและแม่ บ้านเรือนที่อยู่อาศัย ตัวของนางปฏาจาราเองก็เสียสติ ซึ่งมีวิธีการและขั้นตอนคือพระผู้มีพระภาคทรงเริ่มต้นการให้คำปรึกษา ด้วยการสร้างสัมพันธภาพระหว่างพระผู้มีพระภาคกับนางปฏาจารา โดยพระองค์ทรงทำให้นางปฏาจาราได้มีความหวังในชีวิตอีกครั้ง ด้วยพระดำรัสว่า “เธอจงกลับได้สติเกิดปฏาจารา” เมื่อนางได้สติมีความหวังในชีวิต ซึ่งมีพระผู้มีพระภาคเป็นแสงสว่างช่วยชี้แนะแนวทางชีวิตให้แก่ นาง พร้อมปลอบ

<sup>๒๓๑</sup> ม.ม. (ไทย) ๑๒/๔๙๑-๕๐๐/๕๒๙-๕๓๓.

<sup>๒๓๒</sup> พระมหาภิณชากร โชติปณฺโญ (ยุติพันธ์), “การศึกษาพุทธวิธีการให้คำปรึกษาในพระสูตรปิฎก”, หน้า ๖๒.

ประโลมให้นางได้หายเศร้าโศก มีกำลังใจพระผู้มีพระภาคทรงแสดงหลักความจริงของชีวิตว่า “ภูฏาจารย์ทั้งหลายมีบุตร และธิดาเป็นต้น ไม่อาจเป็นที่พึ่งของคนผู้ไปสู่ปรโลกได้ ด้วยเหตุที่แม้นคนเหล่านั้นจะอยู่ก็เหมือนกับไม่มี เมื่อเป็นดังนี้ ควรทำตนเองให้เป็นที่พึ่งด้วยการรักษาศีลให้บริสุทธิ์ เพื่อแผ้วถางทางไปสู่นิพพานโดยเร็วเถิด”<sup>๒๓๓</sup> นางภูฏาจารย์ได้ไตร่ตรองเห็นด้วยปัญญา จึงขอบวชเป็นภิกษุณีบำเพ็ญเพียรจนบรรลุเป็นพระอรหันต์ การให้คำปรึกษาเรื่องของนางภูฏาจารย์นี้ พระองค์ทรงใช้เทคนิคการให้กำลังใจ ทำให้ผู้รับคำปรึกษามีกำลังใจ มีความหวังในชีวิต พร้อมทั้งทรงชี้แนวทางการดำเนินชีวิต ให้เห็นความแท้จริงของชีวิต ซึ่งวิธีการดังกล่าวมีความสอดคล้องกับทฤษฎีการให้คำปรึกษาแบบเกสตัลท์ ที่ใช้การแก้ปัญหาด้วยวิธีการให้ผู้รับคำปรึกษามีความหวังในชีวิตอยู่กับปัจจุบัน คือที่นี่ และเดี๋ยวนี้ เผชิญกับปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างมีสติ

#### ๘. กระบวนการพุทธวิธีการให้คำปรึกษาแก่นางกิสาคอดมิ

พระผู้มีพระภาคทรงให้คำปรึกษาแก่นางกิสาคอดมิเถรี ผู้ไม่รู้จักความตาย ด้วยวิธีการขั้นตอนคือ พระผู้มีพระภาคทรงเริ่มต้นการให้คำปรึกษา ด้วยการสร้างสัมพันธภาพระหว่างพระผู้มีพระภาคกับนางกิสาคอดมิ โดยนางได้รับคำแนะนำให้มาถามหาหนทางเพื่อนำไปรักษาบุตรของตนที่เสียชีวิตลงจากพระผู้มีพระภาค พระผู้มีพระภาค ได้ตรัสบอกให้นางไปหาเมล็ดพันธุ์ผักกาดจากเรือนของคนที่ไม่เคยมีใครตายมาก่อน นำมาทำยารักษาบุตรของนางนางกิสาคอดมิ<sup>๒๓๔</sup> ได้เที่ยวเดินขอเมล็ดพันธุ์กาด ปรากฏว่ามีแต่เรือนหลังที่เคยมีคนตายแล้วทั้งสิ้น จึงทำให้นางคิดว่าทุกชีวิตมีการเกิด การตาย เหมือนกัน ไม่ว่าจะเด็ก หรือคนแก่แม่ลูกของนางก็ตาม ทั้งศพถูกแล้วไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคพระผู้มีพระภาค ทรงแสดงธรรมโปรดนาง เมื่อสิ้นสุดการแสดงธรรมนางได้ขอบวชเป็นภิกษุณี ต่อมาไม่นานก็ได้บรรลุเป็นพระอรหันต์ การให้คำปรึกษาของพระผู้มีพระภาคในเรื่องนี้ ทรงใช้เทคนิคด้วยอาศัยอุปกรณ์ประกอบเพื่อเป็นสื่อให้ผู้มาขอรับคำปรึกษาได้เข้าใจ โดยวิธีการมอบหมายงานให้ไปทำ จนกระทั่งเกิดการเรียนรู้เข้าใจในเรื่องดังกล่าวได้ ในการใช้วิธีการดังกล่าวนี้ มีความสอดคล้องกับทฤษฎีการให้คำปรึกษาแบบเผชิญความจริง ที่ให้ผู้รับคำปรึกษามีความกล้าหาญได้เผชิญความเป็นจริงที่ตนเองประสบอยู่ มีความรับผิดชอบในการกระทำของตนเอง ให้รู้จักความถูกผิดเป็นอย่างไรได้ด้วยตนเอง

จากตัวอย่างที่กล่าวข้างต้นนี้พบว่ากระบวนการให้คำปรึกษาตามพุทธวิธีสามารถสรุปได้ คือ เริ่มต้นการให้คำปรึกษาด้วยการสร้างสัมพันธภาพระหว่างพระผู้มีพระภาค ซึ่งเป็นผู้ให้คำปรึกษากับผู้มาขอรับคำปรึกษาที่มีความทุกข์หรือปัญหา ให้เกิดความเบาใจก่อน จากนั้นจึงเข้าสู่ปัญหาที่เป็นความทุกข์ รูปแบบการให้คำปรึกษาเป็นลักษณะการถาม - ตอบ สนทนา ทำปัญหาหรือความทุกข์ให้เกิดความกระจ่าง ทำให้ผู้มาขอรับคำปรึกษาเกิดความแจ่มแจ้งในสิ่งที่เป็นปัญหาหรือความทุกข์นั้นด้วยตนเอง หลังจากนั้นสรุปเรื่องราวทั้งหมดที่เป็นปัญหาหรือความทุกข์ที่เกิดขึ้นพร้อมแนะแนวทางเพื่อนำไปปฏิบัติ ทำให้ผู้มาขอรับคำปรึกษาเกิดความกระจ่างในทุก ๆ ปัญหา และจัดการกับปัญหาและความทุกข์ได้ด้วยตนเอง จนกระทั่งบรรลุมรรคผล นิพพาน ในที่สุด

#### สรุป

การให้คำปรึกษาคือกระบวนการที่ช่วยเหลือให้ผู้มาขอรับคำปรึกษา สามารถตัดสินใจแก้ปัญหาด้วยตนเองอย่างมีขั้นตอนที่ชัดเจน โดยมีผู้ให้คำปรึกษาซึ่งผ่านการฝึกฝนอบรมเป็นอย่างดี ช่วยอำนวยความสะดวกในการตัดสินใจดังกล่าว ท่ามกลางบรรยากาศที่อบอุ่นเป็นกันเอง และมีความเข้าใจกับผู้มาขอรับคำปรึกษาอย่าง

<sup>๒๓๓</sup> เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๗.

<sup>๒๓๔</sup> เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๘.

แท้จริง ในขณะที่การให้คำปรึกษาตามแนวพุทธวิธี คือ กระบวนการช่วยเหลือผู้มีความทุกข์ มีปัญหา ด้วยวิธีการที่เรียกว่า การเทศนา หรือการแสดงธรรมอบรมสั่งสอนในทางพระพุทธศาสนา เทศนา คือ การแสดงธรรม การชี้แจงแสดงความ แบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือบุคลาธิษฐานเทศนา กับธรรมธิษฐานเทศนา เทศนา ยังหมายถึง การชี้แจงแสดงความ การยกตัวอย่างคน หรือธรรมะมาอธิบาย เป็นการบ่งบอกถึงลักษณะ และวิธีการ ในการช่วยเหลือของกัลยาณมิตร ต่อผู้มีความทุกข์ และมีปัญหา ด้วยการชี้แจงแสดงความ การอธิบาย เพื่อให้ผู้มีความทุกข์ และมีปัญหา สามารถดับทุกข์ของตนเองได้ ด้วยการปฏิบัติตามหนทางที่พระพุทธองค์ทรงแนะนำไว้ การเทศน์หรือเทศนา จึงหมายถึง การแสดงธรรม การชี้แจงแสดงความ การแนะนำสั่งสอน การชี้ให้เห็น และการเสนอแนะแนวทาง วิธีการแสดงธรรมของพระพุทธองค์เพื่อช่วยเหลือผู้ที่มีความทุกข์ ให้สามารถข้ามพ้นจากทุกข์ได้ด้วยมีพระองค์เป็นกัลยาณมิตร ด้วยวิธีการของพระพุทธองค์เพื่อช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ให้ค้นพบ รู้จัก เข้าใจ ยอมรับ และพัฒนาตนเอง เป็นการแสดงออกถึงความห่วงใย ความเอื้ออาทร ความเอาใจใส่ ความเมตตาปราณี การช่วยเหลือเกื้อกูลอย่างบริสุทธิ์ใจ การร่วมรับรู้ทุกข์ การเป็นที่ระบายนทุกข์ การช่วยเหลือให้มนุษย์สามารถช่วยตนเอง และพึ่งพาตนเองได้ การมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี รวมตลอดถึงการเป็นที่พึ่งทั้งทางด้านการงาน และทางด้านจิตใจซึ่งทั้งหมดได้รวมพร้อมอย่างสมบูรณ์ อยู่ในรูปแบบของศิลปะการให้คำปรึกษา หลักสำคัญที่พระพุทธเจ้าทรงใช้ในการให้คำปรึกษา ที่เรียกว่า เทคนิคและลีลาการสอน มีอยู่ ๔ ประเภทคือสันทัสสนา ชี้แจงให้ชัดเจน สมาทปนา การโน้มน้าวจิตใจให้ผู้ฟังอยากปฏิบัติตาม สมุตเตชนา เข้าใจให้อาจหาญและ สัมปหังสนา ปลูกใจให้ผู้เรียนสดชื่นร่าเริง หลักการให้คำปรึกษาของพระพุทธเจ้าได้ คือ ทรงให้คำปรึกษาแต่เรื่องที่เป็นจริง มีประโยชน์ มีความเข้าใจในสิ่งที่ทรงให้คำปรึกษาเป็นอย่างดีมีเมตตาจิตเป็นที่ตั้งไม่หวังผลตอบแทน พร้อมทั้งเป็นแบบอย่างที่ดีให้ผู้มาขอรับคำปรึกษา มีความเป็นกันเองเพื่อให้เกิดความสบายใจที่ได้พบเจอ ท้ายสุดทรงมีหลักการและวิธีการให้คำปรึกษาที่ดีเยี่ยม ทำให้ผู้มาขอรับคำปรึกษาสามารถจัดการกับความทุกข์ได้ด้วยตัวเองโดยมีพระองค์เป็นกัลยาณมิตร ถือเป็นผลสรุปในการให้คำปรึกษาของพระองค์ในแต่ละครั้ง กระบวนการให้คำปรึกษาที่สามารถสรุปได้ คือ เริ่มต้นการให้คำปรึกษาดด้วยการสร้างสัมพันธ์ภาพระหว่างพระผู้มีความรู้พระภาค ซึ่งเป็นผู้ให้คำปรึกษากับผู้มาขอรับคำปรึกษาที่มีความทุกข์หรือปัญหา ให้เกิดความเบาใจก่อน จากนั้นจึงเข้าสู่ปัญหาที่เป็นความทุกข์ รูปแบบการให้คำปรึกษาเป็นลักษณะการถาม - ตอบ สนทนา ทำปัญหาหรือความทุกข์ให้เกิดความกระจ่าง ทำให้ผู้มาขอรับคำปรึกษาเกิดความแจ่มแจ้งในสิ่งที่ปัญหาหรือความทุกข์นั้นด้วยตนเอง หลังจากนั้นสรุปเรื่องราวทั้งหมดที่เป็นปัญหาหรือความทุกข์ที่เกิดขึ้นพร้อมแนะแนวทางเพื่อให้นำไปปฏิบัติ ทำให้ผู้มาขอรับคำปรึกษาเกิดความกระจ่างในทุกๆ ปัญหา และจัดการกับปัญหาและความทุกข์ได้ด้วยตนเอง จนกระทั่งบรรลุมรรคผล นิพพานในที่สุด

## เอกสารอ้างอิง

- พงษ์พันธ์ พงษ์โสภา. **ทฤษฎีและเทคนิคการให้คำปรึกษา**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ: พัฒนาศึกษา, ๒๕๔๓.
- พระเทพเวที (ประยูรย์ ปยุตโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๒.
- \_\_\_\_\_. **พุทธศาสตร์กับการแนะแนว**. กรุงเทพฯ: กองทุนอุดหนุนเพื่อการศึกษา และปฏิบัติธรรม, ๒๕๓๔.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). **พุทธวิธีในการสอน**. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพฯ: มุลินธิพุทธธรรม, ๒๕๔๒.
- พระมหากิจการ โชติปัญญา (ยุติพันธ์). “การศึกษาพุทธวิธีการให้คำปรึกษาในพระสูตรต้นปิฎก”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.
- วัชรีย์ ทรัพย์มี. **รศ.ทฤษฎีและกระบวนการให้บริการคำปรึกษา**. กรุงเทพฯ: ภาควิชาจิตวิทยา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๓.
- แสง จันทร์งาม. **วิธีสอนของพระพุทธเจ้า**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์บรรณาคาร, ๒๕๒๖.
- C.V..Good. **Dictionary of Education**. New York: McGraw – Hill Book Company, 1985.
- C H..Patterson. **Theories of Counseling and Psychotherapy**. 2<sup>nd</sup> ed.. New York : Harper & Row, Publisher.



## พระพุทธศาสนากับค่านิยมหลักของคนไทย ๑๒ ประการ Buddhism and Twelve National Core Values

มนูญ สอนโพนงาม\*

### บทคัดย่อ

พระพุทธศาสนาถือได้ว่าเป็นสถาบันหลักในสังคม มีหน้าที่สำหรับพัฒนาบุคคล ๒ ด้านคือ ด้านร่างกาย และด้านจิตใจ ในสถานการณ์ปกติพระพุทธศาสนาช่วยรักษาประเทศให้มีความสุข มีความสามัคคีกัน มีความเห็นใจแก่กันและกัน เพราะชีวิตมนุษย์ไม่สามารถดำรงอยู่ได้ด้วยวัตถุเพียงอย่างเดียว ดังนั้น เมื่อประเทศมีความวุ่นวาย บุคคลผู้ที่เป็นผู้นำจึงได้กำหนดค่านิยมหลักของคนไทย ๑๒ ประการ คือ ๑) มีความรักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ๒) ซื่อสัตย์ เสียสละ อดทน ๓) กตัญญูต่อพ่อแม่ ผู้ปกครอง ครูบาอาจารย์ ๔) ใฝ่หาความรู้ หมั่นศึกษาเล่าเรียนทั้งทางตรง และทางอ้อม ๕) รักษาวัฒนธรรมประเพณีไทย ๖) มีศีลธรรม รักษาความสัตย์ ๗) เข้าใจเรียนรู้การเป็นประชาธิปไตย ๘) มีระเบียบวินัย เคารพกฎหมาย ผู้น้อยรู้จักการเคารพผู้ใหญ่ ๙) มีสติรู้ตัว รู้คิด รู้ทำ ๑๐) รู้จักดำรงตนอยู่โดยใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ๑๑) มีความเข้มแข็งทั้งร่างกาย และจิตใจ ไม่ยอมแพ้ต่ออำนาจฝ่ายต่ำ ๑๒) คำนึงถึงผลประโยชน์ของส่วนรวมมากกว่าผลประโยชน์ของตนเอง ซึ่งหลักการเหล่านี้ล้วนมีปรากฏในพระพุทธศาสนาทั้งสิ้น

ด้วยเหตุนี้ พระพุทธศาสนากับค่านิยมหลักของคนไทย จึงมุ่งให้เป็นคนมีความเมตตา มีความเสียสละ กตัญญูต่อคนที่มีบุญคุณ สนใจในการใฝ่หาความรู้ รักษาประเพณีไทย มีความซื่อสัตย์ เข้าใจหลักการแห่งประชาธิปไตย มีระเบียบวินัย เคารพผู้ใหญ่ มีสติรู้ตัว ดำรงตนในหลักแห่งความพอเพียง ไม่ยอมแพ้ต่ออำนาจฝ่ายต่ำ และประการสุดท้ายต้องเป็นคนที่นึกถึงประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตัว จึงจะได้ชื่อว่า เป็นคนที่ปฏิบัติธรรมในพระพุทธศาสนาตามค่านิยมหลักของความเป็นไทย

**คำสำคัญ:** พระพุทธศาสนา, ค่านิยมหลักของคนไทย ๑๒ ประการ.

### Abstract

Buddhism was main institution in society that was responsible for development of person in both physical and mental aspect. In the normal situation, Buddhism protected the country with happiness, and harmony, understanding each other, because life of humanity cannot live with material alone, therefore, when there was agitation, the leader created 12

\*อาจารย์ประจำกลุ่มวิชาปรัชญาและศาสนา มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์.

National Core Values as follows: One: love Nation, Religion and Monarch, Two: be honest, self-sacrificing and resilient, Three: have utmost gratitude towards parents, Four: be determined and persistent in studies, Five: uphold national culture, Six: sustain moral standards, religion, Seven : learn and know about the sovereignty of the people, Eight: discipline, respect to the law and respect to the high virtue person, Nine: act in accordance with His Majesty's words, Ten: live with sufficiency; be able to sustain oneself, Eleven: be gaudy in both body and mind, Twelve: put first the common good. These values were available in Buddhism. Therefore, Buddhism and core values of Thai aimed to make people to have loving kindness, sacrifice, gratitude to benefactor, to interest in study, to preserve Thai tradition, sincerity, to understand the principle of democracy, discipline, to respect the elder, to have mindfulness and comprehension, to live with principle of sufficiency, not to give oneself to evil power, and the last to give importance to public interest rather than self-interest, therefore, he was called who practiced the principle of Buddhism and Twelve National Core Values .

**Keywords:** Buddhism, Twelve National Core Values.

## บทนำ

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติของไทย โดยถือกันว่า ประชาชนส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนา แต่ไม่มีปรากฏในรัฐธรรมนูญแห่งชาติว่า พระพุทธศาสนา เป็นศาสนาประจำชาติ ในสมัยก่อนคนส่วนมากอาศัยวัดเป็นสถานศึกษา ซึ่งบุคคลที่มีชื่อเสียงในอดีตนั้น ล้วนมาจากวัดกันทั้งนั้น ซึ่งในสมัยต่อมาการศึกษาได้ถูกแยกออกมาจากวัด มีสถานศึกษามากมายเกิดขึ้นทั้งที่เป็นของรัฐบาล และเอกชน ต่างมีการตั้งสถานศึกษา เพื่อให้ความเป็นอิสระในการเลือกที่จะเข้าสู่อุปการการศึกษาซึ่งมีการศึกษาหลายระดับชั้น และในขณะเดียวกันก็เกิดปัญหาเกี่ยวกับการเมืองของประเทศไทย มีความวุ่นวายเกิดขึ้น และมีปัญหาหลากหลายโดยรัฐบาลที่มาตามปกติก็ได้ถูกยึดอำนาจโดยคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) เพื่อจะให้ความขัดแย้งในทางการเมืองสิ้นสุดลง

ประเทศไทยมีการรัฐประหาร ในวันที่ ๒๒ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๕๗ โดยคณะรักษาความสงบแห่งชาติ นำโดยพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงนโยบายในการบริหารประเทศ และมีนโยบายความเป็นไทยอย่างชัดเจน คือค่านิยม ๑๒ ประการ โดยให้กระทรวงศึกษาธิการบรรจุค่านิยมหลักของคนไทย ๑๒ ประการ ลงในแผนปฏิรูปการศึกษาระดับใหม่ พ.ศ. ๒๕๕๘ - ๒๕๖๔ เพื่อให้คนไทยมีจิตสำนึกรักชาติ สามัคคีมากขึ้นค่านิยมหลักของคนไทย ๑๒ ประการตามนโยบายของคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) ซึ่งเป็นความคาดหวังว่า เป็นวิธีเดียวที่จะทำให้สถานการณ์ทางการเมืองมีความปกติสุข เมื่อได้เข้าครอบครองอำนาจแล้ว ก็ต้องการพิสูจน์ให้สังคมได้รับทราบว่า การเข้ามาของคณะรักษาความสงบแห่งชาติ หรือ (คสช.) เพื่อให้เกิดความเป็นปึกแผ่นในสังคมไทย จึงได้นำหลักปฏิบัติที่เรียกว่า ค่านิยมหลักของคนไทย ๑๒ ประการ มาให้เป็นหลักในการประพฤติปฏิบัติเพื่อความผาสุกของสังคม

### ค่านิยมหลักของคนไทย ๑๒ ประการ

ค่านิยมหลักของคนไทย ๑๒ ประการ นโยบายของคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) มีความ

ต้องการยุติความขัดแย้งในสังคม เพื่อสร้างประเทศไทยให้เข้มแข็ง โดยต้องสร้างคนในชาติของตนเองก่อน ให้เป็นคนมีความรักชาติ ซื่อสัตย์ อดทน มีความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณ เป็นคนที่ใฝ่ศึกษาหาความรู้ เป็นผู้ที่ช่วยในการสืบสานวัฒนธรรมประเพณีไทย มีระเบียบวินัย เคารพกฎหมายและการดำรงชีวิตที่พอเพียงพอประมาณเพื่อชีวิตที่ยั่งยืน โดยได้กำหนดลักษณะเฉพาะความเป็นไทยไว้ในค่านิยมหลักของคนไทย ๑๒ ประการ คือ

๑. มีความรักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์
๒. ซื่อสัตย์ เสียสละ อดทน
๓. กตัญญูต่อพ่อแม่ ผู้ปกครอง ครูบาอาจารย์
๔. ใฝ่หาความรู้ หมั่นศึกษาเล่าเรียนทั้งทางตรง และทางอ้อม
๕. รักษาวัฒนธรรมประเพณีไทย
๖. มีศีลธรรม รักษาความสัตย์
๗. เข้าใจเรียนรู้การเป็นประชาธิปไตย
๘. มีระเบียบ วินัย เคารพกฎหมาย ผู้น้อยรู้จักการเคารพผู้ใหญ่
๙. มีสติรู้ตัว รู้คิด รู้ทำ
๑๐. รู้จักดำรงตนอยู่โดยใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
๑๑. มีความเข้มแข็งทั้งร่างกาย และจิตใจ ไม่ยอมแพ้ต่ออำนาจฝ่ายต่ำ
๑๒. คำนึงถึงผลประโยชน์ของส่วนรวมมากกว่าผลประโยชน์ของตนเอง <sup>๒๓๖</sup>

คณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) หวังอย่างยิ่งว่า คนไทยจะต้องนำไปใช้และปฏิบัติในการดำรงชีวิตมีการธรรมาภิบาล การโฆษณา การประชาสัมพันธ์ ในโรงเรียนและสถานที่ต่างๆ ซึ่งมีเนื้อหาที่สอดคล้องกับหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาเป็นอย่างยิ่ง เพื่อให้ทุกคนนำไปปฏิบัติเพื่อสังคมไทยจะได้สงบสุข ค่านิยมที่เหมาะสมถูกต้อง เช่น ความซื่อสัตย์ ความขยันหมั่นเพียร ความเสียสละ ความมีระเบียบวินัย ความสามัคคี ความประหยัด เป็นต้น เหมาะสำหรับเป็นเครื่องมือหรือเป็นอาวุธสำคัญที่จะนำพาประเทศไทยเจริญก้าวหน้า และสังคมไทยมีความสุขอย่างยั่งยืนแน่นอน มีข้อเท็จจริงที่ไม่สามารถมองข้ามคือ หลักแห่งค่านิยมเหล่านั้น ล้วนมีความคล้ายคลึงกันกับหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาเช่นกัน โดยอิงอาศัยในการนำเสนอของบุคคลที่มีความรู้หรือมีชื่อเสียงในสังคม เช่น พระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี (ว.วชิรเมธี) ผู้อำนวยการสถาบันวิมุตตยาลัย <sup>๒๓๗</sup> กล่าวในรายการเดินหน้าประเทศไทย เรื่อง ค่านิยมหลักคนไทย เพื่อประเทศไทยเข้มแข็ง ผ่านทางโทรทัศน์รวมการเฉพาะกิจแห่งประเทศไทย ว่า นโยบายการสร้างค่านิยมหลักของคนไทย ๑๒ ประการ ของคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) เมื่อนำมาเปรียบเทียบกับหลักธรรมะ ถือว่ามีลักษณะที่คล้ายคลึงกัน เพราะเป็นจริยธรรมที่ทุกคนควรยึดถือ และประพฤติปฏิบัติ ซึ่งขณะนี้ นับเป็นช่วงเวลาที่เหมาะสมที่จะฟื้นฟูค่านิยมเหล่านั้นให้กลับคืนสู่สังคมไทย

อย่างไรก็ตาม การสร้างค่านิยมให้ประสบผลสำเร็จจะต้องปลูกฝังลงไปใรรากฐานจิตใจของเด็กและเยาวชน โดยผู้ใหญ่ต้องเป็นแบบอย่าง ขณะเดียวกัน สื่อมวลชนและโรงเรียนต้องร่วมปลูกฝังด้วย สำหรับกระบวนการปลูกฝังให้ใช้วิธี "อบรม ป่มเพาะ" เริ่มจากจุดประกายให้คนรับรู้ จากนั้นแตกหน่อไปสู่การพัฒนา และต่อยอดจนกลายเป็นวัฒนธรรมแห่งความประพฤติของประชาชนด้วย

<sup>๒๓๖</sup> [http://www.mnre.go.th/ewt\\_news.php?nid=3230](http://www.mnre.go.th/ewt_news.php?nid=3230).

<sup>๒๓๗</sup> พระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี, **มติชนออนไลน์**, วันที่ ๑๘ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๕๗ เวลา ๐๗ : ๑๑ : ๔๖ น.

พระพุทธศาสนามีหลักธรรมที่สำคัญหลายประการ สามารถนำมาประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้ โดยมีเนื้อหาที่สอดคล้องกับค่านิยมหลักของคนไทย ๑๒ ประการ สำหรับเนื้อหาในประเด็นนี้ผู้เขียนได้นำหลักธรรมในพระพุทธศาสนามาอ้างอิงเพื่อให้เห็นได้อย่างชัดเจน ในแต่ละหัวข้อที่มีความคล้ายคลึงกันคือ

**ความสัมพันธ์ระหว่างพระพุทธศาสนากับค่านิยมหลักของคนไทย ๑๒ ประการ**

**ข้อที่ ๑. มีความรักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ตรงกับหลักธรรมคือ ความเมตตา**

ซึ่งมีปรากฏในพรหมวิหารธรรม<sup>๒๓๘</sup> ได้แก่ ธรรมที่เป็นเครื่องอยู่อย่างประเสริฐธรรมประจำใจอันประเสริฐหลักความประพฤติที่ต้องมีไว้เป็นหลักใจสำหรับความเป็นผู้ใหญ่ โดยอธิบายความสำคัญของพรหมวิหารคือ

๑) เมตตา คือ ความรักใคร่ปรารถนาดีอยากให้เขามีความสุขมีจิตอันแผ่ไมตรีและคิดทำประโยชน์แก่มนุษย์ทุกคน โดยมีได้รังเกียจในความเป็นคนของบุคคลนั้นๆ

๒) กรุณา คือ ความสงสารคิดช่วยให้พ้นทุกข์แผ่ใจในอันจะปลดเปลื้องบำบัดความทุกข์ยากเดือดร้อนของปวงสัตว์

๓) มุทิตาคือ ความยินดีในเมื่อผู้อื่นอยู่ดีมีสุขมีจิตใจผ่องใสบันเทิงประกอบด้วยอาการแช่มชื่นเบิกบานอยู่เสมอต่อสัตว์ทั้งหลายผู้ดำรงในปกติสุขพลอยยินดีด้วยเมื่อเขาได้ดีมีสุขเจริญงอกงามยิ่งขึ้นไป

๔) อุเบกขา คือ ความวางใจเป็นกลางดำรงอยู่ในธรรมตามที่พิจารณาเห็นด้วยปัญญา มีจิตเรียบตรงเที่ยงธรรมดุจตราขึงไม่เอนเอียงด้วยรักและชังพิจารณาเห็นกรรมที่สัตว์ทั้งหลายกระทำแล้วอันส่งผลให้ดีและชั่วรู้จักวางเฉยสงบใจมองดูในเมื่อไม่มีกิจที่ควรทำเพราะเขาได้รับผิดชอบได้รับผลอันสมกับกรรมที่ตน<sup>๒๓๙</sup>

สรุปได้ว่า ต้องเป็นพลเมืองดีของประเทศชาติ ด้านพฤติกรรมบ่งชี้ เมื่อได้ยินเสียงเพลงชาติ จะต้องยืนตรงเคารพธงชาติ รวมไปถึงร้องเพลงชาติได้ เข้าร่วม ส่งเสริม สนับสนุนกิจกรรมที่สร้างความสามัคคี ปกป้องที่เป็นประโยชน์ต่อ โรงเรียน ชุมชนและสังคม มีศรัทธา ยึดมั่น ปฏิบัติตนตามหลักของศาสนาที่ตนเองนับถืออย่างเคร่งครัด เคารพเทิดทูนสถาบันพระมหากษัตริย์ เช่น เข้าร่วมกิจกรรมที่เกี่ยวกับสถาบันพระมหากษัตริย์ ปกป้องสถาบันว่า เป็นสถาบันที่เหมาะสมอย่างยิ่งในการอยู่คู่กับสังคมไทยตลอดไป

**ข้อที่ ๒. ซื่อสัตย์ เสียสละ อดทน มีอุดมการณ์ในสิ่งที่ดีงามเพื่อส่วนรวมตรงกับหลักธรรมที่ว่า สัจจะ ได้แก่ความซื่อสัตย์ต่อกัน**

เป็นหลักธรรมข้อหนึ่งที่ปรากฏในหลักของขรവാสธรรม ๔ ประการ<sup>๒๔๐</sup> หลักการที่สามารถใช้ได้ ในสถานที่ทั่วไป ทั้งในบุคคลทุกจำพวกไม่จำกัดว่าจะเป็นหญิงหรือชาย จะต้องเป็นหลักปฏิบัติในลักษณะนี้เพื่อให้คู่ชีวิตของกันและกัน มีความสุข ในฐานะที่ใช้ระหว่างสามีกับภรรยา โดยการไม่ฝืนทำความชั่วทั้งปวง ไม่คิดนอกใจ มีความจริงใจ บริสุทธิ์ใจ มีความรับผิดชอบให้แก่กันและกัน โดยในพระพุทธศาสนาได้อธิบายคำว่า สัจจะ ไว้ในลักษณะ ๕ สถานสำหรับผู้ที่ครองเรือนจะพึงประพฤติปฏิบัติ ดังนี้

๑) ความซื่อสัตย์ต่อหน้าที่ ได้แก่ การปฏิบัติหน้าที่ให้เต็มกำลังความสามารถของตน

๒) ความซื่อสัตย์ต่อการทำงาน ได้แก่ การตั้งใจทำงานให้ดี มีสติสัมปชัญญะ

<sup>๒๓๘</sup> ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๘/๒๘๐.

<sup>๒๓๙</sup> ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๘/๒๘๐.

<sup>๒๔๐</sup> ส.ส. (ไทย) ๑๔/๘๔๔๕/๒๕๘.

๓) ความซื่อสัตย์ต่อเวลา ได้แก่ การรักษาความมั่นสัญญาที่ให้กันไว้

๔) ความซื่อสัตย์ต่อบุคคล ได้แก่ การคบกับใครก็ต้องมีความจริงใจ ไม่ใช่คบเพื่อหวังผลประโยชน์

๕) ความซื่อสัตย์ต่อความดี ได้แก่ การยึดมั่นในคุณงามความดีของตนตลอดไป <sup>๒๔๑</sup>

สรุปได้ว่า มีพฤติกรรมตรงตามความเป็นจริงต่อตนเองทั้งท่ายกาย วาจา ใจ ให้ข้อมูลที่ถูกต้องและเป็นจริงปราศจากความลำเอียง และปฏิบัติตนโดยคำนึงถึงความถูกต้องละเอียดและเกรงกลัวต่อการกระทำผิด และปฏิบัติตามความมั่นสัญญาไม่ถือเอาสิ่งของหรือผลงานของผู้อื่นมาเป็นของตนเอง ปฏิบัติตนต่อผู้อื่นด้วยความซื่อตรงและไม่หาประโยชน์ในทางที่ไม่ถูกต้อง

**ข้อที่ ๓. กตัญญูต่อพ่อแม่ ผู้ปกครอง ครูบาอาจารย์ ตรงกับหลักธรรมที่ว่า กตัญญูกตเวทิตี <sup>๒๔๒</sup>**

เป็นการสำนึกในบุญคุณหรืออุปการคุณของคนอื่นหรือสิ่งอื่นที่มีแก่ตน ในบางครั้งก็หมายถึงสิ่งอื่นๆ ที่มีใช้ตัวบุคคลก็ได้ เช่นบ้านเรือน รถ เป็นต้น เป็นการตอบสนองด้วยการแสดงออกทางกายและทางวาจาด้วยวิธีการอย่างใดอย่างหนึ่ง โดยคำว่า กตัญญู จัดเป็นมโนกรรม และคำว่า กตเวทิตี จัดเป็นกายกรรมและวจีกรรม ในพระพุทธศาสนากล่าวถึงความสำคัญของความกตัญญูกตเวทิตี ไว้ ๕ ประการ คือ

๑) ความกตัญญูกตเวทิตี เป็นพื้นฐานของความดี กล่าวคือ คุณธรรมนี้เป็นมารดาหรือเป็นบ่อเกิดของคุณธรรมอื่นๆ และเป็นฐานช่วยเกื้อกูลหนุนส่งเสริมให้คนกระทำความดี ยิ่งๆ ขึ้นไป

๒) ความกตัญญูกตเวทิตีเป็นเครื่องหมายของคนดี กล่าวคือ คุณธรรมนี้เป็นนิมิต หรือเครื่องหมายบ่งบอกคุณสมบัติของความเป็นคนดี เป็นคุณธรรมของสัตบุรุษ

๓) กตัญญูกตเวทิตีบุคคลหาได้ยากในโลก เพราะเหตุว่า บุคคลที่จะมีทั้งความกตัญญูและกตเวทิตีอย่างสมบูรณ์นั้นหาได้ยาก

๔) ความกตัญญูกตเวทิตีก่อให้เกิดมงคลแก่ชีวิต ในด้านการได้รับยกย่องความเจริญรุ่งเรือง และความสุขในโลกนี้และโลกหน้า ตามมุมมองของพระพุทธศาสนา การแสดงความกตัญญูกตเวทิตี ต่อกลุ่มบุคคล สถาบันองค์กร ต่อธรรมชาติที่จะเป็นฐานเกื้อหนุนและส่งเสริมให้สังคมมีความมั่นคงพร้อมต่อการพัฒนา ต้องเป็นการแสดงความกตัญญูกตเวทิตีที่เป็นแบบสัมมาทิฐิเท่านั้น คือ ต้องเป็นความกตัญญูกตเวทิตีที่ถูกต้องตามกฎหมายและความกตัญญูกตเวทิตีที่ถูกต้องตามหลักศีลธรรม <sup>๒๔๓</sup>

**ข้อที่ ๔. ใฝ่หาความรู้ หมั่นศึกษาเล่าเรียนทั้งทางตรง และทางอ้อม ตรงกับหลักธรรมคือ**

**อิทธิบาท ๔ ประการ**

ได้ชื่อว่า เป็นหลักธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จ ประกอบด้วยหลักการ ๔ ประการ คือ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมังสา มาใช้พัฒนาความรับผิดชอบของตนเอง ฉันทะ หมายถึง ความพอใจกับสิ่งนั้น คือความพอใจในสิ่งที่รับผิดชอบทั้งต่อตนเองและส่วนรวม วิริยะ หมายถึง มีความมานะพยายาม คือความพยายามทำหน้าที่ความรับผิดชอบทั้งต่อตนเองและส่วนรวม จิตตะ หมายถึง มีใจจดจ่อและเอาใจใส่มีใจตั้งมั่นกับสิ่งที่ตนต้องรับผิดชอบทั้งต่อตนเองและส่วนรวม วิมังสา หมายถึง หมั่นตรวจสอบ พิจารณา ไตร่ตรองในความรับผิดชอบ

<sup>๒๔๑</sup> อัง.ทุก. (ไทย)๒๐/๓๖๔/๑๐๘.

<sup>๒๔๒</sup> พระครูศรีสุตโสภณ (เงิน ขาดเมธี), ความกตัญญูกตเวทิตีในฐานะคุณธรรมค้ำจุนสังคมจากมุมมองพระพุทธศาสนา, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**, บัณฑิตวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, บทความย่อ.

<sup>๒๔๓</sup> พุทธทาสภิกขุ, **การเสริมสร้างจริยธรรมแก่เด็กวัยรุ่น**, (กรุงเทพฯ: สมชายการพิมพ์, ๒๕๒๑), หน้า ๓๗๖.

ทั้งต่อตนเองและส่วนรวม เมื่อประสบปัญหา ก็พิจารณา ไตร่ตรองถึงเหตุและผลนั้น พร้อมทั้งแก้ไขปัญหานั้นได้ ซึ่งเป็นการยอมรับผิดชอบในการกระทำที่ได้แสดงออกไป มีท่านผู้รู้ได้แสดงความคิดเห็นในประเด็น ดังกล่าวคือ

**พุทธทาสภิกขุ** ได้กล่าวว่า ความรับผิดชอบ คือการยอมรับรู้แล้วกระทำตอบสนองด้วยความสมัคใจต่อสิ่งที่ต้องกระทำในฐานะที่เป็นหน้าที่ของตน ไม่ใช่เพียงแค่อคิดหรือรับอยู่ในใจ <sup>๒๔๔</sup>

**พระเมธีธรรมาภรณ์** กล่าวถึงความรับผิดชอบว่า เกิดจากความสำนึกมีความตระหนักรู้ในหน้าที่และคิดจะทำหน้าที่อย่างสมบูรณ์ด้วยความเต็มใจ ความรับผิดชอบหมายถึง การแสดงออกถึงความมุ่งมั่น ในการปฏิบัติหน้าที่ของนักเรียน ทั้งในส่วนที่ศึกษาเล่าเรียน ในสถานศึกษา และนอกสถานศึกษา ซึ่งประกอบด้วยพฤติกรรมดังต่อไปนี้

๑. เอาใจใส่และเพียรพยายามในการทำงาน
๒. ยอมรับในการกระทำของตนเอง
๓. ช่วยเหลืองานส่วนรวมด้วยความเต็มใจ
๔. รู้จักหน้าที่และทำหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย
๕. ไม่ละเมิดสิทธิของผู้อื่น และรักษาสิทธิของตนเอง
๖. ตรงต่อเวลา
๗. เคารพต่อระเบียบ กฎเกณฑ์
๘. ดูแลรักษาส่วนรวมเสมือนเป็นของตน
๙. สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ <sup>๒๔๕</sup>

**ข้อที่ ๕. รักษาวัฒนธรรมประเพณีไทย ตรงกับการส่งเสริมแบบแผนพฤติกรรมของชุมชนโดยทางพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น การเกิด การแต่งงาน การทำบุญ การตาย**

สถาบันทางศาสนาเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับชุมชน บุคคลเมื่อมีความเชื่อและศรัทธาในสิ่งเดียวกัน ทำให้เกิดความรู้สึกว่าตนเป็นส่วนหนึ่งของกันและกัน เกิดสายสัมพันธ์ทางจิตใจนำมาซึ่งกิจกรรมที่เป็นผลดีต่อส่วนรวมอื่น ๆ อีกมากมาย การมีความรู้และความเชื่ออย่างเดียวกันทำให้บุคคลมีแนวความคิด โดยเฉพาะความรู้ความเข้าใจเป็นแหล่งให้การศึกษาตลอดชีพแก่ชุมชน โดยผู้ทำหน้าที่ของ สถาบัน คือพระสงฆ์ เป็นผู้แนะนำสั่งสอนความรู้และวิชาชีพที่นอกเหนือจากพิธีกรรมทางศาสนา เช่น ชุมชนไทยที่เป็นชาวพุทธก็มีวัดเป็นแหล่งวิทยาการต่าง ๆ มาตั้งแต่โบราณสืบต่อมาจนถึง ปัจจุบัน จนมีคำพูดกันติดปากว่า “บวชเรียนเขียนอ่าน” วัด เป็นสถานที่เรียน อ่าน เขียน คิดเลข และงานฝีมือต่าง ๆ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของวัดและสอนโดยพระสงฆ์ของวัดนั้น ๆ เป็นต้น สำหรับประเทศไทย มีพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ มาตรา ๙ ได้กล่าวว่าพระมหากษัตริย์ทรงเป็นพุทธมามกะ และทรงเป็นอัครศาสนูปถัมภก ประชาชนชาวไทยส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนาประมาณร้อยละ ๙๐ และสถาบันศาสนาเป็นระบบย่อยของสังคมไทยซึ่งมีวัดเป็นศาสนสถาน มีพระสงฆ์เป็น ศาสนบุคคัลที่จะทำให้พระพุทธศาสนาช่วยในการพัฒนาชุมชนสังคมและประเทศชาติ อย่างสำคัญ ยิ่ง คนไทยสมัยโบราณหันหน้าเข้าวัด ไกล่ชิดวัด สนุกกับวัดมาก และวัดก็

<sup>๒๔๔</sup> พุทธทาสภิกขุ, การเสริมสร้างจริยธรรมแก่เด็กรุ่น, (กรุงเทพฯ: สมชายการพิมพ์, ๒๕๒๑), หน้า ๓๗๖.

<sup>๒๔๕</sup> พระเมธีธรรมาภรณ์, (ประยูร ธมจิตโต), พุทธศาสนากับปรัชญา, (บริษัท อัมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ปจำกัด, ๒๕๓๓), หน้า ๕๙-๖๗.

ทำหน้าที่ที่สำคัญเพื่อ ชาวบ้านไม่น้อย เช่นชาวบ้านส่งลูกหลานอยู่วัดเพื่อรับใช้พระและรับการอบรมศีลธรรมเล่าเรียนวิชาการต่าง ๆ จากพระคุณเจ้า

ดังมีคำกล่าวที่ว่า วัดจะดี มีหลักฐาน เพราะบ้านช่วย บ้านจะสวย เพราะมีวัด ดัดนิสัย บ้านกับวัด ผลักกันช่วย อำนวยชัย ถ้าขาดกัน ก็บรลัย ทั้งสองทาง เช่นในอดีตมีประเพณีการลงแขกทำงานถือว่าเป็นวัฒนธรรมส่วนหนึ่งที่สังคมของสังคม เป็นการเสริมสร้างความสามัคคี การเอื้อเฟื้อเกื้อกูล และการรวมพลังชุมชน ไม่มีระบบเงินตรา เข้ามาเกี่ยวข้อง แต่ปัจจุบันระบบเงินตราตามระบบทุนนิยมเข้ามาเกี่ยวข้อง เป็นการทำลาย วัฒนธรรมที่งดงามของสังคมชนบท ทำให้ความสามัคคี การเอื้อเฟื้อเกื้อกูล และการรวมพลังชุมชน ขาดหายไป สังคมปัจจุบันเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทุกๆ ด้าน มีลักษณะของ “มะเร็งทางสังคม” เป็นสังคมที่ไร้เข็มทิศ ขาดจุดยืนและอุดมการณ์ในความเป็นไทย เพราะสังคมไทยได้รับอิทธิพล ของวัฒนธรรมต่างชาติเข้ามาผสมผสานวัฒนธรรมดั้งเดิมมากมายหลายด้าน โดยเฉพาะรับเอา วัฒนธรรมตะวันตกเข้ามาทั้งส่วนที่ดีและส่วนที่ไม่ดี

### ข้อที่ ๖. มีศีลธรรม รักษาความสัตย์ หัวดีต่อผู้อื่น เผื่อแผ่และแบ่งปัน

ศีลคือการรักษากายวาจาให้เรียบร้อยประพฤติถูกต้องดีงาม อานิสงค์ของการรักษาศีลนั้น สามารถส่งผลดีให้เกิดความเป็นอยู่ที่สงบเรียบร้อย มีความสุขทั้งในปัจจุบันและอนาคต ในพระไตรปิฎก <sup>๒๔๖</sup> เมื่อครั้งที่พระพุทธเจ้าตรัสเทศนาโปรดอุบาสก อุบาสิกา ชาวตำบลบ้านป่าภูลิกาม โดยสรุปได้ว่า

อานิสงค์ ข้อที่ ๑ ย่อมได้โภคทรัพย์ใหญ่หลวงซึ่งมีความไม่ประมาทเป็นเหตุ

อานิสงค์ ข้อที่ ๒ กิตติศัพท์อันดีงามย่อมกระฉ่อนไป

อานิสงค์ ข้อที่ ๓ เข้าไปหาบริษัทใดๆ เช่น ชัตติยบริษัท พราหมณบริษัท คหบดีบริษัท สมณบริษัท ย่อมเป็นผู้แก่ล้าล้าไม่เก้อเขินเข้าไปหาบริษัทนั้น ๆ

อานิสงค์ ข้อที่ ๔ ย่อมไม่หลงลืมสติ

อานิสงค์ ข้อที่ ๕ หลังจากตายแล้ว ย่อมไปบังเกิดในสุคติโลกสวรรค์

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก <sup>๒๔๗</sup> ทรงกล่าวไว้เกี่ยวกับเรื่องอานิสงค์ของศีล ๕ ประการ ไว้ว่า

ผู้ที่รักษาศีลข้อที่ ๑ เมื่อเกิดเป็นมนุษย์จะทำให้มีพละนามัยแข็งแรง ปราศจากโรคภัยอายุยืนยาว ไม่มีศัตรูเบียดเบียนให้ต้องบาดเจ็บไม่มีอุบัติเหตุต่างๆที่ทำให้บาดเจ็บหรือสิ้นอายุเสียก่อนวัยอันสมควร

ผู้ที่รักษาศีลข้อที่ ๒ เมื่อเกิดเป็นมนุษย์ ย่อมทำให้เกิดในตระกูลที่ร่ำรวย การทำมาหาเลี้ยงชีพมักจะประสบช่องทางที่ดีมีทรัพย์สมบัติไม่วิบัติหายหน้าไปด้วยภัยต่างๆ เช่น อัคคีภัย วาตภัย โจรภัย เป็นต้น

ผู้ที่รักษาศีลข้อที่ ๓ เมื่อเกิดเป็นมนุษย์จะประสบโชคดีในความรัก มักได้พบรักแท้ที่จริงจังจริงจัง ไม่อ่อกหัก มีบุตรธิดา ก็ว่านอนสอนง่าย ไม่ดื้อด้น ไม่ถูกผู้อื่นหลอกลวงฉุดคร่าอนาจารไปทำให้เสียหาย บุตรธิดา ย่อมเป็นอภิชาติบุตร ซึ่งจะนำเกียรติยศชื่อเสียงมาสู่วงศ์ตระกูล

ผู้ที่รักษาศีลข้อที่ ๔ เมื่อมาเกิดเป็นมนุษย์จะทำให้เป็นผู้ที่มีสุ่มเสี่ยงไฟระเผล พุดจามีน้ำมีนวลชวนฟัง มีเหตุมีผล ชนิดที่เป็น "พุทธราชา" มีโวหารปฏิภาณไหวพริบในการเจรจา จะเจรจาความสิ่งใดก็มีผู้เชื่อฟังและเชื่อ

<sup>๒๔๖</sup> วิ. ม.(ไทย) ๕/๒๘๕/๙๙.

<sup>๒๔๗</sup> สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก, *วิธีสร้างบุญบารมี*, หน้า ๑๙.



ถือสามารถกล่าวสั่งสอนบุตรธิดาและศิษย์ให้อยู่ในโอวาทได้ดี

ผู้ที่รักษาศิลข้อที่ ๕ เมื่อเกิดเป็นมนุษย์เป็นผู้ที่มีสมองประสาท ปัญญา ความคิดแจ่มใส จะศึกษาเล่าเรียนสิ่งใดก็แตกฉาน และทรงจำได้ง่าย ไม่หลงลืมเพื่อนและเลอะเลือน ไม่เสียดิวิกลจริต ไม่เป็นโรคสมอง โรคประสาท ไม่ปัญญาทรมาน ปัญญาอ่อนหรือปัญญานิ่ม

**ข้อที่ ๗. เข้าใจเรียนรู้การเป็นประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขที่ถูกต้อง ตรงกับหลักธรรม คืออิปไตย <sup>๒๔๘</sup>**

หมายถึงความเป็นใหญ่, ภาวะที่ถือเอาเป็นใหญ่ มี ๓ ประการ คือ

๑. อัตตาริปไตย หมายถึง ความมีตนเป็นใหญ่, ถือตนเป็นใหญ่, กระทำการด้วยปรารถนเป็นประมาณ

๒. โลกาธิปไตย หมายถึง ความมีโลกเป็นใหญ่, ถือโลกเป็นใหญ่, กระทำการด้วยปรารถนียมของโลก เป็นประมาณ

๓. อัมมาริปไตย (ความมีธรรมเป็นใหญ่, ถือธรรมเป็นใหญ่, กระทำการด้วยปรารถนความถูกต้อง เป็นจริง สมควรตามธรรม เป็นประมาณ

สรุปได้ว่า บุคคลผู้ที่เป็นอัตตาริปไตย พึ่งใช้สติให้มาก บุคคลผู้เป็นโลกาธิปไตย พึ่งมีปัญหาครองตน และรู้พินิจให้ลุ่มลึก และบุคคลผู้เป็นธรรมาริปไตย พึ่งประพฤติตามหลักธรรมเป็นอย่างยิ่งจะเห็นได้ว่า สำหรับบุคคลผู้เป็นหัวหน้าหมู่ เป็นนักปกครอง พึ่งถือธรรมาริปไตย.

**ข้อที่ ๘. มีระเบียบวินัย เคารพกฎหมาย ผู้น้อยรู้จักการเคารพผู้ใหญ่ ตรงกับหลักธรรมคือ อปรินิยธรรม <sup>๒๔๙</sup>**

ได้แก่ ธรรมอันไม่เป็นที่ตั้งแห่งความเสื่อม, เป็นไปเพื่อความเจริญฝ่ายเดียว, สำหรับหมู่ชนหรือผู้บริหารบ้านเมืองมี๗ประการคือ

๑) หมั่นประชุมกันเนืองนิตย์

๒) พร้อมเพรียงกันประชุมพร้อมเพรียงกันเลิกประชุมพร้อมเพรียงทำกิจที่พึงทำ

๓) ไม่บัญญัติที่มีได้บัญญัติไว้ (อันขัดต่อหลักการเดิม) ไม่ล้มล้างสิ่งที่บัญญัติไว้ (ตามหลักการเดิม)

ถือปฏิบัติมั่นตามวัชชีธรรม (หลักการ) ตามที่วางไว้เดิม

๔) ท่านเหล่าใดเป็นผู้ใหญ่ในชนชาววัชชีเคารพนับถือท่านเหล่านั้นเห็นถ้อยคำของท่านว่าเป็นสิ่งอันควรรับฟัง

๕) บรรดาบุคคลสตรีภุมารีทั้งหลายให้อยู่ดีโดยมิถูกข่มเหงหรืออุศคร่าชื่นใจ

๖) เคารพสักการบูชาเจดีย์ (ปูชนียสถานและปูชนียวัตถุ) ตลอดถึงอนุสาวรีย์ต่างๆ ของแคว้นวัชชี (ประจำชาติ) ทั้งหลายทั้งภายในและภายนอกไม่ปล่อยให้ธรรมมิภพที่เคยกให้เคยทำแก่เจดีย์เหล่านั้นเสื่อมทรามไป

๗) จัดให้ความอารักขาคุ้มครองป้องกันอันชอบธรรมแก่พระอรหันต์ทั้งหลาย <sup>๒๕๐</sup>

<sup>๒๔๘</sup> ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๒๘/๒๓๑.

<sup>๒๔๙</sup> อัง.สศตค. (ไทย) ๒๓/๒๑/๓๑.

<sup>๒๕๐</sup> พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๒๑๑.

เห็นได้ว่า ผู้ที่ต้องการความเจริญในหน้าที่การงานของตนเอง จะต้องเป็นคนที่มิระเบียดวินัย เคารพ กฎหมายบ้านเมือง เป็นผู้ที่มีสัมมาคารวะต่อผู้ใหญ่ จึงจะมีชีวิตที่เจริญก้าวหน้า เพราะว่า บุคคลใดก็ตามถ้ามีความเคารพต่อผู้ที่มีอายุมากกว่า ก็จะเป็นบุคคลที่เป็นที่รักของคนอื่น ไม่ใช่เฉพะแต่มนุษย์เท่านั้นที่ให้ความรักกับเขา แม้เทวดา ยังมีความเคารพ และนับถือต่อบุคคลประเภทนี้เช่นกัน

**ข้อที่ ๙. รู้จักดำรงตนอยู่โดยใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมีความหมายตรงกับข้อความที่ว่า สันโดษ คือ ความยินดี** <sup>๒๕๑</sup>

เป็นความยินดี, ความพอใจ, ความยินดีด้วยของของตนซึ่งได้มาด้วยเรี่ยวแรงความเพียรโดยชอบธรรม, ความยินดีด้วยปัจจัยสี่ตามมีตามได้, ความรู้จักอ้อมรู้จักพอ มี ๓ ประการ คือ

๑. ยถาลาภสันโดษ ได้แก่ ความยินดีตามที่ได้ยินดีตามที่ได้พึงได้ คือ ตนได้สิ่งใดมา หรือ เพียรหาสิ่งใดมาได้ เมื่อเป็นสิ่งที่ตนพึงได้ ไม่ว่าจะหยาบหรือประณีตแค่ไหน ก็ยินดีพอใจด้วยสิ่งนั้น ไม่ติดใจอยากได้สิ่งอื่น ไม่เดือดร้อนกระวนกระวายเพราะสิ่งที่ตนไม่ได้ ไม่ปรารถนาสิ่งที่ตนไม่พึงได้หรือเกินไปกว่าที่ตนพึงได้โดยถูกต้องชอบธรรม ไม่เพ่งเล็งปรารถนาของที่คนอื่นได้ ไม่ริษยาเขา

๒. ยถาพลสันโดษ ได้แก่ ยินดีตามกำลัง คือ ยินดีแต่พอแก่กำลังร่างกายสุขภาพและวิสัยแห่งการใช้สอยของตน ไม่ยินดีอยากได้เกินกำลัง ตนมีหรือได้สิ่งใดมาอันไม่ถูกกับกำลังร่างกายหรือสุขภาพ เช่น ภัทษุได้อาหารบิณฑบาตที่แสดงต่อโรคของตน หรือเกินกำลังการบริโภคใช้สอย ก็ไม่หวนหวนเสียดายเก็บไว้ให้เสียเปล่า หรือฝืนใช้ให้เป็นโทษแก่ตน ย่อมสละให้แก่ผู้อื่นที่จะใช้ได้ และรับหรือแลกเอาสิ่งที่ถูกโรคกับตน แต่เพียงที่พอแก่กำลังการบริโภคใช้สอยของตน

๓. ยถาสารูปสันโดษ ได้แก่ ความยินดีตามสมควร คือ ยินดีตามที่เหมาะสมกับตน อันสมควรแก่ภาวะ ฐานะ แนวทางชีวิต และจุดหมายแห่งการบำเพ็ญกิจของตน เช่น ภัทษุไม่ปรารถนาสิ่งของอันไม่สมควรแก่สมณภาวะ หรือภัทษุบางรูปได้ปัจจัยสี่ที่มีค่ามาก เห็นว่าเป็นสิ่งสมควรแก่ท่านผู้ทรงคุณสมบัตินับถือ ก็นำไปมอบให้แก่ท่านผู้นั้น ตนเองใช้แต่สิ่งอันพอประมาณ หรือภัทษุบางรูปกำลังประพฤติวัตรชดเชลาตน ได้ของประณีตมา ก็สละให้แก่เพื่อนภัทษุรูปอื่นๆ ตนเองเลือกหาของปอนๆ มาใช้หรือตนเองมีโอกาสจะได้ลาภอย่างหนึ่ง แต่รู้ว่าสิ่งนั้นเหมาะสมหรือเป็นประโยชน์แก่ท่านผู้อื่นที่เชี่ยวชาญถนัดสามารถด้านนั้น ก็สละให้ลาภถึงแก่ท่านผู้นั้นตนรับเอาแต่สิ่งที่เหมาะสมกับตน

สรุปได้ว่า ความยินดี หรือที่เรียกกันในทางศาสนาว่า สันโดษ เป็นสิ่งที่เหมาะสมสำหรับทุกคน เพราะว่าบางคนมีความเข้าใจผิดว่า เราต้องยินดี ในสิ่งที่ตนเองมีเท่านั้น ไม่จำเป็นที่จะต้องแสวงหาเข้ามาอีก พอใจแค่นี้ ทั้งที่ความเป็นจริงสามารถที่จะทำได้มากกว่านั้น การกระทำเช่นนี้ ไม่จัดว่า เป็นการกระทำแบบสันโดษ หรือเรียกอีกว่า เป็นการใช้สันโดษในลักษณะที่ไม่ถูกต้องนั่นเอง

**ข้อที่ ๑๐. มีความเข้มแข็งทั้งร่างกาย และจิตใจ ไม่ยอมแพ้ต่ออำนาจฝ่ายต่ำ มีความหมายตรงกับข้อความที่ว่า หลักธรรม คือ อคติ ๔ ประการ** <sup>๒๕๒</sup>

ถ้าจะเป็นสังคมที่มีความยุติธรรม จะต้องมองให้ข้ามพ้นความลำเอียงให้ได้ ซึ่งในทางพระพุทธศาสนา

<sup>๒๕๑</sup> ที่.อ. ๑/๒๕๓; ม.อ. ๒/๑๘๘.

<sup>๒๕๒</sup> ที่.ป. (ไทย) ๑๑/๓๑๑/๒๘๘.

ถือว่า เป็นคุณธรรมสำหรับคนที่เป็นผู้ นำ จะต้องมีความเที่ยงธรรม, ไม่มีความลำเอียงมี ๔ ประการคือ

- ๑) ฉันทาคติคือความลำเอียงเพราะชอบเพราะรักในผู้ นั้นจึงทำให้ได้ดีเป็นคนเด่นในสังคม
- ๒) โทสาคติคือความลำเอียงเพราะชังไม่พอใจผู้ นั้นทำดีเพียงใดความดีไม่ปรากฏ
- ๓) โมหาคติคือความลำเอียงเพราะหลงหรือพลาดผิดเพราะเขลาไม่รู้ความจริงไม่เห็นความดีของเขา

มักเห็นผิดพลาดไป

๔) ภยาคติคือความลำเอียงเพราะกลัวอาจจะกลัวเพราะเขามีเงินทองมีอำนาจมีญาติพี่น้องใหญ่โตกว้างขวางในสังคม

**ข้อที่ ๑๑. มีความเข้มแข็งทั้งร่างกาย และจิตใจ ไม่ยอมแพ้ต่ออำนาจฝ่ายต่ำ หรือกิเลส มีความละอายเกรงกลัวต่อบาปตามหลักของศาสนา มีความหมายตรงกันกับข้อความที่ว่า โอตตปปะ ได้แก่ ความกลัวบาป, เกรงกลัวต่อความชั่ว**

ได้ชื่อว่า ธรรมคุ้มครองโลก ๒ ประการ <sup>๒๕๓</sup> ได้แก่ ธรรมที่ช่วยให้โลกมีความเป็นระเบียบเรียบร้อย ไม่เดือดร้อนและสับสนวุ่นวาย ซึ่งบุคคลที่มีความกลัวต่อบาป ก็จะไม่กล้าที่จะทำความชั่ว ในยุคปัจจุบันมีการทำความชั่วอย่างเปิดเผย แล้วเป็นสาเหตุให้เยาวชนนำมาเป็นพฤติกรรมในการแสดงออก อย่างไม่มีความเกรงกลัว โดยที่ไม่รู้จริงว่า สิ่งที่ตนเองทำลงไปนั้น เป็นความเข้าใจผิดได้อย่างแท้จริง

**ข้อที่ ๑๒. คำนึงถึงผลประโยชน์ของส่วนรวม และของชาติมากกว่าผลประโยชน์ของตนเอง ตรงกับข้อความที่ว่า ปรัตถะ ได้แก่การเห็นความสำคัญในประโยชน์ผู้อื่น**

การเห็นความสำคัญในประโยชน์ผู้อื่นเป็นหนึ่งในประโยชน์ ๓ ประการ <sup>๒๕๔</sup> มากกว่าประโยชน์ของตนเอง ซึ่งเป็นการแก้ไขในปัญหาที่ว่า ด้วยความเห็นแก่ตัว ในปัจจุบันความเห็นแก่ตัวปรากฏให้เห็นได้อย่างชัดเจนว่า มักจะมีความเห็นแก่ตัว เป็นสาเหตุให้เกิดความเดือนร้อนแก่บุคคลอื่น เช่น การจราจรบนถนน ถ้าบุคคลเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม คงไม่เห็นข่าวว่ามีการทะเลาะกันในเวลาการช้อปปิ้ง เพราะว่าต่างคนมีความต้องการที่จะไปได้อย่างสะดวกอย่างเดียวไม่เห็นความปลอดภัยของคนอื่น จึงเกิดมีอุบัติเหตุบนถนนให้เห็นได้ตลอดเวลา

## บทสรุป

บทความนี้ได้เกิดขึ้นเพราะต้องการนำเสนอว่า พระพุทธศาสนากับค่านิยมหลักของคนไทย ๑๒ ประการ ถือได้ว่าเป็นหลักการที่มีลักษณะเหมือนกันและคล้ายคลึง ซึ่งต่างก็มีความคาดหวังในการสร้างความเป็นคนไทยให้มีลักษณะเป็นตัวของตัวเอง มีความเป็นอยู่แบบยั่งยืน เพราะเชื่อว่า หลักธรรมที่มีในค่านิยมหลักนั้น มาจากหลักการในพระพุทธศาสนาทั้งสิ้น ต่างเป็นพื้นฐานของสังคมไทยที่ได้ปฏิบัติสืบต่อกันมาช้านานตั้งแต่อดีตกาลเป็นอย่างดี ด้วยความหวังใญ่ในยุครัฐบาลของคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) ได้ตระหนักเล็งเห็นความสำคัญในการคงอยู่ของค่านิยมของคนไทยที่ดีงาม เกรงว่าจะสูญหายไปจากสังคมไทย จึงมีการประกาศใช้อย่างเป็นทางการให้คนไทยได้นำมาปฏิบัติกันทั่วหน้า และด้วยสังคมไทยส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธที่มีหลักธรรมคำสอนที่สอดคล้องกับค่านิยม ๑๒ ประการ ซึ่งจะส่งผลให้เกิดการอยู่ร่วมกันของสังคมไทยได้อย่างมีความสุขแบบยั่งยืน.

<sup>๒๕๓</sup> อ.ทศก. (ไทย) ๒๐/๒๕๕/๖๕๕.

<sup>๒๕๔</sup> พ.จ. (ไทย) ๓๐/๖๗/๓๓๓.

## บรรณานุกรม

- พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.
- ปิ่น มุกข์นิตย์. แนวสอนธรรมะตามหลักสูตรนิกัธรรมตรี. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์คลังวิทยา, ๒๕๑๔.
- พุทธทาสภิกขุ. การเสริมสร้างจริยธรรมแก่เด็กวัยรุ่น. กรุงเทพฯ: สมชายการพิมพ์, ๒๕๒๑.
- พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธรรมจิตโต). พุทธศาสนากับปรัชญา. บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป จำกัด, ๒๕๓๓.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๙. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.
- พระครูศรีสุตโสภณ (เงิน ชาดเมธี). ความกตัญญูเกิดเวทีในฐานะคุณธรรมค้ำจุนสังคมจากมุมมองพระพุทธศาสนา. วิทยานิพนธ์ พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก. วิธีสร้างบุญบารมี. บริษัท พิมพ์สวย จำกัด. ๒๕๕๑.
- พระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี, มติชนออนไลน์, วันที่ ๑๘ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๕๗ เวลา ๐๗ : ๑๑ : ๔๖ น.  
[http://www.mnre.go.th/ewt\\_news.php?nid=3230](http://www.mnre.go.th/ewt_news.php?nid=3230).

## ภูมิปัญญาท้องถิ่นการตีคลีไฟในสังคมไทย: กรณีศึกษาบ้านหนองเขื่อง

### ตำบลกุดตุ้ม อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ

#### Local Wisdom of Tee Klee Fai in Thai Society: A Case Study of A Traditional Performance Exclusively to Ban Nong Khewng Kut Tum sub-district, Muang District, Chaiyaphum Province

ผศ.ดร.สุนทร ปัญญาพงษ์, ดร.อัญชลี ชัยศรี, อ.วิมลศิลป์ ประจักษ์ภูมิ,  
อ.วิทย์ญญา ชำชัยภูมิ, อ.กัญญาวีร์ แก้วนัย \*

#### บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์ความเป็นมาและวิถีชีวิตของคนในชุมชน ๒) เพื่อศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นในการตีคลีไฟของคนในชุมชน ๓) เพื่อหาแนวทางในการอนุรักษ์และส่งเสริมการตีคลีไฟให้คงอยู่ในชุมชน การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ประชากรที่ทำการศึกษาคือชาวบ้านหนองเขื่อง ตำบลกุดตุ้ม อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ กลุ่มตัวอย่างคือบุคคลสำคัญของชุมชน (Key informant) ได้แก่ ผู้นำชุมชน ราษฎรชาวบ้าน ผู้ทรงคุณวุฒิ คณะกรรมการหมู่บ้าน กลุ่มชาวบ้าน

#### ผลการวิจัยพบว่า

๑) ประวัติศาสตร์ความเป็นมาและวิถีชีวิตของคนในชุมชน บ้านหนองเขื่องอพยพมาจากบ้านกุดตุ้ม อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ เนื่องจากชาวบ้านกลุ่มแรกที่อพยพย้ายมาเห็นว่ามีควมอุดมสมบูรณ์ และในปี พ.ศ. ๒๔๘๖ ได้แยกการปกครองออกจากบ้านกุดตุ้มโดยตั้งหมู่บ้านตามลักษณะของชุมชนเนื่องจากมีหนองน้ำขนาดใหญ่ในชุมชน จึงเรียกว่า “บ้านหนองเขื่อง” ชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมและรับจ้างทั่วไป รวมทั้งชุมชนยึดมั่นใน “ฮีตสิบสอง คองสิบสี่” ที่ปฏิบัติและสืบทอดตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

๒) ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการตีคลีไฟของคนในชุมชน การตีคลีไฟเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ชาวบ้านกระทำกันในช่วงฤดูหนาว โดยนำเอาไม้ไผ่ที่ขึ้นตามหมู่บ้านและต้นจ๊วมาเป็นอุปกรณ์ในการคลายความหนาวของคนในชุมชน โดยจัดขึ้นไม่น้อยกว่า ๑๐๐ ปีที่ผ่านมา กิจกรรมทางสังคมที่ทำให้คนในชุมชนมีปฏิสัมพันธ์กันประกอบด้วย การทำบุญตักบาตร การแสดงตีคลีไฟ การแสดงของหมอลำกลอนพื้นบ้าน การให้ความรู้ของราษฎรชาวบ้าน การแข่งขันกีฬาพื้นบ้าน นอกจากนี้ตีคลีไฟยังเกี่ยวข้องกับการผลิตสินค้าและการประกอบอาชีพเพื่อจำหน่ายเป็นของที่ระลึกของคนในชุมชนเพื่อการพึ่งตนเองของชุมชน

๓) แนวทางการอนุรักษ์และส่งเสริมการตีคลีไฟให้คงอยู่ในชุมชน ประกอบด้วย (๑) การถ่ายทอดภูมิปัญญาแก่เด็ก (๒) การถ่ายทอดภูมิปัญญาแก่ผู้ใหญ่ (๓) การสร้างความตระหนักรับรู้คุณค่าร่วมกัน (๔) การ

\*อาจารย์มหาวิทยาลัยราชภัฏชัยภูมิ

ฟื้นฟูและสืบทอด (๕) การรักษาอัตลักษณ์ชุมชนให้คงอยู่ (๖) การถ่ายทอดโดยผ่านทาง การสื่อสารมวลชน (๗) การพัฒนาศักยภาพและความสามารถของชุมชนเป็นจุดขาย (๘) การส่งเสริมและสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐและเอกชน

คำสำคัญ : ภูมิปัญญาท้องถิ่น , ประเพณีดั้งเดิม, ตีคลีไฟ

## Abstract

This research aimed 1) to study historical background and the local way of life within the community, 2) to study local wisdom in a traditional performance of Tee Klee Fai in the community, and ๓) to explore practical guidelines to preserve and promote continuity of Tee Klee Fai tradition within the community. This research was conducted through a qualitative approach studying the locals from Ban Nong Khewng village, Kut Tum sub-district, Muang district, Chaiyaphum province. A sampling group consisted of the local key informants such as community leaders, local intellectuals, advisory experts, committees of the village and the locals.

### The findings revealed that:

1) On the part of the historical background and the local way of life within the community, the first group of the locals in Ban Nong Khewng village originally immigrated from Kut Tum village, Muang district, Chaiyaphum province because of their perceived fertility of the land. In B.E. ๒๔๘๖, Ban Nong Khewng village was politically separated from Kut Tum village thus, the locals formed the village in accordance with natural landscape of a large swamp in their community. Thereby, the village is called “Ban Nong Khewng”. The majority of the locals worked in agricultural sector and were general employees who had strong faith in “Heetsipsong Klongsipsee traditions” which have been hitherto practiced and inherited.

2) In terms of the local wisdom in a traditional performance of Tee Klee Fai within the community, the findings revealed that Tee Klee Fai tradition is the local wisdom practiced during winter season using bamboo and silk cotton wood as equipments in order to warm the body up when cold. Such tradition has been continuously held at least for the past century. The social activities that allowed the locals to interact with one another included merit-making by means of almsgiving, performance of Tee Klee Fai tradition, performance of rhyming northeastern-style by local singers, education session provided by local intellectuals and ompetition in traditional sports. In addition, Tee Klee Fai tradition involved production of goods and occupational operation of the locals on selling souvenirs to implement self-reliant community.

3) In order to preserve and promote continuity of Tee Klee Fai tradition within the community, the findings suggested that the practical guidelines comprise (1) transferring of the local wisdom to children (2) transferring of the local wisdom to adults (3) cultivating value-based realization among the locals (4) preserving and inheriting the tradition (5) preserving identity of the community (6) distributing the tradition by means of mass communication (7) developing potential and capacity of the community as a selling point (8) obtaining promotion and support from government and private sectors.

**Keywords:** Local wisdom, Traditional Performance, Tee Klee Fai

## ๑. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาการวิจัย

ภูมิปัญญาเป็นความคิดทางสังคมที่สำคัญอย่างหนึ่ง ซึ่งสังคมขนาดใหญ่พอควรและดำรงอยู่ได้ยาวนานย่อมต้องมีด้วยกันทุกสังคม สังคมไทยเป็นสังคมเก่าแก่สังคมหนึ่งจึงปรากฏภูมิปัญญาเช่นนี้อยู่จำนวนมาก ภูมิปัญญาเหล่านี้นอกจากแสดงความเป็นไทย เป็นเอกลักษณ์ไทยที่สำคัญอย่างหนึ่งแล้วยังเป็นเครื่องชี้วัดความเจริญและพัฒนาการของคนในชาตินั้นทั้งนี้ เพราะภูมิปัญญาเป็นสิ่งละเอียดอ่อนชาติที่เจริญมีสังคมที่สงบสุขร่มเย็นไม่ระส่ำระสายและมีความเป็นอิสระจึงจะสามารถสร้างสรรค์ และสั่งสมภูมิปัญญาเฉพาะตนขึ้นมาได้ (เรืองเดช ปันเขียนชดัย, ๒๕๔๒)

ภูมิปัญญาท้องถิ่นถือเป็นองค์ความรู้ ที่มีความหมายเช่นเดียวกับองค์ความรู้พื้นบ้าน คีย์ (Keyes. ๑๙๘๙ อ้างถึงใน ชยันต์ วรรธนะภูติ. ๒๕๔๐) ได้ให้ความหมายของ “ระบบความรู้พื้นบ้าน” ว่าหมายถึง ความคิด ความเข้าใจ ทักษะคติ ที่ได้พัฒนาขึ้นก่อนก่อรูปขึ้นมา โดยชาวบ้านเพื่อที่จะสามารถนำเอามาใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน ซึ่งมีความหมายเช่นเดียวกับความคิดหรือระบบคิดเชิงปฏิบัติ (Practical Thought) มีบทบาทสำคัญในการดำรงชีวิตของมนุษย์ ไม่ว่าจะเป็นการใช้เพื่อปรุงอาหาร การสร้างบ้าน การรักษาพยาบาล หรือการจัดสรรบทบาททางสังคม และการจัดความสัมพันธ์ทางสังคม ระบบความรู้พื้นบ้านจะดีหรือจะมีประสิทธิภาพอย่างไร จะต้องวัดกันที่ว่าสิ่งนั้นเป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตประจำวันมากน้อยเพียงใด วิธีการศึกษาระบบความรู้พื้นบ้าน ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกิดจากการสั่งสมของประสบการณ์ของผู้รู้ในชุมชนและเป็นประสบการณ์ที่ได้รับการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษที่มีความรู้และจากสถาบันต่าง ๆ มากมาย ซึ่งมีอิทธิพลของสิ่งแวดล้อมและศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้องอยู่ด้วยและมีวัฒนธรรมเป็นพื้นฐาน ภูมิปัญญาเป็นสิ่งที่มิมีมานานมีการปฏิบัติโดยผู้คนในชุมชนนั้น การศึกษาในระยะแรก ๆ เป็นเรื่องของวัฒนธรรมในชุมชน เรื่องการพึ่งพาตนเองของชาวบ้าน ต่อมาได้ศึกษากว้างขึ้นในลักษณะของนักปราชญ์ชาวบ้าน

ดังนั้น ภูมิปัญญาชาวบ้านจึงเป็นสิ่งที่สนใจและได้รับการรื้อฟื้นและเผยแพร่มากขึ้น มนุษย์เมื่อมาอยู่รวมกันเป็นกลุ่มย่อมเรียนรู้ ปรับตัว และสร้างสรรค์วัฒนธรรมที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติ เพื่อการดำรงอยู่ของชีวิต ดังนั้น กระบวนการเรียนรู้ ประสบการณ์ โลกทัศน์ ความเชื่อ พิธีกรรมต่าง ๆ อันประกอบกันเป็นวิถีชีวิตของผู้คนที่มีการสั่งสม สืบทอดและปรับเปลี่ยนต่อเนื่องกันมา จึงเป็นภูมิปัญญาของผู้คนในท้องถิ่นนั้น ๆ สำหรับภูมิปัญญาในกระบวนการที่เกิดจากการสืบทอด ถ่ายทอด องค์ความรู้ที่มีอยู่เดิมในชุมชนท้องถิ่นต่าง ๆ แล้วพัฒนา เลือกรสร ปรับปรุงองค์ความรู้เหล่านั้นจนเกิดทักษะและความชำนาญที่สามารถแก้ปัญหา



และพัฒนาชีวิตให้เหมาะสมกับยุคสมัย แล้วเกิดภูมิปัญญา (องค์ความรู้ใหม่) ที่เหมาะสม และสืบทอดพัฒนาต่อไปอย่างไม่มีที่สิ้นสุด (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, ๒๕๔๑)

การตีลิไฟ เป็นอัตลักษณ์แห่งเดียวของจังหวัดชัยภูมิ และแห่งเดียวในสังคมไทย โดยมีการอนุรักษ์และส่งเสริมประเพณีมาเป็นเวลานาน ชุมชนได้ให้ความสำคัญกับการยึดถือและปฏิบัติให้ถูกต้องตามหลักความเชื่อแบบดั้งเดิมของชุมชนและสอดคล้องตามขนบธรรมเนียมประเพณีและหลักธรรมของศาสนา แม้ว่าสังคมสมัยใหม่ไปเริ่มเบียดขับเข้าไปในชุมชนก็ตาม หากมองให้สอดคล้องกับแนวคิดของวัฒนธรรมชุมชนแล้วจะเห็นได้ว่า การตีลิไฟนั้นมิใช่ระบบความสัมพันธ์กับคนในชุมชนเป็นอย่างมาก ทั้งในเรื่องของการควบคุม การให้ระบบคุณค่าร่วม การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนในสังคมและการสร้างความสัมพันธ์ของคนในสังคมและธรรมชาติที่อยู่รอบตัว ซึ่งการให้ความสำคัญในเรื่องการตีลิไฟ เป็นการแสดงถึงความภูมิปัญญาท้องถิ่นและกิจกรรมที่สะท้อนให้เห็นถึงแบบแผนของสังคมที่ยังคงดำเนินการอยู่ โดยอาศัยระบบสั่งสมและการสืบทอดให้แก่อนุชนรุ่นหลังได้ยึดถือและปฏิบัติสืบทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่น

จึงกล่าวได้ว่า การตีลิไฟ เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นอันเป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นทุกปีของจังหวัดชัยภูมิ อยู่ในพื้นที่ชุมชนบ้านหนองเชียง ตำบลกุดตุ้ม อำเภอเมืองชัยภูมิ การละเล่นตีลิไฟ เป็นการละเล่นของชายหนุ่มบ้านหนองเชียง ตำบลกุดตุ้ม อำเภอเมืองชัยภูมิ ที่มีมาช้านานตั้งแต่สมัยโบราณ เนื่องจากช่วงเทศกาลออกพรรษา เกี่ยวข้องกับการละเล่นในฤดูกาลเกี่ยวข้าว ก่อนอาบน้ำในบึงใหญ่ใกล้บ้านก่อนค่ำ ชาวบ้านนำท่อนต้นนุ่นแห้งใช้เหน็บไม้ไผ่ที่อยู่ริมห้วยมาตีแข่งกันเล่นเพื่อสร้างความสนุกสนาน ลูกไม้นุ่นแห้ง ได้ถูกตีไปตกบนกองไฟ ลูกคลีได้ติดไฟ นำมาตีต่อเห็นประกายไฟ กระจายไปกับแรงตีและปลิวไปกับลูกคลีไฟอย่างสวยงามในเวลาพลบค่ำ จึงเป็นที่มาของตีลิไฟในปัจจุบัน จากการเอาต้นจิวแห้งหั่นเป็นท่อนขนาด ๑๐ - ๑๕ เซนติเมตร ก่อนนำมาเผาไฟเพื่อตีแข่งกีฬา กัน ส่วนไม้ตีใช้เหน็บไม้ไผ่ ตรงปลายอง ด้ามยาวประมาณ ๑ เมตร ใช้ตีกันอย่างสนุกสนาน แบ่งการแข่งขันข้างละ ๗ - ๑๑ คน แข่งขันและกำหนดเวลาตามความเหมาะสมและข้อตกลงก่อนการแข่งขัน เป็นประจำของทุกปี คล้ายกับกีฬาออกก็ ต่อมาได้รับการแพร่หลาย และพัฒนามาเป็นกิจกรรมประเพณีที่นำมาเล่นในช่วงหลังวันออกพรรษาจนถึงเทศกาลลอยกระทง

สำหรับกิจกรรมจะคล้ายการแข่งขันฟุตบอล เพียงแต่ใช้ไม้ตีลูกคลีไฟแทนการเตะลูกฟุตบอล และห้ามยกไม้คลีสูงเกินเอว ส่วนผู้รักษาประตูจะใช้ส่วนไหนของร่างกายรับลูกคลีก็ได้ ผู้เล่นแต่ละคนจะมีน้ำใจเป็นนักกีฬาไม่มีการแกล้งกันแต่อย่างใด จะเห็นเพียงลูกไฟลอยไปอย่างสวยงาม สร้างความหวาดเสียวให้กับผู้ชมเป็นอันมาก ซึ่งการแข่งขันตีลิไฟในแต่ละปี ไม่สร้างความผิดหวังให้กับนักท่องเที่ยว ที่ได้ชมการตีลิไฟที่สวยงามหนึ่งเดียวในสังคมไทยของจังหวัดชัยภูมิ ดังนั้น คณะผู้วิจัยเห็นว่าหากได้มีการศึกษาประวัติศาสตร์ของชุมชนอย่างลุ่มลึกจะทำให้เราทราบถึงความเป็นมาของชุมชนและวิถีชีวิตของคนในชุมชน สะท้อนให้เห็นถึงองค์ความรู้หรือภูมิปัญญาท้องถิ่นในการละเล่นตีลิไฟแห่งเดียวในประเทศไทยและในโลก รวมทั้งการหาแนวทางในการอนุรักษ์และส่งเสริมการตีลิไฟให้คนอนุชนรุ่นหลังได้ทราบยอมเป็นการเผยแพร่วัฒนธรรมของชุมชนให้เป็นที่รู้จักต่อไป

## ๒. วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย

- ๒.๑ เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์ความเป็นมาและวิถีชีวิตของคนในชุมชน
- ๒.๒ เพื่อศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นในการตีลิไฟของคนในชุมชน
- ๒.๓ เพื่อหาแนวทางในการอนุรักษ์และส่งเสริมการตีลิไฟให้คงอยู่ในชุมชน

### ๓. ขอบเขตของโครงการวิจัย

๓.๑ ขอบเขตด้านพื้นที่ในการวิจัยครั้งนี้คณะผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่เฉพาะชุมชนบ้านหนองเจื่อง ตำบล กุดตุ้ม อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ เป็นพื้นที่ที่ใช้ในการดำเนินการวิจัย

๓.๒ ขอบเขตด้านเนื้อหา การทำวิจัยเรื่อง ภูมิปัญญาท้องถิ่นการตีคลีไฟแห่งเดียวในสังคมไทย : กรณีศึกษาชุมชนบ้านหนองเจื่อง ตำบลกุดตุ้ม อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ มีขอบเขตด้านเนื้อหา ดังนี้

๑) ศึกษามิติประวัติศาสตร์เกี่ยวกับความเป็นมาและวิถีชีวิตของคนในชุมชน

๒) ศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นในการตีคลีไฟของคนในชุมชน ที่สะท้อนให้เห็นถึงองค์ความรู้และภูมิปัญญาในการดำเนินชีวิตของคนในชุมชน

๓) เพื่อแสวงหาแนวทางในการอนุรักษ์และส่งเสริมการตีคลีไฟให้คงอยู่ในชุมชน

๓.๓ ขอบเขตด้านประชากร

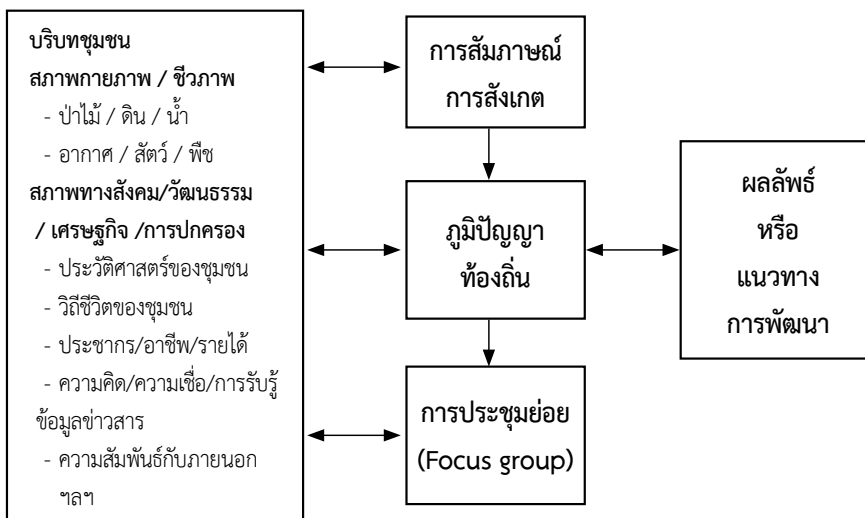
ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้คือชาวบ้านหนองเจื่อง ตำบลกุดตุ้ม อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ ส่วนกลุ่มตัวอย่างประกอบด้วยผู้นำชุมชน คณะกรรมการหมู่บ้าน เจ้าหน้าที่รัฐ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการเข้าร่วมและส่งเสริมประเพณีการตีคลีไฟของชุมชนบ้านหนองเจื่อง ตำบลกุดตุ้ม อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ

๓.๔ ขอบเขตด้านเวลา

เวลาที่ใช้ในการทำวิจัยครั้งนี้คือตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๕๗ – กันยายน พ.ศ. ๒๕๕๘

### ๔. กรอบแนวคิดในการวิจัย

การทำวิจัยเรื่อง ภูมิปัญญาท้องถิ่นการตีคลีไฟแห่งเดียวในสังคมไทย : กรณีศึกษาบ้านหนองเจื่อง ตำบลกุดตุ้ม อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ คณะผู้วิจัยได้ทบทวนแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องประกอบด้วย แนวคิดภูมิปัญญา แนวคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น แนวคิดเกี่ยวกับวิถีชีวิตของชุมชน แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมชุมชน เพื่อมาอธิบายภายใต้ปรากฏการณ์ทางสังคม “ตีคลีไฟ” ซึ่งเป็นปฏิบัติการของชุมชนบ้านหนองเจื่อง ตำบลกุดตุ้ม อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ ตามกรอบแนวคิดการวิจัยดังภาพที่ ๑



## ๕. ระเบียบวิธีวิจัย

คณะผู้วิจัยมีกระบวนการและขั้นตอนในการดำเนินการวิจัย โดยเป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เพื่อนำมาวิเคราะห์ที่สะท้อนถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นและปฏิบัติการของชุมชน

### ๕.๑ พื้นที่ทำวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้เลือกพื้นที่ศึกษาแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) ได้แก่ บ้านหนองเชียง ตำบลกุดตุ้ม อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ

### ๕.๒ หน่วยที่ใช้ในการวิเคราะห์

หน่วยที่ใช้ในการวิเคราะห์ครั้งนี้ คือ ระดับครัวเรือนและระดับองค์กร โดยระดับครัวเรือนประกอบด้วย ผู้รู้ในชุมชน ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้อาวุโส และผู้มีความรอบรู้ซึ่งได้รับการยอมรับจากทุก ๆ คนในชุมชน และระดับองค์กร ได้แก่ คณะกรรมการหมู่บ้าน และเจ้าหน้าที่หรือหน่วยงานจากองค์กรภายนอก ประกอบด้วย เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบล นักวิชาการด้านการท่องเที่ยว นายองค์การบริหารส่วนตำบล พัฒนาการอำเภอ

### ๕.๓ ระยะเวลาของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ใช้เวลาในการรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการศึกษาเชิงคุณภาพ เป็นเวลา ๖ เดือนตั้งแต่เดือน ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๕๗ ถึงเดือน พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๕๘

### ๕.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

การทำวิจัยครั้งนี้ เพื่อให้ได้ข้อมูลรอบด้านและสมบูรณ์มากที่สุด ผู้วิจัยได้กำหนดขั้นตอนและวิธีการรวบรวมข้อมูลออกเป็น ๒ ส่วนดังนี้คือ

๑) การเก็บรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) เป็นการเก็บข้อมูลที่รวบรวมจากเอกสารทางวิชาการต่าง ๆ เช่น ตำรา วารสาร บทความ หนังสือ รายงานการวิจัย วิทยานิพนธ์ และเอกสารอื่น ๆ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อต้องการศึกษาข้อมูลพื้นฐานเรื่องที่เราจะศึกษามีประเด็นที่น่าสนใจอะไรบ้างและมีผู้ศึกษามากน้อยเพียงใด รวมทั้งนำข้อมูลที่ได้เป็นแนวทางในการศึกษาปรากฏการณ์ในชุมชน นอกจากนี้ยังช่วยให้ผู้วิจัยพัฒนาคอบแนวคิดและแนวทางการสัมภาษณ์อีกด้วย

๒) การเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม (Field Research) ใช้วิธีการสัมภาษณ์ในแนวลึก (In-depth Interviews) ตามแนวทางการสัมภาษณ์ที่กำหนดไว้ โดยสัมภาษณ์จากผู้รู้หรือปราชญ์ชุมชน ผู้นำหมู่บ้าน และชาวบ้านหนองเชียง รวมทั้งเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยเข้าไปใช้ชีวิตในวัดของชุมชนเพื่อสังเกตแบบมีส่วนร่วม มีเวลาตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลและที่สำคัญได้ศึกษาจากมุมมองของชาวบ้านและองค์กรท้องถิ่นต่าง ๆ ในชุมชน ในการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม คณะผู้วิจัยทำการเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง ๒ กลุ่ม ดังนี้

ก. กลุ่มคณะกรรมการองค์กรและสมาชิกชาวบ้าน ได้แก่

๑) คณะกรรมการองค์กร ประกอบด้วย คณะกรรมการหมู่บ้าน คณะกรรมการกลุ่มสตรี คณะกรรมการกลุ่มเยาวชน และครู เก็บข้อมูลโดยพิจารณาคัดเลือกจากเกณฑ์ (๑) เลือกตัวแทนของคนที่มาจากกลุ่มต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ คณะกรรมการหมู่บ้าน จำนวน ๓ คน กลุ่มสตรี จำนวน ๒ คน กลุ่มเยาวชน จำนวน ๒ คน ครู จำนวน ๑ คน (๒) การคัดเลือกตามวัยและช่วงเวลาในการเข้าเป็นคณะกรรมการ

๒) สมาชิกชาวบ้าน ประกอบด้วย ชาวบ้านที่เข้าไปมีส่วนร่วมและชาวบ้านที่ไม่ได้เข้าไปมีส่วนร่วม ในประเพณีหรือกิจกรรมเทศกาล เก็บข้อมูลในส่วน ภูมิปัญญา การเข้าร่วมกิจกรรม ผลประโยชน์ของการเทศกาล

ไฟ และความคิดเห็นต่อประเพณีตีกลีไฟให้คงอยู่ในชุมชน

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลผู้วิจัยใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการตามแนวทางการสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมตามแนวทางการสังเกต รวมทั้งใช้สมุดบันทึกและการสังเกตของผู้วิจัยเพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงคุณภาพที่สำคัญสมบูรณ์เพื่อให้สามารถนำไปวิเคราะห์ข้อมูลได้อย่างถูกต้อง

ข. กลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้องคือผู้รู้ในชุมชนและบุคคลภายนอกที่เกี่ยวข้อง ได้แก่

๑) กลุ่มผู้รู้ในชุมชน (Key Informants) ประกอบด้วย ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้อาวุโส พระสงฆ์ และผู้มีความรอบรู้ซึ่งได้รับการยอมรับจากทุก ๆ คนในชุมชน โดยเก็บข้อมูลในส่วนของบริบทของชุมชน ได้แก่ สภาพนิเวศวิทยา สภาพสาธารณสุขของหมู่บ้าน สภาพทางเศรษฐกิจ สถาบันครอบครัว ประเพณีศาสนาและความเชื่อ สภาพทางสังคมและปัญหาของชุมชน ประวัติความเป็นมาของการตีกลีไฟ ทัศนคติความเชื่อการตีกลีไฟ รูปแบบประเพณีและกิจกรรม การสืบทอดประเพณีให้คงอยู่ในอนาคต

๒) บุคคลภายนอกที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วย องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) กุ่มตุ้ม สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด สำนักงานพุทธศาสนาจังหวัดชัยภูมิ สำนักท่องเที่ยวจังหวัดชัยภูมิ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ ซึ่งเก็บข้อมูลเกี่ยวกับความคิดเห็น ความเชื่อ รูปแบบประเพณีและกิจกรรม และแนวทางการส่งเสริมให้คงอยู่ในชุมชน

๓) นักท่องเที่ยว เก็บข้อมูลในส่วน การรับรู้ข้อมูลข่าวสาร การเข้าร่วมกิจกรรม รูปแบบประเพณีและกิจกรรม การสืบทอดประเพณีให้คงอยู่ในอนาคต

#### ๕.๕ เครื่องมือในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพผู้วิจัยใช้เครื่องมือในการวิจัยดังนี้

ก. การสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (Semi-Structured Interview) โดยมีแนวทางการสัมภาษณ์เป็นเครื่องมือในการรวบรวมข้อมูล (Semi-Structured Interview Guide) ประกอบด้วยแนวทางการสัมภาษณ์ ๔ แนวทาง คือ ๑) แนวทางการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในชุมชน ๒) แนวทางการสัมภาษณ์ผู้นำและคณะกรรมการหมู่บ้าน ๓) แนวทางการสัมภาษณ์สมาชิกชาวบ้าน ๔) แนวทางการสัมภาษณ์กลุ่มหรือบุคคลภายนอกที่เกี่ยวข้อง สำหรับการเก็บรวบรวมข้อมูลในระดับหมู่บ้าน กลุ่มหรือองค์กร และระดับปัจเจกบุคคล ใช้แนวทางการสัมภาษณ์ ดังนี้

๑) สัมภาษณ์กลุ่มผู้รู้ในชุมชน ประกอบด้วย ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้อาวุโสพระสงฆ์และผู้มีความรอบรู้ซึ่งได้รับการยอมรับจากทุก ๆ คนในชุมชน เก็บข้อมูลในส่วนของบริบทของชุมชน ได้แก่ สภาพนิเวศวิทยา การสาธารณสุขของหมู่บ้าน สภาพทางเศรษฐกิจ สถาบันครอบครัว ประเพณีศาสนาและความเชื่อ สภาพทางสังคมและปัญหาของชุมชน ประวัติความเป็นมาของชุมชนและวิถีชีวิตของชุมชน

๒) สัมภาษณ์กลุ่มคณะกรรมการหมู่บ้านหรือองค์กรชุมชน ประกอบด้วย คณะกรรมการหมู่บ้าน คณะกรรมการกลุ่มสตรี คณะกรรมการกลุ่มเยาวชน เก็บข้อมูลโดยสัมภาษณ์ในส่วนของประเพณีตีกลีไฟ ได้แก่ ประวัติความเป็นมาของการดำเนินการ รูปแบบการดำเนินงาน การแบ่งหน้าที่และความรับผิดชอบ ความเชื่อของประเพณี ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงาน การมีส่วนร่วมต่อกิจกรรม งบประมาณในการดำเนินงาน การส่งเสริมการตีกลีไฟให้คงอยู่ในชุมชน

๓) สัมภาษณ์กลุ่มชาวบ้าน ประกอบด้วย ชาวบ้านที่ได้เข้ามามีส่วนร่วมและไม่ได้มีส่วนร่วมในประเพณีหรือกิจกรรมการตีกลีไฟ เก็บข้อมูลในส่วนของ การเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชน/องค์กรชุมชน รูปแบบการเข้าร่วม

ประเพณีหรือกิจกรรม การดำเนินงาน ผลประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ ความคิดเห็นต่อการดำเนินงาน ภูมิปัญญาท้องถิ่นต่อปฏิบัติการของชุมชน รวมทั้งแนวทางในการอนุรักษ์และส่งเสริมการตีลิไฟให้คงอยู่ในชุมชน

๔) สัมภาษณ์กลุ่มบุคคลภายนอกที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วย สภาวัฒนธรรมจังหวัด สำนักงานพุทธศาสนาจังหวัด พัฒนาการ สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล เก็บข้อมูลทั้งในส่วนของบุคคลทั่วไปและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ ได้แก่ การประชาสัมพันธ์ การรับรู้ข้อมูลข่าวสาร แนวทางการกิจกรรมของชุมชน บทบาทและหน้าที่ในการส่งเสริมกิจกรรมของชุมชน ปัญหาอุปสรรคในการจัดกิจกรรมของชุมชน แนวทางในการอนุรักษ์และส่งเสริมการตีลิไฟให้คงอยู่ในชุมชน

ข. การสังเกต (Observation) เป็นวิธีการที่ผู้วิจัยเข้าไปศึกษาเพื่อทำความเข้าใจกับปรากฏการณ์การดำเนินงานและกิจกรรมที่เกิดขึ้นในองค์กรชุมชนโดยมีแนวทางการสังเกตเป็นเครื่องมือ

๑) การสังเกตโดยตรง (Direct Observation) หมายถึง การเฝ้าดูโดยที่ผู้วิจัยได้เข้าไปเกี่ยวข้องหรือร่วมกระทำในเหตุการณ์ที่ตนดูอยู่ การสังเกตผู้วิจัยได้เข้าไปอยู่ในสถานที่นั้น แต่ไม่เข้าไปแทรกพฤติกรรมหรือเข้าไปร่วมกิจกรรมของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่ผู้วิจัยตั้ง วัตถุประสงค์ไว้ เช่น สภาพทั่วไปของชุมชน สภาพแวดล้อม การดำรงชีวิตและความเป็นอยู่ของชาวบ้าน การคัดเลือกผู้นำหรือกรรมการ ความสัมพันธ์ของชาวบ้าน การดำเนินงานของกลุ่ม เป็นต้น

๒) การสังเกตอย่างมีส่วนร่วม (Participant Observation) โดยผู้วิจัยเข้าไปเกี่ยวข้องหรือมีส่วนร่วมกระทำในเหตุการณ์กิจกรรม ผู้วิจัยใช้การสังเกตโดยเข้าไปมีส่วนร่วมกระทำในเหตุการณ์หรือกิจกรรมที่เกิดขึ้นกับคนในชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการจัดกิจกรรมการเล่นการตีลิไฟ ได้แก่ การเดินสำรวจพื้นที่รอบหมู่บ้าน การแลกเปลี่ยนแนวคิดการถ่ายทอดองค์ความรู้จากรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่ง การผลิตลูกลิไฟ การร่วมกิจกรรมย่อยต่าง ๆ ของชุมชน เป็นต้น

ค. การประชุมกลุ่มย่อย (Focus group) เป็นวิธีการหนึ่งที่คณะผู้วิจัยใช้ในการหาข้อสรุปร่วมกับภูมิปัญญาท้องถิ่น องค์ความรู้ รูปแบบกิจกรรมการตีลิไฟ รวมทั้งการแสวงหาแนวทางในการอนุรักษ์และส่งเสริมการตีลิไฟให้คงอยู่ในชุมชนต่อไป

## ๕.๖ การตรวจสอบข้อมูล

ตรวจสอบความตรงของข้อมูลโดยวิธีการตรวจสอบสามเส้า คือ

๑) การตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล (Data triangulation) ตรวจสอบจากแหล่งที่มาของข้อมูล เวลา สถานที่และบุคคลที่ต่างกันต้องได้ข้อมูลที่ตรงกัน

๒) การตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล (Methodological triangulation) ตรวจสอบข้อมูลจากการเก็บรวบรวม เพราะการเก็บรวบรวมข้อมูลหลายวิธีในเรื่องเดียวกันวิธีการต่างกัน เช่น การสนทนา การสังเกต การปฏิบัติการจริง การศึกษาเอกสาร เป็นต้น

## ๕.๗ การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูล คณะผู้วิจัยใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ คือ นำข้อมูลทุกประเภทที่ได้จากการสัมภาษณ์และการสังเกตมาตรวจสอบความสมบูรณ์ของข้อมูล แล้วนำมาจัดระบบข้อมูลแยกประเภทข้อมูลตามวัตถุประสงค์และขอบเขตที่ศึกษาวิจัย จากนั้นจึงประมวลข้อมูลทุกประเภทเข้าด้วยกันแล้วตีความหมายและวิเคราะห์ โดยใช้แนวความคิดและทฤษฎีที่ทบทวนมา โดยใช้หลักการวิเคราะห์ภายใต้บริบทตัวแทนในชุมชนในลักษณะภาพรวม และนำเสนอข้อมูลในลักษณะการพรรณนาเชิงวิเคราะห์

## ๖. สรุปผลการวิจัย

### ๑) ประวัติศาสตร์ความเป็นมาและวิถีชีวิตของคนในชุมชนบ้านหนองเขื่อง

บ้านหนองเขื่อง ในอดีตอยู่ในการปกครองของบ้านกุดตุ้ม หมู่ที่ ๔ ตำบลกุดตุ้ม อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ โดยมีนายหล้า วงศ์นรา และนายเสื่อ หาญพยัคฆ์ นำพาชาวบ้านมาตั้งถิ่นฐานตามทีนา เนื่องจากชาวบ้านเห็นว่าเพื่อความสะดวกในการไปทำงานในไร่นาของตนเอง จากนั้น นายหล้า วงศ์นรา นำพวกส่วนหนึ่งไปตั้งบ้านเรือนอยู่ใกล้หนองน้ำเรียกว่า คุ่มบ้านโป่ง ซึ่งอยู่ทางทิศตะวันออก ส่วนนายเสื่อนั้น นำชาวบ้านส่วนหนึ่งมาตั้งอยู่ที่ตอน ด้านทางทิศตะวันตกของหนองน้ำ โดยเรียกว่าคุ่มบ้านดอน ตามลักษณะที่ตั้งของพื้นที่ดังกล่าว ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๘๖ ได้ขอแยกการปกครองออกจากบ้านกุดตุ้ม หมู่ที่ ๔ และรวมชาวบ้านทั้งสองคุ่มเป็นหมู่บ้านเดียวกัน ในภายหลังจึงได้ตั้งชื่อหมู่บ้านตามนามของหนองน้ำใหญ่ของชุมชน เรียกว่า “บ้านหนองเขื่อง” ต่อมาเมื่อชุมชนเกิดการขยายตัวมากขึ้นและมีจำนวนประชากรเพิ่มขึ้นตามลำดับ ชาวบ้านบ้านหนองเขื่องจึงมีความเห็นร่วมกัน แยกหมู่บ้านหนองเขื่องออกเป็น ๒ หมู่บ้านตามลำดับ กล่าวคือ คุ่มบ้านดอน ให้ตั้งเป็นบ้านหนองเขื่อง หมู่ที่ ๖ มีนายหล้า วงศ์นรา เป็นผู้ใหญ่บ้านคนแรก ส่วนคุ่มบ้านโป่ง ให้ตั้งเป็นบ้านหนองเขื่อง หมู่ที่ ๑๖ ตั้งแต่วันที่ ๓ กันยายน พ.ศ. ๒๕๔๑ เป็นต้นมา ผู้ใหญ่บ้านคนแรกคือ นายอุ้น บุญชู และผู้ใหญ่บ้านคนปัจจุบันคือนายวิเชียร หาญมรรคา ตั้งแต่วันที่ ๑๖ กันยายน ๒๕๔๖ จนถึงปัจจุบัน สำหรับวิถีชีวิตของคนบ้านหนองเขื่อง ส่วนใหญ่ชาวบ้านอาศัยหนองเขื่องซึ่งเป็นหนองน้ำสาธารณะใช้ประโยชน์ในการประกอบอาชีพทางการเกษตรและการอุปโภคบริโภคในครัวเรือน

นอกจากนี้ ชาวบ้านหนองเขื่องมีความเชื่อทั้งไสยศาสตร์และพุทธศาสตร์ คำว่าไสยศาสตร์หมายความว่าชาวบ้านมีความเชื่อในสิ่งลึกลับหรืออำนาจเหนือธรรมชาติตามหลักของศาสนาพราหมณ์ และหลักการสำคัญสูงสุดของชุมชนคือความศรัทธาในหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา ชุมชนบ้านหนองเขื่องมีวัดจำนวน ๒ แห่ง ได้แก่ วัดแจ้งสว่างและวัดเกาะคูเมือง เป็นวัดที่คนในชุมชนร่วมกันทำบุญประจำหมู่บ้าน ทั้งสองวัดมีบรรยากาศที่สัปปายะร่มรื่นและเป็นจุดศูนย์รวมในกิจกรรมงานทำบุญและพิธีกรรมต่าง ๆ ชาวบ้านหลายคนกล่าวว่า วัดประจำหมู่บ้านทั้งสองแห่งเป็นที่เคารพนับถือ ศรัทธาของชาวบ้านหนองเขื่องและชาวบ้านใกล้เคียง ชุมชนได้นำเอาหลักคำสอนทางพระศาสนาผนวกเข้ากับพิธีกรรมให้สมาชิกของชุมชนยึดถือปฏิบัติเรียกว่า “ประเพณีฮีตสิบสอง คลองสิบสี่” สืบทอดและส่งต่อกันมาเป็นเวลายาวนาน ส่งผลให้ชุมชนเกิดความสงบสุขเรื่อยมา

### ๒) ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการตีคลีไฟของคนในชุมชน

#### (๑) การจัดการความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติแวดล้อม

การตีคลีไฟเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ชาวบ้านกระทำกันในช่วงฤดูหนาว ชุมชนร่วมจัดกิจกรรมนี้เป็นเวลา ๑๐๐ ปีล่วงมาแล้ว โดยนำเอากอไผ่ที่ขึ้นตามหมู่บ้านและต้นจันทน์หรือต้นนุ่นมาเป็นอุปกรณ์ในการคลายความหนาวของคนในชุมชน ช่วงแรกเรียกว่า “ตีโหล่น” ใช้ไม้จันทน์เนื่องจากมีลักษณะเบาตีไฟง่ายเป็นลูกคลี ส่วนไม้ไผ่จะเลือกเหง้าไผ่ที่มีลักษณะคล้ายไม้กอล์ฟหรือไม้ตีลูกฮอกกี้ ซึ่งทั้งสองอย่างมีอยู่ในชุมชนเป็นจำนวนมาก ในช่วงแรกใครตีโกลจะชนะ แต่ภายหลังเอาลูกคลีไปตีไฟเมื่อตีไปกลิ้งไปมาเกิดแสงสวยงาม ยิ่งถ้าตีลูกคลีในตอนมืด นอกจากความสวยงามและสนุกสนานแล้ว ชาวบ้านเชื่อว่าช่วยปัดเป่าสิ่งชั่วร้ายที่มีอยู่ในชุมชนให้อันตรธานหายไปอีกด้วย อีกทั้งคนในชุมชนเห็นว่าตีคลีไฟเป็นอัตลักษณ์ของชุมชนเพราะเมื่อถึงฤดูการออกพรรษาคนภายนอกชุมชนสามารถเข้าร่วมกิจกรรมที่จัดขึ้นปีละครั้ง จึงเป็นกิจกรรมที่สะท้อนถึงการรักษาการรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมของท้องถิ่น



(๒) ระบบสังคมหรือการจัดความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์

ตีคลีไฟเป็นปฏิบัติการของคนในชุมชนและนอกชุมชนซึ่งเป็นความสัมพันธ์ในการอยู่ร่วมกันของสังคม โดยชุมชนบ้านหนองซึ้งได้เรียนรู้ตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน โดยผ่านสัญลักษณ์ที่เป็นองค์รวมของชุมชนคือตีคลีไฟ กล่าวคือมีการจัดกิจกรรมการเล่นปีละ ๑ ครั้งในช่วง "งานออกพรรษา" ของทุกปี ในช่วงเช้าจะมีพิธีตักบาตร การแข่งขันปล่อยโคมไฟ การแข่งขันฟุตบอล, ตะกร้อ, วอลเลย์ และการแข่งขันกีฬาพื้นบ้าน เช่น การแข่งขันเรือพาย การชกมวยทะเล ฯลฯ และในช่วงเย็น ก็จะมีการแข่งขัน "ตีคลีไฟ" ครึ่งละ ๑๕ นาที พัก ๑๐ นาทีการจัดชลบวนของตีในชุมชน หมอลำกลอนพื้นบ้าน ประชาชนชาวบ้าน เพื่อเป็นการส่งต่อมรดกทางสังคมให้คนรุ่นหลังได้เรียนรู้ปฏิบัติตาม

ผู้นำชุมชนกล่าวว่า “การตีคลีไฟมีความสำคัญต่อชุมชนบ้านหนองซึ้ง เนื่องจากชาวบ้านเห็นว่าเป็นกิจกรรมที่เพิ่มความสามัคคีในชุมชน อีกทั้ง เป็นการฝึกความอดทนของชายหนุ่มในหมู่บ้าน และยังเป็นการละเล่นที่คลายความหนาวจากสภาพอากาศที่เข้าสู่ฤดูหนาว ขณะเดียวกันประเพณีการตีคลีไฟนี้ยังสามารถเอาไว้อ้อนรับแขกผู้มาเยือนหรือนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาสัมผัสวิถีชีวิตและวัฒนธรรมความเป็นอยู่ของคนในชุมชนอีกด้วย” จึงอาจกล่าวได้ว่า ตีคลีไฟที่ปฏิบัติอยู่ในชุมชนยังส่งผลต่อการดำรงอยู่ของชุมชน เพราะญาติพี่น้องทั้งอาศัยอยู่ใกล้และไกลเมื่อถึงฤดูกาลงานบุญประเพณี ต้องหาโอกาสมาร่วมกิจกรรมทำบุญและพาลูกหลานเที่ยวเพลิดเพลินชมการแสดงและการละเล่นอย่างสนุกสนานตามเวลาและความเหมาะสม จากที่กล่าวมาแล้วสรุปได้ว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นในการตีคลีไฟเป็นกิจกรรมงานบุญที่ช่วยส่งเสริมการเรียนรู้และแลกเปลี่ยนประสบการณ์อันทรงคุณค่าจากรุ่นหนึ่งสู่อีกหนึ่ง เพื่อให้ลูกหลานได้รักษาเจตนารมณ์ที่ดีของปู่ย่าตายายให้คงอยู่กับชุมชนตลอดไป

(๓) ระบบการผลิตหรือการประกอบอาชีพที่มีลักษณะมุ่งเน้นระบบการผลิตเพื่อพึ่งพาตนเอง

จากการจัดกิจกรรมตีคลีไฟที่ผ่านมา ในทุกปีจะมีการนำเอาผลผลิตที่มีอยู่ในชุมชนโดยเฉพาะผลผลิตทางการเกษตรมาออกจำหน่ายเพื่อนำมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และจำหน่ายเป็นของที่ระลึกแก่คนภายนอกชุมชนที่เข้ามาร่วมงาน ผลผลิตหรือผลิตภัณฑ์สินค้าที่นำมาแสดงและจำหน่ายเป็นสินค้าผลิตภัณฑ์ชุมชน (OTOP) ที่แสดงถึงความ เป็นท้องถิ่นซึ่งนอกจากจะช่วยสร้างงานด้านอาชีพแล้ว ยังสร้างรายได้ให้แก่คนในชุมชนทำให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ ประกอบด้วย ไม้ตีคลีไฟ ลูกคลีไฟ เสื้อผ้าที่เกี่ยวข้องกับตีคลีไฟ ผ้าขาม้าหรือผ้าไหม พืช ผักพื้นบ้าน รวมทั้งกิจกรรมแสวงเสี้ยงที่สะท้อนถึงวิถีชีวิต กระบวนการผลิตและการดำรงอยู่ของชุมชน

๓. เพื่อหาแนวทางในการอนุรักษ์และส่งเสริมการตีคลีไฟให้คงอยู่ในชุมชนบ้านหนองซึ้ง

๑) การถ่ายทอดภูมิปัญญาแก่เด็ก เนื่องจากวัยเด็กเป็นวัยที่เรียนรู้โลกรอบๆ ตัวเอง กิจกรรม การถ่ายทอดจึงเป็นเรื่องง่ายๆ ไม่ซับซ้อน สนุกสนาน และดึงดูดใจ เช่น การเล่าตำนานตีคลีไฟ การละเล่น การแสดง จากแสง สี และเสียงที่ผ่านเรื่องเล่าหรือปรากฏการณ์ โดยชุมชนสามารถจัดกิจกรรมได้ทั้งระดับครอบครัว ชุมชน สังคมท้องถิ่นและโรงเรียนประจำหมู่บ้าน จากการสังเกตและสัมภาษณ์พบว่า ก่อนการเล่นตีคลีไฟจะมีการปรึกษารื้อหรือและตกลงร่วมกันถึงวิธีการเล่นและกติกา การจัดหาอุปกรณ์ และการคิดค้นหรือดัดแปลงวิธีการเล่นแปลก ๆ ใหม่ ๆ ที่เหมาะสมเพิ่มเติม เป็นการฝึกให้บุคคลที่เข้าร่วมได้รู้จักคิดริเริ่มสร้างสรรค์ในสิ่งที่ตั้งใจ การฝึกฝนการคิดริเริ่มสร้างสรรค์นี้ได้ส่งเสริมให้เกิดขึ้นกับเด็ก ๆ และเยาวชนในหมู่บ้าน เพราะช่วยส่งเสริมประสบการณ์ชีวิตสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้เป็นอย่างดี ทั้งนี้เนื่องจากการละเล่นบางอย่าง เช่น การละเล่นของเด็กเป็นการเลียนแบบจากผู้ใหญ่ ทำให้เด็กมีจินตนาการและได้ฝึกปฏิบัติตามผู้ใหญ่ตลอดเวลา เป็นการฝึกให้มีปฏิภาณไหว



พริบทำให้เด็กและเยาวชนสามารถช่วยเหลือตัวเองได้ นอกจากนี้การคิดริเริ่มสร้างสรรค์ถือเป็นการส่งเสริมประสบการณ์ชีวิต โดยครูอาจารย์อาจนำไปใช้ในการประกอบการเรียนการสอนในโรงเรียน และผลที่ได้จากการการตีคลีฟอาจนำไปใช้ในชีวิตประจำวันอีกด้วย

๒) การถ่ายทอดภูมิปัญญาแก่ผู้ใหญ่ ผู้ใหญ่ถือว่าเป็นผู้ที่ผ่านประสบการณ์ต่างๆ มานานพอสมควรแล้ว และเป็นวัยทำงานวิธีการถ่ายทอดทำได้หลายรูปแบบ เช่น วิธีบอกเล่าโดยตรงหรือบอกเล่าโดยผ่านปฏิบัติการภาคสนามดังเช่น การเล่นตีคลีฟ หรือการแสดงประวัติศาสตร์ตีคลีฟ สะท้อนให้เห็นถึงพิธีกรรมตามธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่นต่าง ๆ จากการสังเกตในการเข้าร่วมกิจกรรมตีคลีฟพบว่า มีการถ่ายทอดเรื่องราวตีคลีฟผ่านการปฏิบัติการจริงของผู้ใหญ่ในชุมชน ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงลำดับขั้นตอนและพิธีกรรม ระบบคิดของชุมชน และประวัติศาสตร์ของชุมชน สำหรับการถ่ายทอดตีคลีฟมีด้วยกันหลายรูปแบบ เช่น คำผญา กลอนลำ รำเซ็ง และการแสดงแสงสีเสียงที่ยิ่งใหญ่ ซึ่งชุมชนพยายามถ่ายทอดโดยสอดแทรกความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาเพื่อให้ผู้ใหญ่ได้เป็นต้นแบบในชุมชนต่อไป

๓) การสร้างความตระหนักรู้คุณค่าร่วมกัน ในทัศนะของนายวิเชียร หาญมรรคา ผู้ใหญ่บ้านบ้านหนองเชียงกล่าวไว้ว่า ชุมชนได้ร่วมกับสถานศึกษาช่วยกันออกมามีจุดยืนฟูสีบทอดประเพณีโบราณการตีคลีฟของชุมชนให้กลับคืนมาอีกครั้งหลังจากเคยปฏิบัติกันมาหลายร้อยปี โดยได้จัดต่อเนื่องกันมาเป็นระยะเวลา ๑๐ ปีมาแล้ว ทั้งนี้ เพื่อให้ทุกคนในชุมชนเกิดความภาคภูมิใจภูมิปัญญาของปู่ย่าตายาย ที่นำมาปฏิบัติสานความสามัคคีกันช่วงวันออกพรรษาให้ต่อเนื่องเป็นประจำทุกปี ที่ผ่านมามีการตอบรับเป็นอย่างดี ทั้งคนในชุมชนและนอกชุมชน รวมทั้งนักท่องเที่ยวจากต่างประเทศจำนวนมากที่ทราบข่าวก็ให้ความสนใจพากันเดินทางมาชมให้กำลังใจและชมการแสดง ปัจจุบันได้พัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่สำคัญของจังหวัดและแห่งเดียวในเมืองไทย หรือมีให้ชมที่เดียวในโลกก็ว่าได้ ซึ่งยังสามารถสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชนในช่วงเทศกาลท่องเที่ยวออกพรรษา เชิญชวนให้มาท่องเที่ยวช่วงฤดูหนาวเป็นประจำทุกปี โดยมีคณะทัวร์พากันเดินทางมาชมและเที่ยวพักผ่อนสัมผัสวิถีชีวิตคนในชุมชน รับประทานอาหารพาแลง ซึ่งยังมีวิถีชีวิตของคนในชุมชนที่มีอาชีพหาลา จับปลาไหลและจับแมงดาจำหน่ายสร้างรายได้ให้คนในชุมชนในช่วงนี้จำนวนมากอีกด้วย

๔) การฟื้นฟูและสืบทอด ในมุมมองของนายสันติ รักมณี ผู้เชี่ยวชาญข้อมูลการท่องเที่ยวจังหวัดชัยภูมิ กล่าวว่า ประเพณีออกพรรษาคีฬไฟของชาวบ้านหนองเชียง ตำบลกุดตุ้มถือได้ว่าเป็นการอนุรักษ์ ฟื้นฟูประเพณีและวัฒนธรรมของท้องถิ่นที่มีมายาวนานเก่าแก่นับร้อยปี ซึ่งการตีคลีฟถือเป็นกีฬาโบราณ ที่รุ่นปู่ย่าตายาย ของคนที่นี่จะนำมาเล่นกันในช่วงหน้าหนาว ช่วงหลังเทศกาลออกพรรษา ปัจจุบันคนในชุมชนได้สืบทอดการแสดงเพื่อทำให้เกิดการแพร่กระจายหรือการประชาสัมพันธ์ทำให้กิจกรรมยังคงอยู่ ดังจะเห็นได้ว่าในสมัยก่อนมีแต่คนแก่เล่นกัน แต่ในปัจจุบันเริ่มมีคนหนุ่มสาวมาละเล่นจำนวนมากขึ้น

๕) การรักษาสถิติภูมิปัญญาชุมชนให้คงอยู่ ขณะนี้นายถนอมจิต อินทอง ผู้อำนวยการโรงเรียนหนองเชียง ผู้ริเริ่มและเป็นส่วนสำคัญในการอนุรักษ์กีฬาตีคลีฟ (KLEE-FIRE) ให้กลับมาเป็นที่นิยมอีกครั้ง กล่าวว่า จากการศึกษาการเล่นตีคลีฟและได้รับความสนใจจากชาวต่างชาติให้ความสนใจเป็นอย่างมาก เนื่องจากการละเล่นของคนหนุ่มในสมัยโบราณที่เชื่อในเรื่องเครื่องรางของขลังที่ไม่กลัวไฟทั้งที่มีความร้อน จากการสังเกตที่ชัดเจนคือคือผู้รักษาประตูที่จะใช้ทุกส่วนของร่างกายที่จะป้องกันลูกคลีฟไม่ให้เข้าประตู

๖) การถ่ายทอดโดยผ่านทางสื่อมวลชน ในยุคปัจจุบันความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีมีความเจริญก้าวหน้าทันสมัยและรวดเร็ว วิธีการถ่ายทอดและส่งข้อมูลข่าวสารทำให้สามารถส่งผ่านได้หลาย

ช่องทางโดยเฉพาะผ่านทางสื่อสารมวลชนทุกสาขา ไม่ว่าจะเป็น หนังสือเอกสาร สื่อสิ่งพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ ภาพยนตร์ อินเทอร์เน็ต ซีดีรอม และอื่นๆ การถ่ายทอดรูปแบบที่หลากหลายดังกล่าวทำให้สะดวกต่อผู้บริโภค ในการเข้าถึงข้อมูลเกี่ยวกับศิลปะมากขึ้น อีกทั้งคนในชุมชนคนในชุมชนมีความรักความภูมิใจของคนในชุมชน แม้ในช่วงหลังหลายหน่วยงานจะพยายามสร้างเรื่องราวว่าเป็นหนึ่งเดียวในโลก การส่งต่อข้อมูลข่าวสารดังกล่าว ย่อมทำให้คนตระหนักรู้ว่าชุมชนเป็นเจ้าของน่าจะให้ชุมชนเกิดความตระหนักมากยิ่งขึ้น

๗) การพัฒนาความสามารถเป็นจุดขาย ชาวต่างชาติจะชื่นชมในความสามารถของคนไทยมากที่สามารถจับไฟได้ นี่คือการจุดขายสำคัญ ของกีฬาตีคลีไฟ ที่ได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติที่เดินทางมา เพื่อชมการแข่งขันเป็นจำนวนมากในทุกปี และมีให้ชมได้แห่งเดียวในโลก จากการสัมภาษณ์นักท่องเที่ยวมาจาก ประเทศญี่ปุ่นที่กล่าวไว้ว่า "กีฬาตีคลีไฟมีความแปลกที่สุดและไม่เคยเห็นมาก่อน" การละเล่นแบบนี้ที่มีเพียงหนึ่งเดียวในโลก ที่ทั้งความสามารถของภูมิปัญญาของชุมชนดั้งเดิม ในเรื่องของการเล่นไฟโดยเฉพาะผู้รักษาประตู คนโบราณที่มีครูบาอาจารย์ที่สามารถจับลูกไฟได้

๘) การส่งเสริมและสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐและเอกชน ปัจจุบันหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนในจังหวัดชัยภูมิ โดยเฉพาะสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดชัยภูมิและองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ได้มีการส่งเสริมประเพณีดังกล่าว โดยได้จัดให้มีการแข่งขันตีคลีไฟขึ้นทุกปี ณ บ้านหนองเชียง ตำบลกุดตุ้ม อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ จากการสัมภาษณ์ทำให้ทราบว่า การสนับสนุนของหน่วยงานภาครัฐและเอกชนเป็นการส่งเสริมทุนทางวัฒนธรรมของชุมชนซึ่งสามารถนำไปต่อยอด เมื่อคนเข้ามาท่องเที่ยวชุมชนมากขึ้นย่อมทำให้เกิดประโยชน์กับชุมชน โดยเฉพาะชุมชนร่วมกันรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีและวัดได้จัดงานบุญประเพณี สามารถสร้างรายได้แก่วัดและชุมชนได้

## ๕.๒ ข้อเสนอแนะในภาพรวม

๑) ควรทำการศึกษาวิจัยชุมชน โดยชุมชนแบบครอบครัวหรือแบบบูรณาการทุกด้าน เพื่อแก้ปัญหาของชุมชน ซึ่งระดับของปัญหาหลายด้านและเกี่ยวเนื่องกัน รวมทั้งเป็นปัญหาที่เกี่ยวข้องกับนโยบายของรัฐ ที่ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิต วัฒนธรรมของชุมชน

๒) ควรมีการสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้กับสมาชิกในชุมชน ในการส่งเสริมกิจกรรมและประเพณีให้คงอยู่กับชุมชน โดยอาศัยแนวทางการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่สำคัญ ได้แก่ การจัดเวทีการเรียนรู้ในชุมชน การจัดเวทีประชาคม การศึกษาดูงาน การประชาสัมพันธ์ให้ข้อมูลข่าวสาร การสรุปบทเรียนและประสบการณ์ร่วมกัน การติดตามประเมินผล การติดตามตรวจสอบ การจัดทำแผนแม่บทชุมชนพึ่งตนเองโดยชุมชน เป็นต้น ซึ่งเป็นกระบวนการที่ต้องทำอย่างต่อเนื่อง

## เอกสารอ้างอิง

คณะกรรมการสำนักงานการศึกษาแห่งชาติ. ๒๕๔๑. แนวทางการส่งเสริมภูมิปัญญาไทยในการจัดการศึกษา.

กรุงเทพฯ: สำนักงานการศึกษาแห่งชาติ.

ชัยนต์ วรรณภูติ. ๒๕๔๐. ระบบความรู้พื้นบ้านปัจจุบัน: การวิจัยและพัฒนา.

## การศึกษาวิเคราะห์พระธรรมวินัยในฐานะเป็นฐานของมารยาทไทย An Analytical Study of Dhammavinaya as Bases on Thai Manners

ปัญญา นามสง่า\*

### บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการคือ ๑) เพื่อศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับมารยาทไทยในทศวรรษสังคมไทย ๒) เพื่อศึกษาหลักพระธรรมวินัยในฐานะเป็นฐานของมารยาทไทย และ ๓) เพื่อวิเคราะห์มารยาทไทยในฐานะเป็นฐานของการประพฤติปฏิบัติธรรม ซึ่งการวิจัยนี้ เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพด้วยการวิเคราะห์เอกสาร

#### ผลการวิจัยพบว่า

มารยาท หมายถึง กิริยา วาจา ที่สุภาพเรียบร้อย ที่บุคคลพึงปฏิบัติในสังคม โดยมีระเบียบแบบแผน อันเหมาะสมตามกาลเทศะ อันมีขอบข่ายของมารยาทไทยครอบคลุมถึงกิริยา วาจา ต่างๆ เช่น การยืน การเดิน การนั่ง การนอน การรับของสิ่งของ การทำความเคารพ การแสดงกิริยาอาการ การรับประทานอาหาร การให้และรับบริการ การทักทาย การสนทนา การใช้คำพูด การฟัง การพูด การแต่งกาย บุคลิกภาพ รวมทั้งการประพฤติปฏิบัติในพิธีการต่างๆ ของบุคคลผู้ที่มี ภาวะ วาจา ใจ อันประกอบสุจริตและความอ่อนน้อมถ่อมตน เป็นต้น

หลักพระวินัยว่าด้วยมารยาท หมายถึง หลักเสขียวัตถ์ หรือข้อปฏิบัติที่ภิกษุจะต้องศึกษา ถือเป็นธรรมเนียมสำหรับฝึกฝนกิริยามารยาทของภิกษุ ให้ดูเรียบร้อยงดงาม สัมกับภาวะของสมณะ ยิ่งความเลื่อมใสให้เกิดแก่ผู้พบเห็น ที่ภิกษุพึงสำเหนียก หรือพึงฝึกฝนปฏิบัติ เป็นพุทธบัญญัติที่ได้เตือนสติให้ภิกษุสงฆ์พึงสำรวมกาย วาจา ใจ เมื่อเข้าไปอยู่ในที่ชุมชนหรือในละแวกบ้านของผู้อื่น เพื่อยังให้เกิดความเลื่อมใสของบุคคลในชุมชนนั้นๆ จะได้มีความศรัทธาในพระพุทธศาสนา เสขียวัตถ์ไม่เป็นชื่อของอาบัติ แต่ปรับอาบัติทุกกฎ แก่ผู้ไม่ปฏิบัติตามในทุกๆ สิกขาบท เว้นแต่ไม่ได้ตั้งใจ เผลอ ไม่รู้ตัวและอาพาธหนัก ไม่อาจทำกิจวัตรได้ มีมารยาทไทยในฐานะเป็นฐานของการประพฤติปฏิบัติธรรม

จากศึกษาพบว่ามารยาทที่เกิดจากการประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรมวินัยในพระพุทธศาสนา ได้แก่ หลักเสขียวัตถ์ ทั้ง ๗๕ สิกขาบท อันเป็นคำสอนในส่วนพระวินัยปิฎก และหลักธรรมอื่นๆ ที่มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์ในฐานะเป็นบ่อเกิดของมารยาทไทย เช่น อภิสมาจาร อปจายนธรรม หลักการวตา หลักสังคหัตถุธรรม หลักวาจาสุภาสิต หลักพรหมวิหารธรรม สัมปยุตธรรม สมชีวิตธรรม ทิฏฐธัมมิกธรรม มาตาปิตุอุปัฏฐานธรรม เป็นต้นตามปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท ในฐานะเป็นบ่อเกิดเป็นที่เชื่อมต่อระหว่างธรรมวินัยกับมารยาทไทย อนึ่ง ฐานแห่งการประพฤติปฏิบัติธรรมในงานวิจัยนี้มุ่งหมายถึงการเป็นฐานให้เกิดความเจริญก้าวหน้าในหลักธรรมที่สูงๆ ขึ้นไปตามลำดับตั้งแต่ โลกียธรรมชั้นกิริยามารยาท การสำรวมระวางกายวาจาและจิตใจ จนถึงการเข้าถึงโลกุตระธรรม

คำสำคัญ: พระธรรมวินัย, พื้นฐาน, มารยาทไทย

\* นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มจร. ส่วนกลาง.

## Abstract

The study and the analysis of the Buddhist morality and discipline as based on Thai manners, It is shown that : the purpose of this research has three objects (1) to study the views or the thought of Thai manners based on Buddhist morality and discipline (2) to study the Buddhist morality and discipline which is the base of Thai manners of Thai society (3) to study and the analysis the Thai manners which is received from the Buddhist morality and discipline result in the modes of practice which is seen in the documentary research.

### **The Result of research is found as following :**

By the research, it is found that the manners mean the courtesy which is done in our society such as the appropriate rule, pattern of the physically, wordly proceeding covered in the act of standing, walking ,sitting sleeping. On the other hand, the courtesy of the food taking, receiving and sending, respecting, giving and serving, saying Hallo, conversation, speaking, dressing, personal act, the several acts including all of personal one have to be done in the activity in ritual performance of every one must be done.

For the Monks, the courtesy also which is said in the above mention seriously must be followed. But on the way of monkhood, monks have to follow along the rule of the country they have to set themselves far away of a evil conduct, evil speech, they also are the tumble, have all of good manner the good actions must be done such as good action, good speaking. A practice of Thai manner formed along the Buddhist discipline. Especially lives of all of the priests are Good, proceeding along the Buddhist morality and discipline as well as they can do. They do not steering, do not commit any offence or (Apatti) which is regulated by Buddha they have to physically, wordly control themselves

For fielding the confidence of the unconfident one Especially they have to study practice along the offence or (Apatti) named “Sekhiya” which is regulated for good manner of monks in discipline if they unattentively do wrong they will commit offence or (Apatti) they will miss the appropriated mission

For Thai people, they study the Buddhist morality and discipline avoid of the offence or (Apatti) and follow discipline named “Seventy-five Sekhiya” and another teaching just like the four bases of accomplishment or (four Apajayanadhamams) discipline named Aphisamajaraya, respecting Dhamma, four bases of social solidarity (jattaro sangahavatthu), well spoken speech (vajasuphasit).

Holy abidings (Bhahavihara), Quality of a good man (satta suppurisadhamma), Balanced livelihood (samajivita) virtues connective to benefits in the present time (tiddhadhammattha-samparayikatthadhamma) support of mother and father (Matapitu – Upatthanang) etc. all

of the moralities are the virtues leading to get the good courtesy and are the bases of the high practice of the manner of Thai people making good junction between home and religion proving the development far and wide in this present. They will have the good courtesy physically, wordly and mindly by themselves. By this research of the Buddhist morality and discipline we have seen that Thai manner based on the Buddhist morality and discipline respectively.

**Keywords:** Dhammavinaya, Basic, Thai Manners

## ๑. บทนำ

มารยาทเป็นคุณลักษณะประจำตัวของบุคคล ได้แก่การสัมมาคารวะ ความสุภาพ อ่อนน้อม ความมีวินัยและพฤติกรรมต่างๆ ที่ปรากฏแก่สายตาของผู้อื่น นักธุรกิจที่ดี นอกจากจะมีความสามารถในเชิงความรู้และความสามารถแล้วยังต้องรู้จักรักษากิริยามารยาท และจะต้องรู้จักการสมาคมกับผู้อื่น จึงจะเป็นบุคคลที่มีเสน่ห์ เพิ่มความสนใจให้กับผู้พบเห็นจึงนับได้ว่าเขาผู้นั้นเป็นผู้ที่ประสบความสำเร็จ ในการดำเนินธุรกิจและเจริญก้าวหน้าในชีวิตประจำวัน

การเปลี่ยนแปลงเนื่องจากการก้าวหน้าสู่สหประชาชาติใหม่ที่เกิดขึ้นได้อย่างชัดเจนในปัจจุบันคือการเปิดกว้างทางวัฒนธรรม ประเทศไทยของเราให้การยอมรับวัฒนธรรมของต่างชาติมากขึ้น มีการรับเอาวัฒนธรรมของต่างชาติเข้ามาผสมผสาน ในขณะเดียวกันวัฒนธรรมดั้งเดิมบางอย่างก็อาจมีการปรับเปลี่ยนในตัวเองทั้งนี้เพื่อให้เกิดความเหมาะสมสอดคล้องกับยุคสมัยและการกาลเวลาที่เปลี่ยนไป อย่างไรก็ตามสิ่งสำคัญที่เราต้องระลึกไว้เสมอคือวัฒนธรรมประเพณีอันดีงามเป็นสิ่งที่แสดงถึงความเจริญงอกงาม ความเป็นเอกราชของชาติ และภูมิปัญญาอันชาญฉลาดของบรรพบุรุษ ซึ่งเราผู้เป็นลูกหลานไทยจำเป็นต้องธำรงรักษาไว้มิให้เสื่อมสูญหรือถูกกลืนหายไปในกระแสแห่งโลกมารยาทไทย เป็นวัฒนธรรมอันดีงามของชาติที่แสดงถึงเอกลักษณ์ความเป็นไทยได้อย่างเด่นชัด การจะปลูกจิตสำนึกให้คนไทยเห็นคุณค่าของมารยาทไทยและสามารถนำไปใช้ปฏิบัติได้อย่างถูกต้องนั้นเป็นสิ่งที่ต้องกระทำอย่างต่อเนื่องตั้งแต่อยู่ในวัยเยาว์ แนวปฏิบัติที่ได้ผลมากประการหนึ่งคือการถ่ายทอดปลูกฝังโดยผ่านกระบวนการทางการศึกษาและการศึกษาโดยวิธีการให้เด็กเรียนรู้ด้วยตนเองจากการอ่านหนังสือ นับเป็นวิธีการหนึ่งซึ่งจะช่วยให้เด็กเกิดการพัฒนาไปได้ตามศักยภาพของตนเอง

ในสมัยพุทธกาล ตั้งแต่พระบรมศาสดายังทรงพระชนม์อยู่เมื่อแรกตรัสรู้ยังมีผู้นับถือพระพุทธศาสนาไม่มาก พระองค์ยังไม่ทรงบัญญัติพระวินัยที่เป็นข้อบังคับ เป็นแต่ทรงแสดงธรรมแนะนำให้ปฏิบัติเท่านั้น เพราะบุคคลเหล่านั้นเคยเล่าเรียนมีความรู้สูงมาแล้ว ทั้งเป็นผู้เปื้อนอายในทางโลกมาแล้วก็มี เช่น กษัตริย์ พราหมณ์ อำมาตย์ เศรษฐี คฤหบดี เป็นต้น เมื่อได้ฟังธรรมแล้วเกิดศรัทธา ความเชื่อและมีความเลื่อมใสในคำสอนของพระองค์ แล้วก็ตั้งใจปฏิบัติตามคำสั่งสอนและตามจรรยาที่พระพุทธเจ้าทรงแนะนำสั่งสอนซึ่งในครั้งพุทธกาลนั้นพระพุทธเจ้าทรงส่งภิกษุทั้งหลายให้ไปเที่ยวประกาศพระศาสนาในที่ต่างๆ เมื่อมีผู้เชื่อและเลื่อมใสในพระพุทธศาสนามากขึ้น และเมื่อมีผู้ที่ศรัทธาเข้ามาสู่พระพุทธศาสนามากขึ้นเรื่อยๆ <sup>๒๕๖</sup> ต่อมาจึงเริ่มมีผู้ประพฤติไม่ดีเข้ามาบวชในศาสนาของพระองค์ ซึ่งได้กระทำในสิ่งที่ไม่สมควรขึ้น พระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้า จึงทรงได้

<sup>๒๕๖</sup> แสวง อุดมศรี, การปกครองคณะสงฆ์ไทย, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ม.ป.ป.), หน้า ๒๙.

บัญญัติพระวินัยขึ้น เพื่อป้องกันความเสื่อมเสียอันจะปรากฏแก่พระศาสนา และเป็นแบบอย่างแห่งการประพฤติพรหมจรรย์ในพระพุทธศาสนา การบัญญัติสิกขาบทจึงเป็นปฐมบทของพระวินัย

คำว่า วินัย (Vinaya) ที่นำมาใช้ในพระพุทธศาสนาช่วงต้น หมายถึงพุทธบัญญัติเกี่ยวกับระเบียบปฏิบัติขนบธรรมเนียมประเพณีวิถีชีวิตและวิธีดำเนินกิจการหน้าที่ของภิกษุสงฆ์และภิกษุณีสงฆ์<sup>๒๕๗</sup> ต่อมาคำว่าวินัยได้มีความหมายที่กว้างขวางออกไปมาก กล่าวคือคำว่า “วินัย” มิใช่เป็นเพียงพุทธบัญญัติเกี่ยวกับระเบียบปฏิบัติขนบธรรมเนียมประเพณีวิถีชีวิตและวิธีดำเนินกิจการหน้าที่ของภิกษุสงฆ์และภิกษุณีสงฆ์เท่านั้น แต่ยังสามารถนำไปใช้เป็นเครื่องมือในการจัดระเบียบ ความประพฤติความเป็นอยู่ของคน และกิจกรรมของหมู่ชนที่นอกเหนือไปจากภิกษุสงฆ์และภิกษุณีสงฆ์ได้อีกด้วย ดังนั้นความหมายของวินัยจึงมีอยู่ ๒ อย่าง คือ ๑) การฝึกให้มีความประพฤติและความเป็นอยู่เป็นระเบียบแบบแผน หรือการบังคับควบคุมตนให้อยู่ในระเบียบแบบแผน รวมทั้งการใช้ระเบียบแบบแผนต่างๆ เป็นเครื่องจัดระเบียบ ความประพฤติ ความเป็นอยู่ของคน และกิจกรรมของหมู่ชน ๒) ระเบียบแบบแผนกฎเกณฑ์ ข้อบังคับต่างๆ ที่วางลงไว้เป็นหลักหรือเป็นมาตรฐานสำหรับใช้ฝึกคน หรือใช้บังคับควบคุมตน ตลอดจนเป็นเครื่องจัดระเบียบความประพฤติ ความเป็นอยู่ของคนและกิจการของหมู่ชนให้เรียบร้อยดีงาม<sup>๒๕๘</sup> สำหรับวินัยนี้ จัดแบ่งได้เป็น ๒ ประเภทใหญ่ คือวินัยของบรรพชิตเรียกว่า “อนาคาริกวินัย”<sup>๒๕๙</sup> และวินัยของคฤหัสถ์เรียกว่า “อาคาริกวินัย”<sup>๒๖๐</sup>

คำว่าวินัยสำหรับบรรพชิต มีความหมายครอบคลุมเรื่องเกี่ยวกับความเป็นอยู่ด้านนอกของพระภิกษุทั้งหมดเริ่มตั้งแต่การกำหนดคุณสมบัติ สิทธิ หน้าที่ วิถีรับและวิถีฝึกอบรมสมาธิใหม่เป็นต้น กล่าวโดยสรุปวินัยมีความหมายครอบคลุม ระบบแบบแผนเกี่ยวกับการปกครอง การบริหาร การศาสนิตบัญญัติ การเศรษฐกิจ และการศึกษา เป็นต้น วินัย สำหรับภิกษุสงฆ์ที่เป็นส่วนแกนของสังคมสงฆ์ พระพุทธเจ้าได้บัญญัติวางสำเร็จรูปไปแล้ว ส่วนวินัยแบบพุทธชนิตขยายเต็มรูปสำหรับสังคมรอบนอก เป็นเรื่องที่พึงนำเอาเจตนารมณ์ของวินัยนั้นมาบัญญัติวางไว้ให้เหมาะกับสภาพแวดล้อมและความเป็นอยู่ตามยุคสมัย วินัยมีความสำคัญต่อการจัดระเบียบสังคมไม่ว่าจะเป็นสังคมของคฤหัสถ์หรือสังคมสงฆ์ โดยเฉพาะสังคมสงฆ์นั้นถือว่าเป็นสังคมตัวอย่างที่นำเอาหลักของวินัยมาใช้ได้อย่างได้ผลทำให้มองเห็นว่ากฎ ระเบียบ กติกาเป็นเครื่องมือสนับสนุนการดำเนินไปสู่จุดมุ่งหมายสูงสุดสำหรับชีวิตได้ วินัยจะแยกสังคมออกเป็น ๒ แบบคือ สังคมอนาคาริกวินัย และสังคมอาคาริกวินัย

สำหรับอนาคาริกวินัย กล่าวคือวินัยของนักบวช มุ่งไปที่ตัวสิกขาบททั้งที่มาในพระปาติโมกข์และที่ไม่ได้มาในพระปาติโมกข์ ส่วน อาคาริกวินัย คือวินัยของผู้ครองเรือนเป็นโครงสร้างของสังคมคฤหัสถ์ซึ่งไม่เข้มงวดเหมือนกับสังคมสงฆ์แต่ก็มีสิ่งที่เป็นแกนหลักอย่าง เช่นอาจยึดเอาศีล ๕ หลักกกุศลกรรมบถ ๑๐ เป็นแกนหลักก็ได้<sup>๒๖๑</sup> พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติหลักธรรมคำสอนที่ได้สะท้อนถึงระเบียบ ข้อบังคับที่ไม่ควรประพฤติไว้ให้แก่พุทธบริษัทของพระองค์ อันเป็นเกณฑ์ในการปฏิบัติที่เหมาะสมตามสมควรแก่ภาวะของบุคคลอีกด้วย ความ

<sup>๒๕๗</sup> พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๗, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ๒๕๕๑), หน้า ๓๔๗. “วินัย” (Vinaya: discipline; the monastic regulations)

<sup>๒๕๘</sup> พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), **พุทธธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๔๔๙-๔๕๐, หน้า ๕๙.

<sup>๒๕๙</sup> มงคล. (บาลี) ๑/๑๔๗/๑๙๖. “วินโย นาม อนาคาริกาคาริยเวเน พุริโธ ๑ ตตถอนาคาริกวินโย สตตปาตติกขนธานัน อนาปะชนนิ ๑ โส อสงกิเลสาปะชเนน อจารคณวตถาปะเนน จ สุลิกขิตโต อุยโลกทิตสุขาวหนโต มงคล ๑ เอตถ จ อนาคาริกวินโย สตตปาตติกขนธานัน อนาปะชนนิติ อุกกฏฐุปริจเฉทวเสเน วุตติ ๑ ตสมา สตตสุปิ อาปะตติกขนธสุ โย เยน อชฌาปะบโน โหติ โส โส เตน วุฏฐานเทสนาหิ ปฎีกาตพโทยเว ๑”

<sup>๒๖๐</sup> มงคล. (บาลี) ๑/๑๔๙/๒๐๐. “อาคาริกวินโย นาม ทสอกุสลมมปะถวิรมณิ ๑ โส ตตถ อสงกิเลสาปะชเนน อจารคณวตถาปะเนน จ สุลิกขิตโต อุยโลกทิตสุขาวหน โต มงคล ๑”

<sup>๒๖๑</sup> เรื่องเดียวกัน.

มีวินัยแม้ไม่ใช่หลักธรรมที่ถือว่าสูงสุดในพระพุทธศาสนา แต่ก็ได้รับการยกย่องว่าเป็นหลักธรรมอันเป็นมงคลสูงสุดอย่างหนึ่ง พระพุทธพจน์ว่า “วินัยที่ศึกษาดีแล้วนี้เป็นมงคลอันสูงสุด” เพื่อให้พุทธบริษัททั้งหลายได้มีวินัยมีระเบียบกฎเกณฑ์ สำหรับควบคุมความประพฤติทางกายวาจา ให้เรียบร้อยดีงามของหมู่คณะในการอยู่ร่วมกัน วินัยจึงช่วยให้คนห่างจากความชั่วร้ายทั้งหลาย แต่ถ้าขาดระเบียบวินัย ต่างคนต่างทำตามใจตน ก็จะทำให้ไม่มีความสุข การงานก็จะเสียผล เป็นเหตุให้เกิดความเสื่อมศรัทธามากขึ้น เพราะสภาพความประพฤติผิดพระธรรมวินัยของพระสงฆ์นั้น เป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อความเสื่อมใสศรัทธาของพุทธศาสนิกชน อันเป็นตัวชี้วัดความรุ่งเรืองและความเสื่อมถอยที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงบัญญัติสิกขาบทเกี่ยวกับมารยาทต่างๆ เช่น การฉันภัตตาหารไว้ เพื่อให้พระภิกษุสงฆ์ได้ถือปฏิบัติเป็นธรรมเนียมและแบบแผนอันเดียวกัน เพื่อยังศรัทธาของผู้ศรัทธาอยู่ให้เจริญยิ่งขึ้น และปลูกศรัทธาของผู้ยังไม่ศรัทธาให้องงามขึ้นซึ่งสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับมารยาทการรับประทานอาหารในปัจจุบันได้เป็นอย่างดี ดังจะเห็นได้จากบทบัญญัติเกี่ยวกับ “อภิสมาจาริกสิกขา” <sup>๒๖๒</sup> อันหมายถึงพระบัญญัติที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติแก่สาวกทั้งหลายเกี่ยวกับเรื่องมรรยาทที่ดีงามที่พึงกระทำ ถ้าไม่ทำต้องอาบัติทุกกฎ เช่นการปฏิบัติตามข้อวัตรต่างๆ มีอุปชฌายวัตร <sup>๒๖๓</sup> อจารยวัตร <sup>๒๖๔</sup> อาวาสกวัตร อาคันตุกวัตร คมิวัตร และวัตรในการปณิชนาตร เป็นต้น

อีกนัยหนึ่งอภิสมาจาริกสิกขา ที่ว่าด้วยหลักเกี่ยวกับมารยาทในการปรับตัวเพื่อความเรียบร้อยดีงามตามหลักพระธรรมวินัย ตลอดถึงบุคลิกภาพอันดีงามเรียบร้อยในการเข้าสมาคม เรียกว่า “เสขยวัตร” <sup>๒๖๕</sup> หมายถึงวัตรที่ภิกษุจะต้องศึกษาธรรมเนียมเกี่ยวกับมารยาทที่ภิกษุพึงสำเหนียก หรือพึงฝึกฝนปฏิบัติ เป็นพุทธบัญญัติที่ได้เตือนสติให้ภิกษุสงฆ์พึงสำรวมกาย วาจา ใจ เมื่อเข้าไปอยู่ในที่ชุมชนหรือในละแวกบ้านของผู้อื่น เพื่อยังให้เกิดความเลื่อมใสของบุคคลในชุมชนนั้นๆ จะได้มีความศรัทธาในพระพุทธศาสนา อนึ่ง เสขยวัตรธรรม เป็นส่วนหนึ่งของวินัยบัญญัติของภิกษุกล่าวคือวัตรที่ภิกษุจะต้องศึกษาถือเป็นธรรมเนียมสำหรับฝึกฝนกิริยามารยาทของภิกษุให้ดูเรียบร้อยงดงาม สัมกับภาวะของสมณะ ยิ่งความเลื่อมใสให้เกิดแก่ผู้พบเห็น ไม่เป็นชื่อของอาบัติ แต่ปรับอาบัติทุกกฎ แก่ผู้ไม่ปฏิบัติตามในทุกๆ สิกขาบท เว้นแต่ไม่ได้ตั้งใจ เผลอ ไม่รู้ตัวและอาพาธหนัก ไม่อาจทำกิจวัตรได้ มีทั้งหมด ๗๕ สิกขาบท นอกจากนี้ยังมีหลักธรรมอื่นๆ ที่พระพุทธองค์ได้ตรัสเทศนาไว้เกี่ยวกับการควบคุมกาย วาจา และใจ ให้เรียบร้อยอันว่าด้วยเรื่องมารยาทหรือสมบัติผู้ดี เช่น หมวตว่าด้วย “อินทริยสังวร” ความสำรวมอินทริย คือมีสติสำรวมใจเป็นไป ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย และทางใจ อันเป็นอายตนะภายในอันเป็นที่เชื่อมต่อให้เกิดความรู้ แตนต่อความรู้ฝ่ายภายใน (internal sense-fields) บาลีเรียก อัชฌัตติกายตนะทั้ง ๖ นี้ เรียกอีกอย่างว่า อินทริย ๖ เพราะเป็นใหญ่ในหน้าที่ของตนแต่ละอย่าง เช่นตาเป็นใหญ่ในทางเห็นรูป หูเป็นใหญ่ในทางฟังเสียง จมูกเป็นใหญ่ในการทราบกลิ่น ลิ้นเป็นใหญ่ในการทราบรส กายเป็นใหญ่ในทางถูกต้องสิ่งถูกต้อง มโนคือใจเป็นใหญ่ในทางคิดหรือรู้เรื่องราวทั้งหลาย ความมีสติคอยสำรวมในขณะที่เห็นอะไร ได้ยินอะไร ได้ทราบอะไร ได้คิดได้นึกอะไร ไม่ให้สิ่งเหล่านั้นก่อกิเลสให้ไหลเข้ามาท่วมใจเรียกว่าอินทริยสังวร ความสำรวมอินทริย ที่ตรัสสอนให้ปฏิบัติ และก็ได้ตรัสว่าเมื่อมีอินทริยสังวร ก็จะเป็นเหตุให้มีสุจริตทั้งสาม คือความประพฤติดีทางกาย ทางวาจา และทางใจ

<sup>๒๖๒</sup> วิมพา. (ไทย) ๔/๘๔/๑๒๘. อภิสมาจาริกสิกขา คือหลักการศึกษเกี่ยวกับข้อวัตรปฏิบัติ ที่แสดงไว้ในหมวดชกนวัตร อ้างถึงใน วิ.อ. (บาลี) ๗/๘๔/๔๙.

<sup>๒๖๓</sup> คุรายละเขียดใน วิม. (ไทย) ๔/๖๔-๖๖/๗๙-๘๗.

<sup>๒๖๔</sup> คุรายละเขียดใน วิม. (ไทย) ๔/๗๔-๗๘/๑๐๒-๑๑๒.

<sup>๒๖๕</sup> วิมพา. (ไทย) ๒/๑๗๕-๖๕๔/๖๔๙-๗๓๕.



ในยุคสมัยต่อมาเมื่อพระพุทธศาสนาได้เผยแผ่เข้ามาสู่ประเทศไทย สังคมไทยก็ได้รับอิทธิพลเกี่ยวกับคำสอนในทางพระพุทธศาสนาหลายยุคหลายสมัยจนกระทั่งถึงปัจจุบัน ได้มีนักปราชญ์ไทยท่านหนึ่งคือ เจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี (หม่อมราชวงศ์เปีย มาลากุล) เสนาบดีกระทรวงธรรมการ ในสมัยรัชกาลที่ ๖ ขณะมีบรรดาศักดิ์เป็น พระยาวิสุทธสุริยศักดิ์ ได้เรียบเรียงเป็นหนังสือชื่อ “สมบัติของผู้ดี” เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๕๕ แต่เรียกกันโดยทั่วไปว่าหนังสือ “สมบัติผู้ดี”<sup>๒๖๖</sup> หนังสือ สมบัติของผู้ดี แบ่งเนื้อหาออกเป็น ๑๐ บท แต่ละบทกล่าวถึงหลักปฏิบัติแต่ละประการโดยแยกย่อยเป็น กายจริยา วจีจริยา และ มโนจริยา เนื้อหาของสมบัติของผู้ดี ประกอบด้วย ๑) ผู้ดีย่อมรักษาความเรียบร้อย ๒) ผู้ดีย่อมไม่ทำอุจาดลามก ๓) ผู้ดีย่อมมีสัมมาคารวะ ๔) ผู้ดีย่อมมีกิริยาเป็นที่รัก ๕) ผู้ดีย่อมเป็นผู้มีสง่า ๖) ผู้ดีย่อมปฏิบัติกรณกิจ ๗) ผู้ดีเป็นผู้ใจดี ๘) ผู้ดีย่อมไม่เห็นแก่ตัวฝ่ายเดียว ๙) ผู้ดีย่อมรักษาความสุจริตซื่อตรง ๑๐) ผู้ดีย่อมไม่ประพฤตชั่ว ซึ่งในแต่ละบทจะมีการขยายความ ที่พยายามสอนว่าจะต้องปรับพฤติกรรมใน ๓ มิติ คือ กายจริยา (ปรับร่างกาย) วจีจริยา (ปรับการพูด) และมโนจริยา (ปรับความคิด)

จากข้อความดังกล่าวข้างต้นจะเห็นได้ว่าที่มาของสมบัติผู้ดี หรือบ่อเกิดของมารยาทไทยดังกล่าวนี้มีต้นกำเนิดจริงๆ มาจากพระวินัยของพระภิกษุในพระพุทธศาสนาตั้งแต่สมัยพุทธกาล ถึงแม้ว่าพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาเกิดใหม่เกิดภายหลังศาสนาพราหมณ์ ศาสนาเชน และลัทธิปรัชญาอื่นๆ หลายสำนัก และขยายไปอย่างรวดเร็วกว้างขวางมาก ซึ่งศาสนาที่เกิดขึ้นก่อนรู้สึกเสียผลประโยชน์ เพราะชาวบ้านหันมาศรัทธาพระพุทธศาสนา จึงได้มีกระบวนการโจมตีพระพุทธศาสนา โจมตีพระภิกษุและมีการใส่ร้ายอย่างมากมาย เพื่อลดความเชื่อถือไม่ให้พระพุทธศาสนาเติบโตขยายตัวในวงกว้างออกไป แต่ว่าพระพุทธศาสนาของพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้นเป็นของจริง ไม่ใช่ความเชื่อแต่เป็นความจริงของโลกและชีวิต ดังคำกล่าวที่ว่า ทองแท้ไม่กลัวไฟ พระพุทธศาสนาก็ยังคงขยายกว้างออกไป แต่พระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระองค์ทรงทราบว่าพระภิกษุที่มาบวชในพระพุทธศาสนาแล้วออกไปเผยแผ่ธรรมในที่ต่างๆ ถือว่าเป็นสัญลักษณ์ที่เคลื่อนที่ได้ของพระพุทธศาสนา ดังนั้น การประพฤติปฏิบัติที่เหมาะสมถูกต้องจะสร้างศรัทธาให้แก่ผู้พบเห็นมีความสำคัญมาก พระพุทธองค์จึงสอนมารยาท ที่เรียกว่า อภิสมาจาร บ้าง พระวินัย บ้าง ข้อวัตรปฏิบัติ บ้าง เสนิยวัตรธรรม บ้าง เพื่อให้บรรพชิตในพระพุทธศาสนาได้ประพฤติปฏิบัติตาม ดังนั้น เพื่อให้เกิดความเรียบร้อยดีงามเกี่ยวกับมารยาท ในเรื่องเกี่ยวกับการเดิน การนั่ง การนอน การพูด การขบฉัน การติดต่อสื่อสาร การเข้าสมาคม การแสดงความเคารพต่อกัน การดูแลรักษาพยาบาล ตลอดถึงมารยาทในการต้อนรับภิกษุผู้เป็นอาคันตุกะ อีกทั้งการอยู่ร่วมกันในหมู่พระภิกษุจากทุกชั้นวรรณะ คำสอนในพระพุทธศาสนามีเรื่องเหล่านี้ปรากฏเพื่อเชื่อมประสานให้เกิดความเรียบร้อยดีงามในสังคมสงฆ์

ส่วนมารยาทไทยหรือสมบัติผู้ดี ที่ชาวไทยได้ศึกษาและประพฤติปฏิบัติกันนั้น ได้ประยุกต์หลักพระวินัย อภิสมาจาร และหลักเสนิยวัตรของพระสงฆ์มาบัญญัติเป็นหมวดหมู่เพื่อง่ายต่อการปฏิบัติในเรื่องมารยาทอันเป็นสมบัติผู้ดีของชาวไทย มารยาทหรือสมบัติผู้ดีนี้เหมาะกับทุกคนชั้นโดยไม่เลือกปฏิบัติว่าเป็นศาสนาใด ในเรื่องนี้คนไทยส่วนใหญ่ได้รับการยอมรับทั่วไปในต่างประเทศว่า เป็นคนอ่อนน้อมถ่อมตน เป็นคนมีมารยาท เป็นคนมีสัมมาคารวะในการเข้าสู่สมาคมต่างๆ นอกจากนี้ยังพบว่า การเจริญสติปัฏฐานก็ยังช่วยให้การปฏิบัติตนอยู่ในอาการสำรวม ไม่แสดงอาการอันเป็นที่ไม่พอใจแก่ผู้ที่พบเห็น หรือไปกระทบกระทั่งบุคคลอื่นให้เป็นผู้ที่เดือดร้อนทางกาย วาจา และใจ ดังนั้น การเจริญสติในชีวิตประจำวัน จึงจำเป็นอย่างมากในการรักษาตนให้เป็นผู้ที่มีการยาททางกาย มารยาททางวาจา และมารยาททางใจที่ดีได้<sup>๒๖๗</sup>

<sup>๒๖๖</sup> เจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี, สมบัติของผู้ดี, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (พระนคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๔๙๘), ภาศที่ ๑-๑๐.

<sup>๒๖๗</sup> ดุรายละเอียดใน ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๘๙/๒๒๒-๒๒๓.

ประเทศไทยในฐานะที่มีพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ เป็นสถาบันหลักอันสำคัญยิ่งต่อการดำรงคงอยู่ของประเทศไทย พระพุทธศาสนาเข้ามามีบทบาทในการกลมเกลียวจิตใจและสร้างสำนึกทาง ศีลธรรม โดยมีวัดและพระสงฆ์เป็นกลไกสำคัญในการอบรมสั่งสอนให้ประชาชนเป็นผู้ที่ประพฤติดี มีศีลธรรมจรรยา มารยาท และยึดถือเป็นแนวปฏิบัติในการดำเนินชีวิตในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข และช่วยลดการกระทบกระทั่ง และการขัดแย้งในสังคม กิริยามารยาทที่คนไทยปฏิบัติกันทุกวันนี้ มีความสอดคล้องกับข้อบัญญัติหมวดเสขียวัตรที่ปรากฏในพระวินัยปิฎก และหลักธรรมคำสอนที่ปรากฏในพระสุตตันตปิฎก

มารยาทไทยเป็นระเบียบแบบแผนการประพฤติที่งดงามอันแสดงถึงพฤติกรรมที่สุภาพเรียบร้อยละมุนละไมทั้งทางกาย วาจาโดยมีใจเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมให้แสดงออกได้อย่างเหมาะสม เป็นองค์ประกอบย่อยของวัฒนธรรมซึ่งเป็นเอกลักษณ์ประจำชาติที่สมควรจะถ่ายทอดสืบต่อไป มารยาทไทยเป็นกิริยามารยาทที่คนไทยได้สร้างสรรค์ให้เหมาะกับลักษณะนิสัยของคนไทยและสภาพแวดล้อมของประเทศไทย ดังนั้น กิริยามารยาทในแต่ละท่าแต่ละแบบต่างๆ งดงามและถูกต้องตามหลักของกายวิภาคและมีความทันสมัยอยู่ตลอดเวลา เด็กและเยาวชนของไทย กำลังถูกครอบงำด้วยวัฒนธรรมต่างชาติ ซึ่งมีทั้งผลดีและผลเสียต่อสังคมและวัฒนธรรมไทย เพราะเมื่อการดำเนินชีวิตเปลี่ยนไป พฤติกรรมของผู้อาศัยอยู่ในสังคมย่อมต้องเปลี่ยนไปตามกาลเวลา แต่พฤติกรรมหลายพฤติกรรมที่เกิดขึ้น เป็นพฤติกรรมเสี่ยงที่ทำให้เกิดความเปราะบางในสังคม โดยเฉพาะในกลุ่มเด็กและเยาวชน ที่ยังไม่มีความรู้ความเข้าใจที่เพียงพอในการพิจารณาที่จะรับสิ่งที่ถูกต้อง หรือปฏิเสธสิ่งที่ไม่เหมาะสมที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงต่างๆ เหล่านี้ โดยเฉพาะกิริยาวาจาที่คนไทยเห็นว่าเรียบร้อย ถูกลักษณะนิสัยของคนไทยที่เป็นคนอ่อนโยน มีความสงบเสถียรเรียบร้อยทั้งกายวาจา เป็นการควบคุมกายวาจาให้อยู่ในกรอบที่สังคมยอมรับและต้องการ ดังคำกล่าวของชาวไทยแต่โบราณที่ว่า “สำเนียงส่อภาษา กิริยาส่อสกุล” ซึ่งเป็นสิ่งที่บอกความหมายของมารยาทได้เป็นอย่างดี สิ่งดีๆ เหล่านี้ กำลังเลือนหายไปจากสังคมไทย จากความเป็นมาและความสำคัญดังกล่าวข้างต้นจึงเป็นแรงจูงใจที่สำคัญ ทำให้ผู้วิจัยสนใจศึกษาและวิจัยแนวคิดเกี่ยวกับพระวินัยและหลักพุทธธรรมในฐานะที่เป็นบาทฐานของมารยาทไทย เพื่อการนำไปใช้ประโยชน์ทางวิชาการและเป็นประโยชน์กับสังคมต่อไป

## ๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง ‘การศึกษาวิเคราะห์พระธรรมวินัยในฐานะเป็นฐานของมารยาทไทย’ นี้มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ

๑. เพื่อศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับมารยาทไทยในทศวรรษสังคมไทย
๒. เพื่อศึกษาหลักพระธรรมวินัยในฐานะเป็นฐานของมารยาทไทย
๓. เพื่อวิเคราะห์มารยาทไทยในฐานะเป็นฐานของการประพฤติและปฏิบัติธรรม

## ๓. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้การศึกษาจากข้อมูลชั้นปฐมภูมิ (Primary data) และข้อมูลชั้นทุติยภูมิ (Secondary data) ซึ่งมีขั้นตอน รายละเอียดดังต่อไปนี้ ๑) ศึกษาค้นคว้ารวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ ได้แก่ พระไตรปิฎก ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ทั้งภาคภาษาบาลี และภาษาไทย ๒) ศึกษาค้นคว้ารวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นทุติยภูมิ ได้แก่ อรรถกถา ฎีกา ปกรณวิเสส

วิทยานิพนธ์ หนังสือ เอกสาร สิ่งพิมพ์ต่างๆ และเอกสารที่เกี่ยวข้องกับหนังสือตำราเรื่องมารยาทไทย หนังสือสมบัติของผู้ดี สื่ออินเทอร์เน็ต และงานวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ๓) แบบสัมภาษณ์ เป็นการสัมภาษณ์กลุ่มแบบมีโครงสร้าง (Standardized or Structured Interview) เป็นวิธีการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) เป็นการสัมภาษณ์และสนทนาแบบเจาะประเด็น ด้วยการเชิญผู้ร่วมสนทนามารวมเป็นกลุ่มอย่างเจาะจง ตามคุณสมบัติที่ผู้วิจัยกำหนด แล้วเปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมสนทนา ได้ตอบ ถกปัญหา อภิปรายร่วมกัน แลกเปลี่ยนทัศนะกันอย่างกว้างขวางในประเด็นต่างๆ โดยมีจุดมุ่งหมายเฉพาะเจาะจง เพื่อที่จะหาข้อมูลที่ต้องการตรงประเด็นสำหรับตอบคำถามการวิจัยเรื่องใดเรื่องหนึ่งโดยเฉพาะ ซึ่งผู้สัมภาษณ์จะใช้แบบสัมภาษณ์ที่สร้างขึ้นไว้แล้วเป็นแบบในการถามกับผู้ให้สัมภาษณ์กล่าวคือผู้สัมภาษณ์ จะใช้คำถามแบบสัมภาษณ์กับผู้ให้สัมภาษณ์เหมือนกันหมดทุกคน แล้วนำไปมอบแก่ผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่มีความรู้ความเข้าใจทั้งสองเรื่องเป็นอย่างดี กล่าวคือทั้งในเรื่องมารยาทไทยและสมบัติผู้ดี และหลักพระวินัย หลักพุทธธรรมในฐานะที่เป็นบาทฐานของมารยาทไทย และ ๔) ประมวลข้อมูลที่รวบรวมได้ มาวิเคราะห์ตามขอบเขตของการวิจัย แล้วนำเสนอผลการวิจัย ด้วยวิธีนำเสนอผลการวิจัยโดยวิธีเชิงพรรณนา

#### ๔. สรุปผลการวิจัย

พระธรรมวินัยที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงบัญญัติไว้ ที่เรียกว่าเป็นพุทธอาณัติ คือข้อบังคับนั้นเป็นจุดเริ่มต้นของการควบคุมกิจกรรมมารยาทที่แสดงออกทางด้านกายกรรมและวจีกรรม เรียกว่า กายสังวร และ วจีสังวร จนทำให้เกิดความสง่างามของบุคลิกภาพแก่ผู้ที่พบเห็น เช่น อุปติสฺสมาณพ (พระสารีบุตร) ที่ได้พบเห็นบุคลิกภาพที่งดงามในการสำรวมด้วยการเดินบิณฑบาตด้วยการสำรวมอินทรีย์ จึงเกิดความเลื่อมใสและขออุปสมบทในพระพุทธศาสนา ส่วนหลักธรรมที่สนับสนุนให้เกิดกิจกรรมมารยาทอันงดงามมีปรากฏในที่หลายแห่ง เช่น หลักการวาทะ หลักอภายนธรรม หลัก หลักกฤษณาอภายนธรรม และอินทรีย์สังวร เป็นต้น หลักธรรมเหล่านี้ล้วนแล้วแต่เป็นฐานให้เกิดมารยาทไทยที่งดงามทั้งสิ้น จากการศึกษาวิจัยสามารถสรุปได้ดังนี้

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่หนึ่ง คือแนวคิดเกี่ยวกับมารยาทไทยในทศวรรษสังคมไทย พบว่า คำว่ามารยาทคือกริยาวาจาที่สุภาพเรียบร้อยที่บุคคลพึงปฏิบัติในสังคม โดยมีระเบียบแบบแผนอันเหมาะสมตามกาลเทศะ มารยาท ได้แก่ “กริยาวาจาที่ถือว่าสุภาพ เรียบร้อย ถูกกาลเทศะ”<sup>๒๖๘</sup> มารยาทไทย หมายถึง “กริยาวาจาที่คนไทยเห็นว่าเรียบร้อย ถูกลักษณะนิสัย ของคนไทยที่เป็นคนอ่อนโยน มีความสงบเสถียรทั้งกาย วาจา เป็นการควบคุมกาย วาจาให้อยู่ในกรอบที่สังคมยอมรับและต้องการ”<sup>๒๖๙</sup>

ส่วน มารยาทชาวพุทธ คือสิ่งที่ชาวพุทธควรปฏิบัติต่อกันด้วยมารยาทที่ดีงามถูกต้องทั้งทางกายวาจา และใจ ได้บอกวิธีการจัดภัตตาหารถวายพระสงฆ์การถวายปัจจัยเครื่องไทยธรรม พิธีกรรมกับชาวพุทธ การใส่บาตร การกรวดน้ำ อนุโมทนา และการแผ่เมตตา เป็นต้น การทำบุญใส่ บาตรพระสงฆ์นั้น นับว่าเป็นส่วนหนึ่งที่จะดำรงพระพุทธศาสนาไว้ให้ยั่งยืน ทั้งยังเป็นการสร้างบารมีให้มากขึ้นเฉพาะตนอีกด้วย อย่างไรก็ตาม การทำบุญดังกล่าวจะต้องให้ถูกวิธีด้วย มิฉะนั้นจะกลับเป็นการทำลายพระพุทธศาสนาเสียเองพระพุทธเจ้าทรงสอนว่า สมณะจะต้องเป็นผู้ไม่โลภ ไม่สะสม<sup>๒๗๐</sup>

<sup>๒๖๘</sup>ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, ๒๕๔๖), หน้า ๘๓๕.

<sup>๒๖๙</sup>สมจินตนา ภักดีศรีวงศ์, มารยาทในสังคมไทย, มารยาทและการเข้าสมาคม, (กรุงเทพมหานคร: ดันอ้อ แกรมมี่, ๒๕๓๘), หน้า ๒๗.

<sup>๒๗๐</sup>สมทรง ปุณฺณฤทธิ, มารยาทชาวพุทธ, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๓๙), หน้า ๑๓๙.

นอกจากนี้บรรพบุรุษไทย ยังได้กล่าวถึงมารยาทการประพฤติปฏิบัติตนของคนไทยไว้ในรูปแบบบท ร้อยกรอง ซึ่งมีอยู่มากมาย จึงนับว่ามารยาทไทยเป็นวัฒนธรรมแขนงหนึ่ง เกี่ยวกับธรรมเนียมประเพณี แม้ผู้ใดไม่ กระทำก็ได้ผิดกฎหมาย ไม่ผิดศีลธรรม แต่จะได้รับการตำหนิจากสังคมระดับของผู้ที่มีการศึกษา มีวินัย มีระเบียบ แบบแผน และมีพิธีกรรมไว้ปฏิบัติสืบทอดกันมาจนได้รับการยอมรับเป็นเนติธรรมคือ ธรรมเนียมประเพณี เป็น คติธรรม คือแบบแผนการดำเนินชีวิต เป็นวัตรธรรมคือรูปแบบการแต่งกาย เป็นสทธรรมคือ มีมนุษย์สัมพันธ์กับ บุคคลอื่นๆ เป็นคุณธรรม คือครอบคลุมความดีงามทั้งกิริยา วาจา ใจ จากความหมายดังกล่าวสรุปได้ว่ามารยาท คือการประพฤติ ปฏิบัติตนทั้งทางกาย วาจา ใจที่ถูกต้องงดงามเหมาะสมกับกาลเทศะของสังคมหนึ่งๆ และสมาชิก ของสังคมนั้นยอมรับและถือปฏิบัติ

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่สอง คือหลักพระธรรมวินัยในฐานะเป็นฐานของมารยาทไทย พบว่า ด้านหลักพุทธธรรมในพระพุทธศาสนาในฐานะเป็นฐานคือเป็นการศึกษาวิชามารยาทและการสมาคม ก็เสมือน ได้ศึกษาธรรมะในพระพุทธศาสนาไปด้วย ทั้งผู้ที่มีหลักธรรมประจำใจอยู่แล้วก็ง่ายที่จะประพฤติปฏิบัติตนตาม มารยาทที่ได้เรียน ศาสนาและมารยาทจึงมีความสัมพันธ์กัน ดังนี้

ความอดทน อดทนต่อกิริยาวาจาและสิ่งแวดล้อม อดทนต่อแรงกดดันไม่ลุแกโทสะและโต้ตอบรุนแรง สามารถควบคุมอารมณ์ทำให้อยู่ในสังคมได้อย่างสงบสุข

ความเคารพและความอ่อนน้อม ซึ่งผู้น้อยจะต้องปฏิบัติต่อบุคคลชั้นสูงกว่าและผู้ที่อาวุโส ทำให้เป็นที่ รักของสังคมนั้นๆ

ความมีวินัยทั้งต่อตนเองและผู้อื่น เช่น รู้จักการจัดลำดับก่อนหลัง การเคารพกฎเกณฑ์ การตรงต่อ เวลาทำให้สังคมมีแบบแผนเป็นระเบียบเรียบร้อย

มีวาจาสุภาพดี คือวาจาที่กลั่นกรองแล้วเป็นคำจริง คำสุภาพ พูดแล้วก่อประโยชน์เหมาะสมกับบุคคล ถูกกาลเทศะ วาจาดีจึงทำให้มีคนรักใคร่ มีมิตรสหายมากมายเจ้านายชื่นชอบ <sup>๒๗๑</sup>

สังคหวัตถุ ๔ การอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสงบสุข คือ การให้ การพูดจาไพเราะ การช่วยเหลือเอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ และการวางตนเหมาะสมเสมอต้นเสมอปลาย สังคหวัตถุ ๔ ทำให้สังคมมีสัมพันธ์ภาพเหนียวแน่น ไม่มี ความแตกแยกจึงผูกไมตรีกันได้ยาวนาน <sup>๒๗๒</sup>

ละอคติ ๔ คือละความลำเอียง ไม่ว่าจะเป็ลลำเอียงเพราะรัก เพราะโกรธเกลียด เพราะกลัว หรือ เพราะง้อเขลา ก็ทำให้ขาดความเป็นธรรมในสังคม ผู้บังคับบัญชาที่ไม่ลำเอียง จึงอยู่ในแวดวงหน้าที่การงานและ วงสังคมอย่างสง่างาม เป็นที่เคารพนับถือและรักใคร่ของบุคคลทั่วไป <sup>๒๗๓</sup>

หลักสมชีวิตธรรม คือหลักธรรมของคู่ชีวิต ธรรมที่จะทำให้คู่สมรสชีวิตสมหรือสม่าเสมอกลมกลืนกัน อยู่ครองกันยืดยาวคือมีศรัทธาเสมอกัน มีศีลเสมอกัน มีจาคะเสมอกัน และมีปัญญาเสมอกัน <sup>๒๗๔</sup>

หลักสัปปุริสธรรม คือ ธรรมของสัตบุรุษ ธรรมที่ทำให้เป็นสัตบุรุษ คุณสมบัติของคนดี ธรรมของผู้ดี <sup>๒๗๕</sup>

หลักธรรมในพระพุทธศาสนาในฐานะเป็นฐานส่งเสริมด้านบุคลิกภาพ พบว่าผู้ที่มีความรู้และฝึกฝน

<sup>๒๗๑</sup> พ.ร. (ไทย) ๒๕/๙/๗.

<sup>๒๗๒</sup> อ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๓๒/๕๐-๕๑.

<sup>๒๗๓</sup> อ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑๗/๒๙.

<sup>๒๗๔</sup> อ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๕๕/๙๓-๙๔.

<sup>๒๗๕</sup> คุรยละเอียดใน ตก. (ไทย) ๒๓/๓๗/๒๙๖-๒๙๘.

ปฏิบัติตนถูกต้องเหมาะสมตามธรรมเนียมประเพณี จะทำให้เกิดความเชื่อมั่น มีผลต่อบุคลิกภาพของตนและเป็นที่ชื่นชอบของผู้ที่พบเห็นสมดังคำกล่าวที่ว่า “เป็นผู้ดี งามท่วงทีกิริยา วาจาไพเราะ” หลักประมาณ หรือ ปมาณิก คือบุคคลที่ถือประมาณต่างๆ กัน คนในโลกผู้ถือเอาคุณสมบัติต่างๆ กัน เป็นเครื่องวัดในการที่จะเกิดความเชื่อความเลื่อมใส ๑) รูปประมาณ ผู้ถือประมาณในรูป บุคคลที่มองเห็นรูปร่างสวยงาม ทรวดทรงดี อวัยวะสมส่วน ท่าทางสง่า สมบูรณ์พร้อม จึงชอบใจเลื่อมใสในใจที่จะเชื่อถือ ๒) โฆษประมาณ คือผู้ถือประมาณในเสียง บุคคลที่ได้ยินได้ฟังเสียงสรรเสริญ เกียรติคุณหรือเสียงพูดจาที่ไพเราะ จึงชอบใจเลื่อมใสในใจที่จะเชื่อถือ ๓) ลูขประมาณ หรือ ลูขปมาณิกา คือผู้ถือประมาณในความคร่ำหรือเศร้าหมอง บุคคลที่มองเห็นสิ่งของเครื่องใช้ความเป็นอยู่ที่เศร้าหมองเช่น จีวรคร่ำๆ เป็นต้น หรือมองเห็นการกระทำคร่ำครึเป็นทูลกริยา ประพฤติเคร่งครัดเข้มงวดขูดเกลาดตน จึงชอบใจ เลื่อมใสในใจที่จะเชื่อถือ และ ๔) ธรรมประมาณ คือผู้ถือประมาณในธรรม บุคคลที่พิจารณาด้วยปัญญาเห็นสารธรรม หรือ การปฏิบัติปฏิบัติชอบกล่าวคือ ศีล สมาธิ ปัญญา จึงชอบใจเลื่อมใส น้อมใจที่จะเชื่อถือ <sup>๒๗๖</sup>

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่สาม คือมารยาทไทยในฐานะเป็นฐานของการประพฤติและปฏิบัติธรรม พบว่า ในพระวินัยปิฎก หมวดเสขียวัตถ์ <sup>๒๗๗</sup> มีข้อบัญญัติเกี่ยวกับมารยาทที่ภิกษุสงฆ์ต้องศึกษา ทั้งมารยาททางกาย และมารยาททางวาจา ได้แก่ การยืน การเดิน การนั่ง การพูด การรับประทานอาหาร ซึ่งในข้อบัญญัติได้กล่าวถึงการเข้าไปอยู่ในที่ชุมชนควรสำรวมตน ไม่แสดงกิริยาอาการที่ทำให้เป็นที่เดือดร้อนต่อตนเองและผู้อื่น เพื่อให้ผู้ผู้ที่พบเห็นตำหนิตืดเย็นหรือขาดการเลื่อมใสศรัทธาได้ และในพระสุตตันตปิฎก เป็นเรื่องราวที่พระพุทธเจ้าตรัสสอนแก่พุทธสาวก พุทธสาวิกาที่มีบุคลิกภาพสง่างามด้วยการเดิน การวางท่า อิริยาบถ กิริยามารยาท เป็นที่ต้องตาต้องใจของผู้พบเห็น เช่น พระอัสสชิเถระ เป็นต้น <sup>๒๗๘</sup> ที่ได้สาวกเพราะเกิดจากบุคลิกภาพที่สง่างาม โดยอุปติสสมานพเดินทางไปพบระหว่างทางเห็นแล้วเกิดเลื่อมใสศรัทธาจึงขอเป็นศิษย์และศึกษาเรียนรู้หลักธรรมในสำนัก และเรื่องราวของผู้ที่นับถือเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาปฏิบัติตนให้ถูกต้อง ถูกกาลเทศะ โดยประมวลเป็นเรื่องเล่า เนื้อความภาคีและชาดกต่างๆ ไว้ในพระสูตร เช่นข้อความที่ปรากฏในสุตตันตปิฎก เถรคาถาที่ว่า “คนพึงทำอะไรโดยลำดับ ประพฤติวัตรอย่างไร ประพฤติมารยาทอย่างไร จึงจะชื่อว่าพึงทำกิจของตนและไม่เบียดเบียนใครๆ และไม่เป็นประโยชน์ สำหรับมวลมนุษยอินทรีย์ที่ไม่ได้ระวังรักษาย่อมเป็นไปเพื่อมิใช่ประโยชน์ ส่วนอินทรีย์ที่ระวังรักษาแล้วย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์ คนที่ระวังรักษาและคุ้มครองอินทรีย์เท่านั้นชื่อว่า เป็นผู้ทำกิจของตน และไม่เบียดเบียนใครๆ ถ้าผู้ใดไม่ห้ามจักขุนทรีย์ ที่เป็นไปในรูปทั้งหลาย มักไม่เห็นโทษนั้นย่อมพ้นจากทุกขีไม่ได้เลย อนึ่ง ผู้ใดไม่ห้ามโสตินทรีย์ที่เป็นไปในเสียงทั้งหลายมักไม่เห็นโทษ ผู้นั้นย่อมพ้นจากทุกขีไม่ได้เลย” ดังนี้ เป็นต้น <sup>๒๗๙</sup> เพื่อชี้ให้เห็นถึงคุณโทษของการปฏิบัติตนไม่ถูกต้องทั้งมารยาททางกาย มารยาททางวาจา และมารยาททางใจ โดยเฉพาะมารยาททางใจนั้นถือเป็นสิ่งสำคัญที่เป็นบ่อเกิดมารยาททางกาย และมารยาททางวาจาที่ปรากฏให้เห็นออกมาแก่สายตาของผู้อื่น ทำให้ผู้ที่นับถือขาดการเลื่อมใสและศรัทธาได้

<sup>๒๗๖</sup> อ.จตุกก. (ไทย) ๖๕/๑๐๘-๑๐๙. (รูปสุตที่ ๕)

<sup>๒๗๗</sup> วิ.ป. (ไทย) ๘/๑๕๐-๑๕๖/๙๙-๑๒๑.

<sup>๒๗๘</sup> พ.ธ. (ไทย) ๒๕/๓๙๒/๑๕๖.

<sup>๒๗๙</sup> พ.เถร. (ไทย) ๗๒๗-๗๓๑/๔๖๓.

## ๕. ข้อเสนอแนะ

### ๕.๑ ข้อเสนอแนะทั่วไป

๑. หน่วยงานภาครัฐ เอกชน และชุมชน ควรมีการจัดทำโครงการศึกษาอบรมและบูรณาการหลักธรรมวินัยในพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับมารยาทไทยร่วมกัน ให้เป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้ของชุมชนให้ทั่วถึงทุกภูมิภาค

๒. หน่วยงานภาครัฐ เอกชน และชุมชน ควรมีการจัดทำแผนงานให้ครอบคลุมและชัดเจนเกี่ยวกับการพัฒนาหลักคำสอนในพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับมารยาทไทยและสมบัติผู้ดี โดยมีการจัดสรรงบประมาณและกำหนดผู้รับผิดชอบอย่างชัดเจน

๓. หน่วยงานภาครัฐ ควรมีการจัดทำหลักสูตรคู่มือการเรียนการสอนเรื่องมารยาทไทย และสมบัติผู้ดี บรรจุให้เป็นรายวิชาบังคับศึกษาในระดับประถมและมัธยม เป็นหลักสูตรแกนกลางของประเทศไทย

๔. มหาเถรสมาคม ควรมีนโยบายในการจัดทำศูนย์การศึกษาเรียนรู้หลักธรรมคำสั่งสอนในทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับมารยาทไทย ให้เป็นศูนย์ศึกษามารยาทไทยภายในวัดให้ครอบคลุมทุกพื้นที่ทั้งวัดภายในประเทศและนอกประเทศ

### ๕.๒ ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

๑. ควรศึกษาเรื่องอิทธิพลของวัฒนธรรมตะวันตก ที่มีผลกระทบต่อมารยาทไทย
๒. ควรศึกษาเรื่องหลักธรรมวินัยในฐานะเป็นมรดกทางวัฒนธรรมเชิงพุทธในอาเซียน
๓. ควรศึกษาเรื่องวัฒนธรรมไทยในฐานะเป็นแรงจูงใจในการส่งเสริมการท่องเที่ยวไทย
๔. ควรศึกษาเรื่องรูปแบบการส่งเสริมการท่องเที่ยวในทุกเทศกาลในมิติวัฒนธรรมไทย
๕. ควรศึกษาเรื่องหลักธรรมในพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับมารยาทไทยและสมบัติผู้ดีในเชิงเปรียบเทียบโดยแยกเป็นหมวดๆ เพื่อให้เห็นภาพที่ชัดเจนยิ่งขึ้น
๖. ควรศึกษาเรื่องพัฒนาการและผลกระทบที่มีต่อมารยาทในกระแสโลกและประชาคมอาเซียน

## เอกสารอ้างอิง

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

เจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี. สมบัติของผู้ดี. พิมพ์ครั้งที่ ๔. พระนคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๔๙๘.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๑๗.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย ๒๕๕๑.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). พุทธธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๘. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒.

ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒. กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, ๒๕๔๖.

สมจินตนา ภักดีศรีวงศ์. มารยาทในสังคมไทย, มารยาทและการเข้าสมาคม. กรุงเทพฯ: ต้นอ้อ แกรมมี,

๒๕๓๘.

สมทรง ปุญญฤทธิ์. มารยาทชาวพุทธ. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๓๙.

แสวง อุดมศรี. การปกครองคณะสงฆ์ไทย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย, มมป.

ระดับจริยธรรมทางการบริหารงานของผู้นำชุมชน ในเขตเทศบาลตำบลโนนเจริญ  
อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์  
THE ETHICS LEVEL OF COMMUNITY LEADERS IN THE NON CHAROEN  
SUB-DISTRICT MUNICIPALITY BANKRUAT DISTRICT BURIRUM PROVINCE

สากุล พรหมสถิต คมขำ สันธรัตน์ ธนพัฒน์ จงมีสุข รชต อุบลเลิศ และภัทรพล ทศมาศ\*

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อ ๑) ศึกษาาระดับจริยธรรมทางการบริหารงานของผู้นำชุมชน ๒) เปรียบเทียบจริยธรรมทางการบริหารงานของผู้นำชุมชนและ ๓) ศึกษาปัญหาและข้อเสนอแนะในการนำจริยธรรมมาใช้ในการบริหารงานของผู้นำชุมชนในเขตเทศบาลตำบลโนนเจริญ อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์ ด้านความซื่อสัตย์ ด้านความคิดสร้างสรรค์ ด้านความมีวินัย ด้านความรับผิดชอบ ด้านความซื่อสัตย์ และด้านความมีเมตตา กรุณา ประชากร ได้แก่ ประชาชนในเขตเทศบาลตำบลโนนเจริญ อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์ จำนวน ๓,๔๙๑ คน สุ่มกลุ่มตัวอย่าง โดยใช้สูตรคำนวณของทาโร ยามาเน ได้ขนาดกลุ่มตัวอย่าง จำนวน ๓๖๗ คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสอบถามมี ๓ ลักษณะ คือ แบบตรวจสอบรายการ แบบมาตราส่วนประมาณค่า ๕ ระดับ และแบบคำถามปลายเปิด ได้ค่าความเชื่อมั่น เท่ากับ ๐.๘๒ สถิติพื้นฐานที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน สถิติที่ใช้ในการทดสอบสมมติฐาน ได้แก่ ค่าที (t-test) และค่าเอฟ (f-test) ด้วยวิธีทดสอบความแปรปรวนทางเดียว (One Way ANOVA)

ผลจากการวิจัยพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง มีอายุระหว่าง ๓๖-๔๙ ปี มีการศึกษาในระดับประถมศึกษา ประกอบอาชีพเกษตรกรกรรม และส่วนใหญ่มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนไม่เกิน ๕,๐๐๐ บาท ซึ่งมีความคิดเห็นต่อระดับจริยธรรมทางการบริหารของผู้นำชุมชนในเขตเทศบาลตำบลโนนเจริญ อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์ ภาพรวมและรายด้าน อยู่ในระดับมาก และเมื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถามที่มีต่อระดับจริยธรรมทางการบริหารของผู้นำชุมชน จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีเพศต่างกันมีความคิดเห็นต่อระดับจริยธรรมทางการบริหารของผู้นำชุมชนไม่แตกต่างกัน ส่วนผู้ที่มีอายุ การศึกษา อาชีพ และรายได้เฉลี่ยต่อเดือนต่างกัน มีความคิดเห็นต่อระดับจริยธรรมทางการบริหารของผู้นำชุมชน แตกต่างกัน

สภาพปัญหา พบว่า ผู้นำชุมชนมีปัญหาเกี่ยวกับจริยธรรมทางการบริหาร ได้แก่ การเปิดโอกาสให้มีการตรวจสอบการทำงาน การควบคุมอารมณ์ ความล่าช้าในการทำงาน และความเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัวมากกว่าส่วนรวม สำหรับข้อเสนอแนะนั้น ผู้นำชุมชนควรมีความโปร่งใสในการทำงานสามารถตรวจสอบได้

\* สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์



ส่งเสริมการจัดกิจกรรมให้คนในชุมชนเกิดความรักความสามัคคีมากขึ้น มีความกระตือรือร้น มีการติดตามงานอย่างสม่ำเสมอ และควรปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี

**คำสำคัญ :** จริยธรรม, การบริหาร, ผู้นำ

## ABSTRACT

The purpose is to study and compare the level of ethics. As well as to study the problems and suggestions in applied ethics used in the management of community leaders in the Non Charoen Sub-district Municipality Bankruat district Buriram province. In six areas: Perseverance Creativity, discipline and responsibility. Integrity and compassion. The sample of this research is randomized by using Taro Yamane methods amount 367 people from the population is people in in the Non Charoen Sub-district Municipality Bankruat district Buriram province consisted of 3,491 people. The equipment used to collect data was three questionnaire form, Checklist form, A level of five rating scale form and Open-ended questions form which reliability was ๐.๘๒. The statistics used to analyze data include frequency, percentage, average and standard deviation (S.D.). The statistics used to test the hypothesis include t-test and f-test by One Way ANOVA methods. If the difference, Experiment with ways of Scheffe Methods.

The research found that Most respondents were female, aged 36-49 years, with a degree in elementary education, farmers, and the average monthly income of not more than 5,000 baht. The public opinion on the ethical management of community leaders in the Non Charoen Sub-district Municipality Bankruat district Buriram province was found in overall and in the very same. Compared to public opinion on the ethical management of community leaders. By personal factors were found: Those who are sexually different opinions on the ethical management of community leaders is no different. Those age, education, career and income per month as well. Opinions on the ethical management of different community leaders.

Problems found: Community leaders have a moral problem with the administration. In particular, the opportunity to monitor the work less. There are problems with emotional control. A delay in work and selfish private interests rather than public interests. There are suggestions include: community leaders should be transparent in operation can be monitored. Promotional activities for the community to love and more harmonious. Enthusiastic, are monitored regularly. And should behave as role models.

**Keywords:** Ethic, Administrator, Community Leaders

## บทนำ

ในกระแสความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมขณะนี้มีผลให้ค่านิยมของคนในสังคมเปลี่ยนแปลงไปในทางวัตถุนิยมมากขึ้น และส่งผลให้เกิดความเสื่อมถอยทางด้านคุณธรรมและจริยธรรมตามมาเป็นลำดับ มนุษย์ยังเพิ่มความเห็นแก่ตัว เห็นแก่ได้มากขึ้น แกร่งแย่งชิงดีชิงเด่น เอารอดเอาเปรียบกันโดยไม่คำนึงถึงความผิดชอบชั่วดีมีการเบียดเบียนซึ่งกัน และกันเกิดปัญหาความเสื่อมโทรมทางด้านจิตใจ ปัญหาการละเมิดสิทธิเด็กและสตรี ปัญหาความประพฤติมิชอบในวงราชการ นอกจากนี้ยังมีวัฒนธรรมจากต่างประเทศที่หลั่งไหลเข้ามามีอิทธิพลต่อสังคมไทยมากขึ้น ทำให้คนไทยขาดคุณธรรมในการดำรงชีวิตที่ถูกต้อง คุณธรรมและจริยธรรมเป็นรากฐานสำคัญแห่งความเจริญรุ่งเรืองความมั่นคงและความสงบสุขของปัจเจกชน สังคม และประเทศชาติ รัฐต้องส่งเสริมให้ประชาชนมีคุณธรรมและจริยธรรมเป็นอันดับแรก เพื่อให้เป็นแกนกลางของการพัฒนาในด้านอื่น ๆ ทั้งด้านเศรษฐกิจ การศึกษา การเมือง การปกครอง เพราะการพัฒนาที่ไม่มีคุณธรรมและจริยธรรมเป็นแกนนำนั้นจะสูญเปล่าและเกิดผลเสียเป็นอันมากทำให้บุคคลลุ่มหลงในวัตถุและอบายมุขมากขึ้น กอบโกยเอาทรัพย์สินไว้เป็นประโยชน์ส่วนตัวมากเกินไปในสังคมที่ละเลยในเรื่องของคุณธรรมและจริยธรรมประชาชนจะต้องพบกับความทุกข์ยาก ขาดความเมตตาปราณี แล้งน้ำใจในการดำเนินชีวิตซึ่งกันและกัน ดังนั้น การที่จะพัฒนาประเทศต้องเริ่มที่ “การพัฒนาคน” เพื่อให้คนมีปัญญามีความรู้มีคุณธรรมและมีทักษะในการแก้ปัญหาชีวิตการจัดการศึกษาต้องยึดหลัก “ให้ความรู้คู่คุณธรรม”

จริยธรรมเป็นหลักการที่มนุษย์ในสังคมควรยึดถือปฏิบัติ เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างเป็นสุขในสังคมนั้นเอง ทุกสังคมจะมีการกำหนดกฎเกณฑ์สำหรับความประพฤติของสมาชิกสังคม วิถีชีวิต ขนบธรรมเนียม ประเพณี และปทัสถาน ทั้งเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการประพฤตินี้ หรือความถูกต้องของการกระทำต่าง ๆ ของบุคคล ข้อปฏิบัติ ข้อกำหนดของจริยธรรมมีพื้นฐานที่มาจากขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อศาสนา ศีลธรรม คุณธรรม และแนวคิดปรัชญาที่มุ่งให้บุคคลได้ประพฤติปฏิบัติแต่สิ่งที่ดีงาม โดยมีสิ่งเกี่ยวข้อง ๓ ประการ คือ ๑) ตัวของเราเอง ๒) ผู้อื่น และ ๓) ความสัมพันธ์ระหว่างตนเองและผู้อื่น เมื่อได้ปฏิบัติตามก็จะได้รับการยกย่องสรรเสริญ และได้รับความสุขทั้งแก่ตนเองและผู้อื่นรวมทั้งสังคมหรือองค์กร (สถาพร วิชัยรัมย์, ๒๕๕๙)

ผู้นำ หมายถึง ผู้ใหญ่บ้าน และผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน เป็นผู้ที่มีอิทธิพลในการจูงใจให้ผู้อื่นปฏิบัติตามให้บรรลุวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายขององค์กร อีกทั้งมีอิทธิพลต่อความคิด ความเชื่อ แนวทางในการปฏิบัติงาน ความจงรักภักดี และความผูกพันต่อองค์กรของผู้ปฏิบัติงาน ผู้บังคับบัญชาซึ่งเป็นผู้นำโดยตำแหน่ง คือ ผู้ที่ใช้อิทธิพลในการจูงใจให้ผู้อื่นปฏิบัติตามความต้องการขององค์กรและบุคคลซึ่งได้รับการแต่งตั้งขึ้นหรือได้รับการยกย่องขึ้นเป็นหัวหน้าผู้ตัดสินใจ เพราะมีความสามารถในการปกครองบังคับบัญชาผู้ใต้บังคับบัญชาหรือหมู่ชนไปในทางดีหรือชั่วก็ได้ (สุกรีพ โพธิ์ชัย, ๒๕๕๒)

จากความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาดังกล่าว คณะผู้วิจัยได้ตระหนักถึงปัญหาจากกระแสค่านิยมทางด้านเทคโนโลยีและการเปลี่ยนแปลงด้านคุณธรรมและจริยธรรม ทำให้ผู้นำชุมชนเกิดการเอารอดเอาเปรียบกัน โดยไม่คำนึงถึงความผิดชอบชั่วดี ลุ่มหลงในอบายมุขและวัตถุมากขึ้น กอบโกยเอาทรัพย์สินไว้เป็นประโยชน์ส่วนตนไม่นึกถึงประโยชน์ส่วนรวม เกิดปัญหาเสื่อมโทรมทางด้านจิตใจ ทำให้ผู้นำชุมชนขาดคุณธรรมและจริยธรรมในการปกครอง ดังนั้นผู้นำชุมชนจำเป็นต้องมีคุณธรรมและจริยธรรมเพียงพอที่จะให้ประชาชนเชื่อถือและไว้วางใจในการบริหารงาน เพื่อส่วนรวมอย่างแท้จริง คณะผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาถึงระดับ

จริยธรรมทางการบริหารงานของผู้นำชุมชนในเขตเทศบาลตำบลโนนเจริญ อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์ ซึ่งผลการศึกษาค้นคว้าจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาตนของผู้นำชุมชน สังคม และประเทศชาติ ต่อไป

### วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาระดับจริยธรรมทางการบริหารงานของผู้นำชุมชนในเขตเทศบาลตำบลโนนเจริญ อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์
๒. เพื่อเปรียบเทียบระดับจริยธรรมทางการบริหารงานของผู้นำชุมชนในเขตเทศบาลตำบลโนนเจริญ อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์
๓. เพื่อศึกษาปัญหาและข้อเสนอแนะในการนำจริยธรรมมาใช้ในการบริหารงานของผู้นำชุมชนในเขตเทศบาลตำบลโนนเจริญ อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์

### ความสำคัญของการวิจัย

๑. ได้ทราบถึงระดับจริยธรรมทางการบริหารงานของผู้นำชุมชน ในเขตเทศบาลตำบลโนนเจริญ อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์
๒. ได้ทราบถึงความแตกต่างของการนำจริยธรรมมาใช้ในการบริหารงานของผู้นำชุมชน ในเขตเทศบาลตำบลโนนเจริญ อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์
๓. ได้ทราบถึงปัญหาและข้อเสนอแนะในการนำจริยธรรมมาใช้ในการบริหารงานของผู้นำชุมชน ในเขตเทศบาลตำบลโนนเจริญ อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์

### ขอบเขตของการวิจัย

#### ๑. ขอบเขตเนื้อหา

การวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษาระดับจริยธรรมทางการบริหารงานของผู้นำชุมชน ในเขตเทศบาลตำบลโนนเจริญ อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์ โดยใช้ขอบเขตด้านจริยธรรมทางการบริหาร ๖ ด้าน

#### ๒. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

๒.๑. ประชากร ได้แก่ ประชาชนผู้มีสิทธิเลือกตั้งในเขตเทศบาลตำบลโนนเจริญ อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์ จำนวน ๑๑ หมู่บ้าน มีจำนวนประชากรทั้งสิ้น ๔,๒๙๑ คน

๒.๒. กลุ่มตัวอย่าง ได้จากการสุ่มจากประชากร โดยกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างตามสูตรคำนวณของทาโร ยามาเน่ (Taro Yamane) ที่ระดับความเชื่อมั่น ๙๕% ความคาดเคลื่อน  $\pm 5\%$  (วิเชียร เกตุสิงห์. ๒๕๓๔) ได้ขนาดของกลุ่มตัวอย่าง จำนวน ๓๖๗ คน แล้วทำการสุ่มให้กระจายไปตามหมู่บ้านต่าง ๆ ตามสัดส่วน โดยวิธีสุ่มตัวอย่างแบบง่าย ด้วยวิธีจับฉลาก

#### ๓. ตัวแปรที่ศึกษา ดังนี้

๓.๑. ตัวแปรอิสระ ได้แก่ ข้อมูลทั่วไปของประชาชนในเขตเทศบาลตำบลโนนเจริญ อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์ ประกอบด้วย เพศ อายุ วุฒิการศึกษา อาชีพ และรายได้เฉลี่ยต่อเดือน

๓.๒. ตัวแปรตาม ได้แก่ จริยธรรมสำหรับผู้นำพึงมี ประกอบด้วย ด้านความขยัน ด้านความคิดสร้างสรรค์ ด้านวินัยในตนเอง ด้านความรับผิดชอบ ด้านความซื่อสัตย์ และด้านความเมตตากรุณา

#### ๔. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลครั้งนี้ เป็นแบบสอบถาม แบ่งเป็น ๓ ตอน คือ

**ตอนที่ ๑** เป็นแบบสอบถามประเภทแบบตรวจสอบรายการ (Check lists) เพื่อสอบถามเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตาม เพศ อายุ การศึกษา อาชีพ และรายได้เฉลี่ยต่อเดือน

**ตอนที่ ๒** เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับความคิดเห็นของประชาชนต่อระดับจริยธรรมทางการบริหารของผู้นำชุมชน ในเขตเทศบาลตำบลโนนเจริญ อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์ มีลักษณะเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า ๕ ระดับ

**ตอนที่ ๓** เป็นแบบคำถามปลายเปิด เพื่อให้กลุ่มตัวอย่างได้แสดงความคิดเห็นและให้ข้อเสนอแนะอื่น ๆ นอกเหนือจากที่ได้กล่าวมาแล้วเกี่ยวกับระดับจริยธรรมทางการบริหารของผู้นำชุมชน ในเขตเทศบาลตำบลโนนเจริญ อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์

#### ๕. การเก็บรวบรวมข้อมูล

คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยคณะผู้วิจัยได้ขอหนังสือจากคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ ส่งถึงผู้นำชุมชน แต่ละหมู่บ้านในเขตเทศบาลตำบลโนนเจริญ อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์ เพื่อขอความอนุเคราะห์ในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างเป้าหมาย เพื่อขอความร่วมมือและความอนุเคราะห์ในการเก็บรวบรวมข้อมูล คณะผู้วิจัยไปเก็บข้อมูลด้วยตนเองรวบรวมได้จำนวน ๓๖๗ ฉบับ คิดเป็นร้อยละ ๑๐๐

#### ๖. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูล คณะผู้วิจัยจะดำเนินการตรวจสอบแบบสอบถามที่รับคืน นำแบบสอบถามที่ตรวจสอบความสมบูรณ์ถูกต้องแล้วลงรหัส (Coding) เพื่อนำข้อมูลไปวิเคราะห์ด้วยระบบคอมพิวเตอร์ โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติ ดังนี้ วิเคราะห์ข้อมูลเพื่อหาค่าทางสถิติเพื่อหาค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ส่วนเกณฑ์ในการแปลผลค่าเฉลี่ยพิจารณาตามหลักเกณฑ์ช่วงคะแนน ดังนี้ (บุญชม ศรีสะอาด. ๒๕๓๕)

ค่าเฉลี่ย ๔.๕๑-๕.๐๐ หมายถึง ระดับจริยธรรมทางการบริหารมากที่สุด

ค่าเฉลี่ย ๓.๕๑-๔.๕๐ หมายถึง ระดับจริยธรรมทางการบริหารมาก

ค่าเฉลี่ย ๒.๕๑-๓.๕๐ หมายถึง ระดับจริยธรรมทางการบริหารปานกลาง

ค่าเฉลี่ย ๑.๕๑-๒.๕๐ หมายถึง ระดับจริยธรรมทางการบริหารน้อย

ค่าเฉลี่ย ๑.๐๐-๑.๕๐ หมายถึง ระดับจริยธรรมทางการบริหารน้อยที่สุด

จากนั้นผู้วิจัยใช้โปรแกรมวิเคราะห์ข้อมูลสำเร็จรูปวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อหาค่าทางสถิติโดยใช้ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ดำเนินการวิเคราะห์ตามลำดับต่อไป ดังนี้

๑. สถานภาพส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถามใช้วิธีการหาค่าความถี่และค่าร้อยละ

๒. จริยธรรมทางการบริหารของผู้นำชุมชน วิเคราะห์โดยหาค่าเฉลี่ย ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

๓. เปรียบเทียบจริยธรรมทางการบริหารของผู้นำชุมชน จำแนกตามเพศ ใช้ค่าที่แบบอิสระ (t - test แบบ Independent Samples) จำแนกตามอายุ การศึกษา อาชีพ และรายได้ ใช้การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One way ANOVA) เมื่อพบความแตกต่างจะทำการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ด้วยวิธีเชฟเฟ (Scheff Method)

## สรุปผลการวิจัย

จากการวิจัยระดับจริยธรรมทางการบริหารงานของผู้นำชุมชนในเขตเทศบาลตำบลโนนเจริญ อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์ ผลการวิจัย พบว่า

ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง มีอายุระหว่าง ๓๖-๔๙ ปี มีการศึกษาในระดับประถมศึกษา ประกอบอาชีพเกษตรกรรม และรายได้เฉลี่ยต่อเดือนไม่เกิน ๕,๐๐๐ บาท

ระดับจริยธรรมของผู้นำชุมชนในเขตเทศบาลตำบลบ้านกรวด อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์ ระดับจริยธรรมทางการบริหารของผู้นำชุมชน ๖ ด้าน ได้แก่ ความขยัน ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ความมีวินัยในตนเอง ความรับผิดชอบ ความซื่อสัตย์ และความเมตตา กรุณา ผลการศึกษาระดับจริยธรรม พบว่า ผู้นำชุมชนในเขตเทศบาลตำบลโนนเจริญ อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์ มีระดับจริยธรรมในภาพรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านแล้ว พบว่า ทุกด้านมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากเช่นกัน โดยเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย ได้แก่ ด้านความเมตตา กรุณา ด้านความรับผิดชอบ ด้านความซื่อสัตย์ ด้านความมีวินัย ด้านความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ และด้านความขยัน

ผลการเปรียบเทียบระดับจริยธรรมทางการบริหารของผู้นำชุมชน พบว่า ระดับจริยธรรมทางการบริหารของผู้นำชุมชนในภาพรวม ไม่แตกต่างกัน เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า มีความแตกต่างกัน ได้แก่ ระดับจริยธรรมของผู้นำชุมชน ด้านความขยัน โดยเพศหญิงมีระดับค่าเฉลี่ยความคิดเห็นต่อระดับจริยธรรมทางการบริหารมากกว่าเพศชาย ด้านวุฒิการศึกษา พบว่า ระดับจริยธรรมทางการบริหารของผู้นำชุมชนในภาพรวม แตกต่างกัน ส่วนรายด้าน พบว่ามีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ได้แก่ ด้านความขยัน ด้านความคิดสร้างสรรค์ และด้านความรับผิดชอบ ด้านอาชีพ พบว่า ระดับจริยธรรมทางการบริหารของผู้นำชุมชนในภาพรวม ไม่แตกต่างกัน ส่วนรายด้าน พบว่ามีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ได้แก่ ด้านความขยัน ด้านรายได้เฉลี่ยต่อเดือน พบว่า ระดับจริยธรรมทางการบริหารของผู้นำชุมชนในภาพรวม ไม่แตกต่างกัน ส่วนรายด้าน พบว่า มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ได้แก่ ด้านความขยัน นอกนั้นไม่แตกต่างกัน

## อภิปรายผล

จากการศึกษาระดับจริยธรรมของผู้นำชุมชนในเขตเทศบาลตำบลโนนเจริญ อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์ ทั้ง ๖ ด้าน ทำให้ทราบถึงจริยธรรมของผู้นำชุมชนในเขตเทศบาลตำบลโนนเจริญและจะใช้เป็นแนวทางที่จะส่งเสริมและพัฒนาจริยธรรมของผู้นำชุมชนในเขตเทศบาลตำบลโนนเจริญและบุคคลทั่วไปในอนาคต ซึ่งสามารถอภิปรายผลดังนี้

**๑. ด้านความขยัน** จากผลการศึกษาระดับจริยธรรมทางการบริหารของผู้นำชุมชนในเขตเทศบาลตำบลโนนเจริญ อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์ พบว่า โดยภาพรวมผู้นำชุมชนมีระดับจริยธรรมด้านความขยันอยู่ในระดับมาก ( $\bar{X} = ๔.๐๐$ ,  $S.D. = .๕๐$ ) ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ กรรณิการ์ ภิรมย์รัตน์ (๒๕๕๕) ได้ศึกษาการศึกษาแนวทางการพัฒนาพฤติกรรมทางจริยธรรมของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏในเขตกรุงเทพมหานคร ผลการศึกษาพบว่านักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏมีระดับพฤติกรรมทางจริยธรรมโดยรวม อยู่ในระดับสูงเช่นกัน เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า พฤติกรรมทางจริยธรรมของนักศึกษาส่วนใหญ่อยู่ใน ระดับสูง ได้แก่ ความขยัน หมั่นเพียร ความซื่อสัตย์ ความอดทน ออกกำลังกาย ความยุติธรรม ความรับผิดชอบต่อหน้าที่ ความมีระเบียบวินัย ความเสีย

สละ ยกเว้นจริยธรรม ความประหยัดอดออม ที่อยู่ในระดับปานกลาง นักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏ ทั้ง ๖ แห่ง มีพฤติกรรมทางจริยธรรมโดยรวมแตกต่างกัน เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่ามีความแตกต่างกัน จำนวน ๕ ด้าน คือ ด้านความขยันหมั่นเพียร ด้านความประหยัดอดออม ด้านความอดทน อดกลั้น ด้านความยุติธรรม และด้านความมีระเบียบวินัย

**๒. ด้านความคิดสร้างสรรค์** จากผลการศึกษาระดับจริยธรรมทางการบริหารของผู้นำชุมชนในเขตเทศบาลตำบลโนนเจริญ อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์ พบว่า โดยภาพรวมผู้นำชุมชนมีระดับจริยธรรมด้านความคิดสร้างสรรค์ อยู่ในระดับมาก ( $\bar{X} = ๔.๐๒$ , S.D. = .๕๓) ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ วาทีณี บรรจง (๒๕๕๖) ได้ศึกษาผลการจัดประสบการณ์ศิลปะโดยบูรณาการแนวคิดเชิงออกแบบ ที่มีต่อความคิดสร้างสรรค์ของเด็กอนุบาล โดยมีวัตถุประสงค์ในการวิจัยเพื่อ ๑) ศึกษาผลการจัดประสบการณ์ศิลปะโดยบูรณาการแนวคิดเชิงออกแบบที่มีต่อความคิดสร้างสรรค์ของเด็กอนุบาลกลุ่มทดลองก่อนและหลังการทดลอง ๒) ศึกษาผลการจัดประสบการณ์ศิลปะที่มีต่อความคิดสร้างสรรค์ของเด็กอนุบาลหลังการทดลองระหว่างกลุ่มทดลองที่ใช้แผนการจัดประสบการณ์ศิลปะโดยบูรณาการแนวคิดเชิงออกแบบกับกลุ่มควบคุมที่ใช้แผนการจัดประสบการณ์ศิลปะแบบปกติกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย คือ เด็กอนุบาลชั้นปีที่ ๓ ที่กำลังศึกษาภาคการศึกษาปลาย ปีการศึกษา ๒๕๕๖ โรงเรียนอินทโมลีประทาน อำเภอมือง จังหวัดสิงห์บุรี สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน จำนวน ๔๐ คน โดยแบ่งเป็นกลุ่มทดลอง จำนวน ๒๐ คน และกลุ่มควบคุม จำนวน ๒๐ คน ระยะเวลาที่ใช้การวิจัย ๑๒ สัปดาห์ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบทดสอบความคิด สร้างสรรค์ TCT-DP วิเคราะห์ข้อมูลโดยหาค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการทดสอบค่าที ผลการวิจัย พบว่า หลังการทดลอง กลุ่มทดลองมีค่าเฉลี่ยคะแนนความคิดสร้างสรรค์สูงกว่าก่อนการทดลอง

**๓. ด้านความมีวินัย** จากผลการศึกษาระดับจริยธรรมทางการบริหารของผู้นำชุมชนในเขตเทศบาลตำบลโนนเจริญ อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์ พบว่า โดยภาพรวมผู้นำชุมชนมีระดับจริยธรรมด้านความมีวินัย อยู่ในระดับมาก ( $\bar{X} = ๔.๐๘$ , S.D. = .๔๕) ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ญัฐ จันทร์หนูหงส์ (๒๕๕๔) ได้ศึกษาพฤติกรรมเชิงจริยธรรมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๖ โรงเรียนสีกัน (วัฒนานคร อุดมวิท) เขตดอนเมือง กรุงเทพมหานคร ผลการศึกษาพบว่า นักเรียนมีระดับพฤติกรรมเชิงจริยธรรมโดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน คือ ด้านความมีระเบียบวินัย ดังนั้น พฤติกรรมจริยธรรมด้านความมีระเบียบวินัยมีค่าเฉลี่ยสูงเช่นกัน

**๔. ด้านความรับผิดชอบ** จากผลการศึกษาระดับจริยธรรมทางการบริหารของผู้นำชุมชนในเขตเทศบาลตำบลโนนเจริญ อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์ พบว่า โดยภาพรวมผู้นำชุมชนมีระดับจริยธรรมด้านความรับผิดชอบ อยู่ในระดับมาก ( $\bar{X} = ๔.๑๑$ , S.D. = .๔๘) ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ญัฐ จันทร์หนูหงส์ (๒๕๕๔) ได้ศึกษาพฤติกรรมเชิงจริยธรรมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๖ โรงเรียนสีกัน (วัฒนานคร อุดมวิท) เขตดอนเมือง กรุงเทพมหานคร ผลการศึกษาพบว่า นักเรียนผู้ที่มีระดับพฤติกรรมเชิงจริยธรรมโดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน คือ ด้านความรับผิดชอบ อยู่ในระดับมาก ดังนั้น พฤติกรรมจริยธรรมด้านความรับผิดชอบมีค่าเฉลี่ยสูงเช่นกัน

**๕. ด้านความซื่อสัตย์** จากผลการศึกษาระดับจริยธรรมทางการบริหารของผู้นำชุมชนในเขตเทศบาลตำบลโนนเจริญ อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์ พบว่า โดยภาพรวมผู้นำชุมชนมีระดับจริยธรรมด้านความซื่อสัตย์ อยู่ในระดับมาก ( $\bar{X} = ๔.๑๐$ , S.D. = .๔๖) ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระบำรุง ปณญาพล (โพธิ์ศรี)

(๒๕๕๔) ได้ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการปลูกฝังคุณธรรม และจริยธรรมของนักศึกษาวิทยาลัยเทคโนโลยีสยาม เขต บางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร ผลการศึกษาพบว่า ด้านความซื่อสัตย์ นักศึกษามีความซื่อสัตย์ต่อเพื่อนที่ตนคบหาด้วยความจริงใจ และเข้าเรียนสม่ำเสมอถือว่าเป็นความซื่อสัตย์ต่อตนเองที่สำคัญยิ่ง ด้านความมีวินัย ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่า นักศึกษาเป็นผู้มีระเบียบวินัยสูง ไม่ว่าจะเป็นการปฏิบัติตามกฎระเบียบของวิทยาลัย การไม่คุยโทรศัพท์หรือแอบหลับในขณะที่อาจารย์กำลังสอน และสอดคล้องกับงานวิจัยของ กรรณิการ์ ภิรมย์รัตน์ (๒๕๕๕) ได้ศึกษาการศึกษาแนวทางการพัฒนาพฤติกรรมทางจริยธรรมของนักศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏในเขต กรุงเทพมหานคร ผลการศึกษาพบว่านักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏมีระดับพฤติกรรมทางจริยธรรมโดยรวม อยู่ในระดับสูงเช่นกัน เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า พฤติกรรมทางจริยธรรมของนักศึกษาส่วนใหญ่อยู่ใน ระดับสูง ได้แก่ ความขยันหมั่นเพียร ความซื่อสัตย์ ความอดทน อดกลั้น ความยุติธรรม ความรับผิดชอบ ความมีระเบียบวินัย ความเสียสละ

**๖. ด้านความเมตตา กรุณา** จากผลการศึกษาระดับจริยธรรมทางการบริหารของผู้นำชุมชนในเขตเทศบาลตำบลโนนเจริญ อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์ พบว่า โดยภาพรวมผู้นำชุมชนมีระดับจริยธรรมด้านความเมตตา กรุณา อยู่ในระดับมาก ( $\bar{X} = ๔.๑๙, S.D. = .๔๗$ ) ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระบำรุง ปญญาพล (โพธิ์ศรี) (๒๕๕๔) ได้ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการปลูกฝังคุณธรรม และจริยธรรมของนักศึกษาวิทยาลัยเทคโนโลยีสยาม เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร ผลการศึกษาพบว่า ด้านความเมตตา นักศึกษาวิทยาลัยเทคโนโลยีสยาม มีลักษณะเด่นในด้านการเป็นผู้มีความเห็นอกเห็นใจ มีความสงสารเมื่อเห็นเพื่อนประสบกับความทุกข์ยาก และพร้อมที่จะให้อภัยเสมอเมื่อเพื่อนๆ กระทำผิดต่อตน ผลการศึกษายู่ในระดับสูง ด้านความซื่อสัตย์ นักศึกษามีความซื่อสัตย์ต่อเพื่อนที่ตนคบหาด้วยความจริงใจ และเข้าเรียนสม่ำเสมอถือว่าเป็นความซื่อสัตย์ต่อตนเองที่สำคัญยิ่ง ด้านความมีวินัย ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่า นักศึกษาเป็นผู้มีระเบียบวินัยสูง ไม่ว่าจะเป็นการปฏิบัติตามกฎระเบียบของวิทยาลัย การไม่คุยโทรศัพท์หรือแอบหลับในขณะที่อาจารย์กำลังสอน

## ข้อเสนอแนะ

จากการวิจัยครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้สรุปประเด็นระดับจริยธรรมทางการบริหารงานของผู้นำชุมชนในเขตเทศบาลตำบลโนนเจริญ อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์ ไว้เป็นแนวทางในการพัฒนาและแก้ไขจริยธรรมสำหรับผู้นำชุมชน ดังต่อไปนี้

### ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

๑. ควรกำหนดนโยบายในการเสริมสร้างศักยภาพของผู้นำชุมชนให้ปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะศักยภาพด้านจริยธรรม

๒. สนับสนุนให้ผู้นำชุมชนที่เป็นต้นแบบที่ดีที่ได้รับการยอมรับจากสังคม เช่น การมอบรางวัล การจัดสวัสดิการที่เหมาะสม เพื่อเป็นแรงจูงใจในการปฏิบัติงาน

### ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

๑. ควรศึกษาวิจัยแนวทางเสริมสร้างจริยธรรมของบุคลากรในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

๒. การศึกษาปัจจัยเชิงสาเหตุที่มีผลต่อพฤติกรรมเชิงจริยธรรมของเยาวชนในเขตอำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์

๓. ควรศึกษาวิจัยการประยุกต์ใช้หลักจริยธรรมทางการบริหารของผู้นำชุมชน โดยเปรียบเทียบกับพื้นที่อื่น



## เอกสารอ้างอิง

- กรรณิการ์ ภิรมย์รัตน์. (๒๕๕๕). การเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสาระการเรียนรู้ภูมิศาสตร์ เรื่อง ทวีปยุโรป ก่อนเรียนและหลังเรียนของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัย ราชภัฏสวนสุนันทาโดยใช้แบบฝึกเสริมทักษะ. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา.
- ณัฐ จันท์หนูหงส์. (๒๕๕๔). พฤติกรรมเชิงจริยธรรมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๖ โรงเรียนสีกัน (วัฒนानันท์อุปถัมภ์) เขตดอนเมือง กรุงเทพมหานคร. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- พระบำรุง ปณญาพลโล(โพธิ์ศรี). (๒๕๕๔). ปัจจัยที่มีผลต่อการปลูกฝังคุณธรรม และจริยธรรมของนักศึกษา วิทยาลัยเทคโนโลยีสยาม เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- พระมหาบัญชา สุขสมปนโน (ผาดิวโรดม). (๒๕๕๔). การศึกษาวิเคราะห์หลักเมตตาธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนา เถรวาทกับพระคัมภีร์คริสต์ธรรม. วิทยานิพนธ์. ปธ.ม. กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกร มมหาวิทยาลัย.
- บุญชม ศรีสะอาด. (๒๕๓๕). การวิจัยเบื้องต้น. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ: สุวีริยาสาส์น.
- วาทีนี้ บรรจง. (๒๕๕๖). ผลการจัดประสบการณ์ศิลปะโดยบูรณาการแนวคิดเชิงออกแบบ ที่มีต่อความคิด สร้างสรรค์ของเด็กอนุบาล. นิสิตมหาบัณฑิตสาขาการศึกษาปฐมวัย ภาควิชาหลักสูตรและการสอน. กรุงเทพฯ: คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- วิเชียร เกตุสิงห์. (๒๕๓๔). “สถิติวิเคราะห์สำหรับการวิจัย” เอกสารประกอบการสอนวิชาสถิติขั้นสูง. หลักสูตร ครุศาสตร์ดุสิตบัณฑิต สาขาวิชาวิจัยและพัฒนาหลักสูตร ภาควิชาบริหารเทคนิคศึกษา. กรุงเทพฯ: คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรม สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ.
- สถาพร วิชัยรัมย์. (๒๕๕๙). จริยธรรมสำหรับผู้บริหาร. บุรีรัมย์: สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์.
- สุครีพ โพธิ์ชัย. (๒๕๕๒). คุณลักษณะที่พึงประสงค์ด้านจริยธรรมของผู้บริหารองค์การบริหารส่วนตำบล ตามความคิดเห็นของประชาชนในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลโป่งเปือย อำเภอบึงกาฬ จังหวัด หนองคาย. การศึกษาอิสระ. ร.ป.ม (รัฐประศาสนศาสตร์). อุตรธานี: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย ราชภัฏอุตรธานี

## รูปแบบการจัดการสัปปายะในสำนักปฏิบัติธรรม

## ภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย

## THE MANAGEMENT MODEL OF SUITABLE THINGS IN

## CENTER OF MEDITATION IN NORTHEAST REGION OF THAILAND

พระลิขิต ทินนปญโญ / เมืองจันทร์ \*

## บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ (๑) เพื่อศึกษาเรื่องสัปปายะที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา (๒) เพื่อศึกษาแนวคิดและทฤษฎีการบริหารจัดการองค์การและการจัดการสำนักปฏิบัติธรรมตามหลักพระพุทธศาสนา (๓) เพื่อวิเคราะห์และเสนอรูปแบบการจัดการสัปปายะในสำนักปฏิบัติธรรมภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย ผลการวิจัยพบว่า สัปปายะเป็นขบวนการแสวงหาความสะดวกในการปฏิบัติธรรม เพื่อให้เหมาะสมสะดวกสบายแก่อริยาคัยของผู้ปฏิบัติธรรม เป็นประโยชน์ต่อการเจริญสมณะและวิปัสสนากัมมัฏฐาน สภาพแวดล้อมที่ดีเป็นสิ่งที่สนับสนุนการปฏิบัติธรรมของผู้ปฏิบัติธรรม การจัดการของสำนักปฏิบัติธรรมขาดการสนับสนุนส่งเสริมด้านองค์ความรู้ บุคลากร การบริหารจัดการ งบประมาณ และขาดการกระตุ้นส่งเสริมให้มีกิจกรรมการปฏิบัติธรรมเป็นประจำอย่างต่อเนื่องเป็นรูปธรรม รูปแบบการจัดการสัปปายะในสำนักปฏิบัติธรรมภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย พบว่า ๑) สภาพทั่วไปของสำนักปฏิบัติธรรม ทุกสำนักปฏิบัติธรรมมีความพร้อมทางด้านอาคารสถานที่ สถานที่ปฏิบัติธรรม ครัวมีความสะอาด ร่มรื่นด้วยต้นไม้หญ้าพันธุ์ และมีจัดสถานที่สำหรับการเดินจงกรมปฏิบัติธรรม ๒) การจัดการ

สัปปายะ ครัวให้ความสนใจ และเห็นความสำคัญของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา สนับสนุนการศึกษา การปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานที่เป็นรูปธรรมอย่างแท้จริง มีการจัดการสถานที่ อาวาสะ โคจรระ ผัสสะ โภชณะ บุคคลละให้เป็นสัปปายะที่ดี จัดทำบัญชีรายรับ รายจ่าย ที่ชัดเจน เป็นระบบ และไม่ดำเนินการเป็นธุรกิจและเชิงพาณิชย์ ๓) ด้านบุคลากร พระวิปัสสนาจารย์ มีความรู้ความสามารถเข้าใจในการถ่ายทอดความรู้หลักวิปัสสนากัมมัฏฐาน สามารถสอบถามผู้เข้าร่วมปฏิบัติได้ มีเทคนิคในการแนะนำทำให้ผู้ปฏิบัติเข้าใจในพุทธธรรมได้อย่างดี อีกทั้งสามารถเทศนาสั่งสอนและบรรยายธรรมให้ผู้อื่นเข้าใจหลักธรรมของพระพุทธศาสนา นำไปประยุกต์ใช้ในการดำรงชีวิตประจำวันได้ และมีข้อวัตรปฏิบัติที่น่าศรัทธาเลื่อมใส

คำสำคัญ: สัปปายะ, สำนักปฏิบัติธรรม, รูปแบบการจัดการ

\* นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

## Abstracts

The objectives of research article are 1) to study suitable things (Sappaya) in Buddhism 2) to study idea and theory of organization management and Center of Meditation administration according to Buddhism and 3) to analysis and present the management model of suitable things in Center of Meditation of northeast region Thailand.

### The results finds that;

The suitable thing is the process of seeking comfort for meditation retreat. It makes suitable pertaining to habit of meditation retreat people. It benefits for practicing insight meditation and tranquility meditation. Good environment also supports meditation retreat of meditator. For the center of meditation, it lacks of knowledge supporting, expert, good management, budget and continuity activities. The management model of suitable things in Center of meditation in northeast region of Thailand finds that 1) for physical aspect, all Center of meditation completed consists of building, meditation stuff, cleaning place, being shady with many trees and meditation places are available 2) for suitable things management, it should pay attention to propagate Buddhism and to absolutely support Dhamma practice. Also, it should prepare accommodation, separate place meditator both for monk and people, food, and experts for promoting the meditator. It should make clearly and systematic account without idea for business 3) for expert, meditation experts should realizes exactly principle meditation and be able to instruct the follower. They should be able to understand insight thinking of meditator. They should be able to modify and instruct the meditator to understand the Buddhist principle. Also, they are able to deliver Dhamma for meditator to realize the Buddha Teaching and adapting for daily and practicing for good behavior.

**Keywords:** suitable things, Center of Meditation, management model.

## ๑. บทนำ

การปฏิบัติกัมมัฏฐาน เป็นวิธีการฝึกคนให้เจริญงอกงาม ให้เข้าใจถึงสภาวะธรรมตามความเป็นจริง จิตที่ได้รับการฝึกอบรมเป็นพื้นฐานที่มั่นคงแล้ว ย่อมจะปฏิบัติต่อสิ่งทั้งหลายอย่างถูกต้อง ก่อให้เกิดความเจริญพัฒนาทางกาย พัฒนาความประพฤติ สภาพจิตใจและทางปัญญาเป็นลำดับขั้นตอนขึ้นไป ในพุทธนิพนธ์อภยสูตร <sup>๒๘๐</sup> พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ว่า “เมื่อพิจารณาเห็นภัยในอนาคตควรเป็นผู้ไม่ประมาท มีความเพียร อุทิศกายและใจอยู่ เพื่อถึงธรรมที่ยังไม่ถึง เพื่อบรรลุธรรมที่ยังไม่บรรลุ เพื่อทำให้แจ้งที่ยังไม่ได้ทำให้แจ้งเสียก่อน เมื่อเรามีแล้วก็จักอยู่สบาย” และสิ่งที่อำนวยความสะดวกของผู้ปฏิบัติ เป็นแนวทางที่พระพุทธเจ้าตรัสในสมาธิมุลกสัปปายการีสูตรให้ผู้ปฏิบัติธรรมเรียกว่า “สัปปายะ” ดังคำที่ตรัสว่า “บุคคลผู้ได้ฉันทะที่ฉลาดในการตั้งจิตมั่นในสมาธิ และ

<sup>๒๘๐</sup> อจ. ปณจก. (ไทย) ๒๒/๓๘/๑๔๑.

ทำสัปปายะในสมาธิ เป็นผู้เลิศ ประเสริฐ เป็นประธาน สูงสุด และยิ่งใหญ่ที่สุด” ๒๘๑

บุคคลที่มีใจน้อมไปในทางประพฤติปฏิบัติที่ดีควรสร้างสภาพแวดล้อมที่เป็นสัปปายะ คือ สภาวะที่  
เกื้อหนุน หรือเป็นที่สบายเหมาะสม โดยเฉพาะที่ช่วยเกื้อหนุนการบำเพ็ญและประคับประคองรักษาสมาธิ ๒๘๒  
ปัจจัยที่เกื้อหนุนการประพฤติปฏิบัติธรรมและการดำเนินชีวิตของมนุษย์มีคุณภาพดีขึ้น สามารถดำเนินชีวิตได้  
อย่างมีความสุข มีพลังกายและพลังใจในการนำพาไปสู่ความสำเร็จ

ในปัจจุบันมีวัดมากมาย มีความหลากหลายทั้งขนาดและพื้นที่ และฐานะวัดต่างกัน บางวัดจัดคล้าย  
สวนป่าธรรมชาติ แต่บางวัดเต็มไปด้วยสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ บางวัดมีประชาชนอยากเข้าไปบวชศึกษาปฏิบัติธรรม  
แต่บางวัดประชาชนไม่อยากจะเข้าไป เพราะสับสนวุ่นวาย บางวัดดูสะอาด สงบ ร่มรื่น ให้ความสว่างทางจิต และ  
ปัญญา ในขณะที่บางวัดมีความมืดทึบไปจากเดิมซึ่งเคยเป็นที่พำนักของพระภิกษุสงฆ์ สามเณร ดูเหมือนกับว่า  
เป็นที่อยู่อาศัยของคลุ้มคลั่งมากกว่า ดังนั้น ผู้ที่ประสงค์เข้าปฏิบัติธรรม จึงต้องเลือกสัปปายะอันได้แก่สำนักปฏิบัติ  
ธรรมที่สมควรแก่การปฏิบัติ คือ ใกล้สะดวกในการเดินทางและมีอาหารพอดีสำหรับการบริโภค มีความปลอดภัย  
ในเบื้องต้น อิริยาบถที่เหมาะสม ครูอาจารย์ที่เป็นกัลยาณมิตร ดังพุทธพจน์ที่ทรงตรัสในปฐมปฏิสัมภิทาสูตตราว่า  
“กำหนดดี มาสิการดี ความจำดีรู้ด้วยปัญญาซึ่งนิมิตในธรรมที่เป็นสัปปายะและอัสัปปายะ” ๒๘๓

ปัจจัยที่เกื้อหนุนที่ดีบรรยากาศดี อยู่ในสถานที่ปลอดภัยส่งเสริมให้จิตสงบเร็วขึ้น ซึ่งผู้ที่ปฏิบัติธรรม  
หลายท่านในสมัยพุทธกาลเลือกสถานที่ปฏิบัติ ที่เป็นสัปปายะ เช่น พระอัญญาโกณฑัญญะ หลังจากพระพุทธเจ้า  
ทรงบรรลุอนุตรสัมโพธิญาณแล้วจึงเสด็จไปโปรดปัญจวัคคีย์นั้น ซึ่งพำนักอยู่ในกระท่อมกลางป่าที่อุดมสมบูรณ์  
ด้วยพันธุ์ไม้นานาชนิด คือ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน เป็นสัปปายะที่ดีต่อการเข้าถึงธรรมได้อย่างเหมาะสม ดังพุทธ  
พจน์ที่ตรัสว่า

อริยะสาวกไปสู่ป่าก็ดี ไปสู่โคนไม้ก็ดี ไปสู่เรือนว่างก็ดี ย่อมพิจารณาเห็นดังนี้ว่า  
สิ่งนี้ว่างจากอตตตา หรือสิ่งที่เนื่องด้วยอตตตา เมื่ออริยะสาวกนั้นปฏิบัติอย่างนี้แล้ว เป็น ผู้  
มากด้วยปฏิภาณอยู่น้อยจิตย่อมผ่อนคลายในอายตนะ เมื่อมีความผ่อนคลาย อริยะสาวกนั้นย่อมเข้า  
ถึงอภิญญาญาณตนสมาบัติหรือน้อมใจไปในปัญญาในปัจจุบัน ๒๘๔

ในคัมภีร์พระพุทธศาสนากล่าวถึง บุคคลผู้มีใจน้อมไปในทางประพฤติปฏิบัติที่ดี ควรสร้างสภาพแวดล้อม  
ที่เป็นสัปปายะให้เกิดขึ้นทางทวารทั้งหก เพราะสภาพแวดล้อมที่เป็นสัปปายะจะทำให้ประสบแต่สิ่งที่ดี ทำให้จิตใจ  
สงบ ส่วนการประสบกับสภาพแวดล้อมที่ไม่เป็นสัปปายะจะมีส่วนทำให้กเลสตัณหาเกิดขึ้นได้ ๒๘๕ สถานที่และ  
สภาพแวดล้อมที่ดีจะมีส่วนเกื้อหนุนการประพฤติปฏิบัติที่ดี สภาพแวดล้อมจึงเป็นปัจจัยสำคัญในการดำเนินชีวิต  
ของมนุษย์ในยุคปัจจุบัน มีส่วนทำให้คุณภาพชีวิตของมนุษย์เปลี่ยนไปในทิศทางที่ดีและไม่ได้ เมื่อมนุษย์ประสบ  
กับสภาพแวดล้อมที่ดีและเหมาะสมกับจริตก็สามารถที่จะดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุข มีพลังกายและพลังใจใน  
การเดินทางสู่เป้าหมายที่วางไว้ อย่างไรก็ตามมนุษย์กับสภาพแวดล้อมจึงไม่สามารถแยกออกจากกันได้อย่างสิ้นเชิง  
จึงควรสร้างจิตสำนึกให้มีความรับผิดชอบต่อธรรมชาติ ต่อมนุษย์ ต่อสังคม และสภาพแวดล้อมให้อยู่คู่กันไป

๒๘๑ ส.ช. (ไทย) ๑๗/๖๗๑/๓๙๔.

๒๘๒ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์ (ชำระเพิ่มเติม ช่วงที่๑), พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, (กรุงเทพฯ:

โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๔๓๑-๔๓๒.

๒๘๓ อ.สตตค. (ไทย) ๒๓/๓๘/๕๙.

๒๘๔ ม.อ. (ไทย) ๑๔/๖๙-๗๐/๗๕.

๒๘๕ ม.อ. (ไทย) ๑๔/๖๓-๖๕/๖๖-๗๒.

จากศึกษาสัปปายะที่ปรากฏในพระไตรปิฎก และนักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนา ผู้วิจัยจึงมีความประสงค์จะศึกษาให้ชัดเจนทั้งในแง่จุดเด่น จุดด้อยของสำนักปฏิบัติธรรมและการจัดการสัปปายะ จากนั้นจึงทำการพัฒนารูปแบบการจัดการสัปปายะสำหรับสำนักปฏิบัติธรรมที่เหมาะสมกับการพัฒนาสำนักปฏิบัติธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย ตามหลักการแนวคิดที่ได้ปรากฏเกี่ยวกับการจัดการสัปปายะของพระพุทธศาสนา ที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้เพื่อการปฏิบัติธรรมของบรรพชิต และคฤหัสถ์เป็นปัจจัยแห่งการดำรงชีวิตที่เกื้อกูลต่อหลักธรรมได้ จึงทำให้ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาเรื่อง “รูปแบบการจัดการสัปปายะในสำนักปฏิบัติธรรมภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ของประเทศไทย” เพื่อให้เกิดความเข้าใจในการจัดการสัปปายะ ที่เกื้อกูลต่อการดำรงชีวิตในปัจจุบันตามแนวทางพระพุทธศาสนา และนำเสนอรูปแบบการจัดการสัปปายะให้เป็นพื้นที่ที่เหมาะสมในสำนักปฏิบัติธรรมให้เป็นสัปปายะ ที่เอื้อต่อการเข้าถึงธรรมในสังคมไทยปัจจุบัน ตามแนวทางคำสอนของพระพุทธเจ้า โดยอาศัยกรอบแนวคิดของพระพุทธศาสนาเป็นแกนหลักในการศึกษา มีวัตถุประสงค์ดังนี้

## ๒. วัตถุประสงค์การวิจัย

๒.๑ เพื่อศึกษาเรื่องสัปปายะที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

๒.๒ เพื่อศึกษาแนวคิดและทฤษฎีการบริหารจัดการองค์การและการจัดการสำนักปฏิบัติธรรมตามหลักพระพุทธศาสนา

๒.๓ เพื่อวิเคราะห์และเสนอรูปแบบการจัดการสัปปายะในสำนักปฏิบัติธรรมภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย

## ๓. วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวินิจฉัยเรื่อง “รูปแบบการจัดการสัปปายะในสำนักปฏิบัติธรรมภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย” เป็นการวิจัยเพื่อสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับรูปแบบการจัดการสัปปายะ โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ และสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview research) มีการศึกษาวิเคราะห์แนวคิดการจัดการสัปปายะแบบสมัยใหม่ และวิเคราะห์ข้อมูลที่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา เพื่อสังเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับขั้นตอนและองค์ประกอบของการจัดการสำนักปฏิบัติธรรมตามหลักสัปปายะมีการดำเนินการตามลำดับ ดังนี้

### ๓.๑ ด้านเนื้อหา

๑) “รูปแบบการจัดการสัปปายะในสำนักปฏิบัติธรรมภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย” ที่เอื้อต่อการเข้าถึงธรรมในสังคมไทยปัจจุบัน ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาข้อมูล จากปฐมภูมิ (Primary sources) ศึกษาจากพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา

### ๓.๒ ประชากร

ผู้วิจัยได้ดำเนินการลงพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูลภาคสนามกลุ่มตัวอย่างที่เป็นสำนักปฏิบัติธรรมในการศึกษาครั้งนี้ได้พิจารณาถึงหลัก ๒ อย่าง คือ

๑) เป็นสำนักปฏิบัติธรรมที่เลือกเป็นตัวแทนของรูปแบบการจัดการสัปปายะในสำนักปฏิบัติธรรม

๒) เป็นสำนักปฏิบัติธรรมที่คัดเลือกจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ที่ได้รับใบอนุญาตการจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรม ถูกต้องจากสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติและมีรูปแบบการจัดสัปปายะในลักษณะต่าง ๆ

### ๓.๓ กลุ่มตัวอย่าง

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ได้คัดเลือกกลุ่มตัวอย่าง แบบเจาะจง โดยพิจารณาเรื่องความหลากหลายด้านประชากรเป็นหลักจากการจัดการสำนักปฏิบัติธรรมทั้ง ๕ สำนัก ที่มีความเกี่ยวข้องของการจัดการสัปปายะ

### ๓.๔ เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลที่ได้จากข้อมูลเอกสารและข้อมูลภาคสนาม คือ พระไตรปิฎก อรรถกถา และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งในส่วนแนวคิดวิทยาการสมัยใหม่ และทางพระพุทธศาสนา โดยมีแหล่งข้อมูล ดังนี้

#### ๑) ข้อมูลปฐมภูมิ

พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติ พ.ศ. ๒๕๓๙

#### ๒) ข้อมูลทุติยภูมิ

หนังสือสำคัญทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับงานศึกษาวิจัย นอกจากนี้ผู้วิจัยยังลงพื้นที่ภาคสนาม เพื่อให้ได้ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา โดยมีวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลได้แก่ การสังเกตแบบมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์ และการเข้าร่วมกิจกรรมในสำนักปฏิบัติธรรม

### ๓.๕ การวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูล

ขั้นตอนที่ ๑ ศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลการบริหารจัดการสัปปายะในวิทยาการสมัยใหม่ จากตำราเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ขั้นตอนที่ ๒ ผู้วิจัยใช้เครื่องมือคือการรวบรวมข้อมูลเอกสาร (Documentary Research) จำแนกและจัดหมวดหมู่หลักการ คำสอน จากนั้นผู้วิจัยใช้การตีความเกี่ยวกับรูปแบบการจัดการสัปปายะที่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท โดยใช้กรอบแนวคิดการจัดการสัปปายะที่ได้ศึกษาในขั้นตอนที่ ๑ เป็นกรอบในการวิเคราะห์

ขั้นตอนที่ ๓ นำผลที่ได้จากการศึกษาในขั้นตอนที่ ๑ - ๒ เป็นแนวทางในการสำรวจสภาพการจัดองค์ความรู้ของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดเกี่ยวกับองค์ประกอบของการจัดการ สัปปายะและขั้นตอนของการจัดการสัปปายะของสำนักปฏิบัติธรรม โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (Indepth interview) และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant observation) โดยออกแบบสัมภาษณ์ให้ผู้ทรงวุฒิตรวจสอบเครื่องมือ

ขั้นตอนที่ ๔ การศึกษาวิจัยครั้งนี้กำหนดประเด็นในการศึกษาสัมภาษณ์ไว้ ๔ ประเด็น

(๑) สภาพทั่วไปของสำนักปฏิบัติธรรม (๒) การจัดการสัปปายะ (๓) องค์ประกอบของการจัดการสัปปายะของสำนักปฏิบัติธรรม และ (๔) การจัดการสัปปายะแบบใหม่ที่พึงประสงค์ ทั้ง ๕ สำนัก

ขั้นตอนที่ ๕ สรุปผลจากการศึกษาเพื่อหาข้อสรุป และนำเสนอรายงานผลการศึกษาวิจัยในรูปแบบพรรณนาต่อไป

## ๔. สรุปผลการวิจัย

การศึกษาเรื่องสัปปายะที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา พบว่า สัปปายะ คือ ขบวนการแสวงหาความสะดวกในการปฏิบัติธรรม เพื่อให้เหมาะสมสะดวกสบายแก่อริยาถัยของผู้ปฏิบัติธรรม เป็นประโยชน์ต่อการเจริญวิปัสสนาและสมถกรรมฐาน ดังนั้นสถานที่และสภาพแวดล้อมนั้นเป็นสิ่งที่สำคัญมาก เพราะสภาพแวดล้อมที่ดีเป็นสิ่งที่สนับสนุนการปฏิบัติธรรมของผู้ปฏิบัติธรรม เอื้ออำนวยต่อการปฏิบัติธรรมให้ผลของการปฏิบัติธรรม

ก้าวหน้า เป็นการประคองสมาธิให้มั่นคง สบายในทางพระพุทธศาสนา หมายถึง สถานที่และบุคคลซึ่งเป็นที่สบาย ที่เหมาะ เกื้อกูล ช่วยสนับสนุนในการบำเพ็ญการเจริญภาวนาให้ได้ผลดี คือ อาวาส โคจร ภัตตาคาร ปุคคละ โภชนะ อุตุ และอิริยาธัมม สบายทั้ง ๗ ประการนี้สัมพันธ์อย่างใกล้ชิดช่วยสนับสนุนในการบำเพ็ญภาวนาให้ได้ผลดี ช่วยให้สมาธิตั้งมั่นไม่เสื่อมถอย ซึ่งเป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าในการประพฤติปฏิบัติสมณธรรมตามพระธรรมวินัย เพื่อเป็นหลักในการปฏิบัติสมณธรรมของพุทธบริษัท ๔

การศึกษาแนวคิดและทฤษฎีการจัดการองค์การและการจัดการของสำนักปฏิบัติธรรมตามหลักพระพุทธศาสนา พบว่า การบริหารจัดการ หมายถึง การทำให้เจริญขึ้น การปรับปรุงเปลี่ยนแปลงในทางเจริญขึ้น การบริหารจัดการเป็นหัวใจหลักของการนำองค์การไปสู่การบรรลุผลความสำเร็จ ตามวัตถุประสงค์ ของการดำเนินงาน องค์การจะมีความเจริญก้าวหน้า และสร้างความพึงพอใจให้แก่ผู้มาใช้บริการหรือบุคลากรขององค์การ องค์การเป็นรวมของบุคคลเป็นหมู่คณะ ดำเนินงานโดยอาศัยปัจจัย จัดกระบวนการบริหารจัดการ เพื่อให้เข้าไปสู่ผลผลิตขององค์การตามวัตถุประสงค์ เป้าหมายความสำเร็จขององค์การ ก็คือการมีประสิทธิผลในการดำเนินงาน ซึ่งจำเป็นต้องอาศัยการทำงานของบุคลากรในองค์การ และการพัฒนาประสิทธิภาพการบริหารจัดการองค์การจะประสบความสำเร็จ ความเจริญก้าวหน้า เกิดความพึงพอใจในผลผลิตขององค์การ จำเป็นต้องศึกษาแนวคิดแนวปฏิบัติในการปรับปรุงการบริหารจัดการองค์การประกอบต่างๆ ขององค์การ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพผู้บริหารด้วยการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายในและภายนอกองค์การ ปัจจัยการบริหารองค์การ และกระบวนการบริหารจัดการองค์การ เพื่อที่จะระบุจุดแข็งและจุดอ่อนขององค์การ หรือนำจุดเด่นขององค์การมาใช้ในการพัฒนาประสิทธิภาพการบริหารจัดการและควรปรับปรุงจุดอ่อนของการบริหารองค์การคือปัจจัยภายในองค์การที่เป็นจุดด้อยของการบริหารจัดการองค์การให้ดีขึ้นหรือหลีกเลี่ยง โอกาสทางสภาพแวดล้อมคือปัจจัยภายนอกองค์การ สามารถส่งผลดีต่อการบริหารจัดการทั้งทางตรงและทางอ้อม ก็ถกขยข้อเหล่านี้มาเสริมสร้างให้หน่วยงานเข้มแข็งขึ้น ปัญหาอุปสรรคหรือปัจจัยที่สามารถส่งผลกระทบต่อการบริหารจำเป็นต้องหลีกเลี่ยง หรือปรับสภาพองค์การให้มีความแข็งแกร่ง

ทฤษฎีการบริหารจัดการเป็นภารกิจและกระบวนการของผู้บริหารในการใช้ศิลปะและศาสตร์ต่าง ๆ บริหารจัดการองค์การ โดยการใช้ทรัพยากรต่าง ๆ ประสานให้เกิดความร่วมมือร่วมใจของสมาชิกในองค์การดำเนินงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ อย่างไรก็ตาม ทฤษฎีการบริหารจัดการและแนวคิดการบริหารจัดการมีสาระสำคัญ และมีขั้นตอนคล้ายคลึงกัน ผู้นำองค์การควรตัดสินใจเลือกทฤษฎีและแนวคิดที่เห็นว่าดีที่สุด ไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อองค์การของตนหรือต่อการทำงานของตนเป็นสำคัญ หลักสำคัญของ SWOT ก็คือ การวิเคราะห์โดยการสำรวจจากสภาพการณ์ ๒ ด้าน คือ สภาพแวดล้อมภายในและสภาพแวดล้อม ภายนอก ดังนั้นการวิเคราะห์ SWOT จึงเรียกได้ว่าเป็นการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมทั่วไป (Situation Analysis) ซึ่งเป็นการวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน และความสามารถด้านต่างๆ ที่องค์กรมีอยู่ เพื่อให้รู้ ตนเอง (รู้เรา) รู้จักสภาพแวดล้อมภายในชัดเจน และวิเคราะห์โอกาส-อุปสรรค ซึ่งเป็นการวิเคราะห์ ปัจจัยต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นภายนอกองค์กร (รู้เขา) รู้จักสภาพแวดล้อมภายนอก ทั้งสิ่งที่ได้เกิดขึ้นแล้ว และแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงในอนาคต รวมทั้งผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ ที่มีต่อองค์กร

การวิเคราะห์ SWOT หรือการทำ SWOT Analysis เป็นเทคนิคหรือวิธีการที่ผู้บริหารควรกำหนดดังนี้  
๑) หลักการสำคัญของ SWOT ก็คือการวิเคราะห์โดยการสำรวจสภาพแวดล้อม ๒ ด้าน ได้แก่ สภาพแวดล้อมภายในและสภาพแวดล้อมภายนอก ซึ่งเป็นการวิเคราะห์จุดแข็งจุดอ่อน เพื่อให้รู้ตนเอง (รู้เรา) รู้จักสภาพแวดล้อม



ภาพในชัดเจน และวิเคราะห์โอกาส-อุปสรรค เพื่อให้รู้สภาพแวดล้อมภายนอก (รู้เขา) การวิเคราะห์ปัจจัยต่างๆ ทั้งภายนอกและภายในองค์กร ซึ่งจะช่วยให้ผู้บริหารขององค์กรทราบถึงการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นภายนอกองค์กร ทั้งสิ่งที่ได้เกิดขึ้นแล้วและแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงในอนาคต รวมทั้งผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ที่จะมีผลต่อองค์กร และจุดแข็ง จุดอ่อน และความสามารถด้านต่าง ๆ ที่องค์กรมีอยู่ ซึ่งข้อมูลเหล่านี้จะเป็นประโยชน์อย่างมากต่อการกำหนดวิสัยทัศน์ การกำหนดกลยุทธ์และการวางแผนดำเนินกิจกรรมขององค์กรที่เหมาะสมต่อไป ๒) ประโยชน์ของการวิเคราะห์ SWOT เป็นการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมต่าง ๆ ทั้งภายนอกและภายในองค์กร ซึ่งข้อมูลของปัจจัยเหล่านี้แต่ละอย่าง จะช่วยให้เข้าใจได้ว่ามีอิทธิพลต่อผลการดำเนินงานขององค์กรอย่างไร จุดแข็งขององค์กรจะเป็นความสามารถภายในที่ถูกใช้ประโยชน์เพื่อการบรรลุเป้าหมาย ในขณะที่จุดอ่อนขององค์กรจะเป็นคุณลักษณะภายใน ที่อาจจะทำลายผลการดำเนินงาน โอกาสทางสภาพแวดล้อมจะเป็นสถานการณ์ที่ให้โอกาสเพื่อการบรรลุเป้าหมายองค์กรในทางกลับกันอุปสรรคทางสภาพแวดล้อมจะเป็นสถานการณ์ที่ขัดขวางการบรรลุเป้าหมายขององค์กร ผลจากการวิเคราะห์ SWOT นี้จะใช้เป็นแนวทางในการกำหนดวิสัยทัศน์ การกำหนดกลยุทธ์ เพื่อให้การบริหารจัดการองค์กรเกิดการพัฒนาไปในทางที่เหมาะสม

๓) ขั้นตอนวิธีการดำเนินการทำ SWOT Analysis การวิเคราะห์ SWOT จะครอบคลุมขอบเขตของปัจจัยที่กว้าง ด้วยการระบุจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาสและอุปสรรคขององค์กร ทำให้มีข้อมูล ในการกำหนดทิศทางหรือเป้าหมายที่จะถูกสร้างขึ้นมาจากจุดแข็งขององค์กรลดจุดอ่อนขององค์กรให้มัน้อยที่สุดได้ และแสวงหาประโยชน์จากโอกาสทางสภาพแวดล้อม และสามารถกำหนด กลยุทธ์ที่มุ่งเอาชนะอุปสรรคทางสภาพแวดล้อมภายนอกภายใต้การบริหารจัดการองค์กรนั้น จะต้องทำการวิเคราะห์ SWOT ทั้งสภาพแวดล้อมภายในและภายนอกองค์กรเสียก่อน แล้วจึงวางแผนโครงการ กำหนดกลยุทธ์การบริหารจัดการองค์กร

การจัดการของสำนักปฏิบัติธรรม การจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมตามเจตนารมณ์แห่งระเบียบมหาเถรสมาคม แต่ปัญหาที่เกิดขึ้นเนื่องจากสำนักปฏิบัติธรรมส่วนใหญ่ที่ตั้งขึ้นแล้ว ดำเนินกิจกรรมภายใต้กรอบแนวคิดของวัด ยังขาดการประสานความร่วมมือกันระหว่างสำนัก ทำให้ขาดความเป็นเอกภาพ ไม่มีการกำหนดเกณฑ์มาตรฐานหรือแนวปฏิบัติสำหรับการติดตามและประเมินผล รวมทั้งขาดการสนับสนุนส่งเสริมด้านองค์ความรู้ บุคลากร การบริหารจัดการ งบประมาณ และขาดการกระตุ้นส่งเสริมให้มีกิจกรรมการปฏิบัติธรรมเป็นประจำอย่างต่อเนื่องเป็นรูปธรรม ทั้งนี้เนื่องจากยังไม่มีหน่วยงานที่ดูแลรับผิดชอบภารกิจดังกล่าว

อาคารที่พัก ศาลาปฏิบัติธรรม รวมถึงห้องน้ำห้องสุขา และบริเวณ สถานที่ ถือว่าเป็นสิ่งเกี่ยวพันแก่ผู้ปฏิบัติธรรม เพราะจัดเข้าในสัปปายะ ๗ อย่าง คือ อาวาสสัปปายะ และถือว่าเป็นหน้าตาของสำนักปฏิบัติธรรมด้วย ถ้าจัดให้ดูสวยงาม มีความสะอาดหรือความเป็น ระเบียบเรียบร้อยสม่ำเสมอ เท่ากับว่าได้สร้างความสุขเพิ่มขึ้นแก่ผู้พบเห็นธรรมชาติ ความเป็นวิเวก ที่ทำให้จิตใจของผู้คนมีความสุข เป็นสถานที่เอื้อให้เกิดการศึกษาและปฏิบัติธรรมให้เข้าถึงแก่น ของพระพุทธศาสนา

บุคลากรถือว่าเป็นปัจจัยสำคัญในการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรม ดังนั้น การคัดสรร และการฝึกอบรมบุคลากรให้มีความสามารถ เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมควรเป็น ผู้มีคุณธรรมของนักปกครองที่ดี พึงปกครองดูแลผู้ใต้บังคับบัญชาด้วยความถูกต้อง ตามพระธรรมวินัย กฎหมาย และบทบัญญัติแห่งกฎหมายมหาเถรสมาคม ด้วยความเหมาะสม ด้วยความบริสุทธิ์ใจ และด้วยความยุติธรรม โดยถือหลักพรหมวิหารธรรม ซึ่งกล่าวโดยย่อ คือ เอาจใจเขามาใส่ใจเรา และยังคงต้องช่วยปกป้องคนดี คนมีความรู้ มีความสามารถ และมีคุณธรรม จากการถูกเบียดเบียนโดยไม่เป็นธรรม และยังคงต้องช่วยสนับสนุน อุปถัมภ์ค้ำจุน ให้เขาสามารถปฏิบัติงานในหน้าที่รับ

ผิดชอบโดยสะดวกและปลอดภัยจากฝ่ายอธรรมทุกรูปแบบ พิจารณาโดยรอบคอบแล้วกล้าตำหนิคนที่ควรตำหนิ กล่าวชมเชย ยกย่อง คนดีที่ควรยกย่อง ตามที่เป็นจริง ในโอกาสอันควร ก็จะต้องความเจริญรุ่งเรือง และสันติสุข อย่างมั่นคง แก่หน่วยงานที่บริหารนั้น ในการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรม ก็ฉนั้นเหมือนกัน สำนักจะเจริญดี มีความมั่นคง และสันติสุข ก็ขึ้นอยู่กับคุณสมบัติของสมภารเจ้าสำนัก คือ เจ้าอาวาสนั้นแหละเป็นสำคัญ ว่าจะเป็นผู้มีความรู้ มีความสามารถและคุณธรรม ที่จะบริหารตน และหมู่คณะ คือพระภิกษุสามเณร ในความปกครอง มีหลักการบริหาร ที่จะดำเนินกิจกรรมที่เป็นแก่นสาร ยังประโยชน์ตนประโยชน์ท่านให้สำเร็จด้วยดี

สำนักปฏิบัติธรรมเป็นไปเพื่อให้เป็นศูนย์กลางของการศึกษาปฏิบัติธรรมเจริญภาวนา และให้บริการใน ทุกด้าน ดังนั้นสถานที่ของสำนักต้องมีสภาพที่สะอาด ร่มรื่น สวยงาม การบริหารการจัดการต้องมีกลยุทธ์ในพัฒนาที่หลากหลาย เพราะเป็นงานที่ต้องอาศัยเทคนิคและวิธีการที่ชาญฉลาดในหลักการบริหาร และความผู้นำของผู้ที่เป็นเจ้าสำนัก ทั้งบุคลากรที่เกี่ยวข้อง สำนักต้องได้รับการพัฒนาให้ผู้นั้นมีคุณวุฒิทั้งด้านปริยัติ และมีประสบการณ์ในด้านการปฏิบัติสมถวิปัสสนากัมมัฏฐานตามสมควรแก่ ภูมิธรรมความสามารถของแต่ละท่าน สามารถที่แนะนำผู้อื่นได้ มีศิลาจารวัตรเป็นที่เลื่อมใสของผู้เข้ามาศึกษาปฏิบัติธรรมทุกเพศทุกวัย และทุกวุฒิ ภาวะของผู้เข้ารับการอบรม พร้อมทั้งพัฒนาวัดให้เป็นสำนักปฏิบัติธรรมที่เพียบพร้อมด้วยความเป็นสัปปายะ เหมาะแก่การศึกษาอบรมปฏิบัติธรรม สอดคล้องกันกับองค์ประกอบของการฝึกอบรมปฏิบัติสมถวิปัสสนากัมมัฏฐาน ๕ ประการ กล่าวคือ มีสถานที่ของสำนักเหมาะสมแก่การปฏิบัติ หลักสูตรการอบรมดี วิทยากรมีคุณวุฒิ มีความรู้และมีประสบการณ์ การบริหารกิจกรรมของสำนักเป็นระบบ เจ้าอาวาสเอาใจใส่ ผู้เข้ารับการปฏิบัติธรรม มีความตั้งใจ ก็ย่อมได้ประโยชน์จากการศึกษาอบรมปฏิบัติธรรม เป็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้กว้างขวาง ให้ผู้ปฏิบัติตามคำสอนได้ทั้งรู้ทั้งเห็นหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า คือพระสัจธรรม อันเป็นธรรมที่มีอยู่ตลอดตามความเป็นจริง

การวิเคราะห์และเสนอรูปแบบการจัดการสัปปายะในสำนักปฏิบัติธรรมภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย พบว่า สำนักปฏิบัติธรรม เป็นสัญลักษณ์แห่งความสงบ ร่มเย็นเพราะเป็นที่หยุดระงับของผู้ที่ได้กระทำบาปกรรมแล้ว เป็นผู้ที่ยืนหยัดในวิญญูะ ห่างไกลจากความชั่วทั้งปวง เป็นที่พักของผู้ที่มีความบริสุทธิ์ สะอาดทางกาย วาจา และใจ ลักษณะของสำนักปฏิบัติธรรมที่เหมาะสมนั้น ต้องอยู่กับธรรมชาติ

สำนักปฏิบัติธรรมวัดหนองป่าพงตั้งอยู่ในพื้นที่ป่าไม้ที่ขึ้นเองตามธรรมชาติ การจัดการสัปปายะ เป็นเครื่องมืออุปกรณ์อย่างหนึ่ง ที่ช่วยเหลือส่งเสริมให้สำนักปฏิบัติธรรมให้มีรูปแบบที่ได้มาตรฐานในสำนักปฏิบัติธรรม มีรูปแบบการวางแผนไว้ก่อน เพื่อให้ผู้ปฏิบัติได้บำเพ็ญความเพียรอย่างเต็มความสามารถ และมีความพร้อมในหลาย ๆ ด้าน สำนักปฏิบัติวัดหนองป่าพงจะมีระบบที่แน่นอนในการปฏิบัติ พระสงฆ์ สามเณร แม่ชี และผู้เข้าร่วมปฏิบัติต้องปฏิบัติอย่างเคร่งครัดตามกฎที่หลวงปู่ชาได้วางเอาไว้เป็นหลักกฎเกณฑ์ที่ชัดเจน สำนักปฏิบัติธรรมวัดป่าสาละวัน มีการจัดการสัปปายะที่เหมาะสมในการสนับสนุนการปฏิบัติธรรมตามหลักของบูรพาจารย์ คือ หลวงปู่มั่น หลวงปู่เสาร์ สภาพทั่วไปของสำนักตั้งอยู่ใกล้ชุมชนเมือง รูปแบบการจัดการสัปปายะภายในวัด การก่อสร้างเสนาสนะวัดป่าสาละวัน ซึ่งเป็นวัดสายอรัญญวาสีในสมัยโบราณ แต่ในปัจจุบันก็แทบไม่มีป่าให้เห็น จะมีก็เพียงในบริเวณวัด ที่ยังคงรักษาสภาพป่าต้นไม้อาไว้ให้มีความร่มเย็นอยู่

สำนักปฏิบัติธรรมวัดชัยภูมิพิทักษ์ (ผาเก็ง) ตั้งอยู่บนภูเขาไม้ป่าไม้ที่ขึ้นเองตามธรรมชาติ การคมนาคมระยะแรก ๆ ที่เข้ามาตั้งวัดยากลำบากมาก เมื่อทางราชการตัดถนนสายชัยภูมิ - หนองบัวแดงผ่านภูเขาภูแลนคา ลูกนี้แล้ว การคมนาคมก็สะดวกผู้คนที่ย้ายอยู่ตามป่าภูเขาสัญจรไปมาได้สะดวกมากขึ้น การจัดรูปแบบภายใน

วัดส่งผลของการปฏิบัติกิจกรรมอย่างเคร่งครัด จุดแข็ง คือ การเดินธุดงค์และการจัดการสัปปายะที่สอดคล้องกันทางโลกและทางธรรม

สำนักปฏิบัติธรรมวัดหนองเชียงทูน สภาพทั่วไปตั้งอยู่พื้นที่ราบมีชุมชนอยู่อาศัยใกล้ ๆ เป็นสำนักปฏิบัติธรรมที่มีมาตรฐานตามแบบสำนักปฏิบัติธรรมสมถวิปัสสนากัมมัฏฐานของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ รูปแบบการจัดการสัปปายะ เป็นการติดตามพื้นที่ของวัดได้กำหนดเขตแดนไว้อย่างชัดเจน สำนักปฏิบัติวัดหนองเชียงทูนมีสัปปายะที่มีความพร้อมในหลาย ๆ ด้าน ขาดเพียงแต่บุคคลสัปปายะหรือวิปัสสนาจารย์ในการดูแลผู้ปฏิบัติ เพราะมีหลวงปู่รูปเดียวที่ทำหน้าที่แนะนำสวดอารมณด้วยตัวท่านเองเป็นประจำทุกวัน จุดแข็งของสำนักแห่งนี้ คือ มาปฏิบัติเพียงเอากายและใจก็สามารถปฏิบัติได้ไม่มีค่าใช้จ่ายใด ๆ และจัดสัปปายะตามจริตผู้เข้าร่วมปฏิบัติ

สำนักปฏิบัติธรรมวัดไตรสิกขาทลามลาราม สภาพพื้นที่ตั้งอยู่ในพื้นที่เป็นป่าไม้ที่ขึ้นหนาทึบ มีภูเขาที่สร้างจำลองขึ้นมาและสระน้ำที่กว้างใหญ่ตามสภาพพื้นที่ อยู่ไกลจากชุมชนประมาณ ๗ - ๘ กิโลเมตร การจัดการระบบภายในมีกฎเหล็กเล็ก ๆ ตั้งอยู่รอบบริเวณสำนักปฏิบัติธรรม ที่มีสัปปายะเหมาะสมอย่างยิ่งในการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน มีป่าไม้เป็นสิ่งแวดล้อมที่สมบูรณ์และตั้งอยู่ห่างไกลจากชุมชนเยียบสงบ การปฏิบัติก็สามารถที่จะดำเนินไปได้โดยไม่ติดขัด เพราะมีสัปปายะที่เหมาะสม เกื้อกูลอย่างยิ่งต่อการปฏิบัติ ทั้งด้านสิ่งแวดล้อมภายนอกและความพร้อมของจิต จุดแข็ง เป็นสำนักปฏิบัติธรรมที่มีการอบรมคุณธรรม จริยธรรมให้ประชาชนทั่วไป นักเรียนนักศึกษา ข้าราชการที่ต้องการเรียนรู้ในด้านการปฏิบัติธรรม การจัดการสัปปายะแต่ละสำนัก ๓ ด้าน คือ ๑) ด้านสภาพทั่วไปของสำนักปฏิบัติธรรม ๒) ด้านขั้นตอนการจัดการ ๓) ด้านองค์ประกอบ ความเหมือนและความแตกต่างทุกสำนักมีบุคคลสัปปายะ โจรรสัปปายะ ผัสสสัปปายะ และโภชนสัปปายะที่เหมือนกัน เน้นอาหารมีพอเพียงทุกสำนักบางสำนักฉันเวลาเดียว ผัสสสัปปายะก็คล้ายกัน ส่วนที่แตกต่างก็มีบุคคลสัปปายะที่มีน้อย เช่นวัดหนองป่าพงท่านก็ชราภาพมากแล้ว วัดหนองเชียงทูนท่านเจ้าสำนักเป็นผู้บริหารทุกอย่าง ดังนั้นการจัดการสัปปายะจะให้ครบทั้ง ๗ ข้อต้องจัดหาหรือไม่ก็ฝึกอบรมขึ้นมาเอง เพื่อเป็นผู้สอนอบรมการปฏิบัติให้ได้เกณฑ์มาตรฐานแต่สำนัก

รูปแบบการจัดการสัปปายะในสำนักปฏิบัติธรรมมี ๔ ด้าน คือ สภาพทั่วไปของสำนักปฏิบัติธรรม, ด้านบุคลากร, ด้านการจัดกิจกรรมอบรมปฏิบัติธรรม, และด้านอื่น ผลของวิจัยได้องค์ความรู้ใหม่ คือ สภาพทั่วไปของสำนักปฏิบัติธรรม, การจัดการสัปปายะ, ด้านบุคลากร, คือ รูปแบบการจัดการสัปปายะของสำนักปฏิบัติธรรมที่เหมาะสมกับสังคมไทย

จากการศึกษา “รูปแบบการจัดการสัปปายะในสำนักปฏิบัติธรรมภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย” พบว่า

๑) **สำนักปฏิบัติธรรมวัดหนองป่าพง** มีการจัดการสัปปายะครบทั้ง ๗ อย่าง สภาพทั่วไปของสำนักมีป่าไม้ที่รื่นรมย์ เยียบสงบ สะดวก อาหาร กัลยาณมิตรดี สะอาด ถูกสุขอนามัยพร้อม เหมาะสำหรับการปฏิบัติธรรม และมีการจัดกิจกรรมอบรมเยาวชน ประชาชน และข้าราชการ ภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ

๒) **สำนักปฏิบัติธรรมวัดป่าสาละวัน** การจัดการสัปปายะยังไม่สมบูรณ์ เพราะสำนักตั้งอยู่ในเขตชุมชนเมือง อวาสสัปปายะมีเสียงรบกวนผู้คนพลุกพล่าน โจรรสัปปายะสะดวก มีกัลยาณมิตรแนะนำ และอาหารพร้อม สุขอนามัยใช้ได้

๓) **สำนักปฏิบัติธรรมวัดชัยภูมิพิทักษ์ (ผาเก็ง)** การจัดการสัปปายะยังไม่เป็นระเบียบ เนื่องจากสภาพพื้นที่เป็นภูเขาลักษณะสูงต่ำ มีต้นไม้ธรรมชาติขึ้นเต็มบริเวณ สำนักตั้งอยู่บนภูเขาไม้ป่าไม้ขึ้นปกคลุมเหมือนครึ่งพุทธกาลเป็นสื่อสัญลักษณ์ทางพระพุทธศาสนา อาวาสสัปปายะ ฝึกสละมีกัลยาณมิตรดี อาหารฉันเวลาเดียวตามแบบฉบับถูกต้องควัตร อากาศตามฤดูกาลในประเทศไทย เป็นอโคจรสัปปายะ การโคจรไม่สะดวก และอิริยาบถไม่สบายพื้นที่ขรุขระ

๔) **สำนักปฏิบัติธรรมวัดหนองเชียงทูน** การจัดการสัปปายะค่อนข้างดี อาวาสสัปปายะมีมากพอให้ผู้ปฏิบัติได้ใช้สอย โคจร ฝึกสละ โภชน อิริยาบถสะดวก สำหรับอุตุสัปปายะ ร้อนหนาวตามฤดูในประเทศไทย ส่วนบุคคลสัปปายะท่านเจ้าสำนัก คือ พระครูศาสนกิจวิมล ท่านเป็นผู้จัดการสัปปายะ เป็นผู้สอบอารมณ์ และเป็นกัลยาณมิตรท่านทำอยู่รูปเดียว มีผู้ช่วยดำเนินการปรุงอาหารและช้ายานพาหนะขนส่งที่เป็นญาติธรรม

๕) **สำนักปฏิบัติธรรมวัดไตรสิกขาทลามลตาราม** การจัดการสัปปายะยังไม่สมบูรณ์แบบยังต้องปรับปรุงแก้ไข ด้านอาวาสสัปปายะ ภัตต บุคคล โภชนะ อุตุ และอิริยาบถ มีสระน้ำขนาดใหญ่ ภูเขาจำลอง ป่าไม้ที่ขึ้นหนาแน่นอยู่ในขั้นดี โดยเฉพาะอาวาสปลูกสร้างหลังเล็ก ๆ อยู่ได้ ๑ คน มีมากตั้งอยู่รอบบริเวณสำนัก ส่วนการโคจรยังเป็นอัสสัปปายะ เพราะทางไกลชุมชน แต่ก็มียานพาหนะรับส่ง วิจัยศึกษานำเสนอรูปแบบการจัดการสัปปายะในสำนักปฏิบัติธรรม ดังนี้

## ๕.๒ องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยเรื่อง “รูปแบบการจัดการสัปปายะในสำนักปฏิบัติธรรมภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย” ทั้ง ๕ สำนัก ดังนี้

๑) **สภาพทั่วไปของสำนักปฏิบัติธรรม** ทุกสำนักปฏิบัติธรรมมีความพร้อมทางด้านอาคารสถานที่ สถานที่ปฏิบัติธรรม สถานที่พักแยกเพศชาย – หญิง และบรรพชิต และที่พักผ่อนใจ มีความสะอาด ร่มรื่นด้วยต้นไม้ขนาดใหญ่ และมีจัดสถานที่สำหรับการเดินจงกรมปฏิบัติธรรม

๒) **การจัดการสัปปายะ** เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมมีความสนใจ และเห็นความสำคัญของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา สนับสนุนการศึกษา การปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานที่เป็นธรรมาปฏิบัติอย่างแท้จริง มีการจัดการสถานที่อาวาสระ ฝึกสละ โภชนะ บุคคลละให้เป็นสัปปายะที่ดี จัดทำบัญชีรายรับ รายจ่าย ที่ชัดเจน เป็นระบบ และไม่ดำเนินการเป็นธุรกิจและเชิงพาณิชย์

๓) **ด้านบุคลากร พระวิปัสสนาจารย์** มีความรู้ความสามารถเข้าใจในการถ่ายทอดความรู้หลักวิปัสสนากัมมัฏฐาน สามารถสอบอารมณ์ผู้ที่เข้าร่วมปฏิบัติได้ มีเทคนิคในการแนะนำและทำให้ผู้ปฏิบัติเข้าใจในพุทธธรรมได้อย่างดี อีกทั้งสามารถเทศนาสั่งสอนและบรรยายธรรมให้ผู้อื่นเข้าใจหลักธรรมของพระพุทธศาสนา และมีข้อวัตรปฏิบัติที่น่าศรัทธาเลื่อมใส นำไปประยุกต์ใช้ในการดำรงชีวิตประจำวันได้

จากข้อมูลต่าง ๆ ที่ผู้วิจัยได้สังเคราะห์จากการสัมภาษณ์มีความเห็นในด้านต่าง ๆ สอดคล้องกับการจัดการสัปปายะในสำนักปฏิบัติธรรม ให้เกิดคุณภาพและประสิทธิภาพในการจัดการสัปปายะ ซึ่งเป็นตัวที่หนุนการปฏิบัติธรรมบรรลุถึงเป้าหมายสูงสุด

## บรรณานุกรม

## ๑. ภาษาไทย:

## ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. พระไตรปิฎกภาษาบาลี. ฉบับมหาจุฬาลงกรณ. ๒๕๐๐. กรุงเทพฯ:

โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม, ๒๕๐๖.

\_\_\_\_\_ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

\_\_\_\_\_ อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณ. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, โรงพิมพ์วิญญาน, ๒๕๓๒ - ๒๕๓๔.

\_\_\_\_\_ ฎีกาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณ. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, โรงพิมพ์วิญญาน, ๒๕๓๙ - ๒๕๔๕.

\_\_\_\_\_ อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับสยามรัฐเตปิฎกอรรถกถา. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

\_\_\_\_\_ พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถา แปล. ชุด ๙๑ เล่ม. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔.

## ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

## (๑) หนังสือ :

เกษิณี เกลิมดิระกุล. คู่มือวิปัสสนา. กรุงเทพฯ: บริษัทสหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๐.

ดร. ญาณวัฒนา และคณะ. “ความสำเร็จในการปฏิบัติภารกิจของวัด: ศึกษาเฉพาะกรณีวัด-อัมพวัน

อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี”. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่ง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์. กรุงเทพฯ:

โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). คนไทยกับป่า. กรุงเทพฯ: สหธรรมิก, ๒๕๓๗.

## วิเคราะห์ความสอดคล้องของพฤติกรรมกับการบรรลุธรรมของพระองคฺลิมาล Concordance of Angulimala Thera's Behavior and Attainment : An Analytical Study

พระภราดร สีลสํวโร (กองคํ่า) \*

ดร.สงวน หล้าโพชนันท์\*\*

ดร.บรรพต แคไธสง\*\*\*

### บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่อง “วิเคราะห์ความสอดคล้องของพฤติกรรมกับการบรรลุธรรมของพระ องคฺลิมาล” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาหลักกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท เพื่อศึกษาการบรรลุธรรมและปัจจัยที่นำไปสู่การบรรลุธรรมของพระองคฺลิมาล และเพื่อศึกษาวิเคราะห์ความสอดคล้องของพฤติกรรมกับการบรรลุธรรมขององคฺลิมาลการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ผลการวิจัยพบว่า

กรรมในทางพระพุทธศาสนา เป็นลักษณะคํ่ากลาง ๆ หากกระทำฝ่ายกุศลกรรม เรียกว่า กรรมดี และหากกระทำในฝ่ายอกุศลกรรม เรียกว่า กรรมชั่ว ซึ่งในทางพระพุทธศาสนาเมื่อกระทำกรรมแล้วนั้น กรรมนั้นย่อมให้ผลอย่างแน่นอนในหลักคํ่าสอนของพระพุทธศาสนาพระพุทธเจ้า ทรงแสดงธรรมเป็นเครื่องยืนยันถึงกรรมว่า เมื่อเราทำกรรมลงไปแล้วจะต้องได้รับผลแน่นอนที่สุด โดยได้รับตามการกระทำของบุคคล ๆ นั้น และอยู่ที่เจตนาในการกระทำเมื่อมีเจตนาที่รุนแรง กรรมนั้นก็ส่งผลรุนแรงกรรมมาเช่นกัน

การบรรลุธรรม คือ สำเร็จหรือถึงจุดหมายในพระพุทธศาสนา ตั้งแต่การเข้าใจธรรมในระดับต้น ๆ คือ ระดับโลกียะ จนถึงเข้าใจเข้าถึงธรรมในระดับมรรคผลคือระดับโลกุตระ และปัจจัยที่นำไปสู่การบรรลุธรรมของพระองคฺลิมาล การปฏิบัติภาวนา ๒ อย่าง คือ สมถกรรมฐานและวิปัสสนากรรมฐานตามลำดับ พร้อมทั้งตัดปณิธิได้อย่างสิ้นเชิง ซึ่งเป็นธรรมที่สนับสนุนให้พระองคฺลิมาลบรรลุธรรมขั้นสูงขึ้นไป และแสวงหากัลยาณมิตรมอเป็นศิษย์ครูอาจารย์ ปฏิบัติกรรมฐานที่ถูกจริตนิสัย และสิ่งที่เป็นสํปปายะ เป็นสิ่งที่เหมาะสมเกื้อกูลต่อการปฏิบัติเพื่อบรรลุอรหัตผล พร้อมทั้งเหตุปัจจัย ๒ อย่าง คือ (๑) ปรโตโฆสะหรือปัจจัยภายนอก (๒) โยนิโสมนสิการหรือปัจจัยภายใน พร้อมทั้งปฏิบัติตามหลักธรรมโพธิปักขิยธรรม ๓๗ ประการ

วิเคราะห์ความสอดคล้องของพฤติกรรมกับการบรรลุธรรมของพระองคฺลิมาล

ความสอดคล้องของพฤติกรรมของพระองคฺลิมาล คือ (๑) การรับรู้ (๒) สติปัญญา (๓) การคิด (๔) เจตคติ และ (๕) อารมณ์ และกฎแห่งกรรมกับจุดเปลี่ยนวิถีชีวิตของพระองคฺลิมาล ซึ่งเป็นกระบวนการปฏิบัติไปตามลำดับ ได้แก่ การปรับกระบวนการคิด การเปลี่ยนความเชื่อดั้งเดิม การเปลี่ยนแนวปฏิบัติใหม่ การมีความเห็นตรงและนำตนไปสู่ระยะการรู้แจ้งซึ่งเป็นการตามหลัก

\* นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา

\*\* ศน.บ. (ปรัชญา), M.A. (Philosophy), พธ.ด. (พระพุทธศาสนา)

\*\*\* พธ.บ. (พระพุทธศาสนา), M.A.(Philosophy), Ph.D. (Philosophy).

พระพุทธศาสนา โดยได้ปฏิบัติตามหลักกรรมโพธิปักขิยธรรม ๓๗ ประการตามลำดับและได้ตัดสังโยชน์ ๑๐ ประการ เกี่ยวกับการบรรลุนิพพานของพระองค์คือนั่น พระองค์คือนิพพานได้ข้ามพ้นด้วยการปฏิบัติตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาสามารถตัดกิเลส หรือพ้นจากโลกียะไปสู่โลกุตระอันเป็นสิ่งเกิดขึ้นโดยการปฏิบัติเพื่อการบรรลุนิพพานอย่างตั้งใจไม่หวั่นไหว จากผลกระทบเก่าถึงแม้จะมีกรรมเก่ามาปิดบังแต่ท่านยอมรับผลโดยทำใจและบริสุทธิ์ใจ และการประยุกต์ใช้ผลกรรมนิพพานองค์คือนิพพานกับการพัฒนาพฤติกรรมของบุคคลในสังคมไทย ได้แก่ ๑.การเป็นผู้มีความขยันหมั่นเพียร ๒.การเป็นผู้ไม่ประมาท ๓.การเป็นผู้มีความอดทนนี้เป็นความสอดคล้องของพฤติกรรมกับการบรรลุนิพพานของ พระองค์คือนิพพาน ตามที่กล่าวมาแล้ว

**คำสำคัญ:** กฎแห่งกรรม, การบรรลุนิพพาน

### ABSTRACT

The qualitative study entitled “A Concordance of Angulimala Thera’s Behavior and Attainment: An Analytical Study” aimed to study the Kamma principle in Theravada Buddhism, to investigate attainment and factors leading to attainment of Angulimala Thera, and to analyze a concordance of Angulimāla Thera’s Behavior and attainment. Findings revealed that:

Kamma in Buddhism is a neutral word. If an action is wholesome, it is called good action and if it is an evil act it is named as unwholesome. According to Buddhism, once kamma is committed, it is certainly in producing a result to a doer, depending on one’s volition (Cetanā).

An attainment refers to an achievement of goal in Buddhism starting from comprehending the first elementary level (Lokiya level) to supra mundane (Lokuttara level). The factors leading to Angulimala Thera’s attainment were from two kinds of meditation; Samatha and Vipassanā respectively including absolutely displacement anxiety that supports him to attain higher insight. Besides, Angulimāla Thera was in search of good friends and became the student of a good teacher followed by appropriate meditation practice, living in suitably place for practice in order to attain an arahanship on account of two factors; Paratoghosa or outer factor and Yonisomanasikāra or inner factor including ๓๗ Bodhipakhiyadhamma (The ๓๗ Factors of Enlightenment)

With regard to the concordance of Angulimāla Thera’s behavior and attainment, there is five set of concordance; (i) perception, (ii) wisdom, (iii) thinking, (iv) attitude, (v) emotion. The law of Kamma and turning point of his life are a consecutive process of practice i.e. thinking adjustment, change of traditional belief, a new way of practice and right view. These factors are conducive to enlightenment according to the principle of 37 Factors of Enlightenment respectively and he had terminated ten fetters (Saṅyojana). Angulimāla Thera was able to cross over all defilements with serious practice although he had to face the consequences of his



past kamma by accepting patiently and sincerely.

For an application of Angulimāla Thera case for developing people's behavior, one can (i) be assiduous, (ii) vigilant, (iii) tolerant. These are concordant aspects found in the Angulimāla Thera's behavior and attainment.

**Keywords:** Law of Kamma, Enlightenment

## ๑. บทนำ

หลักคำสอนของพระพุทธศาสนาคือทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว พฤติกรรมหรือการกระทำต้องสอดคล้องกับผลแห่งกรรมแน่นอน แต่ก็มีสิ่งที่น่าเคลือบแคลงสงสัยอยู่เสมอ เช่น พฤติกรรมของพระ องคุลิมาลในอดีต ซึ่งเดิมท่านชื่ออหิงสกะ เกิดในตระกูลพราหมณ์บิดาของท่านเป็นปุโรหิตของพระเจ้า ปเสนทิโกศล ต่อมาท่านมีพฤติกรรมโหดร้ายได้ฆ่ามนุษย์ตายจำนวนมาก แต่เมื่อได้ฟังพระธรรมจากพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ชีวิตของท่านจึงพลิกผันจากผู้โหดร้ายกลายเป็นพระอรหันต์ ผู้เพียบพร้อมด้วย ศีลาจารย์วัตร

การศึกษาประวัติความเป็นมาของพระองคุลิมาล ทำให้ซาบซึ้งถึงเรื่องกฎแห่งกรรมและน้ำพระทัยอันเปี่ยมด้วยพระมหากรุณาคุณของพระพุทธองค์ที่มีต่อเวไนยสัตว์ทั้งหลาย โดยไม่แยกแยะว่าเป็นผู้รักใคร่ในพระองค์ เป็นสัตว์เดรัจฉาน หรือว่าเป็นศัตรูต่อพระองค์การฆ่าสัตว์หรือการทำร้ายสัตว์พระพุทธรูป ทรงสั่งสอนให้พุทธบริษัทพึงงดเว้นตามหลักแห่งศีล ๕ ที่ถือว่าเป็นหลักประกันชีวิตในสังคมตลอดมา เพราะมนุษย์ควรมีเมตตากรุณาต่อกัน และพร้อมที่จะแก้ปัญหาตั้งแต่ต้นเหตุ ด้วยการขจัดรากเหง้าของความชั่ว โดยสอนมนุษย์ให้ทำงานเพื่อขจัดความโลภ ให้มีเมตตากรุณาเพื่อขจัดความโกรธ และให้มีปัญญาเพื่อขจัดความหลง เพราะพระพุทธรูปทรงเล็งเห็นธรรมชาติของทุกชีวิตที่เหมือนกันคือ รักสุขเกลียดทุกข์ความดิ้นรนเพื่อต่อสู้กับภัยธรรมชาติและสภาพแวดล้อม เพื่อความอยู่รอดปลอดภัยของชีวิตอย่างมีความสุข ตามสัญชาตญาณแห่งความรักชีวิต

ฉะนั้น การฆ่าสัตว์จึงเป็นการกระทำความชั่วที่มีผลทำให้ได้รับทุกข์ ยิ่งการฆ่ามนุษย์ด้วยแล้วถือว่าเป็นบาปมาก มีผลทำให้ได้รับความทุกข์ทรมานอย่างแสนสาหัส แต่พฤติกรรมของความโหดร้ายในการฆ่ามนุษย์เป็นจำนวนมากเกือบถึงพันคนขององคุลิมาล แต่ทำไมจึงสามารถบรรลุธรรมได้ องคุลิมาลในอดีตปรับเปลี่ยนพฤติกรรมที่โหดร้ายทารุณมาปฏิบัติธรรมจนได้บรรลุพระอรหัตตผลสำเร็จเป็นพระอริยบุคคลชั้นสูงสุดในพระพุทธศาสนา เป็นกรณีที่มีผู้เคลือบแคลงสงสัยกันมานานตั้งแต่สมัยพุทธกาลจนกระทั่งถึงปัจจุบัน เมื่อสมเด็จพระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่วัดเชตวัน ภิกษุทั้งหลายได้สนทนากันว่า พระองคุลิมาลมรณภาพแล้วจะไปเกิดที่ไหน ขณะที่พระพุทธองค์ได้เสด็จมาถึงที่ประชุมพอดี ภิกษุทั้งหลายจึงได้ทูลถามปัญหานั้น พระพุทธรูปตรัสว่า “พระองคุลิมาลบุตรของตถาคตนิพพานแล้ว” ภิกษุทั้งหลายจึงทูลถามพระพุทธรูปว่า “พระองคุลิมาลเคยเป็นโจรมีพฤติกรรมทารุณโหดร้ายฆ่ามนุษย์ตายจำนวนมาก ทำไมจึงสามารถนิพพานได้”<sup>๒๘๖</sup> คำตอบคือจะต้องแยกแยะระหว่างส่วนที่เป็นกุศล และ ส่วนที่เป็นอกุศล ท่านองคุลิมาลสะสมบุญบารมีในอดีตชาติ เมื่อเหตุปัจจัยพร้อม ท่านได้ฟังธรรมก็บรรลุธรรมได้ ส่วนอกุศลที่ท่านสะสมมา ทั้งในอดีตชาติและชาติปัจจุบันซึ่งจะต้องให้ผล

ในชาติต่อไปก็ไม่สามารถให้ผลได้ อุกุศลกรรมที่เคยทำไว้ จึงให้ผลเพียงชาตินี้ที่เป็นชาติสุดท้าย คือ โดนก้อนหิน  
ที่คนอื่นปามากะทบท่าน นี่เป็นกรรมที่ให้ผลแทนที่ท่านจะต้องตกนรก เพราะท่านจะไม่เกิดอีกนั่นเอง

ในกรณีนี้ “พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก (รัชกาลที่ ๑) ทรงมีพระราชบัญชาสมเด็จพระ  
สังฆราชและพระราชอาคันตุกะว่า พระอสีตีสาวกและพระปกติสาวก สร้างบารมีมามาก จึงได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์  
ช้าเร็วกว่ากันตามกำหนด แต่กิริยาอาการก็เป็นปกติ มิได้มีปรากฏว่าเป็นผู้หยาบช้าประการใด แต่องค์ลีลามัน  
เกิดในชาติใด ๆ ก็ล้วนแต่ปรากฏว่ามีใจบาปหยาบช้า ทำปามาติบาตฆ่าสัตว์ตัดชีวิตโดยมาก จนมาในชาติสุดท้าย  
ที่จะได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์อยู่แล้ว ก็ยังเป็นโจรฆ่ามนุษย์ตายจำนวนมาก เมื่อเป็นเช่นนี้ข้อที่ว่าองค์ลีลามันสร้าง  
บารมีแสนกัปนั้น เอาสิ่งใดมานับเป็นแสนกัปบารมี” <sup>๒๘๘</sup>

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช (รัชกาลที่ ๙) ทรงมีพระราชปรารภเมื่อก่อนวันเข้า  
พรรษา พ.ศ. ๒๕๐๘ และทรงฝากปัญหาทางศูนย์คันคว่าทางพระพุทธศาสนา วัดสระเกศราชวรมหาวิหาร  
กรุงเทพมหานคร เพื่อให้ชาวพุทธทั้งหลายช่วยกันคิดและพิจารณาว่า “เหตุใดผู้ร้ายฆ่าคนตายจึงเป็นพระอรหันต์  
ได้” <sup>๒๘๙</sup> ผู้วิจัยเลือกทำวิจัยเรื่องนี้ เพราะเกิดแรงบันดาลใจจากการที่ได้อ่านหนังสือพระราชบัญชา เรื่องเหตุใด  
ผู้ร้ายฆ่าคนตายจึงเป็นพระอรหันต์ได้และพิจารณาแล้วเห็นว่า ประวัติความเป็นมาของพระองค์ลีลามัน เป็น  
หลักฐานยืนยันคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าเกี่ยวกับเรื่องกรรมและผลแห่งกรรมได้เป็นอย่างดี แม้พฤติกรรมของ  
พระองค์ลีลามันจะขัดแย้งกับผลของกรรม ทั้งยังเป็นเครื่องชี้ให้เห็นว่าคนเราสามารถดำเนินชีวิตผิดพลาดกันได้  
แต่เมื่อรู้ตัวว่าผิดพลาดแล้วก็ควรกลับตัวเริ่มต้นใหม่ให้ถูกต้องตามคลองธรรม ดังพระพุทธพจน์ว่า

“โย พาลो มณฺญสฺสึ พลํ ปณฺชิตโต วาปี เตน โส พาลो จ ปณฺชิตมานิ ส เว พาลो วุจฺจติ. คนพาลที่รู้ตัว  
ว่าเป็นคนพาล ยังเป็นบัณฑิตได้บ้างแต่คนพาลที่สำคัญตนว่าเป็นบัณฑิต นั้นแหละเรียกว่าคนพาลแท้” <sup>๒๙๐</sup>

ทั้งนี้ เพื่อให้ผู้อ่านรุ่นหลังถือเป็นที่ฐานุคติ หรือเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิตเมื่อรู้ว่าผิดพลาด  
แล้วก็กลับใจเริ่มต้นชีวิตใหม่ได้ เพราะไม่สายเกินไปสำหรับการทำความดี ดังนั้นจึงเป็นเรื่องน่าสนใจว่า พฤติกรรม  
กับการบรรลุดุธรรมของพระองค์ลีลามันมีความสอดคล้องกันอย่างไร ทั้งที่องค์ลีลามันฆ่ามนุษย์จำนวนมาก แต่ทำไม  
อุกุศลกรรมที่ทำจึงไม่ให้ผล และทำไมพฤติกรรมที่โหดร้ายเช่นนี้ จึงสามารถบรรลุดุธรรมถึงขั้นเป็นพระอรหันต์ได้  
จึงเป็นเรื่องที่ควรทำการศึกษาวิจัยต่อไป

## ๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๒.๑ เพื่อศึกษาหลักกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท
- ๒.๒ เพื่อศึกษาการบรรลุดุธรรมและปัจจัยที่นำไปสู่การบรรลุดุธรรมของพระองค์ลีลามัน
- ๒.๓ เพื่อศึกษาวิเคราะห์ความสอดคล้องของพฤติกรรมกับการบรรลุดุธรรมขององค์ลีลามัน

<sup>๒๘๖</sup> ที.ปา. (ไทย). ๑๑/๓๑๕/๓๐๒.

<sup>๒๘๗</sup> มูลนิธิศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนา, องค์ลีลามันฆ่าคนมากมาย ทำไมไม่ตกนรก: [ออนไลน์]. แหล่งที่มา <http://www.dhammadhome.com/webboard/topic๒๐๔๓๕.html> [๒ พ.ย. ๒๕๕๙]

<sup>๒๘๘</sup> พระรัตนสุวรรณ, พระราชบัญชาเรื่องเหตุใดผู้ร้ายฆ่าคนตายจึงเป็นพระอรหันต์ได้, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์วิญญูณาน, ๒๕๓๘), หน้า ๑.

<sup>๒๘๙</sup> พระรัตนสุวรรณ, พระราชบัญชาเรื่องเหตุใดผู้ร้ายฆ่าคนตายจึงเป็นพระอรหันต์ได้, หน้า ๒.

<sup>๒๙๐</sup> ชู.ธ. (ไทย). ๒๕/๖๓/๔๖.

### ๓. วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้วิธีวิจัยเอกสาร (Documentary Research) โดยศึกษาข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Research) จากคัมภีร์พระไตรปิฎก และอรรถกถา ส่วนข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Research) ศึกษาจากเอกสาร วารสาร บทความ และรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง มีลำดับขั้นตอนและวิธีการวิจัยดังต่อไปนี้

#### ๓.๑ ขั้นรวบรวมข้อมูล

ศึกษาพฤติกรรมและการบรรลุลหกรรมของพระองค์สิริมาล จากพระไตรปิฎกและอรรถกถา รวมทั้งแนวคิดความสอดคล้องระหว่างกรรมและการให้ผลของกรรม จากหนังสือ ตำรา เอกสาร วารสาร บทความ และรายงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยศึกษาจากแหล่งข้อมูลคือ ห้องสมุดมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ และห้องสมุดมหาวิทยาลัยอื่นๆ

#### ๓.๒ ขั้นวิเคราะห์ข้อมูล

นำข้อมูลเกี่ยวกับพฤติกรรมและการบรรลุลหกรรมของพระองค์สิริมาล ในเอกสารชั้นปฐมภูมิ และทุติยภูมิมาวิเคราะห์ เพื่อหาประเด็นความสอดคล้องตามกรอบแนวคิดที่ได้กำหนด เพื่อให้ได้ผลวิจัยที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย โดยยึดหลักการวิเคราะห์เชิงคุณภาพคือ อุปนัยวิธี (inductive method) ข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์จะนำเสนอเป็นลำดับต่อไป

#### ๓.๓ ขั้นนำเสนอข้อมูล

เมื่อได้ข้อมูลจากการวิเคราะห์แล้ว ก็นำมาเรียบเรียงข้อตามลำดับความสำคัญ โดยจัดระเบียบข้อมูลตามประเด็นที่ได้กำหนดไว้ในสารบัญ ซึ่งได้แตกประเด็นจากวัตถุประสงค์การวิจัย ต่อจากนั้นก็มีการเขียนรายงานวิทยานิพนธ์ เจริญพรณนาวิเคราะห์ ซึ่งเป็นรูปแบบของการวิจัยเอกสาร ขั้นสุดท้ายคือ สรุป และนำเสนอผลงานวิจัยเอกสารขั้นตอนสุดท้าย คือ สรุป และนำเสนอผลงานวิจัย

### ๔. สรุปผลการวิจัย

การศึกษวิเคราะห์ความสอดคล้องของพฤติกรรมกับการบรรลุลหกรรมของพระองค์สิริมาล และการศึกษาที่มีจุดประสงค์เพื่อศึกษาหลักกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท เพื่อศึกษาการบรรลุลหกรรมและปัจจัยที่นำไปสู่การบรรลุลหกรรมของพระองค์สิริมาล และศึกษาวิเคราะห์ความสอดคล้องของพฤติกรรมกับการบรรลุลหกรรมของพระองค์สิริมาล ในการศึกษาครั้งนี้ได้ใช้วิธีการศึกษาเชิงคุณภาพซึ่งสามารถสรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ ดังนี้

#### ๔.๑ หลักกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท

ความหมายของกรรมว่า “กรรม” เป็นไปในทางเดียวกันกล่าวคือ ก็ยังยึดความหมายจากพุทธพจน์ที่ว่า เจตนาหิ ภิกขเว กัมมัม วทามิ คือ กรรมจะเกิดขึ้นได้ต้องมีเจตนาที่ประกอบด้วยกิเลสตามหลักของวิภูสงสาร เมื่อมีกิเลสเป็นตัวขับเคลื่อนก็จะเกิดเป็นกรรมและต้องเสวยวิบากกรรมต่อไป และทำให้เกิดกิเลสและต้องสร้างกรรมต่อไป

ประเภทของกรรม ในทางพระพุทธศาสนานั้น ในพระไตรปิฎกแบ่งกรรมออกเป็น ๔ ประเภท คือ ๑. กรรมขาวให้ผลขาว ๒. กรรมดำให้ผลดำ ๓. กรรมทั้งขาวและดำให้ผลทั้งขาวและดำ ๔. กรรมไม่ดำไม่ขาวให้ผลไม่ดำไม่ขาว ส่วนในอรรถกถาแบ่งกรรมออกเป็น ๓ ประเภท ประเภทละ ๔ ชนิด รวมเป็นกรรม ๑๒ ชนิด คือ ๑. ชนกรรม ๒. อุปถัมภกรรม ๓. ปุบปีฬกรรม ๔. อุปฆาตกรรม ๕. ครุกกรรม ๖. พหุลกรรม ๗. อาสันนกรรม

๘. กตัตตการกรรม ๙. ทิฏฐธรรมเวทนียกรรม ๑๐. อปราปรเวทนียกรรม ๑๑. อุปัชฌเวทนียกรรม ๑๒. อโหสิกรรม ลักษณะของกรรม ลักษณะของกรรมนั้น เมื่อกระทำกรรมแล้วนั้น กรรมนั้นย่อมให้ผลอย่างแน่นอนในหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาพระพุทธเจ้า ทรงแสดงธรรมเป็นเครื่องยืนยันถึงกรรมว่า เมื่อเราทำกรรมลงไปแล้วจะต้องได้รับผลแน่นอนที่สุด โดยได้รับตามการกระทำของบุคคล ๆ นั้น และอยู่ที่เจตนาในการกระทำเมื่อมีเจตนาที่รุนแรง กรรมนั้นก็ส่งผลรุนแรงกลับมาเช่นกัน

#### ๔.๒ การบรรลุดุธรรมและปัจจัยที่นำไปสู่การบรรลุดุธรรมของพระองค์ลีมาล

ความหมายของการบรรลุดุธรรม การบรรลุดุคือสำเร็จหรือถึงจุดหมายในพระพุทธศาสนา ตั้งแต่การเข้าใจธรรมในระดับต้น ๆ คือ ระดับโลกียะ จนถึงเข้าใจเข้าถึงธรรมในระดับมรรคผล คือระดับโลกุตระ หลักคำสอนของพระพุทธศาสนาทั้งหมดเป็นกระบวนการฝึกปรี้อพัฒนามนุษย์ ดังนั้นคนที่เข้าสู่กระบวนการฝึกตนแล้ว ย่อมประสบผลสำเร็จคือเข้าถึงจุดหมายในระดับต่าง ๆ กันไป

ความเป็นมาของการบรรลุดุธรรม หลังจากพระพุทธเจ้าตรัสรู้เป็นพระอรหันต์ คือปฏิบัติมชฌิมาปฏิบัติทางสายกลาง อันได้แก่ อริยมรรคมีองค์ ๘ นี้เป็นหนทางก่อให้เกิดปัญญา เป็นไปเพื่อความสงบระงับเพื่อตรัสรู้และมชฌิมาปฏิบัติก็มีแต่ในพระพุทธศาสนาเท่านั้น ซึ่งเป็นแนวทางให้ถึงพระอรียบุคคล ย่อมไม่มีความสงสัยในคุณธรรมของตนเองที่ได้บรรลุแล้ว เพราะปัจเจกขณญาณของท่านย่อมพิจารณาทั้งมรรคผลกิเลสที่ละแล้ว กิเลสที่ยังเหลือท่านจึงไม่สงสัย

หลักการปฏิบัติเพื่อบรรลุดุธรรม หลักการปฏิบัติเพื่อให้เข้าถึงการบรรลุดุธรรมที่เรียกว่า ภาวนาซึ่งเป็นธรรมที่เป็นเครื่องอบรมทางกายทางจิตและทางปัญญา หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า กรรมฐานคืออารมณ์อันเป็นที่ตั้งแห่งสมณะและวิปัสสนาภาวนา ภาวนามี ๒ อย่างคือสมณะและวิปัสสนาภาวนา สำหรับวิธีปฏิบัติทั้งสมณะและวิปัสสนาภาวนา ถึงแม้จะมีวิธีปฏิบัติที่แตกต่างกันก็ตาม แต่ภาวนาทั้งสองต่างช่วยสนับสนุนเกื้อกูลให้เข้าถึงการบรรลุดุธรรมได้

การบรรลุดุธรรมของพระองค์ลีมาล ซึ่งเริ่มด้วยการปฏิบัติสมาธิ ๒ อย่าง คือ สมถกรรมฐานและวิปัสสนากรรมฐานตามลำดับ พร้อมทั้งตัดปติโพธิ์ได้อย่างสิ้นเชิง ซึ่งเป็นธรรมที่สนับสนุนหรือองค์ประกอบที่เอื้ออำนวยแก่การปฏิบัติ เพื่อให้พระองค์ลีมาลบรรลุดุธรรมขั้นสูงขึ้นไป และแสวงหากัลยาณมิตรมอเป็นศิษย์ครูอาจารย์ปฏิบัติกรรมฐานที่ถูกจริตนิสัย และสิ่งที่เป็นสปปายะ เป็นสิ่งที่เหมาะสมเกื้อกูลต่อการปฏิบัติเพื่อบรรลุดุธรรม

เหตุปัจจัยที่มีผลทำให้พฤติกรรมของพระองค์ลีมาลบรรลุดุธรรม และปัจจัยที่มีผลทำให้พฤติกรรมของพระองค์ลีมาลบรรลุดุธรรมจนเป็นพระอรหันต์ได้นั้น อันดับแรกผู้นั้นจะต้องไม่ได้ทำอนันตริยกรรม ๕ ประการ และต้องอาศัยปัจจัย ๒ อย่าง คือ (๑) พรโตโฆสหรือปัจจัยภายนอก (๒) โยนิโสมนสิการ หรือปัจจัยภายในพร้อมทั้งปฏิบัติตามโพธิ์ปักขิยธรรม ๓๗ ประการ และศึกษาปฏิบัติตามหลักของไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา อันเป็นหลักแห่งการปฏิบัติเพื่อแก้ปัญหาของอารยชน หรือวิถีดำเนินชีวิตที่ประเสริฐซึ่งปัจจัยเหล่านี้จะเกื้อหนุนให้พฤติกรรมการฆ่าให้เล็กลงได้ มีความศรัทธาในพระพุทธศาสนาปฏิบัติธรรมเพื่อบรรลุดุธรรมเป็นพระอรหันต์ ซึ่งพระองค์ลีมาลก็อาศัยปัจจัยเหล่านี้เหมือนกัน

ระดับการบรรลุดุธรรมเป็นพระอรหันต์ การปฏิบัติให้เป็นอรียบุคคล อันจะเกิดให้มีสภาวะการรู้แจ้งโดยละสังโยชน ๑๐ ประการในระดับพระโสดาบัน จะสามารถละกิเลสได้ คือ สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา และสีลพัพตปรามาส ในระดับพระสกทาคามี จะสามารถละกิเลสได้ คือ สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉาและสีลพัพตปรามาสให้หมดสิ้นไป และทำราคะ โทสะ โมหะ ให้เบาบางลง ในระดับพระอนาคามี จะสามารถละกิเลสได้ คือสักกายทิฏฐิ

วิจิตรจินดา สีสัพทปราสาท กามราคะ และพยาบาทให้หมดสิ้นไป และในระดับพระอรหันต์ สามารถละกิเลสที่เป็นเครื่องกั้นสังโยชน์ทั้งหมด ๑๐ ประการ คือ คือ สักกายทิฏฐิ วิจิตรจินดา สีสัพทปราสาท กามฉันทะ พยาบาท รูปราคะ อรูปราคะ มานะ อุทธัจจะ และอวิชชาให้หมดสิ้นไป

#### ๔.๓ วิเคราะห์ความสอดคล้องของพฤติกรรมกับการบรรลุนิพพานของพระองค์คุณิมาล

ความสอดคล้องของพฤติกรรมกับการบรรลุนิพพานของพระองค์คุณิมาล เป็นสิ่งที่เกี่ยวเนื่องของสภาวะต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ได้แก่ (๑) การรับรู้ (๒) สติปัญญา (๓) การคิด (๔) เจตคติ และ (๕) อารมณ์ เพราะเป็นส่วนประกอบที่สำคัญของการปฏิบัติตามหลักพระพุทธศาสนา ย่อมส่งผลถึงความสำเร็จ และเป็นกำลังเสริมในการปฏิบัติธรรม ให้เกิดอรรถผลที่เป็นจริง

กฎแห่งกรรมกับจุดเปลี่ยนวิถีชีวิตของพระองค์คุณิมาล ซึ่งเป็นกระบวนการปฏิบัติไปตามลำดับ ได้แก่การปรับกระบวนการคิด การเปลี่ยนความเชื่อดั้งเดิม การเปลี่ยนแนวปฏิบัติใหม่ การมีความเห็นตรง และนำตนไปสู่การรู้แจ้ง ซึ่งเป็นการปฏิบัติตามหลักพระพุทธศาสนา โดยได้ปฏิบัติตามหลักกรรมโพธิปักขิยธรรม ๓๗ ประการตามลำดับและได้ตัดสังโยชน์ ๑๐ ประการ

กฎแห่งกรรมกับการบรรลุนิพพานของพระองค์คุณิมาล พระองค์คุณิมาลได้ข้ามพ้นด้วยการปฏิบัติตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาสามารถตัดกิเลส หรือพ้นจากโลกียะ ไปสู่โลกุตระ อันเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นโดยการปฏิบัติเพื่อการบรรลุนิพพานอย่างตั้งใจไม่หวั่นไหว จากผลกรรมเก่าถึงแม้จะมีกรรมเก่ามาปิดบัง แต่ท่านยอมรับผลโดยทำใจและบริสุทธิ์ใจ

การประยุกต์ใช้ผลกรรมที่พระองค์คุณิมาลกับการพัฒนาพฤติกรรมของบุคคลในสังคมไทย โดยสามารถประยุกต์ตามหลักธรรมดังต่อไปนี้

การเป็นผู้มีความขยันหมั่นเพียร การเป็นผู้มีความขยันหมั่นเพียรพระองค์คุณิมาลตอนเป็นอหิงสกะกุมาร ได้เข้ารับการศึกษาล่าเรียนจากอาจารย์ที่ศานาปาโมกข์ ท่านมีความขยันหมั่นเพียรในการศึกษาเป็นอย่างดี ตลอดถึงคอยรับใช้ใกล้ชิดอาจารย์และภรรยา จนเป็นที่รักและโปรดปรานของอาจารย์

การเป็นผู้ไม่ประมาท หลังจากที่พระองค์คุณิมาลได้เข้าเฝ้าและฟังพระธรรมเทศนาของพระพุทธเจ้าแล้ว ท่านกลับได้สติ จึงทูลขอบวชซึ่งพระพุทธเจ้าก็ทรงอนุญาตบวชให้ นับว่าท่านเป็นคนประเภทต้นคดปลายตรง สมควรยึดถือเป็นเยี่ยงอย่าง

การเป็นผู้มีความอดทนหลังจากท่านบวชแล้ว ประชาชนมักหวาดกลัวท่าน บางครั้งถึงกับถูกเขาขว้างด้วยก้อนหิน ได้รับทุกขเวทนาอย่างแสนสาหัส แต่ท่านก็มีความอดทน บำเพ็ญสมณธรรมและได้บรรลุนิพพานในที่สุดตามหลักพระพุทธศาสนานั้น กล่าวถึงความอดทน คือหลักขันติ

#### ๕. ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาวิเคราะห์ความสอดคล้องของพฤติกรรมกับการบรรลุนิพพานของ พระองค์คุณิมาล ได้เกิดองค์ความรู้ใหม่ ๆ ซึ่งมีข้อเสนอแนะไว้ดังนี้

การวิเคราะห์ความสอดคล้องของพฤติกรรมกับการบรรลุนิพพานของพระองค์คุณิมาล

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ชี้ให้เห็นการวิเคราะห์พฤติกรรมของพระองค์คุณิมาลนั้น เป็นส่วนสำคัญในการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต พร้อมทั้งได้เกิดกระบวนการต่าง ๆ ที่สอดคล้องกับการเพื่อกิจจะให้บรรลุนิพพาน โดยพระองค์คุณิมาลมีความตั้งใจและยอมรับผลของกรรมเก่าด้วยใจบริสุทธิ์ แต่ถ้าจะมีการศึกษาในครั้งต่อไป เพื่อ

ให้เห็นความชัดเจนหรือรายละเอียดข้อปลีกย่อยเกี่ยวกับประสบการณ์ของพระองค์ลิมาลที่ผ่านมาก่อนจะเจอ พระพุทธเจ้าหรือหลังจากที่พระองค์ลิมาลสำเร็จแล้วช่วยสังคมในประเด็นอื่น ๆ ก็สามารถศึกษาได้ในส่วนการ วิเคราะห์ในการพัฒนาเพื่อเชื่อมโยงกับศาสตร์สมัยใหม่ หรือเพื่อต่อในประเด็น ดังต่อไปนี้

๑. วิเคราะห์การพัฒนาตามแนวทางบรรลุลหุธรรมของพระองค์ลิมาลในลักษณะเชื่อมโยงศาสตร์สมัย ใหม่โดยมีทฤษฎีการพัฒนาตามศาสตร์แห่งพฤติกรรมศาสตร์

๒. วิเคราะห์การพัฒนาตามแนวทางบรรลุลหุธรรมของพระองค์ลิมาลในประเด็นเดียว คือ ด้านการพัฒนา ด้านการศึกษา หรือประเด็นการประยุกต์ใช้ในด้านจิตวิทยา เป็นต้น.

## บรรณานุกรม

### ๑. ภาษาไทย :

#### ก. ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Sources)

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๐๐. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

\_\_\_\_\_ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ ราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

#### ข. ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Sources)

##### (๑) หนังสือและเอกสารภาษาไทย :

บรรจบ บรรณรุจิ. ปฏิบัติธรรมปฏิบัติ. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพฯ: พรบุญการพิมพ์, ๒๕๓๘.

พร รัตนสุวรรณ. พระราชพงศาวดารเรื่องเหตุไต่ผู้ร้ายฆ่าคนตายจึงเป็นพระอรหันต์ได้. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์วิญญาน, ๒๕๓๘.

พระเทพมุนี (วิลาศ ญาณวโร ป.ธ. ๙). เรื่องกรรมที่ปณี. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม, ๒๕๒๗).

พุทธทาส อินทปัญโญ. คู่มือมนุษย์. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตร แห่งประเทศไทย จำกัด, ๒๕๕๒.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลศัพท์. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพฯ: บริษัทสหธรรมิกจำกัด,

สมเด็จพระญาณสังวรสมเด็จพระสังฆราชสกลมหาสังฆปริณายก (เจริญ สุวฑฺฒโน). หลักกรรมในพระพุทธศาสนา. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย. หน้า ๓.

พระธรรมวิสุทธิกวี (พิจิตร ฐิตวณฺโณ). กฎแห่งกรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลศัพท์. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพฯ: บริษัท สหธรรมิก จำกัด

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์. พิมพ์ครั้งที่ ๘. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

พระพรหมโมลี (วิลาศ ญาณวโร). **กรรมทิปนี**. เล่ม ๒ พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ: ดอกหญ้า,  
พระโสภณมหาเถระ (มหาสีสยาตอ). **วิปัสสนานัย เล่ม ๑**. พระคัมภีร์สาราภิวงศ์ แปลและเรียบเรียง.  
นครปฐม : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ซีเอไอ เซ็นเตอร์ จำกัด, ๒๕๔๘. หน้า ๒๗-๒๙.  
พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). **พระพุทธศาสนากับปรัชญา**. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป, ๒๕๓๓.  
หน้า ๑๒๙.  
พระคัมภีร์สาราภิวงศ์. **โพธิปักขิยธรรม**. กรุงเทพฯ: บริษัทบุญญศิริการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๔๙.  
ศาสตราจารย์ (พิเศษ) เสฐียรพงษ์ วรรณปก. **เพื่อความเข้าใจถูกต้องเกี่ยวกับหลักกรรม**. กรุงเทพฯ:  
สถาบันบันลือธรรม, ๒๕๔๘.  
สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (เจริญ สุวฑฺฒโน). **กฎแห่งกรรม :  
ความเข้าใจเรื่องกรรม ทำได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว**. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๕๐.

## (๒) วิทยานิพนธ์ :

พระมหาอานวย อานนโท (จันทร์เปล่ง). “การศึกษาเรื่องการบรรลุธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท”,  
**วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ  
ราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒.  
นางสาวศิริกาญจน์ ทศนีย์ไทรเทพ. “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องฆาตกรกับการบรรลุเป็นพระอรหันต์:  
ศึกษาเฉพาะกรณีพระองคฺลิมาลเถระ”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย:  
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.  
พระมหาศุภวัฒน์ ชุตินนโต. “การศึกษาเปรียบเทียบแนวความคิดเรื่องพฤติกรรมของมนุษย์ในทรรศนะ  
ของพุทธปรัชญาเถรวาทกับซิกมันด์ฟรอยด์”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย:  
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.  
อัมพร หุตะสิทธิ์ “กรรม ๑๒ และการให้ผล”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. (โครงการบัณฑิตศึกษา:  
สถาบันราชภัฏธนบุรี, ๒๕๔๖.  
พระมหาศุภวัฒน์ ชุตินนโต (สุขดำ). “การศึกษาเปรียบเทียบแนวความคิดเรื่อง พฤติกรรมของมนุษย์  
ในทรรศนะของพุทธปรัชญาเถรวาทกับซิกมันด์ ฟรอยด์”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**.  
บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.



## วิเคราะห์คุณค่าแห่งหลักพุทธธรรมในบุญข้าวประดับดิน

## An Analysis of Value of Buddhist Principle in Boon Khao Phradap Din.

พระพรชัย กตปุญโญ (บัวจุม) \*

พระมหาภักขุวัชร เขมทสสี, ดร.สงวน หล้าโพพันธ์\*\*

## บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์นี้มีวัตถุประสงค์ของการวิจัย คือ ๑) เพื่อศึกษาประวัติประเพณีบุญข้าวประดับดิน ๒) เพื่อศึกษาหลักพุทธธรรมในประเพณีบุญข้าวประดับดิน ๓) เพื่อวิเคราะห์คุณค่าแห่งหลักพุทธธรรมในประเพณีบุญข้าวประดับดิน ซึ่งเป็นการศึกษาวิจัยเชิงเอกสาร และนำเสนอข้อมูลในรูปแบบการเขียนพรรณนา พร้อมเสนอแนวคิดของผู้วิจัยโดยมุ่งต่อบัณฑิตผู้ประสงค์ และปัญหาที่การทราบ

## ผลจากการศึกษาพบว่า

ประเพณีบุญข้าวประดับดินเป็นหนึ่งใน ฮีตสิบสอง คองสิบสี่ และเป็นประเพณีที่สำคัญของชาวอีสาน ได้มีประวัติความเป็นมาตั้งแต่สมัยพุทธกาลที่เล่าสืบต่อกันมาในนิทานธรรมบทโดยปรารถนาถึงญาติของพระเจ้าพิมพิสารที่ตายไปแล้ว ได้ไปเกิดเป็นเปรตในนรกตลอดพุทธันตร จึงได้ทำบุญอุทิศให้ไปซึ่งเป็นการทำบุญให้แก่ญาติที่ตายไปแล้ว ทำให้ทุกข์เหล่าเบาบางไป ซึ่งบุญข้าวประดับดินนี้ได้แฝงไว้ซึ่งความกตัญญูทเวทิจนเกิดเป็นประเพณีที่ยอมรับและปฏิบัติร่วมกันในชุมชน ทั้งเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ มีความเป็นเอกลักษณ์สืบเนื่องต่อกันมาถึงปัจจุบัน

ในบุญข้าวประดับดิน หลักพุทธธรรมธรรมในทางพระพุทธศาสนาได้แก่ หลักทาน ศีล ภาวนา ความกตัญญู หลักของทศ ๖ หลักของบุพเพตพลี หลักของความศรัทธา หลักของความไม่ประมาท และหลักของความสามัคคี ซึ่งเป็นหลักพุทธธรรมธรรมที่ทำให้ผู้ปฏิบัติได้รับความสงบสุข ตลอดถึงส่งผลให้สังคมโดยรวมเกิดสันติสุข

จากการวิเคราะห์หลักพุทธธรรมในบุญข้าวประดับดินยังพบว่า ได้ส่งผลต่อสังคมหลายด้าน คือ (๑) ในด้านสังคม หลักพุทธธรรมในบุญข้าวประดับดินทำหน้าที่ เป็นเครื่องมือควบคุมทางสังคมโดยการยกเรื่องอบายภูมิมาแนะนำสอนให้คนในสังคมได้รับรู้ เป็นส่วนหนึ่งที่ช่วยส่งเสริมให้สังคมมีความเจริญมั่นคง สร้างความเป็นปึกแผ่นให้กับสถาบันครอบครัวและสังคมให้มีความสามัคคีกลมเกลียวกัน ก่อให้เกิดสันติสุขแก่สังคมโดยรวม ช่วยแก้ไขปัญหาความรุนแรงในสังคมได้ (๒) ด้านจิตใจ ในด้านของจิตใจนั้น เมื่อชาวบ้านทำบุญแล้วย่อมมีความสุขใจเกิดขึ้น เพราะการทำบุญนั้นจะต้องถึงพร้อม ๓ ขณะ คือ ตั้งแต่คิด ขณะทำ และหลังจากทำ ซึ่งใจต้องผ่องใส อิ่มอกอิ่มใจสดชื่น (๓) ด้านความสามัคคีของชุมชน ประเพณีบุญข้าวประดับดินเป็นส่วนหนึ่งที่สร้างความสามัคคีและ

\* นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์.

\*\*อาจารย์ที่ปรึกษา.

รักษาความแนบแน่นของชาวอีสานเอาไว้ทำให้ประชาชนมีความร่วมมือและสร้างความสามัคคีทั้งในชุมชนและหมู่บ้าน มีการรวมญาติมิตร เพื่อนพ้องทุกคนที่เกี่ยวข้องทุกคน ร่วมมือร่วมใจกัน จนทำให้งานทุกอย่างที่ทำให้ประสบความสำเร็จและนำไปสู่ชุมชนที่มีความเข้มแข็งต่อไป (๔) ด้านวิถีชีวิตชุมชน ในบุญข้าวประดับดินนั้น สร้างความรู้สึกเป็นความเป็นญาติเป็นพี่เป็นน้องกับชาวบ้านร่วมชุมชน ส่งผลให้วิถีปฏิบัติต่อกันมีลักษณะของการช่วยเหลือเกื้อกูลและแบ่งปันซึ่งกันละกัน ก็เท่ากับว่าได้สร้างเสถียรภาพให้กับสังคมส่วนรวมได้ ด้วยเหตุที่ว่ายามใดที่สังคมนั้นมีความพร้อม ที่จะช่วยเหลือกันระหว่างสมาชิกภายในสังคม เวลาสมาชิกของสังคมนั้นประสบกับความเดือดร้อนและต้องการความช่วยเหลือ สังคมนั้นก็จะให้ความอนุเคราะห์ ช่วยเหลือกันในการบรรเทาความเดือดร้อน (๕) ด้านศาสนาและวัฒนธรรม ในบุญข้าวประดับดินนั้นสำหรับผู้ที่ได้รับประโยชน์ ก็คือผู้ที่กระทำความดีนั่นเอง สังคมหน่วยอื่นก็ได้รับผลประโยชน์จากกิจกรรมนี้ด้วย โดยเฉพาะเหล่าภิกษุในพระพุทธศาสนา เมื่อเหล่าภิกษุได้รับการอุปถัมภ์ด้วยไทยทานทั้งหลาย ผลที่ตามมาคือท่านจะมีพลังกายในการปฏิบัติตน ตามหลักของพระพุทธศาสนาและมีพลังกายพลังใจ ที่จะกระทำความดีแก่พระพุทธศาสนาตลอดจนถึงสังคม ในด้านต่างๆ เช่นการแสดงธรรม บำเพ็ญสาธารณสงเคราะห์ต่างๆ แก่สังคมได้ รวมทั้งมีการอนุรักษ์ประเพณีบุญข้าวประดับดิน ให้เป็นมรดกของชาติสืบต่อไป

**คำสำคัญ:** หลักพุทธธรรม, บุญข้าวประดับดิน

## ABSTRACT

Objectives of the study were (1) to study Boon Khao Phradap Din rite, (2) to study Buddhist principles in Boon Khao Phradap Din ceremony, and (3) to investigate values in the Buddhist principles. This study was a documentary research presenting information in a descript form along with a researcher's view aiming to answer research question based on objectives and problems. Findings were as follows:

Boon Khao Phradap Din is one of the Hietsipsong Kongsippi and an important tradition of Isan people tracing back to the time of the Buddha told in Dhammapada tale mentioning the King Bimpisara's departed relatives that were born as hungry ghosts for long period between the two Buddha's times. The king made merits and dedicate his meritorious deed to his relatives, whose sufferings diminished because of merits dedicated. This practice is interleaved with gratefulness and later became Boon Khao Phradap Din accepted and practice in the community as a spiritual refuge and communal identity till present.

The Buddhist principles found in Boon Khao Phradap Din consist of Dāna (charity), Sila (morality) and Katannutā (gratitude), Six quarters; Pubbapetabali (offering to the departed), Saddhā (faith), Appamāda (carelessness) and Sāmaggi (unity) and these principles are conducive to happiness, resulting in peace and harmony in the whole society.

The Buddhist principles in Boon Khao Phradap Din give great impact to society in various dimensions;

1) Social aspect: Buddhist principles give great impact on society as Agencies of social control by presenting woeful states to public in order to strengthen and unify family and society and lessen social violence.

2) Mental aspect: After performing merits, people's mind become happy and peaceful because of three successive processes of merit making, thinking to do, doing and after doing.

3) Unity of community: The Boon Khao Phradap Din plays its role as part of building unity to the community of Isan people with the strong collaboration of community members consisting of relatives, friends, and villagers and with this, sustainable success and a strong community will be built.

4) The way of life: The Boon Khao Phradap Din helps people create kinfolks' bonds that are helpful and generous to each other and by this manner, social members who are in trouble can be assisted.

5) Religious and cultural aspect: The Boon Khao Phradap Din provides great benefits to good performance, Buddhist monks, and other social units, especially Buddhist monks, who are after supported well with offerings and prerequisites will perform their religious duties like preaching, public welfare service etc. including preservation of The Boon Khao Phradap Din.

**Keywords:** Buddhist Principle, Boon Khao Phradap Din

## ๑. บทนำ

จากสังคมไทยในสมัยอดีตจนถึงปัจจุบัน โดยเฉพาะสังคมชาวอีสาน ที่มีความเป็นอยู่ที่เรียกว่าอยู่กับธรรมชาติปลูกข้าวกินเอง อาหารก็หาได้โดยไม่ต้องซื้อ หรือในบางครั้งก็สามารถที่จะขอจากเพื่อนบ้านได้ เพราะชุมชนชาวนั้นมีความอุดมสมบูรณ์ ทั้งทางด้านสภาพแวดล้อมธรรมชาติและทั้งทางด้านความเป็นอยู่ที่อยู่อาศัยพึ่งพาซึ่งกันและกัน ใครหาอะไรมาได้จากท้องไร่นาก็นำมาแบ่งปันซึ่งกันและกันนั้นก็เป็นการแสดงให้เห็นว่าสังคมในสมัยนั้นมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กันมาก สังคมมีความสงบร่มเย็นด้วยวัฒนธรรมที่มีความเป็นไทยความมีน้ำใจให้แกกันและกันเสมอ สาเหตุหลักที่ทำให้คนไทยหรือชาวอีสานในสมัยนั้นมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กัน ก็มาจากความเชื่อในทางพระพุทธศาสนา ที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงสั่งสอนไว้ อีกทั้งพระสงฆ์ก็นำมาเผยแผ่ให้ประชาชนได้รับรู้และนำไปปฏิบัติจึงส่งผลให้สังคมไทยเกิดความสมัครสมานสามัคคีกันมีความรักใคร่ปรองดองกัน ตั้งแต่ระบบครอบครัว บิดา มารดาที่มีความรักความเมตตาต่อบุตร บุตรมีความรักความเคารพต่อบิดามารดา มีความเคารพต่อปู่ย่าตายายแล้วมีความเคารพต่อครูบาอาจารย์ จึงส่งผลให้ในสังคมนั้น ๆ มีความเมตตากรุณาต่อกัน มองเห็นกันก็มีความรู้สึกเป็นเหมือนญาติพี่น้อง สิ่งเหล่านี้เกิดจากการบ่มเพาะในทางด้านวัฒนธรรมประเพณีในทางพระพุทธศาสนาจึงทำให้สังคมไทยมีความผูกพันกับสถาบันศาสนา เพราะศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางจิตใจ และศาสนาก็เป็นบ่อเกิดที่สำคัญของขนบธรรมเนียมประเพณี กฎเกณฑ์ ค่านิยม และวิถีชีวิตของคนไทย

อีกทั้งประวัติศาสตร์ชาติไทยนั้นมีความเกี่ยวเนื่องผูกพันกับพระพุทธศาสนามาเป็นเวลายาวนาน พระพุทธศาสนา จึงได้มีบทบาทและมีความสำคัญซึ่งเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตรวมทั้งความเป็นอยู่ของคนในสังคมไทย ไม่ว่าจะเป็นทางตรงหรือทางอ้อม โดยเฉพาะในด้านคุณธรรม จริยธรรม ความเชื่อ พิธีกรรม อีกทั้งประเพณีไทยล้วนแล้วแต่มีจุดกำเนิดมาจากพระพุทธศาสนา

มนุษย์เป็นสัตว์ที่นำศึกษา เพราะมนุษย์มีความซับซ้อนมากมายในตัวเอง มนุษย์คิดค้นสิ่งต่าง ๆ ก่อให้เกิดศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี อันเกิดมาจากความเคารพเชื่อถือ ซึ่งแม้มนุษย์จะรู้จักคิดประดิษฐ์ คิดว่ามีความฉลาดกว่าสัตว์อื่น ๆ ทั้งหลาย แต่มนุษย์ก็อ่อนแอในบางเรื่อง โดยเฉพาะการที่พยายามจะแสวงหาความลึกลับ อำนาจที่เกิดขึ้นนอกเหนือตัวตนสร้างขึ้นมาจากกลัว เพราะความไม่เข้าใจในอำนาจลึกลับต่าง ๆ จึงทำให้มนุษย์แสวงหาที่พึ่งที่เป็นสิ่งตอบสนองบรรเทาอำนาจลึกลับ หรืออ่อนวอนในอำนาจลึกลับ เทพเจ้า ผี เทวดา จึงเป็นที่มาของความเชื่อ ลัทธิ ศาสนา พิธีกรรม วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ตลอดจนประเพณี โดยเฉพาะอย่างยิ่งคนไทย ได้ซึมซับพระพุทธศาสนามาตั้งแต่สมัยพระเจ้าอโศกมหาราช ราวพุทธศตวรรษที่ ๓ ได้หล่อหลอมชีวิตคนไทยก่อให้เกิดประเพณี วัฒนธรรม ตลอดจนการปฏิบัติต่าง ๆ ประยุกต์เข้ากับศาสนาและการประยุกต์คำสอนทางศาสนาได้กลายมาเป็นศาสนพิธีอันเป็นพิธีกรรมทางศาสนาปรากฏมาจนทุกวันนี้<sup>๒๙๑</sup>

พิธีกรรมจากจารีตประเพณีเป็นพิธีกรรมที่เกิดจากความเชื่อที่มีข้อปฏิบัติสืบ ๆ กันมา ใครไม่ปฏิบัติตามก็อาจจะมีการลงโทษหนัก - น้อย - เบา แล้วแต่จารีตของแต่ละกลุ่มหนัก - น้อย - เบาชนตั้งขึ้น เช่น พิธีกรรมขอขมาผีบ้านผีเรือนที่หนุ่มไปจับต้องหญิงสาว พิธีกรรมการแต่งงาน พิธีกรรมลักสาวหนีของชาวเขา ซึ่งพิธีกรรมประเภทนี้ได้รวมไปถึงพิธีกรรมทำบุญงานศพ การฝัง การเผาศพ อีกด้วย พิธีกรรมจารีตประเพณีนี้รวมกันได้ย่นคนอีสานเรียกพิธีกรรมประเพณีว่า “ฮีต” เช่นเดียวกับคนภาคเหนือ<sup>๒๙๒</sup>

ประเพณีของชาวอีสานที่ปฏิบัติกันมา เป็นประเพณีที่เกี่ยวข้องกับทางพระพุทธศาสนาโดยส่วนใหญ่ ชาวอีสานมีความเชื่อต่อหลักบุญกรรมของพุทธศาสนา มีความเชื่อในเรื่องบุญ เมื่อใครผู้ทำบุญไว้มาก ทำกุศลไว้มาก เกิดมาแล้วก็จะได้เป็นมนุษย์ เป็นคนมั่งมีศรีสุขร่ำรวยด้วยแก้วแหวนเงินทองมีคนนับหน้าถือตา มีความเจริญ เมื่อล้มตายจากโลกนี้ไปก็จะได้เสวยผลบุญผลกุศลอยู่เมืองฟ้าเมืองสวรรค์ แต่ถ้าหากทำความชั่วไว้มากเมื่อตายจากโลกนี้ไปก็จะได้ไปเกิดเมืองนรกอบายภูมิ เป็นต้น ด้วยเหตุนี้ประเพณีที่เกี่ยวข้องกับการทำบุญทางพุทธศาสนาจึงมีการปฏิบัติกันสืบมา เรียกว่า ฮีตสิบสอง อันเป็นประเพณีของชาวอีสานที่ปฏิบัติมาแต่บรรพบุรุษจนถึงปัจจุบัน ฮีตสิบสองนั้นนับว่ามีความสำคัญต่อวิถีชีวิตของคนอีสานเป็นอย่างมาก เป็นประเพณีที่มุ่งหมายให้คนทำบุญและมีการพบปะกันในสังคม ทำให้ประชาชนในท้องถิ่นรู้จักและคุ้นเคยกัน<sup>๒๙๓</sup>

ฮีตสิบสอง มาจากคำสองคำได้แก่ ฮีต คือคำว่า จารีต ซึ่งหมายถึง ความประพฤติ ธรรมเนียม ประเพณี ความประพฤติที่ดี และ สิบสอง หมายถึง สิบสองเดือน ดังนั้นฮีตสิบสองจึงหมายถึงประเพณีที่ประชาชนในภาคอีสานปฏิบัติกันมาในโอกาสต่าง ๆ ทั้งสิบสองเดือนของแต่ละปีเป็นการผสมผสานพิธีกรรมที่เกี่ยวกับเรื่องผีและพิธีกรรมทางการเกษตรเข้ากับพิธีกรรม ทางพุทธศาสนา<sup>๒๙๔</sup> นักปราชญ์โบราณได้วางฮีตสิบสองไว้ดังนี้

<sup>๒๙๑</sup> มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, เทศกาลและพิธีกรรมพระพุทธศาสนา, พิมพ์ครั้งที่ ๑. (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๒.

<sup>๒๙๒</sup> เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔.

<sup>๒๙๓</sup> อภิศักดิ์ โสมอินทร์, โลกทัศน์อีสาน, (กาฬสินธุ์: โรงพิมพ์ประสานการพิมพ์, ๒๕๓๔), หน้า ๑๓๔.

<sup>๒๙๔</sup> มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, พุทธศาสนาในปัจจุบัน, พิมพ์ครั้งที่ ๑๕. (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๕๒), หน้า ๓๑๙.

- |                  |                    |
|------------------|--------------------|
| ๑. เดือนอ้าย     | - บุญเข้ากรรม      |
| ๒. เดือนยี่      | - บุญคุณลาน        |
| ๓. เดือนสาม      | - บุญข้าวจี        |
| ๔. เดือนสี่      | - บุญเผาสุ         |
| ๕. เดือนห้า      | - บุญสงกรานต์      |
| ๖. เดือนหก       | - บุญบั้งไฟ        |
| ๗. เดือนเจ็ด     | - บุญชะฮะ          |
| ๘. เดือนแปด      | - บุญเข้าพรรษา     |
| ๙. เดือนเก้า     | - บุญข้าวประดับดิน |
| ๑๐. เดือนสิบ     | - บุญข้าวสาก       |
| ๑๑. เดือนสิบเอ็ด | - บุญออกพรรษา      |
| ๑๒. เดือนสิบสอง  | - บุญกฐิน          |

ประเพณีของชาวอีสานมีความหลากหลายและมีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวที่แตกต่างกันไปในแต่ละท้องถิ่น ประเพณีส่วนใหญ่จะเกิดมาจากความเชื่อ ค่านิยม และสิ่งที่มีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิต การประกอบอาชีพ และอิทธิพลของศาสนา ที่มีต่อคนในท้องถิ่น ประเพณีต่างๆ ถูกจัดขึ้นเพื่อให้เกิดขวัญกำลังใจในการประกอบอาชีพและเพื่อถ่ายทอดแนวความคิด ค่านิยมที่มีอยู่ในท้องถิ่นนั้นๆ เช่น การสู้ขวัญ การเลี้ยงผีปู่ตา ผีตาแฮก การแห่เทียนพรรษา การขอฝนจากแถน ชาวอีสานเชื่อในประเพณีฮีตสิบสองนี้เป็นอย่างมาก และมีการปฏิบัติสืบทอดกันมาอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน ในบางท้องถิ่นที่ปฏิบัติจนครบทั้ง ๑๒ ฮีต หรือบางท้องถิ่นที่ปฏิบัติเป็นบางฮีต จึงถือได้ว่าสังคมไทยนั้นประกอบไปด้วยสมบัติทางภูมิปัญญาไม่ว่าจะเป็นเรื่องชีวิตของความเป็นอยู่ชาวบ้านในรอบหนึ่งปีที่มีพิธีกรรมทุกเดือนซึ่งได้แสดงออกถึงความเชื่อและความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนในสังคมหรือระหว่างคนกับธรรมชาติ และระหว่างคนกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ ดังกรณีงานบุญประเพณีของชาวอีสานเป็นต้น จนไม่อาจประเมินค่าได้ ที่สามารถเห็นได้จนถึงปัจจุบันทั้งศิลปะและวัฒนธรรมต่าง ๆ พิธีกรรมทางศาสนาเพื่อความมั่นคงของชุมชนที่มีอยู่มากมาย ประเพณีก็เป็นหนึ่งในมรดกที่ให้เห็นและบ่งบอกได้ถึงความสำเร็จรุ่งเรืองของชาวอีสานนี้ได้ ฮีตสิบสอง คลองสิบสี่เป็นขนบธรรมเนียมประเพณีของชาวอีสานที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งเป็นวัฒนธรรมแสดงถึงความเป็นชาติเก่าแก่และเจริญรุ่งเรืองมานานเป็นเอกลักษณ์ของชาติและท้องถิ่นและมีส่วนช่วยให้ชาติดำรงความเป็นชาติของตนอยู่ตลอดไป อีกทั้งยังมีประเพณีที่ชาวอีสานปฏิบัติสืบทอดกันมาเป็นประจำมิได้ขาด คือ ประเพณีบุญข้าวประดับดิน

บุญข้าวประดับดิน กำหนดพิธีในวันแรม ๑๔ ค่ำเดือน ๙ ที่เรียกกันว่า “ข้าวประดับดิน” โดยการนำเอาห่อข้าว ขนมหวาน และหมากพลู บุหรี่ไปวางไว้บนพื้นดินตามที่ต่าง ๆ เป็นการทำบุญอุทิศให้แก่ญาติพี่น้องที่ตายไปแล้ว นอกจากนั้นเมื่อทำบุญดังกล่าวแล้วยังได้มีการเลี้ยงอาหารกันในระหว่างครอบครัวและแจกจ่ายไปตามญาติมิตรที่เคารพนับถือทั้งหลาย ในวันที่ข้าวบ้านจะพากันเข้าวัดรักษาศีลฟังธรรมเทศนาอีกด้วย <sup>๒๙๕</sup>

<sup>๒๙๕</sup>มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, เทศกาลและพิธีกรรมพระพุทธศาสนา, พิมพ์ครั้งที่ ๑. (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๑๙๖.

บุญข้าวประดับดินหรือบุญเดือนเก้า นักปราชญ์อีสานโบราณได้กล่าวไว้เป็นบทพญา โดยได้พรรณนาถึงความอุดมสมบูรณ์และประเพณีการทำบุญในเดือนนี้ว่า <sup>๒๙๖</sup>

เดือนแปดคล้อยเห็นลมทั้งใบเสียว  
เหลียวเห็นหมู่ปลาขาวแล่นมาโหมด้อน  
กบเพิ่นนอนคอยท่าฝนมาลีได้ม่วน  
ชวนกันลงเล่นน้ำโห่ฮ้องชัวแซว  
เดือนเก้ามาฮอดแล้วบ้านป่าขาดอน  
เห็นแต่นกเขางอยคอนส่งเสียงหาชู้  
เถิงระดูเดือนเก้าอีสานเฮาทุกท้องถิ่น  
คงลิเคยไดยินบุญประดับดินกินก้อนทานทอดน้อมถวาย

การทำบุญข้าวประดับดินก็เพื่ออุทิศส่วนกุศลให้กับญาติที่ตายไปแล้ว ชาวอีสานถือเป็นประเพณีที่จะต้องทำกันทุกๆ ปีมีได้ขาดโดยได้กำหนดเอาวันแรม ๑๕ ค่ำ เดือนเก้า เป็นเกณฑ์ หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า "บุญเดือนเก้าดับ" บางท้องถิ่นอาจจะเรียกว่า "บุญเดือนเก้าลับ" ก็มี

พิธีกรรมในประเพณีบุญข้าวประดับดิน จัดขึ้นนั้นสามารถโน้มน้าวให้ผู้เข้าร่วมพิธี รับเอาคุณค่าของหลักพุทธธรรมและกรอบศีลธรรมจรรยาไว้ในหมู่ชน พิธีกรรมจึงกลายเป็นกรรมวิธีในทางวัฒนธรรมที่มีผลในการปลูกฝังคุณค่าและแนวทางการประพฤติที่พึงประสงค์ พิธีกรรมดังกล่าวเป็นเครื่องย้ำเตือนให้ตระหนักรู้เวลาและหน้าที่ของคนในวัฒนธรรมและนำวัฒนธรรมเข้าระบบความคิด ความเชื่อ ค่านิยม ความกตัญญูตักเตือนให้แก่ชาวบ้านในชุมชนปฏิบัติต่อกันดูญาติพี่น้องในลักษณะที่สอดคล้องกับหลักศีลธรรมทางพุทธศาสนาและเป็นสิ่งผูกพันให้ชุมชนเกิดความรัก ความสามัคคี แสดงถึงความเป็นปึกแผ่นทางสังคม ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตที่ผูกพันเชื่อมโยงกับความเชื่อทางศาสนาและพิธีกรรมจึงทำให้โดยพื้นฐานการดำเนินชีวิตของคนในสังคมไทยส่วนใหญ่ดำเนินตามหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าและความเจริญทางด้านวัฒนธรรมประเพณีที่สืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษจนถึงปัจจุบัน ในประเพณีบุญข้าวประดับดินนอกจากจะเป็นกระบวนการที่เน้นย้ำตัวกรอบศีลธรรมจรรยาไว้ในหมู่ชน คุณค่าของหลักพุทธธรรมที่ปรากฏอยู่ในประเพณีบุญข้าวประดับดินสามารถปลูกฝัง บ่มเพาะและยังมีคุณค่าสำหรับเป็นแนวทางในการความประพฤติปฏิบัติให้อยู่ในกรอบความดีงามได้ ผู้วิจัยประสงค์ได้ตั้งประเด็นเอาหลักพุทธธรรมทางพระพุทธศาสนามาวิเคราะห์ให้เห็นว่า ในประเพณีบุญข้าวประดับดินต้องการที่สื่อหรือจะสั่งสอนด้านคุณธรรม จริยธรรม อะไรบ้าง ที่จะเป็แนวทางปฏิบัติในการดำเนินชีวิตและสามารถนำมาใช้ประโยชน์ในสภาพสังคมปัจจุบันได้

ดังนั้น ผู้วิจัย จึงมีความสนใจวิเคราะห์คุณค่าของหลักพุทธธรรมในประเพณีบุญข้าวประดับดิน เพื่อนำผลจากการวิเคราะห์คุณค่าของหลักพุทธธรรมในบุญข้าวประดับดินที่มีต่อวิถีชีวิต ไปเป็นข้อมูลในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและอนุรักษ์ ฮีตสิบสอง ให้เป็นมรดกของชาติสืบต่อไป

<sup>๒๙๖</sup> [http://www.isangate.com/local/kao\\_pradab\\_din.html](http://www.isangate.com/local/kao_pradab_din.html). [ออนไลน์ ๒ เมษายน ๒๕๕๙.]

## ๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาประวัติประเพณีบุญข้าวประดับดิน
๒. เพื่อศึกษาหลักพุทธธรรมในประเพณีบุญข้าวประดับดิน
๓. เพื่อวิเคราะห์คุณค่าแห่งหลักพุทธธรรมในประเพณีบุญข้าวประดับดิน

## ๓. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยทางด้านเอกสารมีวิธีการดำเนินการวิจัยดังนี้

๑. ขั้นปฐมภูมิเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยจะศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากการศึกษาข้อมูลเชิงพุทธธรรมที่มีปรากฏในพระไตรปิฎก คัมภีร์อรรถกถาและศึกษาเอกสารเกี่ยวกับประเพณีบุญข้าวประดับดิน รวมทั้งศึกษาหลักพุทธธรรมในประเพณีบุญข้าวประดับดินและวิเคราะห์ให้เห็นคุณค่าแห่งหลักพุทธธรรมในประเพณีบุญข้าวประดับดิน

๒. ขั้นทุติยภูมิการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยจะนำข้อมูลที่ได้จากการรวบรวมมาศึกษาวิเคราะห์ สังเคราะห์เขียนงานวิจัย พร้อมเสนอความเห็นของผู้วิจัยโดยมุ่งให้ต่อบัณฑิตผู้ประสงค์และปัญหาที่ต้องการทราบ

๓. สรุป สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะในรูปแบบของการพรรณนา (Description)

## ๔. สรุปผลการวิจัย

ความเป็นมาของประเพณีบุญข้าวประดับดิน นั้นมีต้นกำเนิดคือมีความเชื่อว่าการทำบุญในวันนี้นั้นเป็นการทำบุญเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่ เปรต หรือญาติมิตรที่ตายไปแล้ว ด้วยเหตุนี้ประเพณีที่เกี่ยวข้องกับการทำบุญทางพระพุทธศาสนาจึงมีการปฏิบัติกันสืบมาเรียกว่า ฮีตสิบสอง อันเป็นประเพณีของชาวอีสาน จึงเป็นมูลเหตุที่มาของประเพณีบุญข้าวประดับดินของชาวอีสานที่ปฏิบัติสืบต่อกันมาตั้งแต่ครั้งบรรพบุรุษจนถึงปัจจุบัน จึงเป็นที่มาของประเพณีบุญข้าวประดับดินสืบมา

ความเป็นมาของบุญข้าวประดับดิน องค์ประกอบของบุญข้าวประดับดินนั้น จากการศึกษาพบว่า องค์ประกอบของบุญข้าวประดับดิน ได้แก่ บุคคล เวลา สถานที่ และวัตถุประสงค์ของ ที่ทำกันในวันแรม ๑๓ ค่ำ และแรม ๑๔ ค่ำ เดือนเก้า ซึ่งมีการถวายทาน ดังนี้

๑. ขั้นตอนก่อนวันบุญจะมีการเตรียมงาน และบางกิจกรรมที่เป็นส่วนหนึ่งของงานก็เริ่มทำในวันนี้ สำหรับสิ่งที่ต้องจัดเตรียมก่อนวันนั้น คือ พอถึงวันแรม ๑๓ ค่ำ เดือนเก้า ชาวบ้านเตรียมอาหาร มีทั้งคาวหวาน ได้แก่ เนื้อ ปลา ผัก ไข่ ข้าวต้ม ขนม น้ำอ้อย น้ำตาล ผลไม้ เป็นต้น และหมากพลู บุหรี่ไว้ให้พร้อม เพื่อจัดทำเลี้ยงกันในครอบครัวบ้าง และทำบุญถวายพระภิกษุสามเณรบ้าง ส่วนสำหรับอุทิศให้ญาติที่ตาย ใช้ห่อด้วยใบตองกล้วย อาหารคาวห่อหนึ่ง อาหารหวานห่อหนึ่ง และหมากพลูบุหรี่ยี่ห้อหนึ่ง เย็บหุ้มปลาย แต่บางคนใส่ใบตองที่เย็บเป็นกระพริบก็มี หรือหากไม่แยกกัน อาจเอาอาหารทั้งคาวหวาน หมากพลู บุหรี่ ใส่ในห่อหรือกระพริบเดียวกันก็ได้ สิ่งของเหล่านี้ จะมากน้อยก็แล้วแต่ศรัทธา การเตรียมองค์ประกอบต่าง ๆ ของบุญเพื่อทำให้งิจกรรมในวันบุญมีความสมบูรณ์และเรียบร้อยที่สุด

๒. ขั้นตอนวันบุญ ในวันแรม ๑๔ ค่ำ เดือนเก้า ตอนเช้ามีต คือ เวลาประมาณ ๔ ถึง ๖ นาฬิกาชาวบ้านก็นำอาหาร หมากพลู บุหรี่ที่ห่อใส่กระพริบแล้วไปวางไว้ตามพื้นดิน วางแจกไว้ตามบริเวณโบสถ์ ต้นโพธิ์ ศาลา ตามกิ่งไม้หรือต้นไม้ใหญ่ๆ ต่อมาประมาณ ๐๗.๐๐ นาฬิกา ก็จะเตรียมของที่เตรียมไว้อีกส่วนหนึ่งซึ่งเป็นข้าวปลา



อาหารและดอกไม้ รูป เทียน ปัจจัย แล้วนำสิ่งของที่เตรียมไว้มายังสถานที่ประกอบพิธี นำอาหารที่เตรียมมาจัดสำหรับถวายพระภิกษุ

ขั้นตอนพิธีทางสงฆ์ เมื่อถึงเวลาทุกอย่างพร้อมแล้ว พระสงฆ์มาที่ศาลาโรงธรรมก็จะเริ่มพิธีสงฆ์ คือ ๑. สวดมนต์ ๒. ชาวบ้านตักบาตร ๓. ถวายภัตตาหาร ๔. พระสงฆ์เจริญพร ๕. พระสงฆ์ฉันภัตตาหารที่ชาวบ้านถวาย

หลังจากพระภิกษุฉันภัตตาหารเสร็จเรียบร้อยแล้ว อาหารที่เหลือจากการทำบุญจะแจกจ่ายให้กับผู้ที่มาร่วมทำบุญรับประทานครบ เมื่อพิธีดังกล่าวเสร็จแล้วก็ถือว่าเป็นอันเสร็จพิธีสงฆ์ พอเสร็จพิธีสงฆ์แล้วชาวบ้านก็นำอาหาร หมากพลู บุหรี่ที่ห่อใส่กระทงแล้วไปวางไว้ตามพื้นดิน วางแจกไว้ตามบริเวณโบสถ์ ต้นโพธิ์ ศาลา ตามกิ่งไม้หรือต้นไม้ใหญ่ ๆ ในบริเวณวัด พร้อมกับจุดเทียนไว้และบอกกล่าวแก่เปรตให้มารับเอาสิ่งของและผลบุญด้วยบางหมู่บ้านจะเอาอาหารที่อุทิศให้แก่ผู้ตายหลังทำพิธีแล้วก็ฝังไว้ในดินก็มี

ความสำคัญของบุญข้าวประดับดินนั้น ทำให้ชาวอีสานรู้จักหลักพุทธธรรมและสามารถนำหลักพุทธธรรมไปประยุกต์ในชีวิตประจำวันให้เกิดประโยชน์สืบไป นอกจากนี้ชาวอีสานยังได้ รักษาศีลอุโบสถ และเจริญภาวนา เพื่อถวายเป็นพุทธบูชาอีกด้วย

ชาวพุทธมีความเชื่อเรื่องการทำบุญข้าวประดับดิน มีความเชื่อในเรื่องการทำบุญตามประเพณีฮีตสิบสองของชาวอีสานโดยทั่วไป และมีความเชื่อเรื่องของการบำเพ็ญทาน ศีล ภาวนา ความกตัญญู ความศรัทธา ความไม่ประมาท ความสามัคคี จึงทำให้หลักพุทธธรรม ปรากฏขึ้นในประเพณีบุญข้าวประดับดิน อันเป็นประเพณีอันดีงามของชาวอีสานซึ่งสืบสานกันมาตั้งแต่ครั้ง บรรพบุรุษและหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในงานบุญประเพณีบุญข้าวประดับดิน คือ การถวายทาน การรักษาศีล การบำเพ็ญภาวนา ความกตัญญู ศรัทธา ความไม่ประมาท และความสามัคคี

๑. **ทานมัย** คือการเสียสละนับแต่ทรัพย์สินของ เงินทอง ตลอดจนกำลังกาย สติปัญญา ความรู้ความสามารถ เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้อื่นโดยส่วนรวม รวมถึงการละกิเลส โลภะ โทสะ โมหะ ออกจากจิตใจ จนถึง การสละชีวิตอันเป็นสิ่งมีค่าที่สุดเพื่อการปฏิบัติธรรม

๒. **ศีลมัย** คือการรักษาศีลจกเป็นบุญเป็นการฝึกฝนที่จะลด ละ เลิกความชั่วไม่ไปเบียดเบียนใครมุ่งที่จะทำความดีเอื้อเพื่อผู้อื่นเป็นการหล่อเลี้ยงบ่มเพาะให้เกิดความดีงาม และพัฒนาคุณภาพชีวิตไม่ให้ตกต่ำ ซึ่งคำว่า “ศีล” มีสาระสำคัญอยู่ที่เจตนาหรือความประสงค์ที่จะเว้นซึ่งเรียกว่า วิริยะ คือ การเว้นจากทุจริต, การเว้นจากกรรมชั่ว

๓. **ภาวนามัย** คือการอบรมจิตใจในการละกิเลส ตั้งแต่ขั้นหายาไป จนถึงกิเลสอย่างละเอียด ยก ระดับจิตใจให้สูงขึ้นโดยใช้สมาธิปัญญา รู้ทางเจริญและทางเสื่อม จนเข้าใจอริยสัจ ๔ คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ และ มรรค เป็นทางไปสู่ความพ้นทุกข์ บรรลุมรรค ผล นิพพานได้ในที่สุด

๔. **ความกตัญญู** คือการรู้สึกสำนึกในคุณ ด้วยแสดงความเคารพ นับถือ เชื้อพียง และช่วยเหลือในกิจการงานต่าง ๆ การกระทำเช่นนี้ ย่อมนำมาซึ่งความสุข ความเจริญ และเป็นสิริมงคลแก่ชีวิตและหน้าที่การงาน ความกตัญญูเป็นเครื่องหมายของคนดี การที่เยาวชนไทยได้รับการปลูกฝังคุณลักษณะที่ดีในเรื่องของความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณถือเป็นเรื่องที่ดี เป็นการสร้างภูมิคุ้มกันให้สังคม การเลี้ยงดูของครอบครัวเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยอบรมและส่งเสริมพฤติกรรมของเยาวชนให้มีคุณลักษณะของการเป็นคนมีความกตัญญู ความตระหนักรู้ในคุณของบุคคล สัตว์ และสิ่งแวดล้อมที่มีผลต่อตนเองทั้งโดยตรงและโดยอ้อม

**๕. ทิศ ๖** คือ เป็นการพัฒนาสังคมให้มีความสุข และเจริญรุ่งเรือง สมาชิกในสังคมต้องเป็นคนดี มีคุณภาพ และปฏิบัติตามหลักธรรมในการพัฒนาสังคม โดยทุกคนในสังคมจะต้องปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ของตนให้ครบทุกสถานภาพ ตามหลักธรรมของทิศ ๖ คือ ในฐานะบิดา มารดา กับบุตร สามีกกับภรรยา ครูอาจารย์กับศิษย์ เพื่อนกับเพื่อน นายจ้างกับลูกจ้าง และผู้เผยแพร่ศาสนากับประชาชน ทั้งหลายถ้าทุกคนยึดถือและปฏิบัติตาม หลักธรรมตามบทบาทหน้าที่นั้นๆ แล้วย่อมนำมาความสุข ความเจริญรุ่งเรือง มาสู่สังคมอย่างแน่นอน และตลอดไป

**๖. ปุพพเปตพลี** ในหลักปุพพเปตพลี การอุทิศส่วนกุศลที่พุทธศาสนิกชน ได้ทำไปให้ญาติทั้งหลาย ตลอดถึงญาติผู้ล่วงลับไปแล้วซึ่งการทำในลักษณะนี้แสดงให้เห็นถึงความกตัญญูต่อบุพพคุณ ความเมตตากรุณาความเคารพรักที่ตนมีต่อท่านผู้จากไป จึงกล่าวได้ว่าความกตัญญูเป็นบ่อเกิดแห่งเกียรติยศ ความมีเกียรติเป็นเหตุให้บุคคลได้ประสบความเจริญ ความเป็นผู้นำรักใคร่นับถือ บุคคลใดเป็นผู้ไม่ประทุษร้ายต่อมิตร อีกทั้งตั้งความกตัญญูเป็นเบื้องหน้า ระลึกถึงคุณของผู้มีคุณ ไม่ลืมไม่ลบลืมบุญคุณท่าน ปราศจากความคิดร้ายต่อผู้มีพระคุณ เมื่อเข้าหาสมาคมกับคนกลุ่มใด ก็มีแต่คนคอยชื่นชมยินดี เมื่อจากถิ่นฐานบ้านเรือนไปอยู่ในต่างถิ่นที่ใดๆ ก็ไม่อวดอยาก ประกอบไปด้วยเกียรติศัพทอันงาม นี้คือมงคลจากความกตัญญู พระพุทธองค์ทรงสรรเสริญความกตัญญูของบุคคลว่า เป็นมงคลสูงสุด เพราะเป็นเหตุให้ผู้ปฏิบัติได้บรรลุถึงความเจริญด้วยลาภ ยศ สรรเสริญสุขนั่นเอง

**๗. ความศรัทธา** ศรัทธาจัดเป็นธรรมเบื้องต้น ในอันที่จะทำให้บุคคล ได้ประกอบคุณงามความดี เป็นบุญกุศลขึ้นมา และสัทธาที่จะเกิดขึ้นได้นั้น ย่อมต้องอาศัยวัตถุนั้นเป็นที่ตั้งแห่งความเชื่อ ได้แก่ พระรัตนตรัย ผลของกรรม เป็นต้น สัทธานั้นเมื่อเกิดขึ้นย่อมทำให้เกิดความพอใจ ไม่ขุ่นมัว สามารถดำเนินไปจนเข้าถึงปิติได้

**๘. ความไม่ประมาท** คือการมีสติ ระลึกได้อยู่ว่า ปัจจุบันตนเองกระทำอะไรอยู่ทำแล้วจะเกิดผลอย่างไร ทำในสิ่งที่ควรกระทำหรือไม่รวมทั้งความรอบคอบระมัดระวังในสิ่งที่กระทำอยู่ให้เป็นไปในทางที่ควรอยู่เสมอ

**๙. สามัคคี** คือความพร้อมเพรียงกัน ความกลมเกลียวกัน ความปรองดองกัน ร่วมใจกันปฏิบัติงานให้บรรลุผลตามที่ต้องการ เกิดงานการอย่างสร้างสรรค์ ปราศจากการทะเลาะวิวาท ไม่เอาर्डเอาเปรียบกัน เป็นการยอมรับความมีเหตุผล ยอมรับความแตกต่างหลากหลายทางความคิด ความหลากหลายในเรื่องเชื้อชาติ ความกลมเกลียวกันในลักษณะเช่นนี้ เรียกอีกอย่างว่า ความสมานฉันท์ ผู้ที่มีความสามัคคี คือ ผู้ที่เปิดใจกว้างรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น รัฐบาลของตน ทั้งในฐานะผู้นำและผู้ตามที่ดี มีความมุ่งมั่นต่อการรวมพลัง ช่วยเหลือเกื้อกูลกันเพื่อให้การงานสำเร็จลุล่วง แก้ปัญหาและขจัดความขัดแย้งได้ เป็นผู้ที่มีเหตุผล ยอมรับความแตกต่างหลากหลายทางวัฒนธรรม ความคิด ความเชื่อ พร้อมที่จะปรับตัวเพื่ออยู่ร่วมกันอย่างสันติ

จากหลักพุทธธรรมในบุญข้าวประดับดินนั้น จะมี ทาน ศีล ภาวนา ความกตัญญู หลักของทิศ ๖ หลักของปุพพเปตพลี หลักของความศรัทธา หลักของความไม่ประมาท หลักของความสามัคคี ซึ่งหลักพุทธธรรมในพระพุทธศาสนาจึงครอบคลุมตั้งแต่เรื่องพื้นฐานในการดำเนินชีวิตจนกระทั่งถึงเรื่องสูงสุดที่เป็นจุดหมายของพุทธศาสนาคือนิพพาน พุทธธรรมทุกเรื่องล้วนแต่มีคุณค่าต่อชีวิตและสังคมทั้งสิ้น เช่น ทำให้เกิดความสุขความเจริญแก่ผู้ปฏิบัติ เกิดความสงบเรียบร้อยแก่สังคม หลักพุทธธรรมเป็นสิ่งที่สามารถเข้าถึงบุคคลได้ทุกคนไม่ได้แบ่งเป็นเชื้อชาติหรือวรรณะแต่ขึ้นอยู่กับบุคคลคนนั้นจะนำเอาหลักพุทธธรรมไปใช้อย่างไรให้เกิดผลหรือประโยชน์ได้มากที่สุด พิธีกรรมในประเพณีบุญข้าวประดับดิน จัดขึ้นนั้นสามารถโน้มน้าวให้ผู้เข้าร่วมพิธี รับเอาคุณค่าของหลักพุทธธรรมและกรอบศีลธรรมจรยาไว้ในหมู่ชน พิธีกรรมจึงกลายเป็นกรรมวิธีในทางวัฒนธรรมที่มีผลใน

การปลูกฝังคุณค่าและแนวทางการประพฤติที่พึงประสงค์ พิธีกรรมดังกล่าวเป็นเครื่องย้ำเตือนให้ตระหนักรู้ เวลาและหน้าที่ของคนในวัฒนธรรมและนำวัฒนธรรมเข้าระบบความคิด ความเชื่อ ค่านิยม ความกตัญญูทศเวท ให้แก่ชาวบ้านในชุมชนปฏิบัติต่อกันคุณญาติพี่น้องในลักษณะที่สอดคล้องกับหลักศีลธรรมทางพุทธศาสนาและ เป็นสิ่งผูกพันให้ชุมชนเกิดความรัก ความสามัคคี แสดงถึงความเป็นปึกแผ่นทางสังคม ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตที่ ผูกพันเชื่อมโยงกับความเชื่อทางศาสนาและพิธีกรรมจึงทำให้โดยพื้นฐานการดำเนินชีวิตของคนในสังคมไทยส่วนใหญ่ดำเนินตามหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าและความเจริญทางด้านวัฒนธรรมประเพณีที่สืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษจนถึงปัจจุบัน ในประเพณีบุญข้าวประดับดินนอกจากจะเป็นกระบวนการที่เน้นย้ำตัวกรอบศีลธรรมจรยาไว้ในชุมชน คุณค่าของหลักพุทธธรรมที่ปรากฏอยู่ในประเพณี บุญข้าวประดับดินสามารถปลูกฝัง บ่มเพาะและยังมีคุณค่าสำหรับเป็นแนวทางในการความประพฤติปฏิบัติให้อยู่ในกรอบความดีงามได้

คุณค่าแห่งหลักพุทธธรรมในบุญข้าวประดับดิน เป็นประเพณีในฮีตสิบสอง คองสิบสี่ ซึ่งมีความสำคัญ ต่อประเพณีทางสังคมอีสานเป็นอย่างมาก ตลอดจนวิถีชีวิตของชาวอีสานตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย ดังนั้นจึงมีความ เชื่อมโยงส่งผลถึงข้อปฏิบัติในวิถีชีวิตของคนชาวอีสานทั้งด้านพิธีกรรมและประเพณี ถือเป็นประเพณีที่เกี่ยวข้อง กับพระพุทธศาสนาโดยตรงอีกประเพณีหนึ่งของชาวอีสาน ดังนั้นจึงมีคุณค่าในด้านหลายด้านต่อการดำรงชีวิต ของชาวอีสาน ดังรายละเอียดที่ได้จากการศึกษาดังต่อไปนี้

#### ๑. ด้านสังคม

หลักพุทธธรรมในบุญข้าวประดับดินนอกจากจะเป็นที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจแล้ว อิทธิพลของหลักพุทธ ธรรมในบุญข้าวประดับดินยังส่งผลให้คนมีความสำนึกตระหนักถึงพระคุณของบรรพบุรุษที่ได้มูมานะสร้างสมบัติ หลักฐานจนเป็นมรดกตกทอดมาถึงรุ่นตน โดยการแสดงออกด้วยการบำเพ็ญบุญอุทิศไปหา ซึ่งความกตัญญูทศเวท ต่อบรรพบุรุษผู้ล่วงลับไปแล้ว เป็นการเน้นย้ำให้สมาชิกในสังคมระดับครอบครัวหรือเครือญาติ ได้รู้จักคุณค่าของ กันและกันก็ทำให้ครอบครัวมีความสุข เมื่อสังคมในระดับครอบครัวซึ่งเป็นสังคมระดับต้นมีความสุข ย่อม ส่งผลให้สังคมส่วนรวมมีความสุขไปด้วย

ในที่สุดก็จะสามารถช่วยแก้ไขปัญหาความรุนแรงในสังคมได้ เพราะต้นตอของปัญหาต่างๆ มักเกิด จากระดับบุคคลก่อน ยามใดเมื่อบุคคลมีความเมตตาตั้งมั่นในจิตแล้ว ความวุ่นวายที่จะส่งผลออกมาในรูปแบบ ความรุนแรงย่อมไม่เกิดขึ้น ที่กล่าวเช่นนั้นเพราะว่าสังคมทุกระดับมีการเชื่อมโยงกันเป็นเครือข่าย หากจุดใดหนึ่ง มีปัญหาที่มีผลกระทบส่วนอื่นไปด้วย

ในด้านของความเชื่อเรื่องของผลกรรมและอบายภูมิอันเป็นภูมิที่บุคคลได้กระทำทั้งดีและไม่ดีไว้ใน ขณะมีชีวิตจะต้องไปเสวยวิบากอย่างแน่นอนที่ผู้แต่งได้พยายามปลูกฝัง ส่งผลให้คนเกิดความรู้สึกศรัทธาเชื่อมั่นที่จะ ประพฤติตนตามหลักพุทธธรรมเพื่อให้เกิดผลแห่งความสุขแก่ตนอิทธิพลดังกล่าวยังเป็นปัจจัยหนึ่งที่ช่วยส่งเสริม ให้พระพุทธศาสนามีความเจริญมั่นคง กล่าวคือ ได้ถวายอุปถัมภ์แก่เหล่านักบวช มีพระภิกษุและสามเณร ผู้ที่ ทำหน้าที่สืบทอดคำสอนของในทางพระพุทธศาสนา สามารถดำรงชีพในเพศสมณะได้อย่างไม่ลำบาก

#### ๒. ด้านจิตใจ

ในด้านของจิตใจนั้น การทำบุญข้าวประดับดินที่ได้ปฏิบัติสืบทอดกันมา ทั้งแนวปฏิบัติและบอกกล่าว จากผู้เฒ่าผู้แก่ที่ทำพิธีกรรม เมื่อชาวบ้านทำบุญแล้วย่อมมีความสุขใจเกิดขึ้น เพราะการทำบุญนั้นจะต้องถึงพร้อม ๓ ขณะ คือ ตั้งแต่คิด ขณะทำ และหลังจากทำ ซึ่งใจต้องผ่องใส อิ่มอกอิ่มใจสดชื่น เรียกว่าถึงพร้อม ๓ ขณะบุญ

ชนิดนี้จึงจะมีกำลังในการส่งผล โดยบุญเริ่มส่งผลตั้งแต่คิดจนถึงทุกครั้งที่เราได้พร้อมกับความสุขใจเมื่อใจผ่องใสอย่างใดอย่างหนึ่งบุญแม้เพียงครั้งเดียวเมื่อถึงพร้อม ๓ ขณะบุญนั้นจะให้ผลไม่มีที่สิ้นสุด ทุกครั้งที่ระลึกถึงบุญได้พร้อมกับความรู้สึกสุขใจ นั้นแสดงว่าบุญให้ผลแล้วความสุขใจเป็นผลจากการทำบุญ เป็นบุญที่เกิดจากใจบุญที่เกิดทางใจส่งผลให้กายกระปรี้กระเปร่า ความกระปรี้กระเปร่าเกิดจากความสุขใจ เมื่อมีความสุขใจสุขกาย จิตใจย่อมปลอดโปร่ง คิดทำการงานสิ่งใดย่อมสะดวกสบายไม่ติดขัด หน้าตายิ้มแย้มแจ่มใสความสุขใจทำให้เกิดความเบา เป็นความเบาของกายใจความเบาทำให้เกิดความรู้สึกอยากทำความดี เมื่อมีความคิดที่ดี การแสดงออก กิริยาอาการต่าง ๆ การพูดจาที่ดีไปด้วย เมื่อมีผู้พบเห็นได้พูดคุยก็น่าจะได้รับบุญไปด้วย เพราะในกระบวนการทำบุญข้าวประดับดินนั้นเป็นการทำบุญที่ครอบงำของการทำบุญชาวบ้านจึงมีความสุขใจเป็นอย่างมาก การทูลงนั้นย่อมมีความอึดแอ็บใจ เพราะบุญที่เกิดจากการให้ทานในประเพณีบุญข้าวประดับดินนี้ย่อมเกิดจากการที่ชาวบ้านทุกคนมีความตั้งใจที่จะทำบุญด้วยของที่ประณีต เพื่อที่จะได้บุญมาก จึงทำให้เกิดความสุขและอึดแอ็บใจนั่นเอง

### ๓. ด้านความสามัคคีของชุมชน

ประเพณีบุญข้าวประดับดินชาวอีสานเป็นส่วนหนึ่งสร้างสามัคคี และรักษาความแนบแน่นของชาวอีสานเอาไว้ และชาวอีสานพอถึงวันสำคัญชาวบ้านก็จะช่วยกันทำบุญแบบเรียบง่าย จึงไม่มีการประชุมให้ยุ่งยาก แต่ในยุคปัจจุบันมีผู้คนมากขึ้น ความคิดของกลุ่มคนก็ย่อมมีความแตกต่างออกไปเป็นธรรมดาการทำกิจกรรมต่าง ๆ ภายในชุมชนก็เริ่มมีข้อขัดแย้ง มีการแสดงความคิดเห็นในแง่มุมต่าง ๆ และมีผลประโยชน์เข้ามาเกี่ยวข้อง ทำให้ชาวบ้านต้องมีกฎกติการ่วมกัน และมีการประชุมปรึกษาหารือเพื่อหาข้อตกลงร่วมกัน สำหรับการทำบุญประเพณีต่าง ๆ เพื่อให้ชุมชนเป็นระเบียบเรียบร้อยและง่ายต่อการปกครอง โดยยึดเอาขนบธรรมเนียมประเพณีเข้ามาช่วยน้อมนำและรวมจิตใจของชุมชนให้รักพวกพ้อง ให้ความร่วมมือ รู้จักช่วยเหลือชุมชนตามความสามารถที่ตนเองมีความถนัด และสละเวลาร่วมกิจกรรม ทำให้ประชาชนมีความร่วมมือและสร้างความสามัคคีทั้งในชุมชนและหมู่บ้าน มีการรวมญาติมิตร เพื่อนพ้องทุกคนที่เกี่ยวข้องทุกคน ร่วมมือร่วมใจกัน จนทำให้งานทุกอย่างที่ทำให้ประสบความสำเร็จและนำไปสู่ชุมชนที่มีความเข้มแข็งต่อไป

### ๔. ด้านวิถีชีวิตชุมชน

ในบุญข้าวประดับดินนั้น สร้างความรู้สึกเป็นความเป็นญาติเป็นพี่เป็นน้องกับชาวบ้านร่วมชุมชน ส่งผลให้วิถีปฏิบัติต่อกันมีลักษณะของการช่วยเหลือเกื้อกูลและแบ่งปันซึ่งกันละกัน ทำให้ชาวบ้านมีความใกล้ชิดสนิทสนมกันระบบความสัมพันธ์ทางสังคมดังกล่าวนี้เป็นทุนทางสังคมของชุมชน ที่มีส่วนสำคัญในการยึดโยงชาวบ้านเข้าไว้ด้วยกัน สร้างความสมานสามัคคีในหมู่คณะให้เกิดขึ้น ทำให้ชุมชนพึ่งตนเองได้และมีความปึกแผ่นทางสังคม การอุทิศส่วนบุญในบุญข้าวประดับดินนั้นเป็นกิจกรรมที่ทำให้ เกิดสมัครสมานสามัคคีระหว่างคนในสังคม โดยเริ่มจากระดับชุมชนไปจนถึงสังคมที่มีขนาดใหญ่ขึ้นไปเป็นลำดับ โดยลักษณะของการมีส่วนร่วมกันของกลุ่มคนในสังคม โดยมีผลตามมาก็คือความพร้อมเพรียงกัน และความเสมอภาคกัน ในการประกอบกิจกรรมเพื่อทำประโยชน์แก่ผู้ที่อยู่ร่วมในสังคมซึ่งทุกคนไม่ได้ถูกบังคับบีบบังคับกันกดดันจากคนรอบข้าง หากแต่ทุกคนกระทำด้วยความเต็มใจและเป็นไปโดยสมัครใจ ถือว่าเป็นหน้าที่ที่ต้องกระทำเพื่อประโยชน์แก่สมาชิก ผู้ร่วมในสังคมทั้งที่ยังมีชีวิตอยู่และล่วงลับไปแล้วก็ตาม นอกจากนั้นแล้วยังสื่อถึงความสัมพันธ์อันดีกันถึงแม้ว่าจะไม่ใช่ญาติพี่น้องทางสายโลหิต แต่ก็กระทำด้วยความรู้สึกประหนึ่งว่าเป็นญาติทางสายเลือดเดียวกัน การกระทำเช่นนี้ย่อมเป็นปัจจัย ผลักดันให้สังคมเกิดความเป็นเอกภาพ พร้อมทั้งดำเนินกิจกรรมอันเป็นประโยชน์ ภายในโครงข่ายของสังคม ที่จะประสานกลุ่มคนในสังคมให้มีการร่วมมือเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน อันมีจุดมุ่งหมายอันเดียวกัน คือ

สังคมโดยรวมประกอบด้วยความสงบร่มเย็น ก็เท่ากับว่าได้สร้างเสถียรภาพให้กับสังคมส่วนรวมได้ ด้วยเหตุที่ว่ายามใดที่สังคมนั้นมีความพร้อม ที่จะช่วยเหลือกันระหว่างสมาชิกภายในสังคม เวลาสมาชิกของสังคมนั้นประสบกับความเดือดร้อนและต้องการความช่วยเหลือ สังคมนั้นก็จะให้ความอนุเคราะห์ ช่วยเหลือกันในการบรรเทาความเดือดร้อน

#### ๕. ด้านศาสนาและวัฒนธรรม

ในบุญข้าวประดับดินนั้นสำหรับผู้ที่ได้รับประโยชน์ ก็คือผู้ที่กระทำความผิดนั้นเอง สังคมหน่วยอื่นก็ได้รับผลประโยชน์จากกิจกรรมนี้ด้วย โดยเฉพาะเหล่าภิกษุในพระพุทธศาสนา อันเป็นหนึ่งในพุทธบริษัท ๔ จำพวกก็ได้รับประโยชน์ ในฐานะผู้รับไทยธรรม จำพวกข้าวและน้ำ ปัจจัยสี่ที่เหล่าทายก ทายิกาทั้งหลาย นำมาถวายเพื่อบูชาการอนุเคราะห์ให้แก่หมู่ญาติทั้งหลายที่ล่วงลับไปแล้ว ดังนั้นภิกษุจึงนับเป็นส่วนหนึ่งที่มีความเกี่ยวข้องกับกิจกรรมนี้โดยเฉพาะ ด้วยเหตุว่าโดยฐานที่สังคมมีอุดมคติเชื่อกันว่าเหล่าภิกษุทั้งหลาย เป็นผู้มีความประพฤติดีสำหรับรับของไทยทานต่างๆ อันเป็นปัจจัยให้ผู้ล่วงลับไป ได้รับประโยชน์เมื่อได้ทำการอนุโมทนาบุญนั้นๆ เมื่อเหล่าภิกษุได้รับการอุปถัมภ์ด้วยไทยทานทั้งหลาย ผลที่ตามมาคือท่านจะมีพลังกายในการปฏิบัติตน ตามหลักของพระพุทธศาสนาและมีพลังกายพลังใจ ที่จะกระทำการประโยชน์แก่พระพุทธศาสนาตลอดจนถึงสังคม ในด้านต่างๆ เช่นการแสดงธรรม บำเพ็ญสาธารณสงเคราะห์ต่างๆ แก่สังคมได้ รวมทั้งมีการอนุรักษประเพณีบุญข้าวประดับดิน ให้เป็นมรดกของชาติสืบต่อไป

#### ๕. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

จากการศึกษายังมีประเด็นที่ควรศึกษา จึงควรมีการศึกษาเป็นงานวิจัยเพื่อต่อยอดงานวิจัยและสร้างองค์ความรู้ใหม่ในประเด็นต่างๆ ดังนี้

- (๑) ศึกษาเกี่ยวกับความสำคัญของประเพณีประจำท้องถิ่นที่มีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตประจำวัน
- (๒) ศึกษาบทบาทการมีส่วนร่วมในการจัดประเพณีบุญข้าวประดับดินของทุกภาคส่วน
- (๓) ศึกษาวิวัฒนาการรูปแบบประเพณีการทำบุญข้าวประดับดินในชุมชนภาคอีสาน
- (๔) ศึกษาเปรียบเทียบการทำบุญในช่วงเทศกาลต่างๆ ของชาวอีสานกับภาคต่างๆ ของประเทศไทย

#### บรรณานุกรม

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **เทศกาลและพิธีกรรมพระพุทธศาสนา**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมจริราช. **พุทธศาสนาในปัจจุบัน**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๕. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัย

สุโขทัยธรรมจริราช, ๒๕๕๒.

อภิศักดิ์ โสมอินทร์. **โลกทัศน์อีสาน**. กาลสินธุ์ : โรงพิมพ์ประสานการพิมพ์, ๒๕๓๔. [http://www.isangate.com/local/kao\\_pradab\\_din.html](http://www.isangate.com/local/kao_pradab_din.html).ออนไลน์ ๒ เมษายน ๒๕๕๙.

## วิเคราะห์พุทธวิธีการแก้ปัญหาความรักผู้หญิงของภิกษุ An Analysis of The Buddhist Method for Resolving the Liaison between Monks and Women

พระกนกศักดิ์ กิตติธโร (แดงชาติ) \*  
พระมหาพจน์ สุวโจ, ดร., ป.ธ.๖., พธ.บ., พธ.ม., Ph.D.,  
ดร. ชยาภรณ์ สุขประเสริฐ, บ.ศ. ๓., M.B.A., ศน.ม., พธ.ด.\*\*

### บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์เล่มนี้มีวัตถุประสงค์ ๓ ประเด็น ดังนี้ (๑) เพื่อศึกษาปัญหาเรื่องรักผู้หญิง ในพระพุทธศาสนา (๒) เพื่อศึกษาตัวอย่างเรื่องรักผู้หญิงในพระพุทธศาสนา และ (๓) วิเคราะห์พุทธวิธีการแก้ปัญหาเรื่องรักผู้หญิงของภิกษุ

จากการวิจัยพบว่า ความรักมีทั้งในแง่ลบและในแง่บวก ความรักในทัศนะของพระพุทธศาสนาและความรักแบบชาวโลก มีหลายมุมมองและการอธิบายที่แตกต่างกันไปบ้าง แต่นัยยะแห่งความสำคัญมีความเหมือนกัน สำหรับความรักความสัมพันธ์ระหว่างพระภิกษุสงฆ์กับผู้หญิง ในบางแง่มุมจำเป็นต้องปฏิสัมพันธ์กับผู้หญิง แม้พระพุทธเจ้าก็ไม่ได้สอนให้พระภิกษุมีวิถีชีวิตแยกออกจากผู้หญิงแต่ประการใด เพียงแต่มีพระวินัยบางข้อที่พระพุทธเจ้าทรงห้ามพระสงฆ์ปฏิบัติสัมพันธ์กับผู้หญิง เช่น ห้ามเสพเมถุน ห้ามอยู่ในสถานที่ลับตาสองต่อสอง สิกขาบทที่บัญญัติขึ้นนั้นเป็นสิ่งที่ย้ำเตือนสติ เป็นการควบคุมห้ามปรามไม่ให้พระภิกษุบางรูปสร้างความเสื่อมเสียให้แก่สังคมสงฆ์ ที่เกิดจากการพบปะพูดคุยกับผู้หญิง แต่การพบปะพูดคุยนั้นต้องอยู่ในกรอบของพระธรรมวินัยและไม่ก่อผลเสียหาย แต่เมื่อวิเคราะห์ให้ลึกซึ้งลงไปก็จะเกิดคำถามตามมาว่า ทำที่ตามที่ปรากฏในพระไตรปิฎกและอรรถกถา เพียงพอหรือไม่ต่อการนำมาประยุกต์ใช้แก้ไขปัญหาเรื่องรักผู้หญิงและทำที่ที่ไม่ถูกต้องกับผู้หญิง และเมื่อยุคสมัยเปลี่ยนไปนั้น แง่มุมบางประเด็นควรที่จะมีการประยุกต์เพื่อสอดคล้องกับปรากฏการณ์ทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป เพื่อแสวงหาทางเลือกที่ดีที่สุดต่อการป้องกันปัญหาต่อไปนี้ ๑) ปัญหาภิกษุมีความหย่อนยานด้านพระวินัย คือ พระภิกษุมีพฤติกรรมที่คลาดเคลื่อนจากพุทธบัญญัติ ๒) ปัญหาการตีความบิดเบือนพระธรรมวินัย ๓) ปัญหาภิกษุถูกข่มขืนและการเสพเมถุน ๔) ปัญหาการประพฤติไม่เหมาะสมกับสมณเพศ ๕) ปัญหาในเรื่องพระอุปัชฌาย์บางรูปขาดการสอดส่องดูแลพฤติกรรมของพระภิกษุ และ ๖) ปัญหาเรื่องสิ่งล่อใจ

จากการวิจัยพบอีกว่า สิ่งที่เป็นสาเหตุที่ก่อให้เกิดปัญหา คือ ภิกษุปล่อยตัวปล่อยใจ บางทีรู้ว่าทำไปแล้วผิดพระธรรมวินัยก็ยังฝืนทำ ขาดความพร้อมในการจะเป็นภิกษุที่ดี ยังขาดศรัทธา ขาดความตั้งใจ ขาดเป้า

\*นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์

\*\*อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์



หมายที่ถูกต้อง ขาดการคัดเลือกบุคคลที่เข้ามาบวช มีความมกมาย ขาดหลักการคิดที่ถูกต้องตามตามกรอบพระธรรมวินัย ไม่คำนึงถึงความสำคัญของพระพุทธศาสนา ผู้ที่เป็นพระภิกษุหนุ่มยังอ่อนประสบการณ์ เมื่อพอลู่ห่างไกลจากอุปัชฌาย์และอาจารย์ ก็ตีความพระธรรมวินัยผิดเพี้ยน ชื่อว่ามีความคิดที่ผิดจากพระธรรมวินัย เมื่อมีความเห็นผิดจากทำนองคลองธรรม มีราคะครอบงำ จนกระทั่งภิกษุรักผู้หญิงด้วยอำนาจตัณหา ทิฏฐิ ตัณหา ฉันทะ จิตใจหลงยึดติด หลงรักผู้หญิงอยากเสพกาม เป็นต้น ส่วนลักษณะตัวอย่างเรื่องรักผู้หญิงของภิกษุที่พบพระไตรปิฎก มีดังนี้ ๑) ภิกษุรักผู้หญิงด้วยความเสนหา ๒) ภิกษุรักผู้หญิงด้วยสิ่งล่อใจ ๓) พฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของภิกษุ ๔) ภิกษุรักผู้หญิงด้วยตัณหาเปมะ และ ๕) เรื่องรักของภิกษุณี

นอกจากนั้น จากการวิจัยพบว่า ศิลปินสามารถแก้ปัญหาเรื่องรักผู้หญิงได้ กล่าวคือ ภิกษุต้องปฏิบัติตามหลักศีล ได้แก่ ๑) ปฏิบัติตามหลักปาฏิโมกข์สังวรศีล ๒) การปฏิบัติตามหลักอินทริยสังวรศีล ๓) ปฏิบัติตามหลักอาชีวะปาริสุทธิศีล และ ๔) ปฏิบัติตามหลักปัจฉัยสันนิสสิตศีล เพราะศีลเป็นหลักการสำหรับควบคุมพฤติกรรมของพระภิกษุ เป็นผลทำให้เกิดความสะอาด ๓ ประการ ได้แก่ ความเป็นระเบียบทางกาย ความเป็นระเบียบทางวาจา และความสะอาดทางด้านจิตใจ ส่วนสมาธิ ก็สามารถแก้ปัญหาเรื่องรักผู้หญิงได้ กล่าวคือ พระภิกษุต้องดำเนินชีวิตโดยมีสติอย่างระมัดระวัง เพราะสมาธิเป็นตัวกำกับความประพฤติ ไม่ยอมถลาลงไปในทางเรื่องความกำหนัดกับราคะที่มีต่อผู้หญิง ไม่ยอมให้ราคะความกำหนัดเข้าครอบงำ โดยภิกษุต้องปฏิบัติตามหลัก ดังนี้ ๑) ปฏิบัติด้วยการพิจารณาเพ่งกสิณ ๒) ปฏิบัติด้วยการพิจารณาอสุภะ และ ๓) ปฏิบัติด้วยการพิจารณารลิกถึงอนุสสติ สำหรับวิปัสสนาก็สามารถแก้ปัญหาเรื่องรักผู้หญิงได้เช่นเดียวกัน โดยมีลักษณะและขั้นตอนการปฏิบัติดังต่อไปนี้ ๑) ภิกษุต้องรู้ชัดในอุปสรรคของปัญญา กล่าวคือเข้าใจตัณหา ความอยาก มานะ ความถือตัวทำให้จิตขุ่นมัวรับรู้คุณธรรมได้ยาก และทิฏฐิ ความยึดติดในความเห็น ความตื้อรั้นที่จะเอาความคิดเห็นของตนเองเป็นความจริง ๒) รู้ชัดในโยนิโสมนสิการ ๓) รู้ชัดในอริยสัจจ์ และ ๔) รู้ชัดในหลักไตรสิกขา เป็นต้น

สำหรับแนวทางการแก้ปัญหาเรื่องรักผู้หญิงของภิกษุในยุคปัจจุบันนั้น ภิกษุต้องประพฤติปฏิบัติตามแนวทางดังนี้ ๑) ภิกษุต้องมีขันติ มีความอดทนต่อการศึกษาพุทธบัญญัติที่พระพุทธเจ้าได้บัญญัติไว้ อดทนต่อคำสั่งสอนของพระอุปัชฌาย์และอาจารย์ ให้ความเคารพพระธรรมวินัย ไม่แปลความพระธรรมวินัยตามความชอบของตนเอง ๒) ไม่ยุ่งเกี่ยวพิธีกรรมทางไสยศาสตร์ ไม่ศึกษาเดรัจฉานวิชา เพราะพิธีกรรมเหล่านี้ย่อมหนีไม่พ้นต้องเกี่ยวข้องกับผู้หญิง ๓) พระอุปัชฌาย์และอาจารย์ต้องสอดส่องติดตามดูแลพฤติกรรมของพระสหธรรมิกอย่างใกล้ชิด ๔) ภิกษุต้องศึกษาวิธีการรู้จักคิดตามหลักโยนิโสมนสิการแยกความผิดถูกให้เห็น ๕) ภิกษุต้องทำการศึกษาหลักธรรมเกี่ยวกับ ศีล สมาธิ ปัญญา พร้อมกับน้อมนำไปปฏิบัติ จนสามารถเข้าใจและนำหลักธรรมคำสอนไปประยุกต์ใช้เหมาะสมถูกต้อง และ ๕) สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ในฐานะตัวแทนรัฐบาลเพื่อดูแลพระพุทธศาสนาควรแต่งตั้งคณะกรรมการ เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาทางพระพุทธศาสนา ด้วยการสอดส่องดูแลอย่างใกล้ชิด เพื่อป้องกันปัญหาที่จะเกิดเรื่องราวไม่เหมาะสม

**คำสำคัญ:** ปัญหาการรักผู้หญิงในพระพุทธศาสนา, วิธีแก้ปัญหาความรักระหว่างพระภิกษุและสตรี



## ABSTRACT

There are ๓ objectives of this research; (1) to study of the problem of women Liaison in Buddhism (2) to study of the sample story of women Liaison in Buddhism and (3) to study of Buddhist method on solving the love Liaison between monks and women.

The results of research were as follows;

There are two kinds of love namely positive and negative feature. Various attitudes of Buddhism and worldly thinker about love are also discussed. Even though there are many explanations about love but the significance is the same. For love between monks and women, according to Buddhist view, monks have to be interaction with women and the Buddha himself does not teach his disciples to live separating from women. Some disciplinary codes were promulgated by the Buddha for malpractices to women such as do not involve sexual with women and do not live in secret place with women etc. Those disciplinary codes for repeating the monks' common sense and protect monks from making dishonest for society. Actually, monks can meet women but it should be allowed under the disciplinary codes. Having deeply analysis, it should wonder that attitude from the Pali Canon and commentary is not enough for apply modern society. Some points should be applied for suitable incident and choose the best way for protecting the problem as follows; 1) flabbiness of disciplinary code of monks means some monks misconduct from the disciplinary codes 2) derogation disciplinary codes 3) the problem of rape and make sexual 4) the problem of misconduct for monkhood 5) the preceptor lacks of inspect his disciples and 6) the problem of attraction.

Moreover, the result of problem is the monk being unrestrained even though he exactly knows the disciplinary codes, some monk lack of faith, truly goal and select new membership. The method of considering disciplinary codes is omitted and lacks of understanding the main idea of Buddhism. The new monks, who live without preceptor and teacher lacks of experience, understand disciplinary codes by their way. So they misconduct from disciplinary codes by loving women which was under controlled by craving. The sample story of love Liaison between monk and women as follows; 1) loving women with affection 2) loving women with attraction 3) unsuitable behaviors of monk 4) loving with craving-loving and 5) loving with nuns.

The research shows that precept (sila) can resolve loving affair with women which monks should follow the precept principle; 1) Patimokkhasamvarasila 2) Indriyasamvarasila 3) Ajivaparisuddhisila and 4) Paccayasannissitasila. The precept principle can control behaviors of monks which show good-looking into 3 ways; physical, verbal and mind. Concentration (samadhi) can resolve loving affair with women which monks should follow the Buddha Teaching carefully, be careful their mind by using concentration commonly and should not be under

craving. Monks should follow 1) consider kasina 2) consider asubha and 3) consider anussati. Wisdom (vipassana) can resolve loving affair with women means 1) monks should clearly understand the problem of wisdom from craving, pride and view 2) understand Yonisomanasikan 3) understand in the Four Noble Truth and 4) understand Three Characteristic.

Moreover, the result of research also finds that the problem of love affair between monk and women can solve as follows; 1) Khanti: monks should tolerate by following the Buddha Teaching, the instruction of preceptor and teacher, following the disciplinary codes and without mistranslate the Buddha Teaching 2) monk should not learn secular subjects which involving women 3) the preceptors should pay close intension for their disciples 4) monks should regularly practice precept (sila), concentration (Samadhi) and wisdom (panna) until understand and apply the disciplinary codes for themselves and 5) National Office of Buddhism as responsible organization of Buddhism should appoint community for protect and resolve the problem

**Keywords:** problem of women Liaison in Buddhism, method on solving the love Liaison between monks and women

## ๑. บทนำ

ครั้นเมื่อพระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้แล้ว ก็ได้ทรงอนุญาตให้กุลบุตรและกุลสตรีเข้ามาอุปสมบทในพระพุทธศาสนา แต่ละคนที่เข้ามาบวชต่างมีศรัทธาอย่างแรงกล้า และท่านเหล่านั้นเห็นโทษในกามคุณ เมื่อเข้ามาบวชอุปสมบทแล้วต้องปฏิบัติตามหลัก เรียกว่า พระธรรมวินัย ผู้ที่เข้ามาสู่ การอุปสมบทจะต้องมีผู้ดูแลเป็นเบื้องต้น ด้วยเหตุผลที่ว่า พระภิกษุผู้อุปสมบทใหม่ยังไม่มีความรู้เรื่อง พระธรรมวินัย อีกทั้งยังไม่ทราบว่าต้องประพฤติปฏิบัติตนเช่นไรบ้าง ด้วยเหตุผลดังกล่าว พระพุทธเจ้าจึงบัญญัติให้พระภิกษุต้องอยู่ภายใต้การปกครองดูแลของพระอุปัชฌาย์ ดังพุทธพจน์ที่ว่าภิกษุทั้งหลายเรานุญาตอุปัชฌาย์ อุปัชฌาย์จักเข้าไปตั้งจิตสนิทสนมในสัททวิหาริกฉันบุตร<sup>๒๕๖๗</sup> จากพุทธพจน์นี้จะเห็นได้ว่า อุปัชฌาย์ หรือ อุปัชฌายะ หมายถึง ผู้รับรองกุลบุตรเข้ารับการอุปสมบทในท่ามกลางหมู่สงฆ์ มีหน้าที่คอยดูแลรับผิดชอบ ทำหน้าที่ฝึกสอนอบรมให้การศึกษา<sup>๒๕๖๘</sup> ให้มีความรู้ความเข้าใจในพระธรรมวินัยเป็นผู้ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ ตามหลักพระธรรมวินัย เมื่ออุปสมบทเข้ามาแล้วต้องมีการสำรวมระวังกับเรื่องผู้หญิงด้วยเหตุที่ผลที่ว่า ความเป็นผู้หญิงนั้นมีอิทธิพลชักจูง ครอบงำจิตใจของผู้ที่เข้ามาบวชให้หลงใหลได้ การที่เพศบุรุษติดเนื้อต้องใจเพศหญิงเป็นเรื่องของผู้ครองเพศฆราวาส แต่ถ้าเป็นเรื่องระหว่างพระภิกษุกับผู้หญิง ต้องกล่าวในทำนองห้ามและต้อง ปัญหาเรื่องรักผู้หญิงในพระพุทธศาสนากลายเป็นประเด็นที่ไม่มี

<sup>๒๕๖๗</sup> สัททวิหาริก แปลว่า ผู้อยู่ด้วยกัน เป็นคำเรียกผู้ที่ได้รับอุปสมบท ถ้าอุปสมบทต่อพระอุปัชฌาย์รูปใด ก็เป็นสัททวิหาริกของพระอุปัชฌาย์รูปนั้น

<sup>๒๕๖๘</sup> พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๔๗๒.

ใครนำมาแจกแจงอย่างเปิดเผยเพราะความรัก ความใคร่ เมื่อกล่าวโดยจารีตเชิงพุทธแล้วเป็นเรื่อง...ต้องกระทำในที่ลับ<sup>๒๙๙</sup> จึงไม่ใช่กิจของพระภิกษุสงฆ์ที่จะไปคลุกคลีด้วย เพราะอาจทำให้หลงบทบาทหน้าที่ของพระภิกษุสงฆ์<sup>๓๐๐</sup> จนกระทั่งกลับกลายเป็นปัญหาที่เกิดจากตัณหา ราคะ ความกำหนัด

ความรัก ในทัศนะคติทางพระพุทธศาสนานั้นมีหลายประเภท เช่น ความรักแบบ มีตัณหาเข้าครอบงำ เป็นความรักที่เจือด้วยตัณหา ความรักแบบตัณหาเบงมะ<sup>๓๐๑</sup> เป็นความรักลักษณะแบบ พ่อแม่รักลูก<sup>๓๐๒</sup> เป็นความรักอันมีความเกี่ยวเนื่องเป็นคนร่วมเรือนเดียวกัน<sup>๓๐๓</sup> แต่ความรักที่เป็นการสนองความต้องการของตนเองด้วยความกำหนัด เช่น พระภิกษุสงฆ์รักผู้หญิง ถือว่าเป็นการสร้างปัญหาให้คณะสงฆ์ถือได้ว่าเป็นอันตราย ดังที่พระพุทธเจ้าได้กล่าวอุปมาไว้ว่าการรักผู้หญิงเป็น สุขุภักย ภัยจากปลาร้าย<sup>๓๐๔</sup> ภัยฉลาม<sup>๓๐๕</sup> เป็นอันตรายต่อพระภิกษุสงฆ์ผู้ครองเพศนิกบวช

จากสังคมในปัจจุบันนี้มีปัญหาเรื่องราวเกี่ยวกับความรักที่เป็นอันตรายต่อพระพุทธศาสนา เช่น พฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของพระสงฆ์ พฤติกรรมของพระสงฆ์เชิงชู้สาวมั่วสีกา คิดเป็นร้อยละ ๖๐.๓๖<sup>๓๐๖</sup> การบิดเบือนหลักธรรมคำสอนของศาสนา คิดเป็นร้อยละ ๒๑.๕๕ หากผลประโยชน์จากวัดองค์กรทางศาสนา ร้อยละ ๑๘.๑๘<sup>๓๐๗</sup> จากข้อมูลข้างต้นนี้ จะพบว่า พฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของพระสงฆ์ พฤติกรรมของพระสงฆ์เชิงชู้สาวมั่วสีกา เป็นเหตุที่ทำให้ความเลื่อมใสศรัทธาต่อพุทธศาสนิกชนที่เคารพต่อพระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก และจากข้อมูลเหล่านี้เป็นการสะท้อนให้เห็นถึงปัญหา อีกทั้งผลกระทบต่อองค์กรสงฆ์เป็นอย่างดี

ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะวิจัยในเรื่อง วิเคราะห์พุทธวิธีการแก้ปัญหาเรื่องรักผู้หญิงของภิกษุ เพื่อเป็นการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในปัจจุบันนี้ ผลการวิจัยในครั้งนี้จะยังประโยชน์ให้แก่ผู้สนใจ เพื่อเป็นความรู้ความเข้าใจ อีกทั้งเป็นประโยชน์ต่อนักวิชาการ ด้านศาสนา เพิ่มพูนความรู้ด้านปริยัติ นำไปสู่การปฏิบัติ และปฏิเวธ ทั้งนี้ยังเป็นการป้องกันความความเสื่อมศรัทธาของพุทธบริษัท และเป็นการจรจรลงพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองอีกด้วย

## ๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๒.๑ เพื่อศึกษาปัญหาเรื่องรักผู้หญิงในพระพุทธศาสนา
- ๒.๒ เพื่อศึกษาตัวอย่างเรื่องรักผู้หญิงในพระพุทธศาสนา
- ๒.๓ วิเคราะห์พุทธวิธีการแก้ปัญหาเรื่องรักผู้หญิงของภิกษุ

<sup>๒๙๙</sup> วิมพา. (ไทย) ๑/๕๕/๔๒

<sup>๓๐๐</sup> พระมหาธีรพัฒน์ ธีรชาติโน (คนใบ), “มโนทัศน์เรื่องกามในพุทธปรัชญาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์ ศาสตรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๑๕๔ - ๑๕๕.

<sup>๓๐๑</sup> พระสังฆมณฑลชวบวช อัมมาจารย์. **ปรมัตถโคตติยะ ปริเวทที่ ๙ เล่ม ๑ สมถกรรมฐานที่ปณิ**, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพฯ: มูลนิธิสังฆมณฑลชวบวช, ๒๕๔๗), หน้า ๑๘๐.

<sup>๓๐๒</sup> วิ.ม.อ. (ไทย) ๑/๓/๑๑๔-๑๕๕/๑๑๗-๑๑๘.

<sup>๓๐๓</sup> สุเชาว์ พลอยชุม (ผู้รวบรวม), **ธรรมานุกรม, ประมวลจากพระนิพนธ์ของสมเด็จพระสังฆราช กรมหลวงวชิรญาณวงศ์**, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๗), หน้า ๓๔๙.

<sup>๓๐๔</sup> คูรายละเอียดยใน ม.ม. (ไทย) ๑๓/๑๖๑/๑๘๒.

<sup>๓๐๕</sup> พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรม**, ครั้งที่ ๒๐, (กรุงเทพฯ: บริษัทธรรมมิก จำกัด, ๒๕๕๔), หน้า ๔๓๒.

<sup>๓๐๖</sup> ศูนย์สำรวจความคิดเห็น นิต้าโพล, “เรื่องพฤติกรรมของบรรพชิตในสังคมไทย”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.nidapoll.nida.ac.th/>. [ศ. พ.ย.๒๕๕๗].

<sup>๓๐๗</sup> ศูนย์วิจัยเศรษฐกิจและพยากรณ์ทางการเกษตร (แม่โจ้โพลล์), (๑๐ มีนาคม ๒๕๕๘) “พุทธศาสนาในสังคมไทยปัจจุบัน”, แม่โจ้โพลล์, (ฉบับที่ ๑๐ มีนาคม ๒๕๕๘):

๖ ย่อหน้า, แหล่งที่มา: [www.econ.mju.ac.th/](http://www.econ.mju.ac.th/). [๑๐.ส.ค.๒๕๕๘].

### ๓. วิธีการดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) และการรายงานผลการวิจัยใช้วิธีนำเสนอผลการวิจัยแบบพรรณนาโวหาร ขั้นตอนในการดำเนินการวิจัยมี ดังนี้

๓.๑ ศึกษาข้อมูลในชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) ในเรื่องพุทธวิธีการแก้ปัญหาเรื่องรักสตรีเพศของภิกษุผู้บวชใหม่ จากพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙

๓.๒ ค้นคว้าจากงานวิทยานิพนธ์หรืองานวิจัยเรื่องก่อน ๆ ที่นักวิชาการทางพระพุทธศาสนา หรือนักวิชาการแขนงอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องได้จัดทำเอาไว้ รวมถึง ตำราวิชาการ วารสาร อินเทอร์เน็ต ที่เกี่ยวกับงานวิจัย (เอกสารทุติยภูมิ Secondary Source)

๓.๓ นำประเด็นจากการแบ่งหัวข้อต่าง ๆ ที่ได้จากการค้นคว้า นำมาแจกแจง แยกแยะ เรียบเรียง และวิเคราะห์ เพื่อให้ได้องค์ความรู้ วิจัยปัญหาและเสนอการแก้ไขปัญหามาตามแนวทางของพระพุทธศาสนาบูรณาการหลักธรรมวินัยที่เกี่ยวข้องอย่างสอดคล้องกับหลักการประเพณีพรหมจรรย์พร้อมกับเสนอทางออกและตอบโจทย์ประเด็นเรื่องรักผู้หญิงกับการประเพณีพรหมจรรย์ของผู้ครองเพศนิกบวช

๓.๔ รวบรวมข้อมูลทั้งหมดนำมาประมวลความเสนอในรูปแบบการบรรยาย เพื่อหาข้อสรุปและข้อเสนอแนะ, หลังจากนั้นจึงจัดทำเป็นรูปเล่ม นำเสนอเป็นผลงานวิจัย

### ๔. ผลการวิจัย

จากการวิจัยพบว่า ความรักมีทั้งในแง่ลบและในแง่บวก ความรักในทัศนะคติ ของพระพุทธศาสนา และความรักแบบชาวโลก มีหลายมุมมองและการอธิบายที่แตกต่างกันไปบ้าง แต่นัยยะแห่งความสำคัญมีความเหมือนกัน สำหรับความรักความสัมพันธ์ระหว่างพระภิกษุสงฆ์กับผู้หญิง ในบางแง่มุมจำเป็นต้องปฏิสัมพันธ์กับผู้หญิง แม้พระพุทธเจ้าก็ไม่ได้สอนให้พระภิกษุมีวิถีชีวิตแยกออกจากผู้หญิงแต่ประการใด เพียงแต่มีพระวินัยบางข้อที่พระพุทธเจ้าทรงห้ามพระสงฆ์ปฏิสัมพันธ์กับผู้หญิง เช่น ห้ามเสพเมถุน ห้ามอยู่ในสถานทีลับตาสองต่อสอง ลีลาขบถที่บัญญัติขึ้นนั้นเป็นสิ่งที่ย้ำเตือนสติ เป็นการควบคุมห้ามปรามไม่ให้พระภิกษุบางรูปสร้างความเสื่อมเสียให้แก่สังคมสงฆ์ ที่เกิดจากการพบปะพูดคุยกับผู้หญิง แต่การพบปะพูดคุยนั้นต้องอยู่ในกรอบของพระธรรมวินัย และไม่ก่อผลเสียหาย แต่เมื่อวิเคราะห์ให้ลึกซึ้งลงไปก็เกิดคำถามตามมาว่า ทำที่ตามที่ปรากฏในพระไตรปิฎก และอรรถกถา เพียงพอหรือไม่ต่อการนำมาประยุกต์ใช้แก้ไขปัญหาเรื่องรักผู้หญิงและทำที่ไม่ถูกต้องกับผู้หญิง และเมื่อยุคสมัยเปลี่ยนไปนั้น แง่มุมบางประเด็นควรที่จะมีการประยุกต์เพื่อสอดคล้องกับปรากฏการณ์ทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป เพื่อแสวงหาทางเลือกที่ดีที่สุดต่อการป้องกันปัญหาต่อไปนี้ ๑) ปัญหาภิกษุมีความหย่อนยานด้านพระวินัย คือ พระภิกษุมีพฤติกรรมที่คลาดเคลื่อนจากพุทธบัญญัติ ๒) ปัญหาการตีความบิดเบือนพระธรรมวินัย ๓) ปัญหาภิกษุถูกข่มขืนและการเสพเมถุน ๔) ปัญหาการประพฤติไม่เหมาะสมกับสมณเพศ ๕) ปัญหาในเรื่องพระอุปัชฌาย์บางรูปขาดการสอดส่องดูแลพฤติกรรมของพระภิกษุ และ ๖) ปัญหาเรื่องสิ่งล่อใจ

จากการวิจัยพบอีกว่า สิ่งที่เป็นสาเหตุที่ก่อให้เกิดปัญหา คือ ภิกษุปล่อยตัวปล่อยใจ บางที่รู้ว่าทำไปแล้วผิดพระธรรมวินัยก็ยังฝืนทำ ขาดความพร้อมในการจะเป็นภิกษุที่ดี ยังขาดศรัทธา ขาดความตั้งใจ ขาดเป้าหมายที่ถูกต้อง ขาดการคัดเลือกบุคคลที่เข้ามาบวช มีความมกมาย ขาดหลักการคิดที่ถูกต้องตามกรอบพระธรรมวินัย ไม่คำนึงถึงความสำคัญของพระพุทธศาสนา ผู้ที่เป็นพระภิกษุหนุ่มยังอ่อนประสบการณ์ เมื่อพออยู่ห่างไกลจากอุปัชฌาย์และอาจารย์ ก็ตีความพระธรรมวินัยผิดเพี้ยน ชื่อว่ามีความคิดที่ผิดจากพระธรรมวินัย เมื่อ

มีความเห็นผิดจากทำนองคลองธรรม มีราคะครอบงำ จนกระทั่งภิกษุรักผู้หญิงด้วยอำนาจตัณหา ทิฐฐิ ตัณหา ฉันทะ จิตใจหลงยึดติด หลงรักผู้หญิงอยากเสพกาม เป็นต้น ส่วนลักษณะตัวอย่างเรื่องรักผู้หญิงของภิกษุที่พบพระ ไตรปิฎก มีดังนี้ ๑) ภิกษุรักผู้หญิงด้วยความเสนาหา ๒) ภิกษุรักผู้หญิงด้วยสิ่งล่อใจ ๓) พฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของ ภิกษุ ๔) ภิกษุรักผู้หญิงด้วยตัณหาเปมะ และ ๕) เรื่องรักของภิกษุณี

นอกจากนั้น จากการวิจัยพบว่า ศิลปินสามารถแก้ปัญหาเรื่องรักผู้หญิงได้ กล่าวคือ ภิกษุต้องปฏิบัติตามหลักศีล ได้แก่ ๑) ปฏิบัติตามหลักปาฏิโมกข์สังวรศีล ๒) การปฏิบัติตามหลักอินทริยสังวรศีล ๓) ปฏิบัติตามหลัก อาชีวปาริสุทธิศีล และ ๔) ปฏิบัติตามหลักปัจจัยสันนิสตีศีล เพราะศีลเป็นหลักการสำหรับควบคุมพฤติกรรม ของพระภิกษุ เป็นผลทำให้เกิดความสะอาด ๓ ประการ ได้แก่ ความเป็นระเบียบทางกาย ความเป็นระเบียบ ทางวาจา และความสะอาดทางด้านจิตใจ ส่วนสมาธิ ก็สามารถแก้ปัญหาเรื่องรักผู้หญิงได้ กล่าวคือ พระภิกษุ ต้องดำเนินชีวิตโดยมีสติอย่างระมัดระวัง เพราะสมาธิเป็นตัวกำกับความประพฤติ ไม่ยอมถลาลงไปในทางเรื่อง ความกำหนัดกับราคะที่มีต่อผู้หญิง ไม่ยอมให้ราคะความกำหนัดเข้าครอบงำ โดยภิกษุต้องปฏิบัติตามหลัก ดังนี้ ๑) ปฏิบัติด้วยการพิจารณาเพ่งกสิณ ๒) ปฏิบัติด้วยการพิจารณาอสุภะ และ ๓) ปฏิบัติด้วยการพิจารณาระลึกถึง อนุสสติ สำหรับวิปัสสนาก็สามารถแก้ปัญหาเรื่องรักผู้หญิงได้เช่นเดียวกัน โดยมีลักษณะและขั้นตอนการปฏิบัติ ดังต่อไปนี้ ๑) ภิกษุต้องรู้ชัดในอุปสรรคของปัญญา กล่าวคือเข้าใจตัณหา ความอยาก มานะ ความถือตัวทำให้ จิตขุ่นมัวรับรู้คุณธรรมได้ยาก และทิฐฐิ ความยึดติดในความเห็น ความตื้อรั้นที่จะเอาความคิดเห็นของตนเองว่าเป็น ความจริง ๒) รู้ชัดในโยนิโสมนสิการ ๓) รู้ชัดในอริยสัจจ์ และ ๔) รู้ชัดในหลักไตรสิกขา เป็นต้น

สำหรับแนวทางการแก้ปัญหาเรื่องรักผู้หญิงของภิกษุในยุคปัจจุบันนั้น ภิกษุต้องประพฤติปฏิบัติตาม แนวทางดังนี้ ๑) ภิกษุต้องมีขันติ มีความอดทนต่อการศึกษาพุทธบัญญัติที่พระพุทธเจ้าได้บัญญัติไว้ อดทนต่อ คำสั่งสอนของพระอุปัชฌาย์และอาจารย์ ให้ความเคารพพระธรรมวินัย ไม่แปลความพระธรรมวินัยตามความ ชอบของตนเอง ๒) ไม่ยุ่งเกี่ยวพิธีกรรมทางไสยศาสตร์ ไม่ศึกษาเดรัจฉานวิชา เพราะพิธีกรรมเหล่านี้ย่อมหนีไม่ พ้นต้องเกี่ยวข้องกับผู้หญิง ๓) พระอุปัชฌาย์และอาจารย์ต้องสอดส่องติดตามดูแลพฤติกรรมของพระสภธรรมิก อย่างใกล้ชิด ๔) ภิกษุต้องศึกษาวิธีการรู้จักคิดตามหลักโยนิโสมนสิการแยกความผิดถูกให้เห็น ๕) ภิกษุต้องทำการ ศึกษาหลักธรรมเกี่ยวกับ ศีล สมาธิ ปัญญา พร้อมกับน้อมนำไปปฏิบัติ จนสามารถเข้าใจและนำหลักธรรมคำสอน ไปประยุกต์ใช้เหมาะสมถูกต้อง และ ๕) สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ในฐานะตัวแทนรัฐบาลเพื่อดูแล พระพุทธศาสนาควรแต่งตั้งคณะกรรมการ เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาทางพระพุทธศาสนา ด้วยการสอดส่อง ดูแลอย่างใกล้ชิด เพื่อป้องกันปัญหาที่จะเกิดเรื่องราวไม่เหมาะสม

## ๕. ข้อเสนอแนะ

๕.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย ควรนำหลักหรือแนวทางการแก้ปัญหาไปดำเนินการใช้กับพระสงฆ์ และคฤหัสถ์อย่างจริงจัง และสามารถปรับใช้ได้ทุกสถานการณ์ในชีวิตจริงเพื่อความสุขของตนเองอย่างแท้จริง

๕.๒ ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ ควรนำหลักสมถภาวนาและหลักวิปัสสนาภาวนาไป ประยุกต์ใช้ กับสังคมอย่างแท้จริงโดยให้ทุก ๆ องค์กรเข้ามาศึกษาหลักสมถะและหลักวิปัสสนาอย่างจริงจัง จึงจะสามารถแก้ ปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมได้อย่างแท้จริง ต้องกระทำให้เกิดเป็นรูปธรรม และที่สำคัญควรจะบรรจุหลักวิปัสสนาไว้ ในหลักสูตรการเรียนการศึกษาในทุก ๆ สถาบันที่จัดทำการศึกษา เพราะปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมไทย ณ ปัจจุบัน

นี้ ควรต้องมีหลักสมถและวิปัสสนานำไปใช้กับบุคคลในสังคม ปัญหาที่เกิดขึ้นไม่ใช่ใครคนใดคนหนึ่งที่ต้องมาแก้ไข เราต้องช่วยกันจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างมีประสิทธิภาพ

#### ๕.๓ ข้อเสนอแนะการทำการวิจัยครั้งต่อไป

- ๑) ประยุกต์พุทธวิธีการแก้ปัญหาเรื่องรักเพื่อนำไปใช้ในกลุ่มวัยรุ่นไทย
- ๒) วิเคราะห์เรื่องไตรลักษณ์กับความรักในทัศนะคติทางพระพุทธศาสนา
- ๓) วิเคราะห์เรื่องตัณหาเปมะตามหลักจริยธรรมในพุทธปรัชญาเถรวาท ตามแนวพุทธปรัชญา

เถรวาท

## บรรณานุกรม

### ๑. เอกสารปฐมภูมิ (Primary Sources)

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎก ภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.  
กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

### ๒. เอกสารทุติยภูมิ (Secondary Sources)

#### ๑) หนังสือ

พระสัทธัมมโชติกะ จัมมาจริยะ. ปรมัตถโชติกะ ปริเฉทที่ ๙ เล่ม ๑ สมถกรรมฐานที่ปณี. ครั้งที่ ๕. กรุงเทพฯ:  
มูลนิธิสัทธัมมโชติกะ, ๒๕๔๗.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์. พิมพ์ครั้งที่ ๑๒. กรุงเทพฯ:  
โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

\_\_\_\_\_ . สอนนาค สอนทิด ชีวิตพระ ชีวิตชาวพุทธ. กรุงเทพมหานคร: พิมพ์สวายจำกัด, ๒๕๕๒.

\_\_\_\_\_ . พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรม. ครั้งที่ ๒๐. กรุงเทพฯ: สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๕๔.

วศิน อินทสระ. พระอานนท์ พุทธอนุชา. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพฯ: บริษัทสำนักพิมพ์สุภา, ๒๕๕๖.

สุชาว์ พลอยชุม (ผู้รวบรวม), ธรรมานุกรม. ประมวลจากพระนิพนธ์ของสมเด็จพระสังฆราชกรมหลวง  
วชิรญาณวงศ์. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๒๗.

#### ๒) บทความ, วารสาร, ออนไลน์

ศูนย์วิจัยเศรษฐกิจและพยากรณ์ทางการเกษตร (แม่โจ้โพลล์). “พุทธศาสนาในสังคมไทยปัจจุบัน”. แม่โจ้โพลล์.  
ปีที่ ๕ (ฉบับที่ ๑๐ มีนาคม ๒๕๕๘): ๖ ย่อหน้า.

ศูนย์สำรวจความคิดเห็น นิด้าโพล. “เรื่องพฤติกรรมของบรรพชิตในสังคมไทย”. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา:  
<http://www.nidapoll.nida.ac.th/>. [ฉ. พ.ย.๒๕๕๗].

พีระพร พงศ์พิพัฒน์พันธ์. “กัณฑ์เทศน์สัมพันธ์กับการประพจน์พระธรรมจรรยาในพระพุทธานุชา”. [ออนไลน์].  
แหล่งที่มา: <https://jaojook.wordpress.com/>. [ฉ. กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘].

#### ๓) วิทยานิพนธ์

พระมหาธีรพัฒน์ ธีรวุฑโน (คนไว). “มโนทัศน์เรื่องกามในพุทธปรัชญาเถรวาท”. วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตร์  
มหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

นางสาวณัฐมา ชันติธรรมกุล. “การศึกษาความรักในพระพุทธานุชา”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต.  
บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.



วิเคราะห์วิถีปฏิบัติกรรมฐานของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดบุรีรัมย์ แห่งที่ ๕๔  
วัดป่าสระขวัญ ตำบลสระแก้ว อำเภอหนองหงส์ จังหวัดบุรีรัมย์  
An Analysis of Meditation Practice of the 54<sup>th</sup> Meditation Center  
of Buriram Province, Wat Phasrakhwan, Srakeaw Sub-District,  
Nonghong District, Buriram Province.

พระปลัดไกรสร ธีรวีโส (นุชนาถ) \*  
พระมหาภักขวัชร เขมทสสี, ดร.วรวช ศิริประเสริฐศรี \*\*

### บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์นี้มีวัตถุประสงค์ของการวิจัย คือ (๑) เพื่อศึกษาสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดบุรีรัมย์ แห่งที่ ๕๔ วัดป่าสระขวัญ ตำบลสระแก้ว อำเภอหนองหงส์ จังหวัดบุรีรัมย์ (๒) เพื่อศึกษาวิถีปฏิบัติกรรมฐาน ของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดบุรีรัมย์ แห่งที่ ๕๔ วัดป่าสระขวัญ ตำบลสระแก้ว อำเภอหนองหงส์ จังหวัด บุรีรัมย์ (๓) เพื่อวิเคราะห์ความสำคัญแห่งวิถีปฏิบัติกรรมฐานของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดบุรีรัมย์ แห่งที่ ๕๔ วัดป่าสระขวัญ ตำบลสระแก้ว อำเภอหนองหงส์ จังหวัดบุรีรัมย์ ซึ่งเป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพด้วยวิธีการ สัมภาษณ์และการสนทนากลุ่ม และนำเสนอข้อมูลในรูปแบบการเขียนพรรณนา พร้อมเสนอแนวคิดของผู้วิจัย โดยมุ่งตอบวัตถุประสงค์ และปัญหาที่ต้องการทราบ

### ผลจากการศึกษาพบว่า

สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด แห่งที่ ๕๔ วัดป่าสระขวัญ ตำบลสระแก้ว อำเภอหนองหงส์ จังหวัด บุรีรัมย์ ได้รับการจัดตั้งขึ้นตามระเบียบมหาเถรสมาคม โดยการประสานงานการจัดตั้งของกองพุทธศาสนศึกษา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ เพื่อให้แนวทางปฏิบัติถูกต้องทุกขั้นตอนและเป็นวัดที่มีสปปายะ มีสถานที่ รองรับผู้ใคร่ในการปฏิบัติธรรมเพื่อให้เกิดผลจากการปฏิบัติอย่างมีประสิทธิภาพ ผลงานทางด้านการสอนของวัด ป่าสระขวัญ คือการอบรมให้พระภิกษุสามเณรได้ประพฤติข้อวัตรปฏิบัติให้สมบูรณ์ สามารถรักษาพระธรรมวินัย ได้ ส่วนสำหรับอุบาสกอุบาสิกาสอนให้มีความเห็นที่ถูกต้อง มีสัมมาทิฐิ ในการให้ทาน รักษาศีล เจริญภาวนา เป็น สอดคล้องกับหลักการสอนของพระพุทธเจ้า

จากการศึกษาวิถีปฏิบัติธรรมของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดบุรีรัมย์ แห่งที่ ๕๔ วัดป่าสระขวัญ ตำบลสระแก้ว อำเภอหนองหงส์ จังหวัดบุรีรัมย์ พบว่า การสอนกรรมฐานของ สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด บุรีรัมย์ แห่งที่ ๕๔ วัดป่าสระขวัญ ตำบลสระแก้ว อำเภอหนองหงส์ จังหวัดบุรีรัมย์ ได้ยึดแนวการสอนของพระ

\* นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา พระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

\*\* อาจารย์ที่ปรึกษา.

ธรรมสังฆปุราจารย์ (เจริญ จิตธมโม) โดยสอนตามแนวสติปัฏฐาน ๔ ยึดแนวการสอนในพระไตรปิฎกเป็นหลัก ให้ผู้ปฏิบัติกำหนดอารมณ์ให้เป็นปัจจุบันตามแนวทางของสติปัฏฐาน ๔ คือ ให้กำหนด กาย เวทนา จิต ธรรม ซึ่งถือว่าเป็นไปตามแนวของหลักวิปัสสนากรรมฐานและเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดบุรีรัมย์ แห่งที่ ๕๔ วัดป่าสระขวัญ ตำบลสระแก้ว อำเภอหนองหงส์ จังหวัดบุรีรัมย์

จากการศึกษาวิเคราะห์ความสำคัญแห่งวิถีปฏิบัติกรรมฐานของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดบุรีรัมย์ แห่งที่ ๕๔ วัดป่าสระขวัญ ตำบลสระแก้ว อำเภอหนองหงส์ จังหวัดบุรีรัมย์ ทั้งจากเอกสาร การร่วมสังเกตการณ์ และการสัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้อง ทำให้ผู้วิจัยมองเห็นจุดแข็งของสำนักดังกล่าว คือ เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดป่าสระขวัญ เป็นผู้ที่มีความสนใจในด้านวิปัสสนาธุระ มีพระวิทยากรและพระวิปัสสนาจารย์ที่มีความรู้ความสามารถในการอบรมด้านวิปัสสนากัมมัฏฐานและนำพาปฏิบัติอย่างถูกต้องตามแบบปฏิบัติของบูรพาจารย์ เพราะฉะนั้นผู้เข้ามาปฏิบัติต้องได้รับผลจากการปฏิบัติจากการเข้าร่วมกิจกรรมปฏิบัติธรรมของทางสำนักอย่างแน่นนอน แม้จะมีจุดอ่อนคืองบประมาณในการสนับสนุนกิจกรรม หรือปัญหาอุปสรรคจากบุคลากรในการสนับสนุนกิจกรรมก็ตาม แต่ยังคงมองว่าสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดบุรีรัมย์ แห่งที่ ๕๔ วัดป่าสระขวัญ ตำบลสระแก้ว อำเภอหนองหงส์ จังหวัดบุรีรัมย์ ได้ตั้งเป้าเพื่อเผยแผ่เชิงรุกมากกว่าการมุ่งจัดเฉพาะกิจภายในวัดเท่านั้น แต่ยังมีเครือข่ายของคณะทำงานในการอบรมกรรมฐานซึ่งจะทำงานเชื่อมโยงซึ่งกันและโดยยึดหลักตามแนวทางของพระพุทธศาสนาเถรวาท และ ตามนโยบายของคณะสงฆ์ โดยภาครัฐให้การสนับสนุนโดยออกเป็นนโยบายรัฐที่ส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมแก่บุคคลในสังคม

**คำสำคัญ:** สำนักกรรมฐาน, การเจริญสติปัฏฐาน ๔

## ABSTRACT

The study aimed (๑) to investigate ๕๔ Meditation center of Buriram Province, Pasrakwan Temple, Srakeaw Sub-District, Nonghong District, Buriram Province, (๒) to study its meditation method, and (๓) to analyze a significance of meditation practice.

This study was a documentary research by way of observation and an indept-interview, presenting information in a descript form along with a researcher's view aiming to answer research question based on objectives and problems. Findings were as follows:

The ๕๔th Meditation center of Buriram Province, Pasrakwan Temple, srakeaw Sub-District, Nonghong District, Buriram Province has been established according to the Sangha Supreme Council's regulations coordinated by the Buddhist Studies Division , National Office of Buddhism to provide the right guideline for practice and as an ideal place for those who wish to practice meditation to gain a spiritual achievement effectively. The temple's instructional activities consist of a training course for monks and novices to follow disciplinary rules, and for lay devotees, they are trained to have right views in the activity of donation, precept observation and meditation in accordance with the Buddha's teachings.

With regard to method of meditation practice, the temple follows the meditation practice instructed by Phrathamasinghaburajan (Jaran Thitadhammo) focusing on Four Foundations of Mindfulness (Satipatthāna) based on the Buddhist Tripitaka by which the practice aims to keep watching sensory experience namely mindfulness of the body, feelings/sensations, mind/consciousness, and dhammās. The practice which is based on the principle of insight meditation is the uniqueness of the Buriram Dhamma Retreat.

From analytical study of documents, observation and interview information from related informants on the significance of the temple, the temple's strength spotlights the head of the temple who is interested in insight meditation, including efficient instructors and meditation masters who can guide those who practice in the right track according to the traditional method followed by fruitfully mental development. Although there is a weak point in terms of budget to support the temple's activities, the temple clearly sets its goals with approach strategy along with networks for meditation training courses according to the Sangha's policy supported by the state to develop morality and ethics for the public.

**Keywords:** Meditation Center, Four Foundations of Mindfulness

## ๑. บทนำ

พระพุทธเจ้าทรงพร่ำสอนกัมมัฏฐานมาตั้งแต่ครั้งพระองค์ได้ตรัสรู้ใหม่ ๆ ที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน แขวงเมืองพาราณสี คือหลังจากที่พระองค์ได้ตรัสรู้แล้ว ทรงตั้งพระทัยไว้ว่าจะไปโปรดอาฬารดาบส กับ อุทกดาบสก่อน แต่ท่านทั้งสองนั้นตายไปเสียแล้ว จึงได้เสด็จไปหาปัญจวัคคีย์ทั้ง ๕ ที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน แล้วทรงพร่ำสอนกัมมัฏฐานแก่พระอัญญาโกณฑัญญะ วัปปะ ภัททิยะ มหานามะ และ อัสสชิ จนท่านเหล่านั้นได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์ด้วยกันทั้งสิ้น

กัมมัฏฐาน หมายถึง ที่ตั้งแห่งการงาน, อารมณ์เป็นที่ตั้งแห่งการงานของใจ, อุบายทางใจวิธีฝึกอบรมจิตใจและเจริญปัญญา กัมมัฏฐานนั้นมี ๒ อย่างคือ ๑ สมถกัมมัฏฐาน กัมมัฏฐานเพื่อการทำจิตใจให้สงบ, วิธีฝึกอบรมเจริญจิตใจ ๒ วิปัสสนากัมมัฏฐาน กัมมัฏฐานเพื่อให้เกิดความรู้แจ้ง, วิธีฝึกอบรมเจริญปัญญา<sup>๓๐๘</sup> กัมมัฏฐานทำให้จิตสงบ เป็นสมาธิ และมุ่งให้เกิดปัญญาตามมาดังพระพุทธพจน์ว่า “ภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๒ อย่างเหล่านี้ เป็นเหตุให้เกิดปัญญา ธรรม ๒ อย่างนั้นได้แก่อะไรบ้าง ? ได้แก่ สมถกัมมัฏฐาน วิปัสสนากัมมัฏฐาน<sup>๓๐๙</sup>

กัมมัฏฐาน<sup>๓๑๐</sup> ทั้ง ๒ นี้ มีข้อที่จะพึงสังเกตได้ดังนี้คือ สมถกรรมฐานนั้น มี กรรมฐาน ๔๐ เป็น อารมณ์ กรรมฐาน ๔๐ นั้น คือ กสิณ ๑๐ อสุภะ ๑๐ อนุสสติ ๑๐ พรหมวิหาร ๔ อรูปกรรมฐาน ๔ อาหारेปิกุลสัณญา ๑ จตุธาตววัตถาน ๑ ส่วนวิปัสสนากรรมฐานนั้น มีวิปัสสนาภูมิเป็นอารมณ์ คือ ชั้น ๕ อายุตนะ ๑๒

<sup>๓๐๘</sup> พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๑๓-๑๔.

<sup>๓๐๙</sup> อัง.ทุก. (ไทย) ๒๐/๓๒/๗๖.

<sup>๓๑๐</sup> พระธรรมธีรราชมหามุนี, วิปัสสนากรรมฐาน ภาค ๑ เล่ม ๑, (กรุงเทพฯ: บริษัทอมรินทร์ พริ้นติ้ง กรุ๊ป จำกัด, ๒๕๓๒), หน้า ๑๐.

ธาตุ ๑๘ อินทรี ๔ ปฏิจจสมุปบาท ๑๒ ย่อให้สั้นได้แก่ รูปกับนามเท่านั้น ถ้าใครเอาชั้น ๕ หรือ อายุตะนะ ๑๒ เป็นต้น มาเป็นอารมณ์กรรมฐาน ผู้นั้นชื่อว่าเจริญวิปัสสนากรรมฐาน ในทางพระพุทธศาสนานั้นถือว่าการปฏิบัติ กัมมัฏฐานนั้นเป็นกิจธุระที่พุทธบริษัททั้ง ๔ คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา พึงประพฤติปฏิบัติ เพราะเมื่อ พุทธบริษัททั้ง ๔ ยังประพฤติปฏิบัติสมถกัมมัฏฐานและวิปัสสนากัมมัฏฐานอยู่ตราบใด พระพุทธศาสนาก็จะยัง เจริญรุ่งเรืองอยู่ตราบนั้น

กัมมัฏฐานเป็นสมบัติของพุทธบริษัททั้ง ๔ สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นผู้ทรงมอบไว้ให้แก่พุทธ บริษัท ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดที่สุด คือ ผู้ที่จะบรรพชาเป็นสามเณร และผู้ที่จะอุปสมบทเป็นพระทุก ๆ รูป ต้องเรียน กัมมัฏฐานเสียก่อน จึงจะบรรพชา อุปสมบทได้ พระอุปัชฌาย์ต้องสอนกัมมัฏฐานให้เสียก่อนแล้วจึงจะบรรพชา อุปสมบทให้ ถ้าใครไม่ได้เรียนกัมมัฏฐานก่อนก็เป็นอันว่าบวชไม่ได้แน่นอน ดังนั้น กัมมัฏฐานจึงเป็นสมบัติของ พุทธบริษัท เพราะกัมมัฏฐานนี้เป็นเรื่องใจชั้นใน อันแข็งแกร่งที่จะต่อสู้กับข้าศึกภายในคือกิเลสต่าง ๆ ได้

กัมมัฏฐานเป็นเรื่องของคนทุกเพศ ทุกชั้น ทุกวัย ทุกชาติ ทุกภาษา หมายความว่าพระพุทธศาสนา ไม่มีการผูกขาด ใครมีความประสงค์จะประพฤติปฏิบัติเพื่อให้ได้รับความสุขกายสบายใจ ตลอดจนสิ้นอาสวะกิเลส ก็ปฏิบัติได้ทั้งนั้น การปฏิบัติกัมมัฏฐานนั้น ไม่ใช่เรื่องของคนเฒ่าคนแก่ แต่เป็นเรื่องของบุคคลผู้หวังสันติสุขแก่ตน ตลอดจนหวังจะรื้อถอนออกจากกิเลสและกองทุกข์ ประสบสุขอันไพบูลย์ เป็นสัมมาทิฐิ รู้บาปบุญ รู้จักสิ่งที่เป็น ประโยชน์และสิ่งที่มีโทษ โสภณธรรม รู้จักประโยชน์อย่างต่ำ อย่างกลาง และอย่างยิ่ง หมายถึงพระนิพพาน นั่นก็เกิด จากการปฏิบัติกัมมัฏฐาน จะเห็นได้ว่า กัมมัฏฐานนั้นทำให้มองเห็นทุกสิ่งทุกอย่างรวมทั้งตัวผู้ปฏิบัติตามความ เป็นจริงทำให้ไม่หลงผิดในเรื่องความคิดและการกระทำอีกต่อไป การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นภายในตัว ผู้ปฏิบัติ นี้ เกิดขึ้นด้วยพลังอำนาจในตัวที่มาจากภาวนาปัญญาเป็นการเปลี่ยนแปลงทางความคิด และอารมณ์ทำให้เกิด มีสติมาช่วยปัญญาควบคุมความคิด และอารมณ์ส่งผลให้ผู้ปฏิบัติมีสุขภาพดีทั้งทางกาย และทางใจนำไปสู่ความ สุขสูงสุด <sup>๓๑๑</sup> จิตที่ได้รับการฝึกฝนอบรมเป็นพื้นฐานที่มั่นคงดีแล้วย่อมจะปฏิบัติต่อสิ่งทั้งหลายได้อย่างถูกต้อง ก่อให้เกิดความเจริญพัฒนาทั้งทางกาย ทางความประพฤติ ทางสภาพจิตใจและทางปัญญาเป็นลำดับขึ้นไป เป็น ทางนำไปสู่อิสรภาพและสันติสุขอย่างแท้จริงตามจุดมุ่งหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา การปฏิบัติธรรมเพื่อให้ จิตเกิดสมาธิเป็นสิ่งสำคัญของศาสนาส่วนใหญ่ของโลก เพราะเป็นแนวทางแห่งความสงบของจิตใจอันจะนำมา ซึ่งความสงบทางกาย วาจา ใจ

ในปัจจุบันพระสงฆ์และวัดที่เป็นสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดเป็นองค์กรสำคัญ ที่จะมีส่วน เกี่ยวข้อง เหมาะสมสอดคล้องต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต เพราะพระเป็นผู้อบรมให้ธรรมะ ซึ่งสามารถให้ผลได้ ทั้งโลกียะและโลกุตระ จัดการศึกษาทั้งด้านปริยัติ และด้านปฏิบัติแก่ประชาชนทุกคน มีส่วนใกล้ชิดกับสังคม เอื้อประโยชน์ทางธรรมอันเป็นสาธารณสมบัติสงเคราะห์ชุมชน และสังคม ส่งเสริมและพัฒนาสาธารณูปการ โดย มีการร่วมมือประสานงานเผยแพร่ธรรมะผูกสัมพันธ์ ระหว่างชุมชนและสังคมซึ่งเกี่ยวเนื่องกันในพระพุทธศาสนา ตลอดทั้งชีวิตตั้งแต่เกิดจนดับไป สภาพทางจิตใจของมนุษย์เราจะเสื่อมโทรมลง ถ้ามิได้รับการประทับประคอง ดูแลจิตใจของตนเองส่วนมากพุทธศาสนิกชนมักจะยึดติดกับปัจจัยทางวัตถุที่ดูเหมือนอยู่ใกล้สังคม ปัจจุบันนี้มี ปัญหาตามมามากมายเนื่องจากบุคคลทั้งหลายเกิดสภาวะเครียดทางจิตใจ ไม่สามารถหาทางออกได้ อีกทั้งไม่มี ความรู้ในทางธรรมและชาติที่พึงทางใจ รวมไปถึงขาดความรู้ความเข้าใจถึงวิธีการดูแลรักษาจิต ซึ่งผลก็คือทำให้

<sup>๓๑๑</sup> วิทยาลัยศาสนศึกษา, มหาวิทยาลัยมหิดล, ปาฏิหาริย์ของกรรมฐาน, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (นนทบุรี: บริษัทเพชรรุ่งการพิมพ์จำกัด, ๒๕๔๔), หน้า ๔๐.

ห่างจากการพิจารณาสภาวะธรรมที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน จึงไกลจากความเป็นจริงไปทุกขณะ ที่จะนำตนให้ถึงความพ้นทุกข์ได้ การศึกษาอบรมและการเผยแผ่ศาสนาธรรม รวมทั้งความเข้าใจในการปฏิบัติกัมมัฏฐาน จึงเป็นปัจจัยที่สำคัญของชุมชนและสังคม ในการเป็นแนวทางการดำเนินไปสู่ความสงบสันติสุขทั้งกับตนเองและผู้อื่น ปัจจุบันมีผู้แสวงหาทางอันประเสริฐเพื่อเข้าถึงธรรมและบรรลุนิพพาน ได้เข้าอบรมตนตามสำนักปฏิบัติธรรมซึ่งมีพระวิปัสสนาจารย์ผู้ให้กัมมัฏฐานด้วยการสอนในลักษณะและวิธีการปฏิบัติที่หลากหลาย แนววิธีปฏิบัติและขั้นตอนที่ต่างกันไป ผู้ปฏิบัติอาจมีความสับสนว่าแนววิธีปฏิบัติและขั้นตอนอย่างไรจึงจะทำให้บรรลุนิพพานได้อย่างถูกต้องตามแนวทางพระพุทธศาสนาเถรวาท ซึ่งพระผู้มีพระภาคทรงตอบประเด็นปัญหานี้ แก่ คณกโมคคัลลานพราหมณ์ว่า “เราสามารถเพื่อจะบัญญัติการศึกษาโดยลำดับ การกระทำโดยลำดับ การปฏิบัติโดยลำดับ ในธรรมวินัยนี้ได้ เบื้องต้นที่เดียวจะเป็นผู้มีศีล สำรวมด้วยการสังวรในปาติโมกข์ ในกาลต่อมาย่อมแนะนำให้ยิ่งขึ้นไปว่าจงเป็นผู้คุ้มครองทวาร ในอินทรีย์ ฐูประมาณในการบริโภคอาหาร ประกอบความเพียรเครื่องตั้งน้อมอย่างต่อเนื่อง ประกอบด้วยสติสัมปชัญญะ พักอยู่ ณ เสนาสนะอันเจียบสงัดเพื่อละนิวรรณ์ ๕ บรรลุนิพพาน ๑-๔” <sup>๓๑๒</sup> และแนวการสอนกรรมฐานในประเทศไทยส่วนใหญ่ได้ถือตามแนวมหาสติปัฏฐานสูตรเป็นหลักสำคัญและดำเนินตามวิธีการแห่งสมถกรรมฐานและวิปัสสนากรรมฐานทั้ง ๒ แบบ แบบใดแบบหนึ่ง ขึ้นอยู่กับว่า พระวิปัสสนาจารย์ท่านใดจะเน้นแบบไหน จึงปรากฏว่าในปัจจุบันได้มี แนวการสอนกรรมฐานหลากหลายโดยแบ่งออกเป็นสายหรือสำนักต่างๆ แต่ละสายแต่ละสำนักก็มีวิธีปฏิบัติกรรมฐานที่เป็นแบบฉบับเฉพาะตนซึ่งได้รับสืบทอดมาจากบูรพาจารย์วิธีการปฏิบัติธรรมด้านกรรมฐานของบูรพาจารย์ผู้เป็นต้นแบบแต่ละท่านก็มีความโดดเด่นต่างกันไป

การปฏิบัติกรรมฐานเป็นที่นิยมอย่างยิ่งของพุทธศาสนิกชนชาวไทยรวมไปถึงชาวต่างประเทศที่สนใจเข้ามาศึกษาเรื่องนี้กันจำนวนมาก มีสำนักฝึกปฏิบัติกัมมัฏฐานเกิดขึ้นในประเทศไทยหลายแห่งทั้งสำนักที่นำปฏิบัติโดยพระภิกษุและคฤหัสถ์ แต่ละสำนักต่างกำหนดข้อวัตรปฏิบัติ อันเป็นส่วนเบื้องต้น เพื่อการปฏิบัติที่สะดวกได้ผลดีสำเร็จประโยชน์ตามความปรารถนาและตามจริตของแต่ละบุคคลแตกต่างกันไป ดังนั้น ผู้ที่ประสงค์จะเข้าปฏิบัติกัมมัฏฐาน จึงต้องเลือกหาสถานที่ ที่สมควรแก่การปฏิบัติ ได้แก่การเลือกสถานที่ใกล้ ๆ และมีผู้ที่จะให้กรรมฐาน และสอบถามได้ประจำวัน การละปฏิพัทธ์คือ การมีใจเป็นอิสระวางจากพันธะทั้งปวง ไม่มีความกังวล ๑๐ ประการ คือ ห่วงที่อยู่ ห่วงตระกูล ห่วงลาภสักการะ ห่วงหมู่คณะ ห่วงการเดินทาง ห่วงญาติ ห่วงในโรคภัยไข้เจ็บห่วงในการเล่าเรียน ห่วงในการที่จะแสดงอิทธิฤทธิ์ เลือกหาอาจารย์ผู้สมควรเป็นกัลยาณมิตร <sup>๓๑๒</sup> หมายถึงกัลยาณมิตรผู้ดำรงตนอยู่ในฝ่ายข้างดี มีจิตมุ่งในสิ่งที่เป็นประโยชน์ ซึ่งประกอบด้วยคุณสมบัติประจำตน คือ เป็นที่รัก น่าเคารพ น่าสรรเสริญ สามารถว่ากล่าวตักเตือนเป็นผู้ดกกลั่นต่อถ้อยคำต่ำ ๆ สูง ๆ ได้ สามารถชี้แจงถ้อยคำที่สับสนลุ่มลึกได้ และเป็นผู้ไม่แนะนำในทางที่ไม่สมควร แสวงหาสัพบายะ คือ ธรรมอันเป็นที่สบายเกื้อกูล หรือเหมาะแก่การปฏิบัติกรรมฐาน ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้จิตเป็นสมาธิได้ง่าย ที่สำคัญยิ่งอีกประการหนึ่งก็คือ ผู้ที่ประสงค์จะเข้าปฏิบัติกรรมฐาน มีความแตกต่างกันในฐานะความเป็นอยู่ความจำเป็นพื้นฐานในการครองชีวิต ตลอดจนระดับของความมีศรัทธาในการปฏิบัติธรรมและจริตของผู้ปฏิบัติทั้งนี้ไม่ว่าจะเป็นคนประเภทใดอยู่ในตระกูลใด หรือวรรณะใดและจะบรรลุนิพพานได้ในระดับใดนั้น ขึ้นอยู่กับการสั่งสมการปฏิบัติมาแต่อดีตชาติ

ในส่วนของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดบุรีรัมย์ แห่งที่ ๕๔ วัดป่าสระขวัญ ตำบลสระแก้ว อำเภอหนองหงส์ จังหวัดบุรีรัมย์ นั้นได้มีการจัดฝึกอบรมการปฏิบัติกรรมฐานให้กับพระภิกษุ สามเณร และอุบาสก

<sup>๓๑๒</sup> ม.อ. (ไทย) ๑๔/๒๔-๒๘/๒๕-๘๔

<sup>๓๑๓</sup> อัง.สศตค. (ไทย) ๒๓/๗/๗.

อุปาสิกาในทุก ๆ ปี ซึ่งในการปฏิบัตินั้นมีหลักการและวิธีการในการสอนกรรมฐานที่เน้นในหลักของ มหาสติปัฏฐานสูตร และการปฏิบัติตามหลักของอาณาปานสติ และผลที่ได้รับจากการปฏิบัติก็มีมาตรฐานตามแนวทางของ พระวิปัสสนาจารย์คณะผู้ทำงานฝึกอบรมซึ่งจะเป็นแนวทางให้ผู้ปฏิบัติสามารถเลือกแนวทางการปฏิบัติที่เหมาะสมกับแต่ละบุคคลได้ ซึ่งมหาเถรสมาคมได้ให้ความสนใจสนับสนุนการปฏิบัติธรรมมาตลอด โดยออกระเบียบเพื่อส่งเสริมการจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด รวมทั้งกรมการศาสนาได้เฟ้นหาและคัดเลือกสำนักปฏิบัติธรรมดีเด่นประจำจังหวัด เพื่อประชาสัมพันธ์รณรงค์ส่งเสริมและสร้างภาพพจน์ภาวนา ด้านของปัญหาในการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมในปัจจุบันนั้นหลายสำนักต้องการที่จะพัฒนาให้เป็นสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด หรือพัฒนาให้เป็นสำนักปฏิบัติธรรมที่เหมาะสมในการรองรับพระภิกษุและผู้ปฏิบัติ ด้วยเหตุนี้จึงเป็นเหตุผลให้ผู้วิจัยมองเห็นความสำคัญของการวิเคราะห์วิธีปฏิบัติกรรมฐานอันเป็นพื้นฐานของการปฏิบัติธรรม อันจะทำให้มองเห็นถึงวิธีการปฏิบัติกรรมฐานของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดบุรีรัมย์ แห่งที่ ๕๔ วัดป่าสระขวัญ ตำบลสระแก้ว อำเภอหนองหงส์ จังหวัดบุรีรัมย์ ให้ถูกต้องตามหลักเกณฑ์ในพระพุทธศาสนา อย่างสมบูรณ์แบบ

ด้วยเหตุผลดังกล่าวมานี้ผู้วิจัยจึงสนใจจะศึกษาวิเคราะห์วิธีปฏิบัติกรรมฐาน ของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดบุรีรัมย์ แห่งที่ ๕๔ วัดป่าสระขวัญ ตำบลสระแก้ว อำเภอหนองหงส์ จังหวัดบุรีรัมย์ โดยสนใจที่จะศึกษาสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดบุรีรัมย์ แห่งที่ ๕๔ วัดป่าสระขวัญ ตำบลสระแก้ว อำเภอหนองหงส์ จังหวัดบุรีรัมย์ และการนำเสนอรูปแบบเพื่อการประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติที่เหมาะสม รวมถึง การศึกษาสภาพปัจจุบันของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดบุรีรัมย์ แห่งที่ ๕๔ วัดป่าสระขวัญ ตำบลสระแก้ว อำเภอหนองหงส์ จังหวัดบุรีรัมย์ และปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในระหว่างการทำนิตการฝึกอบรมเพื่อนำมาวิเคราะห์ให้เห็นถึงความสำคัญแห่งวิธีการปฏิบัติกรรมฐานในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทและสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดบุรีรัมย์ แห่งที่ ๕๕ วัดป่าสระขวัญตำบลสระแก้ว อำเภอหนองหงส์ จังหวัดบุรีรัมย์ ว่ามีความสำคัญและทำให้เกิดประโยชน์แก่บุคคล ชุมชนที่เกี่ยวข้องอย่างไร

## ๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดบุรีรัมย์แห่งที่ ๕๔ วัดป่าสระขวัญ ตำบลสระแก้ว อำเภอหนองหงส์ จังหวัดบุรีรัมย์
๒. เพื่อศึกษาวิธีปฏิบัติกรรมฐานของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดบุรีรัมย์ แห่งที่ ๕๔ วัดป่าสระขวัญ ตำบลสระแก้ว อำเภอหนองหงส์ จังหวัดบุรีรัมย์
๓. เพื่อวิเคราะห์ความสำคัญแห่งวิธีปฏิบัติกรรมฐานของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดบุรีรัมย์แห่งที่ ๕๔ วัดป่าสระขวัญ ตำบลสระแก้ว อำเภอหนองหงส์ จังหวัดบุรีรัมย์

## ๓. วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยศึกษาวิเคราะห์วิธีปฏิบัติกรรมฐานของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดบุรีรัมย์ แห่งที่ ๕๔ วัดป่าสระขวัญ ตำบลสระแก้ว อำเภอหนองหงส์ จังหวัดบุรีรัมย์ ซึ่งมีขั้นตอนในการศึกษาวิจัยดังนี้

๑. ค้นเอกสาร สังเกตการณ์ และสัมภาษณ์บุคคลในสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดบุรีรัมย์ แห่งที่ ๕๔ วัดป่าสระขวัญ ตำบลสระแก้ว อำเภอหนองหงส์ จังหวัดบุรีรัมย์

๒. ค้นเอกสาร สังเกตการณ์ และสัมภาษณ์บุคคลเกี่ยวกับวิถีปฏิบัติธรรมของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดบุรีรัมย์ แห่งที่ ๕๔ วัดป่าสระขวัญ ตำบลสระแก้ว อำเภอหนองหงส์ จังหวัดบุรีรัมย์

๓. วิเคราะห์ความสำคัญแห่งวิถีปฏิบัติธรรมของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดบุรีรัมย์ แห่งที่ ๕๔ วัดป่าสระแก้ว ตำบลสระแก้ว อำเภอหนองหงส์ จังหวัดบุรีรัมย์

#### ๔. สรุปผลการวิจัย

๑. จากการศึกษา พบว่า สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด หมายถึง สำนักปฏิบัติธรรมที่ได้รับการจัดตั้งขึ้นตามระเบียบมหาเถรสมาคม ว่าด้วยการจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด พ.ศ. ๒๕๔๓ เป็นสำนักปฏิบัติธรรมที่ทางคณะสงฆ์โดยมหาเถรสมาคมให้การส่งเสริมสนับสนุนให้วัดทั่วประเทศจัดตั้งขึ้น เพื่อรองรับประชาชนพุทธบริษัทที่สนใจใคร่ปฏิบัติธรรมด้วยการฝึกสมาธิเจริญวิปัสสนา โดยมุ่งให้แต่ละคณะสงฆ์จังหวัดควรมีสถานปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดที่มีมาตรฐานเป็นที่ยอมรับในด้านการฝึกอบรมสมถกัมมัฏฐานหรือวิปัสสนากัมมัฏฐาน

สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด แห่งที่ ๕๔ วัดป่าสระขวัญ ตำบลสระแก้ว อำเภอหนองหงส์ จังหวัดบุรีรัมย์ ได้รับการจัดตั้งขึ้นตามระเบียบมหาเถรสมาคม โดยการประสานงานการจัดตั้งของกองพุทธศาสนศึกษา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ เพื่อให้แนวทางปฏิบัติถูกต้องทุกขั้นตอนและเป็นวัดที่มีสัปปายะ มีสถานที่รองรับผู้ใคร่ในการปฏิบัติธรรมเพื่อให้เกิดผลจากการปฏิบัติอย่างมีประสิทธิภาพ วัดป่าสระขวัญ ตำบลสระแก้ว อำเภอหนองหงส์ จังหวัดบุรีรัมย์ เดิมเป็นป่าช้า ชาวบ้านสระขวัญเมื่อมีผู้เสียชีวิตก็จะนำศพญาติผู้เสียชีวิตมาเผาและฝังไว้ในสถานที่นั้นซึ่งในสมัยนั้นไม่มีผู้ใดกล้าผ่านสถานที่แห่งนี้ ต่อมาได้มี หลวงพ่ออนันท์ นามสกุล สุราษฎร์จาริกมาอยู่อาศัยเมื่อ ปี พ.ศ. ๒๕๓๕ และเริ่มสร้างป่าช้าแห่งนี้ให้เป็นที่พักสงฆ์เพื่อบำเพ็ญภาวนา จนกระทั่งท่านได้มรณภาพลงเมื่อประมาณ พ.ศ. ๒๕๓๘ หลังจากนั้นก็มีพระภิกษุจาริกมาจากที่ต่างๆมาอาศัยอยู่ที่วัดป่าแห่งนี้เป็นครั้งแรกจึงไม่มีพระภิกษุที่อยู่ประจำที่ป่าช้าแห่งนี้ จนกระทั่ง เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๔๐ พระทองใบ อารโย ได้เดินธุดงค์มาอาศัยอยู่ท่านเห็นว่า เป็นสถานที่สัปปายะเหมาะแก่การบำเพ็ญเพียรภาวนา ประจวบเหมาะกับที่ท่านมีญาติพี่น้องอาศัยอยู่ที่บ้านสระขวัญชาวบ้านจึงนิมนต์ให้ท่านอยู่จำพรรษา และท่านได้นำพาญาติโยมชาวบ้านปฏิบัติธรรมตลอดปีและได้มีการจัดงานปฏิบัติธรรมเพื่ออบรมกรรมฐานให้แก่พระภิกษุ สามเณรและอุบาสกอุบาสิกาในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาตลอดปี ต่อมาเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๔๑ ท่านได้ซื้อที่ดินของชาวบ้านด้านทิศตะวันตกของป่าช้าเพื่อขอสร้างวัด เพราะสถานที่ท่านอยู่เดิมนั้นเป็นที่สาธารณะไม่สามารถขอสร้างวัดได้ ต่อมา นายคำ ขุ่มขำ กำนันตำบลสระแก้วในสมัยนั้นได้ทำหนังสือขอสร้างวัด และได้ก่อสร้างเสนาสนะวัดฤๅเพื่อเป็นสถานที่ประกอบศาสนกิจของพระสงฆ์พอสสมควร และได้ทำเรื่องขอตั้งวัดในปี พ.ศ. ๒๕๕๔ จนได้รับอนุญาตให้ตั้งวัดขึ้นในพระพุทธศาสนา เมื่อวันที่ ๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๔ โดยให้ชื่อว่า “วัดป่าสระขวัญ” และได้มีการจัดฝึกอบรมกรรมฐานให้กับพระภิกษุสามเณร และอุบาสกอุบาสิกาในทุกๆวัน จนกระทั่งเมื่อปี ๒๕๕๕ วัดป่าสระขวัญจึงได้รับการจัดตั้งเป็นสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดบุรีรัมย์ แห่งที่ ๕๔ โดยได้รับการจัดตั้งเป็นสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด ที่ ๖/๒๕๕๕ เมื่อวันที่ ๒๙ เดือนกุมภาพันธ์ ๒๕๕๕ มีพุทธศาสนิกชนเดินทางมาปฏิบัติกิจกรรมทางพุทธศาสนาเป็นประจำ มีพื้นที่ของวัดเป็นป่าและที่ราบประมาณ ๑๘ ไร่ ๒ งาน ๘๐ ตารางวา ปัจจุบันวัดป่าสระขวัญ มีพระครูวิมลญาณวิสิฐ (ทองใบ อารโย น.ธ.เอก) เป็นเจ้าอาวาส และเป็นเลขานุการเจ้าคณะอำเภอหนองหงส์ จังหวัดบุรีรัมย์ รับผิดชอบงานคณะสงฆ์และเผยแผ่พระพุทธศาสนาของอำเภอหนองหงส์



ผลงานทางด้านการสอนของวัดป่าสระขวัญ คือการอบรมให้พระภิกษุสามเณรได้ประพฤติข้อวัตรปฏิบัติให้สมบูรณ์ สามารถรักษาพระธรรมวินัยได้ ส่วนสำหรับอุบาสกอุบาสิกาสอนให้มีความเห็นที่ถูกต้อง มีสัมมาทิฐิ ในการให้ทาน รักษาศีล เจริญภาวนาเป็น สอดคล้องกับหลักการสอนของพระพุทธเจ้า

กิจกรรมด้านการเผยแผ่ สำนักปฏิบัติธรรม แห่งที่ ๕๔ วัดป่าสระขวัญ ตำบลสระแก้ว อำเภอหนองหงส์ จังหวัดบุรีรัมย์ จัดงานเข้าอยู่ปริวาสกรรมและปฏิบัติธรรมเฉลิมพระเกียรติ วันที่ ๑ – ๑๐ ธันวาคม ทุกปีและได้จัดให้มีการปฏิบัติธรรมในวันสำคัญ เช่น วันสงฆ์อายุปีเก่าต้อนรับปีใหม่ วันมาฆบูชา วันสงกรานต์ วันวิสาขบูชา วันอัฐมีบูชา วันอาสาฬหบูชา วันแม่แห่งชาติ ๑๒ สิงหาคม วันออกพรรษา วันพ่อแห่งชาติ ๕ ธันวาคม

๒. จากการศึกษาวิธีปฏิบัติกรรมฐานของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดบุรีรัมย์ แห่งที่ ๕๔ วัดป่าสระขวัญ ตำบลสระแก้ว อำเภอหนองหงส์ จังหวัดบุรีรัมย์ ผลการวิจัย พบว่า

วิธีการปฏิบัติกรรมฐานของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดบุรีรัมย์ แห่งที่ ๕๔ วัดป่าสระขวัญ ตำบลสระแก้ว อำเภอหนองหงส์ นั้นได้ใช้หลักสูตรของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าและอริยาจารย์ที่สอนสืบต่อกันมาโดยไม่ขาดสายเป็นเกณฑ์ โดยแบ่งคนเป็น ๔ ระดับเหมือนบัว ๔ เหล่า การจัดหลักสูตรในการปฏิบัติธรรมแต่ละคอร์สนั้น จึงมีความยากง่าย หยิบ ละเอียด และความสั้นยาวของเวลาต่างกันไปด้วย ดังนั้นเพื่อให้ผู้เข้าปฏิบัติธรรมได้เข้าถึงความสงบอย่างสูงสุดเท่าที่จะสามารถ กระทำได้ตามบารมีธรรมของแต่ละบุคคล จึงเปลี่ยนบทเรียนตามลำดับขั้นของปัญญาผู้เข้าปฏิบัติธรรม และไม่กำหนดเวลา ดังนั้นอานาปานสติ จึงถูกเปลี่ยนเพื่อความเหมาะสมไปด้วย

จากการศึกษาวิเคราะห์วิธีการปฏิบัติกรรมฐานของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดบุรีรัมย์ แห่งที่ ๕๔ วัดป่าสระขวัญ ตำบลสระแก้ว อำเภอหนองหงส์ จังหวัดบุรีรัมย์ พบว่า การสอนกรรมฐานของ สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดบุรีรัมย์ แห่งที่ ๕๔ วัดป่าสระขวัญ ตำบลสระแก้ว อำเภอหนองหงส์ จังหวัดบุรีรัมย์ ได้ยึดแนวการสอนของพระธรรมสิงหบุราจารย์ (จรัญ ฐิตธมฺโม) โดยสอนตามแนวสติปัฏฐาน ๔ ยึดแนวการสอนในพระไตรปิฎกเป็นหลัก ให้ผู้ปฏิบัติกำหนดอารมณ์ให้เป็นปัจจุบันตามแนวทางของสติปัฏฐาน ๔ คือ ให้กำหนด กาย เวทนา จิต ธรรม ซึ่งถือว่าเป็นไปตามแนวของหลักวิปัสสนากรรมฐานและเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดบุรีรัมย์ แห่งที่ ๕๔ วัดป่าสระขวัญ ตำบลสระแก้ว อำเภอหนองหงส์ จังหวัดบุรีรัมย์

ในการปฏิบัติกรรมฐานเบื้องต้นนี้ พระวิทยากรจะชี้แจงหลักการสำคัญๆ ให้แก่ผู้ปฏิบัติจะต้องทำเป็น กิจวัตร ส่วนรายละเอียดปลีกย่อยอื่นๆ นั้นเมื่อเห็นว่าผู้ปฏิบัติมีความชำนาญแล้วจึงค่อยเพิ่มเติมให้ในวันต่อไป โดยพระวิทยากรจะใช้เทคนิคการสอนแบบสาธิตให้ผู้ปฏิบัติได้ดูให้เข้าใจขั้นตอนและวิธีการปฏิบัติธรรมคือ สอนให้ลงมือปฏิบัติ เช่น สอนวิธีเดินจงกรมจะให้ผู้ปฏิบัติเดินจงกรมหลังพระวิทยากรสาธิตการให้เดินให้ดู สอนวิธีนั่งสมาธิ พระวิทยากรจะแนะนำวิธีการนั่งสมาธิให้แก่ผู้ปฏิบัติให้เข้าใจและลงมือปฏิบัติตามขั้นตอนที่แนะนำสอนวิธีกำหนดท้องพอง ท้องยุบเป็นอารมณ์ จะให้กำหนดในขณะที่นั้นทันที เมื่อแนะนำขั้นตอนวิธีปฏิบัติให้เข้าใจพอสมควรแล้ว จะสอนให้กำหนดตามแนวสติปัฏฐาน ๔ คือ ให้ผู้ปฏิบัติกำหนด กาย เวทนา จิต ธรรม แต่ขั้นแรกจะสอนให้กำหนดที่กายเป็นอารมณ์ก่อน ซึ่งมีวิธีการกำหนดกายเป็นอารมณ์นี้ให้เอาสติกำหนดในอิริยาบถใหญ่ ทั้ง ๔ ของกายคือ ๑) ยืน ๒) เดิน ๓) นั่ง ๔) นอน เป็นต้น

การปฏิบัติกรรมฐานตามวิธีปฏิบัติกรรมฐานของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดบุรีรัมย์ แห่งที่ ๕๔ วัดป่าสระขวัญ ตำบลสระแก้ว อำเภอหนองหงส์ จังหวัดบุรีรัมย์ พบว่าวิธีการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานเบื้องต้นประกอบด้วย การยืน ซึ่งเป็นการกำหนดลมหายใจ ใช้สติพิจารณาตั้งแต่ศีรษะจรดปลายเท้า จนจิตเป็นกุศล การ

เดินจงกรม หลักสำคัญอยู่ที่ต้องปฏิบัติให้ซำที่สุด เพื่อให้เกิดปัญญาจากการกำหนดรู้ในอริยาบถเดินเพียงอย่างเดียว สามารถกำหนดการเดินจงกรมได้ละเอียดถึง ๖ ระยะ การนั่งสมาธิ เป็นการนั่งกำหนดรู้อาการพอง-ยุบของท้อง มีใช้ลมหายใจเข้า-ออก เป็นการปฏิบัติต่อเนื่องจากการเดินจงกรม เมื่อมีเวทนาเกิดขึ้นก็ให้กำหนดรู้ที่เวทนานั้น เมื่อเกิดความฟุ้งซ่านก็ให้กำหนดที่ลิ้นปี สำคัญที่ต้องกำหนดให้ได้ในปัจจุบัน และการนอนสมาธิเป็นการกำหนดอาการพอง-ยุบของท้อง สังเกตให้ได้ว่ากลับไปในขณะที่ท้องพองหรือยุบ โดยปกติจิตของเราจะอยู่ภายใต้อำนาจของกิเลส เมื่อกำหนดจิตและตั้งสติไว้ได้อย่างแน่วแน่ จะทำให้เราสามารถตัดกิเลสที่เข้ามาทางอายตนะต่างๆ และยับยั้งอกุศลกรรมได้ เห็นแจ้งในการแตกดับของรูปและนาม เกิดปัญญาในการแก้ไขปัญหาคชีวิต หลุดพ้นจากกองทุกข์เข้าสู่นิพพานได้

๓. จากการศึกษาวิเคราะห์ความสำคัญแห่งวิธีปฏิบัติกรรมฐานของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดบุรีรัมย์ แห่งที่ ๕๔ วัดป่าสระขวัญ ตำบลสระแก้ว อำเภอหนองหงส์ จังหวัดบุรีรัมย์ ทั้งจากเอกสาร การร่วมสังเกตการณ์ และการสัมภาษณ์ที่เกี่ยวข้อง ทำให้ผู้วิจัยมองเห็นจุดแข็งของสำนักดังกล่าว คือ เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดป่าสระขวัญ เป็นผู้ที่มีความสนใจในด้านวิปัสสนาธุระ ได้กำหนดคกิจกรรมและเป้าหมายของสำนักไว้ คือ การฝึกอบรมพระภิกษุสามเณรให้มีความรู้ในทางด้านปฏิบัติเพื่อกล่อมเกลาคจิตใจตนเอง เพื่อให้เป็นที่พึ่งอย่างแท้จริงของญาติโยม สำนักปฏิบัติธรรมวัดป่าสระขวัญ มีพระวิทยากรและพระวิปัสสนาจารย์ที่มีความรู้ความสามารถในการอบรมด้านวิปัสสนากัมมัฏฐานและนำพาปฏิบัติอย่างถูกต้องตามแบบปฏิบัติของบูรพาจารย์ มุ่งเน้นไปที่การเจริญวิปัสสนากัมมัฏฐานแบบกำหนดลมหายใจเข้าออกที่ใช้คำบริกรรมภาวนากำกับว่า “พุทโธ” และการเจริญสติตามแบบ มหาสติปัฏฐานสูตร (ยุบหนอ-พองหนอ) ไม่จำกัดว่าจะต้องปฏิบัติแบบใดแบบหนึ่ง เพราะการปฏิบัติในแต่ละแบบนั้นมีจุดมุ่งหมายเดียวกันคือการทำให้จิตสงบเกิดปัญญา เน้นการปฏิบัติจริง ไม่เหลวไหล เน้นคุณภาพในการปฏิบัติมากกว่าปริมาณบุคคลที่เข้ามาปฏิบัติ เพราะฉะนั้นผู้เข้ามาปฏิบัติต้องได้รับผลจากการปฏิบัติจากการเข้าร่วมกิจกรรมปฏิบัติธรรมของทางสำนักอย่างแน่นอน แม้จะมีจุดอ่อนคืองบประมาณในการสนับสนุนกิจกรรม หรือปัญหาอุปสรรคจากบุคลากรในการสนับสนุนกิจกรรมก็ตาม แต่ยังคงมองว่าสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดบุรีรัมย์ แห่งที่ ๕๔ วัดป่าสระขวัญ ตำบลสระแก้ว อำเภอหนองหงส์ จังหวัดบุรีรัมย์ ได้ตั้งเป้าเพื่อเผยแผ่เชิงรุกมากกว่าการมุ่งจัดเฉพาะกิจภายในวัดเท่านั้น แต่ยังมีเครือข่ายของคณะทำงานในการอบรมกรรมฐานซึ่งจะทำงานเชื่อมโยงซึ่งกันและกันและโดยยึดหลักตามแนวทางของพระพุทธศาสนาเถรวาท และตามนโยบายของคณะสงฆ์ โดยภาครัฐให้การสนับสนุนโดยออกเป็นนโยบายรัฐที่ส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมแก่บุคคลในสังคม

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า กรรมฐานทั้ง ๒ อย่างในพระพุทธศาสนา คือ สมถกรรมฐานและวิปัสสนากรรมฐาน ล้วนเป็นไปเพื่อจุดมุ่งหมายสูงสุดคือการหลุดพ้นจากกิเลสและกองทุกข์ทั้งปวง(วิมุตติ) เมื่อบรรลุถึงจุดมุ่งหมายสูงสุดนี้แล้ว สภาวะจิตด้านในเป็นอิสระจากอวิชชา ตัณหา อุปาทาน เป็นคุณชาติบริสุทธิ์ ถึงแม้ผู้เจริญกรรมฐานไม่สามารถปฏิบัติจนเข้าถึงพระนิพพานอย่างสมบูรณ์ได้เพียงแต่ทำให้กิเลสและความทุกข์ภายในจิตใจลดลง และทำให้ภาวะจิตไม่ตกต่ำเป็นธรรมดาจะต้องได้บรรลุถึงพระนิพพานอย่างสมบูรณ์ขั้นสุดท้ายในอนาคตแน่นอน ในด้านประโยชน์ของสังคม บุคคลที่ได้เข้ารับการอบรมฝึกปฏิบัติกรรมฐานแล้ว โดยมากมีศีล ๕ เป็นนิตย ไม่ยอมลวงละเมิดศีลและกฎหมายบ้านเมืองเป็นอันขาด เพราะเกิดจากการปฏิบัติกรรมฐานจนสามารถทำให้จิตใจของบุคคลเหล่านั้น มีอิริโธตตปยะ ความเกรงขัวกลัวบาปขึ้นนั่นเอง

กรรมฐานเป็นงานฝึกจิตให้เข้มแข็งให้มีภูมิต้านทานโรคคือกิเลส ให้มีอาวุธคือปัญญาสำหรับประหารกิเลสภายใน ผู้ปฏิบัติกรรมฐานอย่างถูกต้องตรงตามจุดมุ่งหมาย จริง ๆ จะต้องสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ การประกอบอาชีพต่าง ๆ ถ้าทำด้วยความมีสติสัมปชัญญะควบคุมอยู่เสมอ ก็ถือว่าเป็นการเจริญกรรมฐานไปในตัวทำให้งานผิดพลาดหรือบกพร่องน้อยลงดังจะเห็นประโยชน์และคุณค่าของกรรมฐาน ช่วยพัฒนาจิตใจให้มีคุณภาพดี สงบ ประกอบด้วยสติปัญญา มองเห็นสภาวะธรรมตามเป็นจริง มีจิตเป็นอิสระจากทุกข์ อันเป็นเหตุให้ความเห็นแก่ตัวลดลงหรือหมดไปพร้อมที่จะบำเพ็ญประโยชน์ส่วนตัวเพื่อเป็นประโยชน์ต่อสังคม

## ๕. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

### ๑. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

๑.๑ กรรมฐานเป็นแนวทางหนึ่งที่สำคัญในพัฒนาคุณภาพจิตใจของมนุษย์ให้มีใจสูงและสามารถทำให้สังคมสงบสุขได้ ซึ่งเกิดจากการปฏิบัติกรรมฐาน

๑.๒. ภาครัฐควรให้การสนับสนุนงบประมาณในการจัดกิจกรรมอบรมกรรมฐานโดยการวางนโยบายเพื่อพัฒนาต่อยอดในการปฏิบัติกรรมฐานทั้งภาครัฐและเอกชน

๑.๓ ควรมีการส่งเสริมอบรมพระสงฆ์ให้การมีความรู้ความเข้าใจในการปฏิบัติกรรมฐาน เพื่อสั่งสอนประชาชน ให้มีมองเห็นความสำคัญและประโยชน์ในการปฏิบัติกรรมฐาน

๑.๔ ส่งเสริมการเข้าวัดเพื่อศึกษาและปฏิบัติธรรม โดยยึดสมถกรรมฐาน เพื่อจิตใจสงบ มีสมาธิ วิปัสสนากรรมฐาน เพื่อเกิดปัญญาในการดำรงชีวิต

๑.๕ ควรมีคู่มือแนะนำวิธีการปฏิบัติ เพราะถ้ามีเอกสารประกอบการปฏิบัติธรรมไว้ จะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งสำหรับผู้สนใจจะเข้าปฏิบัติธรรมในแต่ละครั้ง

### ๒. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

๒.๑ ศึกษาความเข้าใจในการปฏิบัติกรรมฐานของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดบุรีรัมย์ แห่งที่ ๕๔ วัดป่าสระขวัญ ตำบลสระแก้ว อำเภอหนองหงส์ จังหวัดบุรีรัมย์

๒.๒ ศึกษามูลเหตุและแรงจูงใจที่จะทำให้ประชาชนเห็นความสำคัญของการปฏิบัติกรรมฐาน

๒.๓ ศึกษาผลกลุ่มผู้ปฏิบัติกรรมฐานในสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดบุรีรัมย์ แห่งที่ ๕๔ วัดป่าสระขวัญ ตำบลสระแก้ว อำเภอหนองหงส์ จังหวัดบุรีรัมย์

๒.๔ ควรมีการจัดโครงการวิจัยเกี่ยวกับการปรับพฤติกรรมความเชื่อของชาวพุทธที่มีต่อการปฏิบัติกรรมฐาน

### บรรณานุกรม

- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ:  
โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.
- พระธรรมธีรราชมหามุนี. วิปัสสนากรรมฐาน ภาค ๑ เล่ม ๑. กรุงเทพฯ: บริษัทอมรินทร์ พริ้นติ้ง กรุ๊ป จำกัด.  
๒๕๓๒.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์. พิมพ์ครั้งที่ ๑๒. กรุงเทพฯ:  
โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.
- วิทยาลัยศาสนศึกษา, มหาวิทยาลัยมหิดล. ปาฐกถารีย์ของกรมฐาน. นนทบุรี: บริษัท เพชรรุ่งการพิมพ์ จำกัด,  
๒๕๔๙.

วิธีการเจริญธัมมานุปัสสนาเพื่อพัฒนาชีวิต  
THE METHOD OF PRACTICE TO DHAMMĀNUPASSANĀ  
FOR DEVELOPMENT OF LIFE

รังสิทธิ วิทกเหิน, พีระพงษ์ มาลา, สิริภพ สวนดง\*

## ๑. บทนำ

มนุษย์ถือว่าเป็นผู้ประเสริฐที่สุด ความประเสริฐในที่นี้หมายถึงการที่มนุษย์เป็นผู้มีใจสูงด้วยคุณธรรม ผ่านการวิวัฒนาการเป็นระยะเวลายาวนานจนมีความสามารถในการพัฒนาตนเองได้ด้วยปัญญาและมีความเข้าใจ ต่อการกระทำของตนเองว่า สิ่งที่ทำลงไปนั้นจะก่อให้เกิดผลเช่นใด รวมไปถึงรู้จักวินิจฉัยว่าพฤติกรรมเช่นใด ที่แสดงออกไปแล้วเป็นพฤติกรรมที่ถูกต้องดีงาม ไม่ว่าจะเป็พฤติกรรมที่แสดงออกทางด้านกายกรรม วาจากรรม หรือมโนกรรม <sup>๓๑๗</sup>

พุทธศาสนามีหลักในการประพฤติปฏิบัติเกี่ยวกับการทำสมาธิ ที่มีปรากฏในพระสูตร คือ สติปัฏฐานสูตร <sup>๓๑๘</sup> ซึ่งเป็นสูตรหนึ่งที่ได้อธิบายวิธีการหรือแนวทางในการประพฤติปฏิบัติการทำสมาธิเพราะเป็นขั้นตอนขั้นที่สำคัญในการก้าวไปสู่สมรรถผลและนิพพาน และตรัสไว้ในหมวดพระสูตรชื่ออื่นอีกมากมายหลายแห่ง สติปัฏฐานสูตร เป็นพระสูตรที่สมเด็จพระสัมมาพุทธเจ้าตรัสสอนการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานไว้เป็นหลัก จากพระโอษฐ์ด้วยพระองค์เอง ซึ่งสมเด็จพระสัมมาพุทธเจ้าทรงพิจารณาเห็นความสำคัญนี้มาแต่แรกตรัสรู้ ขณะประทับอยู่ ณ ต้นอชปาลนิโครธ ริมฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา ในอุรุเวลาเสนานิคม ภายหลังตรัสรู้แล้วในสัปดาห์ที่ ๕ ก็ได้ทรงปริวิตกถึงสติปัฏฐาน ๔ <sup>๓๑๙</sup> และตรัสไว้ในโอกาสต่าง ๆ และในพระสูตรต่าง ๆ มากมายหลายแห่ง เช่น กายสูตร เป็นต้น ซึ่งเป็นพระสูตรโดยตรง ตลอดมาจนในปีที่จะเสด็จดับขันธปรินิพพาน ขณะประทับอยู่ ณ อัมพปาลีวัน ใกล้นครโวกาสี ก็ทรงมีพระเมตตาดำรัสเตือนให้ปฏิบัติวิปัสสนาตามหลักสติปัฏฐาน ขณะประทับอยู่ ณ เวฬุคาม ก่อนหน้าเสด็จดับขันธปรินิพพาน ๑๐ เดือน ก็ตรัสเตือนให้มิตนเป็นที่พึ่ง มีตนเป็นสรณะ ด้วยการปฏิบัติวิปัสสนาตามหลักสติปัฏฐาน <sup>๓๒๐</sup>

พระพุทธเจ้าตรัสว่า “เอกายโน อโย ภิกขเว มคโค สตตทาน วิสุทฺธิยา โสภปริเทวานํ สมตักกมยา ทุกขโทมนสฺसानํ อตถกมยา ญายสฺส อธิคมยา นิพพานสฺส สจฉิกิริยา ยทิทํ จตตารโ สติปัฏฐานา.” <sup>๓๒๑</sup> แปลว่า “ภิกษุทั้งหลาย ทางนี้ เป็นทางเดียว เพื่อความบริสุทธิ์ของเหล่าสัตว์ เพื่อล่วงโศกะและปริเทวะ เพื่อดับทุกข์และ

\* อาจารย์ประจำวิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์

<sup>๓๑๗</sup> พระมหาสุรภูมิ จนฺทมนโม, “การศึกษาสัมมาวาจาในพระพุทธปรัชญาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ ราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔).

<sup>๓๑๘</sup> ม.จ. (ไทย) ๑๔/๕๑/๕๒.

<sup>๓๑๙</sup> ส.ม. (ไทย) ๑๙/๒๒๒/๒๔๗.

<sup>๓๒๐</sup> ส.ม. (ไทย) ๑๙/๑๙๐-๑/๒๐๓-๖.

<sup>๓๒๑</sup> ที.ม. (บาลี) ๑๐/๓๗๓/๒๔๘, ม.ม. (บาลี) ๑๒/๑๐๖/๗๗.

โหม่นัส เพื่อบรรลุนิพพาน เพื่อให้แจ้งนิพพาน ทางนี้คือ สติปัฏฐาน ๔ ประการ” <sup>๓๒๒</sup> และการเจริญอัมมานุสสนาเป็นวิธีหนึ่งตามหลักสติปัฏฐาน ๔ ด้วย เพราะรูปแบบของวิธีการเจริญทำให้เกิดปัญญา หลักการเจริญสมาธิแบบอัมมานุสสนาเป็นหลักพิจารณาธรรมต่อกิเลสทั้งหลาย และเมื่อได้เจริญหรือปฏิบัติตามหลักอัมมานุสสนาแล้ว ย่อมได้รับอานิสงส์มาก เช่น ในด้านจิตใจย่อมมีสุขภาพจิตที่ดี มีสติทุกขณะจิต มีสมาธิ มีปัญญา มีคุณวิเศษที่เหนือจากบุคคลอื่น เมื่อปฏิบัติกระทำให้มากแล้ว สามารถบรรลุจุดหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา คือ พระนิพพาน

ด้วยเหตุนี้ผู้จึงต้องการศึกษาอัมมานุสสนาในมหาสติปัฏฐาน ศึกษาวิธีการเจริญอัมมานุสสนาในมหาสติปัฏฐาน และศึกษาวิธีการเจริญอัมมานุสสนาในมหาสติปัฏฐานพัฒนาชีวิตเพื่อให้เข้าถึงการปฏิบัติการเจริญอัมมานุสสนาในพระพุทธศาสนาให้เกิดความเข้าใจอย่างถูกต้องวิธีตามรูปแบบ และนำไปปฏิบัติใช้ให้เกิดประโยชน์ในทางพระพุทธศาสนาและการพัฒนาชีวิต สืบต่อไป

## ๒. อัมมานุสสนาในมหาสติปัฏฐาน

ภิกษุทั้งหลาย ทางนี้ เป็นทางเดียว เพื่อความบริสุทธิ์ของเหล่าสัตว์ เพื่อล่วงโสกะและปริเทวะ เพื่อดับทุกข์และโหม่นัส เพื่อบรรลุนิพพาน เพื่อให้แจ้งนิพพาน ทางนี้คือสติปัฏฐาน ๔ ประการ สติปัฏฐาน ๔ ประการ ะไรบ้าง คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

๑) พิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโหม่นัสในโลกได้

๒) พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาทั้งหลายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโหม่นัสในโลกได้

๓) พิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโหม่นัสในโลกได้

๔) พิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโหม่นัสในโลกได้ <sup>๓๒๓</sup>

ความหมายในอรรถกถา <sup>๓๒๔</sup> กล่าวถึงอัมมานุสสนาในหมวดสติปัฏฐาน ๔ มุ่งแสดงการละวิปลาส ทั้ง ๔ เป็นหลักว่า

๑. กายานุสสนา ละสุกสัณญญา คือ ความสำคัญว่าสวยงาม

๒. เวทนานุสสนา ละสุขสัณญญา คือ ความสำคัญว่าเป็นสุข

๓. จิตตานุสสนา ละนิจจสัณญญา คือ ความสำคัญว่าเที่ยง

๔. ธรรมานุสสนา ละอตตสัณญญา คือ ความสำคัญว่าเป็นตัวตน

อัมมานุสสนาปรากฏในสติปัฏฐาน มีหลักใจความของพระสูตรไว้ ๔ หมวด คือ

๑. อธิ ภิกขเว ภิกษุ กาย กายานุสสึ วิหริตี อาตปปี สมปะชาโนสตีมา วินยเย โลเก อภิชฌาโหม่นัสสุ ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ มีความเพียรมีสัมปชัญญะ มีสติ พิจารณาเห็นกายในกายอยู่ กำจัดอภิชฌาและโหม่นัสในโลก กล่าวคือ รูปร่างนี้เสียได้

<sup>๓๒๒</sup> ที.ม. (ไทย) ๑๐/๓๗๓/๓๐๑, ม.ม. (ไทย) ๑๒/๑๐๖/๑๐๑.

<sup>๓๒๓</sup> ที.ม. (ไทย) ๑๐/๓๗๓/๓๐๑.

<sup>๓๒๔</sup> ที.ม.อ. ๒/๓๖๙.

๒. เวทนาสุ เวทนานุปัสสี วิหริติ อาตาปี สมปะชาโน สติมา วิเนยย โลเก อภิชฌา โทมนสฺส. มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาอยู่กำจัดอภิชฌาและโทมนสฺสในโลก กล่าวคือ เวทนา นี้เสียได้

๓. จิตเต จิตตานุปัสสี วิหริติ อาตาปี สมปะชาโน สติมา วิเนยย โลเก อภิชฌา โทมนสฺส. มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ พิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่ กำจัดอภิชฌาและโทมนสฺสในโลกกล่าวคือ จิตนี้เสียได้

๔. ฌมเมสุ ฌมมานุปัสสี วิหริติ อาตาปี สมปะชาโน สติมา วิเนยย โลเก อภิชฌา โทมนสฺส. มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ พิจารณาเห็นธรรมในธรรมอยู่กำจัดอภิชฌา และโทมนสฺสในโลก กล่าวคือ ธรรมนี้เสียได้<sup>๓๒๕</sup>

ความหมายของอัมมานุปัสสนาในเชิงวิชาการ ได้สรุปรวบรวมดังนี้

๑. **ธรรมานุปัสสนา**<sup>๓๒๖</sup> การกำหนดรู้สภาวะธรรมว่าเป็นเพียงสภาวะธรรมไม่ใช่สัตว์ บุคคล เรา บุรุษ หรือสตรี และมีสภาพไม่เที่ยงเป็นทุกข์ ไม่ใช่ตัวตน ไม่สวยงาม โดยจำแนกเป็นสภาวะเห็น ได้ยิน เป็นต้น แบ่งออกเป็น ๕ หมวด

- หมวดนิรวรณ์                      การกำหนดรู้นิรวรณ์ ๕
- หมวดขันธ                            การกำหนดรู้ขันธ ๕
- หมวดอายตนะ                      การกำหนดรู้อายตนะ ๑๒
- หมวดโพชฌงค์                      การกำหนดรู้โพชฌงค์ ๗
- หมวดสังขะ                          การกำหนดรู้สังขะ ๔

๒. **อัมมานุปัสสนา** คือ การกำหนดสภาวะธรรมที่เข้ามาทาง ตาหู จมูก ลิ้น กาย และใจ ได้แก่ การเห็น การได้ยิน การได้กลิ่น การลิ้มรส การถูกต้องสัมผัส และการรู้การตั้งใจกำหนดอารมณ์ที่จรเข้ามาทางตา หู จมูก ลิ้น การใจ อยู่อย่างนี้ เรียกว่าอัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ในบรรดา การเห็น การได้ยิน การได้กลิ่น การลิ้มรส การถูกต้องสัมผัส<sup>๓๒๗</sup>

สรุปได้ว่า ความหมายของอัมมานุปัสสนา หมายถึง การพิจารณาธรรมในธรรมทั้ง ๕ หมวด คือ นิรวรณ์ ๕ ขันธ ๕ อายตนะ ๑๒ โพชฌงค์ ๗ และสังขะ ๔ ในอรรถกถากล่าวว่า ธรรมานุปัสสนา เพื่อทำลายอัตตวิปลาส และละอัตตสัญญา คือ เห็นความสำคัญารูปนามเป็นตัวเป็นตน โดยใช้สติสัมปชัญญะพิจารณาธรรมที่เกิดขึ้นในตัวตนพร้อมทั้งประกอบความเพียร เพื่อให้รู้สภาวะตามความเป็นจริงตามลำดับ เพื่อให้เห็นตามความเป็นจริง และไม่ใช่สัตว์บุคคลตัวตนเราเขา

### ๓. วิธีการเจริญอัมมานุปัสสนาในมหาสติปัฏฐาน

การพิจารณาธรรมในธรรม คือ การตามดูธรรมทั้งส่วนกุศลและอกุศลที่เกิดขึ้นในจิตของตน การพิจารณาธรรมมี ๕ อย่าง คือ นิรวรณ์ ๕ อายตนะ ๖ ขันธ ๕ โพชฌงค์ ๗ และสังขะ ๔

(๑) วิธีการเจริญหมวดนิรวรณ์ ๕ การกำหนดรู้นาม คือ นิรวรณ์ ๕ คือ รู้ชัดในขณะนั้น ๆ ว่า นิรวรณ์

<sup>๓๒๕</sup> ม.ม. (บาลี) ๑๒/๑๓๑/๑๐๓

<sup>๓๒๖</sup> พระโสภณมหาเถระ (มหาสิสยาตอ), **มหาสติปัฏฐานสูตร**, แปลโดยพระคันธสาราภิวังศ, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพฯ: ไทยรายวันการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๔๙), หน้า ๒๓.

<sup>๓๒๗</sup> พระอาจารย์ ดร. กัททันตะ อสภเถระ, **การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามหลักสติปัฏฐาน ๔**, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๒๗.



๕ แต่ละอย่าง ๆ มีอยู่ในจิตตนหรือไม่ ที่ยังไม่เกิด ที่เกิดขึ้นแล้ว ละเสียอย่างไร ที่ละได้แล้ว ไม่เกิดขึ้นอีกต่อไปอย่างไร รู้ชัดตามที่เป็นอยู่ในขณะนั้น ๆ ในมหาสติปัฏฐานสูตรพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ว่า <sup>๓๒๘</sup>

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุพิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายอยู่อย่างไร ภิกษุในธรรมวินัยนี้ พิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายคือนิเวรณ ๕ อยู่อย่างไร ภิกษุพิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายคือนิเวรณ ๕ อยู่อย่างไร ภิกษุในธรรมวินัยนี้ “เมื่อกามฉันทะ (ความพอใจ) ภายในมีอยู่ ก็รู้ชัดว่ากามฉันทะภายในของเรามีอยู่ หรือเมื่อ กามฉันทะภายในไม่มีอยู่ ก็รู้ชัดว่ากามฉันทะภายในของเราไม่มีอยู่การเกิดขึ้นแห่งกามฉันทะที่ยังไม่เกิดขึ้นมิได้ ด้วยเหตุใด ก็รู้ชัดเหตุ นั้น การละกามฉันทะที่เกิดขึ้นแล้วมิได้ด้วยเหตุใด ก็รู้ชัดเหตุ นั้น และกามฉันทะที่ละได้แล้ว จะไม่เกิดขึ้นต่อไปอีกด้วยเหตุใด ก็รู้ชัดเหตุ นั้น” “เมื่อพยาบาท (ความพอใจ) ถีนมิทระ (ความหดหู่) อุทัจจกุกกุจจะ (ความฟุ้งซ่าน วิจิกจฉา (ความสงสัย) ทั้งภายในและภายนอกมีอยู่...ทั้งภายในและภายนอกไม่มีอยู่.....ก็รู้ชัดเหตุ นั้น”

นิเวรณ หมายถึง สิ่งที่กั้นจิตไม่ให้ก้าวหน้าในคุณธรรม ธรรมที่กั้นจิตไม่ให้บรรลุทำความดี ออกุศล ธรรมที่ทำให้จิตเศร้าหมอง ทำปัญญาให้อ่อนกำลังลง นิเวรณมี ๕ อย่างคือ ๑.กามฉันทะ ความยินดีพอใจในกาม ๒.พยาบาท ความคิดร้าย ความขัดเคืองแค้นใจ ๓.ถีนมิทระ ความหดหู่และเซื่องซึม ๔.อุทัจจกุกกุจจะ ความฟุ้งซ่านเดือดร้อนใจ ความกระวนกระวาย กลุ้ม กังวล และ ๕. วิจิกจฉา ความลังเลสงสัย <sup>๓๒๙</sup>

การกำหนดหมวดนิเวรณ ๕ หมายถึง การมีสติพิจารณา หรือกำหนดรู้ธรรมที่กั้นจิตไม่ให้หลุดพ้น (หมวดว่าด้วยนิเวรณ) มี ๕ อย่าง ดังนี้

(๑) กามฉันทะ ได้แก่ เมื่อกามฉันทะมีอยู่ในจิตก็ให้รู้ชัดว่า กามฉันทะมีอยู่ในจิต เมื่อกามฉันทะไม่มี อยู่ในจิตก็ให้รู้ชัดว่าไม่มีอยู่ในจิต ให้รู้ชัดทางที่กามฉันทะจะเกิด ซึ่งยังไม่เกิดขึ้น ให้รู้ชัดทางที่จะละกามฉันทะ ซึ่งเกิดขึ้นแล้วให้รู้ชัดทางที่จะไม่ทำให้กามฉันทะที่ละได้แล้วเกิดขึ้น กามฉันทะเกิดขึ้น เพราะทำไว้ในใจโดยไม่ แยกกายในสุภณิมิต (เห็นวารูปงาม) จึงทำให้เกิด และส่งผลแก่กามฉันทะ ให้เจริญยิ่งขึ้น

(๒) พยาบาท ได้แก่ เมื่อพยาบาท มีอยู่ในจิตก็ให้รู้ชัดว่า พยาบาท มีอยู่ในจิตเมื่อพยาบาท ไม่มีอยู่ใน จิตก็ให้รู้ชัดว่าไม่มีอยู่ในจิต ให้รู้ชัดทางที่พยาบาท จะเกิด ซึ่งยังไม่เกิดขึ้น ให้รู้ชัดทางที่จะละพยาบาท ซึ่งเกิด ขึ้นแล้วให้รู้ชัดทางที่จะไม่ทำให้พยาบาท ที่ละได้แล้วเกิดขึ้น เนื่องจากการทำไว้ในใจโดยไม่แยกกายในปฏิขะนิมิต ส่วน วิธึละ พยาบาท มีลักษณะตรงกันข้ามคือ ให้ทำไว้ในใจโดยไม่แยกกายในเมตตาเจโตวิมุตติ

(๓) ถีนมิทระ ได้แก่ เมื่อถีนมิทระ มีอยู่ในจิตก็ให้รู้ชัดว่า ถีนมิทระ มีอยู่ในจิตเมื่อถีนมิทระ ไม่มีอยู่ใน จิตก็ให้รู้ชัดว่าไม่มีอยู่ในจิต ให้รู้ชัดทางที่ถีนมิทระ จะเกิด ซึ่งยังไม่เกิดขึ้น ให้รู้ชัดทางที่จะละถีนมิทระ ซึ่งเกิด ขึ้นแล้วให้รู้ชัดทางที่จะไม่ทำให้ถีนมิทระ ที่ละได้แล้วเกิดขึ้น ถีนมิทระ เกิดขึ้นเพราะทำไว้ในใจโดยไม่แยกกาย ในอกุศลธรรมทั้งหลาย คือความไม่ยินดี ความเกียจคร้าน อาการเมาอาหาร และอาการที่จิตหดหู่ ส่วนวิธึละถีน มิทระมีลักษณะตรงกันข้าม คือให้ทำไว้ในใจโดยไม่แยกกายในความเพียร

(๔) อุทัจจกุกกุจจะ ได้แก่ เมื่ออุทัจจกุกกุจจะ มีอยู่ในจิตก็ให้รู้ชัดว่าอุทัจจกุกกุจจะ มีอยู่ในจิต เมื่อ อุทัจจกุกกุจจะ ไม่มีอยู่ในจิตก็ให้รู้ชัดว่าไม่มีอยู่ในจิต ให้รู้ชัดทางที่อุทัจจกุกกุจจะ จะเกิด ซึ่งยังไม่เกิดขึ้น ให้รู้ ชัดทางที่จะละอุทัจจกุกกุจจะ ซึ่งเกิดขึ้นแล้วให้รู้ชัดทางที่จะไม่ทำให้อุทัจจกุกกุจจะ ที่ละได้แล้วเกิดขึ้น อุทัจจ

<sup>๓๒๘</sup> ที.ม. (ไทย) ๑๐/๓๘๒/๓๑๖-๓๑๗.

<sup>๓๒๙</sup> พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๘, หน้า ๒๒๖.

จากกุกจะเกิดขึ้นเพราะทำไว้ในใจโดยไม่แยบคายในอาการที่จิตไม่สงบ ส่วนวิธีการละอุทธัจจกุกจะมีลักษณะตรงกันข้าม คือ ให้ทำไว้ในใจโดยแยบคายในอาการที่จิตสงบ (คือ มีจิตเป็นสมาธิ)

(๕) วิจิกจฉา ได้แก่ เมื่อวิจิกจฉา มีอยู่ในจิตก็ให้รู้ชัดว่า วิจิกจฉามีอยู่ในจิตเมื่อวิจิกจฉาไม่มีอยู่ในจิตก็ให้รู้ชัดว่าไม่มีอยู่ในจิต ให้รู้ชัดทางที่วิจิกจฉาจะเกิด ซึ่งยังไม่เกิดขึ้น ให้รู้ชัดทางที่จะละวิจิกจฉา ซึ่งเกิดขึ้นแล้ว ให้รู้ชัดทางที่จะไม่ทำให้วิจิกจฉา ที่ละได้แล้วเกิดขึ้น วิจิกจฉาเกิดขึ้นเพราะทำไว้ในใจโดยไม่แยบคายในธรรมที่ชวนให้สงสัย ส่วนวิธีการละวิจิกจฉา มีลักษณะตรงกันข้ามคือ ให้ทำไว้ในใจโดยแยบคายในธรรมทั้งหลายทั้งที่เป็นกุศลและอกุศล

ผู้ปฏิบัติที่กำหนดรู้นิเวรณ คือ กามฉันทะ พยาบาท ถีนมิทธะ วิจิกจฉาและอุทธัจจะกุกจะ โดยใช้สติพิจารณาธรรมทั้ง ๕ นี้ เช่น พึงตามรู้จิตที่ผ่องใสปราศจากกามฉันทะโดยกำหนดรู้กามฉันทะเกิดขึ้นในจิต แม้พยาบาท ถีนมิทธะ วิจิกจฉาและอุทธัจจะกุกจะก็มีนัยเดียวกัน ในขณะนั้นพึงกำหนดรู้โยนิโสมนสิการนั้นว่า รู้ว่าฉันทะเกิดในจิต แม้พยาบาท ถีนมิทธะ วิจิกจฉาและอุทธัจจะกุกจะก็มีนัยเดียวกัน และรู้โยนิโสมนสิการนั้นว่า รู้ว่าฉันทะเกิดขึ้นในจิต แม้พยาบาท ถีนมิทธะ วิจิกจฉาและอุทธัจจะกุกจะก็มีนัยเดียวกัน โดยรู้ว่ามีสภาวะธรรมอย่างนี้ปรากฏเกิดขึ้นในจิต

## (๒) วิธีการเจริญหมวดชั้น ๕

การกำหนดรู้ธรรม คือ อุปาทานชั้น ๕ ดังพุทธพจน์ว่า

ภิกษุทั้งหลาย อีกประการหนึ่ง ภิกษุพิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลาย คือ

อุปาทานชั้น <sup>๓๐๐</sup> ๕ อยู่ ภิกษุพิจารณาเห็นธรรมในธรรมคืออุปาทานชั้น ๕ อย่างไร

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้พิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลาย คือ อุปาทานชั้น ๕ อยู่ว่า

๑. รูปเป็นอย่างนี้ความเกิดขึ้นแห่งรูปเป็นอย่างนี้ ความดับแห่งรูปเป็นอย่างนี้
๒. เวทนาเป็นอย่างนี้ความเกิดแห่งเวทนาเป็นอย่างนี้ ความดับแห่งเวทนาเป็นอย่างนี้
๓. สัญญาเป็นอย่างนี้ความเกิดแห่งสัญญาเป็นอย่างนี้ ความดับแห่งสัญญาเป็นอย่างนี้
๔. สังขารเป็นอย่างนี้ความเกิดแห่งสังขารเป็นอย่างนี้ ความดับแห่งสังขารเป็นอย่างนี้
๕. วิญญาณเป็นอย่างนี้ความเกิดขึ้นแห่งวิญญาณเป็นอย่างนี้ ความดับแห่งวิญญาณเป็นอย่างนี้

ด้วยวิธีนี้ ภิกษุพิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายภายใน <sup>๓๐๑</sup> อยู่ พิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายภายนอก <sup>๓๐๒</sup> อยู่ หรือพิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งภายในทั้งภายนอกอยู่ พิจารณาเห็นธรรมเป็นเหตุเกิดในธรรมอยู่ พิจารณาเห็นธรรมเป็นเหตุดับในธรรมอยู่ หรือพิจารณาเห็นทั้งธรรมเป็นเหตุเกิดทั้งธรรมเป็นเหตุดับในธรรมอยู่ <sup>๓๐๓</sup>

**การกำหนดหมวดชั้น ๕** หมายถึง การมีสติพิจารณาหรือกำหนดรู้ธรรม ชั้น ๕ อันได้แก่ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ มีอธิบาย ดังนี้

(๑) รูป รูปนั้น คือ การให้พิจารณาเห็นไปตามลำดับ คือ พิจารณาว่า รูปเป็นอย่างนี้ เกิดขึ้นอย่างนี้ และดับไป มีอธิบาย ว่า รูป ได้แก่ สภาวะที่แตกสลาย แบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ มหาภูตรูป กับ อุปาทายรูป <sup>๓๐๔</sup>

**มหาภูตรูป มี ๔** คือ ปฐวี (รูปที่มีลักษณะแข็งหรืออ่อน) อาโป (รูปที่มีลักษณะเอิบอาบ) เตโช (รูปที่

<sup>๓๐๐</sup> ที.ม. (ไทย) ๑๐/๓๘๓/๓๑๘.

<sup>๓๐๑</sup> ธรรมในธรรมภายใน หมายถึง ชั้น ๕ ของตน

<sup>๓๐๒</sup> ธรรมในธรรมภายนอก หมายถึง ชั้น ๕ ของผู้อื่น

<sup>๓๐๓</sup> ที.ม. (ไทย) ๑๐/๓๘๓/๓๑๘-๓๑๙.

มีลักษณะร้อนหรือเย็น) วาโย (รูปที่มีลักษณะพัดผันให้เคลื่อนไหว)

**อุปทนายรูป มี ๒๔** คือ จักขุ ๑ โสตะ ๑ ฆานะ ๑ ชิวหา ๑ กาย ๑ (รวมเรียกว่า ปสาทรูป ๕) อิตถิภาวะ  
ปฐิฐภาวะ (รวมเรียกว่า ภาวารูป ๒) ทพฺยรูป, ซีวิต,อาหารรูป, ปริจเฉทรูป, (รวมเรียกว่ารูป ๔) กายวิญญูติ วจี  
วิญญูติ (รวมเรียกว่าวิญญูติรูป๒) ลหุตตา ๑ มุฑุตตา ๑ กัมมัญญุตตา ๑ (รวมเรียกว่า วิการรูป ๓) อุปาทะ ๑ สันตติ  
๑ ชรตา ๑ อนิจจตา ๑ (รวมเรียกว่า ลักษณะรูป ๔)

(๒) เวทนา การพิจารณาโดยเห็นไปตามลำดับ คือ พิจารณาว่าเวทนาเป็นอย่างไร เกิดขึ้นอย่างไร และ  
ดับไป มีอธิบายว่า เวทนา คือ ความรู้สึก แบ่งออกได้เป็น ๓ประเภท คือ สุขเวทนา (ความรู้สึกเป็นสุข) ทุกขเวทนา  
(ความรู้สึกเป็นทุกข์) และ อุทฺทขมสุขเวทนา<sup>๓๐๔</sup> (ความรู้สึกไม่เป็นสุขไม่เป็นทุกข์)

(๓) สัญญา การพิจารณาโดยเห็นไปตามลำดับ คือ พิจารณาว่า สัญญาเป็นอย่างไร เกิดขึ้นอย่างไร  
และดับไป มีอธิบายว่า สัญญา คือ ความจำได้หมายรู้ ความกำหนดหมาย แบ่งออกได้เป็น ๖ ประเภท คือ รูป  
สัญญา (ความจำได้หมายรู้รูป) สัททสัญญา(ความจำได้หมายรู้เสียง) คันธสัญญา (ความจำได้หมายรู้กลิ่น) รส  
สัญญา (ความจำได้หมายรู้รส) โผฏฐัพพสัญญา (ความจำได้หมายรู้สัมผัสทางกาย) ธัมมสัญญา<sup>๓๐๖</sup> (ความจำ  
ได้หมายรู้ธรรมารมณ คือ สัมผัสทางใจ)

(๔) สังขาร การพิจารณาโดยเห็นไปตามลำดับ คือ พิจารณาว่าสังขารเป็นอย่างไร เกิดขึ้นอย่างไร  
และดับไป มีอธิบายว่า สังขาร คือ สภาวะที่ปรุงแต่งจิต เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “เจตสิก” มี ๕๐ คือ ผัสสะ เวทนา  
สัญญา เจตนา เอกัคคตา ชีวิตินทรีย์มนสิการ (รวมเรียกว่าสัพพจิตตสาธณเจตสิก ๗) วิตก วิจารณ์ อธิโมกข์  
วิริยะ ปิติ ฉันทะ (รวมเรียกว่า ปกิณณกเจตสิก ๖) โมหะ อหิริกะ อโนตตปปะ อุทัจจะ โลภะ ทิฏฐิ มานะโทสะ  
อิสสา มัจฉริยะ กุกกุจจะ ธิณะ มิทระ วิจิกิจฉา (รวมเรียกว่า อกุศลเจตสิก ๑๔) สัทธา สติ หิริ โอตตปปะ อโลภะ  
อโทสะ ตตรมชฌตตตา กายปัสสิทธิ จิตตปัสสิทธิ กายลหุตตา จิตตลหุตตา กายมุฑุตตา จิตตมุฑุตตา กายกัมมัญญุตตา  
จิตตกัมมัญญุตตา กายปาคุญญุตตาจิตตปาคุญญุตตา กายชุกตา จิตตชุกตา สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ  
กรุณามุทิตา ปัญญา<sup>๓๐๗</sup> (รวมเรียกว่า โสภณเจตสิก ๒๕)

(๕) วิญญาณ การพิจารณาโดยเห็นไปตามลำดับ คือ พิจารณาว่าวิญญาณเป็นอย่างไร เกิดขึ้นอย่างไร  
นี้ และดับไป มีอธิบายว่า วิญญาณ คือ การรับรู้ แบ่งออกได้เป็น ๖ประเภท คือ จักขุวิญญาณ (การรับรู้ทาง  
ตา คือ เห็นรูป) โสทวิญาณ (การรับรู้ทางหูคือได้ยินเสียง) ฆานวิญญาณ (การรับรู้ทางจมูก คือ ดมกลิ่น)  
ชิวหาวิญญาณ (การรับรู้ทางกายคือ รุ้รสอาหารที่บริโภค) กายวิญญาณ (การรับรู้ทางกาย คือรู้สึกเย็นร้อน  
อ่อนแข็ง) มโนวิญญาณ<sup>๓๐๘</sup> (การรับรู้ทางใจ)

ผู้ปฏิบัติที่กำหนดรู้ลมหายใจเข้าออก ย่อมรู้ชัดว่าลมหายใจเป็นเพียงกองรูปที่เคลื่อนไหวโดยเนื่องด้วย  
ร่างกาย ไม่ใช่เราของเรา บุรุษหรือสตรี ลมหายใจเราไม่ใช่เรา และไม่มีเราอยู่ในลมหายใจ นอกจากนี้ ลมหายใจ  
สภาพไม่เที่ยง เมื่อเกิดขึ้นแล้วย่อมดับไปตามธรรมชาติ ลมหายใจเข้าดำเนินไปชั่วขณะแล้วสิ้นสุดลง จึงเกิดลม  
หายใจออก ลมหายใจออกดำเนินไปชั่วขณะแล้วสิ้นสุดลง จึงเกิดลมหายใจเข้า การรับรู้เช่นนี้เป็นกำหนดรู้  
รูปขั้นคือ รูป ความเกิดของรูป และความดับไปของรูป เวทนา สังขาร และวิญญาณก็เช่นเดียวกัน

๓๐๔ ที่.ม. (ไทย) ๑๐/๓๘๒/๓๑๖ - ๓๑๗.

๓๐๕ ส.สหา. (ไทย) ๑๘/๒๕๙/๒๘๗.

๓๐๖ อ.จ. ผก. (ไทย) ๒๒/๖๑/๙๑.

๓๐๗ อ.จ. ผก. (ไทย) ๒๒/๖๑/๙๑.

๓๐๘ อ.ภ.วิ. (ไทย) ๓๕/๑๒๑/๕๙.

**(๓) วิธีการเจริญหมวดอายตนะ ๖**

การกำหนดรู้อายตนะภายใน ๖ และอายตนะภายนอก ๖ ดังปรากฏในพุทธพจน์ว่า ภิกษุทั้งหลาย อีกประการหนึ่ง ภิกษุพิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลาย คือ อายตนะภายใน ๖ และอายตนะภายนอก ๖ อยู่ “ภิกษุพิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายคืออายตนะภายใน ๖ และอายตนะภายนอก ๖ อยู่อย่างไร คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ รู้ชัดตา รู้ชัดรูป สัมผัสอินทรีย์โดยอาศัยตาและรูปทั้งสองนั้นเกิดขึ้นก็รู้ชัดสัมผัสอินทรีย์นั้น การเกิดขึ้นแห่งสัมผัสอินทรีย์ที่ยังไม่เกิดขึ้นมิได้ด้วยเหตุใด ก็รู้ชัดเหตุหนึ่ง การละสัมผัสอินทรีย์ที่เกิดขึ้นแล้วมิได้ด้วยเหตุใด ก็รู้ชัดเหตุหนึ่ง และสัมผัสอินทรีย์ที่ละได้แล้วจะไม่เกิดขึ้นต่อไปอีก มิได้ด้วยเหตุใด ก็รู้ชัดเหตุหนึ่ง

รู้ชัดหู รู้ชัดเสียง.....ก็รู้ชัดเหตุหนึ่ง รู้ชัดจมูก รู้ชัดกลิ่น.....ก็รู้ชัดเหตุหนึ่ง รู้ชัดลิ้น รู้ชัดรส.....ก็รู้ชัดเหตุหนึ่ง รู้ชัดกาย รู้ชัดโผฏฐัพพะ.....ก็รู้ชัดเหตุหนึ่ง รู้ชัดใจ รู้ชัดธรรมารมณฺ์.....ก็รู้ชัดเหตุหนึ่ง

อนึ่ง สัมผัสอินทรีย์โดยอาศัยและธรรมารมณฺ์ทั้งสองนั้นเกิดขึ้น รู้ชัดสัมผัสอินทรีย์นั้น การเกิดขึ้นแห่งสัมผัสอินทรีย์ที่ยังไม่เกิดขึ้นมิได้ด้วยเหตุใด ก็รู้ชัดเหตุหนึ่ง การละสัมผัสอินทรีย์ที่เกิดขึ้นแล้วมิได้ด้วยเหตุใด ก็รู้ชัดเหตุหนึ่ง และสัมผัสอินทรีย์ที่ละได้แล้วจะไม่เกิดขึ้นอีกต่อไปอีก มิได้ด้วยเหตุใด ก็รู้ชัดเหตุหนึ่ง” <sup>๓๓๙</sup>

**การกำหนดหมวดอายตนะ ๖** (หมวดว่าด้วยอายตนะ) หมายถึง การพิจารณาหรือกำหนดรู้ธรรมอายตนะ ซึ่งแบ่งออกได้เป็น อายตนะภายใน คือ จักขุ (ตา) โสตะ(หู) ฆานะ (จมูก) ชิวหา (ลิ้น) กาย (กาย) มโน (ใจ) และอายตนะภายนอก คือ รูป เสียงกลิ่น รส โผฏฐัพพะ และธรรมารมณฺ์ <sup>๓๔๐</sup> โดยให้พิจารณา ดังนี้

(๑) จักขุกับรูป ให้รู้จักจักขุ ให้รู้จักรูป และให้รู้จักจักขุกับรูปอันเป็นที่อาศัยให้สัมผัสอินทรีย์เกิดขึ้น อนึ่ง สัมผัสอินทรีย์ที่ยังไม่เกิดจะเกิดขึ้นด้วยวิธีใด ให้รู้จักวิธีนั้น สัมผัสอินทรีย์ที่เกิดขึ้นแล้ว จะละเสียได้ด้วยวิธีใดให้รู้จักวิธีนั้น สัมผัสอินทรีย์ที่ละได้แล้วจะไม่เกิดขึ้นต่อไปด้วยวิธีใดให้รู้จักวิธีนั้น

(๒) โสตะกับเสียง ให้รู้จักโสตะ ให้รู้จักเสียงและได้รู้จักโสตะกับเสียงอันเป็นที่อาศัยให้สัมผัสอินทรีย์เกิดขึ้น อนึ่ง สัมผัสอินทรีย์ที่ยังไม่เกิดจะเกิดขึ้นด้วยวิธีใด ให้รู้จักวิธีนั้น สัมผัสอินทรีย์ที่เกิดขึ้นแล้วจะละเสียได้ด้วยวิธีใดให้รู้จักวิธีนั้น สัมผัสอินทรีย์ที่ละได้แล้วจะไม่เกิดขึ้นต่อไปด้วยวิธีใดให้รู้จักวิธีนั้น

(๓) ฆานะกับกลิ่น ให้รู้จักฆานะ ให้รู้จักกลิ่นและให้รู้จักฆานะกับกลิ่นอันเป็นที่อาศัยให้สัมผัสอินทรีย์เกิดขึ้น อนึ่ง สัมผัสอินทรีย์ที่ยังไม่เกิดจะเกิดขึ้นด้วยวิธีใด ให้รู้จักวิธีนั้น สัมผัสอินทรีย์ที่เกิดขึ้นแล้วจะละเสียได้ด้วยวิธีใด ให้รู้จักวิธีนั้น สัมผัสอินทรีย์ที่ละได้แล้วจะไม่เกิดขึ้นต่อไปด้วยวิธีใด ให้รู้จักวิธีนั้น

(๔) ชิวหากับรส ให้รู้จักชิวหา ให้รู้จักรสและให้รู้จักชิวหากับรสอันเป็นที่อาศัยให้สัมผัสอินทรีย์เกิดขึ้น อนึ่ง สัมผัสอินทรีย์ที่ยังไม่เกิดจะเกิดขึ้นด้วยวิธีใดให้รู้จักวิธีนั้น สัมผัสอินทรีย์ที่เกิดขึ้นแล้วจะละเสียได้ด้วยวิธีใด ให้รู้จักวิธีนั้น สัมผัสอินทรีย์ที่ละได้แล้วจะไม่เกิดขึ้นต่อไปด้วยวิธีใด ให้รู้จักวิธีนั้น

(๕) กายกับโผฏฐัพพะ ให้รู้จักกาย ให้รู้จักโผฏฐัพพะ และให้รู้จักกายกับโผฏฐัพพะ อันเป็นที่อาศัยให้สัมผัสอินทรีย์เกิดขึ้น อนึ่ง สัมผัสอินทรีย์ที่ยังไม่เกิดจะเกิดขึ้นด้วยวิธีใดให้รู้จักวิธีนั้น สัมผัสอินทรีย์ที่เกิดขึ้นแล้วจะละเสียได้ด้วยวิธีใด ให้รู้จักวิธีนั้น สัมผัสอินทรีย์ที่ละได้แล้วจะไม่เกิดขึ้นต่อไปด้วยวิธีใด ให้รู้จักวิธีนั้น

(๖) มโนกับธรรมารมณฺ์ ให้รู้จักมโน ให้รู้จักธรรมารมณฺ์ และให้รู้จักมโนกับธรรมารมณฺ์ อันเป็นที่อาศัยให้สัมผัสอินทรีย์เกิดขึ้น อนึ่ง สัมผัสอินทรีย์ที่ยังไม่เกิดจะเกิดขึ้นด้วยวิธีใดให้รู้จักวิธีนั้น สัมผัสอินทรีย์ที่เกิดขึ้นแล้ว จะละเสียด้วยวิธีใดให้รู้จักวิธีนั้น สัมผัสอินทรีย์ที่ละได้แล้วจะไม่เกิดขึ้นต่อไปด้วยวิธีใด ให้รู้จักวิธีนั้น

<sup>๓๓๙</sup> ที.ม. (ไทย) ๑๐/๓๘๔/๓๑๙-๓๒๑.

<sup>๓๔๐</sup> ที.ม. (ไทย) ๑๐/๓๘๕/๓๐๐.

ผู้ปฏิบัติพึงสังเกต พิจารณา ให้รู้จักตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ และรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์ ให้รู้ตามความเป็นจริง คือรู้ด้วยวิชาหรือด้วยปัญญา ต้องรู้อยู่ขณะภายในและอายตนะภายนอก มีธรรมชาติอย่างไร เช่นที่เรียกว่า ตา นั้นเป็นเพียงประสาทซึ่งเป็นรูปละเอียดชนิดหนึ่ง เป็นที่รองรับการเห็นคือ จักขุวิญญาณ สิ่งเหล่านี้ไม่เที่ยงไม่คงทน ต้องเสื่อมสลายเป็นธรรมดา ไม่มีอำนาจอะไรในโลกนี้จะบังคับให้คงที่ไม่เปลี่ยนแปลงได้ รูปที่ตาเห็นและธรรมทั้งหลายทั้งปวงที่เกิดจากตามีเวทนา เป็นต้น ก็ล้วนไม่เที่ยงทั้งสิ้น มีความแปรเปลี่ยนไปเป็นธรรมดา ไม่หยุดยั้งได้เลย

#### (๔) วิธีการเจริญหมวดโพชฌงค์ ๗

ในหมวดโพชฌงค์นี้ว่าด้วยการกำหนดรู้ธรรม คือ โพชฌงค์ ๗

เมื่อสติสัมโพชฌงค์ภายในมีอยู่ ก็รู้ชัดว่า สติสัมโพชฌงค์ภายในของเรามีอยู่ หรือเมื่อสติสัมโพชฌงค์ภายในไม่มีอยู่ ก็รู้ชัดว่า สติสัมโพชฌงค์ภายในของเราไม่มีอยู่ การเกิดขึ้นแห่งสติสัมโพชฌงค์ที่ยังไม่เกิดขึ้น มีได้ด้วยเหตุใด ก็รู้ชัดเหตุนั้น และความเจริญบริบูรณ์แห่งสติสัมโพชฌงค์ที่เกิดขึ้นแล้ว มีได้ด้วยเหตุใด ก็รู้ชัดเหตุนั้น

เมื่ออัมมวियสสัมโพชฌงค์ภายในมีอยู่ ก็รู้ชัดว่า.....มีได้ด้วยเหตุใด ก็รู้ชัดเหตุนั้น

เมื่อวิริยสสัมโพชฌงค์ภายในมีอยู่ ก็รู้ชัดว่า.....มีได้ด้วยเหตุใด ก็รู้ชัดเหตุนั้น

เมื่อปิติสัมโพชฌงค์ภายในมีอยู่ ก็รู้ชัดว่า.....มีได้ด้วยเหตุใด ก็รู้ชัดเหตุนั้น

เมื่อปัสสทธิสสัมโพชฌงค์ภายในมีอยู่ ก็รู้ชัดว่า.....มีได้ด้วยเหตุใด ก็รู้ชัดเหตุนั้น

เมื่อสมาธิสสัมโพชฌงค์ภายในมีอยู่ ก็รู้ชัดว่า.....มีได้ด้วยเหตุใด ก็รู้ชัดเหตุนั้น

เมื่ออุเบกขาสัมโพชฌงค์ภายในมีอยู่ ก็รู้ชัดว่าอุเบกขาสัมโพชฌงค์ภายในของเรามีอยู่ หรือเมื่ออุเบกขาสัมโพชฌงค์ภายในไม่มีอยู่ ก็รู้ชัดว่าอุเบกขาสัมโพชฌงค์ภายในของเราไม่มีอยู่ การเกิดขึ้นแห่งอุเบกขาสัมโพชฌงค์ที่ยังไม่เกิดขึ้น มีได้ด้วยเหตุใด ก็รู้ชัดเหตุนั้น และความเจริญบริบูรณ์แห่งอุเบกขาสัมโพชฌงค์ที่เกิดขึ้นแล้ว มีได้ด้วยเหตุใด ก็รู้ชัดเหตุนั้น” <sup>๓๔๑</sup>

**การกำหนดหมวดโพชฌงค์ ๗** หมวดว่าด้วยโพชฌงค์ หมายถึง การพิจารณาหรือกำหนดรู้ธรรมโดยตั้งสติไว้ที่ฐาน <sup>๓๔๒</sup> คือ โพชฌงค์ ๗ โดยให้พิจารณา ดังต่อไปนี้

(๑) สติสัมโพชฌงค์ เมื่อสติสัมโพชฌงค์ มีอยู่ ณ ภายในจิต ให้รู้ชัดว่าสติสัมโพชฌงค์มีอยู่ ณ ภายในจิต หรือ เมื่อสติสัมโพชฌงค์ไม่มีอยู่ ณ ภายในจิต ก็ให้รู้ชัดว่าสติสัมโพชฌงค์ ไม่มีอยู่ ณ ภายในจิต ให้รู้ชัด วิธีที่จะทำให้สติสัมโพชฌงค์ที่เกิดขึ้นแล้วบริบูรณ์ต่อไป องค์ธรรมเครื่องสนับสนุนให้เกิดการตรัสรู้ คือ มีสติสัมปชัญญะในอิริยาบถต่าง ๆ ไม่คบบุคคลผู้หลงลืมสติคบบุคคลผู้มีสติปรากฏชัด และมีจิตน้อมไปในการทำสติให้เกิดขึ้น

(๒) อัมมวियสสัมโพชฌงค์ ธรรมเครื่องสนับสนุนให้เกิดการตรัสรู้ คือ อัมมวियสสัมโพชฌงค์ เกิดขึ้นได้เพราะเหตุ ๗ ประการ ได้แก่ หมั่นสอบถาม ทำวัตถุให้ละลายสลาย (ทำร่างกายให้สะอาด) ปรับอินทริย์ให้เสมอ (ปรับสัทธา วิริยะ สติ สมาธิปัญญา ให้เท่ากัน) ไม่คบคนมีปัญญาทราวม (คนโง่) คบคนที่ฉลาด พิจารณาให้แตกฉาน และมีใจน้อมไปในการทำ อัมมวियสสัมโพชฌงค์ให้เกิดขึ้น

(๓) วิริยสสัมโพชฌงค์ องค์ธรรมเครื่องสนับสนุนให้เกิดการตรัสรู้ คือวิริยสสัมโพชฌงค์เกิดขึ้นได้เพราะเหตุ ๑๑ ประการ ได้แก่ พิจารณาให้เห็นภัยในอบายพิจารณาให้เห็นอนานิสงส์ของความเพียร พิจารณาดูทางไป บิณฑบาต เคารพในบิณฑบาตพิจารณาให้เห็นว่าตัวเองเป็นทนายทผู้ยิ่งใหญ่ในพระพุทธศาสนา พิจารณาให้เห็น

<sup>๓๔๑</sup> ที.ม.(ไทย) ๑๐/๓๘๕/๓๒๑-๓๒๓.

<sup>๓๔๒</sup> ที.ม.อ.(ไทย) ๒/๓๘๕/๔๐๑.

ว่าพระพุทธเจ้าคือ บุคคลผู้ยิ่งใหญ่ พิจารณาให้เห็นว่า การเกิด (มาเป็นมนุษย์) เป็นของยิ่งใหญ่ พิจารณาให้เห็นว่าเพื่อพรหมจรรย์เป็นบุคคลที่ยิ่งใหญ่ อยู่ห่างไกลบุคคลผู้เกียจคร้าน คบบุคคลผู้ปรารถนาความเพียร และมีใจโน้มไปในการทำวิริยสัมโพชฌงค์ให้เกิดขึ้น

(๔) ปิตีสัมโพชฌงค์ องค์ธรรมเครื่องสนับสนุนให้เกิดการตรัสรู้ คือปิตีสัมโพชฌงค์เกิดขึ้นได้เพราะเหตุ ๑๑ ประการ ได้แก่ ระลึกถึงพระพุทธเจ้า (พุทธานุสสติ) ระลึกถึงพระธรรม (ธัมมานุสสติ) ระลึกถึงพระสงฆ์ (สังฆานุสสติ) ระลึกถึงศีล (ศีลानุสสติ) ระลึกถึงการเสียสละ (จาคานุสสติ) ระลึกถึงเทวดา (เทวดานุสสติ) ระลึกถึงความสงบ (อุปสมานุสสติ) ไม่คบบุคคลผู้หยาบกระด้าง คบบุคคลผู้มีจิตอ่อนโยน พิจารณาพระสูตรต่าง ๆ ที่ชวนให้น่าเลื่อมใส และมีใจโน้มไปในการทำปิตีสัมโพชฌงค์ให้เกิดขึ้น

(๕) ปัสสทธิสัมโพชฌงค์ องค์ธรรมเครื่องสนับสนุนให้เกิดการตรัสรู้ คือปัสสทธิสัมโพชฌงค์เกิดขึ้นได้เพราะเหตุ ๗ ประการ ได้แก่ บริโภคอาหารที่ประณีต อยู่ในที่ที่มีภูมิอากาศสบาย อยู่ในอิริยาบถที่สบาย บำเพ็ญเพียรได้พอเหมาะไม่คบบุคคลผู้มีกายไม่สงบ คบบุคคลผู้มีกายสงบ มีใจโน้มไปในการทำปัสสทธิสัมโพชฌงค์ให้เกิดขึ้น

(๖) สมานิสัมโพชฌงค์ องค์ธรรมเครื่องสนับสนุนให้เกิดการตรัสรู้ คือสมานิสัมโพชฌงค์ เกิดขึ้นได้เพราะเหตุ ๑๑ ประการ ได้แก่ ทำวัตถุให้สละสลวย ปรับอินทรีย์ ให้เสมอกัน ฉลาดในนิมิต ประคองจิตในคราวที่หุดหู่ ช่มจิตในคราวที่ฟูขึ้น(ฟู้งชาน) ปล่อยจิตให้เย็นดีในคราวที่เกิดความไม่เย็นดี เพ่งดูจิตเฉยในคราวที่จิตสงบ ไม่คบบุคคลผู้มีจิตไม่เป็นสมานิ คบบุคคลผู้มีจิตเป็นสมานิ พิจารณาฉานและวิโมกข์ และ มีใจโน้มไปในการทำสมานิสัมโพชฌงค์ให้เกิดขึ้น<sup>๓๔๓</sup>

(๗) อุเบกขาสัมโพชฌงค์ องค์ธรรมเครื่องสนับสนุนให้เกิดการตรัสรู้ คืออุเบกขาสัมโพชฌงค์เกิดขึ้นได้เพราะเหตุ ๕ ประการ ได้แก่ วางใจเป็นกลางในสัตว์ วางใจเป็นกลางในสังขาร ไม่คบบุคคลผู้รักใคร่สัตว์และสังขาร คบบุคคลผู้มีใจเป็นกลางในสัตว์และสังขาร และมีใจโน้มไปในการทำอุเบกขาสัมโพชฌงค์ให้เกิดขึ้น

ผู้ปฏิบัติธรรมที่กำหนดรู้สภาวะธรรมภายใน ภายนอก และทั้งภายในภายนอก ซึ่งเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไป หรือเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นแล้วดับไปติดต่อกันอย่างรวดเร็ว ย่อมรู้ชัดว่าสภาวะธรรมเป็นความจริงของชีวิตที่เชื่อมโยงรูปร่างอย่างระบบ และไม่มีอะไรควรให้ยึดติดผูกพัน เขาย่อมคลายความยึดมั่นถือมั่นในโลกแห่งสภาวะธรรมได้<sup>๓๔๔</sup> การกำหนดรู้โพชฌงค์นั้นคล้ายกับการกำหนดรู้นิรวณณ์ โดยการกำหนดรู้นิรวณณ์เป็นการระลึกรู้นิรวณณ์ที่มีอยู่หรือไม่มีอยู่ เหตุเกิด และเหตุดับ พร้อมทั้งเหตุไม่เกิดขึ้นของนิรวณณ์เป็นลำดับสุดท้าย แต่การกำหนดรู้โพชฌงค์เป็นการระลึกรู้โพชฌงค์ที่มีอยู่หรือไม่มีอยู่ เหตุเกิด และเหตุเพิ่มพูนโพชฌงค์ให้มากขึ้น

#### (๕) วิธีการเจริญหมวดสังขะ ๔

ว่าด้วยการกำหนดรู้ธรรม คือ อริยสัง ๔ ซึ่งปรากฏในพุทธพจน์ ว่า รู้ชัดตามเป็นจริงว่า “นี้ทุกข์” รู้ชัดตามเป็นจริงว่า “นี้ทุกข์สมุทัย” รู้ชัดตามเป็นจริงว่า “นี้ทุกข์นิโรธ” รู้ชัดตามเป็นจริงว่า “นี้ทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทา”<sup>๓๔๕</sup> ความเข้าใจในเรื่องอริยสังเป็นสิ่งที่สำคัญมาก เมื่อผู้ปฏิบัติธรรมเข้าใจอริยสังแม้จะสามารถหลีกเลี่ยงจากทุกข์ด้วยการกำหนดรู้ และหลีกเลี่ยงให้พ้นจากเหตุเกิดของทุกข์ด้วยการละการกำหนดหมวดสังขะ ๔ หมวดว่าด้วยสังขะ หมายถึง การพิจารณาหรือกำหนดรู้ธรรมโดยตั้งสติไว้ที่ฐาน คือสังขะ ๔ อันได้แก่ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค<sup>๓๔๖</sup> ดังนี้

<sup>๓๔๓</sup> ที่.ม.อ.(ไทย) ๒/๓๘๕/๔๐๙.

<sup>๓๔๔</sup> พระโสภณมหาเถระ (มหาศีลยาตอ), มหาสติปัฏฐานสูตร, แปลโดยพระคันธสาราภิวงศ์, หน้า ๓๓๗-๓๔๙.



(๑) ทุกข์ ให้พิจารณาเห็นว่าทุกข์ที่เป็นอริยสัจ (ของจริงที่ไม่ผันแปร) ได้แก่ ความเกิด (ชาติ) ความแก่ (ชรา) ความตาย (มรณะ) ความโศก (โสกะ) ความคร่ำครวญ (ปริเทวะ) ความทุกข์กาย (ทุกข์) ความทุกข์ใจ (โทมนัส) ความคับแค้นใจ (อุปายาส) การประสบกับสิ่งที่ไม่เป็นที่รัก (สัมปิโยค) ความพลัดพรากจากสิ่งที่เป็นที่รัก(วิปปโยค) ความไม่ได้สมปรารถนา โดยสรุปแล้วก็ได้แก่ขันธอันเป็นปัจจัยให้เกิดอุปาทาน

(๒) สมุทัย ให้พิจารณาเห็นว่า สมุทัย (เหตุแห่งทุกข์) ที่เป็นอริยสัจ ได้แก่ ตัณหา (ความอยาก) ๓ คือ กามตัณหา ภวตัณหา และวิภวตัณหา และให้พิจารณาเห็นว่าตัณหานี้เกิดและตั้งอยู่ด้วยอายตนะภายใน คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ อายตนะภายนอกคือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ และธรรมารมณ์ วิญญาณ ๖ คือ จักขุวิญญาณ โสตวิญาณ ฆานวิญาณ ชิวหาวิญาณ กายวิญาณ และมโนวิญาณ ผัสสะ ๖ คือ จักขุสัมผัส โสตสัมผัส ฆานสัมผัส ชิวหาสัมผัส กายสัมผัส มโนสัมผัส เวทนา ๖ คือ จักขุสัมผัสสชาเวทนา กายสัมผัสสชาเวทนา โสตสัมผัสสชาเวทนา ฆานสัมผัสสชาเวทนา ชิวหาสัมผัสสชาเวทนา มโนสัมผัสสชาเวทนา สัญญา ๖ คือ รูปสัญญา สัททสัญญา คันธสัญญา รสสัญญา โผฏฐัพพสัญญา อัมมสัญญา สัญเจตนา (ความตั้งใจ) ๖ คือ รูปสัญเจตนา สัททสัญเจตนา คันธสัญเจตนา รสสัญเจตนา โผฏฐัพพสัญเจตนา อัมมสัญเจตนา วิตก (ความตรึก) ๖ คือ รูปวิตก สัททวิตก คันธวิตก รสวิตก โผฏฐัพพวิตกและอัมมวิตก และวิจารณ์ (ความตริตรอง) ๖ คือ รูปวิจารณ์ สัททวิจารณ์ คันธวิจารณ์ รสวิจารณ์ โผฏฐัพพวิจารณ์ และอัมมวิจารณ์<sup>๓๔๗</sup>

(๓) นิโรธ ให้พิจารณาเห็นว่า นิโรธ (ความดับ) ที่เป็นอริยสัจ ได้แก่ความสárosและความดับโดยไม่มีเหลือ ความสละ ความสง่คืน ความปล่อยวาง ความไม่มีอาลัยในตัณหา และให้พิจารณาเห็นว่า การดับตัณหานั้นให้ดับที่อายตนะภายใน ๖ ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ อายตนะภายนอก ๖ ได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ และธรรมารมณ์ วิญญาณ ๖ ได้แก่ จักขุวิญญาณ โสตวิญาณ ฆานวิญาณ ชิวหาวิญาณ กายวิญาณ และมโนวิญาณ ผัสสะ ๖ ได้แก่ จักขุสัมผัส โสตสัมผัส ฆานสัมผัส ชิวหาสัมผัส กายสัมผัส มโนสัมผัส เวทนา ๖ ได้แก่ จักขุสัมผัสสชาเวทนาโสตสัมผัสสชาเวทนาฆานสัมผัสสชาเวทนา ชิวหาสัมผัสสชาเวทนา กายสัมผัสสชาเวทนา มโนสัมผัสสชาเวทนาสัญญา ๖ ได้แก่ รูปสัญญา สัททสัญญา คันธสัญญา รสสัญญา โผฏฐัพพสัญญา อัมมสัญญา สัญเจตนา ๖ ได้แก่ รูปสัญเจตนา สัททสัญเจตนา คันธสัญเจตนา รสสัญเจตนา โผฏฐัพพสัญเจตนา อัมมสัญเจตนา วิตก ๖ ได้แก่ รูปวิตก สัททวิตก คันธวิตก รสวิตก โผฏฐัพพวิตก อัมมวิตก วิจารณ์ ๖ ได้แก่ รูปวิจารณ์ สัททวิจารณ์ คันธวิจารณ์ รสวิจารณ์ โผฏฐัพพวิจารณ์ อัมมวิจารณ์<sup>๓๔๘</sup>

(๔) มรรค ให้พิจารณาเห็นว่ามรรค (ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์) มี ๘ องค์ คือ สัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะสัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ<sup>๓๔๙</sup>

ผู้ปฏิบัติที่มีสติกำหนดรู้ พิจารณาเห็นธรรมที่ปรากฏขึ้นรู้แล้วละ ปล่อยวาง ไม่ยึดมั่นถือมั่นว่าดีชั่ว ถูกผิด เพียงพิจารณาเห็นว่าธรรมก็เป็นเพียงสักว่าธรรม ไม่ใช่สัตว์ บุคคลตัวตน เรา เขา ไม่มีความยึดมั่นถือมั่น นักปฏิบัติผู้ตามรู้รูปรูปนามตามปัจจุบันตามความเป็นจริง ย่อมรู้ชัดลักษณะหน้าที่ และอาการปรากฏของรูปนามนั้นๆ พร้อมทั้งสภาวะแปรปรวนของรูปนาม สภาวะนุ่มไปสู่อารมณ์ของรูปนาม และสภาวะเป็นทุกข์ที่ถูกบีบคั้นด้วยความเกิดดับ เมื่อบรรลุปิัสสนาญาณขั้นสูงย่อมรู้เห็นสภาวะธรรมปัจจุบันที่กำหนดรู้ทั้งหมดนั้นมิมีสภาวะเกิดดับอยู่เสมอ ไม่มีอารมณ์ที่ตีงามน่าพอใจแต่อย่างใด

<sup>๓๔๕</sup> ที.ม.(ไทย) ๑๐/๓๘๖/๓๒๔.

<sup>๓๔๖</sup> ที.ม.(ไทย) ๑๐/๓๘๗ -๓๙๙/๓๒๔ - ๓๒๘.

<sup>๓๔๗</sup> ที.ม. (ไทย) ๑๐/๔๐๐/๓๒๙ - ๓๓๒.

<sup>๓๔๘</sup> ที.ม. (ไทย) ๑๐/๔๐๑/๓๓๒ - ๓๓๔.



### ๓. กระบวนการพัฒนาธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐานเพื่อพัฒนาชีวิต

กระบวนการปฏิบัติและนำมาพัฒนาชีวิตใน ๓ ประเด็น (๑) พัฒนาด้านกายและวาจา (ศีล) (๒) พัฒนาด้านจิตใจ (สมาธิ) (๓) พัฒนาด้านความรู้ (ปัญญา) การเจริญธัมมานุปัสสนาเพื่อพัฒนาชีวิตนี้ ผู้วิจัยได้จัดเข้าในการพัฒนาด้านศีล สมาธิ และปัญญา โดยเมื่อได้ใช้สติพิจารณาธรรมในธรรมทั้ง ๕ หมวด คือ นีวรณ ๕ อายุตน ๖ ชั้น ๕ โพชนงค์ ๗ และสังขะ ๔ (อริยสังข) โดยจะได้อธิบายตามลำดับในประเด็นดังต่อไปนี้

(๑) การมีสติพิจารณากำหนดรู้ธรรมในหมวดธรรมนีวรณ ๕ และอายุตน ๖ เมื่อใช้สติกำหนดพิจารณาปฏิบัติสมาธิตามหมวดนี้แล้ว สติจะเป็นตัวควบคุมก่อนที่จะพูด เจตนาก่อนที่จะพูด และก่อนที่จะกระทำกิจหรือปฏิบัติประกอบสิ่งต่าง ๆ ทางกาย เพื่อให้มีความบริสุทธิ์เป็นการพัฒนาด้านกายและวาจา(ศีล)ให้มีความเรียบร้อยและความสมบูรณ์ในชีวิต

(๒) การมีสติพิจารณากำหนดรู้ธรรมในหมวดชั้น ๕ เมื่อใช้สติกำหนดพิจารณาปฏิบัติสมาธิตามหมวดนี้แล้ว สติจะเป็นตัวระลึกรู้ในรูปและนาม ให้มีจิตเชื่อมั่นในความเป็นจริง ตังมั่นไม่หวั่นไหวในสิ่งที่เกิดขึ้นในตัวตน พร้อมทั้งประกอบความเพียร เป็นการพัฒนาด้านจิตใจ(สมาธิ)ให้มีความตั้งมั่น แน่วแน่ และมั่นคงในการที่จะประกอบความเพียรในชีวิต

(๓) การมีสติพิจารณากำหนดรู้ธรรมในหมวดโพชนงค์ ๗ และสังขะ ๔ (อริยสังข) เมื่อใช้สติกำหนดพิจารณาปฏิบัติสมาธิตามหมวดนี้แล้ว สติจะเป็นตัวระลึกรู้ทางความคิด และความดำริให้ที่ถูกต้อง เป็นการพัฒนาด้านความรู้ (ปัญญา) ให้รู้เท่าทันโลกและชีวิตทำให้เป็นอิสระหลุดพ้นจากความทุกข์โดยประการทั้งปวง

### ๔. วิธีการเจริญสมาธิธัมมานุปัสสนากับการพัฒนาชีวิต (ศีล)

การเจริญสมาธิแบบธัมมานุปัสสนา ส่งผลถึงการสำรวมทางกายและวาจา ให้มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย ศีลเป็นพื้นฐานเป็นตัวช่วยชำระความประพฤติให้บริสุทธิ์ และความประพฤติที่ช่วยชำระศีล ซึ่งต่างก็ช่วยชำระกันและกันให้บริสุทธิ์บุคคลที่มีศีล ก็ชื่อว่ามีประพฤติที่ดีเป็นระเบียบเรียบร้อย ดังนั้น ศีลจึงเป็นองค์ประกอบของความดีหรือความประพฤติของบุคคลมีปัญญาที่จะพัฒนาตัวเอง การเจริญสมาธิแบบธัมมานุปัสสนา เพื่อพัฒนากายและวาจา ๓ ประเด็น คือ(๑) วาจาชอบ (๒) กระทำชอบ (๓) อาชีพชอบ

#### (๑) วาจาชอบ (สัมมาวาจา)

สัมมาวาจา หมายถึง วาจาชอบ <sup>๓๔๐</sup> วาจาหมายถึงคำพูดหรือการพูด คือการไม่กล่าววาจาประกอบด้วยคำเท็จ ไม่กล่าววาจาใส่ร้ายทำให้แตกสามัคคี ไม่กล่าววาจาหมิ่นการชนะอันทำให้เกิดการแข่งดี แต่กล่าววาจาที่อาศัยปัญญา และเหมาะสมตามกาลสมัย ให้พูดคำที่อ่อนหวาน ประสานสามัคคี เกิดผลดีมีประโยชน์ต่อผู้อื่น เพราะพูดด้วยเมตตาจิต

ในการปฏิบัติสมาธิแบบการเจริญธัมมานุปัสสนานั้น เมื่อผู้ปฏิบัติอยู่สมาธิจะเกิดการสำรวมทางวาจาหรือการที่จะพูด โดยมีสติยับยั้งในการที่จะพูด เพราะคำพูดนั้นเป็นสิ่งสำคัญในการสื่อสารของมนุษย์ทุก ๆ วัน และเมื่อพูดผิดจะเกิดโทษต่อตนเองและผู้อื่น แต่เมื่อได้เจริญสมาธิแบบธัมมานุปัสสนาแล้วจะมีสติ โดยไม่พูดโดยความใคร่ (กามฉันทะ) ไม่พูดด้วยความโกรธ (พยาบาท) ไม่พูดด้วยสังเลไม่รู้จริง (วิจิกิจฉา) ไม่พูดด้วยลึกลับ (ถีนมิทตะ) และไม่พูดด้วยฟุ้งซ่าน (อุทัจจกุกุกุจะ)

<sup>๓๔๐</sup> ที.ม. (ไทย) ๑๐/๔๐๗/๓๓๗ - ๓๓๘.

## (๒) กระทำชอบ (สัมมากัมมันตะ)

สัมมากัมมันตะ หมายถึง การงานชอบหรือการกระทำชอบการกระทำกายและจิตใจให้ตั้งมั่นนั้น ต้องเว้นจากการตัดรอนชีวิต เว้นจากการถือเอาของที่เขามาได้ให้เว้นจากการประพฤติดีกในกามทั้งหลายโดยใช้สติไปยับยั้งในการกระทำต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้น<sup>๓๕๑</sup> และเมื่อทำจิตใจให้เกิดความดีแล้วยังส่งผลถึงความมีระเบียบวินัย และมีกิริยามารยาทงดงาม เฉพาะอย่างยิ่งเน้นศีลในระดับไม่เบียดเบียนกันคือการอยู่ร่วมกันโดยสงบสุขในสังคม<sup>๓๕๒</sup> การไม่ประทุษร้ายต่อชีวิตและร่างกาย การไม่ละเมิดกรรมสิทธิ์ของกันและกัน การไม่ละเมิดต่อของรักกัน ไม่ประทุษร้ายจิตใจลบหลู่เกียรติทำลายตระกูลวงศ์ของกันและกัน พร้อมทั้งยังส่งเสริมเรื่องการกระทำที่ผิดพลาดเสียหายและคุ้มตัวไว้ในคุณความดี

เมื่อผู้ปฏิบัติการทำสมาธิแบบธัมมานุปัสสนาแล้วจะมีสติยังคิดในส่วนของการสำรวมทางกายโดยการกระทำชอบ เช่น ไม่กระทำให้ชีวิตของสัตว์อื่นต้องลำบากไม่มีความอยากในสิ่งที่ต้องการ และไม่มีความกระสันอยากในกามตั้งนั้นเมื่อเจริญสมาธิแบบธัมมานุปัสสนาแล้วมีจิตปราศจากการครอบงำของกิเลสจิตใจผู้ปฏิบัติย่อมทำให้ผู้ปฏิบัติจะมีจิตใจสะอาดบริสุทธิ์

## (๓) อาชีพชอบ (สัมมาอาชีวะ)

สัมมาอาชีวะ หมายถึง การเลี้ยงชีพชอบ<sup>๓๕๓</sup> การดำเนินชีวิต การทำมาหากิน พระพุทธศาสนา มองว่าการดำเนินชีวิตนั้น ต้องเป็นการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง และไม่เห็นด้วยกับการดำเนินชีวิตที่จะทำอะไรก็ได้ขอแต่เพียงให้ได้ในสิ่งที่ตนปรารถนามา แต่พระพุทธศาสนามีทัศนะว่าการที่จะได้อะไรมานั้น ต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานแห่งความถูกต้องเท่านั้น

การทำงานต้องคำนึงถึงอย่างยิ่ง คือ การทำงานสุจริต เป็นสิ่งที่ควรส่งเสริมและสนับสนุนให้อย่างสม่ำเสมอ การทำงานมีผลตอบแทนเพื่อการดำรงชีวิตที่ดีงาม ด้วยวิธีการที่ถูกต้องเหมาะสม เรียกว่า สัมมาอาชีพ ตรงกันข้าม การทำงานที่มีผลตอบแทนด้วยวิธีการที่ไม่เหมาะสมและมีผลทำให้บุคคลอื่นเดือดร้อน เรียกว่า มิจฉาอาชีพ พระพุทธศาสนาให้คุณค่าแก่การทำงานสุจริตสูงมาก การทำงานทำให้ผู้ทำมีคุณค่าและคุณประโยชน์ และทำให้ผู้ทำมีโอกาสพัฒนาสัมพันธภาพกับบุคคลอื่น เข้าใจบุคคลอื่น โดยไม่เอาตัวเองเป็นศูนย์กลางการทำงาน ทำให้ผู้มีรายได้ผลตอบแทน ช่วยให้ชีวิตอยู่รอด

ในการปฏิบัติสมาธิแบบธัมมานุปัสสนานั้น เป็นการใช้สติยับยั้งในส่วนของการกระทำหรือการประกอบอาชีพทางสุจริตและการพิจารณาธรรมให้รู้ตามความเป็นจริง จะเป็นตัวช่วยเสริมในส่วนของการประพฤติปฏิบัติทางจิตใจเพื่อไม่ให้เกิดโทษทางการประกอบอาชีพในทางที่ผิดในส่วนตัวตนและบุคคลอื่น เพื่อเป็นการพัฒนาศีลหรือสำรวมของการกระทำให้เกิดคุณงามความดีในส่วนของการงานประกอบอาชีพ

การกำหนดรู้โดยใช้สติพิจารณานิเวรณตามลำดับแล้ว การสำรวมทางการประกอบอาชีพนั้นจะมีลักษณะดังนี้ (๑) การไม่เบียดเบียนสัตว์ (๒) การไม่เบียดเบียนทรัพย์สินของผู้อื่น (๓) การไม่เบียดเบียนล่วงละเมิดประเวณีทางเพศเมื่อผู้ปฏิบัติมีสติด้วยการเจริญธัมมานุปัสสนาแล้วนั้นจะประกอบด้วยความสุขจิตและยังเกื้อหนุนการดำเนินชีวิตตามหลักสัมมาอาชีวะเกื้อหนุนกายสุจริตหรือการเลี้ยงชีพชอบทางกาย

<sup>๓๕๐</sup> ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๘๓/๘๖.

<sup>๓๕๑</sup> ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๙๙/๒๗๕.

<sup>๓๕๒</sup> พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ, หน้า ๕๙๗.

<sup>๓๕๓</sup> ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๙๙/๒๗๕.

## ๕. วิธีการเจริญสมาธิธัมมานุปัสสนากับการพัฒนาจิตใจ (สมาธิ)

การฝึกสมาธิแบบธัมมานุปัสสนาในหมวดชั้นที่ ๕ แล้วย่อมมีผลส่งถึงด้านจิตใจ ทำให้เป็นผู้มีจิตใจสงบ ตั้งมั่น เชื่อมั่นและบุคลิกลักษณะเข้มแข็ง หนักแน่น มั่นคง สงบ เยือกเย็น สุขภาพ ผ่องใส กระจับกระจ่าง กระจ่างกระจ่าง เบิกบาน งามสง่า มีเมตตากรุณา มองดูรู้จักตนเองและผู้อื่นตามความเป็นจริง ลักษณะเช่นนี้เป็นลักษณะของผู้มีสมาธิ มีความตั้งมั่นในจิตใจ ซึ่งตรงกันข้ามกับลักษณะของผู้มีจิตใจที่ไม่มั่นคง ซึ่งจะอ่อนไหวง่าย ตีใจหลงใหลง่าย หรือหยาบกระด้าง ฉุนเฉียว เกรี้ยวกราด หงุดหงิด วุ่นวาย วุ่นวาย จู้จี้จ้าน สอดแสบ ลูกลี้ ลูกกลน หรือหงอยเหงานาเศร้าซึม ลังเลหาตระแวง เป็นต้นดังนั้นการพัฒนาชีวิตในด้านจิตใจถือเป็นความสำคัญต่อชีวิตทุกชีวิต เพราะเมื่อเมื่อเจริญสมาธิแบบธัมมานุปัสสนาส่งผลให้ชีวิตมีความสมบูรณ์ทางจิตใจที่ติงามแล้วย่อมส่งผลถึงการมีสติสัมปชัญญะต่อตนเอง เช่น ด้านระลึกชอบ ด้านตั้งใจชอบและด้านเพียรชอบ

### (๑) ระลึกชอบ (สัมมาสติ)

สัมมาสติคือการระลึกชอบ <sup>๓๕๔</sup> การมีสติตั้งมั่นในตน ควบคุมจิตใจไว้และให้อยู่กับสิ่งที่กำลังกระทำหรือที่เกี่ยวข้องในเวลา นั้น ๆ ใจอยู่กับกิจ จิตอยู่กับงาน ระลึกได้ถึงสิ่งที่ติงาม เกื้อกูลเป็นประโยชน์ไม่หลงไหลเลื่อนลอย ไม่ละเลยหรือปล่อยตัวผลเอเลอ โดยเฉพาะสติที่ตั้งมั่นตนให้ทันต่อพฤติกรรมของร่างกาย ความรู้สึกสภาพจิตใจ และความนึกคิดของตน ไม่ปล่อยให้อารมณ์ที่เฝ้ายวนหรือยุ่งมาฉุดกระชากให้หลุดหลงเลื่อนลอยไปเสีย

การฝึกสมาธินั้นย่อมมีสติสัมปชัญญะตลอดเวลา มีลักษณะสำคัญอย่างหนึ่งที่ว่าผู้นั้นเป็นผู้อยู่ในปัจจุบันหรือมีชีวิตอยู่ในปัจจุบัน กล่าวคือสติกำหนดตามทันสิ่งที่กำลังจะเกิดขึ้น เป็นไปอยู่หรือกระทำอยู่ในขณะนั้น ๆ แต่ละขณะ ๆ ไม่ปล่อยให้คลาดเคลื่อนไปตามอารมณ์ที่เป็นอกุศลกรรมต่าง ๆ ที่มาเกี่ยวข้องกับชีวิต

การปฏิบัติแบบธัมมานุปัสสนานั้นในหมวดนี้ จัดเข้าในส่วนของชั้นที่ ๕ โดยเมื่อได้ทำสมาธิแบบธัมมานุปัสสนาแล้วจะมีสติระลึกอยู่ในส่วนของชั้นที่ ๕ ตามความเป็นจริง ในประเด็นนี้จะได้ขยายตามลำดับ ในหมวดชั้นที่ ๕ นี้จัดเข้าความระลึกชอบ คือ ความระลึกชอบในกาย (รูป) เวทนา (ความรู้สึก) จิต (เกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป, ความคิด) และธรรม (กุศล, อกุศล)

### (๒) ตั้งใจชอบ (สัมมาสมาธิ)

สัมมาสมาธิ คือความตั้งใจมั่นชอบ <sup>๓๕๕</sup> ได้แก่ การฝึกฝนอบรมจิตในขั้นที่สูงขึ้น เพื่อให้จิตมีความสงบ ตั้งมั่นแน่วแน่ต่ออารมณ์ที่กำลังกำหนดพิจารณา จิตที่มีสมาธิย่อมเป็นจิตที่มีคุณภาพและสมรรถภาพสูง ประโยชน์สูงสุดของสมาธิคือ การปฏิบัติเพื่อบรรลุปาหามายได้แก่ การรู้เห็นตามความเป็นจริง

สมาธิ หมายถึง ความตั้งใจมั่นแห่งจิต <sup>๓๕๖</sup> ความที่จิตมั่นคงไม่หวั่นไหวดุจเสาเรือนที่ปักลงมั่น ย่อมรับน้ำหนักได้ดี ไม่โยกคลอนฉันใด ดวงจิตที่มั่นคงด้วยกำลังสมาธิก็ฉนั้นนั้น นับว่าเป็นการก้าวหน้าแห่งการพัฒนาจิตใจให้บริสุทธิ์ เป็นกำลังสำคัญเพื่อมุ่งไปสู่ความหลุดพ้นจากกิเลสตัณหาทั้งปวง คือการบรรลุมรรค ผล นิพพานอันเป็นจุดหมายสูงสุดทางพระพุทธศาสนา

ในการปฏิบัติสมาธิ (ธัมมานุปัสสนา) ที่กระทำให้มากหรือเจริญให้มากแล้วย่อมส่งถึง ย่อมไม่วอกแวกหวั่นไหว แม้มีอารมณ์ภายนอกมากระทบ ก็รักษาความเป็นปกติไว้ได้ดวงจิตอย่างนี้มีคุณค่ามากสมาธิจะเกิดขึ้น หรือตั้งมั่นและมั่นคงอยู่ได้นานเท่าใดนั้น ก็ขึ้นอยู่กับ การประพฤติปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานไป

<sup>๓๕๔</sup> ที.ม.(ไทย) ๑๐/๒๘๘/๒๖๓.

จนถึงขั้นวิปัสสนาญาณ การปฏิบัติฝึกฝนอบรมจิต จนจิตเป็นสมาธิ เมื่อจิตเป็นสมาธิแล้วก็จะก้าวขึ้นสู่ ญาณ ปัญญา มีความรู้แจ้ง เห็นจริงตามสภาวะธรรม สามารถเข้าถึง ทิฏฐธรรมสุขวิหาร ญาณทัสสนะ สติสัมปชัญญะ และ อาสวักขยญาณ <sup>๓๕๗</sup>

### (๓) เพียรชอบ(สัมมาวายามะ)

สัมมาวายามะ หมายถึง ความเพียรชอบ <sup>๓๕๘</sup> อันเป็นความเพียรที่เป็นคุณธรรมสำคัญยิ่งในพระพุทธศาสนา เหตุผลก็คือพระพุทธเจ้าทรงพากเพียรจึงสามารถค้นพบสัจธรรมได้ มิใช่เป็นผลสำเร็จจากการอ่อนน้อมหรือการครุ่นคิดคำนึงเอาเท่านั้น ความเพียรพยายามจึงเป็นหน้าที่ของมนุษย์ทุกคน เมื่อปฏิบัติธัมมานุปัสสนาแล้วจะมีความเพียรเกิดขึ้น ดังต่อไปนี้

๑. สังวรปธาน คำว่าสังวร แปลว่า สำรวม ระวัง และคำว่าปธาน แปลว่า เพียร พากเพียร ตั้งใจตั้งนั้นคำว่า สังวรปธาน จึงหมายถึงเพียรระวัง ในที่นี้คือการสำรวมระวังเมื่อตาเห็นรูป หูได้ยินเสียง จมูกได้กลิ่น ลิ้นได้ลิ้มรส กายได้ถูกต้องโภกฐัพพะ ใจได้รู้ธรรมอารมณ์ ไม่ให้บาปกรรมหรืออกุศลธรรมเกิดขึ้นภายในจิตใจ สังวรปธาน เป็นธรรมเครื่องกำจัดความเกียจคร้าน สนับสนุนกำลังกายและจิตใจให้เข้มแข็งอดทน

๒. ปหานปธาน หมายถึง เพียรละบาปกรรมหรืออกุศลธรรมมี กามวิตก พยาบาทวิตก วิหิงสาวิตก และอกุศลธรรมอื่น ๆ ที่เกิดขึ้นแล้วให้หมดสิ้นไปเสีย

๓. กาวนาปธาน หมายถึงเพียรสร้าง หรือเพียรเจริญ ในกุศลธรรมหรือความดี เช่นกุศลกรรมบถ ๑๐ ความไม่โลภ ไม่โกรธ ไม่หลง และโพชฌงค์ ๗ มี สติ ธรรมวิจย วิริยะ ปิติ ปัสสทธิ สมาธิ อุเบกขา ให้เกิดขึ้น

๔. อนุรักษนาปธาน หมายถึงเพียรรักษาและส่งเสริม ในกุศลธรรมหรือความดีที่เกิดขึ้นแล้วในจิตใจ คอยถนอมสมาธิที่เกิดขึ้นแล้วให้ตั้งมั่น และกระทำในความดีให้เจริญงอกงามไปพลอยยิ่ง ๆ ขึ้นไป <sup>๓๕๙</sup>

ความเพียรนี้มาคู่กับความอดทนอดกลั้นเป็นความรู้สึกไม่ย่อท้อต่อปัญหาและมีความหวังที่จะเอาชนะอุปสรรคทั้งปวงโดยมีศรัทธาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ นำใจ และเตือนใจความอดทนเป็นเครื่องมือสำหรับคนใจเย็นและใจงามด้วยไม้ซ่มหะลุดันรบเร้าและรุ่มร้อน เพราะมันจะทำให้มีโอกาสผิดพลาดได้ง่ายหรือสูญเสียความอดทนในที่สุด ดังนั้น ความเพียรจึงเป็นวิถีทางของบุคคลที่หาญกล้าและท้าวต่ออุปสรรคใด ๆ ทั้งมวล <sup>๓๖๐</sup>

### ๖. วิธีการเจริญสมาธิธัมมานุปัสสนากับการพัฒนาความรู้ (ปัญญา)

การเจริญธัมมานุปัสสนาในหมวดโพชฌงค์ ๗ และ สัจจะ ๔ เป็นการพัฒนายปัญญา เพราะธรรมทั้ง ๒ หมวดนี้เป็นการปฏิบัติที่สามารถไปสู่การรู้แจ้ง (ตรัสรู้) คือ การทำปัญญาให้เจริญงอกงาม หรือรู้แจ้งการพัฒนาปัญญานั้นให้มีการรับรู้ เรียนรู้ อย่างถูกต้องของสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง เข้าใจสิ่งนั้นทั้งหลายตามสภาวะหรือตามที่เป็น เป็นไม่เอนเอียงด้วยอกุศล ที่จะทำให้การรับรู้ผิดพลาดคลาดเคลื่อนจากความเป็นจริง ขึ้นต่อไปคือวินิจฉัยด้วยการใช้ปัญญาบริสุทธิ์ ไม่ใช่ด้วยกิเลส เป็นปัญญาที่รู้จักเข้าใจสภาวะธรรมและชีวิตตามความเป็นจริง เข้าใจความเจริญและความเสื่อมของ ความเป็นอยู่ของชีวิตตามความเป็นจริงและตามเหตุปัจจัย รู้จักทาง

<sup>๓๕๕</sup> ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๕๙/๒๗๔.

<sup>๓๕๖</sup> วาดิน อินทสระ, **กรรมฐานหรือภาวนา**, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๔.

<sup>๓๕๗</sup> พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ**, หน้า ๘๓๖.

<sup>๓๕๘</sup> ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๕๙/๒๗๕.

<sup>๓๕๙</sup> พระสังฆราช สิริจันทร์, **การศึกษาเชิงวิเคราะห์หรือปริวรรค: กรณีการดำเนินชีวิตในพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท**, วิทยาลัยปริญาศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัย, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔).

แก้ไขปัญหาและสร้างสรรค์ความสำเร็จให้ตนพัฒนายิ่งขึ้น ๆ ขึ้นไป รู้เท่าทันโลกและชีวิตทำให้เป็นอิสระหลุดพ้นจากความทุกข์โดยสมบูรณ์ พัฒนาไปจนถึงขั้นวิมุตติ คือหลุดพ้นเป็นอิสระที่แท้จริง จิตใจไม่ถูกยึดมั่นในสิ่งทั้งหลาย ไม่ถูกครอบงำ ผู้ที่ฝึกฝนอบรมพัฒนาทางปัญญาแล้วเรียกว่า ผู้มีความเห็นที่ถูกชอบ (สัมมาทิฐิ) และผู้มีความดำริชอบ (สัมมาสังกัปปะ)

### (๑) ความเห็นชอบ (สัมมาทิฐิ)

สัมมาทิฐิคือความเห็นชอบ<sup>๓๖๐</sup> ความเห็นชอบหรือความเห็นที่ถูกต้องในความเป็นจริงในสิ่งทั้งหลาย เพราะได้ปฏิบัติสมาธิธัมมานุปัสสนาโดยผ่านกระบวนการปฏิบัติตามขั้นตอนสติสัมปชัญญะจะไตร่ตรองแยกแยะในสิ่งทั้งหลาย เห็นว่า บาปบุญมีจริง เห็นว่า สัตว์ทั้งหลายได้รับความลำบาก และสัตว์ทั้งหลายมีการกระทำเป็นเหตุเป็นปัจจัยให้เกิดขึ้น ผู้ปฏิบัติที่มีความเห็นชอบจะเข้าใจในประเด็นต่อไปนี้

๑. **อัตถิทิฐิ** คือ ผู้ที่มีความเห็นว่า บาป บุญ คุณ โทษมีจริง ทานที่ให้แล้วก็มีผล ยัญที่บูชาแล้วก็มีผล กานเช่นสรวงก็มีผลผลวิบากแห่งกรรมที่บุคคลทำดีหรือทำชั่วก็มีอยู่เป็นต้น

๒. **กิริยทิฐิ** คือ ผู้ที่มีความเห็นว่า สัตว์ทั้งหลายที่ได้รับความลำบากได้รับความลำบากต่างๆ ย่อมอาศัยเหตุปัจจัยเกิดขึ้น ไม่ได้เกิดขึ้นเอง

๓. **เหตุกทิฐิ** คือ สรรพสัตว์ทั้งหลายที่กำลังเป็นไปอยู่ มีเหตุหน้า เหตุหนุน เหตุเนื่องอยู่เบื้องหลัง ไม่ปฏิเสธเหตุ และเชื่อว่า กรรมดี หรือกรรมชั่วที่สัตว์ทั้งหลายทำกันอยู่ จะเป็นเหตุให้เกิดผลได้ ความบริสุทธิ์ของสัตว์ทั้งหลายมีเหตุมีปัจจัยอิทธิพลของความเชื่อที่มีผลต่อการประพฤติศีลธรรม<sup>๓๖๑</sup>

ดังนั้น เมื่อมีความเห็นถูกต้องแล้วนำมาปฏิบัติในทางที่ถูกต้องตามหลักความเป็นจริง จะเป็นการช่วยพัฒนาชีวิตของผู้ปฏิบัตินั้น ๆ ประสบความสำเร็จทั้งทางกายและจิตใจ เพื่อสามารถหลุดพ้นจากความทุกข์ทั้งหลายทั้งปวงในโลกได้

### (๒) ดำริชอบ (สัมมาสังกัปปะ)

สัมมาสังกัปปะคือความดำริชอบ<sup>๓๖๒</sup> ดำริในที่นี้หมายถึงความคิดนึกตรึกตรองที่จะตัดสินใจเพื่อทำหรือไม่ทำอะไรบางอย่างดังนั้นความดำริจึงเป็นตัวนำไปสู่การพูดและการกระทำต่อไปถ้าว่าตามความจริงแล้วความดำริก็คือมโนกรรมหรือการคิดนั่นเองบางแห่งท่านใช้คำว่าวิตก (ความตรึก) และวิจารณ์ (ความตรอง) และทั้ง ๒ อย่างนี้เป็นวจีสังขาร<sup>๓๖๓</sup> คือเป็นตัวปรุงแต่งวาทาเพราะว่าคนเราย่อมคิดก่อนพูดออกมาตามที่คิด การเจริญธัมมานุปัสสนาแล้วจะมีความเข้าใจจากการปฏิบัติทั้งทางกายและวาทา โดยมีสติสัมปชัญญะไตร่ตรองแยกแยะในธรรมที่เกิดขึ้นนั้น ๆ แล้วจะมีความฝึกฝนในส่วนธรรมที่เป็นกุศลประกอบกับการพัฒนากุศลให้เกิดขึ้นหรือมีความดำริตรึกในทางที่ชอบ เรียกว่า กุศลวิตก<sup>๓๖๔</sup> คือ ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เช่น ไม่มุ่งร้าย ไม่เบียดเบียน และเห็นโทษในกาม ดังนี้

๑. **อพยาบาทวิตก** ความตรึกตรองที่ไม่มีความมุ่งร้ายไม่มีความโกรธไม่มีความเกลียดตรงกันข้ามมีแต่ความสงสารเห็นใจ

<sup>๓๖๐</sup> พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), สัมมาสมาธิและสมาธิแบบพุทธ, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๙), หน้า ๔๕.

<sup>๓๖๑</sup> ม. ม. (ไทย) ๑๒/๑๔๙/๑๒๓.

<sup>๓๖๒</sup> ม.ม.(ไทย) ๑๓/๙๒/๙๕.

<sup>๓๖๓</sup> ที.ม.(ไทย) ๑๐/๒๙๙/๓๕๘.

**๒. อวิหิงสาวิตก** ความตรึกที่จะไม่เบียดเบียนไม่ประทุษร้ายมีแต่คิดจะช่วยเหลือสิ่งที่ตรงกันข้ามกับอพยาบาทวิตกก็คือพยาบาทวิตกหมายถึงการคิดมุ่งร้ายสิ่งตรงข้ามกับอวิหิงสาวิตกก็คืออวิหิงสาวิตกหมายถึงการคิดเบียดเบียน

**๓. เนกขัมมสังกัปปะ** ความดำริที่จะออกจากกามหรือออกจากโลกียวิสัยออกดำรงชีวิตเป็นสมณะเนกขัมมสังกัปปะเกิดจากการเห็นทุกข์เหมือนกันและเป็นการเห็นทุกข์ที่แจ่มแจ้งชัดเจนมากจนกระทั่งเห็นว่าชีวิตฆราวาสเป็นแหล่งเพาะความทุกข์เป็นสิ่งที่น่าขยะแขยงทนอยู่ไม่ไหวต้องสลະออกไป

การดำเนินชีวิตต้องอาศัยหลักของการของ เนกขัมมะ หรือที่เรียกอีกอย่างหนึ่ง “การเสียสละหรือการละสิ่งที่ทำให้เกิดทุกข์ เพราะความทุกข์เกิดจากการยึดมั่นถือมั่นในกาม และกามในทางพระพุทธศาสนา มี ๒ ลักษณะ คือ “กิลีสกามและวัตถุกาม”<sup>๓๖๖</sup> กามทั้งสองประการนี้เป็นเหตุแห่งความทุกข์ทั้งปวง ซึ่งกามเกิดจากความต้องการต่าง ๆ มาอำนวยความสะดวกทางอารมณ์หรือการมี ความต้องการวัตถุมารอบครองเพื่อให้เกิดความสุข แต่กามทั้งสองประการนี้จะต้องแสวงหามาด้วยความอยากลำบาก กว่าที่จะแสวงหาได้เมื่อได้มาแล้วก็ไม่ยั้งยืนจะต้องแสวงหาใหม่อีกต่อไป ซึ่งเป็นวิญญูสงสารในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ที่มีกามเป็นเครื่องล่อตังนั้นในการปฏิบัติธัมมานุปัสสนาจัดเข้าฝ่ายโลกียะหมายถึงความดำริชอบเบื้องต้นยังเจือปนด้วยกิเลสอาสวะซึ่งอยู่ในชั้นโลกียะโดยแบ่งออกเป็น ๓ อย่าง (๑) ความนึกคิดในทางสละปลอดจากกาม (๒) ความนึกคิดปลอดจากพยาบาท (๓) ความนึกคิดปลอดจากการเบียดเบียน

## ๗. สรุป

ธัมมานุปัสสนาที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงในมหาสติปัฏฐาน คือ พิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลาย มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้ ธัมมานุปัสสนาในมหาสติปัฏฐาน คือ การพิจารณาธรรมในธรรมทั้ง ๕ หมวด คือ (๑) หมวดนิเวรณ (๒) หมวดขันธ (๓) หมวดอายตนะ (๔) หมวดโพชฌงค์ และ (๕) หมวดอริยสัง

วิธีการเจริญธัมมานุปัสสนาเพื่อพัฒนาชีวิต คือ การนำผล ของการปฏิบัติแบบธัมมานุปัสสนามาปรับใช้เพื่อพัฒนาชีวิตในด้านศีล สมาธิ และปัญญา คือ (๑) พัฒนาศีล เมื่อปฏิบัติสมาธิแบบธัมมานุปัสสนาอย่างถูกต้องแล้ว จะสามารถพัฒนากาย วาจา ให้มีความเป็นระเบียบ เรียบร้อย ย่อมมีศีลที่สมบูรณ์ตามหลักอริยมรรคมีองค์ ๘ ในหมวดศีลสิกขา คือ สัมมาวาจา สัมมาภังคะ สัมมาอาชีวะ (๒) พัฒนาสมาธิ คือ การปฏิบัติสมาธิแบบธัมมานุปัสสนาย่อมส่งผลถึงความตั้งมั่นของจิตใจ มีความเชื่อมั่น มีความมั่นใจ เป็นการพัฒนาสมาธิให้สูงขึ้น การพัฒนาสมาธิที่สมบูรณ์แล้วนั้น จัดเข้าหลักอริยมรรคมีองค์ ๘ ในหมวดสมาธิสิกขา คือ สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ (๓) พัฒนาปัญญา คือ พัฒนาการเห็นแจ้งหรือวิธีทำให้เกิดการเห็นแจ้ง การอบรมความรู้ให้มีความเห็นแจ้งรู้ชัดในสิ่งทั้งหลายตรงต่อสภาวะของมันทำให้เข้าใจตามความเป็นจริงจนถอนความหลงผิด ความรู้ผิด และความยึดติดในสิ่งทั้งหลายได้ เมื่อบุคคลต้องการพัฒนาความรู้ ให้เจริญขึ้น จนได้ชื่อว่า ปัญญา ก็ต้องเจริญกระทำให้มาก จนละอวิชชาได้แล้วทำวิชชาให้เกิดขึ้น ในอริยมรรคมีองค์ ๘ การพัฒนาปัญญาได้สมบูรณ์แล้ว จัดเข้าในหมวดปัญญาสิกขา คือ สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปะ

<sup>๓๖๔</sup> พระธรรมปิฎก

<sup>๓๖๕</sup> แสง จันทร์งาม, อริยสัง ๔ หัวใจของพระพุทธศาสนา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ: บริษัทสร้างสรรคบุ๊คส์จำกัด, ๒๕๔๔), หน้า ๙๕ - ๙๖.

<sup>๓๖๖</sup> อ.จ. ฉก. (ไทย) ๒๒/๓๘๐/๔๙๖.

<sup>๓๖๗</sup> ข.ม. (ไทย) ๒๙/๒/๑.

## เอกสารอ้างอิง

มหาวิทยาลัยมหาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาลงกรณราชวิทยาลัย, กรุงเทพฯ:

โรงพิมพ์มหาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๑๘. กรุงเทพฯ:

โรงพิมพ์เพิ่มทรัพย์การพิมพ์, ๒๕๔๖.

..... . พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาลงกรณ

ราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

พระโสภณมหาเถระ (มหาสีสยาตอ), มหาสติปัฏฐานสูตร, แปลโดยพระคันธสาราภิกษุ, พิมพ์ครั้งที่ ๑,

กรุงเทพฯ: ไทยรายวันการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๔๙.

พระอาจารย์ ดร. ภัททันตะ อาสภเถระ, การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามหลักสติปัฏฐาน ๔, กรุงเทพฯ:

โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒.

วศิน อินทสระ. กรรมฐานหรือภาวนา. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

แสง จันทร์งาม. อริยสัจ ๔ หัวใจของพระพุทธศาสนา. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ: บริษัทสร้างสรรค์

บุ๊คส์จำกัด, ๒๕๔๔

พระมหาสุรภูมิ จนฺทธมฺโม, “การศึกษาสัมมาวาจาในพระพุทธปรัชญาเถรวาท”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์

มหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.

พระสังวาลย์ สิริจันโท. การศึกษาเชิงวิเคราะห์อริยมรรค: กรณีการดำเนินชีวิตในพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท,

วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหามกุฏ

ราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔.



## ศึกษาการใช้บาตรในพระพุทธศาสนาเถรวาท

### A Study of Using Alms-Bowl in Theravada Buddhism

วีรพล พิชนาหารี \*

พระมหาภักขุวัชร เขมทสสี, ป.ธ. ๙, ดร.,

พระครูวินัยธรอำนาจ พลปญโญ, ดร.\*\*

#### บทคัดย่อ

งานวิจัยเล่มนี้เป็นงานวิจัยคุณภาพ ผู้วิจัยมีความประสงค์ที่จะศึกษาเรื่องการใช้บาตรในพระพุทธศาสนาเถรวาทโดยมีวัตถุประสงค์ในการวิจัยดังนี้คือ (๑) ศึกษาประวัติของบาตรในพระพุทธศาสนาเถรวาท (๒) ศึกษาทบทวนเกี่ยวกับประวัติการใช้บาตรในพระพุทธศาสนาเถรวาทและ (๓) ศึกษาประโยชน์ของการใช้บาตรในพระพุทธศาสนาเถรวาท

ผลจากการวิจัยพบว่า ประวัติความเป็นมาของบาตรนั้น เริ่มมีการใช้มาก่อนสมัยพุทธกาล โดยนักบวชสันยาสีได้นำผลไม้เต้าบ้าง เมล็ดมะม่วงหิมพานต์บ้างซึ่งแห้งและมีขนาดใหญ่โดยเอาเมล็ดออก บางที่เป็นดินเผา บางครั้งเป็นกะโหลกผี แล้วใช้เชือกร้อยเป็นห่วงสำหรับใช้ถือ หิ้ว หรือคล้อง บาประสงค์เพื่อรับอาหาร ส่วนบาตรใบแรกของพระพุทธเจ้า คือ บาตรที่ขมิฐิการพรหมนำมาถวายคราวเสด็จออกบวช พระวินัยปิฎกจลวรรคกล่าวถึงบาตรที่อนุญาตไว้ ๒ ชนิด คือบาตรดินและบาตรเหล็กจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ชี้ให้เห็นได้ว่า การทำบาตรในประเทศไทยมีมาตั้งแต่ในสมัยรัชกาลที่ ๑ แห่งรัตนโกสินทร์ ปัจจุบันการทำบาตรแบ่งเป็น ๓ ประเภท ได้แก่ (๑) การทำบาตรใหม่ (๒) การนำบาตรเก่ามาปรับปรุงสภาพ และ (๓) การซ่อมแซมบาตร

พระพุทธเจ้าได้ทรงวางบทบัญญัติเกี่ยวกับการใช้บาตรในพระพุทธศาสนาเถรวาทไว้ดังนี้(๑) การใช้บาตรเพื่อรับปัจจัยสี่ (๒) พระอุปัชฌาย์บอกการใช้บาตรแก่ภิกษุผู้บวชใหม่ว่าเป็นกิจวัตร (๓) การใช้บาตรเป็นส่วนหนึ่งของพุทธกิจและ (๔) การใช้บาตรในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของอุตุงควัตร พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติพระวินัยเรื่องบาตรไว้หลายข้อ เช่นพระภิกษุไม่ควรแสวงหาบาตรนอกจากบาตรนอกอธิษฐานไม่ควรขายบาตรหรือตั้งร้านขายบาตรและห้ามสะสมบาตร ส่วนการสละบาตรมี ๓ ลักษณะ คือ ต้องสละแก่สงฆ์ ต้องสละแก่คณะ และต้องสละแก่บุคคล หากภิกษุต้องการขอบาตรใหม่ควรได้รับอนุญาตจากพระภิกษุผู้ผ่านการแต่งตั้งจากคณะสงฆ์ก่อน และพระภิกษุรูปนั้นควรมีความรู้รอบเรื่องพระธรรมวินัย เป็นผู้ฉลาด กอปรด้วยคุณสมบัติ ๕ อย่าง คือ (๑) ต้องไม่ลำเอียงเพราะชอบ (๒) ต้องไม่ลำเอียงเพราะชัง (๓) ต้องไม่ลำเอียงเพราะหลง (๔) ต้องไม่ลำเอียงเพราะกลัว และ (๕) รู้จักวิธีว่าสมควรเปลี่ยนหรือไม่สมควรเปลี่ยน

ส่วนพระพุทธบัญญัติเกี่ยวกับการรับบิณฑบาตระบุไว้ว่าภิกษุผู้ออกรับบิณฑบาตควรนุ่งห่มจีวรให้เรียบร้อย คาดประคตเอวห่มจีวร ขณะเข้าไปรับอาหารบิณฑบาต ควรมีความสำรวม ไม่หัวเราะเสียงดัง ไม่ควรเดินโคลงกายไม่เดินแกว่งแขนไม่เดินโคลงศีรษะไม่เท้าสะเอวไม่คลุมศีรษะ ควรรับบิณฑบาตแต่พอเหมาะ ส่วนพระพุทธบัญญัติเกี่ยวกับการรักษาบาตรนั้น ทรงแนะนำพระภิกษุควรเอาบาตรผึ่งแดดเพื่อป้องกันกลิ่นเหม็น ไม่

\* นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์

\*\* อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

ควรเก็บบาตรไว้ในกลด ไม่วางบาตรบนตั่ง ไม่ควรแขวนบาตร และขณะอุ้มบาตรไม่ควรผลักประตู พุทธบัญญัติเหล่านี้เป็นไปเพื่อสุขภาพของตัวภิกษุเอง และป้องกันการถูกตีเตียนจากชาวบ้าน สำหรับประโยชน์ของบาตรมี ๔ ด้าน คือ (๑) ด้านการดำเนินชีวิตของพระสงฆ์ (๒) ด้านการพัฒนาพฤติกรรมของพระภิกษุ (๓) ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และ (๔) ด้านสัญลักษณ์ทางพระพุทธศาสนา

**คำสำคัญ:** บาตร, พระพุทธศาสนาเถรวาท.

## Abstract

This quality research have aim to study the using of alms-bowl in Theravada Buddhism. The objects of research are 1) to study the background of alms-bowl in Theravada Buddhism, 2) to study the disciplinary promulgation of using alms-bowl in Theravada Buddhism and 3) to study the benefit of using alms-bowl in Theravada Buddhism.

### **The results of research as follows;**

The alms-bowl was used by the wonderers before the Buddha's time. Mostly, alms-bowl was made from calabash, big cashew without seeds, terra-cotta and dead-skull. It was stringed around for taking by hand and hanging on shoulder. For the first alms-bowl of the Buddha, it was offered by Ghatikara Brahma when the Buddha gave up lay-life and became the wanderer. According to Buddhist canon, there are 2 kinds of alms-bowl; clay and iron. The story of alms-bowl in Thailand can trace since the king Rama I of Ratanakosindra period. Currently, the method of making alms-bowl can divide into 3 ways; 1) to make new one, 2) to modify it and 3) to amend it.

According to disciplinary codes, the Buddha promulgated regulations for using alms-bowl as follows: 1) using alms-bowl for four requisites, 2) preceptor should introduce the important of using for the new comer, 3) using alms-bowl is one of the Buddha' routine and 4) using for wandering activity. The disciplinary regulations also prohibited Buddhist monks not to find new alms-bowl except wished-alms-bowl and not sell cotta alms-bowl. The Buddha not allowed his disciples to collect alms-bowl. Whoever violated his prohibition, he would punish according to disciplinary codes. The Buddha introduced his disciples to quit owns alms-bowl into 3 ways; 1) donate for Sangha, 2) donate for group and ๓) donate for personality. For the regulation of getting new alms-bowl, the Buddha promulgated disciplinary rules by appointing one monk who is excellency in disciplinary codes and should compose 5 qualities; 1) without bias for love, 2) without bias for hate, 3) without bias for fascination and 4) without bias for fear and 5) he should know whether alms-bowl was changed or not.

For the disciplinary codes for going around for collecting food, monks should wear their robes properly before going around. They should calmly collect food. They should refrain from bad manner; laugh, flounce body, sway alms, flounce head, akimbo, and cover head. For disciplinary codes about preserving their alms-bowl, the Buddha introduced his disciples to solarize owns alms-bowl to remove smell and not allowed them to keep owns alms-bowl inside long handled-umbrella and put on small bench. The alms-bowl should not hang and not open the gate while alms-bowl in hand. Those codes are for monk's healthy and protect from laymen's complaint. The benefit of alms-bowl can find 4 sections; 1) by living style of monks, 2) by practicing monk's behavior, 3) by propagating the Buddha teaching and 4) by showing the symbol of Buddhism.

**Keywords:** Alms-Bowl, Theravada Buddhism

## ๑. บทนำ

บาตร หมายถึง ภาชนะที่ภิกษุสามเณรใช้รับอาหารบิณฑบาต<sup>๓๖๗</sup> ซึ่งมีความตรงกับภาษาอังกฤษว่า บาตร (Patta)a bowl; alms-bowl.<sup>๓๖๘</sup> เป็นบริวารประจำตัวคู่กับไตรจีวร ซึ่งผู้จะอุปสมบทเป็นต้องมียังจะบวชได้ ดังที่เรียกรวมกันว่า “ปตตจีวร” และจัดเป็นอย่างหนึ่งในบริวาร ๘ ของภิกษุ, บาตรที่ทรงอนุญาต มี ๒ อย่าง คือ บาตรเหล็กและบาตรดิน หมายถึงบาตรดินเผาซึ่งสุมดำสนิท<sup>๓๖๙</sup> บาตร ได้มีการริเริ่มการใช้ก่อนสมัยพุทธกาล นักบวชสันยาสีได้มีการนำผลน้ำเต้า, เมล็ดมะม่วงหิมพานต์ ขนาดใหญ่ที่แห้ง เอาเมล็ดออก ดินเผา กะโหลกผี ใช้เชือกร้อยเป็นห่วงสำหรับใช้ถือ หรือหิ้ว หรืออาจจะคล้องที่ป่าด้วยก็ได้เพื่อใช้รับอาหาร แต่อาหารส่วนใหญ่จะเป็นอาหารสด<sup>๓๗๐</sup>

ส่วนความเป็นมาของบาตรในสมัยพุทธกาลพระอรธรรคกถาจารย์ได้กล่าวไว้ว่า บาตรใบแรกของพระพุทธเจ้าคือบาตรที่ฆฏิการพรหม<sup>๓๗๑</sup> นำมาถวายคราวเสด็จออกทรงผนวช ณ ฝั่งแม่น้ำอโนมา บาตรนั้นเกิดหายไปตอนรับข้าวมธุปายาสจากนางสุชาดา ท้าวจตุมหาราช เทพผู้อภิบาลรักษาโลกประจำอยู่ที่ศทั้งสี่ ทรงหยั่งทราบในพระอัยยาศัยจึงนำบาตรศิลาที่มีพรรณรังสีเขียวมาถวายของค์ละ ๑ ใบ รวมเป็น ๔ ใบ พระพุทธองค์ทรงรับบาตรทั้งสี่อริชฐานเข้าเป็นใบเดียวกันในวินัยพุทธบัญญัติ บาตรเป็นบริวารดั้งเดิมของภิกษุอย่างหนึ่งคู่กับไตรจีวร ผู้มุ่งจะบวชพระจำต้องมีไว้ก่อน เป็นข้อที่พระสงฆ์จะต้องซักถามในขณะที่ขอบวชในที่ประชุมสงฆ์ ถ้าไม่มีก็ยังไม่บวชไม่ได้บาตร ภาชนะที่ภิกษุสามเณรใช้รับอาหารบิณฑบาต เป็นบริวารประจำตัวคู่กับไตรจีวร

<sup>๓๖๗</sup> พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, (พิมพ์ครั้งที่ ๒๓, มูลนิธิธรรมทานกุศลจิต, ๒๕๕๘), หน้า ๑๘๐.

<sup>๓๖๘</sup> พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรม, (ครั้งที่ ๓๐, มูลนิธิธรรมทานกุศลจิต, ๒๕๕๘), หน้า ๓๓๔

<sup>๓๖๙</sup> พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, (พิมพ์ครั้งที่ ๒๓, มูลนิธิธรรมทานกุศลจิต, ๒๕๕๘), หน้า ๑๘๐.

<sup>๓๗๐</sup> พระสุริยันต์ ทสสนโย (น้อยสงวน), “การศึกษาวิเคราะห์ บิณฑบาตในฐานะเป็นเครื่องมืออนุชนชีวิตและกุศโลบายในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา”,

วิทยานิพนธ์ พุทธศาสนศึกษาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๑๑.

<sup>๓๗๑</sup> ฆฏิการพรหม พระพรหม ผู้นำสมณบริวารมีบาตรและจีวร เป็นต้น มาถวายแต่พระโพธิสัตว์เมื่อคราวเสด็จออกบรรพชา (มติของพระอรธรรคกถาจารย์), อ้างใน, พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, (พิมพ์ครั้งที่ ๒๓, มูลนิธิธรรมทานกุศลจิต, ๒๕๕๘), หน้า ๕๔.

ซึ่งผู้จะอุปสมบทจำเป็นต้องมีจึงจะบวชได้ ดังที่เรียกรวมกันว่า “ปตตจีวร” <sup>๓๗๒</sup> และบาตรนับเป็นหนึ่งในเรื่องอุปัชฌาย์ <sup>๓๗๓</sup> พุทธองค์ทรงบัญญัติลักษณะของบาตร ซึ่งเป็นอุปกรณ์สำหรับการดำรงชีพของพระภิกษุ ทรงตรัสว่า ที่ชื่อว่า บาตรได้แก่บาตร๒ชนิดคือบาตรเหล็กและบาตรดินเผาส่วนขนาดของบาตรพุทธองค์ทรงบัญญัติไว้ ๓ ขนาด คือ (๑) บาตรขนาดใหญ่ (๒) บาตรขนาดกลาง (๓) บาตรขนาดเล็ก พุทธองค์ทรงตรัสว่าที่ชื่อว่า บาตรขนาดใหญ่ จุข้าวสุกจากข้าวสาร ๒ ทะนาน จุกองเคี้ยวเศษหนึ่งส่วนสี่จุกับข้าวพอสสมควรแก่ข้าวสุกนั้น ที่ชื่อว่า บาตรขนาดกลาง จุข้าวสุกจากข้าวสาร ๑ ทะนานจุกองเคี้ยวเศษหนึ่งส่วนสี่จุกับข้าวพอสสมควรแก่ข้าวสุกนั้นที่ชื่อว่า บาตรขนาดเล็ก จุข้าวสุกจากข้าวสารครึ่งทะนาน จุกองเคี้ยวเศษหนึ่งส่วนสี่จุกับข้าวพอสสมควรแก่ข้าวสุกนั้น บาตรมีขนาดใหญ่มิฉะนั้นเป็นบาตรที่ใช้ไม่ได้ บาตรมีขนาดเล็กกว่านั้นก็เป็นบาตรที่ใช้ไม่ได้ <sup>๓๗๔</sup>

ในกรณีที่ทรงอนุญาตให้มีการใช้บาตรเหล็ก และบาตรดินเผานั้น ในสมัยพุทธกาลได้เกิดเรื่องการดิเคียน คนทั้งหลายต่างก็ตำหนิประณามโพนทนา พุทธองค์จึงได้ทรงบัญญัติเรื่องของบาตรไว้อย่างเข้มงวดกวดขันจากตัวอย่างกลุ่มของพระฉัพคิย์กับใช้บาตรชนิดต่าง ๆ สมัยนั้น พวกภิกษุฉัพคิย์ใช้บาตรชนิดต่าง ๆ คือ บาตรทองคำ บาตรเงิน คนทั้งหลายตำหนิประณามโพนทนาว่า เหมือนคฤหัสถ์ผู้บริโภคมาม ภิกษุเหล่านั้นจึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ พระผู้มีพระภาครับสั่งว่าภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงใช้บาตรทองคำ...ไม่พึงใช้บาตรเงิน ...ไม่พึงใช้บาตรแก้วมณี ...ไม่พึงใช้บาตรแก้วไพฑูรย์ ...ไม่พึงใช้บาตรแก้วผลึก ...ไม่พึงใช้บาตรสัมฤทธิ์ ...ไม่พึงใช้บาตรกระจะก ...ไม่พึงใช้บาตรตีบุก ...ไม่พึงใช้บาตรตะกั่ว...ไม่พึงใช้บาตรทองแดงรูปใดใช้ ต้องอาบัติทุกกฏ ภิกษุทั้งหลายเรอนุญาตบาตร ๒ ชนิด คือ บาตรเหล็ก บาตรดิน <sup>๓๗๕</sup> ภิกษุพึงทรงอดิเรกบาตรไว้ได้ ๑๐ วันเป็นอย่างมาก ให้เกินกำหนดนั้นไป ต้องอาบัตินิสัคคิยปาจิตตีย์ <sup>๓๗๖</sup> และในเรื่องพวกภิกษุฉัพคิย์ทำการสะสมบาตรไว้เป็นอันมากพวกชาวบ้านเดินเที่ยวตามวิหารเห็นเข้าจึงตำหนิประณามว่าโฉนพวกภิกษุฉัพคิย์ฉัพคิย์จึงทำการสะสมบาตรไว้เป็นอันมากจะขายบาตรหรือตั้งร้านขายภาชนะดินเผาภิกษุฉัพคิย์ทั้งหลายได้อินพวกชาวบ้านตำหนิประณามโพนทนาบรรดาภิกษุฉัพคิย์ผู้มกน้อยพากันตำหนิประณามโฉนพวกภิกษุฉัพคิย์จึงทำการสะสมบาตรเล่าภิกษุฉัพคิย์เหล่านั้นได้นำเรื่องนี้ไปบอกภิกษุทั้งหลายให้ทราบพวกภิกษุได้นำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบพระผู้มีพระภาครับสั่งให้ประชุมสงฆ์ทรงประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบท เพราะเรื่องนี้เป็นต้นเหตุ ทรงสอบถามภิกษุทั้งหลายว่า “ภิกษุทั้งหลายทราบว่พวกภิกษุฉัพคิย์ทำการสะสมบาตรจริงหรือ” ภิกษุทั้งหลายทูลรับว่า “จริงพระพุทธเจ้าข้า” พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าทรงดำหนิว่า...โฉนพวก...จึงทำการสะสมบาตรเล่าภิกษุทั้งหลายการกระทำอย่างนี้มิได้ทำคนที่ยังไม่เลื่อมใสให้เลื่อมใสหรือทำคนที่เลื่อมใสอยู่แล้วให้เลื่อมใสยิ่งขึ้นได้เลย <sup>๓๗๗</sup>

บาตร จึงถือว่าเป็น ภาชนะสำหรับใส่อาหารของพระภิกษุสงฆ์ และถือเป็นสิ่งที่สำคัญ และมีคุณค่าทางพระพุทธศาสนา พระพุทธศาสนาได้สอนให้พระสงฆ์มีแนวทางแห่งการดำเนินชีวิตจนกลายเป็นรากฐานทาง

<sup>๓๗๒</sup> พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, พิมพ์ครั้งที่ ๒๒, (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗), หน้า ๑๗๙.

<sup>๓๗๓</sup> อิศระพงษ์ พลธานี, “บ้านบาตร ภูมิปัญญาที่กำลังจะหายไปจากสังคมไทย”, ครั้งที่ ๙, (เอกสารประกอบการประชุมวิชาการแห่งชาติ วิทยาเขตกำแพงแสน: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์), หน้า ๖๙๘ - ๗๐๓.

<sup>๓๗๔</sup> วิ.มหา. (ไทย) ๒/๖๐๒/๑๒๔.

<sup>๓๗๕</sup> วิ.จุ. (ไทย) ๗/๒๕๒/๑๙.

<sup>๓๗๖</sup> วิ.ภิกษุณี. (ไทย) ๓/๗๓๓/๗๗-๘๒.

วัฒนธรรม และเอกลักษณ์มรดกของชาติและเนื่องจากสังคมนั้น ๆ ได้มีหลักปฏิบัติและวิถีชีวิตอยู่บนหลักของพระพุทธศาสนา ซึ่งได้ยึดถือและปฏิบัติสืบต่อกันมาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน จึงก่อให้เกิดสิ่งที่ดีงามอันเกี่ยวเนื่องกับบาตรโดยตรงหลายประการ เช่น เป็นที่มาของพระพุทธรูปปางประสานบาตร อีกทั้งยังมีปัญญาในเรื่องของการทำบาตร<sup>๓๗๘</sup> รวมถึงบาตรยังความเชื่อ ความศรัทธาอันดันดีงามในด้านประเพณี เช่น การบรรพชาอุปสมบท ผู้ที่จะอุปสมบทต้องมีอุปัชฌาย์ และก่อให้เกิดประเพณีการทำบุญตักบาตรเทโวโรหณะ คือ การที่พระพุทธเจ้าเสด็จลงจากเทวโลก ในพรรษาที่ ๗ พระพุทธเจ้าได้เสด็จไปประทับจำพรรษาในดาวดึงเทวโลก ทรงแสดงพระอภิธรรมโปรดพระพุทธมารดาพร้อมทั้งหมู่เทพ ณ ที่นั้น เมื่อถึงเวลาออกพรรษาในวันมหาปวารณา (วันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑) ได้เสด็จลงมาจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ กลับคืนสู่โลกมนุษย์ ณ ประตูเมืองสังกัสสะ โดยมีเทวดาและมหาพรหมทั้งหลายแวดล้อมมาส่งเสด็จ ผูกขนมากมายก็ได้ไปคอยรับเสด็จ กระทำ มหาบูชาเป็นการเอิกเกริกมิโหฬาร และพระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงธรรม มีผู้บรรลุคุณวิเศษจำนวนมากชาวพุทธภายหลังปรารถนาเหตุการณ์พิเศษนี้แล้วถือเป็นกาลกำหนดสำหรับบำเพ็ญกุศล ทำบุญ ตักบาตร ครั้งใหญ่จึงเป็นประเพณีนิยมสืบมา ในประเทศไทยเป็นเครื่องหมายของการออกพรรษาเรียกกันว่า ตักบาตรเทโวโรหณะ หรือนิยมเรียกสั้นๆ ว่า ตักบาตรเทโว บางวัดจัดพิธีในวันออกพรรษา คือวันมหาปวารณา ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑ บางวัดจัดถัดเลยจากนั้น ๑ วัน คือวันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑<sup>๓๗๙</sup> ตลอดถึงขนบธรรมเนียมที่ติงามของพระสงฆ์ที่จะต้องเดินทางไปสักการะบรีโกภเจดีย์ คือสิ่งของหรือสถานที่ที่พระพุทธเจ้าเคยทรงใช้สอยเกี่ยวข้อง ได้แก่ ตุ่มพัสตูป อังคารสตูป และสังเวชนียสถานทั้ง ๔ ตลอดถึงบาตร จีวร เตียง ตั้ง กุฎี วิหาร ที่พระพุทธเจ้าทรงใช้สอย เป็นต้น

แต่ในปัจจุบันสังคมเปลี่ยนไปโดยให้ความสำคัญกับเทคโนโลยีในปัจจุบันมากขึ้น ขนบธรรมเนียมที่ดีงานที่มีความเกี่ยวข้องกับบาตรกำลังเลือนหายไปจากสังคมไทย จนท้ายที่สุดอาจจะเหลือไว้เพียงแค่ความทรงจำ ดังนั้น การที่จะให้ชาวพุทธได้เห็นคุณค่าของบาตร ผู้วิจัยมีความเห็นว่าวิทยานิพนธ์เรื่องการใช้บาตรในพระพุทธศาสนาเถรวาท จะนำไปสู่การรักษาพระธรรมวินัยของพระพุทธองค์ไว้ และเป็นการชี้ ประโยชน์ของบาตร อีกทั้งการเก็บรักษาบาตร ให้ถูกต้องตามพระธรรมวินัยที่พุทธองค์ทรงบัญญัติจึงเป็นประเด็นที่น่าสนใจใคร่ที่จะนำมาวิจัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่างานวิจัยครั้งนี้จะเป็นประโยชน์แก่ผู้ที่สนใจ ทั้งฝ่ายภิกษุและฆราวาส ผู้ที่มีความเพียรใฝ่เรียนรู้ทางด้านหลักคำสอนในพระพุทธศาสนาเถรวาท จึงเป็นที่มาของการวิจัยในเรื่องนี้

## ๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาประวัติของบาตรในพระพุทธศาสนาเถรวาท
๒. เพื่อศึกษาบทบัญญัติเกี่ยวกับการใช้บาตรในพระพุทธศาสนาเถรวาท
๓. เพื่อศึกษาประโยชน์ของการใช้บาตรในพระพุทธศาสนาเถรวาท

<sup>๓๗๘</sup> อิศระพงษ์ พลธานี “บ้านบาตร ภูมิปัญญาที่กำลังจะหายไปจากสังคมไทย” เอกสารประกอบการประชุมวิชาการแห่งชาติ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน ครั้งที่ ๙ หน้า ๖๔๘ - ๗๐๓

<sup>๓๗๙</sup> พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, (พิมพ์ครั้งที่ ๒๓, มูลนิธิธรรมทานกุศลจิต, ๒๕๕๘), หน้า ๑๔๐.

### ๓. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงเอกสาร โดยมีวิธีการดำเนินงานวิจัยดังนี้

๑) ศึกษาจากคัมภีร์ เอกสารข้อมูล ทั้งที่เป็นหนังสือ คือ พระไตรปิฎก วิทยานิพนธ์ งานวิจัย ตำรา วิชาการ บทความต่าง ๆ จากห้องสมุด วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ข่าวสาร ค้นหาจากอินเทอร์เน็ต รวมทั้ง CD-ROM และอื่น ๆ ที่เป็นข้อมูลเกี่ยวกับบาตร บทบัญญัติ และการวิธีใช้บาตร ที่มีหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับบาตรในพระพุทธศาสนา

๒) นำข้อมูลที่ได้เก็บรวบรวมมาศึกษา วิเคราะห์ สังเคราะห์ และเสนอความคิดเห็นของผู้วิจัย เรียบเรียงเขียนเป็นงานวิจัย

๓) นำเสนองานวิจัยกับคณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ และจัดพิมพ์เป็นรูปเล่ม เพื่อเสนอต่อ คณะกรรมการและทางมหาวิทยาลัย

### ๔. สรุปผลการวิจัย

บาตร คือ ภาชนะที่ภิกษุสามเณรใช้รับอาหารบิณฑบาต หรือ ภาชนะสำหรับรองรับอาหารจาก ญาติโยมที่มีจิตศรัทธา ได้นำอาหารมาใส่บาตร พระพุทธเจ้าได้อนุญาตให้ใช้วัสดุที่ทำจาก ทำด้วยดีบุก ทำด้วย ตะกั่ว ให้ภิกษุใช้บาตร ๒ ชนิด คือบาตรดินและบาตรเหล็ก และไม่ทรงอนุญาตให้ใช้บาตรที่มีลวดลาย ผลจากการวิจัยพบว่า ประวัติความเป็นมาที่เกี่ยวข้องกับบาตรพบว่า บาตรใบแรกของพระพุทธเจ้า คือ บาตรที่ขมิถุการพรหมนำ มาถวาย เมื่อคราวเสด็จออกผนวช แต่บาตรนั้นเกิดหายไปตอนรับข้าวมธุปายาสจากนางสุชาดา ท้าวจตุมหาราช ประจําอยู่ที่ทิศสี่ทิศ ได้นำบาตรศิลาที่มีพรณรังสีเขียวมาถวายองค์ละ ๑ ใบ รวมเป็น ๔ ใบ พระพุทธเจ้าได้รับ บาตรทั้งสี่ แล้วอธิษฐานเข้าเป็นบาตรใบเดียวกัน สำหรับนักบวชสันยาสี ได้มีการนำผลน้ำเต้าเมล็ดมะม่วงหิมพาน ขนาดใหญ่เอาเมล็ดออก และกะโหลกผีมาทำเป็นบาตร พระพุทธเจ้าได้ห้ามใช้บาตรที่เป็นกะโหลกผี รูปใดใช้ต้อง อาบัติทุกกฏ ส่วนการผลิตบาตรพระในประเทศไทยนั้นได้กระทำการต่อเนื่องสืบทอดต่อกันมาหลายชั่วอายุคน มีมาตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช (รัชกาลที่ ๑) บาตรในยุคโบราณต้องตามหลัก ศาสนา จะต้องมี ๘ ชั้น ไม่ว่าจะเป็บาตรขนาดใด วัตถุประสงค์สำคัญที่ใช้ในการทำบาตรคือเหล็ก สำหรับวิธีการผลิต บาตรในยุคปัจจุบัน สามารถแบ่งวิธีการทำบาตรแบ่งได้เป็น ๓ ประเภท ได้แก่ (๑) การทำบาตรใหม่ (๒) การนำ บาตรเก่ามาปรับปรุงสภาพ (๓) การซ่อมแซม ส่วนความเชื่อเกี่ยวกับบาตรในพระพุทธศาสนาเถรวาท มีดังนี้ ความ เชื่อเกี่ยวกับบาตรด้านประเพณี ความเชื่อที่เกี่ยวกับบาตร ด้านไสยศาสตร์ บาตรแตกกับทางสองแพร่ง ความเชื่อ ที่เกี่ยวกับบาตรด้านสังฆกรรมนั่นก็คือ การคว่ำบาตร คือ การที่สงฆ์ลงโทษอุบาสกผู้ปรารถนาร้ายต่อพระรัตนตรัย โดยประกาศให้ภิกษุทั้งหลายไม่คบด้วย คือไม่รับบิณฑบาต ไม่รับนิมนต์ ไม่รับไทยธรรม เป็นต้น

บทบัญญัติเกี่ยวกับการใช้บาตรในพระพุทธศาสนาเถรวาท พระพุทธองค์ได้ทรงวางหลักการเป็นพุทธ บัญญัติเกี่ยวกับบาตรไว้ดังนี้ คือ การแสวงหาบาตร ว่าด้วยเรื่องการสะสมบาตร และการขอบาตร ในการสะสม บาตรนั้น ภิกษุใดทรงอดิเรกบาตร ต้องอาบัตินิสสัยกัจจิตตีย์ และพระอนุบัญญัติ พระพุทธเจ้าได้กล่าว ภิกษุ พึงทรงอดิเรกบาตรไว้ได้ ๑๐ วันเป็นอย่างมาก ถ้าเกินกำหนดนั้นไป ต้องอาบัตินิสสัยกัจจิตตีย์ บาตรที่เป็นนิส สัยกัจจิตตีย์ พระพุทธเจ้าได้บัญญัติวิธีแก้ไขไว้ด้วยการการสลະบาตร ๓ ลักษณะคือ (๑) สลະแก่สงฆ์ (๒) สลະแก่คณะ (๓) สลະแก่บุคคล ส่วนเรื่องการขอบาตรนั้น ภิกษุจะขอบาตรต้องมีผู้จัดระเบียบเกี่ยวกับการแจกบาตรให้แก่ภิกษุ เพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความถูกต้องในเรื่องนั้น บาตรที่ไม่มีรอยซ่อม ที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติ ถ้าหาก ภิกษุมีบาตรที่มีรอยซ่อม ๑ แห่งขอบาตรที่ไม่มีรอยซ่อม ต้องอาบัตินิสสัยกัจจิตตีย์ และถ้าภิกษุ มีบาตรที่มีรอย

ช่อม ๑ แห่ง ขอบาตรที่มีรอยช่อม ๒ แห่ง ขอบาตรที่มีรอยช่อม ๓ แห่ง ต้องอาบัตินิสสัคคียปาจิตตีย์ เป็นต้น ส่วนพุทธบัญญัติที่เกี่ยวกับการขอบาตร พุทธบัญญัติข้อห้ามสำหรับการขอบาตร พุทธบัญญัติสำหรับขอบาตร ข้อที่ควรพิจารณาในการขอบาตร พระพุทธเจ้าได้วางแบบอย่างหรือ แนวทางไว้เกี่ยวกับข้อที่ควรพิจารณาในการขอบาตร ไว้ว่า บาตรที่ชื่อว่า มีรอยช่อมหายนกว่า ๕ แห่ง คือ บาตรไม่มีรอยช่อม หรือมีรอยช่อมเพียง ๑ แห่ง มีรอยช่อมเพียง ๒ แห่ง มีรอยช่อมเพียง ๓ แห่ง มีรอยช่อมเพียง ๔ แห่งบาตรที่ชื่อว่า ไม่มีรอยช่อมได้แก่บาตร ไม่มีรอยร้าวถึง ๒ นิ้ว ถ้าภิกษุใดออกปากขอม่า คือ ออกปากขอ ต้องอาบัติทุกกฏ เพราะพยายาม บาตรที่เป็นนิสสัคคีย์เพราะได้มาเป็นของจำต้องสละ ในท่ามกลางสงฆ์ภิกษุ ฟังถือบาตรที่อธิษฐานไปประชุม ภิกษุฟังสละบาตรที่เป็นนิสสัคคีย์ ส่วนภิกษุผู้ขอบาตรแล้วไม่ต้องอาบัติ ในพระวินัยปิฎก มหาวิภังค์ ได้กล่าวไว้ว่า มีดังต่อไปนี้ (๑) ภิกษุมีบาตรสูญหาย (๒) ภิกษุมีบาตรแตก (๓) ภิกษุขอลจากญาติ (๔) ภิกษุขอลจากผู้ปวารณา (๕) ภิกษุขอเพื่อภิกษุอื่น (๖) ภิกษุซื้อมาด้วยทรัพย์ของตน (๗) ภิกษุวิกลจริต (๘) ภิกษุต้นบัญญัติ เป็นต้น

พระพุทธบัญญัติเกี่ยวกับการบิณฑบาต ภิกษุควรนุ่งห่มปิดมณฑล คาดประคดเอาห่มผ้าสังฆาฏิที่พับซ้อนกันกลัดลูกตะกั่วจะเข้าบ้านพึงปกปิดกายด้วยดีสำรวมด้วยดีมีจักขุทอดลง ไม่เวิกผ้า ไม่หว่าเราระดง พุดเสียงเบา ไม่โคลงกายไม่แก่งแขนไม่โคลงศีรษะไม่เท้าสะเอวไม่คลุมศีรษะ ส่วนพระพุทธบัญญัติเกี่ยวกับการฉันอาหารในบาตร ไม่ทำคำข้าวให้ใหญ่ ไม่ทำคำข้าวให้กลมกล่อม ไม่อ้าปากไว้อร่าไม่สอดนิ้วมือเข้าปาก ไม่พุดทั้งในปากมีคำข้าว ไม่ฉันโยนคำข้าว เป็นต้น ส่วนพระพุทธบัญญัติเกี่ยวกับการเก็บรักษาบาตร พระพุทธบัญญัติ เกี่ยวกับเรื่องการล้างบาตร พระพุทธบัญญัติ และกิจวัตรการเก็บรักษาบาตรที่ยังไม่แห้งพระพุทธบัญญัติ และกิจวัตรการเก็บรักษาบาตรไว้ในที่ร้อน การเก็บรักษาบาตรไม่มีเชิงรอง การรักษาบาตรนี้ก็เพื่อสุขภาพของตัวภิกษุเอง และป้องกันการถูกตีเตียนจากชาวบ้าน พระภิกษุไม่เทน้ำล้างบาตรที่มีเมล็ดข้าวในละแวกบ้าน ภิกษุควรเอาบาตรไปผึ่งแดดไว้เพื่อป้องกันบาตรมีกลิ่นเหม็น ด้วยการเช็ดบาตรเสียก่อนแล้วจึงค่อยผึ่งแดดแล้วจึงค่อยเก็บ ส่วนสถานที่ไม่ควรเก็บบาตรไว้ได้แก่ เก็บบาตรไว้บนกลด เก็บบาตรไว้บนตั่ง ภิกษุไม่พึงแขวนบาตรไว้ไม่ควรอุ้มบาตรแล้ว ผลักประตู การใช้บาตรเพื่อบิณฑบาต ก็จะเป็นการใช้บาตรเพื่อรับปัจจัย ๔ พระอุปัชฌาย์บอกการใช้บาตรเป็นกิจวัตรของภิกษุ พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้พระอุปัชฌาย์บอกนิสสัย คือปัจจัย เครื่องอาศัยของบรรพชิต การใช้บาตรเป็นส่วนหนึ่งของพุทธกิจ การใช้บาตรในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของธุดงค์วัตร เป็นต้น ประโยชน์ของบาตรในพระพุทธศาสนาเถรวาทสามารถสรุปได้ ดังนี้

๑. ประโยชน์ของบาตรด้านการดำเนินชีวิตของพระภิกษุสงฆ์ เป็นการรักษาวินัยปฏิบัติของพระภิกษุสงฆ์ เพราะเป็นกิจวัตรของการโคจรบิณฑบาต เพราะพระสงฆ์ต้องออกรับบิณฑบาตทุกเช้า ทั้งนี้ยังเป็นการเกี่ยวกับกิริยามารยาทในการออกรับบิณฑบาต และเป็นแบบอย่างที่ดีแก่พระภิกษุสามเณร ที่จะได้นำไปเป็นแบบอย่างในการประพฤติปฏิบัติให้สมกับความเป็นพระภิกษุสงฆ์ที่สมบูรณ์อีกทั้งเพื่อจะได้ยังความศรัทธาเลื่อมใสให้เกิดแก่อุบาสกอุบาสิกาและผู้ทั้พบเห็นทั้งหลาย

๒. ประโยชน์ด้านการพัฒนาพฤติกรรมของพระภิกษุ โดยมีการพัฒนาด้วยการรักษาการอุ้มบาตรทำให้กายสงบการอุ้มบาตรก่อให้เกิดความสำรวม เพื่อให้เป็นที่เรียบร้อยและศรัทธาแก่พุทธศาสนิกชน การพัฒนาด้านจิต การอุ้มบาตรก่อให้เกิดมีสมาธิ การอุ้มบาตรก่อให้เกิดมีสติสัมปชัญญะ และการอุ้มบาตรก่อให้เกิดมีความสันโดษ และการพัฒนาปัญญาการอุ้มบาตรก่อให้เกิดการรู้จักคุณค่าของอาหาร และการอุ้มบาตรก่อให้เกิดปัญญา รู้จักการปล่อยวาง



๓. ประโยชน์ของบาตรด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา การอุ้มบาตรเป็นการแสดงธรรมโปรดชาวบ้าน โดยออกมารับบิณฑบาตเป็นประจำทุกเช้า เป็นที่ศรัทธาของพุทธศาสนิกชนและการอุ้มบาตรเป็นการส่งเสริมให้ชาวบ้านบำเพ็ญกุศล

๔. ประโยชน์ด้านสัญลักษณ์ทางพระพุทธศาสนา บาตรเป็นสัญลักษณ์พระพุทธศาสนา แสดงถึงความมีพระธรรมวินัยในการปฏิบัติกิจวัตรประจำวันของพระภิกษุสงฆ์ โดยลักษณะของบาตรก็แสดงถึงการมีศิลปะด้านการออกแบบและรูปทรงที่งดงามสัญลักษณ์ด้านความเชื่อและขนบธรรมเนียมประเพณี ซึ่งประเพณีของชาวพุทธจะเกี่ยวเนื่องด้วยพระพุทธศาสนา เกี่ยวกับประเพณีสำคัญ ได้แก่ ประเพณีตักบาตรเทโวประเพณีตักบาตรน้ำผึ้ง ความเชื่อของไสยศาสตร์ และประเพณีตักบาตรดอกไม้สัญลักษณ์ด้านภูมิปัญญาของคนในท้องถิ่น เป็นการรักษาไว้ด้วยการปั้นหรือผลิตบาตร รักษารูปทรง ทั้งวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ บางครั้งใช้ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นสร้างขึ้น และสัญลักษณ์ด้านศาสนพิธีลักษณะของบาตรจะเกี่ยวเนื่องด้วยงานพิธีกรรมในทางพระพุทธศาสนา ศาสนพิธีหรือพิธีกรรมของชาวพุทธในการจัดงานต่าง ๆ ต้องใช้บาตร เพื่อให้ดูมนต์ขลัง และศักดิ์สิทธิ์

#### ๕. ข้อเสนอแนะ

เนื่องจากงานวิจัยนี้อยู่ในวงจำกัดโดยเป็นการวิจัย ผู้ทำงานวิจัยมองว่ามีประเด็นสำคัญที่น่าสนใจในการนำมาศึกษาวิจัยเพิ่มเติมเพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจมากขึ้น ควรจะมีการศึกษาเชิงอนุรักษ์ที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาเกี่ยวข้องกับบาตร โดยเฉพาะการทำบาตรของช่างที่มีฝีมือ ส่งเสริมให้ผู้ผลิตบาตรได้มีรายได้ที่ดี และส่งเสริมให้พระภิกษุสงฆ์รู้คุณค่าของบาตรที่เกิดจากการสร้างที่เป็นภูมิปัญญาของคนในท้องถิ่น ด้วยการสอนให้รู้จักคุณค่าของบาตร โดยให้เกิดความลึกซึ้ง ทางด้านจิตใจ พร้อมกับก็นำหลักพระธรรมวินัยมาใช้เป็นเครื่องมือตรวจสอบในการผลิตบาตรก็จะได้บาตรที่มีคุณค่าทางด้านภูมิปัญญา และถูกต้องตามหลักพระธรรมวินัยอีกด้วย

## บรรณานุกรม

### ๑. เอกสารปฐมภูมิ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎก ภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.  
กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

### ๒. เอกสารทุติยภูมิ

#### ๑) หนังสือ

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๒๒,  
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.

.....พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๒๓, มูลนิธิธรรมทานกุศลจิต, ๒๕๕๘.

.....พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๓๐, มูลนิธิธรรมทานกุศลจิต, ๒๕๕๘.

.....พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๒๓, มูลนิธิธรรมทานกุศลจิต, ๒๕๕๘.

#### ๒) บทความ, วารสาร, ออนไลน์

อิสระพงษ์ พลธานี. บ้านบาตร ภูมิปัญญาที่กำลังจะหายไปจากสังคมไทย. ครั้งที่ ๙. เอกสารประกอบการประชุม  
ประชุมวิชาการแห่งชาติ วิทยาเขตกำแพงแสน: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

#### ๓) วิทยานิพนธ์

พระสุริยนต์ ทสสินโย (น้อยสงวน), “การศึกษาวิเคราะห์ บัณฑิตบาตในฐานะเป็นเครื่องมือหนุนชีวิตและกุศโลบาย  
ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัย  
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

ศึกษาการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของพระสังฆาธิการ  
ในเขตตำบลค่ายบกหวาน อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย  
A Study of the Role of Sangkha Affairs Administration According  
to Four Sublime State of Mind of the Abbots in Khaibokvan  
Subdistric, Muang District, Nongkhai Province

พระครูปฐมสิริกิจ \*

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของพระสังฆาธิการ ในเขตตำบลค่ายบกหวาน อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารกิจการคณะสงฆ์ และหลักพรหมวิหาร เพื่อศึกษาสภาพปัญหาของการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการ ในเขตตำบลค่ายบกหวาน อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย และเพื่อศึกษาเสนอแนวทางการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของพระสังฆาธิการในเขตตำบลค่ายบกหวาน อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย ดำเนินการวิจัยโดยวิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ที่จะสัมภาษณ์ข้อมูล ซึ่งประกอบด้วย พระสังฆาธิการในเขตตำบลค่ายบกหวาน อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย ผลการวิจัยพบว่า ผลการศึกษาแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารกิจการคณะสงฆ์ และหลักพรหมวิหาร ๔ ซึ่งการบริหารกิจการคณะสงฆ์ เป็นภาระหน้าที่โดยตรงของพระสังฆาธิการที่มี ความสำคัญต่อพระศาสนาเป็นอย่างยิ่ง ซึ่งประกอบด้วย ด้านการปกครองคณะสงฆ์ ด้านการศาสนศึกษา ด้านการสาธารณูปการ ด้านศึกษาสงเคราะห์ ด้านการสาธารณสงเคราะห์ ด้านเผยแผ่ทางพระพุทธศาสนา

คำสำคัญ : การบริหาร, พระสังฆาธิการ, พรหมวิหาร ๔

ABSTRACT

The purposes of research titled the “A study of Sanghas’ activity administration in accordance with the Four Sublime States of Mind of the Ecclesiastical Officials in the territory of Khai Bokwan Sub-district, Maung District, Nongkhai Province” were to study the guidelines of concept and theory concerning the Sanghas’ activities in accordance with the Four Sublime States of Mind, to study the states of problems of the Sanghas’ activity administration of the

\* นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

Ecclesiastical Officials in the territory of Khai Bokwan Sub-district, Muang District, Nongkhai Province and to offer the guidelines of the Sanghas' activity administration in accordance with the Four Sublime States of Mind of the Ecclesiastical Officials in the territory of Khai Bokwan Sub-district, Maung District, Nongkhai Province. The research was conducted by using the purposive sampling. The key informants consisted of the ecclesiastical officials in the territory of Khai Bokwan Sub-district, Maung District, Nongkhai Province.

The results of the research were found that the results of studying the guidelines of concept and theory concerning Sanghas' activity administration and the Four Sublime States of Mind that were the importance for the Sanghas' activity administration, immediate burdens of the Ecclesiastical Officials and absolutely significant for Buddhism, that is, the aspect of Sanghas' administration, Buddhist education, public assistance, assistant education, public utilities and propagation of Buddhism.

**Keywords:** administration, Sanghas, Four Sublime States of Mind

## ๑. บทนำ

การปกครองคณะสงฆ์ งานการปกครองคณะสงฆ์ เป็นงานที่สำคัญที่สามารถพัฒนาคณะสงฆ์ให้มีความเจริญรุ่งเรือง โดยพระสังฆาธิการมีบทบาทสำคัญด้านการปกครองและบริหารกิจการคณะสงฆ์ให้เป็นที่ไปด้วยความเรียบร้อย จึงเป็นเงื่อนไขสำคัญที่จะบ่งชี้ความสำเร็จในการส่งเสริมกิจการพระพุทธศาสนาให้ยั่งยืนถาวรมั่นคงสืบต่อไป<sup>๓๘๑</sup> โดยเฉพาะพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสซึ่งจะใกล้ชิดกับพระภิกษุสามเณรในวัดและประชาชนมากที่สุด มีหน้าที่ปกครองดูแลคณะสงฆ์ในเขตปกครองและในวัดให้เป็นที่ไปตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศ และพระบัญชาของสมเด็จพระสังฆราช มีหน้าที่ควบคุม และส่งเสริมรักษาความเรียบร้อยดีงามของคณะสงฆ์จัดการและพัฒนากิจการ ศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ให้เป็นที่ไปด้วยดี พระสังฆาธิการจึงมีความสำคัญในการดูแลพระภิกษุและสามเณร ดูแลให้เป็นระเบียบเรียบร้อย ให้ภิกษุและสามเณรมีจริยาวัตรตรงตาม ประพฤติปฏิบัติตามพระธรรมวินัย นับว่าพระสังฆาธิการเป็นผู้จรรโลงพระพุทธศาสนาให้ยั่งยืน ดูแลการประพฤติปฏิบัติของพระภิกษุและสามเณรไม่ให้ออกนอกพระธรรมวินัย และพระสังฆาธิการโดยเฉพาะ เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส และผู้ช่วยเจ้าอาวาส จะต้องบำรุงรักษาจัดการวัด และสมบัติของวัดให้เป็นที่ไปด้วยความเรียบร้อย ปกครองและสอดส่องให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ที่พำนักอยู่ในวัดปฏิบัติตามพระธรรมวินัย และเป็นธุระในการอบรมศึกษาสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์ ให้สะดวกตามสมควรในการบำเพ็ญกุศล กรรมกรศาสนา และกระทรวงศึกษาธิการ ระบุดังกล่าวของพระสังฆาธิการว่าพระพุทธศาสนา เป็นศาสนาประจำชาติจะเจริญรุ่งเรืองถาวรสืบไป ก็ด้วยจะต้องอาศัยพระสังฆาธิการเป็นสำคัญ<sup>๓๘๒</sup>

<sup>๓๘๑</sup> คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, *หลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต การปกครองคณะสงฆ์ไทย*, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ มหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๑๘๗

<sup>๓๘๒</sup> กรมการศาสนา, *คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยเรื่องการคณะสงฆ์และการศาสนา*, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๐), หน้า ๑.

การบริหารกิจการคณะสงฆ์ หรือ การปกครองคณะสงฆ์โดยหลัก คือการปกครองตาม พระธรรมวินัย และใช้กฎหมายหรืออำนาจรัฐเป็นหลักสนับสนุน คราวใดเมื่อเกิดความไม่เรียบร้อยขึ้นในคณะสงฆ์จนเป็นเหตุขัดข้อง และจำเป็นต้องพึ่งรัฐจึงได้อำนาจรัฐมาช่วยจัดการแก้ปัญหา ในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช เมื่อครั้งพระพุทธศาสนาได้เจริญรุ่งเรืองมากในประเทศอินเดีย นั้น คณะสงฆ์และทางศาสนาได้ดำเนินมาในลักษณะเช่นนี้ โดยเฉพาะเมื่อกล่าวถึงประเทศไทย ครั้งในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ทรงถวายอำนาจรัฐช่วยจัดระบบการปกครองขึ้นเป็นครั้งแรก ด้วยการที่ทรงตราพระราชบัญญัติการปกครองคณะสงฆ์ รัตนโกสินทร์ศก ๑๒๑ ต่อมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล ได้ทรงตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ โดยยกเลิกฉบับแรกนั้นก็เพื่อจัดระบบการปกครองคณะสงฆ์ใหม่ให้มีรูปแบบคล้ายกับการปกครองของฝ่ายอาณาจักร ครั้นถึงรัชกาลปัจจุบันได้ทรงตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ และต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๓๕ ได้ตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๓๕ ซึ่งเป็นการแก้ไขเพิ่มเติมฉบับที่ใช้อยู่แล้วให้เหมาะสมยิ่งขึ้นไป พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ทั้งสองฉบับนี้เป็นฉบับที่ใช้อยู่ในปัจจุบันที่ถือว่า เป็นรูปแบบการปกครองคณะสงฆ์ และเป็นหลักจัดระเบียบการการปกครองคณะสงฆ์ด้วย และต่อมาก็ได้กำหนดให้มีเถรสมาคม ออกข้อบังคับ วางระเบียบ ออกคำสั่งมีมติและออกประกาศ โดยไม่ขัดหรือแย้งกับกฎหมายและพระธรรมวินัย <sup>๓๘๓</sup>

ปัจจุบันสังคมไทยได้มีการเปลี่ยนแปลงไปมาก ประชาชนพลเมืองเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ความเชื่อ ค่านิยมต่างๆ ก็เปลี่ยนแปลงไปเป็นอย่างต่อเนื่อง บทบาทเด่นๆ หลายอย่างก็ได้ถูกเปลี่ยนแปลง จนเกิดวิกฤตศรัทธาต่อพุทธศาสนา พระสังฆาธิการส่วนใหญ่กำลังสับสนลังเลใจกับบทบาทของตนเองว่าจะต้องทำอะไร ไม่มีจุดยืนที่แน่นอนจึงกลายเป็นปัญหาอยู่ในสังคมปัจจุบันประกอบกับมีวัดหลายแห่งได้มุ่งเน้นการพัฒนาในด้านวัตถุมากเกินไป จนลืมพัฒนาด้านจิตใจของบรรพชิต และคฤหัสถ์ มีการก่อสร้างที่ใหญ่โตสวยงาม ใช้งบประมาณจำนวนมาก ทำให้เกิดความจำเป็นและไม่สอดคล้องกับสภาพชุมชนเศรษฐกิจ และการใช้งาน แทนที่จะพัฒนาในสิ่งที่ขาด และจำเป็น พระภิกษุสามเณรมีเวลาน้อยลง ที่จะไปศึกษาพระธรรม หรือปฏิบัติวัตรตามสมควร เกิดการทำลายสภาพแวดล้อมของวัด มุ่งหารายได้เข้าวัดมากเกินไป พระสงฆ์ไม่สนใจศึกษาเล่าเรียน รวมทั้งการปฏิบัติและเผยแผ่แก่ประชาชน อีกทั้งความเจริญทางด้านเทคโนโลยีหลายๆ ด้าน โดยเฉพาะทางด้านคอมพิวเตอร์ และโลกของการสื่อสารไร้สาร เช่น โทรศัพท์มือถือ อินเทอร์เน็ต เป็นต้น ซึ่งในปัจจุบันไหลทะลักเข้าสู่องค์กรสงฆ์ อันเป็นมูลเหตุนำมาซึ่งสิ่งอันไม่สมควร ยั่วยุกามารมณ์ ก่อให้เกิดกิเลสขึ้นในจิตใจ เป็นอุปสรรคต่อการศึกษารวมของเพศบรรพชิต ทำให้เกิดวิกฤตศรัทธาของประชาชนที่มีต่อพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา ดังนั้น จึงจำเป็นที่จะต้องส่งเสริมสนับสนุนเพื่อให้องค์ประกอบที่เกี่ยวข้องคือ วัด พระสงฆ์ ตลอดถึงพุทธศาสนิกชน ได้มีการฟื้นฟูพัฒนา กำหนดแนวทางดำเนินกิจการพระศาสนาให้มีคุณภาพและมีประสิทธิภาพสมบูรณ์เป็นศูนย์รวมจิตใจ โดยพระสงฆ์เป็นผู้นำในการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม และช่วยชี้แนวทางที่ถูกต้อง <sup>๓๘๔</sup> โดยเฉพาะพระสังฆาธิการต้องทบทวนบทบาทด้านการปกครองเป็นสำคัญ

<sup>๓๘๓</sup> เฉลิมพล โสมอินทร์, ประวัติศาสตร์พุทธศาสนาและการปกครองคณะสงฆ์ไทย, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สุทรไพศาล, ๒๕๔๖), หน้า ๒๒๕-๒๕๕.

<sup>๓๘๔</sup> สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, คู่มือคู่มือวิชาการโครงการอนุรักษ์วัด, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๐), หน้า ๔.

สิ่งที่กำลังเป็นที่สนใจ คือการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปประยุกต์ใช้ให้เข้ากับหลักการปกครองทั่วไปเพราะสังคมปัจจุบันมีการเรียกร้องคุณธรรมและจริยธรรมกันมากขึ้น ส่วนใหญ่ในองค์กรหลักของพระพุทธศาสนาจึงมีบทบาทในการบริหารจัดการ พระพุทธศาสนากับคนไทยมีความผูกพันกันมานานไม่สามารถแยกออกจากกันได้ ศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำชาติไทยและเจริญ

มันคงในประเทศไทยยิ่งกว่าที่ไหนในโลก ฉะนั้นหลักธรรมของพระพุทธศาสนาจึงเป็นที่มาของขนบธรรมเนียมประเพณี วิถีชีวิต ทัศนคติ ในด้านความรู้สึกรู้สีก็นึกคิดต่าง ๆ ของคนไทยจะมีหลักพระพุทธศาสนามาเกี่ยวข้องเช่นหลักธรรมของพระพุทธศาสนา จึงมีอิทธิพลต่อชีวิตจิตใจของคนไทยมากและสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการปกครองโดยยึดแนวทางการปฏิบัติที่เรียกว่า ทางสายกลางซึ่ง

ในทางสายกลางของพระพุทธศาสนาเกี่ยวข้องกับทั้งกาย วาจา ใจ สมมติหรือว่าปัญญาสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการบริหารจัดการการปกครองได้ ทางออกของหนทางดังกล่าวนั้น สามารถแก้ไขได้โดยนำหลักทางพระพุทธศาสนามาเป็นตัวแบบในการแก้ไขปัญหา ศาสนานั้นเป็นสถาบันเบื้องต้นในการส่งเสริมอุดมการณ์ทางจริยธรรมดำรงรักษาการสืบเนื่องของสังคม ศาสนาจะดำรงอยู่ได้ต้องเป็นหลักให้มนุษย์ยึดถือปฏิบัติ มนุษย์เรานั้นจะดำเนินชีวิตราบรื่นปราศจากปัญหาต่าง ๆ ก็ต้องอาศัยศาสนา เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางใจฉะนั้นการดำรงอยู่หรือการเสื่อมศูนย์ของศาสนาย่อมขึ้นอยู่กับหลักการว่า ศาสนานั้นสามารถสร้างศรัทธาเป็นหลักยึดเหนี่ยวทางจิตใจมนุษย์ได้เพียงใด <sup>๓๘๕</sup>

จากปัญหาดังกล่าวข้างต้นทำให้ผู้ศึกษามีความสนใจที่จะศึกษาการใช้หลักธรรมพรหมวิหาร ๔ ในการบริหารจัดการคณะสงฆ์ที่เป็นที่พึ่งทางสังคม องค์กรที่เป็นแบบอย่างศูนย์กลางในการแก้ไขปัญหาสังคมต่าง ๆ ตามที่กล่าวมา ซึ่งก็คือ พระสังฆาธิการในเขตตำบลค่ายบกหวาน อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย ผู้ศึกษามีความต้องการที่จะทราบว่า พระสังฆาธิการในเขตตำบลค่ายบกหวานอำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย จะมีการประยุกต์ใช้หลักพรหมวิหาร ๔ เพื่อนำไปใช้ในการบริหารงานปกครองทั่วไปมากน้อยเพียงใด โดยได้ใช้ พระสังฆาธิการเขตตำบลค่ายบกหวาน อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย เป็นกรณีศึกษา จำนวน ๑๘๒ วัด สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย

### ๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารกิจการคณะสงฆ์ และหลักพรหมวิหาร ๔

๑.๒.๒ เพื่อศึกษาสภาพปัญหาของการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการ ในเขตตำบลค่ายบกหวาน อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย

๑.๒.๓ เพื่อศึกษาแนวทางการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของพระสังฆาธิการในเขตตำบลค่ายบกหวาน อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย

### ๑.๓ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

การบริหาร หมายถึง การทำงานของคณะบุคคลตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไป ที่ร่วมกันปฏิบัติการให้บรรลุเป้าหมายร่วมกันในทางรัฐประศาสนศาสตร์ถือว่าคนเป็นทรัพยากรการบริหารที่สำคัญที่สุด การบริหารไม่ว่าจะเป็นการบริหารภาครัฐราชการหรือองค์กรเอกชน มีทรัพยากรที่ต้องบริหารคือ คน เงิน วัสดุสิ่งของ และการจัดการ

<sup>๓๘๕</sup> คณะนิพนธ์ จันทรบุตร, การเคลื่อนไหวของยุวสงฆ์ไทย, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์: ๒๕๒๘), หน้า ๑.

**พระสังฆาธิการ** หมายถึง พระภิกษุผู้มีตำแหน่งทางการปกครองคณะสงฆ์สังกัดมหานิกาย ในเขต ตำบลค่ายบกหวาน อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย ตั้งแต่ เจ้าคณะตำบล รองเจ้าคณะตำบล เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส และผู้ช่วยเจ้าอาวาส

**การบริหารกิจการคณะสงฆ์** หมายถึง งานที่เจ้าคณะพระสังฆาธิการจะต้องถือปฏิบัติหรือต้องกระทำ อันเป็นหน้าที่ทางการปกครองคณะสงฆ์สังกัดมหานิกายของอำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย ทั้ง ๖ ด้าน คือ การปกครอง การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่ การสาธารณูปการและการสาธารณสงเคราะห์

**พรหมวิหาร ๔** หมายถึง ธรรมของพรหมหรือของท่านผู้เป็นใหญ่ พรหมวิหารเป็นหลัก ธรรมสำหรับทุกคน เป็นหลักธรรมประจำใจที่จะช่วยให้เราดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างประเสริฐและบริสุทธิ์

**เมตตา** หมายถึง ความปรารถนาให้ผู้อื่นได้รับความสุขเป็นสิ่งที่ทุกคนปรารถนาความสุขเกิดขึ้นได้ทั้งทางกายและใจ เช่น ความสุขเกิดจากการมีทรัพย์สิน ความสุขเกิดจากการใช้จ่ายทรัพย์สินเพื่อการบริโภค ความสุขเกิดจากการไม่เป็นหนี้ และความสุขเกิดจากการทำงานที่ปราศจากโทษและพระสังฆาธิการต้องอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ให้แก่พระสงฆ์, มีกฎระเบียบในการอยู่ร่วมกัน โดยตั้งทุนสงเคราะห์เพื่อการศึกษาแก่พระสงฆ์ สามเณร ให้การดูแลพระสงฆ์ สามเณร อย่างเท่าเทียมกันและระงับอธิกรณ์ที่เกิดขึ้นได้ ด้วยความมีเมตตา ให้การอบรมดูแลพระภิกษุ สามเณร และศิษย์วัดอย่างสม่ำเสมอ

**กรุณา** หมายถึง ความปรารถนาให้ผู้อื่นพ้นจากความทุกข์ คือ สิ่งเข้ามาเบียดเบียนให้เกิดความไม่สบายกายไม่สบายใจ และเกิดขึ้นจากปัจจัยหลายประการด้วยกัน พระพุทธองค์ทรงสรุปไว้ว่าความทุกข์มี ๒ กลุ่ม ดังนี้ ๑. ทุกข์โดยสภาวะ ๒. ทุกข์จรหรือทุกข์ทางใจที่อยู่นอกตัวเราและ พระสังฆาธิการยังต้อง ส่งเสริมให้พระสงฆ์ได้ศึกษาเล่าเรียนเพื่อให้เกิดความรู้ หรือให้ทุนการศึกษาเล่าเรียนอย่างเป็นธรรม และให้โอกาสพระสงฆ์ สามเณร ทุกรูปในการศึกษาโดยไม่มีการเลือกปฏิบัติหรือบังคับ เพื่อปรารถนาให้ผู้อื่นพ้นจากความทุกข์

**มูทิตา** หมายถึง ความยินดีเมื่อเห็นผู้อื่นได้ดี คำว่า “ดี” ในที่นี้หมายถึง การมีความสุขหรือมีการเจริญก้าวหน้า ความยินดีเมื่อเห็นผู้อื่นได้ดี จึงหมายถึง ความปรารถนาให้ผู้อื่นมีความสุขความเจริญก้าวหน้ายิ่ง ๆ ขึ้นไป เช่น เติบโตเกียรติ ยกย่อง ชมเชย ให้รางวัล และส่งเสริมพระสงฆ์ภายในวัด เพื่อให้การอบรมแนะนำประชาชนให้ตั้งอยู่ในศีลธรรม จริยธรรม จรรยา มารยาทและเป็นแบบอย่าง หรือตัวอย่างที่ดี โดยไม่มีจิตริษยา ความริษยา คือความไม่สบายใจ ความโกรธความฟุ้งซ่านซึ่งมักเกิดขึ้นเมื่อเห็นผู้อื่นได้ดีกว่าตน

**อุเบกขา** หมายถึง การรู้จักวางเฉย หมายถึง การวางใจเป็นกลางเพราะพิจารณาเห็นว่า ใครทำดียอมได้ดี ตามกฎแห่งกรรม คือ ใครทำอะไรได้ไว้สิ่งนั้นย่อมตอบสนองคืนบุคคลผู้กระทำเมื่อเราเห็นใครได้รับผลกรรมในทางที่เป็นโทษเราก็ไม่ควรดีใจหรือคิดซ้ำเติมเขาในเรื่องที่เกิดขึ้น เราควรมีความปรารถนาดี คือ พยายามช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความทุกข์ในลักษณะที่ถูกต้องตามทำนองครองธรรม และพระสังฆาธิการยังต้อง มีสติปัญญา เหตุผลเที่ยงธรรม เยือกเย็นสุขุมรอบคอบยึดมั่นในความยุติธรรม ปฏิบัติตามความเป็นจริง ไม่มีอคติ ต้องมีจิตเป็นกลาง มั่นคงไม่เอนเอียงไม่ยินดีในร้าย ด้วยอำนาจจิต ๑ ไม่ควรยึดมั่นถือมั่นไว้ ควรมีอุเบกขา คือ ระมัดระวังใจมิให้ขึ้นลงด้วยความยินดีในร้าย เมื่อได้สุข ได้ทุกข์ และ ผู้นำควรจะปล่อยวาง ไม่ลำเอียง ไม่มีอคติ นี้คือ พฤติกรรมการมีอุเบกขาที่ผู้นำควรมีไว้ประจำใจ

#### ๑.๔ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พระครูใบฎีกาอภิชาติ ธมฺมสุทฺโธ (พรสุทธิชัยพงศ์) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ประสิทธิภาพการบริหารงานของเจ้าอาวาสในจังหวัดนันทบุรี” ผลวิจัยพบว่า ประสิทธิภาพในการบริหารงานของเจ้าอาวาสในจังหวัดนันทบุรี



พบว่า พระภิกษุและสามเณร มีทัศนคติต่อประสิทธิภาพในการบริหารงานของเจ้าอาวาสในจังหวัดนนทบุรี โดยรวมอยู่ในระดับมาก ซึ่งมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๗๓ และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า พระภิกษุและสามเณร มีทัศนคติต่อประสิทธิภาพในการบริหารงานของเจ้าอาวาสในจังหวัดนนทบุรี อยู่ในระดับมากทุกด้าน โดยมีค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย คือ ด้านการศึกษา อบรมและสั่งสอนเท่ากับ ๓.๕ ด้านการบำรุงรักษา วัด จัดกิจการและศาสนสมบัติเท่ากับ ๓.๗ ด้านการให้ความสะดวกในการบำเพ็ญกุศลเท่ากับ ๓.๖๑ และด้านการบริหารและการปกครองเท่ากับ ๓.๕๖ ตามลำดับ การเปรียบเทียบทัศนคติของพระภิกษุและสามเณรต่อประสิทธิภาพการบริหารงานของเจ้าอาวาสในจังหวัดนนทบุรีจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคลพบว่า พระภิกษุและสามเณร มีทัศนคติต่อประสิทธิภาพการบริหารงานของเจ้าอาวาสไม่แตกต่างกันตาม สถานภาพ อายุ พรรษา วุฒิการศึกษานักธรรม วุฒิการศึกษาเปรียญธรรมและวุฒิการศึกษาสามัญ จึงปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้<sup>๓๘๖</sup>

พระครูไพโรจน์สารคุณ (สุเทพ งามละมัย) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องทักษะการบริหารจัดการวัดของเจ้าอาวาสในอำเภอลาดหลุมแก้วจังหวัดปทุมธานี พบว่า เจ้าอาวาสในอำเภอลาดหลุมแก้ว จังหวัดปทุมธานี มีทักษะการบริหารจัดการวัดโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๗ และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า เจ้าอาวาสในอำเภอลาดหลุมแก้ว จังหวัดปทุมธานี มีทักษะการบริหารจัดการวัด อยู่ในระดับมากทุกด้าน โดยเรียงจากมากไปหาน้อยตามค่าเฉลี่ย คือ ทักษะด้านมนุษยสัมพันธ์ ทักษะด้านความคิดรวบยอด ทักษะด้านการสอน ทักษะด้านเทคนิคและทักษะด้านความคิด ซึ่งมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๑๔, ๔.๑๒, ๓.๑, ๓.๕ และ ๓.๔ ตามลำดับ การเปรียบเทียบทักษะการบริหารจัดการวัดของเจ้าอาวาสในอำเภอลาดหลุมแก้ว จังหวัดปทุมธานี จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล พบว่า พระสงฆ์มีทัศนคติแตกต่างกันตามพรรษา อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑ จึงยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้ ส่วนพระสงฆ์ที่มีอายุและระดับการศึกษานักธรรมต่างกัน มีทัศนคติไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้<sup>๓๘๗</sup>

พระวิฑูรย์ฐานเมธี (บุญพร้อม) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาความคิดเห็นของประชาชนต่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในจังหวัดหนองบัวลำภู ผลการวิจัยพบว่า ความคิดเห็นของประชาชนต่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในจังหวัดหนองบัวลำภู ทั้ง ๖ ด้าน พบว่า ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาในแต่ละด้าน พบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน การเปรียบเทียบความคิดเห็นของประชาชนต่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในจังหวัดหนองบัวลำภูโดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคลพบว่า ประชาชนที่มีเพศ สถานภาพสมรส และอาชีพที่แตกต่างกันมีความคิดเห็นของประชาชนต่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในจังหวัดหนองบัวลำภูโดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้ ส่วนประชาชนที่มีอายุ และการศึกษา ที่ต่างกัน มีความคิดเห็นของประชาชนต่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในจังหวัดหนองบัวลำภูโดยภาพรวมแตกต่างกัน จึงยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้ อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .๐๕<sup>๓๘๘</sup>

<sup>๓๘๖</sup> พระครูไพโรจน์สารคุณ (สุเทพ งามละมัย), “ประสิทธิภาพการบริหารงานของเจ้าอาวาสในจังหวัดนนทบุรี”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ข.

<sup>๓๘๗</sup> พระครูไพโรจน์สารคุณ (สุเทพ งามละมัย), “ทักษะการบริหารจัดการวัดของเจ้าอาวาสในอำเภอลาดหลุมแก้วจังหวัดปทุมธานี”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ก.

<sup>๓๘๘</sup> พระวิฑูรย์ ฐานเมธี (บุญพร้อม), “การศึกษาความคิดเห็นของประชาชนต่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในจังหวัดหนองบัวลำภู”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ก

### ๑.๕ สรุปผลการวิจัย

ผลการศึกษาแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์ ตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของพระสังฆาธิการในเขตตำบลค่ายบกหวาน อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย ผลการวิจัยพบว่าผลการศึกษาแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์ และหลักพรหมวิหาร ซึ่งการบริหารกิจการคณะสงฆ์ เป็นภาระหน้าที่โดยตรงของพระสังฆาธิการที่มี ความสำคัญต่อพระศาสนาเป็นอย่างยิ่ง ซึ่งประกอบด้วย ด้านการปกครองคณะสงฆ์ ได้กล่าวว่า การควบคุมและส่งเสริมการ รักษาความเรียบร้อยดีงาม ด้านการศาสนศึกษา บทบาทที่วัดและพระสงฆ์ จะทำได้ คือ การศึกษาการเผยแผ่และการสงเคราะห์ ซึ่งในส่วนของกรศึกษานั้น เป็นการให้บริการด้าน การศึกษาแก่พระสงฆ์ คือ การมีโรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ด้านการสาธารณูปการ หมายถึง ๑. การก่อสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์ ศาสนวัตถุและศาสนสถาน ๒. กิจการอันเกี่ยวกับวัด คือ การสร้าง การตั้ง การรวม การย้าย การยุบเลิก การขอรับพระราชทานวิสุงคามสีมา การยกวัดร้างเป็นวัดมีพระภิกษุอยู่จำพรรษา และการยกวัดราษฎร์ขึ้นเป็นพระอารามหลวง ๓. กิจการของวัดอื่นๆ เช่น การจัดงานวัด ๔. การศาสนสมบัติของวัด ด้านการสาธารณสงเคราะห์ เช่น การช่วยจัดหาทุนการสงเคราะห์ การป้องกันยาเสพติดให้โทษ การช่วยเหลือสถานที่อันเป็น สาธารณสมบัติ เช่น การสร้างถนนหนทาง ขุดลอก คูคลอง สร้างฌาปนสถาน การช่วยเหลือประชาชน ในโอกาสที่ควรช่วย เช่น การประสพอุทกภัย หรือช่วย คนชราหรือคนพิการ การสาธารณสงเคราะห์จะต้องจัดเพื่อความเรียบร้อยดีงามและไม่ขัดต่อ พระธรรมวินัยและความสงบสุขของบ้านเมือง เป็นต้น

สภาพปัญหาเกี่ยวกับการบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์ ตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของพระสังฆาธิการในเขต ตำบลค่ายบกหวาน อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย พระสังฆาธิการไม่หาบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถในการบริหารจัดการเข้ามาในการช่วยเหลือดูแลงาน ด้านการปกครอง พระสังฆาธิการให้ความรักเมตตา อำนวยความสะดวกในวัดให้แก่ พระสงฆ์ยังไม่ค่อยทั่วถึง ด้านการศาสนศึกษา การส่งเสริมสนับสนุนด้านศึกษานักธรรม และบาลียังประสบความสำเร็จเรื่องทุนไม่มากนัก ยังขาดบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถในการสอนนักธรรม และบาลียังไม่เพียงพอ ด้านการศึกษาสงเคราะห์ พระสังฆาธิการขาดการส่งเสริมสนับสนุนการจัดตั้งโรงเรียน พระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ขึ้นในวัด พระสังฆาธิการขาดกองทุนในการสนับสนุนส่งเสริมพระภิกษุ สามเณรและผู้ด้อยโอกาสทางด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา มีการเผยแผ่ธรรมโดยการจัดกิจกรรมต่างๆ ไม่มากในวันสำคัญ ทางพระพุทธศาสนา เช่น วันวิสาขบูชา วันมาฆบูชา อาสาฬหบูชา ด้านการสาธารณูปการ พระสังฆาธิการไม่แบ่งงานกันรับผิดชอบและวางแผนร่วมกันกับ ฝ่ายบ้านเมืองในการบริหารจัดการในระบบ สาธารณูปการ ด้านการสาธารณ สงเคราะห์ พระสังฆาธิการ วัดกับชุมชนยังขาดการวางแผนจัดกิจกรรม สาธารณ สงเคราะห์ร่วมกัน การให้ความช่วยเหลือเมื่อชุมชนขอความช่วยเหลือ/ขอความร่วมมือในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ยังไม่ดีเท่าที่ควร

### ๑.๖ อภิปรายผล

จากการวิจัยเรื่อง “การบริหารกิจการคณะสงฆ์ ตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของพระสังฆาธิการในเขต ตำบลค่ายบกหวาน อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย” สามารถอภิปรายผลได้ดังนี้

(๑) ด้านการปกครองคณะสงฆ์ มีการปกครองและการบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์และการปฏิบัติ หน้าที่ของพระสังฆาธิการและผู้ที่ได้รับมอบหมายจากเจ้าคณะอำเภอในการดูแลคณะสงฆ์ในแต่ละวัด ให้ปฏิบัติตามพระธรรมวินัย ด้วยหลักสาราณียธรรมและสามัคคีธรรมเป็นต้น ตามกฎหมาย กฎมหา เถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ

คำสั่ง มติ ประกาศ ของมหาเถรสมาคม

(๒) ด้านการศาสนศึกษา มีการจัดให้มีการศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรมแก่พระภิกษุ สามเณร ทั้ง แผนกธรรม และแผนกบาลี รวมทั้งส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณร ได้เรียนภายนอกสำนัก เรียนด้วย และร่วมทั้ง ส่งเสริมให้พระภิกษุ สามเณรได้ศึกษาเล่าเรียนวิชาที่เป็นประโยชน์แก่การ ประกาศพระพุทธศาสนาอีกด้วย

(๓) ด้านการศึกษาสงเคราะห์ มีการให้การศึกษาบรมด้านคุณธรรมและจริยธรรมที่จะอำนวยความสะดวกแก่เด็กและเยาวชน ตลอดจนการสงเคราะห์เด็กและเยาวชนให้ได้รับการศึกษาเล่าเรียนและการ สนับสนุน ด้านทุนทรัพย์ปัจจัยและอุปกรณ์เครื่องอำนวยความสะดวกในการศึกษาเล่าเรียน โดยไม่ขัดต่อพระ ธรรมวินัยและกฎหมายบ้านเมือง เพื่อสร้างเยาวชนให้เป็นรูปคดีของสังคมและประเทศชาติ

(๔) ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา มีการจัดให้มีการฟังพระธรรมเทศนาใน วันอัมมัสสวนะ และวัน สำคัญของทางวัดทั่วไป ตลอดจนการจัดอบรมสมณะวิปัสสนากรรมฐานตามแนวสติปัฏฐาน ๔ ทั้งแก่พระภิกษุ สามเณร และทั้งแก่อุบาสกและอุบาสิกาสาธุชนทั่วไป มีการบรรยายหรือปาฐกถา ธรรม การจัดศาสนพิธีต่างๆ เพื่อรักษาพิธีและวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา

(๕) ด้านการสาธารณูปการ มีการก่อสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์ศาสนสมบัติไว้ในวัด ด้วย การ รักษา ซ่อมแซม ปรับปรุง ตกแต่งศาสนวัตถุและศาสนสถาน ที่มีอยู่เดิมให้มั่นคงถาวร และ ก่อสร้างเพิ่มเติมให้ เพียงพอ ประหยัดและคุ้มค่าแก่การปฏิบัติศาสนกิจของพระภิกษุ สามเณร และ อุบาสก อุบาสิกา เพื่อเป็นการ สืบต่อและดำรงไว้ซึ่งพระพุทธศาสนาให้มั่นคงและวัฒนาถาวร

(๖) ด้านการสาธารณสงเคราะห์ มีการดำเนินกิจการสาธารณประโยชน์เพื่อช่วยเหลือเกื้อกูล แก่ประชาชนในชุมชนและสังคมทั้งในที่ใกล้และที่ไกล โดยการจัดกิจกรรมอันเป็นสาธารณสมบัติหรือสาธารณ กุศล เช่นการให้ความรู้ในการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและให้ดำรงชีวิตแบบพอ เพียง ประหยัดและมีศีลธรรม ตลอดจนการมอบอุปกรณ์ที่จำเป็นต่อการปฏิบัติหน้าที่ของหน่วยงานต่าง ๆ

๑.๗ ข้อเสนอแนะ

#### ๑.๗.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

๑) ด้านการปกครอง คณะสงฆ์ควรให้ความสำคัญต่อการกำกับดูแล ปฏิบัติตามกฎระเบียบของวัดให้ เหมาะสม ไม่เคร่งครัดเกินไปหรือหย่อนยานเกินไป

๒) ด้านการศาสนศึกษา/คณะสงฆ์ควรดำเนินงานอบรมความรู้ให้แก่พุทธศาสนิกชนคณะสงฆ์ควร จะจัดให้มีครูพระเข้าไปช่วยสอนศีลธรรมในโรงเรียนให้ได้อย่างต่อเนื่องสำหรับอบรมเด็กเยาวชนจะได้ซึมซับรับ ธรรมเป็นหลักการใช้ชีวิต

๓) ด้านการศึกษาสงเคราะห์คณะสงฆ์ควรให้การสนับสนุนการเป็นครูพระช่วยสอนวิชาพระพุทธ ศาสนาในสถานที่ศึกษานั้นๆ ทางคณะสงฆ์ควรจัดหาและส่งไปฝึกอบรมเสริมความรู้เพื่อที่จะได้บุคลากรที่มี ประสิทธิภาพในการ

๔) ด้านการเผยแผ่ คณะสงฆ์ควรสั่งให้แต่ละวัดหมั่นทำกิจวัตรของสงฆ์ให้ครบถ้วน เช่น การสวดมนต์ เพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ผู้พบเห็น ส่งเสริมให้มีการออกไปเผยแผ่ธรรมตามสถานที่ต่างๆ สถานศึกษาหรือในสถานที่ราชการ สำหรับการใช้ในชีวิตประจำวัน

๕) ด้านการสาธารณสุขการ ผู้ปกครองทุกวัด คณะสงฆ์ควรมีการประชุมวางแผนให้มีการ เข้าใจในการบริหารจัดการจัดในเรื่องการดูแลและการบำรุงรักษาอาคารเสนาสนะของวัดรวมทั้งการ ก่อสร้างเพิ่มเติมเพื่อให้ อยู่ในสภาพที่สมบูรณ์น่าอยู่อาศัย

๖) ด้านการสาธารณสุขสงเคราะห์พระภิกษุสงฆ์ควรมีบทบาทในการส่งเสริม ด้วยการปลูกจิตสำนึก ให้เข้าถึงชุมชน สร้างความเข้าใจอันดีต่อกัน การสื่อธรรมเข้าสู่ชุมชน การส่งเสริมศีลธรรมซึ่งควรจะต้องตั้งเป้าหมายไว้ให้ ชุมชนชนปลอดอบายมุขด้วย

#### ๑.๗.๒ ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

๑) พระสงฆ์ต้องปฏิบัติตนดีสิ่งที่จะต้องเพิ่มคือควรมีการให้รางวัลเล็ก ๆ น้อย ๆ เพื่อให้เป็นแบบตัวอย่าง ที่ดีทำให้เกิดแรงจูงใจมากขึ้น

๒) วัดควรส่งเสริมให้พระสงฆ์ได้ศึกษาเล่าเรียนเพื่อให้เกิดความรู้ความสามารถทั้งทางโลกและทาง ธรรมโดยเปิดโอกาสให้พระสงฆ์ได้เรียนทางโลกมากขึ้น

๓) วัดควรส่งเสริมการเผยแพร่โดยยึดหลักให้ประชาชนญาติโยมพบเห็นทางแห่งความ พ้นทุกข์ ใช้ เมตตาเป็นต้นนำทางให้มีจุดมุ่งหมายเพื่อประโยชน์สุขแก่พุทธศาสนิกชน

๔) เจ้าอาวาสควรจัดสถานที่ความเป็นอยู่ให้เห็นสัปปายะมากกว่านี้ ควรมีการสร้างสาธารณสุขการที่ เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมเพื่อที่จะให้ประชาชนสามารถมาใช้สถานที่ในการทำ ประโยชน์ต่าง ๆ ได้อย่างสะดวก สบาย

๕) ทางวัดควรส่งเสริมให้ประชาชนมาใช้สถานที่ในวัดทำกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อประโยชน์ของชุมชน ได้ตลอดพร้อมทั้งสนับสนุนกิจกรรมต่าง ๆ

#### ๑.๗.๓ ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

๑) ในการวิจัยครั้งต่อไปควรเปลี่ยนจากหลักพรหมวิหาร ๔ ไปเป็นหลักธรรมาภิบาลเพื่อเป็นการ สืบรวจว่าวัดในกลุ่มตัวอย่างจะมีการบริหารจัดการงานของวัดตามหลักธรรมาภิบาล

๒) ในการวิจัยครั้งต่อไปควรเปลี่ยนกลุ่มตัวอย่างจากพระสงฆ์ในวัดไปเป็นประชาชน ชาวบ้านที่อาศัย อยู่ในบริเวณชุมชนรอบๆ วัด

๓) ในการวิจัยครั้งต่อไปควรเปรียบเทียบระหว่างวัดหลวงกับวัดราษฎร์ เพื่อเปรียบเทียบความคิดเห็น เกี่ยวกับการใช้หลักพรหมวิหาร ๔ ในการบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์

๔) ในการวิจัยครั้งต่อไปเปลี่ยนจากความคิดเห็นไปเป็นสำรวจทัศนคติ เพื่อที่จะได้ รับทราบปัญหา ทั้งทางด้านบวกและด้านลบไปพร้อมๆ กัน

## บรรณานุกรม

- กรมการศาสนา. **คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยเรื่องการคณะสงฆ์และการศาสนา**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๕๐.
- คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **หลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต การปกครอง คณะสงฆ์ไทย**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.
- คะนิงนิตย์ จันทรบุตฺร. **การเคลื่อนไหวของยุวสงฆ์ไทย**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์: ๒๕๒๘.
- เฉลิมพล โสมอินทร์. **ประวัติศาสตร์พุทธศาสนาและการปกครองคณะสงฆ์ไทย**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สุทรไพศาล, ๒๕๕๖.
- พระครูใบฎีกาอภิชาติ ธรรมสุโท (พรสุทธิชัยพงศ์). “ประสิทธิภาพการบริหารงานของเจ้าอาวาสในจังหวัดนนทบุรี”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.
- พระครูไพโรจน์สารคุณ (สุเทพ งามละม้าย). “ทักษะการบริหารจัดการวัดของเจ้าอาวาสในอำเภอลาดหลุมแก้วจังหวัดปทุมธานี”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.
- พระวิฑูรย์ ฐานเมธี (บุญพร้อม). “การศึกษาความคิดเห็นของประชาชนต่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในจังหวัดหนองบัวลำภู”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.
- สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. **คู่มือคู่มือวิชาการโครงการอนุรักษ์วัด**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๐.

ศึกษาการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง  
ของชุมชนตำบลไทยสามัคคี อำเภอหนองหงส์ จังหวัดบุรีรัมย์

A STUDY OF THE APPLICATION OF THE BUDDHIST DOCTRINES RELATED  
TO THE SUFFICIENCY ECONOMY THEORY OF THE COMMUNITY  
IN THAISAMAGGI SUB-DISTRICT, NONGHONG DISTRICT, BURIRAM PROVINCE

พระมหาไผ่ นามวงศ์ \*

พระมหาพจน์ สุวโจ, ดร., ดร.พีรพงษ์ มาลา \*\*

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์คือเพื่อศึกษาแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง และหลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชน เพื่อศึกษาการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมและแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชน ตำบลไทยสามัคคี อำเภอหนองหงส์ จังหวัดบุรีรัมย์

ผลการวิจัยพบว่า

แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงสามารถประยุกต์ใช้ได้หลายระดับ หลายมิติ และหลายรูปแบบ ไม่มีสูตรสำเร็จ แม้ว่าจะเป็นกรอบแนวคิดเดียวกัน ต้องพิจารณาตามความเหมาะสมในแต่ละกรณี ให้สอดคล้องกับเงื่อนไข คือดำเนินชีวิตด้วยความอดทน มีความเพียร มีสติและปัญญา บริหารจัดการ การใช้ชีวิตโดยใช้หลักวิชาและคุณธรรมเป็นแนวทางพื้นฐานกับสภาวะที่เผชิญอยู่ให้สามารถอุ้มชูตัวเองได้ ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความพอดี พออยู่ พอกิน พอใช้ ไม่โลภมาก มีเหตุผล และไม่ประมาท เป็นการพัฒนาทางด้านคุณธรรมและจริยธรรม เข้าไว้ด้วยการพึ่งตนเอง ได้แก่ความเป็นผู้รู้จักพอในการบริโภคใช้สอยทรัพยากรธรรมชาติ และการใช้ชีวิตแบบไม่ฟุ้งเฟ้อ ฟุ้งเฟ้อ ซึ่งมีลักษณะเป็นการเน้นการลด ละ เลิก อบายมุข ด้วยการประพฤติตามธรรม ซึ่งถือเป็นหัวใจสำคัญของการใช้ชีวิตแบบวิถีพุทธ

หลักพุทธธรรมคือทฤษฎีธรรมมีกัตถสังวัตตนิกรธรรม ๔ คือหลักปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อให้ได้มา ซึ่งประโยชน์ในปัจจุบัน มีองค์ประกอบอยู่ ๔ ประการคือ ๑) อุฏฐานสัมปทา ๒) อารักขสัมปทา ๓) กัลยาณมิตตตา และ ๔) สมชีวิตา เป็นหลักแนวคิดพื้นฐานการดำเนินชีวิตตามทางพระพุทธศาสนา ที่เน้นการพัฒนาฐานะความเป็นอยู่ของบุคคลให้มั่นคงอย่างยั่งยืน ซึ่งหลักการปฏิบัติทั้ง ๔ ประการนี้ มีการประพฤติแยกย่อยในอยู่อย่างกว้างๆ สำหรับบุคคลนั้นๆ นำไปปรับใช้ให้เหมาะสม กล่าวคือองค์ประกอบของการประพฤติมีอยู่หลายลักษณะและมีการปฏิบัติที่สอดคล้อง เกื้อกูลกันหรือเนื่องกันอยู่

\* นิสิตพุทธศาสนมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

\*\* อาจารย์ที่ปรึกษา

ส่วนการประยุกต์ใช้หลักทฤษฎีธรรมมีกัตถสังวัตตินิกธรรม ๔ ตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชน ตำบลไทยสามัคคี ชาวชุมชนมีการประยุกต์ใช้ได้สอดคล้องกับสภาพความเป็นอยู่ คือ รู้ทำงานด้วยความขยัน รอบคอบและสุจริต, รู้เก็บสำรองและจัดการทรัพย์สินอย่างเหมาะสมสุจริต, รู้แบ่งปันประโยชน์กับเพื่อนและกลุ่ม บุคคลหรือเครือข่ายที่ดี, รู้ใช้ชีวิตอย่างสมดุลทุกด้านเลี้ยงชีพอย่างถูกต้องพอประมาณ จากการปรับใช้ก่อให้เกิด ความพอเพียง คือไม่เร่งการผลิตและการบริโภคจนเกินไป ความมีเหตุผล คือประกอบอาชีพด้วยความระมัดระวัง รอบคอบ ไม่โลภมาก การมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี คือมีการสำรองเงินไว้ใช้ในกรณีฉุกเฉิน การสำรองเมล็ดพันธุ์ไว้ปลูก ในปีต่อไป การประยุกต์ใช้หลักการดังกล่าว ทำให้ชาวชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้อย่างเป็นรูปธรรม คือมีความ กินดี อยู่ดี และมีความสุขในปัจจุบัน

**คำสำคัญ:** เศรษฐกิจพอเพียง, ทฤษฎีธรรมมีกัตถสังวัตตินิกธรรม ๔

## ABSTRACT

The objective of the thesis “A Study of the Application of the Buddhist Doctrines Related to the Sufficiency Economy Theory of the Community in Thaisamaggi Sub-District, Nonghong District, Buriram Province” is 1) to study concept of Sufficiency Economy Theory, 2) to study of Buddhist principle relating to the concept of Sufficiency Economy Theory and 3) to study of applying the Buddhist principle and concept of Sufficiency Economy Theory in the community of Tambon Thaisamaggi, Amphoe Nonghong, Buriram province.

### **The result of research is as follows ;**

The Concept of Sufficiency Economy Theory can apply for various level, dimension and form. It cannot fix for any work. Although many works are the same framework but we can suitable consider for some case. It should conform to condition, meaning endured living, effort, being mindfulness and intelligence. It can manage one's life by following knowledge and moral which this is the basic for situation-facing. It can support oneself and essential remains for fitness, enough to live, enough to eat, enough to consume, not much greed, reasonable and carelessness. It can cultivate moral and virtuous and be relating to sufficient, meaning moderation for spending natural resource and live with economization. This method can reduce and give up all vice. It should follow the way of Dhamma which the key word for Buddhist living.

Here, the Buddhist principle is Four Ditthadhammikatta-samvattanika-dhamma or the virtues conducive to benefit in the present consist of 1) Utthanasampada, 2) Arakkhasampada, 3) Kalyanamittata and 4) Samajivita. Those virtues are the basic concept for living according to Buddhist principle. Those can cultivate permanently for individual life. Those can divide broadly for any person and applying suitable situation. The composition of practice can be



various ways and can mix and support each other.

For applying the Four Dittthadhammikattha-samvattanika-dhamma and concept of Sufficiency Economy Theory of the community of Tambon Thaisamaggi finds that the people in this community can apply relating to the life condition. They know how to work industrious and trustfully. They know how to save and manage their money reasonable. They know how to distribute their benefit, make friends and create network. They know how to be balanced live. They know how to live moderately from adopting their life and cultivate moderation. They don't stimulate production and consumption more than usual. They compose of reason by being livelihood with carelessness and not much greed. They make good immunity for them by saving money for emergency case. They reserve seeds for next year. For the said activities, the people of Thaisamaggi community can be self-supporting, good being, good living and happiness.

**Keywords:** Sufficiency Economy, Four Dittthadhammikattha-samvattanika-dhamma

## ๑. บทนำ

พุทธธรรม คือคำสอนที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้และนำมาเผยแผ่สั่งสอนบุคคลทั่วไป พุทธธรรมในพระพุทธศาสนามีเป็นจำนวนมาก ครอบคลุมตั้งแต่เรื่องพื้นฐานในการดำเนินชีวิตจนกระทั่งถึงเรื่องสูงสุดที่เป็นจุดหมายของพุทธศาสนาคือนิพพาน พุทธธรรมแสดงลักษณะความเป็นจริงที่เป็นสายกลาง ไม่สุดโต่งในทางความคิดหรือสุดโต่งในทางปฏิบัติ เห็นความสำคัญทางด้านจิตใจ และทางด้านร่างกายซึ่งสัมพันธ์กันอย่างแยกไม่ได้ แสดงข้อปฏิบัติสายกลางหรือที่เรียกว่ามัชฌิมาปฏิปทา คือหลักปฏิบัติตามสภาพชีวิตของแต่ละบุคคล <sup>๓๘๙</sup>

สังคมในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาารุดหน้าไปอย่างไม่หยุดยั้ง ส่งผลให้บุคคลในสังคมต้องปรับเปลี่ยนพฤติกรรมให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ รวมทั้งก่อให้เกิดปัญหาสำคัญ ได้แก่ การเอาัดเอาเปรียบผู้อื่น การเห็นแก่ตัว การเบียดเบียนกัน การทำร้ายกันและกัน การทุจริตคอร์รัปชัน หากปล่อยไว้ให้เนิ่นนานออกไปก็จะมีทวีความรุนแรงมากขึ้นเรื่อย ๆ จึงจำเป็นต้องสร้างสังคมให้เข้มแข็งด้วยการพัฒนาคนให้มีคุณภาพ เปี่ยมด้วยคุณธรรมจริยธรรม เพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลก และนำไปสู่การแก้ปัญหาและการป้องกันปัญหาในอนาคต <sup>๓๙๐</sup>

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เป็นการนำเสนอทางออกให้กับสังคมปัจจุบัน ที่จะช่วยสร้างสังคมให้เข้มแข็งตามวิถีของชาวตะวันออกและวิถีพุทธซึ่งยึดแก่นสาระของความเป็นจริงเป็นหลัก แนวพระราชดำริเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีฐานมาจากพุทธธรรมในพระพุทธศาสนา ที่สอนในเรื่องการพึ่งตน อตตาทิ อตตโน นาถิ ตนแลเป็นที่พึ่งของตน กล่าวคือเศรษฐกิจพอเพียงสอนเรื่องการพึ่งตนเอง เป็นข้อปฏิบัติสำคัญที่ทำให้เกิดผล คือความมั่นคงทางเศรษฐกิจ ทำให้มีทรัพย์สิน

<sup>๓๘๙</sup> พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), **พุทธธรรมฉบับขยายความ**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๕, (กรุงเทพฯ โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๖.

<sup>๓๙๐</sup> พระวิภา ญาณสาโร (คุ้มราชบุรุษ), “ศึกษาแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงที่สอดคล้องกับหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัย**, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๑.

เงินทองฟุ้งตนเองได้ เรียกว่าประพฤดิธรรมที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ปัจจุบัน เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง มีจิตใจพอเพียง มีวิริยะความเพียรพอเพียง มีปัญญาพอเพียง มีวัฒนธรรมพอเพียง มีสิ่งแวดล้อมที่พอเพียง และมีความเอื้ออาทรต่อกันพอเพียง เศรษฐกิจพอเพียง เป็นเศรษฐกิจที่บูรณาการ เป็นเศรษฐกิจแท้ที่ต้องเป็นไปเพื่อครอบครัวอบอุ่น ชุมชนเข้มแข็ง และสิ่งแวดล้อมยั่งยืน แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ได้รับการสานต่อและรณรงค์กันอย่างกว้างขวาง ในฐานะที่เป็นหลักธรรมจากพระพุทธศาสนาและสัมพันธ์กับหลักแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงที่ควรศึกษาและทำความเข้าใจเพื่อขยายผลไปสู่การปฏิบัติ

ณ ปัจจุบันมีหลายพื้นที่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย ซึ่งชุมชนมีความรู้ความเข้าใจในการประยุกต์ใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียง เช่น ตำบลไทยสามัคคี อำเภอหนองหงส์ จังหวัดบุรีรัมย์ ซึ่งแบ่งเขตการปกครอง เป็น ๑๕ หมู่บ้าน ๑,๘๐๙ หลังคาเรือน ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม การเพาะปลูกส่วนใหญ่ปลูกพืชเชิงเดี่ยว เกษตรกรมีความรู้ความเข้าใจ มีกระบวนการจัดการความรู้ที่ดี มีการนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน และในกิจกรรมทางการเกษตรได้อย่างเป็นรูปธรรม ชุมชนตำบลไทยสามัคคีส่วนใหญ่เน้นยึดอาชีพปลูกหอมแดง ซึ่งเป็นหอมคุณภาพดี ปลอดภัย ไร้สารเคมี ใช้ปุ๋ยธรรมชาติ มีชื่อเสียงเป็นที่ยอมรับในระดับประเทศ หนึ่งปีมีผลผลิตออกสู่ตลาด สองครั้ง คือช่วงที่หนึ่งระหว่างเดือนมกราคมถึงกุมภาพันธ์ และช่วงที่สองประมาณปลายเดือนกรกฎาคมถึงสิงหาคมของทุกปี เกษตรกรมีความสามัคคี มีการรวมกลุ่มผู้ปลูกหอมแดง ทำให้มีอำนาจในการกำหนดราคาผลผลิตของกลุ่มตนเอง ชี้ให้เห็นถึงความเข้มแข็งของกลุ่ม

จากความเป็นมาและความสำคัญข้างต้น ผู้วิจัยจึงต้องการศึกษาแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนตำบลไทยสามัคคี อำเภอหนองหงส์ จังหวัดบุรีรัมย์ ว่ามีหลักธรรมอะไรบ้างที่ช่วยเกื้อกูลทำให้ชาวบ้านมีความเข้มแข็งอยู่ดีกินดี ทั้งในระดับครัวเรือนกระทั่งในระดับชุมชน อันจะเป็นพื้นฐานของการพัฒนาและการพึ่งตนเองอย่างยั่งยืน

## ๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๒.๑ เพื่อศึกษาแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง
- ๒.๒ เพื่อศึกษาหลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชน
- ๒.๓ เพื่อศึกษาการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมและแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชน ตำบลไทยสามัคคี อำเภอหนองหงส์ จังหวัดบุรีรัมย์

## ๓. วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้ ผู้วิจัยมีวิธีการดำเนินงานวิจัย ดังนี้

- ๓.๑ ศึกษาแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๙
- ๓.๒ ศึกษาหลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ที่ปรากฏในพระไตรปิฎก อรรถกถาสื่อสิ่งพิมพ์ หนังสือ วารสาร บทความ ข้อมูลทางอินเทอร์เน็ต และงานวิจัยหรือตำราทางวิชาการอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย
- ๓.๓ ศึกษาการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมและแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชน ตำบลไทยสามัคคี อำเภอหนองหงส์ จังหวัดบุรีรัมย์ โดยการสัมภาษณ์ด้วยวิธีการสนทนากลุ่มย่อย ซึ่งมีเนื้อหาย่อยด้วยกัน ๒ ส่วนคือ

๓.๓.๑ หลักคำสอนเกี่ยวกับทฤษฎีธรรมิกัตถสังวัตตนิกรมม ๔ ในพระพุทธศาสนา

๓.๓.๒ แนวคิดเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริ

๓.๔ วิเคราะห์และสังเคราะห์ตรวจสอบความถูกต้อง เขียนสรุปการวิจัยบรรยายเชิงพรรณนา

#### ๔. สรุปผลการวิจัย

๑. พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชได้พัฒนาหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อให้พสกนิกรชาวไทยได้เข้าถึงทางสายกลางของชีวิตตามทางพระพุทธศาสนาและเพื่อคงไว้ซึ่งทฤษฎีของการพัฒนาที่ยั่งยืน การประยุกต์ใช้ปรัชญาเกิดได้ในหลายระดับ หลายมิติ และหลายรูปแบบ ไม่มีสูตรสำเร็จ แม้ว่าจะเป็นกรอบแนวคิดเดียวกัน แต่ต้องพิจารณาตามความเหมาะสมในแต่ละกรณีให้สอดคล้องกับเงื่อนไข และการใช้ชีวิตโดยใช้หลักวิชาและคุณธรรมเป็นแนวทางพื้นฐานกับสภาวะที่เผชิญอยู่คือให้ใช้เหตุผลเป็นเครื่องนำทาง อย่าใช้กิเลสตัณหาเป็นเครื่องนำทาง อย่าทำตามกระแส ดำเนินชีวิตโดยใช้สติปัญญา จะพัฒนาอะไรต้องดูจากศักยภาพแต่ละเรื่องว่าอยู่ที่ไหน เรามีขีดความสามารถควบคุมได้หรือไม่ และยึดเส้นทางสายกลาง ความพอดี สมดุล และทำอะไรให้มีภูมิคุ้มกันตลอดเวลา ต้องรู้จักบริหารความเสี่ยงให้ทันกับสถานการณ์ต่างๆ ที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว

องค์ประกอบของเศรษฐกิจพอเพียง ประการที่หนึ่ง ในเบื้องต้นต้องรู้จักพึ่งตนเอง โดยมุ่งเน้นการผลิตพืชผลหรือผลผลิต ให้เพียงพอกับความต้องการบริโภคในครัวเรือนเป็นอันดับแรก ประการที่สอง การรวมกลุ่มของชาวบ้านหรือองค์กรชาวบ้าน เพื่อทำหน้าที่เป็นผู้ดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจต่างๆ ให้หลากหลาย ครอบคลุมกิจกรรมต่างๆ ประการที่สาม ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการมีความเมตตา ความเอื้ออาทร และความสามัคคีของสมาชิกในชุมชนในการร่วมแรงร่วมใจเพื่อประกอบอาชีพต่างๆ ให้บรรลุผลสำเร็จ

๒. ความสำคัญของเศรษฐกิจพอเพียง มีเป้าหมายสำคัญพื้นฐาน คือขจัดความทุกข์ยากและอำนวยความสะดวกแก่ประชาชนส่วนใหญ่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งประชาชนที่อาศัยอยู่ในชนบทห่างไกลทุรกันดาร ซึ่งยากจนและต้องการความช่วยเหลือ มุ่งหมายที่จะให้ลดกระบวนการเศรษฐกิจ ระบบทุนนิยมสุดโต่ง โดยให้ลดระดับลงเพียงพอแก่ความจำเป็นและความเหมาะสมกับการรักษาและการดำรงชีวิตที่เรียบง่ายและพึ่งพาตนเองได้ ส่งเสริมการพัฒนาเมืองและชนบท การพัฒนาโครงการที่อยู่อาศัยผู้มีรายได้น้อยที่มีการกระจายตัวอย่างทั่วถึงมากขึ้น และลดความแออัดของเมือง ในขณะเดียวกันก็สร้างความเข้มแข็งให้ชนบทโดยส่งเสริมภาคการเกษตร ยกกระดับคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ของเกษตรกร สร้างแรงจูงใจให้เยาวชน เกษตรกรรุ่นใหม่ และแรงงานที่มีคุณภาพเข้าสู่อาชีพเกษตรกรรม พัฒนาสถาบันเกษตรกร และวิสาหกิจชุมชนให้เป็นกลไกสนับสนุนการพึ่งพาตนเองของเกษตรกรพร้อมทั้งส่งเสริมค่านิยม คุณธรรมและศีลธรรม โดยมีคุณธรรมเป็นสำนึกกำกับจริยธรรมการประพฤติทำตนให้เป็นທີ່พึ่งของตนเอง มีจิตใจที่เข้มแข็ง มีจิตสำนึกที่ดี สร้างสรรค์ให้ตนเองและชาติโดยรวม

๓. แนวคิดหลักของเศรษฐกิจพอเพียง คือการนำคำสอนทางพระพุทธศาสนามาเป็นแนวทางในการประสานกลมกลืนกับวิถีชีวิตของชาวบ้านที่เป็นเกษตรกรอย่างชาญฉลาด และเป็นรูปธรรม หลักจริยธรรมดังกล่าวคือหลักการเดินสายกลางหรือมัชฌิมาปฏิปทา อยู่ในระดับโลกียธรรมคือธรรมที่เหมาะสมแก่ชาวบ้านทั่วไป ได้แก่ความเป็นผู้รู้จักพอในการบริโภคใช้สอยทรัพยากรธรรมชาติ และการใช้ชีวิตแบบไม่ฟุ้งเฟ้อ ฟุ้งเฟ้อ ซึ่งมีลักษณะเป็นการเน้นการลด ละ เลิก อบายมุข ด้วยการประพฤติตามธรรม ซึ่งถือเป็นหัวใจสำคัญของการใช้ชีวิตแบบวิถีพุทธ

ทีฆธัมมิกัตถสังวัตตนิคัณธรรม ๔ คือหลักปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อให้ได้มาซึ่งประโยชน์ในปัจจุบัน มีองค์ประกอบของการปฏิบัติอยู่ ๔ ประการคือ ๑) อุฏฐานสัมปทา ๒) อารักขสัมปทา ๓) กัลยาณมิตตตา ๔) สมชีวิตา เป็นหลักแนวคิดพื้นฐานการดำเนินชีวิตตามทางพระพุทธศาสนาที่เน้นการพัฒนาฐานะความเป็นอยู่ของบุคคลให้มั่นคงอย่างยั่งยืน ซึ่งหลักการปฏิบัติทั้ง ๔ ประการนี้ มีการประพุดิแยกย่อยในอยู่อย่างกว้างๆ สำหรับบุคคลนั้นๆ นำไปปรับใช้ให้เหมาะสม กล่าวคือ

การถึงพร้อมด้วยความหมั่น ไม่ว่าจะประกอบกิจการงานใดๆ ต้องมีความขยัน มีปัญญาที่ถูกต้องเป็นเครื่องพิจารณาในการทำงาน นั้นๆ และการทำงานบุคคลจะต้องไม่อ้างเหตุต่างๆ ในความเกียจคร้าน เช่นหนาว นักร้อนนักร แล้วไม่ทำงาน เป็นต้น

การถึงพร้อมด้วยการรักษาทรัพย์ รักษาทรัพย์ที่ได้มาโดยสุจริตอย่างรอบครอบ ไม่ข้องเกี่ยวกับอบายมุข ๖ ประพุดิไปในทางที่ผิดศีล ประกอบกรรมที่ผิดงาม และไม่ประมาท มีความเตรียมพร้อม ระวัง ทำสิ่งที่ควรทำ แก้ไขสิ่งที่ควรแก้ไขปรับปรุง

การถึงพร้อมด้วยมิตร มิตรที่ดีจะช่วยเหลือในหลายๆ ด้าน การคบเพื่อนเป็นสิ่งสำคัญ มีผลต่อความเจริญก้าวหน้าและความเสื่อมของชีวิตอย่างมาก เพื่อนหรือมิตรใจดีที่ควรคบมี ๔ จำพวก (๑) มิตรมีอุปการะ (๒) มิตรร่วมสุขร่วมทุกข์ (๓) มิตรแนะนำประโยชน์ (๔) มิตรมีความรักใคร่

การเป็นอยู่ที่พอดี มีความเป็นอยู่พอเหมาะพอดี เลี้ยงชีวิตตามสมควรแก่กำลังทรัพย์ที่หามาได้ การดำรงชีวิตอย่างพอเพียง ใช้จ่ายอย่างรอบคอบ พิจารณาถึงความจำเป็นและประโยชน์สูงสุด ไม่มากเกินไปในลักษณะฟุ่มเฟือย และไม่ใช้อยู่เกินไปในลักษณะตระหนี่ถี่เหนียว ให้อยู่ที่กลางๆ ชีวิตก็จะสุขสบายตามอัตภาพ ความพอดีของแต่ละบุคคล

หลักปฏิบัติที่เนื่องอยู่ในทีฆธัมมิกัตถสังวัตตนิคัณธรรม ๔ คืออุฏฐานสัมปทา อารักขสัมปทา กัลยาณมิตตตา และสมชีวิตา แต่ละหลักธรรมมีองค์ประกอบของการประพุดิอยู่หลายลักษณะและมีการปฏิบัติที่สอดคล้องเกี่ยวเนื่องกันหรือเนื่องกันอยู่ โดยการบริหารทรัพย์สินบุคคลนั้นพึงแบ่งโภคทรัพย์ออกเป็น ๔ ส่วนตามหลักโภควิภาค คือ ๑ ส่วน ใช้จ่ายเลี้ยงตน เลี้ยงคนที่ควรบำรุงเลี้ยง และทำประโยชน์ ๒ ส่วนใช้เป็นทุนประกอบการอีก ๑ ส่วนเก็บไว้ใช้ในคราวจำเป็น นอกจากเลี้ยงตน เลี้ยงคนที่ควรบำรุงเลี้ยงแล้ว ควรนำมาใช้ประโยชน์ต่อผู้อื่น ซึ่งประกอบด้วยการประพุดิปฏิบัติ คือใช้สงเคราะห์ญาติ ใช้ต้อนรับแขก คนที่ไปมาหาสู่ เป็นเรื่องของการปฏิสันถาร ทำบุญหรือสักการะอุทิศผู้ล่วงลับ เป็นการแสดงความกตัญญูรู้คุณ บำรุงสมณพราหมณ์ คือพระสงฆ์ผู้ประพุดิดี ปฏิบัติชอบ ผู้ฝึกฝนพัฒนาตนเอง ไม่ประมาทมัวเมา ผู้ที่จะดำรงธรรมไว้ให้แก่งสังคม ทำหน้าที่พลเมือง โดยใช้ทรัพย์บำรุงราชการด้วยการเสียภาษีอากร เป็นต้น

๔. ความสำคัญของทีฆธัมมิกัตถสังวัตตนิคัณธรรมประพุดิให้เกิดประโยชน์ต่อบุคคล ครอบครัว รวมทั้งส่งผลดีไปถึงชุมชนและสังคมโดยรวมด้วย กล่าวคือทำให้บุคคลสามารถสร้างฐานะทางเศรษฐกิจได้อย่างมั่นคง, ทำให้เป็นบุคคลที่มีเกียรติ มีชื่อเสียง เป็นที่เคารพนับถือ, เป็นทางสร้างเสริมสัมพันธไมตรี ความสามัคคี, ทำให้มีโอกาสได้บำเพ็ญประโยชน์แก่ส่วนรวม, เป็นแบบอย่างที่ดีให้บุคคลอื่นได้ปฏิบัติตามทั้งในด้านการงานและการดำรงชีวิต และสร้างความเจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจแก่ชาติทางอ้อม ประชาชนมั่งคั่ง ประเทศร่ำรวย และช่วยลดปัญหาสังคมได้เมื่อทุกคนพอเพียง พึ่งตนเองได้ ก็สามารถเป็นที่พึ่งให้ผู้อื่นได้ด้วย

๕. การประพุดิใช้หลักทีฆธัมมิกัตถสังวัตตนิคัณธรรม ๔ กับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนตำบลไทยสามัคคี พบว่า ชาวชุมชนมีการประพุดิใช้ได้สอดคล้องกับสภาพความเป็นอยู่ คือ

หลักอภิวรรณสัมปทา คือรู้ทำงานด้วยความขยันรอบคอบและสุจริต พบว่า การประกอบอาชีพนั้นต้องทำเพื่อเลี้ยงชีพตนเองและครอบครัวให้ได้โดยมีความขยันในการทำงานตามหน้าที่ หรือตามอาชีพของตน โดยไม่เกียจคร้าน การกระทำกิจการอะไรลงไป ต้องเป็นผลดีและเป็นที่ยกย่องตนเองได้ การทำการเกษตร ทำไร่ ทำนา คืออาชีพหลัก อาชีพเสริมคือปลูกผักไว้บริโภคภายในครัวเรือน เหลือจากบริโภคก็นำไปขาย และในการประกอบอาชีพการงาน ต้องมีความอดทน บากบั่น ในการทำงานอย่างต่อเนื่อง ปฏิบัติกิจกรรมของตนเองอย่างสม่ำเสมอ มีความพยายามอดทนในสิ่งที่ทำให้บรรลุความสำเร็จ วางแผนการทำงานให้รัดกุม ทำงานต่อเนื่องให้ได้อย่างน้อยวันละ ๖ - ๘ ชั่วโมงต่อวัน หยุดบ้างเมื่อถึงคราวจำเป็น

หลักอารักขสัมปทา คือรู้เก็บสำรองและจัดการทรัพย์สินอย่างเหมาะสมสุจริต พบว่า การทำนาต้องเก็บข้าวไว้ส่วนหนึ่งเพื่อเป็นเมล็ดพันธุ์ปลูกในปีต่อไป ถ้าขายข้าวก็ขายเพื่อให้ได้เงินมาใช้จ่ายตามความจำเป็นในครอบครัว การเก็บรักษาทรัพย์สินสมบัติที่หามาได้ต้องโดยการออม และไม่ประมาทในการใช้เงิน จัดสรรปันส่วนไว้ใช้หลายทาง คือส่วนที่ ๑ ใช้เลี้ยงครอบครัว ส่วนที่ ๒ นำไปลงทุน ส่วนที่ ๓ ใช้จ่ายกิจกรรมทางสังคม ส่วนที่ ๔ ออมไว้เมื่อคราวจำเป็น เช่นเมื่อคราวเจ็บป่วยจะได้มีเงินไว้รักษาพยาบาล เป็นต้น

หลักกัลยาณมิตรตา คือรู้แบ่งปันประโยชน์กับเพื่อนและกลุ่มบุคคลหรือเครือข่ายที่ดี พบว่า การเลือกคบบุคคลที่ควรคบ คือมิตรที่มีความรู้ความสามารถ พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันไม่เอาัดเอาเปรียบกัน การมีเพื่อนที่ดีจะช่วยสนับสนุนให้บุคคลหาทรัพย์ รักษาทรัพย์ และใช้จ่ายทรัพย์อย่างสมเหตุสมผล เพราะเพื่อนที่ดีจะสนับสนุนกันแต่ในทางที่เจริญ เพื่อนที่ดี มีความรู้ มีประสบการณ์ ปฏิบัติตัวดีมีศีลใจบุญชอบช่วยเหลือผู้อื่นถึงพร้อมด้วยศรัทธาในพุทธศาสนา เป็นผู้ที่สามารถจะแนะนำสิ่งดีๆ และช่วยเหลือเราได้หากถึงคราวจำเป็น การคบคนดีมีความรู้และมีคุณธรรมย่อมสามารถชักนำเราให้ดำเนินไปในทางที่ดี เลือกเอาแบบอย่างที่ดีมาปรับใช้ในการดำเนินชีวิต ทำให้ได้แต่ประโยชน์ไม่มีโทษในการดำเนินชีวิต และในการประกอบอาชีพ มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เช่น ถึงเวลาเก็บผลผลิตก็จะมีกรร่วมแรงช่วยกันเก็บผลผลิต

หลักสมชีวิตา คือรู้ใช้ชีวิตอย่างสมดุลทุกด้านเลี้ยงชีพอย่างถูกต้องพอประมาณ พบว่า ใช้จ่ายประจำวันไม่ให้เกินรายรับ ไม่ฟุ่มเฟือย ไม่ให้เป็นหนี้ ทำบัญชีรายรับรายจ่ายครัวเรือน ให้มีความพอเพียงในตัวเอง ไม่ให้ฟุ่มเฟือยจนเกินไป รู้จักใช้จ่าย รู้จักประหยัดมีน้อยใช้น้อยไม่เกิ้นตัว ก็จะไม่เดือดร้อน การประกอบอาชีพ เช่น ปลูกหอมเป็นรายได้เสริม เรามีน้อยก็ทำน้อย ค่อยบำรุงรักษาให้เจริญงอกงามไม่ทำเกินกำลังทรัพย์คือลงทุนแต่พอดี ไม่โลภมาก ค่อยเป็นค่อยไป จะได้มีเหลือพอกิน

จากการปรับใช้ก่อให้เกิดความพอเพียง คือไม่เร่งการผลิตและการบริโภคจนเกินไป ความมีเหตุผลคือประกอบอาชีพด้วยความระมัดระวังรอบคอบ ไม่โลภมาก การมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี คือมีการสำรองเงินไว้ใช้ในกรณีฉุกเฉิน การสำรองเมล็ดพันธุ์ไว้ปลูกในปีต่อไป การประยุกต์ใช้หลักการดังกล่าว ทำให้ชาวชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้มีความกินดี อยู่ดี และมีความสุขในปัจจุบัน

## ๕. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

ข้อเสนอแนะในประเด็นปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมและแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชน มีอยู่หลายส่วนที่ควรส่งเสริม ผู้วิจัยได้ให้ประเด็นข้อเสนอแนะแก่ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ช่วยกันนำไปปฏิบัติปรับใช้ตามบริบทของแต่ละฝ่าย เพื่อบูรณาการร่วมกัน ดังนี้

### ๑) ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

การสร้างความเป็นอยู่ที่ดี มีสุขในปัจจุบันของประชาชนในชุมชน ไม่ใช่เพียงการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจเพื่อยกระดับรายได้แต่เพียงอย่างเดียว แต่มีองค์ประกอบสำคัญร่วมด้วยอีกหลายหลายมิติ ซึ่งความเป็นอยู่ของชาวชุมชน ตำบลไทยสามัคคี ที่มีความพอเพียง พอประมาณได้นั้น ส่วนหนึ่งเกิดจากการรวมกลุ่มกันผลิตหอมแดงที่มีความเข้มแข็ง คือแข่งกันผลิตอย่างมีกติกาที่ชัดเจน เป็นที่ตกลงและยอมรับร่วมกันของสมาชิกกลุ่ม แต่ความสามารถทางการตลาดของกลุ่มยังไม่เป็นเอกภาพ ซึ่งทางกลุ่มยังไม่สามารถกำหนดราคาขายได้ด้วยตัวเอง เนื่องจากปัญหาหนี้สินของสมาชิกกลุ่มบางคน การประชาสัมพันธ์ติดต่อกับผู้รับซื้อผลผลิตยังไม่กว้างขวาง ภาครัฐควรให้การสนับสนุนส่งเสริมมากกว่านี้ โดยจัดกิจกรรมอบรมกลุ่มด้านการตลาด นอกจากด้านการตลาดแล้วยังพบประเด็นปัญหาที่เกี่ยวกับการผลิตโดยตรงคือปัจจัยด้านการเกษตร เกษตรกรต้องการแหล่งน้ำชลประทาน เพราะแหล่งน้ำธรรมชาติไม่เพียงพอ และน้ำที่ทำได้คือเกษตรกรต้องขุดเจาะบาดาลแต่น้ำมีคุณภาพเป็นต่างใช้ทำการเกษตรไม่ได้ในทันที เกษตรกรต้องมีบ่อไว้เพื่อพักน้ำบาดาลเสียก่อนประมาณ ๒ วันเพื่อให้น้ำตกตะกอนเสียก่อน แล้วจึงนำมาใช้ในการเกษตร นอกจากนี้ยังมีในเรื่องของไฟฟ้าเพื่อการเกษตร ที่ต้องให้ความสำคัญและช่วยเหลือสนับสนุน

### ๒) ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

การวิจัยครั้งนี้คือศึกษาการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชน ตำบลไทยสามัคคี อำเภอหนองหงส์ จังหวัดบุรีรัมย์ พบว่ายังมีหลายกลุ่มในชุมชนที่เข้มแข็ง เช่น กลุ่มปุ๋ยหมัก กลุ่มเกษตรปลอดสาร เป็นต้น ซึ่งสามารถที่จะทำการศึกษาเพิ่มเติมได้ และจากผลการวิจัยที่สรุปมายังมีประเด็นที่สามารถศึกษาวิจัยเพิ่มเติมได้อีก จึงขอเสนอหัวข้อในการวิจัยครั้งต่อไป ดังนี้

(๑) ควรทำวิจัย ศึกษาบทบาทผู้นำกับแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจเชิงพุทธในระดับชุมชน

(๒) ควรทำวิจัย ศึกษาหลักการตลาดกับแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจเชิงพุทธในระดับชุมชน

## บรรณานุกรม

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณวิทยาลัย ๒๕๐๐. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์  
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

.....พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราช  
วิทยาลัย, ๒๕๓๙.

คณะทำงานจัดทำหนังสือเรียนรู้หลักการทรงงานในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง.  
พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ: ๒๕๕๔.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). พุทธธรรมฉบับขยายความ. พิมพ์ครั้งที่ ๑๕. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์  
บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๕๑,

พระวิद्या ญาณसारโ (คัมภีร์). “ศึกษาแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงที่สอดคล้องกับหลักพุทธธรรมที่ ปราบกฏ  
ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิต วิทยาลัย  
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง. กรุงเทพฯ:  
โรงพิมพ์ ๒๑ เซ็นจูรี, ๒๕๕๐.



## ศึกษาเชิงวิเคราะห์หลักพุทธธรรมเพื่อพัฒนาสมาชิกของสถาบันครอบครัว ในจังหวัดสงขลา

### An Analytical Study of Buddhaddhamma for Family Member Development in Songkhla Province, Thailand.

โชติฉวีรัตน์ จำปาทอง (ธมฺมโชติยา) \*

#### บทคัดย่อ

ศึกษาเชิงวิเคราะห์หลักพุทธธรรมเพื่อพัฒนาสมาชิกของสถาบันครอบครัวในจังหวัดสงขลา มีวัตถุประสงค์ ๓ คือ ๑) เพื่อศึกษาสภาพปัญหาของสถาบันครอบครัวในจังหวัดสงขลา ๒) เพื่อศึกษาหลักพุทธธรรมเรื่องไตรสิกขาเพื่อนำมาแก้ปัญหาและพัฒนาสถาบันครอบครัวในจังหวัดสงขลา ๓) เพื่อวิเคราะห์หลักไตรสิกขาเพื่อแก้ปัญหาและพัฒนาสถาบันครอบครัวในจังหวัดสงขลา

#### ผลจากการวิจัยพบว่า

๑. ครอบครัวเป็นสถาบันพื้นฐานเป็นหน่วยที่เล็กที่สุดแต่สำคัญที่สุดและเก่าแก่ที่สุดในสังคม ทำหน้าที่หล่อหลอมความเป็นมนุษย์ และพัฒนาบุคคลในครอบครัวทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ ลักษณะครอบครัวที่ดีตามหลักพระพุทธศาสนาได้แก่ ครอบครัวที่สมาชิกทุกคนมีคุณลักษณะทางธรรมและสามารถปฏิบัติหน้าที่ของตนได้อย่างถูกต้อง กล่าวคือตระหนักรู้ถึงหน้าที่สำคัญของครอบครัว นำหลักคุณธรรมและจริยธรรมมาใช้ในชีวิตประจำวัน หากบุคคลไม่รับบทบาทและหน้าที่ของตน โอกาสแห่งความขัดแย้งภายในครอบครัวนำมาซึ่งปัญหาครอบครัวย่อมมีมาก โดยเฉพาะปัญหาพฤติกรรมไม่พึงประสงค์ของสมาชิกในสถาบันครอบครัว ดังตัวอย่างใน ๕ อำเภอในจังหวัดสงขลา คือ ๑) อำเภอเทพา ๒) อำเภอนาทวี ๓) อำเภอระโนด ๔) อำเภอสะทิงพระ ๕) อำเภอเมือง และข้อมูลจากบ้านพักเด็กและครอบครัวจังหวัดสงขลากรมกิจการเด็กและเยาวชนการกระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ปัญหาครอบครัวดังกล่าว ได้แก่ ปัญหาด้านพฤติกรรมไม่พึงประสงค์ของสมาชิกในครอบครัว ปัญหาด้านเศรษฐกิจ สังคม ส่งผลให้เด็กมีพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมได้ เช่น การติดยาเสพติด การติดการพนัน การมีพฤติกรรมเสี่ยง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการมีพฤติกรรมทางเพศ ที่เสี่ยง เป็นต้น

๒. พระพุทธศาสนามองการศึกษาเป็นพื้นฐานของการพัฒนาชีวิตมนุษย์ ดังนั้น จึงมีหลักธรรมคำสอนที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์ไว้มากมาย ทั้งนี้เพื่อแก้ไขปัญหาและสั่งสอนมนุษย์ให้ประพฤติปฏิบัติตนตั้งมั่นอยู่ในความดี ประพฤติดี ปฏิบัติชอบและสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ตามความเหมาะสมขึ้นอยู่กับบุคคลและสถานการณ์ เป็นการดำเนินไปตามความเป็นจริง เพื่อให้สามารถดำรงตนอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุขและสร้างความสงบสุข พฤติกรรมของมนุษย์มีทั้งในด้านดีและด้านชั่วอย่างครบครัน หลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา จึงมีความสำคัญต่อการนำมาใช้ปฏิบัติให้เป็นประโยชน์ในการดำเนินชีวิตจริง ด้วยการพึ่งตนเองในการแก้ไขปัญหาชีวิต จึงจำเป็นต้องศึกษากันอย่างเข้าใจสามารถวิเคราะห์เหตุการณ์ในชีวิต เศรษฐกิจ สังคมและปรากฏการณ์ต่างๆ รอบตัวได้ทุกวันแล้วสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างถูกต้อง

\* นิสิตปริญญาโท สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย บัณฑิตวิทยาลัย

๓. วิเคราะห์หลักไตรสิกขาเพื่อแก้ปัญหาและพัฒนาสถาบันครอบครัวในจังหวัดสงขลา

๑) ปัญหาเรื่องพฤติกรรมไม่พึงประสงค์

ฐานกาย : แต่งกายเรียบร้อย มั่วสุมในสถานบริการ ทำลายทรัพย์สินทางราชการ ชอบเที่ยวห้างสรรพสินค้า ใช้จ่ายฟุ่มเฟือย เป็นต้น แก้ไขและพัฒนาด้วยอริยศีลสิกขา การฝึกฝนพัฒนาด้านพฤติกรรม สิ่งแวดล้อมทางวัตถุ ได้แก่ ปัจจัย ๔ เครื่องใช้วัสดุอุปกรณ์ต่างๆ รวมทั้งเทคโนโลยี และสิ่งทั้งหลายที่มีในธรรมชาติ

ฐานสังคัม : (๑) ปัญหาเด็กและเยาวชน (๒) ปัญหาทางสังคัมอื่นๆ (๓) ปัญหาความรุนแรงในครอบครัว เป็นต้น แก้ไขและพัฒนาด้วยอริยศีลสิกขา การพัฒนาพฤติกรรมทางกายและวาจา การฝึกความประพฤติสุจริตทางกาย วาจา และอาชีวะ

๒) ปัญหาที่ทำให้เกิดสุขภาพจิต

ฐานจิต : ขาดคุณธรรม ละเมตติยธรรมผู้อื่น ขาดสัมมาคารวะ รู้สึกขาดความรัก ไม่เห็นคุณค่าตัวเอง จิตอ่อนแอ ไม่อดทน ไม่ตั้งมั่นต่อความดี มีสมาธิในการทำงานต่ำ เป็นต้น แก้ไขและพัฒนาด้วยอริยจิตสิกขา การพัฒนาคุณสมบัติของจิตใจในด้านต่างๆ คือ (๑) พัฒนาคุณธรรมซึ่งเป็นคุณภาพของจิตใจ (๒) พัฒนาสมรรถภาพและประสิทธิภาพของจิตใจ

๓) ปัญหาที่เกิดจากการขาดปัญญา

ฐานปัญญา : การกดขี่ทางชาติพันธุ์ การใช้ภาษาที่มีความรุนแรง รวมถึงการนำเสนอภาพในเรื่องเพศที่ไม่เหมาะสม ซึ่งทำให้เกิดการปลุกฝังพฤติกรรม ค่านิยม และวิถีคิดที่ไม่เหมาะสมกับช่วงวัยของเด็กและเยาวชน แก้ไขและพัฒนาด้วยอริยปัญญาสิกขา เป็นเรื่องของการฝึกหรือพัฒนาในด้านการรู้ความจริง ให้ได้รับการอบรมสั่งสอนในทางที่ถูกต้อง ในเรื่องความเชื่อ ความเห็น ความรู้ ความเข้าใจ การรู้จักคิด รู้จักพิจารณา รู้จักวินิจฉัย ไตร่ตรอง รู้จักแก้ปัญหา รู้จักดำเนินการต่าง ๆ มีเหตุผล รู้จักคิดการต่างๆ อย่างสร้างสรรค์โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เน้นการรู้ตรงตามความเป็นจริงของสิ่งทั้งหลายทั้งปวงนั่นคือ รู้เท่าทันธรรมดาของโลกและชีวิต

คำสำคัญ : หลักพุทธธรรม, สถาบันครอบครัว

## Abstract

The study entitled “An Analytical Study of Buddhist Principle for Developing Family Institution Members in Songkhla Province aimed (1) to study problem of family institution in Songkhla, 2) to investigate the Buddhadhamma on Tisikkha to solve the family institution’s problems and develop family institution in Songkhla province, and to analyze Trisikkha principle for solving problem and developing family institution. Findings were as follows:

1) The family is the basic institution and the smallest unit, but most important and oldest in a society nurturing humanity and developing family members both physical and mind. A characteristic of a good family, according to Buddhism, is that everyone in a family possesses dhamma attributes and is able rightly to follow the Buddhist teaching, realizing important duty of the family by applying moral and ethical principles in daily life. If one does not know one’s own role and duty, problem, and conflict in the family are likely to happen, especially

unwanted behavioral problem of members in the family institutions as examples found in 5 districts in Songkhla province; Tapa, Nartawee, Ranod, Satingpra, and Muang, including information from Children Shelter, Department of Children and Youth, Ministry of Social Development and Human Security.

Family problems found were unwanted behavior of family members, economic and social problem and these problems lead to unwanted behavior among children such as drug addiction, gambling, risk behavior, especially sexual behavior etc..

2) Buddhism views an education as the base for human's life development. Therefore, Buddhism has several teaching principles related to humans for solving the problem and teaching them to behave well and as the guideline for daily practice appropriately depending on person and situation in accordance with reality in order to lead one's life in society happily and peacefully. Since human behavior consists of both positive and negative sides, the principle of Trisikkha (Threefold Training), Sila, Samadhi, ann Panna is essential for daily application by depending on oneself in solving the problem. It is important to study, comprehend and is able to analyze incidents in life, economy, social and phenomena around to live in a right way.

3) With regard to the analysis of Trisikkha principle for solving the problem and developing the family institution, results were as follows:

**(i) Unwanted behavior**

Physical base : Improper dress and indulgence in entertainment spot, damaging official properties, loitering in the supermarket, lavishly spending etc. Solution and improvement : Adhisilasikkha, training and developing behavior, material surroundings such as four requisites, instruments, devices including technology and all things in nature.

Social base : (i) Children and youth problem, (ii) other social problems, (iii) family violence in a family etc.. Solution and improvement : Adhisilasikkha, physical and verbal development, right behavior training in body, speech, and livelihood.

**(ii) Problem causing mental health**

Mental base : Lacking of moral virtue, violating other's right, harsh, deficiency of love, self-insignificance feeling, mental weakness, impatience, unstable for goodness, low concentration in working etc.. Solution and development : Adhicittasikkha, different mental attribute development (i) development of moral virtues which are mental qualities, (iii) mental capacity development.

**(iii) Problem from lacking wisdom**

Wisdom base: Racial oppression, the use of violent language including presenting image about gender inappropriately leading to behavior, value and thinking method that is improper for the age of children and youths. Solution and improvement: Adhipannasikkha, the

training or developing method for realizing the truth in an appropriate and right way pertaining to the matter of belief, knowledge, understanding, way of thinking, consideration, investigation, problem-solving, managing things with reason, thinking creatively, especially, the realization of things as they are, that is the knowledge of world and life as they are.

**Keywords:** Buddhaddhamma, Family Institute

## ๑. บทนำ

ปัจจุบันแนวโน้มครอบครัวแตกแยกจะมีเพิ่มมากขึ้นอย่างน่าห่วงใย อดีตครอบครัวไทยสุขสมบูรณ์อบอุ่น อยู่กันจนแก่เฒ่า มีสวัสดิภาพ แต่ปัจจุบันคู่สมรสมีทัศนคติว่า การหย่าร้างเป็นเรื่องปกติ เมื่อกล่าวถึงครอบครัว สิ่งที่จะควรระวังได้ที่ต้องพิจารณาถึงการมีบทบาทของบุคคลใดในสภาพต่างๆ เพราะเป็นกระบวนการทางสังคม เด็กที่เกิดมาจะต้องได้รับการอบรมขัดเกลาให้เป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว และมีความสัมพันธ์กับคนอื่นได้อย่างราบรื่น จากปัญหาต่างๆ ซึ่งมีสาเหตุที่ต่างกันไปทำให้เกิดปัญหาครอบครัว ย่อมนำผลเสียมาสู่สังคมมากมาย ทั้งนี้เนื่องจากสถาบันครอบครัวเป็นสถาบันขั้นต้นที่ปลูกฝังบุคลิกภาพให้แก่บุคคลในสังคม ถ้าสถาบันครอบครัวสามารถอบรมสมาชิก ให้รู้จักระเบียบของสังคมปฏิบัติตามบรรทัดฐานของสังคม ก็จะทำให้สังคมมีระเบียบไม่เกิดปัญหา ในทางตรงกันข้ามถ้าครอบครัวมีปัญหา ก็ย่อมมีโอกาสก่อให้เกิดปัญหาสังคมได้ ผลเสียที่อาจเกิดจากปัญหาครอบครัวก็คือ ทำให้สมาชิกในครอบครัวเกิดพฤติกรรมเบี่ยงเบน <sup>๓๙๒</sup>

ดังนั้นจากสภาพปัญหาดังกล่าว เป็นผลให้ครอบครัวขาดความสมดุล และนำไปสู่การเผชิญปัญหาที่สลับซับซ้อนหลากหลายยิ่งขึ้นได้แก่ ปัญหาครอบครัวแตกแยก ปัญหาเด็กถูกทอดทิ้ง ปัญหาผู้สูงอายุขาดการดูแล ปัญหาความรุนแรงในครอบครัว ปัญหาพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของวัยรุ่นปัญหายาเสพติดและอื่นๆ จากปัญหาและความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกับสังคมอันจะนำมาซึ่งปัญหาสังคม จึงทำให้ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาเรื่องนี้อย่างเป็นระบบต่อไป เพราะเชื่อมั่นว่า พระพุทธศาสนาในฐานะเป็นเครื่องมือพัฒนาชีวิตมีพระคุณว่าความอยู่รอดของมนุษย์นั้น ขึ้นอยู่กับความสามารถในการเปลี่ยนแปลงและแก้ไขที่ตัวมนุษย์เอง โดยเน้นที่การพัฒนาศักยภาพของมนุษย์จากภายในจิตใจให้เจริญงอกงามด้วยคุณธรรมและสติปัญญา เกิดเป็นรากฐานอำนาจที่มีมั่นคงอยู่ในความสามารถที่จะรู้จักตนเอง จัดการกับตนเองและสิ่งแวดล้อมที่เข้าไปเกี่ยวข้องได้อย่างถูกต้องเหมาะสม หลักพุทธธรรมในทางพระพุทธศาสนาที่สอดคล้องกับการพัฒนามนุษย์มีความหลากหลาย สำหรับงานวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยจึงสนใจเฉพาะหลักพุทธธรรมเรื่องไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา เพื่อกระตุ้นเตือนให้บุคคลในครอบครัวตระหนักถึงหน้าที่ของตน เพื่อจะได้รับรู้และนำไปประพฤติปฏิบัติได้ถูกต้อง ตามแนวทางของพระพุทธศาสนา สามารถพัฒนาตนเองเป็นแบบอย่างที่ดีของเยาวชน เพื่อให้เกิดความสงบสุขแก่ทุกคนทุกวัยในสถาบันครอบครัวประเทศชาติสืบไป

<sup>๓๙๒</sup> พระครูสังฆรักษ์ ธีรพงษ์ ธีรเมธี (ทัตแก้ว) “การประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อการแก้ไขปัญหาครอบครัวของประชาชนเขตตำบลเข้ อำเภออุทุมพรพิสัย จังหวัดศรีสะเกษ” วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนาศูนย์บัณฑิตศึกษา วิทยาเขตนครราชสีมา ๒๕๕๗, หน้า ๓๐๖-๓๐๗.

## ๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาสภาพปัญหาของสถาบันครอบครัวในจังหวัดสงขลา
๒. เพื่อศึกษาหลักพุทธธรรมเรื่องไตรสิกขาเพื่อนำมาแก้ปัญหาและพัฒนาสถาบันครอบครัวในจังหวัดสงขลา
๓. เพื่อวิเคราะห์หลักไตรสิกขาเพื่อแก้ปัญหาและพัฒนาสถาบันครอบครัวในจังหวัดสงขลา

## ๓. วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการรวบรวมเอกสารข้อมูล (Documentary Research) ทั้งเอกสารปฐมภูมิ (Primary Sources) คือ พระไตรปิฎก และเอกสารทุติยภูมิ (Secondary Sources) ที่เป็นผลงานวิจัยของท่านผู้รู้และเอกสารทางวิชาการของนักวิชาการทางด้านพระพุทธศาสนา อันเป็นที่ยอมรับของนักวิชาการทั่วไป ผู้ทำการวิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารสำคัญที่ใช้ประกอบการวิจัยครั้งนี้จากแหล่งต่างๆ เช่น ห้องสมุดมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ห้องสมุดมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา ห้องสมุด ทัพยาสถานธรรม ภิกษุณีอาราม จังหวัดสงขลา บ้านพักเด็กและครอบครัวกรมกิจการเด็กและเยาวชนกระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ เป็นต้น โดยแยกประเภทข้อมูลจากเอกสารต่างๆ ซึ่งผู้วิจัยได้กำหนดวิธีดำเนินการวิจัยไว้ดังนี้ คือ

๑) ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) คือ การรวบรวมข้อมูลเอกสารทางการศึกษา ค้นคว้า จากเอกสารตำราที่เกี่ยวข้อง จากคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา หนังสือ ตำรา เอกสาร และงานวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหา ตามแนวของการวิจัยเชิงคุณภาพ หรือเชิงเอกสาร โดยมุ่งเน้นจากพระไตรปิฎกเป็นหลัก

๒) ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Sources) คือ ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย งานเขียนของนักวิชาการทางพระพุทธศาสนา และนักวิชาการสาขาอื่นที่เกี่ยวข้องเรื่องการพัฒนาตนเอง และสถาบันครอบครัวทั้งที่เป็นภาษาไทยและภาษาอังกฤษ โดยรวบรวมจากงานดังกล่าวอันได้แก่ การวิเคราะห์ข้อมูลจากการศึกษา แล้วนำข้อมูลที่ได้จากการรวบรวมข้อมูลจากเอกสารต่างๆ มาตรวจสอบความถูกต้อง ความเพียงพอ และความน่าเชื่อถือของข้อมูลแล้วจากนั้นจะนำข้อมูลมาวิเคราะห์ แปลความหมาย และนำเสนอในรูปแบบพรรณวิเคราะห์ให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย

## ๔. ผลการวิจัย

### ๑. สภาพปัญหาครอบครัวในจังหวัดสงขลา

จากการศึกษาวิเคราะห์สภาพปัญหาครอบครัว พบว่า ครอบครัวเป็นหน่วยที่สำคัญที่สุดของสังคม ประกอบไปด้วยบิดามารดาเป็นบุคคลสำคัญในการอบรมเลี้ยงดูบุตร การอบรมเลี้ยงดูเป็นกระบวนการในปลูกฝังกลม่อมเกล่า และส่งเสริมให้เยาวชนมีลักษณะนิสัยบุคลิกภาพตลอดจนมีพฤติกรรมที่ปรารถนา โดยผ่านขบวนการอบรมเลี้ยงดูจากครอบครัว ซึ่งบิดามารดาเป็นผู้มีบทบาทหลักในการดูแลบุตรตั้งแต่แรกเกิด รูปแบบในการอบรมเลี้ยงดูของบิดามารดา ที่จะส่งผลให้ลูกเติบโตขึ้นเป็นผู้ใหญ่ที่เป็นพลเมืองดีของชาติ มีบุคลิกภาพลักษณะนิสัยและพฤติกรรมที่เหมาะสม รูปแบบที่บิดามารดาสามารถนำไปผสมผสานปรับใช้ให้เหมาะสมกับบุตรของตนได้

ปัญหาด้านพฤติกรรมของสมาชิกในครอบครัว ปัญหาด้านเศรษฐกิจ สังคม ส่งผลให้เด็กมีพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมได้ เช่น การติดยาเสพติด การติดการพนัน การมีพฤติกรรมเสี่ยง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการมีพฤติกรรมทางเพศที่เสี่ยง ไม่ว่าจะเป็นการมีพฤติกรรมทางเพศก่อนวัยอันควร และมีพฤติกรรมทางเพศที่ไม่ปลอดภัย สาเหตุของปัญหาส่วนใหญ่มาจากครอบครัวเป็นปัจจัยสำคัญ บิดามารดาหย่าร้าง เด็กขาดความอบอุ่น ได้รับการเลี้ยงดูแบบอิสระปล่อยตามสบาย ทำให้ขาดที่พึ่ง หรือการขึ้นเฝ้าให้คำปรึกษา ทำให้ขาดการควบคุมตนเอง ปัญหาพฤติกรรมของสมาชิกในครอบครัวไม่ได้เกิดแต่เฉพาะกับเด็กเท่านั้น แต่อาจเกิดกับพ่อแม่ก็ได้ ซึ่งปัญหาเหล่านี้จะส่งผลต่อสัมพันธภาพในครอบครัวและสร้างความสั่นคลอนให้กับความเป็นครอบครัวได้ ดังต่อไปนี้

๑) ปัญหาครอบครัวในด้านบทบาท ภายหลังจากแต่งงานคู่สมรสทั้ง ๒ จะต้องเปลี่ยนแปลงบทบาทของตนเองจากเดิมไปสู่บทบาทของสามีภรรยา ซึ่งต่างก็มีบทบาทเฉพาะของตนเอง โดยไม่เข้าไปก้าวล่วงในบทบาทของคู่สมรสจนกลายเป็นเหตุให้เกิดความขัดแย้งในครอบครัว

๒) ปัญหาครอบครัวในด้านความประพฤติ หากสมาชิกในครอบครัวหรือคู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ไม่ยอมปรับเปลี่ยนประพฤติดของตนเอง และยังมียึดติดอยู่กับรูปแบบการดำเนินชีวิตก่อนแต่งงาน โอกาสแห่งความขัดแย้งภายในครอบครัวที่จะนำมาสู่ปัญหาครอบครัวย่อมมีมาก เช่น (๑) ปัญหาเด็กและเยาวชน คือ บุตรรับการสงเคราะห์ ปัญหาพฤติกรรมและผู้ปกครองไม่สามารถเลี้ยงดู ปัญหาเด็กถูกทารุณกรรมทางเพศ (๒) ปัญหาทางสังคมอื่นๆ คือ ปัญหาที่พักอาศัยชั่วคราว ตั้งครรภ์นอกสมรส/สามีไม่รับผิดชอบ ปัญหาชีวิตครอบครัว (๓) ปัญหาความรุนแรงในครอบครัว คือ เมาสุรา ความหึงหวง และยาเสพติด เป็นต้น

ปัญหาที่เกิดขึ้นภายในครอบครัว ได้แก่ ปัญหาระหว่างสามีภรรยา ความขัดแย้งระหว่างพ่อกับแม่ พี่กับน้อง พ่อกับลูกหรือแม่กับลูก ปัญหาการติดต่อสื่อสารระหว่างสมาชิกภายในครอบครัว ปัญหาความสัมพันธ์ ความไม่เข้าใจกัน ปัญหาในครอบครัวอาจแสดงอาการออกได้หลากหลายรูปแบบ เช่น บางคนมีความเครียด ปวดหัว ปวดท้องไม่ทราบสาเหตุ หงุดหงิดง่าย ซึมเศร้า เบื่อหน่ายท้อแท้ชีวิต จนอาจคิดอยากตาย อาจมีการขัดแย้ง ทะเลาะเบาะแว้งกันบ่อยๆ ปัญหาอาจลุกลามใหญ่โตหรือเรื้อรัง จนอาจทำให้สมาชิกครอบครัวเกิดอาการทางจิตเวช เช่น โรคจิต โรคประสาท โรคซึมเศร้า โรคติดสารเสพติด โรคบุคลิกภาพแปรปรวน ปัญหาด้านพฤติกรรมของสมาชิกในครอบครัว ปัญหาด้านเศรษฐกิจ สังคม ส่งผลให้เด็กมีพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมได้ เช่น การติดยาเสพติด การติดการพนัน การมีพฤติกรรมเสี่ยง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการมีพฤติกรรมทางเพศที่เสี่ยง ปัญหาด้านพฤติกรรม สาเหตุของพฤติกรรมสมาชิกในครอบครัวที่ไม่พึงประสงค์ มีรากฐานมาจากสาเหตุที่สำคัญ ซึ่งพอสรุปได้ ๒ ประเด็น คือ

๑. สาเหตุทางครอบครัว ๑) ในครอบครัวมีตัวอย่างที่ไม่ดี ทำให้เด็กและเยาวชนเรียนรู้สิ่งเหล่านี้ทั้งทางตรงและทางอ้อม ก่อให้เกิดทัศนคติ ค่านิยม หรือพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ ซึ่งนำไปสู่ปัญหาการกระทำผิด และเป็นปัญหาสังคมตามมา ๒) ชั้นทางสังคมของครอบครัวและถิ่นที่อยู่ของครอบครัว เป็นเครื่องกำหนดอัตราการกระทำผิดของเด็กและเยาวชน กล่าวคือ เด็กและเยาวชนอยู่ในถิ่นที่พาลเถร เป็นต้น ๓) ครอบครัวเป็นสิ่งที่กำหนดเกียรติภูมิของเด็ก เด็กจะค่อยๆ เรียนรู้ว่าบุคคลที่นำเลื่อมใสศรัทธานั้นเป็นคนเช่นไร ถ้าเด็กเกิดไปนิยมชมชอบคนที่ชอบละเมิดกฎหมายและ มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดด้วย โอกาสจะประพฤติไม่ดีก็ง่ายเข้า ๔) ความสัมพันธ์ภายในครอบครัวไม่ราบรื่น ไม่เป็นสุข ไม่น่าอยู่ เยาวชนก็จะออกไปหาสิ่งชดเชยทดแทนนอกบ้าน ซึ่งถ้าเด็กไปถูกเพื่อนเสเพลชักจูง โนมน้าวให้กระทำผิดเด็กก็จะกลายเป็นเด็กเถรไป ๕) ครอบครัวที่เพิกเฉยหรือไม่สามารถอบรมสั่งสอนให้เด็กเคารพต่อกฎหมายหรือปกป้องเด็กมากเกินไป ทำให้เด็กทำอะไรตามใจตนเองและไม่คุ้นเคยกับ

กฎเกณฑ์ของสังคม ทำให้เด็กกลายเป็นเด็กที่ก้าวร้าวหรือเด็กเกร เป็นปัญหาสังคมในที่สุด

๒. สาเหตุมาจากสังคม มีดังนี้ ๑) พื้นฐานทางวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน เช่น ศาสนา ภาษา ความเชื่อ และแผนการดำรงชีวิต หากวัฒนธรรมพื้นฐานที่สามิภรรยาเข้ามาเหมือนกัน ก็ย่อมมีโอกาสเกิดความขัดแย้งที่น้อยลง แต่หากสามิ และภรรยาที่มีพื้นฐานทางวัฒนธรรมที่ต่างกันมาก ก็ย่อมนำมาซึ่งความขัดแย้งที่มีโอกาสเกิดมากขึ้น ๒) ปัญหาครอบครัวในด้านการประกอบอาชีพ หากสามิภรรยาไม่มีอาชีพทำมาหากินแล้ว ก็ย่อมไม่มีทรัพย์สินเงินทองที่จะมาใช้จ่ายจนเดือดร้อนสมาชิกในครอบครัว ทำให้เกิดความยากจน ความอดอยากซึ่งจะนำมาสู่ความขัดแย้งกันในครอบครัว ๓) ปัญหาครอบครัวเพราะครอบครัวเดิมของคู่สมรส ๔) ปัญหาครอบครัวในด้านเศรษฐกิจ มีดังนี้ (๑) ประกอบด้วยภาวะเศรษฐกิจของชุมชน เช่น สภาวะข้าวยากหมากแพงขึ้น การกระจายรายได้หรือการเก็บภาษีอากร ไม่เป็นธรรมแก่สังคม อำนาจการซื้อของเงินตราอันน้อยลงย่อมมีผลกระทบต่อผู้มีรายได้ประจำ และมีปัญหาการว่างงาน ทำให้มีชีวิตไปวันๆ หนึ่งโดยไม่มีอนาคต และทำให้หลงผิด เช่น จับกลุ่มมั่วสุมในอบายมุข เช่น ดื่มสุราและเล่นการพนัน ก่อความวุ่นวาย ทำให้กลายเป็นปัญหาสังคมตามมา (๒) การกระทำผิดที่ก่อให้เกิดปัญหาสังคมนั้น บางครั้งก็เกิดขึ้นจากภาวะเศรษฐกิจของผู้กระทำผิด เช่น ความยากจนเป็นสาเหตุที่บีบบังคับให้เยาวชนจำเป็นต้องกระทำผิดฐานประทุษร้ายต่อทรัพย์ (๕) ปัญหาครอบครัวในด้านความคาดหวังของครอบครัว และสังคม ความคาดหวังของครอบครัว และสังคมอันมีหลายปัจจัยรวมกัน อาทิเช่น ความร่ำรวย การศึกษา ความเป็นคนดี เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ ย่อมเกิดความคาดหวังของสมาชิกในครอบครัว และจากบุคคลรอบข้างในสังคม ซึ่งมีความเกี่ยวเนื่องเชื่อมโยงกัน หากสมาชิกในครอบครัวสามารถตอบสนองต่อความคาดหวังเหล่านั้นได้ ก็ย่อมนำมาความสุภาพให้แก่คนในครอบครัว และเป็นต้นแบบนำถ้อยตาของคนในสังคม แต่หากตรงข้ามกัน คือครอบครัวมีความยากจน ไร้การศึกษา ไร้สมาชิกที่เป็นคนดี เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ถือเป็นความผิดหวังของสมาชิกในครอบครัว และความคาดหวังของสังคมเช่นเดียวกัน ซึ่งจะนำไปสู่ความขัดแย้งของสมาชิกในครอบครัวตามมา ปัญหาด้านจิตใจ สาเหตุของปัญหาด้านจิตใจ

สาเหตุของปัญหาด้านจิตใจมีดังต่อไปนี้ ๑. ต้องการทางด้านร่างกาย ๒. ต้องการความปลอดภัย ๓. ต้องการความรัก ๔. ต้องการมีชื่อเสียง เช่น อยากให้เป็นที่รู้จักของสังคม ๕. ต้องการประสบความสำเร็จ

ปัญหาด้านปัญญา ปัญญาเป็นต้นทางและควบคุมพฤติกรรมทั้งหมด คนเราจะมีพฤติกรรมอะไรอย่างไร และแคไหน ก็อยู่ที่ว่าจะมีปัญหาขึ้นมาหรือบอกทางให้เท่าใด และปัญญาเป็นตัว ปลดปล่อยจิตใจ ให้ทางออกแก่จิตใจ ปัญหาชีวิตเกิดขึ้นได้ ๒ ทาง คือ ๑. ปัญหาชีวิตเกิดจากปัจจัยภายนอก เช่น ปัญหาครอบครัวในด้านวัฒนธรรม ปัญหาครอบครัวในด้านการประกอบอาชีพ ปัญหาครอบครัวเพราะครอบครัวเดิมของคู่สมรส ปัญหาครอบครัวในด้านความคาดหวังของครอบครัวและสังคม ซึ่งก็มีผลกระทบต่อชีวิตเรา ที่กล่าวมาเป็นตัวอย่าง ปัญหาชีวิตที่เกิดจากปัจจัยภายนอก ๒. ปัญหาชีวิตเกิดจากปัจจัยภายใน ปัจจัยภายในคือตัวเราเอง สิ่งที่ทำให้ตัวเราเองเกิดปัญหา คือ กิเลส ซึ่งมีกิเลสตัวใหญ่หรือตัวสำคัญ ๓ ตัว กิเลสตัวแรก โภคะ กิเลสตัวที่สอง โทสะ ตัวที่สาม โมหะ

สรุปได้ว่า ครอบครัวเป็นสถาบันทางสังคมที่มีความสำคัญต่อปัจเจกบุคคล และเป็นตัวแทนของสังคมทั้งหมดที่ให้การเกื้อหนุนต่อกันของมวลสมาชิก เพื่อให้ครอบครัวดำรงต่อไปได้ สมาชิกพึงจะปฏิบัติต่อกันตามบทบาทหน้าที่อย่างราบรื่น ในทางตรงกันข้ามครอบครัวอาจกลายเป็นหน่วยของความขัดแย้ง ระหว่างคู่สมรส บิดามารดา หรือลูกหลาน ความรุนแรงในครอบครัวที่ปรากฏในปัจจุบันได้เกิดขึ้นมาช้านาน สมาชิกที่มาจากครอบครัวที่มีปัญหาอาจจะสร้างปัญหาแก่สังคม ความรุนแรงเป็นการกระทำหรือพฤติกรรมที่ก่อให้เกิดความ



เสียหายต่อสมาชิกในครอบครัวโดยความตั้งใจ เป็นปรากฏการณ์ที่ส่งผลไปทางลบต่อพัฒนาการของร่างกาย และจิตใจของบุคคลต่อการรับรู้ความเป็นมนุษย์ และต่อสุขภาพทั้งร่างกายและจิตใจ

## ๕. อภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษาวิเคราะห์หลักไตรสิกขากับการแก้ปัญหาและพัฒนาสถาบันครอบครัว พบว่า ปัญหาพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์แยกตามพัฒนาการทั้ง ๔ ด้านและหลักไตรสิกขาเพื่อแก้ไขและพัฒนาสถาบันครอบครัวแยกตาม หลักการพัฒนามนุษย์ มี ๔ ด้าน ดังนี้

๑) ฐานกาย : แต่งกายช่วยวน มั่วสุมในสถานบริการ ทำลายทรัพย์สินทางราชการ ชอบเที่ยวห้างสรรพสินค้า ใช้จ่ายฟุ่มเฟือย กินอาหารฟาสฟูต กินอาหารที่ไม่มีประโยชน์ เป็นโทษ เป็นต้น

อธิศีลสิกขา : การฝึกฝนพัฒนาด้านพฤติกรรม สิ่งแวดล้อมทางวัตถุ ได้แก่ ปัจจัย ๔ เครื่องใช้วัสดุอุปกรณ์ต่างๆ รวมทั้งเทคโนโลยี และสิ่งทั้งหลายที่มีในธรรมชาติ

๒) ฐานสังคัม : (๑) ปัญหาเด็กและเยาวชน คือ บุตรรับการสงเคราะห์ ปัญหาพฤติกรรมไม่พึงประสงค์และผู้ปกครองไม่สามารถเลี้ยงดู ปัญหาเด็กถูกรุณกรรมทางเพศ ใช้เวลาว่างในการเรียนพิเศษมากเกินไป (๒) ปัญหาทางสังคัมอื่นๆ คือ ปัญหาที่พิกอาศัยชั่วคราว ตั้งครุภัณฑ์นอกสมรส/สามีไม่รับผิดชอบ ปัญหาชีวิตครอบครัว (๓) ปัญหาความรุนแรงในครอบครัว คือ เมาสุรา ความหึงหวง และยาเสพติด เป็นต้น

อธิศีลสิกขา : การพัฒนาพฤติกรรมทางกายและวาจา การฝึกความประพฤติสุจริต ทางกาย วาจา และอาชีวะ (หมายรวมเอาองค์มรรค คือ สัมมาวาจา สัมมากรรมันตะ และสัมมาอาชีวะ)ให้มีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมอย่างถูกต้องสิ่งแวดล้อมทางสังคัม ได้แก่ เพื่อนมนุษย์ รวมทั้งสัตว์อื่น

๓) ฐานจิต : ขาดคุณธรรม ละเมิดสิทธิผู้อื่น ขาดสัมมาคารวะ รู้สึกขาดความรัก ไม่เห็นคุณค่าตัวเอง จิตอ่อนแอ ไม่อดทน ทุกข์ง่าย ท้อง่าย ไม่อดทน ไม่สู้งานหนัก ไม่ตั้งมั่นต่อความดี มีสมาธิในการทำงานต่ำ เคยชินกับการได้ความสุขเมื่อเสพ เป็นทุกข์ง่าย

อธิจิตตสิกขา : การพัฒนาคุณสมบัติของจิตใจในด้านต่างๆ คือ ๑. พัฒนาคุณธรรมซึ่งเป็นคุณภาพของจิตใจ ๒.พัฒนาสมรรถภาพและประสิทธิภาพของจิตใจ โดยเสริมสร้างคุณสมบัติที่ทำให้จิตใจมีความเข้มแข็งหนักแน่น มั่นคง แก่กล้าสามารถทำกิจหน้าที่ได้ผลดี ๓. พัฒนาความสุขและภาวะที่เกื้อหนุนสุขภาพของจิตใจ คุณสมบัติที่ควรเสริมสร้างขึ้นให้มีอยู่ประจำในจิตใจ เพื่อความมีสุขภาพจิตที่ดีมีความร่าเริง สดชื่น เบิกบานใจไม่หดหู่หรือห่อเหี่ยว

๔) ฐานปัญญา : การกดขี่ทางชาติพันธุ์ การใช้ภาษาที่มีความรุนแรง รวมถึงการนำเสนอภาพในเรื่องเพศที่ไม่เหมาะสม ซึ่งทำให้เกิดการปลุกฝังพฤติกรรม ค่านิยม และวิถีคิดที่ไม่เหมาะสมกับช่วงวัยของเด็กและเยาวชน ขณะที่สื่อออนไลน์ก็พัฒนาไปอย่างรวดเร็วจนน่าเป็นห่วงปัจจุบันมีสื่อวิทยุเพื่อเด็ก เยาวชนที่มีเนื้อหาเหมาะสมกับช่วงวัย ตกเป็นทาสวัตถุนิยม ติดเกม ติดห้าง ตกเป็นเหยื่อของเทคโนโลยี ไม่มีวินัยในการใช้เทคโนโลยีอย่างสร้างสรรค์ ไม่สามารถแก้ไขปัญหาอย่างสันติวิธี ใช้ความรุนแรงในการแก้ปัญหา

อธิปัญญาสิกขา: ปัญญาเป็นเรื่องของการฝึกหรือพัฒนาในด้านการรู้ความจริง ให้ได้รับการอบรมสั่งสอนในทางที่ถูกต้อง ในเรื่องความเชื่อ ความเห็น ความรู้ ความเข้าใจ การรู้จักคิด รู้จักพิจารณา รู้จักวินิจฉัย ไตร่ตรอง รู้จักแก้ปัญหา รู้จักดำเนินการต่าง ๆ มีเหตุผล รู้จักคิดการต่างๆ อย่างสร้างสรรค์โดยเฉพาะอย่างยิ่งเน้นการรู้ตรงตามความเป็นจริงของสิ่งทั้งหลายทั้งปวงนั่นคือ รู้เท่าทันธรรมดาของโลกและชีวิต

ในทางพระพุทธศาสนาสอนว่าหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา เป็นหลักการพัฒนามนุษย์เพื่อจะบรรลุจุดหมายแห่งชีวิตที่ติงามเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ และสมาชิกในสถาบันครอบครัวควรให้ความสำคัญทั้งแก่ปัจจัยภายในและภายนอกปัจจัยภายใน ได้แก่ โยนิโสมนสิการ คือ การคิดใคร่ครวญในธรรมโดยแยกคายลึกซึ้งอย่างผู้มีปัญญา คือ รู้จักคิด คิดเป็น ปัจจัยภายนอก ได้แก่ กัลยาณมิตรที่ดี มีครูอาจารย์ที่ดี มีพ่อแม่ที่ดีใช้หลักพุทธธรรมซึ่งเป็นแนวทางในการจัดการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขา บุคคลจะต้องทำหน้าที่ตามสถานภาพที่เป็นอยู่โดยเคร่งครัด หากไม่ปฏิบัติตามที่หรือปฏิบัติหน้าที่อย่างบกพร่อง ชื่อว่าไม่ปฏิบัติตามธรรมเพราะการทำหน้าที่เป็นการปฏิบัติที่ถูกต้องตามธรรม การปฏิบัติธรรมคือการปฏิบัติหน้าที่โดยสมบูรณ์ และที่สำคัญทุกคนควรให้ความสำคัญแก่เด็กในฐานะเป็นทรัพยากรมนุษย์ที่มีค่ายิ่ง ในการรองรับไว้ซึ่งอารยธรรมของมนุษย์สืบจากผู้ใหญ่

## ๖. ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาเชิงวิเคราะห์หลักพุทธธรรมเพื่อพัฒนาสมาชิกของสถาบันครอบครัวในจังหวัดสงขลาตามหลักไตรสิกขา พบว่า เนื่องจากวิทยานิพนธ์นี้มีจุดมุ่งหมายที่จะศึกษาวิจัย การแก้ปัญหาและพัฒนาสถาบันครอบครัวตามหลักไตรสิกขา ดังนั้น ปัญหาสังคมไทยมีสาเหตุมาจากสภาพแวดล้อมการเปลี่ยนแปลงของกระแสการพัฒนาเทคโนโลยีสารสนเทศ และการสื่อสารไร้พรมแดน ซึ่งต่างมุ่งเน้นการแข่งขันเพื่อสร้างความมั่นคงทางด้านเศรษฐกิจ ทำให้คนยึดติดวัตถุนิยมมากขึ้น เกิดเป็นปัญหาด้านพฤติกรรมไม่พึงประสงค์ของสมาชิกในครอบครัว ย่อหย่อนในศีลธรรม จริยธรรม เด็กและเยาวชนเกิดความหลงผิด มีพฤติกรรมเบี่ยงเบนไปจากเดิมและขาดระเบียบวินัย นำมาซึ่งปัญหาครอบครัว ส่งผลให้ชีวิตและค่านิยมที่ติงามในสังคมไทยได้จางหายไป ส่งผลให้เด็กมีพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมได้ เช่น การติดยาเสพติด การติดการพนัน การมีพฤติกรรมเสี่ยง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการมีพฤติกรรมทางเพศที่เสี่ยง เป็นต้น เพื่อให้สามารถดำรงตนอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุขและสร้างความสงบสุข หลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ถ้าน้อมนำมาประพฤติปฏิบัติสามารถแก้ปัญหาและพัฒนามนุษย์ได้ครบทั้ง ๔ ด้าน คือ ด้านศีล (สังคม) ด้านกาย ด้านจิตใจ ด้านปัญญาเพราะพฤติกรรมของมนุษย์มีทั้งในด้านดีและด้านชั่วอย่างครบครัน จึงมีความสำคัญต่อการนำมาใช้ปฏิบัติให้เป็นประโยชน์ในการดำเนินชีวิตจริงเป็นอย่างยิ่ง

### ๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

๑) แนวทางการแก้ไขปัญหาคือต่าง ๆ ต้องได้รับจากความร่วมมือของผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย บทบาทของสถาบันทางสังคมในการส่งเสริมการพัฒนาสถาบันครอบครัว คือ ๑. บทบาทครอบครัว : บิดามารดา ๒. บทบาทของสถาบันการศึกษา ๓. บทบาทชุมชน โดยทุกฝ่ายต้องร่วมกันคิด ร่วมกันพัฒนาการเรียนรู้ของเด็กทั้งที่บ้าน การจัดทำหลักสูตร การเรียนรู้ร่วมกัน การปรับปรุงสิ่งแวดล้อมร่วมกันและการร่วมกันปรับปรุงองค์กรต่าง ๆ สิ่งแวดล้อมต่างๆ ที่สามารถช่วยส่งเสริมพัฒนาการเรียนรู้และพัฒนาส่งเสริมคนดีมีความสามารถ ตามที่กล่าวมาแล้ว สังคมไทย ครอบครัวไทยก็จะสงบสุขสันติภาพตลอดกาลการสร้างครอบครัวให้มีความอบอุ่นและเข้มแข็งมั่นคง เลี้ยงดูอบรมบุตรธิดาให้มีความเจริญสมบูรณ์ทั้งร่างกายและจิตใจ เป็นอนาคตที่สำคัญของชาติต่อไป

๒) ครอบครัว ชุมชน และสังคม ต่างก็มีบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบ ต้องตระหนักถึงบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบ ถ้าเผชิญหน้ากับปัญหาการเปลี่ยนแปลงของสภาพสังคม ไม่หลงใหลรับวัฒนธรรมตะวันตกการ

เผยแพร่วิทยาศาสตร์ ย่อมส่งผลถึงสถาบันครอบครัวอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ สถาบันครอบครัวที่มีปัญหาย่อมส่งผลถึงชุมชนและสังคม เช่น สมาชิกในสถาบันครอบครัวมีพฤติกรรมไม่พึงประสงค์ เป็นต้น

๓) การจะแก้ไขปัญหาแบบยั่งยืน จะต้องสร้างที่สุภาพจิตที่ดีให้แก่บุคคลในครอบครัว ประชาชนจึงต้องมีส่วนร่วมดำเนินการกับทุกสถาบันองค์กรทุกระดับ ซึ่งครอบครัวเป็นหน่วยของสังคมที่เล็กที่สุด ถ้าสถาบันครอบครัวได้รับการเสริมสร้างความมั่นคงเข้มแข็ง และเกิดการรวมตัวกันขึ้นย่อมส่งผลกระทบถึงสังคมให้มีความมั่นคงเข้มแข็ง และเป็นเกราะป้องกันปัญหาต่างๆ ที่อาจเกิดขึ้นในระดับสังคมได้

## ๒ ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาคั้งต่อไป

ในปัจจุบันพบว่ามีการวิจัยจำนวนมาก ที่ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบของสมาชิกแต่ละคนที่มีต่อครอบครัว จึงจำเป็นที่จะต้องให้มีการวิจัยเพื่อรวบรวมข้อมูลในหลายแง่ทั้งพฤติกรรมและทัศนคติของสมาชิกที่มีต่อครอบครัว เพื่อนำเสนอให้กับผู้เกี่ยวข้องวางแผนและกำหนดโครงการต่างๆ ที่จะ เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาชีวิตส่วนหนึ่งด้วย

ดังนั้น จากการศึกษาวิจัยเรื่องนี้ ยังมีเรื่องที่เกี่ยวข้องที่ควรศึกษาวิจัยอยู่อีกมาก จึงได้เสนอแนะหัวข้อของการทำวิจัยครั้งต่อไปไว้ ดังนี้ อาทิเช่น

๑. การศึกษาวิเคราะห์หลักไตรสิกขาในครั้ง นี้ เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ เป็นการศึกษาจากเอกสาร โดยผู้วิจัยเลือกกลุ่มตัวอย่างเอง ซึ่งอาจทำให้ได้ข้อมูลไม่ครบถ้วนทุกประเด็น ดังนั้นการศึกษาคั้งต่อไป จึงควร มีการศึกษาแบบเชิงปริมาณ เพื่อให้ผลการวิจัยชัดเจนสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

๒. ควรศึกษาการนำหลักไตรสิกขาไปใช้ในชีวิตประจำวันของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ โรงเรียน หาดใหญ่วิทยาลัย ๒ จังหวัดสงขลา

๓. ควรศึกษาการนำหลักไตรสิกขาไปใช้ในชีวิตประจำวัน ของครูและผู้บริหารในสถานศึกษา โรงเรียน หาดใหญ่วิทยาลัย ๒ จังหวัดสงขลา

๔. ควรมีการศึกษาขยายผลการนำหลักไตรสิกขาไปใช้ในชีวิตประจำวันของนักเรียนในด้านต่าง ๆ โดยการออกแบบสอบถาม เพื่อศึกษาความพึงพอใจในการนำหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญา ไปใช้ในชีวิตประจำวัน

๕. การศึกษาวิจัยบทบาทหน้าที่สถาบันครอบครัวที่มีต่อเด็กและเยาวชน อำเภอพรหมคีรี จังหวัด นครศรีธรรมราช

๖. การศึกษาวิจัยหลักอิทธิบาท ๔ เพื่อพัฒนาเยาวชนในสังคมไทย

ดังที่ได้เสนอแนะไว้ นี้ อาจเป็นประโยชน์ให้ผู้ศึกษาได้เข้าหลักธรรมของพระพุทธศาสนาได้ชัดเจนยิ่งขึ้น และสามารถนำไปประยุกต์ใช้แก้ไขปัญหาในชีวิตประจำวันให้เกิดประโยชน์แก่ตนเอง ครอบครัว สังคมและ ต่อโลกได้มากยิ่งขึ้น

## บรรณานุกรม

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๐๐. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์  
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

\_\_\_\_\_. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ  
ราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). พุทธธรรมฉบับขยายความ. พิมพ์ครั้งที่ ๑๕. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์  
บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๕๑,

พระครูสังฆรักษ์ ชีรพงษ์ ชีรเมธี (ทัตแก้ว). “การประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อการแก้ไขปัญหาครอบครัว  
ของประชาชนเขตตำบลเข้ อำเภอบัวชุมพรพิสัย จังหวัดศรีสะเกษ” วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรบัณฑิต  
สาขาพระพุทธศาสนา, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.

## ศึกษาทัศนะของพระพุทธเจ้าที่ทรงมีต่ออภัยกตปัญหา A Study of Buddha's View toward Appayakatapanha

พระสมุห์ประยูร สุทธิโม (บัวพันธ์) \*

พระครูวิจิตรศีลาจาร, ดร.

พระครูสิริธรรมาภิจิต, ผศ.ดร.

### บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้ได้ศึกษาทัศนะของพระพุทธเจ้าที่ทรงมีต่ออภัยกตปัญหา โดยมีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ ๑) เพื่อศึกษาแนวคิดของลัทธิศาสนาต่างๆในพุทธกาลที่มีต่ออภัยกตปัญหา ๒) เพื่อศึกษาการตอบปัญหาของพระพุทธเจ้าที่ปรากฏในคัมภีร์ต่างๆ ๓) เพื่อศึกษาพุทธทัศนะที่ทรงมีต่ออภัยกตปัญหา และเหตุผลที่ไม่ทรงพยากรณ์ปัญหาทางอภิปรายนั้น

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบศึกษาเชิงวิเคราะห์(Critical Study Research) โดยศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากทางเอกสาร (Documentary Research) ซึ่งมีลำดับขั้นตอนดังนี้ ๑) ศึกษาข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ คือ พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๓๙ ๒) ศึกษาข้อมูลจากเอกสารชั้นทุติยภูมิอื่นๆ เช่น อรรถกถา ฎีกา และตำราวิชาการทางพระพุทธศาสนาอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง ๓) ศึกษาข้อมูลจากแหล่งทั้งสองข้างต้นต่างๆนำข้อมูลมาวิเคราะห์ แล้วนำเสนอในรูปการพรรณนาเชิงวิเคราะห์ (Analytical Description) ประกอบทัศนะแนวความคิดเห็นของผู้วิจัย

ผลการวิจัยพบว่า อภัยกตปัญหาในยุคต้นพุทธกาลนั้น เป็นแนวคิดปัญหาที่สมณพราหมณ์ในยุค นั้นถกเถียงกัน เพื่อแสวงหาความเป็นจริงเกี่ยวกับ โลก จักรวาล วิญญาณที่ไม่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิต แต่เป็นการค้นหาความจริงที่อยู่นอกเหนือปรากฏการณ์ธรรมชาติ ที่ถือเป็นลักษณะของอภิปรายว่าด้วยการพิสูจน์ ความเป็นจริงหรือไม่จริง ความมีอยู่ หรือไม่มีอยู่ของโลก ของคนและของวิญญาณ ซึ่งอยู่ในความสนใจของชาว อินเดียส่วนใหญ่ในสมัยนั้น โดยสมณะพราหมณ์เหล่านั้นพยายามตั้งคำถามเป็นปัญหาที่ได้ถูกขึ้นหรือจัดเป็นกลุ่ม ปัญหา เพื่อนำไปถามบรรดาเจ้าลัทธิในสมัยนั้น และอภัยกตปัญหาที่อยู่ในปัญหาเหล่านี้ด้วย ซึ่งแต่ละสำนักก็ให้ คำตอบที่แตกต่างกันออกไปตามทัศนะของตนและต่างยืนยันว่า แนวคิดของตนเท่านั้นถูกต้อง บรรยาภาศในสมัย นั้นจึงเต็มไปด้วยการถกเถียงกันด้วยแนวคิดทางปรัชญา ในขณะที่พระพุทธเจ้าเองก็ทรงได้รับการทูลถามปัญหา ทางอภิปรายนี้ด้วยเช่นกัน แต่ไม่ทรงพยากรณ์ไปในแนวทางใดทางหนึ่ง

การตอบปัญหาของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงถือหลักการตอบ ๔ อย่างตามลักษณะของปัญหา และทำที่ของผู้ถามด้วย กล่าวคือ ๑. ทรงตอบด้วยปฏิเสธพยากรณ์ ๒. ทรงตอบด้วย วิภาษพยากรณ์ ๓. ทรง ตอบด้วยเอกังกพยากรณ์ ๔. ทรงตอบด้วยอุปนิยพยากรณ์ ซึ่งปัญหาประเภทนี้เรียกว่า อภัยกตปัญหา คือปัญหา ที่ไม่ทรงตอบ เป็นปัญหาที่ไม่กระทำให้แจ้ง คือ เป็นธรรมที่ไม่ทรงแสดงว่าเป็นกุศลธรรม หรือ อุกุศลธรรม

\* คณะพุทธศาสตร์ (สาขาพระพุทธศาสนา) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวิทยาเขตนครศรีธรรมราช

การศึกษาพุทธทัศนะที่ทรงมีต่ออภัยกตปัญหาและเหตุผลที่ไม่ทรงพยากรณ์ปัญหาทางอภิปรัชญานั้นพอจะสรุปสาเหตุที่พระพุทธองค์ไม่ทรงพยากรณ์อภัยกตปัญหาได้น่าจะเป็นเพราะเหตุดังต่อไปนี้ คือ เพราะเป็นปัญหาที่ ๑. เป็นธรรมประณีตลุ่มลึก ๒. เป็นการเห็นผิดว่าขันธ์ ๕ ทั้งหลายเป็นสัตว์ เป็นบุคคล เป็นอัตตาตัวตน ๓. บุคคลสิ้นอวิชชา สิ้นทิฏฐิแล้วย่อมหยั่งรู้ได้เอง ๔. เพราะไม่ทำให้เกิดธรรมที่สสนะ ๕. คำถามเป็นมิจฉาทิฏฐิทั้งหมด ๖. ทรงตอบธรรมที่เป็นประโยชน์เพื่อความรู้ยิ่ง(ตรัสรู้)เพื่อบรรลุพระนิพพาน

พระพุทธองค์ทรงเลือกบุคคลที่จะตอบปัญหากับผู้ที่มาทูลถาม ที่ทรงเห็นแล้วว่า จะเกิดประโยชน์กับผู้ฟังนั้น ทรงตอบธรรมเฉพาะที่เป็นประโยชน์ เพื่อความสงบ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อการตรัสรู้ เพื่อบรรลุพระนิพพาน ดังนั้นสาเหตุที่ไม่ทรงพยากรณ์อภัยกตปัญหา เพราะว่าเป็นปัญหาที่ลุ่มลึกตอบไปแล้วคนไม่เข้าใจก็ยิ่งจะงมงายและไม่เป็นประโยชน์ ไม่เป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์ ไม่เป็นไปเพื่อความหน่าย ไม่เป็นไปเพื่อความคลายกำหนด (ราคะกิลเลส) ไม่เป็นไปเพื่อความดับ เพื่อความสงบ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความตรัสรู้ และเพื่อนิพพาน และทรงกล่าวข้อธรรมอีกว่า งานเฉพาะหน้าของมนุษย์แต่ละคน ควรทำโดยเร่งด่วนคือการปฏิบัติเพื่อความดับทุกข์ มิใช่การค้นหาคำความจริงด้านอภิปรัชญา เมื่อบุคคลกระทำทุกสิ่งให้ถึงที่สุดแล้วความสงสัยในปัญหาเหล่านี้ก็จะหมดไปเอง

คำสำคัญ : ทัศนะ, อภัยกตปัญหา

## Abstract

The thesis title on of Buddha's view toward Appayakatapanha; the objectives were as following 1) To study the concept of several doctrines in Buddha's time toward Appayakata Panha. 2)To study the answer of the Lord Buddha which are appeared in several scriptures. 2)To study the Buddha's view toward Appayakatapanha and the reason for non-predict of question in metaphysic.

This is the critical study research which are studied from documentary research the processes as follows. 1. To study on primary source i.e. Tipitaka on Thai version which is under Mahachulalongkornrachavidyalaya (B.E.2539) 2. To study from secondary source i.e. commentary, scripture and Buddhist texts. 3. To analyses both primary and secondary by the researcher as analytical description.

### The findings were as following :

1. Appayakatapanha in the early Buddhist era composed of question which are debated by priests at that time for finding out the truth of world, universe and spiritual which are not concerned with way of life but to find out the truth that are out of nature as a Metaphysic to prove it was truth or not, to be or not to be of universe, human and spiritual which are interested of Indian at that time, those priests tried to ask question or create question in group of question for asking the leader of doctrine at that time and the Appayakatapanha has also asked and in each doctrine tries to answer as their views and assert on their views

only for the right, the situations at that time were based on debating on Philosophy view, in the same way the lord Buddha was also requested on those questions but he was not try to predict to answer in any way.

2. The way to answer of the lord Buddha was based on four characters 1. To answer by setting question feedback and answer (Patipuccapayakarana) 2.To answer by separating (Vipachapayakarana) 3. To answer by directly (yes or no), (Ekansapayakarana) 4. To answer by non answer (Thpaniyapayakarana) these are called Appayakatapanha (non answer) which are not to be enlighten i.e. no good or bad being.

3. A study on Buddha's view toward Appayakatapanha and reason that was not predicts or answer on Metaphysic can be summarized as follow. 1. Deep question. 2. Not accordance with Khandha (animal, human, self). 3.Cessation of ignore, self and can be enlighten. 4. Not to be Dhamma's awaking. 5. Wrong thought question. 6. To answer the thing that can be useful for enlightenment.

The lord Buddha tried to choose to answer the question in audian useful for peace, more learning and enlightenment.

So, the cause that he would not answer the Appayakatapanha because of it was so complexity and not based on usefulness, not to be on sexual conduct, not to be on tediously, not to be on sexual tediously, not to be on cessation, peaceful, more learning, enlightenment and Niravana and he said that the faced work of each man should do it rapidly i.e. try to practice for cessation of suffering, not to find the truth of Metaphysic, when man made of suffering cessation in finally, the question on these problems will be vanishing all.

**Keywords:** Buddha's View, Appayakatapanha

## บทนำ

หลังจากที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสรู้อนุตรสัมมาสัมโพธิญาณและทรงตัดสิ้นพระทัยจะประกาศศาสนาแล้ว ได้ทรงสละความสุขส่วนพระองค์เสด็จจาริกไปในแคว้นต่างๆ ตั้งมั่นพระทัยจะเสด็จโปรดเวไนยสัตว์ทั้งหลายให้ได้รับประโยชน์สุขมากที่สุด ตลอด ๔๕ พรรษาที่พระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้าจาริกประกาศศาสนา ทรงกระทำการสงเคราะห์แก่มหาชนทั้ง ๓ โลก คือ เทวโลก มนุษย์โลก และยมโลก ที่เรียกว่า พุทธจริยา ๓ ประการ อย่างสมบูรณ์ คือ

๑. โลกัตถจริยา คือ ทรงบำเพ็ญประโยชน์แก่โลก ในฐานะที่พระองค์เป็นสมาชิกคนหนึ่งของสังคมโลกทรงบำเพ็ญประโยชน์แก่ประชาชน ด้วยการประกาศธรรมที่จะนำประโยชน์มาสู่ผู้ปฏิบัติ โดยทรงอาศัยพุทธกิจประจำวัน ๕ ประการ คือ

พุทธกิจประการที่ ๑ ในเวลาใกล้รุ่งทรงตรวจดูผู้ที่มีอุปนิสัยบารมีแก่กล้าสมควรจะได้รับพระธรรม



เทศนาในวันนั้น

พุทธกิจประการที่ ๒ ในเวลาเช้า เสด็จออกบิณฑบาต เพื่อเป็นการโปรดสัตว์โลกผู้ต้องการบุญ  
พุทธกิจประการที่ ๓ ในเวลาเย็น ทรงแสดงธรรมแก่พุทธบริษัทที่เข้ามาเฝ้า ณ ที่ประทับ  
พุทธกิจประการที่ ๔ ในเวลาค่ำ ประทานโอวาทและทรงแก้ข้อสงสัยต่างๆ แก่พระภิกษุ  
พุทธกิจประการที่ ๕ ในเวลามัชฌิมยาม ทรงแสดงธรรมและตอบปัญหาแก่เวทดา

๒. ญาติตถจริยา คือ ทรงแสดงธรรมโปรดพระพุทธบิดา พระพุทธมารดา ตลอดจนพระประยูรญาติ  
ให้ได้รับรสพระสัทธรรมของพระองค์ท่าน ยังพระประยูรญาติให้เกิดความศรัทธาเลื่อมใส และก่อให้เกิดความรัก  
ความสามัคคีในหมู่พระประยูรญาติ

๓. พุทธตถจริยา คือ ทรงบำเพ็ญประโยชน์ในฐานะเป็นพระพุทธเจ้า ทรงกระทำกิจที่พระพุทธเจ้าทั้งหลาย  
ในอดีตได้ทรงกระทำมาเป็นพุทธวิสัย คือทรงวางสิกขาบทเป็นพุทธอาณัติ สำหรับควบคุมความประพฤติ  
ของผู้ที่เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนา ทรงแนะนำให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ปฏิบัติให้ถูกต้องตามหน้าที่ของตน ทรง  
วางพระองค์ต่อผู้ที่เข้ามาบวชและแสดงตนเป็นอุपासกอุปาสิกา ในฐานะของบิดากับบุตร ผู้ปกครองกัลยาณมิตร  
ศาสดาผู้เอ็นดูเป็นต้น ตามสมควรแก่บุคคลและโอกาสนั้นๆ จนสามารถประดิษฐานเป็นรูปสถาบันศาสนาสืบต่อกัน  
มาได้

จากพุทธกิจและพุทธจริยาของพระพุทธเจ้าข้างต้น จะเห็นได้ว่าพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงเป็นบรม  
ครูผู้ยิ่งใหญ่เพราะทรงมีพระมหากรุณาธิคุณที่จะสั่งสอนสรรพสัตว์ให้พ้นทุกข์ไปสู่นิพพานอันเป็นบรมสุขพระองค์  
ทรงเป็นสัพพัญญูรู้แจ้งสรรพสิ่งทรงทราบจริต อธิยาศัย กิเลสและสติปัญญาของสรรพสัตว์อย่างกระจ่างชัดเสมือน  
เห็นของที่อยู่ในฝ่ามือจึงทรงแสดงธรรมได้เหมาะสมกับแต่ละบุคคลทำให้ผู้ฟังบรรลุธรรมได้ง่าย

ในแต่ละวันจะมีผู้คนเป็นจำนวนมากมาขอเข้าเฝ้าทูลถามปัญหาที่หลากหลายกับพระพุทธองค์คน  
ที่มาเข้าเฝ้าก็มีทุกฐานะสังคม คือจากบุคคลระดับพระเจ้าแผ่นดินจนถึงคนจันตลาล เจตนากรณีในการมาเฝ้าก็  
แตกต่างกันผู้ที่มาถามปัญหานั้นนอกจากผู้ที่มีความสงสัยข้องใจในข้อธรรมต่างๆแล้ว โดยมากเป็นผู้นับถือลัทธิ  
ศาสนาอื่น บ้างก็มาถามเพื่อต้องการรู้คำสอนทางฝ่ายพระพุทธศาสนา หรือเทียบเคียงกับคำสอนในลัทธิของตน  
บ้างก็มาถามเพื่อโต้ตอบวาทะ บ้างก็เตรียมมาถามเพื่อข่มปราบให้จน หรือให้ได้รับความอับอายเข้าทำนองลงดี  
ก็มีอยู่ไม่น้อย แต่ในฐานะของพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า เมื่อมีผู้เข้ามาทูลถามปัญหาอย่างใดอย่างหนึ่ง หากได้  
ทรงพิจารณาเห็นแล้วว่า ปัญหาที่ถามนั้นเป็นปัญหาที่สมควรตอบ และผู้ถามจะสามารถรู้ตามคำสอนของพระองค์  
ได้ ก็ทรงประทานชี้แจงแสดงธรรมที่สำเร็จประโยชน์แก่ผู้นั้นทุกครั้งไปแต่มีปัญหบางประเภทที่พระพุทธเจ้า  
ไม่ทรงตอบคือ “อภัยกตปัญหา” มีทั้งหมด ๑๐ ข้อ คือโลกเที่ยงหรือไม่เที่ยง โลกมีที่สุดหรือโลกไม่มีที่สุด ชีพ  
อันนั้นสรีระก็อันนั้นหรือชีพอ่างหนึ่งสรีระก็อย่างหนึ่ง ตถาคตเบื่องหน้าแต่ตายไปมีอยู่หรือ (ตถาคตตายแล้ว  
เกิดอีก)หรือตถาคตเบื่องหน้าแต่ตายไปไม่มีอยู่หรือ (ตถาคตตายแล้วไม่เกิดอีก) ตถาคตเบื่องหน้าแต่ตายไปมีอยู่  
ก็มี ไม่มีอยู่ก็มี (ตถาคตตายแล้วเกิดอีกก็มี ไม่เกิดอีกก็มี) หรือ ตถาคตเบื่องหน้าแต่ตายไปมีอยู่ก็มีใช่ ไม่มีอยู่ก็มีใช่  
หรือ (ตถาคตตายแล้วเกิดอีกก็มีใช่ ไม่เกิดอีกก็มีใช่) เมื่อมีคำถามเกี่ยวกับปัญหาเหล่านี้พระองค์จะทรงไม่ตอบ  
ในขณะที่เจ้าลัทธิต่างๆจะพากันตอบตามความเห็นของตน เพื่อแสดงจุดยืนของลัทธิตนเองต่อปัญหาดังกล่าว  
สำหรับพระพุทธเจ้าจะทรงหลีกเลี่ยงการตอบปัญหาเหล่านี้ โดยตรัสว่า “ปัญหาเหล่านี้ไม่เป็นไปเพื่อความเชื่อ  
หน่าย เพื่อคลายความกำหนัด เพื่อดับสมนิท เพื่อสงบระงับ เพื่อความรู้ยิ่งเพื่อตรัสรู้” แต่สิ่งที่พระองค์ทรงแสดง  
คือ “ความเห็นนี้ว่าทุกข์ นี้เหตุให้เกิดทุกข์ นี้ความดับทุกข์ นี้ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์”

ในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พระภิกษุรูปหนึ่งชื่อว่า พระมาลากยบุตร ได้เข้าไปทูลถามปัญหาเหล่านี้โดยยกเอาการประพจน์พระมหามงกุฎในพระพุทธศาสนาขึ้นมาเป็นข้อต่อรอง แต่แม้ว่าจะคาดคั้นเพียงใด พระพุทธองค์ก็จะทรงยืนยันว่า “ปัญหาเหล่านี้เราไม่พยากรณ์” โดยทรงให้เหตุผลว่าเพราะไม่เป็นประโยชน์ต่อการตรัสรู้และนิพพานการที่พระพุทธเจ้าไม่ทรงตอบอภัยกตปัญหาทั้ง ๑๐ ข้อนี้ ทำให้ผู้วิจัยเกิดความสงสัยว่า ในเบื้องต้น สิ่งที่ผู้ทูลถามปัญหาต้องการที่จะทราบนั้นคืออะไร และนอกจากเหตุผลเรื่องความหลุดพ้นจากทุกข์แล้ว พระพุทธเจ้าจะทรงมีเหตุผลอื่นใดอีกหรือไม่

การศึกษาวิเคราะห์ในเรื่องนี้จึงไม่ใช่การพยายามที่จะตอบปัญหาที่พระพุทธเจ้าไม่ทรงพยากรณ์ แต่มุ่งที่จะแสดงให้เห็นว่าจริงๆ แล้วพระพุทธเจ้าเป็นสัพพัญญูรู้แจ้งทุกสิ่งในโลก ทรงรู้แจ้งแทงตลอดในทุกเรื่องแม้ในเรื่องปัญหาทางอภิปราย การที่พระพุทธองค์ไม่ทรงตอบอภัยกตปัญหา มิได้หมายความว่าพระองค์ไม่ทรงทราบคำตอบ เพราะใน สีสพาวนสูตร มีพระพุทธพจน์ที่ทรงแสดงไว้ว่า สิ่งที่พระพุทธองค์ทรงทราบแต่ไม่ตรัสสอน มีมากกว่าที่ทรงตรัสสอนมากนัก เปรียบเสมือนใบไม้ในป่ากับใบไม้ในกำมือ การที่พระองค์ไม่ตรัสสอนสิ่งที่ทรงทราบทั้งหมดแต่ละบางสิ่งไว้ ก็เพราะทรงเห็นว่าสิ่งเหล่านั้นไม่เป็นประโยชน์ต่อการตรัสรู้และนิพพาน บางคนอาจสรุปรวบรัดตัดตอนจากพุทธวจนะว่า เรื่องปัญหาทางอภิปรายเป็นเรื่องนอกพุทธศาสนาไม่ควรสนใจ เพราะพระพุทธเจ้าไม่ทรงสอน ความเห็นนี้ถูกตรงเพียงส่วนเดียวที่ว่าพระพุทธเจ้าไม่ทรงสอน เพราะเรื่องของโลกและจักรวาลเป็นเพียงเปลือกและกระพี้ของพุทธศาสนา เกิดขึ้นเพราะปัจจัยปรุงแต่ง มีความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา แม้รู้แล้วก็ไม่มีประโยชน์เพื่อความหลุดพ้น รังแต่จะทำให้ยึดติด เสียโอกาสเสียเวลาเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในสังสารวัฏต่อไปไม่มีที่สิ้นสุด พระพุทธเจ้าจึงไม่ทรงสอน แต่ก็ไม่ปฏิเสธการมีอยู่ ทรงเปรียบเทียบว่าสิ่งที่พระองค์ทรงรู้นั้นมีมากมายนัก เปรียบได้กับใบไม้ในป่าใหญ่ที่มีอยู่มากมายนับไม่ถ้วน แต่พระองค์ทรงเลือกเฟ้นธรรมมาสั่งสอนจำนวนเพียงแคใบไม้ในกำมือเดียวเท่านั้นซึ่งเพียงพอแล้วต่อการปฏิบัติให้เข้าถึงมรรคผลนิพพานด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงมีความเห็นว่า ความเข้าใจในจุดประสงค์ที่แท้จริงของผู้ทูลถามปัญหา และเหตุผลที่พระพุทธเจ้าไม่ทรงพยากรณ์ จะช่วยให้เกิดความเข้าใจที่ถูกต้องในคำสอนและจุดยืนของพระพุทธศาสนา ที่เน้นการดำเนินตามทางสายกลาง ไม่เอียงสุดไปด้านใดด้านหนึ่ง ได้ดียิ่งขึ้น

## วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาแนวคิดของลัทธิศาสนาต่างๆในพุทธกาลที่มีต่ออภัยกตปัญหา

เพื่อศึกษาการตอบปัญหาของพระพุทธเจ้าที่ปรากฏในคัมภีร์ต่างๆ

เพื่อศึกษาพุทธทัศนะที่ทรงมีต่ออภัยกตปัญหา และเหตุผลที่ไม่ทรงพยากรณ์ปัญหาทางอภิปราย

## ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้มุ่งศึกษาทัศนะของพระพุทธเจ้าที่ทรงมีต่ออภัยกตปัญหาโดยมีขอบเขตในการศึกษาวิจัยคือ ผู้วิจัยจะมุ่งศึกษาแนวคิดของลัทธิศาสนาต่างๆในสมัยพุทธกาลที่มีต่ออภัยกตปัญหาศึกษาวิจัยการตอบปัญหาของพระพุทธเจ้าที่ปรากฏในคัมภีร์ต่างๆ พร้อมทั้งทรรศนะและเหตุผลที่พระพุทธเจ้าไม่ทรงพยากรณ์อภัยกตปัญหาเหล่านั้น

## วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นเชิงคุณภาพโดยเน้นการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) เป็นหลักโดยมีวิธีการและขั้นตอนในการดำเนินการวิจัยดังต่อไปนี้

ศึกษาข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) คือ คัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙

ศึกษาข้อมูลจากเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Source) คือ วรรณคดี ฎีกาอนุฎีกา ปกรณวิเสสวิทยานิพนธ์ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เอกสาร หนังสือ ตำรา วารสารที่มีเนื้อหาสอดคล้องเกี่ยวกับหัวข้อที่ทำการวิจัย โดยศึกษาค้นคว้าจากแหล่งข้อมูล คือ ห้องสมุดมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวิทยาเขตนครศรีธรรมราช ห้องสมุดมหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต ห้องสมุดประชาชนจังหวัดภูเก็ต ห้องสมุดประชาชนจังหวัดพังงาตลอดจนข้อมูลจากสื่ออิเล็กทรอนิกส์ที่น่าเชื่อถือและอ้างอิงได้

นำข้อมูลที่ได้มาศึกษาวิเคราะห์ทำความเข้าใจ สังเคราะห์ข้อมูล เขียนงานการวิจัยพร้อมนำเสนอความเห็นของผู้วิจัย โดยมุ่งให้ตอบวัตถุประสงค์และปัญหาที่ต้องการทราบ

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

นำเสนองานวิจัย

## ผลการศึกษา

จากการศึกษาวิจัย วิเคราะห์การตอบปัญหาของพระพุทธเจ้าที่ทรงมีต่ออภัยกตปัญหาพบว่า อภัยกตปัญหาเป็นปัญหาที่เกิดจากข้อขัดแย้งทางด้านความคิดของเหล่านักคิดทั้งหลายที่มีในสมัยพุทธกาล ที่มีสองสารธารแห่งความคิด ที่ไม่มีวันจะเชื่อมกันได้ เพราะแต่ละข้างต่างยึดที่หมายของตัวเองไว้ ด้วยการรักษาความสุดโต่งด้านใดด้านหนึ่ง ความสุดโต่งที่เรียกว่าอตคาคทิกทิวฐินั้น มี ๓ กลุ่ม

๑) กลุ่มแรกเป็นการมองถึงเรื่องกรรมที่มีที่หมายคนละด้าน คือ กามสุขัลลิกานุโยค (ความมุกมุ่นในกาม) กับอตตกิลมถานุโยค (การทรมานตน) พวกแรกหย่อนเกินไปจนถึงมองเห็นว่า บุญไม่มีบาปไม่มี นรกสวรรค์ไม่มี มีแต่ผู้กระทำ ผู้สวดยไม่มี

๒) สัสสตทิวฐิ (ความเห็นว่าอตตาคและโลกเที่ยง) กับอุทเททิวฐิ (ความเห็นว่าอตตาคและโลกขาดสูญ) อภัยกตปัญหาที่เกิดขึ้นจากกลุ่มนี้

๓) เอกตตทิวฐิ (ความเห็นว่าสิ่งทั้งปวงเป็นหนึ่งเดียว) กับนตตทิวฐิ (ความเห็นว่าทั้งปวงไม่มีอยู่) อภัยกตปัญหาเป็นเสมือนขั้วแห่งทิวฐิเหล่านั้น ที่กันไม่ให้คนทั้งหลายเห็นแสงสว่าง ขั้วแห่งทิวฐิที่ปรากฏในอภัยกตปัญหา เป็นลักษณะของความสุดโต่งแต่ละข้างของความคิด หรือที่เรียกว่าลักษณะอตคาคทิกทิวฐิ ที่มี ความเห็นต่างกันคนละขั้ว คือการเล่นจากสุดโต่งแห่งความคิดเห็นด้านหนึ่งไปยังสุดโต่งอีกด้านหนึ่ง โดยที่คนพวกหนึ่งยึดติดถึมั่นในตัวตนว่าเป็นของจริงแท้ทั้งถาวร สัตว์บุคคล เป็นตัวตนอย่างนั้นซึ่งมีจริง มีใช้สิ่งสมมุติทั้งหมดมีตัวจริงตัวแท้ที่ยั่งยืนคงอยู่ตลอดไปนิรันดร์ ไม่ว่าจะตาย ชีวิตจะสิ้นสุด ตัวสัตว์ ตัวบุคคล ตัวตน ดวงชีวะ อาตมันหรืออัตตานั้น ก็คงอยู่อย่างเดิม ไม่เปลี่ยนแปลง ไม่สูญสลายไปด้วย กลุ่มคนเหล่านี้เรียกว่า สัสสตทิวฐิ อีกพวกหนึ่งที่มีความเห็นว่าตรงกันข้ามกับพวกแรกที่ว่า สัตว์บุคคลนั้นไม่เที่ยงแท้ถาวร สูญสลายไปได้ เมื่อคนตาย ชีวิตจบสิ้นสัตว์บุคคลก็ขาดสูญ ตัวตนก็หมดไป ความเห็นคนเหล่านี้ เรียกว่าอุทเททิวฐิทั้งสองขั้วต่างก็ ยืนยันความคิดของตัวเองถูก ความคิดอีกฝ่ายผิด ทำให้เกิดความขัดแย้งที่นำไปสู่ลักษณะปัญหาของคำถาม

ที่จะต้องตอบคำถาม ไม่ชายใดก็ชายหนึ่ง จึงหนีไม่พ้นส่วนที่กล่าวถึงอนาคตและส่วนที่กล่าวถึงอดีตกับปัจจุบัน อภัยกตปัญหาที่ไม่พ้นสองส่วนที่ว่านี้ เมื่อมีผู้มาถามปัญหาดังกล่าว ว่าโลกเที่ยงหรือไม่เที่ยง ชีวะกับสรีระเป็นสิ่งเดียวกันหรือ สัตว์ตายไปแล้วจะเกิดอีกหรือไม่ ฯลฯ เป็นคำถามที่ต้องการให้ตอบ “ใช่” หรือ “ไม่ใช่” และถึงจะตอบอย่างไรในสองอย่างนี้ก็ไปเข้ากับชายทวิภูฏีทั้งสองอยู่ดีและทวิภูฏีดังกล่าวที่ว่ามานั้นอภัยกตปัญหาจึงเกิดขึ้นเพื่อรองรับทัศนคติของเจ้าลัทธิต่างหลาย ที่ต่างก็ใช้ทัศนคติของตัวเองตั้งขึ้นมาเพื่อใช้ในการโต้เถียงกัน

ในการตอบปัญหาพระพุทธรองค์จะทรงใช้หลักปฏิบัติอยู่ ๓ หลัก คือ หลักปัญญา หลักเมตตา หลักอูบายโกศล ซึ่งหลักทั้ง ๓ หลักนี้มีความสัมพันธ์กัน เมื่อพระพุทธรองค์ตอบปัญหา พระองค์ทรงยึดถือใช้หลักทั้ง ๓ นี้ เป็นโครงสร้างอันเป็นกรอบของพระองค์ที่ใช้ตอบปัญหา พระพุทธรองค์ตรัสตอบปัญหาแก่บุคคลมากมายหลายประเภท ทั้งสาวก ทั้งเหล่านักบวชเดียรฉัตรี บริพาชก นิครนถ์ พราหมณ์ มหาภคตริย คหบดี เศรษฐี จัณฑาล สามัญชนทั่วไป ไม่ว่าพระพุทธรองค์จะทรงตอบสั้นๆหรือตอบเพียงสั้นๆ หรือตอบยาวใช้เวลานานในการสนทนาหรือบางครั้งไม่ตรัสตอบเลย หลักปัญญาหรือหลักเป้าหมาย ที่นำไปสู่การเกิดองค์ความรู้ขึ้นกับผู้ถามนั้นร่วมกันเป็นองค์รวมไม่ทรงใช้หลักใดโดดเด่นเดียว แต่ทรงใช้ร่วมกันในการตรัสตอบปัญหาทุกครั้ง หลักเมตตาธรรมหรือหลักปฏิบัติกับบุคคลผู้ถามด้วยความเอื้อเฟื้อเกื้อกูลปรารถนาให้เกิดสิ่งที่เป็นประโยชน์สุขแก่ผู้ถาม และหลักอูบายโกศลหรือหลักเทคนิคที่เป็นศิลปะหรือหลักกำกับกระบวนการนำผู้ถามเข้าสู่หลักเป้าหมายแห่งการเกิดองค์ความรู้เกิดปัญญา ปัญญาสำคัญอย่างไรพระพุทธรองค์จึงยึดถือปฏิบัติเป็นหลักเป้าหมาย เพราะปัญญาเป็นตัวตัดสินวินิจฉัยขั้นสูงสุดของการบรรลुरुธรรม และเป็นตัวประหารกิเลสพ้นจากทุกข์ทั้งปวง ดังนั้น ที่สุดแห่งการตรัสตอบปัญหาของพระพุทธรเจ้าท่านั้น พระองค์จึงมีเป้าหมายสูงสุด คือ ทำให้ผู้ถามเกิดปัญญาสัมมาทิฐิ

ท่าทีของพระพุทธรเจ้าไม่ทรงตอบอภัยกตปัญหาทั้ง ๑๐ ข้อ เพราะเป็นปัญหาที่ไกลตัวเกินไปพระองค์ทรงเน้นสอนเฉพาะสิ่งที่เป็นสาระและประกอบด้วยประโยชน์ พระองค์ไม่ทรงให้ความสนใจมากนักเกี่ยวกับปัญหาทางด้านอภิปรัชญา ซึ่งอภัยกตปัญหาก็รวมอยู่ในนั้นด้วยเพราะนั่นเป็นเรื่องที่อยู่ไกลตัวเกินไปและไม่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิต พระพุทธรเจ้าทรงเห็นว่าปัญหาดังกล่าว เป็นสิ่งที่ไร้ประโยชน์ในเชิงปฏิบัติและเป็นการสิ้นเปลืองเวลา หากจะถามว่าโลกเที่ยง โลกไม่เที่ยง โลกมีที่สุด หรือไม่มีที่สุด สัตว์ตายแล้วเกิด หรือตายแล้วสูญ ฯลฯ เป็นทัศนคติที่ไม่เอื้อประโยชน์ต่อการแสวงหาทางจิตใจ ไม่เกื้อกูลต่อการปฏิบัติเพื่อดับทุกข์ และไม่ใช่วิถีทางแห่งการเข้าถึงที่สุดแห่งทุกข์เลยหากเรารู้หลักอริยสัจ นั่นหมายถึงเราเห็นทางที่จะพ้นทุกข์ ทุกข์ของอริยสัจคือชาติ ชรา มรณะ ฯลฯ ทุกข์ในสมุทัยคือ ตัณหาที่ทำให้มีภพใหม่ ทุกข์นิโรธอริยสัจ คือการที่ตัณหานั้นแลดับไปได้ด้วยการสารถออกหมดไม่มีเหลือ และทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทา คืออริยมรรคมีองค์ ๘ ได้แก่ สัมมาทิฐิ เป็นต้น สิ่งที่พระองค์ตรัสรู้มีมากมาย แต่ทรงนำมาสอนเพียงเล็กน้อยเหตุผลที่ทรงกระทำเช่นนั้น ก็เพราะทรงสอนแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์ ใช้แก้ปัญหาได้ และสิ่งที่ประกอบด้วยประโยชน์ใช้แก้ปัญหาได้นั้นก็คืออริยสัจ ๔ ดังที่พระองค์ทรงสอนเรื่องใบไม้ในมือ นั่นคือทางพ้นทุกข์สำหรับมวลมนุษยชนอย่างแท้จริง

ดังนั้นสาเหตุที่ไม่ทรงพยากรณ์อภัยกตปัญหา เพราะว่าเป็นปัญหาที่ลุ่มลึกตอบไปแล้วคนไม่เข้าใจก็ยิ่งจะมงง และไม่เป็นประโยชน์ ไม่เป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์ ไม่เป็นไปเพื่อความหน่าย ไม่เป็นไปเพื่อความคลายกำหนด (ราคกิเลส) ไม่เป็นไปเพื่อความดับ เพื่อความสงบ เพื่อความรู้อย่าง เพื่อความตรัสรู้ และเพื่อนิพพาน และทรงกล่าวข้อธรรมอีกว่า งานเฉพาะหน้าของมนุษย์แต่ละคน ควรทำโดยเร่งด่วนคือการปฏิบัติเพื่อความดับทุกข์ มิใช่การค้นหาคำความจริงด้านอภิปรัชญา เมื่อบุคคลกระทำทุกสิ่งให้ถึงที่สุดแล้วความสงสัยในปัญหาเหล่านี้ก็จะหมดไปเอง

## ข้อเสนอแนะ

### ๑. ข้อเสนอแนะในการศึกษาอภัยกตปัญญา

อภัยกตปัญหานั้นจะแบ่งคำถามออกเป็น ๓ เรื่องใน ๑๐ ข้อนี้ คำถามแรกเป็นการถามถึงเรื่อง โลกจักรวาล เมื่อกล่าวว่าโลกเที่ยงหรือไม่เที่ยง โลกมีที่สิ้นสุดหรือไม่มีที่สิ้นสุด ในทางปรัชญานั้นเมื่อเราถามถึงสิ่งหนึ่งสิ่งใดที่เกี่ยวกับสิ่งที่เป็ความจริง เราต้องมีสมมุติฐานเกี่ยวกับสิ่งนั้นๆ เหตุผลต้องมีให้สำหรับสิ่งนั้นๆ เมื่อคำถามชุดแรกกล่าวถึงความเที่ยงหรือไม่เที่ยง มีที่สิ้นสุดหรือไม่มีที่สิ้นสุด จึงต้องจินตนาการไปถึงว่าอะไรเป็นต้นกำเนิดของโลกจักรวาลนี้ใครเป็นผู้ควบคุม ฝ่ายจิตนิยม (Idealism) ต่างก็ให้ความสำคัญกับพระเป็นเจ้าที่เป็นต้นกำเนิดและผู้ควบคุมทุกสิ่งในจักรวาล ส่วนฝ่ายสสารนิยม(Materialism) ถือว่าต้นกำเนิดของโลกและจักรวาลนั้นเป็นเพียงการรวมตัวกันของธาตุต่างๆ ในส่วนที่พอเหมาะ เมื่อธาตุทั้งหลายแยกจากกันก็ไม่มื่ออะไรคงอยู่ ดังนั้นแล้วการมีอยู่ของโลกที่จะเที่ยงหรือไม่เที่ยง จะมีที่สุดหรือไม่มีที่สุด ก็ต้องอาศัยหลักของตรรกะเข้าไปตรวจสอบ เพื่อให้สมมุติฐานที่ตัวเองตั้งไว้นั้นถูกต้องที่สุด

ในคำถามเรื่องที่สอง เป็นคำถามว่าด้วยเรื่องวิญญูณ ที่ว่าชีวะกับสรีระเป็นอันเดียวกันหรือชีวะกับสรีระแตกต่างกัน ที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างร่างกายกับวิญญูณ ทำให้เกิดข้อโต้แย้งซึ่งกันและกัน เพราะบางลัทธิเห็นว่าเป็นอย่างเดียวกัน บางสำนักเห็นว่าไม่เกี่ยวข้องกัน คำถามชุดนี้จะมุ่งอธิบายความจริงแท้ของมนุษย์หรืออตตาคือเรื่องสำคัญส่วนในคำถามเรื่องสุดท้ายที่ว่าสัตว์ตายแล้วเกิดอีกหรือสัตว์ตายแล้วไม่เกิดอีกหรือสัตว์ตายแล้วทั้งเกิดและไม่เกิดอีกหรือสัตว์ตายแล้วเกิดอีกก็ไม่ใช่ไม่เกิดอีกก็ไม่ใช่คำถามชุดนี้เป็นการต้องการแสวงหาคำตอบสิ่งที่เป็นกล่าวถึงอนาคตที่สามารถคาดเดาได้ตามทฤษฎีของตน

ความเห็นสุดโต่งไปในทางใดทางหนึ่งนี้ เป็นเหตุให้แต่ละลัทธิมองเห็นความจริงในเรื่องต่างๆ เฉพาะส่วนที่ตนยึดถืออยู่เท่านั้น ความจริงบางสิ่งนี้ แม้ว่าจะมีส่วนจริง แต่ไม่อาจถือได้ว่าเป็นตัวแทนที่ถูกต้องของความจริงทั้งหมด เปรียบเสมือนความเห็นของคนตาบอดแต่ละคนในนิทานเรื่องตาบอดคาล้าง ด้วยเหตุนี้ เราจึงไม่อาจกล่าวได้ว่าความเห็นของสำนักใดสำนักหนึ่งเป็ความจริง ส่วนความเห็นอื่นๆ ไม่จริงโดยสิ้นเชิง

อภัยกตปัญหาทั้ง ๑๐ ข้อนี้เป็นตัวอย่างของทฤษฎีที่แตกต่างกันของแต่ละสำนัก ซึ่งในบางครั้งก็สอดคล้อกัน บางครั้งก็ดูเหมือนว่าจะขัดแย้งกัน ทั้งนี้เพราะปัญหาแต่ละข้อเป็นเพียงความจริงเฉพาะด้าน (ปัจเจกสัจจะ) ที่แต่ละสำนักรู้เห็นและยึดถือกันอยู่เท่านั้น ไม่ใช่ความเห็นที่ถูกต้องตามความเป็นจริง (สัมมาทฤษฎี) ด้วยเหตุนี้อภัยกตปัญหา จึงเป็นปัญหาที่มีผู้ยกขึ้นมาโต้เถียงกันเรื่อยมา

การศึกษาอภัยกตปัญหามาศึกษาได้หลายแนวทาง ซึ่งแต่ละแนวทางนั้นต่างก็มีเหตุผลมารองรับเสมอ และดูจะเป็นเหตุผลที่สมเหตุสมผล การจะศึกษาให้เข้าใจนั้นต้องแยกศึกษาทีละประเด็น แต่ไม่ทิ้งเป้าหมายแล้วจะมองเห็นภาพทั้งหมด นั้นหมายถึงเราจะศึกษาอย่างไรให้ได้ประโยชน์ และเกิดผลกับอภัยกตปัญหา ผู้ศึกษาจึงมีความเห็นว่าทั้งี่ส่วนนี้คือการสอดรับ ประสานสัมพันธ์กัน กลมกลืนเป็นเสมือนเกลียวเชือกจะขาดส่วนใดส่วนหนึ่งไม่ได้หากแยกจากกัน จะทำให้มู่มองไม่สมบูรณ์ ทำให้หลงไปยึดเอาทัศนะใดทัศนะหนึ่งยกขึ้นมาเป็นศาสตร์ แล้วเอาพระพุทธศาสนาเปรียบเทียบ ทำให้มองแคบปลิกย่อยเท่านั้น หากหากจะกล่าวตามความเป็นจริงต้องมองพระพุทธศาสนาให้ครบทั้งี่ส่วนแล้ว นำศาสตร์เหล่านั้นมาเปรียบเทียบ แล้วจะเห็นความชัดเจนยิ่งขึ้น

การนำไปใช้พระพุทธเจ้าทรงให้ลงมือปฏิบัติ อยู่ยการใช้การคาดคะเน หรือเดา หรือกระทั่งใช้หลักเหตุผลทางด้านตรรกศาสตร์ ทั้งหมดล้วนได้มาจากการอนุมานทั้งสิ้น นั้นหมายถึงอนุมานจากเหตุไปหาผล เช่น เมื่อเห็น

ควันก็เข้าใจว่าที่นั่นต้องมีไฟ แต่ก็ไม่ใช่ว่าเมื่อมีควันแล้วจะต้องมีไฟเสมอไป อาจจะมีเหตุอื่นก็ได้ ทำให้เกิดข้อโต้แย้งเสมอ แต่หากจะกล่าวว่ เมื่อมีเหตุมีปัจจัยแล้วจึงจะมีผล น่าจะถูกต้องมากกว่า จากที่พระพุทธเจ้าปฏิเสธที่จะอธิบายปัญหาทางด้านอภิปรัชญา ด้วยมองว่าเมื่อลงสู่การปฏิบัติแล้ว จะไม่เห็นผลจริง

## ๒ ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

ในวิทยานิพนธ์นี้ มีประเด็นที่ควรศึกษาเพิ่มเติมได้หลายด้าน ได้แก่

- ๑) แนวคิดทางปรัชญาตะวันตกกับแนวคิดพุทธปรัชญา
- ๒) การศึกษาคุณค่าและแนวคิดทางปรัชญาในอภัยกตปัญหา
- ๓) วิเคราะห์อภิปรัชญาในพระพุทธศาสนา

## บรรณานุกรม

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.**

กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

กิตติ วัฒนสมมหาตม์. **ตรีเทวปกรณ์.** พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ: บริษัทสร้างสรรค์บุ๊ค, ๒๕๔๒.

จินดา จันทรแก้ว. **พุทธวิภาษวิธี.** กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๒.

จำนง ทองประเสริฐ. **บ่อเกิดลัทธิประเพณีอินเดีย ภาค ๑-๔.** กรุงเทพฯ: อรุณการพิมพ์, ๒๕๔๐.

ชัยวัฒน์ อัมพัฒน์. **ญาณวิทยา.** กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๗.

ฐานิสรา ประธานราชภัฏนิกร. **อภัยกตปัญหา ปัญหาที่พระพุทธเจ้าไม่ทรงตอบ.** กรุงเทพฯ: ศยาม, ๒๕๕๒.

ทวีศักดิ์ ญาณประทีป รศ. **วรรณกรรมทางศาสนา.** กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๓๖.

พระเทพเวที(ประยุทธ์ ปยุตโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์.** กรุงเทพฯ: บริษัท เอสอาร์.

พรินตติ้งแมสโปรดักส์ จำกัด, ๒๕๔๖.

พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต). **พุทธธรรม ฉบับขยายความ.** พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัย

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

พระยาประชาภิจักรจักร. **ประวัติศาสตร์นา.** พระนคร: สำนักพิมพ์จำลองศิลป์, ๒๔๙๓.

\_\_\_\_\_ . **แก่นพุทธศาสน์.** กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์อรุณวิทยา, ๒๕๒๙.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. **มังคลัตถทีปนี แปล เล่ม ๑.** กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗.

ยวาทะราลเนห์รุ. **พบลินอินเดีย.** กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ศยาม, ๒๕๔๕.

วศิน อินทสระ. **พุทธปรัชญาเถรวาท.** กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๓๗.

สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (พิมพ์ ธรรมธรร). **ศาสนาสากล.** กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรมการศาสนา, ๒๕๔๘.

เสถียร พันธังซี. **ศาสนาเปรียบเทียบ.** พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔.

สุชีพ ปุญญานุภาพ. **พระไตรปิฎกฉบับประชาชน.** พิมพ์ครั้งที่ ๑๔. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย,

๒๕๓๕.

- สุวรรณ เพชรนิล. **พุทธปรัชญาเบื้องต้น**. พิมพ์ครั้งที่ ๙. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๖.  
แสง จันทร์งาม. **วิธีสอนของพระพุทธเจ้า**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์บรรณาคาร, ๒๕๒๖.
- อดิศักดิ์ ทองบุญ. **ปรัชญาอินเดีย**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๒.  
เอกฉัตร จารุเมธีชน. “**คัมภีร์พระเวท: วรรณกรรมโบราณที่ไม่เก่ากว่าโลกจะสลาย**”. วารสารอินเดียศึกษา ปีที่ ๕, ๒๕๔๓.
- พันตรีสมคิด สวยล้ำ. การศึกษาวิเคราะห์หลักธรรมจากการตอบปัญหาเทวดาของพระพุทธเจ้า, **วิทยานิพนธ์  
พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.
- พันธ์ทิพย์ ทิพย์ประพันธ์. “วิเคราะห์คุณสมบัติของพระพุทธเจ้าเกี่ยวกับอภัยภาคปัญหา”. **วิทยานิพนธ์  
พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.
- พระครูสังฆรักษ์อรุณ เขมจิตโต, “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่อง ติฎฐิ ๖๒ ในพรหมชาลสูตร”. **วิทยานิพนธ์  
พุทธศาสตรบัณฑิต** สาขาพุทธศาสนา. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.
- พระมหาฉลวย อุตตโม (กำแพงนิล). “วิเคราะห์วิธีตอบปัญหาของพระพุทธเจ้า”. **วิทยานิพนธ์  
พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.
- พระมหากิจการ โชติปัญญา (ยุติพันธ์). “การศึกษาพุทธวิธีการให้การปรึกษาที่ปรากฏในพระสูตรต้นตปิฎก”,  
**วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณมหาวิทยลัย,  
๒๕๔๗.
- พระมหาสิทธิพิพัฒน์ สิริปัญญา. “การศึกษาวิเคราะห์พุทธจริยาต่ออัญญเดียรถีย์ในสมัยพุทธกาล”. **วิทยานิพนธ์  
พุทธศาสตรบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.
- ภิญญดา จรีศรี. “การศึกษาวิเคราะห์พุทธวิธีการตอบปัญหาของมาณพ ๑๖ คน”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร  
มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.
- หนูไชยะ ณ กาฬสินธุ์. “การศึกษาเชิงวิเคราะห์แนวคิดเรื่องมัจฉาภิฎฐิในพุทธศาสนาเถรวาท”, **วิทยานิพนธ์  
พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔.



## ศึกษาเนกขัมมะที่มีผลต่อการบรรลุธรรม

### A Study of Renunciation (Nekkhamma) Effecting for to the Enlightenment

พระประยงค์ สุวณฺโณ (คล้ายสุบรรณ) \*

ดร.วิโรจน์ คุ่มครอง, ป.ธ.๙, พธ.ม., พธ.ด. (พระพุทธศาสนา)

#### บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ ๒ ประการคือ ๑) เพื่อศึกษาเนกขัมมะในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท ๒) เพื่อศึกษาเนกขัมมะที่มีผลต่อการบรรลุธรรม การศึกษานี้ดำเนินการเก็บข้อมูลจากพระไตรปิฎก อรรถกถาฎีกาและคัมภีร์อื่นๆ ซึ่งถูกเรียบเรียงและบรรยายตรวจสอบโดยผู้เชี่ยวชาญ

ผลการวิจัยพบว่า การบวชเนกขัมมะมีความเป็นมายาวนานตั้งแต่สมัยที่พระพุทธเจ้าเสวยพระชาติเป็นพระโพธิสัตว์ ทรงบำเพ็ญบารมีอยู่จนนับชาติไม่ถ้วน จนได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าแล้วออกเผยแผ่ประกาศพระพุทธศาสนา จนมีสาวกผู้รู้ตาม และออกบวชปฏิบัติตาม การบวชเนกขัมมะ คือ การออกจากกาม การไม่ติดอยู่ในกาม การอยู่ในที่สงัด ความเป็นอิสระจากนิเวศเครื่องขวางกั้นความดีทั้งหลาย เป็นข้อปฏิบัติที่สำคัญสำหรับบุคคลผู้มีจิตใฝ่ใจมองเห็นโทษ หรือเป้าหมายในเรื่องของกามคุณและโทษแห่งการอยู่ครองเรือน ที่ยังต้องเกี่ยวข้องกับกามคุณและอกุศลกรรมทั้งหลาย ส่วนรูปแบบของการบวชเนกขัมมะที่เข้าใจและนิยมกันในปัจจุบันคือการนุ่งขาวห่มขาว การไม่โกนผม และการถือศีล ๘ และหลักธรรมที่จะเจริญความเพียรเนกขัมมะเพื่อที่จะได้บรรลุธรรมให้ถูกต้องถูกตรงและนำสู่มรรคสู่ผลนั้น ได้แก่ โภธิปักขิยธรรม ๓๗ ประการ แบ่งเป็น ๗ หมวด คือ สติปัฏฐาน ๔ สัมมปธาน ๔ อิทธิบาท ๔ อินทรีย์ ๕ พละ ๕ โทษณงค์ ๗ และมรรคมืองค์ ๘ เป็นหมวดธรรมที่นำไปสู่การบรรลุธรรมผล นิพพานได้ การบำเพ็ญเพียรเนกขัมมะถึงบรรลุธรรมเป็นพระอริยบุคคลในพระพุทธศาสนานั้น ได้แสดงถึงการกำจัดละซึ่งสังโยชน์ทั้งปวง คือในสังโยชน์ ๑๐ อย่าง ได้แก่ สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา สีลัพพตปรามาส กามราคะ ปฏิฆะ รูปราคะ อรูปราคะ มานะ อุทธัจจะและอวิชชา บุคคลผู้ทำความเพียรเนกขัมมะที่จะสามารถตัดละได้ขั้นไหนก็แล้วแต่กำลังสติปัญญาของแต่ละบุคคล ในสังโยชน์ ๑๐ นี้ พระอริยบุคคล ๔ จำพวก ย่อมละสังโยชน์ได้ตามลำดับจนหมดสิ้นก็เลยอย่างไม่หลงเหลือได้อย่างเด็ดขาด

**คำสำคัญ:** เนกขัมมะ, โภธิปักขิยธรรม, การบรรลุธรรม

\* มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส

## Abstract

This research paper aims at two objectives; 1) To study renunciation in Theravada Buddhist scriptures 2) To study the renunciation which effects to enlightenment. The data used in this work has been taken from the primary sources; Tripitaka, it's commentaries, sub-commentary and other concerned texts, then composed in descriptive style and finally previewed by experts.

The results of study are found that renunciation tradition started before Buddha's time when he was born as a Bodhisatta who cultivated perfections in uncountable lives until he got enlightenment at the end. His teaching spreads to all directions then many followers renounce for enlightenment. Renunciation means to overcome all sensual pleasure, splitting out of pleasure, living in solitude place, free from hindrances of wholesomeness. It is the practical code of those who realized disadvantages or bored with worldly pleasure and dangers of householders who always engaged with desire and unwholesomeness. The formal renunciations seen in recent time are white cloth wearing, head shaving and taking eight precepts observance. Doctrines with support renunciation progress leading to gain enlightenment, path and fruits in Theravada Buddhism are virtues partaking of enlightenment (Bodhipakkhiyadhamma) 37 consisting; 4 foundation of mindfulness, 4 efforts, the four Paths of Accomplishment, 5 faculties, 5 powers, 7 constituents of enlightenment and 8 noble paths. The doctrines will lead practitioners to enter the Enlightenment or Nibbana

The one who cultivate renunciation for entering the Noble one being in Buddhism must uproot all 10 fetters (Sanyojana); wrong view on self existence, doubt, adherence to rules and rituals, sensual lust, repulsion, attachment to realms of form, attachment to formless realms, conceit, restlessness, ignorance. Abandoning all these fetters depend on effective mindfulness and wisdom of each person who cultivate renunciation. For the success of 10 fetters uprooting, four Noble One can abandon each fetters steps by steps without remaining fetters

**Keywords :** renunciation, Bodhipakkhiyadhamma, enlightenment

## ๑. บทนำ

เนกขัมมะ<sup>๓๙๓</sup> มีความเป็นมายาวนานตั้งแต่สมัยที่พระพุทธเจ้าเสวยพระชาติเป็นพระโพธิสัตว์ ทรงบำเพ็ญบารมีอยู่จนนับชาติไม่ถ้วนจนได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าแล้วออกเผยแผ่ประกาศพระศาสนา จนมีสาวกผู้รู้ตามและออกบวชปฏิบัติตาม เนกขัมมะ คือ การออกจากกาม<sup>๓๙๔</sup> การไม่ติดอยู่ในกามการอยู่ในที่สงบสติปัญญาเป็นอิสระจากนิเวศน์เครื่องขวางกั้นความดีทั้งหลาย เป็นข้อปฏิบัติที่สำคัญสำหรับบุคคลผู้มีจิตใจมองเห็นโทษ

<sup>๓๙๓</sup> วิ.ม. (ไทย) ๕/๑๔๗/๙.

<sup>๓๙๔</sup> วิ.จ. (ไทย) ๗/๓๐๕/๑๑๔.

หรือเพื่อนายในเรื่องของกามคุณและโทษแห่งการอยู่ครองเรือนที่ยังต้องเกี่ยวข้องกับกามคุณและอกุศลกรรมทั้งหลายเนกขัมมะคือธรรมที่ทวนกระแสของกิเลส มี โภคะ โทสะและโมหะ เป็นต้น

สภาพธรรมใดที่ทวนกระแสกิเลส นั่นคือสภาพธรรมที่เป็นกุศลสภาพธรรมที่เป็นกุศลทั้งหมด ชื่อว่าเนกขัมมะ มีหลายระดับตามระดับของกุศล เช่น ทาน ก็เป็นเนกขัมมะ ศีล การบรรพชา การเจริญสมณภาวนา วิปัสสนาและมรรคผลนิพพานพระนิพพานจัดเป็นเนกขัมมะอันสูงสุดเพราะเป็นสภาพธรรมมีสงบจากกิเลสทั้งหมด เป็นธรรมที่ทวนกระแสกิเลสอย่างแท้จริงและออกจากกามทั้งหมด

เนกขัมมะเป็นการออกจากกาม ๒ อย่าง ได้แก่ กิเลสกาม และวัตถุกาม<sup>๓๙๕</sup> การออกจากกามมี ๒ อย่างคือ ๑) ด้วยการบรรพชา ๒) ด้วยข้อปฏิบัติ การออกบวชของผู้ที่เห็นคุณของเนกขัมมะการเว้นกิจของคฤหัสถ์ถือเพศบรรพชิตเป็นผู้ไม่ครองเรือนไม่แสวงหาทรัพย์ไม่รับเงินและทอง เป็นต้น ชื่อว่าออกจากวัตถุกามด้วยการบรรพชาข้อปฏิบัติคืออุบาสกศีลสมณภาวนาวิปัสสนาภาวนา<sup>๓๙๖</sup> สติปัฏฐาน เป็นต้น ชื่อว่าออกจากกิเลสกามด้วยหมายรวมถึงกุศลธรรมทุกประเภทเป็นการออกจากกาม การบวชเนกขัมมะ เป็นวิธีการทำบุญอย่างหนึ่งที่อยู่ในส่วนของภวานามัยในพุทธศาสนา เพราะคำว่า เนกขัมมะ ๑) หมายถึงการออกจากกาม หรือการออกบวช ๒) เป็นหนทางออกในการแก้ปัญหาที่สำคัญประการหนึ่ง ในเมื่อบุคคลมองเห็นการอยู่แบบชาวบ้านแล้วมีโทษภัย เพราะในหมู่ประชาชนนั้นมีบุคคลบางคนที่ยังนึกคิดพิจารณาไม่เห็นชีวิตของหมู่มนุษย์ในสังคม ที่มีความเป็นไปทั้งทางดีและทางร้าย บางครั้งสังคมก็มีความเสื่อม บางครั้งก็มีความเจริญผันผวนแปรไปต่าง ๆ ไม่เที่ยงแท้แน่นอนหาสาระและความสุขแท้จริงไม่ได้

ฉะนั้นบุคคลผู้เห็นโทษของการครองเรือน เห็นอานิสงส์ของการบวชจึงควรบวชในพระธรรม วินัยที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ดีแล้ว มุ่งประพฤติพรหมจรรย์อันเป็นชีวิตที่ประเสริฐ สงบ ห่างไกลจากความวุ่นวาย ทั้งสามารถบำเพ็ญประโยชน์ตนและส่วนรวมได้มากหรือผู้ใดต้องการจะฟอกจิตของตนให้สะอาดให้สูงขึ้นตามลำดับด้วยการให้ทาน รักษาศีล ไม่ติดอยู่แม้ในสวรรค์เพราะเห็นโทษของกาม ในที่สุดก็ต้องบวช จะบวชแต่ใจอย่างเดียวหรือบวชทั้งสองอย่างก็แล้วแต่จุดประสงค์และโอกาสของผู้นั้น<sup>๓๙๗</sup> เพราะเป็นไปเพื่อความสิ้นทุกข์ในที่สุดได้แม้ยังไม่สิ้นทุกข์ในปัจจุบันแต่ความทุกข์ย่อมลดน้อยลงเกิดความเบาใจทั้งเป็นการสร้างประโยชน์ตนและประโยชน์ส่วนรวมได้มาก ไม่เสียที่ที่เกิดมาพบพระพุทธศาสนา ซึ่งในปัจจุบันการบวชเนกขัมมะเป็นการบวชในพระธรรมวินัยนี่ที่เป็นการสละ การครองเรือนเป็นเพศบรรพชิต ส่วนการปฏิบัติกรรมฐาน กรรมฐานมี ๒ อย่างคือ สมถกรรมฐาน วิปัสสนากรรมฐาน เป็นเรื่องของปัญญาที่สามารถทำให้จิตสงบจากกิเลสชั่วคราวที่เป็นสมถกรรมฐานและการรู้ความจริงของสภาพธรรมที่สามารถทำให้ถึงการดับกิเลสได้ เรียกว่า วิปัสสนากรรมฐาน<sup>๓๙๘</sup>

ดังนั้น เนกขัมมะกับการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน จึงเป็นสิ่งที่คู่กันมาจนถึงในยุคปัจจุบัน เป็นแนวทางปฏิบัติเพื่อออกจากกิเลสโดยสิ้นเชิง คือ การเจริญสติปัฏฐาน<sup>๓๙๙</sup> รู้ความจริงในขณะนี้ว่าเป็นธรรมมิใช่เรา ขณะนั้นเป็นออกจากความไม่รู้ออกจากกิเลสและทวนกระแสกิเลสไปสู่ฝ่ายดับกิเลสแล้ว ที่สำคัญขณะนั้นเป็นการบวชเนกขัมมะที่แท้จริง และก็เป็นปฏิบัติในพระพุทธศาสนาที่ถูกต้องด้วยเพราะการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานที่ถูกต้องในพระพุทธศาสนา ก็คือการรู้ความจริงของสภาพธรรมที่มีจริงเป็นการเจริญสติปัฏฐานอริยมรรคนั่นเอง

<sup>๓๙๕</sup> ส.ส. (ไทย) ๑๕/๓๔๐/๒๓๗.

<sup>๓๙๖</sup> พ.ว. (ไทย) ๒๖/๑๗๙/๓๘.

<sup>๓๙๗</sup> พ. สติธรรม, **อนุพุทธพิภคที่ปณิ ภาค ๕**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพฯ: บริษัทเพชรวัน พรีนติ้ง กรุ๊ป จำกัด, ๒๕๕๖), หน้า ๒๑.

<sup>๓๙๘</sup> คู่มือละเอียดใน ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๕๒/๒๔๒.

<sup>๓๙๙</sup> พระโสภณมหาเถระ (มหาสิริยาตอ), **มหาสติปัฏฐานสูตรทางสู่พระนิพพาน**, (กรุงเทพฯ: หจก. ประยูรสาส์นไทย การพิมพ์, ๒๕๕๗), หน้า ๒๔.

ผู้วิจัยมีความเห็นว่าการเนกขัมมะเป็นแนวทางนำไปสู่การบรรลุเป้าหมายสูงสุด ในทางพุทธศาสนา อันเป็นทางพ้นทุกข์มุ่งมรรคผลนิพพานได้ในที่สุด ทำให้มีผู้ออกบวชแล้วปฏิบัติวิปัสสนากาวนามากมายจนถึง ปัจจุบัน ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้ศึกษาเรื่องการเนกขัมมะที่มีผลต่อการบรรลุธรรมต่อไป

## ๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑ เพื่อศึกษาเนกขัมมะในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท
- ๒ เพื่อศึกษาเนกขัมมะที่มีผลต่อการบรรลุธรรม

## ๓. วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้ใช้วิธีการวิจัยจากเอกสาร (Documentary Research) ศึกษาค้นคว้าข้อมูล เรื่องการบวชเนกขัมมะที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท และที่มีผลต่อการบรรลุธรรมโดยมีขั้นตอน ดังนี้

- ๓.๑. ศึกษาเนื้อหาเรื่องการบวชเนกขัมมะจากคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท คือ พระไตรปิฎก อรรถกถาฎีกา ปกรณวิเสสวิสุทธิมรรค และคัมภีร์อื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง
- ๓.๒. นำข้อมูลที่ได้ศึกษามาเรียบเรียง บรรยายเชิงพรรณนาและตรวจสอบความถูกต้องโดยอาจารย์ที่ปรึกษาสารนิพนธ์หรือผู้เชี่ยวชาญด้านวิปัสสนากาวนา
- ๓.๓. กรณีที่เนื้อหาของข้อมูลไม่ถูกต้องหรือไม่สมบูรณ์ นำกลับมาแก้ไขปรับปรุงและตรวจสอบจนถูกต้องต่อไป
- ๓.๔. จากนั้นนำข้อมูลที่ถูกต้องและสมบูรณ์มาเรียบเรียงบรรยายเชิงพรรณนาและสรุปผลการวิจัย พร้อมทั้งข้อเสนอแนะในเชิงแนวคิดและการศึกษาวิจัยในครั้งต่อไป

## ๔. ผลการศึกษา

### ๔.๑. เนกขัมมะในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท

เนกขัมมะหรือการบวชจึงหมายถึง การนำตัวเพื่อออกจากความชั่วทั้งหลายโดยสิ้นเชิง นักบวชของศาสนาจะเว้นจากการใช้ชีวิตเหมือนคนปกติสามัญธรรมดา เป็นเหมือนตัวแทนของศาสดา ทำหน้าที่อบรมสั่งสอนให้คนเป็นคนดี ซึ่งแต่ละศาสนาอาจมีอุดมคติสูงสุดต่างกัน ในทางพระพุทธศาสนาถือว่าการบวช<sup>๔๐๐</sup> เป็นกระบวนการสร้างคนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ สร้างมนุษย์ให้กลายเป็นพระอรหันต์ ซึ่งกระบวนการเหล่านี้ก็จะย้อนกลับมาสร้างประโยชน์แก่สังคม เมื่อท่านเหล่านั้นได้ศึกษาค้นคว้าปฏิบัติจนรู้แจ้งธรรมะแล้วนำธรรมะมาออกกล่าวแก่คนทั่วไป เพื่อช่วยให้สังคมสงบสุข ให้โลกเกิดความสันติสุข

การบวชจึงมีจุดหมายสูงสุดต่างกันสุดแล้วแต่ที่ตนของศาสนาใด บางศาสนาถือว่าการบวชเพื่อจะได้อยู่ใกล้ชิดกับพระเจ้า เพื่อรับใช้พระเจ้าที่ตนเคารพนับถือ หรือเพื่อประกอบพิธีกรรมบางอย่าง บางศาสนาอาจถือว่าการบวชมีจุดมุ่งหมายเพื่อฝึกหัดพัฒนาจิต สำหรับพระพุทธศาสนาถือว่าการบวชเป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างมากสำหรับมนุษย์ มนุษย์ที่เกิดมาล้วนผ่านกระบวนการบวชมาทั้งนั้นเพราะว่าอนิสสัยอย่างหนึ่งที่ทำให้เกิดเป็นมนุษย์ก็คือการรักษาศีล ๕ ซึ่งในทางพระพุทธศาสนาถือว่าเป็นขั้นหนึ่งของการบวช ผู้ใดที่รักษาศีล ๕ ก็จะรักษาศีลขั้นอื่นของการบวชจึงมีหลายระดับ เพื่อให้คนทั่วไปเลือกปฏิบัติได้ถูกต้อง การสมาทานศีล ๕ จึงเป็นการบวชขั้นพื้นฐาน

<sup>๔๐๐</sup> ดูรายละเอียดใน ที.สี.อ. (ไทย) ๑/๑๙๓/๑๖๓ .

ฐานของมนุษย์ทั่วไป การบวชโดยสมานานศีล ๘ เป็นก้าวแรกแห่งการมุ่งออกจากเรือน การบวชของสามเณร จะปฏิบัติตามศีล ๑๐ ข้อ ซึ่งเป็นการออกจากเรือนชัดเจน ภิกษุจะปฏิบัติตามพระวินัย ๒๒๗ ข้อ ส่วนภิกษุณีจะปฏิบัติตามพระวินัย ๓๑๑ ข้อ ในการบวชทางพระพุทธศาสนาจะมุ่งเน้นประโยชน์ ซึ่งหลวงพ่อบุทธทาสภิกขุได้กล่าวถึงคุณประโยชน์ของการบวชไว้ ๓ ประการด้วยกัน คือ

๑. เป็นคุณประโยชน์ที่พึงได้แก่ตัวเอง หมายถึง การบวชจะทำให้ผู้บวชได้มีโอกาสชำระและขัดเกลา กิเลสของตนเองให้เบาบางลง

๒. เป็นคุณประโยชน์ที่พึงได้แก่ผู้อื่น คือ การมุ่งตอบแทนบุญคุณของบิดามารดา และเป็นเอื้อนาบุญของโลก

๓. เป็นคุณประโยชน์ที่พึงได้แก่พระศาสนา คือ ศึกษาปฏิบัติตามพระธรรมวินัยอย่างจริงจังก็ย่อมจะได้ชื่อว่าเป็นศาสนทายาท ผู้สืบทอดอายุของพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง <sup>๔๐๑</sup>

#### ๔.๒. เนกขัมมะที่มีผลต่อการบรรลุธรรม

การบำเพ็ญเนกขัมมะเพื่อศึกษาและปฏิบัติธรรมตามหลักธรรมของพระผู้มีพระภาคเจ้าที่เป็นไปเพื่อการบรรลุธรรม บรรลุมรรค ผล นิพพาน คำว่า การบรรลุ หมายถึง การได้ การเข้าถึง การสำเร็จ การทำให้แจ้ง <sup>๔๐๒</sup> เมื่อมุ่งศึกษาในเนื้อหาของพระพุทธศาสนาเถรวาท และเมื่อนำมารวมกับคำว่า “ธรรม” จึงทำให้การบรรลุธรรม หมายถึง การได้ การเข้าถึง การสำเร็จ หรือการทำให้แจ้งธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท

บรรลุธรรม ในภาษาบาลีใช้คำว่า ญาณทัสสนะ เป็นคำสมาสระหว่าง คำว่า ญาณ ที่มีความหมายว่า ความรู้ และคำว่า ทัสสนะ ที่มีความหมายว่า ความเห็น เมื่อนำมาสมาสเข้าด้วยกัน จึงสำเร็จรูปเป็น ญาณทัสสนะ มีความหมายว่า การเห็นด้วยญาณคือความรู้ คัมภีร์สารัตถปกาสินีได้ให้ความหมายไว้ ๒ ประการ คือ

การเห็นด้วยญาณ หมายถึง การเห็นและการมีความรู้ความเข้าใจ อย่างแจ่มแจ้งซึ่งคุณลักษณะ ๓ ประการ คือ (๑) อนิจจตา ความไม่เที่ยง (๒) ทุกขตา ความเป็นทุกข์ (๓) อนัตตา ความไม่ใช่ตัวตน ที่รวมเรียกว่า ไตรลักษณ์ ซึ่งเป็นอารมณ์ของวิปัสสนา ที่พระอรียเจ้าทั้งหลายเห็นและเข้าใจอย่างแจ่มแจ้งด้วยญาณ วิปัสสนา มรรคและผล <sup>๔๐๓</sup>

การเห็นหรือความรู้ หมายถึง การเห็นและความรู้ที่เกิดขึ้นด้วยอำนาจ ของปริวัฏ ๓ หมายความว่า สัจจะแต่ละข้อนั้นมีญาณเกิดขึ้น ๓ รอบ รอบที่ ๑ เรียกว่าสังจญาณ คือรู้อรียสัจ ๔ ว่า เป็นของจริงไม่แปรผัน รอบที่ ๒ เรียกว่ากิจจญาณ คือรู้ว่ากิจที่ต้องทำให้สัจจะแต่ละข้อ รู้ว่าทุกข์เป็นสิ่งที่ต้องรู้ สมุทัยเป็นสิ่งที่ต้องละ นิโรธเป็นสิ่งที่ต้องทำให้แจ้ง มรรคเป็นสิ่งที่ต้องทำให้เกิดขึ้น รอบที่ ๓ เรียกว่ากตญาณ คือความรู้ถึงหน้าที่ที่ทำแล้วในสัจจะแต่ละข้อ โดยรู้ว่าทุกข์เป็นสิ่งที่รู้แล้ว สมุทัยเป็นสิ่งที่ละได้แล้ว นิโรธเป็นสิ่งที่ทำให้แจ้งได้แล้ว มรรคเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดมีขึ้นได้ และอาการ ๑๒ หมายความว่าญาณที่เกิดขึ้น ๓ รอบในอรียสัจ ๔ นั้น <sup>๔๐๔</sup>

จากความหมายที่กล่าวมาสรุปได้ว่า ญาณทัสสนะ คือการเห็นอรียสัจ ได้แก่ทุกข์เหตุแห่งทุกข์ ความดับทุกข์ และข้อปฏิบัติถึงความดับทุกข์ การเข้าใจอรียสัจ ชื่อว่าเป็นของจริงของพระอรียะ <sup>๔๐๕</sup> คือการบรรลุธรรม

<sup>๔๐๑</sup> พุทธทาสภิกขุ, คำสอนผู้บวช ภาค ๑, (กรุงเทพฯ: สมชายการพิมพ์, ๒๕๓๗), หน้า ๑๖-๒๓.

<sup>๔๐๒</sup> อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๕๗๐/๔๐๓.

<sup>๔๐๓</sup> ส.สพ.อ. (ไทย) ๑๘/๑๘๘/๒๐๘.

<sup>๔๐๔</sup> วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๖/๒๓.

<sup>๔๐๕</sup> พระพรหมมณี (จันทน์ พรหมศุติโต), มงคลคถาที่ปณี แปล, พิมพ์ครั้งที่ ๑๔, (นครปฐม: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔), เล่ม ๕, หน้า ๕๙.

นั่นเอง บุคคลผู้เกิดความเข้าใจอย่างนี้ก็คือบุคคลบรรลุลหณะ ซึ่งเรียกว่า อริยะ แปลว่า ผู้ห่างไกลจากกิเลส <sup>๔๐๖</sup>  
อย่างไรก็ดี เมื่อสำรวจงานวิจัยที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับการบรรลุลหณะแล้วทำให้พบว่าพระมหาอำนาจ  
อานนโท (จันทร์เปล่ง) ได้ให้คำจำกัดความของการบรรลุลหณะว่า หมายถึง “การบรรลุมรรคผล ตั้งแต่พระโสดาบัน  
จนถึงพระอรหันต์ ตามหลักคำสอนในพุทธศาสนาเถรวาท” <sup>๔๐๗</sup> ส่วนสินชัย วงษ์จ่านง ได้ให้คำจำกัดความของ  
การบรรลุลหณะว่าหมายถึง “การเข้าใจอริยสัจ คือการบรรลุลหณะนั่นเอง บุคคลผู้เกิดความเข้าใจอย่างนี้ก็คือ  
บุคคลผู้บรรลุลหณะ ซึ่งเรียกว่าอริยะ แปลว่า ผู้ห่างไกลจากกิเลส โดยการได้บรรลุลหณะขึ้นได้ขึ้นหนึ่งในพระพุทธ  
ศาสนา ได้แก่ โสดาปัตติผล สกทาคามีผล <sup>๔๐๘</sup> อนาคามีผล และพระอรหันตผล และพระมหาอตุลย์ ยโสธโร (บุตร  
ตะเคียน) ซึ่งทำ

วิทยานิพนธ์เรื่อง “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องบัณฑิตศาสตร์กับการบรรลุลหณะ” ได้ให้คำจำกัดความ คำ  
ว่า “การบรรลุ” หมายถึง สำเร็จหรือถึงจุดหมายในพระพุทธศาสนา ตั้งแต่การเข้าใจธรรมในระดับต้นๆ คือ าระ  
ดับโลกียะ จนถึงเข้าใจธรรมในระดับมรรคผล คือระดับโลกุตระ <sup>๔๐๙</sup>

สรุปได้ว่า การบรรลุลหณะ หมายถึง การได้ การเข้าถึง การสำเร็จ หรือการทำให้แจ้งธรรมในพระพุทธ  
ศาสนาเถรวาท ซึ่งครอบคลุมไปถึงการบรรลุมรรคผล ตั้งแต่ระดับต่ำสุดคือโสดาบันบุคคลขึ้นไป จนถึงระดับสูงสุด  
คืออรหันตบุคคล ซึ่งรายละเอียดจะได้นำเสนอเป็นลำดับไป

**๑. เนกขัมมะกัณฑ์ธรรมอันเป็นองค์สำคัญให้บรรลุลหณะ** หลักธรรมคำสั่งสอนของพระผู้มีพระภาคเจ้า  
มีมากมาย แต่ที่จัดว่าเป็นหลักธรรมที่สำคัญเพื่อนำไปสู่มรรคผลนั้น ได้แก่ โปธิปักขิยธรรม หมายถึง ธรรมอันเป็น  
ฝักฝ่ายของการตรัสรู้ คือ เกื้อกูลแก่การตรัสรู้ ธรรมที่เกื้อหนุนแก่อริยมรรค โปธิปักขิยธรรม ๓๗ ประการ แบ่ง  
เป็น ๗ หมวด ดังนี้

- |                |                                  |
|----------------|----------------------------------|
| ๑. สติปัฏฐาน ๔ | ๒. สัมมัปปธาน ๔                  |
| ๓. อธิธิบาท ๔  | ๔. อินทริย ๕                     |
| ๕. พละ ๕       | ๖. โพชฌงค์ ๗ และ ๗. มรรคมืองค์ ๘ |

รวมเป็น ๓๗ ประการ จึงเรียกว่า โปธิปักขิยธรรม ๓๗ ประการ ซึ่งในแต่ละหมวดมีความสมบูรณ์ใน  
ตัวอยู่แล้ว การปฏิบัติตามธรรมหมวดใดหมวดหนึ่งก็ได้ชื่อว่าปฏิบัติธรรมหมวดอื่นๆ ด้วย

สาเหตุที่ท่านแบ่งไว้ถึง ๗ ประการอย่างนี้ เป็นเพียงการจำแนกตามเกณฑ์ที่เอามาเป็นกรอบในการ  
พิจารณา เช่น เาสติเป็นเกณฑ์ก็เป็น สติปัฏฐาน ๔ ถ้าเอากำลังในการปฏิบัติเป็นเกณฑ์ก็เป็น พละ ๕ ถ้าเอา  
องค์แห่งความรู้เป็นเกณฑ์เป็นโพชฌงค์ ๗ ถ้าเอาหนทางในการปฏิบัติเป็นเกณฑ์เป็น มรรคมืองค์ ๘ ดังนี้ เปรียบ  
เสมือนมนุษย์ ถ้าเราจะแบ่งความเป็นมนุษย์ก็สามารถแบ่งได้หลายอย่าง เช่น ถ้าเอาเพศเป็นเกณฑ์ก็มี ๒ เพศ คือ  
ชายกับหญิง ถ้าเอาวัยจะเป็นเกณฑ์มี ๓๒ ประการ มี เนื้อ หนัง กระดูก หัวใจ ตับ อาหารเก่า เสลด น้ำเลือด  
เป็นต้น ถ้าเอาระบบการทำงานของร่างกายเป็น ๗ ประการ เช่น ระบบหายใจ ระบบกล้ามเนื้อ ระบบ

<sup>๔๐๖</sup> สินชัย วงษ์จ่านง, “การศึกษาชาติภพของคฤหัสถ์ผู้เป็นอริยบุคคลในพระพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๗ - ๘.

<sup>๔๐๗</sup> พระมหาอำนาจ อานนโท (จันทร์เปล่ง), “การศึกษาเรื่องการบรรลุลหณะในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๓.

<sup>๔๐๘</sup> สินชัย วงษ์จ่านง, “การศึกษาชาติภพของคฤหัสถ์ผู้เป็นอริยบุคคลในพระพุทธศาสนา”, หน้า ๓, ๒๖.

<sup>๔๐๙</sup> พระมหาอตุลย์ ยโสธโร (บุตรตะเคียน), “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องบัณฑิตศาสตร์กับการบรรลุลหณะ”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๖๓.

ประสาธ ระบบต่อมไร้ท่อ เป็นต้น จะเห็นว่ามนุษย์ในความหมายที่เรารู้จัก สามารถแบ่งส่วนต่างๆ ให้เห็นได้ในหลายแง่มุม ในหลักธรรมเพื่อการบรรลุธรรมก็เช่นกัน สามารถแบ่งออกเป็นหลายเช่นเดียวกัน

ความสำคัญของ โภธิปักขิยธรรม ที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ มีดังนี้

โภธิปักขิยธรรม อันบุคคลเจริญแล้ว ทำให้มากแล้วยอมเป็นไปเพื่อละสังโยชน์ เพื่อถอนอนุสัย เพื่อกำหนดรู้สังสารวัฏอันยืดยาว เพื่อความสิ้นอาสวะ <sup>๔๑๐</sup> และหวังผล ๒ อย่าง คือ อรหัตตผลในปัจจุบัน หรือเมื่อยังมีชีวิตมั่นเหลื่ออยู่ เป็นพระอนาคามี <sup>๔๑๑</sup>

๒. เนกขัมมะกับวิธีปฏิบัติเพื่อการบรรลุธรรม การจะบรรลุธรรมได้นั้น จะต้องลงมือปฏิบัติอย่างจริงจัง เพียงแต่ศึกษาตามทฤษฎีอย่างเดียวไม่สามารถทำให้ผู้นั้นบรรลุธรรมได้ ในการจะปฏิบัติเพื่อนำไปสู่การบรรลุธรรมนั้นมีความแตกต่างกัน ท่านแยกไว้ ๔ แนวทางด้วยกัน คือ

๑. สมถพุทฺพังคมวิปัสสนา วิปัสสนามีสมณะนำหน้า การเจริญวิปัสสนาโดยมีสมณะนำหน้า

๒. วิปัสสนาพุทฺพังคมสมณะ สมณะมีวิปัสสนานำหน้า การเจริญสมณะโดยมีวิปัสสนานำหน้า

๓. ยุคันทอสมถวิปัสสนา สมณะและวิปัสสนาเข้าคู่กัน การเจริญสมณะและวิปัสสนาควบคู่กันไป

๔. อัมมุตัจจวิคคหิตมานัส วิธีปฏิบัติเมื่อจิตถูกชักให้ขาดด้วยธรรมูธัจจ คือ ความฟุ้งซ่านธรรมหรือตื่นธรรม คือ การเข้าใจผิดยึดถือเอาผลที่ประสบในระหว่างว่าเป็นมรรคผลนิพพาน <sup>๔๑๒</sup>

๓. เนกขัมมะที่มีผลต่อการบรรลุธรรม หลักธรรมที่ใช้เป็นเกณฑ์แบ่งระดับการบรรลุธรรมคือสังโยชน์

๑๐ โดยที่สังโยชน์หมายถึง กิเลสที่ผูกใจสัตว์ หรืออกุศลธรรมที่ผูกมัดสัตว์ไว้กับทุกข์ในสังสารวัฏ เหมือนผูกเทียมสัตว์ไว้กับรถ สังโยชน์ ๑๐ <sup>๔๑๓</sup> ได้แก่ สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา สิลัพพตปรามาส กามราคะ ปฏิฆะ รูปราคะ อรูปราคะ มานะ อุทัจจะและอวิชชา การนำเสนอในรายละเอียดจะนำตัวอย่างบุคคลในครั้งพุทธกาลมาประกอบ โดยบางบุคคลในขณะนั้นยังคงเป็นบุคคลธรรมดาเพื่อสร้างความเข้าใจในสังโยชน์ แต่ในกรณีของผู้บรรลุธรรมยกเว้นพระอรหันต์ ยังคงมีสังโยชน์นี้บางประเภทอยู่เพียงแต่ปฏิบัติการณ์ไม่รุนแรงเท่าของบุคคลธรรมดา <sup>๔๑๔</sup>

การบำเพ็ญเพียรเนกขัมมะถึงบรรลุธรรมเป็นพระอริยบุคคลในพระพุทธศาสนานั้น ได้แสดงไว้ว่า ต้องกำจัดละซึ่งสังโยชน์ทั้งปวง คือในสังโยชน์ ๑๐ อย่าง ได้แก่ สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา สิลัพพตปรามาส กามราคะ ปฏิฆะ รูปราคะ อรูปราคะ มานะ อุทัจจะและอวิชชา

บุคคลผู้ทำความเพียรเนกขัมมะที่จะสามารถตัดละได้ขั้นไหนก็แล้วแต่กำลังสติปัญญาของแต่ละบุคคลในสังโยชน์ ๑๐ นี้ พระอริยบุคคล ๔ จำพวก ท่านละสังโยชน์ได้ตามลำดับ ดังนี้

พระโสดาบัน สามารถละสังโยชน์ได้ ๓ ข้อ คือ สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา และสิลัพพตปรามาส มีศรัทธาไม่หวั่นไหวในพระพุทธ พระธรรมและพระสงฆ์ เพราะปฏิบัติธรรมจนเข้าใจหลักธรรมที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงจนหมดความเคลือบแคลงสงสัยใดๆ ในหลักธรรมคำสอน และเชื่อมั่นในพระอริยสงฆ์ผู้ปฏิบัติธรรมตามคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้อย่างแท้จริง จนบรรลุความเป็นอริยบุคคลได้

พระสกทาคามี ผู้บรรลุสกทาคามีบุคคล ผู้สามารถละสังโยชน์ได้ ๓ ข้อ คือ สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา และสิลัพพตปรามาสได้แล้ว ยังทำ ราคะ โทสะ โมหะ ให้เบาบางลงไปด้วย พระสกทาคามี ผู้บรรลุสกทาคามีบุคคล

<sup>๔๑๐</sup> ส.ม. (ไทย) ๑๙/๔๒๑-๔๒๓/๓๖๖-๓๖๗.

<sup>๔๑๑</sup> ส.ม. (ไทย) ๑๙/๕๓๕/๓๖๘

<sup>๔๑๒</sup> พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘) หน้า ๓๖๖.

<sup>๔๑๓</sup> พระมหาอำนาจ อานนโท (จันทร์เปล่ง), “การศึกษาเรื่องการบรรลุธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, หน้า ๑๑๕.

<sup>๔๑๔</sup> นันทพล โรจนโกศล, “การศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเรื่องชั้น ๕ กับการบรรลุธรรมในพระพุทธ ศาสนาเถรวาท”, หน้า ๑๖๘.



ในมนุษยโลก จะไปเกิดในเทวโลก อยู่ในเทวโลกจนสิ้นอายุขัย แล้วกลับมาสู่มนุษย์โลกนี้อีกครั้งเดียวก็จะกำจัดทุกข์ให้สิ้นไปได้ จะบรรลอรหัตตผลในมนุษยโลก และนิพพานในมนุษยโลก เป็นผู้ทำได้บริบูรณ์ในขั้นศีล ทำได้พอประมาณในขั้นสมาธิ ทำได้พอประมาณในขั้นปัญญา

พระอนาคามี คือ ผู้มีปรินิพพานในที่สุดเกิดขึ้นไม่เวียนกลับมาเกิดเป็นมนุษย์อีก เป็นผู้ทำได้บริบูรณ์ในศีล ทำได้บริบูรณ์ในสมาธิ แต่ทำได้พอประมาณในปัญญา สามารถละสังโยชน์ได้ ๕ ข้อ คือ สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา สิลลัพตปรามาส กามราคะ ปฏิฆะ นั่น คือ สามารถละสังโยชน์เบื้องต่ำ (โอรัมภาคิยสังโยชน์) ได้หมดสิ้นแล้วคัมภีร์ปุคคัลบัญญัติได้จำแนกพระอนาคามี ทั้งหมดมี ๕ ประเภท ๑) อันตราปรินิพพานยี่ ๒) อุพหัจจปรินิพพานยี่ ๓) อสังขารปรินิพพานยี่ ๔) สสังขารปรินิพพานยี่ ๕) อุทังโสโตกนิภูฐคามิ

พระอรหันต์ เป็นผู้ละได้แล้วสังโยชน์เบื้องสูง (อุทัมภาคิยสังโยชน์) คือละได้อีก ๕ ข้อสุดท้าย หมายความว่า พระอรหันต์ สามารถละสังโยชน์ทั้ง ๑๐ ได้จนหมดสิ้นนั่นเอง พระอรหันต์มี หลายประเภท กล่าวคือ ๑) สุขขวิปัสสก ผู้เจริญวิปัสสนาล้วน ๒) ปัญญาวิมุต ผู้หลุดพ้นด้วยปัญญา (ที่นอกจากสุขขวิปัสสก) ๓) อุภโตภาควิมุต ผู้หลุดพ้นทั้งสองส่วน ๔) เทววิชเช ผู้ได้วิชชาสาม ๕) ฉฬภิญโญ ผู้ได้อภิญญาหก ๖) ปฏิสัมภิทูปัตตะ ผู้บรรลุปฏิสัมภิทาสี่ การบรรลุธรรมระดับขั้นนี้เรียกว่า อรหัตตมรรค ขึ้นผลเรียกว่าอรหัตตผล พระอรหันต์ผู้ได้บรรลุมีชื่อว่า พระอรหันต์

## ๕. สรุป

เนกขัมมะ คือ การนำตัวเพื่อออกจากความชั่วทั้งหลายโดยสิ้นเชิง นักบวชของศาสนาจะเว้นจากการใช้ชีวิตเหมือนคนปกติสามัญธรรมดา เป็นเหมือนตัวแทนของศาสดา ทำหน้าที่อบรมสั่งสอนให้คนเป็นคนดี ซึ่งแต่ละศาสนาอาจมีอุดมคติสูงสุดต่างกัน ในทางพระพุทธศาสนาถือว่าการบวช เป็นกระบวนการสร้างคนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ สร้างมนุษย์ให้กลายเป็นพระอรหันต์ ซึ่งกระบวนการเหล่านี้ก็จะย้อนกลับมาสร้างประโยชน์แก่สังคม เมื่อท่านเหล่านั้นได้ศึกษาค้นคว้าปฏิบัติจนรู้แจ้งธรรมะแล้วนำธรรมะมาบอกกล่าวแก่คนทั่วไป เพื่อช่วยให้สังคมสงบสุข ให้โลกเกิดความสันติสุข

หลักธรรมคำสั่งสอนของพระผู้มีพระภาคเจ้ามีมากมาย แต่ที่จัดว่าเป็นหลักธรรมที่สำคัญเพื่อนำไปสู่มรรคผลนั้น ได้แก่ โภธิปักขิยธรรม หมายถึง ธรรมอันเป็นฝักฝ่ายของการตรัสรู้ คือ เกื้อกูลแก่การตรัสรู้ ธรรมที่เกื้อหนุนแก่อริยมรรค โภธิปักขิยธรรม ๓๗ ประการ แบ่งเป็น ๗ หมวด ดังนี้ ๑. สติปัฏฐาน ๔ ๒. สัมมปธาน ๔ ๓. อิทธิบาท ๔ ๔. อินทรีย์ ๕ ๕. พละ ๕ ๖. โพชฌงค์ ๗ ๗. มรรคมองค์ ๘ รวมเป็น ๓๗ ประการ จึงเรียกว่า โภธิปักขิยธรรม ๓๗ ประการ ซึ่งในแต่ละหมวดมีความสมบูรณ์ในตัวอยู่แล้ว การปฏิบัติตามธรรมหมวดใดหมวดหนึ่งก็ได้ชื่อว่าปฏิบัติธรรมหมวดอื่นๆ ด้วย

หลักธรรมที่ใช้เป็นเกณฑ์แบ่งระดับการบรรลุธรรมคือสังโยชน์ ๑๐ โดยที่สังโยชน์หมายถึง กิเลสที่ผูกใจสัตว์ หรืออกุศลธรรมที่ผูกมัดสัตว์ไว้กับทุกข์ในสังสารวัฏ เหมือนผูกเทียมสัตว์ไว้กับรถ สังโยชน์ ๑๐ ได้แก่ สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา สิลลัพตปรามาส กามราคะ ปฏิฆะ รูปราคะ อรูปราคะ มานะ อุทธัจจะและอวิชชา การนำเสนอในรายละเอียดจะนำตัวอย่างบุคคลในครั้งพุทธกาลมาประกอบ โดยบางบุคคลในขณะนั้นยังคงเป็นบุคคลธรรมดาเพื่อสร้างความเข้าใจในสังโยชน์ แต่ในกรณีของผู้บรรลุธรรมยกเว้นพระอรหันต์ ยังคงมีสังโยชน์นี้บางประเภทอยู่เพียงแต่ปฏิบัติไม่รุนแรงเท่าของบุคคลธรรมดา

การบำเพ็ญเพียรเนกขัมมะถึงบรรลุลหณะเป็นพระอริยบุคคลในพระพุทธศาสนานั้น ได้แสดงถึงการกำจัดละซึ่งสังโยชน์ทั้งปวง คือในสังโยชน์ ๑๐ อย่าง บุคคลผู้ทำความเพียรเนกขัมมะที่จะสามารถตัดละได้ขั้นไหนก็แล้วแต่กำลังสติปัญญาของแต่ละบุคคล ในสังโยชน์ ๑๐ นี้ พระอริยบุคคล ๔ จำพวก ท่านละสังโยชน์ได้ตามลำดับ พระโสดาบัน พระสกทาคามี พระอนาคามี และพระอรหันต์ เป็นพระชินาสพ เป็นผู้หมดสิ้นซึ่งกิเลส ตัดละหมดสิ้นสังโยชน์ทั้ง ๑๐ ได้อย่างเด็ดขาด

### บรรณานุกรม

- สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส. การบวชในพระพุทธศาสนา. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาภูมิ  
ราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑, กรุงเทพฯ:  
บริษัท เอสอาร์ พรินติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๔๖.
- พระโสภณมหาเถระ (มหาสีสยาตอ). มหาสติปัฏฐานสูตรทางสู่พระนิพพาน, กรุงเทพฯ: หจก ประยูรสาส์นไทย  
การพิมพ์, ๒๕๕๗,
- พุทธทาสภิกขุ, คำสอนสำหรับผู้บวชใหม่. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๓.
- พระพรหมมุนี (จันท ปุรหมคุดโต), มงคลัตถทีปนี แปล, พิมพ์ครั้งที่ ๑๔, (นครปฐม: โรงพิมพ์มหาภูมิ  
ราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔)
- พระทองค้ำศักดิ์ ปภังโกโร. “ศึกษาการมองโลกตามหลักพุทธปรัชญา”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต.  
บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.
- พระณัฐฐเสฏฐ์ อธิญาโณ (รุ่งเรือง) “ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจในบวช เนกขัมมะของพุทธศาสนิกชน”.  
วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,  
๒๕๕๓.
- พระทอง ธรรมโก (ปานทอง). “ศึกษาวิเคราะห์ปัญหาการบวชในสังคมไทยปัจจุบัน” วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร  
มหาบัณฑิต”. (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐),
- นางสาวจิตตกานต์ มณีนารถ . “การศึกษาเนกขัมมบารมีในสมัยชาดก”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต.  
บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

## ศึกษาแนวทางประยุกต์ใช้อภัยทานในสังคมไทยปัจจุบัน

### A Study of Application of forgiveness in the Current Thai Society

พระสมุห์สมพร รตนรสี (ดาทอง) \*

พระครูวินัยธรอำนาจ พลปลโย, ดร, ผศ.ดร., สรเชต วรคามวิชัย \*\*

#### บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพซึ่งมีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาแนวทางประยุกต์ใช้อภัยทานในสังคมไทยปัจจุบัน โดยมีวัตถุประสงค์ที่สำคัญอยู่ ๓ ประการ คือ ๑) เพื่อศึกษาอภัยทานในพระพุทธศาสนาเถรวาท ๒) เพื่อศึกษาคุณค่าของอภัยทานในพระพุทธศาสนา ๓) เพื่อวิเคราะห์แนวทางประยุกต์ใช้อภัยทานในสังคมไทยปัจจุบัน

#### ผลการวิจัยพบว่า

อภัยทานในพระพุทธศาสนาเถรวาท คือ การทำให้ไม่กลัว ไม่มีภัย ให้ความปลอดภัย รู้จักการยกโทษให้กันโดยไม่ถือโทษพยาบาท อาฆาตจองเวรต่อกัน สร้างความรัก ความสามัคคี มีจิตเมตตาธรรม ทั้งการพูด การกระทำ ที่แสดงออกต่อบุคคลอื่น ไม่ว่าจะเป็นการให้ทาน การรักษาศีล การภาวนามัย การมีเมตตาธรรม และการมีขันติธรรม เมื่อเผชิญหน้ากัน ทำให้รู้สึกถึงความอบอุ่น ไม่น่ากลัว หรือหวาดระแวงสงสัย ด้วยการแสดงออกทางกาย ทางวาจา และทางใจ ยิ้มแย้มแจ่มใส มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่ผู้อื่นทั้งต่อคนและสัตว์

คุณค่าของอภัยทาน เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องด้วยเรื่องของท่าน ซึ่งมีผลต่อปัจเจกบุคคล ต่อพระพุทธศาสนา ต่อสังคมส่วนรวม และเรื่องของศีล ที่มีผลทางกายและวาจา เป็นคุณค่าที่นำไปสู่การปฏิบัติทางสังคม เช่น ลดปัญหาความขัดแย้งทางสังคม สร้างความรักความสามัคคี สร้างสันติสุข เพิ่มมิตรภาพ เป็นบ่อเกิดแห่งสันติ ทำให้เกิดเมตตา เป็นการสร้างมหากุศล และเป็นคุณค่าต่อครอบครัว เช่น การปฏิบัติต่อสามี การปฏิบัติต่อภรรยา และการปฏิบัติของบิดามารดาต่อบุตรธิดา

การประยุกต์ใช้อภัยทาน สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในหลายด้าน เช่น การประยุกต์ใช้อภัยทานในสังคมไทยปัจจุบัน การประยุกต์ใช้อภัยทานในด้านสังคมการเมือง การประยุกต์ใช้อภัยทานระหว่างการทำงาน บริหารงานร่วมกัน การประยุกต์ใช้อภัยทานในสังคมครอบครัว การอภัยทานแก่สัตว์เดรัจฉาน และการประยุกต์ใช้ในเขตอภัยทาน อันมีวิธีปฏิบัติ คือ การฟังอย่างลึกซึ้งและการฟังอย่างตั้งใจ การเคารพให้เกียรติชีวิตอื่นและสัตว์อื่น การเคารพให้เกียรติในทรัพย์สินของผู้อื่น ไม่คุกคามหรือแก่งแย่งทรัพย์สินของคนอื่น โดยประกอบอาชีพที่สุจริต โดยการกระทำทางกาย การกระทำทางวาจา และการกระทำทางใจ นำไปสู่ความรัก ความสงสาร ความยินดี มีใจเป็นกลาง จนนำไปสู่ความสุขในการดำเนินชีวิตตลอดไป

**คำสำคัญ:** การประยุกต์ใช้, อภัยทาน, พระพุทธศาสนาเถรวาท

\* นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์

\*\* คณาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

## Abstract

This qualitative research aimed at 1) studying forgiveness in Theravada Buddhism; 2) exploring values of forgiveness in Buddhism, 3) analyzing a guideline for application of forgiveness in the current Thai society.

### The result of this research were found as follows

The forgiveness in Theravada Buddhism means fearlessness, harmless, safety, forgiveness to one another without vengeance, but love, unity, loving-kindness both verbal and act expressed to others in the light of donation, precept observation, and meditation. To possess kindness and patience bring about spiritual warmth, fearlessness, doubts and suspicion via an expression of body, speech and mind with smiling, cheerful and helpful to both human beings and animals.

With regard to the value of forgiveness, it involves with donation or giving that results in an individual, Buddhism, society and public. For Sila which give an impact to both speech and body, it is the value leading to social practice such as reduction of social conflict, unity creation, creation of peace and friendship, a source of peace, kindness, great wholesome etc., and value for family i.e. reaction between husband and wife, parents and children.

For the application of the forgiveness, it is varied depending on context and situation. For instance, the forgiveness can be applied in the current Thai society, social and political context, working collaboration, family, animals including application of forgiveness in which proper practice should be followed; deeply and profoundly and attentively listening, honoring other living things, other's belongings without taking other's property by force by doing right career. Besides, the forgiveness can bring forth love, pity, delight, equanimity leading to sustainable happiness in livelihood.

**Keywords:** Application, Forgiveness, Theravada Buddhism

## ๑. บทนำ

หลักการให้อภัยทานในพระพุทธศาสนาถือเป็นสิ่งสำคัญมากในการดำเนินชีวิตอยู่ร่วมกันในสังคมไทยปัจจุบัน ที่อยู่ท่ามกลางความคิดที่แตกต่างกัน จนนำไปสู่ความขัดแย้งตั้งแต่ระดับสูงจนถึงระดับล่างอย่างเห็นได้ชัด อันเนื่องมาจากการไม่ยอมรับฟังซึ่งกันและกัน จนนำไปสู่ความขัดแย้งระดับที่สูงขึ้น และอาจนำไปสู่สงครามระหว่างคนไทยด้วยกัน เพราะไม่รู้จักการให้อภัยซึ่งกันและกัน ซึ่งเกิดจากปัญหาความขัดแย้งกันในทางความคิดทางการศึกษา และสังคมการเมืองนับวัน ยิ่งเพิ่มความรุนแรงมากขึ้นเรื่อย ๆ จนยากที่จะหาทางแก้ไข กลายเป็นปัญหาความขัดแย้งในสังคมไทยปัจจุบันมากมายหลายประการ นำไปสู่การแบ่งพรรคแบ่งพวก ต่างฝ่ายต่างมีจุดมุ่งหมายที่แตกต่างกัน มีความต้องการไม่เหมือนกัน ดังนั้น ผู้วิจัยเห็นปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้น เป็นปัญหาความ

ขัดแย้งที่ใหญ่มาหากยกที่เราจะแก้ไขด้วยตัวเองได้ หากทุกฝ่ายยอมรับฟังหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา ช่วยกันแก้ไขปัญหาความขัดแย้งด้วยหลักธรรมเรื่อง อภัยทาน ซึ่งเป็นหลักธรรมที่ยกระดับจิตใจของมนุษย์ ให้เป็นผู้ที่รู้จักเสียสละ ลดละความตระหนี่ หลีกหนีความโลภ ความโกรธ ความหลง และดำรงธรรมด้วยความมีเมตตา และขันติ และอภัยทานนี้ นอกจากจะเป็นหลักธรรมเฉพาะแล้ว ยังมีความสัมพันธ์กับหลักธรรมอื่นๆ เช่น การให้ทาน การรักษาศีล และการเจริญภาวนา

การศึกษาหลักธรรมเรื่องอภัยทานในพระพุทธศาสนาเถรวาท อันเป็นหลักธรรมเบื้องต้น ที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจกันและกันไว้ จัดเป็นการทำบุญอย่างหนึ่งในบุญกิริยาวัตถุ ๓ อย่าง ไม่ว่าจะเป็ญบุญจากการให้ทาน บุญจากการรักษาศีล และบุญจากการเจริญภาวนา เป็นการปฏิบัติที่นำไปสู่เป้าหมายตามเจตนาของผู้ที่กระทำนั้นๆ และยังถือว่าเป็นมหาทานอันยิ่งใหญ่อีกด้วย

การให้อภัยทานในพระพุทธศาสนา เป็นการให้ความปลอดภัย ความไม่มีภัยแก่ตนและคนอื่น ไม่ถือโทษโกรธเคืองล่วงเกินผู้อื่น ไม่มีเวรไม่มีผูกเวรกับผู้ใด มีจิตเมตตาปรารถนาดีต่อผู้อื่น ซึ่งอภัยทานนี้ จะมีคุณค่าต่อการให้ทาน เป็นการเสียสละ ละความโลภ โกรธ หลง และมีคุณค่าในการบำเพ็ญศีล เป็นการไม่เบียดเบียนกันและกัน และมีคุณค่าทางสังคม เป็นการลดความขัดแย้ง สร้างสันติสุข และมีคุณค่าต่อครอบครัว เป็นการมีความเคารพในกันและกัน เพื่อให้เกิดความสงบสุขปราศจากโทษ ทางกาย ทางวาจา และทางใจ<sup>๔๑๕</sup> อภัยทานเป็นทานที่ให้โดยไม่ต้องสูญเสียเงินทองหรืออะไรทั้งสิ้น และเมื่อให้แล้วกลับได้รับสิ่งมีค่าอย่างมหาศาล นั่นก็คือความสบายใจที่จะไม่มีเวรมีภัยกับใคร ความสุขใจที่ได้ให้อภัยแก่เขาโดยที่เขาที่รับรู้ว่าเป็นการให้อภัยแก่เขาแล้ว คนให้สุขใจ คนรับก็สุขใจขึ้นทันที ความภาคภูมิใจที่เอาชนะจิตใจต่ำทรามของตนได้ ความเป็นผู้มีใจสูง ที่ยอมให้ได้ในสิ่งที่ปุถุชนทั่วไปไม่ยอมให้กัน เมื่อกล่าวถึงเรื่องของทาน คนส่วนมากก็จะเข้าใจในทานองเดียวกันว่า คือการให้เงินให้ทอง ให้ข้าวของสิ่งของเครื่องอุปโภคเท่านั้น แต่ที่จริงทานไม่ได้หมายเอาเพียงเท่านั้น การให้แบบนี้ในพระพุทธศาสนาเรียกว่า อามิสทาน ส่วนการให้อภัยที่สองคือ การให้ความรู้ความเข้าใจ การให้คำปรึกษา การแนะนำแนะแนวในเรื่องต่างๆ ในการดำเนินชีวิต เพราะว่าโดยปกติแล้ว คนที่จะเก่งไปเสียทุกเรื่องทำได้ทุกอย่างโดยไม่ต้องอาศัยการชี้แนะให้คำปรึกษาจากคนอื่นนั้นคงจะมีน้อย คนเราจะถนัดบางอย่างหรือเก่งบางอย่าง แต่บางอย่างก็ไม่ได้เก่งไม่ถนัดเลย ต้องอาศัยคนอื่นจึงจะทำงานให้เสร็จลงได้

การให้ความรู้ทางพระพุทธศาสนา เรียกว่า ธรรมทาน อามิสทาน ช่วยแก้ปัญหาเรื่องความขัดสนยากจนในด้านของกินของใช้ได้ ธรรมทานช่วยแก้ปัญหาได้หลายด้าน ยิ่งใหญ่ที่สุดก็คือ แก้ปัญหาเรื่องภพชาติ การเวียนว่ายตายเกิดได้ แต่ปัญหาที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งที่อยู่ในสังคมมนุษย์ปัจจุบันก็คือ ปัญหาการทะเลาะแก่งแย่งแบ่งพรรคแบ่งพวกขาดความสามัคคี จะเอาแพ้เอาชนะกัน จนเกิดปัญหาการสูญเสียทั้งสองฝ่ายส่งผลต่อระบบเศรษฐกิจไทย การให้อภัยทานเป็นสิ่งที่ให้กันทั้งทางกาย ทางวาจา และทางจิตใจ ความไม่เอาฆาตครองเวรอย่างนี้ เรียกว่า อภัยทาน<sup>๔๑๖</sup> เช่นเดียวกันทานทั้งหลาย คืออภัยทานหรือการให้อภัยนี้ เมื่อเกิดขึ้นในจิตใจผู้ใด จะยังจิตใจผู้นั้นให้ผ่องใส พ้นจากความทุกข์ มีแต่ความสุขใจ

สังคมไทยปัจจุบัน เป็นสังคมที่เห็นคุณค่าทางวัตถุมากกว่าทางธรรม หรือคุณค่าแห่งความดีงาม จะเห็นได้ว่าสังคมมีความเห็นแก่ตัวมากขึ้น เพราะตกเป็นทาสของวัตถุ ที่เข้ามาตอบสนองต่อความต้องการมากเท่าใด ยิ่งไม่รู้จักอึด ไม่รู้จักพอ จึงทำให้ขาดศีลธรรม มีความเห็นแก่ตัว จนนำไปสู่การเบียดเบียนซึ่งกันและกัน

<sup>๔๑๕</sup> พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), อภัยทาน: การให้ที่ยากและยิ่งใหญ่ของมนุษย์, (กรุงเทพฯ: สถาบันบันลือธรรม, ม.ป.ป.), หน้า ๑๗๓.

<sup>๔๑๖</sup> พระพุทธทาสภิกขุ, อภัยทาน: การให้ที่ยากและยิ่งใหญ่ของมนุษย์, (กรุงเทพฯ: สถาบันบันลือธรรม, ม.ป.ป.), หน้า ๓๕-๓๗.

กล่าวโทษว่าร้ายกัน มีเหตุทะเลาะกัน จึงเป็นสาเหตุแห่งการขัดแย้งกันตามมา ส่วนอภัยทาน เป็นหลักธรรมที่มุ่งให้เกิดสันติสุข ความสงบร่มเย็น โดยการมีเมตตาธรรม ซึ่งจะก่อให้เกิดความสันติสุขต่อสังคมไทยได้ ดังนั้น ผู้วิจัย จึงได้ศึกษาแนวทางการประยุกต์ใช้อภัยทานในสังคมไทยปัจจุบัน เพื่อนำไปประยุกต์ใช้ในด้านสังคมการเมือง การทำงานร่วมกัน ครอบครัว แม้แต่การให้อภัยทานกับสัตว์เดรัจฉานทั่วไป

ด้วยเหตุผลที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น การอภัยทานในทางพระพุทธศาสนานั้นเป็นเรื่องที่ดี เป็นสิ่งที่จำกัดเวรภัยได้จริง และยังเป็นพุทธวิธีแก้ปัญหาด้วยสันติวิธี ที่ใช้หลักของท่าน ศีล ภาวนา หรือหลักศีล สมาธิและปัญญา เป็นมหากุศล เป็นการสะสมบุญที่ยิ่งใหญ่อย่างแท้จริง <sup>๔๑๗</sup> ถ้าทุกคนในสังคมไม่ยอมมีเวรมีภัยต่อกันทั้งในชาติ นี้และชาติต่อไป สังคมนั้นต้องรู้จักการให้อภัย ด้วยความคิดว่า บุญบาปมีจริง ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว ทำกรรมได้กรรม ทำเวรได้เวร เราจึงสามารถที่จะให้อภัยทานได้ ดังนั้น อภัยทานทางพระพุทธศาสนาดังกล่าวมาแล้วนั้น สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในสังคมไทยปัจจุบันได้ โดยที่จะทำให้สังคมเกิดความสงบสุข เป็นได้ทั้งทางป้องกันและแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในสังคมไทย หลังจากที่ผู้วิจัยศึกษาค้นคว้าข้อมูลนำมาวิเคราะห์แล้ว น่าจะค้นพบคำตอบที่ชัดเจน แล้วนำเสนอเป็นผลงานทางวิชาการต่อไป

## ๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๒.๑ เพื่อศึกษาอภัยทานในพระพุทธศาสนาเถรวาท
- ๒.๒ เพื่อศึกษาคุณค่าของอภัยทานในพระพุทธศาสนา
- ๒.๓ เพื่อวิเคราะห์การประยุกต์ใช้อภัยทานในสังคมไทยปัจจุบัน

## ๓. วิธีการดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) คือศึกษาข้อมูลปฐมภูมิ (Primary sources) จากพระไตรปิฎกภาษาไทยและภาษาบาลีฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary sources) จากเอกสารงานวิชาการต่างๆและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ซึ่งผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัย (Research Process) ตามขั้นตอนต่าง ๆ ดังนี้

ขั้นที่ ๑ ผู้วิจัยจะดำเนินการศึกษาหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับอภัยทาน จากพระไตรปิฎกและเอกสารงานวิชาการต่างๆ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เช่น หลักธรรมในการพัฒนาอภัยทานตามหลักพระพุทธศาสนา หลักธรรมสำคัญที่สัมพันธ์กับอภัยทาน วิธีการของอภัยทาน : หลักธรรมที่เป็นแนวคิดและวิธีการปฏิบัติของอภัยทาน เป็นต้น

ขั้นที่ ๒ วิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูล

ขั้นที่ ๓ สรุปการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูล

ขั้นที่ ๔ เผยแพร่ผลการวิจัย

#### ๔. สรุปผลการวิจัย

ผลจากการวิจัยพบว่า คำว่า อภัยทาน มีความหมายดังนี้ คือ การงดเว้นการให้ ในลักษณะของเจตนา เช่น การยกโทษให้ ไม่โกรธเคืองกันเมื่อเวลาเกิดเรื่องทะเลาะกัน การให้อภัยทานเป็นสิ่งที่ให้กันได้ ให้ได้ทั้งทางกาย ให้ได้ทั้งทางวาจา ให้ได้ทั้งทางจิตใจ ซึ่งมีองค์ประกอบ คือ ต้องมีสัมมาทิฐิ ความเห็นถูกต้อง และมีองค์ประกอบที่สำคัญคือศีล ด้วยเหตุผลที่ว่า ศีล จะเป็นระบบภูมิคุ้มกันควบคุมชีวิตด้านนอก ด้วยการแสดงออกทางกาย และวาจา โดยป้องกันไม่ให้มนุษย์ไปเบียดเบียน และทำร้ายคนอื่น ซึ่งจะเป็นเหตุนำไปสู่ความขัดแย้ง หรือเมื่อมีความขัดแย้งเกิดขึ้น ก็จะสามารถจัดการความขัดแย้งไม่ให้เกิดลุกลามไปสู่สังคม ส่วนหลักธรรมที่มีความสำคัญนั้น คือ ขันติ ความอดทน มีหน้าที่สะกดข่มความดุร้าย กล่าวคือ ต้องมีความอดทน อดกลั้นต่อคำปราชญาของผู้อื่น โดยไม่มีปฏิกิริยาตอบโต้ใด ๆ เพราะขันติ สามารถจัดการความความพยายาบทไม่ให้เฟื่องฟู ถ้าเราคิดเช่นฆ่าจองล้างจองผลาญ ถ้าเขาคำเรา เราคิดว่าโอกาสสักวันหนึ่งข้างหน้าเราจะคำตอบ เขาลงโทษเรา เราจะลงโทษเขาตอบเขาตีเรา เราคิดว่าเราจะตีเขาตอบ แต่โอกาสมันยังไม่มี คิดเข้าไว้ในใจว่า เราจะทำอันตรายตอบ อย่างนี้ เป็นการอาฆาตพยายาบท ในทางพระพุทธศาสนามีทัศนะคิดว่า เป็นไฟเผาผลาญดวงจิต สำหรับการพัฒนาจิตใจเพื่อให้เกิดอภัยทานนั้น สิ่งแรกที่เป็นสังขธรรมที่เราจะต้องเข้าใจ คือ สาเหตุที่แท้จริง (สมุทัย) ซึ่งเป็นเหตุปัจจัยภายในของปัญหาความขัดแย้ง ที่จะยกระดับจิตใจของผู้ปฏิบัติให้รู้จักการเสียสละ เพื่อลดละความตระหนี่ หนีความโลภ หลบความโกรธ อดโทษความหลง ดำรงธรรมด้วยหลักเมตตาและขันติ อภัยทานนอกจากจะเป็นหลักธรรมเฉพาะแล้ว ยังมีความสัมพันธ์กับหลักธรรมอื่นๆ เช่น หลักการให้ทาน การรักษาศีล การเจริญภาวนา จากการที่ได้ศึกษาอภัยทานในคัมภีร์พระพุทธศาสนาในเบื้องต้นมา พอที่จะได้คำตอบและมองเห็นคุณค่าของอภัยทานที่จะใช้เป็นแนวทางหลักในการดำเนินชีวิต และจะทำให้สังคมเกิดความสงบสุขความร่มเย็น เป็นต้น

ผลจากการวิจัยพบว่า คุณค่าของอภัยทาน เป็นเรื่องเกี่ยวเนื่องด้วยศีล เป็นเบื้องต้น คือ ศีล เป็นหลักแห่งความประพฤติเป็นพื้นฐานในการครองชีวิตให้สมบูรณ์ มีคุณค่าในการครองของชีวิตดำเนินชีวิตปราศจากโทษ ไม่เบียดเบียน ไม่เป็นบ่อเกิดแห่งภัยเวร เพราะภัยเวรย่อมมีความสัมพันธ์กับเรื่องกรรมโดยตรง จะต้องรับผิดชอบตามกฎแห่งกรรม คือ ผลของกรรม ดังนั้น การไม่ฆ่าสัตว์ การไม่ลักทรัพย์ การไม่ประพฤติผิดในกาม การไม่พูดเท็จ และการไม่ดื่มสุราเมรัย ย่อมไม่ก่อภัยเวรเบียดเบียนตนเอง บั่นทอนความก้าวหน้าในชีวิตประจำวันในปัจจุบัน และอนาคต และสิ่งที่มีคุณค่าอีกประการหนึ่ง คือ “ทาน” ยังเป็นเรื่องสำคัญ เป็นเรื่องพื้นฐานที่ทุกคนจะต้องเรียนรู้ให้เข้าใจ เพื่อจะได้ปฏิบัติให้ถูกต้อง ไม่ว่าจะเป็นเศรษฐี มหาเศรษฐี พราหมณ์มหาศาล กษัตริย์ ฆวนิกายาก หากเขาได้บำเพ็ญทาน ชีวิตของเขาก็จะไม่อับจน มีแต่ความอุดมสมบูรณ์ “ทาน” เป็นการแบ่งปัน การช่วยเหลือจนเจือ ไม่คิดเอาแต่ประโยชน์ตนเป็นที่ตั้ง การให้ทานนอกจากจะมีความสำคัญต่อบุคคล และพระพุทธศาสนา ยังมีความสำคัญต่อสังคมส่วนรวม เพราะคนเราจะอยู่คนเดียวโดยลำพังในสังคมไม่ได้ การให้ทานจึงเป็นเรื่องที่มีความสำคัญต่อสังคม และต้องมีธรรมเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ ๔ ประการ คือ (๑) ทาน การให้ปันสิ่งของ (๒) ปิยวาจา วาจาเป็นที่รัก (๓) อตถจริยา การประพฤติตนให้เป็นประโยชน์ (๔) สมานัตตา การวางตนสม่ำเสมอ เป็นต้น คุณค่าของอภัยทานนั้น จำเป็นต้องประกอบไปด้วย วิธีการดังต่อไปนี้ (๑) อภัยทานทางกาย เป็นวิธีการของอภัยทานที่แสดงออกอย่างชัดเจนเช่นเดียวกับอภัยทานทางวาจา เป็นการกระทำที่เชื่อมโยงมาจากอภัยทานทางใจ และวาจา ซึ่งวิธีการของอภัยทานทางกาย ในการนำมาจัดการปัญหาของความขัดแย้ง (๒) อภัยทานทางวาจา เป็นวิธีการให้ความไม่มียภัย โดยการใช้วัจนะภาษา ในการจัดการปัญหาความขัดแย้งนั้น กล่าวคือ ต้องมีศิลปะในการใช้คำพูด เป็นวิธีการสื่อสารของสุภาพชน ในการที่จะนำมาซึ่งความเข้าใจซึ่งกัน และกัน วิธีการของ



อภัยทานทางวาจา เป็นการกล่าวคำพูด ที่มีลักษณะ ดังนี้ คือ (ก) กล่าวคำพูด ที่สุภาพ ไพเราะ ไม่หยาบคาย (ข) กล่าวคำพูดที่ ซื่อสัตย์จริงใจ เหมาะแก่กาล และเป็นประโยชน์ต่อผู้ฟัง (ค) กล่าวคำพูดที่พูดด้วยความปรารถนาดีต่อกัน เป็นคำพูดที่ไม่เบียดเบียนทำร้ายผู้อื่น ไม่ดูถูกเหยียดหยาม เช่น กล่าวคำพูดที่แสดงให้เห็นว่า ตนเองเหนือกว่า หรือ ยกตนข่มท่าน (ง) กล่าวคำพูดที่ก่อให้เกิดความสมานฉันท์ หลีกเลี่ยงการใช้คำพูดที่พูดยุยงให้เกิดการแตกแยก หรือเกิดความรุนแรงการกล่าวคำว่า “ขอโทษ” เป็นวิธีหนึ่งของการอภัยทานทางวาจา โดยเป็นคำที่นิยมมากที่สุด (ฉ) อภัยทานทางใจ เป็นวิธีการให้ความไม่มียกย ที่ถือว่าเป็นจุดเริ่มแรก ที่จะเดินเข้าไปสู่กระบวนการแห่งอภัยทานในการจัดการความขัดแย้ง โดยการ เปิดใจ เพื่อรื้อถอนสลายการยึดมั่นถือมั่น (ทิฐิ) ในตัวตน ยอมรับกับความไม่จริงที่เกิดขึ้น ซึ่งหมายความว่า การเปิดใจพร้อมที่จะสำนึกผิด หรือ ยอมรับผิด ในสิ่งที่กระทำต่อกัน อภัยทานทางใจนั้น ยังเป็นการฝึกใจ ให้มีความอดทน เป็นอิสระจากความอาฆาต พยาบาท โกรธแค้นทั้งปวง ปรับเปลี่ยนใจให้มีเมตตาต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน แม้ว่าจะเป็นคู่กรณีในความขัดแย้งก็ตาม ซึ่งถือได้ว่า เป็นการเอาชนะใจตัวเอง ผลที่ได้จากการปฏิบัติตามหลักอภัยทาน ย่อมได้ผล ๕ ประการ คือ (๑) ย่อมเป็นที่รักที่พอใจของคนหมู่มาก (๒) สัตบุรุษย่อมเป็นผู้คบหา (๓) กิตติศัพท์อันงามย่อมขจรไป (๔) ผู้ให้ย่อมไม่ห่างเหินจากธรรมของศฤงคาร (๕) ผู้ให้ทานหลังจากตายแล้วย่อมเกิดในสุคติโลกสวรรค์

ประยุกต์อภัยทานในสังคมไทยปัจจุบัน ผลจากการวิจัยได้พบว่า อภัยทานสามารถนำไปประยุกต์ได้หลายด้าน โดยเฉพาะ ด้านสังคมการเมือง ด้านการทำงานบริหารงานร่วมกัน ด้านสังคมครอบครัว อภัยทานแก่สัตว์เดรัจฉาน เขตอภัยทาน โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้ ซึ่งมีวิธีการ คือ ๑) การฟังอย่างลึกซึ้ง หรือ การฟังอย่างตั้งใจ ๒) การเคารพ และให้เกียรติชีวิตของผู้อื่นและสัตว์อื่น ๓) การเคารพ และให้เกียรติในทรัพย์สินของผู้อื่น ไม่คุกคามหรือแก่งแย่ง ช่วงชิงทรัพย์สินของคนอื่น โดยการประกอบอาชีพที่สุจริต จะเห็นได้ว่า ก) วิธีการให้อภัยทางใจ การให้อภัยในลักษณะนี้ ต้องเริ่มต้นด้วยการตระหนักรู้ว่า การจับความโกรธ ความเกลียด ความชิงชัง ความอาฆาตมาซึ่งเอาไว้ในใจนั้น เป็นการบั่นทอนศักยภาพในการทำงาน หรือความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนร่วมงาน จะเห็นว่า ในพระพุทธศาสนาจะเน้นที่เจตนาเป็นสำคัญ เจตนาที่ผู้กระทำได้ตระหนักรู้ด้วยตัวเองว่า สิ่งที่ทำลงไปได้เกิดความผิดพลาดบกพร่อง และตัดสินใจที่จะแสดงออกโดยการรับผิดชอบอย่างใดอย่างหนึ่งต่อไป ข) วิธีการให้อภัยทางกาย ในพระพุทธศาสนาจะขออภัยทางกาย ด้วยการน้อมกายของตนเองเข้าไปหาคู่กรณีที่ ได้ล่วงละเมิดในด้านใดด้านหนึ่ง ซึ่งในกลุ่มพระสงฆ์ใช้คำว่า “สามิจิกรรม” อันเป็นการขอขมา หรือขออภัย ค) วิธีการให้อภัยทางวาจา หากมีผู้ใดผู้หนึ่งได้กระทำผิดพลาดบกพร่อง มักจะกล่าว ขออภัย หรือขอโทษว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ผู้โง่เขลาเบาปัญญา การให้อภัยทานทางวาจา มีรายละเอียด ดังนี้ คือ

๑) การใช้วาจาที่เหมาะสม คือ คำพูดจะประกอบไปด้วยคำไพเราะอ่อนหวานนุ่มนวล เป็นคำพูดที่ไม่เบียดเบียนทำร้ายผู้อื่น สุภาพ ไม่หยาบคาย และจะต้องเป็นคำพูดที่พูดด้วยความปรารถนาดีต่อกัน และเป็นประโยชน์ต่อผู้ฟังด้วย ๒) การกล่าวคำว่า “ขอโทษ” คำว่า ขอโทษ เป็นอีกวิธีการหนึ่งที่จะทำให้เกิดอภัยทาน ทั้งผู้ที่กระทำ และผู้ที่ถูกกระทำ ผู้นั้นมีจิต ที่ปราศจากความโกรธ ไม่พยาบาท อาฆาตแค้น ปราศจากทิฐิ มานะ และการประยุกต์ให้อภัยทานด้านสังคมการเมือง มีวิธีการที่สามารถนำมาจัดการปัญหาของความขัดแย้ง คือ การเคารพ และให้เกียรติในความคิดของผู้อื่น การฟังอย่างลึกซึ้ง การฟังอย่างตั้งใจอย่างลึกซึ้งนั้น ถือว่าเป็นวิธีการของอภัยทางกายที่สำคัญ เพราะเป็นการแสดงออกของอภัยทานทางใจ ที่จะบ่งบอกถึงการเปิดใจ อารมณ์ ความรู้สึก ความนึกคิด ของกันและกัน ซึ่งจะนำไปสู่ ความเข้าใจต่อกันได้ในที่สุด ผู้นำของสังคมไปสู่การตัดสินใจที่ถูกต้องของกลุ่มคนนั้น ๆ และที่สำคัญลักษณะผู้นำต้องมีลักษณะดังนี้ คือ (๑) ผู้นำที่ดีต้องมีปิวาจา คือ มีวาจา

เป็นที่รัก สร้างสรรค์ให้เกิดความกลมเกลียว ความรัก และความสามัคคีให้เกิดขึ้น (๒) ในยามที่บ้านเมืองเกิดวิกฤต วาจาของผู้นำจะเป็นสิ่งชักจูงผู้คนให้มีการประสานประโยชน์เพื่อแก้ไขสถานการณ์ในระหว่างนั้นให้พ้นจากวิกฤตไปได้ (๓) ผู้นำต้องพูดแต่ความจริง มีความสุจริตใจ บริหารบ้านเมืองด้วยความโปร่งใส ให้ประชาชนตรวจสอบได้ เมื่อพูดอย่างไรก็ทำอย่างนั้น ทำอย่างไรก็พูดอย่างนั้น (๔) ในภาวะปกติ ผู้นำต้องเป็นผู้ประสานทั้งคน และประโยชน์ มีความสามารถในการจูงใจให้เกิดความพร้อมเพรียง ร่วมแรงร่วมใจกัน มีความสามัคคีกลมเกลียวกัน สร้างสรรค์สิ่งต่างๆให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อส่วนรวม คือ ประเทศชาตินั่นเอง และการประยุกต์ใช้อภัยทานระหว่างการทำงานบริหารงานร่วมกัน มีแนวทางและวิธีของการให้อภัยในการบริหารงานร่วมกัน ซึ่งหลักอภัยทานในพระพุทธศาสนา ได้แบ่งออกเป็น ๓ ด้าน เพื่อเป็นการให้อภัยกันในการบริหารงานร่วม ซึ่งมีวิธีการ คือ ให้อภัยทางใจ ให้อภัยทางกาย ให้อภัยทางวาจา และการประยุกต์ใช้อภัยทานในการพัฒนาสังคมครอบครัว มีหลักอภัยทานที่เป็นการกระทำทางกาย ทางวาจา และทางใจ ซึ่งในเรื่องของการให้อภัยทานระหว่างสามี และภรรยา ในทางพระพุทธศาสนา ได้วางหลักธรรมไว้ เพื่อเป็นการปฏิบัติหน้าที่ซึ่งกันและกันไว้ เพื่อให้เกิดความสงบสุข และความเจริญ คือ ๑) ด้วยนับถือว่าเป็นภรรยา ได้แก่ การที่สามียกย่องให้เกียรติภรรยาของตน ทั้งต่อหน้าและลับหลัง ไม่ปิดบัง ๒) ด้วยให้เกียรติไม่ดูหมิ่นเหยียดหยามนินทา ได้แก่ การที่สามีไม่ว่ากล่าวเปรียบเปรยเมื่อภรรยาทำผิด ควรจะหาโอกาสชี้แจง ในภายหลัง ไม่ดูหมิ่นด้วยการพูดให้เจ็บใจ ต้องเกรงใจซึ่งกันและกัน ยกย่องเสมอกับตน ๓) ด้วยการไม่ประพุดตนอกใจภรรยา ได้แก่ มีความซื่อสัตย์ต่อภรรยาของตน ไม่ประพุดตนอกใจเป็นคนเจ้าชู้ คบหากับหญิงอื่น หรือความประพุดตที่ไม่ใช่อื่นๆ เป็นต้น ๔) ด้วยการมอบความเป็นใหญ่ภายในบ้านให้ ได้แก่ การที่สามีให้ภรรยาปกครองลูก ดูแลทรัพย์สินสมบัติ และกิจการในบ้านเรือน ยกย่องให้เป็นแม่ศรีเรือน ดูแลธุระในบ้านแทนตัว โดยไม่ก้าวก่ายหน้าที่ของแม่บ้าน เช่น การดูแลบ้าน การปกครองคน ๕) ด้วยการให้เครื่องแต่งตัวในโอกาสเหมาะสม ได้แก่ การที่สามีให้เงินทองแก่ภรรยาเพื่อใช้จ่ายใช้สอยหรือซื้อข้าวของเครื่องใช้ในโอกาสที่สมควร การที่สามีให้เครื่องแต่งตัว หมายถึง การยอมให้ภรรยาแต่งตัวสมฐานะ เป็นการแสดงความรักใคร่นับถือ เป็นต้น ส่วนภรรยาก็ควรปฏิบัติตามหลักอภัยทาน ดังต่อไปนี้ ๑) จัดงานบ้านดี ได้แก่ ภรรยารู้จักการจัดการ และมีความสามารถบริหารงานบ้านให้เป็นที่ยอมรับอยู่ จัดทำอาหารได้ดีมีประโยชน์ จัดเสื้อผ้าเครื่องใช้ให้สะอาดอยู่เสมอ เป็นต้น ๒) ช่วยเหลือและเคารพบิดามารดาญาติพี่น้อง และคนข้างเคียงฝ่ายสามี ๓) ไม่ประพุดตชั่วด้วยการนอกใจคบขู้ขี้ชาย ได้แก่ ภรรยาต้องมีความซื่อสัตย์ต่อสามีของตนเท่านั้น ไม่ประพุดตนอกใจสามี ๔) รักษาทรัพย์สินสมบัติที่หามาได้ ได้แก่ ภรรยาไม่ควรใช้จ่ายสุรุ่ยสุร่าย มีความมัธยัสถ์ รู้จักใช้ทรัพย์อย่างประหยัด เก็บออมทรัพย์สินที่หามาได้เป็นอย่างดี ภรรยาบางคนพอสามีไปทำงาน ก็จับกลุ่มเล่นการพนัน หรือเที่ยวเตร่ตามห้างสรรพสินค้า ๕) ขยันทำงานและกิจการทั้งปวง ในบ้าน เนื่องจากในสภาพสังคมไทยปัจจุบัน ครอบครัวต้องแบกรับภาระเศรษฐกิจหนักมากขึ้น ทำให้สามีผู้เป็นหัวหน้าครอบครัวเครียดได้ง่าย ภรรยาจึงมีส่วนช่วยเกื้อกูลสภาพจิตใจของสามี ได้โดยการให้กำลังใจ

## ๕. ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษา เรื่อง ศึกษาแนวทางประยุกต์ใช้อภัยทานในสังคมไทยปัจจุบัน ทำให้ตระหนักถึงความสำคัญต่อการนำอภัยทานในพระพุทธศาสนาเถรวาทเพื่อไปประยุกต์ใช้ในสังคมไทยปัจจุบัน ซึ่งได้นำอภัยทานในพระพุทธศาสนาเถรวาทไปประยุกต์ใช้ในสังคมไทยปัจจุบันมา เพื่อเป็นการปรับปรุง และยกระดับการพัฒนาสังคมไทยปัจจุบันให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี ตรงตามหลักพระพุทธศาสนา จึงควร มีแนวทางในการที่จะนำอภัยทาน

ในพระพุทธศาสนาเถรวาทไปประยุกต์ใช้ในสังคมไทยปัจจุบัน ดังนี้

๑) สังคมไทยปัจจุบันเป็นสังคมที่มีความขัดแย้ง เบียดเบียนซึ่งกันและกัน ดังนั้น ควรนำอภัยทานในพระพุทธศาสนาเถรวาทไปประยุกต์ใช้ในสังคมไทยปัจจุบัน เพื่อให้สังคมรู้จักให้อภัยทานกันมากขึ้น และเพื่อให้การดำเนินชีวิตเป็นปกติสุข

๒) สังคมไทยในระดับครอบครัว มักมีปัญหามากยิ่งขึ้น ดังนั้น ควรนำอภัยทานในพระพุทธศาสนาเถรวาทไปประยุกต์ใช้ในสังคมไทยปัจจุบัน

๓) ควรมีการปลูกฝังจิตสำนึกให้คนในสังคมทุกระดับนำอภัยทานในพระพุทธศาสนาเถรวาทไปประยุกต์ใช้ เพื่อให้เป็นนิสัยถาวรเริ่มต้นตั้งแต่ ครอบครัว จนถึงสถาบันการศึกษาทุกระดับ

๔) การประพฤติเพื่อให้เกิดความสุขทางสังคม ซึ่งทุกกลุ่มสังคม ควรนำอภัยทานในพระพุทธศาสนาเถรวาทไปประยุกต์ใช้ เพื่อเป็นแบบอย่างที่ดี ต่อสังคมทุกระดับ

การศึกษาแนวทางประยุกต์ใช้อภัยทานในสังคมไทยปัจจุบัน นี้ยังเป็นสิ่งที่น่าสนใจอยู่ อีกหลายประเด็น เพราะเป็นเรื่องของอภัยทาน ที่เกี่ยวข้องกับความเป็นอยู่ของสังคมไทย หากประพฤติไปในทางที่ผิดไม่สอดคล้องกับความเป็นจริงของสังคมแล้ว ผลก็คือความวิบัติเสื่อมโทรมทั้งหลายย่อมจะติดตามมา เนื่องด้วยเหตุว่า สังคมนั้น เป็นความจริงที่ไม่อาจมีสิ่งใดที่ต้านทานหรือแก้ไขเปลี่ยนแปลงให้เป็นตามความปรารถนาได้ ความจริงของความเสื่อมและความเจริญ เป็นเรื่องที่เป็นความธรรมดาของมนุษย์ ที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ หรือความเป็นธรรมดาสังคม ซึ่งเป็นเรื่องที่ควรแก่การศึกษาพิจารณาต่อ ผู้วิจัยยากที่จะเสนอแนะ เพื่อนำไปต่อยอดแก่ผู้ที่สนใจ ในการวิจัยครั้งต่อไป ซึ่งมีดังนี้

- ๑) ควรวิจัย ประโยชน์ของอภัยทานในพระพุทธศาสนาเถรวาทที่มีต่อการพัฒนาสังคมไทยในปัจจุบัน
- ๒) ควรวิจัย การนำอภัยทานในพระพุทธศาสนาเถรวาทไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิต
- ๓) ควรวิจัย อภัยทานในพระพุทธศาสนาเถรวาทเพื่อนำไปประยุกต์ใช้ในผู้นำ

## บรรณานุกรม

### ๑. เอกสารปฐมภูมิ (Primary Sources)

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎก ภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

### ๒. เอกสารทุติยภูมิ (Secondary Sources)

#### ๑) หนังสือ

พระพุทธทาสภิกขุ, อภัยทาน : การให้ที่ยากและยิ่งใหญ่ของมนุษย์. กรุงเทพฯ: สถาบันหนังสือธรรม, ม.ป.ป..

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). อภัยทาน: การให้ที่ยากและยิ่งใหญ่ของมนุษย์. กรุงเทพฯ:

สถาบันหนังสือธรรม, ม.ป.ป..

## ศึกษาเปรียบเทียบการอธิบายปฏิจจสมุปบาทในพระไตรปิฎกกับพระเถรอาจารย์ A Comparative Study of the explanations of Paticcasamuppada in Tipitaka and Given by Buddhist Scholar.

พระครูวิบูลย์โพธิวัตร, พระครูวิจิตรศีลาจารย์, พระครูสิริธรรมมาริวัต, ผศ.ดร.\*

### บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์นี้มีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษาการอธิบายปฏิจจสมุปบาทในพระไตรปิฎก ๒) เพื่อศึกษาการอธิบายปฏิจจสมุปบาทของพระเถรอาจารย์ และ ๓) เพื่อวิเคราะห์เปรียบเทียบจากการอธิบายปฏิจจสมุปบาทในพระไตรปิฎกกับของพระเถรอาจารย์ โดยมีพระเถรอาจารย์ จำนวน ๔ ท่าน ได้แก่ พระพุทธโฆสจารย์ ท่านพุทธทาสภิกขุ พระพรหมคุณาภรณ์ และพระวรศักดิ์ วรธมโม

จากการศึกษาพบว่า ๑) การอธิบายปฏิจจสมุปบาทในพระไตรปิฎกอธิบายเรื่องอริยสัจ ๔ ที่มีงอธิบายเรื่องทุกข์-เหตุของความทุกข์ (ทุกข์อริยสัจและ สมุทยอริยสัจแห่งปฏิจจสมุปบาทฝ่ายสมุทยวาร) และอธิบายเรื่องความไม่ทุกข์ (นิโรธอริยสัจและมรรคอริยสัจแห่งปฏิจจสมุปบาทฝ่ายนิโรธวาร) ซึ่งไม่เอียงสุดไปในทางสัสสตทิฎฐิและอุกเขตทิฎฐิหรืออัตตาและนिरตา จึงมีความสัมพันธ์กับหลักธรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนา เช่น आयตนะ ๖ ชั้น ๕ อริยสัจ ๔ ไตรลักษณ์ และอริยมรรคมีองค์ ๘ เป็นต้น ๒) การอธิบายปฏิจจสมุปบาทของพระเถรอาจารย์ ได้แก่ (๑) พระพุทธโฆสจารย์ อธิบายตั้งแต่ต้นไปหาปลาย ปลายไปหาต้น กลางไปหาปลาย และกลางไปหาต้น อธิบายทุกข์กับการดับแห่งทุกข์ และการเกิดของบุคคลใน ๓ ภพ ๓ ขาติ (๒) ท่านพุทธทาสภิกขุ อธิบายเข้าในอริยสัจ แต่อธิบายทุกข์กับการดับทุกข์ โดยทุกข์เน้นที่ผัสสะ ให้มีสติในขณะผัสสะ (๓) พระพรหมคุณาภรณ์ อธิบายเข้าในอริยสัจ แต่อธิบายเป็นทุกข์และความดับทุกข์ เน้นยกตัวอย่างบุคคล ไม่เห็นภาวะแห่งปัจจัยการ และ (๔) พระวรศักดิ์ วรธมโม อธิบายเข้าในอริยสัจ เป็นเรื่อง ทุกข์ และไม่ทุกข์ เกิดในขณะผัสสะและเวทนา แล้วเห็นไม่เพลินในเวทนา นิโรธป้องกันใจไม่ให้เหลือซึ่งทุกข์ เน้นนิโรธวาร สายไม่ทุกข์ ไม่ใช่ดับทุกข์ และ ๓) เปรียบเทียบการอธิบายปฏิจจสมุปบาทในพระไตรปิฎกกับของพระเถรอาจารย์ พบว่า ในพระไตรปิฎกอธิบายเป็น ๒ สาย ได้แก่ สายสมุทยวาร คือสายทุกข์ และสายนิโรธวาร สายไม่ทุกข์ แต่พระเถรอาจารย์ อธิบายเป็นสองสาย คือ สายสมุทยวาร คือสายทุกข์ กับสายนิโรธวาร คือ สายดับทุกข์ มีเพียงอาจารย์ วรศักดิ์ วรธมโม ที่อธิบายเป็นสายทุกข์ และสายไม่ทุกข์

คำสำคัญ : การอธิบายปฏิจจสมุปบาท, พระเถรอาจารย์

\*คณะพุทธศาสตร์ (สาขาพระพุทธศาสนา) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวิทยาเขตนครศรีธรรมราช

## ABSTRACT

This thesis aims at studying the explanation of Paticcasamuppada in the Three Baskets and the comparison of the explanation of Paticcasamuppada given by Buddhaghosacariya and Buddhadasa Bhikkhu, Paticcasamuppada is the important Buddhist doctrinal principle. It is the doctrine of the Middle Paths and does not lean most to the Sassataditthi and Ucchedaditthi. It is related to other important Doctrinal Principles in Buddhism such as the Four Noble truths, the Three characteristics and so on. Buddhaghosacariya explained that the Paticcasamuppada took the time of 3 births, the past, the present and the future, in order to arise in one round. His explanation emphasized the bodily birth more than the mental one. On the contrary, Buddhadasa Bhikkhu refused to explain the Paticcasamuppada in the bodily way such as the birth which is the process of coming out from the mother's womb, but he explained the Paticcasamuppada as the mental state arising completely in all round within a short time of the present life. On each day, the Paticcasamuppada can arise quickly in every round at the present life. From the comparison between the explanations given by Buddhaghosacariya and Buddhadasa Bhikkhu, it is found that both the Venerable gave explanations mainly with the help of the Buddha's words. Regarding the differences, it depends on each of the Monks' ideas, viewpoints, understanding, interpretation and holding the points. Both types of the explanation mentioned above, though they are different and have different standpoints, are mainly not contrary to each other and mainly supporting each other. The explanation given by Buddhaghosacariya is of the significant points as follows :- To promote the people to foresee the result of actions of a long period in the next state, whereas the explanation given by Buddhadasa Bhikkhu is of the significant points in supporting the people to be more interested in the result of the present action than that of the future action. Thus, the explanations given by the two venerable monks aim especially at a particular point because of the main principle that the result of action can be found both in this present world and the future one. Looking all around, one can find that both the explanations support each other to be of completion.

**Keywords:** explanation of Paticcasamuppada, Buddhist Scholar

### บทนำ

การอธิบายปฏิจจสมุปบาทของพระเถรอาจารย์ ผู้มีฐานะเป็นอาจารย์ของอาจารย์ทั้งหลาย ผู้วิจัยได้มองเห็นว่า ที่เป็นหลักที่ผู้วิจัยจะนำมาทำการวิจัยมีอยู่ ๔ ท่าน ได้แก่

๑. พระพุทธโฆสจารย์ ถือกันว่าเป็นอาจารย์ผู้มีชื่อเสียงที่สุดในพุทธศาสนาเถรวาท ที่ได้อธิบายปฏิจจสมุปบาทไว้เป็นหลักในบทที่ ๑๗ เป็นต้น ในคัมภีร์วิสุทธิมรรค เป็นผลงานของท่านที่ได้รจนเอาไว้ ณ ประเทศ

ลังกาสมัยเมื่อพันกว่าปีมาแล้ว เพื่อเป็นหลักยืนยันภูมิรัฐของท่านในคราวไปขอแปลคัมภีร์อรรถกถาพระไตรปิฎก ต่อพระมหาเถระในพระวิหารหลวง ที่มีอำนาจควบคุมอนุญาตให้แปลคัมภีร์อรรถกถาดังกล่าว

๒. พุทธทาส ภิกขุ (พระพุทธโกศาจารย์) ท่านเป็นอาจารย์หลัก ที่มีความรู้เรื่องปฎิจจสมุปบาทมากที่สุด สมัยหลังจากท่านพระพุทธโฆสาจารย์ และเป็นผู้ที่มีผลงานมากในการแปลพระสูตรจากพระโอษฐ์ในพระไตรปิฎก โดยเฉพาะเรื่องที่เกี่ยวข้องกับปฎิจจสมุปบาทจากพระโอษฐ์ เป็นต้น และได้นำบรรยายและคัดลอกเป็นหนังสือต่าง ๆ มากมาย

๓. พระพรหมคุณาภรณ์ ท่านเป็นนักวิชาการที่มีผลงานมากที่สุดที่ต่อจากสมัยท่านพุทธทาส ภิกขุ โดยเฉพาะ หนังสือพุทธธรรม เป็นเรื่องเกี่ยวกับพุทธธรรมทั้งหมดในพุทธศาสนาหลายแห่งหลายมุม โดยเฉพาะเรื่อง ปฎิจจสมุปบาท เป็นต้นก็ตาม

๔. พระวรงค์ วัชรโม ท่านเคยเป็นศิษย์ท่านพุทธทาส ภิกขุ บวชแล้วไปอยู่กับท่านพุทธทาส ภิกขุ ที่สวดโมกขพลาาราม ไชยา สุราษฎร์ธานี ตั้งแต่พรรษาแรก จนถึงพรรษาที่ ๒๔ แล้วไปจำพรรษาประกาศธรรมเผยแผ่พุทธศาสนาอยู่ที่สหรัฐอเมริกา จนถึงปัจจุบัน ได้เขียนหนังสือหลายเล่ม ทั้งที่เป็นภาษาไทย และภาษาอังกฤษ ด้วย เช่น เรื่อง คุรุกับศีลธรรม, โลกนี้ไม่มีฉันท, พุทธธรรมเพื่อมนุษยชาติ, ชีวิตสมบูรณ, "คุณ-ค่า พุทธศาสนา", Suffering and No Suffering, No "I" in The World, One Thing of The Bddha Teaching เป็นต้น โดยเฉพาะเรื่อง "คุณ-ค่า พุทธศาสนา" เป็นผลงานที่เน้นอธิบายเรื่อง ปฎิจจสมุปบาท โดยตรง และที่ผู้วิจัยเน้นนำมาทำการวิจัยเปรียบเทียบโดยตรงด้วย

พระเถระจารย์ทั้งหลาย และพระเถระจารย์ทั้ง ๔ ท่านนี้ ได้อธิบายปฎิจจสมุปบาทไว้อย่างพิสดารหลายแห่งมุม ในที่นี้จักได้เน้นนำการอธิบาย ปฎิจจสมุปบาท ในคัมภีร์ และในตำราของพระเถระจารย์ ๔ ท่านนี้เป็นงานวิจัย ดังแจ้งแล้วในบทที่ ๑ และที่ ๒ ซึ่งจะได้นำเนื้อหาของท่านเหล่านี้มาพอกแก่การศึกษาวิจัยเปรียบเทียบในแต่ละท่าน ดังต่อไปนี้

## วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑) เพื่อศึกษาการอธิบายปฎิจจสมุปบาทในพระไตรปิฎก
- ๒) เพื่อศึกษาการอธิบายปฎิจจสมุปบาทของพระเถระจารย์
- ๓) เพื่อวิเคราะห์เปรียบเทียบจากการอธิบายปฎิจจสมุปบาทในพระไตรปิฎกกับของพระเถระจารย์

## ขอบเขตการวิจัย

งานวิจัยนี้ เป็นการศึกษาเชิงเอกสาร โดยใช้การวิเคราะห์เอกสาร ทั้งจากเอกสารปฐมภูมิ คือ พระไตรปิฎก และเอกสารทุติยภูมิ คือ ผลงานทางวิชาการของพระเถระจารย์และนักวิชาการต่างๆ โดยมีขอบเขตของการวิจัยดังนี้

๑. ขอบเขตด้านเนื้อหา การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตตามเนื้อหา ได้แก่

การศึกษาแนวการอธิบายปฎิจจสมุปบาทในพระไตรปิฎกในครั้งนี้ ศึกษาขอบเขตด้านเนื้อหา เฉพาะการอธิบายปฎิจจสมุปบาทที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการแห่งธรรม ที่อาศัยกันพร้อมแห่งปัจเจกการแล้วเกิดมีขึ้นซึ่งความทุกข์และไม่ทุกข์เท่านั้น หรือกระบวนการแห่งองค์ประกอบของปัจเจกการแห่งธรรมที่อาศัยกันพร้อมแล้วเกิดมีขึ้นซึ่งสิ่งใดสิ่งหนึ่ง คือ ภพ-ชาติแห่งความทุกข์และไม่ทุกข์ เท่านั้น

## ๒. ขอบเขตของการศึกษา

การศึกษาแนวการอธิบายปฏิจสมเด็จพระบาทในพระไตรปิฎกในครั้งนี้มุ่งศึกษาเฉพาะจากพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกาและปกรณ์วิเสส ที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา รวมถึงเอกสารของพระเถรอาจารย์ที่เกี่ยวข้อง เช่น

๑. คัมภีร์วิสุทธิมรรคของพระพุทธโฆสาจารย์
๒. ปฏิจสมเด็จพระบาทจากพระโอษฐ์ ของท่านพุทธทาสภิกขุ
๓. หนังสือพุทธธรรมของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต)
๔. หนังสือ คุณ-ค่าพุทธศาสนา ของพระวรวงศ์เธอ วรรธมโม เป็นต้น

## วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเอกสาร (Documentary research) โดยศึกษาค้นคว้าข้อมูลทางเอกสาร (Documentary Investigation) ซึ่งมีตามลำดับ ดังต่อไปนี้

๑. ศึกษาข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ โดยวิธีเก็บข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎกฉบับบาลีและภาษาไทย อรรถกถา ฎีกา และปกรณ์วิเสส
๒. รวบรวมข้อมูลชั้นทุติยภูมิ คือ ส่วนที่เป็นงานเขียนที่พระเถรอาจารย์ได้เรียบเรียงไว้ พร้อมทั้งส่วนที่เป็นคำอธิบายจากงานเขียนของพระเถรอาจารย์และเอกสารฉบับต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง
๓. วิเคราะห์เปรียบเทียบให้เห็นถึงความเหมือน ความแตกต่าง และจุดเด่นในการอธิบายปฏิจสมเด็จพระบาทของพระเถรอาจารย์
๔. สรุปผลของการศึกษาเปรียบเทียบและนำเสนอข้อมูลที่ได้มาจากการวิจัยในเชิงพรรณนา

## ผลการศึกษา

การวิจัยเรื่อง ศึกษาเปรียบเทียบการอธิบายปฏิจสมเด็จพระบาท ในพระไตรปิฎกกับพระเถรอาจารย์ จากการศึกษาได้พบว่า

๑) การอธิบายปฏิจสมเด็จพระบาทในพระไตรปิฎกอธิบายเรื่องอริยสัจ ๔ ที่มุ่งอธิบายเรื่องทุกข์-เหตุของความทุกข์. (ทุกข์อริยสัจและ สมุทัยอริยสัจแห่งปฏิจสมเด็จพระบาทฝ่ายสมุทวาร) และอธิบายเรื่องความไม่ทุกข์ (นิโรธอริยสัจและมรรคอริยสัจแห่งปฏิจสมเด็จพระบาทฝ่ายนิโรธวาร) ซึ่งไม่เอียงสุดไปในทางสัสสตทิฎฐิและอุจเฉททิฎฐิหรืออัตตาและนิรตา จึงมีความสัมพันธ์กับหลักธรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนา เช่น อายตนะ ๖ ชั้น ๕ อริยสัจ ๔ ไตรลักษณ์ และอริยมรรคมีองค์ ๘ เป็นต้น

๒) การอธิบายปฏิจสมเด็จพระบาท ของพระเถรอาจารย์ ได้แก่ (๑) พระพุทธโฆสาจารย์ อธิบายตั้งแต่ต้นไปหาปลาย ปลายไปหาต้น กลางไปหาปลาย และกลางไปหาต้น อธิบายทุกข์กับการดับแห่งทุกข์ และการเกิดของบุคคลใน ๓ ภพ ๓ชาติ (๒) ท่านพุทธทาสภิกขุ อธิบายเข้าในอริยสัจ แต่อธิบายทุกข์กับการดับทุกข์ โดยทุกข์เน้นที่ผัสสะ ให้มีสติในขณะผัสสะ (๓) พระพรหมคุณาภรณ์ อธิบายเข้าในอริยสัจ แต่อธิบายเป็นทุกข์และความดับทุกข์ เน้นยกตัวอย่างบุคคล ไม่เห็นภาวะแห่งปัจเจกการ และ (๔) พระวรวงศ์เธอ วรรธมโม อธิบายเข้าในอริยสัจ เป็นเรื่อง ทุกข์ และไม่ทุกข์ เกิดในขณะผัสสะและเวทนา แล้วเห็นไม่เพลินในเวทนา นิโรธป้องกันใจไม่ให้เหลือซึ่งทุกข์ เน้นนิโรธวาร สายไม่ทุกข์ ไม่ใช่ดับทุกข์ และ

- ๓) เปรียบเทียบการอธิบายปฏิจสมเด็จพระบาทในพระไตรปิฎกกับของพระเถรอาจารย์ พบว่า ในพระ



ไตรปิฎกอธิบายเป็น ๒ สาย ได้แก่ สายสมุททวาร คือสายทุกข์ และสายนิโรธวาร สายไม่ทุกข์ แต่พระเถระจารย์ อธิบายเป็นสองสาย คือ สายสมุททวาร คือสายทุกข์ กับสายนิโรธวาร คือ สายดับทุกข์ มีเพียงอาจารย์ วรศักดิ์ วรรณโม ที่อธิบายเป็นสายทุกข์ และสายไม่ทุกข์

### ข้อเสนอแนะ

๑. ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบ ผลการปฏิบัติปฏิจสมเด็จพระพุทธธรรม ตามแนวการอธิบายของเถระจารย์ทั้ง ๔ ท่าน ว่ามีผลสัมฤทธิ์ เป็นอย่างไร

๒. ควรมีการศึกษาวิจัย เพื่อพัฒนาหลักสูตรการปฏิบัติตามหลักปฏิจสมเด็จพระพุทธธรรม เพื่อประโยชน์ต่อการปฏิบัติที่ถูกต้อง และมีประสิทธิภาพ

### เอกสารอ้างอิง

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎก ฉบับภาษาไทย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหา

จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). แก่นแท้ของพระพุทธศาสนา. พิมพ์ครั้งที่ ๕. บริษัทสื่อตะวัน, ๒๕๔๕.

พุทธทาสภิกขุ. พุทธประวัติจากพระโอษฐ์. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์อรุณวิทยา. ๒๕๓๗.

พุทธทาสภิกขุ. ปฏิจสมเด็จพระพุทธธรรมในชีวิตประจำวัน. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สุภาพใจ. ๒๕๓๗.

ศึกษาผ้าบังสุกุลในการส่งเสริมวิถีชีวิตของพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา  
A STUDY OF RAGS ROBE AS PROMOTING THE LIFESTYLE OF  
MONKS IN BUDDHISM.

พระอนุสรณ์ อธิปญโญ (เรีนกลิ่น) \*

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบการดำเนินชีวิตของพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา ศึกษาหลักพุทธบัญญัติเกี่ยวกับการครองผ้าจีวรของพระสงฆ์ และศึกษาผ้าบังสุกุลในการส่งเสริมวิถีชีวิตของพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้วิธีการศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากเอกสาร คัมภีร์พระไตรปิฎก คัมภีร์อรรถกถา ตำรา เอกสารทางวิชาการ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผลการศึกษาพบว่า รูปแบบการครองชีพของพระสงฆ์ต่างจากวิถีชีวิตของคนทั่วไป พระสงฆ์ต้องปลงผมโกนหนวด นุ่งห่มผ้าข้อมน้ำผาด นอนบนเตียงไม้หรือแคร่ เที้ยวขออาหารเลี้ยงชีวิต ฉันทอาหารวันละมื้อ ฉันทเพื่อหล่อเลี้ยงชีวิตให้อยู่ประพฤติพรหมจรรย์ได้ ต้องอาศัยชาวบ้านคอยเกื้อกูลในเรื่องอาหาร เพราะไม่ทรงอนุญาตให้สมาชิกของพระสงฆ์เพาะปลูกฉันทเองได้ ถ้าต้องการของร้อนจะได้ของเย็น ถ้าต้องการของเย็นจะได้ของร้อน เป็นวิถีที่ลำบากนัก กฎกติกาของพระสงฆ์มีอยู่มากมายแทบไม่มีที่ให้เบียดเบียนเหยียดมือเหยียดเท้า หมายความว่าเหยียดมือเหยียดเท้าจะมีกำหนดกติกามากมาย แต่วิถีชีวิตดังกล่าวเป็นวิถีชีวิตของคนที่ต้องการฝึกหัดขัดเกลาพัฒนาตน ถึงแม้ได้เป็นพระสงฆ์บางครั้งก็ยินดีชอบใจชีวิตดังกล่าวได้ยากเพราะชีวิตของพระสงฆ์เป็นวิถีชีวิตฝืนกระแสสังคม พระสงฆ์ได้รับอนุญาตให้มีของใช้ที่จำเป็นต่อการครองชีพเพียง ๘ อย่าง ได้แก่ ผ้าห่ม (จีวร) ผ้านุ่ง (อตุราสงค์) ผ้าซ้อนนอก (สังฆาฏิ) บาตร เข็ม ประคดเอน มีดโกน และที่กรองน้ำดื่ม

พระสงฆ์ในสมัยพุทธกาลเที่ยวบิณฑบาตเป็นกิจวัตรอาศัยก้อนข้าวในการเลี้ยงชีพเป็นพุทธกิจที่พระพุทธเจ้าทุกพระองค์ทรงปฏิบัติเป็นการโปรดสรรพสัตว์ และการสมาทานบิณฑบาตเป็นวัตรจัดเป็นธุดงค์ที่ช่วยขัดเกลากิเลสให้ลดน้อยลง

พระสงฆ์ในสมัยพุทธกาลใช้ผ้าบังสุกุล(จีวร) คือทรงผ้า ๓ ผืน คือจีวร สบง และสังฆาฏิพระสงฆ์ในสมัยพุทธกาลอยู่โคนไม้ และอารามหรือวัด อันเป็นที่จำพรรษาของพระภิกษุสงฆ์ พระสงฆ์ในสมัยพุทธกาลฉันทต้องด้วยน้ำมูตรเน่า คือฉันทเป็นยารักษาโรคต่างๆ

หลักพุทธบัญญัติเกี่ยวกับการใช้จีวรหรือว่าการครองผ้าจีวรซึ่งเป็นการใช้สอยเครื่องอุปโภคบริโภคของพระภิกษุสงฆ์ที่มีอยู่ด้วยกัน ๔ อย่างที่ต้องมีการพิจารณาก่อนการใช้สอยดังที่มีปรากฏในพระวินัยปิฎกที่มีความเกี่ยวข้องกับกฎระเบียบและข้อปฏิบัติของพระภิกษุสงฆ์เกี่ยวกับจีวรที่พระพุทธเจ้าพระองค์ทรงได้วางกฎเกณฑ์และบทบัญญัติเป็นสิกขาบทที่ทรงห้ามหรือทรงอนุญาตให้ใช้สอยเครื่องบริขารเหล่านั้นได้

\*นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา พระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์

ในการใช้ผ้าบังสุกุลของพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนามีวิวัฒนาการหรือความเป็นมาจากคำสอนขอพระพุทธเจ้าตั้งแต่สมัยพุทธกาลนานมาแล้ว และก็ยังคงไว้ซึ่งการประพฤติปฏิบัติตามหลักคำสอนนั้น ซึ่งมีปรากฏเป็นลักษณะที่เด่นชัด ก็คือคำสอนที่ว่า ธรรมเนียมกิจ ๔ อันได้แก่ นุ่งห่มผ้าบังสุกุล ๑, อยู่โคนไม้ ๑, เทียบบิณฑบาต ๑, และฉันยาตองด้วยน้ำมูตรเน่า ๑, หลักการของธรรมเนียมกิจ ๔ อย่างนี้เอง เป็นกิจที่พระภิกษุสงฆ์จะต้องพึงกระทำให้เป็นกิจวัตรนิสัย ให้ควบคู่กันไปกับชีวิตจิตใจในการดำรงชีวิตในเพศนักบวช

**คำสำคัญ:** พระสงฆ์, บังสุกุลจีวร, ส่งเสริม

## Abstract

This research have three objectives 1) to study the style of life of the priest in the modern era, 2) to study of the Buddhist canon to dominate the clothes of the monk, and 3) to study and to promote the culture of Buddhist monks. How to conduct a research study using data from the scriptures Tripitaka, commentary, books document the faculty member and the report and related research. The research found that

The form of life of the monks in the modern era, are found that the pattern of living of the monks from the life of the common man. the monks are need to remove hair, shaving blanket dyed water astringent lying on the bed or couch Toured the culture of life , feed one meal a day is to sustain life on celibacy, villagers who rely on complementary foods. He did not allow members of the clergy planting my own. If want to have the heat of the evening, to get cool it's hot. It is a difficult path there are many rules of the clergy persecuted almost to his hand outstretched foot. That his hand outstretched foot to grip many rules .But such a lifestyle, a way of life of the people who want to develop their socialization training. The monks (sometimes) happy life is difficult, because of the life of a priest is a life force flows society. Priests are allowed to have the necessities of living, only eight , including blankets (robe), skirt (Uttrasang) fabric stacked outside (Sangkati) bowl needle breast cloth and filtered drinking water .

The Buddhist monks alms daily lives hang in the modern era before news of a living Buddha, a Buddhist mission at all, it is a favorite treat animals. Smatanalmsa and pilgrimage is a duty to help the less refined sensuality, clergy in the modern era cloth requiem (robe) is the third piece of cloth robe and Sangkati, priest in the modern era is the foot, and a monastery or temple as the temple's monks. Transparent era priest reminded medicine (Yadong) with urine rot, is was a cure for many diseases.

A study of the Buddhist canon to dominate the clothes of the priest. The study found that the Buddhist commandments regarding the use of robes. And that of his clothes,

a monk living consumables. There are four things that must be considered before use. They have appeared in the Vinaya and the relevant rules and regulations of the monk, about robe he had put the Buddha statutes and provisions are rules of Vinaya, his ban or allow the machine monks living them.

The requiem for the extra lives of Buddhist monks we are find it in the cloth of the monks in the Buddhist requiem evolved or is derived from the teachings of the Buddha from the modern era long ago, and it continues to conduct follow that doctrine . This appears to be a striking feature,. it is the doctrine that the four activities, including clothed 1 clothed Requiem, 2 on foot, 3 flights alms 4 with urine rot. The principle of duties, 4 as this is a work that monk will be conducted as a routine disposal, Concurrently with the life of living in priest monks.

**Keywords :** monk, requiem robe, promote.

## ๑. บทนำ

พระพุทธศาสนาในทางการดำรงชีวิตครองสมณะเพศหรือบรรพชิตนั้นใช้ปัจจัย ๔ ในการดำรงชีวิตของพระภิกษุเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งซึ่งปัจจัย ๔ เหล่านี้องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ว่าเป็นเครื่องอาศัยของบรรพชิตให้ยึดถือเอาและปฏิบัติตาม นั่นก็คือปัจจัย ๔ กล่าวคือ อยู่โคนไม้ ๑, นุ่งห่มผ้าบังสุกุล ๑, เที้ยววิณชบาต ๑, และฉันทยาตองด้วยน้ำมูตรเน่า ๑ ปัจจัย ๔ หรือปัจจัย ๔ ที่กล่าวมาแล้วนี้เป็นสิ่งที่ภิกษุในพุทธศาสนายึดถือปฏิบัติมาแต่ครั้งพุทธกาล แต่ในคราวสมัยปัจจุบันนี้บางอย่างก็เลื่อนหายไปบ้าง เช่น การอยู่โคนไม้ เป็นต้น เพราะในสมัยปัจจุบันมีวัดวาอาราม มีกุฏิ เสนาสนะที่จะให้พระภิกษุสงฆ์เข้าอยู่อาศัยจำพรรษาได้อย่างสะดวก ปลอดภัยจาก แดด ฝน ลมหนาว และสัตว์เลื้อยคลานต่างๆ ได้อย่างปลอดภัยและมิดชิด แต่ในที่นี้จะขอยกเอาหนึ่งในสี่ปัจจัยเครื่องอาศัยของนักบวช ซึ่งมีความสำคัญไม่น้อยกว่าปัจจัยด้านอื่นๆ นั่นก็คือ การนุ่งห่มผ้าบังสุกุล ความปรากฏในธัมมปัทฏกถา ดังนี้

สมัยหนึ่งท่านพระอนนุทธเถระ จำพรรษาอยู่ที่เวฬุวันเมืองราชคฤห์ จีวรที่ท่านใช้อยู่ในเก้ามามากท่านจึงแสวงหาผ้าบังสุกุล (ผ้าเปื้อนฝุ่น) ตามกองขยะ กองหยากเยื่อเพื่อนำมาทำจีวร ครั้งนั้น อดีตภรรยาเก่าของท่านชื่อ ซาลินี ซึ่งจืดได้เกิดเป็นเทพธิดาบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เห็นพระเถระแสวงหาผ้าอยู่เช่นนั้นก็เกิดศรัทธาเลื่อมใส จึงนำผ้าทิพย์มาจากสวรรค์ลงมาขึงโลกมนุษย์และคิดว่า ถ้าเราจะนำเข้าไปถวายโดยตรงพระเถระก็คงไม่รับแน่ จึงหาอุบายชุกผ้าผืนนั้นในกองขยะกองหยากเยื่อมีชายผ้าไผ่ล่อออกมาเพื่อให้พระเถระได้เห็นในทางที่พระเถระกำลังเดินมุ่งหน้าไปทางนั้น พระเถระเห็นชายผ้าผืนนั้นแล้วถึงออกมาพิจารณาเป็นผ้าบังสุกุลและคิดว่า ผ้าผืนนี้เป็นผ้าบังสุกุลที่มีคุณค่ายิ่งนักแล้วนำกลับไปสู่อาราม เพื่อจัดการทำจีวร ในการทำจีวรของท่านนั้นเป็นงานที่ยิ่งใหญ่มาก ทั้งนี้ก็เพราะว่าพระบรมศาสดาทรงพาพระมหาสาวกเป็นจำนวนมากมาร่วมทำจีวร โดยพระองค์เอง ทรงร้อยเข็ม พระมหากัสสปะนั่งอยู่ช่วงต้น พระสารีบุตรนั่งอยู่ตรงกลาง พระอานนทน์ั่งอยู่ช่วงปลายสุด ทั้ง ๓ ท่านนี้ช่วยกันเย็บจีวร ส่วนพระภิกษุสงฆ์ที่เหลือก็ช่วยกันกรอด้วย พระมหาโมคคัลลานะ กับนางเทพธิดาซาลินีช่วยกันไปชักชวนอุบาสกอุบาสิกาในหมู่บ้าน ให้นำภัตตาหารมาถวายพระบรมศาสดาและพระภิกษุสงฆ์ประมาณ ๕๐๐ รูป การเย็บจีวรของพระอนนุทธเถระสำเร็จลงด้วยดีภายในวันเดียวเท่านั้นในสมัยพุทธกาลผ้าที่พระภิกษุจะนุ่ง

หมั้นได้นั้นต้องมาจากผ้าบังสุกุลเท่านั้น เมื่อเป็นเช่นนี้การหาผ้ามาทำจีวรจึงลำบากมากต้องไปเที่ยวหาเศษผ้าที่เขาตัดเศษทิ้งหรือผ้าเก่าๆตามกองขยะ หรือผ้าห่อศพที่เขามาทิ้งไว้ที่ป่าช้ามาใช้ทำจีวร กว่าจะรวบรวมหรือหาได้ครบทำจีวรสักผืนบางทีก็เกิน ๑๐ วัน ก็ทำไม่ได้อีกเพราะผิวดินยัย อีกทั้งการตัดเย็บสมัยก่อนพระต้องเย็บและย้อมผ้าด้วยตนเอง (ดังนั้น ในบริวารที่ถวายพระ แม้ในปัจจุบันเราจึงเห็นมีด้ายและเข็มอยู่ด้วย) เมื่อพุทธศาสนิกชนครั้งกระโน้น เห็นความยากลำบากของพระในเรื่องนี้และได้พิจารณาเห็นว่าหากช่วยพระให้หมดความยากลำบากดังกล่าวน่าจะได้บุญมากทีเดียวแต่เมื่อช่วยโดยตรงคือไปถวายตรงๆ ไม่ได้เพราะผิวดินยัยก็เลยสังเกตดูว่าพระท่านเดินไปทางไหนเป็นปกติก็เอาผ้าไปหมกดิน หมกฝุ่น หรือหมกขยะหรือในป่าช้าให้ชายเผล่ออกมาให้ท่านสังเกตเห็นแต่ต้องทำเหมือนว่าเจ้าของทิ้งหรือไม่มีเจ้าของแล้ว เมื่อพระท่านเห็นและเข้าใจเช่นนั้นท่านก็จะชักบังสุกุลนำไปใช้ตัดจีวรต่อไป ซึ่งกิจที่ต้องเอาผ้าไปทิ้งไว้ที่กองขยะหรือในป่าช้าเช่นนี้ เราจึงเรียกว่า “ทอดผ้าป่า” ครั้นต่อมาหมอชีวก็ได้ทูลขอพระพุทธานุญาตให้ภิกษุรับทศจีวรได้ ก็ทรงอนุญาต ตั้งแต่นั้นมาคนใจบุญทั้งหลายก็สามารถถวายจีวรแก่พระสงฆ์ได้โดยตรง อย่างไรก็ดี พระพุทธองค์ก็ยังทรงสรรเสริญภิกษุที่ทรงผ้าบังสุกุลและยังมีพระภิกษุที่ประสงค์จะทรงผ้าบังสุกุลอยู่ การทอดผ้าป่าจึงมีอยู่และได้สืบทอดเป็นประเพณีมาจนปัจจุบัน โดยหลักใหญ่การทอดผ้าป่าต้องมีผ้าขาวทั้งผืนเพื่อทำจีวรหรือจะเป็นผ้าจีวรสำเร็จรูปตัวเดียวหรือหลายตัวไตรเดียวหรือหลายไตรก็ได้ นอกจากนี้ก็ยังมีบริวารผ้าป่า เช่น ผลไม้ต่างๆ อาหาร ยารักษาโรค ฯลฯ สมัยก่อนถ้าทอดในป่าก็จะนำผ้าไปพาดไว้ตามต้นไม้กิ่งไม้ถ้าไม่มีก็หกกิ่งไม้ขึ้นมาปักสำหรับทอดผ้าเพื่อแสดงให้เห็นว่าเป็นผ้าป่าแล้วไปวางไว้ตามทางที่พระผ่าน แต่ในปัจจุบันได้มีการปรับเปลี่ยนมาโดยลำดับ ที่เราเห็นในขณะนี้มักจะเป็นถังมีต้นไม้วางไว้กลางมีผ้าจีวรพาดอยู่พร้อมมีบริวารบางอย่าง โดยเฉพาะธูปธูปปักอยู่ตามกิ่งไม้ และมักจะมีรูปพระนิเคาะอยู่ เพื่อแทนสัญลักษณ์ป่า

ประเพณีนิยมในการถวายผ้าบังสุกุลและเป็นประโยชน์ของการใช้ผ้าบังสุกุลในพระพุทธศาสนาจากที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นล้วนเป็นประเด็นปัญหาที่ผู้ทำการวิจัยจะได้ทำการศึกษาเรื่องเกี่ยวกับผ้าบังสุกุลทบบัญญัติที่เกี่ยวกับการรับผ้าบังสุกุลและประโยชน์ของการใช้ผ้าบังสุกุลในพระพุทธศาสนาเป็นที่มาของความประสงค์ที่ผู้วิจัยจะทำการศึกษาวิจัยเพื่อเป็นประโยชน์ส่วนตนหรือส่วนรวมและต่อพระพุทธศาสนาสืบไป

## ๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์อยู่ ๓ ข้อ ดังนี้คือ

๑. เพื่อศึกษารูปแบบการดำเนินชีวิตของพระสงฆ์ในสมัยพุทธกาล
๒. เพื่อศึกษาหลักพุทธบัญญัติที่เกี่ยวกับการครองผ้าจีวรของพระสงฆ์
๓. เพื่อศึกษาผ้าบังสุกุลในการส่งเสริมวิถีชีวิตของพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา

## ๓. วิธีการดำเนินการวิจัย

ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ผู้วิจัยมุ่งศึกษาข้อมูลชั้นปฐมภูมิ โดยมุ่งศึกษาค้นคว้า เก็บรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาจากพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๓๙ รวมถึงค้นคว้าทางพระพุทธศาสนาและเอกสารวิชาการอื่นๆ บทความสาระสังเขปออนไลน์ วารสารอิเล็กทรอนิกส์ และรวมทั้งงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

โดยศึกษาตามขอบเขตเนื้อหา ดังนี้

- รูปแบบการดำเนินชีวิตของพระสงฆ์ในสมัยพุทธกาล
- หลักพุทธบัญญัติเกี่ยวกับการครองผ้าจีวรของพระสงฆ์
- ผ้าบังสุกุลในการส่งเสริมวิถีชีวิตของพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา

#### ๔. ผลการวิจัย

จากการศึกษาค้นคว้าได้ผลการวิจัย ดังนี้ว่า วิถีชีวิตของพระสงฆ์เป็นวิถีชีวิตที่เน้นกระแสดังคม พระสงฆ์ได้รับอนุญาตให้มีของใช้ที่จำเป็นต่อการครองชีพเพียง ๘ อย่าง ได้แก่ ผ้าห่ม(จีวร) ฟ้านุ่ง(อุตราสงค์) ผ้าซ้อนนอก(สังฆาฏิ) บาตร เข็ม ประคดเอน มีดโกนและที่กรองน้ำดื่ม

พระสงฆ์ในสมัยพุทธกาลเที่ยวบิณฑบาตเป็นกิจวัตรอาศัยก้อนข้าวในการเลี้ยงชีพเป็นพุทธกิจที่พระพุทเจ้าทุกพระองค์ทรงปฏิบัติ เป็นการโปรดสรรพสัตว์ และการสมาทานบิณฑบาตเป็นวัตรจัดเป็นจุดคงที่ช่วยขัดเกลากิเลสให้ลดน้อยลง

พระสงฆ์ในสมัยพุทธกาลใช้ผ้าบังสุกุล(จีวร) คือทรงผ้า ๓ ผืน คือจีวร สบง และสังฆาฏิพระสงฆ์ในสมัยพุทธกาลอยู่โคนไม้ เพราะในสมัยพุทธกาลยังไม่มี ภูมิ วิหาร อันเป็นที่จำพรรษาของพระภิกษุสงฆ์ พระสงฆ์ในสมัยพุทธกาลฉันยาตองด้วยน้ำมูตรเน่า คือฉันเป็นยารักษาโรคต่างๆ

การครองผ้าจีวรซึ่งเป็นการใช้สอยเครื่องอุปโภคบริโภคของพระภิกษุสงฆ์ที่มีอยู่ด้วยกัน ๔ อย่างที่ต้องมีการพิจารณาก่อนการใช้สอยที่มีความเกี่ยวข้องกับกฎระเบียบและข้อปฏิบัติของพระภิกษุสงฆ์เกี่ยวกับจีวรที่พระพุทเจ้าพระองค์ทรงได้วางกฎเกณฑ์และบทบัญญัติเป็นสิกขาบทที่ทรงห้ามหรือทรงอนุญาตให้ใช้สอยเครื่องบริวารเหล่านั้นได้

การใช้ผ้าบังสุกุล หรือผ้าจีวรของพระภิกษุสงฆ์นั้นนอกจากจะเป็นการสืบทอดอายุพระพุทธศาสนาให้ยิ่งๆ ขึ้นไปแล้ว สิ่งสำคัญไม่แพ้กันรวมเรียกว่าปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกของพระภิกษุที่ใช้ผ้าบังสุกุลนั้น ๆ ส่วนที่เป็นปัจจัยหลักๆ ที่ช่วยให้พระภิกษุสงฆ์อยู่ในร่มของพระศาสนาของพระบรมศาสดาได้นั้น ก็คือว่าความสำคัญหรือว่าประโยชน์ของผ้าบังสุกุลเองที่ช่วยส่งเสริมหรือว่าส่งผลที่ดีให้กับตัวพระภิกษุนั้นๆด้วยที่ว่าผ้าบังสุกุลกับการส่งเสริมวิถีชีวิตของพระสงฆ์ ดังมีอานิสงส์ที่ย่อมเกิดกับตัวบุคคลที่ใช้ผ้าอยู่เนื่องๆ ก็คือ ยินดีในผ้าที่ตนแสวงหามาได้(สันโดษ) ไม่เป็นผู้ยินดีปรารถนาผ้าที่ศฤหบดีเจาะจงจะถวาย

- ผ้าบังสุกุลส่งเสริมวิถีชีวิตของพระสงฆ์ในข้อวัตรปฏิบัติจุดคงที่ ถือผ้า ๓ ผืน เป็นภิกษุผู้มั่งก้น้อย สันโดษ
- ผ้าบังสุกุลส่งเสริมวิถีชีวิตของพระภิกษุสงฆ์ในพระพุทธศาสนาในฐานะที่เป็นปัจจัย ๔ คือเครื่องอาศัยของบรรพชิต

- ผ้าบังสุกุลการส่งเสริมสังคม คือช่วยให้บุคคลหรือพุทธศาสนิกชนที่เลื่อมใสศรัทธาปรารถนาที่จะทำบุญด้วยการถวายผ้าไตรจีวร พระภิกษุที่เป็นองค์ผู้ไม่ถือเคร่งในการครองผ้า ๓ ผืน ก็สามารถที่จะรับจีวรจากผู้ที่เจาะจงถวายได้ ถือว่าเป็นการอนุเคราะห์ให้คนเหล่านั้นได้ทำบุญ

- ผ้าบังสุกุลยังประยุกต์หรือว่าปรับให้เข้ากับยุคสมัย คือประยุกต์เข้ากับสมัยปัจจุบันคือเปลี่ยนจากการใช้คำว่าผ้าบังสุกุลมาเป็นคำว่า ผ้าป่า เพื่อประโยชน์กับสังคมในด้านต่างๆ เช่น การจัดตั้งกองผ้าป่าของกลุ่มคณะมาเพื่อที่จะสร้างประโยชน์ และศาสนวัตถุ ให้บังเกิดมีแก่พระพุทธศาสนา และเพื่อคนรุ่นหลังได้ใช้ประโยชน์จากสถานที่ตรงนั้นต่อไปภายภาคหน้า

- ผ้าบังสุกุลยังถือเป็นการสงเคราะห์สังคมในด้านต่างๆที่เกี่ยวข้องเนื่องมาจากกิจนิมนต์อันเป็นลาภที่พระ

สงฆ์ได้ เมื่อมีในส่วนนี้พระสงฆ์เองก็มีทุนทรัพย์ที่จะเผื่อแผ่ให้กับสังคม หรือสิ่งแวดล้อมรอบข้าง เช่น เรื่องของวัด โรงเรียน และหมู่บ้าน ตัวอย่างเช่น ในโรงเรียนพระสงฆ์ท่าก็จะนำทุนทรัพย์ในส่วนหนึ่งที่ทำนได้มามอบเป็นทุนการศึกษาสำหรับเด็กผู้ยากไร้ในเขตบริการของท่าน

## ๕. ข้อเสนอแนะ

ผลจากการศึกษาผู้วิจัยได้พบว่ายังมีประเด็นที่น่าสนใจที่ควรจะได้รับการศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมอีก ดังนี้

### ข้อเสนอแนะทั่วไป

๑) ในการดำรงชีวิตของพระภิกษุสงฆ์ในด้านต่างๆไม่ว่าจะเป็นการเที่ยวบิณฑบาต การนุ่งห่มผ้าบังสุกุล(จีวร) การอยู่โคนไม้ วัฑฒาราม และการฉันทาด้วยน้ำมูตรเนา(คิลานเภสัช) พระภิกษุสงฆ์เองควรที่จะคำนึงถึงประโยชน์ใช้สอยให้มาก จดเว้นการบริโภคตามกิเลส เคารพในพระธรรมวินัยให้มาก

๒) พระภิกษุสงฆ์เองควรที่จะศึกษาหลักพุทธบัญญัติทำความเข้าใจเกี่ยวกับสิกขาบทที่พระพุทธเจ้าได้ทรงวางไว้ให้เข้าใจถูกต้องอย่างถ่องแท้ เอื้อเพื่อตามกาลสมัยพอเหมาะพอควร

๓) การประยุกต์ใช้ในเรื่องของผ้าบังสุกุลมาเป็นผ้าป่าที่เกี่ยวข้องมาจากวัฒนธรรมประเพณีที่สืบต่อกันมา ต้องนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ในทางส่วนรวมให้มาก ประกอบกับความซื่อสัตย์สุจริตให้เป็นไปเพื่อประโยชน์แก่ชนรุ่นหลัง

๔) การอุปถัมภ์บำรุงพระภิกษุสงฆ์ หรือทำนุบำรุงพระศาสนาให้เจริญรุ่งเรือง พระภิกษุสงฆ์เองก็ต้องเป็นตัวอย่งที่ดีเป็นเนื่อานบุญที่ดีให้กับสังคมรอบข้างจึงจะเหมาะกับการเป็นที่ตั้งศรัทธาของญาติโยมได้ และเป็นทักษิโนยบุคคลที่ดี

๕) พระภิกษุสงฆ์ หรือเจ้าอาวาสที่มีบทบาทในบริบทสังคม เช่น โรงเรียน หมู่บ้าน ในเขตบริการนั้นๆ ควรที่จะให้ความช่วยเหลือในทุกๆด้านอย่างเท่าเทียมกัน และให้เหมาะกับเวลาและโอกาส และบุคคลทั้งนี้ก็ต้องขึ้นอยู่กับทุนทรัพย์นั้นด้วย

### ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

พร้อมกันนี้ ผู้วิจัยเห็นว่ายังมีข้อมูลอีกหลายประเด็นที่ควรที่จะศึกษาวิเคราะห์ต่อยอดต่อไป จึงขอเสนอแนะเรื่องที่จะศึกษาต่อไป ดังต่อไปนี้

๑) ควรมีการศึกษาวิจัยรูปแบบการดำเนินชีวิตของพระสงฆ์ในด้านใด ด้านหนึ่ง อย่างที่เฉพาะเจาะจง เช่นว่า ศึกษารูปแบบการบริโภคยาตองด้วยน้ำมูตรเนา(คิลานเภสัช)

๒) ควรมีการศึกษาวิจัยหลักพระธรรมวินัย หรือหลักพุทธบัญญัติที่เกี่ยวกับการฉันทาตองด้วยน้ำมูตรเนา

๓) ควรมีการศึกษาวิเคราะห์การฉันทาตองด้วยน้ำมูตรเนากับการใช้ยาแผนปัจจุบัน



## บรรณานุกรม

- พิฑูร มลิวัลย์. **อธิบายวินัยสำหรับนักเรียนชั้นตรี**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๑.
- สุชีพ ปุณฺณภาพ. **พระไตรปิฎกฉบับสำหรับประชาชน**. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๕.
- พระเทพเวที (ประยุตต์ ปยุตโต). **พระพุทธศาสนาในฐานะรากฐานของวิทยาศาสตร์**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.
- พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๙ ราชบัณฑิต). **พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ “คำวัด”**,. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๕๒.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). **นิติศาสตร์แนวพุทธ**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ: มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๓.
- \_\_\_\_\_ . **พุทธธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพฯ: บริษัท อัมรินทร์บุคเซนเตอร์ จำกัด, ๒๕๔๓.
- พระพรหมคุณาภรณ์. (ป.อ.ปยุตโต) .**พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๖. กรุงเทพฯ: บริษัท เอส. อาร์. ฟรินติ้งแมสโปรดักส์ จำกัด, ๒๕๕๑.
- \_\_\_\_\_ . **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๐๒๕๔๖.
- พระมหาสมทรง ติสฺสโร (เป็กขุนทด). “การศึกษาเสขียสิกขาบทในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎก ภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.
- สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. **นวโกวาทในเสขียวัตร**. พิมพ์ครั้งที่ ๒๗. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๓.

ศึกษาภาวะผู้นำตามหลักสัพปุริสธรรมของเยาวชน  
ในอำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี  
The Study on Leadership According to Suppurisadhamma  
of The Good Youth in Phunphin District Suratthani Province

พระธีรเมศวร์ มหาสกโก.\*  
พระครูวิจิตรศีลาจารย์,ดร.  
พระครูสิริธรรมาภิรัต, ผศ.ดร.

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ ดังนี้ ๑) เพื่อศึกษาภาวะผู้นำตามหลักสัพปุริสธรรมของเยาวชนคนดีในอำเภอพุนพินจังหวัดสุราษฎร์ธานี ๒) เพื่อเปรียบเทียบภาวะผู้นำตามหลักสัพปุริสธรรมของเยาวชนคนดีในอำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานีและ ๓) เพื่อศึกษาข้อเสนอแนะเกี่ยวกับภาวะผู้นำตามหลักสัพปุริสธรรมของเยาวชนในอำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานีเป็นการวิจัยเชิงปริมาณ ประชากรที่ใช้ศึกษา ได้แก่ เยาวชนในอำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี กลุ่มตัวอย่าง จำนวน ๓๖๘ คนกำหนดกลุ่มตัวอย่างโดยใช้วิธีการสุ่มอย่างง่าย (Simple Random Sampling) ตำบลละ ๒๓ คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสอบถาม สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ทดสอบค่าที

ผลการวิจัยพบว่า ๑) เยาวชนคนดีในอำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานีมีความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำตามหลักสัพปุริสธรรม โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านอัตตัญญูตัวรู้จักตนมีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมาด้านมัตตัญญูตัวรู้จักประมาณ และด้านกาลัญญูตัว รู้จักกาล ส่วนด้านปริสัญญูตัวรู้จักชุมชน มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด๒) ผลการเปรียบเทียบภาวะผู้นำตามหลักสัพปุริสธรรมของเยาวชนคนดีในอำเภอพุนพินจังหวัดสุราษฎร์ธานี เยาวชน ที่มี อายุ และระดับการศึกษา แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ .๐๕ แต่เยาวชนคนดีศรีสุราษฎร์ที่มี เพศ และอาชีพต่างกัน มีภาวะผู้นำตามหลักสัพปุริสธรรม ไม่แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ .๐๕ ๓) ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับเยาวชนคนดีในอำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านอัตตัญญูตัวรู้จักตนรู้ความสามารถของตนรองลงมาด้านกาลัญญูตัว รู้จักกาลทำหน้าที่การงานให้ตรงเวลา ส่วนด้านปริสัญญูตัวรู้จักชุมชน

คำสำคัญ: ภาวะผู้นำ, สัพปุริสธรรม

\*คณะพุทธศาสตร์ (สาขาพระพุทธศาสนา) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวิทยาเขตนครศรีธรรมราช

## ABSTRACT

The purposes of this research were: 1) to study on the leadership according to Suppurisadhamma of Srisurat Good Youth, 2) to compare the leadership according to Suppurisadhamma of Srisurat Good Youth, and 3) to study the suggestions about the leadership according to Suppurisadhamma of Srisurat Good Youth. This research is quantitative. The population-based study was Srisurat Good Youth in Punpin District, Suratthani Province. The samples were collected from ๓๖๘ people. There were 23 people from each sub-district in this case by using the Simple Random Sampling. The instruments used in the study were the questionnaires. The data analysis and statistics used were percentage, mean, standard deviation, and t-test.

The research findings revealed that: The research findings revealed that: 1. Srisurat Good Youth on the leadership according to Suppurisadhamma was at the high level in general and all aspects of study. They are put in order from high to low as the following: knowing oneself, knowing how to be temperate, knowing the proper time, and knowing the assembly. 2. The result of the data analysis in comparing on the leadership according to Suppurisadhamma of Srisurat Good Youth with age and status of education is different with statistically significance of 0.05 level and with sex and occupation are not different with statistically significance of 0.05. 3 The suggestions about Srisurat Good Youth in Punpin District, Suratthani Province can be arranged from high to low on all aspects of study as: knowing oneself, knowing the proper time, and knowing the assembly.

**Keywords:** Leadership, Suppurisadhamma

## บทนำ

ในสังคมยุคโลกาภิวัตน์ที่เป็นยุคโลกไร้พรมแดนนี้ ในแง่ข้อมูลข่าวสารและเทคโนโลยีต่างๆ ย่อมส่งผลทำให้ศักยภาพในการแข่งขันขององค์กรสูงขึ้นตามลำดับไม่ว่าจะเป็นองค์กรในระดับประเทศ ในสถาบันของภาครัฐหรือเอกชน องค์กรดังกล่าวย่อมขึ้นอยู่กับ การตัดสินใจอย่างถูกต้องรอบคอบและทันต่อสถานการณ์ของผู้บริหาร ผู้บริหารที่ตัดสินใจก็คือ ผู้นำขององค์กรนั้นๆ ในทุกองค์กรจึงจำเป็นต้องมีผู้นำในสังคมซึ่งประกอบด้วยสถาบันต่างๆ เช่น สถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา และสถาบันศาสนา ย่อมต้องมีผู้นำเพื่อช่วยกำหนดทิศทาง ช่วยสั่งการ ช่วยควบคุมระบบ และช่วยประสานให้คนทั้งหลายทำงานร่วมกัน เพื่อมุ่งไปสู่เป้าหมายที่ดีงามที่ได้วางไว้ดังคำที่ท่านพุทธทาสภิกขุได้กล่าวไว้ตอนหนึ่งว่า “สังคมไทยปัจจุบันได้มีการเปลี่ยนแปลงไปตามวิฤตเป็นอย่างมากแต่การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวหาได้เป็นไปเพื่อประโยชน์สุขที่แท้จริงของคนไทยไม่คนนิยมวิฤตหรือวิฤตนิยมมากขึ้นมีกิเลสมากขึ้นและสิ่งที่ขาดคือศีลธรรมสภาพสังคมเกิดความเสื่อมโทรมเพราะรับอิทธิพล

อารยธรรมตะวันตกที่แพร่หลายเข้ามามากเกินไปและคนไทยรับเอาโดยไม่มีวิจารณญาณ” ปัญหาสิ่งเหล่านี้ส่งผลให้คุณภาพชีวิตของเยาวชนไทยตกต่ำทำให้เยาวชนซึ่งเป็นกำลังสำคัญให้กับประเทศชาติในอนาคตเป็นผู้ไม่มีคุณภาพเต็มศักยภาพการพัฒนาและปลูกฝังจริยธรรมเป็นวิธีหนึ่งที่จะพัฒนาเยาวชนให้เป็นผู้มีจริยธรรมวัฒนธรรมอันดีงามเพราะการปลูกฝังจริยธรรมอย่างเพียงพอและสม่ำเสมอนอกจากจะทำให้เกิดความละเอียดอ่อนต่อการกระทำ ความซื่อสัตย์ แล้วยังช่วยปลูกจิตสำนึกให้ทุกคนมีความรับผิดชอบต่อตนเองและสังคมอันจะช่วยป้องกันแก้ไข ปัญหาต่างๆ ในสังคมได้ดังคำกล่าวที่ว่า “เด็กในวันนี้ คือ ผู้ใหญ่ในวันหน้า” ฉะนั้น เด็กและเยาวชน จึงเป็นความหวังของผู้ใหญ่ และเป็นความหวังของสังคม จึงมีความสำคัญทั้งต่อการสืบทอดกิจกรรมของตระกูล ตามหน้าที่ของบุตรธิดานอกจากนั้นแล้วคุณลักษณะความเป็น “ผู้นำ” ที่ดีในทางพุทธศาสนาได้ให้ความสำคัญต่อเด็กและเยาวชนเป็นอย่างยิ่งในฐานะมนุษย์คนหนึ่งที่ย่อมมีศักยภาพในการพัฒนาตนเองเท่าเทียมกับผู้ใหญ่ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงใคร่ที่จะศึกษาค้นคว้าและทำการวิจัยในเรื่อง “ศึกษาภาวะผู้นำตามหลักสัปปุริสธรรมของเยาวชนในอำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี” การวิจัยครั้งนี้จึงมีความมุ่งหมายเพื่อให้เกิดประโยชน์ทางด้านจิตใจแก่ผู้นำเยาวชนให้มีการพัฒนาคุณธรรม ศีลธรรม จริยธรรม ตามหลักสัปปุริสธรรมเพื่อนำไปใช้ในการวางแผนจัดโครงการส่งเสริมภาวะผู้นำสำหรับไปใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต ให้เกิดผลเป็นรูปธรรมเพื่อสืบทอดวัฒนธรรมประเพณีอันดีงามของประเทศไทยต่อไป

### วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑) เพื่อศึกษาภาวะผู้นำตามหลักสัปปุริสธรรมของเยาวชนในอำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์
- ๒) เพื่อเปรียบเทียบภาวะผู้นำตามหลักสัปปุริสธรรมของเยาวชนในอำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์
- ๓) เพื่อศึกษาข้อเสนอแนะเกี่ยวกับภาวะผู้นำตามหลักสัปปุริสธรรมของเยาวชนในอำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์

### ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตในการศึกษาไว้ ๔ ด้าน ดังนี้

#### ๑. ขอบเขตด้านประชากร

การกำหนดขอบเขตของกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา คือ ประชากรที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่เยาวชนในอำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี ในช่วงอายุ ๑๘-๒๕ ปี เฉพาะผู้มีสัญชาติไทย

#### ๒. ขอบเขตด้านเนื้อหา

การวิจัยครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้กำหนดขอบเขตเนื้อหา โดยทบทวนเอาสารจากพระไตรปิฎกเอกสาร ตำรา ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยศึกษาเฉพาะประเด็นที่เกี่ยวกับภาวะผู้นำตามหลักสัปปุริสธรรม ๗ ซึ่งได้แก่ ๑) หลักอัมมัญญา คือ ความรู้หลักธรรมหรือรู้จักเหตุ ๒) หลักอัตถัญญา คือ รู้ความมุ่งหมายหรือรู้จักผล ๓) หลักอัตถัญญา คือ ความรู้จักตัวตนที่แท้จริง ๔) หลักมัตถัญญา คือ ความรู้จักกาล รู้เวลาที่เหมาะสม ๕) หลักกาลัญญา คือ รู้จักประมาณ ๖) หลักปริสัญญญา คือ รู้จักชุมชนและรู้จักที่ประชุม และ ๗) หลักบุคคลัญญา คือ รู้จักเลือกคบหาบุคคล

#### ๓. ขอบเขตด้านพื้นที่

ผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่ศึกษาวิจัย ได้แก่ อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี

#### ๔. ระยะเวลาดำเนินการวิจัย

ตั้งแต่เดือน กันยายน พ.ศ. ๒๕๕๘ ถึงเดือน กันยายน พ.ศ. ๒๕๕๙

## วิธีดำเนินการวิจัย

เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ ซึ่งใช้วิธีการศึกษาวิจัยเชิงสำรวจ เยาวชนในอำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานีที่มีอายุ ๑๘-๒๕ ปี จำแนกได้ ๑๖ ตำบลมีเยาวชนชายจำนวน ๔,๙๕๗ คน เยาวชนหญิง จำนวน ๔,๑๒๓ คน รวมเยาวชนทั้งหมด ๙,๐๘๐ คนการสุ่มตัวอย่างตามประเภทของประชากรจะได้ขนาดกลุ่มตัวอย่างจำนวน ๓๖๘ คน

เครื่องมือที่ใช้ คือ แบบสอบถามเกี่ยวกับศึกษาภาวะผู้นำตามหลักสัปปุริสธรรมของเยาวชนในอำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานีแบ่งออกเป็น ๓ ตอน คือ

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามโดยสอบถามแบบมีคำตอบให้เลือก ประกอบด้วย ที่มีเพศ วุฒิการศึกษา ประสบการณ์ในการทำงาน ระดับตำแหน่งปัจจุบัน

ตอนที่ ๒ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับภาวะผู้นำตามหลักสัปปุริสธรรมของเยาวชนในอำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานีซึ่งมีเนื้อหาครอบคลุม ๗ ด้าน คือ ๑)ด้านธัมมัญญา ๒) ด้านอรรถัญญา ๓) ด้านอัตตัญญา ๔) ด้านมัตตัญญา ๕) ด้านกาลัญญา ๖) ด้านปริสัญญญา และ ๗) ด้านบุคคลัญญา

ตอนที่ ๓ เป็นแบบสอบถามข้อเสนอแนะเกี่ยวกับภาวะผู้นำตามหลักสัปปุริสธรรมของเยาวชนในอำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานีทั้ง ๗ ด้าน โดยใช้คำถามแบบปลายเปิด

การหาคุณภาพเครื่องมือ โดยการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ จากผู้เชี่ยวชาญ ๓ ท่าน เพื่อหาค่าความสอดคล้องระหว่างคำถามกับวัตถุประสงค์ โดยใช้วิธีการหาค่าความเที่ยงตรงของเครื่องมือ ได้ค่าความเที่ยงตรงอยู่ในเกณฑ์ (มากกว่า .๖๐) และนำแบบสอบถามไปทดลองใช้ได้ และนำมาวิเคราะห์หาค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม เท่ากับ ๐.๗๒๐

แบบสอบถามจำนวน ๓๖๘ ชุด พร้อมหนังสือขออนุญาตแจกแบบสอบถามไปติดต่อกับนายอำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี เพื่อแจกแบบสอบถามกับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นเยาวชนในอำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี การเก็บรวบรวมข้อมูลและดำเนินการเก็บคืนภายใน ๑ สัปดาห์

วิเคราะห์ข้อมูลด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูป โดยใช้สถิติในการวิเคราะห์ ได้แก่ ค่า IOC

ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และสถิติทดสอบความสัมพันธ์ (Correlation)

## ผลการศึกษา

๑) เยาวชนคนดีในอำเภอพุนพิน มีความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำตามหลักสัปปุริสธรรม โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านอรรถัญญารู้จักตนมีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมาด้านมัตตัญญารู้จักประมาณ และด้านกาลัญญารู้จักกาล ส่วนด้านปริสัญญารู้จักชุมชน มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด

๒) ผลการเปรียบเทียบภาวะผู้นำตามหลักสัปปุริสธรรมของเยาวชนคนดีในอำเภอพุนพินจังหวัดสุราษฎร์ธานี เยาวชนที่มี อายุ และระดับการศึกษา แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ .๐๕ แต่เยาวชนคนดีศรีสุราษฎร์ที่มี เพศ และอาชีพต่างกัน มีภาวะผู้นำตามหลักสัปปุริสธรรม ไม่แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ .๐๕

๓) ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับเยาวชนคนดีในอำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านอรรถัญญารู้จักตนรู้ความสามารถของตนรองลงมาด้านกาลัญญารู้จักกาลทำหน้าที่การงานให้ตรงเวลา ส่วนด้านปริสัญญารู้จักชุมชน

## อภิปรายผลการวิจัย

๑) เยาวชนคนดีในอำเภอพนมพิณ จังหวัดสุราษฎร์ธานีมีภาวะผู้นำตามหลักสัปปริสธรรม โดยรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านอรรถัตถญาณูตารัจจกตม มีค่าเฉลี่ยสูงสุดอยู่ในระดับมาก รองลงมาด้านมัตตัญญูตารัจจกตม และด้านกาลัญญูตารัจจกตม มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก และด้านปริสญาณูตารัจจกตม มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า เยาวชนคนดีได้รับอิทธิพล และได้รับการปลูกฝังภาวะความเป็นผู้นำจากพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งมีสำนักปฏิบัติอยู่ในพื้นที่ ได้แก่ สวนโมกขพลารามของพระเดชพระคุณหลวงปู่พุทธทาสและมีพระบรมธาตุไชยาเป็นศูนย์กลางพระพุทธศาสนามาหลายศตวรรษ มีอาณาเขตใกล้กับอำเภอพนมพิณ จึงทำให้เยาวชนคนดีมีภาวะผู้นำด้าน เป็นตนรู้จักตนเอง ก่อนข้างมากกว่าด้านอื่นๆ ในประเด็นความเป็นผู้รู้จักตน รู้จักตนเองโดยฐานะ ภาวะ เพศ วัย ความรู้ ความสามารถ และคุณธรรมอื่นๆ มีศรัทธา ศีล สุตตะ จาคะ ปัญญา เป็นต้น แล้วประพฤติตนให้เหมาะสมแก่ภาวะของตน และเมื่อรู้ว่า บกพร่องในเรื่องใด ก็ปรับปรุงแก้ไขให้ดีขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีสัปปริสธรรม ๗ประการทางพระพุทธศาสนาความว่า อรรถัตถญาณูตารัจจกตมคือรู้ตามเป็นจริงว่าตัวเรานั้นว่าโดยฐานะภาวะเพศกำลังความรู้ความถนัดความสามารถและคุณธรรมเป็นต้นเท่าไรอย่างไรแล้วประพฤติปฏิบัติให้เหมาะสมและรู้จักแก้ไขปรับปรุงส่งเสริมทำการต่างๆ ให้สอดคล้องถูกจุดตรงทางที่จะให้เจริญงอกงามบังเกิดผลดี และสอดคล้องกับงานวิจัยของนันทวรรณอิสรา นวัตกรรม ซึ่งศึกษาเรื่อง “ภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ในยุคโลกาภิวัตน์ : ศึกษาจากหลักพุทธธรรม” ความว่า เมื่อนำหลักธรรมศึกษาสามารถที่จะพิจารณาคุณสมบัติ ๑. ต้องเป็นผู้รู้จักความพอดีรู้ธรรมแห่งมัชฌิมาปฏิปทาคือเดินทางสายกลางและหลักสันโดษอย่างถูกต้อง ๒. ต้องเป็นผู้มีความรอบคอบในการกระทำกิจกรรมอย่างพอเหมาะพอดีและบทบาทผู้นำ ๑. ต้องมอบหมายงานให้บุคคลได้อย่างเหมาะสม ๒. ต้องกำหนดเป้าหมายวัตถุประสงค์ของกิจการงานทุกอย่างด้วยความรอบคอบและพอเหมาะ

๒) ภาวะผู้นำตามหลักสัปปริสธรรมของเยาวชนในอำเภอพนมพิณ จังหวัดสุราษฎร์ธานี โดยรวมไม่แตกต่างกันเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ภาวะผู้นำตามหลักสัปปริสธรรมของเยาวชนคนดีใน อำเภอพนมพิณ จังหวัดสุราษฎร์ธานี เมื่อแยกตามรายด้าน พบว่า ด้านที่ ๒ แตกต่างกัน ส่วนด้านที่เหลือไม่แตกต่างกัน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า เยาวชนในอำเภอพนมพิณ จังหวัดสุราษฎร์ธานี ได้รับการปลูกฝังมาตั้งแต่รุ่นบิดามารดา และถ่ายทอดภาวะความเป็นผู้นำตามหลักสัปปริสธรรมแก่เยาวชนผู้เป็นบุตรหลานของตน ตามแนวคำสอนทางพระพุทธศาสนา กล่อมเกลาจิตใจสร้างความเป็นผู้นำตามแนวหลักของคนดี และรู้หลักการที่จะทำให้เกิดผล เช่น อรรถัตถญาณูตารัจจกตม รู้ความมุ่งหมาย หรือ เป็นผู้รู้จักผล คือรู้ความหมายรู้ความมุ่งหมาย รู้ประโยชน์ที่ประสงค์ รู้จักผลที่จะเกิดขึ้นสืบเนื่องจากการกระทำ เมื่อทำไปแล้วจะบังเกิดผลอะไรบ้างดังนั้นเป็นต้นอรรถัตถญาณูตารัจจกตมคือ รู้ว่า เรานั้น ว่าโดยฐานะ ภาวะ เพศ กำลังความรู้ ความสามารถ ความถนัด และคุณธรรม เป็นต้น บัดนี้เท่าไร อย่างไรแล้วประพฤติให้เหมาะสม และรู้ที่จะแก้ไขปรับปรุงต่อไปมัตตัญญูตารัจจกตมเป็นผู้รู้จักประมาณ คือ ความพอดี เช่น ภิกษุรู้จักประมาณในการรับและบริโภคปัจจัยสี่ คฤหัสถ์รู้จักประมาณในการใช้จ่ายโภคทรัพย์ เป็นต้น กาลัญญูตารัจจกตมเป็นผู้รู้จักกาลคือ รู้กาลเวลาอันเหมาะสม และระยะเวลาที่จะต้องใช้ในการประกอบกิจการกระทำหน้าทีการทำงาน เช่น ให้ตรงเวลา ให้เป็นเวลา ให้ทันเวลาให้พอเวลา ให้เหมาะเวลาเป็นต้น ปริสญาณูตารัจจกตมเป็นผู้รู้จักชุมชน และรู้จักที่ประชุม รู้กิริยาที่จะประพฤติต่อชุมชนนั้นๆ ว่า ชุมชนนี้เมื่อเข้าไปหา จะต้องทำกริยาอย่างไร จะต้องพูดอย่างไร ชุมชนนี้ควรสงเคราะห์อย่างไร เป็นต้น บุคคลัญญูตารัจจกตมเป็นผู้รู้จักบุคคล คือ ความแตกต่างแห่งบุคคลว่า โดยอหยาตัย ความสามารถ และคุณธรรม เป็นต้น ใครๆ ยิ่งหรือ

หย่อนอย่างไร และรู้ที่จะปฏิบัติต่อบุคคลนั้นๆ ด้วยดี ว่าควรจะคบหรือไม่ จะใช้จะตำหนิ ยกย่อง และแนะนำสั่งสอนอย่างไร เป็นต้น และสอดคล้องกับงานวิจัยของ นายธนวิสันคังสระบัว ได้ทำการศึกษาเรื่อง “ภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ตามหลักพุทธศาสนาของผู้นำชุมชนตามความคิดเห็นของประชาชน : กรณีศึกษาชุมชนตำบลบางรักน้อย อำเภอมืองจังหวัดนนทบุรี” พบว่า การเปรียบเทียบความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ตามหลักพุทธศาสนาของผู้นำชุมชนตำบลบางรักน้อยอำเภอมืองจังหวัดนนทบุรีโดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคลพบว่าประชาชนที่มีเพศที่ต่างกันมีความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ตามหลักพุทธศาสนาของชุมชนตำบลบางรักน้อยอำเภอมืองจังหวัดนนทบุรีโดยภาพรวมไม่แตกต่างกันจึงปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้แต่ไม่สอดคล้องกับประชาชนที่มีอายุสถานภาพทางครอบครัวอาชีพอายุงานวุฒิการศึกษาและรายได้ที่ต่างกันมีความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ตามหลักพุทธศาสนาของชุมชนตำบลบางรักน้อยอำเภอมืองจังหวัดนนทบุรีโดยภาพรวมแตกต่างกันจึงยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้ อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .๐๑ และ .๐๕ ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะว่าสถานที่กาลเวลาและสภาพแวดล้อม ที่ต่างกันจึงทำให้ผลการวิจัยที่พบแตกต่างกัน

๑) ด้านธัมมัญญุตตา เยาวชนคนดีในอำเภอฟุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี มีภาวะผู้นำตามหลัก สัปบุริสธรรม ข้อรู้จักชุมชนและที่ประชุมมีความถี่มากที่สุด ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า เยาวชนในอำเภอฟุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี มีพระพุทธรูปศาสนาเป็นที่พึ่งที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ มีพระบรมธาตุเจดีย์ไชยาเป็นศูนย์กลางพระพุทธรูปศาสนา มีสวนโมกขพลารามเป็นแหล่งเผยแผ่หลักธรรมคำสอนเรื่องธัมมัญญุตตา ความรู้จักธรรม รู้หลัก หรือรู้จักเหตุ คือ รู้หลักความจริง รู้หลักการ รู้หลักเกณฑ์ รู้กฎแห่งธรรมดารู้กฎเกณฑ์แห่งเหตุผล และรู้หลักการที่จะทำให้เกิดผล เช่นภิกษุรู้ว่าหลักธรรมข้อนั้นๆ คืออะไร มีอะไรบ้างพระมหากษัตริย์ทรงทราบหลักการปกครองตามราชประเพณีเป็นอย่างไร มีอะไรบ้างรู้ว่าจะต้องกระทำเหตุอันนี้ๆ หรือกระทำตามหลักการข้อนี้ๆ จึงจะให้เกิดผลที่ต้องการนั้นๆ เป็นต้นสอดคล้องกับแนวคิดของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) ที่กล่าวว่า ธัมมัญญุตารู้หลัก และรู้จักเหตุคือรู้หลักการและกฎเกณฑ์ของสิ่งทั้งหลายที่ตนเข้าไปเกี่ยวข้องในการดำเนินชีวิตในการปฏิบัติกิจหน้าที่และดำเนินกิจการต่างๆรู้เข้าใจสิ่งที่ตนประพฤติปฏิบัติ

๒) ด้านอรรถัญญุตตา เยาวชนในอำเภอฟุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี มีภาวะผู้นำตามหลักสัปบุริสธรรม ข้อรู้จักผลที่จะเกิดขึ้นสืบเนื่องจากการกระทำ มีความถี่มากที่สุดทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าเยาวชนในอำเภอฟุนพิน จังหวัด สุราษฎร์ธานี มีพระพุทธรูปศาสนาเป็นที่พึ่งที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ มีพระบรมธาตุเจดีย์ไชยาเป็นศูนย์กลางพระพุทธรูปศาสนา มีสวนโมกขพลารามเป็นแหล่งเผยแผ่หลักธรรมคำสอนเรื่องอรรถัญญุตตา ความรู้จักอรรถ รู้ความมุ่งหมาย หรือ รู้จักผล คือรู้ความหมาย รู้ความมุ่งหมาย รู้ประโยชน์ที่ประสงค์รู้จักผลที่จะเกิดขึ้นสืบเนื่องจากการกระทำหรือความเป็นไปตามหลัก เช่นรู้ว่าหลักธรรมหรือภาสิตข้อนั้นๆ มีความหมายว่าอย่างไร หลักนั้นๆมีความมุ่งหมายอย่างไร กำหนดไว้หรือพึงปฏิบัติเพื่อประสงค์ประโยชน์อะไร การที่ตนกระทำอยู่มีความมุ่งหมาย เมื่อทำไปแล้วจะบังเกิดผลอะไรบ้างดังนั้นเป็นต้นสอดคล้องกับแนวคิดของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) ที่กล่าวว่าอรรถัญญุตารู้ความหมายและรู้จักผลคือรู้ความหมายและความมุ่งหมายของหลักการที่ตนปฏิบัติเข้าใจวัตถุประสงค์ของกิจการที่ตนกระทำรู้ว่าหลักการนั้นๆมีความมุ่งหมายอย่างไรว่าที่ตนทำอยู่อย่างนั้นๆ ดำเนินชีวิตอย่างนั้นเพื่อประสงค์ประโยชน์หรือควรจะได้บรรลุถึงผลอะไรที่ไม่มีหน้าที่ตำแหน่งหรือควรจะได้บรรลุถึงผลอะไรที่มีหน้าที่ตำแหน่งฐานะการงานอย่างนั้นๆ

๓) ด้านอรรถัญญุตตา เยาวชนในอำเภอฟุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี มีภาวะผู้นำตามหลักสัปบุริสธรรม ข้อรู้จักฐานะภาวะและเพศแห่งตนข้อรู้จักกำลังความรู้ความสามารถ และความ ถนัดแห่งตน และข้อรู้จักคุณธรรม



แห่งตน มีความถี่มากที่สุด ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าเยาวยชนในอำเภอพนพิณ จังหวัดสุราษฎร์ธานี มีพระพุทธศาสนาเป็นที่พึ่งที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ มีพระบรมธาตุเจดีย์ไชยาเป็นศูนย์กลางพระพุทธศาสนา มีสวนโมกขพลาราม เป็นแหล่งเผยแพร่หลักธรรมคำสอนเรื่อง อุตตัญญุตญาณ ความรู้จักตน คือ รู้ว่า เรานั้น ว่าโดยฐานะ ภาวะ เพศ กำลังความรู้ความสามารถ ความถนัด และคุณธรรม เป็นต้น บัดนี้ เท่าไรอย่างไร แล้วประพจน์ให้เหมาะสม และรู้ที่จะแก้ไขปรับปรุงต่อไปสอดคล้องกับแนวคิดของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) ที่กล่าวว่าอุตตัญญุตญาณรู้จักตนคือรู้ตามเป็นจริงว่าตัวเรานั้นว่าโดยฐานะภาวะเพศกำลังความรู้ความสามารถและคุณธรรมเป็นต้นเท่าไรอย่างไรแล้วประพจน์ปฏิบัติให้เหมาะสมและรู้จักแก้ไขปรับปรุงส่งเสริมทำการต่างๆ

๔) ด้านมัตตัญญุตญาณ เยาวยชนในอำเภอพนพิณ จังหวัด สุราษฎร์ธานี มีภาวะผู้นำตามหลักสัปปุริสธรรม ขอรูจักความพอดีในการเป็นอยู่มีความถี่มากที่สุด ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าเยาวยชนในอำเภอพนพิณ จังหวัดสุราษฎร์ธานี มีพระพุทธศาสนาเป็นที่พึ่งที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ มีพระบรมธาตุเจดีย์ไชยาเป็นศูนย์กลางพระพุทธศาสนา มีสวนโมกขพลารามเป็นแหล่งเผยแพร่หลักธรรมคำสอนเรื่องมัตตัญญุตญาณ ความรู้จักประมาณ คือ ความพอดี เช่น ภิกษุรู้จักประมาณในการรับและบริโภคปัจจัยสี่ศฤงษณ์รู้จักประมาณในการใช้จ่ายโภคทรัพย์พระมหากษัตริย์รู้จักประมาณในการลงทัณฑ์อาชญาและในการเก็บภาษี เป็นต้นสอดคล้องกับแนวคิดของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) ที่กล่าวว่ามัตตัญญุตญาณรู้จักประมาณคือรู้จักพอดีเช่นประมาณในการบริโภครู้จักประมาณในการใช้จ่ายทรัพย์รู้จักความพอดีในการพูดการปฏิบัติกิจและทำการต่างๆ ตลอดจนการพักผ่อนหลับนอนและการสนุกสนานรื่นเริงต่างๆ เมื่อเมื่อนำหลักธรรมศึกษาสามารถที่จะพิจารณาคุณสมบัติของผู้มีผู้นำ คือ ต้องเป็นผู้สามารถบริหารเวลาได้อย่างถูกต้องเหมาะสมและบทบาทของผู้มีผู้นำคือ ต้องวางแผนงานทุกอย่างได้อย่างเหมาะสมทันต่อเหตุการณ์

๕) ด้านกาลัญญุตญาณ เยาวยชนในอำเภอพนพิณ จังหวัดสุราษฎร์ธานีมีภาวะผู้นำตามหลักสัปปุริสธรรม ขอรูจักกระทำหน้าที่การงานให้ตรงเวลา มีความถี่มากที่สุด ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าเยาวยชนในอำเภอพนพิณ จังหวัดสุราษฎร์ธานีมีพระพุทธศาสนาเป็นที่พึ่งที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ มีพระบรมธาตุเจดีย์ไชยาเป็นศูนย์กลางพระพุทธศาสนา มีสวนโมกขพลารามเป็นแหล่งเผยแพร่หลักธรรมคำสอนเรื่องกาลัญญุตญาณ ความรู้จักกาล คือ รู้กาลเวลาอันเหมาะสมและระยะเวลาที่จะต้องใช้ในการประกอบกิจการกระทำหน้าที่การงาน เช่น ให้ตรงเวลาให้เป็นเวลา ให้ทันเวลา ให้พอเวลา ให้เหมาะเวลา เป็นต้นสอดคล้องกับแนวคิดของ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) ที่กล่าวว่ากาลัญญุตญาณรู้จักกาลคือรู้กาลเวลาอันเหมาะสมและระยะเวลาที่พึงได้ใช้ในการประกอบกิจการกระทำหน้าที่การงานปฏิบัติกิจการต่างๆและเกี่ยวข้องกับผู้อื่นเช่นรู้ว่าเวลาไหนควรทำอะไรและทำให้ตรงเวลาให้เป็นเวลาให้ทันเวลาให้พอเวลาให้เหมาะสมให้ถูกเวลาเป็นต้น

๖) ด้านปริสัญญุตญาณ เยาวยชนในอำเภอพนพิณ จังหวัดสุราษฎร์ธานี มีภาวะผู้นำตามหลักสัปปุริสธรรม ขอรูว่าชุมชนนี้จะต้องทำกิจอย่างนี้มีความถี่มากที่สุด ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าเยาวยชนในอำเภอพนพิณ จังหวัดสุราษฎร์ธานี มีพระพุทธศาสนาเป็นที่พึ่งที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ มีพระบรมธาตุเจดีย์ไชยาเป็นศูนย์กลางพระพุทธศาสนา มีสวนโมกขพลารามเป็นแหล่งเผยแพร่หลักธรรมคำสอนเรื่องปริสัญญุตญาณ ความรู้จักบริษัท คือ รู้จักชุมชนและรู้จักที่ประชุม รู้กิจที่ประพจน์ต่อชุมชนนั้นๆ ว่าชุมชนนี้เมื่อเข้าไปหา จะต้องทำกิจอย่างนี้ จะต้องพูดอย่างนี้ ชุมชนนี้ควรสงเคราะห์อย่างนี้ เป็นต้นสอดคล้องกับแนวคิดของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) ที่กล่าวว่าปริสัญญุตญาณรู้จักชุมชนคือรู้จักถิ่นรู้จักที่ชุมชนและชุมชนรู้การอันควรประพจน์ปฏิบัติในถิ่นที่ชุมชนและต่อชุมชนนั้นว่าชุมชนนี้เมื่อไปหาควรต้องทำกิจอย่างนี้ควรต้องทำกิจอย่างนี้ควรต้องพูดอย่างนี้ชุมชนนี้มีระเบียบวินัยอย่างนี้มีวัฒนธรรมประเพณีอย่างนี้มีความต้องการอย่างนี้ควรเกี่ยวข้องกับควรต้องสงเคราะห์ควรรับใช้ควรบำเพ็ญ

ประโยชน์ให้อย่างนี้เป็นต้นเมื่อเมื่อนำหลักธรรมศึกษาสามารถที่จะพิจารณาคุณสมบัติของผู้นำคือ ต้องเป็นผู้มีความสามารถในการสื่อสารและมีมนุษยสัมพันธ์อย่างดีในทุกสังคม ต้องมีความรอบรู้ในสถานการณ์โลกอย่างดีและบทบาทของผู้นำคือ ต้องควบคุมความสัมพันธ์ในกลุ่มและสร้างความสัมพันธ์ที่ดี ต้องแก้ไขปัญหาต่างๆได้ถูกต้องตามสถานการณ์อย่างเหมาะสม

๗) ด้านบุคคลัญญาตา เยาวชนในอำเภอพุนพิน จังหวัด สุราษฎร์ธานี มีภาวะผู้นำตามหลักสัปปริสธรรม ข้อรู้จักความแตกต่างแห่งบุคคลโดยอหยาศัย มีความถึมากที่สุด ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าเยาวชนคนดีศรีสุราษฎร์อำเภอพุนพินจังหวัดสุราษฎร์ธานี มีพระพุทธศาสนาเป็นที่พึ่งที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ มีพระบรมธาตุเจดีย์ไชยาเป็นศูนย์กลางพระพุทธศาสนา มีสวนโมกขพลารามเป็นแหล่งเผยแผ่หลักธรรมคำสอนเรื่องบุคคลัญญาตา หรือบุคคลปโรปรัชญาตา ความรู้จักบุคคล คือความแตกต่างแห่งบุคคลว่า โดยอหยาศัย ความสามารถ และคุณธรรมเป็นต้น ใครๆยิ่งหรือหย่อนอย่างไร และรู้ที่จะปฏิบัติต่อบุคคลนั้นๆ ด้วยดีว่าควรจะคบหรือไม่ จะใช้จะตำหนิยกย่อง และแนะนำสั่งสอนอย่างไร เป็นต้นสอดคล้องกับแนวคิดพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) ที่กล่าวว่าบุคคลัญญาตา รู้จักบุคคลคือรู้จักและเข้าใจความแตกต่างแห่งบุคคลว่าโดยอหยาศัยความสามารถและคุณธรรมเป็นต้นใครๆ ยิ่งหรือหย่อนอย่างไรและรู้จักที่จะปฏิบัติต่อบุคคลอื่นด้วยดีว่าควรจะคบหรือไม่ได้คติอะไรจะสัมพันธ์เกี่ยวข้องจะใช้จะยกย่องจะตำหนิหรือจะแนะนำสั่งสอนอย่างไรจึงจะได้ผลดีเมื่อนำหลักธรรมศึกษาสามารถที่จะพิจารณาคุณสมบัติของผู้นำ คือ ต้องเป็นผู้มีความสามารถในการสื่อสารประสานงานทุกอย่างในองค์กรและสังคมได้อย่างดี ต้องมอบหมายงานได้อย่างถูกต้องเหมาะสมและบทบาทของผู้นำ คือ ต้องมอบหมายงานได้อย่างถูกต้องเหมาะสมต้องการพัฒนาบุคลากรอย่างต่อเนื่องสมำเสมอต้องการพัฒนาบุคลากรให้ทำงานเป็นทีม

### ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้ประโยชน์

จากผลการวิจัยเรื่อง “ศึกษาภาวะผู้นำตามหลักสัปปริสธรรมของเยาวชนในอำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี” พบว่า เยาวชนคนดีศรีสุราษฎร์มีภาวะผู้นำตามหลักสัปปริสธรรม โดยรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ฉะนั้น ผู้วิจัยเห็นว่า ทางฝ่ายบ้านเมืองเขตพื้นที่อำเภอพุนพิน โดยเฉพาะผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับเยาวชนในอำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี ทุกภาคส่วนควรเข้ามาสนับสนุนส่งเสริมกิจกรรมดี ๆ แก่เยาวชนในอำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี เช่น โครงการอัติตัญญูตามารู้จักตนเองกันเถอะหรือกิจกรรมส่งเสริมให้เยาวชนในอำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี รู้จักตนเองดีขึ้นไปอีก หรือโครงการมัตตัญญูตามารู้จักประมาณตนเองกันเถอะ หรือกิจกรรมส่งเสริมให้เยาวชนในอำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี รู้จักประมาณตนเองดีขึ้นไปอีกและควรพัฒนาเยาวชนคนดีศรีสุราษฎร์ในด้านกาลัญญาตา เป็นต้น เช่น โครงการกาลัญญาตามารู้จักกาลเวลา หรือกิจกรรมพัฒนาให้เยาวชนได้รู้จักคุณค่าของกาลเวลาที่ถูกต้อง

#### ข้อเสนอแนะในการวิจัยต่อไป

- ๑) ศึกษาภาวะผู้นำตามหลักสังคหัตถุธรรมของเยาวชนคนดีศรีสุราษฎร์
- ๒) ศึกษาภาวะผู้นำตามหลักอิทธิบาทธรรมของเยาวชนคนดีศรีสุราษฎร์
- ๓) ศึกษาภาวะผู้นำตามหลักทศพิธราชธรรมของเยาวชนคนดีศรีสุราษฎร์ เป็นต้น

## เอกสารอ้างอิง

- บุญพริษฐ์ เหลืองอุ้มพล. (๒๕๕๗). ความสัมพันธ์ระหว่างบทบาทของผู้บริหารสถานศึกษากับการพัฒนา  
คุณธรรมผู้เรียนในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครศรีธรรมราช  
เขต ๒. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี.
- พงษ์อิศรา ประหยัดทรัพย์. (๒๕๕๗). บทบาทของผู้บริหารสถานศึกษาที่สัมพันธ์กับการพัฒนาคุณลักษณะ  
ผู้เรียนสู่การเป็นโรงเรียนมาตรฐานสากล ในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา  
เขต ๔ จังหวัดปทุมธานี. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัย  
เทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี.
- พระอานาจอตถกามา (น้อยนิล). ๒๕๕๔. การศึกษาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนโรงเรียน  
ศึกษาสงเคราะห์บางกรวยอำเภอบางกรวยจังหวัดนนทบุรี. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต.  
บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ภิญโญ สาร. (๒๕๑๙). การบริหารการศึกษา. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตน.
- ยุทธพงษ์ กิ่งวิชิต. (๒๕๕๕). คุณลักษณะของผู้บริหารสถานศึกษา ตามความคิดเห็นของครูผู้สอน  
สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต ๑. วิทยานิพนธ์ครุศาสตร  
มหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี.
- วิทยา เชียงกุล. (๒๕๔๙). สถานะการศึกษาไทย ปี ๒๕๔๗-๒๕๔๘ รากเหง้าของปัญหาและแนวทางแก้ไข.  
กรุงเทพฯ: วีทีซี คอมมิวนิเคชั่น.
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (๒๕๕๓). แผนการศึกษาแห่งชาติ ฉบับปรับปรุง (๒๕๕๒-๒๕๕๙).  
กรุงเทพฯ: พริกหวานกราฟฟิก.
- อนุวัฒน์ แก้วลอย. (๒๕๕๗). การพัฒนาความสามารถในการอ่านเชิงวิเคราะห์โดยใช้หนังสือส่งเสริมการอ่าน  
ชุดคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ๘ ประการ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒ สำนักงาน  
เขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุรินทร์เขต ๒. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย:  
มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์.
- อมรัตน์ ภูมมระา. (๒๕๕๔). คุณลักษณะของผู้บริหารที่ส่งผลต่อการประกันคุณภาพภายในตามทัศนะ  
ของครูในโรงเรียนอาชีวศึกษาเอกชน จังหวัดสมุทรปราการ. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต.  
บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี.

## การศึกษาวิเคราะห์เกณฑ์ตัดสินความดีความชั่วในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

## AN ANALYTICAL STUDY OF GOOD AND EVIL CRITERIA

## IN BUDDHIST SCRIPTURES

พระประสิทธิ์วิเวท กตปุณฺโญ (เกษรบัว) \*

## บทคัดย่อ

บทความวิจัยเรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์เกณฑ์ตัดสินความดีความชั่วในคัมภีร์พระพุทธศาสนา” มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ ๑) เพื่อศึกษาความดีความชั่วในคัมภีร์พระพุทธศาสนา, ๒) เพื่อศึกษาเกณฑ์ตัดสินความดีความชั่วในคัมภีร์พระพุทธศาสนา, ๓) เพื่อวิเคราะห์ใช้เกณฑ์ดี-ชั่วในการดำเนินชีวิต ผลการวิจัยพบว่าความดีความชั่วในทางพระพุทธศาสนานั้นพระพุทธศาสนาไม่ได้เขียนเกณฑ์การตัดสินความดีความชั่วไว้อย่างตรงไปตรงมาในพระไตรปิฎก แต่อาศัยพุทธพจน์บ้างและคำสั่งสอนตามสถานที่ต่างๆบ้างก็สามารถช่วยในการตัดสินความดีความชั่วได้ในระดับที่เรียกว่าสังคมาส่วนใหญ่หรือแม้แต่โลกตะวันตกยอมรับได้พระพุทธเจ้าทรงให้แนวคิดไว้ว่า “กรรมใดทำแล้วไม่ต้องร้อนภายหลัง กรรมนั้นดี บุคคลทำกรรมใดแล้วเดือดร้อนภายหลังกรรมนั้นไม่ดี” โดยมีหลักอธิบาย คือ การกระทำที่ชื่อว่า “ดีหรือชั่ว” นั้นต้องเป็นการกระทำที่มีความตั้งใจหรือเจตนา และยังเชื่ออีกต่อไปว่าการกระทำที่ใดๆ ไม่มีเจตนาการกระทำนั้นไม่ชื่อว่าดีหรือชั่ว การกระทำนั้นสามารถแสดงออกได้สามทางคือ กาย วาจา และใจ โดยทั่วๆ ไปการกระทำใดๆ ที่เกิดจาก “กุศลมูลจิต” คือจิตอันเป็นกุศลคือคุณธรรมหรือความดีนั่นเอง ตรงกันข้ามการกระทำที่เกิดจาก “อกุศลมูลจิต” มีความโลภ โกรธ หลงอย่างใดอย่างหนึ่งหรือรวมกันก็คือความชั่วความดีเป็นสิ่งที่มิประโยชน์เกื้อกูลแก่มนุษย์และความดีนั้นยังเป็นที่มาแห่งความประพฤติสุจริตทั้งหลายสำหรับมนุษย์ทุกคน การกระทำทำความดีนั้นจะต้องมีแหล่งกำเนิดที่มาดี คือ กุศล ในพระอภิธรรมนั้นมีอยู่ ๓ ประการ คือ กุศลมูล ๓ อย่าง มีความไม่โลภ ความไม่โกรธ และความไม่หลง เมื่อจิตและเจตสิกเข้าประกอบด้วยมูลเหตุแห่งความดีเหล่านี้แล้ว ความดีย่อมจะปรากฏอยู่ในมโนกรรมก่อนแล้วจึงส่งผลเป็นพฤติกรรม โดยส่งผลออกมาเป็นกรรมที่มีพฤติกรรมที่สุจริตทางกายกรรมและวจีกรรมภายหลัง ส่วนความชื่อนั้นก็คืออกุศลกรรมซึ่งแปลว่า การกระทำที่เป็นความชั่ว มิใช่ความดี เป็นการกระทำที่เป็นความชั่วโหดเขลา

เกณฑ์ตัดสินความดีความชั่วในคัมภีร์พระพุทธศาสนาแห่งของกรรมให้ถือเอาเจตนาเป็นหลักตัดสินว่าเป็นกรรมหรือไม่ และในแง่ที่ว่ากรรมนั้นดีหรือชั่วให้พิจารณาตามเกณฑ์หลักคือการตัดสินด้วยความเป็นกุศลหรือเป็นอกุศลโดยพิจารณาดังนี้

๑. เกณฑ์หลัก คือ เกณฑ์ที่ตัดสินด้วยความเป็นกุศลหรือเป็นอกุศลโดยพิจารณา มูลเหตุว่าเป็นเจตนาเกิดจากกุศลมูลหรือเกิดจากอกุศลมูล และพิจารณาตามสภาวะว่าเป็นสภาพเกื้อกูลแก่ชีวิตจิตใจหรือไม่ทำให้จิตสลาย ไร้โรคปลอดโปร่งผ่องใสสมบุรณ์หรือไม่ส่งเสริมหรือบั่นรอนคุณภาพและสมรรถภาพของจิต ช่วยให้กุศล

\*นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ธรรมทั้งหลายเจริญงอกงามขึ้นอกุศลธรรมทั้งหลายลดน้อยลงหรือทำให้กุศลธรรมลดน้อยลงอกุศลธรรมทั้งหลายงอกงามขึ้นตลอดจนมีผลต่อบุคลิกภาพอย่างไร

๒. เกณฑ์ร่วม ใช้เป็นเกณฑ์สำหรับตัดสินการกระทำหรือพฤติกรรมที่มีความซับซ้อนไม่ว่าจะโดยมโนธรรมต่อสังคมการยอมรับของบัณฑิต วิธีการในการกระทำ และผลของการกระทำที่มีต่อตนเองและสังคม ซึ่งการกระทำหรือพฤติกรรมที่มีความซับซ้อนกันนี้จะใช้เจตนาเพียงอย่างเดียวตัดสินนั้นเป็นการไม่เพียงพอได้แก่ ๑) ใช้มโนธรรม คือ ความรู้สึกผิดชอบชั่วดีของตนเองพิจารณาว่าการที่กระทำนั้นตนเองดีเทียบตนเองได้หรือไม่เสียความเคารพตนหรือไม่ ๒) พิจารณาความยอมรับของวิญญูหรือนักปราชญ์หรือบัณฑิตชนว่าเป็นสิ่งที่วิญญูยอมรับหรือไม่ ชื่นชมสรรเสริญหรือตำหนิติเตียน

๓) พิจารณาลักษณะและผลของการกระทำต่อตนเอง ต่อผู้อื่นเบียดเบียนตน เบียดเบียนผู้อื่น ทำตนเองหรือผู้อื่นให้เดือดร้อนหรือไม่ เป็นไปเพื่อประโยชน์สุข หรือเป็นไปเพื่อโทษทุกข์ทั้งแก่ตนและผู้อื่น

ในส่วนของกรประยุกต์ใช้เกณฑ์ดี-ชั่วนั้น นำหลักเกณฑ์ดังกล่าวมาหาข้อวินิจฉัยเกี่ยวกับกรณีที่เป็นที่ถกเถียงกัน เช่น ประเด็นการฆ่าตัวตาย ซึ่งเมื่อใช้เกณฑ์ตัดสินความดีชั่วในทางพระพุทธศาสนาตัดสินนั้นสรุปได้ว่า เป็นบาปอย่างหนักเลยทีเดียว อีกทั้งประเด็นการทำโคลนนิ่ง การทำแท้ง และการทำการุณยฆาต เมื่อใช้หลักการและเหตุผลในทางพระพุทธศาสนาตัดสินก็ถือว่าเป็นการกระทำที่เป็นบาปเช่นเดียวกัน ถึงแม้ว่าการกระทำดังกล่าวจะทำได้ด้วยความจำเป็นก็ตาม ก็ยังถือว่าเป็นบาปอยู่ดี

**คำสำคัญ:** เกณฑ์ตัดสิน, ความดีและความชั่ว, พุทธจริยศาสตร์

## Abstract

The purposes of this study “An Analytical Study of Good and Evil Criteria in Buddhist Scriptures” were 1) to study good and evil in Buddhist Scriptures, 2) to study good and evil criteria in Buddhist Scriptures, and 3) to analytical good and evil criteria to daily life. The results of this study indicated that good and evil criteria in Buddhism were not directly written in Tipitaka or Pali Buddhist Canon. Depending upon the Lord Buddha’s speech and teaching, decision-making of good and evil could be accepted in general societies or even in the western societies. According to the Lord Buddha’s concept, the Karma or action those who did never makes trouble for them afterwards. Such action is called good action. Likewise, the Karma or action those who did makes trouble for them afterwards. Such action is called evil action. It can be explained that good or evil action depends on intentional action. It is also believed that action without intention is not called good or evil. The Karma or action can be performed by body, speech, and mind. The actions with (the three) wholesome roots of good thought are goodness, whereas the actions without (the three) wholesome roots of good thought are badness (greed, hatred, and illusion). The virtue is not only the benefit to human beings but

also becomes the sources of their good conduct. According to the Abhidhamma Pitaka, there are the three roots of good actions without greed, hatred, and illusion. When thought and mental factors assemble in these roots of good action, goodness occurs in the mental action before becoming good behavior of bodily and mental actions respectively. In contrast, badness is unwholesome action without all good actions.

In Buddhist Scriptures, good and evil criteria in aspect of Karma or action mainly depend on the intention. In principle, the criteria in aspects of good or bad action are made a decision on being wholesome or unwholesome as follows:

1.The main criteria are used for decision-making of wholesome or unwholesome based on the cause of intention of wholesome roots or unwholesome roots and on the state of mind convenience without the mind debilitation, which also help increase the wholesomeness and decrease the unwholesomeness.

2.The joint criteria are used for decision-making of multiple behaviors consisting of moral mind, scholar's acceptance, performing process, and performing result to oneself and to society. These multiple behaviors or actions will not be made decision not only by intentional actions but also by the actions with the moral mind, 2) by the actions accepted by the scholars and 3) by the results of good or bad actions leading to oneself and others. In the part of applying the good and bad criteria, it could be taken to the final decision-making as in the case of committing suicide. For a decision-making in Buddhism, the good and bad criteria are concluded that committing suicide is the worst action. According the law of cause and effect in Buddhism, cloning, abortion, and Euthanasia are also the worst action even though it is claimed that such actions are necessary.

**Keywords:** Criteria , Good and Evil , Buddhist Ethics.

## ๑. บทนำ

การกระทำที่มีค่าทางจริยะที่กล่าวว่าเป็นความดีหรือความชั่ว ถูกหรือผิด ควรกระทำหรือควรละเว้นนั้นเป็นอย่างไร ใช้เกณฑ์อะไรเป็นเกณฑ์ตัดสินว่าการกระทำเช่นนี้เป็นความดีหรือความชั่ว เป็นการกระทำที่ถูกหรือผิด มีอะไรเป็นปทัฏฐานหรือมาตรฐานทางจริยะในการตัดสินการกระทำว่าดีหรือชั่ว ถูกหรือผิดของมนุษย์ ซึ่งการที่เราจะสามารถตัดสินการกระทำของมนุษย์ได้ทุกอย่างถูก อย่างไม่ผิด เราจะต้องสามารถให้คำอธิบายได้ว่าดีคืออะไร ชั่วคืออะไร และมีความหมายว่าอย่างไร และเราจะใช้หลักอะไรมาตัดสินการกระทำของเขา / เธอว่า ถูกหรือผิด ควรหรือไม่ควร และมีเหตุผลอย่างไรที่ใช้หลักนั้นมาตัดสิน<sup>๑๑๙</sup> หรือเมื่อเรตกอยู่ในสถานการณ์ที่ต้องตัดสินใจเลือก กระทำอย่างใดอย่างหนึ่งลงไป เราจะมีเกณฑ์อันใดซึ่งเราควรทำอย่างนี้ไม่ควรทำอย่างนี้ใน

<sup>๑๑๙</sup> บุญมี แทนแก้ว, จริยศาสตร์ (ETHICS), พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพฯ: โอ.เอส.พริ้นติ้งเฮ้าส์, ๒๕๕๐), หน้า ๑๒๐-๑๒๑.

พระไตรปิฎกซึ่งเป็นคัมภีร์ของพระพุทธศาสนา มิได้มีการกล่าวถึงเกณฑ์ตัดสินความดีและความชั่วของมนุษย์อย่างตรงไปตรงมาในพระพุทธพจน์ที่พระพุทธเจ้าได้กล่าวไว้ซึ่งเป็นคำสั่งสอนต่างๆ ที่ได้สะท้อนให้เห็นระบบจริยศาสตร์ของพระพุทธศาสนา จึงทำให้เกิดประเด็นปัญหาที่เป็นเรื่องถกเถียงกันเกิดขึ้น

โดยเฉพาะในปัจจุบันได้เกิดมีประเด็นปัญหาต่างๆ อย่างเช่น ปัญหากรณีการทำแท้ง ปัญหาการทำกรณขมขาด เป็นต้น ที่บางพวกก็บอกว่าเป็นสิ่งที่ทำได้ อีกบางพวกก็บอกว่าเป็นสิ่งที่ไม่ควรทำถือว่าเป็นการกระทำที่เป็นบาปผิดศีลธรรม ชาวพุทธเราควรที่จะได้ศึกษาให้เข้าใจในเรื่องความดีและความชั่วอย่างลึกซึ้งมากยิ่งขึ้น รวมไปถึงเกณฑ์ตัดสินคุณค่าทางจริยะที่จะตัดสินว่าสิ่งนี้คือความดีสิ่งนี้ คือ ความชั่วสิ่งนี้ถูกหรือผิด การจะตัดสินดังกล่าวจึงต้องอาศัยเป้าหมาย เป็นแนว เปรียบเหมือนไม้บรรทัด ซึ่งมีปลายข้างหนึ่งเป็นเป้าหมายของการวัด และมาตราวัดบนไม้บรรทัดเป็นเครื่องวัดว่าการกระทำนั้นนำไปสู่เป้าหมาย และจะได้เข้าใจถึงมาตรการวัดและการตัดสินคุณค่าทางจริยะเหล่านี้ในพุทธศาสนาว่าคืออะไร<sup>๔๒๐</sup> และมีอะไรบ้าง นี่คือนิยามที่จะต้องศึกษาวิเคราะห์ต่อไป

ด้วยเหตุผลดังกล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยจึงเห็นถึงความสำคัญในการศึกษาความดีความชั่ว และเกณฑ์ตัดสินความดีความชั่วในคัมภีร์พระพุทธศาสนา เพื่อนำหลักเกณฑ์การตัดสินความดีความชั่วดังกล่าวมาประยุกต์ใช้เพื่อบรรเทาปัญหาในทางจริยธรรม ได้บ้าง

## ๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๒.๑ เพื่อศึกษาความดีความชั่วในคัมภีร์พระพุทธศาสนา
- ๒.๒ เพื่อศึกษาเกณฑ์ตัดสินความดีความชั่วในคัมภีร์พระพุทธศาสนา
- ๒.๓ เพื่อวิเคราะห์ใช้เกณฑ์ความดี-ชั่วในการดำเนินชีวิต

## ๓. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาวิจัยในเชิงคุณภาพโดยเป็นการศึกษาค้นคว้าทางคัมภีร์พระพุทธศาสนา งานวิจัยและเอกสาร (Documentary Research) โดยมีลำดับขั้นตอนดังต่อไปนี้

### ๓.๑ ขั้นศึกษาเอกสาร

ศึกษาจากคัมภีร์ เอกสาร ข้อมูล ทั้งที่เป็นหนังสือ คือ พระไตรปิฎก เอกสารงานวิจัย ตำราวิชาการ บทความต่างๆ ข่าวสาร หนังสือพิมพ์ ค้นหาจากอินเทอร์เน็ต และเอกสารอื่นๆ ที่มีข้อมูลเกี่ยวข้องกับความดีความชั่วรวมถึงเกณฑ์ตัดสินความดีความชั่ว และแนวทางการวิเคราะห์ในการนำเกณฑ์ดี-ชั่วไปปรับใช้ในการดำเนินชีวิต

- ๓.๒ ขั้นรวบรวมข้อมูล
- ๓.๓ ขั้นวิเคราะห์ข้อมูล
- ๓.๔ ขั้นเรียบเรียง รายงาน ข้อมูล
- ๓.๕ สรุปนำเสนอผลการวิจัย

<sup>๔๒๐</sup> วศิน อินทสระ, พุทธจริยศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร:สำนักพิมพ์ธรรมดา, ๒๕๔๙), หน้า ๒๒.



#### ๔. ผลการวิจัย

พระพุทธศาสนาให้ความเห็นว่าการกระทำที่ถือว่า “ดีหรือชั่ว” นั้นต้องเป็นการกระทำที่มีความตั้งใจ หรือมีเจตนากระทำที่ประกอบด้วยเจตนาเรียกว่า “กรรม” ดังพระพุทธพจน์ว่า

“เรากล่าวเจตนาว่าเป็นกรรมบุคคลที่ตั้งใจแล้วหรือคิดแล้วย่อมกระทำทางกายวาจาและใจ” <sup>๔๒๑</sup>

การกระทำที่ปราศจากเจตนาไม่จัดว่าเป็นการกระทำดีหรือชั่วแต่อย่างใดการกระทำที่ดีนั้นคือการกระทำที่เกิดจากเจตนาที่ประกอบด้วยกุศลมูลหรือรากเหง้าแห่งความดีได้แก่ความไม่โลภความไม่โกรธความไม่หลงผิดจากทำนองครองธรรมส่วนการกระทำชั่วก็เกิดจากเจตนาชั่วที่ประกอบด้วยอกุศลมูลซึ่งเป็นรากเหง้าแห่งความชั่วได้แก่ความโลภความโกรธความหลงผิดจากทำนองครองธรรม <sup>๔๒๒</sup> เจตนาเป็นพื้นฐานของการกระทำและเป็นเครื่องชี้หรือตัดสินว่าการกระทำนั้นดีหรือไม่ว่าอย่างไรในทางพระพุทธศาสนา กรรมสามารถเกิดได้ ๓ ทาง คือ กายกรรม วิจิกรรม และมโนกรรมหรือการกระทำทางใจ ซึ่งหมายถึง เจตนาที่ประกอบด้วยกุศลมูล การกระทำที่ไม่ดีจะหมายถึง เจตนาที่ประกอบด้วยอกุศลมูลซึ่งตรงกันข้ามกัน <sup>๔๒๓</sup> ได้แก่ ความอยาก (โลภะ) ความโกรธ (โทสะ) และความหลง (โมหะ) เป็นต้น การทำดี คือการกระทำที่ประกอบด้วย คุณธรรม เช่น เมตตา กรุณา ความเสียสละ ความเอื้อเฟื้อสิ่งที่เขาจะได้รับอย่างแน่นอน คือ คุณธรรมที่เพิ่มขึ้นทุกครั้งที่เขาทำ นั่นคือ การได้จิตใจของเขาย่อมสูงขึ้นสะอาด สว่างขึ้นตามสัดส่วนแห่งคุณธรรมที่เพิ่มขึ้น เสียงสรรเสริญก็ไม่ใช่เครื่องวัดความดีที่แน่นอนเสมอไปในหมู่โจรย่อมสรรเสริญโจรที่เก่งกล้าอันธพาลที่สามารถคุมอันธพาลด้วยกันได้ย่อมได้รับเสียงสรรเสริญจากกลุ่มอันธพาลด้วยกัน บัณฑิตย่อมไม่ได้รับเสียงสรรเสริญจากหมู่บัณฑิตแต่ได้รับเสียงติเตียนจากหมู่คนพาล ด้วยเหตุนี้เมื่อได้รับสรรเสริญจึงต้องพิจารณาดูก่อนว่าใครเป็นผู้ให้ถ้าบัณฑิตให้ก็เชื่อได้ว่าเสียงสรรเสริญนั้นมาจากคุณธรรมหรือการทำความดี การทำชั่ว คือ การกระทำที่ไร้คุณธรรม ที่ว่าได้ ชั่วก็เพราะมีนิสัยชั่วเกิดขึ้นในจิต ถ้าทำบ่อยๆ นิสัยชั่วก็พอกพูนขึ้นเรื่อยๆ จนเกาะแน่นเป็นลักษณะนิสัยของผู้ที่นั้นยากที่จะแก้ไขได้ เหมือนดินพอกหางหมูความชั่วหรือนิสัยชั่วที่พอกพูนขึ้นเรื่อยๆ นั้นย่อมชักนำเขาไปในทางที่ชั่วในที่สุดเขาก็จะพบกับหายนะอย่างไม่มีทางหลีกเลี่ยงได้ เพราะวิบากชั่วซึ่งแฝงอยู่ในจิตของเขานั้นเองจะคอยกระซิบ กระตุ้นเตือนให้บุคคล ผู้ที่นั้นคิดพูด กระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งอันจะนำไปสู่ผลร้าย คือทำให้เขาตัดสินใจผิดเมื่อถึงคราวที่กรรมจะให้ผลเพราะวิบากแก่กล้าสุกรอบแล้วนั้น แม้คนมีปัญญาที่อับปัญญาซึ่งท่านเปรียบว่า นกแร้งมีสายตาไกลสามารถมองเห็นซากศพได้เป็นร้อยโยชน์ แต่พอถึงคราวเคราะห์(ถึงคราวกรรมจะให้ผล)บ่วงอยู่ที่ใกล้ก็มองไม่เห็น เดินเข้าไปติดบ่วงจนได้ ตรงกันข้าม ถ้าถึงคราวกรรมดีจะให้ผล วิบากแห่งกรรมซึ่งสั่งสมอยู่ในจิตย่อมบันดาลให้เขาทำ พูด คิดไปในทางที่ถูกอันจะนำไปสู่ผลดีอันนั้น พิจารณาในแง่นี้แล้ว ควรเว้นกรรมชั่ว สั่งสมแต่กรรมดี เพื่อจะได้ มีวิบากอันดีอยู่ในจิต นี่คือ การทำดีได้ดีทำชั่วได้ชั่ว ย้ำอีกทีว่า คนประพฤติกะทำอย่างใดย่อมได้ความเป็นอย่างนั้นขึ้นในตน เช่น หัดเป็นโจรเป็นนักเลง ย่อมได้ความเป็นโจรเป็นนักเลงขึ้นในตนหัดเป็นคนดีในทางไหน ย่อมได้ความเป็นคนดี ในทางนั้นขึ้นในตน

เกณฑ์ตัดสินความดีความชั่วในคัมภีร์พระพุทธศาสนาแห่งของกรรมให้ถือเอาเจตนาเป็นหลักตัดสินว่าเป็นกรรมหรือไม่ และในแง่ที่ว่ากรรมนั้นดีหรือชั่วให้พิจารณาตามเกณฑ์หลักคือการตัดสินด้วยความเป็นกุศลหรือ

<sup>๔๒๑</sup> วิมหา. (ไทย) ๑/๑๖๗/๑๓๙.

<sup>๔๒๒</sup> ผศ. ชำนะ พาชี, **จริยศาสตร์**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๑๖-๑๗.

<sup>๔๒๓</sup> พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), **พุทธธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๑๖๔.

เป็นอกุศลโดยพิจารณาดังนี้

๑. เกณฑ์หลัก คือ เกณฑ์ที่ตัดสินด้วยความเป็นกุศลหรือเป็นอกุศลโดยพิจารณา มูลเหตุว่าเป็นเจตนา เกิดจากกุศลมูลหรือเกิดจากอกุศลมูล และพิจารณาตามสภาวะว่าเป็นสภาพเกื้อกูลแก่ชีวิตจิตใจหรือไม่ทำให้จิต สบาย ไร้โรคปลอดโปร่งผ่องใสสมบูรณ์หรือไม่ส่งเสริมหรือบั่นรอนคุณภาพและสมรรถภาพของจิต ช่วยให้กุศล ธรรมทั้งหลายเจริญงอกงามขึ้นอกุศลธรรมทั้งหลาย

ลดน้อยลงหรือทำให้กุศลธรรมลดน้อยลงอกุศลธรรมทั้งหลายงอกงามขึ้นตลอดจนมีผลต่อบุคลิก ภาพอย่างไร

๒. เกณฑ์ร่วม ใช้เป็นเกณฑ์สำหรับตัดสินการกระทำหรือพฤติกรรมที่มีความซับซ้อนไม่ว่าจะโดย มโนธรรมต่อสังคมการยอมรับของบัณฑิต วิธีการในการกระทำ และผลของการกระทำที่มีต่อตนเองและสังคมซึ่ง การกระทำหรือพฤติกรรมที่มีความซับซ้อนกันนี้จะใช้เจตนาเพียงอย่างเดียวตัดสินนั้นเป็นการไม่เพียงพอได้แก่

๑) ไข้โมธรรม คือ ความรู้สึกผิดชอบชั่วดีของตนเองพิจารณาว่าการที่กระทำนั้น ตนเองดีเทียบตนเองได้หรือไม่ เสียความเคารพตนหรือไม่ ๒) พิจารณาความยอมรับของวิญญูหรือนักปราชญ์หรือบัณฑิตชนว่าเป็นสิ่งทีวิญญู ยอมรับหรือไม่ ขึ้นชมสรรเสริญหรือตำหนิติเตียน ๓) พิจารณาลักษณะและผลของการกระทำต่อตนเอง ต่อผู้ อื่นเบียดเบียนตน เบียดเบียนผู้อื่น ทำตนเองหรือผู้อื่นให้เดือดร้อนหรือไม่ เป็นไปเพื่อประโยชน์สุข หรือเป็นไป เพื่อโทษทุกข์ทั้งแก่ตนและผู้อื่น

ในส่วนของการประยุกต์ใช้เกณฑ์ดี-ชั่วนั้น นำหลักเกณฑ์ดังกล่าวมาหาข้อวินิจฉัยเกี่ยวกับกรณีที่เป็น ที่ถกเถียงกัน เช่น ประเด็นการฆ่าตัวตาย ซึ่งเมื่อใช้เกณฑ์ตัดสินความดีชั่วในทางพระพุทธศาสนาตัดสินนั้นสรุป ได้ว่า เป็นบาปอย่างหนักเลยทีเดียว อีกทั้งประเด็นการทำโคลนนิ่ง การทำแท้ง และการทำกาารุณยฆาต เมื่อใช้ หลักการและเหตุผลในทางพระพุทธศาสนาตัดสินก็ถือว่าเป็นการกระทำที่เป็นบาปเช่นเดียวกัน ถึงแม้ว่าการกระทำดังกล่าวจะทำให้ไปด้วยความจำเป็นก็ตาม ก็ยังถือว่าเป็นบาปอยู่ดี

เกณฑ์ตัดสินความดีสิ่งที่ว่า “ดี” นั้นจะต้องมีองค์ประกอบคือ <sup>๕๒๔</sup>

๑. ทำแล้วตนเองไม่เดือดร้อน
๒. ทำแล้วคนอื่นไม่เดือดร้อน
๓. บัณฑิต/ปราชญ์/ผู้รู้ไม่ติเตียน

## ๕. สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

พระพุทธศาสนาไม่ได้เขียนเกณฑ์การตัดสินความดีความชั่วไว้อย่างละเอียด ในพระไตรปิฎก แต่ อาศัยพุทธพจน์บ้างและคำสั่งสอนตามสถานที่ต่างๆ บ้าง ก็สามารถช่วยในการตัดสินความดีความชั่วได้ในระดับ ที่เรียกได้ว่าสังคมส่วนใหญ่หรือแม้แต่โลกตะวันตกยอมรับได้เลยทีเดียว พระพุทธศาสนาเชื่อว่าการกระทำที่ชื่อ ว่า “ดีหรือชั่ว” นั้นต้องเป็นการกระทำที่มีความจงใจหรือเจตนา และยังเชื่ออีกต่อไปว่าการกระทำที่ใดๆ ไม่มี เจตนาการกระทำนั้นไม่ชื่อว่าดีหรือชั่ว การกระทำนั้นสามารถแสดงออกได้สามทางคือ กาย วาจาและใจโดยทั่วๆ ไป การกระทำใดๆที่เกิดจาก “กุศลมูลจิต” คือจิตอันเป็นกุศลคือคุณธรรมหรือความดีนั่นเอง ตรงกันข้ามการกระทำ

<sup>๕๒๔</sup> พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุง**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๑๗๙-๑๘๑.

<sup>๕๒๕</sup> วิชระ งามจิตฺตเจริญ, **พุทธศาสนาเถรวาท**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๒), หน้า ๓๑๘ - ๓๒๒.

ทำให้เกิดจาก”อกุศลมูลจิต” (โลก โภจร หลง อย่างใดอย่างหนึ่งหรือรวมกัน)ก็คือความชั่ว แต่ก็มีบ่อยครั้งที่การกระทำของมนุษย์ซับซ้อนมากกว่านี้ ความซับซ้อนของการกระทำที่วุ่นวายนี้ทำให้เราๆ ท่านๆ ตัดสินใจไม่ถูกว่านั่นดีนั้นชั่ว

เกณฑ์ตัดสินความดีของพุทธปรัชญาเถรวาทนั้น เป็นหลักการหรือแนวทางในการดำเนินชีวิตที่ดีในสังคม ที่ประเสริฐ อันเป็นวิธีการ หรือเครื่องมือในการเข้าสู่จุดมุ่งหมาย(นิพพาน) อันเป็นประโยชน์สูงสุด (ความดีสูงสุด) เป็นอุดมคติของชีวิตที่ครอบคลุมถึงเกณฑ์ตัดสินว่า “การกระทำใดดีหรือไม่ดี ควรหรือไม่ควร” <sup>๔๒๕</sup> ดังนั้นเกณฑ์ตัดสินความดีที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้บุคคลมีชีวิตที่ดี ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน สามารถอยู่ร่วมกันเป็นสังคมได้เป็นอย่างดี มีความสุข และทำให้มีการดำเนินชีวิตที่ดี การครองชีพได้อย่างประเสริฐ เพราะฉะนั้น เกณฑ์ตัดสินความดีจึงเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตที่ดีของชาวพุทธ จึงสรุปว่า เกณฑ์ตัดสินความดีของพุทธปรัชญาเถรวาทได้เป็น ๓ ระดับ ด้วยกัน คือ ๑) เกณฑ์ตัดสินความดีขั้นพื้นฐาน ได้แก่ศีล ๕ (five precepts) หมายถึง หลักธรรมที่ควรงดเว้น ๕ ประการ ซึ่งเป็นข้อปฏิบัติฝ่ายศีลธรรมเบื้องต้น ๒) เกณฑ์ตัดสินความดีขั้นกลาง จริยธรรมที่มีไว้ให้บุคคลปฏิบัติ เพื่อยกระดับคุณธรรมและจริยธรรมให้สูงขึ้น ได้แก่ กุศลกรรมบถ ๑๐ และ

เว้นอกุศลกรรมบถควบคู่กันไปด้วย ๓) เกณฑ์ตัดสินความดีขั้นสูง เป็นจริยธรรมระดับสูงสุดอันเป็นทางที่บุคคลประพฤติปฏิบัติตามแล้วจะห่างไกลจากข้าศึกภายใน คือ กิเลสเครื่องเศร้าหมอง ได้แก่ อริยอัฐฐังกมรรคหรือเรียกอีกอย่างหนึ่งมรรคมืองค์ ๘ (นิพพาน)ในเกณฑ์ตัดสินความดีของพุทธปรัชญาเถรวาทนั้น มีเกณฑ์ตัดสินถึงคุณค่าเชิงจริยศาสตร์ ซึ่งเป็นหลักการสำหรับเป็นเกณฑ์วินิจฉัยความดีและความชั่ว ลักษณะที่เป็นข้อตัดสินความดีในพุทธปรัชญาเถรวาทนั้น โดยอาศัยการกระทำ ๒ ลักษณะเป็นตัวจำแนก คือการกระทำใดที่มีรากฐานมาจากกุศลมูล ถือว่า เป็นการกระทำที่ดีมีประโยชน์มีคุณค่า ส่วนการกระทำที่มีรากฐานมาจากอกุศลมูลถือว่าเป็นการกระทำที่เป็นฝ่ายชั่ว ซึ่งมีหลักสำหรับพิจารณาตัดสินว่าอะไรดี อะไรชั่ว อะไรผิด อะไรถูก อะไรควร อะไรไม่ควร โดยสามารถสรุปเป็นหลักพิจารณาได้ดังนี้ คือ เจตนาของการกระทำบทพุทธบัญญัติ พฤติกรรมของจิต ผลของการกระทำและผลของการปฏิบัติ จากการตัดสินความดีสูงสุดในพุทธปรัชญาเถรวาทได้นั้น ต้องลงมือปฏิบัติเอง <sup>๔๒๖</sup> พิสูจน์ให้เห็นจริงด้วยตนเองนั่นแหละจึงจะได้ชื่อว่า รู้จักกฎเกณฑ์ในการตัดสินความดีที่ถูกต้องจริงโดยไม่ต้องให้ใครมาหลอกลวงได้

<sup>๔๒๖</sup> วิทย์ วิศทเวทย์, จริยศาสตร์เบื้องต้น, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๑๙), หน้า ๕๙-๑๒๒.

## บรรณานุกรม

- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎก ภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์  
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.
- บุญมี แทนแก้ว. **จริยศาสตร์ (ETHICS)**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพฯ: โอ.เอส.พรีนติ้งเฮ้าส์, ๒๕๕๐.
- ผศ. ชำนาญ พาสื่อ. **จริยศาสตร์**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณ์บรรณาคาร, ๒๕๔๗.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). **พุทธธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,  
๒๕๔๑.
- พระพรหมคุณาภรณ์. (ป.อ.ปยุตโต). **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุง**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์  
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.
- วศิน อินทสระ. **พุทธจริยศาสตร์**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ธรรมดา, ๒๕๔๙.
- วัชร งามจิตรเจริญ. **พุทธศาสนาเถรวาท**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,  
๒๕๕๒.
- วิทย์ วิศทเวทย์. **จริยศาสตร์เบื้องต้น**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๑๙.

## ศึกษาวิเคราะห์โทษจากการล่วงละเมิดสิกขาบทเสขียวัตถ์

### AN ANALYTICAL STUDY OF THE FAULTS FROM VIOLATION OF SEKHIYAVATTAS

พระสุภเกษม กิตติธโร (เมืองสันเขียะ)\*

#### บทคัดย่อ

บทความวิจัยเรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์โทษจากการล่วงละเมิดสิกขาบทเสขียวัตถ์” มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ ๑) เพื่อศึกษาต้นบัญญัติของการบัญญัติสิกขาบทเสขียวัตถ์, ๒) เพื่อศึกษาหลักการเหตุผลในการบัญญัติสิกขาบทเสขียวัตถ์, ๓) เพื่อศึกษาโทษที่เกิดจากการล่วงละเมิดในสิกขาบทเสขียวัตถ์ ผลการวิจัยพบว่า เสขียวัตถ์สิกขาบท มีต้นบัญญัติจากภิกษุฉัพพัคคีย์ได้แก่พระปณฺฑกะ พระโลหิตกะ พระเมตติยะ พระภุมมกะ พระอัสสชิ และพระปุนฺัพพสุกะ เดิมที เป็นสหายนตั้งแต่ก่อนบวช อาศัยอยู่ในกรุงสาวัตถี เมื่อบวชแล้วได้มีสมณญาณามปรากฏในพระพุทธศาสนาว่า “ฉัพพัคคีย์” หมายถึง ภิกษุที่มีพวก ๖ รูป ซึ่งพวกท่านทั้ง ๖ รูปเป็นภิกษุกลุ่มหนึ่งที่ประพฤติตนไม่เหมาะสม เหตุเนื่องจากอาศัยความคึกคะนองและความดื้อรั้นอันเป็นอุปนิสัยส่วนตัวและความไม่ละอายต่อความผิด ไม่มีความเอื้อเฟื้อต่อพระวินัย ได้สร้างความเสียหายให้เกิดขึ้นแก่พระพุทธศาสนาอย่างมาก เป็นกลุ่มภิกษุที่เป็นต้นเหตุให้พระพุทธองค์ทรงบัญญัติสิกขาบทมากที่สุด ซึ่งจัดเป็นอาทิภิกษุมีโทษ คือต้นบัญญัติและอนุบัญญัติจำนวน ๒๒๗ สิกขาบทได้แก่ ปาราชิก ๔ สิกขาบท, สังฆาทิเสส ๑๓ สิกขาบท, นิสสัคคียปาจิตตีย์ ๓๐ สิกขาบท, ปาจิตตีย์ ๙๒ สิกขาบท, ปาฏิเทศนียะ ๔ สิกขาบท และเสขียวัตถ์ ๗๕ สิกขาบท นอกจากนี้ยังเป็นต้นบัญญัติแห่งสิกขาบทนอกพระปาฏิโมกข์อีกจำนวนมากพระพุทธบัญญัติเป็นกฎระเบียบข้อบังคับที่พระพุทธเจ้าตั้งไว้เพื่อปกครองภิกษุให้ประพฤติเรียบร้อยดีงาม ถือเป็นรากแก้วของพระพุทธศาสนาเรียกว่า “พระวินัย หรือ คีล ๒๒๗ ข้อ” ซึ่งเกิดขึ้นจากการที่มีภิกษุประพฤติไม่ถูกต้องเหมาะสมหรือประพฤดิเสียหายขึ้น จนชาวบ้านพากันตำหนิโทษนา ทรงแรับทราบแล้วจึงให้ประชุมสงฆ์ ได้ส่วนได้ความจริงแล้วจึงทรงบัญญัติเป็นข้อห้ามไว้

หลักการและเหตุผลที่ทรงบัญญัติขึ้นมานั้น เพราะพระองค์ได้ทรงเล็งเห็นแล้วว่า จะเกิดผลดีในภายภาคหน้าแก่ศาสนาของพระองค์ เมื่อภิกษุและภิกษุณีเกิดขึ้นในพระพุทธศาสนาและกระทำความผิดพระพุทธเจ้าได้ทรงบัญญัติสิกขาบท โดยทรงตั้งเป้าหมายไว้ ๑๐ ประการ คือ

- |   |  |
|---|--|
| ๑. ให้เป็นที่ยอมรับของสังคม               | ๖. กำจัดอาสวะอันจะบังเกิดขึ้นในอนาคต       |
| ๒. ให้สังคมมีความสุข                      | ๗. ความเสื่อมใสของคนที่ยังไม่เสื่อมใส      |
| ๓. ช่มบุคคผู้สอนยาก                       | ๘. ความเสื่อมใสยิ่งของคนที่ยังเสื่อมใสแล้ว |
| ๔. ความผาสุกแห่งภิกษุ                     | ๙. ความตั้งมั่นแห่งพระสัทธรรม              |
| ๕. ปิดกั้นอาสวะที่จะบังเกิดขึ้นในปัจจุบัน | ๑๐. เอื้อเฟื้อพระวินัย                     |

\*นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์

ถ้าหากภิกษุและภิกษุณีประพฤติเสียหายจากการแสดงพฤติกรรมต่างๆที่เรียกว่าความผิด พระพุทธเจ้าทรงประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบท โดยมีวัตถุประสงค์ คือ เพื่อสำรอกโรค, สร้างความเมา, ดับกระหาย, ถอนอาลัย, ตัดวิญญู, สิ้นตันทา, คลายกำหนด, ดับ, นิพพาน พระพุทธเจ้าได้ทรงบัญญัติสิกขาบทในส่วนที่เป็นเสขียวัตร ซึ่งเป็นสิกขาบทที่ให้พระภิกษุสงฆ์พึงสำเหนียกไว้ มีจำนวน ๗๕ สิกขาบทสิกขาบทเสขียวัตรแบ่งเป็น ๔ กลุ่มตามสาระสำคัญดังนี้, กลุ่มที่ ๑ ว่าด้วยธรรมเนียมควรประพฤติในเวลาเข้าหมู่บ้านเริ่มตั้งแต่การนุ่งห่มเรียบร้อยในขณะที่อยู่ชุมชนการสำรวมระวังอิริยาบถการพูดคุยกันให้อยู่ในลักษณะที่เหมาะสมเมื่ออยู่ในชุมชน, กลุ่มที่ ๒ ว่าด้วยธรรมเนียมในการรับบิณฑบาตเริ่มตั้งแต่อิริยาบถในการรับบิณฑบาตการขบฉันอย่างเป็นระเบียบเรียบร้อย, กลุ่มที่ ๓ ว่าด้วยธรรมเนียมในการแสดงธรรมเริ่มตั้งแต่การแสดงธรรมอย่างถูกกาลเทศะไม่แสดงธรรมแก่บุคคลผู้อยู่ในอาการไม่เคารพธรรม, กลุ่มที่ ๔ ว่าด้วยธรรมเนียมในการถ่ายอุจจาระปัสสาวะและบ้วนน้ำลาย

ในส่วนของโทษที่เกิดจากการล่วงละเมิดในสิกขาบทเสขียวัตรนั้น เสขียวัตรถือว่าเป็นสาธารณบัญญัติทั้งภิกษุสงฆ์และภิกษุณีสงฆ์ถ้ามีการล่วงละเมิดมีโทษปรับอาบัติก็เพียงทุกกฐซึ่งคนทั่วไปอาจคิดว่า เป็นอาบัติเล็กน้อยแต่เมื่อเป็นโลกวัชชะความผิดที่ชาวโลกติเตียนก็ถือเป็นความประพฤติชั่วเพราะคำว่าทุกกฐแปลว่า “กระทำชั่ว”

คำสำคัญ: โทษ, ล่วงละเมิด, เสขียวัตร

## Abstract

The purposes of the thesis entitled “An Analytical Study of the Punishment for the Offenses against the Rules of Sekhiyavattas were 1) to study the original cases of the Buddha’s laying down the rules of Sekhiyavattas, 2) to study the rational principles of the Buddha’s laying down the rules of Sekhiyavattas, and 3) to study the punishment for the offenses against the rules of Sekhiyavattas. From this study, it was found that the original cases of the Buddha’s laying-down were six ascetics whose names were Panduka, Lohitaka, Mettiya, Bhummajaka, Assaji, and Punabbasuka. Before their ordination, they all were friends who lived in Savatthi City. After they were ordained as Bhikkhus (ordained monks) in Buddhism, they were named “Chabbaggiya” meaning six ascetics who conducted themselves improperly because of their personal habits of impiety, shamelessness and stubbornness towards the wrong-doing and the monastic rules. They extremely undermined Buddhism and became the originals of the Buddha’s laying-down called Adikammika, that is, the original cases of the Buddha’s laying down the ๒๒๗ root-rules and additional rules, namely 4 Parajikas, 13 Sanghadisesas, 30 Nissaggiyapacittiyas, 92 Pacittiyas, 4 Patidesaniya, and 75 Sekhiyavattas. Apart from this, there were several rules out of the codes of the fundamental rules. The Buddhist rules mean the rules and the orders which the Buddha laid down for regulating the monks’ actions. They were the roots of Buddhism called “Vinayas” or 227 precepts which were laid down by the Buddha because of

the monks' misconducts criticized by the lay people. After investigating and knowing the fact, the Buddha laid down the monastic rules.

According to the rational principles of the Buddha's laying down, whenever one of these cases acted in an improper way by Bhikkhus (ordained monks) and Bhikkhunis (ordained nuns) was brought to the Buddha's attention, he would lay down a rule establishing a suitable punishment for the offense, as a deterrent to future misconduct. To be the benefit to his Buddhism in the future, the Buddha regulated the rules with 10 targets as follows:

1. to be socially accepted
2. to enhance social happiness
3. to control a stubborn person
4. to enhance monks' happiness
5. to stop all defilements in the present
6. to get rid of all defilements in the future
7. to be benefit for un-believers
8. to be benefit for believers
9. to keep Suddhamma's persistence
10. to pay respect to Vinayas (the disciplines)

Owing to Bukkhus and Bukkhunis' misconducts, the Buddha laid down the rules for the purpose of crossing lust, reviving delusion, stopping thirst, detaching mournfulness, ending the circle of rebirth, terminate sensuality, relieving sexual desire, extinguishing, and Nibbana.

The Buddha laid down the 75 rules of Sekhiyavattas for monks' attention, divided into four groups as follows:

The first group consists of the traditions that should behave properly in the village such as the costume, the physical movement, and the talks in a suitable way while staying in the community.

The second group consists of the traditions of receiving food and chewing food in a good manner.

The third group consists of the traditions of sermon—giving a sermon properly and no permission for a person who does not pay respect to Dhamma or the Buddha's teaching. The fourth group consists of the traditions of defecation, urination, and spit.

On the other hand, the punishment for the offenses against the rules of Sekhiyavatta was regarded as a public regulation for Bukkhus and Bukkhunis. If one of these members violates the rules of Sekhiyavatta, he/she will be punished for an offence of wrongdoing, which is a simple offence. However, it may be misconducts criticized by the lay people and become a bad behavior because the word "Dukkata" (an offence of wrongdoing) means a misdemeanor.

**Keywords:** Faults, Violation, Sekhiyavattas



## ๑. บทนำ

พระวินัยนั้นเป็นกฎข้อบังคับ ที่นำผู้ประพฤติปฏิบัติตามให้วิเศษนำผู้ประพฤติปฏิบัติตามให้เป็นผู้เห็นแจ้ง นำผู้ประพฤติปฏิบัติตามให้มีคุณธรรมต่างๆ เพราะพระวินัยนั้นมีนัยต่าง ๆ มีนัยพิเศษ และเป็นกฎฝีกกาย และวาจา<sup>๔๒๗</sup> การที่พระพุทธเจ้า ทรงบัญญัติพระวินัยปกครองคณะสงฆ์นั้น ทรงบัญญัติในเมื่อมีภิกษุก่อเรื่องเสียหายขึ้น เป็นที่ตำหนิติเตียน ของคณะสงฆ์ และประชาชนทั้งที่นับถือพระพุทธศาสนาและมีได้นับถือ การปรับโทษนั้น ที่มีโทษทางบ้านเมือง ก็ทรงปรับอนุวัตรตามทางบ้านเมือง เช่น ทางบ้านเมืองปรับโทษ ผู้กระทำความผิดในเรื่องนั้น ๆ ถึงประหารชีวิต ก็ทรงปรับโทษภิกษุผู้กระทำความผิดในเรื่องเดียวกันนั้นถึงขาดจากความเป็นภิกษุ<sup>๔๒๘</sup> นอกจากนี้ก็ทรงปรับโทษตามสมควรแก่โทษานุโทษจากพฤติกรรมต่างๆ ที่ภิกษุประพฤติเสียหาย จนพระพุทธเจ้าต้องทรงบัญญัติพระวินัยควบคุมความประพฤติ เพื่อความเรียบร้อย ดึงงามของสงฆ์ ในสังฆมณฑลและความเจริญของพระพุทธศาสนาสืบไปนั้นที่ปรับโทษอย่างเบา โดยเฉพาะอาบัติทุกกฏ ในสิกขาบทเสขียวัตร แม้จะเป็นการแสดงออกมาในทางที่ไม่เหมาะสม แก่สมณะภาวะของตน เช่น ฉันทแลบลิ่น และฉันทดั่งจับๆ ฉันทดั่งชูดๆ ฉันทเสียมือ ฉันทเสียริมฝีปาก โดยไม่สำรวมแล้วต้องอาบัติทุกกฏ เป็นอาการที่ขาดความสำรวมอย่างสัตว์เดรัจฉาน

อาบัติทุกกฏในสิกขาบทแห่งเสขียวัตร ที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติในฝ่ายภิกษุสงฆ์ เสขียวัตร วัตรที่ภิกษุจะต้องศึกษา เป็นธรรมเนียมที่เกี่ยวกับมารยาท ที่ภิกษุพึงสำเหนียก หรือพึงฝึกฝนปฏิบัติ เป็นสิกขาบทที่ภิกษุสงฆ์พึงศึกษา และรับประพฤติปฏิบัติ มีจำนวน ๗๕ สิกขาบท หมวดสารูปที่หนึ่งมี ๒๖ สิกขาบท ธรรมเนียมที่ควรประพฤติเวลาเข้าบ้าน หมวดโภชนาปฏิบัติสองมี ๓๐ สิกขาบท ธรรมเนียมรับบิณฑบาตและฉันอาหาร หมวดธัมมเทศนาปฏิสังขยที่สามมี ๑๖ สิกขาบท ธรรมเนียมที่ไม่ให้แสดงธรรมแก่บุคคลผู้แสดงอาการไม่เคารพ และหมวดปกิณกะที่สี่มี ๓ สิกขาบท ธรรมเนียมถ่ายอุจจาระปัสสาวะ และบ้วนน้ำลาย รวมทั้งหมดมีจำนวน ๗๕ สิกขาบท

ด้วยเหตุนี้ นี้ ผู้วิจัยต้องการศึกษาวิเคราะห์โทษจากการล่วงละเมิดเสขียวัตรสิกขาบท ของภิกษุในพระพุทธศาสนา เพื่อเป็นแบบอย่างในการตัดสินใจเกี่ยวกับต้องอาบัติทุกกฏในสิกขาบทเสขียวัตร เพื่อเป็นแบบอย่างในการปฏิบัติ ให้ถูกต้องตามพระธรรมวินัยสำหรับเป็นแนวทางในการศึกษาค้นคว้าสืบไป

## ๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๒.๑ เพื่อศึกษาต้นบัญญัติของการบัญญัติสิกขาบทเสขียวัตร
- ๒.๒ เพื่อศึกษาหลักการและเหตุผลในการบัญญัติสิกขาบทเสขียวัตร
- ๒.๓ เพื่อวิเคราะห์โทษที่เกิดจากการล่วงละเมิดในสิกขาบทเสขียวัตร

## ๓. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาวิจัยในเชิงคุณภาพโดยเป็นการศึกษาค้นคว้าทางคัมภีร์พระพุทธศาสนา งานวิจัยและเอกสาร (Documentary Research) โดยมีลำดับขั้นตอนดังต่อไปนี้

<sup>๔๒๖</sup> พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), *พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลธรรม*, พิมพ์ครั้งที่ ๑๖, (กรุงเทพฯ: บริษัท เอส.อาร์.พี.ริ้นดิงแมสโปรดักส์ จำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๒๘๗

<sup>๔๒๗</sup> วิมลหา. (ไทย) ๑/๙๑-๙๒/๖๐-๖๒.

### ๓.๑ ชั้นศึกษาเอกสาร

ศึกษาจากคัมภีร์ เอกสาร ข้อมูล ทั้งที่เป็นหนังสือ คือ พระไตรปิฎก เอกสารงานวิจัย ตำราวิชาการ บทความต่างๆ ข่าวสาร หนังสือพิมพ์ ค้นหาจากอินเทอร์เน็ต รวมทั้ง CD-ROM และอื่นๆ ที่มีข้อมูลเกี่ยวข้องต้นบัญญัติของการบัญญัติเสขียวัตร หลักการเหตุผลในการบัญญัติสิกขาบทเสขียวัตรและโทษที่เกิดจากการล่วงละเมิดในสิกขาบทเสขียวัตร

๓.๒ ขึ้นรวบรวมข้อมูล

๓.๓ ขึ้นวิเคราะห์ข้อมูล

๓.๔ ขึ้นเรียบเรียง รายงาน ข้อมูล

๓.๕ สรุปนำเสนอผลการวิจัย

## ๔. ผลการวิจัย

เสขียวัตร คือ ข้อปฏิบัติของพระภิกษุสงฆ์ตามหลักพระวินัยบัญญัติ มี ๗๕ ข้อจัดเป็น ๗ หมวด คือ หมวดที่ ๑ - ๖ หมวดละ ๑๐ ข้อ หมวดที่ ๗ สุดท้ายมี ๑๕ ข้อ สงเคราะห์ลงเป็น ๔ หมวดคือ <sup>๔๒๘</sup> หมวดสารูป เกี่ยวกับการนุ่งห่มและการเคลื่อนไหวอิริยาบถ หมวดโภชนาปฏิสังยุต เกี่ยวกับการฉันหรือรับประทานอาหาร หมวดธัมมเทศนาปฏิสังยุต เกี่ยวกับการแสดงธรรมหรือพูดจาในที่ชุมนุมชน และหมวดปภินณกะ เกี่ยวกับการถ่ายอุจจาระ ปัสสาวะ การบ้วนน้ำลายลงในที่สาธารณะ เสขียวัตรแม้จะเป็นวัตรปฏิบัติของพระภิกษุสงฆ์ แต่ก็สามารถนำมาปรับใช้ในสังคมไทยได้เป็นอย่างดี เสขียวัตร เป็นสาธารณบัญญัติทั้งภิกษุสงฆ์และภิกษุณีสงฆ์ ถ้ามีการล่วงละเมิดมีโทษปรับอาบัติก็เพียงทุกกฏ ซึ่งคนทั่วไปอาจคิดว่าเป็นอาบัติเล็กน้อย แต่เมื่อเป็นโลกวัชชะ ความผิดที่ชาวโลกติเตียน ก็ถือเป็นความประพฤติชั่ว เพราะคำว่าทุกกฏแปลว่า “กระทำชั่ว” ในเสขียวัตร ๗๕ ญาติโยมฆราวาสนั้น สามารถกล่าวตักเตือนพระภิกษุที่ประพฤติตัวไม่เหมาะสมได้ ถือเป็นหนทางหนึ่ง ที่ทำนุบำรุงสืบต่ออายุของพระพุทธศาสนาให้ยั่งยืนยาวนาน <sup>๔๓๐</sup> แต่ในผู้ที่สติปัญญาอ่อนที่ไม่สามารถแยกแยะดีชั่วถูกผิดได้ ย่อมถือว่าเป็นเรื่องที่เหมาะสมและสมควร ทั้งนี้ก็ขึ้นอยู่กับเจตนาว่า การทำหนิตติเตียนนั้นๆ เป็นไปในทางกุศลหรืออกุศล ซึ่งเป็นเรื่องปัจเจกบุคคลอย่างแท้จริง เพราะถึงแม้จะเป็นคำพูดคำเดียวกัน แต่เจตนาต่างกัน ผลแห่งวิบากกรรมก็ย่อมต่างกัน เราจึงต้องวกกลับมาสำรวจใจตนให้มากด้วย

สิกขาบทแต่ละสิกขาบทที่ภิกษุจะได้ชื่อว่าล่วงละเมิดแล้วนี้ประกอบด้วยหลายบทสิกขาบททั้งหมด ทั้งของภิกษุสงฆ์และภิกษุณีสงฆ์ โดย สรุพมี ๒ ประเภท คือโลกวัชชะและปณณัตวัชชะ <sup>๔๓๑</sup> แม้อาบัติที่เกิดจากการล่วงละเมิดสิกขาบทนั้นๆ ว่าโดยโทษ ก็มี ๒ ประเภทเช่นกัน คือ โลกวัชชะและปณณัตวัชชะ <sup>๔๓๒</sup> การปรับโทษโลกวัชชะนั้นแม้ไม่เป็นความผิดตามพระวินัย แต่ก็เป็โลกวัชชะ คือ ถูกตำหนิติเตียนได้ ว่าไม่เหมาะสมไม่ควรแก่สมณะ เช่น สุบบุหรืในที่สาธารณะ ส่งเสียงดังในที่ชุมชน ไม่เอื้อเพื่อแก่สตรีและเด็ก แต่ทั้งนี้ทั้งนั้น “โลกวัชชะ” ความผิดที่ชาวโลกติเตียนนั้น การติเตียนของชาวโลกเอาเป็นประมาณไม่ได้ เพราะชาวโลกส่วนมาก อะไรชอบก็

<sup>๔๒๘</sup> สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส, นวโกวาทในเสขียวัตร, พิมพ์ครั้งที่ ๖๗, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๓๓),

หน้า ๒๑-๒๖.

<sup>๔๒๙</sup> พิฑูร มลิวัลย์, อธิบายวินัยสำหรับนักธรรมชั้นตรี, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๑), หน้า ๑๕.

<sup>๔๓๐</sup> วิ.อ. (ไทย) ๑/๔๒/๒๓๙.

<sup>๔๓๑</sup> ที.สี. (ไทย) ๙/๕๔๘/๒๔๐.

<sup>๔๓๒</sup> พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ. ๙ ราชบัณฑิต), พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ “คำวัด”, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๑), หน้า ๕๕๐.

สรรเสริญ อะไรไม่ชอบก็ติเตียนขึ้นอยู่กับการยอมรับหรือชิงของคนนั้นกลุ่มนั้น การดำเนินเป็นอัตนีสัย จึงเอามาเป็นมาตรฐานวัดผิดถูกไม่ได้มากนัก <sup>๔๓๓</sup> อีกประการหนึ่ง แม้ความผิดตามที่พระวินัยบัญญัติไว้ ชาวโลกอาจติเตียนหรือไม่ติเตียนก็ได้เพราะอยู่กับจารีตท้องถิ่นนั้นๆ พระภิกษุฉันอาหารในเวลาวิกาล แม้พระวินัยจะบัญญัติห้ามไว้ก็ตาม แต่บางท้องถิ่นเห็นว่าเป็นความผิดร้ายแรง แต่กับอีกบางท้องถิ่นกลับไม่ตำหนิติเตียน นอกจากไม่ตำหนิติเตียนแล้วยังส่งเสริมให้ภิกษุฉันอาหารมือเย็นเสียอีก หากพระภิกษุได้ล่วงละเมิดในสิกขาบทข้อเสขียวัตร จะส่งผลแก่ตัวภิกษุเองซึ่งถือว่าผิดวินัยที่พระพุทธเจ้าได้สั่งสอนไว้และจะต้องปรับอาบัติทุกกฏซึ่งก็จะทำให้เป็นพระภิกษุพร่องในศีลเป็นมลทินแก่ตัวเองถึงแม้ว่าจะละเมิดในสิกขาบทเล็กน้อยก็ตาม นอกจากโทษที่เกิดขึ้นกับตัวพระภิกษุซึ่งทำให้ตนมีมลทินไม่บริสุทธิ์ในศีลแล้วยังจะส่งผลต่อความศรัทธาของพุทธศาสนิกชนอีกด้วย ทำให้เกิดการขาดความเชื่อมั่นในหลักธรรมวินัยที่เป็นเครื่องมือสำคัญในการกล่อมเกล่าจิตใจของพระภิกษุที่เข้าไปบวชในพระพุทธศาสนาว่าไม่ได้ก่อให้เกิดผลในเชิงบวกต่อการปรับเปลี่ยนพฤติกรรม <sup>๔๓๔</sup> ทั้งนี้โทษที่จะลงแก่พระภิกษุหรือสามเณรที่กระทำความผิดมี ๔ สถาน คือ ๑.ให้สละสมณเพศ ๒.ตำหนิโทษ ๓.ภาคทัณฑ์ และ ๔.ว่ากล่าวตักเตือน แต่หากเป็นโทษที่พระรูปนั้นประพฤติไม่เหมาะสมกับสมณสรูป หรือโลกวัชชะ โทษที่จะลงแก่พระภิกษุหรือสามเณรที่กระทำความผิดคือการว่ากล่าวตักเตือนเท่านั้น <sup>๔๓๕</sup>

## ๕. สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

หลักปฏิบัติในเสขียวัตรทั้ง ๗๕ ข้อนั้น ถือว่าเป็นมารยาทที่ดีของพระสงฆ์ ที่จะช่วยให้ศาสนิกชนเกิดความเลื่อมใสศรัทธา ซึ่งจะสอดคล้องกับหลักกรรม ๑๕ <sup>๔๓๖</sup> คือ

๑. สัจวารศีล ประพฤติตนให้รู้และเข้าใจสิ่งดีชั่ว ในสาป บุญ คุณ โทษ ให้บริสุทธิ์ด้วยศีลให้รู้ว่ามีศีลเป็นปกติอยู่ในตน รู้ทัน หลุดพ้นจากความโกรธ โลภ หลงทั้งหลายทั้งปวง
๒. สัจรวมอินทรีย์ ระวังตนให้รู้ตัวทั่วพร้อมทั้ง ๖ ทวารนอก ๖ ทวารใน ที่จะเกิดสิ่งใดสิ่งหนึ่งจากการกระทำนั้น ๆ
๓. โภชนมัตตัญญูตา รู้จักประมาณตน รู้ตนให้พร้อม พอเหมาะ พอควรที่จะกระทำให้สิ่งใดสิ่งหนึ่งที่มีจะเกิดขึ้น ในอาหาร การกิน การใช้จ่าย
๔. ชาริยานุโยคะ พิจารณาควบคุมรู้้อยู่ในการกระทำที่พึงประพฤติปฏิบัติให้อยู่ในการสังวรศีล สัจรวมอินทรีย์ โภชนมัตตัญญูตาทั้ง ๓ ข้อให้ถูกต้อง
๕. ศรัทธา เชื่อมั่นในหลักธรรมคำสอน ปฏิบัติตน รู้ตน เชื่อมั่นในตนว่าปฏิบัติอยู่ในทางที่ถูกต้องดีงาม มีผลเกิดแล้ว เห็นผลแล้ว พากเพียรตั้งใจประพฤติปฏิบัติให้เกิดผลยิ่งขึ้น
๖. หิริ มีความละอายแก่ใจตนเอง เมื่อรู้ว่าตนได้กระทำให้สิ่งใดสิ่งหนึ่งเกิดขึ้นทางกาย วาจา ใจ ในทางใดทางหนึ่งที่ดี ที่ไม่ถูกต้องแล้ว รู้จักผิดละอายตนเอง และจะไม่ทำสิ่งที่ดีนี้ให้เกิดขึ้นอีก

<sup>๔๓๓</sup> พระมหาสมทรง ดิลลโร (比丘นทต), “การศึกษาเสขียวัตรในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๖๓.

<sup>๔๓๔</sup> พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), *นิติศาสตร์แนวพุทธ*, (กรุงเทพฯ: มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๓), หน้า ๒๕.

<sup>๔๓๕</sup> พระเทพเวที (ประยูร ปยุตโต), *พระพุทธศาสนาในฐานะรากฐานของวิทยาศาสตร์*, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๑๑๓-๑๑๔.

<sup>๔๓๖</sup> พระธรรมปิฎก (ประยูร ปยุตโต), *พระพุทธศาสนากับวิทยาศาสตร์*, (กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๑๐๗.

๗. โอดตตปะ เกรงกลัวต่อบาปกรรมที่ตนได้กระทำให้สิ่งที่ไม่ถูกไม่ควร ไม่ดีไม่งาม ที่เกิดขึ้นนั้น ๆ ระหว่าง ควบคุมตนไม่ให้เกิดอีก

๘. พาหุสัจจะ เห็นอยู่รู้อยู่เข้าใจอยู่ในผลของการปฏิบัติที่ถูกตรงบริสุทธิ์แท้ พุดจริง ทำจริง มีความซื่อสัตย์ ตั้งใจทำจริง ให้อย่าง ๆ ขึ้นอีก

๙. วิริยะ พากเพียร ประพฤติปฏิบัติ กระทำตนให้ดีให้ได้ยิ่ง ๆ ขึ้นไปอีก

๑๐. สติ ควบคุมให้รู้ตัวทั่วพร้อม พิจารณาอยู่เป็นอยู่ในการกระทำทวารทั้ง ๖ ทวารนอก ๖ ทวารใน

๑๑. ปัญญา รู้แจ้งชัดในสิ่งที่เกิด ที่มี ที่ถูก ที่ควร ได้ยิ่ง ๆ ขึ้น ปลอยจิต วางจิต ทำจิตให้สงบเกิดญาณทั้ง ๔ ในตนแล้ว

๑๒. ปฐมฌาน เข้าสู่ความสงบระงับ จิตสงบ พันนิรณ ๕ ใจปลอดโปร่งติดอยู่ในอารมณ์เดียว (วิตก) มีวิจาร์ อ่านอยู่ในอารมณ์นั้น จิตเบิกบานเป็นหนึ่ง เป็นอิสระ

๑๓. ทุติฌาน ระงับวิตกวิจาร์ มีปีติสุข จิตคิดอ่านอะไร วางวิตก วิจาร์ จิตเบิกบานเสวยปีติสุขอยู่

๑๔. ตติยฌาน ระงับปีติ หหมดความรู้สึกปีติ มีสติสัมปชัญญะ ควบคุมตนเอง รู้ตนเอง ชัด ขณะจิตสงบ เสวยสุขอยู่

๑๕. จตุตถฌาน ระดับสุขเป็นอุเบกขา วางเฉย สุข จิตมองใส สงบ บริสุทธิ์ เป็นเอกัคคตาจิต จิตเป็นหนึ่ง ที่ประกอบด้วยมรรคมงคล ๘ ถูกต้อง

นอกจากนี้แล้วเสขียวัตตรยังเป็นกรอบมาตรฐานแห่งมรรยาทของพระสงฆ์ คือต้องการให้ทุกคนที่มาจากรวรรณะต่าง ๆ กิริยามารยาทซึ่งมันแตกต่างกันไปหมด พุดจาแตกต่างกันไป เห็นแล้วบางที่มันไม่น่าเลื่อมใส คราวนี้ก็ต้องการทำคนเห็นแล้วเกิดการเลื่อมใส ก็จะต้องสอนเรื่องเสขียวัตตร

ไม่ใช่เพียงแต่ให้รู้ ต้องเอามาปฏิบัติด้วย ในการพุด แม้แต่การครองผ้า ไม่ห่มรุงรัง เห็นแล้วไม่เกิดศรัทธาเลย คือเรามาอยู่ร่วมกัน เราต้องมีศีลที่เสมอกัน อย่างเสขียวัตตรเป็นการอบรมบ่มนิสัย เราจะเห็นอย่างตอนพระพุทธเจ้า สาวกชุดหนึ่งที่มีพระอาณนท พระอนุรุทธ ที่มาบวชพร้อมกับอุบาลี ซึ่งเป็นช่างตัดผม ก็มาบวชเวลาจะบวชเจ้าชายทั้ง ๕ บอกรับอุบาลีบวชก่อน ให้คนรับใช้บวชก่อน เพื่อว่าเมื่ออุบาลีบวชก่อน ๕ องค์ที่เป็นเจ้าบวชทีหลัง ก็ต้องไหว้ผู้บวชก่อน จะได้ลดทิฐิมานะ เดียวถ้าทั้ง ๕ องค์บวชก่อนแล้วอุบาลีบวชทีหลัง อุบาลีก็ต้องไหว้ก่อน ก็มีความรู้สึกว่านี่ลูกน้องเรา คนใช้ตน ก็ต้องการที่จะข่มทิฐิมานะของตน จะได้ลดมานะ เพราะฉะนั้นเรื่องเสขียวัตตร จึงเป็น ๑ ใน ๓ ของพระวินัยของพระทั้ง ๒๒๗ ข้อ พระพุทธเจ้าทรงถือว่าเป็นเรื่องสำคัญ เพราะว่าอาบัตินี้เป็นของผู้บวชเท่านั้น แต่ถ้าเป็นเรื่องกิริยามารยาทต่างๆ ในสังคม เราจะเข้าไปในสังคมที่ไหน เราต้องรู้จักระเบียบของสังคมนั้น <sup>๔๓๗</sup> ซึ่งหลักเสขียวัตตรสามารถนำไปปรับใช้ได้เป็นอย่างดี

พระวินัยบัญญัติ หรือสิกขาบทของภิกษุสงฆ์ แม้จะเป็นศีลข้อปฏิบัติของภิกษุสงฆ์ แต่ก็สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับสังคมไทยได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะเสขียวัตตร ซึ่งเป็นข้อปฏิบัติที่พระสงฆ์ต้องวางตัวให้เหมาะสมต่อหน้าชาวบ้าน อันเป็นที่ตั้งแห่งศรัทธาปสาทะ เป็นเรื่องที่พระสงฆ์และโรงเรียนหรือสถาบันการศึกษาต่างๆ ควรจะได้ส่งเสริมให้มีการอบรมเผยแพร่สู่ประชาชน โดยเฉพาะเด็กและเยาวชนอย่างกว้างขวาง เพราะชื่อว่ามีมรรยาททางสังคมก็คือบุคลิกภาพที่แสดงเป็นพฤติกรรมออกมาของบุคคลนั่นเอง ผู้สำเหนียกสำรวมในกิริยาอาการถือว่า มีอาจารย์ คือความประพฤติอันงาม น่าเลื่อมใสศรัทธา น่าเคารพนับถือ สังคมไทยเป็นสังคมพุทธ การสำรวมใน

<sup>๔๓๗</sup> พระธรรมปิฎก, พุทธธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพฯ: บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, ๒๕๔๓), หน้า ๑๙๘.

<sup>๔๓๘</sup> ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๓๑/๒๕๕.

เสขียวัตรก็เท่ากันได้แสดงว่าเป็นผู้มีสัปปุริสธรรม<sup>๔๓๘</sup> คือรู้เหตุ รู้ผล รู้ตน รู้ประมาณ รู้กาล รู้ประชุมชน และรู้บุคคล แม้แต่หน่วยงานอื่น ๆ เช่น สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด และกรมการศาสนา เป็นต้น ควรจักเป็นแกนนำในระหว่างสถาบันการศึกษาและจัดส่งเสริมองค์ความรู้ด้าน เสขียวัตรให้แพร่หลายต่อไป

### บรรณานุกรม

- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎก ภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.
- พิฑูร มลิวัดย์. **อธิบาณวินัยสำหรับนักรธรรมชั้นตรี**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๑.
- สุชีพ ปุญญานุภาพ. **พระไตรปิฎกฉบับสำหรับประชาชน**. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๒๕.
- พระเทพเทวี (ประยูรต์ ปยุตโต). **พระพุทธศาสนาในฐานะรากฐานของวิทยาศาสตร์**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.
- พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๙ ราชบัณฑิต). **พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ “คำวัด”**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๕๒.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). **นิติศาสตร์แนวพุทธ**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ: มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๓.
- \_\_\_\_\_. **พุทธธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพฯ: บริษัท อัมรินทร์บุ๊คเซนเตอร์ จำกัด, ๒๕๔๓.
- พระพรหมคุณาภรณ์. (ป.อ.ปยุตโต). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๖. กรุงเทพฯ: บริษัท เอส. อาร์. พรีนติ้งแมสโปรดักส์ จำกัด, ๒๕๕๑.
- \_\_\_\_\_. **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.
- พระมหาสมทรง ดิสฺสโร (ปีกขุนทด). “การศึกษาเสขียวัดในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.
- สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. **นวโกวาทในเสขียวัตร**. พิมพ์ครั้งที่ ๖๗. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๓.

## การศึกษาวิเคราะห์สุนทรียศาสตร์ในท่าเต้นบัลเล่ต์ AN ANALYTICAL STUDY OF AESTHETICS IN BALLET DANCE

นางสาวประไพรัตน์ กุลศักดิ์นันท์ \*

### บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ผู้วิจัยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวคิดทฤษฎีทางสุนทรียศาสตร์ และประวัติความเป็นมาของท่าเต้นบัลเล่ต์ เพื่อต้องการศึกษาทฤษฎีคุณค่าทางสุนทรียศาสตร์ ทั้ง ๓ ทฤษฎี คือ ทฤษฎีจิตวิสัยนิยม ทฤษฎีวัตถุวิสัยนิยม และทฤษฎีสัมพัทธ์นิยม เพื่อศึกษาวิเคราะห์คุณค่าสุนทรียศาสตร์ในท่าเต้นบัลเล่ต์ โดยผู้วิจัยได้รวบรวมเอกสาร ข้อมูลที่กล่าวถึงทฤษฎีคุณค่าทางสุนทรียศาสตร์ และความรู้ทางด้านท่าเต้นบัลเล่ต์ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ

ผลการศึกษาพบว่า ศิลปะในท่าเต้นบัลเล่ต์ ในปัจจุบันเริ่มเป็นที่รู้จักกันมากขึ้น เนื่องจากมีการพัฒนาท่าเต้นบัลเล่ต์ตั้งแต่สมัยโบราณตามการพัฒนาการของมนุษย์ทางความเชื่อทางศิลปะ วัฒนธรรม ศาสนา ประเพณีแต่ละยุคสมัย มาจวบจนปัจจุบัน ซึ่งรูปแบบท่าเต้นบัลเล่ต์นั้นมีรูปแบบที่มีการรวบรวมเป็นท่าเทคนิคที่เป็นมาตรฐาน ลักษณะเฉพาะเป็นรูปแบบที่แน่นอน มีลักษณะสากลใช้กันทั่วโลก ซึ่งคุณลักษณะท่าเต้นบัลเล่ต์นี้มีความสวยงามในแบบท่าเต้นนั้น ๆ

ส่วนทางด้านทฤษฎีคุณค่าทางสุนทรียศาสตร์พบว่า มีทฤษฎีคุณค่าทางสุนทรียะอยู่ ๓ กลุ่มคือ ทฤษฎีจิตวิสัยนิยม ทฤษฎีวัตถุวิสัยนิยม ทฤษฎีสัมพัทธ์นิยม โดยมีเกณฑ์การตัดสินความมีอยู่ของความงามที่แตกต่างกัน ดังกล่าวคือ นักจิตวิสัย เชื่อว่า คุณค่าทางสุนทรียะเป็นคุณสมบัติของจิต หรือความรู้สึกตอบสนองทางการรับรู้ต่อบุคคลเพียงอย่างเดียว เช่นมีความชอบ ความพอใจ ความเพลิดเพลิน ไม่มีความแน่นอนเปลี่ยนแปลงไปตามรสนิยม ประสบการณ์ ของบุคคล ส่วนนักวัตถุวิสัยมีความเชื่อว่า คุณสมบัติของวัตถุทางสุนทรียะ เป็นคุณสมบัติของตัววัตถุทางสุนทรียะเพียงอย่างเดียวโดยไม่เกี่ยวข้องกับความรู้สึกทางสุนทรียะ ซึ่งคุณสมบัตินี้มีความมั่นคงแน่นอน มีความคงที่และมีคุณค่าทางสุนทรียะด้วยตัวคุณสมบัติวัตถุเอง การตัดสินคุณค่ามีคำตอบเพียงถูกหรือผิดตรงกับข้อเท็จจริงหรือไม่แต่สัมพัทธ์นิยม บอกว่าการตัดสินคุณค่าทางสุนทรียะเป็นสิ่งสมบูรณ์ มีค่าในตัวเอง โดยทฤษฎีนี้เริ่มจากวัตถุวิสัยแล้วตัดสินคุณค่าทางสุนทรียะทางการรับรู้อย่างจิตวิสัยซึ่งมีหลักเกณฑ์ มาตรฐานรองรับ มีหลักข้อเท็จจริง มีความน่าเชื่อถือ การตัดสินคุณค่าอยู่ที่ปริมาณคนที่มีความรู้สึกลงทางสุนทรียะมากน้อยเพียงใด

สุดท้ายนี้ ผู้วิจัยได้วิเคราะห์คุณค่าทางสุนทรียศาสตร์ในท่าเต้นบัลเล่ต์ โดยนำหลักทฤษฎีคุณค่าทางสุนทรียะทั้ง ๓ ทฤษฎีมาเป็นหลักเกณฑ์ในการวิเคราะห์คุณค่าทางสุนทรียะโดยมีวัตถุประสงค์ดังนี้ ถ้าพิจารณาตัดสินคุณค่าทางสุนทรียะในท่าเต้นบัลเล่ต์นั้นในแต่ละทฤษฎีก็จะพบว่ามีการตัดสินคุณค่าที่แตกต่างกันตามหลักเกณฑ์ของทฤษฎีนั้นๆและขึ้นอยู่กับประสบการณ์ของผู้ตัดสินด้วยว่ามีความรู้ ความสามารถ ความเชี่ยวชาญทาง

\* นิสิตปริญญาโท สาขาวิชาปรัชญา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย บัณฑิตวิทยาลัย

เทคนิคทำเต้นบัลเลต์มีน้อยต่างกันเพียงใด หากแต่ถ้าคุณค่าทางจิตวิสัยและวัตถุวิสัยเป็นการวิเคราะห์ที่เห็นได้ชัดเจนว่าทำเต้นบัลเลต์จะมีคุณค่าทางสุนทรียะไม่เพียงจากการรับรู้ของผู้สัมพันธ์เท่านั้นยังมีวัตถุวิสัยที่เป็นทำเทคนิคที่ประกอบกับความรูสึกของนักเต้นบัลเลต์ เพื่อให้ทำเต้นบัลเลต์นั้นมีความสมบูรณ์ทางสุนทรียะ โดยทางนักสุนทรียศาสตร์ทั้งสามตัดสินคุณค่าทางความงามที่แตกต่างกันไปในการทำเต้นบัลเลต์ ซึ่งความสวยงามที่มีในทำเต้นบัลเลต์นั้นให้คุณค่าทางจิตใจและทางวัตถุมากกว่า

**คำสำคัญ :** สุนทรียศาสตร์, การเต้นบัลเลต์

## ABSTRACT

The purpose of this thesis is to study the concepts and theories of the aesthetic values in order to study the historical background of ballet dance and to critically study the aesthetic values, there are three theories of aesthetic values namely:- Subjectivism, Objectivism, and Relativism. The data were gathered from both the Thai documents and the studying in other languages concerning the aesthetic values or the introduction of knowledge of ballet dance.

From the study the arts of ballet dance, it is found that ballet dance is the present mostly known. To pass on to believed of relation, cultural, and each ages tradition until the present. That the pattern of ballet dances, it has the gathered for standard ballet dances. To clear the particularity of pattern, they have the international in the world. The character of ballet dances have the beauty.

Regarding the aesthetic values, it is found that there are three theories of aesthetic values namely :- Subjectivism, Objectivism, and Relativism. These three theories have their rules in the judgements of the aesthetic values of different beauty. That is to say that, in the theory of subjectivism, it is believed that the real beauty is the sense in our innate minds such as likeness, pleasure, enjoyment, sympathy, Uncertainly for each human fondness and experience. In the Objectivism, it is believed that real beauties of aesthetic values depend on aesthetic object, the aesthetic properties object. That this aesthetic properties object are certainly to stable, and they are of full qualities theirs self. The desirable to aesthetic values, they have only one answer to judge that true or false and the directly which to real evidence or not. The Relativism believed that the rules of values aesthetics have the absolute beauty in mine. By the theory, to begin from the Objectivism and Subjectivism have to the principle as aesthetic values, to standard and fact and reliability. The judgement to the aesthetic values have human quantity, which they have be enough for the aesthetic mind.

Finally, from the analytical study of the aesthetic values in ballet dance, it is found that by the rules of the three of the aesthetic values theories have to the analytical the aesthetic



values . For this purpose, Ballet dance have desire by the each rules of theory of the aesthetic values and depend on they have be enough for experience, knowledge, capacity and technical of ballet dance. Not only the Subjectivism that acknowledge the beauty by the aesthetic. The three aesthetic human will desire to difference the aesthetic value in ballet dance, which the beauty of ballet dance have more than the value of mind and object dancer.

**Keywords:** Aesthetics, Ballet dance.

## ๑. บทนำ

ท่าเต้นบัลเล่ต์ เป็นศิลปะเก่าแก่ที่มีการวิวัฒนาการมาเป็นเวลายาวนาน โดยเป็นท่าเต้นที่เลียนแบบธรรมชาติของสิ่งมีชีวิตโดยมีการพัฒนาการตามยุค ตามสมัย ตามวัฒนธรรมที่แตกต่างกันไป ซึ่งจะเห็นได้จากประวัติศาสตร์ของบัลเล่ต์ที่มีการเริ่มต้นมาจากต่างประเทศจวบจนเข้ามามีบทบาทในประเทศไทย ท่าเต้นบัลเล่ต์ก็เช่นกันเป็นการคิดค้นออกแบบจากจินตนาการของมนุษย์ในแต่ละยุคสมัยโดยสื่อจากการแสดงออกของท่าทางทางด้านร่างกายและอารมณ์ความรู้สึกทางด้านจิตใจ รวมการผสมผสานกับเสียงดนตรีเป็นความงามตามแนวทางของศาสตร์หนึ่งทางปรัชญา เป็นการนำส่วนหนึ่งของญาณวิทยา ที่ว่าด้วยลักษณะหน้าที่ ประเภท ระเบียบวิธี และความสมเหตุสมผลของความรู้ เพื่อนำมาใช้ค้นหาและตอบปัญหาถึงแหล่งกำเนิดอื่น ๆ นำมาประกอบกับศาสตร์แห่งคุณค่าคือ สุนทรียศาสตร์ เพื่อใช้เป็นหลักเกณฑ์ในการประเมินคุณค่าทางสุนทรียะ นักสุนทรียศาสตร์ทางปรัชญาให้ทรรศนะเกี่ยวกับทฤษฎีความงาม หลายทรรศนะ ในเรื่องมโนทัศน์ทางความงามหลายยุคหลายสมัยที่มีแนวความคิดที่แตกต่างกัน จึงเป็นส่วนหนึ่งที่ผู้วิจัยนำปัญหาดังกล่าวข้างต้นนี้มาเป็นประเด็นว่า ท่าเต้นบัลเล่ต์นี้ถ้านำทฤษฎีคุณค่าทางสุนทรียะของทางฝ่ายตะวันตกมาวิเคราะห์หาความงามทางสุนทรียะได้หรือไม่ เนื่องจากทฤษฎีคุณค่าทางสุนทรียะนั้นมีนักสุนทรียะหลายท่านที่ให้ความหมายตามทฤษฎีนั้นอย่างไม่มีที่สิ้นสุดไม่สามารถสรุปลงไปแน่ชัดว่าทฤษฎีใดนำมาพิจารณาตัดสินได้แน่ชัดลงไปว่าท่าเต้นบัลเล่ต์ มีความเป็นสุนทรียะหรือไม่อย่างไรรวมทั้งการพิจารณาคุณค่าความงาม และเกณฑ์ในการตัดสินความงามของท่าเต้นมีอยู่จริงหรือไม่ ดังนั้นผู้วิจัยจึงนำปัญหาเรื่องคุณค่าทางสุนทรียะในท่าเต้นบัลเล่ต์ขึ้นมาวิเคราะห์หาแนวทาง ทางปรัชญา เพื่อเป็นประโยชน์ต่อวงการการเต้นบัลเล่ต์ และผู้ที่สนใจอาชีพด้านการเต้นบัลเล่ต์รวมทั้งสร้างความเข้าใจต่อวงการปรัชญาต่อความเป็นสุนทรียะในท่าเต้นบัลเล่ต์ที่มีผลต่อสภาพด้านจิตใจและร่างกายของมนุษย์โดยทั่วไป

## ๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่องสุนทรียศาสตร์
๒. เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่องท่าเต้นบัลเล่ต์
๓. เพื่อวิเคราะห์แนวคิดเรื่องสุนทรียศาสตร์ในท่าเต้นบัลเล่ต์

## ๓. วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยนี้เป็นการศึกษาวเคราะห์เฉพาะแนวคิดทางทฤษฎีทางสุนทรียศาสตร์ โดยนำแนวคิด

นักปรัชญาศิลปะแนวความคิดทางปรัชญาทางตะวันตกหลาย ๆ ทฤษฎีที่มีการวิเคราะห์คุณค่าทางสุนทรียศาสตร์ตามทฤษฎีที่มี คือทฤษฎีจิตวิสัย ทฤษฎีวัตถุวิสัย ทฤษฎีสัมพัทธ์นิยมซึ่งเป็นข้อมูลทางเอกสาร โดยการรวบรวมข้อมูลจากหนังสือสุนทรียศาสตร์ทั้งในประเทศและต่างประเทศ โดยดำเนินการตามขั้นตอนนี้ ๑.ศึกษาแนวความคิดทฤษฎีจิตวิสัยและความมีอยู่ของความงามตามแนวนักจิตวิสัย ๒. ศึกษาแนวความคิดเกี่ยวกับทฤษฎีวัตถุวิสัยและอ้างเหตุผลการมีอยู่ของความงามตามแนววัตถุวิสัย ๓.ศึกษาแนวความคิดทฤษฎีสัมพัทธ์นิยมเกี่ยวกับการตัดสินคุณค่าในความคิดแตกต่างกันอย่างไรระหว่างทฤษฎีจิตวิสัยและวัตถุวิสัย

#### ๔. ผลการศึกษา

สุนทรียศาสตร์<sup>๔๔๐</sup> เป็นศาสตร์ที่ศึกษาเกี่ยวกับเรื่องความงามซึ่งเป็นความงามทางธรรมชาติและความงามทางศิลปะและยังศึกษาเกี่ยวกับความรู้สึกของการรับรู้ความงาม คุณค่าของความงามและรสนิยม อีกทั้งสุนทรียศาสตร์เป็นการศึกษาศิลปะและความงามทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ สำหรับภาคทฤษฎีเป็นการศึกษาหลักการ ความคิด และความเข้าใจในศิลปะ ความงามและการศึกษาด้านที่แตกต่างกันอีก เช่นวิชาทฤษฎีศิลปะ ประวัติศาสตร์ศิลปะ มีวิธีการศึกษาเฉพาะตัว โดยการวิเคราะห์เชิงปรัชญา ภาคปฏิบัติเป็นการลงมือปฏิบัติจริงเพื่อเข้าถึงทักษะ เทคนิค และความชำนาญในการสร้างผลงานศิลปะ ความรู้ทั้งภาคปฏิบัติและภาคทฤษฎีมีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องและพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ความรู้ทั้งสองวิธีอาศัยหลักเหตุผลและผลหรือการอ้างอิงอย่างสมเหตุสมผล โดยไม่จำเป็นต้องอิงกับหลักฐานทางประสาทสัมผัส (อายตนะ๕) เพียงอย่างเดียวแต่อาจจะอาศัยการวิจารณ์ศิลปะที่กล่าวถึงส่วนดี หรือส่วนบกพร่องของผลงานศิลปะแต่เป็นการเน้นการอ้างความเชื่อและวิพากษ์ความคิดทางปรัชญาว่าได้รับการยอมรับเพียงใด จากการศึกษาแนวคิดทางสุนทรียศาสตร์นั้นพบว่าเป็นการศึกษาให้ความรู้และความสัมพันธ์กับปัญหาที่เกี่ยวข้องกับศิลปะ ที่สำคัญคือศึกษาเรื่องคุณค่าทางศิลปะที่ศิลปะสาขาอื่น ๆ ไม่มีความเกี่ยวข้องด้วยจากการวิจัยเห็นว่านักสุนทรียศาสตร์ที่ศึกษาวิเคราะห์โดยนำบรรทัดฐานทางปรัชญามาใช้ในการตัดสินเพื่อการตัดสินนั้นมิมุมมองที่กว้างและเหมาะสมกับยุคและสมัย อีกทั้งยังถูกต้องอย่างสมเหตุสมผลอย่างสากล แนวทางสุนทรียศาสตร์ที่ศึกษานี้ยังศึกษาวิธีการตัดสินความเป็นสุนทรียะของศิลปะอีกด้วยหรือเช่นเดียวกับการตัดสินคุณค่าความงามซึ่งเกณฑ์ในการตัดสินคุณค่าทางสุนทรียะนั้นในที่นี้กล่าวด้วยทฤษฎีคุณค่าที่นักปรัชญาทางสุนทรียศาสตร์ได้ให้ทรงชนะตามทฤษฎีดังกล่าวนี้

๑.ทรงชนะที่ว่าด้วยคุณค่าความงามที่เป็นเรื่องของความชอบตามความรู้สึกความเพลิดเพลินใจ หรือความพึงพอใจ (รสนิยม) และการสร้างจินตนาการในจิตที่เป็นตัวกำหนดการรับรู้ความงามได้ ถ้าไม่มีจิตหรือจิตไม่สมประกอบการรับรู้ความงามย่อมเกิดขึ้นไม่ได้ซึ่งคุณค่าทางสุนทรียะนั้นไม่เกี่ยวข้องกับคุณสมบัติของวัตถุแม้จะอธิบายคุณสมบัติอย่างยืดยวาก็ไม่มีผลทางการพิจารณา แนวคิดนี้เป็นเรื่องของทฤษฎีจิตวิสัยนิยม จิตเพียงอย่างเดียวเท่านั้นเป็นผู้ตัดสินว่าศิลปะนั้นมีความงามเพียงใด แต่การตัดสินวิธีนี้เนื่องจากดูจากจิตเพียงส่วนเดียวก็จะเห็นว่าจิตนั้นเป็นเรื่องของอารมณ์ ความรู้สึก ตามทรงชนะนักจิตวิสัย ยอร์จ สันตายานา (George Santana ค.ศ. ๑๘๖๓-๑๙๕๒) ได้กล่าวว่า “ ความงามกับประสบการณ์ทางสุนทรียต่างก็มาจากอารมณ์หรือจากส่วนที่ไร้เหตุผลทางธรรมชาติของมนุษย์ มากกว่าที่จะมาจากส่วนของสติปัญญาและเหตุผล พื้นฐานแห่งประสบการณ์ทางสุนทรียและความเพลิดเพลิน เป็นมรดกที่มีอยู่ในธรรมชาติของมนุษย์ และเจริญเติบโตออกมาจากความสนใจอย่างมีชีวิตชีวา”<sup>๔๔๑</sup> ตามแนวคิดของยอร์จ นั้นได้ให้ความเห็นว่าความเป็นสุนทรียะนั้นมาจากส่วนที่ไร้เหตุผล ก็คืออารมณ์

<sup>๔๔๐</sup> สมเกียรติ ตั้งมโน แปล Aesthetics, ความเรียงของ Arthur C.Danto เกี่ยวกับสุนทรียศาสตร์, ๒๕๓๘

<sup>๔๔๑</sup> สุชาว์ พลอยชุม, สุนทรียศาสตร์ ปัญหาและทฤษฎีเกี่ยวกับความงามและศิลปะ, (นครปฐม: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ๗๙.

ความรู้สึกของมนุษย์มาเป็นตัวกำหนดคุณค่าความงาม ทำเดินบัลเลต์นั้นผู้ชมใช้จิตเข้าไปผสมผสานเกิดความชอบ และเพลิดเพลินในทำเดินบัลเลต์เพียงอย่างเดียวความงามของทำเดินบัลเลต์ก็จะเห็นคุณค่าเพียงจิตเท่านั้นแต่ถ้าผู้ชมไม่เกิดความสนใจในทำเดินบัลเลต์นั้นๆ จิตเพียงรับรู้ด้วยตาว่าเห็น แต่ถ้าไม่มีความสนใจส่วนบุคคลประกอบเข้าไปร่วมทำงานกับจิต คุณค่าของทำเดินบัลเลต์ก็ไม่น่าจะเกิดขึ้นได้แต่ไม่เพียงแต่มีความสนใจในบุคคลที่เต้นเท่านั้น ผู้เต้นเองก็มีความงามในตัวเอง ถ้าผู้เต้นเต้นอย่างไม่มีจิตวิญญาณ ในความหมายว่าไม่ได้ใส่อารมณ์ของความรู้สึกว่าเป็นนักแสดงที่ได้รับบทบาทนั้น ๆ ก็ไม่สามารถถ่ายทอดอารมณ์ ความเป็นตัวตนของบทบาทนั้นได้ ความงามก็ไม่ถูกถ่ายทอดออกมาจากผู้เต้นอย่างชัดเจน อย่างเช่น ถ้านักเต้นบัลเลต์ได้รับบทบาทให้แสดงการเต้นในบทของเจ้าหญิงซินเดอเรลล่า นักเต้นบัลเลต์ก็จะถ่ายทอดอารมณ์ ความรู้สึกว่ามีความเป็นเจ้าหญิง อาจจะเป็นการแสดงสีหน้า หรือท่าทางสง่างาม ให้ผู้ชมรู้สึกว่่านักเต้นท่านนี้คือเจ้าหญิงจริง ๆ ก็จะได้เห็นว่าทำเดินบัลเลต์นั้นมีความงามจริง ๆ ซึ่งผู้ชมเองก็จะรู้สึกสนใจในตัวบุคคล (เจ้าหญิง) และอีกประการหนึ่งถ้านักเต้นบัลเลต์เป็นผู้ที่มีชื่อเสียงเป็นนักแสดงชื่อดังเข้าร่วมการแสดงบัลเลต์ ก็ไม่เพียงแต่ผู้ชมที่มีความสนใจต่อทำเดินบัลเลต์เท่านั้น คงไม่เพียงพอที่จะตัดสินคุณค่าของทำเดินบัลเลต์ว่ามีความงามเป็นเลิศ แต่ถ้าได้นักแสดงที่มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักโดยสากล คุณค่าความงามที่จะตัดสินได้ว่างามนั้นก็จะพิจารณาจากปริมาณผู้ชมที่สนใจเข้าชมการแสดงนั้น โดยที่ผู้ชมก็ไม่ได้มีความรู้ ความเชี่ยวชาญทางด้านทำเดินบัลเลต์เลยและอีกทฤษฎีหนึ่งของท่านเดวิด ฮูม (David Hume ๑๗๑๑-๑๗๗๖) ได้กล่าว “การตัดสินความงามเป็นเพียงเรื่องความพึงพอใจเท่านั้น มันไม่เกี่ยวข้องกับวัตถุ (ทำเดินบัลเลต์) แต่สำหรับในวัตถุ (ทำเดินบัลเลต์) มีคุณสมบัติบางอย่างที่ทำให้เรารู้สึกว่าพอใจ”<sup>๕๕๒</sup> จากที่กล่าวมาข้างต้นถ้าการตัดสินความงามอยู่ที่ความพอใจเพียงอย่างเดียว ทำเดินบัลเลต์ก็อาจเป็นทำเดินที่ไร้ชีวิตชีวา เพราะไม่รู้ว่าจะมีหลักเกณฑ์ใดใช้ในการตัดสินใจว่าทำเดินบัลเลต์มีความสวยงามจริง ๆ เพราะว่าทำเดินบัลเลต์นั้นเกิดขึ้นจากลักษณะท่าทางของมนุษย์ตั้งแต่สมัยยุคโบราณ และพัฒนาการมาตามจินตนาการ ความคิดสร้างสรรค์ ของมนุษย์ในยุคสมัยที่ต่างกันไปเป็นทำเดินจวบจนปัจจุบันนี้ ดังนั้นหากไม่มีตัววัตถุ (ทำเดินบัลเลต์) แล้วจะเป็นทำเดินที่งดงามได้อย่างไร ไม่เพียงแต่ทำเดินบัลเลต์เท่านั้นองค์ประกอบที่เป็นคุณสมบัติสำคัญที่ส่งเสริมให้ทำเดินบัลเลต์มีความงามมากยิ่งขึ้นคือ เสื้อผ้า ทรงผม และการแต่งหน้าตามบทบาทที่ได้รับ อย่างเช่น บทบาททำเดินบัลเลต์ที่เป็นแมว นักเต้นบัลเลต์ไม่เพียงแต่รู้จักทำเดินบัลเลต์เพียงอย่างเดียว แต่ประกอบไปด้วย ทรงผมและเสื้อผ้าและหูของแมวซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญที่จะให้ผู้ชมรู้ว่่านักเต้นที่อยู่บนเวทีนี้แสดงบทบาทอะไรให้ชม ไม่เพียงเท่านั้นใบหน้าของนักเต้นก็จะวาดเส้น สี ลวดลาย ให้เหมือนแมว ซึ่งก็อยู่ที่ผู้วาดด้วยว่าจะวาดแมวที่น่ารัก หรือแมวที่ดุร้าย ซึ่งอารมณ์ของผู้วาดที่เป็นปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลให้หน้าตาของนักเต้นบัลเลต์แมวนั้นสวยงามเพียงใด จะเห็นว่าผู้ชมที่ตัดสินความงามของแมวก็นั่งอยู่ที่ชื่นชอบนักเต้นบัลเลต์ที่เป็นแมวน่ารัก หรือนักเต้นที่แสดงเป็นแมวที่ดุร้าย

๒. ทรรศนะที่ว่าด้วยทฤษฎีวิถุวิสัยนิยม จอห์น แลร์ด ได้กล่าวว่า “ความงามเป็นวิถุวิสัย อันที่จริงแล้ว ธรรมชาติเป็นสิ่งที่สวยงามที่สุดอยู่แล้ว ธรรมชาติประดับด้วยความงามเช่นเดียวกับประดับด้วยสีและเสียง เมื่อเป็นเช่นนี้โฉนความงามของธรรมชาติจึงจะต้องมาอยู่ที่เราด้วยเล่า ทำไมจึงไม่งามอยู่ที่ธรรมชาติเอง”<sup>๕๕๓</sup> จะเห็นได้ว่าจอห์น เห็นความงามของวัตถุตนเอง คือธรรมชาติที่มีสีสันโดยตัววัตถุอยู่แล้ว ซึ่งเป็นสิ่งแวดล้อมรอบ ๆ มนุษย์เรา ดังนั้นจอห์นมีทรรศนะว่าวัตถุคือธรรมชาติ วัตถุมีสีและเสียงความงามมีอยู่แล้วในวัตถุนั้นอยู่แล้ว ทำ

<sup>๕๕๒</sup> David Hume, “of the standard of Taste” In *Essays Literary Maral and Political*, (London: 1870), p.139

<sup>๕๕๓</sup> สุชาวัน พอลอยุม, *สุนทรียศาสตร์ ปัญหาและทฤษฎีเกี่ยวกับความงามและศิลปะ*, (นครปฐม, โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยฯ๒๕๔๕), หน้า ๕๙.

เต้นบัลเลต์เป็นศิลปะที่มีความงาม ที่มองว่างามนั้นเพราะท่าเต้นบัลเลต์เป็นท่าทางทางธรรมชาติคือมนุษย์นี้เอง ที่มีการพัฒนาการมาหลายศตวรรษ ผ่านประสบการณ์ที่ออกแบบท่าเต้นมาหลายสมัย อีกทั้งประเพณีในแต่ละประเทศที่แตกต่างกัน สรุปได้ว่าท่าเต้นบัลเลต์จริง ๆ แล้วน่าจะเป็นความงามทางธรรมชาติ แต่เนื่องจากท่าเต้นบัลเลต์ไม่ใช่ธรรมชาติที่แท้จริง เป็นการพัฒนาการจากประสบการณ์ ความรู้ ความเชี่ยวชาญของมนุษย์ที่มีจินตนาการ ความคิดสร้างสรรค์ จนผลิตออกมาเป็นท่าเต้นบัลเลต์จนปัจจุบัน ดังนั้นท่าเต้นบัลเลต์เป็นความงามทางศิลปะ ไม่ใช่ความงามทางธรรมชาติ แล้วทำไมต้องมีความงามทางศิลปะด้วยเล่า ผู้วิจัยมีความเห็นว่า ท่าเต้นบัลเลต์ถ้ามีการวาดลวดลายท่าเต้นทางร่างกายเพียงอย่างเดียวหรือเป็นภาพวาดท่าเต้นที่อยู่บนกระดาษ ความงามที่เกิดขึ้นก็ได้เหมือนกันแต่เป็นความงามที่เรียกว่าจิตรกรรม แต่ท่าเต้นบัลเลต์เป็นศิลปะด้านนาฏศิลป์ มีการแสดงออกทางการเคลื่อนไหว การแสดงสีหน้า ท่าทางที่มีความแตกต่างกันไปของนักออกแบบท่าเต้นที่มากด้วยความรู้ ประสบการณ์ ความชำนาญเฉพาะด้าน อย่างเช่น นักออกแบบท่าเต้นที่เป็นคนเชื้อชาติจีน เป็นผู้ที่คลุกคลีกับวัฒนธรรมจีนเป็นอย่างดี และมีความรู้ความสามารถทางด้าน การเต้นบัลเลต์จากหลายประเทศ ถือว่ามีความเชี่ยวชาญทางด้านท่าเต้นบัลเลต์ ก็จะออกแบบท่าเต้นจากนักเต้นบัลเลต์โดยนำมาผสมผสานกับวัฒนธรรมจีน คือยังคงรูปแบบสำคัญของจีน เช่นความอ่อนช้อยของการรำยรา การแสดงออกทางใบหน้าที่ต้องยกมือมาปิดหน้า เหล่านี้ถือเป็นความงามที่คงอยู่ในท่าเต้น การผสมผสานท่าเต้นบัลเลต์กับวัฒนธรรมจีน เป็นการออกแบบท่าเต้นแบบประยุกต์ที่มีการพัฒนาเป็นท่าเต้นบัลเลต์ผสมรำไทย ท่าเต้นบัลเลต์กับวัฒนธรรมจีนนี้ ขอเรียกเป็นระบำจีน เพื่อเป็นที่เข้าใจ เรื่องของเสื้อผ้า หน้าตา และทรงผม ก็ต้องสอดคล้องกับเนื้อเพลงว่าเป็นเพลงระบำจีนโบราณ หรือสมัยใหม่ ซึ่งรูปแบบก็แตกต่างกัน ทำนองเพลงจังหวะก็ระรื่นไม่เหมือนกันแล้วแต่ยุคสมัย ที่กล่าวนี้จะเห็นว่าความงามตามทฤษฎีวิวัฒวิสัยมีองค์ประกอบที่ส่งเสริมให้เกิดความงามในระบำท่าเต้นบัลเลต์นั้น ถ้าความงามเกิดขึ้นแต่ธรรมชาติเพียงอย่างเดียว ธรรมชาติก็คงสภาพดังอดีตในยุคสมัยยุคถ้ำนั้นจนถึงทุกวันนี้ มนุษย์ก็ไม่ได้รู้จักกับเสื้อผ้าสำหรับสวมใส่ รอยนต์ที่นำพาไปสู่เป้าหมายปลายทาง คอมพิวเตอร์ที่ค้นหาข้อมูลมากมาย และอื่น ๆ อีกดังนั้นจึงเห็นว่าความงามควรมีอยู่ทุกหนแห่งตามทรรศนะของ จี.ดับเบิลยู.เอฟ.เฮเกล (G. W. F. Hegel ค.ศ. ๑๗๗๐-๑๘๓๑) กล่าวว่า “สรรพสิ่ง และปรากฏการณ์ทั้งปวงเป็นสิ่งที่เกิดมาจากจิตทั้งสิ้น และศิลปะคือการแสดงออกของบุคคลในรูปแบบอย่างใดอย่างหนึ่งสุดแล้วแต่ว่าบุคคลนั้นจะมีความสามารถแค่ไหนเพียงไร และยังกล่าวอีกว่า ความงามเป็นอาการปรากฏขึ้นของจิตที่สมบูรณ์เพียงพร้อมในการที่จะรับรู้ความงามที่มีอยู่ในศิลปะ ถึงแม้เราอาศัยศิลปะเพื่อเป็นสื่อให้รับรู้ความงามต่อจิตใจก็จริง แต่ศิลปะไม่มีอำนาจที่อยู่เหนือจิตใจของผู้ชมเลย” <sup>๔๔๔</sup> จากที่กล่าวนี้ท่าเต้นบัลเลต์มีความงามที่เกิดจากจิตและเป็นศิลปะที่สื่อถึงความงามด้วยจิตที่สมบูรณ์และจิตรอบครองศิลปะอยู่ ถ้ามองว่าความงามในท่าเต้นบัลเลต์มีขึ้นได้ด้วยจิตเพียงอย่างเดียวนั้นหมายความว่าผู้ชมมีความชอบเพียงผู้เต้นบนเวทีนั้น ท่าเต้นบัลเลต์บนเวทีไม่มีความสำคัญความงามในท่าเต้นบัลเลต์จะเกิดขึ้นได้อย่างไร แล้วความหมายที่ว่าสรรพสิ่งเกิดจากจิตก็คงไม่ถูก เพราะท่าเต้นบัลเลต์เป็นศิลปะที่เกิดจากการพัฒนาการจากธรรมชาติผสมผสานกับจินตนาการ ความคิดหรือจิตของมนุษย์ เนื่องจากท่าเต้นบัลเลต์เป็นวัตถุที่มีความแน่นอน มีหลักการและกฎเกณฑ์ที่ใช้กันอย่างสากล และมีความสวยงามอยู่ในท่าเต้นบัลเลต์นั้น เพราะธรรมชาติมีความงามอยู่ในตัวเอง

<sup>๔๔๔</sup> Grayling, A.C. *Philosophy of a Guide Though the Subject.*, p.620.

๓. **ทฤษฎีสัมพัทธนิยม** ซึ่งเป็นทฤษฎีที่กล่าวถึงความสัมพันธ์ของบุคคลกับวัตถุ ซึ่งการตีคุณค่าทางสุนทรียะนั้น โดยตัวบุคคลนั้นทำหน้าที่ให้ความสนใจ ส่วนตัววัตถุนั้นที่สิ่งที่ถูกสนใจจากความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับวัตถุ ความงามจึงเกิดขึ้นเป็นสิ่งที่ใหม่ ในที่นี้ก็มีพรรณนาของนักปรัชญา ท่านคันทน์ กล่าวว่า “ ความงามมิใช่มีอยู่ในวัตถุโดยส่วนเดียว ทั้งมิใช่มีอยู่ในจิตที่รับรู้ความรู้สึกโดยส่วนเดียว แต่อยู่ที่การประสานกลมกลืนกันที่รู้สึกได้ระหว่างวัตถุกับจิตนั่นเอง ความงามได้สำแดงตัวพฤติกรรมที่ต่อเมื่อความเหมาะสมทางวัตถุที่จะถูกรับรู้รู้สึกและความเหมาะสมทางจิตที่รับรู้ความรู้สึกเข้ามารวมกัน” <sup>๔๔๕</sup> จากที่กล่าวมานี้ทำให้นับว่าบัลเล่ต์ก็น่าเห็นด้วยกับค่านที่ที่มองความงามทั้งวัตถุและจิตใจ แต่ในความคิดเห็นความงามที่เกิดจากสองส่วนนี้ก็ไม่ถูกเสียทีเดียว เนื่องจากค่านที่ความงามที่ต่อเมื่อมีความเหมาะสมระหว่างวัตถุกับผู้รับรู้ความรู้สึก แล้วอะไรเป็นเกณฑ์ของความเหมาะสมที่ใช้ในการตัดสินคุณค่าความงามระหว่างวัตถุและความรู้สึกนั้น การตัดสินความงามสำหรับผู้ชมโดยทั่วไปนั้นก็อาจกล่าวได้ว่ามีความรู้สึกชอบ และชมแล้วรู้สึกเพลิดเพลินและบางท่านอาจจะดุด่าประจบภายนอกที่สัมผัสได้ด้วยประสาทสัมผัสทางตา และหู รับรู้เสียงเพลงประกอบการเต้นบัลเล่ต์นั้น แต่ถ้าเป็นการตัดสินที่เป็นการแข่งขันระดับประเทศหรือระดับโลก กรรมการตัดสินก็จะเป็นผู้มีความรู้ด้านเทคนิคพื้นฐานบัลเล่ต์ เป็นผู้เชี่ยวชาญ และเป็นผู้ออกแบบท่าเต้นบัลเล่ต์ได้ ส่วนใหญ่ก็จะมีกรรมการเพียงท่านเดียวที่ตัดสินเนื่องเพราะเป็นเรื่องของนามธรรม สัมผัสไม่ได้ ไม่มีกฎเกณฑ์แน่นอน ขึ้นอยู่ที่กรรมการเพียงผู้เดียว การตัดสินความงามในท่าเต้นบัลเล่ต์จะมีหัวข้อกำหนดแน่นอนว่าแน่นอนอะไร โดยมองภาพรวมความเหมาะสมของระบำกับเพลง การแต่งกายถูกต้องตามประเภทของท่าเต้นบัลเล่ต์หรือไม่ ใช้หลักเทคนิคท่าเต้นบัลเล่ต์มากน้อยเพียงใด เช่น ประเภทของการเต้นบัลเล่ต์ ถ้าเป็นการเต้นบัลเล่ต์ที่เรียกว่า Classical Ballet ก็จะมีกฎเกณฑ์กำหนดว่าต้องใส่ชุดทู่โดยเฉพาะและจะเน้นท่าเทคนิคมากเป็นพิเศษ ใบหน้าแสดงความรู้สึกว่ามีความสุขในขณะที่เต้นบนเวที และยังมีกรแบ่งระดับอายุที่เข้าร่วมการแข่งขันด้วยซึ่งมีตั้งแต่ อายุ ๗ ถึง ระดับอาชีพ อีกตัวอย่างหนึ่งของเกณฑ์ในการตัดสินความงาม ถ้าเป็นประเภทการเต้นบัลเล่ต์ที่เรียกว่า Demi Character ประเภทนี้ ผู้เต้นจะใส่อารมณ์มากเป็นพิเศษ หรือต้องเข้าถึงบทบาทของนักแสดงมืออาชีพ เพราะเป็นการเต้นที่มีเรื่องราว ผู้เต้นจะต้องฝึกฝนเพื่อถ่ายทอดเรื่องราวผ่านอารมณ์และท่าทาง รวมทั้งเสื้อผ้าก็ต้องเข้ากับการแสดงประเภทนั้น แต่การเต้นประเภทนี้ไม่จำเป็นต้องใช้เทคนิคการเต้นมากเหมือน Classical Ballet ผู้ตัดสินเพียงดูความงามจากเรื่องราวที่ปรากฏออกมาทางท่าทางบทบาทที่ได้รับและองค์ประกอบของเสียงดนตรีที่เป็นวัตถุวิสัยอื่นประกอบเท่านั้น ดังนั้นที่ว่าตามความเห็นค่านที่ตัดสินคุณค่าความงามจากวัตถุวิสัยและจิตวิสัยก็ไม่ถูกต้องและที่กล่าวว่าศิลปะที่มีคุณค่าทางสุนทรียะนั้นต้องเป็นศิลปะที่ได้สัดส่วน แจ่มชัด ดังที่ โทมัสอควินัส (St. Thomas Aquinas ค.ศ. ๑๒๒๕-๑๒๗๔) นั้นว่า “สิ่งสวยงามมีลักษณะสำคัญ ๓ อย่างคือ ๑. สัมบูรณ์ภาพ ๒. ความได้สัดส่วน ๓. ความแจ่มแจ้งชัดเจน” <sup>๔๔๖</sup> และมีนักสุนทรียะอีก ท่านเฮเกลจอร์น วิลเฮล์ม ฟรีดริช (Hegel, George Wilhelm Friedrich ค.ศ. ๑๗๗๐ – ๑๘๓๑) กล่าวว่า “ความงามเป็นลักษณะของจิตสัมบูรณ์ประสานกับความเป็นเอกภาพระหว่างคนกับสรรพสิ่งก่อให้เกิดสมรรถภาพของจิตวิญญาณเท่านั้น ที่สามารถก้าวเข้าไปในอาณาจักรแห่งความงามอันบริสุทธิ์ของจิตได้นั้นแหละ คือเข้าถึงแบบแห่งความงาม” <sup>๔๔๗</sup> คุณค่าทางสุนทรียะในท่าเต้นบัลเล่ต์มีความงามได้จริงตามแนวคิดทั้งสองท่านและเป็นเหตุผลสมบูรณ์ที่ตัดสินว่ามีความงามจากท่าเต้นบัลเล่ต์นั้นในประเด็นนี้ที่จิตวิสัยไม่มองเช่น

<sup>๔๔๕</sup> ท่วง มีนอก, สุนทรียศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร: กิจนักรการพิมพ์, ๒๕๓๐), หน้า ๓๙๕.

<sup>๔๔๖</sup> Bosanquet Bernard, A history of Aesthetics, (London: Allen & Unwin, 1966), pp.72-75.

<sup>๔๔๗</sup> W.T. Stace, The philosophy of Hegel, (New York: Dover publication press, 1955), pp 443-447.

นั้น จิตวิสัยมองว่าท่าเต้นบัลเล่ต์อยู่ที่จิตสมบูรณ์เท่านั้น จิตรับรู้ความรู้สึกว่าชอบ พอใจ นั้นก็มีความงาม แม้ว่า ความกลมกลืนของท่าเต้นบัลเล่ต์นั้นมีความสมบูรณ์ ชัดเจนในลายเส้น ความเหมาะสมได้สัดส่วน ผสมผสานกับการคัดเลือกเพลงดนตรีประกอบนั้นก็ตาม ตามความเห็นของผู้วิจัยเห็นว่า จิตที่สมบูรณ์เป็นองค์ประกอบหนึ่งในการพิจารณาคุณค่าความงาม และแบบของความงามคือท่าเต้นบัลเล่ต์นั้นก็มีความสำคัญเช่นกัน แต่การเต้นบัลเล่ต์ไม่ได้นำมาเต้นที่เป็นสากลโดยทั่วไปเท่านั้นที่มาพิจารณาความงามทางสุนทรียะ แต่เป็นผู้ออกแบบท่าเต้นบัลเล่ต์นำเอาท่าเต้นพื้นฐานบัลเล่ต์มาประยุกต์ท่าเต้นโดยใช้ประสบการณ์ ความรู้ ความสามารถเฉพาะบุคคล ซึ่งต้องอาศัยกาลเวลาเป็นองค์ประกอบ มาสร้างสรรค์ผลงานเป็นท่าเต้นแบบใหม่ ๆ ขึ้นมา

## ๕. บทสรุป

สรุปว่าความงามหรือคุณค่าทางสุนทรียะของท่าเต้นบัลเล่ต์นั้นเกิดจากความประทับใจเป็นที่สุด แต่การตัดสินคุณค่าทางสุนทรียะนั้น จะพิจารณาเพียงว่ามีความชอบหรือไม่ชอบเท่านั้นก็ดูเหมือนจะง่ายเกินไป เพราะถ้ามีกลุ่มที่มีความชอบและกลุ่มที่ไม่ชอบการตัดสินคุณค่าก็ขาดความเป็นเอกภาพ แต่จิตวิสัยกล่าวว่า การตัดสินคุณค่าทางสุนทรียะนั้นเป็นการตัดสินที่เป็นหนึ่ง มีความแน่นอน ชัดเจนเพียงคำตอบเดียว ดังนั้นการพิจารณาเช่นนี้น่าจะเป็นการนับจำนวนความชอบและความไม่ชอบว่าคนส่วนใหญ่มากกว่า อย่างการตัดสินว่าคุณค่าทางความงามของท่าเต้นบัลเล่ต์อยู่ที่ใดนั้น ผู้วิจัยมีความเห็นตามจิตวิสัยว่าเป็นความชอบส่วนบุคคล ที่พิจารณาว่าเฉพาะคนๆนั้นว่าชมแล้วรู้สึกเพลิดเพลินตามการรับรู้ของจิตที่มีความกลมกลืนกับอารมณ์ที่ชอบ แต่ถ้าเป็นการตัดสินคุณค่าทางสุนทรียะสำหรับคนกลุ่มใหญ่ที่มีความแตกต่างทางอารมณ์แล้วปริมาณที่คนส่วนใหญ่แสดงความรู้สึกชอบหรือไม่ชอบน่าจะใช้เป็นเกณฑ์การตัดสินคุณค่าทางสุนทรียะแบบจิตวิสัยองค์ประกอบอื่นที่พิจารณาว่าท่าเต้นบัลเล่ต์มีความงามเป็นวัตถุวิสัยที่พิจารณาถึงเทคนิคท่าเต้นที่มีหลักเกณฑ์ที่แน่นอน ชัดเจน เป็นหลักสากล ความสัมพันธ์ทั้งสองนี้ผสมกลมกลืนด้วยองค์ประกอบอื่นที่สร้างสรรค์ให้แบบท่าเต้นบัลเล่ต์มีความงามตามที่คุณชมเห็นคุณค่าความงามนั้น จากทฤษฎีทั้งสามทฤษฎีที่นำมาพิจารณาท่าเต้นบัลเล่ต์นั้นทางผู้วิจัยมีความเห็นว่าไม่ว่าจะนำทฤษฎีใดมาใช้เป็นเกณฑ์การตัดสินคุณค่าของความงาม คงจะพิจารณาด้านใดด้านหนึ่งเป็นเกณฑ์เฉพาะคงไม่ได้ อาจจะพิจารณาขึ้นอยู่กับโอกาส สถานการณ์ สถานที่ที่ผู้ชมเข้าร่วมในการตัดสินคุณค่าความงาม

## ๖. ข้อเสนอแนะ

จากการทำวิจัย ผู้วิจัยเห็นว่าทฤษฎีสุนทรียศาสตร์ทั้ง ๓ ทฤษฎีที่นำมาพิจารณายังขาดมุมมองอื่น ๆ ที่เป็นองค์ประกอบสำคัญสำหรับการพิจารณาคุณค่าความงามในท่าเต้นบัลเล่ต์ซึ่งเป็นรูปแบบการเต้นแบบนาฏยศิลปะตะวันตก ซึ่งพิจารณาแล้วการตัดสินคุณค่าความงามมีความละเอียดอ่อนควรค่าแก่การศึกษาค้นคว้า และการวิจัยเพิ่มเติมเพื่อเป็นประโยชน์สำหรับวงการศิลปะและเพื่อให้เกิดการพัฒนาทางด้านจิตใจและร่างกายโดยส่วนรวม

๖.๑ ข้อเสนอแนะทั่วไป ผลงานวิทยานิพนธ์เล่มนี้เป็นงานวิจัย ที่มุ่งศึกษาวิเคราะห์ถึงคุณค่าความงามทางสุนทรียะในท่าเต้นบัลเล่ต์ซึ่งมีรูปแบบเทคนิคการเต้นโดยเฉพาะ ผู้วิจัยเห็นว่าวิทยานิพนธ์เล่มนี้เป็นประโยชน์สามารถนำไปใช้ในการศึกษาด้านศิลปะอื่น ๆ

๖.๒ ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยต่อไป ผู้วิจัยเห็นว่าการศึกษาสุนทรียศาสตร์มีความสำคัญสำหรับทุกวงการทั่วไป ไม่จำกัดเฉพาะวงการที่เกี่ยวข้องกับสตรีเท่านั้น หากศึกษาสุนทรียศาสตร์ได้ละเอียดมากขึ้นจะเป็นประโยชน์สำหรับบุคคลทั่วไปและวงการทางปรัชญา

### บรรณานุกรม

- จรรยา โกมุทร์ตานานนท์. **สุนทรียศาสตร์**. นนทบุรี: เอสอาร์พรีนติ้งแมสโปรดักส์, ๒๕๓๙.
- วนิดา ข้าเขียว. **สุนทรียศาสตร์**. กรุงเทพฯ: พรวานนการพิมพ์, ๒๕๔๓.
- พุทธทาสภิกขุ. **กัตถุญญกตเวทีเป็นร่มโพธิ์ร่มไทรของโลก**. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา, ๒๕๓๖.
- พ่วง มีนอก. **สุนทรียศาสตร์**. กรุงเทพฯ: กิ่งจันทร์การพิมพ์, ๒๕๓๐.
- พระมหาทวิ มหาปัญญา (ละล) ป.ธ.๙. **ความงามในพระพุทธศาสนา**. กรุงเทพฯ: หจก. ภาพพิมพ์, ๒๕๕๕.
- โกวิท เอนกชัย, เขมนันทะ. **เนื่องในความงาม**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์อมรินทร์, ๒๕๔๖.
- สุเชาวน์ พลอยชุม. **สุนทรียศาสตร์-ปัญหาและทฤษฎีเกี่ยวกับความงามและศิลปะ**. นครปฐม: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.
- ลักษณะวัต ปาละรัตน์. **สุนทรียศาสตร์**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๕๑.



ศึกษาวิเคราะห์หลักพุทธธรรมกับการแก้ปัญหาอบายมุข ๖  
AN ANALYTICAL STUDY OF BUDDHIST PRINCIPLE AND SOLUTION  
OF PROBLEM IN APAYAMUKHA (SIX CAUSES OF RUIN)

นายสมศักดิ์ แป้นประโคน \*  
พระสุนทรธรรมเมธี ดร., ดร.พิรพงษ์ มาลา \*\*

บทคัดย่อ

การศึกษวิเคราะห์หลักพุทธธรรมกับการแก้ปัญหาอบายมุข ๖ มีวัตถุประสงค์คือ ๑) เพื่อศึกษาอบายมุข ๖ ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท ๒) เพื่อศึกษาอบายมุข ๖ ในสังคมไทย ๓) เพื่อศึกษวิเคราะห์หลักพุทธธรรมในการแก้ไขปัญหาอบายมุข ๖

ผลการศึกษาพบว่า อบายมุขคือทางเสื่อม ๖ ประการแห่งโลกทรัพย์ เป็นพฤติกรรมที่ก่อให้เกิดความเสื่อมเสีย เตือดร้อนทั้งทางร่างกายและจิตใจ เมื่อบุคคลหมกมุ่นประพฤติเป็นเรื่องของกิเลสที่ล่อใจทำให้บุคคลมีการตอบสนองต่อสิ่งเร้าต่างๆ อันเป็นที่ตั้งแห่งความพอใจ คือสามารถชักจูงบุคคลให้เกิดกิเลส เกิดความคิดอยากที่น่าปรารถนา น่ายินดี น่าลุ่มหลง เป็นเหตุให้เกิดตัณหา เป็นอารมณ์แห่งตัณหา โดยบุคคลไปกำหนดว่า รูปสวย เสียงไพเราะ กลิ่นหอม สิ่งนั้นน่าจับ น่าสัมผัส ซึ่งเป็นความต้องการของกิเลส อบายมุขจึงมีลักษณะเป็นวัตถุตามโดยกระบวนการเสพอบายมุขเริ่มต้นที่การเสวยเวทนา ซึ่งเป็นต้นเหตุโดยตรงที่ไปกระตุ้นเร้าให้เกิดการทำงานของตัณหาที่นอนเนื่องสิ่งสม อยู่ อันเป็นสัญญาความจำอย่างหนึ่งที่เจือด้วยกิเลสคืออาสวะกิเลสขึ้นในจิตใจ เมื่อพอใจก็ติดใจพัวพันจนถึงขั้นหมกมุ่น พร้อมทั้งคิดปรุงแต่งสร้างวิธีการที่จะให้ได้อารมณ์ และสิ่งอันเป็นที่ตั้งแห่งอารมณ์นั้นๆ ด้วยการกระทำต่างๆ ทางกายบ้าง ทางวาจาบ้าง เพื่อให้ได้มาซึ่งผลที่ต้องการ คือได้เวทนาที่ขบใจในอบายมุขนั้นๆ ขึ้นไปอีก บังเกิดเป็นสุขทุกข์แบบซับซ้อนแรงสูง เป็นผลจากการตอบสนองต่อตัณหา แล้วหมุนเวียนกลับเข้ามาในวงจรเริ่มที่เวทนาใหม่อีก เพื่อเสพเสวยอารมณ์เช่นนั้นเช่นเดิม บุคคลจึงหมกมุ่นอยู่ในทางแห่งความเสื่อมเพราะสนองอารมณ์แห่งตัณหาที่นั่นซ้ำแล้วซ้ำอีก

ความแพร่หลายของอบายมุขมีอยู่ในชีวิตประจำวันอย่างเปิดเผยในสังคมไทย คนไทยกำลังทำลายตัวเองกันมากขึ้นด้วยการประพฤติหมกมุ่น การดื่มสุรา การเล่นการพนัน ค่านิยมการเที่ยวกลางคืน การคบเพื่อนที่ไม่มีสาระ การรับสื่อที่ยาวนานและไม่เป็นประโยชน์ มีนิสัยชอบความสบายหนักไม่เอาเบาไม่สู้ ต่างๆ เหล่านี้เป็นค่านิยมที่ทำลายตัวเองของคนไทย ที่สำคัญอบายมุขบางอย่างกฎหมายให้การสนับสนุนด้วยเหตุผลทางเศรษฐกิจ ปัญหาและความเดือดร้อนต่างๆ ทั้งทางตรงคือบุคคลผู้ข้องเกี่ยวและทางอ้อมคือบุคคลที่แวดล้อม เห็นประกายก็เป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องในสังคมไทย สร้างความเสื่อมและหายนะในหลายๆ มิติเพราะเป็นเรื่องของทัศนคติการใช้ชีวิตแบบขาดปัญญารู้เท่าทัน ปัญหาจึงเชื่อมโยงทั้งชีวิต คือเดือดร้อนทั้งตนเอง ครอบครัว ชุมชนและสังคม ทั้งยังเป็นภาระของประเทศชาติในการตั้งงบประมาณดูแล

\* นิตยพุทธศาสนมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

\*\* อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

ปัญหาต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านนอกหรือด้านใน พุทธศาสนาสอนให้บุคคลแก้ปัญหาเหล่านั้นด้วยตนเอง ตามเหตุปัจจัย ตามความเป็นจริง การสร้างสัมมาทิฐิให้เกิดขึ้นแก่บุคคลเพื่อแก้ปัญหาอบายมุข ๖ เกิดขึ้นได้ด้วย กระบวนการฝึกฝนอบรมแบบองค์รวม ศีล สมาธิ ปัญญา โดยหลักไตรสิกขา เมื่อผ่านกระบวนการฝึกบุคคลจะ เกิดการพัฒนาการ คือรู้จักกิน อยู่ ใช้สอย เสพ บริโภคปัจจัยสี่ (กายภาวนา) และความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม ทางสังคมกับบุคคลรอบข้าง (ศีลภาวนา) มีภูมิคุ้มกันทางจิตที่เข้มแข็ง (จิตตภาวนา) มีความคิดแยกคาย (โยนิโสมนสิการ) ได้จิตที่มีคุณภาพ สามารถควบคุมการแสดงออกทางพฤติกรรมได้ดี มีการสำรวจระวังในอินทรีย์ทั้ง ๖ รู้จักวางตนในสถานการณ์ต่างๆ สามารถพิจารณาหาเหตุและผล คุณและโทษ แล้วแก้ปัญหาต่างๆ ด้วย ปัญญาที่เข้าใจตามเป็นจริง เมื่อปัจเจกบุคคล นักเรียน นิสิต นักศึกษาและครอบครัวมีภูมิคุ้มกันต่างๆ ดังที่กล่าว มา การข้องเกี่ยวกับอบายมุขทั้ง ๖ ประเภท ก็จะเป็นไปในลักษณะที่ประกอบด้วยปัญญา ตามสภาพความเป็น อยู่หรือระดับการครองชีวิตของบุคคลเองตามสถานการณ์นั้นๆ เมื่อบุคคลมีปัญญารู้เห็นตามเป็นจริงว่าอบายมุข ทั้ง ๖ นั้นประกอบด้วยโทษ ก็จะหลีกเลี่ยงและไม่เข้าไปข้องเกี่ยว เมื่อไม่ได้รับการตอบสนอง อบายมุขก็จะค่อยๆ หมดลงไปจากสังคมไทย

**คำสำคัญ :** หลักพุทธธรรม, อบายมุข ๖

## ABSTRACT

An Analytical Study of Buddhist Principle and Solution of Problem in six causes of ruin is; ๑) to study six causes of ruin in Buddhism 2) to study six causes of ruin in Thai society and ๓) to analytical study of Buddhist principle for resolving problem in six causes of ruin.

### **The result of research finds that;**

1) Apayamukha or the six ruins of property bring to decay and being in trouble both physical and mental. If one absorbed practices, it was called defilements which deceive one to react various motivations and belong to pleasing emotion. Those persuade one to follow defilements and impress in pleasing, rejoicing and attracting emotion which cause to produce craving. Since one considers pleasing pictures, melodious sound, odorous scent and touchable things. Those are defilements craving. Cause of ruin is called pleasing object. The procession of cause of ruining begins from enjoy compassion causing directly to stimulate craving which accumulate inside one's mind. It is called one kind of remembrance mixing of defilements inside one's mind. When one enjoys it and immerses oneself in it, one must create any method to get those emotions which means the position of emotion. One must do by bodily, verbal and mental action to get needing thing means pleasing compassion. It will create more happiness and suffering complicated and highly. It reflects from craving and return to the same position means the circle of compassion to recognize the same emotion. One is called paying intention to cause of ruin because of responsibility craving again and again. If one experiences compassion and not let the opportunity for compassion to create craving, the procession will be deleted

by intellectual thinking or reflection thinking. This thinking will lead to develop knowledge and destroy suffering at last.

2) Cause of ruin spreads in daily life of Thai society. Thai people are destroying themselves because of involving with drinking, gambling, night playing, un-using friend, consuming long and unused information, and enjoy comfortable life. Those are called value which destroyed Thai people. Mostly important, some cause of ruin is supported by government in order of economy reason. Many problems both direct and indirect way show many ways in Thai society. It decays and ruins in various dimension because of lack of attitude for living without penetrative knowledge. So the problems connected with any people and make trouble for oneself, family, community and society. Also, it make burden of the nation for take care of this ruin.

3) Various problems both inside and outside can be solved reasonable and reality by oneself. To make right view can solve the problems of six causes of ruin by mixed procession means Sila, Samadhi and Panna or Threefold Training. After training, one will learn to eat, live, consume and use four requisites (bodily development) and associated with social environment, around people (precept development), mental strength (mind development) and reasonable thinking (Yonisomasikara). As a result, one's mind consists of qualification. It can control behavior emotion, consider in six organisims, realize how to practice in any position, be able to consider reasonable, good and bad and solve any problems with considerable wisdom. If any person such as students and family member can make immunity, having involved with six causes of ruin will compose of wisdom according to living and level living of person for position. Since one realizes the evil of six causes of ruin, one will avoid. As a result, the six causes of ruin will vanish from Thai society.

**Keywords:** Buddhist principle, Apayamukha (six causes of ruin)

## ๑. บทนำ

พระพุทธเจ้าตรัสสอนธรรมที่เป็นเหตุให้เกิดทุกข์บัญญัติเรียกรวมกันว่า ทุกขสมุทัย<sup>๔๔๘</sup> ประกอบไปด้วยตัณหา ๓ คือกามตัณหา ภวตัณหา และวิภวตัณหา<sup>๔๔๙</sup> ตัณหาทั้งสามนี้เป็นทางแห่งความเสื่อมเพราะโดยธรรมชาติจิตของบุคคลมักคล้อยลงต่ำ คุ่นชินกับการไหลไปตามอำนาจฝ่ายต่ำ คือกามตัณหาอันประกอบไปด้วยวิถุกามและกิลเลสกาม<sup>๔๕๐</sup> กามตัณหาให้ความสนุกสนาน เพลิดเพลินตื่นเต้น ฯลฯ แก่ผู้เสพ ทำให้เกิดความยินดีพอใจ ความต้องการความสนุกสนาน เพลิดเพลิน ตื่นเต้นนี้ ทำให้บุคคลเกิดโมหะ<sup>๔๕๑</sup> เกิดการเสพติดอยาก

<sup>๔๔๘</sup> ขุ.ป. (ไทย) ๓๑/๗/๑๓.

<sup>๔๔๙</sup> ขุ.ป. (ไทย) ๓๑/๓๔/๕๓., ขุ.ป. (ไทย) ๓๑/๓๐/๔๘๓.

<sup>๔๕๐</sup> วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๔/๒๑.

<sup>๔๕๑</sup> ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๕/๒๕๙.

เข้าไปลิ้มลองประสบการณ์นั้นบ่อยๆ และเมื่อหลงหรือหมกมุ่นติดอยู่ในทางแห่งความเสื่อมแล้วนี้ บุคคลจะได้รับโทษทั้งทางตรงและโดยอ้อม

อบายมุข คือคำสอนที่กล่าวถึงทางแห่งความเสื่อมของบุคคล พระพุทธองค์กล่าวไว้มีอย่างมาก ๖ อย่าง แต่ละอย่างล้วนเป็นทางเสื่อมแห่งโลกทรัพย์<sup>๔๕๒</sup> ความเสื่อมนี้จะพบเห็นได้ในบุคคลที่มีลักษณะ เช่น ไร้เวลาไม่มีความรู้ความสามารถ นิสัยเกเร ใจร้าย มีความเห็นแก่ตัวชอบเบียดเบียนชีวิตและทรัพย์สินของผู้อื่น กิริยามารยาททราม ฯลฯ โดยรวมคือขาดปัญญา สมาธิ จิตไม่มั่นคง อบายมุขทั้ง ๖ อย่าง กล่าวโดยรวมแล้วก็คือหนทางแห่งความฉิบหาย เสื่อมโทรมทรุดลงของปัจเจกบุคคล กลุ่มบุคคลผู้ซ่องแฉะ และครอบครัวที่เกี่ยวข้อง หากเสื่อมมาก ๆ อาจขยายวงกว้างไปถึงระดับสังคมและสร้างความเดือดร้อนได้ในระดับประเทศ

ความแพร่หลายของอบายมุขในสังคมไทยปัจจุบัน นับเป็นปัญหาใหญ่อย่างหนึ่งที่ทำลายความสามารถของสมาชิกสังคม ที่จะต้องช่วยกันบรรณรงคืให้มีการป้องกันและปราบปรามอย่างจริงจัง เราจะสังเกตได้ว่าในชุมชนต่างๆ ยอมรับการแพร่หลายของอบายมุข จนบางอย่าง สังคมให้การสนับสนุนอย่างออกหน้าออกตา และบางอย่างก็ถูกยึดถือเป็นสัญลักษณ์ของการให้เกียรติซึ่งกันและกันต่างๆ ที่สิ่งนั้นเป็นอบายมุขที่นำชีวิตไปสู่ความหายนะ ตัวอย่างเช่น การดื่มสุรา สังคมบางส่วนหรือส่วนใหญ่ยอมรับและให้การสนับสนุน งานเลี้ยงและการดื่มอวยพรก็ใช้สุรา การพนันบางอย่างมีกฎหมายสนับสนุน การดูการละเล่นก็เช่นกัน ปัจจุบันมาตรฐานจรรยาบรรณในการนำเสนอสื่อในรูปแบบต่างๆ ยังไม่ค่อยดีหรือมีความรับผิดชอบที่เพียงพอ ต่างๆ เหล่านี้ เป็นปัจจัยที่ทำให้หลายบุคคลและสังคมโดยรวม เพราะเมื่อสังคมยอมรับและส่งเสริมสิ่งที่ทำลายสมองและบั่นทอนสติปัญญาโดยไม่มี การป้องกัน สมาชิกสังคมก็จะอยู่ร่วมกันอย่างไร้สติปัญญา ขาดคุณธรรม และตั้งอยู่บนความประมาท

อบายมุขทำลายบุคคลและสังคมอย่างเป็นขั้นเป็นตอนต่อเนื่องและสัมพันธ์ต่อกัน กล่าวคือเริ่มต้นด้วยความบันเทิง ต่อเนื่องด้วยอบายมุขประเภทต่างๆ แล้วจบลงด้วยอาชญากรรมเป็นวงจรอย่างนี้เสมอ หากสังคมใดเริ่มต้นด้วยการสนับสนุนการบันเทิงที่ไร้ขอบเขต ก็จะขยายไปสู่อบายมุข และผลที่สุดก็จบลงด้วยอาชญากรรม เป็นปรากฏการณ์ทางสังคมที่พบเห็นได้ทั่วไปในสังคมปัจจุบัน หากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องต้องการที่จะลดและป้องกันมิให้อาชญากรรมเกิดขึ้น จะต้องมีความร่วมมือร่วมใจช่วยกันขจัดยับยั้งแหล่งอบายมุขต่าง ๆ ตัดสิ่งบันเทิงอันเกินขอบเขตทั้งไป ที่มีอยู่แล้วก็ควบคุม ที่จะเปิดใหม่ที่ต่อต้าน วิธีการจัดปัญหาดังกล่าวจะต้องช่วยกันสอดส่องดูแลกันอย่างจริงจัง สำคัญที่สุดต้องให้ปัญญาแก่ปัจเจกบุคคลด้วยหลักพุทธธรรมเพื่อสร้างภูมิคุ้มกันอบายมุขด้านต่างๆ

จากความสำคัญของปัญหาดังกล่าวผู้วิจัยจึงให้ความสนใจ ศึกษาอบายมุข ๖ ในคัมภีร์พระพุทธศาสนากับอบายมุข ๖ ในสังคมไทย เพื่อวิเคราะห์นำหลักพุทธธรรมมาใช้แก้ปัญหอบายมุข ๖ ในสังคมไทย นำเสนอเป็นแนวปฏิบัติ เพื่อเป็นทางเลือกในการดับทุกข์ทางกายและใจ โดยผลการวิจัยนี้จะเป็นแนวทางในการแก้ปัญหาในระดับบุคคล ครอบครัว สังคมและประเทศชาติตามลำดับ

## ๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑.๒.๑ เพื่อศึกษาอบายมุข ๖ ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท
- ๑.๒.๒ เพื่อศึกษาอบายมุข ๖ ในสังคมไทย
- ๑.๒.๓ เพื่อศึกษาวิเคราะห์หลักพุทธธรรมในการแก้ไขปัญหอบายมุข ๖ ในสังคมไทย

<sup>๔๕๒</sup> ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๔๗/๒๐๒.

### ๓. วิธีดำเนินการวิจัย

เพื่อตอบโจทย์การวิจัยให้ครอบคลุมทั้ง ๓ วัตถุประสงค์ ผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาจาก หนังสือ เอกสาร และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ที่เกี่ยวข้อง เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมีแนวทางหรือขั้นตอนการดำเนินการศึกษา มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

#### ๑) ขั้นรวบรวมข้อมูล

รวบรวมข้อมูลคำสอนเรื่องอบายมุข ๖ ในพระพุทธศาสนาเถรวาทจากคัมภีร์พระไตรปิฎกฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หนังสือเอกสาร บทความ งานเขียน ข้อมูลทางอินเทอร์เน็ต และงานวิจัยในส่วนที่เกี่ยวข้อง คัดลอก จัดเก็บและรวบรวมข้อมูล

#### ๒) ขั้นวิเคราะห์ข้อมูล

วิเคราะห์ข้อมูลโดยจำแนกข้อมูลตามทีสับคั่นและจัดเก็บ ศึกษาวิเคราะห์ในประเด็นที่เกี่ยวข้อง ดังนี้  
(๑) ศึกษาอบายมุข ๖ ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท เพื่อตอบโจทย์วัตถุประสงค์ข้อที่ ๑ ของการวิจัย

(๒) ศึกษาปรากฏการณ์การทางสังคมในบริบทต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับอบายมุข ๖ ในสังคมไทยปัจจุบัน เพื่อตอบโจทย์วัตถุประสงค์ข้อที่ ๒ ของการวิจัย

(๓) นำประเด็นแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับอบายมุข ๖ ในสังคมไทยมาวิเคราะห์สรุปกับคำสอนอบายมุข ๖ ในทางพระพุทธศาสนาเถรวาท เพื่อวิเคราะห์หลักพุทธธรรมแยกแยะหาความสัมพันธ์ของหลักธรรมกับการปฏิบัติ เพื่อตอบโจทย์วัตถุประสงค์ของการวิจัยข้อที่ ๓

#### ๓) ขั้นนำเสนอข้อมูล

นำข้อมูลอบายมุข ๖ ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท และข้อมูลปรากฏการณ์การทางสังคมในบริบทต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับอบายมุข ๖ ในสังคมไทยปัจจุบันที่เกิดขึ้น จากหนังสือ สื่อสิ่งพิมพ์ อินเทอร์เน็ต เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำเสนอและตอบโจทย์วัตถุประสงค์การวิจัยโดยแยกบท ตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ ๑ ของการวิจัย นำเสนออบายมุข ๖ ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท ในบทที่ ๒ ตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ ๒ ของการวิจัย นำเสนออบายมุข ๖ ในสังคมไทย ในบทที่ ๓ ตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ ๓ ของการวิจัย นำเสนอการวิเคราะห์หลักพุทธธรรมในการแก้ปัญหาอบายมุข ๖ ในบทที่ ๔ สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ นำเสนอในบทที่ ๕ โดยเขียนรายงานการวิจัยบรรยายเชิงพรรณนา

### ๔. สรุปผลการวิจัย

๑. พระพุทธองค์ตรัสถึงความเสื่อมคืออบายมุข ๖ ประการแห่งโลกะทั้งหลาย เป็นพฤติกรรมที่ก่อให้เกิดความเสื่อมเสีย ก่อให้เกิดความเดือดร้อนทั้งทางร่างกายและจิตใจเมื่อบุคคลหมกมุ่นประพฤติ เป็นทางแห่งความพินาศทำให้เสื่อมเสียทรัพย์ อบายมุขจึงเป็นเรื่องของกิเลส ที่ล่อใจทำให้บุคคลมีการตอบสนองต่อสิ่งเร้าต่างๆ อันเป็นที่ตั้งแห่งความพอใจ อบายมุขจึงมีลักษณะเป็นวัตถุสามได้เมื่อบุคคลกำหนดหมายว่าชอบใจ หรือพอใจ กล่าวคือ อบายมุขประเภทต่างๆ สามารถที่จะชักจูงบุคคลให้เกิดกิเลส เกิดความคิดอยากที่นำปรารถนา นำยินดี นำลุ่มหลง เป็นเหตุให้เกิดตัณหา เป็นอารมณ์แห่งตัณหา เพราะบุคคลไปกำหนดว่า รูปสวย เสียงไพเราะ กลิ่นหอม สิ่งนั้นน่าจับ น่าสัมผัส ความต้องการ ความกำหนดในส่วนนั้นจึงบังเกิดขึ้นเป็นกิเลสสาม ส่วนวัตถุสามคือรูป เสียง กลิ่น รส และโณภูมิจึงเป็นผลผลิตของธรรมชาติ

กระบวนการรับรู้ของคุณคนเริ่มตั้งแต่อายุนั้นถึงฝัสสะ เป็นกระบวนการรับรู้ที่บริสุทธิ์ มีเกิดขึ้นกับบุคคลทุกคนโดยปกติตามธรรมชาติ เวทนาความรู้สึกต่ออารมณ์มีบทบาทโดยทำหน้าที่เป็นเครื่องบ่งชี้ว่า สิ่งไหน อย่างไร อะไรเป็นอันตราย ไม่ดี ไม่เหมาะสม ควรหลีกเลี่ยง หรืออะไรที่ดีที่เป็นประโยชน์เกื้อกูลต่อชีวิต ควรถือเอาประโยชน์ เวทนาช่วยให้กระบวนการรับรู้ดำเนินต่อไป เป็นสิ่งจำเป็นที่ช่วยให้บุคคลมีความสามารถที่จะเกี่ยวข้องกับโลก ทำให้ชีวิตอยู่รอดและดำเนินไปด้วยดีกระบวนการที่สืบทอดจากฝัสสะ เป็นหัวเลี้ยวหัวต่อทางจริยธรรม ระหว่างความดีกับความชั่ว กุศลกับอกุศล <sup>๕๔๓</sup> จากวิญญานถึง เวทนานี้เป็นช่วงที่รับผลกระทบมาจากสังขาร (ความคิดปรุงแต่ง) ซึ่งจะสร้างเหตุต่อไป <sup>๕๔๔</sup>

ในส่วนของการเสพอบายมุข เวทนาจะเป็นแรงผลักดันให้คิดปรุงแต่งนำไปสู่พฤติกรรมต่างๆ เป็นขั้นตอนของกระบวนการรับรู้ที่สืบทอดต่อมาจากฝัสสะ คือเมื่อรู้อารมณ์นั้น ๆ อย่างใดอย่างหนึ่งแล้ว บุคคลเกิดความรู้สึกสุขกายสบายใจ (เวทนา) แล้วบุคคลก็กำหนดอยากได้หรือเข้าไปเกี่ยวข้อง (ตัณหา) เมื่ออยากได้ก็ติดใจพัวพันจนถึงขั้นหมกมุ่น (อุปาทาน) ค้างอยู่ในใจ จากนั้นเกิดการครุ่นคิดสร้างภาพต่างๆ ที่จะให้ตนอยู่ในภาวะครอบครองอารมณ์อันเกิดจากอบายมุขนั้นๆ ที่ให้สุขเวทนานั้นๆ พร้อมทั้งคิดปรุงแต่งสร้างวิธีการที่จะให้ได้อารมณ์ และสิ่งอันเป็นที่ตั้งแห่งอารมณ์นั้น ด้วยการกระทำต่างๆ ทางกายบ้าง ทางวาจาบ้าง เพื่อให้ได้มาซึ่งผลที่ต้องการ คือได้เวทนาที่ขบใจในอบายมุขนั้นๆ ยิ่งๆ ขึ้นไปอีก บังเกิดเป็นสุขทุกข์แบบซับซ้อนแรงสูง ที่เป็นผลจากการตอบสนองต่อตัณหา แล้วหมุนเวียนกลับเข้ามาในวงจรเริ่มที่เวทนาใหม่อีก เพื่อเสพเสวยอารมณ์ของการประพฤติดอบายมุขทั้ง ๖ ซ้ำแล้วซ้ำอีก

๒. ปัญหาการดื่มสุรา ส่งผลให้ครอบครัวเกิดความเครียด ความรุนแรง ขาดความอบอุ่นและอาจก่อให้เกิดปัญหาการหย่าร้างตามมา ซึ่งสาเหตุส่วนใหญ่ของการบริโภคเครื่องดื่มแอลกอฮอล์มาจากความต้องการเข้าสังคม เกิดจากค่านิยมคือการแสดงความยินดีต้องมีการดื่มฉลอง ซึ่งเป็นค่านิยมที่ผิด อยากลอง เพื่อนชวน หาซื้อได้ง่าย และความเครียดจากภาวะเศรษฐกิจของครอบครัวปัญหาการเที่ยวกลางคืน เป็นสถานที่ที่มีการมั่วสุมของมีนเมาหลายครั้งหลายหนที่นำไปสู่การก่ออาชญากรรมและการติดสิ่งเสพติด และสถานบันเทิงยังเป็นสถานที่ส่งเสริมให้มีการมั่วสุมและสำส่อนทางเพศ ความเมาและการขาดสติมีส่วนทำให้เกิดอุบัติเหตุบนท้องถนน ความรุนแรง และการก่อเหตุอาชญากรรม ปัญหาการดูการละเล่น หรือการรับสื่อ หมกมุ่นมากเกินไป ผู้ใหญ่เสียการทำงาน เด็กเยาวชนวัยรุ่นเสียการเรียน เกิดการเลียนแบบพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมทั้งในเด็กและผู้ใหญ่ ปัญหาการพนัน คนไทยกว่าร้อยละ ๕๗ เคยเล่นการพนัน โดยคนกรุงเทพฯ และปริมณฑลเคยเล่นการพนันมากกว่าคนในภาคอื่นๆ ผู้ชายไทยเล่นการพนันมากกว่าผู้หญิง คนโสดเล่นการพนันมากกว่า คนที่สมรส คนไทยที่นับถือศาสนาพุทธเล่นการพนันมากกว่าคนที่นับถือศาสนาอื่นๆ เมื่อเล่นการพนันจนมีหนี้สินเกินกว่าจะรับภาระชดใช้ไหว บุคคลอาจก่อเหตุ ปล้น ใจ ฉกชิงวิ่งราว ก่อเหตุอาชญากรรมเพื่อหาเงินไปชดใช้การพนัน เกิดผลกระทบต่อผู้เป็นเหยื่อ ทั้งทางร่างกายจิตใจและทรัพย์สิน ปัญหาการคบคนชั่วเป็นมิตร เป็นปัญหาจริยธรรมส่วนบุคคล มูลเหตุสำคัญมาจากปัจจัยภายในเป็นตัวหลัก และปัจจัยภายนอกเป็นตัวเสริม เป็นสาเหตุที่เอื้อต่อการประกอบอาชญากรรมตามลักษณะของบุคคลผู้คบหา เช่น การเป็นนักเลงการพนัน นักเลงหญิง นักเลงเหล้า นักลวงของปลอม และการเป็นนักเลงหัวไม้ ซึ่งการคบคนชั่วลักษณะต่างๆ เหล่านี้ล้วนก่อความเสียหายให้แก่ครอบครัว สังคม และประเทศชาติ

<sup>๕๔๓</sup> พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พุทธธรรมฉบับปรับปรุงขยาย, พิมพ์ครั้งที่ ๔๒, (ฉบับข้อมูล คอมพิวเตอร์ ครั้งที่ ๑๑), ๒๕๕๘, PDF, หน้า ๓๓๓.

<sup>๕๔๔</sup> ชมพูนุท ศรีจันทร์นิล, “จิตวิทยาแนวพุทธ: แนวทางเพื่อการเยียวยาและพัฒนาจิตใจมนุษย์”, วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย, ปีที่ ๒๙ (ฉบับที่ ๔ เดือนตุลาคม - ธันวาคม ๒๕๕๒): ๑๙๖.

ปัญหาการเกียจคร้าน บุคคลที่เกียจคร้านนั้นเป็นคนไม่รักดี และมีข้ออ้างเสมอในการที่จะทำนู่นทำนี่ แก้วตัวที่จะไม่ทำงาน และทำให้ก่อเกิดผลเสีย คือความยากไร้ ความทุกข์ ความโง่เขลา เป็นต้น ความเกียจคร้านในการทำงานเป็นสาเหตุหลักของเศรษฐกิจโดยตรง เพราะทำหน้าที่การทำงานของตนเสียหาย ตั้งแต่ระดับปัจเจก ครอบครัว ชุมชนสังคม จนถึงระดับประเทศ

ปัญหาอบายมุขสร้างความเสื่อมและหายนะในหลายๆ มิติเพราะเป็นเรื่องของทัศนคติการใช้ชีวิตแบบขาดปัญญาไร้เท่าทัน ปัญหาจึงเชื่อมโยงทั้งชีวิต ครอบครัวเมื่อต้องเยียวยาผู้ข้องเกี่ยวกับอบายมุข นอกจากนี้ยังส่งผลกระทบต่อเด็กและเยาวชนที่เห็นแบบอย่าง รวมถึงเพื่อนร่วมงานหรือเจ้านาย กระทบต่อชุมชนหรือสาธารณชน และกระทบต่อรัฐในฐานะหน่วยงานที่ต้องให้ความช่วยเหลือและจัดการปัญหาอันเนื่องมาจากการข้องเกี่ยวกับอบายมุขประเภทต่างๆ โดยผลกระทบภายนอกมักอยู่ในรูปของการเกิดความรุนแรง อาชญากรรม อุบัติเหตุ และสภาพแวดล้อมที่เป็นภัย มีการคุกคามทั้งทางร่างกายและจิตใจต่อบุคคลผู้เกี่ยวข้อง รวมถึงปัญหาเศรษฐกิจ ความเดือดร้อนทางการเงินของบุคคล ครอบครัว สังคมและประเทศสูญเสียงบประมาณในการดูแลผู้ที่เกี่ยวข้องกับอบายมุขทั้ง ๖ ประเภท นับว่าเป็นปัญหาใหญ่ระดับประเทศ การป้องกันและแก้ปัญหาโดยหลักพุทธธรรมนั้นต้องทำอย่างองค์รวม

๓. สร้างความเข้มแข็งให้ครอบครัวด้วยหลักไตรสิกขา โดยมารดาบิดา ผู้ปกครอง ต้องใส่ใจติดตามบุตรหลานและเด็กในปกครอง โดยประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดี ละเว้นอบายมุขทั้ง ๖ ประเภท เป็นกัลยาณมิตรที่ดี ให้การอบรมฝึกฝนธิดาบุตรหลานและเด็กในปกครอง ด้วยการอบรมภาวนา ๔ การสำรวมอินทรีย์ และฝึกให้คิดเป็นมีโยนิโสมนสิการ ซึ่งเป็นการเตรียมความพร้อมสร้างปัญญาคือภูมิคุ้มกันในการใช้ชีวิตที่ติงาม ด้านปัจเจกบุคคล บุคคลใกล้ชิดชดญาติผู้ใหญ่ต้องแนะนำให้ความรู้ระหว่างกัน เพื่อนร่วมงานเจ้านายต้องเป็นกัลยาณมิตรที่ดีต่อกัน การแก้ปัญหอบายมุขในระดับปัจเจกและครอบครัว ด้วยการอบรมตามหลักไตรสิกขานั้นคือการฝึกพัฒนาปัญญาให้เจริญงอกงามพร้อมกับได้จิตใจมีคุณภาพ เพื่อประพฤติศีลได้ตรงตามความมุ่งหมาย ซึ่งการประพฤติศีลเกี่ยวเนื่องกับการทำกิจกรรมของบุคคลในสังคม

ทางด้านสังคมคือโรงเรียนและสถานศึกษา เมื่อคุณครู อาจารย์เป็นกัลยาณมิตรถ่ายทอดเสียงที่ดี ให้ความเอาใจใส่อบรมฝึกฝนสร้างภูมิคุ้มกันแก่นักเรียน นิสิต นักศึกษาด้วยหลักไตรสิกขา เพื่อกระตุ้นกระบวนการคิดในตัวผู้เรียน ซึ่งถือว่าครอบคลุมประกอบของการสร้างสัมมาทิฐิ นั่นคือการสร้างความเห็นชอบ ให้ผู้เรียนเกิดปัญญารู้คุณและคุณ อะไรดี อะไรไม่ดี ซึ่งเป็นองค์ประกอบของมรรค เมื่อมรรคเกิดขึ้นถือได้ว่าเป็นการเริ่มต้นในกระบวนการศึกษาตามหลักของพระพุทธศาสนา คือการฝึกตามหลักของ ศีล สมาธิ และปัญญา ซึ่งกระบวนการวัดผลตามหลักไตรสิกขาเป็นการวัดผลพัฒนาการด้านต่างๆ ใน ๔ ด้าน คือด้านกาย ด้านศีล ด้านสมาธิ และด้านปัญญา เป็นตัวชี้วัดผลสำเร็จของกระบวนการจัดการเรียนการสอนแบบไตรสิกขาพร้อมทั้งมีการจัดกิจกรรมโดยให้ผู้เรียนได้คิดออกแบบโครงการป้องกันและบรรเทาข้อต่อด้านอบายมุขทุกประเภทตามความเหมาะสมเป็นประจำ ปัญหาอบายมุขทั้งในและนอกโรงเรียน สถานศึกษา ก็จะแก้ไขได้ในระดับหนึ่ง ด้านปัจเจกบุคคลก็เช่นกัน อยู่ร่วมกันในสังคมด้วยการประพฤติศีล ๕ ประกอบอาชีพที่บริสุทธิ์เป็นพื้นฐาน ด้วยสำนึกเพื่อส่วนรวม ปัญหาอบายมุขก็จะลดลงได้อีกมาก

ทั้งภาครัฐก็ใส่ใจประกาศปัญหาอบายมุขให้เป็นวาระเร่งด่วนแห่งชาติ โดยกำหนดนโยบายควบคุมดูแลอบายมุขประเภทต่างๆ และส่งเสริมพัฒนาหลักสูตรการเรียนการสอนจริยธรรมแบบองค์รวมด้วยหลักไตรสิกขาสู่การปฏิบัติในทุกโรงเรียน และสถานศึกษาทั่วประเทศ พร้อมทั้งขยายพื้นที่และการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน



ในสังคม โดยส่งเสริมหลักไตรสิกขาเพื่อป้องกันและแก้ปัญหาอบายมุข ให้เป็นแนวความคิดหลักในการบริหารจัดการควบคุมกันไปในการทำงาน

อย่างไรก็ตาม การข้องเกี่ยวกับอบายมุขนั้นอยู่ที่ตัวบุคคล ซึ่งการใช้ชีวิตในสังคมไม่เหมือนกัน และปัญหาไม่เท่ากัน ผลลัพธ์ที่ได้ขึ้นอยู่กับบุคคลนั้นๆ การแก้อบายมุขประเภทต่างๆ จะสำเร็จได้ด้วยทุกฝ่ายสามัคคี ร่วมแรงร่วมใจ กันไม่ว่าจะเป็นทางด้านปัจเจกบุคคลและครอบครัว ครู อาจารย์ทางโรงเรียนและสถานศึกษา ทั้งภาครัฐต้องใส่ใจกำกับดูแล ปัญหาและผลกระทบจากอบายมุขประเภทต่างๆ ในสังคมไทยก็จะเบาบางลงได้ ในระดับที่ไม่เป็นปัญหาต่อการพัฒนาสังคมและประเทศอย่างเป็นรูปธรรม แม้จะแก้ปัญหาไม่ได้ทั้งหมด แต่เชื่อแน่ว่าปัญหาจะทุเลาเบาบางลง ด้วยปัญญาของทุกๆ คนในชาติ

## ๕. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

ข้อเสนอแนะในประเด็นปัญหามีอยู่หลายส่วนที่ควรแก้ไขปรับปรุงและส่งเสริม ผู้วิจัยได้ให้ประเด็นข้อเสนอแนะแก่ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ช่วยกันนำไปปฏิบัติปรับใช้ตามบริบทของแต่ละฝ่าย เพื่อบูรณาการร่วมกัน ดังนี้

### ๕.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย/เชิงวิชาการ

๑) ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย การนำผลงานวิจัยไปใช้เพื่อป้องกันและแก้ปัญหอบายมุข ๖ จำเป็นอย่างยิ่งที่ทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องจะต้องให้ความสำคัญในการที่จะรวมพลังสนับสนุน และร่วมกันเพื่อช่วยป้องกันและแก้ปัญหาในแต่ละฝ่าย โดยภาครัฐต้องกำหนดยุทธศาสตร์ในการพัฒนาประเทศ ด้วยมาตรการทางภาษี และกฎหมาย การเก็บภาษีผู้ประกอบการ/ผู้ผลิต/ผู้จำหน่าย รวมถึงการจ่ายเงินค่าชดเชยให้บุคคลที่สามในกรณีที่ได้รับผลกระทบ จากอบายมุขที่ผู้ผลิตและผู้ประกอบการนั้นๆ เกี่ยวข้อง เช่น ผู้ผลิตและผู้ประกอบการที่มีส่วนในการส่งเสริม จำหน่ายและ ให้บริการ ที่เกี่ยวข้องกับอบายมุขประเภทต่างๆ ต้องมีส่วนร่วมชดเชยค่าความเสียหายที่เกิดขึ้นในทางแพ่ง รัฐมีหน้าที่เผยแพร่องค์ความรู้จากงานวิจัยฉบับนี้ โดยประชาสัมพันธ์ส่งเสริม และกำหนดยุทธศาสตร์การจัดการเรียนการสอน ให้โรงเรียน/สถาบันการศึกษา ได้นำงานวิจัยไปใช้ในการอบรมพัฒนานักเรียน นักศึกษา โดยภาครัฐต้องติดตามประเมินผลอย่างใกล้ชิด และควรส่งเสริมสถาบันครอบครัว เพื่อให้ข้อมูลหลักพุทธธรรมที่เป็นประโยชน์แก่มารดาบิดา และผู้ปกครอง ในการนำไปปรับใช้อบรมธิดา บุตรหลาน เพื่อป้องกันและแก้ปัญหอบายมุข เพื่อสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีทั้งในด้านชีวิตความเป็นอยู่ ทัศนคติ ตลอดจนพฤติกรรมต่างๆ ของบุคคลในครอบครัวให้ดำเนินไปด้วยดี โดยเป็นไปในลักษณะที่ประกอบด้วยปัญญา

๒) ข้อเสนอแนะเชิงวิชาการ การวิจัยครั้งนี้ศึกษาเฉพาะผลกระทบของอบายมุข ๖ ในภาพกว้าง ไม่ได้เจาะจงลงในรายละเอียดของผลกระทบภายนอกเชิงลบ เช่น ผู้ผลิตและผู้ประกอบการควรมีส่วนร่วมชดเชยความเสียหายแก่บุคคลที่สามอย่างไร ดังนั้นควรมีการศึกษา ผลกระทบภายนอกเชิงลบ คือผลกระทบและความเสียหายเกิดขึ้น เช่น ความรุนแรง อาชญากรรม อุบัติเหตุ และสภาพแวดล้อมที่มีการคุกคาม ทางร่างกายและจิตใจ ควรมีการศึกษาในการกำหนดอัตราส่วนค่าชดเชยแก่ผู้เสียหาย เช่น ในกรณีเมาสุราแล้วขับรถยนต์ ผู้ผลิตและผู้ประกอบการจะต้องจ่ายคิดเป็นกึ่งเปอร์เซ็นต์ร่วมกับจำเลย เพื่อชดเชยให้ผู้เสียหายในทางแพ่ง เป็นต้น และกรณีอื่นๆ คือผลกระทบและความเสียหายเกิดขึ้น ควรมีศึกษารายละเอียดแล้วกำหนดค่าชดเชยที่เป็นธรรมเยียวยาแก่ผู้เสียหาย เป็นต้น

## ๕.๒ ข้อเสนอแนะการวิจัยครั้งต่อไป

ผลการศึกษาทำให้ทราบว่าบายนมุขมีพัฒนาการที่หลากหลายผ่านสื่ออินเทอร์เน็ต และทำลายสังคมได้หลากหลายมิติ งานวิจัยครั้งต่อไปควรมีการศึกษาวิจัย ดังนี้

๑) ควรทำวิจัย ศึกษาหลักคำสอนบายนมุขในพุทธศาสนาเถรวาทกับบายนมุขของตะวันตก : กรณีศึกษาความเหมือนความต่างและการบริหารจัดการ

๒) ควรทำวิจัย ศึกษาการพนันออนไลน์กับวัยรุ่นในสังคมไทยปัจจุบัน

๓) ควรทำวิจัย ศึกษาทัศนคติของวัยรุ่นต่อการแก้ปัญหาสังคมของกฎหมายไทย

## บรรณานุกรม

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ:

โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงขยาย. พิมพ์ครั้งที่ ๔๒ ฉบับข้อมูลคอมพิวเตอร์ครั้งที่ ๑๑. ๒๕๕๘, PDF.

ชมพูนุท ศรีจันทร์นิล. “จิตวิทยาแนวพุทธ: แนวทางเพื่อการเยียวยาและพัฒนาจิตใจมนุษย์”. วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยหอการค้าไทย. ปีที่ ๒๙ (ฉบับที่ ๔ เดือนตุลาคม – ธันวาคม ๒๕๕๒): ๑๙๖.





## คำสั่งวิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ที่ ๑/๒๕๖๐

เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินงานประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๑  
วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

เพื่อให้การดำเนินงานโครงการประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๑ วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เรื่อง “การวิจัยทางพระพุทธศาสนาเพื่อพัฒนาความหลากหลายทางวัฒนธรรมในอีสานใต้” (The Research on the Buddhism for Development of Diversity of Culture in South Isan) ในวันที่ ๒๐ มีนาคม พ.ศ.๒๕๖๐ ดำเนินไปด้วยความเรียบร้อย มีประสิทธิภาพ และเกิดผลดีต่อการพัฒนาวิชาการ

อาศัยอำนาจตามความในมาตรา ๓๗ วรรค (๑) แห่งพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๔๐ จึงแต่งตั้งให้ผู้มีรายนามดังต่อไปนี้ เป็นคณะกรรมการดำเนินงานประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๑ วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยและมีหน้าที่รับผิดชอบดังต่อไปนี้

### ๑. คณะกรรมการที่ปรึกษา

๑.๑	พระพรหมบัณฑิต, ศ.ดร.	อธิการบดี	ประธานกรรมการ
๑.๒	พระธรรมโมลี, ดร.	รองอธิการบดีวิทยาเขตสุรินทร์	รองประธานกรรมการ
๑.๓	พระเทพปริยัตยาจารย์, ดร.	เจ้าคณะจังหวัดบุรีรัมย์	รองประธานกรรมการ
๑.๔	พระศรีวิสุทธิคุณ, ดร.	เจ้าคณะจังหวัดสุรินทร์	รองประธานกรรมการ
๑.๕	พระสุนทรธรรมเมธี, ดร.	รองเจ้าคณะจังหวัดบุรีรัมย์	รองประธานกรรมการ
๑.๖	พระราชวรเมธี,ดร.	รองอธิการบดีฝ่ายบริหาร	รองประธานกรรมการ
๑.๗	พระราชปริยัติกวี, ศ.ดร.	รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ	รองประธานกรรมการ
๑.๘	พระสุวรรณเมธาภรณ์,ผศ.ดร.	รองอธิการบดีฝ่ายวางแผนและพัฒนา	รองประธานกรรมการ
๑.๙	พระราชวรมนูณี, ดร.	รองอธิการบดีฝ่ายกิจการนิสิต	รองประธานกรรมการ
๑.๑๐	พระโสภณวชิราภรณ์	รองอธิการบดีฝ่ายต่างประเทศ	รองประธานกรรมการ
๑.๑๑	พระเมธีธรรมาจารย์	รองอธิการบดีฝ่ายประชาสัมพันธ์	รองประธานกรรมการ
๑.๑๒	พระโสภณพัฒนบัณฑิต,รศ.ดร.	รองอธิการบดีวิทยาเขตขอนแก่น	รองประธานกรรมการ

๑.๑๓ ดร.อนุสรณ์ แก้วกังวาล	ผู้ว่าราชการจังหวัดบุรีรัมย์	รองประธานกรรมการ
๑.๑๔ พระมหาสมบุญ ภูตติกโร,ดร.	คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย	กรรมการ
๑.๑๕ พระราชปริยัติมณี,ผศ.ดร.	คณบดีคณะพุทธศาสตร์	กรรมการ
๑.๑๖ พระครูปริยัติกิตติธำรง,ผศ.ดร.	คณบดีคณะสังคมศาสตร์	กรรมการ
๑.๑๗ พระเอกภัทร อภินโน, ฝศ.ดร.	คณบดีคณะมนุษยศาสตร์	กรรมการ
๑.๑๘ พระครูโสภณพุทธศาสตร์, ผศ.ดร.	คณบดีคณะครุศาสตร์	กรรมการ
๑.๑๙ พระสุธีรัตนบัณฑิต, ดร.	ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์	กรรมการ
๑.๒๐ พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, รศ.ดร.	ผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายวิชาการ	กรรมการ
๑.๒๑ พระมหาบุญเลิศ อินทปญโญ,รศ.ดร.	รองคณบดีคณะสังคมศาสตร์	กรรมการ
๑.๒๒ รศ.ดร.สุรพล สุขะพรหม	รองอธิการบดีฝ่ายกิจการทั่วไป	กรรมการ
๑.๒๓ ศ.ดร.ประยงค์ แสนบุราณ	มหาวิทยาลัยขอนแก่น	กรรมการ
๑.๒๔ ผศ.ดร.หอมหวล บัวระภา	มหาวิทยาลัยขอนแก่น	กรรมการ
๑.๒๕ ผศ.ดร.พุทธรักษ์ ปราบนอก	มหาวิทยาลัยขอนแก่น	กรรมการ
๑.๒๖ ดร.วิเชียร แสนมี	มหาวิทยาลัยขอนแก่น	กรรมการ
๑.๒๗ รศ.ดร.สมชัย ศรีนอก	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย	กรรมการ
๑.๒๘ ผศ.ดร.อภิภูวัฒน์ โพธิ์सान	มหาวิทยาลัยมหาสารคาม	กรรมการ
๑.๒๙ ผศ.ดร.ธีระพงษ์ มีไธสง	มหาวิทยาลัยมหาสารคาม	กรรมการ
๑.๓๐ ผศ.ดร.ฉลอง พันธุ์จันทร์	มหาวิทยาลัยมหาสารคาม	กรรมการ
๑.๓๑ ผศ.ดร.ปราโมทย์ เบญจกาญจน์	วิทยาลัยชุมชนบุรีรัมย์	กรรมการ
๑.๓๒ ผศ.ดร.สุนันท์ เสนารัตน์	มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์	กรรมการ
๑.๓๓ ผศ.ดร.วีรชัย ยศโสธร	มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์	กรรมการ
๑.๓๔ ผศ.ดร.ปรีชา ปาโนรัมย์	มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์	กรรมการ
๑.๓๕ ดร.อุตม ชัยสุวรรณ	มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์	กรรมการ

### มีหน้าที่ดังนี้

๑. ควบคุมดูแลให้คำปรึกษาแนะนำในการดำเนินงาน
๒. อำนาจความสะดวกในการจัดโครงการให้ดำเนินไปด้วยความเรียบร้อย

### ๒. คณะกรรมการฝ่ายอำนวยการ

๒.๑ พระศรีปริยัติธาดา	ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์	ประธานกรรมการ
๒.๒ พระมงคลสุตกิจ	รองผู้อำนวยการฝ่ายบริหาร	รองประธานกรรมการ
๒.๓ พระครูศรีปัญญาวิกรม, ดร.	รองผู้อำนวยการฝ่ายวิชาการ	รองประธานกรรมการ
๒.๔ รศ.วิเชียร ชาบุตรบุญตริก	อาจารย์	กรรมการ
๒.๕ ดร.บุญถึง ประเมินมงคลกุล	ปฏิบัติหน้าที่ผู้อำนวยการสำนักงานวิทยาลัย	กรรมการ
๒.๖ นายรังสีทิ วิหกเหิน	รักษาการผู้อำนวยการสำนักงานวิชาการ	กรรมการ

- ๒.๗ พระครูวินัยธรอำนาจ พลปญโญ, ดร.ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต กรรมการ  
๒.๘ นายวัลลภ สหุณาฬุ หัวหน้ากลุ่มงานอาคารสถานที่และยานพาหนะ กรรมการ  
๒.๙ พระครูสุนทรวิโรจน์บดินทิต, ดร. ประธานหลักสูตรสาขาวิชาการสอนพระพุทธศาสนา กรรมการ  
๒.๑๐ ดร.พีรพงษ์ มาลา รก.รองผู้อำนวยการสำนักงานวิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ กรรมการ  
๒.๑๑ รศ.ดร.เอกฉันท จารุเมธีชน รักษาการผู้อำนวยการบัณฑิตศึกษา กรรมการและเลขานุการ  
๒.๑๒ ดร.บรรพต แคไธสง อาจารย์ กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ  
๒.๑๓ นายทัศนาะ คล่องวิจิษณ์ หัวหน้ากลุ่มงานวิจัยวิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

**มีหน้าที่ :** ควบคุมดูแลให้คำปรึกษาอำนวยการสั่งการติดต่อประสานงานอำนวยการกำกับดูแลช่วยแก้ไขปัญห  
และอุปสรรคที่เกิดขึ้นแก่คณะกรรมการฝ่ายต่างๆ เพื่อให้งานดำเนินไปด้วยความเรียบร้อยทุกประการ

### ๓. คณะกรรมการฝ่ายอาคารสถานที่

- ๓.๑ นายวัลลภ สหุณาฬุ ประธานกรรมการ  
๓.๒ พระมหาภักฐวิฑูรย์ เขมทสสี, ดร. รองประธานกรรมการ  
๓.๓ ดร.บรรพต แคไธสง กรรมการ  
๓.๔ ดร.สิริภพ สอนตง กรรมการ  
๓.๕ พระสุพล ชนาสโภ กรรมการ  
๓.๖ นายกิตติศักดิ์ โสศาลา กรรมการ  
๓.๗ อาจารย์โฆสิต คุ่มท้าว กรรมการ  
๓.๘ นายประภา อับสีรัมย์ กรรมการ  
๓.๙ นายสมศักดิ์ แป้นประโคน กรรมการ  
๓.๑๐ นายมงคล สอนไธสง กรรมการ  
๓.๑๑ พระสุเชษฐ์ จันทมโม กรรมการ  
๓.๑๒ นายสมศักดิ์ ตอนสันเทียะ กรรมการ  
๓.๑๓ อาจารย์ธนนชัย พัฒนสิงห์ กรรมการ  
๓.๑๔ พระมหาประยงค์ โฆสการี กรรมการและเลขานุการ  
๓.๑๕ อาจารย์อุทุมพร สุวรรณทา กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ  
๓.๑๖ นายสุเทพ เกลี้ยงวิสัย กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ  
๓.๑๗ นางสาวเนาวรัตน์ จันทะขารี กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

### มีหน้าที่ดังนี้

๑. จัดสถานที่ประชุมวิชาการระดับชาติประกอบด้วย
  - ๑.๑ ห้องประชุมใหญ่
  - ๑.๒ ห้องประชุมกลุ่มย่อย
  - ๑.๓ ห้องรับรองวิทยากรผู้มีเกียรติ

๒. จัดสถานที่รับประทานอาหารกลางวันและอาหารว่าง  
 ๓. ประดับตกแต่งห้องประชุมใหญ่และห้องประชุมย่อย

#### ๔. คณะกรรมการฝ่ายพิธีการ/พิธีกร

๔.๑	พระครูสุนทรวิจิตรบัณฑิต, ดร.	ประธานกรรมการ
๔.๒	ดร.วรเวช ศิริประเสริฐศรี	รองประธานกรรมการ
๔.๓	พระมหาประเสริฐ สุขเมธ	กรรมการ
๔.๔	ดร.อนุศาสน์ วรบูรณ์ภูมิสุข	กรรมการ
๔.๕	อาจารย์สุทธิวิทย์ วิลัยรติ	กรรมการ
๔.๖	ดร.บรรพต แคไธสง	กรรมการและเลขานุการ
๔.๗	ดร.สิริภพ สอนดง	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๔.๗	พระมหาประยงค์ โฆสการี	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

#### มีหน้าที่ดังนี้

๑. ลำดับพิธีการตามกำหนดการ  
 ๒. เป็นพิธีกรในการประชุมสัมมนา  
 ๓. กำกับดูแลด้านศาสนพิธี

#### ๕. คณะกรรมการฝ่ายประชาสัมพันธ์

๕.๑	พระครูวินัยธรอำนาจ พลปญโญ, ดร.	ประธานกรรมการ
๕.๒	ดร.บุญถึง ประเมินมงคลกุล	รองประธานกรรมการ
๕.๓	พระครูสังฆรักษ์ปรีชาวัฒน์ จนทสาโร	กรรมการ
๕.๔	พระมหาภักษ์วัชร เขมทสสี, ดร.	กรรมการ
๕.๕	รศ.วิเชียร ชาบุดรบุญทรริก	กรรมการ
๕.๖	ดร.พีรพงษ์ มาลา	กรรมการ
๕.๗	อาจารย์ปิยวัฒน์ คงทรัพย์	กรรมการ
๕.๘	ดร.บรรพต แคไธสง	กรรมการ
๕.๙	ดร.วรเวช ศิริประเสริฐศรี	กรรมการ
๕.๑๐	พระก้าน กตวณโณ	กรรมการ
๕.๑๑	พระมหาอภิสิทธิ์ วิริโย	กรรมการ
๕.๑๒	พระวิชาญ อาทโร	กรรมการ
๕.๑๓	พระสุเทิด ที่ปงโกโร	กรรมการ
๕.๑๔	นายสมศักดิ์ ตอนสันเทียะ	กรรมการ
๕.๑๕	นางสาวพิมพ์ภา อัยรัมย์	กรรมการ
๕.๑๖	ดร.สงวน หล้าโพนพัน	กรรมการและเลขานุการ



๕.๑๗ ดร.สิริภพ สนวนดง	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๕.๑๘ นายกิตติ์ธเนศ อ่ำพรรัมย์	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๕.๑๙ นายกิตติศักดิ์ ไสศาลา	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๕.๒๐ นายมงคล สอนไธสง	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๕.๒๑ นางสาวอรุณรัตน์ แก้วอรสาน	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

### มีหน้าที่ดังนี้

๑. จัดส่งหนังสือเชิญนักวิชาการ
๒. ประสานงานสถาบันอุดมศึกษา
๓. จัดทำโปสเตอร์ประชาสัมพันธ์
๔. ออกแบบและจัดทำป้ายประชาสัมพันธ์ตามจุดต่างๆ
๕. จัดทำป้ายวิทยากรและป้ายสัมมนาทั้งในห้องประชุมใหญ่และประชุมย่อย
๖. จัดทำป้ายบนเวที
๗. ออกแบบประชาสัมพันธ์ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ
๘. นำบทความวิจัยเผยแพร่ผ่านทางเว็บไซต์

### ๖. คณะกรรมการฝ่ายเอกสารวิชาการ

๖.๑ พระครูศรีปัญญาวิกรม ,ดร.	ประธานกรรมการ
๖.๒ รศ.ดร.เอกฉันท จารุเมธีชน	รองประธานกรรมการ
๖.๓ พระมหาพจน์ สุวโจ, ดร.	รองประธานกรรมการ
๖.๔ พระครูวินัยธรอำนาจ พลปัญญา.ดร.	กรรมการ
๖.๕ พระมหาภักษ์ชวีร์ เขมทสสี, ดร.	กรรมการ
๖.๖ รศ.วิเชียร ชาบุตรบุญตริก	กรรมการ
๖.๗ ดร.พีรพงษ์ มาลา	กรรมการ
๖.๘ ดร.สิริภพ สนวนดง	กรรมการ
๖.๙ ดร.วรเวช ศิริประเสริฐศรี	กรรมการ
๖.๑๐ ดร.ชยาภรณ์ สุขประเสริฐ	กรรมการ
๖.๑๑ ดร.บรรพต แคไธสง	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๖.๑๒ ดร.สวงน หล้าโพหนั่น	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๖.๑๓ นายมงคล สอนไธสง	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๖.๑๔ นางสาวอรุณรัตน์ แก้วอรสาน	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๖.๑๕ นางสาวศศิธร เกลี่ยกระโทก	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

### มีหน้าที่ดังนี้

๑. จัดทำต้นฉบับบทความวิจัยและจัดทำหนังสือบทความวิจัย

๒. ประสานงานกับคณะกรรมการกันกรงบทความวิจัย  
 ๓. จัดทำรายงานสืบเนื่องจากการประชุม (Proceeding)

### ๗. คณะกรรมการฝ่ายปฏิคม

๗.๑	พระครูสังฆรักษ์ปรีญาวัฒน์ จันทสาโร	ประธานกรรมการ
๗.๒	พระอธิการสมพร อนาลโย	รองประธานกรรมการ
๗.๓	อาจารย์สมคิด สุขจิต	รองประธานกรรมการ
๗.๔	นายสมศักดิ์ ตอนสันเทียะ	กรรมการ
๗.๕	นางสาวฉวีวรรณ ยอดสีมา	กรรมการ
๗.๖	อาจารย์อุทุมพร สุวรรณทา	กรรมการ
๗.๗	อาจารย์บุญมี สุขแฉล้ม	กรรมการ
๗.๘	นางสาวจิตสุภา ชนะนาญ	กรรมการ
๗.๙	นางสาวสุนิสา แสงทอง	กรรมการ
๗.๑๐	นางสาวศศิธร บุญครอง	กรรมการ
๗.๑๑	นางสาวบุญรัตน์ อุตส่าห์	กรรมการ
๗.๑๒	นางสมจิตร พัยक्षा	กรรมการ
๗.๑๓	นางสาวขวัญสุดา ศรีสุข	กรรมการ
๗.๑๔	พระสุเชษฐ์ จันทมโม	กรรมการ
๗.๑๕	อาจารย์มณฑิรา สะแกทอง	กรรมการ
๗.๑๖	อาจารย์อิสพงษ์ ไกรสินธุ์	กรรมการและเลขานุการ
๗.๑๗	พระมหาประยงค์ โฆสการี	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๗.๑๘	นางนิตยาภรณ์ ฤทธิธรรมกุล	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๗.๑๙	นางสาวมัตติกา เผื่อนอก	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๗.๒๐	นางสาวอรุณรัตน์ แก้วอรสาน	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

### มีหน้าที่ดังนี้

- กำหนดนโยบายและแนวปฏิบัติในการต้อนรับ
- กำกับติดตามประเมินผลกลุ่มงานต่างๆในฝ่ายปฏิคม
- ประสานงานกับฝ่ายที่เกี่ยวข้อง
- ดำเนินการเรื่องอาหารสำหรับผู้มาร่วมงานประชุมวิชาการระดับชาติ

### ๘. กรรมการประจำกลุ่มย่อย

#### รับผิดชอบน้ำดื่ม-อาหารว่างกลุ่มย่อยที่ ๑

- นางสาวบุญรัตน์ อุตส่าห์
- นางสมจิตร พัยक्षा

๓. อาจารย์มณฑิรา สะแกทอง

**รับผิดชอบน้ำดื่ม-อาหารว่างกลุ่มย่อยที่ ๒**

๑. นางสาวศศิธร บุญครอง

๒. นางสาวจิตสุภา ชนะนาญ

๓. นางสาวปริญญะพัทธ์ ผาแดง

**รับผิดชอบน้ำดื่ม-อาหารว่างกลุ่มย่อยที่ ๓**

๑. อาจารย์อุทุมพร สุวรรณทา

๒. นางสาวสุนิสา แสงทอง

๓. อาจารย์สมภาพร มั่งคั่ง

**รับผิดชอบน้ำดื่ม-อาหารว่างกลุ่มย่อยที่ ๔**

๑. นางสาวขวัญสุดา ศรีสุข

๒. นางสาวฉวีวรรณ ยอดสีมา

๓. นางนิตยาภรณ์ ฤทธิธรรมกุล

**รับผิดชอบน้ำดื่ม-อาหารว่างกลุ่มย่อยที่ ๕**

๑. อาจารย์บุญมี สุขแลล้ม

๒. นางสาวมัตติกา เผื่อนอก

๓. นางสาวเนาวรัตน์ จันทะขารี

**มีหน้าที่ดังนี้**

๑. ต้อนรับผู้ทรงคุณวุฒิ-นักวิชาการผู้ร่วมประชุมสัมมนา

๒. บริการน้ำดื่ม-อาหารว่างสำหรับผู้ทรงคุณวุฒิ-นักวิชาการผู้ร่วมประชุมสัมมนา

**๙. กรรมการประสานงานกลาง (ใช้ห้องบัณฑิตศึกษา)**

๙.๑	รศ.ดร.เอกฉันท จารุเมธีชน	รักษาการผู้อำนวยการบัณฑิตศึกษา
๙.๒	พระครูวินัยธรอำนาจ พลปญโญ, ดร.	ผู้อำนวยการหลักสูตร พธ.ม
๙.๓	รศ.วิเชียร ขาบุตรบุญทริก	อาจารย์
๙.๔	พระมหาภักขวิชช์ เขมทสสี, ดร.	อาจารย์
๙.๕	ดร.สงวน หล้าโพนทัน	อาจารย์
๙.๖	ดร.บรรพต แคไธสง	อาจารย์
๙.๗	ดร.สิรภพ สนวนดง	อาจารย์
๙.๘	ดร.วรวุฒ ศิริประเสริฐศรี	อาจารย์
๙.๙	นายมงคล สอนไธสง	เจ้าหน้าที่บัณฑิตศึกษา
๙.๑๐	นางสาวอรุณรัตน์ แก้วอรสาน	เจ้าหน้าที่หลักสูตร พธ.ม

**มีหน้าที่ดังนี้**

๑. ติดต่อประสานงานเพื่ออำนวยความสะดวกแก่ทุกฝ่าย
๒. อำนวยความสะดวกและกำกับติดตามฝ่ายต่างๆให้เกิดความเรียบร้อย
๓. เป็นศูนย์กลางการประสานงานฝ่ายต่างๆ

**๑๐. คณะกรรมการประสานงานการประชุมกลุ่ม****ห้องประชุมย่อยที่ ๑**

- ๑) ดร.สงวน หล้าโพพันธ์
- ๒) พระมณีพร ขนติสาโร
- ๓) นางสาวบุญรัตน์ อุตส่าห์
- ๔) นางสมจิตร พัยक्षा

**ห้องประชุมย่อยที่ ๒**

- ๑) ดร.สิริภพ สอนตง
- ๒) พระธีรศักดิ์ สุธีโร
- ๓) พระสุทัศน์ จารุธมโม
- ๔) พระโพน ทีปังโกโร

**ห้องประชุมย่อยที่ ๓**

- ๑) ดร.วรเวช ศิริประเสริฐศรี
- ๒) พระอธิการบรรจง ปิยธโร
- ๓) พระจักรพงษ์ จกทวีโส
- ๔) พระใบฎีกาอุดม สุตธมโม

**ห้องประชุมย่อยที่ ๔**

- ๑) ดร.บรรพต แคไธสง
- ๒) พระพรชัย กตปุณโญ
- ๓) พระปลัดไกรสร ธีรวีโส
- ๔) พระใบฎีกาก้องสยาม ทนตจิตโต

**ห้องประชุมย่อยที่ ๕**

- ๑) พระมหาภักษ์วัชร เขททสสี, ดร.
- ๒) พระมหาบรรจง ดิสรโณ
- ๓) พระณรงค์ จันทธมโม
- ๔) พระภราดร สีส้วโร

**มีหน้าที่ดังนี้**

๑. ประสานงานผู้ทรงคุณวุฒิประจำกลุ่มและผู้เข้าร่วมประชุมกลุ่ม
๒. จัดหาวัสดุอุปกรณ์เพื่อใช้ในการประชุมกลุ่มย่อย

๓. จัดเตรียมใบสำคัญรับเงินและค่าตอบแทนผู้ทรงคุณวุฒิ

๔. สรุปประเด็นในการประชุมกลุ่ม

### ๑๑. คณะกรรมการฝ่ายจัดทำของที่ระลึก

๑๑.๑ พระมหาประยงค์ โฆสการี	ประธานกรรมการ
๑๑.๒ นายสมศักดิ์ ตอนสันเทียะ	รองประธานกรรมการ
๑๑.๔ ดร.สิรภพ สอนคง	กรรมการ
๑๑.๕ นายวีรพล พิचनाหะรี	กรรมการ
๑๑.๖ อาจารย์รุ่งสริยา หอมวัน	กรรมการ
๑๑.๗ อาจารย์ไฉ ชีรัมย์	กรรมการ
๑๑.๘ นางสาวปริญญะพัทธ์ ผาแดง	กรรมการ
๑๑.๙ นางนิตยาภรณ์ ฤทธิธรรมกุล	กรรมการ
๑๑.๑๐ นางสาวเนาวรัตน์ จันทะขารี	กรรมการ
๑๑.๑๑ นางสาวมัตติกา เพื่อนอก	กรรมการ
๑๑.๑๒ อาจารย์สมาพร มังคลัง	กรรมการ
๑๑.๑๓ นางสาวณัฐกานต์ นามบุตร	กรรมการ
๑๑.๑๔ นายมงคล สอนไธสง	กรรมการและเลขานุการ
๑๑.๑๕ นางสาวอรุณรัตน์ แก้วอรสาน	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

### มีหน้าที่ดังนี้

๑. จัดหากระเป๋าสำหรับบรรจุเอกสารวัสดุ
๒. จัดหากระดาษปากกาสำหรับผู้เข้าประชุม
๓. จัดของที่ระลึกสำหรับวิทยากร

### ๑๒. คณะกรรมการฝ่ายการเงิน

๑๒.๑ ดร.บุญถึง ประเมินมงคลกุล	ประธานกรรมการ
๑๒.๒ ดร.พีรพงษ์ มาลา	รองประธานกรรมการ
๑๒.๓ พระครูวินัยธรอำนาจ พลปัญญา, ดร.	รองประธานกรรมการ
๑๒.๔ พระครูปริยัติปัญญาโสภณ	กรรมการ
๑๒.๕ ดร.บรรพต แคไธสง	กรรมการ
๑๒.๖ นางสาวปริญญะพัทธ์ ผาแดง	กรรมการ
๑๒.๗ นางสาวจิตสุภา ชนะนาญ	กรรมการ
๑๒.๘ นายรัตจิโรจน์ วงศ์อรัญ	กรรมการ
๑๒.๙ ดร.ณัฐพงศ์ชัช คุร์ตันธรรมา	กรรมการและเลขานุการ
๑๒.๑๐ นางสาวศศิธร เกลี่ยกระโทก	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

๑๒.๑๑ นายมงคล สอนไธสง	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๑๒.๑๒ นางสาวอรุณรัตน์ แก้วอรสาน	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

### มีหน้าที่ดังนี้

๑. ประสานงานกับฝ่ายต่างๆ ในการวางแผนงบประมาณ
๒. ดำเนินการเกี่ยวกับการรับเงินค่าลงทะเบียนการเปิด-การจ่ายทุกหมวดรายการ
๓. จัดเตรียมอภิบาลเสด็จค่างพะเบียนแก่ผู้เข้าร่วมประชุม
๔. จัดซื้อจัดจ้างวัสดุที่เกี่ยวข้องกับการจัดประชุม

### ๑๓. คณะกรรมการฝ่ายยานพาหนะและจราจร

๑๓.๑ อาจารย์ไวย ชีรัมย์	ประธานกรรมการ
๑๓.๒ นายวีรพล พิษนาหะรี	รองประธานกรรมการ
๑๓.๓ พระสุเชษฐ รัตนมโหม	กรรมการ
๑๓.๔ นายโฆสิต คุ้มทั่ว	กรรมการ
๑๓.๕ นายประภา อับสีรัมย์	กรรมการ
๑๓.๖ นายภูษิต เต๊ะประโคน	กรรมการ
๑๓.๗ นายกิตติศักดิ์ โสศาลา	กรรมการ
๑๓.๘ นายปณณรัชฎ์ ภาสตาปิยสวัสดิ์	กรรมการและเลขานุการ
๑๓.๙ พระปลัดฉัตรฐิภรณ์ จิตปัญญา	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๑๓.๑๐ นายสมศักดิ์ แป้นประโคน	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

### มีหน้าที่ดังนี้

๑. จัดเตรียมยานพาหนะและพนักงานขับรถให้พร้อมใช้ในการดำเนินกิจการ
๒. จัดเตรียมป้ายบอกสถานที่จอดรถ
๓. จัดรถรับส่งวิทยากร
๔. ประสานงานรักษาความปลอดภัยอำนวยความสะดวกการจราจรและสถานที่จอดรถ

### ๑๔ คณะกรรมการฝ่ายประเมินผล

๑๔.๑ รศ.ดร.เอกฉันท จารุเมธีชน	ประธานกรรมการ
๑๔.๒ พระครูศรีปัญญาวิกรม, ดร.	รองกรรมการ
๑๔.๓ พระมหาถนอม อานนุโท	กรรมการ
๑๔.๔ พระมหาพจน์ สุวโจ, ดร.	กรรมการ
๑๔.๕ รศ.วิเชียร ชาบุตรบุญตริก	กรรมการ
๑๔.๖ ดร.บุญถึง ประเมินมงคลกุล	กรรมการ
๑๔.๗ ดร.อนุศาสน์ วรบูรณ์ภูมิสุข	กรรมการ
๑๔.๘ ดร.บรรพต แคไธสง	กรรมการ

๑๔.๙ อาจารย์ทิพย์ ชันแก้ว	กรรมการ
๑๔.๑๐ อาจารย์ทัศนะ คล่องวิจิษณ์	กรรมการและเลขานุการ
๑๔.๑๑ ดร.สงวน หล้าโพทนัน	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

#### มีหน้าที่ดังนี้

๑. จัดทำแบบสอบถามประเมินการประชุม
๒. เก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูล
๓. รายงานผลการประเมินเสนอคณะกรรมการ

#### ๑๕ คณะกรรมการฝ่ายลงทะเบียน

๑๕.๑ นายวีรพล พิचनाหะรี	ประธานกรรมการ
๑๕.๒ พระอธิการสมพร อนาลโย	รองประธานกรรมการ
๑๕.๓ อาจารย์สมคิด สุขจิต	รองประธานกรรมการ
๑๕.๔ นายสมศักดิ์ ตอนสันเทียะ	กรรมการ
๑๕.๕ อาจารย์อิสรพงษ์ ไกรสินธุ์	กรรมการ
๑๕.๖ นางสาวฉวีวรรณ ยอดสีมา	กรรมการ
๑๕.๗ อาจารย์อุทุมพร สุวรรณทา	กรรมการ
๑๕.๘ อาจารย์บุญมี สุขแฉล้ม	กรรมการ
๑๕.๙ นางสาวจิตสุภา ชนะนาญ	กรรมการ
๑๕.๑๐ นางสาวสุนิสา แสงทอง	กรรมการ
๑๕.๑๑ นางสาวศศิธร บุญครอง	กรรมการ
๑๕.๑๒ นางสาวบุญรัตน์ อุตสำห	กรรมการ
๑๕.๑๓ นางสาวณัฐกานต์ นามบุตร	กรรมการ
๑๕.๑๔ นางสาวขวัญสุดา ศรีสุข	กรรมการ
๑๕.๑๕ อาจารย์สมาพร มั่งคลั่ง	กรรมการ
๑๕.๑๖ นางนิตยาภรณ์ ฤทธิธรรมกุล	กรรมการและเลขานุการ
๑๕.๑๗ นางสาวมัตติกา เผื่อนอก	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

#### มีหน้าที่ดังนี้

๑. จัดทำรายชื่อผู้เข้าร่วมประชุมให้พร้อมก่อนวันประชุมวิชาการ
๒. รับผิดชอบการลงทะเบียนในวันประชุม
๓. จัดเตรียมป้ายชื่อผู้เข้าร่วมประชุม
๔. จัดทำและจัดลำดับการเข้ารับเกียรติบัตรให้กับผู้นำเสนอบทความและผู้เจ้าของบทความที่ได้รับการพิจารณาตีพิมพ์



**๑๖ คณะกรรมการฝ่ายเทคโนโลยีสารสนเทศ**

๑๖.๑ อาจารย์ทิพย์ ชันแก้ว	ประธานกรรมการ
๑๖.๒ นายปิ่นณรัชฎ์ ภาสตาปิยสวัสดิ์	รองประธานกรรมการ
๑๖.๓ อาจารย์ธนนชัย พัฒนสิงห์	กรรมการ
๑๖.๔ อาจารย์มณฑิรา สะแกทอง	กรรมการ
๑๖.๕ นายกิตติศักดิ์ โสศาลา	กรรมการ
๑๖.๖ นายกิตติธเนศ อัมพรรัมย์	กรรมการ
๑๖.๗ นางสาวพิมพ์ภา อัยรัมย์	กรรมการ
๑๖.๘ พระก้าน กตวณโณ	กรรมการและเลขานุการ

**มีหน้าที่ดังนี้**

๑. ควบคุมระบบการสื่อสารทั้งในห้องประชุมใหญ่และประชุมย่อย
๒. ดูแลเรื่องอินเทอร์เน็ต และสัญญาณ WIFI ให้ครอบคลุมทั่วถึงบริเวณจัดโครงการ
๓. จัดทำวีดิทัศน์แนะนำมหาลัยทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ
๔. บันทึกภาพนิ่ง/วิดีโอ/เสียงตลอดงาน

**๑๗ คณะกรรมการฝ่ายทำความสะอาดอาคารสถานที่**

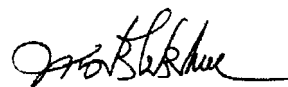
๑๗.๑ นายสุเทพ เกลี้ยงวิลัย	ประธานกรรมการ
๑๗.๒ นายกิตติศักดิ์ โสศาลา	รองประธานกรรมการ
๑๗.๓ นายสมศักดิ์ แป้นประโคน	กรรมการ
๑๗.๔ นายประภา อับสีรัมย์	กรรมการ
๑๗.๕ นางสาวเนาวรัตน์ จันทขารี	กรรมการและเลขานุการ

**มีหน้าที่ดังนี้**

๑. จัดเตรียมถุงดำ/ถังขยะ ประสานงานการจัดเก็บขยะและที่ทิ้งขยะให้เหมาะสม
๒. ดูแลรักษาความสะอาดบริเวณจัดโครงการและห้องกลุ่มย่อย ต่าง ๆ ให้สะอาดตลอดเวลา
๓. บริการจัดการขยะให้ถูกต้องตามหลักสุขอนามัย และจัดแยกขยะเปียก ขยะแห้ง
๔. ปฏิบัติหน้าที่อื่นที่ได้รับมอบหมาย

ทั้งนี้ ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไปจนกว่าจะสิ้นสุดโครงการ

สั่ง ณ วันที่ ๙ เดือน มกราคม พ.ศ. ๒๕๖๐



(พระศรีปริยัตินาดา)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์



คำสั่งมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย  
ที่ ๓๙ /๒๕๖๐  
เรื่อง แต่งตั้งผู้ทรงคุณวุฒิกลั่นกรองบทความวิชาการ (Peer Review)  
ในการประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๑  
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์

เพื่อให้การดำเนินการจัดการประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๑ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ เรื่อง “การวิจัยทางพระพุทธศาสนาเพื่อพัฒนาความหลากหลายทางวัฒนธรรมในอีสานใต้” (The Research on the Buddhism for Development of Diversity of Culture in South Isan) ดำเนินไปด้วยความเรียบร้อยมีประสิทธิภาพ บรรลุวัตถุประสงค์ และนโยบายของมหาวิทยาลัย

อาศัยอำนาจตามความในมาตรา ๒๗ (๑) และ (๔) แห่งพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๔๐ จึงมีคำสั่งแต่งตั้งผู้ทรงคุณวุฒิกลั่นกรองบทความวิชาการ (Peer Review) ในการประชุมวิชาการระดับชาติครั้งที่ ๑ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ ประกอบด้วย

๑. ผู้ทรงคุณวุฒิภายในมหาวิทยาลัย

๑. พระพรหมบัณฑิต, ศาสตราจารย์ ดร.
๒. พระราชปริยัติกวี, ศาสตราจารย์ ดร.
๓. พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, รองศาสตราจารย์ ดร.
๔. พระมหาบุญเลิศ อินทปญฺโญ, รองศาสตราจารย์
๕. พระมหาสมบุญญ์ วุฑฒิกโร, ดร.
๖. พระมหาดนัยพัชร์ คมกัโรปญฺโญ, ดร.
๗. พระสุธีรัตนบัณฑิต, ดร.
๘. พระสุธีวีรบัณฑิต, ดร.
๙. พระครูภาวนาโพธิคุณ, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.
๑๐. พระมหาพจน์ สุวโจ, ดร.
๑๑. พระมหาภูษวิฑูร์ เขมทสสี, ดร.
๑๒. พระครูศรีปัญญาวิกรม, ดร.
๑๓. พระครูวินัยธรอำนาจ พลปญฺโญ, ดร.
๑๔. พระครูสุนทรวิโรจน์, ดร.
๑๕. พระครูปริยัติวิสุทธิคุณ, ผศ.ดร.
๑๖. พระมหาธนรัฐ ฐฐเมโธ, ดร.
๑๗. พระมหาสมภาร ชาคโร, ดร.
๑๘. พระอธิการเวียง กิตติวัฒน์, ดร.

๑๙. ศาสตราจารย์ ดร.สมภาร พรหมทา
๒๐. ศาสตราจารย์ ดร.บุญทัน ดอกไธสง
๒๑. ศาสตราจารย์ ดร.จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์
๒๒. รองศาสตราจารย์ ดร.สมศักดิ์ บุญปุ
๒๓. รองศาสตราจารย์ ดร.เอกฉันท จารุเมธีชน
๒๔. รองศาสตราจารย์ วิเชียร ชาบุตรบุญทริก
๒๕. รองศาสตราจารย์ ดร.ติปติ วิสุทธางกูร
๒๖. รองศาสตราจารย์ ดร.สุทธิพงษ์ ศรีวิชัย
๒๗. รองศาสตราจารย์ ดร.สมชัย ศรีนอก
๒๘. รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุษะพรหม
๒๙. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประพันธ์ ศุภษร
๓๐. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.บุรินทร์ ภูสกุล
๓๑. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุวิน ทองปั้น
๓๒. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สิน งามประโคน
๓๓. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วิทยา ทองดี
๓๔. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จรัส ลีกา
๓๕. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จักรพรรณ วงศ์พรพวัฒน์
๓๖. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประยูร แสงใส
๓๗. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พรสวรรค์ สุวรรณธาดา
๓๘. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ทวีศักดิ์ ทองทิพย์
๓๙. ดร.สงวน หล้าโพพัน
๔๐. ดร.พีรพงษ์ มาลา
๔๑. ดร.สิริภพ สนวนง
๔๒. ดร.บุญถึง ประเมินมงคลกุล
๔๓. ดร.นิเทศ สนั่นนารี
๔๔. ดร.อนุศาสน์ วรบูรณ์ภูมิสุข
๔๕. ดร.สุรพล พรหมกุล
๔๖. ดร.นิรัช เรืองแสน
๔๗. ดร.วรวุฒ ศิริประเสริฐศรี
๔๘. ดร.บรรพต แคไธสง
๔๙. ดร.ชยาภรณ์ สุขประเสริฐ

## ๒. ผู้ทรงคุณวุฒิภายนอกมหาวิทยาลัย

๑. ศาสตราจารย์ ดร.วัชระ งามจิตจรเจริญ
๒. ศาสตราจารย์ ดร.ประยงค์ แสนบูรณ

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

มหาวิทยาลัยขอนแก่น

๓. รองศาสตราจารย์ ดร.ชัยญา อภิบาลกุล
  ๔. รองศาสตราจารย์ ดร.บุญชม ศรีสะอาด
  ๕. รองศาสตราจารย์ ดร.ทองศักดิ์ คุ้มไข่น้ำ
  ๖. รองศาสตราจารย์ ดร.ประจิตร มหาหิง
  ๗. รองศาสตราจารย์ ดร.สำเร็จ ยุรชัย
  ๘. รองศาสตราจารย์ ดร.ภมร ชันธหัตถ์
  ๙. รองศาสตราจารย์ ดร.ภาสกร ดอกจันทร์
  ๑๐. รองศาสตราจารย์วิไลวัฒน์ กฤษณภูติ
  - ๑๑.รองศาสตราจารย์ ดร.สัญญา เคนาภูมิ
  - ๑๒.ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ฉลอง พันธุ์จันทร์
  ๑๓. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อภิภูวัฒน์ โพธิ์सान
  ๑๔. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธีระพงษ์ มีไธสง
  ๑๕. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พุทธรักษ์ ปราบนอก
  ๑๖. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.หอมทวล บัวระภา
  ๑๗. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ดร.วิยุทธ จำรัสพันธ์
  ๑๘. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พรสวรรค์ ศิริกาญจนารมณ์
  ๑๙. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สมศักดิ์ คำศรี
  ๒๐. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุกิจ สุวรรณชัยรบ
  ๒๑. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สาคร พรหมโคตร
  ๒๒. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.บุญรอด บุญเกิด
  ๒๓. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประชา อินัง
  ๒๔. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.มนตรี วิวาท์สุข
  ๒๕. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุนันท์ เสนารัตน์
  ๒๖. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วีรชัย ยศโสธร
  ๒๗. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปรีชา ปาโนรัมย์
  ๒๘. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธีรศักดิ์ บึงมูม
  ๒๙. ดร.วิเชียร แสนมี
  ๓๐. ดร.รัตนะ ปัญญาภา
  ๓๑. ดร.พิชญ์ บุญนิยม
  ๓๒. ดร.รุ่งนภา กิตติลาภ
  ๓๓. ดร.พงษ์ศักดิ์ ดรพินิจ
  ๓๔. ดร.ศักดิ์ชัย โพธิ์สัย
  ๓๕. ดร.วีรชาติ นิมอณรงค์
  ๓๖. ดร.สกุล อ้นมา
  ๓๗. ดร.บุญเลิศ ยองเพชร
- มหาวิทยาลัยขอนแก่น  
มหาวิทยาลัยมหาสารคาม  
มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร  
มหาวิทยาลัยภาคตะวันออกเฉียงเหนือ  
มหาวิทยาลัยภาคตะวันออกเฉียงเหนือ  
มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี  
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย  
มหาวิทยาลัยภาคตะวันออกเฉียงเหนือ  
มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม  
มหาวิทยาลัยมหาสารคาม  
มหาวิทยาลัยมหาสารคาม  
มหาวิทยาลัยมหาสารคาม  
มหาวิทยาลัยขอนแก่น  
มหาวิทยาลัยขอนแก่น  
มหาวิทยาลัยขอนแก่น  
มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย  
มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม  
มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี  
มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย  
มหาวิทยาลัยบูรพา  
มหาวิทยาลัยบูรพา  
มหาวิทยาลัยบูรพา  
มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์  
มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์  
มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์  
มหาวิทยาลัยพทุมธานี  
มหาวิทยาลัยขอนแก่น  
มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี  
มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร  
มหาวิทยาลัยภาคตะวันออกเฉียงเหนือ  
มหาวิทยาลัยภาคตะวันออกเฉียงเหนือ  
มหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต  
มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ  
มหาวิทยาลัยบูรพา  
มหาวิทยาลัยบูรพา

๓๘. ดร.สมศักดิ์ พันธุ์ศิริ  
๓๙. ดร.อุดม ชัยสุวรรณ  
๔๐. ดร.วิชัย ราชวงศ์  
๔๑. ดร.วิจิตร แพงโสภา

มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์  
มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์

ทั้งนี้ ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป

สั่ง ณ วันที่ ๑๙ มกราคม พ.ศ. ๒๕๖๐



(พระพรหมบัณฑิต,ศ.)

อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย